ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה מנ"א, תשי"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

ע"י הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ עוסק בצ"צ וכו' מהו"ר שלמה חיים שי' קסלמן, נודעתי אשר הי' שמש בביה"ח ועתה מצב בריאותו אינו כדבעי, וגם שלח פ"נ בשבילו, אשר קראתיו על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ובודאי יעורר ר"ר עליו לרפואה קרובה.

לדעתי כדאי שיבקש מחילה מהשוכני עפר בביה"ח שהי' שמש שם, ואם קשה לסדר בפני עשרה הרי יעשה זה בפני שלשה, היינו שיכנסו עמדו לביה"ח ויאמר בפניהם, שאם הי' איזה פעולה שפגע ח"ו בכבוד של איזה משוכני עפר בביה"ח זה, הרי מבקש מחילה בפני שלשה (או עשרה) מישראל ולא היתה כוונתו אלא בשביל כבודם.

כמובן יעשה זה אך כאשר ירשו לו הרופאים להתהלך ברחוב וללכת לביה"ח לעשות את הנ"ל.

כן יתחזק בשמירת הג' שיעורים בחומש תהלים ותניא, שהם מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר, ובחדש אלול ועשי"ת ג"כ באמירת תהלים הנוספים ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר.

ותקותי חזקה שבמהרה יוכל לבשר מהטבת בריאותו ההולכת וטובה עד שיחזור לאיתנו לגמרי.

מובן מעצמו שצריך הוא למלאות אחרי הוראת הרופאים, וכמרז"ל שנתנה תורה רשות (כח) לרופא לרפאות.

המחכה לבשו"ט וחותם ברכה רפואה קרובה.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה ארץ הרים ובקעות
שבת פרשת עקב, כ״ף מנחם-אב, ה׳תש״ל ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת עקב,
כ״ף מנחם-אב, ה׳תש״ל..... טו

ה) לקוטי-שיחות – פרשת עקב כרך יט, א ..... לב

ו) לקוטי שיחות – פרשת עקב כרך יט, ב..... לה

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מג

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת עקב..... מו

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת עקב..... מח

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת עקב.....עו

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת עקב..... עז

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת עקב ..... פט

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....צב

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת עקב ..... צה

טו) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת עקב..... קצא

טז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת עקב ..... ריז

יז) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק ו, עזרא פרק י ..... ריח

יח) משניות – מסכת מקואות
ביאור קהתי..... רכ

יט) עין יעקב מסכת יומא ..... רכז

כ) מסכת סוכה עם ביאורים
מדף יח עד דף כד ..... רכח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רנו

כב) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רנז

כג) לקוטי תורה ביאור על פרק ״יונתי בחגוי הסלע וגו״
אדמו״ר הזקן .....רנט

כד) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רסב

כה) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רסג

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסד

כז) ספר המאמרים – תרנ״ז
אדמו״ר מוהרש״ב.....רסה

כח) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסו

כט) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסט

ל) ספר הזכרונות פרק סח .....רעא

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... עדר

לב) חומש לקריאה בציבור ..... ערה

לג) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רפד

לד) ביאורים לפרקי אבות פרק ד ..... רפה

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת עקב ..... רפו

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת עקב, כ"ף מנחם־אב, ה'תש"ל

(הנחה בלתי מוגה)

אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת, לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם, אֶרֶץ אֲשֶׁר הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ, תָּמִיד עֵינֵי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ, מֵרֵשִׁית מתחילת הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית סוף שָׁנָה[1]. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהִי הַשַּׁיָּכוּת בֵּין אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת לְעִנְיָן לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם והרי לכאורה מבנה הארץ, אם היא מישור או הרים ובקעות וירידת הגשם הם שני דברים נפרדים לחלוטין? גַּם צָרִיךְ לְהָבִין[2] דבר נוסף בפסוק זה מַהוּ אָמְרוֹ לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה, דִּלְכְאוֹרָה הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר מִמְּטַר לומר מִמְּטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה שפירושו שהאדם שותה מים שבאו כמטר מן השמים, ולמה נאמר למטר השמים תשתה? וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין דבר נוסף בפסוק זה מַה שֶּׁתְּחִילָּה נֶאֱמַר בפסוק כשבח ומעלה של ארץ ישראל שהיא אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם, וְאַחַר כָּךְ מוֹסִיף הַכָּתוּב עוד בשבחה של ארץ ישראל שהיא אֶרֶץ אֲשֶׁר גּוֹ' תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ גּוֹ' מתחילת השנה ועד סוף השנה, דִּלְכְאוֹרָה הָיָה הַכָּתוּב צָרִיךְ לְהַקְדִּים תחילה הַמַּעֲלָה הָעִיקָּרִית, שֶׁתָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ, וְלֹא רַק הָעִנְיָן הַפְּרָטִי המסויים שֶׁדּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ כְּדֵי לְהַמְטִיר כו'[3] ומדוע למעשה השבח של המטר והמים מופיע לפני השבח של "תמיד עיני ה' אלקיך בה"? ב) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר גַּם מַה שֶּׁמַּקְדִּים (בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵי זֶה[4]) כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הקודם לפסוק 'ארץ הרים ובקעות' וכו') כִּי הָאָרֶץ היא ארץ ישראל אֲשֶׁר אַתָּה עם ישראל בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לרשת אותה ממי שישבו בה בעבר לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם וְגוֹ', דִּלְכְאוֹרָה, הֲרֵי גָּדוֹל שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִצַּד עַצְמָהּ, וּמַה נּוֹגֵעַ לְהַדְגִּישׁ הַשְּׁלִילָה דְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

אַךְ הָעִנְיָן יוּבַן עַל פִּי מַאֲמַר הַזֹּהַר בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית[5] בְּפֵירוּשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב (בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת[6]) בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה [דְּאַף שֶׁהוּא אִישׁ מִצְרִי, וְלָכֵן אָמְרוּ שֶׁחֲשָׁבוּהוּ לְאִישׁ מִצְרִי, כִּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה נֶאֱמַר בְּתוֹרַת אֱמֶת, הֲרֵי מוּבָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן אֲמִיתִּי בִּשְׁבִחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהוּא אִישׁ מִצְרִי], וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: תַּמָּן אִתְּיְלִיד וְתַמָּן אִתְרַבֵּי וְתַמָּן אִסְתַּלִּיק לְנְהוֹרָא עִילָּאָה. וּמְבָאֵר בָּזֶה אאמו"ר (בַּעַל הַהִילּוּלָא)[7], שֶׁהַשְּׁלִשָׁה לְשׁוֹנוֹת אִתְּיְלִיד אִתְרַבֵּי

ביאור בדרך אפשר

1 אודות שבחה ומעלתה של ארץ ישראל נאמר בפרשת השבוע, פרשת עקב:
2 אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת, לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם, אֶרֶץ אֲשֶׁר
3 הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ, תָּמִיד עֵינֵי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ,
4 מֵרֵשִׁית מתחילת הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית סוף שָׁנָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין,
5 מַהִי הַשַּׁיָּכוּת בֵּין אֶרֶץ הָרִים
6 וּבְקָעוֹת לְעִנְיָן לִמְטַר הַשָּׁמַיִם
7 תִּשְׁתֶּה מָיִם והרי לכאורה מבנה
8 הארץ, אם היא מישור או הרים
9 ובקעות וירידת הגשם הם שני דברים
10 נפרדים לחלוטין?
11 גַּם צָרִיךְ לְהָבִין דבר נוסף
12 בפסוק זה מַהוּ אָמְרוֹ לִמְטַר
13 הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה, דִּלְכְאוֹרָה
14 הֲוָה לֵיהּ היה לו, לפסוק, לְמֵימַר
15 לומר מִמְּטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה
16 שפירושו שהאדם שותה מים שבאו
17 כמטר מן השמים, ולמה נאמר למטר
18 השמים תשתה?
19 וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין דבר נוסף בפסוק
20 זה מַה שֶּׁתְּחִילָּה נֶאֱמַר בפסוק
21 כשבח ומעלה של ארץ ישראל שהיא
22 אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת לִמְטַר
23 הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם, וְאַחַר
24 כָּךְ מוֹסִיף הַכָּתוּב עוד בשבחה
25 של ארץ ישראל שהיא אֶרֶץ אֲשֶׁר
26 גּוֹ' תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ
27 גּוֹ' מתחילת השנה ועד סוף השנה,
28 דִּלְכְאוֹרָה הָיָה הַכָּתוּב צָרִיךְ
29 לְהַקְדִּים תחילה הַמַּעֲלָה
30 הָעִיקָּרִית, שֶׁתָּמִיד עֵינֵי ה'
31 אֱלֹקֶיךָ בָּהּ, וְלֹא רַק הָעִנְיָן
32 הַפְּרָטִי המסויים שֶׁדּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ
33 כְּדֵי לְהַמְטִיר כו'[3] ומדוע למעשה
34 השבח של המטר והמים מופיע לפני
35 השבח של "תמיד עיני ה' אלקיך בה"?
36 ב) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר גַּם
37 מַה שֶּׁמַּקְדִּים (בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵי
38 זֶה[4] הקודם לפסוק 'ארץ הרים
39 ובקעות' וכו') כִּי הָאָרֶץ היא ארץ
40 ישראל אֲשֶׁר אַתָּה עם ישראל בָא
41 שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לרשת אותה ממי
42 שישבו בה בעבר לֹא כְאֶרֶץ
43 מִצְרַיִם הִיא אֲשֶׁר יְצָאתֶם

ביאור בדרך אפשר

44 מִשָּׁם וְגוֹ', דִּלְכְאוֹרָה, הֲרֵי גָּדוֹל שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
45 מִצַּד עַצְמָהּ, לא רק יחסית לארץ מצרים וּמַה נּוֹגֵעַ ולמה חשוב
46 כשמשבחים את ארץ ישראל לְהַדְגִּישׁ הַשְּׁלִילָה דְּאֶרֶץ מִצְרַיִם והרי
47 לארץ ישראל יש מעלות מצד עצמה, לא רק יחסית לארץ מצרים?
48 אַךְ הָעִנְיָן יוּבַן עַל פִּי מַאֲמַר
49 הַזֹּהַר בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית[5]
50 בְּפֵירוּשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב בתורה
51 (בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת[6]) בְּנוֹגֵעַ
52 לְמֹשֶׁה רבינו שֶׁהוּא אִישׁ מִצְרִי
53 [דְּאַף שֶׁבְּפַשְׁטוּת הַכְּתוּבִים
54 אָמְרוּ זֹאת בְּנוֹת יִתְרוֹ
55 שֶׁחֲשָׁבוּהוּ לְאִישׁ מִצְרִי ולא
56 ידעו שהוא יהודי, וְלָכֵן אָמְרוּ בנות
57 יתרו ליתרו אביהן אִישׁ מִצְרִי
58 הִצִּילָנוּ גּוֹ' מיד הרועים וְגַם
59 דָּלֹה דָלָה שאב לָנוּ מים גּוֹ',
60 ולכאורה כיוון שמדובר באמירה של
61 בנות יתרו שנאמרה מחוסר ידיעה מיהו
62 באמת משה רבינו, אין לאמירה זו
63 חשיבות מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן
64 שֶׁעִנְיָן זֶה התואר 'איש מצרי' על
65 משה רבינו נֶאֱמַר בְּתוֹרַת אֱמֶת
66 שכל דבר שנזכר בה הוא אמיתי, הֲרֵי
67 מוּבָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן אֲמִיתִּי
68 בִּשְׁבִחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהוּא אִישׁ
69 מִצְרִי], וְזֶה לְשׁוֹנוֹ של הזוהר
70 שם: תַּמָּן אִתְּיְלִיד וְתַמָּן אִתְרַבֵּי
71 וְתַמָּן אִסְתַּלִּיק לְנְהוֹרָא
72 עִילָּאָה שם נולד ושם גדל ושם
73 הסתלק [התעלה] לאור עליון.
74 וּמְבָאֵר בָּזֶה אאמו"ר אדוני אבי
75 מורי ורבי, אביו של הרבי, הגאון
76 המקובל רבי לוי יצחק (בַּעַל
77 הַהִילּוּלָא שהיום, כ"ף מנחם אב,
78 היום יום הסתלקותו, בשנת תש"ד)[7],
79 שֶׁהַשְּׁלִשָׁה לְשׁוֹנוֹת האמורים
80 שנזכרו בזוהר לגבי משה רבינו

---

1) פרשתנו יא, יא־יב. 2) ראה רד"ה זה בלקו"ת פרשתנו יז, ג. אוה"ת שם ע' תרכו. וראה גם רד"ה ארץ הרים ובקעות תשמ"ז. 3) ראה פרש"י שם, יב. 4) פרשתנו שם, י. 5) זח"א ו, ב. 6) ב, יט. 7) לקוטי לוי יצחק לזהר ח"א בתחלתו.

ביאור בדרך אפשר

אִתְּיִלִיד נולד **אִתְרַבִּי** גדל **אִסְתַּלִּיק** הסתלק **יֵשׁ לְפָרֵשׁ**[8] **לְנֶגֶד הַשָּׁלֹשׁ בְּחִינוֹת מוֹחִין דְּעִיבּוּר דִּינִיקָה דְּגַדְלוּת**[9], כמבואר בתורת הסוד, המוחין למעלה (ובמקביל לזה המוחין בכוחות הנפש) מתגלים ונמשכים ומתפתחים בשלושה שלבים הנקראים 'עיבור, 'יניקה', 'מוחין' או 'עיבור', 'יניקה', 'גדלות', היינו שתחילה העניין לא נרגש כמציאות בפני עצמו אלא כעובר שעדיין נמצא ברחם אמו, בשלב הבא, לאחר 'לידה' והתגלות, הוא במצב של 'יניקה' כלומר שעדיין קשור ותלוי במקורו, והשלב השלישי הוא השלב שבו יש מציאות של 'מוחין' ו'גדלות' (וכעין זה מבואר גם לגבי המשכת והתפתחות המידות מהמוחין) **שֶׁכֻּלָּם** כל שלוש הבחינות הללו **הָיוּ בְּמֹשֶׁה כו׳, וְהַיְינוּ, מֹשֶׁה** מיד **כְּשֶׁנּוֹלַד** כבר **הָיוּ לוֹ מוֹחִין דְּעִיבּוּר בְּשְׁלֵימוּת כו׳, זֶהוּ** פירוש לשון הזוהר **אִתְּיִלִיד, וְאַחַר כָּךְ אִתְרַבִּי, הוּא שֶׁהָיָה לוֹ מוֹחִין דִּינִיקָה, וְאַחַר כָּךְ אִסְתַּלִּיק** התעלה **לְנְהוֹרָא עִילָּאָה, הוּא מוֹחִין דְּגַדְלוּת.**

וּמוֹסִיף אביו של הרבי, בעל ההילולא של כ"ף אב, **לְבָאֵר** עוד, **וְלָכֵן נָקֵט** הזוהר **בְּכָל אֶחָד** משלושת הלשונות האמורים **בִּפְנֵי עַצְמוֹ** את הביטוי **וְתַמָּן** ושם **[דְּלְכְאוֹרָה הֲוָה לֵיהּ** היה לו, לזוהר, **לְמֵימַר** לומר **תַּמָּן אִתְּיִלִיד וְאִתְרַבִּי וְאִסְתַּלִּיק כו׳** והיה מובן שכל שלושת הדברים היו 'שם', **וְלָמָּה כָּתַב תֵּיבַת** את המילה **תַּמָּן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים,** ולשון הזוהר הוא **תַּמָּן אִתְּיִלִיד וְתַמָּן אִתְרַבִּי וְתַמָּן אִסְתַּלִּיק כו׳, וַדְּאֵי יָדוּעַ שֶׁכָּל תֵּיבָה** כל מילה **שֶׁבְּסֵפֶר הַזֹּהַר הִיא בְּתַכְלִית הַדִּיּוּק (וּכְפִי שֶׁרוֹאִים גַּם בְּבֵיאוּרֵי הַזֹּהַר לְאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי וְהַצֶּמַח צֶדֶק)]**, והסיבה לכך שנאמר בזוהר 'תמן' (שם) שלוש פעמים היא **יַעַן כִּי כָּל בְּחִינָה מֵהַשָּׁלֹשׁ בְּחִינוֹת הַנִּזְכָּרוֹת לְעֵיל** 'עיבור', 'יניקה'

ביאור בדרך אפשר

ו'גדלות' **הוּא בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְהַיְינוּ, שֶׁשָּׁלֹשׁ הַבְּחִינוֹת שֶׁבַּמּוֹחִין, מוֹחִין דְּעִיבּוּר מוֹחִין דִּינִיקָה וּמוֹחִין דְּגַדְלוּת,** שעניינם נתבאר לעיל בקצרה, **הֵם שְׁלֹשָׁה סְדָרִים** ועניינים **מְיֻחָדִים וַעֲבוֹדוֹת** בעבודת האדם העובד את ה' **מְיֻחָדוֹת** שונות זו מזו, **וְכַמּוּבָן גַּם מֵהַחִילּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין** מצב של **עִיבּוּר** אצל התינוק (כאשר, כדברי הגמרא, **שֶׁרֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו כו׳**[10], וכדברי הזוהר **תְּלָת כְּלִילָן גּוֹ תְּלָת כו׳**[11] שלושה כלולים בתוך שלושה, ועל המשמעות של הדברים מבואר במאמר של הרבי בחג הפסח תשכ"ג: להבין העניין דתלת כלילן גו תלת כו', שהוא כמשל הוולד הנמצא במעי אמו שראשו מקופל בין ברכיו כו', היינו, שיש בו ג' הבחינות דחב"ד [חכמה בינה דעת], וג' הבחינות דחג"ת [חסד גבורה תפארת], אלא שהם באופן של העלם וסילוק, עד שלא ניכר בו בגילוי אלא ג' הבחינות דנה"י [נצח הוד יסוד] בלבד, שבהם נתעלמו ונתלבשו ג' הבחינות דחב"ד וחג"ת, שזהו עניין תלת כלילן גו תלת כו', חב"ד בחג"ת, וחג"ת בנה"י) **לִינִיקָה (שֶׁזֶּהוּ** כאשר התינוק כבר יונק **לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר נוֹלַד וְיָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם), שֶׁזֶּהוּ** המרחק והפער בין 'עיבור' ל'יניקה' **חִילּוּק שֶׁבְּאֵין עֲרוּךְ** ללא כל יחס והשוואה, **וְעַד כְּדֵי כָּךְ** גדול ההבדל והריחוק בין 'עיבור' ל'יניקה', **שֶׁעִנְיַן הַגָּלוּת** זמן של העלם והסתר על האלוקות **נִמְשָׁל לְעִיבּוּר** שבו הוולד מוסתר ומכוסה ברחם אימו, **וְעִנְיַן הַגְּאוּלָה** שעניינה גילוי מה שהיה נעלם **נִמְשָׁל לְלֵידָה** שבה הוולד יוצא ומתגלה, **כְּפִי שֶׁהִמְשִׁיל בִּנְבוּאַת יְחֶזְקֵאל**[12] **כָּל עִנְיַן גְּאוּלַת מִצְרַיִם לְזֶלֶד בְּיוֹם הַלֵּידָה**[13] וכפירוש רש"י על האמור בתחילת פרק טז ביחזקאל "ביום הולדת אותך" – "... כשבחרתי בך במצרים היית בלי שום תיקון ולפי שדימה הדבר ללידה הזכיר כאן תיקוני הוולד").

וּלְמַעְלָה יוֹתֵר מִזֶּה דרגה גבוהה יותר הן מ'עיבור' והן מ'יניקה' **הוּא**

---

8) בלקוטי לוי"צ שם (ע' ב): "שוב מצאתי הפירוש שפרשתי בס"ד על אתיליד אתרבי ואסתליק שהם לנגד הג' בחי' עיבור יניקה מוחין בהרמ"ז הובא במק"מ כאן, ות"ל שכיוונתי לדעתו הקדושה ז"ל זיע"א". 9) ראה עץ חיים שער כז (שער עיבור יניקה מוחין). מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ח ח"א ע' ערב ואילך. 10) נדה ל, ב. 11) ראה זח"ב (תוספתא) נ, סע"א. עץ חיים שער הכללים פ"ב. 12) קאַפּיטל טז. 13) תו"א ר"פ וארא.

ביאור בדרך אפשר

עִנְיָן מוֹחִין דְּגַדְלוּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁבְּאֵין עֲרוּךְ לְגַמְרֵי שהריחוק והפער שלו מ'עיבור' ו'יניקה' הוא שעניין 'מוחין דגדלות' נעלה לאין שיעור, **וְלָכֵן נֶאֱמַר עַל זֶה הַלָּשׁוֹן אִסְתַּלִּיק,** התעלה, שהוא לשון **שֶׁמּוֹרֶה עַל גּוֹדֶל הָעֲלִיָּה, שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל סִילּוּק לְגַמְרֵי** התעלות שנחשבת הסתלקות מוחלטת **מֵהַדְּרָגוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ.** **אָמְנָם, הָאָמוּר לְעֵיל** על ההבדל וריחוק הערך בין שלושת העניינים של 'אתילד', 'אתרבי' ו'אסתלק' המקבילים לשלושת העניינים של 'עיבור', 'יניקה' ו'גדלות' (מוחין) **הוּא רַק בֵּיאוּר עַל זֶה שֶׁ"נִּקַּט בְּכָל אֶחָד** מהשלושה **בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְתַמָּן,** ולא אמר רק פעם אחת בלבד 'ותמן' **יַעַן כִּי כָּל בְּחִינָה מֵהַשָּׁלֹשׁ בְּחִינוֹת הַנִּזְכָּרוֹת לְעֵיל הוּא בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ", אֲבָל עֲדַיִין צָרִיךְ לְהָבִין מַהִי הַהַדְגָּשָׁה שֶׁכָּל זֶה הָיָה תַּמָּן,** שם, **בְּמִצְרַיִם דַּוְקָא, דִּלְכְאוֹרָה, בִּשְׁלָמָא** אנו משלימים, כלומר הדבר מובן ומתקבל ואין זה פלא כי **עִנְיָן מוֹחִין דְּעִיבּוּר,** כאשר המוחין הם עדיין בהעלם **שֶׁנִּמְשַׁל לְגָלוּת** שהיא מצב של העלם והסתר, **שַׁיָּךְ לְמִצְרַיִם** שהייתה מקום הגלות של בני ישראל, **אֲבָל מוֹחִין דִּינִיקָה (לְאַחֲרֵי הַלֵּידָה** והתגלות **שֶׁנִּמְשְׁלָה לִגְאוּלָּה) וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה מוֹחִין דְּגַדְלוּת** הנעלים באין־ערוך גם ממוחין דיניקה, כמבואר לעיל, **מַהִי שַׁיָּכוּתָם** של מוחין אלו של בחינת יניקה ושל בחינת גדלות **לְמִצְרַיִם, שֶׁלָּכֵן** בגלל שייכותם למצרים **צָרִיךְ לְהַדְגִּישׁ גַּם שֶׁתַּמָּן** שם, במצרים **אִתְרַבֵּי** במוחין דיניקה **וְתַמָּן** שם, במצרים **אִסְתַּלִּיק כוי'** התעלה במוחין דגדלות? **אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי הַגְּאוּלָּה מִמִּצְרַיִם,** אפילו כאשר כבר לא נמצאים במצרים ('תמן') **הִנֵּה בְּכָל הַדְּרָגוֹת** למרות שהן נעלות מאד מהמצב שבו היו בגלות מצרים **נוֹגֵעַ** ויש חשיבות גדולה לכך **שֶׁיִּהְיֶה** אצל האדם העובד את ה' **הֶרְגֵּשׁ** הכרה והרגשה, מודעות אל **עִנְיָן הַמֵּיצָר** הדוחק וההגבלות (שהוא התוכן והעניין של **מִצְרַיִם) שֶׁמִּמֶּנּוּ** מאותו מיצר **יָצְאוּ וְהִגִּיעוּ לְמַדְרֵיגָה שֶׁלְּמַעְלָה מִזֶּה, לְפִי שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִן הַחוֹשֶׁךְ**[14] **דַּוְקָא** ואור שבא מתוך החושך הוא אור נעלה ביותר, **וְלָכֵן** מדייק הזוהר ואומר **דַּוְקָא** בלשון **תַּמָּן אִתְרַבֵּי וְתַמָּן אִסְתַּלִּיק לִנְהוֹרָא עִילָּאָה** כדי להדגיש את הקשר של מצרים לא רק לדרגה של העיבור שנמשלה לגלות אלא גם את הקשר של מצרים לדרגות היותר נעלות, אף שהן נעלות לאין שיעור, כי גם במעלות אלו, הידיעה וההכרה והרגשה שיצאו ממצרים, גורמת ל'יתרון האור'.

וְזֶהוּ האמור לעיל כהסבר מדוע מדגישים את השייכות למצרים גם בדרגות הנעלות של המוחין, בגלל יתרון האור מתוך החושך, הוא הטעם הפנימי **גַּם** על **מַה שֶּׁכָּתוּב** בפרשה זו, לפני הכתוב 'ארץ הרים ובקעות' **כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לִרְשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם וְגוֹ', הַיְינוּ, שֶׁעוֹד לִפְנֵי שֶׁמְּבָאֵר מַעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** בתור 'ארץ הרים ובקעות' ו'ארץ אשר תמיד עיני ה' אלוקיך בה', **מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב** עִנְיָן **הַיְצִיאָה מֵהַמֵּיצָר דְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כוי'** מאותו טעם, של יתרון האור מתוך החושך.

וְעִנְיָנוֹ של דבר זה, ההכרה וההרגשה שבאים ממצרים, כפי שהוא מתבטא **בַּעֲבוֹדַת ה'** של **כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, הוּא שֶׁבְּכָל דַּרְגָּא שֶׁנִּמְצָא** גם אם נמצא בדרגה גבוהה ונעלית **צָרִיךְ לִהְיוֹת אֶצְלוֹ** אצל כל אחד ואחד שעובד את ה' **הֶרְגֵּשׁ** הכרה והרגשה, מודעות על **עִנְיָן הַמֵּיצָר, לְהִתְבּוֹנֵן שֶׁנִּמְצָא בְּבֵירָא עַמִּיקְתָּא**[15] בבור עמוק **כוי'** (והדבר נכון גם לגבי מי שנמצא בדרגה גבוהה בעבודת ה', מעצם העובדה שנשמתו נמצאת למטה, בגוף גשמי, בעולם הזה הגשמי), **וְלָצֵאת מִשָּׁם כוי'** ולהתעלות מהמיצרים וההגבלות בעבודת ה' ולהשתחרר מהם.

ג) וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב לאחר ההקדמה על מעלתה שארץ ישראל ביחס לארץ מצרים, כדי להדגיש את מעלת היציאה מן המיצר, מעלת האור שמתוך

---

14) ע"פ קהלת ב, יג. 15) ע"פ חגיגה ה, ב.

ביאור בדרך אפשר

לְבָאר מַעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ, שֶׁהִיא אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת (ובזה מתורצת גם השאלה שנשאלה לעיל מדוע הכתוב לא מדבר רק על המעלות של ארץ ישראל עצמה אלא גם על המעלות של הארץ ביחס לארץ מצרים), כפי שממשיך ומבאר.

וּבְהַקְדִּים, שֶׁכְּלָלוּת הָעִנְיָן התוכן הכללי **דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכָל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבָּהּ** בארץ ישראל **יֶשְׁנָם גַּם לְמַעְלָה** ברוחניות, **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁכָּתוּב**[16] בתהלים **אַרְצוֹת הַחַיִּים**, 'ארצות' לשון רבים, **דְּקָאֵי** שמכוון **עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה שֶׁמְּכַוֶּנֶת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁהִיא** 'ארץ ישראל' למעלה **בְּחִינַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל,** הבחינה באלוקות שהיא מקור נשמות ישראל **שֶׁמַּשְׁפַּעַת לְכָל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁגַּם הֵם** נשמות ישראל **נִקְרָאִים בְּשֵׁם אֶרֶץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[17] בנבואת מלאכי שהקדוש־ברוך־הוא אומר לבני ישראל **כִּי תִהְיוּ אֶרֶץ חֵפֶץ, וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[18] במדרש **לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ אֶרֶץ** ישראל כי 'ארץ' היא גם מלשון רצון, על שם **שֶׁרָצְתָה לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָהּ, וְהֲרֵי זֶהוּ** הרצון לעשות את רצון ה' **עִנְיָנוֹ** ותפקידו ושליחותו **שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁאֲנִי** והכוונה **לֹא** לכל אחד ואחד מישראל **נִבְרֵאתִי אֶלָּא לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנִי**[19] ולכן גם 'כנסת ישראל' נקראת 'ארץ' כי כל אחד מישראל רוצה לעשות את רצון קונו. **וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת** האמור כאן בתור שבח על ארץ ישראל, **שֶׁיֶּשְׁנוֹ גַּם בַּעֲבוֹדַת** ה' של **כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** כפי שיתבאר להלן.

1 עַצְמָהּ, שֶׁהִיא אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת. וּבְהַקְדִּים,
2 שֶׁכְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכָל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים
3 שֶׁבָּהּ יֶשְׁנָם גַּם לְמַעְלָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁכָּתוּב[16]
4 אַרְצוֹת הַחַיִּים, דְּקָאֵי עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה
5 שֶׁמְּכַוֶּנֶת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁהִיא
6 בְּחִינַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּשְׁפַּעַת לְכָל נִשְׁמוֹת
7 יִשְׂרָאֵל, שֶׁגַּם הֵם נִקְרָאִים בְּשֵׁם אֶרֶץ, כְּמוֹ
8 שֶׁכָּתוּב[17] כִּי תִהְיוּ אֶרֶץ חֵפֶץ, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[18]
9 לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ אֶרֶץ שֶׁרָצְתָה לַעֲשׂוֹת רְצוֹן
10 קוֹנָהּ, וַהֲרֵי זֶהוּ עִנְיָנוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כֵּיוָן
11 שֶׁאֲנִי לֹא נִבְרֵאתִי אֶלָּא לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנִי[19]. וּמִזֶּה
12 מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת,
13 שֶׁיֶּשְׁנוֹ גַּם בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל.

14 ד) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה, הַר הוּא מָקוֹם גָּבוֹהַּ,
15 וּבִקְעָה הִיא אֶרֶץ מִישׁוֹר (כְּמוֹ
16 שֶׁמְּבוֹאָר בְּפֵירוּשׁ רַשׁ"י[20]), וּמְצִינוּ גַּם בַּגְּמָרָא[21]
17 שֶׁבִּקְעָה הִיא לְמַטָּה מֵאֶרֶץ מִישׁוֹר (בְּנִגּוּד לְהַר
18 שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵאֶרֶץ מִישׁוֹר). וְעִנְיָנָם בַּנִּמְשָׁל
19 (שֶׁמַּתְאִים בְּכָל הַפְּרָטִים לַמָּשָׁל), דְּהִנֵּה[22], הַר
20 שֶׁבּוֹלֵט מִן מִישׁוֹר הָאָרֶץ הוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה,
21 שֶׁמַּגְבִּיהַּ אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת עוֹלֶה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה
22 בְּכוֹסֶף וְחֵשֶׁק וּתְשׁוּקָה וְצִמָּאוֹן כוּ' עַד שֶׁכְּלָתָה
23 נַפְשׁוֹ כוּ'. וּבִקְעָה שֶׁלְּמַטָּה מֵאֶרֶץ מִישׁוֹר הוּא
24 עִנְיַן הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל, עַד לְתַכְלִית הַבִּיטּוּל
25 דְּנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה[23], וְעַד לְשִׁפְלוּת הָרוּחַ
26 שֶׁמִּצַּד הַיִּרְאָה מִפְּנֵי פַּחַד הָוָיָ' וַהֲדַר גְּאוֹנוֹ[24].
27 וְהַיְינוּ, שֶׁהַר וּבִקְעָה הוּא כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּאַהֲבָה
28 וְיִרְאָה (וּבִכְלָלוּת הוּא עִנְיַן בֵּן וָעֶבֶד[25]), שֶׁעַל

ביאור בדרך אפשר

ד) **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, הַר הוּא מָקוֹם גָּבוֹהַּ, וּבִקְעָה הִיא אֶרֶץ מִישׁוֹר (כְּמוֹ שֶׁמְּבוֹאָר בְּפֵירוּשׁ רַשׁ"י**[20] על פסוק זה 'ובקעות – הן מישור'), **וּמְצִינוּ גַּם בַּגְּמָרָא**[21] **שֶׁבִּקְעָה הִיא** לא רק מישור אלא אפילו **לְמַטָּה** נמוך יותר **מֵאֶרֶץ מִישׁוֹר (בְּנִגּוּד לְהַר שֶׁהוּא לְמַעְלָה** גבוה יותר **מֵאֶרֶץ מִישׁוֹר).**

וְעִנְיָנָם של ההר והבקעה כפי שהוא **בַּנִּמְשָׁל (שֶׁמַּתְאִים בְּכָל הַפְּרָטִים לַמָּשָׁל), דְּהִנֵּה**[22], **הַר שֶׁבּוֹלֵט מִן מִישׁוֹר הָאָרֶץ הוּא** משל על **עִנְיַן הָאַהֲבָה** לאלוקות שחש היהודי העובד את ה', **שֶׁמַּגְבִּיהַּ** ומעלה ומרומם **אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת עוֹלֶה** מתעלה **מִלְּמַטָּה** מממדו ומצבו הרוחני כעת **לְמַעְלָה** להתקרב לאלוקות, ואהבת ה' והרצון להתקרב אליו והרגשות של אהבת ה' הם **בְּכוֹסֶף** כיסופין **וְחֵשֶׁק וּתְשׁוּקָה וְצִמָּאוֹן כוּ'** במידה חזקה מאוד **עַד שֶׁכָּלְתָה נַפְשׁוֹ כוּ'** תשוקה של הנפש לצאת מן הגוף המגביל אותה ולדבוק באלוקות.

וּבִקְעָה שֶׁלְּמַטָּה הנמוכה יותר **מֵאֶרֶץ מִישׁוֹר הוּא עִנְיַן הַיִּרְאָה** יראת ה' **וְהַבִּיטּוּל** מתוך ביטול היישות העצמית והמציאות האישית, **עַד לְתַכְלִית** שיא **הַבִּיטּוּל דְּנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה**[23] שמרגיש עצמו כעפר לגבי כל אדם, **וְעַד לְשִׁפְלוּת הָרוּחַ** של נפש האדם **שֶׁמִּצַּד הַיִּרְאָה** שהוא חש וההתבטלות העצומה שיש לו **מִפְּנֵי פַּחַד הָוָיָ' וַהֲדַר גְּאוֹנוֹ**[24].

וְהַיְינוּ, שֶׁהַר וּבִקְעָה הוּא משל על **כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה (וּבִכְלָלוּת הוּא עִנְיַן בֵּן** המסמל את עבודת ה' מתוך אהבה

---

16) תהלים קטז, ט. וראה תניא אגה"ק סוס"ח. סי"ד. 17) מלאכי ג, יב (הובא בלקו"ת פרשתנו יז, ריש ע"ג). 18) ב"ר פ"ה, ח. 19) קידושין בסופה (ע"פ הגירסא בש"ס כת"י (אוסף כתבי היד של תלמוד הבבלי - ירושלים, תשכ"ד) וכ"ה במלאכת שלמה למשניות קידושין שם. ועוד). 20) פרשתנו שם, יא. 21) ראה תענית יו"ד, א ובפרש"י ד"ה תתאי. 22) בהבא לקמן - ראה לקו"ת ואוה"ת שבהערה 2. וראה גם לקו"ת שה"ש מה, סע"א ואילך. 23) ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. 24) ע"פ ישעי' ב, יט. שם, כא. 25) ראה תניא פמ"א (נז, א).

ביאור בדרך אפשר

וקירוב **וָעֶבֶד**[25] המסמל את עבודת ה' מתוך יראה וביטול), **שֶׁעַל יָדָם** על ידי אהבת ה' ויראת ה' **נַעֲשֶׂה כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּסוּר מֵרָע (עַל יְדֵי מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה) וַעֲשֵׂה טוֹב**[26] **(עַל יְדֵי מִצְוֹות עֲשֵׂה), כִּי, אַהֲבָה הִיא שׁוֹרֶשׁ** ומקור ומניע לקיום **כָּל מִצְוֹות עֲשֵׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, וְיִרְאָה הִיא שׁוֹרֶשׁ** ומקור ומניע לקיום **כָּל מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה**[27] (כמבואר בספר התניא: "כי האהבה היא שורש כל רמ"ח מצוות־עשה וממנה הן נמשכות ובלעדה אין להן קיום אמיתי כי המקיימן באמת הוא האוהב את שם ה' וחפץ לדבקה בו באמת ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין שהם רמ"ח אברין דמלכא כביכול... והיראה היא שורש לשס"ה לא־תעשה כי ירא למרוד במלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא. או יראה פנימית מזו שמתבושש מגדולתו למרות עיני כבודו ולעשות הרע בעיניו כל תועבת ה' אשר שנא הם הקליפות וסטרא־אחרא אשר יניקתם מהאדם התחתון ואחיזתם בו הוא בשס"ה מצוות לא־תעשה...").

וּמַה שֶּׁכָּתוּב הָרִים לְשׁוֹן רַבִּים, ולא 'הר' לשון יחיד, **כִּי יֵשׁ כַּמָּה בְּחִינוֹת הַר כּוֹ',** והיינו דרגות שונות באהבת ה', **וּבְכְלָלוּת** באופן כללי, הדרגות השונות באהבת ה' מתחלקות לשתי בחינות **הוּא עִנְיַן אַהֲבָה זוּטָא,** אהבה זעירה, היינו אהבת ה' בדרגה נמוכה (הנקראת גם **אַהֲבַת עוֹלָם**[28] מכמה טעמים, ואחד מהם, משום שהיא אהבה לה' שהאדם מעורר בנפשו מתוך התבוננות באלוקות כפי שהיא באה לידי ביטוי בעולם) **וְאַהֲבָה רַבָּה,** היינו אהבת ה' בדרגה גבוהה.

וְכֵן בְּקָעוֹת שהם כאמור משל ליראת ה' **לְשׁוֹן רַבִּים, כִּי** כשם שיש (באופן כללי) שתי בחינות באהבת ה', כך **יֵשׁ גַּם כֵּן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת יִרְאָה, יִרְאָה תַּתָּאָה,** יראת ה' בדרגה נמוכה **וְיִרְאָה עִילָּאָה** יראת ה' בדרגה עליונה, וכיוון שמדובר בכמה דרגות, נאמר גם במשל 'בקעות' לשון רבים.

וְכַיָּדוּעַ[29] בתורת הסוד **בְּעִנְיַן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ',** הנכתב באותיות י־ה־ו־ה **שֶׁהֵן** רומזות על **דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** יראה ואהבה **רְחִימוּ וּדְחִילוּ** אהבה ויראה **(וְסִדְרָם מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה הוּא י', יִרְאָה עִילָּאָה, ה', אַהֲבָה רַבָּה, ו', אַהֲבָה זוּטָא, וְה', יִרְאָה תַּתָּאָה** כמבואר בתורת הסוד ששתי האותיות הראשונות של שם הוי' הן בדרגות יותר נעלות משתי האותיות האחרונות, ולכן שתי האותיות הראשונות רומזות לדרגה העליונה ביראה, יראה עילאה, ולדרגה העליונה באהבה, אהבה רבה, ושתי האותיות האחרונות רומזות לדרגה התחתונה באהבה, אהבה זוטא, ולדרגה התחתונה ביראה, יראה תתאה), **הֲרֵי שְׁתֵּי פְּעָמִים רְחִימוּ** שהן שתי דרגות באהבה **וּשְׁתֵּי פְּעָמִים דְּחִילוּ** שהן שתי דרגות ביראה, **וְזֶהוּ הָרִים וּבְקָעוֹת, שְׁתֵּי בְּחִינוֹת הָרִים** שהם משל לשתי בחינות אהבה **וּשְׁתֵּי בְּחִינוֹת בְּקָעוֹת** שהם משל לשתי בחינות יראה.

ה) וּבִכְפָרְטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה בנוסף על האמור לעיל שבאופן כללי 'הרים' רומזים לכמה דרגות באהבת ה' ו'בקעות' רומזים לכמה דרגות ביראת ה', **הָרִים וּבְקָעוֹת הֵם שְׁנֵי אוֹפָנִים בְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה, מצד האדם, **שֶׁפּוֹעֶלֶת** מגלה ומעוררת **הָאִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות, שהיא **בְּהֶתְאֵם לְאוֹפֶן הָאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא,** כי ההתעוררת מלמטה היא באותו עניין ומאותו סוג שבו הייתה ההתעוררות מלמטה מצד האדם שהיא הגורמת והמעוררת אותה, כפי שיבואר להלן.

וּבְהֶקְדֵּם הַיָּדוּעַ[22] **בְּעִנְיַן** הפירוש הפנימי בפסוק ב'שיר השירים' **שִׁימֵנִי כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ גו'**[30] **[דְּקָאֵי** המכוון **עַל תְּפִלִּין (שֶׁהוּקְשָׁה כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ לִתְפִלִּין**[31] וכדברי חכמינו ז"ל בגמרא: "אמר קרא והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך, הוקשה = הושוותה כל התורה כולה לתפילין, מה תפילין מצוות־עשה שהזמן גרמא = התלויות בזמן, ונשים פטורות, אף כל מצוות־עשה שהזמן גרמא נשים פטורות"), **חוֹתָם עַל לִבֶּךָ הוּא עִנְיַן תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ (דְּהַיְינוּ** כלשון הזוהר **רְצוּעוֹת** המשתלשלות מהתפילין של ראש **דְּתָלְיָין עַל לִבָּא**[32] התולות על הלב,

ביאור בדרך אפשר

1 יָדָם נַעֲשֶׂה כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּסוּר מֵרָע (עַל יְדֵי
2 מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה) וַעֲשֵׂה טוֹב[26] (עַל יְדֵי מִצְוֹות
3 עֲשֵׂה), כִּי, אַהֲבָה הִיא שׁוֹרֶשׁ כָּל מִצְוֹות עֲשֵׂה
4 שֶׁבַּתּוֹרָה, וְיִרְאָה הִיא שׁוֹרֶשׁ כָּל מִצְוֹות לֹא
5 תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה[27]. וּמַה שֶּׁכָּתוּב הָרִים לְשׁוֹן
6 רַבִּים, כִּי יֵשׁ כַּמָּה בְּחִינוֹת הַר כּוֹ', וּבְכְלָלוּת הוּא
7 עִנְיַן אַהֲבָה זוּטָא (אַהֲבַת עוֹלָם[28]) וְאַהֲבָה רַבָּה.
8 וְכֵן בְּקָעוֹת לְשׁוֹן רַבִּים, כִּי יֵשׁ גַּם כֵּן שְׁתֵּי
9 בְּחִינוֹת יִרְאָה, יִרְאָה תַּתָּאָה וְיִרְאָה עִילָּאָה.
10 וְכַיָּדוּעַ[29] בְּעִנְיַן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', שֶׁהֵן
11 דְּחִילוּ וּרְחִימוּ רְחִימוּ וּדְחִילוּ (וְסִדְרָם מִלְּמַעְלָה
12 לְמַטָּה הוּא י', יִרְאָה עִילָּאָה, ה', אַהֲבָה רַבָּה, ו',
13 אַהֲבָה זוּטָא, וְה', יִרְאָה תַּתָּאָה), הֲרֵי שְׁתֵּי
14 פְּעָמִים רְחִימוּ וּשְׁתֵּי פְּעָמִים דְּחִילוּ, וְזֶהוּ הָרִים
15 וּבְקָעוֹת, שְׁתֵּי בְּחִינוֹת הָרִים וּשְׁתֵּי בְּחִינוֹת
16 בְּקָעוֹת.
17 ה) **וּבִכְפָרְטִיּוּת** יוֹתֵר, הִנֵּה הָרִים וּבְקָעוֹת הֵם
18 שְׁנֵי אוֹפָנִים בְּאִתְעֲרוּתָא
19 דִּלְתַתָּא שֶׁפּוֹעֶלֶת הָאִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא בְּהֶתְאֵם
20 לְאוֹפֶן הָאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא. וּבְהֶקְדֵּם הַיָּדוּעַ[22]
21 בְּעִנְיַן שִׁימֵנִי כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ גו'[30] [דְּקָאֵי עַל
22 תְּפִלִּין (שֶׁהוּקְשָׁה כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ לִתְפִלִּין[31]),
23 חוֹתָם עַל לִבֶּךָ הוּא עִנְיַן תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ (דְּהַיְינוּ
24 רְצוּעוֹת דְּתָלְיָין עַל לִבָּא[32]), וְחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ

---

26) תהלים לד, טו. 27) תניא פ"ד. ובכ"מ. 28) ראה ספר הערכים־חב"ד ערך אהבת ה' - זוטא ורבה (ע' תקיב ואילך). וש"נ. 29) ראה זח"ג (רע"מ) קכב, ב ואילך. תקו"ז ת"ו (כא, ב). ת"י (כה, ב). לקו"ת שה"ש שם (מו, א). 30) שה"ש ח, ו. 31) קידושין לה, א. 32) תקו"ז תכ"ב (סה, ב).

ביאור בדרך אפשר

ומכאן השייכות של ׳חותם על לבך׳ לתפילין של ראש), **וְחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ הוּא עִנְיַן תְּפִלִּין שֶׁל יָד**[33] שקושרים על הזרוע], ועניין התפילין נמשל לחותם כיוון **שֶׁזֶּהוּ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁכְּשֶׁמַּדְפִּיסִים** בחותמת **עַל הַשַּׁעֲוָה בְּחוֹתָם הַבּוֹלֵט,** בחותמת שהאותיות שלה בולטות ממנה **אֲזַי נַעֲשֶׂה בַּשַּׁעֲוָה חוֹתָם שׁוֹקֵעַ** כי האותיות הבולטות מהחותמת גורמות בשעווה שקעים בצורת האותיות **וְדוּגְמָתוֹ בַּנִּמְשָׁל, בְּעִנְיַן אִתְעַרְרוּתָא דִּלְתַתָּא וְאִתְעַרְרוּתָא דִּלְעֵילָא,** הנזכר לעיל, שההתעוררות מלמטה, מצד האדם, מעוררת וממשיכה התעוררות מלמעלה, **שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא הִיא בִּבְחִינַת רָצוֹא** רצון ותשוקה וכיסופין של האדם להתקרב לאלוקות, **שֶׁהוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה, בְּחִינַת הָרִים, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט (בְּאוֹפֶן דְּוָאִתְהַלְּכָה בָּרְחָבָה**[34]**),** כלשון הכתוב בתהילים, היינו באופן שברגשות האהבה יש ביטוי והתפשטות למציאות האדם), **אֲזַי נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה** הארה והשפעה **בְּחִינַת חוֹתָם שׁוֹקֵעַ, שֶׁזּוֹהִי הַמְשָׁכַת אוֹרוֹת בְּכֵלִים,** באופן שההמשכה נקלטת ונתפסת **לְהִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹךְ פְּנִימִיּוּת עוֹלָם הַתַּחְתּוֹן בִּבְחִינַת צִמְצוּם** של האור בהתאם ליכולת הקליטה של הכלים. **וְכַאֲשֶׁר הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** מצד האדם **הִיא בִּבְחִינַת הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל,** היפך ההתרחבות וההתפשטות, שהוא עניין הביטול והצמצום, **בְּחִינַת גְּבָעוֹת** ולא ׳הרים׳, **שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת חוֹתָם שׁוֹקֵעַ** כמשל חותמת שהאותיות שבה שוקעות ולא בולטות, **אֲזַי נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה** למטה **בְּחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט, דְּהַיְינוּ גִּילּוּי אוֹר אֵין סוֹף** שאינו מצומצם בהתאם לכלים, אלא גילוי **בְּלִי לְבוּשִׁים הַמַּסְתִּירִים (שֶׁלֹּא בְּהִתְלַבְּשׁוּת כְּלָל), כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד דִּכְתִיב**[35] בנבואת ישעיה **וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד גּוֹ׳. וְהַיְינוּ, שֶׁדַּוְקָא הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא שֶׁבִּבְחִינַת שְׁקִיעָה וּבִיטּוּל כּוֹ׳**[36]**, מַמְשִׁיכָה אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא (חוֹתָם בּוֹלֵט דִּלְמַעְלָה) מִמַּה שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא שֶׁבִּבְחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט (שֶׁמַּמְשִׁיכָה רַק חוֹתָם שׁוֹקֵעַ דִּלְמַעְלָה). וְכַמְבוֹאָר**[37] גַּם בְּעִנְיַן הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלִי (אַךְ) אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי**[38]**, שֶׁהַשָּׁמַיִם כִּסְאִי הוּא עִנְיַן חוֹתָם שׁוֹקֵעַ, וְחוֹתָם בּוֹלֵט הוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת הַמַּקִּיפִים מִבְּחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן אֵי זֶה בַּיִת גּוֹ׳ - שֶׁעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה דַּוְקָא עַל יְדֵי הַבִּיטּוּל,**

ביאור בדרך אפשר

עוֹד גּוֹ׳ שהקדוש־ברוך־הוא לא יסתתר אלא האור האלוקי האין־סופי יאיר בגלוי. **וְהַיְינוּ, שֶׁדַּוְקָא הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** ההתעוררות מלמטה, מצד האדם, **שֶׁבִּבְחִינַת שְׁקִיעָה** כמו חותם שאותיותיו לא בולטות החוצה אלא שקועות פנימה **וּבִיטּוּל כּוֹ׳**[36] של המציאות האישית, **מַמְשִׁיכָה** ומעוררת **אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות **עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר** מדרגה גבוהה יותר **(חוֹתָם בּוֹלֵט** דרגה שמציאותה בולטת וניכרת **דִּלְמַעְלָה) מִמַּה שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא שֶׁבִּבְחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט** כשהאדם איננו בטל בביטול מוחלט **(שֶׁמַּמְשִׁיכָה רַק חוֹתָם שׁוֹקֵעַ דִּלְמַעְלָה** שהוא דרגה יותר נמוכה מ׳חותם בולט׳).

וְכַמְבוֹאָר[37] בתורת החסידות **גַּם בְּעִנְיַן** המשמעות הפנימית של הכתוב בישעיה שהקדוש־ברוך־הוא אומר **הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלִי** והשמים והארץ הם מקום משכן לקדוש־ברוך־הוא **(אַךְ** מכל מקום, הקדוש־ברוך־הוא אומר) **אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי**[38] אתם בני ישראל, היינו שהשראת השכינה וגילוי האלוקות הם למטה דווקא, ועל כך מבואר בחסידות **שֶׁהַשָּׁמַיִם כִּסְאִי הוּא עִנְיַן חוֹתָם שׁוֹקֵעַ** היינו השראת השכינה באופן מצומצם, לא בגילוי, **וְחוֹתָם בּוֹלֵט הוּא** רמז להמשכת אלוקות בגלוי **עִנְיַן הַמְשָׁכַת** האורות האלוקיים **הַמַּקִּיפִים** הנעלים מהתלבשות פנימית בעולמות ונבראים, והם אורות **מִבְּחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין** האור האלוקי הבלי־גבול שמאיר בעולמות בדרך ׳סובב׳ ו׳מקיף׳ מלמעלה, **שֶׁזֶּהוּ** המשכת אור ה׳סובב׳ **עִנְיַן אֵי זֶה בַּיִת גּוֹ׳** היינו בית, מקום להשראת השכינה וגילוי אלוקות ׳אשר תבנו לי׳, באדם - **שֶׁעִנְיָן זֶה** המשכת וגילוי אור ה׳סובב׳ **נַעֲשֶׂה דַּוְקָא עַל יְדֵי הַבִּיטּוּל** של האדם לאלוקות, **כְּהֶמְשֵׁךְ**

---

33) ראה לקו״ת שה״ש ואוה״ת שם, שתש״י ותש״ר הם חותם בולט וחותם שוקע דלקמן בפנים. 34) תהלים קיט, מה. 35) ישעי׳ ל, כ. 36) להעיר מלקו״ת שה״ש מו, ב, בענין גלות מצרים שהי׳ בבחי׳ עיבור (כנ״ל ס״ב): ״העלאת מ״ן בבחי׳ עיבור.. היינו שנתבטל ממהותו לגמרי, בחי׳ שקיעה.. ונמשך מזה מ״ד המשכת מוחין חדשים, וזהו ענין.. הגאולה ויצי״מ.. גילוי הנסים בשינוי הטבע לגמרי.. בחי׳ חותם בולט״. 37) ראה לקו״ת שם מז, סע״א ואילך. 38) ישעי׳ סו, א.

ביאור בדרך אפשר

הַכָּתוּב[39] בנבואת ישעיה האמורה **אֶל זֶה אַבִּיט אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ גו'** היינו שהקדוש־ברוך־הוא יפנה וישרה שכינתו אל מי שהוא בביטול ובשפלות רוח, **וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר**[40] במקום אחר בנבואת ישעיה **כִּי כֹה אָמַר ה' רָם וְנִשָּׂא גו' מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן** וכן 'אשכון' ואתגלה **אֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ דַּוְקָא**[41] על מי שנמצא בביטול.

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי בלשון הכתוב **אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת, שֶׁמּוֹרֶה** רומז **עַל סֵדֶר הָעֲבוֹדָה** שהאדם עובד את ה' בעלייה הדרגתית **מִדַּרְגָּא לְדַרְגָּא (בְּאוֹפֶן דִּמְעַט מְעַט אֲגַרְשֶׁנּוּ**[42] כלשון הכתוב לגבי גירוש אומות העולם בעת כניסת בני ישראל לארץ, וכך גם בעבודת ה', ה'גירוש' של הדברים הלא רצויים הוא לא בבת אחת אלא בדרך של 'מעט מעט'), והעלייה מדרגה לדרגה היא בכל מצב **שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי הָעִילּוּי דְּהָרִים, שֶׁהוּא עִנְיָן אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דְּחוֹתָם בּוֹלֵט,** היינו באופן שיש ביטוי למציאות האדם, והיא עבודת האהבה, כמבואר לעיל, **וְיֵשׁ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר - בְּקָעוֹת, שֶׁהוּא עִנְיָן אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דְּחוֹתָם שׁוֹקֵעַ,** התעוררות מצד האדם מתוך ביטול המציאות ושפלות הרוח והיא עבודת היראה, כמבואר לעיל **שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט דִּלְמַעְלָה** אור ה'סובב' שהוא אור וגילוי נעלה יותר מהאור שבבחינת 'חותם שוקע'.

אָמְנָם אַף שֶׁגְּדְלָה מַעֲלַת הַבְּקָעוֹת (יִרְאָה וּבִיטּוּל) ויש בעבודת היראה ('חותם שוקע') יתרון על עבודת האהבה ('חותם בולט'), כמבואר לעיל, **מִכָּל מָקוֹם, שְׁלֵימוּת הָעֲבוֹדָה** עבודת ה' מושלמת **הִיא כְּשֶׁיֵּשׁ** אצל האדם **הֵן עִנְיָן הַיִּרְאָה** (בשתי הדרגות של יראת ה' **יִרְאָה תַּתָּאָה וְיִרְאָה עִילָּאָה** יראה תחתונה ויראה עליונה) **וְהֵן עִנְיָן הָאַהֲבָה (אַהֲבָה זוּטָא וְאַהֲבָה רַבָּה** אהבה קטנה ואהבה גדולה), **שֶׁהֵם** שתי הדרגות ביראה ושתי הדרגות באהבה שביחד הן ארבע דרגות **כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי' (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְלָכֵן** לא די בעניין הבקעות (מעלת היראה והביטול) אלא **יֵשׁ צוֹרֶךְ גַּם בְּעִנְיָן הֶהָרִים (הָרָצוֹא** הרצון והתשוקה **דְּאַהֲבָה).**

ביאור בדרך אפשר

כְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב[39] אֶל זֶה אַבִּיט אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ גו', וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר[40] כִּי כֹה אָמַר ה' רָם וְנִשָּׂא גו' מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ דַּוְקָא[41].

וְזֶהוּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת, שֶׁמּוֹרֶה עַל סֵדֶר הָעֲבוֹדָה מִדַּרְגָּא לְדַרְגָּא (בְּאוֹפֶן דִּמְעַט מְעַט אֲגַרְשֶׁנּוּ[42]), שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי הָעִילּוּי דְּהָרִים, שֶׁהוּא עִנְיָן אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דְּחוֹתָם בּוֹלֵט, יֵשׁ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר - בְּקָעוֹת, שֶׁהוּא עִנְיָן אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דְּחוֹתָם שׁוֹקֵעַ, שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט דִּלְמַעְלָה.

אָמְנָם אַף שֶׁגְּדְלָה מַעֲלַת הַבְּקָעוֹת (יִרְאָה וּבִיטּוּל), מִכָּל מָקוֹם, שְׁלֵימוּת הָעֲבוֹדָה הִיא כְּשֶׁיֵּשׁ הֵן עִנְיָן הַיִּרְאָה (יִרְאָה תַּתָּאָה וְיִרְאָה עִילָּאָה) וְהֵן עִנְיָן הָאַהֲבָה (אַהֲבָה זוּטָא וְאַהֲבָה רַבָּה), שֶׁהֵם כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי' (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְלָכֵן יֵשׁ צוֹרֶךְ גַּם בְּעִנְיָן הֶהָרִים (הָרָצוֹא דְּאַהֲבָה). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ גַּם מַעֲלָה בֶּהָרִים לְגַבֵּי בְּקָעוֹת, כִּי, הַהַמְשָׁכָה דְּחוֹתָם בּוֹלֵט שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דְּחוֹתָם שׁוֹקֵעַ (עִנְיָן הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל, בְּקָעוֹת), עִם הֶיוֹתָהּ הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית יוֹתֵר (הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת), חֲרֵי הִתְגַּלּוּתָהּ תִּהְיֶה רַק לֶעָתִיד לָבוֹא, וְאִילּוּ עַכְשָׁיו הִיא בְּהֶעְלֵם[43]. וְלָכֵן, מִצַּד עִנְיָן הַגִּילּוּי, יֵשׁ מַעֲלָה בְּהַמְשָׁכָה דְּחוֹתָם שׁוֹקֵעַ אף על פי שהיא המשכה מדרגה יותר נמוכה שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דְּחוֹתָם בּוֹלֵט (עִנְיָן הָאַהֲבָה וְהָרָצוֹא, הָרִים), שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּגִילּוּי גַּם עַכְשָׁיו וזה היתרון של עבודת 'הרים' על עבודת 'בקעות', מצד הגילוי. אֲבָל מִצַּד הדרגה והמעלה של הַהַמְשָׁכָה עַצְמָהּ, גָּדְלָה מַעֲלַת הַבְּקָעוֹת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשֶׁכֶת הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית יוֹתֵר[44], שהיא 'המשכת העצמות' בְּחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט דִּלְמַעְלָה (הנפעלת עַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא של עבודת האדם באופן דְּחוֹתָם שׁוֹקֵעַ).

וְלֹא עוֹד ולא זו בלבד שלא די ב'בקעות' (עבודת היראה והביטול, חותם שוקע) וצריך גם 'הרים' (עבודת האהבה, חותם בולט) **אֶלָּא** יתירה מזו **שֶׁיֵּשׁ גַּם מַעֲלָה בֶּהָרִים לְגַבֵּי בְּקָעוֹת, כִּי, הַהַמְשָׁכָה** של האור האלוקי **דְּחוֹתָם בּוֹלֵט** אור ה'סובב כל עלמין' שהוא בלי גבול **שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** עבודת האדם באופן **דְּחוֹתָם שׁוֹקֵעַ (עִנְיָן הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל, בְּקָעוֹת),** כמבואר לעיל, **עִם הֶיוֹתָהּ הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית יוֹתֵר** מאשר ההמשכה שעל ידי 'הרים' (כי המשכה זו שעל ידי 'בקעות' היא **הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת),** חֲרֵי הִתְגַּלּוּתָהּ של ההמשכה הנעלית הזו **תִּהְיֶה רַק לֶעָתִיד לָבוֹא, וְאִילּוּ עַכְשָׁיו** בזמן הגלות **הִיא בְּהֶעְלֵם**[43]. **וְלָכֵן, מִצַּד עִנְיָן הַגִּילּוּי, יֵשׁ מַעֲלָה בְּהַמְשָׁכָה דְּחוֹתָם שׁוֹקֵעַ** אף על פי שהיא המשכה מדרגה יותר נמוכה **שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דְּחוֹתָם בּוֹלֵט (עִנְיָן הָאַהֲבָה וְהָרָצוֹא, הָרִים), שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּגִילּוּי גַּם עַכְשָׁיו.** וזה היתרון של עבודת 'הרים' על עבודת 'בקעות', מצד הגילוי. **אֲבָל מִצַּד** הדרגה והמעלה של **הַהַמְשָׁכָה עַצְמָהּ, גָּדְלָה מַעֲלַת הַבְּקָעוֹת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשֶׁכֶת הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית יוֹתֵר**[44], שהיא 'המשכת העצמות' **בְּחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט דִּלְמַעְלָה** (הנפעלת **עַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** של עבודת האדם באופן **דְּחוֹתָם שׁוֹקֵעַ).**

---

39) שם, ב. 40) שם נז, טו. 41) לקו"ת סוף פרשתנו. וראה גם תו"א בתחלתו. 42) משפטים כג, ל. 43) ראה לקו"ת שה"ש מה, ג. מו, ב. 44) נזכר כאן הענין דקרני החיות כו' (ראה אוה"ת מארז"ל ע' מה, שבחי' החתתונות הם כלא וכאין לגבי

ביאור בדרך אפשר

וְלָכֵן, כיוון שמצד אחד (עניין הגילוי) יש מעלה ב'הרים' ומצד שני (דרגת ומעלת ההמשכה) יש מעלה ב'בקעות' **סֵדֶר הָעֲבוֹדָה הוּא, שֶׁלְּאַחֲרֵי אַהֲבָה זוּטָא וְאַהֲבָה רַבָּה, שֶׁהֵם שְׁתֵּי הַמַּדְרֵיגוֹת דְּהָרִים, בָּאִים לִירְאָה עִילָּאָה, שֶׁהִיא דַּרְגָּא הָעֶלְיוֹנָה דְּבִקְעָה** המשיכה את האור הכי נעלה (**וּמִכָּל מָקוֹם, מִצַּד מַעֲלַת הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דְּחוֹתָם שׁוֹקֵעַ, הִנֵּה גַּם בִּירְאָה תַּתָּאָה** כיוון שגם בה יש עניין הביטול **יֵשׁ מַעֲלָה לְגַבֵּי שְׁתֵּי הַדְּרָגוֹת שֶׁבְּאַהֲבָה** ואפילו יראה תתאה נעלית, במובן מסויים, מאהבה רבה כיוון **שֶׁהֵם** שני האופנים והדרגות באהבה **בְּאוֹפֶן דְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דְּחוֹתָם בּוֹלֵט**[45] ואילו בעבודת היראה, גם ביראה תתאה, יש את מעלת הביטול).

ו) וְזֶהוּ לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם, כְּאָדָם הַשּׁוֹתֶה לַחֲבֵירוֹ שֶׁיַּחֲזוֹר וְיִשְׁתֶּה לוֹ, על מנת **שֶׁיַּחֲזוֹר** חבירו **וְיִשְׁתֶּה לוֹ,** והמשמעות של הדברים בעבודת ה' שהאדם מצידו מתעורר להתקרב לאלוקות בדרך של העלאה מלמטה למעלה, והדבר גורם שיומשך לו אלוקות בדרך המשכה מלמעלה למטה, **פֵּירוּשׁ, שֶׁזֶּהוּ הַעֲלָאַת מַיִּין נוּקְבִין** מיים נקביים, מצד האדם שהוא בחינת מקבל את ההארה והשפעה מלמעלה כשם שהנקבה היא בחינת מקבל, וההתעוררות מצד האדם היא בשביל **(לִמְטַר הַשָּׁמַיִם) לְהַמְשִׁיךְ מַיִּין דּוּכְרִין** מים זכריים, מבחינת משפיע שזו בחינתו של הזכר **הַנִּקְרָא מְטַר הַשָּׁמַיִם**[46], היינו המשכה מלמעלה למטה. **וְהַיְינוּ, שֶׁהָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁנִּמְשֶׁכֶת** מלמעלה למטה **עַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא שֶׁבִּבְחִינַת חוֹתָם שׁוֹקֵעַ, יִרְאָה** מצד האדם **(שֶׁיּוֹרְדִין לָעוֹלָם לְמָקוֹם נָמוּךְ**[47]), **שֶׁזּוֹהִי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא בִּבְחִינַת חוֹתָם שׁוֹקֵעַ, יִרְאָה וּבִיטּוּל, בְּקָעוֹת, הִיא גְּדוֹלָה וְעֶלְיוֹנָה יוֹתֵר מֵאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא הַנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי אֵשׁ, שֶׁהוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה וְהָרָצוֹא בִּבְחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט, הָרִים.**

ז) וּמִמְּשִׁיךְ בַּכָּתוּב, אֶרֶץ אֲשֶׁר הֲרָיָ' אֶלֹקֶיךָ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ, תָּמִיד גּוֹ' מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת אוֹר חָדָשׁ מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כַּמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ[48], **דְּהַאי וְעַד אַחֲרִית כּוּ' אֵינוֹ מוּבָן לְכָאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי בְּאַחֲרִית שָׁנָה זוֹ מַתְחֶלֶת שָׁנָה שְׁנִיָּה, וְאִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר לְעוֹלָם וָעֶד, וּמְבָאֵר, שֶׁהַהַמְשָׁכָה לָאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה וְהַתַּחְתּוֹנָה הַמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגְדָּהּ, מִתְחַדֶּשֶׁת בְּאוֹר חָדָשׁ מִמָּשׁ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, כִּי אוֹר כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה מִסְתַּלֵּק לְשָׁרְשׁוֹ בְּכָל עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְלָכֵן נֶאֱמַר מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה לְבַדָּהּ, וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה יוֹרֵד וּמֵאִיר אוֹר חָדָשׁ וּמְחוּדָּשׁ**

ביאור בדרך אפשר

דִּלְתַתָּא בִּבְחִינַת חוֹתָם שׁוֹקֵעַ, יִרְאָה וּבִיטּוּל, בְּקָעוֹת שהם מקום נמוך, **הִיא גְּדוֹלָה וְעֶלְיוֹנָה יוֹתֵר** היינו שעל ידה נמשך אור אלוקי נעלה יותר **מֵאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא הַנִּמְשָׁךְ** מלמעלה למטה **עַל יְדֵי** עבודת ה' של האדם באופן של **אֵשׁ, שֶׁהוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה וְהָרָצוֹא** עם רצון ותשוקה **בִּבְחִינַת חוֹתָם בּוֹלֵט, הָרִים.**

ז) וּמִמְּשִׁיךְ בַּכָּתוּב, אֶרֶץ אֲשֶׁר הֲרָיָ' אֶלֹקֶיךָ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ, תָּמִיד גּוֹ' מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת אוֹר חָדָשׁ מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כַּמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ[48], **דְּהַאי וְעַד אַחֲרִית כּוּ' אֵינוֹ מוּבָן לְכָאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי בְּאַחֲרִית שָׁנָה זוֹ מַתְחֶלֶת שָׁנָה שְׁנִיָּה, וְאִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר לְעוֹלָם וָעֶד, וּמְבָאֵר, שֶׁהַהַמְשָׁכָה לָאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה וְהַתַּחְתּוֹנָה הַמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגְדָּהּ, מִתְחַדֶּשֶׁת בְּאוֹר חָדָשׁ מִמָּשׁ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, כִּי אוֹר כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה מִסְתַּלֵּק לְשָׁרְשׁוֹ בְּכָל עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְלָכֵן נֶאֱמַר מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה לְבַדָּהּ, וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה יוֹרֵד**

בחי' העליונות, כמארז"ל קרני החיות כנגד כולן). 45) ראה גם לקו"ת שם מו, סע"א: "יראה תתאה, חותם שוקע, שרשה ביראה עילאה.. שנק' חותם בולט (דלמעלה) לגבי בינה", "ה' ראשונה, אהבה רבה, חותם שוקע". 46) לשון הלקו"ת פרשתנו יז, ד. 47) לקו"ת שם, ג. 48) סימן יד.

ביאור בדרך אפשר

עֶלְיוֹן יוֹתֵר שֶׁלֹּא הָיָה מֵאִיר עֲדַיִין מִימֵי עוֹלָם אוֹר עֶלְיוֹן כָּזֶה, כדברי אדמו"ר הזקן באגרת הקודש הנזכרת, **וְהוּא** האור החדש **מִתְלַבֵּשׁ וּמִסְתַּתֵּר בְּאֶרֶץ הַחַיִּים שֶׁלְּמַעְלָה** הארץ העליונה **וְשֶׁלְּמַטָּה** הארץ התחתונה המכוונת כנגד הארץ העליונה **לְהַחֲיוֹת אֶת כָּל הָעוֹלְמוֹת כָּל מֶשֶׁךְ שָׁנָה זוֹ, אַךְ גִּלּוּיוֹ מֵהַהֶסְתֵּר הַזֶּה** כלומר, האור נמשך אבל תחילה הוא נסתר והגילוי שלו מההסתר **תָּלוּי בְּמַעֲשֶׂה הַתַּחְתּוֹנִים כּוֹ' (בְּעֲבוֹדָה** שהיהודי עובד את ה' **דְּכָל יוֹם וָיוֹם בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה). וְגַם עִנְיָן זֶה** של גילוי האור החדש שנמשך בראש השנה **קָשׁוּר עִם הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא שֶׁבִּבְחִינַת חוֹתָם שׁוֹקֵעַ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל,** וכמבואר לעיל שדווקא עבודת האדם בדרך זו של "חותם שוקע" ממשיכה ומגלה את האור האלוקי הנעלה מאד של "חותם בולט" **כַּמְּרוּמָז** חשיבות עניין הביטול **בְּמַה שֶׁכָּתוּב מֵרֵשִׁית חָסֵר א', מִלְּשׁוֹן רָשׁ (עָנִי), כְּמַאֲמַר רַז"ל[49] כָּל שָׁנָה שֶׁרָשָׁה** ענייה **בִּתְחִלָּתָהּ (שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין עַצְמָן רָשִׁין** מבטלים את מציאותם והם בשפלות הרוח כמו העני ורש **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה) מִתְעַשֶּׁרֶת בְּסוֹפָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר מֵרֹאשִׁית הַשָּׁנָה, מֵרֵשִׁית** לשון עניות **כְּתִיב, וְדַוְקָא עַל יְדֵי הַבִּיטּוּל דְּקַבָּלַת עוֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** החל מראש השנה **נַעֲשֶׂה מִיַּד לְאַחֲרֵי זֶה[50] מבלי צורך להמתין עד סוף השנה עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת כּוֹ'** גילוי והמשכת אור נעלה ביותר.

ח) וְזֶהוּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת וְגוֹ', דְּקָאֵי גַּם שהכתוב מכוון **עַל כָּל אֶחָד מִישְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָא אֶרֶץ חֵפֶץ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ג'), כִּמְשַׁל הָאָרֶץ שֶׁמְּלֵאָה בְּאוֹצָרוֹת שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת כּוֹ', וְצָרִיךְ רַק לִמְצוֹא אוֹתָם כּוֹ' (דֶּערְגְּרוּנְטֶעוְוען זִיךְ** על ידי חפירה וחדירה לעומק)[51]**, עַל יְדֵי הַהִשְׁתַּדְּלוּת** לגלות את האוצרות הטמונים בכל יהודי **מִתּוֹךְ אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל כּוֹ' (כַּמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא פֶּרֶק ל"ב), לִפְעוֹל אֶצְלוֹ** אצל כל יהודי, גם מי שהאוצרות שבנשמתו מכוסים **הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם (**כלשון הכתוב כאן **אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם)** ברוחניות, יציאה מכל מה שמיצר ומגביל את עבודת ה', ופעולה זו של "יציאת מצרים" היא **בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁהֶאֱרָתוֹ מִתְפַּשֶּׁטֶת** ויש לה קיום והמשך **בְּכָל דָּרָא וְדָרָא[52]** בכל דור ודור **(עַל יְדֵי גְּדוֹלֵי וּמַנְהִיגֵי יִשְׂרָאֵל** שבכל דור) **לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא נְשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ הַמֵּאִיר מִתַּחַת לָאָרֶץ לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא כּוֹכָבִים[53]** כמובא ב"אגרת הקודש" שם מ"תיקוני זוהר" שלאחר הסתלקותו של משה רבנו, הארתו מתפשטת בכל דור ודור לשש מאות אלף הנשמות של בני ישראל (שהן השורשים של שאר הנשמות שהן ניצוצות מנשמות שורשיות אלו) "כמו שמש המאיר מתחת לארץ (היינו בהסתר) לששים רבוא כוכבים".

וְעַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ של כל אחד ואחד **בְּעִנְיַן הֶהָרִים וּבְקָעוֹת, שֶׁהוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה וְיִרְאָה כּוֹ' (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל בַּאֲרוּכָּה), הֲרֵי הוּא מַגִּיעַ לְהָעִילּוּי דְּלִמְטָה הַשָּׁמַיִם, שֶׁבָּזֶה** בעניין המטר **נִכְלָלִים כָּל הַבְּרָכוֹת, הֵן בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים וְהֵן בְּעִנְיָנִים**

ביאור בדרך אפשר

וּמֵאִיר אוֹר חָדָשׁ וּמְחוּדָּשׁ עֶלְיוֹן יוֹתֵר שֶׁלֹּא הָיָה מֵאִיר עֲדַיִין מִימֵי עוֹלָם אוֹר עֶלְיוֹן כָּזֶה, וְהוּא מִתְלַבֵּשׁ וּמִסְתַּתֵּר בְּאֶרֶץ הַחַיִּים שֶׁלְּמַעְלָה וְשֶׁלְּמַטָּה לְהַחֲיוֹת אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת כָּל מֶשֶׁךְ שָׁנָה זוֹ, אַךְ גִּלּוּיוֹ מֵהַהֶסְתֵּר הַזֶּה תָּלוּי בְּמַעֲשֶׂה הַתַּחְתּוֹנִים כּוֹ' (בְּעֲבוֹדָה דְּכָל יוֹם וָיוֹם בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה). וְגַם עִנְיָן זֶה קָשׁוּר עִם הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא שֶׁבִּבְחִינַת חוֹתָם שׁוֹקֵעַ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל, כַּמְּרוּמָז בְּמַה שֶׁכָּתוּב מֵרֵשִׁית חָסֵר א', מִלְּשׁוֹן רָשׁ (עָנִי), כְּמַאֲמַר רַז"ל[49] כָּל שָׁנָה שֶׁרָשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ (שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין עַצְמָן רָשִׁין מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה) מִתְעַשֶּׁרֶת בְּסוֹפָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר מֵרֹאשִׁית הַשָּׁנָה, מֵרֵשִׁית כְּתִיב, וְדַוְקָא עַל יְדֵי הַבִּיטּוּל דְּקַבָּלַת עוֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ נַעֲשֶׂה מִיַּד לְאַחֲרֵי זֶה[50] עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת כּוֹ'.

ח) וְזֶהוּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת וְגוֹ', דְּקָאֵי גַּם עַל כָּל אֶחָד מִישְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָא אֶרֶץ חֵפֶץ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ג'), כִּמְשַׁל הָאָרֶץ שֶׁמְּלֵאָה בְּאוֹצָרוֹת שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת כּוֹ', וְצָרִיךְ רַק לִמְצוֹא אוֹתָם כּוֹ' (דֶּערְגְּרוּנְטֶעוְוען זִיךְ)[51], עַל יְדֵי הַהִשְׁתַּדְּלוּת מִתּוֹךְ אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל כּוֹ' (כַּמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא פֶּרֶק ל"ב), לִפְעוֹל אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם (אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם), בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁהֶאֱרָתוֹ מִתְפַּשֶּׁטֶת בְּכָל דָּרָא וְדָרָא[52] (עַל יְדֵי גְּדוֹלֵי וּמַנְהִיגֵי יִשְׂרָאֵל) לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא נְשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ הַמֵּאִיר מִתַּחַת לָאָרֶץ לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא כּוֹכָבִים[53]. וְעַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בְּעִנְיַן הֶהָרִים וּבְקָעוֹת, שֶׁהוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה וְיִרְאָה כּוֹ' (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל בַּאֲרוּכָּה), הֲרֵי הוּא מַגִּיעַ לְהָעִילּוּי דְּלִמְטָה הַשָּׁמַיִם, שֶׁבָּזֶה נִכְלָלִים כָּל הַבְּרָכוֹת, הֵן בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים וְהֵן בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, בְּבָנֵי

---

49) ר"ה טז, ב (ובפרש"י). וראה ספר המאמרים תרכ"ז ע' תכח ואילך. ד"ה ארשב"נ תר"ץ (ספר המאמרים קונטרסים ח"א קיח, א). ועוד. 50) ראה לקוטי לוי יצחק אג"ק ע' תכא. תורת מנחם ספר המאמרים תשרי ע' מ. 51) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' קפ. ע' רפח. ח"ד ע' קיט. ח"ה ע' שמח. "היום יום" יז אייר. 52) תקו"ז תס"ט (קיב, רע"א. קיד, רע"א). 53) תניא אגה"ק סוסכ"ז.

ביאור בדרך אפשר

1 **גַּשְׁמִיִּים, בְּבָנֵי** בנים **חַיֵּי** חיים
2 ובריאות **וּמְזוֹנֵי** פרנסה **רְוִיחֵי**
3 בריווח, **שֶׁנִּמְשָׁכִים מִיָּדוֹ**
4 **הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה**
5 **וְהָרְחָבָה**[54] של הקדוש־ברוך־הוא,
6 **בְּאוֹפֶן שֶׁל הַצְּלָחָה רַבָּה**
7 **וּמוּפְלָגָה. וְהַתְחָלַת הַהַמְשָׁכָה**
8 **הִיא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, הָחֵל**

חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי, שֶׁנִּמְשָׁכִים מִיָּדוֹ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה[54], בְּאוֹפֶן שֶׁל הַצְּלָחָה רַבָּה וּמוּפְלָגָה. וְהַתְחָלַת הַהַמְשָׁכָה הִיא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, הָחֵל מִכְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה, וְעַד לַנְּקוּדָּה הַתִּיכוֹנִית בָּזֶה - גְּאוּלָּה הָאֲמִיתִית וְהַשְּׁלֵימָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

9 **מִכְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה** בראש
10 השנה **לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה,**
11 **וְעַד לַנְּקוּדָּה הַתִּיכוֹנִית בָּזֶה**
12 בכל הברכות האמורות **- גְּאוּלָּה**
13 **הָאֲמִיתִית וְהַשְּׁלֵימָה עַל יְדֵי**
14 **מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ**
15 **וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת** בקומה זקופה
16 **לְאַרְצֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.**

54) נוסח ברכה שלישית דברכת המזון.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ה מנ״א, תשי״א
ברוקלין.

שלום וברכה!

נבהלתי לשמוע אשר מרבה הוא בתעניות ומסגף את עצמו מבלי לאכול כמה וכמה שעות קודם התפלה וכיו״ב מעשים כאלו.

ברור הדבר בעיני שזהו דרך להחליש את הבריאות היפך פסק חז״ל שהובא ברמב״ם הלכות דעות רפ״ד, היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, ונודע ג״כ מ״ש הבעש״ט לתלמידו בעל התולדות יעקב יוסף, אשר ״תרגז בטני״ (התמים א׳ ז-ח) כששמע אשר מתענה הוא וכו׳, ואם בארזים כמו בעל התוי״י אמרו כנ״ל, עאכו״כ באנשים כערכנו, ועפ״י פסק אדמו״ר הזקן באגרת התשובה פרק ג׳ ״כ״ז (מספר הצומות) באדם חזק ובריא שאין ריבוי הצומות מזיק לו כלל לבריאות גופו וכמו בדורות הראשונים, אבל מי שרוב הצומות מזיק לו שאפשר שיבוא לידי חולי או מיחוש ח״ו כמו בדורותינו אלה, אסור לו להרבות בתעניות וכו׳״,

ולכן אם לקולי ישמע הרי תומ״י יבטל הנהגתו זאת, ואם יש לו בזה מנהג טוב שנהג ג״פ, הרי יעשה התרת נדר, ויאכל קודם התפלה, היינו מזונות ג״כ, ואם לפי מצב בריאותו נצרך לו יותר ע״ז הרי יאכל יותר ע״ז ולא יסמוך בזה על שקול דעתו, אלא ישאל דעת המנהל רוחני הרה״ח הוו״ח אי״א נו״מ וכו׳ מוהרש״ח שי׳ קעסעלמאן.

כן בנוגע לשאלתו באופן לימודו, שעלה בדעתו ללמוד ביחידות דוקא, כי אפשר שבלמוד בחברים הרי טבע חברים ישפיע עליו לגריעותא, הנה כבר ארז״ל במשנה, שהתורה נקנית בדבוק חברים, ואף שאין הדבר שכל הלמוד יהי׳ בדיבוק חברים, כי לעתים תכופות הרי נדרש לעומק, כן אפ״ל מצב רוח שצ״ל הלמוד דוקא ביחידות, וכמובא עד״ז בענין דיון הסנהדרין אם הי׳ זוגות זוגות או כ״א בפ״ע, אבל אחכ״ז צריך להיות לו עכ״פ א׳ או ב׳ חברים שיהי׳ לו עמהם קביעות עתים בלימוד ומזמן לזמן ג״כ יפלפל עמהם בתורת הנגלה ובתורת החסידות, ויתייעץ עם ההנהלה והר״מ באיזה חברים לבחור.

אקוה אשר בדואר החוזר, ירגיע את רוחי ויודיעני אשר עזב את הדרך של תעניות וסגופים, ויקויים פירוש הבעש״ט עה״פ אם תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו׳ עזב תעזוב עמו, וכמועתק הפי׳ ב״היום יום״.

בברכת הצלחה בתורה ובעבודה בי״ש, המחכה לבשו״ט ממנו ומהטבת בריאותו בגשמיות וברוחניות.

בס"ד. שיחת ש"פ עקב, כ"ף מנחם־אב, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין.

א. ידוע הכלל שהובא בגמרא[1]: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה".

וכמובן גם בשכל הפשוט, דכיון שמדובר אודות "מה שברא הקב"ה בעולמו", הרי זה במכ"ש מבשר ודם שאינו עושה דבר שהוא לבטלה לגמרי, ועאכו"כ בנוגע להקב"ה, שהוא תכלית השלימות, שבודאי לא ברא דבר אחד לבטלה.

וכלל זה הוא בנוגע לכל דבר שבעולם — שהרי הכל נברא ע"י הקב"ה, ש"אין עוד מלבדו"[2], ולכן, לא רק כללות הבריאה, אלא גם כל פרט בהבריאה, ובלשון הגמרא: "דבר אחד", אינו "לבטלה".

ואם הדברים אמורים בנוגע לעניני העולם, עאכו"כ בנוגע לתורתו של הקב"ה, שנקראת "תורת אמת", וכן בנוגע למצוות התורה, "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"[3] — שבודאי אין "דבר אחד לבטלה".

ב. ויתירה מזה — שבתורה הרי זה בגילוי יותר מאשר בעולם:

בנוגע לבריאת העולם נאמר[4] "בראשית ברא אלקים" — אלקים בגימטריא הטבע[5], כך, שאם לא לוקחים את שם אלקים כפי שהוא בגילוי, אלא באופן שנשאר בהעלם, ולוקחים רק את הגימטריא, הרי זה ענין של "טבע", שהוא מלשון "טבעו ("פאַרזונקען") בארץ שערי"[6], והיינו, שאף שבכל דבר שבעולם יש אלקות, הרי האלקות הוא בהעלם, כמו דבר שנטבע ונתכסה במים, שהדבר ישנו במציאות, אלא שלא רואים אותו, ויש צורך להוכיח את קיומו ע"י ראיות ע"פ שכל, ומה שנראה הוא רק ענין של טבע.

משא"כ בתומ"צ — הרי האלקות הוא בגילוי, וללא שינוי, שהרי התורה הזאת לא תהי' מוחלפת[7],

[ולא כמו אלו שרוצים לשנות את התורה ולומר בנוגע למצוות התורה שאינם שייכים עתה (לא רק המצוות שבשביל קיומם צריך להמתין לביאת המשיח, אלא גם כללות המצוות), כיון שניתנו במדבר וכו', או שעושים פשרות, ועושים לא רק מ"בדיעבד" — "לכתחילה", אלא גם מ"איסור" — "היתר"...],

וכמרומז גם בכך שהתורה נקראת "תורת אמת" — כמארז"ל[8] ש"אמת יש בו שלש אותיות, אל"ף ראשון של אותיות, מ"ם אמצעית (היינו עם אותיות הכפולות[9]), תי"ו סופן (והיינו, שזהו ענין שהוא בשוה מתחילתו ובאמצעיתו ועד סופו ללא שינויים), לומר אני[10] ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים", "אני ראשון" בתחילת כל הבריאה וההשתלשלות, ו"אני אחרון" בסוף כל ההשתלשלות, וגם באמצע הנה "מבלעדי אין אלקים", וכן הוא בנוגע לתורה, "תורת אמת", שמצד האלקות שבה לא שייך בה ענין של שינוי; כשם שאי אפשר לשנות את "אנכי ה' אלקיך"[11], כך אי אפשר לשנות את התורה.

ולהעיר, שגם האלקות שבעולם אינו משתנה, וכמ"ש[12] "אני הוי' לא שניתי" — לא רק כפי שנמצא ברקיע השביעי, אלא גם כפי שנמצא למטה במקום וזמן, וכדאיתא במדרש[13]: "מה ראה הקב"ה לדבר עם משה מתוך הסנה[14] .. ללמדך שאין מקום פנוי בלא שכינה אפילו סנה",

---

1) שבת עז, ב.
2) ואתחנן ד, לה.
3) קידושין מ, ב. וש"נ.
4) בראשית א, א.
5) פרדס שי"ב פ"ב. ר"ח שער התשובה פ"ו ד"ה והמרגיל (קכא, ב). של"ה פט, א. קפט, א. שח, ב. שו"ת חכ"צ סי"ח. תניא שעהיוה"א רפ"ו.
6) איכה ב, ט. וראה תורת מנחם — התוועדויות חס"א ע' 49. וש"נ.
7) עיקר הט' מי"ג העיקרים. וראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט. הל' מלכים פי"א סה"ג. פיה"מ סנהדרין פ' חלק יסוד התשיעי.
8) דב"ר פ"א, יו"ד. ירושלמי סנהדרין פ"א ה"א.
9) חידושי הרש"ש לדב"ר שם.
10) ישעי' מד, ו.
11) יתרו כ, ב.
12) מלאכי ג, ו.
13) שמו"ר פ"ב, ה.
14) שמות ג, ב.

— כך היתה התגלותו של הקב"ה לרועה ישראל הראשון, כדי שימסור לכל בנ"י בכל הדורות "שאין מקום פנוי בלא שכינה אפילו סנה", והיינו, שאפילו שיח של קוצים שנמצא במדבר, שאינו מקום ישוב בני־אדם, גם שם נמצא הקב"ה! —

והתגלותו של הקב"ה "מתוך הסנה" היא "בלבת אש"[14], שפועלת ענין שהוא היפך הטבע — ש"הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל"[14], והיינו, שאין זה באופן שהסנה מתבטל ממציאותו ("ער ווערט אויס סנה"), או שנהפך לאילן עושה פירות, אלא כפי שנשאר במציאותו בתור "סנה", מתגלה בו ענין של היפך הטבע.

אמנם, זהו ענין שאינו בא בגלוי בעולם, ואילו בתורה הרי זה בגלוי, כיון שהתורה היא "תורה אור"[15], ועד שאפילו בלשון עמא דבר, לשון תרגום (ארמית), נקראת התורה "אורייתא", כפירוש כ"ק מו"ח אדמו"ר[16]: "אור ייתא".

ומזה מובן גם בנוגע לענין שלא שייך "דבר אחד לבטלה" — שבתורה הרי זה באופן גלוי.

ג. ובתורה גופא — שיש בה כמה דרגות, ובכללות: תורה שבכתב ותורה שבע"פ — הנה שלילת "דבר אחד לבטלה" היא בתושב"כ יותר מאשר בתושבע"פ:

בנוגע לתושב"כ יש ציווי "לא תוסף גו' ולא תגרע"[17] — לא רק "לא תגרע", וכמארז"ל[18] "שלמה ואלף כיו"ב בטילין ודבר ממך אינו בטל", אלא גם "לא תוסף".

אבל בנוגע לתורה שבע"פ — הנה אף שניתנה כולה למשה מסיני, וכמ"ש הרמב"ם[19] "האומר שאין התורה מעם ה', אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת, אם אמר משה אמרו מפי עצמו, הרי זה כופר בתורה, וכן הכופר בפירושה והוא תורה שבעל פה כו'", הרי יש ציווי שצריך להוסיף בתושבע"פ, כלשון הזהר[20]: "לאפשא לה", וזהו מ"ש[21] "ותן חלקנו בתורתך", שכל אחד מישראל צריך לחדש ולהוסיף את החלק שלו בתורה, שעז"נ[22] "חלקי ה' אמרה נפשי", וכלשון חז"ל[23]: "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש כו'".

[אלא ש"חידוש" זה אינו חידוש ממש, שהרי "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה מסיני"[23], כך, שהתלמיד ותיק אינו אומר דעותיו האישיות ("זיינע אייגענע"), אלא הוא רק מגלה ומפרש ומבאר את דברי ה"תנא", ה"ראשון" או ה"אחרון".

וענין זה גופא צריך להיות באופן שאינו מביאו לידי גאוה (שהרי "תועבת ה' כל גבה לב"[24], ו"אין אני והוא יכולין לדור כו'"[25]), אלא באופן של ביטול — שזהו גם דיוק הלשון "תלמיד ותיק"[26]: "תלמיד" — מורה שהוא צעיר. ואילו "ותיק" — א' הפירושים בזה שהוא זקן. ולכאורה הרי זה בסתירה לתואר "תלמיד"?! — אך הענין הוא, שלמרות היותו "ותיק", הרי הוא "תלמיד", שמורה על תנועת הביטול, שהוא בבחי' מקבל ואוחז עדיין באמצע הלימוד].

וכיון שבתושבע"פ צ"ל ענין של הוספה ע"י האדם, ואילו בתושב"כ מודגש יותר ענין האלקות שאינו משתנה, שלכן אסור להוסיף מאומה — הרי מובן שהענין ש"לא ברא הקב"ה דבר אחד לבטלה", ועאכו"כ בתורה, מודגש בתושב"כ יותר מאשר בתושבע"פ.

ד. ועפ"ז מתעוררת שאלה בנוגע לענין מיתת אהרן שנאמר בפרשת עקב[27]:

בפרשת עקב נזכר הענין דמיתת אהרן בפעם השלישית — שהרי כבר מסופר אודות מיתת אהרן בפרשת

---

15) משלי ו, כג.
16) סה"ש תש"ד ע' 116.
17) פ' ראה יג, א.
18) ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו. וראה שמו"ר רפ"ו. וש"נ.
19) הל' תשובה פ"ג ה"ח.
20) ח"א יב, ב.
21) אבות פ"ה מ"כ. וראה לקו"ש חי"ג ע' 118 ואילך. וש"נ.
22) איכה ג, כד. וראה לקו"ש שם הערה 34. וש"נ.
23) ראה מגילה יט, ב. שמו"ר רפמ"ז. ועוד. הנסמן בלקו"ש חי"ט ע' 252.
24) משלי טז, ה.
25) סוטה ה, א.
26) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות ח"ד ע' 76.
27) יו"ד, ו.

חוקת[28], ולאח"ז בפרשת מסעי[29]. ואינו מובן: מדוע צריכה התורה לחזור ענין זה פעם נוספת בפרשת עקב, דלכאורה הרי זה מיותר לגמרי?!

הן אמת ש"אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש"[30], ובכל פעם ניתוסף ענין שלא נזכר לפנ"ז, ובנדו"ד, שבפ' מסעי ניתוסף שמיתת אהרן היתה "בחודש החמישי באחד לחודש", וגם מספר שנות חייו — "ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במותו"[31], ובפ' עקב ניתוספה הסמיכות לשבירת הלוחות, "לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות"[32], אבל עדיין אינו מובן, שהרי התורה היתה יכולה לכתוב כל פרטים אלו במקום אחד, ולא היתה צריכה לחזור לספר אודות מיתת אהרן שלש פעמים?!

ובפרט ע"פ הידוע שבתורה גופא יש חילוק בין הענינים שלפני מ"ת שנאמרו באריכות לענינים שלאחרי מ"ת שנאמרו בקיצור ואפילו ברמז, וכמארז"ל[33] "יפה שיחתן של עבדי (בתי) אבות מתורתן של בנים, שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה, והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמיזה" [וכמו שלפני מ"ת היתה כללות הנהגת גשמיות העולם באופן של אריכות, כפי שמצינו בנוגע לאריכות ימים שהיתה בכ"ו דורות שלפני מ"ת שהיו ניזונין בחסדו של הקב"ה[34]], וא"כ, בנוגע למיתת אהרן שהיתה קרוב לארבעים שנה לאחרי מ"ת, בודאי אינו מובן פשר אריכות הדברים בתורה — שלש פעמים!

וכיון ש"תורה" היא מלשון הוראה[35], היינו, שכל עניני התורה הם הוראה לבנ"י בעבודת ה', הרי מובן שכן הוא גם בנוגע לענין מיתת אהרן שנאמר בתורה ג"פ, שיש בזה ג' הוראות שונות, ולכן נאמר ענין זה ג"פ, כיון שבכל פעם יש הוראה מיוחדת בפ"ע.

וכפי שיתבאר לקמן.

* * *

ה. בכל ענין שבעולם — ומזה מובן במכ"ש בנוגע לעניני בנ"י, "בנים אתם לה' אלקיכם"[36] ו"בני בכורי ישראל"[37], ועאכו"כ הענין דמיתת אהרן — ישנם ג' פרטים: (א) עצם הענין כפי שהוא לעצמו, (ב) שייכותו לענינים שקדמו לו או שבאים אחריו, (ג) השייכות והפעולה בנוגע לעולם כולו.

וביאור הענין:

לכל לראש ישנו הענין כפי שהוא לעצמו, ללא שייכות לענינים שלפניו ושלאחריו, וכמובן גם ע"פ המבואר בשער היחוד והאמונה[38] אודות תורת הבעש"ט בנוגע לחידוש התהוות הבריאה בכל רגע, כמ"ש[39] "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" — דכיון שברגע זה נתהוה מחדש, הרי לא נוגע מה שקדם לו או מה שבא לאחריו.

וישנם גם הענינים שאליהם שייך ענין זה — הענין שקדם לו, בדרך סיבה ומסובב (בגלוי או שלא בגלוי), וכן לאידך, הענין שלאחריו שיבוא ממנו. ולדוגמא — פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר[40] שהעבר מלמד על העתיד; וכן המבואר בספרי מוסר בענין "שכר מצוה" ו"הפסד עבירה"[41], ש"חכם עיניו בראשו"[42], ויודע ש"נופת תיטופנה שפתי זרה ואחריתה מרה כלענה"[43], והיינו, שאע"פ שהתורה עצמה קוראת ענין זה בשם "נופת", מ"מ, הענין שבא לאח"ז — "אחריתה" — מוכרח להיות באופן ד"מרה כלענה".

---

28) כ, כח.
29) לג, לח.
30) חגיגה ג, סע"א.
31) שם, לט.
32) פרש"י פרשתנו שם.
33) ב"ר פ"ס, ח. הובא בפרש"י עה"ת חיי שרה כד, מב.
34) פסחים קיח, א. וראה לקו"ש חט"ו ע' 66 ואילך.
35) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). זח"ג נג, ב.
36) פ' ראה יד, א.
37) שמות ד, כב.
38) בתחילתו.
39) נוסח ברכות ק"ש.
40) ראה לקו"ד ח"א פה, סע"ב. סה"ש תש"ד ע' 159. אג"ק שלו ח"ד ע' שעג. ח"י ע' תכה. וראה גם אג"ק חכ"ה ע' רכה. וש"נ.
41) ראה אבות רפ"ב. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1196 ואילך.
42) קהלת ב, יד.
43) משלי ה, ג־ד.

וכמו"כ ישנו מה שענין זה פועל בכל העולם – דכיון שכל ענין שבעולם נברא ע"י "ה' אחד", בשביל מטרה אחת – "והי' ה' למלך גו' ה' אחד ושמו אחד"[44], עי"ז שעושים לו ית' דירה בתחתונים[45], הנה כל פעולה שיהודי עושה בענין מסויים שבעולם ה"ה פועלת בכללות העולם.

ומה גם שבנוגע לבנ"י נאמר "כל ישראל חברים"[46], באופן ד"כולנו כאחד"[47], לאחדים כאחד ממש[48] (למרות ההתחלקות דכהנים לוים וישראלים וכן ההתחלקות די"ב שבטים) – כפי שנפעל בשעת מ"ת על הר סיני, שאז היו נוכחים כל נש"י שבכל הדורות[49], כולל גם נשמות הגרים[50], ואז נעשו כל בנ"י לאחדים ממש, כי, אע"פ שבשעת מ"ת הי' "משה מחיצה לעצמו וכו'"[51], ולאח"ז כל שאר בנ"י, הנה לגבי הענין ד"אנכי הוי' אלקיך" היו כולם לאחדים ממש – מציאות אחת, ולכן מצינו בנוגע לכמה ענינים בארץ ישראל שצ"ל דוקא באופן ש"כל יושבי' עלי'"[52]. וכיון שכן, הרי בודאי שכל פעולה של יהודי, אפילו יהודי שנמצא בקצה העולם, יש לה שייכות ופועלת בכללות העולם.

ו. וג' ענינים אלו ישנם גם בענין מיתת אהרן – שלכן נזכרה בג' פרשיות:

בפרשת חוקת – מדובר אודות מיתת אהרן כפי שהיא ענין לעצמו, ללא שייכות למה שקדם לו או שבא לאחריו.

בפרשת מסעי – מדובר אודות הענין דמיתת אהרן כפי ששייך למה שקדם לפנ"ז ובא לאח"ז, שהרי מדובר שם אודות מ"ב המסעות של בנ"י בצאתם ממצרים, וביניהם אירע מיתת אהרן – בין המסעות שלפנ"ז והמסעות שלאח"ז.

ובפרשת עקב – מדובר אודות הענין דמיתת אהרן כפי ששייך ופועל על כל הדורות ובכללות העולם:

פרשת עקב היא בספר דברים שבו נאמרו "דברי תוכחות"[53] ששייכים ונוגעים לכל בנ"י לא רק בדור הזה, אלא גם בדורות שלאח"ז.

וכפי שמדייק רבינו הזקן בתניא[54] ש"צוה משה רבינו ע"ה במשנה תורה לדור שנכנסו לארץ לקרות ק"ש כו'" (דלכאורה אינו מובן: הרי הציווי דק"ש הי' גם במדבר) – כדי להדגיש שזהו ציווי שנוגע (לא רק במשך הזמן שהיו במדבר, אלא) לכל הדורות, שהרי הכניסה לארץ הו"ע שנוגע לכל בנ"י במשך כל הדורות.

ולכן נזכר כאן עוה"פ הענין דמיתת אהרן בתור דברי תוכחה – "שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות .. כיום שעשו בו את העגל"[32], שזהו ענין שנוגע לכל בנ"י בכל הדורות, כמ"ש[55] "וביום פקדי ופקדתי", "תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם, ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות, ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל"[56].

וזהו הטעם שהענין ש"קשה מיתתן של צדיקים .. כיום שנשתברו בו הלוחות .. כיום שעשו בו את העגל" נאמר רק בפ' עקב (בפעם השלישית שנזכר בתורה ענין מיתת אהרן) – דלכאורה אינו מובן: מדוע לא נזכר ענין זה בסיפור אודות מיתת אהרן שבפ' חוקת או בפ' מסעי?

[ואין לומר שזהו לפי שבפ' עקב נזכר מעשה העגל ושבירת הלוחות – שהרי ענין זה נאמר כבר במקומו, כך, שבפעם הראשונה שמסופר בתורה אודות מיתת אהרן (בפ' חוקת) יכולים כבר לומר ש"קשה

---

44) זכרי' יד, ט.

45) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

46) ע"פ ס' שופטים כ, יא. וראה חגיגה כו, א. תניא אגה"ק סוסכ"ב.

47) נוסח ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פל"ב.

48) ראה לקו"ת ר"פ נצבים. ובכ"מ.

49) פרדר"א פמ"א. שמו"ר פכ"ח, ו. תנחומא יתרו יא. זח"א צא, א.

50) וכאשר גר מתגייר ע"פ תורה, אזי נמשכת ומתגלה בו נשמת הגר שהיתה במעמד הר סיני, שכן, לולי זאת לא יכולה להיות מציאות שגוי יהפוך להיות יהודי.

51) ראה פרש"י יתרו יט, כד.

52) ערכין לב, סע"ב. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י ה"ח.

53) פרש"י ר"פ דברים.

54) ספכ"ה. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חמ"ג ע' 312. וש"נ.

55) תשא לב, לד.

56) פרש"י עה"פ.

מיתתן של צדיקים .. כיום שנשתברו בו הלוחות .. כיום שעשו בו את העגל", ואין צורך להמתין לפרשת עקב].

והביאור בזה – ע"פ האמור לעיל – שבפרשת עקב מדובר אודות הענין דמיתת אהרן כפי ששייך ופועל על כל בנ"י וכללות העולם בכל הדורות.

ז. וזהו גם הלימוד לכאו"א מישראל:

הלימוד מכללות הענין דמיתת אהרן – כמובן מזה שענין האבלות קשור עם ההתבוננות שמביאה לידי תשובה[57].

וכן הלימוד מהענין דמיתת אהרן כפי שהוא חלק ממ"ב המסעות – שענינם ישנו גם בעבודת כאו"א מישראל, כידוע פתגם הבעש"ט[58] שכל אחד מישראל צריך לעבור מ"ב מסעות בחייו הפרטיים כו'[59].

וכללות הענין בזה – שצריך להיות הענין ד"מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים"[60], דקאי על כל הגליות שנקראו ע"ש מצרים, ועד ש"כל המלכיות נקראו ע"ש מצרים"[61], והיינו, שאפילו מלכות של חסד, הרי כיון שזוהי מלכות שיש לה ממשלה על הגופים של בנ"י, הרי זה כבר ענין של מצרים, ועד לענין של גלות; ולכן צ"ל היציאה ממצרים, והאפשרות לזה היא – בגלל שהנשמה אף פעם לא הלכה לגלות (כפתגם רבינו נשיאנו[62]), ועי"ז שעושים נפשם עיקר וגופם טפל[63], יוצאים גם הגופים מהגלות,

ועד לסוף כל המסעות – "על ירדן ירחו"[64], "מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה"[65], ומשם באים לעבר הירדן המערבי, בביאת משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, בקרוב ממש.

* * *

ח. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה ארץ הרים ובקעות גו'.

* * *

ט. בהמשך להמדובר לעיל (ס"ד ואילך) אודות מיתת אהרן שנזכרה בתורה ג"פ: בפ' חוקת, בפ' מסעי ובפ' עקב, נתעכב גם על פירוש רש"י בענין זה – על הפסוק[27] "ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן", וז"ל:

"מה ענין זה לכאן, ועוד, וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה, והלא ממוסרה באו לבני יעקן, שנאמר[66] ויסעו ממוסרות וגו', ועוד, שם מת אהרן, והלא בהר ההר מת, צא וחשוב ותמצא שמונה מסעות ממוסרות להר ההר, אלא אף זו מן התוכחה, ועוד עשיתם זאת, כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד, יראתם לכם ממלחמת מלך ערד, ונתתם ראש לחזור למצרים, וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות עד בני יעקן, ומשם למוסרה, שם נלחמו בכם בני לוי, והרגו מכם ואתם מהם, עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם (ממוסרה לבני יעקן), ומשם חזרתם הגדגדה הוא חר הגדגד, ומן הגדגדה וגו'[67] (עד שחזרתם להר ההר), ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת, ונדמה לכם כאילו מת שם. וסמך משה תוכחה זו לשבירת הלוחות, לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות, ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל".

ובהקדים – שבכמה דפוסים באים התיבות "ומן הגדגדה וגו'" בתור ד"ה בפ"ע, אבל, זוהי טעותו של ה"בחור־הזעצער" (כמדובר כמ"פ בכגון־דא), שבראותו בפירוש רש"י תיבות מהפסוק שלאח"ז

57) ראה רמב"ם הל' אבל ספי"ג.
58) ראה כש"ט בהוספות ס"ל. וש"נ.
59) ראה גם שיחת ש"פ מטו"מ ס"ד (תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 105).
60) ר"פ מסעי.
61) ב"ר פט"ז, ד.
62) סה"ש תרפ"ז ע' 170. וש"נ.
63) ראה תניא רפל"ב.
64) מסעי לג, מח־נ.
65) שם לד, טו.
66) שם לג, לא.
67) פרשתנו שם, ז.

(שפירושם מתבאר ע"פ פירוש רש"י בפסוק זה), חשב שכאן מתחיל פירוש רש"י על הפסוק הבא, אבל לאמיתו של דבר הרי כל זה הוא בהמשך אחד.

וכמה ראיות לדבר, ולכל לראש – שהרי[68] לא יתכן שהשאלות שבפירוש רש"י ("מה ענין זה לכאן .. ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת") יהיו בד"ה א', ואילו התירוצים ("ובמוסרה .. נדמה לכם כאילו מת שם", "וסמך משה תוכחה זו לשבירת הלוחות כו'") יהיו בד"ה הב'!

[לפעמים כותב רש"י "לא ידעתי פירושו", ולא מתרץ את השאלה; אבל כאן – מתרץ רש"י את השאלה (ולא עוד אלא שכבר תירץ זאת לפנ"ז, כדלקמן), ובודאי לא ימתין עם התירוץ עד לד"ה הב'. ועכצ"ל שכל זה הוא בהמשך אחד].

והנה, כשם שענין מיתת אהרן נזכר בתורה ג"פ – מצינו גם תוכן פירוש רש"י ג"פ, בשינויים והוספות ממקום למקום:

ענין זה מביא רש"י גם בפ' חוקת[69]: "כיון שמת אהרן .. חזרו לאחוריהם שבע מסעות שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן, וכי במוסרה מת וכו'".

ופעם נוספת מביא רש"י ענין זה – לא בפ' מסעי, שבה מסופר אודות מיתת אהרן, אלא (בדרך אגב) בפ' פינחס[70], בנוגע למנין בנ"י, שכאן חסרים כמה משפחות שנזכרו במנין שלפנ"ז: "כשמת אהרן נסתלקו עננו כבוד, ובאו הכנענים להלחם בישראל, ונתנו לב לחזור למצרים, וחזרו לאחוריהם ח' מסעות, מהר ההר למוסרה, שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן, והלא בהר ההר מת, וממוסרה עד הר ההר שמונה מסעות יש למפרע, אלא שחזרו לאחוריהם, ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם, והרגו מהם שבע משפחות, ומבני לוי נפלו ארבע משפחות וכו'".

י. ובכן, יש כמה דיוקים בפירוש רש"י זה, אבל אם נתעכב על כל הדיוקים יתארכו הדברים, ולכן נתעכב רק על הדיוקים היותר בולטים:

א) בנוגע למספר המסעות שחזרו לאחוריהם לאחרי מיתת אהרן – כותב רש"י כאן (וכן בפ' פינחס) "שמונה מסעות", ואילו בפ' חוקת כותב רש"י "שבע מסעות", ולכאורה הרי זו סתירה?!

ולהעיר: במארז"ל זה – יש מקומות שבהם נאמר "שמונה מסעות"[71], ויש מקומות שבהם נאמר "שבע מסעות"[72]. והרי קשה לומר שזוהי פלוגתא במציאות, ובפרט בנדו"ד, שיכולים לעיין בפ' מסעי ולמנות את המסעות. ואעפ"כ, בפ' חוקת כותב רש"י: "צא ובדוק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר", ואילו בפרשתנו כותב: "צא וחשוב ותמצא שמונה מסעות ממוסרות להר ההר".

יש מפרשים[73], "דהכא מקומות שהיו נוסעים ממקום למקום חשיב, כי יש ח' מקומות ממוסרה עד הר ההר, אבל לענין מסע שלהם שהיו נוסעים, אין כאן כי אם שבעה מסעות, כי ח' מסעות גורמים שבעה מסעות ממקום למקום, ולפיכך כתב בפרשת חקת שחזרו לאחוריהם ז' מסעות. אבל מה שאמר כאן ח' מסעות, פירוש מקומות שחנו שם מן המסע .. שאף מקום החני' נקרא מסעות[74] כו'".

אמנם, תירוץ זה אתי שפיר רק בנוגע לב' מאמרי רז"ל במקומות שונים, שא' מדבר אודות המקומות (ח' מקומות), וא' מדבר אודות הנסיעות (ז' נסיעות); אבל בנוגע לאדם אחד, ובפרט רש"י שמפרש פשוטו של מקרא לבן חמש למקרא – אינו מובן מדוע כאן מתייחס למקומות וכאן לנסיעות, ולכאורה הי' צריך להתייחס תמיד לענין אחד – למקומות או לנסיעות?!

וגם: כאשר רש"י מונה "שמונה" בגלל שכוונתו ל"מקומות שחנו שם מן המסע", הי' לו לפרש ולכתוב "שמונה חניות", ולא לסתום "שמונה מסעות" – כי, מה ש"מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע"[74], הרי זה

68) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 30 בשוה"ג להערה 1.
69) כא, ד.
70) כו, יג.
71) ירושלמי יומא פ"א ה"א. סוטה ספ"א. מכילתא בשלח טו, כב.
72) תנחומא חוקת יח. במדב"ר פי"ט, כ.
73) גו"א כאן.
74) פרש"י ס"פ פקודי.

רק בנוגע ללשון הכתוב שמשתמש תמיד בשם כללי: "מסע", משא"כ רש"י שמשתמש גם בלשון חני'[75], הנה במקום שכוונתו למקומות שחנו שם מן המסע, הי' צריך לכתוב לשון "חניות".

ועכצ"ל, שגם כאשר כוונת רש"י למנות את המקומות שחנו בהם, נוגע לו להדגיש שזהו ענין של מסע. וטעמא בעי.

ב) בנוגע להסברה "מה ענין זה לכאן .. סמך משה תוכחה זו לשבירת הלוחות, לומר כו'" — אינו מובן: איך אפשר ללמוד מענין אחד (סמיכות תוכחה זו לשבירת הלוחות) — שני דברים: (א) ש"קשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות", (ב) ש"הוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל"?

ג) ה"קלאָץ־קושיא": כדי לסמוך תוכחה זו לשבירת הלוחות, הי' הכתוב צריך לומר ענין זה ("ובני ישראל נסעו גו' מוסרה") בפסוקים שלפנ"ז — מיד לאחרי הסיפור ע"ד שבירת הלוחות ("ואתפוש בשני הלוחות .. ואשברם גו'"[76]), ולמה נאמר ענין זה כאן — לאחרי כל אריכות הדברים ע"ד לוחות שניות: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים גו' ואכתוב גו' ויכתוב גו' ואשים את הלוחות בארון גו'"[77], ורק לאח"ז נאמר "ובני ישראל נסעו גו' מוסרה"?!

ואין לומר שהכתוב לא רצה להפסיק באמצע הענין (דשבירת הלוחות, שהמשכו וסיומו בנתינת לוחות שניות) — כי, גם כתיבתו כאן היא באמצע הענין, שהרי הפסוק שלאח"ז[78], "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי וגו'", "מוסב לענין הראשון .. בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל, ובני לוי לא טעו [ואדרבה: "ויאספו אליו (למשה) כל בני לוי ויאמר להם .. שימו איש חרבו על ירכו .. והרגו איש את אחיו .. ואיש את קרובו .. ויפול מן העם .. כשלשת אלפי איש ויאמר משה מלאו ידכם היום לה' גו'", "אתם ההורגים אותם בדבר הזה תתחנכו להיות כהנים למקום"[79]], (ובשכר זה) הבדילם המקום כו'"[80]; וכיון שבלאה"כ הפסיק באמצע הענין, הי' לו לסמוך ענין זה מיד לאחרי הסיפור ע"ד שבירת הלוחות, ולא להמתין על לאחרי הסיפור ע"ד נתינת לוחות שניות.

וכמדובר כמ"פ, שכל ענינים אלו צריכים להיות מובנים ומוכרחים ע"פ פשטות הכתובים דוקא, באופן שבן חמש למקרא יוכל להבין זאת, ורק לאח"ז באים הענינים שבפירוש רש"י שהם ע"ד הרמז, הדרוש והסוד, ועד ל"יינה של תורה", וכפי שיתבאר לקמן.

* * *

יא. בנוגע ללימוד ענין באגרת התשובה, כרגיל, ישנם רשימות אאמו"ר שכתב על הזהר[81] ועל התניא [בקיצור נמרץ, כיון שנרשמו על גליון הספר, שאין שם הרבה מקום לכתיבה, וגם בגלל שהי' אז דוחק בדיו, שלכן הוצרכה אמי מורתי ללמוד כיצד להכין דיו מכל מיני עשבים, ובגלל זה הי' יוצא הדיו בגוונים שונים, כפי שרואים בכתב שעל גליון הספר[82]], וכיון שזה עתה יצאו לאור[83] — באופן של פדיון שבויים — ונעשו באופן המצוי לכל מי שרוצה, נתעכב עתה על הערה הראשונה של אאמו"ר באגה"ת.

הביאור בלקוטי לוי"צ[84] לאגרת התשובה פ"ג, "כגון המוציא זרע לבטלה .. אם חטא בזה עשר או עשרים פעמים צריך להתענות עשר או עשרים פעמים פ"ד, וכן לעולם .. ויתענה כעשר תעניות עד"מ בחורף א' כו'", "תפס הדוגמא עשר או עשרים .. כי בהוצאת ז"ל .. הפגם הוא במוח .. בחכמה .. אות י' דשם הוי' .. זהו עשר דהיינו י' (והיינו ג"כ מה שנקט לקמן ויתענה כעשר תעניות עד"מ בחורף

75) ראה — לדוגמא — חוקת שם, יד.
76) ט, יז.
77) יו"ד, א־ה.
78) פסוק ח.
79) תשא לב, כו־כט ובפרש"י.
80) פרש"י עה"פ.
81) כנ"ל במאמר פ"ב (תורת מנחם — התוועדויות חס"א ס"ע 135 ואילך).
82) ראה גם שיחת כ"ף מנ"א דאשתקד ס"י (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ז ע' 244). וש"נ.
83) תאריך ה"פתח דבר" — ר"ח מנ"א תש"ל.
84) הערות לספר התניא — ע' כט.

א', כעשר הוא ג"כ י') .. אך י' במילואו יו"ד הוא עשרים, זהו או עשרים" — ע"פ מ"ש הרמב"ם[85] ש"שכבת זרע היא כח הגוף וחייו כו'", שלכן הפגם הוא לא רק בנקודת החכמה (עשר), אלא גם בשאר האברים כפי שכלולים בחכמה (יו"ד הוא עשרים), וגם כפי שנמצאים במקומם ("וכן לעולם")[86] —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ט ע' 391 ואילך באידית, ובלה"ק בהוספות ללקו"ש חל"ט ע' 121 ואילך.

ובסיום הענין אמר:

וההוראה מזה לכל אחד מישראל — שבידעו שחטא זה הוא א' החטאים שמעכבים את הגאולה[87], הרי נוגע ביותר התשובה על זה, הן בנוגע לעצמו, והן בנוגע לפעולה על הזולת, ועי"ז באים לגאולה האמיתית והשלימה, וכהלשון הידוע: "ישראל עושין תשובה ומיד הן נגאלין"[88].

* * *

יב. הביאור בפירוש רש"י:

בפרשתנו כותב רש"י "שמונה מסעות", ולא כמ"ש בפ' חוקת "שבע מסעות" — כיון ש"אף זו מן התוכחה":

משה רבינו אומר לבנ"י: "ועוד עשיתם זאת, כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד, יראתם לכם ממלחמת מלך ערד כו'" — דלכאורה: למה נתייראו בנ"י ממלחמת מלך ערד — הרי ראו כבר את הנסים שעשה הקב"ה עמהם, ולדוגמא — הנצחון במלחמת עמלק: "ויחלוש יהושע את עמלק גו'"[89], וא"כ, מדוע מתייראים ממנו בבואו עוה"פ[90] להלחם עם ישראל?!

בשלמא בנוגע למלך ערד עצמו — הרי כללות ענין עמלק הוא: "אשר קרך"[91], "לשון קור .. צננך והפשירך מרתיחתך, שהיו העובדי כוכבים יראים להלחם בכם, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים, משל לאמבטי רותחת שאין כל ברי' יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אע"פ שנכוה, הקרה אותה בפני אחרים"[92], כך, שלא יפלא שבא עוה"פ — לאחרי שנכוה ("אַ אָפּגעבריטער"...) — להלחם בישראל; אבל בנ"י — מה יש להם להתיירא ממנו?!

אלא שהיצה"ר הוא "אומן במלאכתו"[93], ואומר: הן אמת שאתמול ראינו נסים, אבל מי יודע מה יהי' היום?! — "אין[94] סומכין על הנס"!...

ועל זה מוכיחם משה: "יראתם לכם ממלחמת מלך ערד", ועד כדי כך, שברחתם ו"חזרתם לאחוריכם שמונה מסעות":

גם אם יראתם להלחם עם מלך ערד, ובגלל זה חזרתם לאחוריכם — הרי די בכך שהלכתם למקום אחר, ואעפ"כ, לא הסתפקתם בכך, אלא הלכתם למקום שני, ולמקום שלישי וכו'.

ולכן מדגיש רש"י כאן "שמונה מסעות" — ש"אף זו מן התוכחה", שהפחד מהגוי הי' גדול כל כך, שלא הסתפקו ללכת למקום אחר שבו כבר לא נמצא הגוי, אלא הוסיפו לברוח ממקום למקום — שמונה

85) הל' דעות פ"ד הי"ט.

86) נתבאר גם מ"ש "דומיא דקרבן חטאת שחייב להביא על כל פעם ופעם" — דלכאורה: החיוב להביא קרבן חטאת על כל פעם ופעם הוא דוקא כשהיתה ידיעה בינתיים, אבל אם לא נודע לו בינתיים, אינו חייב להביא קרבן על כל פעם ופעם, אלא מתכפר בקרבן אחד על כל הפעמים (ראה רמב"ם הל' שגגות רפ"ה. רפ"ו). ובנדו"ד, כיון שבחטא זה "הפגם הוא במוח", נעשה פגם בענין הידיעה, וחשיב כאילו לא נודע לו, וא"כ, די בקרבן אחד, ואינו חייב להביא קרבן על כל פעם ופעם? — ע"פ משנת"ל שהפגם הוא (לא רק במוח כפי שהוא לעצמו, אלא) גם כפי שנמשך מהמוח ללב ועד למעשה בפועל, ובשביל החיוב להביא קרבן על כל פעם ופעם די בידיעה השייכת רק למסקנת הענין בפועל (שיודע שענין זה הוא חטא), וידיעה זו ישנה גם כאשר נעשה פגם במוח (ענין זה אינו ברור — המו"ל).

87) ראה ל"ת להאריז"ל ישעי' נט, כ. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ה ע' 218. וש"נ.

88) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

89) בשלח יז, יג.

90) ראה פרש"י חוקת שם, א: "(מלך ערד) יושב הנגב", "זה עמלק".

91) תצא כה, יח.

92) פרש"י עה"פ.

93) ראה שבת קה, ב.

94) ראה פסחים סד, ב.

מקומות, עד למוסרה, ולולי זאת ש"שם נלחמו בכם בני לוי", מי יודע עד איזה מקום היו ממשיכים לברוח!...

וכל זה – בפרשתנו, כשמדובר אודות דברי ה"תוכחה"; אבל בפ' חוקת, כשמדובר אודות הליכת בנ"י בדרך, "ויסעו גו' דרך ים סוף"[69], "הוא הדרך שחזרו להם כשנגזרה עליהם גזירת מרגלים, שנאמר[95] וסעו המדברה דרך ים סוף"[96], כותב רש"י ש"חזרו לאחוריהם שבע מסעות", כי, כאן נוגע (לא מספר המקומות, אלא) מספר הנסיעות, כדי לידע ריחוק הדרך שחזרו לאחוריהם (וע"ד מ"ש[97] "ויסב גו' דרך המדבר", "הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה", שעי"ז נעשה ריחוק הדרך).

יג. וע"פ הידוע שכל ענין בתורה הוא הוראה נצחית, יש ללמוד מהאמור לעיל (שגם לאחרי הנצחון על עמלק נתייראו בנ"י ממלחמת מלך ערד) בנוגע למאורעות שקורים לדאבוננו גם בימינו[98]:

לאחרי הנצחון של בנ"י על הגויים לפני 14 שנים[99], היו יהודים שפחדו מהגויים, וטענו שאסור להתחכם כו', אלא חייבים לסגת ולהחזיר את השטחים, וחלילה אם לא יעשו כן. ואכן הצליחו ותביעתם נתקבלה, ולכל לראש נסוגו מהשטחים, בסמכם על ההבטחה שלאח"ז ידברו על שלום.

וכבר ראו בפועל את ה"שלום" שהרוויחו עי"ז: למרות שנאצר הבטיח בפני כל העולם כולו שייט חופשי לאניות ישראליות, לגלג על העולם כולו והפר את הבטחתו; ובמקום השלום – שהי' אמור להיות מטרת הנסיגה – התכוננו המצרים במשך כל השנים למלחמה נוספת.

וגם לאח"ז, בתקופת מלחמת ששת הימים, כאשר הגויים חסמו בפני בנ"י את מיצרי המים[100] החיוניים עבורם, והקיפו אותם בעניבת חנק, רח"ל, לצאת במלחמה גלוי' נגדם – היו כאלו [ובמיוחד אותו אחד שעמד אז בראש התובעים לנסיגה] שטענו שאסור להתחיל ולהלחם ח"ו עם הגוי, אלא יש להשלים עם המצב באיזה אופן שהוא, ולמצוא דרכים אחרות כו'.

וכמעט שקיבלו את דעתם,

– שלכן עסקו במשך שלשה שבועות בפעילות דיפלומטית, לנסוע ממקום למקום, ולשלוח הודעות לארגונים בין־לאומיים וכו', וכשלא הועילו הדברים – שלחו מחאות, וטענו ש"מועצת הבטחון" אינה נוהגת ע"פ צדק ויושר (כאילו שדבר זה קורה בפעם הראשונה...), ואח"כ הודיעו שבעוד שלשה ימים יצאו למלחמה (דבר שמסייע לצד שכנגד, שביכלתו להתכונן כו') –

ורק בחסדי ה', ובזכות נשים צדקניות שאיימו כו', החליטו שאין לפחד ולהתפעל מהגויים, אלא לצאת להתקפה פתאומית נגדם. ואז ראו כולם את הנס הגדול שהי' במלחמת ששת הימים, עד שאפילו אנשי השמאל הכריזו ש"מאת ה' היתה זאת"!

ואז ראו במוחש דבר נוסף, שבמקום שהממשלה החליטה שיש ללחום – כפי שהתקיפו בפתאומיות את כלי הנשק הטובים שלהם, מטוסי־קרב וכו' – הי' מספר הנפגעים (גם בנפש) מינימלי (אף שברור הדבר שאפילו נפש אחת מישראל היא "עולם מלא"[101]); ואילו בירושלים, למשל, שהממשלה החליטה שלא לכבוש את העיר העתיקה (וכידוע שהכיבוש בפועל הי' ע"פ החלטה של "קצין" שעשה זאת על דעת עצמו, כפי שכבר נדפסו הדברים) – הי' מספר הנפגעים הכי גדול.

יד. ואעפ"כ, הנה למרות שמיד לאחרי מלחמת ששת הימים גברה הדעה שלא צריך למהר ולסגת (כיון שסוכ"ס הגיעו לידי הכרה שאין לסמוך על הגויים, או לפחד ולהתפעל מהם), ולמרות לקחי העבר – באים שוב יהודים ורוצים לסגת ולהחזיר את השטחים (כולל ירושלים) לידי הגויים.

---

95) דברים א, מ.

96) פרש"י עה"פ (חוקת שם).

97) בשלח יג, יח ובפרש"י.

98) במהלך השיחה סיפר כ"ק אדמו"ר שליט"א (ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חל"ה ריש ע' 140): זכורני בילדותי כשהמצב הי' בלתי רצוי כו', הגיע פעם המלמד ל"חדר" בפנים שוחקות, באמרו, שמצא פסוק בתורה שמתאים למצב ההוה!... ועד"ז בענינו – שבהפטרת יום הש"ק זה נאמר שהקב"ה טוען ומתחנן לבנ"י (ישעי' נ, ב): "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות ואם אין בי כח להציל"... (ובכה מאד).

99) במלחמת סיני.

100) מיצרי טיראן.

101) סנהדרין לז, סע"א (במשנה).

זה כבר שלש שנים שמתדפקים על דלתות אחוריות, ומתחננים ומבקשים: קחו מאתנו את השטחים, קחו את הכל!

נאצר בעצמו (ועאכו"כ ושינגטון) לא האמין תחילה למשמע הדברים, בחשבו, שלועגים עליו או שטומנים לו פח, כיון שלא הי' יכול להעלות על דעתו שיהודים בעצמם יחזירו שטחים שכבשו, שמהווים גבולות טבעיים ובטוחים, בהיותם רחוקים מן הישוב כו'. אבל כשרואה שחוזרים ומבקשים במשך שלש שנים שיקחו את השטחים, אזי "מסכים"... — למה לו לסרב?! הרי אין לו מה להפסיד!...

מלבישים זאת באיצטלא של יראת־שמים, ואומרים שכיום שיש קרבנות, מוכרחים לעשות שלום ולוותר על השטחים. אבל האמת היא שהגויים לא העלו על דעתם לדרוש את השטחים, אלא רק בגלל שיהודים מתחננים בפניהם שיקחו את השטחים!

טו. מותר וצריך פעם לגלות את האמת:

כבר החליטו ברוב קולות שצריך לסגת ולהחזיר את השטחים, כולל גם ירושלים! — מחפשים רק נוסחא דיפלומטית גואלת, אשר, כדרכה מעלימה על המציאות האמיתית. ולדוגמא: בנוגע לירושלים, יודיעו תחילה שרוצים לעשותה עיר בינלאומית, עיר שיש לה שלשה בעלי־בתים, כיון ששייכת לשלשת הדתות של הנוצרים המוסלמים והיהודים[102].

כששמעתי סגנון זה שאלתי: אפילו לדעת הרודפי שלום בכל מחיר (שבאמת שיטתם היא המובילה ישירות למלחמה היל"ת — בעבר וביותר עתה), מה פשר הסדר "נוצרים מוסלמים ויהודים" — אפילו לדעת האומרים שאין לערב הלכה בעניני ארץ ישראל, הרי בעלות היהודים על ירושלים, אינה רק מבחינה הלכתית, כיון שבכל ספרי ההיסטורי' נאמר שירושלים היא בירת ארץ ישראל, ובשנה פלונית קבע דוד המלך את ירושלים לבירת ארץ ישראל, ורק לאחרי זמן רב, כאלף שנה, באו לשם הנוצרים ואח"כ המוסלמים[103] (ומובן, שגם לאחרי שלקחו מהם כו', אין זה מבטל את הבעלות של בנ"י על ירושלים). ובזאת מודים גם הגויים. וא"כ, היכן הגבול להשפלת כבוד ישראל?!

וכמו"כ רוצים לוותר גם על חברון[102]: זוהי בושה וחרפה שבא"י נקבע חוק (שלא קיים אפילו אצל הערבים) שמשמעותו ברורה כי ליהודים אין זכות ואסור להם לגור בחברון בסמיכות למערת־המכפלה! וחוק זה — שנחתם ע"י כל שרי הממשלה, כולל גם באי־כח הדת (כאילו הי' חסר משהו אילו באי כח הדת לא היו חותמים על זה...) — נמסר (בשמחה) לידי ראש העיר, שבני משפחתו הם "מחבלים" שרצחו יהודים בחברון בפרעות תרפ"ט, ובזכות זה הוא יושב על כסאו, בבחינת "הרצחת וגם ירשת"!

ותמורת זה — הודיעו שמקימים "בחברון" עבור היהודים את "קרית חברון". אך האמת היא [כפי שאמרתי לאחד שרצה שאשתתף בשמחתו על הקמת הקרי', לאחרי ששאלתי אותו האם ידועים לו פרטי התכנית, והראני מפה וכו'], שנוסף לכך שבנוגע לקרי' זו רק החליטו שיבנוה במשך הזמן וכשיהי' תקציב וכו', ולעת עתה לא הקימו בה אפילו דירה אחת, הנה מקומה של הקרי' נקבע בדוקא מחוץ לגבולות חברון!

ועד"ז מוכנים לוותר על כל השטחים ברמת הגולן, ולהשאיר רק שביל ופרוזדור שבו יסיירו כחות ישראליים, כדי להוכיח שרמת הגולן היא עדיין בשליטת ישראל, והראי', שכחות ישראליים נוסעים על שביל המקשר בין רמת הגולן ותל אביב, בכיוון דו־סטרי.

אך ידוע על מקרים דומים, בהם ניתן שביל ופרוזדור, והתוצאות היו הרות אסון, ודבר זה מפורסם ואינו סוד. הי' הסכם דומה בין גרמני' לפולין, אך דוקא הסכם זה הביא לידי החרפת המצב משנה לשנה וכו'.

---

102) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חס"א ע' 109. וש"נ.

103) כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר מה שהם מספרים (אף שיודעים בעצמם שזה שטות והבל) אודות מוחמד (והרי ידוע מה שכתב עליו הרמב"ם (באגרת תימן)) שמשם עלה עם הסוס לשמים. ושאל בבת־שחוק: למה דוקא עם "סוס"?!...

טז. כמו"כ תמוה הדבר שמסכימים לכל תביעותיו של נאצר, כמו הפסקת־אש[102] (בה בשעה שברור הדבר שכוונתו היא כדי שיוכל להתכונן למלחמה),

— אלא כיון שלא מתאים להכנע לתכתיבים, מנסחים זאת בנוסח דיפלומטי, שעורכים הסכם שלום וכו', ולאחרי שישנו נוסח דיפלומטי שעולה על שולחן מלכים, הרי זה נעשה "חוק ולא יעבור", ואף שהכל יודעים שזה שקר גמור, שוב לא שואלים שאלות... —

וסומכים על הבטחותיו כו', בה בשעה שכבר "הודיע" בעצמו, ע"י הנהגתו במשך כל השנים, ש"פיהם דבר שוא"[104], ו"ניירות" אינם מחייבים אותו, והוא יעשה כרצונו.

וראה זה פלא:

בפעם הראשונה שהפרו את תנאי הסכם הפסקת האש (תיכף להתדברות ע"ד הפסקת האש) ע"י הבאת ציוד צבאי לתעלת סואץ, עשו זאת המצריים בגלוי וללא הסוואה. — הם היו יכולים בקל להסוות את הנשק, ולטעון אח"כ שבתוך כלי הרכב היו חומרי בנין, כדי לתקן את הערים שנפגעו לאורך גדות התעלה (שהרי גם בהסכם הפסקת האש לא נאסר כלל לתקנם), אבל הקב"ה עשה נס, שעשו זאת באופן גלוי, כך, שהיתה אפשרות לצלם זאת, ולשלוח לארה"ב.

ואעפ"כ לא עשו מאומה, אלא הניחו למצריים לנצל את הפסקת האש להתבצרות והיערכות מחדש — דבר שהי' צפוי! ובסגנון דובר צבאי: נאיבית היתה המחשבה שהמצריים לא ינצלוה להתבצרות וכו', בה בשעה שזוהי מטרתו של נאצר משך כל השנים, גם כאשר מצבו הכלכלי והצבאי הי' מעורער, ועאכו"כ עכשיו, כשהתבצרות זו אינה מכבידה עליו, לא מבחינה כלכלית ולא מבחינת צבאית, ואדרבה כו'. — זהו דבר הפשוט, כמו ששתים ועוד שתים הם ארבע, וזוהי טפשות לחשוב אחרת.

— (כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף בבת־שחוק:) ידוע הסיפור שפעם אמר מישהו להגאון ר' חיים מבריסק דבר מסויים בשם הרמב"ם, ור"ח אמר שאין רמב"ם כזה. וכששאל, הא מניין לך, וכי הנך בקי בכל דברי הרמב"ם? השיב ר"ח: אינני בקי בכל דברי הרמב"ם, אבל ברור לי ש"דבר עקום" שכזה לא יכול ליפול בשכלו הישר של הרמב"ם! —

ולמרות שאלו שהיו צריכים לדעת מהתבצרות זו ידעו זאת, הנה במקום האפשרות היחידה — להפציץ ולהרוס מיד את הציוד והטילים והביצורים שהמצריים הקימו ביום ובלילה, שתקו ולא עשו דבר! ובמקום להפציץ ולהרוס, הודיעו לאחרי כמה ימים ששלחו מחאה לושינגטון, ומאז מנהלים משא־ומתן דיפלומטי עד"ז, ולכל היותר, מאיימים שלא ישתתפו ב"שיחות השלום" שמנהל השגריר "יאַרינג"[105]. ובמשך כל זמן זה — לא הפסיקו המצריים להתבצר, ואם ימשיכו כך משך זמן, אזי אפילו מטוסי פנטום (שמשתדלים ביותר להשיג אותם) לא יוכלו להרסם!

[דרך אגב: נאצר מצדו טוען, הרי לדבריכם עצמכם ידעתם על הפרת הפסקת האש מצד מצרים ששה ימים ושתקתם, מדוע התחלתם פתאום לצעוק? — ומה כבר אפשר לענות על זה!].

וכאשר באים אנשי צבא — גם מאומות העולם — ושואלים: אם הכרזתם על הפסקת אש, שפשוט בעיני כל שינצלוה לביצור ולהבאת טילים וכו', לשם מה היו כל הקרבנות שנפלו, הדם הרב שנשפך, וההוצאות הכספיות העצומות?! — עונים להם: כיון שרוצים שלום, צ"ל תחילה הסכם הפסקת אש, כצעד ראשון לקראת השלום.

הפסקת אש זו לשם מה? — במשך הזמן היו עשרות מלחמות בעולם, וכאשר רצו הצדדים הלוחמים בשלום, עשו זאת ללא הקדמת הפסקת האש. ובכלל, הרי כבר קיימת באיזור הפסקת אש זה שלש שנים, שעלי' חתמו כל המדינות...

ידוע ומפורסם (ומובן בפשטות) שבמלחמת עולם השני' (ועד"ז במלחמות שלפני') ביקש הצד המנוצח,

---

104) תהלים קמד, ח־יא.

105) שליח האו"ם לשיחות השלום.

שקודם שיתחילו המו"מ ע"ד השלום, יפסיקו האש. וכל אנשי הצבא התנגדו לזה – בהסבירם שינצלו ההפסק לביצור וכו', ועי"ז אדרבא – יתמעטו הסיכויים לשלום אמיתי ובר קיימא[106].

יז. הסיבה לכללות המעמד ומצב האמור לעיל היא – החסרון באמונה בה', שלכן פוחדים מהגויים וכו'.

וענין זה קשור גם לענין (שאודותיו מדובר כבר במשך מספר חדשים) "מיהו יהודי" – שלא מאמינים במעלתו של יהודי, שלכן ישנם כאלו שאומרים על גוי שהוא יהודי, וחקקו זה לחוק היל"ת! זוהי גזירה נוראה ואיומה שלא היתה כמותה מאז היות בנ"י לעם, שהורסת את המחיצה המבדילה "בין ישראל לעמים" (כמו "בין אור לחושך"), ועי"ז פורצים גם את החומה הגשמית כפשוטה בין ישראל לעמים, שגויים באים ומביעים דעות וקובעים כיצד על בנ"י לנהוג בנוגע לשטחי א"י וכו'.

יח. ונקודת הדברים:

החוק בניסוחו העכשוי האיום הוא – שכדי לרשום מישהו בתעודת הזהוי בתור יהודי, עליו להביא אישור על כך מאיזה "מגייר" שיהי'.

מחוקקים חוק שאין הגבלות בזה ותנאים בזה – ובלבד שתהי' פתקא בידו ממי שהוא – שיהודי הוא!

תעודה זו אפשר להשיג בקליפורניא במחיר מוזל: 25 דולר בסך־הכל. אין גם צורך להופיע במקום, צריך רק לשלוח שיק – עם כיסוי... ואז יקבל חזרה תעודה המאשרת שהוא יהודי[107]. ובתקופתנו שיש התחרות מסחרית בכל הענינים, הרי אפשרי שכשיתפרסם שמחירה של תעודה זו הוא 25 דולר, ימצא סוחר ממולח שימכור אותה ב־20 דולר, ואילו חבירו יוריד את המחיר ל־15 דולר, עד שבסוף ישלמו לגויים שיבואו לקבל תעודות, שהרי רוצים להרבות יהודים בארץ ישראל[108] – "פרו ורבו ומלאו את הארץ"...

יט. טוענים שנמצאים במדינה דמוקרטית, שיש בה שויון זכויות מלא ליהודים וללא יהודים[109]. אבל, מה זה שייך לכתיבה והכרזה על אינו יהודי שהוא יהודי?!

דרך אגב[110]: מדוע בנוגע לדרוזים, שרבים מהם משרתים בצבא ביחידות קרביות, ואף שפכו את דמם על הגנת הארץ, לא כותבים בתעודת הזהוי שלהם שיהודים הם? – לאשרנו, דוקא מצד הדרוזים יש התנגדות שירשמו ויאמרו שהם יהודים, והם אינם רוצים שיתערבו בעניניהם וכו'.

הי' מקרה שבו קברו נוצרי, שנפל על הגנת הארץ, בבית קברות יהודי, וטענו, שעי"ז חולקים לו כבוד. אך ידועים דברי הגמרא[111], שאפילו בנוגע לבנ"י "אין קוברין רשע אצל צדיק", וכמובא שם הסיפור שפלטה אותו האדמה כו'.

– מאורע זה אירע בזמן ביהמ"ק, שאז ראו נסים בתכיפות, ואילו בזמננו, שנמצאים בגלות מר, חושך כפול ומכופל[112], אין האדמה פולטת אותו מיד; אבל, גם הנוצרי יש לו צער מזה שקברוהו יחד עם יהודי[113], נגד רצונו ואינה לטובתו כלל וכו'.

כ. שאלתי יהודי דתי: כיון שגם לדעתך הרי זה חוק שהוא נגד התורה, ועד שקשור עם ג' הענינים שעליהם ישנו החיוב ד"יהרג ואל יעבור"[114] – מדוע אינך מוחה על זה?! ומה גם שיתכן שמחר, "מחר

---

106) בסיום הענין אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א (בבת־שחוק): די כבר להתערב ולהביע דעות בנוגע לתכסיסי מלחמה; יש שם מומחים, אנשי מדע, גנרלים וכו'.

107) כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף, שתעודה כזו יכולים להשיג גם קציני הצבא שעומדים בעבר השני של תעלת סואץ!...

108) אע"פ שהיחוס של בנ"י הוא – "כי אתם המעט מכל העמים" (ואתחנן ז, ז).

109) כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר גם שבגלל הטענה של "שיויון זכויות", בונים "מרפאות" עבור ערבים יותר מאשר בשביל חוגים מסויימים של יהודים, ישיבות וכו', באמרו, שאע"פ ש"מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל" (גיטין סא, א), הרי עכ"פ אין להקדימם לבנ"י.

110) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ס ע' 339.

111) סנהדרין מז, א.

112) ולא כמו אלו שטוענים שנמצאים כבר ב"אתחלתא דגאולה" (ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 28. וש"נ) – היפך המציאות, כדמוכח מזה שהמצב נעשה גרוע יותר מיום ליום!

113) ובפרט יהודי שנהרג על קידוש השם, הי"ד, אשר, מבלי הבט על מעמדו ומצבו, ה"ה נקרא "קדוש"!

114) סנהדרין עד, א. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 112.

לאחר זמן", נכדך ישא רח"ל גוי' לאשה ויכניס גויים למשפחתך, וכאשר תאמר לו שהדבר אסור, מה תענה לו על שאלתו: אם באמת אסור הדבר – מדוע לא מחית כשקבלו חוק זה[115]?! – אך לא ענה לי דבר!

הוא אמנם "מיניסטר", היינו, לא רב בישראל, אלא "בעל הבית", ודעת בעלי בתים היא היפך דעת תורה[116], אבל אעפ"כ, הוא נבחר ציבור, שליח ציבור, והסיבה לכך שבחרוהו היא – בגלל שטוען שהנהגתו היא ע"פ השו"ע, ותפקידו לייצג את הדת!

כא. ובהכרח לגלות עתה את האמת:

באמצע פרשת "מיהו יהודי", באו אלה שהיו צריכים להגן על הדת ואמרו שמסכימים כבר לוותר ומקבלים הפשרה הידועה – השמטת המלה "כהלכה", אף שלכתחלה הי' מדובר שיכתבו "כהלכה".

וכשנשאלו ע"י ראש הממשלה: הרי זה יסעיר את העם היהודי, שלא יגיב בשתיקה על פגיעה כה חמורה בדת? – השיבו הם וטענו, שהמציאות הוכיחה בכל הפרשיות הקודמות (היתרי עבודה בשבת, נתוחי מתים, טלוויזיא בשבת ועוד[117]), שאחרי זמן קצר, פוסק הרעש, והציבור עובר לסדר היום, עולם כמנהגו נוהג, וכאשר עולה על הפרק פרשה חדשה, אזי שוכחים את קודמתה. – רק קבוצה קיצונית קטנה תמשיך לצעוק, אבל הם צועקים בין כה וכה...

וכשראש־הממשלה הוסיף לטעון שפרשה זו שונה מאחרות, להיותה ענין עיקרי ויסודי בדת ועם ישראל, ועל זה לא יעברו לסדר היום – השיבו "באי כח הדת", שלא כן הדבר, באמרם, שהם לוקחים זאת על אחריותם המלאה!

לכאורה היתה צריכה להיות ההתנגדות להשמטת המלה "כהלכה", דוקא מאותם האנשים שהבטיחו להבוחרים שמטרתם להגן בממשלה על הדת, אך למעשה, הם "מוכרים" את יסוד וקיום האומה.

בתחילה צעקו שאסור לפגוע בדת ויצאו בדימוס, אבל אח"כ טענו, שאף שזה מנוגד לדת, אין ברירה אלא להסכים. – כלפי חוץ טוענים שהם נלחמים למען הדת, אבל הם בעצמם באו לראשי הצד השני ואמרו להם: אנחנו נטען שאסור לעשות כן, ונאיים בפרישה אם לא תקבלו את תביעותנו, ובמשך הזמן ירד כל הענין מן הפרק ויישכח.

האמת היא שהנהגתם זו אינה רק בפרשת מיהו יהודי, אלא גם בפרשיות שלפנ"ז: כאשר הובא לדיון ענין היתרי העבודה בשבת – הם אלו ש"מכרו" אותו, וטענו, שהם ממשיכים לשבת בממשלה, כדי להלחם בנחותי מתים. אך כאשר היתה פרשת נתוחי מתים – המשיכו לשבת בממשלה, כדי למנוע את הפעלת הטלביזי' בשבת. אבל גם לאחרי שהופעלה הטלביזי' בשבת, גם אז לא פרשו, משום שצריך עדיין למנוע קבלת חוק "מיהו יהודי". ובסופו של דבר – גם אותו "מכרו", אף שהוא יסוד היסודות של קיום האומה. אחרי שהם "מכרו" כבר את כל יסודות הדת, מה עוד נותר להם "למכור", מלבד "עירוב תבשילין"?!...

כשרואים שמוותרים על עקרונות הדת [וללא כל תמורה – שהרי לא קבלו אפילו "נזיד עדשים"...], הרי הם מוכיחים שהם אנשים שאינם אחראים לדבריהם ואינם נאמנים למטרתם.

לשם מה היא הישיבה בממשלה – בה בשעה שאינם ממלאים את תפקידם?!

ואם לדעתם אינם אשמים בכך, כיון שאין ביכלתם למלא את תפקידם להגן על הדת – לא תהיינה טענות נגדם אם יתנהגו כאנשים ישרים ויאמרו בגלוי: אנו רוצים, אך לא יכולים, ויתפטרו מתפקידם, ובלשון הכתוב[118]: "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו"[119].

---

115) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ס ע' 426 ואילך.

116) ראה סמ"ע לחו"מ ס"ג סקי"ג. נתיבות (לבעל החוו"ד) שם סק"ח.

117) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חס"א ריש ע' 113. וש"נ.

118) פ' שופטים כ, ח.

119) חסר הסיום (המו"ל).

ברשימה נוספת, שנזכר גם אודות אלו שטוענים בנוגע להמדובר אודות מבצע תפילין, שעי"ז יתקיים באנשי המלחמה "וטרף זרוע אף קדקד" (כמ"ש בהל' קטנות להרא"ש – הלכות

* * *

כב. קודם המשך הביאור בפירוש רש"י — יש להתעכב גם על פירושו בפסוק שלפנ"ז:

"בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך וגו' ועשית לך ארון עץ"[120], ומפרש רש"י: "שכשאבוא והלוחות בידי (קודם עשיית המשכן והארון שבו), היכן אתנם. ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל .. (אלא) ארון אחר הי', וזהו שהי' יוצא עמהם למלחמה (כמ"ש[121] "וארון ברית ה' נוסע לפניהם גו'", "זה הארון היוצא עמהם למלחמה"), ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי, ונענשו עליו ונשבה".

וכתב על זה הרמב"ן: "ויש לשאול, ואחר שהוציא משם הלוחות ונתנם בארון שעשה בצלאל, מה הי' בזה, ולמה הוא יוצא עמהם למלחמה. ואומרים ששברי הלוחות היו שם .. אבל דברי יחיד הם, שכך שנינו במסכת שקלים[122] תניא רבי יהודה ברבי אלעאי אומר, שני ארונות היו עם ישראל במדבר, אחד שהיו שברי הלוחות מונחין בו וכו', ורבנן אמרי אחד הי', ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה. ודעת רבותינו בכל מקום בתלמוד[123] אינו כן, אלא לוחות ושברי לוחות מונחים בארון. ועוד, אנה יעמוד הארון הזה עם הלוחות הראשונות כל ימי המדבר, כי במשכן בבית קדשי הקדשים לאחר הפרוכת אין שם שני ארונות, וכן שלמה לא הכניס לבית קדשי הקדשים אלא ארון אחד".

וכדי למעט במחלוקת — שהרי בכלל קשה לומר שיש פלוגתא במציאות[124] — יש לומר, שלכו"ע עשה משה ארון לפני הארון שעשה בצלאל, והפלוגתא היא רק בנוגע לארון היוצא עמהם למלחמה, אם הוא הארון שעשה משה, או הארון שעשה בצלאל (ולדעה זו, הנה לאחרי שהניחו הלוחות בארון שעשה בצלאל, לא הי' עוד צורך בארון שעשה משה, ונגנז).

כג. ויש להוסיף בביאור דעת רש"י:

ההכרח ש"לא זה הוא הארון שעשה בצלאל" הוא — מפשטות לשון הכתוב[125] "ואעשה ארון גו'", היינו, שמשה עשאו.

וההכרח ש"זהו שהי' יוצא עמהם למלחמה", ולא הארון שעשה בצלאל — כי, הארון שעשה בצלאל הי' מונח במשכן בבית קדשי הקדשים, והרי מפורש בכתוב[126] "ואל יבוא בכל עת אל הקודש מבית לפרוכת גו'", "כי אם ביום הכיפורים, כמו שמפורש בסוף הפרשה כו'"[127], וא"כ, לא היו יכולים ליכנס לקד"ק ליטול את הארון כדי לצאת עמו במלחמה, ועכצ"ל, ש"הארון שעשה בצלאל לא יצא למלחמה".

ורש"י מסיים: "אלא בימי עלי, ונענשו עליו ונשבה" — שזהו הכרח נוסף לכך שבדרך כלל לא הי' ארון זה יוצא למלחמה, שלכן לא נשבה במשך כל הזמן עד ימי עלי, כיון שרק בימי עלי יצא למלחמה, ואז "נענשו עליו ונשבה".

ויש להוסיף, בנוגע למ"ש רש"י[121] אודות "הארון היוצא עמהם למלחמה" ש"בו שברי לוחות מונחים", שאין זה בסתירה להדעה[123] ש"לוחות ושברי לוחות מונחים בארון"[128] — דיש לומר, שבדרך כלל היו שברי הלוחות מונחים יחד עם הלוחות בארון שעשה בצלאל, אבל לאחרי שפירקו את המשכן

תפילין סט"ו) — שזוהי "בטלנות" לומר כן!... מי שרוצה, שיניח תפילין, אבל לא לומר ענינים של "פאַנטאַזיאַ"!... (ראה גם שיחת ש"פ מטו"מ סי"ג (תורת מנחם — התוועדויות חס"א ע' 113)).

וכן נזכר הענין ד"על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע" — אף שלכאורה כל החטאים באים ע"י יצה"ר (ראה של"ה סח, סע"א) — דקאי על אלו שמגרים את היצה"ר שלהם לענינים כאלו שאפילו היצה"ר מצד עצמו לא הי' חושב לעשותם (ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ז ריש ע' 106. וש"נ); וכן נזכר מאמר הגמרא (סוכה נב, ב) בנוגע ליצה"ר, ש"בתחלה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש" — "בעל הבית" (פרש"י שם).

120) פרשתנו יו"ד, א.

121) בהעלותך יו"ד, לג ובפרש"י.

122) ירושלמי פ"ו ה"א.

123) ברכות ח, ב. ב"ב יד, ב. מנחות צט, א.

124) ולהעיר, שקשה להבין אפילו את הענין ד"אלו ואלו דברי אלקים חיים" (עירובין יג, ב. וש"נ), אלא שעל זה יש לכל־הפחות הסברה (ראה גם לקו"ש חל"ב ע' 135) — שבזמן הזה הלכה כב"ה, ולעתיד לבוא תהי' הלכה כב"ש (ראה מק"מ לזח"א יז, ב. הובא בלקו"ת קרח נד, ריש ע"ג. ובכ"מ).

125) פרשתנו שם, ג.

126) אחרי טז, ב ובפרש"י שם, ג.

127) ומ"ש בתו"כ "אחיך באל יבוא, ואין משה בבל יבוא", אינו שייך לדרך הלימוד ע"פ פשוטו של מקרא.

128) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 30 הערה 3.

לילך ממסע למסע (שאז לא הי' שייך הציווי ד"אל יבוא גו' אל הקודש גו'", כיון שהמשכן אינו עומד), הנה כשהוצרכו לילך למסע שהי' קשור עם ענין של מלחמה, אזי הוציאו את שברי הלוחות מהארון שעשה בצלאל והניחום בארון שעשה משה, ויצאו עמו למלחמה.

כד. ועתה נבוא לבאר מ"ש רש"י "סמך משה תוכחה זו לשבירת הלוחות, לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות, ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל" — כיצד לומדים מסמיכות זו ב' ענינים:

בנוגע למיתת אהרן — הנה מלבד החסרון שבעצם הענין, הי' גם החסרון שלא נספד כהלכה[129].

[וזהו מה שמצינו שהקב"ה "קא תבע אל שאול שלא נספד כהלכה"[130] — דכיון שכבר אירע כן אצל אהרן, היו בנ"י צריכים להזהר שלא להכשל בענין זה].

ומזה מובן, שהלימוד מסמיכות ענין זה לשבירת הלוחות, צריך להיות בנוגע לב' הענינים הנ"ל שבמיתת אהרן.

ובכן: מיתת אהרן כשלעצמה הו"ע שבא מצד למעלה; ואילו מה שלא נספד כהלכה הו"ע שבא מצד בנ"י.

ובהתאם לכך הוא הלימוד מסמיכות מיתת אהרן לשבירת הלוחות — בנוגע לב' ענינים: (א) "לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות" — "נשתברו" דייקא, מצד למעלה, שהרי שבירת הלוחות ע"י משה היתה באופן ש"הסכימה דעת הקב"ה"[131], (ב) "ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל" — מעשה בנ"י.

כה. והטעם שסמיכת תוכחה זו לשבירת הלוחות באה רק לאחרי הסיפור ע"ד לוחות שניות (ולא מיד לאחרי הסיפור ע"ד שבירת הלוחות) — כיון שדוקא אז מודגש יותר גודל החסרון שנעשה אצל בנ"י ע"י שבירת הלוחות:

בנוגע ללוחות שניות נאמר למשה[132] "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים .. ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים", והיינו, שרק הכתיבה על הלוחות היתה ע"י הקב"ה, אבל הלוחות עצמם נעשו ע"י משה, ולא כמו הלוחות הראשונים ש"מעשה אלקים המה"[133], ומזה מובן, שגם לאחרי ש"נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדבריך ומסר לו לוחות האחרונות"[134], אין מעלתן מגעת למעלת לוחות הראשונים.

ובכן: כל זמן שלא ניתנו לוחות שניות, יכולים להתנחם בכך שתיכף יתנו לוחות שניות שימלאו את מקומם של הלוחות שנשתברו, כך, ששבירת הלוחות אינה דבר איום כ"כ ("ניט אַזאַ געפערלעכע זאַך"); אבל לאחרי שניתנו לוחות שניות, ורואים שהם לא באותה דרגא נעלית כמו לוחות הראשונים, אזי רואים את גודל החסרון שנעשה ע"י שבירת הלוחות.

ולכן "סמך משה תוכחה זו לשבירת הלוחות" לאחרי הסיפור אודות נתינת לוחות שניות — שאז מודגש יותר גודל החסרון שבשבירת הלוחות כתוצאה מחטא העגל.

כו. וכן הוא בנוגע לענין מיתת אהרן הקשורה עם תוכחה זו ("ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן כו'"):

בהמשך הכתוב[27] "שם מת אהרן" — נאמר "ויכהן אלעזר בנו תחתיו". ולכאורה אינו מובן: פרטי הענינים בנוגע למיתת אהרן נאמרו כבר בפ' חוקת, ושם נאמר[135] "קח את אהרן ואת אלעזר בנו (אמור לו אשריך שתראה כתרך נתון לבנך) .. ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש אותם את אלעזר בנו";

129) ירושלמי שבהערה 71.
130) יבמות עח, ב.
131) פרש"י ס"פ ברכה.
132) פרשתנו יו"ד, א־ב.
133) תשא לב, טז.
134) פרש"י שם לג, יא.
135) כ, כה־כח (ובפרש"י).

ואילו בפרשתנו רק נזכר הענין דמיתת אהרן כדי לסמכו לשבירת הלוחות. וא"כ, למה נאמר כאן "ויכהן אלעזר בנו תחתיו"?!

אך הענין הוא – שכאשר רואים ש"ויכהן אלעזר בנו תחתיו", אזי מודגש ביותר גודל החסרון שבמיתת אהרן:

אמרו רז"ל[136] "אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר[137] וזרח השמש ובא השמש, עד שלא כבתה שמשו של כו' זרחה שמשו של כו'".

ומובן גודל החסרון שבפטירת הצדיק גם כאשר ישנו "צדיק כמותו",

– וע"ד שאמרו רז"ל[138] על הפסוק[139] "ויצא יעקב מבאר שבע", ש"יציאת צדיק מן המקום עושה רושם .. פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה", למרות ש"הוי יצחק ורבקה", כיון ש"לא דומה זכותו של צדיק אחד לזכותן של שני צדיקים"[140]. ועד"ז בנוגע לפטירת צדיק, שגם כשנשאר צדיק כמותו, הרי זה חסרון גדול –

אבל אעפ"כ, אין זה מגיע לגודל החסרון שבפטירת צדיק כאשר הצדיק שלאחריו אינו גדול כמותו.

ובנוגע לענינו:

כל זמן שלא יודעים מי ימלא את מקומו של אהרן, לא יודעים עד כמה גדול החסרון שבפטירת אהרן, שהרי יכול להיות שהכה"ג שימלא את מקומו הוא צדיק כמותו, או אפילו גדול ממנו, ובלשון הגמרא[141]: "מנה בן פרס", וכמו נדב ואביהוא, שעליהם אמר משה לאהרן[142] "הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש", "רואה אני שהם גדולים ממני וממך".

אבל כאשר רואים ש"ויכהן אלעזר בנו תחתיו" – הנה אף שבודאי הי' אלעזר צדיק גדול, מ"מ, לא הי' מעלתו גדולה כ"כ כמו מעלת אהרן, שהרי אהרן הי' אחד מ"שלשת הרועים"[143] (משה אהרן ומרים)[144], ואילו אצל אלעזר לא מצינו מעלה זו, ולכן מודגש יותר גודל החסרון שבמיתת אהרן.

וזהו מ"ש "שם מת אהרן .. ויכהן אלעזר בנו תחתיו" שלא הי' גדול כמותו – כדי להדגיש יותר את גודל החסרון שבמיתת אהרן. וכמו בשבירת הלוחות – "שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות" – שגודל החסרון שבזה מודגש יותר לאחרי הסיפור אודות לוחות שניות שמעלתן לא היתה כמו מעלת לוחות ראשונות, כנ"ל.

כז. ואם הדברים אמורים בנוגע למיתת צדיקים בדורות הראשונים – בדורותינו אלה על אחת כמה וכמה[145].

ויה"ר שיקויים מ"ש בסיום ההפטרה: "כי נחם ה' ציון וגו'"[146], שזהו הענין ד"מנחם אב", והיינו, שתמורת הענין ד"בחדשה ימצאונה"[147], יהי' הענין ד"מנחם אב", ובאופן שמקדימים תיבת "מנחם" לתיבת "אב"[148], כיון שהעיקר הוא הענין ד"מנחם".

ועד שנזכה לגאולה בביאת משיח – "מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כו'", ש"יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה' וכו'"[149], וללימוד תורתו של משיח, שזהו"ע טעמי תורה שיתגלו לעתיד לבוא, שעז"נ[150] "ישקני מנשיקות פיהו", בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש, ובאופן ד"שמחת עולם על ראשם"[151].

---

136) יומא לח, ב.
137) קהלת א, ה.
138) ב"ר פס"ח, ו. הובא בפרש"י עה"פ. וראה לקו"ש חל"ה ע' 119 ואילך.
139) ר"פ ויצא.
140) ב"ר שם.
141) תענית כא, ב.
142) שמיני יו"ד, ג ובפרש"י.
143) זכרי' יא, ח.
144) תענית ט, א.
145) חסר קצת (המו"ל).
146) ישעי' נא, ג.
147) ירמי' ב, כד (ובפרש"י).
148) ראה שיחת ש"פ מטו"מ בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 102). וש"נ.
149) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.
150) שה"ש א, ב ובפרש"י.
151) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן את המזונות להרב משה הכהן דובינסקי (עבור ה"מלוה מלכה").

לאחרי אמירת ברכה אחרונה, טרם צאתו, כשניגנו הניגון "כי אלקים יושיע ציון" — עמד כ"ק אדמו"ר שליט"א מלוא קומתו ורקד על מקומו בשמחה רבה. ולאחרי תפלת מנחה התחיל לנגן ניגון הנ"ל].

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב מנ"א, תשי"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו - שמפני כמה סבות נתאחרה המענה עד עתה - שבו מודיע על מקרה שקרה עם זוגתו תחי' ומבקש תקון בעדו ובעדה:

א) הנה יפריש לצדקה 3/2 סלעים של תורה לצדקה בעבורו וכן כסכום הזה לצדקה בעד זוגתו תחי', ואצ"ל זה בבת אחת, ויוכל לסלק זה מעט מעט, ומה טוב אם יוכל ליתן זה כארבעים פעמים. שיעור הסלע של תורה יוכל להודע במחנו ע"י השיעור שנותנים לפדיון הבן שזהו חמש סלעים.

ב) ישתדל בהשתדלות היותר גדולה בענין של שלום בית בינו ובין זוגתו תחי' היינו שיזהר בזה בתכלית הזהירות, וידוע מרז"ל נשים דעתם קלה ואשה דמעתה מצוי' ולכן טוב שיהי' הוא המוותר מצדו להפיק רצונה ובפרט במילי דעלמא, ואם בכל עת הפליגו רז"ל במעלת השלום בית, עאכו"כ בעש"ק, ואנו עתה כולנו בעש"ק לאחר חצות, כי קרב קץ גלותנו וביאת משיחנו.

ג) בטח ידוע לו שהתקוני זהר מחולק לארבעים חלקים החל מער"ח אלול עד יוהכ"פ, ויאמר בימים אלו את השיעור המגיע לכל יום ויום.

ד) מובן מעצמו, שעד לאחר יוהכ"פ צריך הוא להזהר ביותר בקיום ג' השיעורים השוים לכל נפש, בחומש תהלים ותניא, מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר.

יש לשער שההעלם וההסתר ביותר יהי' אצלו בנוגע לסעיף הב' היינו בנוגע לשלום בית; כי ידוע שגדול השלום וכל התורה כולה דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום, ובפרט בגלות זה האחרון שכמרז"ל ביומא ט' ע"ב בא בסיבת העדר השלום, וכל כמה שמתקרב קץ הגלות הרי ההתאבקות מצד שכנגד הוא ביותר בנוגע שלא להניח לעשות שלום בעולם כלל ובין איש ואשתו דלמטה שהם בדוגמת איש ואשה דלמעלה בפרט, אבל לפום גמלא שיחנא, ובודאי נותנים הכחות ע"ז לעמוד בנסיון. ועייג"כ קוני' החלצו.

וע"י כל הענינים הנ"ל הנה בטח סר וכו' וחטאתו תכופר. ובפרט שאינו אלא ספק בעלמא כפי הנראה ממכתבו.

מהנכון למסור כללות תוכן מכתבי גם לזוגתו תחי' כי בטח גם היא נעצבה לבה מהמקרה אשר קרה להם והשי"ת יזכהו לבשר בשו"ט בכל הנ"ל בפרט, וממצבו בגו"ר בכלל. - כבקשתו הזכרתים על הציון.

בברכה.

לקוטי־שיחות פרשת עקב כרך יט שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.

דברי רש״י והמדרש על ה״מצוות הקלות״

על המילים ״והיה עקב תשמעון״ מפרש רש״י: ״אם המצוות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון״. המקור לפירוש זה הוא במדרש תנחומא[1], אך שם הלשון שונה: ״מצות קלות שאין בני אדם משגיחין בהן אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן״[2].

צריך להבין: לפי פירושו של רש״י ״שאדם דש בעקביו״ — ״דורך״ על המצוות ומזלזל בהן[3] — מובן כיצד מתבטא הענין במילה ״עקב״, כי ה״דישה״ נעשית ״בעקביו״. אבל לפי פירוש המדרש ״שמשליכין אותו תחת עקביהן״ אין מובן, לפי הפשט: מהו הקשר שבין השלכת המצוות — אי קיומן — דוקא ל״תחת עקביהן״? אם אין מקיימים את המצוות הקלות, הרי שמשליכין אותן לגמרי החוצה, ולא רק ״תחת עקביהן״.

ב.

דברי דוד המלך

בהמשך נאמר במדרש, שזה מה שאומר דוד המלך[4] ״למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני״: דוד אומר, שאין הוא ירא ״מן מצוות החמורות שבתורה״, אלא ״מן מצוות הקלות, שמא עברתי על אחת מהן אם עשיתי אם לא עשיתי מפני שהיתה קלה, ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה״.

לא מובן: בודאי נזהר דוד המלך בקיום כל המצוות, כולל המצוות הקלות, כפי שהמדרש מביא מיד לאחר־מכן, ובהמשך[5] לדרשה דלעיל, שכוונת דוד המלך[6] באומרו ״גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב״ היא ל״מצוות הקלות״ (והמילים ״עקב רב״ רומזות, כהמשך דברי המדרש, לפסוק[7] ״מה רב טובך אשר צפנת...״, שזהו ״שכרן של מצוות קלות״) — וביודעו ש״עבדך נזהר בהם״, מדוע אמר דוד המלך ״אני מתיירא מן מצוות הקלות״[8]?

ג.

צריך לקיים את הענינים לפי הסדר

הסבר הדברים הוא:

אין מדובר במדרש על מי שסובר שאין צריך להזהר, ח״ו, בקיום המצוות הקלות, ובודאי לא במי שמבזה את המצוות ו״דורך״ עליהן. מדובר כאן על מי שמסכים שצריך להשתדל בקיום המצוות הקלות, אבל הוא ״משליך אותן תחת העקב״ — הוא דוחה את קיומן למועד מאוחר יותר ויותר — עד לאחר ה״עקב״.

הוא טוען, שתחילה עליו לדאוג לכך שה״ראש״ — כלומר, הענינים החמורים ביותר — יהיה כראוי. אחר־כך הוא ישים לב לענינים ה״סמוכים לראש״, מצוות הקרובות להם בחומרתן וכדומה, ורק בסופו של דבר הוא יחשוב על הענינים שהם ״עקב״ ויותר רחוקים: הידורים, לפנים משורת הדין וכדומה[9].

אי אפשר להתחיל מן העקב — הוא טוען — מוכרח להיות סדר. ולפי הסדר צריך להתחיל בדברים ההכרחיים ביותר, וכל עוד לא השלימו אותם לגמרי, אין לחשוב על ענינים אחרים, ובמיוחד לא על ענינים שלפנים משורת הדין, מילי דחסידותא וכדומה.

כאשר באים ליהודי ודורשים ממנו קיום אהבת ישראל, שהוא יאהב אפילו יהודי שמעולם לא קבל ממנו טובה כל שהיא ואף לא ראהו[10], הוא טוען, שאי־אפשר לדרוש ממנו דרגה כזו של אהבת ישראל, כאשר הוא איננו מקיים כראוי דרגות פשוטות הרבה יותר, ואפילו כלפי יהודי שהיטיב עמו הוא נכשל לפעמים ב״ואהבת... כמוך״, למרות שאין הוא חושד בעצמו, ח״ו, בתשלום רעה תחת טובה!

כמו־כן, כיצד דורשים ממנו להקפיד על שיעורי

---

1) ריש פרשתנו.

2) אבל ביל״ש תהלים (רמז תשנח) מסיים ״וכה״א והי׳ עקב תשמעון מצות שאדם דש בעקביו״. ואולי כן היתה גירסת רש״י בתנחומא. ולהעיר ג״כ מע״ז יח, א. יל״ש תהלים רמז תרעו.

3) רש״י ע״ז שם ד״ה שאדם. ועוד. וברבותינו בעה״ת ריש פרשתנו משמע, שמפרשים ״דש בעקביו״ בגשמיות.

4) תהלים מט, ו. וראה גם פרש״י עה״פ. זח״א קצח, ב. ועוד.

5) וכ״ה ביל״ש (ריש פרשתנו ותהלים רמז תשנח).

6) תהלים יט, יב.

7) תהלים לא, כ.

8) ראה גם עץ יוסף לתנחומא שם.

9) ראה דברי דוד (להט״ז) ריש פרשתנו. ובמדרש לקח טוב: דקדוקי המצות.

10) היום יום ע׳ קיג.

חת"ת – ללמוד בכל יום חלק מן הפרשה, חומש עם פירוש רש"י, לומר כל יום את השיעור בתהלים כפי שנחלק לימי החודש, ואת השיעור היומי בתניא – כאשר הוא מחסיר, לפעמים, עניני תפילה הקודמים לכך?!

טענתו היא: אמנם צריך לקיים את כל זאת, אך הוא איננו בדרגה זו, והוא צריך ללכת לפי סדר. עליו לקיים כראוי במשך זמן מסויים (עד שנעשה להרגל – שלושים יום[11]) את הענינים העיקריים הכתובים בשולחן ערוך, לומר את מה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, ואחר־כך יוסיף במשך זמן כזה את ההוספות שלאחר מכן עד לרמ"א, ואחר כך במשך זמן כזה את דברי הרמ"א והאחרונים, ורק לאחר מכן הוא יתחיל לעסוק בענינים שלפנים משורת הדין, עניני חסידות וכו'.

אין הוא מתנער משום דבר, ח"ו, אך את הכל צריך לקיים לפי סדר.

– פעם דברו עם מישהו על אהבת ישראל באופן של לפנים משורת הדין, והוא אמר שאין זה לפי סדר, ואף היה בפיו משל מוכן[12]: כאדם שהולך ללא נעליים, ללא חולצה וכו', אבל עונד על צוארו עניבה...

ד.

טענה זו היא עצת היצר הרע

אמנם, לפי השכל, וגם לפי שכל־דקדושה[13], יש מקום לטענה כזאת. אבל, האמת היא, ועיקר חשוב הוא, שעבודת ה' צריכה להתחיל באמונה ובקבלת עול, ולא בחישובים על־פי השכל. מצד האמונה וקבלת־העול האדם נזהר (ולא רק – מקיים) במצוה קלה כבחמורה, וגם הזהירות במצוה קלה קיימת אצלו במלוא העוצמה.

הנקודה שבכל המצוות[14] – מצוה מלשון צוותא וחיבור[15] – שבאמצעות המצוות מתחברים עם עצמותו ומהותו של אין־סוף ברוך־הוא – קיימת בכל המצוות בשווה, ללא הבדל בין מצוות חמורות למצוות קלות, "ראש" או "עקב". בענין זה אין מקום לחשוב על סדר[16] של ראש ועקב ולשקול אם זהו דבר שנתגלה על ידי אנשי כנסת הגדולה או על ידי תלמיד ותיק, אחרון שבאחרונים, כי יודעים שבקיום ענין זה מתחברים עם עצמותו ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא.

אך היצר הרע הוא "אומן"[17] במלאכתו, כפי שהרבי נהג לקרוא לו: "הערמומי", והוא המציא מענות על "סדר", וכדי שהדברים יתקבלו הוא התאים לכך משלים וכדומה.

יש, אפוא, לדעת, שזוהי עצת היצר, והתנאי לקבלת תורה ומצוות הוא: "נעשה" קודם ל"נשמע", "דקדמיתו" פומייכו לאודנייכו"[18] (=שהקדמתם פיכם לאוזנכם), ההיפך מן הסדר. ויותר מכך אומר הנביא[19] "מי עוור כי אם עבדי" – על "עבדי" יאמרו שהוא "עוור"[20]. כאשר אדם טוען שצריך לעבוד את הקדוש־ברוך־הוא לפי הסדר, כעבד המשרת את אדונו, ללא שכל, אלא מתוך אמונה וקבלת עול, יאמרו שכך מתנהג עוור, שהרי לפי השכל צריך להתחיל עם שיקולים שכליים, ואחר כך .. לראות. אם השכל יחקור וידרוש ויחליט שאין להסתפק בשכל, ישתמשו גם באמונה. אבל להתחיל באמונה?!

ה.

גם בחינוך יש להתחיל באמונה, ולא בשכל

מורי וחמי הרבי סיפר, שכאשר היו ילדיו קטנים, הוא שכר עבורם מלמד. מלמד זה סבר שלילדים לא צריך לספר ענינים ביהדות שהם מבהילים ומפליאים – מופתים שאינם מובנים לפי השכל. דברים אלו מיועדים למבוגרים שכבר מבינים את הענינים לפי השכל, אז אפשר להוסיף עניני מופתים. אבל לילדים דברים אלו משבשים את ההגיון[21] והשכל, ואתם – כך סבר המלמד – יש לשוחח רק על עניני היהדות שהם הגיוניים לפי השכל. כאשר נודע לרבי (מוהרש"ב) נ"ע על שיטתו של מלמד זה, פיטרוהו מיד.

---

11) ראה שו"ע או"ח סקי"ד ס"ח. שו"ע אדה"ז שם ס"י.

12) נ"ד סוטה ח, ב.

13) ראה לקמן הערה 16. ולהעיר ממו"ק ט, סע"א.

14) כברכת כל המצות: אשר קדשנו במצותיו וצונו.

15) לקו"ת בחוקותי מה, ג. ד"ה רבי אומר ה'ש"ת (ספ"א ואילך). ובכ"מ.

16) ראה מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע במבוא לקונטרס ומעין ע' 22.

17) ראה שבת קה, ב.

18) שבת פח, סע"א.

19) ישעי' מב, יט. וראה ירמי' כט, כו (וכפי' הרד"ק). הושע (ט, ז) "משוגע איש הרוח" (וכפי' הראב"ע ומהר"י קרא שם).

20) כפי' הרד"ק עה"פ.

21) ראה גם ספר התולדות אדה"ז (קה"ת תשכ"ז) ע' קעו (בהוצאת תשמ"ו – ח"ב ע' 561): המשכיל (שמעון הכופר) כשנכנס לאדה"ז שאלו אדה"ז בתוך הדברים איך הוא מפרש הפסוק ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד, וענה שאינו מפרש כפירוש רש"י בשם המדרש שגיהנם פתוחה לו מתחתיו, כי אין להלאות את מוחות התינוקות הרופפים בדברי אגדה בכלל ומה גם בדברים המפחידים כו' במה שלא יוכל התינוק גם לשער כו'.

צריך דוקא להתחיל באמונה וקבלת עול ולא בשכל. גם את הענינים המובנים לפי השכל צריך לקיים מתוך קבלת עול. וכך גם בענין החינוך: צריך לספר לילדים עניני מופתים שמעל לשכל, וזה נוטע בהם אמונה. והטענות שזה לא לפי הסדר, ושאין צריך להתחיל בענינים המבהילים את ההגיון וכדומה נובעות מן היצר הרע, מלך זקן וכסיל[22].

ו.

התנהגות שמעל לשכל מביאה לברכות שמעל לטבע

בכך יובנו גם דברי דוד המלך "למה אירא בימי רע עוון עקבי יסובני", שהוא ירא מ"עון עקבי":

דוד המלך ידע ש"עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב", ולא חשש שמא אין הוא זהיר, ח"ו, במצוות קלות[23] (כדלעיל סעיף ב'), אלא חשש שמא אין הוא מקיים מצוות קלות באותה מידת זהירות כמצוות חמורות[24]. אמנם, הוא מקיים את כל המצוות, ובזהירות, אך אולי לחישוב, שזוהי מצוה השייכת ל"ראש" וזו – ל"עקב", יש השפעה על מידת הזהירות וההידור, ואין הוא רץ[25] וזהיר במצוה קלה באותה מידה כבחמורה, ולכן "לא עשיתי" (כי זה לא הי' כדבעי ליה למיעבד), ולפיכך "למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני":

"בימי רע" – הכוונה היא לימים של הנהגת הטבע, כאשר ישראל הם ככבשה אחת בין שבעים זאבים[26], עד אשר אפילו עניני פרנסה הם, כדברי רבותינו[27] נשיאינו, ענין של "מן" שמעל לטבע, כי מצד צוק העתים, ובמיוחד בזמן הגלות, באה הפרנסה באופן שמעל לדרכי הטבע.

וכאשר יהודי מחשב בתורה שמן השמים, חשבונות של "ראש" ושל "עקב", ונוהג לפי חישובים שכליים אלו, במידות ובהגבלות אלו, נוהגים כלפיו גם מלמעלה כך, ר"ל, באופן של מדידה והגבלה, ונגרם "בימי רע", ר"ל.

ואילו כאשר אין מחשבים חישובים אלו, וחשובה לו רק ההתקשרות עם עצמותו ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא, והעוצמה של מסירות הנפש, וקבלת העול של עבד ובן כלפי הקדוש־ברוך־הוא קיימים אצלו הן בקיום מצוה שהיא "ראש" והן – "עקב", אז נוהגים כלפיו כך גם מלמעלה.

ואז אין הוא צריך לחשוש משום דבר. שהרי, הוא מאוחד עם עצמות ומהות אין סוף ברוך־הוא, שהוא מושל ושולט בכל, כולל הטבע, וגדול הרועה ששומר את הכבשה[28] ודואג לה – "בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני"[29] – בבני חיי ומזונא רויחא לכל אחד ולכל אחת.

והתוצאה היא ככתוב בפרשתנו[30]: "והיה עקב תשמעון" – והיה לשון שמחה[31], "עקב – תשמעון", תשמעו את המצוות של ה"עקב" בדיוק כמו המצוות של ה"ראש", אז – "ושמר הוי' אלקיך לך את הברית...", ויבואו כל ההשפעות הטובות[32] המוזכרות בפסוק – "ואהבת וברכך והרבך... ברוך תהיה מכל העמים" –

ובקרוב ממש "על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך".

(משיחת ש"פ עקב תשי"א)

---

22) קהלת ד, יג וקה"ר שם.

23) ולשון המדרש "שמא עברתי כו' לא עשיתי" – י"ל, שהוא ע"ד הלשון (יומא לג, סע"א. וש"נ) "אין מעבירין על המצות", שלא הי' זריז בהן כדבעי, ולא עשיתי – כבכתובות (סו, סע"ב ושם): לא עבד כו' כדבעי לי' למיעבד לא עבד.

בס' זכרון (לפרש"י) ריש פרשתנו, "וכן הי' דוד.. שמא בסרתי אחת מהן כלומר בזיתי כו'". אבל בתנחומא לפנינו, לשון זה הובא אח"כ בקשר להפסוק "בשמרם עקב רב" – "שמא.. בסרתי בהן ח"ו אלא גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב".

24) כסיום לשון המדרש שם "ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה".

25) אבות פ"ד מ"ב. וראה תויו"ט שם. לקו"ש [המתורגם] חי"ז ע' 397 ואילך.

26) תנחומא תולדות ה. אסת"ר פ"י, יא. פסיקתא רבתי פ"ט.

27) סה"מ תש"ט ע' 21. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 188 ואילך.

28) תנחומא ואסת"ר שם.

29) תהלים כג, ב.

30) ריש פרשתנו.

31) ב"ר פמ"א, ב (קרוב לסופו). ועוד.

32) ראה גם לעיל בפנים סוף סעיף ב.

לקוטי־שיחות פרשת עקב כרך יט שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

פירוש רש״י על ״כל המצוה״

בפסוק[1] ״כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות...״ מצטט רש״י את המילים ״כל המצוה״ ומפרש: כפשוטו, ומדרש אגדה[2] אם התחלת במצוה גמור אותה... (כדלהלן בסעיף ב׳).

מהו הקושי בפירוש הראשון — ״כפשוטו״ — אשר משום כך צריך רש״י להביא פירוש שני ואף מ״מדרש אגדה״?

מפרשי רש״י[3] מסבירים, שבפסוק זה יש קושי בביטוי ״כל המצוה״, כי המילה ״מצוה״ היא בלשון יחיד — מצוה אחת, והמשמעות של המילה ״כל״ היא — כל המצוות,

ואם כך, משמעות הביטוי ״כל המצוה״ כאן אינו ״כל המצוות״, אלא ״כל מצוה״. אך עדיין לא מובן: לפי זה לא היה צריך להיאמר ״כל המצוה״, אלא ״כל מצוה״, ללא ה[4]?

לכן אומר רש״י — ״כפשוטו, ומדרש אגדה...״: לולא הקושי שבפירוש הראשון, ״כפשוטו״, הרי זהו הפירוש הראשון והעיקרי בפשוטו של מקרא. אך כדי לתרץ את השאלה הנ״ל, מביא רש״י פירוש שני, ממדרש אגדה — ״אם התחלת במצוה גמור אותה״ — שלפי פירוש זה אכן מדובר בפסוק על מצוה אחת, ומשמעות הביטוי ״כל המצוה״ היא, שצריך לקיים את המצוה כולה[5], ולא חלק ממנה בלבד.

אך אין לומר שכוונת רש״י להשיב על הקושי דלעיל, כי[6] ביטוי זהה — ״כל המצוה״ — כבר כתוב לפני כן בחומש[7], ורש״י אינו מסבירו שם[8]. הכרחי לומר, שאין זה קושי אצל רש״י[9], כי לפי רש״י גם הביטוי ״כל המצוה״ יכול להיאמר במשמעות של — כל המצוות[10].

ואם כן, נשארת הקושיה בעינה: מהו הקושי במילים ״כל המצוה״ המוזכרות בפרשתנו, אשר משום כך מסבירם רש״י, באמרו ״כפשוטו״, ואף מביא פירוש נוסף מ׳מדרש אגדה׳?

ב.

הדיוקים בלשון רש״י בפירוש השני

בפירוש שמביא מ׳מדרש אגדה׳ בהרחבה — ״אם התחלת במצוה גמור[11] אותה, שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה, שנאמר[12]: ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם, והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם, אלא לפי שלא הספיק לגומרה[13] וגמרוה ישראל — נקראת על שמם״ — יש להבין מספר דיוקים בלשון רש״י. ומהם:

א) לכאורה, די בתחילת הפירוש, ״אם התחלת במצוה גמור אותה״ כדי להסביר את הביטוי ״כל המצוה״. ומדוע חשוב ההמשך ״שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה...״[14]?

ב) ובמיוחד — לשם מה יש צורך בהוכחה לכך, ממשה ״שנאמר ואת עצמות יוסף...״?

ג) אם ברצון רש״י להביא הוכחה המדגישה את החומרה של אי השלמת מצוה, מתאים יותר היה להביא את ההוכחה שממנה לומדים חז״ל בגמרא[15] ובמדרש[16], שהמתחיל במצוה ואינו גומרה ״מורידין

---

1) פרשתנו ח, א.

2) תנחומא עה״פ ו (בשינוי לשון).

3) ראה רע״ב, גו״א ומשכיל לדוד. ועוד.

4) ע״ד — לפני זה: כל חולי (ז, טו).

5) בבאר מים חיים ושפ״ח — שהוא מלשון כלה, ויכל, לגומרה. וכן משמע מדב״ר פ״ח, ד: למי שממציא אותן מנין שנאמר כל המצוה מהו כל המצוה עד שתכלה כל המצות. ראה מת״כ שם (ובדברים רבה ירושלים תשכ״ד ״עד שתכלה כל המצוה״). אבל רש״י לא מוציא תיבת ״כל״ ממשמעותה, ובפשטות פירוש ״כל המצוה״ היינו שיעשה כולה. וכ״מ מתנחומא שם ״הוי גומר את כולה״. וראה בחיי כאן: ובמדרש אלה הדברים רבה כל המצוה כלה מצוה עד שתכלה כל המצוה ובאור זה כו׳ ועוד דרשו כו׳ — ע״ד ל׳ רש״י שלפנינו.

6) ומ״ש בגו״א כאן ״ואין לומר דלכך כתב המצוה דקאי על כל התורה כולה כו׳ לא שייך כו׳ היום דלא נצטוו באותו יום בכל התורה״ — ראה לקמן בפנים ס״ד.

7 ואתחנן ה, כח. ו, כה.

8) וכן לקמן עקב יא, ח. כב. ראה טו, ה. שופטים יט, ט. תבא כז, א (וראה גם וילך לא, ה). ואולי יש לחלק דברוב מהנ״ל (לבד דעקב יא, ח. ותבוא שם) נאמר ״המצוה הזאת״.

9) ולהעיר מפרש״י ויצא לא, יג ״דרך המקראות לדבר כן״.

10) ברא״ם: ששם מצוה הוא שם המין וכאילו אמר כל המצות. וראה דבק טוב.

11) בדפוס ב׳ דרש״י: גומרה כלומר גמור אותה שאינה כו׳.

12) יהושע כד, לב.

13) בדפוס ראשון דרש״י: לקברן הוא וקברום ישראל.

14) והרי אין דרכו של רש״י בפירושו עה״ת לפרש טעמי המצות.

15) סוטה יג, ב.

16) תנחומא שם. ב״ר פפ״ה, ג. דב״ר פ״ח, ד.

אותו מגדולתו", ויותר מכך, "קובר..." – הוכחה מיהודה?

ד) מהי משמעות דברי רש"י "אלא לפי שלא הספיק לגומרה"[17] – הרי רש"י רוצה להסיק ש"נקראת על שם גומרה", ומדוע חשוב לציין מדוע לא גמר משה את המצוה?

מזה שרש"י מוסיף את המילים "לא הספיק..." מובן שחשוב האופן שבו הוא לא גמר את המצוה, כי הדבר לא היה תלוי בו, אלא מתוך אונס – "לא הספיק"[18].

ג.

"כל המצוה" לפי רש"י אינו מכוון לאיסור ע"ז שבפסוקים הקודמים

כדי להבין זאת יש להקדים את השאלה: מדוע אין רש"י מפרש את המילים "כל המצוה", כמפרשים אחרים[19], שהן מכוונות לנאמר בפסוקים הקודמים[20] "פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמוד... ולא תביא תועבה אל ביתך..." – איסור עבודה זרה – ולכן (כיון שמדובר במצוה אחת[21]) אומרת התורה "המצוה" בלשון יחיד; ומצד שני נאמר על כך "כל" ונקראת גם "מצוה" באופן סתמי, כפי שפירש רש"י לפני כן[22]: "שקולה עבודת אלילים כנגד כל המצוות כולן, והנזהר בה[23] כשומר את כולן", ולפי זה מובן הלשון "כל המצוה", בה"א הידיעה – המצוה שעליה מדובר בפסוקים הסמוכים[24].

ההסבר לכך הוא: בפסוקים הקודמים אומר משה לישראל, שהם יקבלו את ארץ ישראל "ונתן מלכיהם בידך"[25], ומזהירם ש"פסילי אלהיהם תשרפון... ולא תביא תועבה...". כלומר, איך להזהר לאחר הכניסה והכיבוש של ארץ ישראל.

לכן לא סביר לומר שבמילים "כל המצוה" הכוונה היא לציווי הקודם אודות "פסילי אלהיהם תשרפון... ולא תביא תועבה..." – כי בפסוק זה ("כל המצוה...") נאמר בהמשך "למען תחיון... ובאתם[26] וירשתם את הארץ", שעל ידי "תשמרון לעשות" "כל המצוה" יזכו מאוחר יותר להיכנס ולרשת את ארץ ישראל, ואילו הציוויים שלפני כן אמורים לגבי התקופה שלאחר "באתם וירשתם את הארץ". (אם כי ניתן לומר בדוחק, שהכוונה בכך היא לאיסור עבודה־זרה בכלל, ולאו דוקא לאחר הכניסה לארץ[27]).

ד.

עד הכניסה לארץ לא יכלו לקיים את "כל המצוה"

לפי זה יובן מדוע מסביר רש"י את הפסוק, ומפרש "כפשוטו": משה רבינו התחיל לומר את 'משנה תורה' "בעשתי עשר חודש באחד לחודש"[28] – ראש חודש

---

17) ובתנחומא הוא בשינוי לשון, ראה הערה הבאה.

18) עפ"ז צע"ג מ"ש במשכיל לדוד כאן ד"לא מקרי אנוס כיון דגלי קרא שלולא מעשה דמי מריבה הי' נכנס כו' ובה"ג לא מקרי אונס כו'" – דהרי ברש"י מפורש "שלא הספיק לגומרה", שמדגיש שאי"ז באשמתו, משא"כ בתנחומא "נסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ" שהי' אפ"ל בדוחק שמרומז בזה שזה הי' מצד גזירת הקב"ה שנגרמה ע"י מעשיו, וכמו שכתב בב"ר שם "לפי שנגזר עליו שלא יכנס לארץ". ובדב"ר שם "וע"י שלא הכניסן לא"י כו'".

ובמה שהקשה דהא קי"ל אם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה – ראה לקמן סוף הערה 42.

19) ראה ל"ת וספר הליקוטים להאריז"ל עה"פ. ולהעיר מלקח טוב ורבינו בחיי עה"פ. ש"ך עה"ת ד"ה עוד כל בסופו. ובחזקוני "אלא תחמוד קאי" ובפענח רזא: רמז לך שהעובר על חרם כאילו עבר על כל המצות כו'. וראה לקמן הערה 21.

20) ז, כה־ו.

21) אבל להעיר ש(בדרך ההלכה) נמנו – מיוסד בפסוקים הנ"ל ב' מצות ל"ת (סהמ"צ להרמב"ם ל"ת כב, כה. חינוך מצוה תכח תכט) "לא ליהנות בתכשיטין שיקשטו בהן לע"ז כו' לא תחמוד כסף וזהב עליהם" (ל"ת כב). "מחבר דבר מע"ז אל ממוננו אבל נרחיק ממנה כו' ולא תביא תועבה אל ביתך" (ל"ת כה). ולהעיר שבל"ת וספר הליקוטים שם הובאו הכתובים "פסילי אלקיהם תשרפון באש ולא תביא תועבה וכו' לז"א אם תשקצנו ותתעבנו כל המצוה תשמרון מעלה כו'". ובלק"ט "מלמד ששקולה נתיצת ע"ז כנגד כל המצוה", ובבחיי "כל המשקץ כו'".

ובפשטות כל המצות השייכות לאיסור ע"ז קורא "כל המצוה" – לשון יחיד.

22) משפטים כג, יג. וראה פרש"י שלח טו, כג (וראה שם כב ד"ה וכי תשגו וגו'). פרש"י ראה יא, כח.

23) שי"ל הכוונה לכל פרטי המצות השייכות לע"ז – ראה לעיל הערה 21.

24) או המצוה הידועה – ע"ז. בדקדוקי רש"י (מירא דכיא) כאן: דלפי הפשוטו הוה ההא של המצוה הא הידיעה המצוה הנזכרת מקודם. והיינו שמפרש כן בפרש"י "כפשוטו". אבל לכאורה דוחק לומר שתיבת "כפשוטו" תורה ע"ז, ואולי כוונתו לפירוש הפשוט של התיבה., או לכל המצות הנזכרות קודם.

25) ז, כד.

26) ועפ"ז מובן שאין מסתבר ש"כל המצוה" קאי רק ע"ז ש"פסילי אלקיהם תשרפון גו' לא תחמוד גו' ולא תביא תועבה" בזמן הכבוש והירושה, שהרי נאמר "למען תחיון גו' ובאתם גו'". וראה בעלי ברית אברם פרשתנו עה"פ.

27) אלא שע"ז כבר הזהירם אח"כ ח, יט "אם שכח תשכח גו' ועבדתם גו' אבד תאבדון".

ולכאורה דוחק לומר שכאן הזהירם על העתיד, היינו שמעתה תשמרון בלבבכם, שתקבלו על עצמכם לעשות אחרי כן (פסילי אלקיהם גו') שזה תחשב לזכות שעל ידי כן תזכו לירש את הארץ – כבאלשיך כאן – שלא מצינו בפרש"י ד"תשמרון לעשות" ענינו שמירה בלב.

28) דברים א, ג.

שבט, כך שפרשת עקב נאמרה על ידו בראש חודש שבט או לאחריו.

וכיון שמשה רבינו אומר "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ", שבזכות קיום כל המצוות[29] יזכו[30] לקבל את ארץ ישראל,

אינו מובן מדוע נאמר בפסוק "כל המצוה", שעל ידי קיום כל תרי"ג המצוות יזכו מאוחר יותר ("למען") ל"תחיון ורביתם ובאתם וירשתם"[31], והרי בתקופה זו שבין תחילת חודש שבט לבין הכניסה לארץ יכלו לקיים חלק קטן בלבד של תרי"ג המצוות, כי לא היה ביכלתם כלל לקיים את המצוות התלויות בארץ, וכן לא יכלו לקיים מצוות רבות הנוהגות בחוץ לארץ, כגון דיני יום־טוב וכדומה.

דחוק ביותר לומר שב"כל המצוה" אין הכוונה לכל המצוות, אלא רק למצוות "אשר אנכי מצוך היום"[32], כי:

א) מדוע יזכו ל"באתם וירשתם את הארץ" דוקא על ידי קיום המצוות שנצטוו באותו יום?

ב) המשמעות הפשוטה של "היום" אינה ליום זה בלבד, אלא לתקופה הנוכחית בכלל[33], והכוונה הפשוטה של "מצוך היום" היא לכל המצוות, ולפחות המצוות המוזכרות ב"משנה תורה". וכפי שנאמר לפני כן בסוף פרשת ואתחנן "ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם", והכוונה היא, כפשוטה, לכל המצוות.

ג) אם נאמר שב"היום" הכוונה היא לאותו היום, מתעוררת השאלה: איך ידוע מהן המצוות שצוה ביום זה (ואיזה יום היה זה)? והרי ישנו כלל "לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש"[34].

לפיכך מפרש רש"י "כל המצוה – כפשוטו": הוא מבהיר שהכוונה היא לכל המצוות, כפי שמצוי השימוש בלשון יחיד כ"שם המין" הכולל פרטים רבים – גם אם אין זה "חלק" כל כך.

ולפי זה אין הכוונה לכל תרי"ג המצוות, אלא לכל המצוות שיכלו בני ישראל לקיימן עד הכניסה לארץ.

אך בכל זאת דחוק לפרש כך, שהביטוי "כל המצוה" הוא "שם המין" הכולל את כל המצוות ללא הבדל, אך מצד שני הכוונה היא לחלק קטן מאד מתוך המצוות – ולכן מביא רש"י פירוש נוסף "אם התחלת במצוה גמור אותה", אשר לפי זה המשמעות של "כל המצוה" איננה שם המין של המצוות בכלל, אלא השלימות של המצוה, כדלעיל.

אך צריך להבין: מהו הקשר שבין ציווי זה לגמור מצוה, לבין הכניסה לארץ – שבזכות קיום מצוה בשלימות יזכו לכניסה לארץ ישראל? לכן מביא רש"י את המשך הפירוש באופן מפורט "שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה שנאמר..." כפי שיוסבר להלן.

ה.

הכניסה לארץ ישראל בזכות קיום המצוות של הנכנסים

כיבוש ארץ ישראל וירושתה על ידי ישראל היו אמנם עקב השבועה "אשר נשבע ה' לאבותיכם", אך הדבר היה תלוי גם בקיום המצוות על ידי בני ישראל הכובשים[35], כדברי משה במפורש בתורה[36]. ולכן רואים, שלמרות שהשבועה ניתנה לאבות, גרם חטא המרגלים לכך שהדור ההוא לא נכנס לארץ ישראל[37].

וזוהי כוונת הפסוק כאן: אמנם, גם בני ישראל מן הדור הקודם – של ארבעים השנה במדבר – קיימו מצוות, וסייעו בכך לאופן[38] הכניסה לארץ ישראל[39],

---

29) ראה ראב"ע ורמב"ן עה"פ, ובאברבנאל כאן: כבר הסכימו כל המפרשים כלם והוא האמת בעצמו שאמר כאן כל המצוה על כלל המצות עשה ולא תעשו שבאו בתורה כו'.

30) ראה לקמן הערה 35.

31) ומה שרש"י העתיק מהכ' רק תיבות "כל המצוה" ואפילו לא רמז עכ"פ המשך הכ' ב"וגו'" – כי (כמדובר כמ"פ) כאשר כוונתו לכללות המשך הענין מביא רק תחלת הכתוב והענין, ואינו מוסיף "וגו'".

32) ראה גו"א עה"פ.

33) להעיר מדברים א, יו"ד ובפרש"י. ואתחנן ו, ו ובפרש"י. פרשתנו ט, א. ועוד.

34) פרש"י נח י, כה.

35) וכן נאמר בתחילת הפרשה "והי' עקב תשמעון גו' ושמר ה"א לך את הברית גו' אשר נשבע גו'". וראה גם ואתחנן ז, ח ואילך. וראה רשב"ם ואתחנן (שם, ט) כלי יקר ריש פרשתנו ד"ה ושמר דאף שהשבועה לא היתה על תנאי, אם לא תזכה תתקיים השבועה בדור אחר. ועוד י"ל דירושת הארץ אפ"ל בכמה אופנים. נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ עקב תשכ"ה.

36) ומש"נ לקמן ט, ד ואילך "אל תאמר בלבבך גו' בצדקתי גו' לא בצדקתך גו'" – הרי מונה כל הדברים שדור המדבר הקציפו את ה'. וראה בארוכה שיחת ש"פ עקב הנ"ל.

37) ראה רשב"ם וכלי יקר הנ"ל הערה 35. וראה לך טו, טז ובפרש"י.

38) ראה לעיל הערה 35.

39) בפשטות אזהרת משה "כל המצוה גו' למען תחיון גו' ובאתם וירשתם גו'" (וכן בשאר פסוקים הנ"ל) – היינו שהם יזכו להכנס, אבל קשה לומר (גם בפשש"מ) שקיום התומ"צ במשך ארבעים שנה דדור המדבר לא הועילה כלל ביחס לכיבוש וירושת הארץ, ואם מצד עונם נגרם שכל עם ישראל נתעכבו במדבר ונכנסו לא"י רק לאחרי ארבעים שנה, הרי אעפ"כ פשיטא שהמצות שלהם גרמו ופעלו גם בנוגע להכניסה

אך למרות זאת "אינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה", בני ישראל שחיו בסוף שנת הארבעים, אשר דוקא להם אומר משה "כל המצוה... תשמרון לעשות למען... שהכניסה לארץ וירושתה הן בזכות המצוות שלהם.

לפי זה מובן מדוע מודגש ב"כל המצוה.. למען" הענין של "אם התחלת במצוה גמור אותה": בכך מבהירה התורה שהכניסה לארץ היא דוקא על ידי "כל המצוה", על ידי ש"גומרה" – אלו אשר השלימו את קיום המצוה, בסוף שנת הארבעים.

לפי זה מובן שה'מדרש אגדה' אינו מבטל לגמרי את הפירוש הפשוט של "כל המצוה", גם לפי הפירוש של 'מדרש אגדה' אין הכוונה למצוה אחת בלבד, אלא לכל אחת מכל המצוות – כל המצוות שישראל קיימו במשך ארבעים השנה במדבר נחשבות כמצוות של בני הדור הזה אשר "גמרו" את המצוות לפני הכניסה לארץ.

ו.

ההוכחה ממשה מסבירה כמה פרטים בענין של "נקראת על שם הגומרה"

אך מתעוררת השאלה: ביחס לבני ישראל שהיו קשורים לעצת המרגלים וסרבו להכנס לארץ ישראל, מובן מדוע מצוותיהם נחשבות לזכותם של הנכנסים לארץ ישראל, לענין זה, כיון שהם לא רצו להכנס לארץ ישראל, אלא, להיפך, הם גרמו לישראל להישאר במדבר ארבעים שנה. אך מדוע אין נחשבות המצוות של אותם אשר לא השתתפו עם המרגלים ומתו במדבר רק מפני הגזירה "מעשרים שנה ולמעלה" כמצוות שהועילו לכניסה לארץ.

וכן מצד שני: בני ישראל שהיו בזמן הגזירה בגיל צעיר מעשרים שנה, אך לא רצו להכנס לארץ ישראל, ובכל זאת לא חלה עליהם הגזירה של דור המרגלים והם נכנסו לארץ ישראל – מדוע נקראת המצוה על שמם?

לכן מבאר רש"י "שנאמר[12] ואת עצמות יוסף... והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם, אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל", ולפי זה מובן: א) אין חשיבות לסיבה שבגללה הוא לא השלים את המצוה, ואפילו מתוך אונס, כפי שמשה "לא הספיק לגומרה", ובכל אופן נקראת המצוה רק על שם גומרה.

ב) וכך מצד שני, למרות שמיוצאי מצרים שהיו פחות מגיל עשרים שנה, אשר מאוחר יותר הביאו את עצמות יוסף אל ארץ ישראל וקברום בשכם, לא רצו לסייע למשה בעת יציאת מצרים בהוצאת עצמות יוסף ממצרים, אך למרות זאת, כיון שהם גמרו את המצוה היא נקראת על שמם.

וכך בענינו, לגבי הכניסה לארץ: א) היא נקראת על שם הגומרה גם כלפי אלו שלא נכנסו מתוך אונס, שלא באשמתם. ב) היא נקראת על שם הגומרה גם אם הגומר לא התחיל את המצוה לפני כן, ואף עשה את ההיפך ממנה[40].

ולפי זה מובן בפשטות מדוע מציין רש"י דוקא ענין זה "שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה" ומביא לכך הוכחה ממשה – ולא את הענין של "מורידין אותו...", ואת ההוכחה מיהודה, כדלעיל – כי כאן אין חשובה החומרה של אי השלמת מצוה מותחלת, אלא חשוב ש"נקראת... על שם הגומרה", על שם הדור שנכנס לארץ, אף כאשר מי שהתחיל אותה לא זכה להשלים אותה מתוך אונס.

ז.

פירוש רש"י מכוון רק לגבי גומר המצוה, ולא לגבי חוב של המתחיל

לפי כל האמור לעיל יתורץ קושי נוסף על פירוש רש"י: לכאורה, אין תחילת דבריו כסופם – בתחילת פירושו, ממדרש אגדה, אומר רש"י "אם התחלת במצוה גמור אותה", כלומר, זוהי חובה ומצוה, ואילו בהמשך הוא אומר "שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה", כלומר, זהו ענין של כדאיות בלבד – כדי שהמצוה תיקרא על שמו. ואם לא אכפת לו שהמצוה לא תיקרא על שמו אין הכרח להשלימה לכאורה.

אך לפי האמור לעיל, שהמשך דברי רש"י, "שאינה נקראת...", באים להסביר רק את הקשר לענינו, הרי הדבר מובן: על מתחיל המצוה אכן חלה החובה[41] לסיימה, אך כוונת פירוש רש"י זה היא להדגיש את

לא"י שהרי מפורש הוא בכמה מקומות שזהו שכרן, ובפרט שזהו פי' "מדרש אגדה".

ולהעיר מפרש"י בא יג, יא: "האומר קדשו כו' אם תקיימו כו'", אבל שם י"ל שתיכף לאחר יצי"מ היו צריכין ליכנס מיד. ולהעיר מלעיל ע' 1.

40) ראה לקמן הערה 42.

41) משא"כ בירושלמי (פסחים פ"י ה"ה. ספ"א דר"ה) מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק – שי"ל שהכוונה שם הוא לא מצד החיוב על הגברא, אלא מצד החפצא. דכיון שבזמן זה הותחלה המצוה אומרים

החידוש של גומר המצוה, שלמרות שהמתחיל לא יכול היה לגמור את המצוה מתוך אונס, כבענייננו[42] לגבי אלו אשר לא נכנסו לארץ ישראל עקב גזירת הקדוש־ברוך־הוא, ובדומה למשה רבינו – למרות זאת נחשבת המצוה רק על שם הגומר.

ח.

גם התחלת מצוה נחשבת לעשייה

מן הענינים המופלאים אשר בפירוש רש"י:

רש"י בוחר בניסוח "שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה", בדומה למדרש תנחומא, ואילו בגמרא נאמר "מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו".

הסיבה הפשוטה לכך שרש"י מביא את לשון המדרש ולא את לשון הגמרא היא, שבגמרא אין מדובר על הפסוק "כל המצוה" ואין מוזכרת כלל "מצוה", אלא "כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב...". ואילו במדרש מוזכרת המילה "מצוה" והדברים נאמרים בקשר לפסוק זה, וכיון שרש"י מבאר פסוק זה אודות המצוות של דור הנכנסים לארץ, הוא מביא את לשון המדרש.

ולגבי הסיבה לכך, שדוקא הניסוח "נקראת על שם הגומרה", כבמדרש, מתאים לפשוטו של מקרא, ולא הניסוח שבגמרא "כאילו עשאו" יש לומר, שבענייננו, גם אם "נקראת המצוה... על שם הגומרה" אי אפשר לומר, בפשטות, שזהו "כאילו עשאו[43]" – שזה בדיוק כאילו הוא עשה את המצוה, ואין לאחר שום קשר לכך.

במילים אחרות: יש בכך שני פרטים – "נקראת המצוה... על שם הגומרה" – מצד הגומר בלבד. ואילו על המתחיל חלה אמנם החובה להשלים את המצוה[44], אך גם התחלת המצוה נחשבת לגביו, במיוחד אם לא גמר אותה מתוך אונס[45].

מזה מובן למעשה: מהניסוח "אם התחלת במצוה גמור אותה", מובן, שמהפסוק "כל המצוה" לומדים רק את החובה להשלים מצוה שהתחילו בה, אך אין ללמוד מכך שלא להתחיל בכלל במצוה, אם אי אפשר לעשות את כולה.

לפי זה, מובנים בפשטות[46] דברי רש"י[47], (מהגמרא[48]), על הפסוק "אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן" – "ואף על פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען, אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה" – למרות שמשה ידע שלא יוכל להשלים את הבדלת ערי המקלט ולהבדיל גם את שלוש הערים שבארץ ישראל, רואים מכך שגם התחלת המצוה היא

לו מרק לגומרה בזמן זה. ובפרט שלא הובא שם הטעם "שאינה נקראת אלא ע"ש הגומרה". וכדמוכח ביותר בר"ה שם – לדחות נמי שבת בהבהוב, והרי שם אינו נוגע להגברא שהוא ימשיך ויגמור.

42) בשו"ת שב יעקב ח"ב חחו"מ סי"ג (הובא חלקה בפתחי תשובה לחו"מ סקפ"ה סוסק"ג) דזה שנקראת ע"ש גומרה הוא דוקא כאשר גם הגומרה הי' מתחיל המצוה אי לאו שקדם המתחיל, וכנדון עצמות יוסף דגם בנ"י היו מעלים ממצרים (וכבסוטה שם שאמרו הניחו לו כבודו בגדולים). אבל כאשר המתחיל הוא שנתעורר בזה ואחר לא הי' מתעורר בזה, בזה נקראת המצוה ע"ש המתחיל. ובזה מתרץ הסתירה למדרש תהלים מזמור ל' בתחלתו (ויל"ש שם). אבל בפרש"י שלא הובא זה כלל (גם לא ברמז) דגם האחרים היו יכולים לטפל (ובפרט שבתנחומא (מקור פרש"י) לא נאמר הא דסוטה הנ"ל כ"א מפורש "כל העם עוסקין בבזה ומשה הי' מטפל בעצמות יוסף"), מוכח שנקראת המצוה על שם הגומרה בכל אופן, גם אם הגומר הי' בידו להתחיל ובכוונה לא התחיל, או שרק המתחיל נתעורר ע"ז.

והסתירה למדרש תהלים שם י"ל, שכמה דרגות ב"נקראת ע"ש", ובגומרה החידוש שאינה נקראת אלא על שם הגומרה. ולהעיר מפרש"י נשא (ז, א) שהביא "מסר נפשו עליו .. נקראת על שמו", כבתנחומא שם. מכילתא בשלח טו, א*. ועוד (ועד"ז בפרש"י ויקהל לז, א). ולא כבמדרש תהלים הנ"ל. וראה גם הקדמת החרדים תנאי המצות, התנאי החמישי (הובא בשל"ה רמ, ריש ע"א).

43) ועפמ"ש בשו"ת שב יעקב שם מובן מה שבגמרא הדיוק "כאילו עשאו", כי גם בלא משה הוי מתקיים המצוה. ואדרבה הניחו לו למשה.

44) בפרש"י מטות לא, ו: אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה שהרג כזבי בת צור יגמור. אבל שם אי"ז אותה המצוה ולכן אינו בגדר חיוב, כי כאשר הרג פינחס את זמרי לא הי' מצוה להרוג המדינים ולהעיר גם מפרש"י בלק כה, ז: קריינא דאיגרתא כו' – אבל לכאורה אינו כנדו"ד.

45) בגו"א כאן: "והטעם כי בגמר המצוה המצוה נעשית כמו מי שבנה בית שבגמר הבנין אז נקראת בית וקודם גמר אין שם מצוה עליו ולפיכך אומרים לו גמור המצוה כו' ולא אמרינן רק דומיא דקבורה ואין המצוה רק הקבורה ולא העלאה כו'". ומדבריו משמע שזה שאומרים לו גמור הוא מצד המצוה, ולפני הגמר אי"ז בגדר מצוה כלל – והיינו בדברים שעיקר המצוה הוא לא הפעולה כ"א הנפעל.

אבל: א) מלשון רש"י "אם התחלת במצוה" משמע בכל מצוה איזו שתהי'. ב) סו"ס הרי כתב רש"י הטעם "שאינה נקראת המצוה אלא ע"ש הגומרה" ומשמע שגם התחלת הפעולה היא (בגדר) מצוה. ג) בנדון דמשה שהביא רש"י, הדיוק בהכתוב הוא "ואת עצמות יוסף אשר העלו בנ"י", דגם ההעלאה נקראת על שמם (ולא רק הקבורה), אף שלדבריו אין בזה מצוה (ולהעיר מהגי' בדפוס א' הנ"ל הערה 13). ולהעיר שיוסף השביע אותם "והעליתם את עצמותי" בס"פ ויחי ובר"פ בשלח. וראה חרדים הנ"ל. לקמן בפנים ס"י.

46) ראה חרדים שם.

47) ואתחנן ד, מא.

48) מכות י, א.

---

*) וראה אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תתקלא ואילך.

חלק[49] בקיום[50] ועשיית המצוה[51], גם אם יודעים מראש שלא יוכלו לסיים.

ט.

חובת הציבור, שהיחיד התחיל לבצעה

לפי כל האמור לעיל, רואים שאין לענינו קשר לדיון הידוע[52] אם חלק משיעור או מעשה המצוה שחייבים בו הוא חלק של המצוה לעצמו, ומוטלת החובה לקיים חלק זה, אם לאו. לדוגמא: לאכול חצי כזית מצה וכדומה.

כי, בנוסף לכך שלפי רש"י אין הכוונה ב"אם התחלת במצוה גמור אותה" לכך שהתחלת מצוה אינה חלק מן המצוה, הרי דיון זה הוא לגבי מצוות שהן חובת היחיד, והוא חייב לקיים מצוה בשלימות[53]. ואילו כאן מדובר במצוות שאין מוטלת החובה לקיימן דוקא כעל יחיד מסויים כפרט, אלא הוא התחיל לקיימן למעשה – "התחלת במצוה" – ואז – "אם התחלת במצוה, גמור אותה"[54].

כשם שבענין עצמות יוסף – "השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם"[55], החובה על הוצאת עצמות יוסף ממצרים הוטלה על כל ישראל בשווה. אך לאחר שמשה התחיל במצוה "ויקח משה את עצמות יוסף עמו" חלה עליו בפרט החובה לגמור את מעשה המצוה, וכיון שמתוך אונס לא הספיק לגומרה, "וגמרוה בני ישראל", היא נקראת על שמם,

יש לומר, שההסבר לכך הוא[56]: בענינים שחלים על הציבור, כאשר מישהו מתחיל לבצעם הוא בדומה ל"שליח" הציבור במצוה זו, ומוטלת עליו חובה מיוחדת, כשליח, לגמור את המצוה[57].

י.

אם לא ייצאו בני גד ובני ראובן חלוצים - ייחשב הדבר ל"חטא"

ויש לומר, שדומה לכך היה הענין של בני גד ובני ראובן: על בקשתם "יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזה אל תעבירנו את הירדן"[58] אמר להם משה בתחילה "האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה"[59], ורק לאחר שענו[60] "אנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל..." קבל זאת משה – "אם תחלצו לפני ה' למלחמה ועבר לכם כל חלוץ... ונכבשה הארץ לפני ה'", ועם זאת הוא מדגיש "ואם לא תעשון כן הנה חטאתם לה' ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם".

ולכאורה ניתן לשאול: אכן, הם קבלו על עצמם ש"נחלץ חושים", אך מדוע הביע זאת משה באופן חמור כל כך, שאם לא באופן של "חלוצים תעברו" ו"לפני אחיכם בני ישראל" הרי אז "חטאתם לה'", שמזה מובן שאף אם ייצאו ויילחמו עם כל ישראל בשווה, אם כי לא חלוצים, זהו ענין של "חטאתם"[61].

ולפי האמור לעיל ניתן לומר שזה קשור לכלל "אם התחלת במצוה גמור אותה":

כיבוש ארץ ישראל היא מצוה[62] המוטלת על כל

---

49) להעיר מספורנו ואתחנן שם.

50) ראה גם פרש"י בא יב, יז. אלא שבנדו"ד (בערי מקלט) אי"ז בגדר חיוב דאין מחמיצין כיון שבלא"ה לא יגמור המצוה.

51) אבל להעיר דמלשון רש"י (ממכות שם) "אעפ"י שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען" משמע, דמ"מ עצם ההפרשה דג' ערים מצוה בפ"ע היא (והביא בפ' מסעי (לה , יג. ממכות ט, ב. וספרי שם) מגיד שאע"פ כו'). וברמב"ם רפ"ח מהל' רוצח: מ"ע להפריש ערי מקלט שנאמר שלש ערים כו'*. ולהעיר משינוי לשון רש"י מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה. ובגמרא שם מצוה שבאה לידי אקיימנה. ועד"ז הוא ברמב"ם שם ה"ג. – וראה לקו"ש חל"ט ע' 14 ואילך. ואכ"מ.

52) ראה בהמובא בשדי חמד אסיפת דינים מע' חו"מ סי"ד אות ד. אורחות חיים החדש סתע"ה סקי"ד. שו"ת אבני חפץ ס"ז וסכ"ח.

53) דבכהנ"ל השקו"ט בעיקר בנוגע אם חצי שיעור – עד"מ, חצי זית נק' מעשה אכילה בכלל, או אם אמר רחמנא פלגא דמצוה עביד (סוכה נג, ב. וש"נ), או ביחס להעבודה עצמה, עבודה שלא נגמרה (יומא סא, א ואילך). אבל לא כבנדו"ד בחיוב על הגברא לגמור כו'.

54) ראה רמ"א או"ח סי' תקפה ס"ד. שו"ע אדה"ז שם סי' תקצב ס"י. מג"א סי' תקפא סק"ז. וראה שד"ח אסיפת דינים מערכת ר"ה סי"ד א אות ג.

55) בשלח יג, יט.

56) או י"ל דהעיקר הוא מצד המצוה: דמכיון שהוא התחיל במצוה מרגיש ויודע יותר תוכן וענין המצוה, וא"כ צריך הוא לגמור אותה בכדי שהמצוה תעשה בשלימות יותר, משא"כ כשאחר גומרה.

57) וראה בהנסמן בהערה 54.

58) מטות לב, ה.

59) שם ו.

60) שם, יז ואילך.

61) דברים ג, יח. ראה פרש"י מטות שם, יז. ומה שפי' "שגבורים היו", היינו הסברה – איך הי' אפשר להניחם לילך לפני בנ"י.

62) בזמן משה – לכל הדיעות. והמחלוקת דהרמב"ם והרמב"ן הוא רק אם היא מ"ע לדורות – ראה רמב"ן בהשגות לספר המצות מצוה ד' מהוספותיו, ובמג"א לסהמ"צ שם. וראה אוה"ח מסעי לג, נג דגם לפרש"י המצוה היא והורשתם.

---

*) משא"כ בסהמ"צ ובמנין המצות בריש ספר היד (מ"ע קפב) מדגיש "**להכין שש** ערי מקלט ושיתכן דרך אליהם ויישירו אותם כו'". ומביא הכתוב "תכין לך הדרך גו'". ובהמצות בהכותרת להל' רוצח: להפריש ערי מקלט ולכיון להם הדרך. ובהוצאת העליר וקאפח בסהמ"צ שם "להבדיל". וראה לקו"ש שם ס"ד. **ואכ"מ**.

ישראל באופן שווה, זוהי חובת הציבור. כאשר הנחילו את ארץ סיחון ועוג לבני גד ולבני ראובן היא נעשתה חלק מארץ ישראל[63]. ויוצא, שעל ידי שנחלו את ארץ סיחון ועוג הם התחילו את מצות כיבוש ארץ ישראל.

בכך מתורצת גם הסתירה בפירוש רש"י[64]: במקום אחד[65] הוא אומר "כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן, שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי". כלומר, משה רבינו לא חשב "שהותר לי נדרי", מיד לאחר כיבוש ארץ סיחון ועוג, אלא רק לאחר הנחלת ארץ סיחון ועוג לבני גד ובני ראובן ("נחלת בני גד ובני ראובן"). ובמקום אחר[66] נאמר "לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר" –

כי רק לאחר ששטח זה נעשה "נחלת בני גד ובני ראובן" הוא נעשה חלק מארץ ישראל, ולכן היתה זו, למפרע, ההתחלה של כיבוש ארץ ישראל.

וכיון שבאמצעותם נעשתה ההתחלה של מצות כיבוש ארץ ישראל, חלה עליהם חובה מיוחדת להשלים את הכיבוש בהתאם לכלל "אם התחלת במצוה גמור אותה", בנוסף לחובה הזהה לכל ישראל באותו דור[67].

ולפיכך, כאשר הם בקשו את ארץ סיחון ועוג לנחלה, ענה להם משה, שעליהם לדעת, שעל־ידי־זה הם נחשבים "המתחיל במצוה" ואין די ברצונם לסייע לשבטים האחרים בהמשך כיבוש הארץ, עבר הירדן מערבה, אלא "גמור אותה" – עליהם להיות "חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל", כי עליהם מוטלת חובה מיוחדת יותר מכל ישראל[68].

יא.

להמשיך בהפצת המעיינות

מ"יינה של תורה" אשר בפירוש רש"י, וכן הוראה הנלמדת מזה לימינו: דורנו הוא לפי כל הסימנים[69] הדור של עקבתא דמשיחא, שיצא במהרה מהגלות וילך לארצנו הקדושה בגאולה האמיתית על ידי משיח צדקנו,

ועל כך נאמר "אין המצוה נקראת אלא על שם הגומרה": אם כי בדורות הקודמים עסקו יהודים בתורה ובמצוות באופן גדול ונעלה יותר מאשר דורנו, בכל זאת רואים ש"אינה נקראת אלא על שם הגומרה", שהגאולה באה בזכות המצוות שהיהודים מקיימים בדור הזה, על ידי השלמת העבודה בעקבתא דמשיחא.

וזה צריך לתת, ונותן, עידוד מיוחד לכל יהודי להוסיף בקיום התורה והמצוות, ועל־ידי־זה להחיש את הגאולה שעל ידי משיח צדקנו.

ומצד שני, גם ההוראה לכל יהודי היא "אם התחלת במצוה גמור אותה":

ידועה 'אגרת הקודש' של הבעל־שם־טוב[70], שעל שאלתו "אימתי קאתי מר" ענה המשיח "לכשיפוצו מעיינותיך חוצה", וחלה חובה על כלל ישראל להפיץ את המעיינות, תורת הבעל־שם־טוב, חוצה – לכל ישראל.

אך במיוחד חשוב הדבר לאלו אשר "התחילו במצוה", שהתחילו לעסוק בהפצת המעיינות[71]. ייתכן שכעבור זמן מסויים תיווצר התרשלות בעבודה, מתוך מחשבה, שניתן להשאיר למישהו אחר להמשיך זאת, ולסייע לו בייעוץ וכדומה.

וההוראה היא: "התחלת במצוה גמור אותה" – אם התחלת בהפצת המעיינות, חובה עליך (וזכות לך) להמשיך ולהשלים את העבודה.

ובמיוחד כאשר רוצים את כל הברכות הרבות

---

63) ראה רמב"ן חוקת כא, כא. גו"א לפרש"י ר"פ ואתחנן. לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 9.

64) ראה גם לקו"ש שם הערה 39.

65) פינחס כז, יב.

66) פרש"י ר"פ ואתחנן.

67) כי בכללות י"ל דענין אם התחלת במצוה ישנו גם בכל בנ"י בדור ההוא לאחרי כיבוש סיחון ועוג, כי זה הי' כעין התחלה לכיבוש א"י: בנוגע לסיחון הרי "כל מלכי כנען היו מעלין לו מס שהי' שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כו' א"ל כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם כו'" (פרש"י חוקת כא, כג); ובנוגע לארץ עוג נאמר (דברים ג, יג) "ההוא יקרא ארץ רפאים" ופרש"י "היא אותה שנתתי לאברהם",

אבל מ"מ, בעיקר חל החיוב על בני גד ובני ראובן, כי דוקא על ידם נעשה חלק מא"י ותחלת כיבוש א"י ממש, כבפנים.

68) וי"ל עד"ז בנוגע לאכילת קדשים שמ"ע היא (רמב"ם רפ"י דהל' מעה"ק) דכל הראוי לעבודה יש לו חלק (זבחים צח, ב ואילך. רמב"ם שם הי"ד), ולכמה דיעות אין הכהן העובד דוקא מחוייב לאכול (ראה יבמות מ, א. ובתוד"ה רצה שם. תוד"ה מהו – סוכה מב, א. ר"ש משאנץ לתו"כ צו ו, ט (פרשתא ב, ט). וראה שו"ת חת"ס או"ח סמ"ט. מנ"ח מצוה קלד. מחזיק ברכה להחיד"א או"ח סתע"ה ד"ה מעתה ואילך) – מ"מ י"ל כי מי שהתחיל לאכול, חל עליו החיוב לגומרה או להשתדל שיגמר שלא יבא לידי נותר. ולהעיר מרמב"ם הל' ק"פ פ"ט סה"ו ובכס"מ שם בשם מהר"י קוקוס.

69) דסיום מס' סוטה.

70) נדפסה בסו"ס בן פורת יוסף. בריש ספר כש"ט. ובכ"מ.

71) להעיר מהמסופר (בית רבי ח"א פט"ז) אשר בעת ישיבת כ"ק אדה"ז במאסר באו אצלו הה"מ עם הבעש"ט ואמרו לו שנתחזק עליו קטרוג על שאומר דברי חסידות הרבה ובגילוי. ועל שאלת רבינו אם אצא מכאן האם אפסיק מלומר דא"ח, השיבו לו "כיון שהתחלת לא תפסיק ואדרבה לכשתצא תאמר יותר".

והשפע מהקדוש־ברוך־הוא, שהוא משפיע על ידי עבדיו, נשיאי כל דור ודור, ובדורנו על ידי מורי־וחמי הרבי.

וכאשר מחליטים בנחישות ובאמת להמשיך בהרבצת התורה בכלל, ובהפצת המעיינות חוצה בפרט, מסייע הקדוש־ברוך־הוא ונותן כח להתגבר על כל הקשיים.

ובתוך כל ישראל ביחד, משלימים את המצוה, ומביאים את משיח צדקנו למטה מעשרה טפחים במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ עקב תשכ"ז)

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד מנ"א, תשי"א
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מהו"ר שלמה
חיים שי' שד"ר

שלום וברכה!

... ועתה באתי בהערה כללית ומטובו למסור זה לכל התלמידים:

אינני יודע הסיבה לזה, אבל כנראה שיש ביניהם תנועה שרוצים לנסוע לארצוה"ב, ולא טוב בעיני הדבר, כי בטח עוד יוכלו להשתלם ביותר וביותר בלימודים במקומם עתה, אפשר יש יוצא מן הכלל שאין זה תועלת בשבילו, אבל בכלל דער לויפען אין אמעריקא און לערנען דוקא אין ברוקלין, חוששני שמעורב בזה גם ענין של התפארות, ועל ההנהלה הרוחנית של התלמידים לשרש אח"ז, ולבאר לפניהם את האחריות של היציאה מאה"ק ת"ו שאינה מותרת אלא בשביל ת"ת ולישא אשה, ובמילא צ"ל זה ת"ת כזה **שהתורה** קוראה אותה ת"ת, ובתור תלמיד תו"ת הנה צריך לזה ג"כ הסכם תורת **החסידות** שלימוד זה ת"ת שמה.

נוסף ע"ז: לפי המצב עתה באה"ק ת"ו יש שם כר נרחב, להצלת מאות ואלפי של בני ובנות ישראל, ובמילא צ"ל על אתר מוסד שיוכל להיות במצב שיוכל להכריז: **ראו** גדולים שמגדל אני, ולא שיצטרך לאמר שהתלמידים נשלחו למקום אחר ויאמינו לו באמונה שכן הוא, ועוד במשך הזמן תקותי חזקה, שחלק מסוים של התלמידים יוכלו להשתמש בהם בתור מחנכים ומדריכים עכ"פ לאיזה שבועות וחדשים אפילו במשך זמן למודם בהישיבה, וגודל ערך עבודה זו אין לשער.

...זה עתה נתקבל מכתבו שגם הוא רצונו לבוא לכאן ועל חדש השביעי היינו אותו הזמן שמשובע בכל טוב, וכל רגע שאפשר להשפיע בכיון זה על התלמידים יקר הוא מכל יקר, ותמורת זה רוצה לעזוב צאן מרעיתו לנפשם וכו' - קשה עלי בכלל להטיף מוסר, ובפרט שאיני יודע אם מש"כ במכתבו ע"ד הנסיעה לכאן הוא בתור שאלה או רק בתור ספור דברים, ואז אין בכלל מקום למוסר וכיו"ב - אבל לא האמנתי למראה עיני כאשר קראתי את זה במכתבו.

מובן שחוות דעתי זו אינה נוגעת בענין השגת הניירות, ואם לא כתב אלא בתור הודעת החלטה מוחלטת - יכתוב ישר להמזכירות עד"ז וישתדלו כפי היכולת.

אבל חוו"ד אני - הוא בפשטות כנ"ל.

בברכה להצלחה בתל' ובעצמו.

בראשית מט, כ - מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך

קנג

דיוק מ"ש "מאשר" בתוספת אות "מ", ד"אשר" הוא בחי' עולם הבא - תענוג שבהשגת אלקות (בינה), וממנו נמשך להששה מדות (ז"א) וזהו "לחמו" - נוטי' לחם ו', וממנו למחשבה דיבור ומעשה בחי' מלכות, וזהו "והוא (יסוד) יתן מעדני מלך", ס"ת "מאשר שמנה לחמו" בגי' "לחם פנג" (תענוג) - "מעדני" וכו'

מאשר[1] שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. בזהר [חלק א] דף [2]רלה, ב. רמו[3], א. ודף מז[4], ב. מפרש "אשר" קאי על יסוד, אך אין זה יסוד מצד עצמו, רק מה שמקבל מבינה, והוא, אשר עצמו קאי על בינה דכלא מאשרין לי' ומאי איהו עלמא דאתי, וכשנמשך שפע הבינה[5] ביסוד, על שֵׁם זה נקרא יסוד[6] אשר, וכמ"ש מפורש [בזהר] בדף רמו הנ"ל.

והיינו מאשר במ', היינו מאשר בחי' בינה, נעשה שמנה לחמו דיסוד, והוא - יסוד, יתן מעדני מלך, דהיינו[7] למלכות, שמיסוד נמשך למלכות וכו'.

שמלכות מצד עצמו היא בחי' לחם עני, וכשמקבלת

---

1) מתרץ ומבאר דיוק שאלת המפרשים בפסוק:
א) דכתוב "מאשר" בתוספות אות מ', ובכל השבטים נזכר רק שמָם, "ראובן בכורי", "שמעון ולוי אחים וגו'", "יהודה אתה וגו'" וכן כולם, ולמה לא כתוב "אשר שמנה לחמו", מהו "מאשר"?
ב) וכן קשה דהי' להכתוב לומר "מאשר שמנה ארצו", מהו "לחמו"? וע"ז מבאר (כבפנים).

2) וז"ל: אֲשֶׁר דא פתחא עלאה דצדק (אשר הוא סוד היסוד שהוא פתח העליון המשפיע על ידו למלכות הנקראת צדק, והיינו) כד אתברכא לארקא ברכאן בעלמא (כשהיסוד מקבל שפע הברכות כדי להוריק ולהשפיע אותם למלכות הנקראת עולם), והאי פתחא אשתמודע תדיר לברכאן דעלמא (וזה הפתח שהוא היסוד נודע תמיד שממשיך ברכות אל המלכות), ואקרי אֲשֶׁר (והיסוד נקרא אשר לפי שממנו יבוא האושר והשפע לכל העולמות), ודא הוא עמודא מאינון דקאים עלמא עלייהו (והיסוד הוא עמוד אחד מאותם העמודים שהם הז' ספירות דז"א שהעולם שהוא המלכות עומדת עליהם, ומפרש) וההוא אתר דאקרי לחם עוני מההוא אתר אתקין (שהמלכות הנקראת לחם עוני נתקנת מהיסוד), הדא הוא דכתיב, מאשר שמנה לחמו (מהיסוד נעשית שמנה לחמו של המלכות, דהיינו) מה דהוה לחמא דמסכנא (ומה שהי' לחם עוני), אתהדר לחם עונג (נעשה לחם של תענוג), בגין דאריך וארמי ביה ברכאן ותפנוקין (לפי שהיסוד הוריק והשפיע בה ברכות ומעדנים). ע"ש.

3) וז"ל: תא חזי (בא וראה מש"כ) "מאשר שמנה לחמו", "דא הוא אתר דכלא מאשרין ליה" (אֲשֶׁר זה הוא המקום שכולם מאשרים ומשבחים אותו), "ומאן איהו" (ומי הוא) "עלמא דאתי" (היא הבינה הנקראת עולם הבא), "דעלאי ותתאי מאשרין ליה ונכספין ליה" (שעליונים ותחתונים מאשרים אותה ומתאוים לקבל שפע ממנה).
ומש"כ "שמנה לחמו" (שואל) "מאן" (מי הוא סוד הלחם, כי) "עד כאן לא פריש מאן הוא אתר" (עד כאן לא פירש מי הוא מקום הלחם, ואמר) "אלא אית לחם ואית לחם" (אלא יש שני מיני לחם), "כמא דאית אילנא ואית אילנא" (כמו שיש שני מיני אילנות, ומפרש) "אית אילי דחיי ואית אילנא דתלייא ביה מותא" (יש עץ החיים ויש עץ שתלוי בו המות), "אית לחם דאקרי לחם עוני ואית לחם דאקרי לחם פנג" (כמו כן יש לחם הנקרא לחם עוני ויש לחם הנקרא לחם שמן ומעונג [הוא מלשון פנג המובא ביחזקאל כז, יז שמפרש רש"י פנג הוא אפרסמון, שהוא פרי שמן], ומפרש) "ומאן איהו" (ומי הוא לחם השמן, ואמר) "דא ו" (זהו ו' דשֵׁם הוי' שהוא ז"א), "ודא הוא לחמו לחם ו'" (וזהו לחמו לחם ו', זה הוא ו' דשם הוי"ה ו' לחם שהוא אות ו', ועל דא כתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ומן השמים ודאי). (ואמר ועל סוד זה כתוב) "מאשר שמנה לחמו" (פירוש, לחם ו' דהיינו ז"א), "דהא מיני' אתאן האי אילנא" (כי מבינה נזון עץ זה שהוא ז"א), "והוא מעטרא ליה" (ובינה מעטרת אותו במוחין דגדלות), כדכתיב "בעטרה שעטרה לו אמו" (כי בינה היא אמו של ז"א), "כד איהו נקיט" (וכשז"א מקבל המוחין מבינה), "ודאי הוא" (ז"א) "יתן מעדני מלך", (ומפרש) "ומאן מלך" (מי נקרא מלך, ואמר) "דא כנסת ישראל" (זו היא המלכות הנקראת מלך על שם שמולכת על התחתונים ומשפעת להם), "דהא מני' אתזנת" (כי מז"א היא ניזונית), "והוא יהיב לה על ידא דצדיק דרגא קדישא את קיימא" (וז"א נותן לה את השפע על ידי היסוד שהוא מדרגה קדושה אות ברית), "ומהכא לשאר דרגית דלתתא" (וממלכות יורד בשפע המזון לשאר מדרגות שלמטה דהיינו לעולמות בי"ע), "וכלהו כגוונא דלעילא" (וכולם הם כעין של מעלה) ע"ש. (רמ"ק ומק"מ ומפרשים) ראה אור התורה פרשת ויחי עה"פ מאשר שמנה לחמו עמוד שפה. מובא לקמן סימן קסו הערה 15.

4) וז"ל: "מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך", (ומפרש) "מאשר דא קיים שלים" (מאשר שהוא היסוד שהוא ברית שלם, ורצה לומר כי אשר הוא לשון אושר שהוא שלימות וקיום), "שמנה לחמו" (נעשית שמנה המלכות הנקראת לחם בסוד מה שכתוב כי אם הלחם אשר הוא אוכל, ומפרש), "מאן דהוה לחם עוני" (המלכות שהיתה בבחינת לחם עוני בקטנותה), "אתהדר למהוי לחם פַּנָּג" (חזרה להיות לחם של עונג בשעת גדלותה), "והוא יתן מעדני מלך" (שואל) "מאן מלך" (על מי נאמר תואר מלך, לכן אמר) "דא כנסת ישראל" (הוא המלכות), "הוא יהיב לה כל תפנוקין דעלמין" (היסוד הנקרא אשר נותן לה כל מעדני עולם היוצאים מהבינה), "וכל קדושין דנפקין מלעילא" (וכל האורות היוצאים מלמעלה), "מהאי אתר נפקין" (ממקום היסוד יוצאים אל המלכות וממנה להתחתונים), ע"ש.
5) ראה בפנים בלקוטי לוי יצחק דמבינה נמשך מבחי' הוד ליסוד, דבינה עד הוד אתפשטית, ע"ש.
6) יסוד אשר: ראה בלקוטי לוי יצחק כאן וז"ל: ביסוד הוא שֵׁם* שד"י וגם השֵׁם פז"ק (ועיין בקהלת יעקב מע'** יגל פזק, ומע' פזק), ביחד הוא גימטריא אש"ר במכוון, ע"ש. [שד"י (314) + פז"ק (187) = 501, כמספר אש"ר].
*) ראה לעיל סימן נד הערה 9.
**) יג"ל פז"ק הוא הר"ת דשורה השישית – כנגד בחי' יסוד – מתפלת אנא בכח " יחיד גאה לעמך פני זוכרי קדושתך" ע"ש.
7) ובעבודה הענין, דהשכל (בינה) והמדות (ז"א) נותן ומשפיע (יסוד) חיות ותענוג במעשה המצות (מלכות). וזהו דיכול להיות מצב שיהי' מעשה המצות (מלכות) בלי חיות ותענוג וזהו "לחם עוני", וכשיש חיות ותענוג אז נק' "לחם פנג" (לחם שָׁמֵן) כדלקמן.

מיסוד משפע הבינה, אז נעשית לחם [8]פנג, ונרמז לחם פנג בפסוק מאשר שמנה לחמו, סופי תיבות רה"ו הוא מספר [9]לח"ם פנ"ג במכוון.

כי כל ענין ירידת הנשמות לעולם הזה, הוא בגין[10] דאשתמודעון לי', דהיינו מ"ש [11]וידעת היום כו' כי הוי' הוא האלקים, אלקים[12] הוא גבורות והוי' הוא חסדים, והוא בחינת מל'[13] וז"א, והוי' הוא האלקים הוא[14] יחוד זו"נ, והוא מה שמבחי' לחם עני בחי' מל', יעשה בחי' לחם פנג.

לח"ם ענ"י[15] הוא ר"ח גבורות[16] יצח"ק, ולחם פנ"ג[17] הוא מספר יא"ר, א"ל[18] במלואו עם שֵׁם הוי', והיינו[19] בחי' חסדים ורחמים.

ויש[20] לומר:

א) אל במלואו הק"ף, הוא בחי' בינה[21] הג' יודי"ן וא' דס"ג דבינה.

והוי'[22] הוא ז"א, והוא מה שמבינה נמשך לז"א

---

8) ראה הערה 3. לקמן סימן קסו.

9) רה"ו בגי' 211, וכן לח"ם (78) + פנ"ג (133) = 211.

10) ראה זהר חלק ב' דף מב, ב. ספר המאמרים ה'תרס"ו עמוד ו ואילך (הוצאת קה"ת ה'תשע"א).

11) דברים ד, לט.

12) ראה תניא - שער היחוד והאמונה פרק ד ואילך. ראה הערה 13.

13) ראה תניא - שער היחוד והאמונה פרק ו וז"ל: והנה שם אלקים הוא שם מדת הגבורה והצמצום ולכן הוא גם כן בגימטריא הטבע לפי שמסתיר האור שלמעלה המהוה ומחיה העולם ונראה כאילו העולם עומד ומתנהג בדרך הטבע ושם אלקים זה הוא מגן ונרתק לשם הוי' להעלים האור והחיות הנמשך מֵשֵׁם הוי' ומהוה מאין ליש שלא יתגלה לנבראים.

הנה סיבת וטעם הצמצום וההסתר הזה שהסתיר והעלים הקדוש ברוך הוא את החיות של העולם כדי שיהיה העולם נראה דבר נפרד בפני עצמו הנה הוא ידוע לכל כי תכלית בריאת העולם הוא בשביל התגלות מלכותו יתברך דאין מלך בלא עם פי' עם מלשון עוממות שהם דברים נפרדים וזרים ורחוקים ממעלת המלך כי אילו אפילו היו לו בנים רבים מאד לא שייך שם מלוכה עליהם וכן אפילו על שרים לבדם רק ברוב עם דווקא הדרת מלך ושם המורה על מדת מלכותו יתברך הוא שם אדנות כי הוא אדון כל הארץ ונמצא כי מדה זו ושם זה הן המהוין ומקיימין העולם להיות עולם כמות שהוא עכשיו יש גמור ודבר נפרד בפני עצמו. ע"ש.

14) ראה בכ"ז תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק א' עמוד קה ואילך. ספר המאמרים תרס"ו עמוד עה (קה"ת ה'תשע"א).

15) מרמז ומבאר, ד"לחם עני" הוא בחי' גבורות - אלקים (מלכות), ו"לחם פנג" בחי' חסדים - הוי' (ז"א), והוא:

הן מצד "פירוש" תיבת "לחם עני" (מלשון עניות - גבורות), ו"לחם פנג" (תענוג - חסדים).

והן מצד ה"גימטריא", ד"לחם עני" בגי' לבחי' גבורות, ו"לחם פנג" לחסדים, ד"לחם" (בגי' 78) + "עני" (130) = 208 ר"ח, וכן "יצחק" בגי' 208, וכידוע שיצחק הוא בחי' גבורות, ו"לחם פנג" בגי' לבחי' חסד כדלקמן.

16) יצחק בחי' גבורה: ראה פרדס שער (כג) הכינויים פ"ד. מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה חלק ב' עמוד תקפ, ובהנסמן שם. תורת חיים בראשית עמוד קמז, ג. ד. לקוטי שיחות חלק ה' עמוד 357 ואילך. חלק כ' עמוד 101 ואילך. ובגי' ר"ח "יצחק", ראה גם לקמן קרוב לסוף סימן קנט.

17) לח"ם (בגי' 78) + פנ"ג (133) = 211, וכן יא"ר = 211.

18) פירוש: יא"ר (בגי' 211), וכן "אל" מלא, היינו ב"מילוי" כזה: אל"ף (111) + למ"ד (74) הוא 185 + הוי' פשוט (26), סך הכל 185 + 26 = 211.

ראה פרי עץ חיים, שער מקרא קודש פרק ו. תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד רכז-ח, שמרומז זה בפ' (תהלים קיח, כז) "אל הוי' ויאר לנו", ע"ש.

19) פירוש: דהן שֵׁם "אל" הוא חסד כמ"ש (תהלים נב, ג) "חסד אל כל היום", וכן שֵׁם הוי' הוא חסדים כמ"ש בתניא - שער היחוד והאמונה פרק ד' דשֵׁם הוי' הוא גילוי אלקות כנ"ל.

20) מרמז כאן דבשֵׁם "אל", ובשם "הוי", הו"ע גילוי אלקות - חסד ורחמים - מצד ב' טעמים:

א) שֵׁם "אל" הוא רמז על בחי' בינה (ראה הערה 21), ושֵׁם "אל" ב"מילוי" הוא כמו שבחי' "בינה" נמשך ומאיר ונותן חיות ותענוג לבחי' ז"א, כמו ע"ד השכל וההתבוננות (בינה) נותן חיות להמדות (ז"א).

דהיינו, שֵׁם "אל" בעצמו הוא רמז על "בינה", והרמז של שֵׁם "אל" ב"מילוי" הוא כמו תולדה, דכל מילוי הוא גילוי, היינו ההשפעה של בינה לז"א. ורמז דשֵׁם "אל" במילוי בגי' "הקף", הוא ד"בינה" נעשה כתר (מקיף) לז"א, דנותן חיות ותענוג להמדות.

ושֵׁם הוי' הוא ז"א, נמצא דשמות "אל-הוי'" בינה (השכל) ז"א (המדות) מורה על "לחם פנג" - "שמנה לחמו".

ב) שֵׁם "אל" הוא רמז לחסד בחי' "אברהם", ושֵׁם "הוי'" רמז לתפארת (ראה הערה 30) בחי' יעקב, ואברהם ויעקב - חסד ותפארת (רחמים) ממתיקים בחי' יצחק - גבורות, היינו מ"לחם עני" ממתיקים שיהי' "לחם פנג".

21) בינה, הג' יודי"ן וא' דס"ג דבינה: פירוש, ידוע דיש ד' אופנים במילוי שֵׁם הוי', ע"ב (בחכמה - אמונה, מסירת נפש), ס"ג (בבינה - שכל), מ"ה (ז"א - מדות), ב"ן (בחי' מלכות - מעשה).

ושֵׁם ס"ג הוא כזה: יו"ד (20), + ה"י (15), + וא"ו (13), + ה"י (15) = 63 ס"ג.

והנה כל חילוף השמות ע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"ן, הוא בהאותיות הו"ה, משא"כ המילוי דאות י' - יו"ד - הוא בשווה בכולם.

והנה בקבלה וחסידות מרומז שֵׁם ס"ג בהאותיות העיקריים של המילוי, והם אותיות "וד" ממילוי אות י', אות "י" מילוי אות ה' ראשונה, אות "א" מילוי אות ו', ועוד אות "י" מילוי אות ה' אחרונה. נמצא סך הכל ה"מילוי" הוא כך: ו"ד (10), + י' (10), + א' (1), + י' (10) = 31 בגי' "אל".

וזהו שכתב שהג' יודי"ן (מילוי אותיות י', ה', ה') + אות "א" (מילוי אות ואו) הוא שֵׁם ס"ג - בבינה, וד"ל.

וכנ"ל שהרמז ב"מילוי" שֵׁם ס"ג בבינה, הוא כפי ש"בינה" (השכל) פועל ונמשך על המדות - ז"א. (ראה עד"ז לעיל סימן קיז).

22) ראה הביאור בביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי עמוד ל, ב (הוצאת קה"ת ה'תשע"ה).

כמ״ש[23] לקמן [בזהר] דרמ״ו ע״א לחמו לחם ו׳ דהאי מני׳ אתזן ההוא אילנא[24] והוא מעטרא לי׳ כדכתיב בעטרה שעטרה לו אמו.

ב) גם לח״ם פנ״ג שהוא אל במלואו הק״ף והוי׳, הוא[25] בחי׳ אברהם[26] חסד שהוא בחי׳[27] מקיף, זהו בחי׳ במלואו הק״ף, כמ״ש[28] וימינו תחבקני, ויעקב[29] תפארת[30], הסובבים את גבורות דיצחק, מלפניו ומלאחריו[31], וממתיקים אותם.

הרי שכל ענין הירידה לעולם הוא למנדע, שיעשה מלחם עני לחם פנג.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד רלא

23) כנ״ל הערה 3.

24) ראה בפנים בלקוטי לוי יצחק ד״לחם„ קאי על יסוד - המזון שנותן למלכות, וכלשון הכתוב ״הלחם אשר הוא אוכל„ דרמז על הזווג, ״לחמו„ נוט׳ ״לחם-ו״, דאות ו׳ קאי על ד״א הששה מדות, המקבל חיות (שֶׁמְּנָהּ) מבינה (מֵאֲשֶׁר כנ״ל).
ורמז בשני הלשונות בזה, דמ״ש ״דהאי מני׳ אתזון״ קאי על שֵׁם הוי׳ - ד״מזון״ בחי׳ פנימיות, ומ״ש ״והוא מעטרא לי׳״ הוא שֵׁם ״אל״ בגי׳ במילוי ״הקף״ בחי׳ מקיף למעלה ״עטרא לי׳״, וד״ל.

25) פירוש: אל... בחי׳ אברהם חסד: שֵׁם ״אל״ מרמז לאברהם בחי׳ חסד, ושֵׁם הוי׳ בחי׳ תפארת יעקב (ראה הערה 30).

26) אברהם בחי׳ חסד: כמ״ש (מיכה ז, כ) ״חסד לאברהם״. ראה גם זהר חלק א׳ דף מז, ב. תניא - אגרת הקדש סימן ה. מאמרי אדמו״ר האמצעי קונטרסים עמוד ד. וש״נ.

27) חסד בחי׳ מקיף: ראה לקוטי תורה שיר השירים סוף עמוד מז, ג. לקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית עמוד יא. הערות על תניא סוף עמוד מד. נב.

28) שיר השירים ב, ו. חיבוק הו״ע מקיף סביב הגוף.

29) יעקב בחי׳ תפארת: ראה זהר חלק א׳ דף קנז, ב. חלק ג׳ דף שב, א. לקוטי תורה ואתחנן ה, ב. ביאורי הזהר לאדמו״ר האמצעי כט, ג. מובא לעיל סימן ד הערה 3.

30) והוי׳... תפארת: תניא - אגרת הקדש פרק יב, וז״ל: מה שארז״ל ע״פ עושה שלום במרומיו כי מיכאל שר של מים וגבריאל שר של אש ואין מכבין זה את זה כלומר שמיכאל שר של חסד הנק׳ בשם מים היורדים ממקום גבוה למקום נמוך והוא בחי׳ ההשפעה וההתפשטות החיות מעולמות עליונים לתחתונים, ובחי׳ אש שטבעה לעלות למעלה היא בחי׳ הגבורה והסתלקות השפעת החיים ממטה למעלה שלא להשפיע רק בצמצום עצום ורב והן מדות נגדיות והפכיות זו לזו והיינו כשהן בבחי׳ מדות לבדן.
אך הקב״ה עושה שלום ביניהן דהיינו ע״י גילוי שמתגלה בהן הארה רבה והשפעה עצומה מאד מאור א״ס ב״ה אשר כשמו כן הוא שאינו בבחי׳ מדה ח״ו אלא למעלה מעלה עד אין קץ אפילו מבחי׳ חב״ד מקור המדות ואזי המדות נגדיות של מיכאל וגבריאל נכללות במקורן ושרשן והיו לאחדים ממש ובטלים באורו יתברך המאיר לעם בבחי׳ גילוי ואזי מתמזגים ומתמתקים הגבורות בחסדים ע״י בחי׳ ממוצעת קו המכריע ומטה כלפי חסד היא מדת הרחמים הנק׳ בשם תפארת בדברי חכמי האמת לפי שהיא כלולה מב׳ גוונין לובן ואודם המרמזים לחו״ג ולכן סתם שם הוי׳ ב״ה שבכל התורה מורה על מדת התפארת כמ״ש בזוה״ק לפי שכאן הוא בחי׳ גילוי אור א״ס ב״ה הארה רבה ביתר שאת משאר מדותיו הקדושות יתברך. ע״ש.
ראה לקמן סימן קסח הערה 37. ספר המאמרים ה׳תשל״ד עמוד 42. ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א׳ סימן יב בסופו.

31) אברהם מלפני יצחק, ויעקב אחרי יצחק, כדי להמתיקו. ראה עוד עד״ז לעיל סימן קיח. קכו. ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א׳ סימן סב. קמב.

המשך ביאור למס׳ סוכה ליום ראשון עמ׳ א

קוטנם, ומנהרות שאינם מגדלים שרצים טמאים מותר לאוכלו. מוסיפה הגמרא: **אָמַר רָבִינָא, וְהָאִידְּנָא** – בזמננו **דְּשָׁפְכִי** – שהמים נשפכים **מִנְּהַר אֵיתָן וּנְהַר גַּמְדָּא** שמצויים בהם דגים טמאים, **לְהָתָם** – לתוך נהר ׳בב׳, **אֲסִירָא** – אסור לאכול את הצחנתא, שאף על פי שנהר ׳בב׳ אינו מגדל דגים טמאים, יתכן שנכנסו לתוכו מנהרות אחרים המגדלים אותם.
אִתְּמַר, סִיכֵּךְ עַל גַּבֵּי אַכְסַדְרָה – חצר שהיא מוקפת בתים משלוש רוחותיה, ויוצא מהם כמין גג הבולט מן דפנות הבית לתוך החצר, וסיכך על אויר החצר וסמך את הסכך על שפת גג האכסדרה, **שֶׁיֵּשׁ לָהּ** – בין האכסדרה לחצר שסיכך עליה **פַּצִּימִין** – קנים שעומדים בסמוך זה לזה כמין חלונות ויש ביניהם פחות משלושה טפחים, הסוכה **כְּשֵׁרָה**, שכיון שהקנים סמוכים זה לזה בפחות משלושה טפחים, נחשב כאילו הכל סתום מדין לבוד, ונמצא שיש דופן לסוכה. אבל באופן **שֶׁאֵין לָהּ פַּצִּימִין**, נחלקו אביי ורבא, **אַבַּיֵי אָמַר** שהסוכה **כְּשֵׁרָה, וְרָבָא אָמַר** שהסוכה **פְּסוּלָה**. מבארת הגמרא את טעם מחלוקתם: **אַבַּיֵי אָמַר** שהסוכה **כְּשֵׁרָה,**

המשך ביאור למס׳ סוכה ליום רביעי עמ׳ ב

המיטה משמשים לדפנות, **כְּשֵׁרָה**, לפי שני הטעמים שנאמרו בשיטת רבי יהודה. **מַאי טַעְמָא, לְמַאן דְּאָמַר** שרבי יהודה פסל כשסמך הסכך על כרעי המיטה **מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידָהּ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טוּמְאָה**, כשהסכך עומד על גבי יתידות העשויים מעץ **הֲרֵי אֵין מַעֲמִידָהּ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טוּמְאָה** וכשרה. ואין הפסול משום שהוא מקבל טומאה אלא בסכך ובמה שמעמיד את הסכך, ולא בדפנות.
דְּאָמַר שרבי יהודה פסל כשסמך הסכך על כרעי המיטה **מִפְּנֵי** ואין הפסול שאין לה קבע אלא בסכך ולא בדפנות. וגם **לְמַאן**

ז, יב – והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך

בתיבת "עקב" בריש פרשתנו ישנם כמה פירושים, ביניהם – פירוש מן הקצה אל הקצה: רש"י מפרש ש"עקב" הכוונה "מצוות **קלות** שאדם דש **בעקביו**"[1]. פשטני המקרא אחרים מפרשים ש"עקב" פירושו "אחרית וסוף" ["יקראו בלשון הקודש תחלת כל דבר בלשון ראש כו' וכן יקראו אחרית כל דבר עקב, כי הלשון יתפוס דמיונו באדם והראש תחלה והעקב בו אחרית וסוף"[2]], "כמו לעולם עקב, שכר באחרונה"[3]. זאת אומרת, ש"והי' עקב תשמעון" פירושו השכר שמקבלים באחרית וסוף העבודה (שלימות העבודה). שזה מתאים עם הפירוש הפשוט, ש"עקב" פירושו "בעבור"[4]: "והי' עקב – **בעבור** זה – ש"תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם", נקבל את השכר "ושמר ה' אלקיך לך את גו'".

כיון ששני הפירושים הם באותו פסוק, ויתירה מזה – באותה תיבה, מובן שיש שייכות וקשר ביניהם[5]. וצריך להבין: מהי השייכות בין שני הפירושים הנ"ל – לכאורה אין הם רק פירושים שונים, אלא פירושים **הפכיים**: על פי פירוש רש"י מורה "עקב" על דרגא **נמוכה** בעבודה, עד **התחלת** העבודה ("מצוות **קלות**"), אדם שצריך זהירות שלא יהי' "דש בעקביו" על ה"מצוות קלות"; משא"כ על פי הפירוש השני מורה "עקב" על (השכר שבא על) **גמר ושלימות** (סוף ואחרית) העבודה (ד"תשמעון ושמרתם ועשיתם" מחשבה ודיבור ומעשה[6])?!

השאלה היא גם על פירוש רש"י עצמו: נאמר כבר קודם בתורה[7] "**עקב** אשר שמע אברהם בקולי", **ורש"י** אינו מפרש על זה **כלום**, כי זה פשוט מעצמו שהפירוש הפשוט ב"עקב" הוא "בעבור" או "בגלל" (בעבור זה ש"שמע אברהם בקולי" מקבל את השכר). מה מכריח את רש"י בפרשתנו להוציא את תיבת "עקב" מפירושה הפשוט ולפרש ש"עקב" כאן פירושו "מצוות קלות שאדם דש בעקביו".

ויש לומר הביאור בזה על פי הנ"ל: הגילוי דגמר ושלימות העבודה "עקב" בפירושו סוף ואחרית, נפעל דוקא על ידי התחלת העבודה בהתחתון ביותר[8] מצוות **קלות**.

ובקשר עם ענין שהזמן גרמא – הגאולה האמיתית והשלימה, כמדובר כמה פעמים ובפרט לאחרונה, שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא"[9], ועל פי כל הסימנים הרי "הנה **זה** (משיח) בא"[10], לכן עסוקים כל הזמן במחשבה ודיבור אודות הגאולה, ומחפשים לקשר את כל הענינים דזמן זה עם הגאולה, והעבודה דבני ישראל היא **למהר** את הגאולה.

ובענינו: "עקב" יש בו גם הפירוש, שקאי על "עקב" בזמן – דרא דעקבתא דמשיחא, ובפרט עקבתא דעקבתא דמשיחא – הזמן בו אנו נמצאים עכשיו.

וע"ד שני פירושים הנ"ל ב"עקב" ישנם גם שני פירושים ב"עקב" בפירושו דעקבתא דמשיחא[11]: (א) מלשון עקביים[12], הדרגא הנמוכה ביותר. כשם שעקב הרגל הוא החלק הכי תחתון בגוף האדם, על דרך זה דרא דעקבתא דמשיחא הוא הדור הכי תחתון במשך כל הדורות, שבו שורר בעולם חושך כפול ומכופל. וכמבואר בחז"ל[13] הסימנים הבלתי רצויים על החושך דעקבתא דמשיחא (כ"בעקבות משיחא חוצפא יסגא" (וכיו"ב). (ב) מלשון סוף ואחרית, שזה קאי על סוף ואחרית הגלות והימים, תיכף ומיד, ממש לפני ביאת המשיח[14], כי כבר "כלו כל הקיצין" ועומדים מוכנים לגאולה.

ובפרט בדורנו זה ובזמננו זה, כמדובר כמה פעמים, שכ"ק מו"ח אדמו"ר העיד והודיע, שכבר גמרו את כל הענינים, וגמרו גם "לצחצח את הכפתורים", והדבר היחידי שנשאר הוא – תנועה אחת של הקב"ה שיוציא את בני ישראל מהגלות ולהביאם אל ארץ הקודש... ולכן מבקשים וצועקים יהודים עוד הפעם ועוד הפעם – ועכשיו עוד יותר בתוקף מפעם – "עד מתי"?!...

והחיבור של שני הפירושים הוא, שדוקא מצד זה שעקבתא דמשיחא הוא התחתון ביותר בבחינת עקביים (וצריך לעלות מזה מלמטה למעלה), מתגלית השלימות של ביאת המשיח בגאולה האמיתית והשלימה (מלמעלה למטה).

ועד שנעשה החיבור של שני הענינים יחד (שבתחתון ביותר של הגלות נהיית הגאולה – "גולה" בתוס' אל"ף[15])

---

1) ובתנחומא כאן: מצוות קלות . . שמשליכין אותן תחת עקביהן.

2) רמב"ן על הפסוק כאן.

3) ראב"ע על הפסוק כאן.

4) רמב"ן שם. ועל דרך זה הוא בת"א (ראה רמב"ן שם).

5) ראה לקוטי שיחות חלק ג עמוד 782. ובכמה מקומות.

6) אור התורה ריש פרשתנו.

7) תולדות כו, ה.

8) ויש לקשר זה גם עם יום היאָרצייט של אאמו"ר בכ"ף מנחם-אב (ביום רביעי שעבר) – שעליית היום הוא ביום שבת זה – שהסתלקות נשמתו מלמטה למעלה (שאז הגיע לשלימות עבודתו אשר עבד כל ימי חייו – אגרת הקודש סימן ז"ך-סימן כח) ומ"כ היא דוקא בחוץ לארץ, ובמקום הגלות [אף שלא היתה גלות קשה כל כך כמו התחלת הגלות במקום שהי' קודם לכן], כי דוקא על ידי מקום התחתון ביותר נעשית העלי' הכי גדול (כבפנים), שלימות עבודתו (ביום הסתלקותו), ובאופן של פעולה נמשכת – אצל כל אלו הלומדים בספריו ולומדים מהוראותיו והולכים בדרכיו ואורחותיו אשר הורנו כו', ובמיוחד – בנוגע להתעסקות בהפצת התורה והיהדות והמעינות חוצה מתוך מסירת נפש, כמדובר כמה פעמים (ראה שיחת כ"ף מנחם-אב שנה זו (לעיל סוף עמוד 152 ואילך)).

9) נוסח "אני מאמין" הנדפס בסידורים וכו'. וראה לקוטי שיחות חלק כג עמוד 394.

10) שיר השירים ב, ח ובשיר השירים על הפסוק.

11) בהבא להלן, ראה גם "קובץ י"א ניסן שנת הפ"ט" אות סב.

12) ראה תניא פרק ב.

13) בסוף מסכת סוטה. ועוד.

14) ובפרט לפי הפירוש ש"עקבתא דמשיחא" קאי על העקב של משיח, ובלשון חז"ל: "צפה לרגליו של משיח" (ילקוט שמעוני עמוס בסופו (רמז תקמט)), שהנה משיח בא וכבר שומעים פעמיו של משיח (כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר).

15) ראה ויקרא רבה סוף פל"ב. ועוד. לקוטי תורה בהעלותך לה, ג. ובכמה מקומות. וראה שיחות שבת פרשת אחו"ק ושבת פרשת אמור שנה זו (התוועדויות תנש"א חלק ג עמוד 177 ואילך; עמוד 217 ואילך). ושם נתבאר.

– בבית המקדש השלישי, שהוא גם כן בית המקדש **המשולש** (על דרך חוט המשולש[1]), שכולל הן את בית ראשון (שהי' בבחי' מלמעלה למטה[2]) והן בבית שני (בבחי' מלמטה למעלה), ובית נצחי[3], בגאולה הנצחית שאין אחרי' גלות[4], כשיהי' שלימות הגילוי דעצמותו ית' בתחתונים[5], ושלימות **החיבור** ד"אני לדודי ודודי לי", "כל מקום שנאמר לי אינו זז לעולם".

תורת מנחם התוועדויות ה'תנש"א חלק ד עמוד 168 ואילך

1) קהלת ד, יב.
2) ראה בארוכה לקוטי שיחות חלק ט עמוד 62 ואילך.
3) זהר חלק א כח, א. חלק ג רכא, א. תקוני זוהר תיקון ח.
4) ראה מכילתא בשלח טו, א. תוס' ד"ה ה"ג ונאמר – פסחים קטז, ב. ועוד.
5) ראה תניא פרק לו (מו, א).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב מנ"א, תשי"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי"א מנ"א, בו מודיע ושואל חוו"ד:

א) בנוגע להתעסקות... כמדריך ומורה אשר באחד ממכתביו הקודמים ביאר הפרטים בזה, ושואל חוו"ד:

הנה נכון הדבר במאד ואם בכל העתים ובכל הזמנים היתה מלאכה זו מלאכת שמים ורז"ל דרשו ע"ז את הכתוב והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים כו' לעולם ועד. עאכו"כ בזמננו זה אשר קרב קץ הגלות וצריך להכין את עם ישראל לביאת המשיח, ובדוגמא כמו שהי' בעת מ"ת הנה ארז"ל שאם הי' ששים רבוא חסר אחד הי' זה עכוב ח"ו במתן תורה. הרי גם ביציאה מהגלות ידוע דרז"ל שצ"ל כולו זכאי וכו' וזכות המתעסקים בזה הוא עד אין שיעור.

ב) שואל תקון בנוגע לעניניו: הנה בטח שומר השיעורים השוים לכל נפש והם בחומש תהלים ותניא שהם מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר. ונוסף ע"ז יפריש לצדקה בכל יום - כמובן לבד שבת ויום טוב - ג"פ בבקר וג"פ לפני מנחה. וכ"ז בלי נדר ועד אחר יום הכפורים הבע"ל, וכן יתרגל להרבות באותיות של תורה או של תפלה בהליכתו ברחוב...

בברכה שיב"ט בכהנ"ל.

ב"ה, כ"ד מנ"א, תשי"א
ברוקלין.

הרה"ג הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מהו"ר זלמן שי'

שלום וברכה!

בנועם קבלתי את הידיעה שנולד לו בן למז"ט, והנני בזה להביע ברכתי שיגדלוהו הוא וזוגתו שתחי' לתורה חופה ומעשים טובים ביחד עם שאר ילדיהם שי' מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף.

ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע על יסוד מרז"ל שמדותיו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה, שכל אלו המתעסקים בחנוך הכשר הרי הקב"ה משלם להם מדה כנגד מדה שיגדלו הם את ילדיהם שי' בנר מצוה ותורה אור ודרך חיים וגו' ויהי רצון שיוכל לבשרני בשו"ט ממילוי ברכות אלו לעתים תכופות.

מוסג"פ קטע ממה שאמרתי בהתועדות בנוגע לחדש אלול אשר בטח יענין אותו והעיקר שיבוא לידי פועל טוב וכמרז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה.

החותם מעין הפתיחה ברכת מזל טוב לו ולזוגתו שתחי'.

◆ יום ראשון ט"ז מנחם־אב ◆

ז (יב) **וְהָיָה** ׀ **עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ:**

יב **וְהָיֵה חֲלַף דִּי תִקְבְּלוּן יָת דִּינַיָּא הָאִלֵּין וְתִטְרוּן וְתַעְבְּדוּן יְהָוֹן וְיִטַּר יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ יָת קְיָמָא וְיָת חִסְדָּא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ:**

רש"י ◄**וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן** • אִם הַמִּצְוֹת הַקַּלּוֹת, שֶׁאָדָם דָּשׁ בַּעֲקֵבָיו, תִּשְׁמְעוּן. **וְשָׁמַר ה' וְגוֹ'** • יִשְׁמֹר לְךָ הַבְּטָחָתוֹ.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יב) וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ **וְהָיָה** מַה יִּהְיֶה, אִם הַשְּׁמִירָה שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּסָמוּךְ, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן וְשָׁמַר, וּמַה צֹּרֶךְ בְּתֵבַת וְהָיָה, עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ **עֵקֶב** וְלֹא אָמַר אִם תִּשְׁמְעוּן כְּדֶרֶךְ אוֹמְרוֹ (וַיִּקְרָא כ"ו ג') אִם בְּחֻקֹּתַי, וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל דָּרְשׁוּ (תַּנְחוּמָא) אִם מִצְוֹות שֶׁהָאָדָם דָּשׁ בַּעֲקֵבָיו תִּשְׁמְעוּן, וְזֶה דֶּרֶךְ דְּרָשׁ, וְיִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ' מ"ב) אֵין וְהָיָה אֶלָּא שִׂמְחָה, וְהִנֵּה אָדוֹן הַנְּבִיאִים בָּא בְּנֹעַם דְּבָרָיו לְהָעִיר בְּמוּסָר נְעִים כִּי אֵין לָאָדָם לִשְׂמֹחַ אֶלָּא כְּשֶׁיִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת, אָז יִשְׂמַח לִבּוֹ וְיָגֵל כְּבוֹדוֹ, אֲבָל כָּל עוֹד שֶׁיָּחוּשׁ שֶׁחָסֵר אַחַת מִכָּל מִצְוֹות ה' בֵּין מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה בֵּין מִצְוַת עֲשֵׂה עָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה (קֹהֶלֶת ב') וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עֹשָׂה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְהָיָה** שִׂמְחָה תִּהְיֶה לְךָ **עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן** פֵּרוּשׁ עֵקֶב הוּא סוֹף וְתַכְלִית, כְּדֶרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ חָז"ל בְּלָשׁוֹן זֶה בְּלָשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (סוֹטָה מ"ט:) בְּעִקְבוֹת מְשִׁיחָא וְכוּ' כִּי בְּגִמְר זְמַן בִּיאָתוֹ יִקָּרֵא עֲקֵבוֹת, כְּמוֹ כֵן אָמַר **עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם** אָז הוּא זְמַן הַשִּׂמְחָה וְכָל שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לָזֶה אֵין לוֹ מָקוֹם לִשְׂמֹחַ וּכְמַאֲמַר חֲסִידֵי יִשְׂרָאֵל (חוֹבַת הַלְּבָבוֹת שַׁעַר הַפְּרִישׁוּת פ"ד) שֶׁהַפָּרוּשׁ אֶבְלוֹ בְּלִבּוֹ וְצִהֲלָתוֹ בְּפָנָיו, כִּי אֵין נָכוֹן לִשְׂמֹחַ מִי שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲמֹד בְּבוּשָׁה וּכְלִימָה לִפְנֵי מֶלֶךְ הַגָּדוֹל וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִי שֶׁמְּחֻיָּב רֹאשׁוֹ לַמֶּלֶךְ, וּכְפִי זֶה שִׁעוּר עֵקֶב הוּא סוֹף שִׁמִּיעַת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים:

עוֹד נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁאֵין שִׂמְחָה לְאִישׁ אֶלָּא בְּסוֹף הַשְּׁמִיעָה, וְכָל עוֹד שֶׁלֹּא גָּמַר אָדָם עֲבוֹדָתוֹ לֹא יֵאָמֵין בְּצִדְקוּת מַעֲשָׂיו עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (אִיּוֹב ט"ו) הֵן בִּקְדֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין:

עוֹד נִתְכַּוֵּן שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּלְמֹד הַתּוֹרָה בְּשִׂמְחָה וְלֹא בְּעֹצֶב כִּי דִּבְרֵי תוֹרָה אֲסוּרִין לָאֲבֵל (יוֹר"ד סי' שפ"ד:)

עוֹד רָמַז עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים י"ט) פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְהָיָה** הַשִּׂמְחָה תִּהְיֶה **עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן,** וּפֵרוּשׁ עֵקֶב שֶׁכַּר עֵסֶק הַתּוֹרָה תִּשְׂשְׂמְחֵהוּ, וְהוּא מַה שֶׁרָמַז הַתַּנָּא בְּאוֹמְרוֹ (אָבוֹת פ"ד) מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה וְכוּ' שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה מִצְוָה שֶׁהִיא הַשִּׂמְחָה: **עוֹד** רָמַז לְמַה שֶׁאָמְרוּ בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (ח"ג רי"ג) וְז"ל דְּלֵית חֶדְוָתָא קָמֵי קב"ה כִּשְׁעָתָא דְּיִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרַיְתָא, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְהָיָה** סְתָם שִׂמְחָה כְּלָלִית לְמַלֵּא עוֹלָם וּכְשֶׁהוּא שָׂמֵחַ כָּל הָעוֹלָם בְּשִׂמְחָה וְשָׁשׁוֹן עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן וְגוֹ', וְרָמַז בְּתֵבַת **עֵקֶב** מִדַּת הַתּוֹרָה שֶׁיִּהְיֶה אָדָם הוֹלֵךְ עָקֵב לְצַד גּוּדָל בַּעֲנָוָה וְשִׁפְלוּת וְאָז יַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ בַּלְּמוּדִים וְהוּא אוֹמְרוֹ **תִּשְׁמְעוּן** גַּם בְּכִנּוּי לַנִּשְׁמָעִים לוֹמַר שֶׁבְּאֶמְצָעוּת שֶׁאָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ כַּעֲקֵבִים יִתְגַּלּוּ לוֹ וְיָבִין סִתְרֵי תוֹרָה:

וְאֶפְשָׁר שֶׁרָמַז בְּאוֹת הַנּוּ"ן שֶׁיַּשִּׂיג וְיָבִין חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה וּלְדָרְכָּךְ זֶה גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא **תִּשְׁמְעוּן** שֶׁאִם יַשִּׂיג מִדְּרֵגַת הָעֲנָוָה יַשִּׂיג לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה וְאוֹמְרוֹ **וּשְׁמַרְתֶּם** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ שֶׁעַל יְדֵי הַשְׂכָּלָה בַּתּוֹרָה יַשִּׂיג לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת שֶׁהַתּוֹרָה מָגִנָּא וּמַצֵּלָא מִן הַחַטָּא שֶׁהִיא הַשְּׁמִירָה גַּם מְבִיאָה לִידֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹות שֶׁהוּא הַמַּעֲשֶׂה: **וְשָׁמַר** וְגוֹ'. אוֹמְרוֹ בְּתוֹסֶפֶת וְא"ו, וּלְפִי מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב הוּא גְּזֵרַת הַדִּבּוּר וְהָיָה צָרִיךְ לוֹמַר יִשְׁמֹר ה' וְגוֹ', וּלְפִי מַה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵי זֶה לְאֶחָד מֵהַדְּרָכִים שֶׁהַגְּזֵרָה הִיא עֵקֶב, וּלְא' מֵהַדְּרָכִים הַגְּזֵרָה הִיא תִּשְׁמְעוּן יָבוֹא עַל נָכוֹן אוֹמְרוֹ **וְשָׁמַר** בְּתוֹסֶפֶת וְא"ו:

לְךָ אֶת הַבְּרִית וְגוֹ'. קָשֶׁה שֶׁמִּדְּבָרָיו כָּאן מַשְׁמָע שֶׁאַחַר שֶׁיִּשְׁמְעוּ וְיִשְׁמְרוּ וְיַעֲשׂוּ כָּל הַמִּשְׁפָּטִים בָּזֶה יִזְכּוּ לִשְׁמֹר לָהֶם הַבְּטָחָתוֹ, וּמִמַּה שֶׁאָמַר בְּפָרָשָׁה זוֹ עַצְמָהּ (ט' ה') לֹא בְּצִדְקָתְךָ וְגוֹ' כִּי בְּרִשְׁעַת וְגוֹ' וּלְמַעַן הָקִים וְגוֹ' זֶה יַגִּיד שֶׁהֵגַם שֶׁאֵין לָהֶם צְדָקָה בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיְּקַיֵּם ה' אֶת הַשְּׁבוּעָה וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי לֹא בְּצִדְקָתוֹ בָּא וְיָרַשׁ מַה שֶּׁיָּרַשׁ, וְאוּלַי כִּי כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ הָיְתָה בִּשְׁבִיל שְׁבוּעַת הָאָבוֹת וּתְנַאי הוּא הַדָּבָר אִם יִשְׁמְרוּ וְיַעֲשׂוּ יִשְׁמֹר ה' הַמַּתְּנָה לְעוֹלָם וָעֶד, וְהוּא אוֹמְרוֹ כָּאן **וְשָׁמַר ה',** וְאִם לֹא יִשְׁמְרוּ תִּהְיֶה קִיּוּם הַשְּׁבוּעָה בִּזְמַן הַמּוּעָט שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ וּיִשְׁלְחֵם לְנַפְשָׁם:

עוֹד יִתְבָּאֵר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לְפִי שֶׁהַבְטָחַת אַבְרָהָם מָצִינוּ שֶׁאָמַר לוֹ שֶׁנֵּי הַבְטָחוֹת א' לְהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם וְיִבִיאָם אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית ט"ו י"ד) וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה, ב' לָתֵת לוֹ מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד נְהַר פְּרָת וַעֲשָׂרָה אֻמּוֹת, וְהֵן עַתָּה הֲגַם שֶׁלֹּא הָיוּ צַדִּיקִים כְּמַצְטָרֵךְ כְּאוֹמְרוֹ לֹא בְּצִדְקָתְךָ וְגוֹ' אַף עַל פִּי כֵן קִיֵּם ה' לִבְנֵיהֶם הַבְטָחָה רִאשׁוֹנָה שֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם וֶהֱבִיאָם אֶל הָאָרֶץ וְהִנְחִילָם שִׁעוּר הַמַּסְפִּיק, וַהֲלֹא תִּמְצָא שֶׁאֲפִלּוּ שִׁעוּר הַצָּרִיךְ לָהֶם לֹא נָחֲלוּ שֶׁהֲרֵי בְּנֵי יוֹסֵף עוֹמְדִים וְצוֹוְחִים שֶׁלֹּא הִסְפִּיקָם נַחֲלָתָם (יְהוֹשֻׁעַ י"ז), הֲרֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעָה לְיָדָם

מַעֲלַת הֶעָקֵב עַל הָרֹאשׁ

וְהָיָה | עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים (ז, יב)

יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ ג' סוּגִים בְּמִצְוֹת, עֵדוּת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים. וּ'מִשְׁפָּטִים' הֵם הַמִּצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם, וְשֵׂכֶל הָאָדָם מְבִינָם וּמַשִּׂיגָם.

וְהִנֵּה מְבֹאָר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת, שֶׁעֶקֵב שֶׁל אָדָם מוֹרֶה עַל עִנְיָן קַבָּלַת עֹל, שֶׁהֲרֵי הֶעָקֵב אֵינוֹ מַרְגִּישׁ אוֹ מֵבִין מְאוּמָה, וְעוֹשֶׂה כְּכָל אֲשֶׁר יוֹרֵהוּ הַלֵּב אוֹ הָרֹאשׁ, גַּם אִם יִצְטַוֶּה לְהַכְנִיס לְמַיִם רוֹתְחִים, אַף שֶׁיִּכְוֶה עַל־יְדֵי־זֶה, כַּנִּרְאֶה בְּמוּחָשׁ.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ אֶת הַפָּסוּק "וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים". דְּנִרְמָז בָּזֶה, שֶׁאֲפִילוּ מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן טַעַם, מְצַוֶּה הָאָדָם לְקַיְּמָן מִצַּד קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם וְלֹא רַק מִצַּד הַטַּעַם לְבַד.

כִּי אִם יִסְמֹךְ הָאָדָם רַק עַל שִׂכְלוֹ, מִי יוֹדֵעַ אִם סוֹף סוֹף גַּם מִצְוֹת אֵלּוּ יְקַיֵּם. וּכְדֵי לִהְיוֹת בָּטוּחַ שֶׁבְּכָל מַצָּב יְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת, הֲרֵי זֶה רַק אִם יְקַיֵּם אוֹתָם בִּבְחִינַת "עֵקֶב" – בְּקַבָּלַת עֹל.

(יג) **וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ:**

רש"י ◄ **שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ** • וַלְדֵי בְּקָרְךָ, שֶׁהַנִּקְבָּה מְשַׁגֶּרֶת מִמֵּעֶיהָ. **וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ** • מְנַחֵם פִּרַשׁ (תהלים כב) 'אַבִּירֵי בָשָׁן', מִבְּחַר הַצֹּאן, כְּמוֹ (בראשית יד) "עַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם", לְשׁוֹן חֹזֶק. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וְעֶדְרֵי עָנָךְ'. (חולין פד) **וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ:** לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם "עַשְׁתָּרוֹת"? שֶׁמְּעַשְׁרוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן.

יג וְיִרְחַמְנְךָ וִיבָרְכִנָּךְ וְיַסְגְּנָךְ וִיבָרֵךְ וַלְדָא דְמִעָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ עִבּוּרָךְ וְחַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ בַּקְרֵי תּוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ:

(יד) **בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ:**

רש"י ◄ **עָקָר** • שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד.

יד בְּרִיךְ תְּהֵי מִכָּל עַמְמַיָּא לָא יְהֵי בָךְ עֲקַר וְעַקְרָא וּבִבְעִירָךְ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַבְטָחַת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד נְהַר פְּרָת וְעֲשָׂרָה אֻמּוֹת, לָזֶה אָמַר מֹשֶׁה **עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן** וְגוֹ' **וְשָׁמַר ה'** וְגוֹ' **אֶת הַבְּרִית** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ לָתֵת מִנְּהַר מִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה אֻמּוֹת בִּשְׁלֵמוּת:

אוֹ אֲפָשֶׁר לוֹמַר כִּי עַל ז' אֻמּוֹת אוֹמֵר **אֶת הַבְּרִית** וְעַל תִּשְׁלוּם הָעֲשָׂרָה הוּא אוֹמֵר **וְאֶת הַחֶסֶד,** כִּי מַתְּנַת הַג' הוּא חֶסֶד מֻפְלָא שֶׁהֵם מִלְּבַד אֶרֶץ כְּנַעַן, וְהַמַּשְׂכִּיל עַל דָּבָר יִרְאֶה כִּי הֵם כְּלָלוּת רֹב הָעוֹלָם כִּי אֱדוֹם עַמּוֹן וּמוֹאָב הֵם פִּנָּה גְדוֹלָה, וּמַה גַּם לְדִבְרֵיהֶם ז"ל (יומא י"ז) שֶׁאָמְרוּ עֲתִידָה מַלְכוּת אֱדוֹם שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט בְּכָל הָעוֹלָם, מֵעַתָּה יֵשׁ בְּמַתְּנָה זוֹ כָּל הָעוֹלָם בִּכְלָל וְחֶסֶד מֻפְלָג יִקָּרֵא וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר וְאֶת הַחֶסֶד, וְתֵדַע שֶׁכֵּן הוּא שֶׁהֲרֵי עֲדַיִן לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְהַבְטָחָה הַנִּזְכֶּרֶת וְאוֹתָהּ אָנוּ מְבַקְּשִׁים וּמְצַפִּים לְהַנְחִיל עֶלְיוֹן לָנוּ גּוֹיִים רַבִּים:

עוֹד יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ **עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן** וְגוֹ' לֹא תִּצְטָרְכוּ לִזְכּוֹת בְּטוּב ה' וּבְחַסְדּוֹ מִצַּד שְׁבוּעַת הָאָבוֹת אֶלָּא תִּזְכּוּ מִצַּד עַצְמֵיכֶם לִשְׁמֹר ה' לָכֶם הַבְּרִית וְגוֹ' שֶׁנִּשְׁבַּע לַאֲבוֹתֵיכֶם, כִּי אֵינוֹ דּוֹמֶה הַבָּא לִזְכּוֹת בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ כְּמוֹ לִזְכּוֹת בִּשְׁבִיל אֲבוֹתָיו, וְהוּא שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר **לְךָ אֶת הַבְּרִית** וְלֹא אָמַר וְשָׁמַר לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַסְמִיךְ תֵּבַת לְךָ עִם תֵּבַת הַבְּרִית לְהַעִירְךָ לְדִבְרֵנוּ, וּלְדָרֶךְ זֶה אוֹמְרוֹ **וְשָׁמַר** פֵּרוּשׁ שֶׁכָּל הַבְטָחוֹת ה' וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּרִיתוֹ הֵם בְּטוּחִים וּשְׁמוּרִים לְעוֹלָם וָעֶד, וּדְבָרִים אֵלּוּ כֵּנִים הֵם שֶׁהֲלֹא אַבְרָהָם זָכָה לְכָל הַכָּבוֹד לְצַד מַעֲשָׂיו, וְאִם יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְרוּ תּוֹרַת ה' לָמָּה יִגְרְעוּ לְבוֹא בְּכֹחַ זְכוּת אָבוֹת וְאַדְרַבָּא שֶׁלָּהֶם גָּדוֹל מִשֶּׁל אֲבוֹתֵיהֶם כִּי הֵם עָמְדוּ עַל הַר סִינַי וְגַם הֱיוֹתָם מְצֻוִּים בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאָבוֹת שֶׁלֹּא נִתְּנָה לָהֶם הַתּוֹרָה, וּמֵעַתָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַבָּנִים כְּשֶׁיֵּיטִיבוּ מֵעֲשֵׂיהֶם מִכֹּחַ הָאָבוֹת: תורה יג

יד) בָּרוּךְ תִּהְיֶה וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אֻמָּה גְּדוֹלָה מֵהֶם, אוֹ יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ **בָּרוּךְ תִּהְיֶה** וְגוֹ' וּמַה הִיא הַבְּרָכָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה וְגוֹ' וְאוֹמְרוֹ **בְּךָ** וְגוֹ', פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא יִמָּצֵא אָדָם עָקָר מֵעַצְמוֹ, וּכְנֶגֶד עֲקָרוּת הַבָּא עַל יְדֵי חֹלִי אָמַר **וְהֵסִיר ה' מִמְּךָ כָּל חֹלִי** הַסּוֹבֵב, וּבָזֶה תִּהְיֶה נִכְּרֶת הַבְּרָכָה שֶׁל לֹא יִהְיֶה בְּךָ עָקָר כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיִשְׂרָאֵל אָדָם שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד:

עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ **וְהֵסִיר** וְגוֹ'. עַל דֶּרֶךְ אָמְרָם ז"ל (כתובות ל.) הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִצִּנִּים וּפַחִים וְכוּ', לָזֶה אָמַר וְהֵסִיר פֵּרוּשׁ לִהְיוֹת שֶׁאֵינָם בְּיָדוֹ וּבָאִים עַל הָאָדָם מַבְטִיחַ שֶׁיְּסִירֵם אַחַר שֶׁכְּבָר בָּאוּ, וּכְנֶגֶד חֳלָאִים הַבָּאִים בִּשְׁלִיחוּת

(טו) וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֳלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ:

טו וְיֶעְדֵּי יְיָ מִנָּךְ כָּל מַרְעִין וְכָל מַכְתְּשֵׁי מִצְרַיִם בִּישַׁיָּא דִּי יְדַעַתְּ לָא יְשַׁוּנּוּן בָּךְ וְיִתְּנִנּוּן בְּכָל סָנְאָךְ:

(טז) וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס

טז וּתְגַמַּר יָת כָּל עַמְמַיָּא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלֵיהוֹן וְלָא תִפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי לְתַקָּלָא הוּא לָךְ:

(יז) כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם:

יז דִּילְמָא תֵּימַר בְּלִבָּךְ סַגִּיאִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִנִּי אֶכְדֵּין אֶכּוּל לְתָרָכוּתְהוֹן:

רש"י◄ כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ • עַל כָּרְחֲךָ, לְשׁוֹן 'דִּלְמָא' הוּא: 'שֶׁמָּא תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם רַבִּים לֹא אוּכַל לְהוֹרִישָׁם', אַל תֹּאמַר כֵּן, "לֹא תִירָא מֵהֶם". וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ בְּאֶחָד מִשְּׁאָר לְשׁוֹנוֹת שֶׁל 'כִּי', שֶׁיִּפֹּל עָלָיו שׁוּב "לֹא תִירָא מֵהֶם".

(יח) לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם:

יח לָא תִדְחַל מִנְּהוֹן מִדְּכַר תִּדְכַּר יָת דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהָךְ לְפַרְעֹה וּלְכָל מִצְרָיִם:

(יט) הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם:

יט נִסִּין רַבְּרְבִין דִּי חֲזָאָה עֵינָךְ וְאָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא וּידָא תַּקֵּפְתָּא וּדְרָעָא מְרַמְמָא דִּי אַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כֵּן יַעְבֵּד יְיָ אֱלָהָךְ לְכָל עַמְמַיָּא דִּי אַתְּ דָּחֵל מִקֳּדָמֵיהוֹן:

רש"י◄ הַמַּסֹּת • נִסְיוֹנוֹת. וְהָאֹתֹת • כְּגוֹן: (שמות ד) "וַיְהִי לְנָחָשׁ", (שם) "וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת". וְהַמֹּפְתִים • הַמַּכּוֹת הַמַּפְלָאוֹת. וְהַיָּד הַחֲזָקָה • זֶה הַדֶּבֶר. וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה • זוֹ הַחֶרֶב שֶׁל מַכַּת בְּכוֹרוֹת.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אָמַר **לֹא יְשִׂימָם בָּךְ**, וְלָזֶה לֹא הִסְפִּיק בְּמַאֲמַר וְהֵסִיר וְהָצְרָךְ לִכְפֹּל וְלוֹ' לֹא יְשִׂימָם וְלֹא סָמַךְ עַל מַה שֶׁקָּדַם לוֹ' וְהֵסִיר:

עוֹד בָּא לְהָעִיר בְּהַכָּרַת חֶסֶד אֵל כִּי הוּא הַמַּסִיר חֹלִי מִיִּשְׂרָאֵל, לְבַל יֹאמְרוּ כִּי הַדָּבָר בָּא כְּפִי הַטֶּבַע יֵשׁ עִתִּים וּזְמַנִּים שֶׁאֵין חֳלָאִים בָּעוֹלָם, לָזֶה אָמַר **וְכָל מַדְוֵי** וְגוֹ' **לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל** וְגוֹ', וּבָזֶה תִּשְׂכִּיל כִּי הַדָּבָר בָּא בְּהִשְׁגְּחָה מֵה' וְיָכֵר הַנֵּס:

עוֹד יִרְצֶה שֶׁהֵגֵם שֶׁיָּשִׂים ה' הַמַּדְוֶה בְּשׂוֹנְאֵיהֶם לֹא יִהְיֶה הַחֹלִי נִדְבָּק מֵהֶם אֲלֵיהֶם הֲגַם שֶׁיִּהְיֶה חֹלִי הַנִּדְבָּק כְּחֹלִי רְאָתָן (שם ע"ז) יַפְלִיא ה' בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים: תורה טו

טז) וְאָכַלְתָּ אֵת כָּל הָעַמִּים. זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, וְגָמַר אֹמֶר **אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ**, הָא לָמַדְתָּ שֶׁאִם תִּתְעַצְּלוּ אַתֶּם מוֹאֲסִים בְּמַתְּנַת אֱלֹהִים, וְאוֹמְרוֹ **לֹא תָחוֹס עֵינְךָ** וְגוֹ', עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי י"ב) וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי, פֵּרוּשׁ אֵין זוֹ מִמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת אֶלָּא מִדָּה רָעָה, וְלָזֶה מַזְהִיר נֶגְדִּיּוּת מִדָּה טוֹבָה כִּי בַּמָּה שֶׁלְּפָנֵינוּ אֵינָהּ אֶלָּא רָעָה, וְאוּלַי שֶׁהֶצְרַךְ לְהַזְהִיר לֹא תָחוֹס, לְפִי שֶׁבְּרֹךְ ה' אֶת יִשְׂרָאֵל בְּבָנִים וְאָמְרוּ ז"ל (סַנְהֶדְרִין לוֹ) שֶׁבַּעַל בָּנִים יִתְרַבּוּ רַחֲמָיו וְהָרְאָיָה שֶׁאֵין מְמַנִּים בְּסַנְהֶדְרִין אֶלָּא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים, לָזֶה בָּא מַאֲמַר ה' לְנֶגְדִּיּוּת הַטֶּבַע שֶׁיִּוָּלֵד בָּהֶם מִכֹּחַ בְּרִכַּת הַבָּנִים, וְגָמַר אֹמֶר **וְלֹא תַעֲבֹד** וְגוֹ' לְהַעִירְךָ שֶׁרַחְמָנוּת בְּדָבָר זֶה תּוֹלִיד מֵחוּשׁ ע"ז, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ**, פֵּרוּשׁ הָעָם, שֶׁכְּשֶׁאַתָּה חָס עָלָיו אַתָּה מִתְאַכְזֵר עַל עַצְמְךָ אוֹ פֵּרוּשׁ הוּא חוֹזֵר עַל הָרַחְמָנוּת אֲשֶׁר צִוָּה עָלָיו לְבַל יָחוּס: תורה יז

(כ) וְגַם֙ אֶת־הַצִּרְעָ֔ה יְשַׁלַּ֖ח יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ בָּ֗ם עַד־אֲבֹ֤ד הַנִּשְׁאָרִים֙ וְהַנִּסְתָּרִ֔ים מִפָּנֶ֖יךָ׃

כ וְאַף יָת עֲרָעִיתָא יְגָרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בְּהוֹן עַד דְּיֵבַדּוּן דְּאִשְׁתְּאָרוּ וּדְאִטַּמָּרוּ מִקֳּדָמָךְ׃

רש"י ◄ הַצִּרְעָה • (סוטה לו) מִין שֶׁרֶץ הָעוֹף שֶׁהָיְתָה זוֹרֶקֶת בָּהֶם מָרָה וּמְסַמְּאָה אֶת עֵינֵיהֶם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיוּ נִסְתָּרִים שָׁם.

(כא) לֹ֣א תַעֲרֹ֗ץ מִפְּנֵיהֶם֙ כִּ֣י יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בְּקִרְבֶּ֖ךָ אֵ֣ל גָּד֑וֹל וְנוֹרָֽא׃

כא לָא תִתְבַּר מִקֳּדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִנְתֵּה בֵּינָךְ אֱלָהָא רַבָּא וּדְחִילָא׃

(כב) וְנָשַׁל֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ אֶת־הַגּוֹיִ֥ם הָאֵ֖ל מִפָּנֶ֑יךָ מְעַ֣ט מְעָ֔ט לֹ֥א תוּכַ֖ל כַּלֹּתָ֣ם מַהֵ֑ר פֶּן־תִּרְבֶּ֥ה עָלֶ֖יךָ חַיַּ֥ת הַשָּֽׂדֶה׃

כב וִיתָרֵךְ יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָמָךְ זְעֵר זְעֵר לָא תִכּוּל לְשֵׁצָיוּתְהוֹן בִּכְפָרְיַע דִּילְמָא תִסְגֵּי עֲלָךְ חֵיוַת בָּרָא׃

רש"י ◄ פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה • וַהֲלֹא אִם עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אֵין מִתְיָרְאִין מִן הַחַיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ה): "וְחַיַּת הַשָּׂדֶה הָשְׁלְמָה־לָּךְ"? אֶלָּא גָּלוּי הָיָה לְפָנָיו שֶׁעֲתִידִין לַחֲטֹא.

(כג) וּנְתָנָ֣ם יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ לְפָנֶ֖יךָ וְהָמָ֑ם מְהוּמָ֥ה גְדֹלָ֖ה עַ֥ד הִשָּׁמְדָֽם׃

כג וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וִישַׁגְּשִׁנּוּן שִׁגּוּשׁ רַב עַד דְּיִשֵּׁיצְנּוּן׃

רש"י ◄ וְהָמָם • נָקוּד קָמַץ כֻּלּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין מֵ"ם אַחֲרוֹנָה מִן הַיְסוֹד, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ: וְהָם אוֹתָם, אֲבָל (ישעיה כח) "וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ", כֻּלּוֹ יְסוֹד, לְפִיכָךְ חֶצְיוֹ קָמַץ וְחֶצְיוֹ פַּתָּח, כִּשְׁאָר פֹּעַל שֶׁל שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת.

(כד) וְנָתַ֣ן מַלְכֵיהֶ֗ם בְּיָדֶ֔ךָ וְהַאֲבַדְתָּ֖ אֶת־שְׁמָ֑ם מִתַּ֣חַת הַשָּׁמָ֗יִם לֹא־יִתְיַצֵּ֤ב אִישׁ֙ בְּפָנֶ֔יךָ עַ֥ד הִשְׁמִדְךָ֖ אֹתָֽם׃

כד וְיִמְסַר מַלְכֵיהוֹן בִּידָךְ וְתוֹבֵד יָת שְׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא יִתְעַתַּד אֱנָשׁ מִקֳּדָמָךְ עַד דְּתְשֵׁצֵי יָתְהוֹן׃

(כה) פְּסִילֵ֤י אֱלֹהֵיהֶם֙ תִּשְׂרְפ֣וּן בָּאֵ֔שׁ לֹא־תַחְמֹ֥ד כֶּ֖סֶף וְזָהָ֑ב עֲלֵיהֶ֗ם וְלָקַחְתָּ֤ לְךָ֙ פֶּן־תִּוָּקֵ֣שׁ בּ֔וֹ כִּ֥י תוֹעֲבַ֖ת יְהוָ֣ה אֱלֹהֶֽיךָ הִֽוא׃

כה צַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא לָא תַחְמֵד כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי עֲלֵיהוֹן וְתִסַּב לָךְ דִּילְמָא תִתְקַל בֵּהּ אֲרֵי מְרָחֲקָא דַיְיָ אֱלָהָךְ הוּא׃

(כו) וְלֹא־תָבִ֨יא תוֹעֵבָ֜ה אֶל־בֵּיתֶ֗ךָ וְהָיִיתָ֤ חֵרֶם֙ כָּמֹ֔הוּ שַׁקֵּ֥ץ ׀ תְּשַׁקְּצֶ֖נּוּ וְתַעֵ֑ב ׀ תְּתַעֲבֶ֖נּוּ כִּי־חֵ֥רֶם הֽוּא׃ פ

כו וְלָא תָעֵל דִּמְרָחָק לְבֵיתָךְ וּתְהֵי חֲרָמָא כְּוָתֵהּ שַׁקָּצָא תְּשַׁקְּצִנֵּהּ וְרָחָקָא תְּרַחֲקִנֵּהּ אֲרֵי חֲרָמָא הוּא׃

ח (א) כָּל־הַמִּצְוָ֣ה אֲשֶׁר֩ אָנֹכִ֨י מְצַוְּךָ֜ הַיּ֗וֹם תִּשְׁמְרוּן֙ לַעֲשׂ֔וֹת לְמַ֣עַן תִּחְיֻ֔ון וּרְבִיתֶ֖ם וּבָאתֶ֑ם וִירִשְׁתֶּ֥ם אֶת־הָאָ֖רֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּ֥ע יְהוָ֖ה לַאֲבֹתֵיכֶֽם׃

א כָּל דַּתְּפַקֵּדְתָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵּין תִּטְרוּן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְתִסְגּוּן וְתֵיתוּן וְתֵירְתּוּן יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כד) וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדֶךָ. פֵּרוּשׁ בְּחַיִּים חַיּוּתָם כְּאוֹמְרוֹ (יְהוֹשֻׁעַ י') וַיּוֹצִיאוּ אֵלָיו אֶת חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה אֶל יְהוֹשֻׁעַ: תורה כה

א) כָּל הַמִּצְוָה וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת מַה מִּצְוָה הִיא זֹאת, וְעוֹד הֲלֹא כְּבָר אָמַר עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם וּמַה מָּקוֹם לַחֲזֹר לוֹ' כָּל הַמִּצְוָה, אָכֵן הֵן הָאִישׁ מֹשֶׁה הִשְׂכִּיל בְּלִבּוֹת בְּנֵי אָדָם כִּי רוּחַ אֶחָד יִתְעַם כַּקָּטָן כַּגָּדוֹל, וְהוּא סָלַם לְהַמְעִיט בַּעֲבוֹדַת ה' וְלָצֵאת מִדַּרְכָּם הַחַיִּים, וְהוּא כִּי בַּעֲשׂוֹת הָאָדָם מִמִּצְוֹות ה' ב' אוֹ ג' מֵאֲשֶׁר תְּבֹאנָה וּמַה גַּם אִם יַחֲזִיקוּ בְּאַחַת מִכָּל מִצְוֹות ה' בִּתְמִידוּת וּבִזְרִיזוּת יִוָּלֵד בָּהֶם הוֹלָדָה

רש"י◄ **כָּל־הַמִּצְוָה** • כִּפְשׁוּטוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (תנחומא): אִם הִתְחַלְתָּ בְּמִצְוָה, גְּמוֹר אוֹתָהּ, שֶׁאֵינָהּ נִקְרֵאת הַמִּצְוָה אֶלָּא עַל שֵׁם הַגּוֹמְרָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע כד): "וְאֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר־הֶעֱלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם", וַהֲלֹא מֹשֶׁה לְבַדּוֹ נִתְעַסֵּק בָּהֶם לְהַעֲלוֹתָם? אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לְגוֹמְרָהּ וּגְמָרוּהָ יִשְׂרָאֵל, נִקְרֵאת עַל שְׁמָם.

(ב) **וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו אִם־לֹא:**

ב וְתִזְכֹּר יָת כָּל אָרְחָא דִּי דַבְּרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא בְּדִיל לְעַנָּיוּתָךְ לְנַסָּיוּתָךְ לְמִדַּע יָת דִּי בְלִבָּךְ הֲתִטַּר פִּקּוּדוֹהִי אִם לָא:

רש"י◄ **הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו** • שֶׁלֹּא תְּנַסֶּהוּ וְלֹא תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו.

(ג) **וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָה יִחְיֶה הָאָדָם:**

ג וְעַנָּךְ וְאַכְפָּנָךְ וְאוֹכָלָךְ יָת מַנָּא דִּי לָא יְדַעְתָּא וְלָא יָדְעוּן אֲבָהָתָךְ בְּדִיל לְאוֹדָעוּתָךְ אֲרֵי לָא עַל לַחְמָא בִּלְחוֹדוֹהִי מִתְקַיַּם אֱנָשָׁא אֲרֵי עַל כָּל אַפָּקוּת מֵימְרָא דַיְיָ יִתְקַיַּם אֱנָשָׁא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רָעָה לְהִתְעַצֵּל בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת הַבָּאִים לְיָדָם, וּמַה גַּם אִם יִהְיוּ בְּיָדָם כַּמָּה וְכַמָּה מֵהַמִּצְוֹת שֶׁתְּמַלֵּא נַפְשָׁם בִּקְצַת מֵהַמִּצְוֹת, וּמַה מְּאֹד פָּשָׁה נָגַע זֶה וּבִפְרָט בְּלֵב הַהוֹלְכִים בְּתוֹרַת ה' לְהַבְזוֹת הַמִּצְוֹת הַקַּלּוֹת בִּרְאוֹתָם שֶׁהֵם לוֹמְדֵי תּוֹרָה וּמְקַיְּמִים רֹב הַמִּצְוֹת וְכוּ', וְזֶה הוּא הַסּוֹבֵב יִסּוּרֵי הָאֲנָשִׁים וּימַעֵט כְּבוֹדָם וְיַרְבֶּה יְגוֹנוֹתָם וְיִשְׁפֹּל אָדָם וְיִשַּׁח אִישׁ, וַאֲשֶׁר לָזֶה בָּא נְבִיא ה' בְּתוֹכֵחוֹתָיו וְאָמַר **כָּל הַמִּצְוָה** יִחֵס לִכְלָלוּת הַתּוֹרָה לְמִצְוָה אַחַת וְצִוָּה עַל כֻּלָּהּ לְבַל יִטְעֶה בַּשִּׁגְיוֹן הַנִּזְכָּר:

וְנָתַן טַעַם שֶׁאֵין עָלָיו תְּשׁוּבָה וְאָמַר **לְמַעַן תִּחְיוּן וּבָאתֶם** וְגוֹ', נִתְכַּוֵּן בַּמַּאֲמַר **תִּחְיוּן** עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (זהר ח"א ק"ע) כִּי בָּאָדָם יֵשׁ רמ"ח אֵבָרִים וְשס"ה גִּידִים וּכְנֶגְדָּם בָּא דִּבַּר ה' לִשְׁמֹר שס"ה מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה וְרמ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְהִנֵּה יְשַׁעֵר אָדָם בְּבֹא עַל אֵבֶר אוֹ גִיד א' אֵיזֶה מִחוּשׁ אוֹ מַכְאוֹב וְיִצְעַק לִבּוֹ בְּאוֹי וַאֲבוֹי מִמַּכְאוֹבוֹ הַאִם יִקְבַּל מַעֲנֶה לְצַעֲקוֹ בֶּאֱמֹר לוֹ הֲלֹא לְךָ רמ"ח אֵבָרִים וּמֵהֶם רמ"ז שְׁלֵמִים וְאִם חֵלֶק מֵרמ"ח יֶחֱלֶה אֵין רָאוּי לִקְבֹּל עַל זֶה, וְזֶה דִּמְיוֹן שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת שֶׁהֵם מְיֻחָדִים כְּנֶגֶד הָאֵבָרִים וְהַגִּידִים וּכְשֶׁאָדָם עוֹבֵר וּמְבַטֵּל אַחַת מֵהֶנָּה יַפְעִיל הַכְּאֵב בְּשֶׁכְּנֶגְדּוֹ בָּאֵבָרִים וּבַגִּידִים, וּכְשֵׁם שֶׁאֵין תְּשׁוּבַת בְּרִיאוּת רמ"ז מוֹעֶלֶת לְהַעֲבִיר הֶרְגֵּשׁ כְּאֵב הָאֵבָר תַּשְׁלוּם רמ"ח כְּמוֹ כֵן לֹא יַשְׁלִימוּ רמ"ז מִצְוֹת עֲשֵׂה לְחֶסְרוֹן הָא' תַּשְׁלוּם רמ"ח, וּכְמוֹ כֵן לֹא יַשְׁלִים שְׁמִירַת שס"ד מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה לְבִטּוּל א' תַּשְׁלוּם שס"ה, וְהוּא מַאֲמַר **כָּל הַמִּצְוָה** פֵּרוּשׁ בִּכְלָלוּתֶיהָ שֶׁלֹּא יֶחֱסַר כָּל שֶׁבְּיָדְךָ לַעֲשׂוֹת תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת פֵּרוּשׁ בֵּין מל"ת בֵּין מ"ע, וְהַטַּעַם **לְמַעַן תִּחְיוּן** זֶה תָּלוּי בָּזֶה וּכְשֶׁאַתָּה מְחַסֵּר אַחַת מִכָּל הַמִּצְוֹת אַתָּה מְחַסֵּר כְּנֶגְדּוֹ חַיּוּת אֶבֶר אֶחָד, וְאִם תֹּאמַר יִשְׁתַּנֶּה הַמָּשָׁל לַנִּמְשָׁל שֶׁהַמָּשָׁל שֶׁהוּא הֶרְגֵּשׁ אֵבֶר אֶחָד לְפִי שֶׁהוּא מַכְאִיב לְכָל אַחְדּוּת הַגּוּף מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמִּצְוֹת, לָזֶה בָּא מַאֲמַר הַנָּבִיא בְּלָשׁוֹן זֶה **כָּל הַמִּצְוָה** פֵּרוּשׁ שֶׁגַּם מִצְוֹת הַתּוֹרָה לְאַחַת יֵחָשְׁבוּ הֲגַם שֶׁרַבִּים בְּמִנְיָן, יְסוֹד אֶחָד וּבִנְיָן אֶחָד לָהֶם, וּמַעֲתָּה הֵם שָׁוִים מַמָּשׁ לַדִּמְיוֹן הָרָמוּז, וְאוֹמְרוֹ **וּרְבִיתֶם** פֵּרוּשׁ שֶׁבְּאֶמְצָעוּת זֶה לֹא יִהְיֶה לָהֶם מוֹנֵעַ מֵהַטּוּבוֹת וְיִחְיוּ וְיִרְבּוּ, וְאוֹמְרוֹ **וּבָאתֶם** כָּאן הַעִירָם הֶעָרָה גְּדוֹלָה כִּי מִי לָנוּ גָּדוֹל בְּמִצְוֹת וּבַעֲבוֹדַת ה' כְּמֹשֶׁה נֶאֱמַן הקב"ה וְצֵא וּלְמַד שֶׁבְּאַחַת עָלְתָה לוֹ בִּיאַת הָאָרֶץ וְנִמְנַע מִבּוֹא שָׁמָּה אֲפִלּוּ אַחַר מִיתָה, וְזֶה לְךָ הָאוֹת שֶׁצְּרִיךְ לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוָה בִּשְׁלֵמוּת, וְחוּץ מִדְּרָכֵנוּ נִתְכַּוֵּן בַּמַּאֲמַר **תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת** לוֹמַר שֶׁצְּרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם יוֹשֵׁב וּמְצַפֶּה מָתַי תָּבוֹא לְיָדוֹ הַמִּצְוָה לַעֲשׂוֹתָהּ:

עוֹד יִתְבָּאֵר עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז"ל שֶׁאָמְרוּ (מועד"ק כ"ח.) בָּנַי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי לָאו בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִלְּתָא אֶלָּא בְּמַזְּלָא ע"כ, וּבָא מַאֲמַר מֹשֶׁה כָּאן לָהֶם בִּדְבַר חִדּוּשׁ שֶׁאִם יִשְׂרָאֵל יִתְעַצְּמוּ לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת בִּכְלָלוּת יֶבְטְחוּ מִשְּׁלִשְׁתָּם יַחַד, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כָּל הַמִּצְוָה** וְגוֹ' **לְמַעַן תִּחְיוּן** חַיֵּי בָנִים, **וּרְבִיתֶם** הֲרֵי בָּנִים, **וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם** וְגוֹ' הֲרֵי מְזוֹנֵי אֶרֶץ וּמְלֵאָה וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב וְגוֹ', וּמַעֲתָּה כָּל הַמִּתְעַצֵּם בִּשְׁלֵמוּת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מְבֻטָּח בְּבָנֶיו וּבְחַיֵּי וּמְזוֹנֵי, וְזֶה לְךָ הָאוֹת אַבְרָהָם שֶׁהַמַּזָּל הָיָה מַגִּיד עָלָיו שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ בָּנִים וּלְצַד שֶׁהִתְעַצֵּם בִּשְׁלֵמוּת בַּעֲבוֹדַת ה' נִשְׁתַּנָּה הַמַּזָּל וְהָיוּ לוֹ בָּנִים: תורה ב

ג) **וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וְגוֹ'.** צְרִיךְ לָדַעַת מַה קִּשְׁרָן שֶׁל דְּבָרִים שֶׁל **וַיְעַנְּךָ** וְגוֹ' עִם **וַיַּאֲכִלְךָ** וְגוֹ', וּלְפִי מַשְׁמָעוּת הַדְּבָרִים גְּנַאי הַמָּן יַגִּיד, שֶׁאָכִילַת הַמָּן הָיְתָה לְצַד הָרָעָבוֹן, וְזֶה אֵינוֹ שֶׁמְּצִינוּ שֶׁהַתּוֹרָה הִרְבָּה בְּשִׁבְחֵי הַמָּן כָּאָמוּר (במדבר י"א ז) וְהַמָּן וְגוֹ' וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ספרי שם) שֶׁכָּל הַכָּתוּב בְּשִׁבְחוֹ מְדַבֵּר, גַּם הוּא מְזוֹן הַמַּלְאָכִים (יומא ע"ה:)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ד עמ' 1099)

וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת הַמָּן (ח, ג) יֵשׁ לְהָבִין, כֵּיצַד עוֹרַר הַמָּן רָעָבוֹן? וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה לֶחֶם מִן הָאָרֶץ הוּא מְגֻבָּל, כְּמוֹ כָּל דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם (הוּא מָזוֹן, לֹא דָּבָר אַחֵר; וְיֵשׁ לוֹ טַעַם אֶחָד בִּלְבַד), וְלָכֵן הוּא מִתְקַבֵּל וְנִקְלָט בָּאָדָם וּמַשְׂבִּיעַ אוֹתוֹ. אַךְ הַמָּן הָיָה לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, מַאֲכָל אֱלֹקִי, וּכְשֵׁם שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא אֵין סוֹף, אַף הַמָּן הָיָה מַאֲכָל בִּלְתִּי מְגֻבָּל, הַכּוֹלֵל כָּל הַטְּעָמִים שֶׁבָּעוֹלָם. כַּאֲשֶׁר אָדָם מְגֻבָּל אוֹכֵל מַאֲכָל זֶה, הוּא מְקַבֵּל טַעַם מְגֻבָּל בִּלְבַד, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל בְּלִי גְּבוּל טְעָמִים; לָכֵן מְעוֹרֶרֶת בּוֹ אֲכִילָה זוֹ רָעָב, כִּי הוּא נִמְשָׁךְ אֶל הַבְּלִי גְּבוּל, שֶׁלֹּא נִתָּן כְּלָל לִתְפִיסָה. וְאַף בַּתּוֹרָה, שֶׁקְּרוּיָה לֶחֶם, כָּךְ: כָּל הַשָּׁגָה בַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין לָהּ חֵקֶר, מְעוֹרֶרֶת רְעָבוֹן וְצִמָּאוֹן לְהַשִּׂיג יוֹתֵר וְיוֹתֵר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ מאמר שבת פרשת בשלח, יו"ד שבט, ה'תשל"ד

שׁוֹרֵשׁ מוֹצָא פִּי הַוָּיָ' שֶׁבְּדוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר מִשׁוֹרֵשׁ מוֹצָא פִּי הַוָּיָ' שֶׁבָּאָדָם, כֵּיוָן שֶׁכָּל הַגָּבוֹהַּ יוֹתֵר, יוֹרֵד לְמַטָּה יוֹתֵר.

(ד) שִׂמְלָתְךָ֣ לֹא־בָלְתָה֩ מֵעָלֶ֨יךָ וְרַגְלְךָ֜ לֹא־בָצֵ֗קָה זֶ֤ה אַרְבָּעִים֙ שָׁנָ֔ה׃

ד כְּסוּתְךָ לָא אִבְלִיאַת מִנָּךְ וּמְסָנָךְ לָא יְחֵפוּ דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין׃

רש"י◄ **שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה.** עֲנָנֵי כָּבוֹד הָיוּ שָׁפִים בִּכְסוּתָם וּמְגַהֲצִים אוֹתָם כְּמִין כֵּלִים מְגֹהָצִים, וְאַף קְטַנֵּיהֶם, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ גְּדֵלִים, הָיָה גָּדֵל לְבוּשָׁן עִמָּהֶם, כַּלְבוּשׁ הַזֶּה שֶׁל חֹמֶט, שֶׁגָּדֵל עִמּוֹ. **לֹא בָצֵקָה.** לֹא נָפְחָה כַּבָּצֵק, כְּדֶרֶךְ הוֹלְכֵי יָחֵף, שֶׁרַגְלֵיהֶם נְפוּחוֹת.

(ה) וְיָדַעְתָּ֖ עִם־לְבָבֶ֑ךָ כִּ֣י כַאֲשֶׁ֗ר יִסַּ֤ר אִישׁ֙ אֶת־בְּנ֔וֹ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ מְיַסְּרֶֽךָּ׃

ה וְתִדַּע עִם לִבָּךְ אֲרֵי כְּמָא דִי מְאַלֵּף גַּבְרָא יָת בְּרֵהּ יְיָ אֱלָהָךְ מְאַלֵּף לָךְ׃

(ו) וְשָׁמַרְתָּ֣ אֶת־מִצְוֹ֣ת יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ לָלֶ֤כֶת בִּדְרָכָיו֙ וּלְיִרְאָ֣ה אֹתֽוֹ׃

ו וְתִטַּר יָת פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמֵהַךְ בְּאָרְחָן דִּתְקָנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִדְחַל יָתֵהּ׃

(ז) כִּ֣י יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ מְבִיאֲךָ֤ אֶל־אֶ֙רֶץ טוֹבָ֔ה אֶ֖רֶץ נַחֲלֵ֣י מָ֑יִם עֲיָנֹ֤ת וּתְהֹמֹת֙ יֹצְאִ֣ים בַּבִּקְעָ֔ה וּבָהָ֖ר׃

ז אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מַעֲלָךְ לְאַרְעָא טַבְתָּא אַרְעָא נָגְדָא נַחֲלִין דְּמַיִין מַבּוּעֵי עֵינָן וּתְהוֹמִין נָפְקִין בְּבִקְעָן וּבְטוּרִין׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כְּאוֹמְרוֹ לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ, וְנִרְאֶה שֶׁגַּם כָּאן שֶׁבַח הַמָּן יַגִּיד, כִּי הַמַּאֲכָלִים יֶשְׁנָם בְּב' סוּגִים, יֵשׁ מַאֲכָל שֶׁשָּׁוֶה לַכֹּל בֵּין בְּרִיא בֵּין חוֹלֶה לְצַד הֱיוֹתוֹ נָקִי מֵהָעִפּוּשׁ וְכֻלּוֹ נִבְלָע בָּאֲבָרִים וְקַל לְהִתְעַכֵּל וּמַבְרִיא הָאָדָם, וְיֵשׁ מַאֲכָל שֶׁאֵין רָאוּי אֶלָּא לְבָרִיא אֲבָל לְחוֹלֶה יַזִּיקֶנּוּ וִיאַבְּדֵהוּ, לָזֶה אָמַר הַכָּתוּב בְּעִנְיַן הַמָּן **וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ וַיְעַנְּךָ עִנּוּי הַדֶּרֶךְ, וַיַּרְעִבֶךָ עִנּוּי חֶסְרוֹן הַמָּזוֹן, וְהִנֵּה יָדוּעַ הוּא שֶׁהַמִּתְעַנֶּה בַּדֶּרֶךְ יֵאָפְסוּ כֹּחוֹתָיו כֹּחַ הַמְבַשֵּׁל וְכֹחַ הָעִכּוּל וּכְשֶׁאָדָם אוֹכֵל מַאֲכָל קָשֶׁה קְצָת לְהִתְעַכֵּל יַזִּיקֶנּוּ עַד מְאֹד, גַּם כְּשֶׁיִּרְעַב הָאָדָם וְיֹאכַל כְּדֵי שְׂבִיעָה יְבִיאֶנּוּ לִידֵי חֹלִי, וְעֵינֵינוּ רוֹאוֹת כִּי יוֹם שֶׁמִּתְעַנֶּה הָאָדָם, לְעֵת הָאֹכֶל לֹא יוּכַל אָכוֹל כְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ, וְאָמַר **וַיַּאֲכִלְךָ אֶת הַמָּן** הֲרֵי שֶׁבַח הַמַּאֲכָל שֶׁהוּא דָּבָר הָרָאוּי אֲפִלּוּ לַמְעֻנֶּה וְלָרָעֵב מִלְּבַד טַעַם הַנִּרְגָּשׁ שֶׁהָיָה כְּצַפִּיחִית בִּדְבָשׁ: תורה ד

ה) וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ וְגוֹ'. כַּוָּנַת הַכָּתוּב הוּא שֶׁיְּשַׁעֵר הָאָדָם עִם לִבּוֹ שֶׁאֵין טֶבַע אָדָם לְהוֹכִיחַ וּלְיַסֵּר אֶלָּא לִבְנוֹ כִּי עָלָיו יַקְפִּיד בִּרְאוֹתוֹ עֲשׂוֹת רַע מַה שֶׁאֵין כֵּן יַרְגִּישׁ לִבּוֹ בִּרְאוֹת בֵּן חֲבֵרוֹ עֲשׂוֹת רֶשַׁע, וְזֶה מִטֶּבַע הַמִּטְבָּע בָּאֱנוֹשׁ לְהַרְגִּישׁ עַל בְּנוֹ בַּעֲשׂוֹתוֹ דָּבָר אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה וִיקַלְּלֶנּוּ וַיְכַבֵּנוּ מַה שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כֵּן לְמִי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו, כְּמוֹ כֵּן **ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָ,** פֵּרוּשׁ שֶׁהַגַּם שֶׁהָאֻמּוֹת עוֹשִׂים רֶשַׁע וְתוֹעֵבוֹת לֹא יַקְפִּיד עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁמַּקְפִּיד עָלֶיךָ לִהְיוֹתוֹ אֱלֹהֶיךָ שֶׁנִּתְיַחֵד שֵׁם אֱלֹהוּתוֹ עָלֶיךָ וְלָזֶה מְיַסְּרֶךָ עַל כָּל דָּבָר אֲשֶׁר לֹא טוֹב עָשׂוֹת: תורה ו

(ח) אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ:

רש"י◄ זֵית שֶׁמֶן • זֵיתִים הָעוֹשִׂים שֶׁמֶן.

ח אַרְעָא חִטִּין וְסַעֲרִין וְגוּפְנִין וּתְאֵנִין וְרִמּוֹנִין אַרְעָא דְּזֵיתָהָא עָבְדִין מִשְׁחָא וְהִיא עָבְדָא דְּבָשׁ:

(ט) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהָרֳרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת:

ט אַרְעָא דִּי לָא בְעִצּוּרִין תֵּיכוּל בַּהּ לַחְמָא לָא תֶחְסַר כָּל מִדַּעַם בַּהּ אַרְעָא דִּי אַבְנָהָא פַּרְזְלָא וּמִטּוּרָהָא תִּפְסוּל נְחָשָׁא:

(י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ:

י וְתֵיכוּל וְתִשְׂבַּע וּתְבָרֵךְ יָת יְיָ אֱלָהָךְ עַל אַרְעָא טַבְתָּא דִּיהַב לָךְ:

◆ יום שני י"ז מנחם־אב ◆

(יא) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִבְלִתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם:

יא אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִּתְנְשֵׁי יָת דַּחֲלָתָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל דְּלָא לְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וְדִינוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'תורת מנחם – התוועדויות' חלק ט עמוד 116 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

חֹמֶר אִסּוּר גַּאֲוָה

הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ גו', וְגַם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ גו' (ח, יא־יד)

אִיתָא בְּ'סֵפֶר מִצְוֹת גָּדוֹל' (מצות לא־תעשה סד) שֶׁאַף שֶׁהָרַמְבַּ"ם לֹא מָנָה עִנְיָן זֶה בֵּין חֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין, מִכָּל־מָקוֹם אַחֲרֵי שֶׁהִתְבּוֹנֵן שֶׁפְּסוּקִים אֵלּוּ הֵם "יְסוֹד גָּדוֹל", מָנָה בְּמִנְיַן הַלָּאוִין "אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יִתְגָּאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

וּכְבָר הִקְשׁוּ מַדּוּעַ לֹא מָנָה הָרַמְבַּ"ם אֶת עִנְיַן הַגַּאֲוָה בְּחֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין.

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה עַל דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת:

מָצִינוּ בְּנוֹגֵעַ לִרֹב הָעֲבֵרוֹת, שֶׁאֲפִילּוּ אִם עָבְרוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עֲדַיִן שׁוֹכֵן הַקָּבָּ"ה אִתָּם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא טז, טז) "הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם". אַךְ שׁוֹנֶה הוּא אִסּוּר הַגַּאֲוָה,

---

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת וְגו'.

פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֲגַם שֶׁהֵם עֲשִׁירִים מִתְנַהֲגִים כְּמִנְהַג עֲנִיִּים לְב' סִבּוֹת. א' שֶׁחוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִתְמוֹטֵט וְיֵעָנִי לָכֵן מְצַמְצֵם לְבַל יוֹצִיא הוֹצָאוֹת מְרֻבּוֹת, ב' שֶׁלֹּא יַשְׁבִּיעַ עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָאֶה שֶׁהוּא עָשִׁיר, לָזֶה אָמַר **אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת** וְגו' שֶׁאֵין מָקוֹם בָּהּ לְב' הַמִּחוּשִׁים הַנִּזְכָּר, כִּי ב' הַמִּחוּשִׁים יִהְיוּ מֵאֶמְצָעוּת זֶה עָשִׁיר וְזֶה עָנִי וּמֵאֶמְצָעוּת הַהִתְמוֹטְטוּת וּשְׁנֵיהֶם אֵינָם בְּעִיר הַלָּזוֹ, וְנָתַן טַעַם לָזֶה בְּאוֹמְרוֹ **לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ** פֵּרוּשׁ בִּשְׁלֵמָא אִם הָעֹשֶׁר בָּא מִזּוּלַת הָאָרֶץ זֶה מִשְּׁתַּדֵּל וּמַעֲשִׁיר וְזֶה אֵינוֹ מִשְׁתַּדֵּל וּמַעֲנִי אֲבָל כֵּיוָן שֶׁהָעֹשֶׁר בָּאָרֶץ הוּא תָּלוּי וְהַמַּעֲשִׁיר מֵהָאָרֶץ מַעֲשִׁיר וְנִתְחַלְּקָה לְכֻלָּם בְּשָׁוֶה אִם כֵּן כֻּלָּם עֲשִׁירִים, גַּם אֵין לָחוּשׁ לְהִתְמוֹטְטוּת כָּל עֵת הֲיוֹתָם בָּאָרֶץ כִּי מִמֶּנָּה עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהוּא אוֹמְרוֹ **כֹּל בָּהּ:**

וְהַזְכִּיר ב' פְּרָטִים שֶׁהֵם בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת שֶׁהֵם ב' דְּבָרִים הַצְּרִיכִים עִקָּרִים לְתַשְׁמִישֵׁי אָדָם, וְהַזְכִּיר אַחַר זֶה **וְאָכַלְתָּ** וְגו' פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁאֵין שְׁלֵמוּת לָאָרֶץ בִּהְיוֹתָהּ מְשֻׁבַּחַת בְּפֵרוֹת אִם הִיא חַסֶּרֶת דְּבָרִים הַצְּרִיכִין לְיִשּׁוּב הָעִיר וְתַשְׁמִישֵׁי בְּנֵי אָדָם כִּי יָצָא הַשֶּׁבַח לְהַשְׁלִים הֶחָסֵר, וַהֲלֹא תִּמְצָא כַּמָּה עוֹבְדֵי אֲדָמָה גִּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כַּמָּה וְכַמָּה וּמִשְׁתַּכְּרִין הַרְבֵּה בַּמָּה שֶׁנּוֹתֶנֶת הָאֲדָמָה כֹּחָהּ בְּפֵרוֹת הָאָרֶץ וּבְפֵרוֹת הָאֵילָן וְאַף עַל פִּי כֵן עוֹמְדִים בְּחֹסֶר כִּי יוֹצִיאוּ הַכֹּל בְּצָרְכֵי תַּשְׁמִישֵׁיהֶם וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם, לָזֶה אַחַר שֶׁאָמַר **אֶרֶץ חִטָּה** וְגו' גָּמַר אֹמֶר **לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ** וְאֵין אַתָּם צְרִיכִין לְהוֹצִיא מִשֶּׁבַח פֵּרוֹת הָאָרֶץ לְמָקוֹם אַחֵר לְהָבִיא בִּמְקוֹמוֹ דְּבָרִים הַצְּרִיכִים לְתַשְׁמִישׁ אָדָם וְתַשְׁמִישׁ תַּשְׁמִישָׁיו וּבָזֶה יֶשְׁנָם בְּגֶדֶר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ: תורה י

שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (סוטה ה, א) "כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אוֹמֵר הַקָּבָּ"ה: אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִים לָדוּר בָּעוֹלָם". וְהַיְנוּ, שֶׁחָמוּר אִסּוּר גַּאֲוָה יוֹתֵר מִכָּל הָעֲבֵרוֹת. דְּבִשְׁאָר עֲבֵרוֹת, עֲדַיִן נִשְׁאָר לָאָדָם קֶשֶׁר עִם הַקָּבָּ"ה. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּגַאֲוָה אִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה לָאָדָם קֶשֶׁר לֶאֱלוֹקוּת, כִּי כְּשֶׁמִּתְגָּאֶה הֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁהוּא מִתְרַחֵק וּמְנַגֵּד לְגַמְרֵי לַהַקָּבָּ"ה, רַחֲמָנָא־לִיצְלָן.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַטַּעַם שֶׁלֹּא מָנָה הָרַמְבַּ"ם אֶת עִנְיַן הַגַּאֲוָה כְּלָאו בִּפְנֵי־עַצְמוֹ הוּא, כִּי סְבִירָא־לֵיהּ שֶׁכְּבָר נִכְלָל עִוּן זֶה בְּאִסּוּר עֲבוֹדָה־זָרָה. דִּכְמוֹ שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה־זָרָה הוּא מְנַגֵּד גְּמוּר לְהַקָּבָּ"ה, כֵּן הוּא בַּגַּאֲוָה, שֶׁמּוֹרָה עַל רִחוּק גְּמוּר רַחֲמָנָא־לִיצְלָן.

(יב) פֶּן־תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ׃

יב דִּילְמָא תֵּיכוּל וְתִשְׂבַּע וּבָתִּין שַׁפִּירִין תִּבְנֵי וְתֵיתֵב׃

(יג) וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ יִרְבֶּה׃

יג וְתוֹרָךְ וְעָנָךְ יִסְגּוּן וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא יִסְגֵּא לָךְ וְכֹל דִּי לָךְ יִסְגֵּא׃

(יד) וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃

יד וִירִים לִבָּךְ וְתִנְשֵׁי יָת דַּחֲלָתָא דַיְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא׃

(טו) הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר ׀ הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ ׀ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מָיִם הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃

טו דְּדַבְּרָךְ בְּמַדְבְּרָא רַבָּא וּדְחִילָא אֲתַר חֵיוָן קָלָן וְעַקְרַבִּין וּבֵית צַחֲוָנָא אֲתַר דִּי לֵית מַיָּא דְּאַפֵּק לָךְ מַיָּא מִטְּנָרָא תַּקִּיפָא׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ב עמ' 372)

הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא . . אֲשֶׁר אֵין מָיִם (ח, טו) פְּרָטֵי הַמִּדְבָּר רוֹמְזִים לִשְׁלַבִּים שׁוֹנִים שֶׁל יְרִידָה רוּחָנִית. **גָּדוֹל**: הָאָדָם מַחְשִׁיב אֶת הָעוֹלָם לִ'גָּדוֹל', וְאֶת הָעוֹלָם שֶׁל יְהוּדִים וַיַּהֲדוּת לִ'קָטָן', וְזֶה מַשְׁפִּיעַ עָלָיו כַּאֲשֶׁר הוּא בָּא בְּמַגָּע עִם הָעוֹלָם. **נוֹרָא**: גַּם כַּאֲשֶׁר הוּא שָׁרוּי בְּד' אַמּוֹתָיו, הוּא חוֹשֵׁשׁ מִ'מַּה יֹּאמְרוּ הַגּוֹיִים'. **נָחָשׁ**: אַרְסוֹ חַם, הוּא נִהְיָה 'חַם' לְעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וְלָכֵן הוֹלֶכֶת וּמִתְמַעֶטֶת הַחֲמִימוּת בִּקְדֻשָּׁה. **שָׂרָף**: הַחֲמִימוּת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם שׁוֹרֶפֶת וּמְכַלָּה לְגַמְרֵי אֶת הַחֲמִימוּת בִּקְדֻשָּׁה. **עַקְרָב**: אַרְסוֹ קַר, הוּא נִהְיָה קַר וְאָדִישׁ לְגַמְרֵי, אֲפִילוּ חֲמִימוּת זָרָה כְּבָר אֵין בּוֹ. **צִמָּאוֹן**: גַּם כַּאֲשֶׁר מִתְעוֹרֵר בִּתְשׁוּבָה וְחָשׁ צִמָּאוֹן לַהקב"ה, **אֵין מָיִם:** זוֹ תּוֹרָה. הוּא צָמֵא וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֶל מַה.

(טז) הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ׃

טז דְּאוֹכָלְךָ מָנָא בְּמַדְבְּרָא דִּי לָא יָדְעוּן אֲבָהָתָךְ בְּדִיל לְעַנָּיוּתָךְ וּבְדִיל לְנַסָּיוּתָךְ לְאוֹטָבָא לָךְ בְּסוֹפָךְ׃

(יז) וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה׃

יז וְתֵימַר בְּלִבָּךְ חֵילִי וּתְקֵף יְדִי קְנוֹ לִי יָת נִכְסַיָּא הָאִלֵּין׃

(יח) וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ פ

יח וְתִדְכַּר יָת יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי הוּא יָהֵב לָךְ עֲצָה לְמִקְנֵי נִכְסִין בְּדִיל לְקַיָּמָא יָת קְיָמֵהּ דִּי קַיִּים לַאֲבָהָתָךְ כְּיוֹמָא הָדֵין׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יח) וְזָכַרְתָּ אֶת ה' וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ שֶׁצָּרִיךְ לָתֵת לִבּוֹ עַל טוֹבָתוֹ כִּי מֵה' הָיְתָה לוֹ, וְדָבָר זֶה יְעִירֵהוּ תָּמִיד לְהַכִּיר בּוֹרְאוֹ וְהַשְׁגָּחָתוֹ עָלָיו, וּתְחִלַּת תַּחְבֻּלּוֹת יֵצֶר הָאָדָם הִיא לְהַשְׁכִּיחוֹ דָּבָר זֶה וְדָרָךְ זֶה יִכְבָּס לְאַבְדוֹ, וְאוּלַי כִּי לָזֶה סָמַךְ מַאֲמַר שֶׁאַחֲרֵי זֶה **וְהָיָה אִם שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח** פֵּירוּשׁ אִם שָׁכוֹחַ דָּבָר זֶה שֶׁה' הוּא הַמֵּטִיב לְךָ וגו' סוֹפְךָ שֶׁתִּשְׁכַּח אֶת ה', וְסוֹפְךָ לָלֶכֶת

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות אור ליום ב' פרשת עקב, חמישה עשר באב ה'תשמ"ג)

בַּשִּׁיעוּר חוּמָשׁ הַיּוֹמִי מְדוּבָּר אוֹדוֹת שְׁלִילַת הַקָּא־סַלְקָא־דַעְתָּךְ "וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעוֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה", אֶלָּא - "וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ כִּי הוּא הַנּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל" (פְּרָשָׁתֵנוּ ח, יז־יח).

וְהִנֵּה, מִכֵּיוָן שֶׁ"תּוֹרַת אֱמֶת" צְרִיכָה לִשְׁלוֹל קָא־סַלְקָא־דַעְתָּךְ זוֹ, מוּבָן, שֶׁאֵין זוֹ קָא־סַלְקָא־דַעְתָּא שֶׁל הַ"מֶלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל" בִּלְבַד, עִנְיָן שֶׁל טִפְּשׁוּת כוּ' - שֶׁהֲרֵי "בְּשׁוּפְטָנִי לֹא עַסְקִינָן", הַתּוֹרָה אֵינָהּ מִתְעַסֶּקֶת בִּשְׁלִילַת עִנְיָנֵי טִפְּשׁוּת!... כִּי־אִם לִשְׁלוֹל עִנְיָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָקוֹם בְּחָכְמָה וְשֵׂכֶל, אֶלָּא שֶׁבְּחָכְמָה וְשֵׂכֶל גּוּפָא הֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן דְּ"חֲכָמִים הֵמָּה לְהָרַע", אוֹ חָכְמָה שֶׁאֵינָהּ מַתְאִימָה לְחָכְמַת הַתּוֹרָה, אַף שֶׁיֵּשׁ לָהּ מָקוֹם בְּיַחַס לְעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. וּבְעִנְיָנֵנוּ - מִכֵּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה צְרִיכָה לִשְׁלוֹל אֶת הַקָּא־סַלְקָא־דַעְתָּךְ דְּ"כֹּחִי וְעוֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה", בְּהֶכְרַח לוֹמַר שֶׁלּוֹלֵי זֹאת הָיָה מָקוֹם בְּשֵׂכֶל לוֹמַר כֵּן, שֶׁלָּכֵן צְרִיכָה הַתּוֹרָה לִשְׁלוֹל קָא־סַלְקָא־דַעְתָּךְ זוֹ.

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר: מְדוּבָּר אוֹדוֹת יְהוּדִים "מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים", וּבִּפְרָט כְּפִי שֶׁהֵם בְּמַעֲמָד וּמַצָּב נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר - לְאַחֲרֵי הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ (שֶׁזֶּהוּ הַמַּצָּב שֶׁאוֹדוֹתָיו מְדוּבָּר בְּשִׁיעוּר חוּמָשׁ הַיּוֹמִי), הַיְנוּ, כְּפִי שֶׁהָ"עַם הַנִּבְחָר" נִמְצָא בְּאֶרֶץ שֶׁנִּבְחָרָה עֲבוּרוֹ עַל יְדֵי הַקָּבָּ"ה, וְאִם־כֵּן, כֵּיצַד יִתְּכֵן אֲצָלָם קָא־סַלְקָא־דַעְתָּא שֶׁ"כֹּחִי וְעוֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה"?!

וְעַד כְּדֵי כָּךְ - שֶׁצְּרִיכִים צִיּוּי מְיוּחָד לִשְׁלוֹל קָא־סַלְקָא־דַעְתָּךְ זוֹ, וּלְדַעַת הַסְּמַ"ג (מל"ת סד) - נִמְנָה צִיּוּוּי זֶה בְּמִנְיָן תַּרְיָ"ג מִצְוֹת [אַף שֶׁלְּדַעַת הָרַמְבַּ"ם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה אֵינוֹ בְּמִנְיָן תַּרְיַ"ג מִצְוֹת], וּכְפִי שֶׁכּוֹתֵב הַסְּמַ"ג שֶׁ"יְסוֹד גָּדוֹל הוּא בְּיִרְאַת הַשֵּׁם"!

וְהַבִּיאוּר בָּזֶה: יָדוּעַ הַמְּבוֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא בִּתְחִלָּתוֹ (א, ג) שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל הָאָדָם הָעֶלְיוֹן שֶׁעַל הַכִּסֵּא, וּשְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם (הָעֶלְיוֹן) כְּמוֹתוֹ, "כְּמוֹתוֹ דְּהַמְשַׁלֵּחַ מַמָּשׁ".

וְעִנְיָן זֶה מְפוֹרָשׁ בְּנִגְלֶה דְּתוֹרָה (עוֹד לִפְנֵי שֶׁנִּדְפַּס הַ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'...) - כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה (ב"מ נט, ב): "מַאי עָבֵיד קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּהַאי שַׁעְתָּא כו' קָא חַיֵּיךְ וְאָמַר נִצְחוּנִי בָּנַי נִצְחוּנִי", כְּלוֹמַר, שֶׁנִּיתַּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּחַ לְנַצֵּחַ (לֹא רַק אֶת הַנְּהָגַת הָעוֹלָם, כִּי־אִם) אֲפִילּוּ אֶת הַקָּבָּ"ה בְּעַצְמוֹ, כִּבְיָכוֹל.

וְהַטַּעַם הַפְּנִימִי שֶׁבַּדָּבָר - מִפְּנֵי הֱיוֹתָם בָּנָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "בָּנִים אַתֶּם לַהֲוָיָה אֱלֹקֵיכֶם":

"הָאָב זוֹכֶה לַבֵּן כו'" - בְּכַמָּה עִנְיָנִים (ראה עדיות פ"ב מ"ט), וְטַעַם הַדָּבָר - מִפְּנֵי שֶׁ"נִשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהֶן", הַיְנוּ, שֶׁכֵּן הוּא לְמַעְלָה - אֵצֶל הַקָּבָּ"ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה, אַף שֶׁעִנְיָנִים אֵלּוּ מְקַבֵּל הַבֵּן מֵהָאָב - הֲרֵי לִפְעָמִים מִתְגַּלִּים אֵצֶל הַבֵּן כֹּחוֹת נַעֲלִים יוֹתֵר שֶׁלֹּא נִתְגַּלּוּ עֲדַיִן אֲפִילּוּ אֵצֶל הָאָב, כְּמַאֲמַר רז"ל "יָפֶה כֹּחַ הַבֵּן מִכֹּחַ הָאָב", כְּפֵירוּשׁ הַפְּשׁוּט שֶׁבָּזֶה - שֶׁכֹּחוֹ שֶׁל הַבֵּן יָפֶה יוֹתֵר מִכֹּחוֹ שֶׁל הָאָב. וְיֶשְׁנוֹ גַּם הַפֵּירוּשׁ הַפְּנִימִי - שֶׁעִנְיָן זֶה גּוּפָא (שֶׁ"יָפֶה כֹּחַ הַבֵּן") בָּא כְּתוֹצָאָה "מִכֹּחַ הָאָב". וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: מִכֵּיוָן שֶׁהַבֵּן נִלְקַח מֵהָאָב וְהוּא מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הָאָב - אֵיךְ יִתְּכֵן שֶׁכֹּחוֹ שֶׁל הַבֵּן יִהְיֶה יָפֶה יוֹתֵר מִכֹּחוֹ שֶׁל הָאָב?! מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְמוֹכֵר וְקוֹנֶה, שֶׁדָּבָר שֶׁאֵין אֵצֶל הַמּוֹכֵר - לֹא יָכוֹל לִהְיוֹת אֵצֶל הַקּוֹנֶה. וּבִלְשׁוֹן הַיְדוּעַ: "רַבִּי לֹא שָׁנָה, ר' חִיָּא מְנָא לֵיהּ"?! וְהַבִּיאוּר בָּזֶה: גַּם אֵצֶל הָאָב יֶשְׁנוֹ עִנְיָן זֶה מִצַּד הַכֹּחוֹת הַנֶּעְלָמִים, וּמִשּׁוּם זֶה יָכוֹל הַדָּבָר לְהִתְגַּלּוֹת אֵצֶל הַבֵּן - "מִכֹּחַ הָאָב", הַיְנוּ, מִפְּנִימִיּוּת וְעַצְמִיּוּת כֹּחוֹ שֶׁל הָאָב, אַף שֶׁאֵצֶל הָאָב עַצְמוֹ לֹא בָּא הַדָּבָר לִידֵי גִּלּוּי, שֶׁלָּכֵן יָפֶה כֹּחוֹ שֶׁל הַבֵּן יוֹתֵר (בְּכֹחוֹת הַגִּלּוּיִם) מִכֹּחוֹ שֶׁל הָאָב.

[וְזֶהוּ גַּם הַבִּיאוּר בְּסִיפּוּר הַגְּמָרָא (מנחות כט, ב) שֶׁכַּאֲשֶׁר הַקָּבָּ"ה הֶרְאָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁדּוֹרֵשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ תִּילֵי תִּילִין שֶׁל הַלָּכוֹת, "אָמַר לוֹ חֲזוֹר לַאֲחוֹרֶיךָ, הָלַךְ וְיָשַׁב בְּסוֹף שְׁמוֹנֶה שׁוּרוֹת, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה הֵן אוֹמְרִים, תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְדָבָר אֶחָד, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו, רַבִּי מִנַּיִן לְךָ, אָמַר לָהֶן, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ" - דִּלְכְאוֹרָה תָּמוּהַּ: מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הָיָה הַמְקַבֵּל הָרִאשׁוֹן שֶׁקִּיבֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵהַקָּבָּ"ה עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, וְאִם כֵּן, אֵיךְ יִתְּכֵן שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא דָּרַשׁ בַּתּוֹרָה עִנְיָנִים שֶׁלֹּא הָיוּ יְדוּעִים לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ - מִנַּיִן קִיבְּלָם רַבִּי עֲקִיבָא אִם לֹא מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ?!

וְהַבִּיאוּר בָּזֶה: הַתּוֹרָה כְּלָלוּת וּפְרָטוּת נֶאֱמְרָה, וְלָכֵן, אֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הָיָה בְּגָלוּי "כְּלָלוּת" הַדָּבָר, בְּאוֹפֶן שֶׁל "כְּלָל" שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵט עֲדַיִן לִפְרָטִים, וְאִילּוּ רַבִּי עֲקִיבָא - גִּילָה אֶת פְּרָטֵי הַדְּבָרִים מֵהַ"כְּלָל" עַל יְדֵי י"ג הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶם, כָּךְ שֶׁנִּתְגַּלּוּ הַפְּרָטִים עוֹד לִפְנֵי שֶׁנִּתְגַּלּוּ אֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ].

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מוּבָן בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָן דְּ"נִצְחוּנִי בָּנַי נִצְחוּנִי":

כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת גִּלּוּי אֱלָקוּת שֶׁאֵינוֹ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת [שֶׁלֹּא בְּאוֹפֶן דְּקִיְּמָא סֵיהֲרָא בְּאַשְׁלְמוּתָא, הַמּוֹרֶה גַּם עַל הַשְּׁלֵימוּת אֵצֶל הַמַּשְׁפִּיעַ - שֶׁמָּשׁ], שֶׁזֹּהִי הַדַּרְגָּא דְּ"אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים" [לִפְנֵי הַשְּׁלֵימוּת דְּ"הַוֵי' עִמּוֹ שֶׁהַלָּכָה כְּמוֹתוֹ"] - אַזַּי יְכוֹלָה לִהְיוֹת דֵּעָה שְׁנִיָּה מְנוּגֶדֶת,

---

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְלֹא בְּמַחְשָׁבָה לְבַד אֶלָּא בְּמַעֲשֶׂה כְּאוֹמְרוֹ וַעֲבַדְתֶּם, וְלֹא עֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ מְסֻיֶּמֶת בְּאִסּוּר אֶלָּא וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם שֶׁהִיא עֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת בְּאִסּוּר לְכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעוֹלָם, כְּאוֹמְרָם ז"ל (סנהדרין ס"ג) הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְמַרְקוֹלִיס חַיָּב הֲגַם שֶׁאֵין עֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ, הָא לָמַדְתָּ שֶׁהַזְּכִירָה זוֹ גֶּדֶר גָּדוֹל לַעֲבוֹדַת ה' וּמַחֲסָרוֹנָהּ יַדִּיחֶנּוּ הַשָּׁטָן מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה לְמַטָּה מִמֶּנָּה: תורה יט

וְעַד כְּדֵי כָּךְ - שֶׁהַקָּבָּ"ה אוֹמֵר "נִצְחוּנִי בָּנַי נִצְחוּנִי", בְּדוּגְמַת מַעֲלָתוֹ שֶׁל הַבֵּן שֶׁדַּוְקָא אֶצְלוֹ מִתְגַּלִּים הַכֹּחוֹת הַנֶּעְלָמִים שֶׁל הָאָב, עוֹד לִפְנֵי שֶׁמִּתְגַּלִּים אֶצֶל הָאָב עַצְמוֹ.

כְּלוֹמַר: מִכֵּיוָן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בָּנָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה, הֵינוּ, שֶׁהֵם מְצִיאוּת אַחַת עִם הַקָּבָּ"ה - לָכֵן, יָכוֹל לִהְיוֹת אֶצְלָם הָעִנְיָן דְּ"נִצְחוּנִי בָּנַי נִצְחוּנִי"; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנוֹגֵעַ לְאוּמּוֹת הָעוֹלָם וּכְלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת - שֶׁשָּׁם לֹא יִתָּכֵן כְּלָל הָעִנְיָן דְּ"נִצְחוּנִי".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָנָת שַׁפִּיר הַקָּשָׁא־סַלְקָא־דַעְתָּךְ דְּ"כֹּחִי וְעוֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה" - דְּמִכֵּיוָן שֶׁיְּהוּדִי מַרְגִּישׁ שֶׁהוּא בְּנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, אַזַּי יָכוֹל לְהִתְקַבֵּל אֶצְלוֹ שֶׁ"כֹּחִי וְעוֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה", מִכֵּיוָן שֶׁכֹּחוֹ הוּא הַכֹּחַ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, שֶׁהֲרֵי הוּא מְצִיאוּת אַחַת עִם הַקָּבָּ"ה - אָבִיו.

וְעַל זֶה בָּא צִיווּי הַתּוֹרָה - "וְזָכַרְתָּ כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ הוּא הַנּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל", הֵינוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה גּוּפָא הוּא "מִכֹּחַ הָאָב", מִפְּנִימִיּוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הָאָב.

(יט) **וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הֵעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן:**

יט וִיהֵי אִם מִנְשָׁאָה תִּנְשֵׁי יָת דַּחֲלָתָא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּתְהַךְ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִנּוּן וְתִסְגּוּד לְהוֹן אַסְהֲדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵּין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדּוּן:

(כ) **כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ**

כ כְּעַמְמַיָּא דִּי יְיָ מְאַבִּיד מִקָּדְמֵיכוֹן כֵּן תֵּיבְדּוּן חֲלַף דְּלָא קַבֵּלְתּוּן בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן:

ט (א) **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם:**

א שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתְּ עָבֵר יוֹמָא דֵּין יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְמֵירַת עַמְמִין רַבְּרְבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ קְרִוִין רַבְּרְבָן וּכְרִיכָן עַד צֵית שְׁמַיָּא:

רש"י ◄ **גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ** • אַתָּה עָצוּם, וְהֵם עֲצוּמִים מִמֶּךָּ.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יט־כ) אָבֹד תֹּאבֵדוּן וְגוֹ' כַּגּוֹיִם וְגוֹ'.

צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה כָּפַל לוֹמַר אָבֹד תֹּאבֵדוּן, עוֹד לָמָּה הֶצְרֵךְ לְדַמּוֹת וְלוֹמַר **כַּגּוֹיִם** וְגוֹ', עוֹד לָמָּה הֶצְרֵךְ לוֹמַר לְבַסּוֹף פַּעַם ב' **כֵּן תֹּאבֵדוּן** וְלֹא סָמַךְ לְמַה שֶׁאָמַר בִּתְחִלָּה אָבֹד תֹּאבֵדוּן שֶׁעָלָיו חוֹזֵר מֵאָמַר כַּגּוֹיִם וְגוֹ', אָכֵן יִתְבָּאֵר הַכָּתוּב עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז) שֶׁלֹּא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא עַל שֶׁבִּטְּלוּ בָהּ דִּבְרֵי תּוֹרָה, וַהֲגַם שֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אִם הָיוּ לוֹמְדִים תּוֹרָה לֹא הָיְתָה נֶחֱרֶבֶת כְּאוֹמְרָם ז"ל, וּמֵעַתָּה יֵשׁ מָקוֹם לְהַרְשִׁיעַ וְלַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וּלְהַעֲרִים לִלְמֹד תּוֹרָה כְּדֵי שֶׁתָּגֵן עֲלֵיהֶם לְבַל יֹאבְדוּ, לָזֶה בָּא הַמַּאֲמָר כָּאן כְּשֶׁבָּא לְהַתְרוֹת עַל עֲבוֹדַת ע"ז שֶׁתִּסּוֹבֵב שֶׁיֹּאבְדוּ מִן הָאָרֶץ אָמַר **הֵעִדֹתִי** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ הֲרֵינִי מַתְרֶה בָּכֶם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן וּפֵרוּשׁ בִּתְחִלָּה אֲבֵדָה אַחַת תֹּאבֵדוּן וְהוּא שֶׁתִּהְיוּ כַּגּוֹיִם חֲסֵרֵי הַתּוֹרָה שֶׁיִּשְׁכְּחֵם ה' מֵהֶם וְיִהְיוּ כַּגּוֹיִים וְאָז כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר ה' מַאֲבִיד וְגוֹ' כֵּן תֹּאבֵדוּן זוֹ אֲבֵדַת עַצְמָם, וּכְפִי זֶה תֵּבֵת **כַּגּוֹיִם** נִמְשֶׁכֶת לְמַעְלָה לוֹמַר דִּמְיוֹן הָאֲבֵדָה שֶׁיִּהְיוּ כַּגּוֹיִם וְנִמְשֶׁכֶת לְמַטָּה לְדִמְיוֹן אֲבֵדַת הַגּוֹיִם עַצְמָן מִן הָאָרֶץ, וְאוֹמְרוֹ **עֵקֶב** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ כֵּיוָן שֶׁאֵין תּוֹרָה הָא לָמַדְתָּ שֶׁאִם יֵשׁ לָהֶם תּוֹרָה הֲגַם שֶׁיִּהְיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה תּוֹרָה תַּעֲמֹד לָהֶם, וְהוּא מַה שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר **בְּקוֹל ה'** וּכְבָר הֲעִירוֹתִיךָ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁיִּזְכִּיר קוֹל יְדַבֵּר עַל הַתּוֹרָה:

עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ **כַּגּוֹיִם** וְגוֹ', **כֵּן תֹּאבֵדוּן,** כִּי מִלְּבַד אֲבֵדָתָם שֶׁאָמַר לְמַעְלָה בַּמַּאֲמָר אָבֹד תֹּאבֵדוּן עוֹד צָרָה אַחֶרֶת לָהֶם אַחַר שֶׁיֹּאבְדוּ הַנִּשְׁאָרִים בָּהֶם יִהְיוּ כַּגּוֹי' אֲשֶׁר וְגוֹ' כֵּן יֹאבְדוּן פֵּרוּשׁ שֶׁיִּפְרֶת מֵהֶם נְבוּאָה וְרוּה"ק שֶׁיֹּאבְדוּ, וְעַל זֹאת יֶחֱרַד לֵב עַם ה' שֶׁאֵין קְלָלָה בָּעוֹלָם כָּזוֹ אוֹי לַדּוֹרוֹת שֶׁקָּעֲמוּ כּוֹס הַמַּר הַזֶּה מַר מִמָּוֶת וְהוּא רַחוּם יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ כִּי יִתֵּן אֶת רוּחוֹ בְּנוּ כִּימֵי קֶדֶם:

עוֹד יִתְבָּאֵר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי שְׁלֹשָׁה מִינֵי פְּרָעֲנוּת רָמַז לָהֶם כָּאן, הָאֶחָד דִּמְיוֹן שֶׁאֵרַע לָהֶם בְּחָרְבַּן הַבַּיִת שֶׁהָרַג מֵהֶם מַה שֶׁהָרַג נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע וְהַגְּלָה הַנִּשְׁאָרִים וְהוּא מַאֲמַר **אָבֹד תֹּאבֵדוּן,** ב' דִּמְיוֹן מַה שֶׁאֵרַע לָהֶם בִּימֵי מָרְדְּכַי שֶׁבִּקֵּשׁ הָמָן הָרָשָׁע לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים וְהוּא מַאֲמַר **כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר ה' מַאֲבִיד** פֵּרוּשׁ שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶם (לקמן כ' ט"ז) לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה כְּמוֹ כֵן יִהְיֶה עָנְשָׁם, וּכְמוֹ כֵן הָיְתָה גְּזֵרַת הָמָן עַל יִשְׂרָאֵל לוּלֵי זְכוּת מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר שֶׁעָמְדוּ וּבִטְּלוּ הַגְּזֵרָה, וְלָזֶה כָּפַל לוֹמַר **כֵּן תֹּאבֵדוּן** לוֹמַר שֶׁהוּא דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, ג' גְּזֵרוֹת הָעִדֵּר הַנְּבוּאָה מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא מַאֲמַר **עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל ה',** הַכַּוָּנָה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ עֵקֶב פֵּרוּשׁ בְּסוֹף הַמּוּסָרִים וְהַתּוֹכֵחוֹת יִהְיֶה לָכֶם זֹאת שֶׁלֹּא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל ה', וּכְבָר כָּתַבְתִּי שֶׁאֵין יִסּוּרִים מָרִים מִמְּרִירוּת הַמָּוֶת כְּדָבָר זֶה: תורה א

א) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר וְגוֹ'.

אוֹמְרוֹ **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל** פֵּרוּשׁ תְּנוּ דַּעְתְּכֶם לְמַאֲמַר זֶה שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם

(ב) עַם־גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק׃

ב עַם רַב וְתַקִּיף בְּנֵי גִּבָּרַיָּא דִּי אַתְּ יְדַעַתְּ וְאַתְּ שְׁמַעַתְּ מָן יִכּוּל לְמֵיקַם קֳדָם בְּנֵי גִּבָּרַיָּא׃

(ג) וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ׃

ג וְתִדַּע יוֹמָא דֵּין אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא יְעֵבַר קֳדָמָךְ מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא אָכְלָא הוּא יְשֵׁצְנוּן וְהוּא יְתָרְכִנּוּן קֳדָמָךְ וּתְתָרְכִנּוּן וְתוֹבְדִנּוּן בִּפְרִיעַ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ לָךְ׃

◆ יום שלישי י"ח מנחם־אב ◆

(ד) אַל־תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ בַּהֲדָף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם ׀ מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃

ד לָא תֵימַר בְּלִבָּךְ בִּדְיִתְבַּר יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ לְמֵימַר בְּזָכוּתִי אַעֲלַנִי יְיָ לְמֵירַת יָת אַרְעָא הָדָא וּבְחוֹבֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יְיָ מְתָרֵךְ לְהוֹן מִקֳּדָמָךְ׃

רש"י◄ אַל־תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ • צִדְקָתִי וְרִשְׁעַת הָ׳עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים׳ גָּרְמוּ.

(ה) לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצָם כִּי בְּרִשְׁעַת ׀ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן הָקִים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃

ה לָא בִּזְכוּתָךְ וּבְקַשִּׁיטוּת לִבָּךְ אַתְּ עָלֵל לְמֵירַת יָת אַרְעָהוֹן אֲרֵי בְּחוֹבֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ מְתָרְכְהוֹן מִקֳּדָמָךְ וּבְדִיל לַאֲקָמָא יָת פִּתְגָמָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃

רש"י◄ לֹא בְצִדְקָתְךָ וְגוֹ׳ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת וְגוֹ׳ • כִּי בְּרִשְׁעַת הַגּוֹיִם. הֲרֵי ׳כִּי׳ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן: ׳אֶלָּא׳.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אַתָּה עוֹבֵר מָה רְצוֹנִי לוֹמַר לָכֶם בָּזֶה אַתָּה עוֹבֵר וְהַשְׁכִּילוּ כַּוָּנָתִי בְּמַאֲמָר זֶה מַה הוּא, וְהוּא עָלָיו הַשָּׁלוֹם נִתְכַּוֵּן לַהֲעִירָם עַל מַה שֶּׁאֵרַע אֵלָיו שֶׁהוּא אֵינוֹ עוֹבֵר, וְלָזֶה אָמַר **אַתָּה** לוֹמַר וְלֹא אָנִי, וְהַטַּעַם כְּאוֹמְרָם ז"ל (מד"ר פ"א) וְז"ל לִפְתּוֹחַ לָהֶם פֶּתַח שֶׁיְּבַקְּשׁוּ עָלָיו רַחֲמִים ע"כ, וְחָשׁ שֶׁמָּא לֹא יָבִינוּ אֶת דְּבָרָיו וְהַקְדִּים לוֹמַר שְׁמַע פְּרוּשׁ הָבֵן, וְאוֹמֵר **הַיּוֹם** נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהַהֶפְרֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בֵּינָם לְבֵינוֹ שֶׁהֵם עוֹבְרִים וְהוּא אֵינוֹ עוֹבֵר הוּא דַּוְקָא הַיּוֹם אֲבָל בִּזְמָן אַחֵר יַעֲבֹר גַּם הוּא כְּאוֹמְרָם ז"ל (זהר ח"ב ק"כ.) בַּפָּסוּק כִּימֵי צֵאתְךָ וְגוֹ׳ כִּי לְעָתִיד מֹשֶׁה יַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: תורה ב

ב) עַם גָּדוֹל וְגוֹ׳ אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ. קָשֶׁה אִם יָדַע, מַה חֲשִׁיבוּת לְזִכְרוֹן הַשְּׁמִיעָה אַחַר שֶׁיָּדַע, עוֹד לָמָּה אָמַר ב"פ **אַתָּה וְאַתָּה** וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר אַתָּה יָדַעְתָּ וְשָׁמַעְתָּ. אָכֵן הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁמְּדַבֵּר עִם ב׳ כִּתּוֹת, כַּת גְּדוֹלָה בְּכַמּוּת הֵם עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכַת גְּדוֹלָה בְּאֵיכוּת הֵם יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב שֶׁהֵם גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וּבִפְרָט יְהוֹשֻׁעַ שֶׁמּוּכָן לִמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל, וְהִתְחִיל לְדַבֵּר עִם הַגְּדוֹלִים שֶׁהֵם יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב וְאָמַר **אַתָּה יָדַעְתָּ** שֶׁהֵם יָדְעוּ יְדִיעָה בְּרוּרָה בְּרַגְלָם אֶת הָאָרֶץ, וּכְנֶגֶד הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אָמַר **וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ** מִפִּי הַמַּגִּידִים, וּבָזֶה נִתְיַשְּׁבוּ הַדִּקְדּוּקִים: תורה ג

ג) וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם. הֶצְרֵךְ לוֹמַר **הַיּוֹם,** לְהַעִירָם שֶׁלֹּא עַד אַחַר בּוֹאָם אֶל הָאָרֶץ יִירְשׁוּ עַם גָּדוֹל וְגוֹ׳ אָז יַצְדִּיקוּ זֶה אֶלָּא מֵהַיּוֹם יֵדְעוּ וְיַצְדִּיקוּ דָּבָר זֶה שֶׁהוּא הָעֹבֵר וְגוֹ׳: תורה ד

ד) אַל תֹּאמַר וְגוֹ׳. קָשֶׁה בִּשְׁלָמָא מַה שֶּׁצִּוָּה בְּבַל יֹאמְרוּ בְּצִדְקָתָם מְצִינוּ שֶׁסִּתְרוֹ בִּדְבָרָיו אֶלָּא מַאֲמַר וּבְרִשְׁעַת הֲרֵי גַּם הוּא מַסְכִּים וְהוֹלֵךְ כְּאוֹמֵר בְּסָמוּךְ כִּי בְּרִשְׁעַת וְגוֹ׳ וְאִם כֵּן לָמָּה יְצַוֶּה לָהֶם בְּבַל תֹּאמַר. וְאוּלַי שֶׁחָשׁ שֶׁיַּחְשְׁבוּ שֶׁלֹּא אָסַר לָהֶם מַאֲמַר בְּצִדְקָתִי אֶלָּא כְּשֶׁלֹּא יִגְמְרוּ אוֹמֵ׳ וּבְרִשְׁעַת אֲבָל כְּשֶׁיֹּאמְרוּ גַּם כֵּן וּבְרִשְׁעַת וְגוֹ׳ אֵין אִסּוּר הֲגַם שֶׁיֹּאמְרוּ בְּצִדְקָתִי, תַּלְמוּד לוֹמַר אַל תֹּאמַר בְּצִדְקָתִי הֲגַם שֶׁתִּגְמְרוּ אוֹמֵר וּבְרִשְׁעַת וְגוֹ׳: תורה ה

ה) לֹא בְצִדְקָתְךָ. פֵּרוּשׁ לֹא בְּצִדְקָתְךָ אַתָּה רָאוּי לָרֶשֶׁת הָאָרֶץ, אֲבָל עַל כָּל פָּנִים דּוֹר כָּשֵׁר הָיוּ בָּאֵי הָאָרֶץ, וְכֵן תִּמְצָא שֶׁאָמַר לָהֶם וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם וְגוֹ׳, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיוּ שְׁלֵמִים לָתֵת לָהֶם הָאָרֶץ לִזְכוּתָם אִם לֹא הָיְתָה

(ו) וְיָדַעְתָּ֖ כִּי֑ לֹ֣א בְצִדְקָתְךָ֗ יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ נֹתֵ֣ן לְךָ֔ אֶ֥ת הָאָ֖רֶץ הַטּוֹבָ֣ה הַזֹּ֑את לְרִשְׁתָּ֗הּ כִּי֙ עַם־קְשֵׁה־עֹ֖רֶף אָֽתָּה׃

ו וְתִדַּע אֲרֵי לָא בִּזְכוּתָךְ יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ יָת אַרְעָא טַבְתָּא הָדָא לְמֵירְתַהּ אֲרֵי עַם קְשֵׁי קְדַל אָתְּ׃

(ז) זְכֹ֣ר אַל־תִּשְׁכַּ֗ח אֵ֤ת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ֙ אֶת־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בַּמִּדְבָּ֖ר לְמִן־הַיּ֑וֹם אֲשֶׁר־יָצָ֣אתָ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם עַד־בֹּֽאֲכֶ֖ם עַד־הַמָּק֥וֹם הַזֶּ֖ה מַמְרִ֥ים הֱיִיתֶ֖ם עִם־יְהוָֽה׃

ז הֱוֵי דְכִיר לָא תִּנְשֵׁי יָת דִּי אַרְגֵּזְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּמַדְבְּרָא לְמִן יוֹמָא דִּי נְפַקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין מְסָרְבִין הֲוַיתּוּן קֳדָם יְיָ׃

(ח) וּבְחֹרֵ֖ב הִקְצַפְתֶּ֑ם אֶת־יְהוָ֖ה וַיִּתְאַנַּ֥ף יְהוָ֛ה בָּכֶ֖ם לְהַשְׁמִ֥יד אֶתְכֶֽם׃

ח וּבְחֹרֵב אַרְגֵּזְתּוּן קֳדָם יְיָ וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ בְּכוֹן לְשֵׁצָאָה יָתְכוֹן׃

(ט) בַּעֲלֹתִ֣י הָהָ֗רָה לָקַ֤חַת לוּחֹת֙ הָאֲבָנִ֔ים לוּחֹ֖ת הַבְּרִ֣ית אֲשֶׁר־כָּרַ֣ת יְהוָ֑ה עִמָּכֶ֗ם וָאֵשֵׁ֤ב בָּהָר֙ אַרְבָּעִ֣ים יוֹם֔ וְאַרְבָּעִ֥ים לַ֖יְלָה לֶ֣חֶם לֹ֑א אָכַ֣לְתִּי וּמַ֔יִם לֹ֥א שָׁתִֽיתִי׃

ט בְּמִסְּקִי לְטוּרָא לְמִסַּב לוּחֵי אַבְנַיָּא לוּחֵי קְיָמָא דִּי גְזַר יְיָ עִמְּכוֹן וִיתֵבִית בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָן לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמַיָּא לָא אִשְׁתֵּיתִי׃

רש"י ◄ **וָאֵשֵׁב בָּהָר •** (מגילה כא) אֵין 'יְשִׁיבָה' אֶלָּא לְשׁוֹן עַכָּבָה.

(י) וַיִּתֵּ֣ן יְהוָ֗ה אֵלַ֤י אֶת־שְׁנֵי֙ לוּחֹ֣ת הָאֲבָנִ֔ים כְּתֻבִ֖ים בְּאֶצְבַּ֣ע אֱלֹהִ֑ים וַעֲלֵיהֶ֗ם כְּכָל־הַדְּבָרִ֤ים אֲשֶׁר֙ דִּבֶּ֣ר יְהוָ֔ה עִמָּכֶ֖ם בָּהָ֑ר מִתּ֥וֹךְ הָאֵ֖שׁ בְּיֹ֣ום הַקָּהָ֑ל׃

י וִיהַב יְיָ לִי יָת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעָא דַיְיָ וַעֲלֵיהוֹן כְּכָל פִּתְגָמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא בְּיוֹמָא דִקְהָלָא׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּרִית אָבוֹת, וַהֲגַם שֶׁבְּרִית אָבוֹת לֹא הָיְתָה מוֹעֶלֶת לָרֶשֶׁת הָאָרֶץ אִם הָיוּ רְשָׁעִים וְדוֹר הַמִּדְבָּר יוֹכִיחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָראב"ד בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה בְּפ"ב דְּעֵדֻיּוֹת שֶׁשְּׁנִינוּ הָאָב זוֹכֶה לַבֵּן וְכוּ' וּבְמִסְפַּר הַדּוֹרוֹת לְפָנָיו וְהוּא הַקֵּץ שֶׁנֶּאֱמַר קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ ע"כ, וְכָתַב הָרַאב"ד וְז"ל שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת הַדּוֹר שֶׁהוּא זַכַּאי וּמִתְגַּלְגֵּל עִמָּהֶם עַד אוֹתוֹ דּוֹר וְכוּ' כְּדוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וְכוּ' ע"כ, הֲרֵי שֶׁצְּרִיךְ גַּם כֵּן דּוֹר זַכַּאי אַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיָה בִּזְכוּתָם שִׁעוּר אֲשֶׁר יִזְכּוּ בִּשְׁבִילוֹ לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אִם לֹא הָיְתָה בְּרִית אָבוֹת, וּכְפִי זֶה אוֹמְרוֹ **לֹא בִּצְדָקָתְךָ** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁאַתֶּם עֲדָה שְׁלֵמָה אֵין כֹּחַ בִּזְכוּתְכֶם לְהַשִּׂיג דָּבָר זֶה, וְהֶחְלִיט לוֹמַר לֹא בְּצִדְקָתְךָ לְהָעִיר שֶׁלֹּא הוֹעִילָה צִדְקוּתָם אֲפִלּוּ לְסַיֵּעַ כִּי בְּרִית אָבוֹת מַסְפֶּקֶת אֶלָּא הוֹעִיל כִּשְׁרוֹן מַעֲשֵׂיהֶם לְבַל יִמָּנַע הַטּוֹב מֵהֶם: **כִּי** בְּרִשְׁעַת וְגוֹ' וּלְמַעַן וְגוֹ' אֲשֶׁר נִשְׁבַּע וְגוֹ'. וְלֹא הִסְפִּיק בְּאַחַת מֵהֵנָּה, כִּי בְּלֹא רִשְׁעַת הַגּוֹיִים לֹא הָיָה ה' מוֹרִישָׁם שֶׁלֹּא עַל פִּי הַמִּשְׁפָּט, וּבְרִשְׁעַת לְבַד אֵין רְאוּיִים יִשְׂרָאֵל לִטֹּל אַרְצָם. אוֹ אֶפְשָׁר כִּי פֵּרוּשׁ מוֹרִישָׁם הוּא מְאַבְּדָם וְלָזֶה צְרִיךְ רֶשַׁע שֶׁזּוּלַת הָרֶשַׁע לֹא הָיָ' ה' גּוֹזֵר עֲלֵיהֶם (לְקַמָּן כ' ט"ז) לֹא תַחֲיֶה כָּל נְשָׁמָה: תורה ו

ו"-ז) וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא וְגוֹ' זְכֹר אַל תִּשְׁכַּח וְגוֹ'. קָשֶׁה מַה מוֹכִיחַ מִמָּה שֶׁעָבַר בַּזְּמַנִּים שֶׁהָיוּ בָּהֶם רְשָׁעִים לִזְמַן זֶה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁצִּדְקָתָם שֶׁהֵם עוֹמְדִים בָּהּ הַיּוֹם, תַּסְפִּיק לָהֶם לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ וִיכוֹלִין לוֹמַר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי ה', אָכֵן הַכַּוָּנָה הִיא כִּי מִמָּה שֶׁהָיוּ רוֹאִים שֶׁבַּזְּמַן שֶׁהָיוּ מַמְרִים אֶת ה' בְּדֶרֶךְ בִּיאָתָם לָאָרֶץ וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ נוֹסְעִים וּבָאִים לִרְשִׁתָּהּ מֵעַתָּה בִּיאָתָם הִיא לְצַד בְּרִית אָבוֹת וְאֵין רְאָיָה מִמָּה שֶׁהֵם בָּאִים לָאָרֶץ שֶׁבִּזְכוּתָם הֵם בָּאִים: תורה ח

י) כְּתֻבִים וְגוֹ' וַעֲלֵיהֶם וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ **וַעֲלֵיהֶם.** הִנֵּה בְּפָרָשַׁת תִּשָּׂא (ל"א י"ח) פֵּרַשְׁתִּי מַאֲמַר כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים שֶׁהָיָה ה' מְכַוֵּן אֶצְבַּע אֱלֹהִים כְּנֶגֶד הַלּוּחַ בְּצוּרַת הָאוֹת וּבָזֶה הָיָה אֶת שֶׁכְּנֶגְדּוֹ נִסְמָךְ לְצִדָּדִין וְנִשְׁאַר מָקוֹם חָקוּק וּכְאוֹמְרוֹ חָרוּת עַל הַלֻּחוֹת,

(יא) וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחוֹת הַבְּרִית:

יא וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן יְהַב יְיָ לִי יָת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא לוּחֵי קְיָמָא:

רש"י◄ **לוּחֹת** • "לוּחַת" כְּתִיב, שֶׁשְּׁתֵּיהֶן שָׁווֹת.

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה:

יב וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם חוּת בִּפְרִיעַ מִכָּא אֲרֵי חַבִּיל עַמָּךְ דִּי אַפֶּקְתָּא מִמִּצְרָיִם סָטוּ בִּפְרִיעַ מִן אָרְחָא דִּי פַּקֶּדְתִּנּוּן עֲבָדוּ לְהוֹן מַתְּכָא:

(יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא:

יג וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימַר גְּלֵי קֳדָמַי יָת עַמָּא הָדֵין וְהָא עַם קְשֵׁי קְדַל הוּא:

(יד) הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי־עָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ:

יד אַנַּח בָּעוּתָךְ מִקֳּדָמַי וֶאֱשֵׁצִנּוּן וְאֶמְחֵי יָת שְׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא וְאֶעְבֵּד יָתָךְ לְעַם תַּקִּיף וְסַגִּי מִנְּהוֹן:

(טו) וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וּשְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדָי:

טו וְאִתְפְּנֵיתִי וּנְחָתִית מִן טוּרָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא וּתְרֵין לוּחֵי קְיָמָא עַל תַּרְתֵּין יָדָי:

(טז) וָאֵרֶא וְהִנֵּה חָטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֵגֶל מַסֵּכָה סַרְתֶּם מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם:

טז וַחֲזֵיתִי וְהָא חַבְתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עֵגֶל מַתְּכָא סְטֵתּוּן בִּפְרִיעַ מִן אָרְחָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָתְכוֹן:

(יז) וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם:

יז וַאֲחָדִית בִּתְרֵין לוּחַיָּא וּרְמִיתִנּוּן מֵעַל תַּרְתֵּין יָדָי וּתְבַרְתִּנּוּן לְעֵינֵיכוֹן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוין בלקוטי־שיחות חלק ל"ד עמוד 51 – מתוך 'לקראת שבת')

טַעַם תְּפִיסַת מֹשֶׁה בַּלּוּחוֹת

וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם: (ט, יז)

אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (אבות דרבי נתן, פרק ב, ג' בסופו) "נִסְתַּכֵּל (מֹשֶׁה) בָּהֶן, וְרָאָה שֶׁפָּרַח כְּתָב מֵעֲלֵיהֶן, אָמַר הַאִיךְ אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶת הַלּוּחוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ, אֶלָּא אֶאֱחֹז וָאַשַּׁבְּרֵם, שֶׁנֶּאֱמַר וָאֶתְפֹּשׂ גו'".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בָּא הַכָּתוּב כָּאן וְהוֹדִיעַ שֶׁמְּקוֹם הֶחָקָק נֶחְקַק מְקוֹם הַלּוּחַ אֶבָל גְּבַהּ אוֹרוֹ אֲשֶׁר נוֹצַץ מֵאוֹר אֶצְבַּע אֱלֹהִים וְהָיוּ הָאוֹתִיּוֹת נִרְאוֹת עֶלְיוֹנוֹת הֲגַם שֶׁהָיוּ חֲקוּקוֹת, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וַעֲלֵיהֶם בְּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה'** וְגו' פֵּרוּשׁ כְּדִמְיוֹן שֶׁהָיָה הַדִּבּוּר נוֹצֵר מִמֶּנָּה בְּרִיָּה קְדוֹשָׁה כְּמוֹ כֵן נָחְצַב בִּנְגִיעַת אֱלֹהִים בַּלּוּחַ אוֹר וְעָלָה עַל הַלּוּחוֹת וְהָבֵן: תורה יא

יז) וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי וְגו'. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֶצְרַךְ לְתָפְשָׂם וְהֲלֹא בְּיָדוֹ הָיוּ. וְאוּלַי כְּשֶׁלֹּא חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל הָיוּ הַלּוּחוֹת גְּבוֹהוֹת עַל יַד מֹשֶׁה וְלֹא הָיְתָה יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לָקַחַת אוֹתָם, וּכְמוֹ שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר בַּפָּסוּק שֶׁלִּפְנֵי זֶה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת עַל שְׁתֵּי יָדַי וְלֹא אָמַר בִּשְׁתֵּי יָדַי אוֹ בְּיָדַי, אֶלָּא נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיוּ בְּיָדַיו מַמָּשׁ אֶלָּא גְּבוֹהוֹת לְמַעְלָה מִיָּדָיו וְהָיוּ נוֹשְׂאוֹת עַצְמָן, וְאַחַר שֶׁרָאָה הָעֵגֶל הוֹסַר כֹּחַ קָדְשָׁתָם וְהֶצְרַךְ לְתָפְשָׂם בְּיָדוֹ: תורה יח

וידוּעָה הַשְּׁאֵלָה, הֲרֵי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהָהָר כְּבָר הָיוּ הַלּוּחוֹת בְּיָדוֹ, וּלְשֵׁם מַה הֶזְקַק לְתוֹפְסָם שׁוּב בִּכְדֵי לְהַשְׁלִיכָם?
וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה, דְּטַעַם הַתְּפִיסָה בַּלּוּחוֹת הָיָה כְּדֵי לִקְנוֹתָם שֶׁיִּהְיוּ שֶׁלּוֹ לְגַמְרֵי, וְרַק עַל־יְדֵי־זֶה יוּכַל לְשָׁבְרָם:
דְּהִנֵּה עַל הַפָּסוּק "וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלּוֹתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ גו' שְׁנֵי לוּחוֹת הָעֵדֻת גו'" פֵּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל: (נדרים לח, א ועוד) שֶׁ"וַיִּתֵּן" לְשׁוֹן מַתָּנָה, שֶׁדִּבְרֵי תּוֹרָה נִתְּנוּ בְּמַתָּנָה לְמֹשֶׁה, וּמִפַּשְׁטוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב שֶׁ"וַיִּתֵּן" קָאֵי (גַּם) עַל הַלּוּחוֹת, מוּבָן שֶׁגַּם הַלּוּחוֹת נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה. וּכְמוֹ שֶׁבַּלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (תנחומא, פרשתנו ט) שֶׁנְּהַג בָּהֶם עַיִן טוֹבָה וּנְתָנָם לְיִשְׂרָאֵל, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָיָה בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, דְּלִהְיוֹתוֹ "טוֹב עַיִן" רָצָה לִתְּנָם לְיִשְׂרָאֵל.
וְזֶה מַשְׁמִיעֵנוּ הַכָּתוּב "וְאָתְּפֹשׁ בִּשְׁנֵי הַלּוּחוֹת גו' וְאֲשַׁבְּרֵם גו'" דְּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה מָתָּן לְמֹשֶׁה לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת בְּלִי כָּל חֲשַׁשׁ אִסּוּר גָּזֵל וְכוּ', הָיָה צָרִיךְ בִּתְּפִיסָה מְיֻחֶדֶת כְּדֵי לְהַפְקִיעַ מֵחֲשַׁבְתּוֹ הַקּוֹדֶמֶת, וְלִקְנוֹתָם לְעַצְמוֹ שֶׁיִּהְיוּ שֶׁלּוֹ לְגַמְרֵי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוין בלקוטי־שיחות חלק ל"ד עמוד 57 – מתוך 'לקראת שבת')

גֹּדֶל אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁל מֹשֶׁה

וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם: (ט, יז)
בְּטַעַם תְּפִיסַת מֹשֶׁה בַּלּוּחוֹת, יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ הַמּוּסָר וְהַחֲסִידוּת:
אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל בְּטַעַם אֲמִירַת "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ" לְשׁוֹן יָחִיד - "לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְמֹשֶׁה לְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא בְּמַעֲשֶׂה הָעֵגֶל . . לֹא לָהֶם צִוִּיתָ . . אֶלָּא לִי לְבַדִּי".
וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יֵשׁ לוֹמַר בְּנוֹגֵעַ לִשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁל מֹשֶׁה, וּמְסִירַת נַפְשׁוֹ עֲבוּר כָּלָל יִשְׂרָאֵל, רָצָה לְסַלֵּק מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל שֶׁיָּכוּת לְעִנְיַן שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, וְלָכֵן "תָּפַשׂ" הַלּוּחוֹת שֶׁיִּהְיוּ שֶׁלּוֹ לְגַמְרֵי.
וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ מַאֲמַר חֲכָמֵינוּ זַ"ל "שֶׁמִּיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים קָשָׁה לִפְנֵי הַקָּבָ"ה כִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת" דְּמִזֶּה שֶׁ'תּוֹרַת אֱמֶת' מְדַמֶּה וּמַשְׁוֶה אֶת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים, מוּבָן שֶׁהֵם דּוֹמִים זֶה לָזֶה לֹא רַק בְּגֹדֶל הַקֹּשִׁי וְהַצַּעַר שֶׁהֵם גּוֹרְמִים, אֶלָּא גַּם בְּתָכְנָם:
אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל שֶׁמִּיתַת צַדִּיקִים מְכַפֶּרֶת, וּמְבֹאָר בַּתַּנְיָא הַחִדּוּשׁ שֶׁבְּכַפָּרָה זוֹ לְגַבֵּי הַכַּפָּרָה שֶׁעַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת, דְּקָרְבָּנוֹת מְכַפְּרִים רַק עַל הַשּׁוֹגֵג, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עַל־יְדֵי פְּטִירַת צַדִּיקִים "פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, לְכַפֵּר עַל עֲוֹן הַדּוֹר אַף גַּם עַל הַזְּדוֹנוֹת".
וְעִנְיָן זֶה מְדֻגָּשׁ גַּם בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, דְּאַף שֶׁלֹּא הָיְתָה לְמֹשֶׁה שׁוּם שַׁיָּכוּת לְחֵטְא הָעֵגֶל, מִכָּל־מָקוֹם לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהִשְׁתַּדֵּל לִפְעֹל כַּפָּרָה עַל הַחֵטְא, אֶלָּא שֶׁגַּם שְׁבִירַת הַלֻּחוֹת שֶׁבָּאָה בְּסִבַּת חֵטְא הָעֵגֶל, עָשָׂה מֹשֶׁה בְּאֹפֶן שֶׁרַק הוּא הָאַחֲרָאִי לָזֶה.

(יח) **וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה כָּרִאשֹׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ:**

יח וְאִשְׁתַּטָּחִית קֳדָם יְיָ כְּקַדְמֵתָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמַיָּא לָא אִשְׁתִּיתִי עַל כָּל חוֹבֵיכוֹן דִּי חַבְתּוּן לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי:

רש"י ◄ **וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' כָּרִאשֹׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם •** שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב): "וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה' אוּלַי אֲכַפְּרָה", בְּאוֹתָהּ עֲלִיָּה נִתְעַכַּבְתִּי אַרְבָּעִים יוֹם, נִמְצְאוּ כָּלִים בְּכ"ט בְּאָב: שֶׁהוּא עָלָה בְּי"ח בְּתַמּוּז, בּוֹ בַּיּוֹם נִתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה (שם לד): "פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת". עָשָׂה עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם, נִמְצְאוּ כָּלִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. בּוֹ בַּיּוֹם נִתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה, וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה (במדבר יד): "סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ", לְכָךְ הֵקְבַּע לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה. וּמִנַּיִן שֶׁנִּתְרַצָּה בְּרָצוֹן שָׁלֵם? שֶׁנֶּאֱמַר בָּאַרְבָּעִים שֶׁל לוּחוֹת אַחֲרוֹנוֹת (דברים י): "וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים", מָה הָרִאשׁוֹנִים בְּרָצוֹן, אַף הָאַחֲרוֹנִים בְּרָצוֹן; אֱמוֹר מֵעַתָּה, אֶמְצָעִיִּים הָיוּ בְּכַעַס.

(יט) **כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא:**

יט אֲרֵי דְּחֵלִית מִקֳּדָם רָגְזָא וְחֵמְתָא דִּי רְגַז יְיָ עֲלֵיכוֹן לְשֵׁצָאָה יָתְכוֹן וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף בְּזִמְנָא הַהִיא:

(כ) וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל גַּם־בְּעַד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא׃

כ וְעַל אַהֲרֹן הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא לְשֵׁצָיוּתֵהּ וְצַלֵּיתִי אַף עַל אַהֲרֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא׃

רש"י◄ וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה' • לְפִי שֶׁשָּׁמַע לָכֶם. לְהַשְׁמִידוֹ • זֶה כִּלּוּי בָּנִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עמוס ב): "וַאֲשַׁמִּיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל". וָאֶתְפַּלֵּל גַּם־בְּעַד אַהֲרֹן •

וְהוֹעִילָה תְּפִלָּתִי לְכַפֵּר מֶחֱצָה, וּמֵתוּ שְׁנַיִם וְנִשְׁאֲרוּ הַשְּׁנַיִם.

(כא) וְאֶת־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לָקַחְתִּי וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן־הָהָר׃

כא וְיָת חוֹבַתְכוֹן דִּי עֲבַדְתּוּן יָת עֶגְלָא נְסֵבִית וְאוֹקֵדִית יָתֵהּ בְּנוּרָא וְשָׁפִית יָתֵהּ בְּשׁוּפִינָא יָאוּת עַד דִּי הֲוָה דַּקִּיק לְעַפְרָא וּרְמִית יָת עַפְרֵהּ לְנַחֲלָא דְּנָחֵת מִן טוּרָא׃

רש"י◄ טָחוֹן • לְשׁוֹן הוֹוֶה, כְּמוֹ: "הָלוֹךְ וְכָלוֹת", מולאנ"ט בְּלַעַ"ז (מאהלענד).

(כב) וּבְתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה וּבְקִבְרֹת הַתַּאֲוָה מַקְצִפִים הָיִיתֶם אֶת־יְהוָה׃

כב וּבִדְלֶקְתָּא וּבְנִסָּתָא וּבְקִבְרֵי דִּמְשַׁאֲלֵי מַרְגְּזִין הֲוִיתוּן קֳדָם יְיָ׃

(כג) וּבִשְׁלֹחַ יְהוָה אֶתְכֶם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ׃

כג וְכַד שְׁלַח יְיָ יָתְכוֹן מֵרְקַם גֵּיאָה לְמֵימַר סְקוֹ וְאַחֲסִינוּ יָת אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְכוֹן וְסָרֶבְתּוּן עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן וְלָא הֵימַנְתּוּן לֵהּ וְלָא קַבֵּלְתּוּן לְמֵימְרֵהּ׃

(כד) מַמְרִים הָיִיתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם׃

כד מְסָרְבִין הֲוִיתוּן קֳדָם יְיָ מִיּוֹמָא דִּידָעִית יָתְכוֹן׃

(כה) וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה אֵת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃

כה וְאִשְׁתַּטָּחִית קֳדָם יְיָ יָת אַרְבְּעִין יְמָמִין וְיָת אַרְבְּעִין לֵילְוָן דִּי אִשְׁתַּטָּחִית אֲרֵי אֲמַר יְיָ לְשֵׁצָאָה יָתְכוֹן׃

רש"י◄ וָאֶתְנַפַּל וְגוֹ' • אֵלּוּ הֵן עַצְמָם הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה. וּכְפָלָן כָּאן, לְפִי שֶׁכָּתוּב כָּאן סֵדֶר תְּפִלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אֱלֹהִים אַל תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְגוֹ'".

(כו) וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אַל־תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃

כו וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ וַאֲמָרִית יְיָ אֱלָהִים לָא תְּחַבַּל עַמָּךְ וְאַחֲסָנָתָךְ דִּי פְרַקְתָּא בִּתְקִפָּךְ דִּי אַפֵּקְתָּא מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כא) וְאֶת חַטַּאתְכֶם וְגוֹ' לָקַחְתִּי וְגוֹ'. רָמַז שֶׁבְּמַעֲשֵׂהוּ בְּעֵגֶל פָּעַל גַּם כֵּן בִּבְחִינַת הַחֵטְא וְשָׂרַף כֹּחַ הָרַע שֶׁנַּעֲשָׂה מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְעַיֵּן מַה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא בַּפָּסוּק (ל"ב כ) וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ: תורה כב

כג) וּבִשְׁלֹחַ ה' וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ לִיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לְרַגֵּל הָאָרֶץ הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן וְגוֹ', וּכְאוֹמְרוֹ בְּפָרָשַׁת שְׁלַח לְךָ וְגוֹ' אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן, וְעַיֵּן מַה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי שָׁם. וְהִפְסִיק בְּעִנְיַן הַמְרַגְּלִים וּבְעִנְיַן תַּבְעֵרָה וּמַסָּה וְכוּ' בְּאֶמְצַע מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, נִתְכַּוֵּן לְהַסְמִיךְ כָּל הַהִקְצָפוֹת, וְאִם הָיָה נִגְמַר סֵדֶר כָּל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל הָיָה מַפְלִיג בֵּין הַקְצָפָה לְהַקְצָפָה וְהַהַכָּפָלָה בָּזֶה תּוֹלִיד הֶעְדֵּר הַהַרְגֵּשׁ שֶׁאֵלָיו יְכַוֵּן: תורה כד

(כז) זְכֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ:

כז אִדְכַּר לְעַבְדָּיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָא תִתְפְּנֵי לְקַשְׁיוּת עַמָּא הָדֵין וּלְחוֹבֵיהוֹן וְלַחֲטָאֵיהוֹן:

(כח) פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי יְכֹלֶת יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר:

כח דִּילְמָא יֵימְרוּן דָּיְרֵי אַרְעָא דִּי אַפֵּקְתָּנָא מִתַּמָּן מִדְּלֵית יוּכְלָא דַיְיָ לְאָעָלְתְּהוֹן לְאַרְעָא דִּי מַלִּיל לְהוֹן וּמִדְּסָנֵי יָתְהוֹן אַפֵּקְנוּן לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּמַדְבְּרָא:

(כט) וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה: פ

כט וְאִנּוּן עַמָּךְ וְאַחֲסַנְתָּךְ דִּי אַפֵּקְתָּא בְּחֵילָךְ רַבָּא וּבִדְרָעָךְ מְרָמְמָא:

◆ יום רביעי י"ט מנחם־אב ◆

י (א) בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ:

א בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ לִי פְּסַל לָךְ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְסַק לְקֳדָמַי לְטוּרָא וְתַעְבֵּד לָךְ אֲרוֹנָא דְאָעָא:

רש"י ◄ **בָּעֵת הַהִוא** • לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם נִתְרַצָּה לִי וְאָמַר לִי: "פְּסָל־לְךָ", וְאַחַר־כָּךְ: "וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן", וַאֲנִי עָשִׂיתִי אָרוֹן תְּחִלָּה, שֶׁכְּשֶׁאָבָא וְהַלּוּחוֹת בְּיָדִי, הֵיכָן אֶתְּנֵם? וְלֹא זֶה הוּא הָאָרוֹן שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל, שֶׁחֲרֵי מִשְׁכָּן לֹא נִתְעַסְּקוּ בּוֹ עַד לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי בְּרִדְתּוֹ מִן הָהָר צִוָּה לָהֶם עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, וּבְצַלְאֵל עָשָׂה מִשְׁכָּן תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ אָרוֹן וְכֵלִים. נִמְצָא זֶה אָרוֹן אַחֵר הָיָה, וְזֶהוּ שֶׁהָיָה יוֹצֵא עִמָּהֶם לְמִלְחָמָה. וְאוֹתוֹ שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל, לֹא יָצָא לְמִלְחָמָה אֶלָּא בִּימֵי עֵלִי, וְנִנְעַנְשׁוּ עָלָיו וְנִשְׁבָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת כ' מנחם אב תשי"ח – תורת מנחם התוועדויות כג עמ' 240)

וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ (י, א) **זֶהוּ שֶׁהָיָה יוֹצֵא עִמָּהֶם לַמִּלְחָמָה** (רש"י) זְמַן הַגְּלוּת הוּא זְמַן שֶׁל מִלְחָמָה נֶגֶד 'רוּחַ הַטֻּמְאָה' שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּמִלְחָמָה זוֹ חֲזָקָה יוֹתֵר וְקָשָׁה יוֹתֵר בְּמָקוֹם שֶׁבּוֹ שׁוֹרֶרֶת אֲוִירָה שֶׁל קְרִירוּת לֵיהַדּוּת, וְעַל כָּל צַעַד וָשַׁעַל צְרִיכִים לְהִלָּחֵם בַּאֲוִירָה זוֹ. מִי שֶׁנִּמְצָא בְּמָקוֹם כָּזֶה צָרִיךְ לָדַעַת, שֶׁיֵּשׁ 'אָרוֹן' שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְאָרוֹן זֶה יוֹצֵא עִמּוֹ וּלְפָנָיו וְ'הוֹרֵג נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים'. עָלָיו לְהֵאָחֵז בְּאָרוֹן זֶה, וְזֶה יִתֵּן לוֹ אֶת הַכֹּחַ לְנַצֵּחַ בַּמִּלְחָמָה בְּהַצְלָחָה יוֹתֵר וּבְהֶקְדֵּם יוֹתֵר.

(ב) וְאֶכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן:

ב וְאֶכְתּוֹב עַל לוּחַיָּא יָת פִּתְגָמַיָּא דִּי הֲווֹ עַל לוּחַיָּא קַדְמָאֵי דִּי תְּבַרְתָּא וּתְשַׁוּנּוּן בַּאֲרוֹנָא:

(ג) וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וָאֶפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת בְּיָדִי:

ג וַעֲבָדִית אֲרוֹנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין וּפְסָלִית תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וּסְלֵקִית לְטוּרָא וּתְרֵין לוּחַיָּא בִּידִי:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) בָּעֵת הַהִיא וְגוֹ' פְּסָל לְךָ. פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְלֹא מַעֲשֵׂה יְדֵי מֹשֶׁה וְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה הָעֵגֶל לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְלוּחוֹת כָּזֶה וְאָמַר ה' לְמֹשֶׁה שֶׁיִּפְסֹל אוֹתָם מִדְּבָרִים שֶׁהֵם מִתְיַחֲסִים אֵלָיו לִשְׁלֵל הַמִּתְיַחֲסִים לְאֵל עֶלְיוֹן שֶׁהֵם הָרִאשׁוֹנִים. וְגָמַר אֹמֶר **וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ** פֵּרוּשׁ לְצַד שֶׁהֵם מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם צְרִיכִין מָקוֹם מוּכָן לְהִנָּתֵן בּוֹ מַה שֶּׁלֹּא צִוָּה ה' כֵּן לַעֲשׂוֹת אָרוֹן לַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים, וְהַטַּעַם כִּי הֵם עוֹמְדִין בְּעַצְמָן וְלֹא הָיוּ צְרִיכִין אָרוֹן לְבַד מֵאָרוֹן שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל, וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי בַּפָּסוּק (ט' י"ז) וָאֶתְּפֹּשׂ. וְדִקְדֵּק לוֹמַר **וְעָשִׂיתָ לְךָ** לְהָעִיר לְדַרְכֵּנוּ כִּי לְצַד שֶׁהֵם מַמָּשׁ שֶׁלְּךָ הוּא שֶׁאָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אָרוֹן: תורה ב

(ד) וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן אֶת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי:

ד וּכְתַב עַל לוּחַיָּא כִּכְתָבָא קַדְמָאָה יָת עַשְׂרָא פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָׁתָא בְּיוֹמָא דִּקְהָלָא וִיהַבִנּוּן יְיָ לִי:

(ה) וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה:

ה וְאִתְפְּנֵיתִי וּנְחַתִּית מִן טוּרָא וְשַׁוֵּיתִי יָת לוּחַיָּא בַּאֲרוֹנָא דִּי עֲבַדִית וַהֲווּ תַמָּן כְּמָא דִי פַקְּדַנִי יְיָ:

(ו) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו:

ו וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְטָלוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן לְמוֹסֵרָה תַּמָּן מִית אַהֲרֹן וְאִתְקְבַר תַּמָּן וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר בְּרֵהּ תְּחוֹתוֹהִי:

רש"י◄ **וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה •** מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן? וְעוֹד, וְכִי מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי־יַעֲקָן נָסְעוּ לְמוֹסֵרָה, וַהֲלֹא מִמּוֹסֵרוֹת בָּאוּ לִבְנֵי־יַעֲקָן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לג): "וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת וְגוֹ'"? וְעוֹד, שָׁם מֵת אַהֲרֹן, וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת? צֵא וַחֲשֹׁב, וְתִמְצָא שְׁמוֹנָה מַסָּעוֹת מִמּוֹסֵרוֹת לְהֹר הָהָר. אֶלָּא אַף זוֹ מִן הַתּוֹכָחָה: וְעוֹד זֹאת עֲשִׂיתֶם, כְּשֶׁמֵּת אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר לְסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנִסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָבוֹד, יְרֵאתֶם לָכֶם מִמִּלְחֶמֶת מֶלֶךְ עֲרָד וּנְתַתֶּם רֹאשׁ לַחֲזֹר לְמִצְרַיִם, וַחֲזַרְתֶּם לַאֲחוֹרֵיכֶם שְׁמֹנֶה מַסָּעוֹת עַד בְּנֵי־יַעֲקָן, וּמִשָּׁם לְמוֹסֵרָה. שָׁם נִלְחַמוּ לָכֶם בְּנֵי לֵוִי וְהָרְגוּ מִכֶּם וְאַתֶּם מֵהֶם, עַד שֶׁהֶחֱזִירוּ אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ חֲזַרְתְּכֶם, וּמִשָּׁם חֲזַרְתֶּם הַגֶּדְגֹּדָה, הוּא חֹר הַגִּדְגָּד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשמ"ה, חלק ה עמוד 2775 – מתוך 'לקראת שבת')

הַ'קֹּשִׁי' בְּמִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ . . שָׁם מֵת אַהֲרֹן

קֻשְׁיָה מִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים לִפְנֵי הַקָּבָּ"ה כַּיּוֹם שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ הַלּוּחוֹת (י, ו. ובפירוש רש"י י, ז).

צָרִיךְ לְהָבִין אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר כָּאן קֻשְׁיָה מִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים לִפְנֵי הַקָּבָּ"ה, הֲרֵי הַקָּבָּ"ה עַצְמוֹ גָּזַר "וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה", וְאַהֲרֹן הָיָה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ בִּפְטִירָתוֹ?

גַּם יֵשׁ לְהָבִין דִּיּוּק לְשׁוֹנוֹ שֶׁל רַשִׁ"י, כַּיּוֹם שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ הַלּוּחוֹת וְלֹא כִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, וּבִפְרָט שֶׁבִּמְקוֹרוֹ שֶׁל רַשִׁ"י (ירושלמי יומא פרק א, הלכה א. ועוד) הַלָּשׁוֹן הוּא כִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת?

וַיֵּשׁ לְבָאֵר דִּבְלִשׁוֹנוֹ "יוֹם שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ הַלּוּחוֹת", מְתֻרָּץ רַשִׁ"י קֻשְׁיָא הַנַּ"ל, דְּבָאֱמֶת הַקֻּשְׁיָ בְּמִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים הוּא בְּיוֹם מִיתָתָן, דְּמַה שֶׁאֵרַע הַדָּבָר בְּיוֹם מְסָיָם דַּוְקָא, הוּא לְפִי שֶׁיּוֹם זֶה הוּא יוֹם בִּלְתִּי רָצוּי, וְדָבָר זֶה דּוֹמֶה לַיּוֹם שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ הַלּוּחוֹת.

וְיָמְתַּק יוֹתֵר שֶׁגַּם בְּנוֹגֵעַ לִשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת מְדֻגָּשׁ הַקֻּשְׁיָ בְּ"יוֹם שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ", שֶׁהֲרֵי מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁגָּרַם לִשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת כְּבָר הָיָה בַּיּוֹם שֶׁלִּפְנֵי־זֶה. וְנִמְצָא, שֶׁלַּמְּרוֹת שֶׁשִּׁבְירַת הַלּוּחוֹת הָיָה כְּמוֹ דָּבָר הֶכְרֵחִי כְּתוֹצָאָה מִמַּעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁלִּפְנֵי־זֶה, אַף־עַל־פִּי־כֵן יֵשׁ קֻשְׁיָ בַּיּוֹם שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ הַלּוּחוֹת.

(ז) מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֶּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֶּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי־מָיִם:

ז מִתַּמָּן נְטָלוּ לְגֶדְגֹּד וּמִן גֶּדְגֹּד לְיָטְבָּת אַרְעָא נָגְדָן נַחֲלִין דְּמַיִין:

רש"י◄ **וּמִן־הַגֶּדְגֹּדָה וְגוֹ' •** וּבְמוֹסֵרָה עֲשִׂיתֶם אֵבֶל כָּבֵד עַל מִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁגָּרְמָה לָכֶם זֹאת, וְנִדְמֶה לָכֶם כְּאִלּוּ מֵת שָׁם. וְסָמַךְ מֹשֶׁה תּוֹכָחָה זוֹ לִשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, לוֹמַר שֶׁקֻּשְׁיָה מִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּיוֹם שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ הַלּוּחוֹת, וּלְהוֹדִיעֲךָ שֶׁהֵקֻשָׁה לוֹ מַה שֶּׁאָמְרוּ: "נִתְּנָה רֹאשׁ", לִפְרֹשׁ מִמֶּנּוּ, כְּיוֹם שֶׁעָשׂוּ בּוֹ אֶת הָעֵגֶל.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ה) **כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה'.** פֵּרוּשׁ כָּל הַמְּשֵׁךְ הַזְּמַן אֲשֶׁר צִוַּנִי, וְהַכַּוָּנָה הוּא לוֹ' עַד כִּי יָבוֹא זְמַן שֶׁהוֹצִיאָם מֵאוֹתוֹ אָרוֹן וּנְתָנָם בָּאָרוֹן שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל: תורה ו

(ח) בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ח בְּעִדָּנָא הַהִיא אַפְרַשׁ יְיָ יָת שִׁבְטָא דְּלֵוִי לְמִטַּל יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ לְמֵקַם קֳדָם יְיָ לְשַׁמָּשׁוּתֵהּ וּלְבָרְכָא בִּשְׁמֵהּ עַד יוֹמָא הָדֵין:

רש״י◄ בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל ה׳ וְגוֹ׳ • מוּסָב לְעִנְיָן הָרִאשׁוֹן. בָּעֵת הַהִוא • בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, וּטְעִיתֶם בָּעֵגֶל, וּבְנֵי לֵוִי לֹא טָעוּ, הִבְדִּילָם הַמָּקוֹם מִכֶּם. וְסָמַךְ מִקְרָא זֶה לַחֲזָרַת בְּנֵי־יַעֲקָן, לוֹמַר שֶׁאַף בָּזֶה לֹא טָעוּ בָּהּ בְּנֵי לֵוִי, אֶלָּא עָמְדוּ בֶּאֱמוּנָתָם. לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן • הַלְוִיִּים. לַעֲמֹד לִפְנֵי ה׳ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ • הַכֹּהֲנִים, וְהוּא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם.

(ט) עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ:

ט עַל כֵּן לָא הֲוָה לְלֵוִי חֶלָק וְאַחֲסָנָא עִם אֲחוֹהִי מַתְּנָן דִּיהַב לֵהּ יְיָ אִנּוּן אַחֲסַנְתֵּהּ כְּמָא די מַלִּיל יְיָ אֱלָהָךְ לֵהּ:

רש״י◄ עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק • לְפִי שֶׁהֻבְדְּלוּ לַעֲבוֹדַת מִזְבֵּחַ, וְאֵינָן פְּנוּיִין לַחָרֹשׁ וְלִזְרֹעַ. ה׳ הוּא נַחֲלָתוֹ • נוֹטֵל פְּרָס מִזֶּמֶן מִבֵּית הַמֶּלֶךְ.

(י) וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ:

י וַאֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵם בְּטוּרָא כְּיוֹמִין קַדְמָאִין אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָן וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף בְּזִמְנָא הַהִיא לָא אָבֵי יְיָ לְחַבָּלוּתָךְ:

רש״י◄ וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר • לְקַבֵּל הַלּוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, וּלְפִי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ לְמַעְלָה כַּמָּה עָמַד בָּהָר בַּעֲלִיָּה אַחֲרוֹנָה זוֹ, חָזַר וְהִתְחִיל בָּהּ. כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים • שֶׁל לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת: מַה הֵם בְּרָצוֹן, אַף אֵלּוּ בְּרָצוֹן, אֲבָל הָאֶמְצָעִיִּים שֶׁעָמַדְתִּי שָׁם לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם הָיוּ בְּכַעַס.

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם: פ

יא וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם זִיל לְמִטּוּל קֳדָם עַמָּא וְיֵעֲלוּן וְיֵרְתּוּן יָת אַרְעָא די קַיֵּמִית לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן:

רש״י◄ וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלַי וְגוֹ׳ • אַף־עַל־פִּי שֶׁסִּרַחְתֶּם מֵאַחֲרָיו וּטְעִיתֶם בָּעֵגֶל, אָמַר לִי (שמות לב): ״לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם וְגוֹ׳״.

◆ יום חמישי כ׳ מנחם־אב ◆

(יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:

יב וּכְעַן יִשְׂרָאֵל מָא יְיָ אֱלָהָךְ תְּבַע מִנָּךְ אֶלָּהֵן לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְמִהַךְ בְּכָל אָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִרְחַם יָתֵהּ וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה וְגוֹ׳ כִּי אִם לְיִרְאָה וְגוֹ׳. כַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לְפִי שֶׁיֵּשׁ ב׳ הַדְרָגוֹת שֶׁחָפֵץ ה׳ מִיִּשְׂרָאֵל עֲשׂוֹת וְהֵם זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ. א׳ הִיא הַיִּרְאָה, לְמַעְלָה מִמָּנָּה הָאַהֲבָה, וְאָמַר לָהֶם שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּשׁ מֵהֶם כִּי אִם הַיִּרְאָה, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁהַיִּרְאָה תְּסוֹבֵב אֶתְכֶם לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו כִּי הַיִּרְא לֹא יֶחְדַּל מִיִּרְאָתוֹ אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵאֶלֶף שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד מַגִּיעָתוֹ אֶלָּא עוֹד לוֹ וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ הֲרֵי שֶׁהַיִּרְאָה הִיא פֶּתַח לִכְנֵס לְשַׁעַר

רש״י◄ **וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל** • אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲשִׂיתֶם כָּל זֹאת, עוֹדֶנּוּ רַחֲמָיו וְחִבָּתוֹ עֲלֵיכֶם, וּמִכָּל מַה שֶּׁחָטָאתֶם לְפָנָיו, אֵינוֹ שׁוֹאֵל מִכֶּם. **כִּי אִם־לְיִרְאָה וְגוֹ׳** • (ברכות לג) רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן: ׳הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם, חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם׳.

(יג) **לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ:**

יג לְמִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ וְיָת קְיָמוֹהִי דַּאֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵּין לְדִיֵּיטַב לָךְ:

רש״י◄ **לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת ה׳** • וְאַף הִיא לֹא לְחִנָּם, אֶלָּא: לְטוֹב לָכֶם שֶׁתִּקַּבְּלוּ שָׂכָר.

(יד) **הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ:**

יד הָא דַיְיָ אֱלָהָךְ שְׁמַיָּא וּשְׁמֵי שְׁמַיָּא אַרְעָא וְכָל דִּי בַהּ:

רש״י◄ **הֵן לַה׳ אֱלֹהֶיךָ** • הַכֹּל, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן ״רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק ה׳״ מִן הַכֹּל.

(טו) **רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה:**

טו לְחוֹד בַּאֲבָהָתָךְ צָבֵי יְיָ לְמִרְחַם יָתְהוֹן וְאִתְּרְעֵי בִּבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן בְּכוֹן מִכָּל עַמְמַיָּא כְּיוֹמָא הָדֵין:

רש״י◄ **בָּכֶם** • כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם (רוֹאִים אֶתְכֶם) חֲשׁוּקִים מִכָּל הָ׳עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים׳ הַיּוֹם הַזֶּה.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָאַהֲבָה, וְלָזֶה כְּשֶׁאָמַר הַכָּתוּב **מָה ה׳ שׁוֹאֵל כִּי אִם לְיִרְאָה** דִּקְדֵּק לוֹמַר **וְעַתָּה** פֵּרוּשׁ מַה שֶּׁהוּא שׁוֹאֵל לְיִרְאָה הוּא עַתָּה בִּזְמַן הַזֶּה שֶׁאַתָּה בָּא לִשְׁאָ עֹל הָאֱלֹהוּת אֲבָל אֵין זֶה תַּכְלִית מַה שֶׁחָפֵץ מִמֶּנּוּ עָשׂוֹת אֶלָּא שֶׁזֶּה יַעֲמִידֶנּוּ בְּגֶדֶר הָאַהֲבָה. וּלְדֶרֶךְ זֶה יִתְיַשֵּׁב מַאֲמַר **מָה** וְגוֹ׳ **כִּי אִם** וְגוֹ׳ שֶׁבְּעֵרֶךְ הָאַהֲבָה שֶׁהִיא דָּבָר הַמְקֻנֶּה תִּהְיֶה הַיִּרְאָה מִלְּתָא זוּטַרְתֵּי, וּבַגְּמָרָא (מגלה כ״ה.) אָטוּ יִרְאָה מִלְּתָא זוּטַרְתֵּי וְכוּ׳, הַכַּוָּנָה הִיא כֵּיוָן שֶׁבְּעֵרֶךְ מַשִּׂיגֶיהָ גְּדוֹלָה הִיא לֹא תִּקָּרֵא קְטַנָּה הַגַּם שֶׁבְּעֵרֶךְ הָאַהֲבָה הִיא לְמִטָּה מִמֶּנָּה וְתֵרֵץ לְגַבֵּי מִשֶּׁה וְכוּ׳ שֶׁגַּם בְּעֵרֶךְ הַמַּשִּׂיגִים יֶשְׁנָה בְּגֶדֶר קָטָן:

עוֹד יִתְבָּאֵר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לְפִי שֶׁיַּעֲלֶה עַל דַּעַת אֱנוֹשׁ שֶׁהָעוֹבֵר פִּי ה׳ נִפְלֵאת הִיא מִמֶּנּוּ הַשָּׂגַת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, לָזֶה אָמַר אֵלָיו **וְעַתָּה** וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ וְעַתָּה הוּא תְּשׁוּבָה כְּאוֹמְרָם ז״ל (ב״ר פכ״א) אֵין וְעַתָּה אֶלָּא תְּשׁוּבָה, מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ לְתַקֵּן מְשׁוּבָתְךָ כִּי אִם לְיִרְאָה לְבַד בָּזֶה יִתְרַצֶּה ה׳ אֱלֹהֶיךָ לְךָ, וְאוֹמְרוֹ **לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו** וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (ויק״ר פכ״א) אִם עָשִׂיתָ חֲבִילוֹת שֶׁל עֲבֵרוֹת עֲשֵׂה כְּנֶגְדָּן חֲבִילוֹת שֶׁל מִצְוֹות, וְכָתַב רַמְבָּ״ם בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת (סוֹף מס׳ מכות) שֶׁאִם אָדָם לֹא יַכְעִיס בּוֹרְאוֹ בַּעֲבֵרוֹת הֲגַם שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֶלָּא מִצְוָה אַחַת יֵשׁ כֹּחַ בְּאוֹתָהּ מִצְוָה לְזַכּוֹתוֹ לְעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא ע״כ, וְהִמְשַׁלְתִּי דָּבָר זֶה לְב׳ עַבְדֵי מֶלֶךְ א׳ מִיָּמָיו לֹא הִכְעִיס הַמֶּלֶךְ וּבָא לִרְאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ בְּבֶן יוֹנָה לְמִנְחָה וְא׳ הִכְעִיס הַמֶּלֶךְ וּבָא לִרְאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ בְּשׁוֹר א׳ יֵשׁ מָקוֹם שֶׁיִּשְׁמַח הַמֶּלֶךְ לִקְרַאת מִנְחַת הָעוֹף וְיִכְעֹס לִקְרַאת מִנְחַת הַשּׁוֹר לְצַד הַהַכְעָסוֹת שֶׁקָּדְמוּ מִמֶּנּוּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ כָּאן לְבַעַל הַתְּשׁוּבָה **לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו** וְגוֹ׳ לַעֲשׂוֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת שֶׁל מִצְוֹות:

עוֹד יְכַוֵּן הַכָּתוּב לְנִסְתָּרוֹת ה׳ עַל פִּי דִּבְרֵי אֱמֶת כִּי בְּאֶמְצָעוּת מַעֲשֶׂה הַתַּחְתּוֹנִים יִתְיַחֲדוּ עַנְפֵי הַקְּדֻשָּׁה, וְכֵן לְהֵפֶךְ בְּסוֹד (משלי ט״ז) וְנִרְגָּן מַפְרִיד אַלּוּף אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּבָא לְהָעִיר כָּאן עַל הַדָּבָר הַבָּא מִמַּעֲשֵׂה אָדָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל** וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ בְּחִינַת הַקְּדֻשָּׁה הַנִּקְרֶאת מָה שֶׁהִיא הַשְּׁכִינָה כְּאוֹמְרָם בַּגְּמָרָא (סוטה י״א.) בַּפָּסוּק וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ וְגוֹ׳ שֶׁכָּל הַכָּתוּב מְדַבֵּר בַּשְּׁכִינָה, וְז״ל מָה דִּכְתִיב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה וְגוֹ׳, הֲרֵי שֶׁמִּזֶּה עֲצָמוֹ מוֹכִיחִים כִּי מָה הִיא הַשְּׁכִינָה:

וְזֶה מַסְכִּים וְהוֹלֵךְ גַּם כֵּן לְמַה שֶׁהֵעִירוּ אוֹתָנוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל בְּדִבְרֵיהֶם שֶׁאָמְרוּ (תנחומא פ׳ קרח) אַל תִּקְרֵי מָה אֶלָּא מֵאָה שֶׁהֵם מֵאָה בְּרָכוֹת שֶׁהִיא סוֹד כְּלָלוּת הָעֲשִׂירִיּוֹת, וְהִסְמִיךְ לְזִכְרוֹנָם שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ שֵׁם הָוָי״ה הוּא יִחוּד קוב״ה וּשְׁכִינְתֵּיה זוֹ הִיא שְׁאֵלַת אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ, וּדְקִדֵּק לוֹמַר **וְעַתָּה** לְהָעִיר שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג עֲשׂוֹת זֶה אֶלָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה אֲבָל אַחַר מוֹתוֹ הֲגַם שֶׁיַּפְלִיא עֲשׂוֹת לֹא יַעֲשֶׂה פְּעֻלָּה וְהָיָה כְּא׳ מֵהַמַּלְאָכִים, וּמְצִינוּ שֶׁרַבּוֹתֵינוּ ז״ל יִחְסוּ עוֹלָם הַזֶּה לְשָׁעָה כְּאוֹמְרוֹ (שבת ל״ג) מַנִּיחִים חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִים בְּחַיֵּי שָׁעָה, וּלְדֶרֶךְ זֶה יִתְיַשֵּׁב אוֹמְרוֹ **כִּי אִם לְיִרְאָה** כְּמִין חֹמֶר, כִּי בְּעֵרֶךְ הַמֶּשֶׁג בַּמִּשְׁכָּל כִּי רַב הוּא יִקְטַן הַמִּפְעָל הֲגַם שֶׁצְּרִיךְ הִתְעַצְּמוּת לְהַשִּׂיגוֹ עִם כָּל זֶה מָפְלָא הוּא הַנִּסְבָּב מֵהַטַּרַח: תורה יג

טו) כַּיּוֹם הַזֶּה. פֵּרוּשׁ כַּסֵּדֶר שֶׁאַתֶּם בְּיוֹם זֶה שֶׁהָיְתָה הָעֲדָה שְׁלֵמָה בְּכֹשֶׁר וּכְמוֹ שֶׁהֵעִיד הוּא עֲלֵיהֶם שֶׁכֻּלָּם הָיוּ דְּבוּקִים בַּה׳ וְגוֹ׳ חַיִּים, וְהַכַּוָּנָה בַּמַּאֲמָר שֶׁזּוּלַת סֵדֶר זֶה אֵין בְּחִירָה בָּהֶם הֲגַם שֶׁיִּהְיוּ זַרְעָם שֶׁל הַחֲשׁוּקִים אִם יַרְשִׁיעוּ לֹא יֵחָשְׁבוּ זַרְעָם, וְהָיָה לְךָ יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂוֹלְאוֹת שֶׁעֵינֵינוּ רוֹאוֹת הֵיוֹתָם בְּנֵי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְאַף עַל פִּי כֵן אָמַר הַכָּתוּב כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע (נדרים ל״א); תורה טז

(טז) וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃

טז וְתֶעְדּוּן יָת טַפְשׁוּת לִבְּכוֹן וּקְדָלְכוֹן לָא תַקְשׁוּן עוֹד׃

רש״י◄ **עָרְלַת לְבַבְכֶם** • אֹטֶם לְבַבְכֶם וְכִסּוּיוֹ.

(יז) כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃

יז אֲרֵי יְיָ אֱלָהְכוֹן הוּא אֱלָהָא דֵּיָנִין וּמָרֵי מַלְכִין אֱלָהָא רַבָּא גִּבָּרָא וּדְחִילָא דִּי לֵית קֳדָמוֹהִי מִסַּב אַפִּין וְאַף לָא לְקַבָּלָא שָׁחְדָא׃

רש״י◄ **וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים** • לֹא יוּכַל שׁוּם אָדוֹן לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ. **לֹא־יִשָּׂא פָנִים** • אִם תִּפְּרְקוּ עֲלוֹ. **וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד** • לְפַיְּסוֹ בְּמָמוֹן.

(יח) עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃

יח עַבֵּד דִּין יִתַּם וְאַרְמְלָא וְרָחֵם גִּיּוֹרָא לְמִתַּן לֵהּ מְזוֹנָא וּכְסוּ׃

רש״י◄ **עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה** • הֲרֵי גְּבוּרָה, וְאֵצֶל גְּבוּרָתוֹ אַתָּה מוֹצֵא עֲנָוְתָנוּתוֹ (מגילה לא). **וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה** • וְדָבָר חָשׁוּב הוּא זֶה, שֶׁכָּל עַצְמוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ עַל זֶה הִתְפַּלֵּל: ״וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת י עמ׳ 25)

וְאוֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה (י, יח) **לֶחֶם זוֹ תּוֹרָה . . שִׂמְלָה זוֹ טַלִּית** (ילקוט שמעוני רמז קכג) **גֵּר** – הַיְינוּ הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁהִיא בְּגָלוּת הַגּוּף, בְּאֶרֶץ לֹא לָהּ. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל הַפָּסוּק (בְּחֻקּוֹתַי מט, א) הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ, שֶׁהַכַּוָּנָה לַנִּצּוֹץ הָאֱלֹקִי הַמְּחַיֶּה אֶת הַגּוּף. **לֶחֶם** – הַיְינוּ לִמּוּד הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא אוֹר פְּנִימִי. **שִׂמְלָה** – הַיְינוּ קִיּוּם הַמִּצְוֹות, אוֹר מַקִּיף. וְכַמְּבֹאָר בְּתַנְיָא (סוֹף פ״ה), שֶׁתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת מָזוֹן לַנְּשָׁמָה, וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי (תהילים מ, ט), אוֹר פְּנִימִי; וּמִצְוָה הִיא בְּחִינַת לְבוּשׁ לַנְּשָׁמָה, אוֹר מַקִּיף.

(יט) וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

יט וְתִרְחֲמוּן יָת גִּיּוֹרָא אֲרֵי דַּיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

רש״י◄ **כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם** • מוּם שֶׁבְּךָ, אַל תֹּאמַר לַחֲבֶרְךָ.

(כ) אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃

כ יָת יְיָ אֱלָהָךְ תִּדְחַל וּקֳדָמוֹהִי תִּפְלָח וּלְדַחֲלָתֵהּ תִּקְרַב וּבִשְׁמֵהּ תְּקַיַּם׃

רש״י◄ **אֶת־ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא** • וְתַעֲבֹד לוֹ וְתִדְבַּק בּוֹ, וּלְאַחַר שֶׁיִּהְיוּ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, אָז בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ.

(כא) הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ׃

כא הוּא תֻּשְׁבַּחְתָּךְ וְהוּא אֱלָהָךְ דַּעֲבַד עִמָּךְ יָת רַבְרְבָתָא וְיָת חֲסִינָתָא הָאִלֵּין דִּי חֲזוֹ עֵינָיךְ׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יז) אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים. פֵּרוּשׁ אֱלֹהֵי הַמַּלְאָכִים הַנִּקְרָאִים אֱלֹהִים דִּכְתִיב (איוב א׳) וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים, **וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים** הֵם שַׁלִּיטֵי עוֹלָם הַתַּחְתּוֹן עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (בְּרֵאשִׁית מ״ב) דִּבֵּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ. וְהִצְרִיךְ לוֹמַר גַּם פְּרַט אַדְנוּת הַתַּחְתּוֹנִים, לְהוֹדִיעַ כִּי אֲדוֹנִים שֶׁל מַטָּה אֵין בְּיָדָם הַבְּחִירָה לַעֲשׂוֹת כְּחֶפְצָם וּרְצוֹנָם אֶלָּא הוּא אָדוֹן עֲלֵיהֶם לְהַטּוֹתָם לַאֲשֶׁר יַחְפֹּץ וְהוּא מַאֲמַר שְׁלֹמֹה (מִשְׁלֵי כ״א) לֵב מֶלֶךְ בְּיַד ה׳: תורה יח

(כב) בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃

כב בְּשַׁבְעִין נַפְשָׁן יְרִדוּ אֲבָהָתָךְ לְמִצְרָיִם וּכְעַן שַׁוְיָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגֵּי׃

יא (א) וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיָּמִים׃

א וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ וְתִטַּר מַטְרַת מֵימְרֵהּ וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וּפִקּוּדוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא׃

(ב) וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי לֹא אֶת־בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֶת־מוּסַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גָּדְלוֹ אֶת־יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה׃

ב וְתִדְּעוּן יוֹמָא דֵין אֲרֵי לָא יָת בְּנֵיכוֹן דִּי לָא יְדָעוּ וְדִי לָא חֲזוֹ יָת אֻלְפָּנָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָת רְבוּתֵהּ יָת יְדֵהּ תַּקִּיפָא וּדְרָעֵהּ מְרָמְמָא׃

רש״י◄ **וידעתם היום** • תְּנוּ לֵב לָדַעַת וּלְהָבִין וּלְקַבֵּל תּוֹכַחְתִּי. **כִּי לֹא אֶת־בְּנֵיכֶם** • אֲנִי מְדַבֵּר עַכְשָׁו, שֶׁיּוּכְלוּ לוֹמַר: ׳אָנוּ לֹא יָדַעְנוּ וְלֹא רָאִינוּ בְּכָל זֶה׳.

(ג) וְאֶת־אֹתֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וּלְכָל־אַרְצוֹ׃

ג וְיָת אַתְוָתֵהּ וְיָת עוֹבָדוֹהִי דִּי עֲבַד בְּגוֹ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם וּלְכָל אַרְעֵהּ׃

(ד) וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

ד וְדִי עֲבַד לְמַשְׁרִית מִצְרַיִם לְסוּסָוָתֵהּ וְלִרְתִּיכוֹהִי דִּי אַטִּיף יָת מֵי יַמָּא דְּסוּף עַל אַפֵּיהוֹן בְּמִרְדָּפְהוֹן בַּתְרֵיכוֹן וְאוֹבְדִנּוּן יְיָ עַד יוֹמָא הָדֵין׃

(ה) וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃

ה וְדִי עֲבַד לְכוֹן בְּמַדְבְּרָא עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין׃

(ו) וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַעֵם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

ו וְדִי עֲבַד לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בַּר רְאוּבֵן דִּי פְתָחַת אַרְעָא יָת פּוּמַהּ וּבְלָעָתְנוּן וְיָת אֱנָשׁ בָּתֵּיהוֹן וְיָת מַשְׁכְּנֵיהוֹן וְיָת כָּל יְקוּמָא דִּי עִמְּהוֹן בְּגוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל׃

רש״י◄ **בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל** • כָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם בּוֹרֵחַ, הָאָרֶץ נִבְקַעַת מִתַּחְתָּיו וּבוֹלַעְתּוֹ, אֵלּוּ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה: ׳וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (במדבר טז): ״וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ״, וְלֹא

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כ) וידעתם היום וגו׳. פֵּרוּשׁ מִבְּחַן הַיְדִיעָה הַצְּרִיכָה חָלָה עֲלֵיכֶם הַיּוֹם, פֵּרוּשׁ אַחַר שֶׁעָבְרוּ כָּל הָאוֹתוֹת וְכוּ׳ שֶׁהִזְכִּיר בְּסָמוּךְ שֶׁמֵּהֵם יַצְדִּיקוּ הַיְדִיעָה בְּרוּרָה, וְאוֹמְרוֹ **כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם** וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ טַעַם שֶׁאֲנִי אוֹמֵר וִידַעְתֶּם לָכֶם בְּכִנּוּי הוּא לוֹמַר וְלֹא אֶת בְּנֵיכֶם שֶׁהֵם אֵין לָהֶם יְדִיעָה בְּמִבְחָן זֶה כְּמוֹתְכֶם, וְלֹא הֶצְרֵךְ לְהַזְכִּיר הַיְדִיעָה מַה הִיא כִּי כְּשֶׁמַּשִּׂיג הָאָדָם דֵּעָה בְּמִבְחָן צוֹדֵק יִרְאֶה בְּעֵינָיו הָאֱמֶת מֵעַצְמוֹ כִּי ה׳ אֱלֹהֵינוּ הוּא אֶחָד שֶׁבָּרָא הַכֹּל וְשַׁלִּיט בַּכֹּל וּמוֹאֵס בְּעוֹבְרֵי תּוֹרָה וּבוֹחֵר בְּבוֹחֲרֶיהָ: תורה ג

ו) כָּל הַיְקוּם וְגוֹ׳ בְּקֶרֶב וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ גַּם הַיְקוּם שֶׁלֹּא הָיָה עוֹמֵד עִמָּם בְּמָקוֹם שֶׁפָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ אֶלָּא בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי כֵן הָיָה נִשְׁמָט וְנִבְלַע בְּפֶה הָאָרֶץ כְּאוֹמְרָם ז״ל (במדב״ר פי״ח) אֲפִלּוּ מַחַט וְכוּ׳: תורה ז

פִּיּוּתֶיהָ? אָמַר לוֹ: 'וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל"'? אָמַר לוֹ: שֶׁנַּעֲשִׂית הָאָרֶץ מִדְרוֹן כְּמַשְׁפֵּךְ, וְכָל מָקוֹם שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם, הָיָה מִתְגַּלְגֵּל וּבָא עַד מְקוֹם הַבְּקִיעָה. **וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם •** זֶה מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁמַּעֲמִידוֹ עַל רַגְלָיו.

(ז) **כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה:**

ז אֲרֵי עֵינֵיכוֹן חֲזָאן יָת כָּל עוֹבָדָא דַיְיָ רַבָּא דִּי עֲבַד:

רש"י◄ **כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת •** מוּסָב עַל הַמִּקְרָא הָאָמוּר לְמַעְלָה: "כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וְגוֹ'", כִּי־אִם עִמָּכֶם אֲשֶׁר "עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת וְגוֹ'".

(ח) **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְמַעַן תֶּחֱזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:**

ח וְתִטַּר יָת (כָּל) תַּפְקֻדְתָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵין בְּדִיל דְּתִתְקְפוּן וְתֵעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:

(ט) **וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: ס**

ט וּבְדִיל דְּתוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהַתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ:

◆ יום שישי כ"א מנחם־אב ◆

(י) **כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יָצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק:**

י אֲרֵי אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ לָא כְאַרְעָא דְּמִצְרַיִם הִיא דִּי נְפַקְתּוּן מִתַּמָּן דִּי תִזְרַע יָת זַרְעָךְ וּמַשְׁקַת לַהּ בְּרִגְלָךְ כְּגִנְתָא יַרְקָא:

רש"י◄ **לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא •** אֶלָּא טוֹבָה הֵימֶנָּה, וְנֶאֱמְרָה הַבְטָחָה זוֹ לְיִשְׂרָאֵל בִּיצִיאָתָם מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: 'שֶׁמָּא לֹא נָבֹא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְיָפָה כָּזוֹ'. (ספרי) יָכֹל בִּגְנוּתָהּ - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְכָךְ אָמַר לָהֶם: 'לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא, אֶלָּא רָעָה הֵימֶנָּה'? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (במדבר יג) "וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה וְגוֹ'", אָדָם אֶחָד בְּנָאָן, וְחָם בָּנָה צֹעַן לְמִצְרַיִם בְּנוֹ, וְחֶבְרוֹן לִכְנַעַן, דֶּרֶךְ־אֶרֶץ אָדָם בּוֹנֶה אֶת הַנָּאֶה וְאַחַר־כָּךְ בּוֹנֶה אֶת הַכָּעוּר (סִפְרֵי אַחֲרִים: הַגָּרוּעַ), שֶׁפְּסָלְתּוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, הוּא נוֹתֵן בַּשֵּׁנִי, וּבְכָל מָקוֹם הֶחָבִיב קוֹדֵם. הָא לָמַדְתָּ שֶׁחֶבְרוֹן יָפָה מִצֹּעַן, וּמִצְרַיִם מְשֻׁבַּחַת מִכָּל הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יג): "כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", וְצֹעַן שֶׁבַח מִצְרַיִם הִיא, שֶׁהָיְתָה מְקוֹם מַלְכוּת, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (ישעיה ל): "כִּי הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו", וְחֶבְרוֹן פְּסָלְתָּהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ הִקְצוּהָ לִקְבוּרַת מֵתִים, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִיא יָפָה מִצֹּעַן. וּב'כְתוּבוֹת' (דף קיב) דָּרְשׁוּ בְּעִנְיָן אַחֵר: אֶפְשָׁר אָדָם בּוֹנֶה בַּיִת לִבְנוֹ הַקָּטָן, וְאַחַר־כָּךְ לִבְנוֹ הַגָּדוֹל? אֶלָּא שֶׁמְּבַנֶּה עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצֹעַן. **אֲשֶׁר יָצָאתֶם מִשָּׁם •** אַפְלוּ אֶרֶץ רַעְמְסֵס אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ, וְהִיא בְּמֵיטַב אֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז): "בְּמֵיטַב הָאָרֶץ וְגוֹ'", אַף הִיא אֵינָהּ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ •** אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיְתָה צְרִיכָה לְהָבִיא מַיִם מִנִּילוּס: "בְּרַגְלְךָ", וּלְהַשְׁקוֹתָהּ, וְצָרִיךְ אַתָּה לִנְדֹּר

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר וְגוֹ' לְמַעַן תֶּחֱזְקוּ. הַכַּוָּנָה בָּזֶה לִשְׁלֵל דַּעַת אוֹמְרִים לְחַדֵּל מֵעֵסֶק הַתּוֹרָה מִשּׁוּם מִלְחֶמֶת הָאָרֶץ שֶׁצָּרִיךְ חֹזֶק וְהַתּוֹרָה נִקְרֵאת תּוּשִׁיָּה (סַנְהֶדְרִין כ"ז), לָזֶה אָמַר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל הַמִּצְוָה, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה שֶׁמַּאֲמַר כָּל הַמִּצְוָה יִרְצֶה אֶל עֵסֶק הַתּוֹרָה, וְיִחֵד לָהּ שְׁמִירָה לִתֵּן לָאוּ עַל בִּטּוּלָהּ, וְגָמַר אֹמֶר **לְמַעַן תֶּחֱזְקוּ** פֵּרוּשׁ שֶׁאִדְרַבָּה נוֹתֶנֶת לוֹ כֹּחַ וּגְבוּרָה לְהִתְחַזֵּק בְּמִלְחֶמֶת ה', וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מִשְׁלֵי ח) אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה: תורה ט

מִשְׁנָתְךָ, וְלַעֲמֹל, וְהַנָּמוּךְ שׁוֹתֶה וְלֹא הַגָּבֹהַּ, וְאַתָּה מַעֲלֶה הַמַּיִם מִן הַנָּמוּךְ לַגָּבֹהַּ, אֲבָל זוֹ: "לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם", אַתָּה יָשֵׁן עַל מִטָּתְךָ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׁקֶה נָמוּךְ וְגָבֹהַּ, גָּלוּי וְשֶׁאֵינוֹ גָּלוּי כְּאַחַת. **כְּגַן הַיָּרָק • שֶׁאֵין דַּי לוֹ בִּגְשָׁמִים, וּמַשְׁקִין אוֹתוֹ בְּרֶגֶל וּבְכָתֵף.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 30. טז עמ' 14. רשימות חוברת כז עמ' 8)

הָאָרֶץ . . לֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא . . לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם (יא, י־יא) בְּמִצְרַיִם לֹא יוֹרֵד גֶּשֶׁם, וְהַנִּילוֹס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אֶת הַשָּׂדוֹת. וּמִכֵּיוָן שֶׁבְּעֵינֵי בָּשָׂר לֹא מַרְגִּישִׁים שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ בְּעֶזְרַת ה', עֲלוּלִים לִשְׁכֹּחַ שֶׁהקב"ה הוּא הַנּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל. וְאָכֵן, פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אָמַר אֵינִי צָרִיךְ לָעֶלְיוֹנִים, כִּי יֵשׁ לִי יְאוֹרִי (יחזקאל כט, ג וברש"י שם). וְלָכֵן הָיָה הַנִּילוֹס הָ'עֲבוֹדָה זָרָה' שֶׁל מִצְרַיִם, כְּמַאֲמַר רז"ל (מדרש לקח טוב וארא ז, יג) הוֹאִיל וְזֶה מַשְׁקֶה שְׁדוֹתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ . . וַדַּאי הוּא אֱלֹקָה. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְעֻמַּת זֹאת, הֲרֵי "לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם", וּמִי שֶׁזָּקוּק לְגֶשֶׁם לֹא יִשְׁכַּח עַל ה' גַּם כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ שֶׁפַע רַב, שֶׁהֲרֵי הוּא תָּלוּי בְּחַסְדֵי שָׁמַיִם.

(יא) וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה־מָּיִם:

יא וְאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ אֲרַע טוּרִין וּבִקְעָן לִמְטַר שְׁמַיָּא תִּשְׁתִּי מַיָּא:

רש"י◄ **אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת • מְשֻׁבָּח הָהָר מִן הַמִּישׁוֹר.** שֶׁהַמִּישׁוֹר, בְּבֵית כּוֹר אַתָּה זוֹרֵעַ כּוֹר. אֲבָל הָהָר, בְּבֵית כּוֹר מְמֻנוּ, חֲמִשָּׁה כּוֹרִין: אַרְבַּע מֵאַרְבַּע שִׁפּוּעָיו, וְאֶחָד בְּרֹאשׁוֹ. **וּבְקָעֹת •** הֵן מִישׁוֹר.

(יב) אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: ס

יב אַרְעָא דִּיְיָ אֱלָהָךְ תְּבַע יָתַהּ תְּדִירָא עֵינֵי יְיָ אֱלָהָךְ בַּהּ מֵרֵישָׁא דְּשַׁתָּא וְעַד סוֹפָא דְשַׁתָּא:

רש"י◄ **אֲשֶׁר־ה' אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ •** וַהֲלֹא כָּל הָאֲרָצוֹת הוּא דּוֹרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח): "לְהַמְטִיר עַל־אֶרֶץ לֹא־אִישׁ"? אֶלָּא כִּבְיָכֹל אֵינוֹ דּוֹרֵשׁ אֶלָּא אוֹתָהּ, וְעַל יְדֵי אוֹתָהּ דְּרִישָׁה שֶׁדּוֹרְשָׁהּ, דּוֹרֵשׁ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת עִמָּהּ. **תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ •** לִרְאוֹת מַה הִיא צְרִיכָה, וּלְחַדֵּשׁ בָּהּ גְּזֵרוֹת: עִתִּים לְטוֹבָה וְעִתִּים לְרָעָה וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּ"רֹאשׁ הַשָּׁנָה" (יז). **מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה •** (שם ח) מֵרֹאשׁ־הַשָּׁנָה נִדּוֹן מַה יִּהְיֶה בְּסוֹפָהּ.

(יג) וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם:

יג וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְּקַבְּלוּן לְפִקּוּדַי דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵּין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן:

רש"י◄ **וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ •** "וְהָיָה" מוּסָב עַל הָאָמוּר לְמַעְלָה: "לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם". **וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ •** (סוכה מו) אִם תִּשְׁמַע בְּיָשָׁן, תִּשְׁמַע בְּחָדָשׁ, וְכֵן (דברים ח): "וְהָיָה אִם שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח", אִם הִתְחַלְתָּ לִשְׁכֹּחַ, סוֹפְךָ שֶׁתִּשְׁכַּח כֻּלָּהּ, שֶׁכֵּן כְּתִיב בִּגְלָלָה: אִם תַּעַזְבֵנִי יוֹם, יוֹמַיִם אֶעֱזָבֶךָ. **מְצַוֶּה**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יא) וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם וְגוֹ'. קָשֶׁה אַחַר שֶׁאָמַר בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵי זֶה כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר וְגוֹ' מַה מָּקוֹם לְחַזֵּר לוֹ' וְהָאָרֶץ כֵּיוָן שֶׁמַּאֲמַר זֶה הוּא גְּמָרָן שֶׁל דְּבָרִים שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם, וְנִרְאֶה כִּי שְׁעוּר הַכָּתוּב הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי מִתְּחִלָּה הִזְכִּיר שֶׁבַח הָאָרֶץ בְּאוֹמְרוֹ **זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ** וְגָמַר אֹמֶר **כִּי הָאָרֶץ** וְגוֹ' **לֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם מְשֻׁבַּחַת בְּפֵרוֹת שֶׁכֵּן כְּתִיב כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא כְּשֵׁעוּר זֶה לְבַד הִיא הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' נוֹתֵן, וְעוֹד יֵשׁ גְּרִיעוּת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם **אֲשֶׁר תִּזְרַע** וְגוֹ' **וְהִשְׁקִיתָ** וְגוֹ', וְגָמַר אֹמֶר **וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם** וְגוֹ' **לִמְטַר הַשָּׁמַיִם** וְגוֹ': תורה יב

יב) אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ וְגוֹ'. דִּקְדֵּק לוֹמַר תֵּבַת **אֱלֹהֶיךָ** לְהָעִיר כִּי שֶׁבַח הָאָרֶץ הִיא כְּשֶׁה' מְיַחֵד אֱלֹקוּתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל אֲבָל בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל גּוֹלִים וְאֵין הַשְּׁכִינָה בְּתוֹכָם אֵין שֶׁבַח כָּל כָּךְ לָאָרֶץ: תורה יג

יג) וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ **וְהָיָה** לְשׁוֹן שִׂמְחָה וּתְנַאי הוּא הַדָּבָר אִם תִּהְיֶה שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ** וְגוֹ' כְּאֶמְרָם ז"ל (שבת ל"ג) שֶׁלֹּא שִׁבַּח שְׁלֹמֹה אֶלָּא שִׂמְחָה שֶׁל

אֶתְכֶם הַיּוֹם • שֶׁיִּהְיוּ עֲלֵיכֶם חֲדָשִׁים, כְּאִלּוּ שְׁמַעְתֶּם בּוֹ בַּיּוֹם (ספרי). **לְאַהֲבָה אֶת־ה'** • שֶׁלֹּא תֹּאמַר: 'הֲרֵי אֲנִי לוֹמֵד, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא רַב, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר', אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁתַּעֲשׂוּ - עֲשׂוּ מֵאַהֲבָה, וְסוֹף הַכָּבוֹד לָבֹא. **וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם** • עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בַּלֵּב, וְזוֹ הִיא תְּפִלָּה, שֶׁהַתְּפִלָּה קְרוּיָה עֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ו): "אֱלָהָךְ דִּי אַנְתְּ פָּלַח לֵהּ בְּתְדִירָא", וְכִי יֵשׁ פֶּלְחָן בְּבָבֶל? אֶלָּא עַל שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְכַדִּין פְּתִיחָן לֵהּ וְגוֹ'", וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (תהלים קמא): "תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ". **בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם** • וַהֲלֹא כְּבָר הִזְהִיר (דברים ו): "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ", אֶלָּא אַזְהָרָה לְיָחִיד, אַזְהָרָה לְצִבּוּר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל"ד עמוד 73 – מתוך 'לקראת שבת')

תְּפִלָּה – לְצֹרֶךְ גְּבוֹהַּ

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ . . וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם:

וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם – עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בַּלֵּב, וְזוֹ הִיא תְּפִלָּה, שֶׁהַתְּפִלָּה קְרוּיָה עֲבוֹדָה (יא, יג. ובפירוש רש"י).

תְּנַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (ריש פרק ה) "אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ", וְכָתַב הָרַב הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ (אור תורה 'דבור המתחיל' אין עומדין), דְּ"אֵין עוֹמְדִין כו' אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ . . אַל תִּתְפַּלֵּל בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁחָסֵר לְךָ . . תִּתְפַּלֵּל עַל הַכְּבִידוּת שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשׁ . . בַּשְּׁכִינָה כִּבְיָכוֹל . . שֶׁיִּהְיֶה כָּל כַּוָּנָתוֹ לְהַשְׁפִּיעַ בִּשְׁכִינַת עֻזּוֹ . . 'כּוֹבֶד רֹאשׁ' הַיְינוּ כֹּבֶד שֶׁל רֵישָׁא דְּכָל רֵישִׁין".

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ־עִיּוּן, שֶׁהֲרֵי זֶהוּ הֵפֶךְ גֶּדֶר הַתְּפִלָּה עַל־פִּי הֲלָכָה, שֶׁעִנְיָנָהּ בַּקָּשַׁת צָרְכֵי הָאָדָם דַּוְקָא (רמב"ם הלכות תפלה פרק א הלכה ב־ד)?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁכַּוָּנַת הָרַב הַמַּגִּיד הִיא שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לִהְיוֹת בְּדַרְגָּא נַעֲלֵית בַּעֲבוֹדַת ה', שֶׁבָּטֵל לְגַמְרֵי קַמֵּיהּ יִתְבָּרֵךְ, וְעַד שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ אֵינָהּ אֶלָּא בִּטּוּלוֹ לְהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ.

וּבְמֵילָא זוֹהִי בַּקָּשַׁת צָרְכָיו, דְּאֵינוֹ צָרִיךְ מְאוּמָה לְעַצְמוֹ, וְכָל מְבַקְּשׁוֹ וּצְרָכָיו אֵינָם אֶלָּא "צֹרֶךְ גְּבוֹהַּ", שֶׁיִּתְמַלֵּא רְצוֹן הַשְּׁכִינָה, וְלָכֵן מִתְפַּלֵּל עַל "כֹּבֶד" וְחֶסְרוֹן הַשְּׁכִינָה כִּבְיָכוֹל, "רֵישָׁא דְּכָל רֵישִׁין".

(יד) **וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ:**

יד **וְאֶתֵּן מְטַר אַרְעֲכוֹן בְּעִדָּנֵהּ בַּכִּיר וְלַקִּישׁ וְתִכְנוֹשׁ עִבּוּרָךְ וְחַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ:**

רש"י◄ **וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם** • (ספרי) עֲשִׂיתֶם מַה שֶּׁעֲלֵיכֶם, אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַה שֶּׁעָלַי. **בְּעִתּוֹ** • בַּלֵּילוֹת, שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּ אֶתְכֶם. דָּבָר אַחֵר (שם): "בְּעִתּוֹ", בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת שֶׁהַכֹּל מְצוּיִין בְּבָתֵּיהֶם. **יוֹרֶה** • (תענית ו) הִיא רְבִיעָה הַנּוֹפֶלֶת לְאַחַר הַזְּרִיעָה, שֶׁמַּרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַזְּרָעִים. **וּמַלְקוֹשׁ** • רְבִיעָה הַיּוֹרֶדֶת סָמוּךְ לַקָּצִיר, לְמַלְאוֹת הַתְּבוּאָה בְּקַשִּׁיהָ, (שם) **וּלְשׁוֹן** 'מַלְקוֹשׁ', דָּבָר הַמְּאַחֵר, כְּדִמְתַרְגְּמִינָן: "וְהָיָה הָעֲטוּפִים לְלָבָן", 'לַקִּשַׁיָּא'. דָּבָר אַחֵר: לְקַדְּ נִקְרֵאת מַלְקוֹשׁ, שֶׁיּוֹרֶדֶת עַל הַמְּלִילוֹת וְעַל הַקַּשִּׁין. **וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ** • אַתָּה תַּאַסְפֶּנּוּ אֶל הַבַּיִת וְלֹא אוֹיְבֶיךָ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סב): "אִם אֶתֵּן אֶת דְּגָנֵךְ וְגוֹ' כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ", וְלֹא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ו): "וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מִצְוָה אֲבָל שְׁאָר שְׁמָחוֹת עֲלֵיהֶם אָמַר (קֹהֶלֶת ב') וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עֹשֶׂה, וְכָפַל לוֹמַר **שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ** עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (בְּרָכוֹת נ"ה.) בַּפָּסוּק (דָּנִיאֵל ב' כ"א) יָהֵב חָכְמְתָא לְחַכִּימִין שֶׁאֵין הַקב"ה נוֹתֵן חָכְמָה אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָכְמָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אִם שָׁמֹעַ** פֵּרוּשׁ שֶׁיִּהְיֶה לָכֶם לֵב שׁוֹמֵעַ, תִּשְׁמְעוּ:

לְאַהֲבָה וְגוֹ' וּלְעָבְדוֹ וְגוֹ' וְנָתַתִּי וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ לְפִי מַה שֶּׁקָּדַם לָנוּ כִּי שֶׁכַּר מִצְוֹת אֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, הוֹדִיעַ הַכָּתוּב שֶׁאִם יֹאהֲבוּ ה' וְגוֹ' בְּכָל לְבָבָם וְגוֹ' יִזְכּוּ גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא מַה שֶּׁנִּתְכַּוֵּן בַּמַּאֲמַר **וְנָתַתִּי** בְּתוֹסֶ' וָא"ו לְהַעִירְךָ שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא תּוֹסֶ' עַל הָעִקָּר שֶׁהוּא שְׂכַר עוֹלָם הַנִּצְחִי וְהַקַּיָּם, גַּם רָמַז שֶׁהֲגַם שֶׁהַמְּזוֹנוֹת הוּא בִּכְלַל הַדְּבָרִים שֶׁאֵינָם תְּלוּיִים בִּזְכוּת (מו"ק כ"ח:) אַף עַל פִּי כֵן כְּשֶׁיַּעַבְדוּ ה' כְּמִצְטָרֵךְ אֵין הַמַּזָּל שׁוֹלֵט בָּהֶם וְיֹאכְלוּ וְיִשְׂבְּעוּ גַּם מִטּוּב הַגַּשְׁמִי:

בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְלֹא אָמַר בְּכָל מְאֹדְכֶם כַּסֵּדֶר שֶׁאָמַר בְּפָרָשַׁת שְׁמַע, לְפִי שֶׁפָּרָשַׁת שְׁמַע נֶאֱמְרָה בִּלְ' יָחִיד וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיִּמָּצֵא יָחִיד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מָמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִנַּפְשׁוֹ, אֲבָל כְּלָלוּת הַצִּבּוּר שֶׁעִמָּהֶם מְדַבֵּר מִן הַנִּמְנָע שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם מָמוֹנָם חָבִיב מִנַּפְשָׁם כִּי כָּל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ, וְלָזֶה כְּשֶׁאָמַר בְּכָל נַפְשְׁכֶם מִכָּל שֶׁכֵּן בְּכָל מְאֹדְכֶם: תורה יד

(טו) **וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ:**

רש"י◄ **וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ •** (ספרי) שֶׁלֹּא תִּצְטָרֵךְ לְהוֹלִיכָהּ לְמִדְבָּרִיּוֹת. דָּבָר אַחֵר: שֶׁתִּהְיֶה גּוֹזֵז תְּבוּאָתְךָ כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים וּמַשְׁלִיךְ לִפְנֵי בְּהֶמְתְּךָ, וְאַתָּה מוֹנֵעַ יָדְךָ מִמֶּנָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם לַקָּצִיר וְאֵינָהּ פּוֹחֶתֶת מִדְּגָנָהּ. **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ •** חֲרִי זוֹ בְּרָכָה אַחֶרֶת: שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה מְצוּיָה בַּפַּת בְּתוֹךְ הַמְּעַיִם. "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ".

טו וְאֶתֵּן עִשְׂבָּא בְּחַקְלָךְ לְבְעִירָךְ וְתֵיכוּל וְתִשְׂבָּע:

(טז) **הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:**

רש"י◄ **הִשָּׁמְרוּ לָכֶם •** כֵּיוָן שֶׁתִּהְיוּ אוֹכְלִים וּשְׂבֵעִים, הִשָּׁמְרוּ לָכֶם שֶׁלֹּא תִּבְעָטוּ, שֶׁאֵין אָדָם מוֹרֵד בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׂבִיעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ח): "פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ", "וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן", מַה הוּא אוֹמֵר אַחֲרָיו? "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ". **וְסַרְתֶּם •** לִפְרֹשׁ מִן הַתּוֹרָה, וּמִתּוֹךְ כָּךְ: "וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים", שֶׁכֵּיוָן שֶׁאָדָם פּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה, הוֹלֵךְ וּמְדַבֵּק בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (שמואל־א כו): "כִּי־גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה' לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים", וּמִי אָמַר לוֹ כָּךְ? אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁאֲנִי מְגֹרָשׁ מִלַּעֲסֹק בַּתּוֹרָה, חֲרִינִי קָרוֹב לַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. **אֱלֹהִים אֲחֵרִים •** (ספרי) שֶׁהֵם אֲחֵרִים לְעוֹבְדֵיהֶם, צוֹעֵק אֵלָיו וְאֵינוֹ עוֹנֵהוּ, נִמְצָא עָשׂוּי לוֹ כְּנָכְרִי.

טז אִסְתַּמְּרוּ לְכוֹן דִּילְמָא יִטְעוּן לִבְכוֹן וְתִסְטוּן וְתִפְלְחוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן:

(יז) **וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם:**

רש"י◄ **אֶת־יְבוּלָהּ •** אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (חגי א): "זַרְעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעַט". **וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה •** עַל כָּל שְׁאָר הַיִּסּוּרִין אַגְלֶה אֶתְכֶם מִן הָאֲדָמָה שֶׁגָּרְמָה לָכֶם לַחֲטֹא. (ספרי) מָשָׁל לְמִי שֶׁשָּׁלַח בְּנוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, וְהָיָה יוֹשֵׁב וּמְפַקְּדוֹ: אַל תֹּאכַל יוֹתֵר מִצָּרְכְּךָ, שֶׁתָּבֹא נָקִי לְבֵיתְךָ. וְלֹא הִשְׁגִּיחַ הַבֵּן הַהוּא, אָכַל וְשָׁתָה יוֹתֵר מִצָּרְכּוֹ, וְהֵקִיא וְטִנֵּף אֶת כָּל בְּגֵי הַמְּסִבָּה. נְטָלוּהוּ בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו, וּזְרָקוּהוּ אַחוֹרֵי פַּלְטֵרִין. **מְהֵרָה •** (שם) אֵינִי נוֹתֵן לָכֶם אַרְכָּה, וְאִם תֹּאמְרוּ: וַהֲלֹא נִתְּנָה אַרְכָּה לְדוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ו): "וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה"? דּוֹר הַמַּבּוּל לֹא הָיָה לָהֶם מִמִּי לִלְמֹד, וְאַתֶּם יֵשׁ לָכֶם מִמִּי לִלְמֹד.

יז וְיִתְקוֹף רָגְזָא דַיְיָ בְּכוֹן וְיֵחוֹד יָת שְׁמַיָּא וְלָא יְהֵי מְטָרָא וְאַרְעָא לָא תִתֵּן יָת עֲלַלְתַּהּ וְתֵיבְדּוּן בְּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא טַבְתָּא דַּיְיָ יָהֵב לְכוֹן:

(יח) **וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:**

רש"י◄ **וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי •** (ספרי) אַף לְאַחַר שֶׁתִּגְלוּ, הֱיוּ מְצֵיָּנִים בְּמִצְוֹת: הַנִּיחוּ תְּפִלִּין, עֲשׂוּ מְזוּזוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ לָכֶם חֲדָשִׁים כְּשֶׁתַּחְזְרוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה לא): "הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים".

יח וּתְשַׁוּוּן יָת פִּתְגָּמַי אִלֵּין עַל לִבְּכוֹן וְעַל נַפְשְׁכוֹן וְתִקְטְרוּן יָתְהוֹן לְאָת עַל יֶדְכוֹן וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינֵיכוֹן:

(יט) **וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ:**

יט וְתַלְּפוּן יָתְהוֹן יָת בְּנֵיכוֹן לְמַלָּלָא בְּהוֹן בְּמִתְּבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבִמְהָכָךְ בְּאָרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבִמְקִימָךְ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יז) **לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ.** הֲגַם שֶׁאָמַר וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם חָזַר לוֹמַר **לֹא תִתֵּן** וְגוֹ', לוֹמַר אֲפִלּוּ תִּזְרְעוּ הָאֲדָמָה בְּהַמְשָׁכַת נְהָרוֹת וּמַעְיָנוֹת לֹא תוֹצִיא מַה שֶּׁאַתֶּם מוֹבִילִים לָהּ: **וַאֲבַדְתֶּם** מְהֵרָה. פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ יִמְצֵא לָכֶם תְּבוּאָה מִשְּׁנֵים קְדוּמוֹת, וּכְאוֹמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גִּטִּין נ"ז.) אָמְרוּ עָלָיו עַל בֶּן כַּלְבָּא וְגוֹ': תורה יח

רש"י◄ **לְדַבֵּר בָּם •** (ספרי) מִשָּׁעָה שֶׁהַבֵּן יוֹדֵעַ לְדַבֵּר, לַמְּדֵהוּ: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה", שֶׁיִּהְיֶא זֶה לְמוּד דִּבּוּרוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ: כְּשֶׁהַתִּינוֹק מַתְחִיל לְדַבֵּר, אָבִיו מֵשִׂיחַ עִמּוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּמְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ קוֹבְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם וְגוֹ'".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ שיחת כ' מנחם אב תשל"ז – מתוך 'לקראת שבת')

חינוּך הַיְלָדִים – חִיּוּב תְּמִידִי

בְּפַרְשָׁתֵנוּ כָּתוּב "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ" (יא, יט).

בְּדֶרֶךְ כְּלָל לוֹמְדִים שֶׁסִּיּוּם הַכָּתוּב בְּנוֹגֵעַ לְ"בְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ" קָאֵי עַל מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע וּמִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה. אַךְ אֵין הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, שֶׁ"בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ" קָאֵי עַל "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם", וְהַיְנוּ שֶׁעַל הָאָדָם לִהְיוֹת שָׁקוּעַ בְּחִינּוּךְ יְלָדָיו בְּכָל עֵת וְשָׁעָה.

וּמִכָּאן, שֶׁאַל יֹאמַר הָאָדָם שֶׁדַּי לוֹ בְּמַה שֶׁזְּמַן מְסוּיָם בַּיּוֹם, חוֹשֵׁב הוּא אוֹדוֹת חִינּוּךְ יְלָדָיו אוֹ יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהַשִּׁפְעָתוֹ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא הַמַּחֲשָׁבָה אוֹדוֹת חִינּוּךְ הַיְלָדִים צְרִיכָה לִהְיוֹת כָּל הַזְּמַן, הָחֵל מִ"בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ", וְאֲפִילּוּ כַּאֲשֶׁר הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ וְעוֹסֵק בְּעִנְיָנָיו שֶׁלּוֹ - "בְּלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ", אָסוּר לוֹ לִשְׁכּוֹחַ מִ"וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם".

וְגַם כַּאֲשֶׁר עָיֵף מֵעֲבוֹדָתוֹ בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם וְהוֹלֵךְ לָנוּחַ, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר מֵכִין עַצְמוֹ לִקְרַאת הַשֵּׁינָה "בְּשָׁכְבְּךָ" צְרִיכוֹת מַחֲשְׁבוֹתָיו לִהְיוֹת בְּנוֹגֵעַ לְחִינּוּךְ הַיְלָדִים. וּמִיָּד כַּאֲשֶׁר קָם מִמִּטָּתוֹ "וּבְקוּמֶךָ", הִנֵּה הַמַּחֲשָׁבָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁעוֹלָה לוֹ בְּרֹאשׁ צְרִיכָה לִהְיוֹת עַל "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם".

(כ) **וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:**

כ וְתִכְתְּבוּן עַל מְזוּזְיָן וְתִקְבְּעוּן בְּסִפֵּי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות עקב כרך יט)

הַזְּכוּת הַגְּדוֹלָה בְּ"מִבְצָע מְזוּזָה", בִּמְיֻחָד בְּיָמֵינוּ אֵלֶּה: עַם יִשְׂרָאֵל הוּא כְּכִבְשָׂה אַחַת בֵּין שִׁבְעִים זְאֵבִים, שֶׁעוֹזְרָהּ הוּא הָ"רוֹעֶה שֶׁמַּצִּילָהּ וְשׁוֹמְרָהּ...", וּבִמְיֻחָד לְאַחַר שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשִׁיּוּת, מְאֹרָעוֹת שׁוֹנִים שֶׁאֵרְעוּ לָאַחֲרוֹנָה, שֶׁבְּבָתֵּיהֶם **שֶׁל הַסּוּבָּלִים** הָיָה פְּגָם בְּקִיּוּם מִצְוַת מְזוּזָה, כְּגוֹן שֶׁהַשֵּׁם הַנִּכְתָּב בְּאֹפֶן שֶׁיֵּרָאֶה לְאַחַר גְּלִילַת הַמְּזוּזָה, שֵׁם שַׁ־דַּ־י, רָאשֵׁי־תֵּבוֹת שֶׁל 'שׁוֹמֵר דְּלָתוֹת יִשְׂרָאֵל', הָיָה חָסֵר אֶצְלָם.

הַרֵי צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל **בְּיוֹתֵר** שֶׁבְּכָל בַּיִת יְהוּדִי תִּהְיֶינָה מְזוּזוֹת עַל **כָּל הַפְּתָחִים** הַחַיָּבִים בְּמְזוּזָה, וְשֶׁיִּהְיוּ קְבוּעִים לְפִי הַהֲלָכָה.

יֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל בְּעִנְיָן זֶה הֵן אֵצֶל אֲנָשִׁים, וְהֵן אֵצֶל נָשִׁים הַחַיָּבוֹת בְּמְזוּזָה בְּדִיּוּק כַּאֲנָשִׁים, בִּמְיֻחָד כְּהַסְבֵּר הַגְּמָרָא:

"גַּבְרֵי בָּעֵי חַיֵּי, נָשֵׁי לֵא בָּעֵי חַיֵּי"? [=גְּבָרִים צְרִיכִים לִחְיוֹת, נָשִׁים אֵינָן צְרִיכוֹת לִחְיוֹת?]. וְעוֹד: בִּהְיוֹתָהּ "עֲקָרָת הַבַּיִת", מָטֶלֶת עַל הָאִשָּׁה חוֹבָה מְיֻחֶדֶת לִדְאוֹג לְעִנְיָנֵי הַבַּיִת, כּוֹלֵל שְׁמִירָתוֹ עַל־יְדֵי "מְזוּזוֹת **בֵּיתֶךָ**...".

עַל־יְדֵי־זֶה חָלָה הַשְּׁמִירָה עַל הַבַּיִת, וְעַל כָּל הַנִּמְצָא בּוֹ. יָתֵר־עַל־כֵּן: הַשְּׁמִירָה הִיא, כַּמּוּבָא בְּזֹהַר, בְּאֹפֶן שֶׁל "הַוָּיָ' יִשְׁמֹר **צֵאתְךָ** וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם" - גַּם בִּיצִיאָה מִן הַבַּיִת.

וְכֵיוָן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה בָּזֶה, וְכֻלָּם "קוֹמָה אַחַת", הֲרֵי מוּבָן, שֶׁשִּׁפּוּר בְּמִצְוַת מְזוּזָה שֶׁל **כָּל חָדָר יָחִיד** הַחַיָּב בְּמְזוּזָה, מוֹסִיף בִּשְׁמִירַת הַקּוֹמָה כֻּלָּהּ שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, **כָּל** יְהוּדִי, אֲנָשִׁים נָשִׁים וָטַף, בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא.

וּבְלָשׁוֹן הַכָּתוּב: "הַוָּיָ' יִשְׁמֹר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם".

(כא) **לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ: ס**

כא בְּדִיל דְּיִסְגּוּן יוֹמֵיכוֹן וִימֵי בְנֵיכוֹן עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן כְּיוֹמֵי שְׁמַיָּא עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם •** אִם עֲשִׂיתֶם כֵּן, יִרְבּוּ, וְאִם לָאו, לֹא יִרְבּוּ, שֶׁדִּבְרֵי תּוֹרָה נִדְרָשִׁין מִכְּלַל לָאו, הֵן, וּמִכְּלַל הֵן, לָאו. **לָתֵת לָהֶם •** (ספרי) 'לָתֵת לָכֶם' אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לָתֵת לָהֶם", מִכָּאן מָצִינוּ לְמֵדִים תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כא) לְמַעַן יִרְבּוּ. קָשֶׁה לָמָּה לֹא הִקְדִּים מַאֲמָר זֶה קֹדֶם מַאֲמַר וּכְתַבְתָּם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מַאֲמַר וּכְתַבְתָּם חוֹזֵר גַּם עַל פָּסוּק לְמַעַן יִרְבּוּ, וְאוּלַי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַסְמִיךְ מַאֲמַר לְמַעַן יִרְבּוּ לְמַאֲמַר וּכְתַבְתָּם לוֹמַר שֶׁבִּשְׁכַר וּכְתַבְתָּם יִרְבּוּ יְמֵיכֶם, וְהוּא מַאֲמָרָם ז"ל (שבת ל"ב) כָּל הַזָּהִיר בְּמִצְוַת מְזוּזָה מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו: תורה כב

◆ שבת קודש כ"ב מנחם־אב ◆

(כב) כִּי אִם־שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ׃

כב אֲרֵי אִם מִטַּר תִּטְרוּן יָת כָּל תַּפְקֻדְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן לְמֶעְבְּדַהּ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְמִהַךְ בְּכָל אָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְאִתְקְרָבָא לְדַחֲלָתֵהּ׃

רש"י◄ **שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן •** אַזְהָרַת שְׁמִירוֹת הַרְבֵּה, לְהִזָּהֵר בְּתַלְמוּדוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּכַּח. **לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו •** הוּא רַחוּם, וְאַתָּה תְּהֵא רַחוּם. הוּא גּוֹמֵל חֲסָדִים, וְאַתָּה גּוֹמֵל חֲסָדִים. **וּלְדָבְקָה־בוֹ •** אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, וַהֲלֹא "אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא"? אֶלָּא הִדָּבֵק בַּתַּלְמִידִים וּבַחֲכָמִים, וּמַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ נִדְבַּקְתָּ בּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ אגרות קודש חט"ו אגרת ה'תכט – מתוך 'לקראת שבת')

איך אפשר שדיבורו של אדם יעשה מעשה?

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב "לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה בוֹ" (יא, כב), שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָלֶכֶת בְּדַרְכֵּי הַמָּקוֹם.

וְהִנֵּה מָצִינוּ שֶׁדִּיבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, שֶׁבְּדִיבּוּרוֹ בִּלְבַד בָּרָא אֶת הָעוֹלָם.

וּמִכָּיוָן שֶׁעָלֵינוּ לָלֶכֶת "בְּכָל דְּרָכָיו", יֵשׁ לִלְמוֹד מִזֶּה, שֶׁגַּם הָאָדָם צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁדִּבּוּרָיו יַעֲשׂוּ מַעֲשֶׂה.

וְתָלוּי הַדָּבָר בָּאָדָם הַמְדַבֵּר, וּבִשְׁנֵי פְּרָטִים:

א. יֵשׁ לְדַבֵּר בִּדְבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב, שֶׁאֵזַי נִכְנָסִים לְלֵב הַשּׁוֹמֵעַ וּפוֹעֲלִים פְּעוּלָּתָם, כְּפִתְגָּם הַיָּדוּעַ. ב. צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, כְּמַאֲמַר חַז"ל (ברכות ו, ב) "כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, דְּבָרָיו נִשְׁמָעִים".

וְאָז גַּם דִּבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם - יַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה.

(כג) וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם׃

כג וִיתָרֵךְ יְיָ יָת כָּל עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָמֵיכוֹן וְתֵירְתּוּן עַמְמִין רַבְּרְבִין וְתַקִּיפִין מִנְּכוֹן׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כב) כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה כָּפַל לוֹמַר **שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן,** עוֹד מַה שֶּׁמִּירָה הִיא זֹאת, וְאוּלַי שֶׁיְּכַוֵּן לְהַזְהִיר עַל שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת שֶׁצִּוָּה ה' לַעֲשׂוֹת מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתּוֹ, וְכָאן צִוָּה לְיִשְׂרָאֵל עַל אוֹתָהּ שְׁמִירָה שֶׁיִּשְׁמְרוּ אוֹתָהּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **שָׁמֹר** שֶׁהִיא הַשְּׁמִירָה שֶׁיַּעֲשׂוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל תִּשְׁמְרוּן פֵּרוּשׁ תִּשְׁמְרוּן אוֹתָהּ:

עוֹד יְרָצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ אִם שָׁמֹר פֵּרוּשׁ אִם תַּעֲשׂוּ שְׁמִירָה לַמִּצְוֹת בָּזֶה תִּהְיוּ בְּטוּחִים שֶׁתִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, אֲבָל בְּלֹא מִשְׁמֶרֶת תִּהְיוּ נִכְשָׁלִים בְּחֵלֶק מֵהַמִּצְוֹת, כְּגוֹן מִצְוַת שַׁבָּת אִם לֹא יוֹסִיפוּ מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁיִּהְיוּ נִכְשָׁלִים בְּגוּפוֹ שֶׁל שַׁבָּת:

עוֹד יְרָצֶה לְצַוּוֹת עַל הַמִּצְוֹת שֶׁיִּהְיוּ נִשְׁמָרִים בֵּין מִמֻּנּוּ בֵּין מֵהַזּוּלַת, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם דַּי לִי אִם אֶשְׁמֹר אֶת עַצְמִי לְבַל עֲבוֹר עַל אַחַת מֵהַמִּצְוֹת וְאֵין עָלַי לְהָצֵר עַל בִּטּוּל הַמִּצְוֹת מֵהַזּוּלַת, לָזֶה בָּא מַאֲמַר ה' **שָׁמֹר** אַתָּה, תִּשְׁמְרוּן אֶת מִצְוֹת פֵּרוּשׁ לְבַל יִתְבַּטְּלוּ מֵהַזּוּלַת, וּבְנֹעַם דְּבָרִים אֵלּוּ נָתַן טַעַם שֶׁחִיֵּב ה' לְיִשְׂרָאֵל בָּעֲרֻבוּת, כִּי כְּלָלוּת הַחִיּוּב הִיא עַל הַמִּצְוֹת שֶׁלֹּא תִּתְבַּטֵּל בָּעוֹלָם מֵאִישׁ יִשְׂרָאֵל, וְלָזֶה כָּל שֶׁמִּתְבַּטֶּלֶת חֲרִי נַעֲשָׂה פְּשִׁיעָה בְּנָוֶת בָּתֵּינוּ, כִּי הַתּוֹרָה לָנוּ נִתְּנָה מוֹרָשָׁה אַל תִּקְרֵי מוֹרָשָׁה אֶלָּא מְאֹרָשָׂה (פְּסָחִים מ"ט) וְעַל הָאָדָם חִיּוּב שְׁמִירַת אֲרוּסָתוֹ לְבַל תִּהְיֶה נֶעֱלֶבֶת מֵהַזּוּלַת, כְּמוֹ כֵן הַדָּבָר הַזֶּה אִשָּׁה יִרְאַת ה' הִקְנוּ לָנוּ מִן הַשָּׁמַיִם עָלֵינוּ חִיּוּב שְׁמִירָתָהּ לְבַל יִשְׁלְחוּ יָדָם בַּמֶּה שֶׁאֵין הַתּוֹרָה חֲפֵצָה, וְזֶה יִהְיֶה ע"י הַכֹּחַ אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיַד הַמִּצְטַוִּים לִרְדּוֹת בְּמַקַּל וְלִמְנֹעַ עֹשֶׁק וְרֶשַׁע, גַּם לְהוֹכִיחַ בְּנֹעַם דִּבְרֵי אַהֲבָה וְחִבָּה לְהַטּוֹת לֵב בְּנֵי אָדָם לְיַשֵּׁר עַקְמוּמִיּוּת הַלֵּב, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָה** וְגוֹ' **לָלֶכֶת בְּכָל** וְגוֹ' **וּלְדָבְקָה בוֹ,** פֵּרוּשׁ מַאֲמַר לַעֲשֹׂתָהּ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (יְבָמוֹת ס"ג) נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם, גַּם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (בְּרָכוֹת ו') כָּל אִישׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין, שֶׁהַבָּא לְהַזְהִיר בְּנֵי אָדָם וּלְהַטּוֹתָם אֶל הַדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הוּא קֹדֶם לָכֵן עוֹשֶׂה אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לַעֲשֹׂתָהּ** וְאָז יַכְנִיס אַהֲבַת ה' בְּלֵב שׁוֹמֵעַ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לְאַהֲבָה** פֵּרוּשׁ פֹּעַל יוֹצֵא לַשֵּׁנִי שֶׁיִּפְעִיל פְּעֻלַּת אַהֲבָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּלִבּוֹת בְּנֵי אָדָם לְבַל יִשְׁלְחוּ יָד בְּתוֹרַת ה', וְאוֹמְרוֹ **לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו** כְּלַל בַּמַּאֲמַר כָּל דְּרָכָיו לוֹ' אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵינָם בַּמֻּשָּׂג בַּנִּבְרָאִים וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"מ פ"ה.) אִם תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִּהְיֶה, וְאָמְרוּ עוֹד ז"ל (סַנְהֶדְרִין י"ט) כְּאִלּוּ בְּרָאוֹ, וּכְפִי זֶה מָה ה' בּוֹרֵא וְיוֹצֵר כְּמוֹ כֵן הַמַּכְנִיס אַהֲבָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּלֵב עַם ה':

וְאוֹמֵר וּלְדָבְקָה בוֹ כְּבָר הִקְדַּמְנוּ הַקְּדָמוֹת יְקָרוֹת שֶׁכָּל נִשְׁמוֹת עַם יִשְׂרָאֵל הֵם מִמָּחְצַב עֶלְיוֹן חֵלֶק ה' כִּי כֻּלָּם דְּבֵקִים בַּה' דִּכְתִיב (דְּבָרִים ד' ד') וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה', וּבְאֶמְצָעוּת הָעֲבֵרוֹת תִּתְרַחֵק הַנֶּפֶשׁ מִדְּבֵקוּתָהּ וּכְשֶׁיָּשׁוּב הָאָדָם לִפְנֵי ה' יַחֲזוֹר לְהִדָּבֵק בּוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וּלְדָבְקָה בוֹ** פֵּרוּשׁ לִדְבֹּק בּוֹ עַנְפֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁצְּרִיכִין לְהִדָּבֵק בּוֹ:

חֲסָלַת פָּרָשַׁת עֵקֶב

רש"י◄ **וְהוֹרִישׁ ה'** • עֲשִׂיתֶם מַה שֶּׁעֲלֵיכֶם, אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַה שֶּׁעָלַי. **וַעֲצֻמִים מִכֶּם** • אַתֶּם גְּבוֹרִים וְהֵם גְּבוֹרִים מִכֶּם, שֶׁאִם לֹא שֶׁיִּשְׂרָאֵל גִּבּוֹרִים, מַה הַשֶּׁבַח הַהוּא שֶׁמְּשַׁבֵּחַ אֶת הָאֱמוֹרִיִּים, לוֹמַר: "וַעֲצֻמִים מִכֶּם"? אֶלָּא אַתֶּם גִּבּוֹרִים מִשְּׁאָר הָ'עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים', וְהֵם גִּבּוֹרִים מִכֶּם.

(כד) כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם:

כד כָּל אַתְרָא דִּי תִּדְרוֹךְ פַּרְסַת רַגְלְכוֹן בֵּהּ דִּלְכוֹן יְהֵי מִן מַדְבְּרָא וְלִבְנָן מִן נַהֲרָא נְהַר פְּרָת וְעַד יַמָּא מַעַרְבָּא יְהֵי תְחוּמְכוֹן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ ב עמ' 625)

וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם (יא, כד) בְּפָרָשַׁת בְּרָכָה (לד, א־ב) נֶאֱמַר שֶׁהַקָּבָּ"ה הֶרְאָה לְמֹשֶׁה אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן, וּפֵרֵשׁ רש"י: אַל תִּקְרֵי **הַיָּם** הָאַחֲרוֹן, אֶלָּא **הַיּוֹם** הָאַחֲרוֹן, וְהַיְינוּ, שֶׁ'אַחֲרוֹן' רוֹמֵז לְסוֹף כְּלָלוּת הַזְּמַן. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיָּם הָאַחֲרוֹן, הַגְּבוּל וְהַסּוֹף שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רוֹמֵז גַּם לְסוֹף הָעוֹלָם, סוֹף כְּלָלוּת הַמָּקוֹם. שֶׁהֲרֵי כִּבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כּוֹלֵל גַּם כִּבּוּשׁ וּבֵרוּר כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, עַד לַנְּקֻדָּה הָאַחֲרוֹנָה (הַנִּמּוּכָה בְּיוֹתֵר) שֶׁל מָקוֹם וּזְמַן, שֶׁהֵם גִּדְרֵי הָעוֹלָם, שֶׁכֵּן לֶעָתִיד־לָבוֹא עֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט בְּכָל הָאֲרָצוֹת.

(כה) לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ׀ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ־בָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:

כה לָא יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמֵיכוֹן דַּחֲלָתְכוֹן וְאֵימָתְכוֹן יִתֵּן יְיָ אֱלָהֲכוֹן עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא דִּי תִּדְרְכוּן בַּהּ כְּמָא דִּי מַלִּיל לְכוֹן: ס ס ס

רש"י◄ **לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ וְגוֹ'** • (שם) אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ, אֵמָּה וּמִשְׁפָּחָה וְאִשָּׁה בִּכְשָׁפֶיהָ מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "לֹא יִתְיַצֵּב", מִכָּל־מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אִישׁ"? אֲפִלּוּ כְּעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן. **פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם** • וַהֲלֹא פַּחַד הוּא מוֹרָא? אֶלָּא, פַּחְדְּכֶם - עַל הַקְּרוֹבִים, וּמוֹרַאֲכֶם - עַל הָרְחוֹקִים. **פַּחַד** • לְשׁוֹן בְּעִיתַת פִּתְאֹם. **מוֹרָא** • לְשׁוֹן דְּאָגָה מִיָּמִים רַבִּים. **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם** • וְהֵיכָן דִּבֵּר? (שמות כג) "אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְגוֹ'":

קי"א פסוקים, יעל"א סימן. חסלת פרשת והיה עקב

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפ - רפג

המשך ביאור למס' סוכה ליום שני עמ' א

1 להשמיענו שפֹּסֶל היוצא כשר, **אֶלָּא** לִסְכָּךְ **פָּסוּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה**
2 **בְּסוּכָּה קְטַנָּה** – סוכה שהיא שבעה על שבעה טפחים, והסכך
3 הכשר אינו על כולה, אלא חלקה מסוככת בסכך פסול, וקא
4 משמע לן הברייתא שמצטרף הסכך הפסול להשלים לשיעור
5 הכשר סוכה. מבארת הגמרא: **וּמַאי יוֹצֵא** – מה כוונת הברייתא
6 באומרה 'יוצא', הרי גם לפי ביאור זה אין הסכך יוצא מהסוכה,
7 אלא כוונת הברייתא **שיוֹצֵא מִתּוֹרַת סוּכָּה** – שאינו מסוכך במין
8 הכשר לסיכוך. מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב הוֹשַׁעְיָא,** מה
9 החידוש שסכך פסול מצטרף להשלים שיעור הסוכה, הרי אף אם
10 **לֹא יְהֵא** דין הסכך פסול **אֶלָּא אֲוִיר** שהוא חמור ממנו, שהרי אויר
11 פוסל בשלשה וסכך פסול פוסל בארבעה, **וְאֲוִיר פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה**
12 **טְפָחִים בְּסוּכָּה קְטַנָּה מִי פָּסִיל** – וכי הוא פוסל, הרי הסוכה כשרה
13 מדין לבוד, וכל שכן שסכך פסול אינו פוסל את הסוכה. מתרצת
14 הגמרא: **אָמַר** לֵיהּ **רַבִּי אַבָּא** לרבי הושעיא, החידוש הוא שזֶה –
15 סכך פסול **מִצְטָרֵף** לשיעור הכשר סוכה **וּשְׁנַיִם תַּחְתָּיו,** מה שאין
16 כן **וְזֶה** – אויר אמנם **מִצְטָרֵף** לשיעור הכשר סוכה, אולם **וְאֵין שְׁנַיִם**
17 **תַּחְתָּיו,** וזה מה שאמרה הברייתא שנידון כסוכה ממש ומותר לישן
18 תחתיו. שואלת הגמרא: לדבריך שאין ישנים תחת אויר, איך
19 מצטרף להשלים שיעור הכשר סוכה – **וּמִי אִיכָּא מִידֵּי דְּאִצְטְרוּפֵי**
20 **מִצְטָרֵף** – שמצטרף להשלים לשיעור, **וְהוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ כָּשֵׁר** לסכך
21 בו. עונה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְיָשָׁב, אִין** – אכן יש דברים
22 שאינם כשרים, ובכל זאת מצטרפים להשלים.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ט"ז מנחם־אב מפרק עט עד סוף פרק פב	**יום רביעי - י"ט מנחם־אב** מפרק צ עד סוף פרק צו
יום שני - י"ז מנחם־אב מפרק פג עד סוף פרק פז	**יום חמישי - כ' מנחם־אב** מפרק צז עד סוף פרק קג
יום שלישי - י"ח מנחם־אב מפרק פח עד סוף פרק פט	**יום שישי - כ"א מנחם־אב** מפרק קד עד סוף פרק קה
שבת קודש - כ"ב מנחם־אב פרק כ מפרק קו עד סוף פרק קז	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ט"ז מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קח, אך ביאור הענין... עד עמ' 216, בעשיה:

אַךְ בֵּאוּר הָעִנְיָן, לָמָּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה שֶׁעוֹלָם הַזֶּה דַּיְקָא נִבְרָא בְּה' – כיוון שהרי הסברנו, שהכוונה היא ל"ה' תתאה", בחינת ה"מלכות" ודיבור שלמעלה, שמהם הרי נבראים כל הנבראים (גם הנבראים של העולמות העליונים שלמעלה מהעולם הזה), אם־כן כיצד אומרים, שדוקא העולם הזה נברא באות ה'? יסביר רבנו הזקן להלן, שהן אמת הדבר שריבוי הנבראים של העולמות העליונים הרוחניים בא גם כן מצירופי אותיות של הדיבור שלמעלה, שמפני שבצירופי אותיות הדיבור שלמעלה ישנם צירופים עד אין קץ, ישנם גם כן נבראים עד אין קץ – אך, הנבראים הרוחניים שהם בעלי חכמה ודעת ויש להם ידיעה באלקות, באים מפנימיות אותיות הדיבור שלמעלה, שכפי שהוסבר לעיל זה בא מ"חכמה", שלכן הנבראים הרוחניים הם בעלי ענין של חכמה באלקות; ואילו העולם הזה והחיות שבו קטנים מדי מכדי שיוכלו לקבל ולסבול את האור והחיות של הצורה והפנימיות של האותיות, אלא האור והחיות של העולם הזה באים מהחומר והגוף של אותיות הדיבור (על דרך־משל, כמו שהדבר באדם, שזה בא מהגוף, מההבל הנובע מהלב דרך הגרון, שהוא הבל וקול גשמי, כך גם למעלה הרי זה בא מההבל שלמעלה ומגוף האותיות), לכן אומרים חכמינו ז"ל על העולם הזה דוקא, שהוא נברא באות ה', המוסבת על ההבל שלמעלה, כפי שהוסבר לעיל. ובלשון רבנו הזקן: הִנֵּה יָדוּעַ לְכָל חַכְמֵי לֵב[16], כִּי רִבּוּי הָעוֹלָמוֹת וְהַהֵיכָלוֹת אֲשֶׁר אֵין לָהֶם מִסְפָּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[17]: "הַיֵּשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדָיו", – הכוונה לעולמות ולהיכלות שלמעלה, שאין להם מספר. וּבְכָל הֵיכָל וּגְדוּד – בהם יש כבר מספר כמו שכתוב[18]: "אלף אלפין ישמשוני" ורבוא רבבן קדמוהי יקומון" – אך המספר הוא גדול מאד, שיש בהם אֶלֶף אֲלָפִין וְרִבּוֹא רִבְבָן מַלְאָכִים[19], וְכֵן – בנשמות, שיש בהן חמש מדריגות כלליות של נפש, רוח, נשמה, חי', יחידה, הן נֶפֶשׁ־רוּחַ־נִשְׁמָה־חַיָּה יְחִידָה – נרנח"י, מַדְרֵגוֹת לְאֵין קֵץ, – שישנן מדריגות לאין קץ במדריגת ובחינת "נפש", ובמדריגת ובחינת "רוח", עד במדריגה של "נשמה", "חי'", "יחידה", וּבְכָל עוֹלָם וְהֵיכָלוֹת מֵרִבּוּי הֵיכָלוֹת שֶׁבַּאֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה – שהן כולם עולמות רוחניים שלמעלה מעולם ה"עשיה", למעלה מהעולם הזה ולמעלה מעולם ה"עשיה" הרוחני – שכן, "עולם הזה" שהוא עולם ה"עשיה", מכוון לא רק לעולם הזה הגשמי, כי־אם גם כולל את עולם העשיה הרוחני – הִנֵּה כָּל רִבּוּיִים אֵלּוּ, רִבּוּי אַחַר רִבּוּי עַד אֵין קֵץ מַמָּשׁ, – שיש בהם כל כך הרבה נאצלים ונבראים בלי קץ ממש, הַכֹּל נִמְשָׁךְ וְנִשְׁפָּע מֵרִבּוּי צֵרוּפֵי כ"ב אוֹתִיּוֹת דִּבֵּר ה', הַמִּתְחַלְּקוֹת – כ"ב האותיות של הדיבור שלמעלה, מתחלקות גַּם־כֵּן לְצֵרוּפִים רַבִּים עַד אֵין קֵץ וְתַכְלִית מַמָּשׁ, – אין קץ ואין סוף לצירופים הנוצרים מכ"ב אותיות הדיבור שלמעלה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר יְצִירָה[20]: שְׁבָעָה[21] אֲבָנִים בּוֹנוֹת חֲמִשָּׁה אֲלָפִים וְאַרְבָּעִים בָּתִּים, – בספר יצירה נקראות האותיות "אבנים", והמלים – "בתים", המלה מצטרפת מאותיות, כמו בית שמצטרף מאבנים, ומשבע אותיות אפשר לצרף חמשת אלפים וארבעים מלים שונות, מִכָּאן וָאֵילָךְ צֵא וַחֲשֹׁב מַה שֶּׁאֵין הַפֶּה יָכוֹל לְדַבֵּר כּוֹ' – ואין האוזן יכולה לשמוע – כל כך הרבה הן האפשרויות לצירופים הרבים המצטרפים מכ"ב האותיות. עד שבע אותיות מונה ב'ספר יצירה' מספר הצירופים הנוצרים משתי אותיות, שלש אותיות, עד שבע אותיות. ואילו למעלה משבע אותיות, אפשרויות הצירופים הן כל כך רבות שהם בלי גבול, כך גם באותיות הדיבור שלמעלה, הרי ריבוי הצירופים שיכולים לצרף מהן, הוא בלי קץ ותכלית, ומריבוי הצירופים באים ריבוי הנבראים, שהם ריבוי עד אין קץ. וַהֲגַם שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲלוֹת וּמַדְרֵיגוֹת הַמַּלְאָכִים וּנְשָׁמוֹת – לא רק הרבה מלאכים ונשמות, אלא גם כַּמָּה וְכַמָּה מִינֵי מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת חֲלוּקוֹת לְאֵין קֵץ, גְּבוֹהַּ עַל גָּבוֹהַּ – מדריגה אחת – למעלה מהמדריגה השניה, למרות שגם המדריגה הראשונה נעלית ביותר. ואם כל ריבוי הנבראים באים מאותיות הדיבור שלמעלה – ההבדל הוא רק בהצגת וסדר האותיות – הרי לא היה צריך להיות, ההבדל בין מדריגה אחת לשניה, בבחינת גבוה על גבוה –, הִנֵּה הַכֹּל – התחלקות המדריגות, גם גבוה

אגרת הקדש

אך ביאור הענין למה אמרו רז"ל שעוה"ז דוקא נברא בה'. הנה ידוע לכל חכמי לב כי ריבוי העולמות וההיכלות אשר אין להם מספר כמ"ש היש מספר לגדודיו ובכל היכל וגדוד אלף אלפין ורבוא רבבן מלאכים וכן נרנח"י מדרגות לאין קץ ובכל עולם והיכלות מריבוי היכלות שבאצי' בריאה יצירה הנה כל ריבויים אלו ריבוי אחר ריבוי עד אין קץ ממש הכל נמשך ונשפע מריבוי צירופי כ"ב אותיות דבר ה' המתחלקות ג"כ לצירופים רבים עד אין קץ ותכלית ממש כמ"ש בספר יצירה שבעה אבנים בונות חמשת אלפים וארבעים בתים מכאן ואילך צא וחשוב מה שאין הפה יכול לדבר כו' והגם שיש במעלות ומדריגות המלאכים ונשמות כמה וכמה מיני מעלות ומדריגות חלוקות לאין קץ גבוה על גבוה הנה הכל נמשך לפי

---

16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפמש"כ בתו"א (ואוה"ת) עה"פ ועשית גו' ועשו כל חכמי לב". **17.** איוב כה, ג. **18.** דניאל ז, י.

19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מביא ג"ז (וכן בח"א פמ"ו סה, ב) – דלכאורה מה מוסיף (ראה שם רפמ"ח) – וי"ל שמזה מוכיח דהמדובר ב"גדודים" שנתהוו מאותיות שלכן שייך בהם (גבול ו)מספר, ובכ"ז יש בהם גם בל"ג". **20.** פ"ד מי"ב. **21.** הרבי שליט"א

אגרת הקדש

חילופי הצירופים והתמורות בא"ת ב"ש כו' (וכמ"ש בפי"ב) אך דרך כלל הנה כולם בעלי חכמה ודעת ויודעים את בוראם מפני היות חיותם מפנימיות האותיות הנמשכות מבחי' ח"ע וכנ"ל. אך העולם הזה השפל עם החיות שבתוכו קטן מהכיל ולסבול אור וחיות מבחינת צורת האותיות ופנימיותן להאיר ולהשפיע בו בלי לבוש והסתר כמו שמאירות ומשפיעות לנשמות ומלאכים רק ההארה וההשפעה באה ונשפע לעוה"ז מבחינת חומר וגוף האותיות וחיצוניותם שהוא בחינת ההבל המתחלק לז' הבלים שבקהלת שעליהם העולם עומד כמ"ש בזוה"ק והוא מוצא פי ה' המתלבש בעולם הזה וכל צבאיו להחיותם ובתוכו מלובשת בחינת צורת אותיות הדבור והמחשבה ממדותיו הקדושות ורצונו וחכמתו וכו' המיוחדות בא"ס ב"ה בתכלית (וז"ש האר"י ז"ל שבחינת חיצוניות הכלים דמל' דאצילות המרומזות בה' של שם הוי' ב"ה הם ירדו ונעשו נשמה לעולם העשיה) וכ"כ בתקונים שהיו"ד הוא באצי' כו' וה' תתאה מקננת בעשיה:

על גבוה, **נִמְשָׁךְ לְפִי חִלּוּפֵי הַצִּרּוּפִים** – דכ"ב אותיות שבאים גם כן בחילוף הצירופים והתמורות דא"ת ב"ש – הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א, **וְהַתְּמוּרוֹת בְּאַ"ת בַּ"שׁ כּוּ'** – בסדר האחר של ה"אל"ף־בי"ת", הסדר של "א"ת ב"ש", שהאות אל"ף (האות הראשונה) מוחלפת באות תי"ו (האות האחרונה), והאות בי"ת (האות השניה) מוחלפת באות שי"ן (האות השניה שלפני האחרונה) וכו'. (**וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק יב**). – ב"שער היחוד והאמונה"[22] החלק השני של ספר ה"תניא". הרי, למרות שישנו ריבוי מדריגות כזה וחילוקי מדריגות עד אין קץ, **אַךְ דֶּרֶךְ כְּלָל, הִנֵּה כֻּלָּם בַּעֲלֵי חָכְמָה וָדַעַת,** – ענינם הוא ענין החכמה ודעת באלקות, **וְיוֹדְעִים אֶת בּוֹרְאָם, מִפְּנֵי חֲיוֹת חַיּוּתָם מִפְּנִימִיּוּת הָאוֹתִיּוֹת הַנִּמְשָׁכוֹת** – פנימיות האותיות נמשכות **מִבְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה,** – "חכמה עליונה", **וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל.** – לכן אומרים על כל הנבראים הנכללים בשם הכללי "עולם הבא", שהם נבראו ביו"ד, שכן חיותם באה מפנימיות ומאור אותיות הדיבור שלמעלה, הבא מהיו"ד של שם הוי'. **אַךְ הָעוֹלָם הַזֶּה הַשָּׁפָל, עִם הַחַיּוּת שֶׁבְּתוֹכוֹ, קָטָן מֵהָכִיל וְלִסְבֹּל אוֹר וְחַיּוּת מִבְּחִינַת צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת וּפְנִימִיּוּתָן, לְהָאִיר** – שהאור והחיות של פנימיות האותיות, יאיר בו, **וּלְהַשְׁפִּיעַ בּוֹ בְּלִי לְבוּשׁ וְהֶסְתֵּר כְּמוֹ שֶׁ**– פנימיות האותיות, **מְאִירוֹת וּמַשְׁפִּיעוֹת לִנְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים,** – לנשמות ומלאכים זה מאיר ומשפיע בלי הלבוש וההסתר של חומר וגוף האותיות המתהווה מההבל[23], **רַק הַהָאָרָה וְהַהַשְׁפָּעָה בָּאָה וְנִשְׁפַּעַת לָעוֹלָם הַזֶּה מִבְּחִינַת חֹמֶר וְגוּף הָאוֹתִיּוֹת וְחִיצוֹנִיּוּתָם, שֶׁהוּא** – חיצוניות האותיות, **הִיא בְּחִינַת הַהֶבֶל,** – כמו על דרך־משל חיצוניות וגוף אותיות הדיבור באדם המתהווים מההבל הבא מהלב, והוא הבל גשמי, **הַמִּתְחַלֵּק לְשִׁבְעָה הֲבָלִים שֶׁבְּקֹהֶלֶת**[24] – בפסוק ב"קהלת"[25] מוזכרים שבעה ענינים של הבל: "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל", "הבל" פעם אחת, "הבלים" לשון רבים, פעמיים, ביחד שלשה, עוד הפעם "הבל הבלים", שוב שלשה, "הכל הבל" עוד פעם אחת, וביחד שבע פעמים "הבל". **שֶׁעֲלֵיהֶם** – על שבעה ההבלים, **הָעוֹלָם עוֹמֵד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[26]. – "עלמא לא אתקיים אלא על הבלים דאמר שלמה מלכא" – העולם אינו מתקיים אלא על ההבלים שאמר שלמה המלך, שהם שבעת ההבלים האמורים, **וְהוּא "מוֹצָא פִי ה'" הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְכָל צְבָאָיו** – כל הנבראים שבעולם הזה, **לְהַחֲיוֹתָם,** – שזה ההבל הבא מפי ה', מוצא פי ה', **וּבְתוֹכוֹ** – בהבל ובמוצא פי ה', **מְלֻבֶּשֶׁת בְּחִינַת צוּרַת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר וְהַמַּחֲשָׁבָה,** – שלמעלה, הבאה – **מִמִּדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וְכוּ',** – כמו באדם למשל, שאותיות הדיבור ואותיות המחשבה באות הרי בגילוי ממדותיו – שמפני שיש לו אהבה ותשוקה לדבר מסויים, לכן הוא חושב ומדבר אודות אותו דבר, והמדות באות מרצונו וחכמתו וכו', כך גם למעלה באות אותיות הדיבור והמחשבה שלמעלה בהתגלות, מהמדות הקדושות ומרצונו וחכמתו וכו', **הַמְיֻחָדוֹת** – מדותיו – הקדושות, ורצונו וחכמתו (הספירות), מאוחדות **בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית** – הרי שהאור שמצורות האותיות, שהוא אור הבא ממדותיו הקדושות ומרצון וחכמה – נמצא רק בתוכו, בפנימיות של "מוצא פי ה'" המהווה ומחיה את העולם הזה, ואילו בגילוי אין הדבר כך. ומהיכן באה ההתהוות והחיות של העולם הזה? – הרי זה מחיצוניות וגוף האותיות, "הבל" הדיבור שלמעלה. (**וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זִכְרוֹנוֹ־לִבְרָכָה**[27], **שֶׁבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, הַמְרֻמָּזוֹת בְּה' שֶׁל שֵׁם הַוָי"ה בְּרוּךְ־הוּא,** – "ה' תתאה" שהיא ספירת המלכות, **הֵם יָרְדוּ וְנַעֲשׂוּ נְשָׁמָה לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה). וְכֵן כָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים'**[28] – ב"תיקוני זוהר", **שֶׁהַיּוּ"ד** – של שם הוי', **הוּא** – מאיר, **בַּאֲצִילוּת כּוּ',** – ו"ה' עילאה" – בעולם ה"בריאה", "ו"ו" – בעולם ה"יצירה", **וְה' תַּתָּאָה מְקַנֶּנֶת** – ומאירה, **בַּעֲשִׂיָּה:** – ארבע האותיות של שם הוי' הן האלקות של העולמות[29]: הגילוי שמאיר בעולם "האצילות" הוא ספירת

מציין ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר", שאולי צריכים לומר "שבע", לשון נקבה, כמו שאומר להלן "בונות", לשון נקבה. **22.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שעי"ז יורד מגבוה ביותר לגבוה שתחתיו כו', הארה דהארה כו' — משא"כ בשינוי הצירוף בלבד דאינו פחות במעלה". **23.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שהוא בטל להמלובש בו ואינו מסתיר". **24.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עייג"כ באוה"ת עה"פ". **25.** א, א. **26.** ח"א קמו, ב. **27.** ראה ע"ח שמ"ז פ"ב. ובכ"מ. **28.** ראה תיקון ו (כג, א). ע"ח שמ"ב ספ"ד. **29.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפמשנת"ל בח"א פל"ט".

ה"חכמה" (יו"ד של שם הוי'), ו"חכמה" היא הרי הענין של ביטול באופנו הנעלה ביותר, של "הוא לבדו ואין זולתו" (כפי שרבנו הזקן אומר בהגה"ה שבפרק ל"ה (בחלק הראשון של ספר ה"תניא")), הרי "חכמה" זו מאירה בכללות עולם ה"אצילות", שבכל עניני עולם ה"אצילות" שורר אופן הביטול האמור; בעולם ה"בריאה" מאירה "ה' עילאה", ספירת ה"בינה" וכל הנבראים של עולם זה (גם נשמות וגם מלאכים) הם בעלי השגה גדולה באלקות; בעולם ה"יצירה" מאירות שש המדות, ועבודת הנבראים שבעולם זה, היא בענין ה"מדות", התפעלות של אהבה ויראה באלקות; ובעולם ה"עשיה" מאירה "ה' תתאה", ספירת ה"מלכות", ועולם זה – הוא עולם המעשה, ומעשה מתוך קבלת עול מלכות שמים. ברם, זהו הנשמה של עולם זה, הבאה מפנימיות צירופי אותיות הדיבור המלובשת בהעלם בחומר וגוף האותיות שהוא ה"הבל", ואילו התהוות וחיות העולם עצמו, הם רק מחיצוניות אותיות הדיבור – מה"הבל", ולכן עולם זה הוא עולם גשמי וחומרי.

יום שני י"ז מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 216, והנה באדם התחתון... עד עמ' קט, ממנה ח"ו.

להלן יסביר רבנו הזקן, כיצד עושים את ה"שם" על ידי צדקה, כמו שכתוב בזוהר הקדוש: "מאן עביד שמא קדישא בכל יומא מאן דיהיב צדקה למסכנא" – שעל ידי נתינת צדקה לעני "עושים" את שם הוי'. שכן, ירידת אותיות הדיבור שלמעלה משרשן ב"חכמה", הרי זה צמצום גדול ביותר, כמו למשל חכם גדול המבין נפלאות חכמה, מצמצם חכמתו באות אחת, כך מתלבש הצמצום של חכמה ב"ה' תתאה" של שם הוי', "הבל" הדיבור, וזה בא מהחסד שלמעלה, שמצד החסד הוא מצמצם עצמו בצמצום זה, וכדי לעורר חסד זה – הרי זה על ידי החסד שאדם למטה עושה צדקה וחסד. הרי שבצדקה וחסד של יהודי למטה, הוא "פועל" את ההמשכה מהיו"ד של שם הוי' – "חכמה" – לה' של שם הוי' – "מלכות", – הרי שעל ידי צדקה הוא "עושה" וממשיך את שם הוי'. ובלשונו של רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, בְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן לְמָשָׁל, מִי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל לְהַשְׂכִּיל נִפְלְאוֹת חָכְמָה, וּמְצַמְצֵם שִׂכְלוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ בְּאוֹת אֶחָד** – אחת, **מִדִּבּוּרוֹ, הִנֵּה זֶה הוּא צִמְצוּם עָצוּם וִירִידָה גְּדוֹלָה לְחָכְמָתוֹ הַנִּפְלָאָה - כָּכָה מַמָּשׁ עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, וְיֶתֶר מִזֶּה לְאֵין קֵץ, הָיָה צִמְצוּם גָּדוֹל עָצוּם וְרַב, כַּאֲשֶׁר "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ", בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, "וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם", הִיא** – "דבר ה'" הוא, **אוֹת ה' שֶׁל שֵׁם הָוָיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא,** – שהיא **"אָתָא קַלִּילָא",** – אות "קלה", – לא זו בלבד שהיא אות אחת, היא גם נקראת "אתא קלילא", אות "קלה" שאין בה ממש. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "בְּהִבָּרְאָם" - "בְּה' בְּרָאָם",** – כמו שכתוב[30]: "בהבראם", ועל כך דרשו חכמינו ז"ל[31]: "בה' בראם", באות ה' הוא ברא אותם, את תולדות השמים והארץ, שעליהם כתוב "בהבראם", **הִיא** – האות ה', היא **מְקוֹר הַט' מַאֲמָרוֹת שֶׁנִּמְשְׁכוּ מִמַּאֲמַר רִאשׁוֹן "בְּרֵאשִׁית" דְּ"נָמֵי** – שגם הוא **מַאֲמָר הוּא"**[32], – על "בראשית" אומרים חכמינו ז"ל שגם הוא "מאמר" כמו שאר המאמרים שבהם כתוב הלשון "ויאמר", אלא שהוא המאמר הראשי והמקור לשאר המאמרות[33], **הִיא בְּחִינַת חָכְמָה הַנִּקְרֵאת "רֵאשִׁית".** – "ראשית חכמה", הרי, הירידה מ"חכמה", מקור ט' המאמרות, לדיבור, "מלכות" – היא צמצום גדול ביותר. **אַךְ אָז** – בתחילת הבריאה, **הָיְתָה הַמְשָׁכָה וִירִידָה זוֹ** – מ"חכמה" ל"מלכות" – דיבור, **בְּלִי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל,** – בלי התעוררות מלמטה כלל, **"כִּי**[34] **אָדָם אֵין לַעֲבֹד כו'"**[35], – לא היה הרי אז האדם שיעבוד ויעשה את ההתעוררות מלמטה, רַק **"כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"**[36], – הבריאה היתה מצד זה שהקב"ה הוא חפץ חסד, **וְ"עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה"**[37]. **וְזֶהוּ "בְּהִבָּרְאָם"** - **"בְּאַבְרָהָם"**[38], – זה מה שחכמינו ז"ל אומרים על הפסוק "בהבראם" שזה אותיות "באברהם", **כִּי**[39] **"חֶסֶד לְאַבְרָהָם" כו'**[40]. – אברהם הוא בחינת חסד, וזהו "בהבראם" –

אגרת הקדש

והנה באדם התחתון למשל מי שהוא חכם גדול להשכיל נפלאות חכמה ומצמצם שכלו ומחשבתו באות אחד מדבורו הנה זה הוא צמצום עצום וירידה גדולה לחכמתו הנפלאה ככה ממש עד"מ ויתר מזה לאין קץ הי' צמצום גדול עצום ורב כאשר בדבר ה' שמים נעשו בששת ימ"ב וברוח פיו כל צבאם היא אות ה' של שם הוי' ב"ה אתא קלילא כמ"ש בהבראם בה' בראם היא מקור הט' מאמרות שנמשכו ממאמר ראשון בראשית דנמי מאמר הוא היא בחינת חכמה הנקראת ראשית אך אז היתה המשכה וירידה זו בלי אתדל"ת כלל כי אדם אין לעבוד כו' רק כי חפץ חסד הוא ועולם חסד יבנה וזהו בהבראם באברהם כי חסד לאברהם כו'. אך אחר בריאת האדם לעבדה

---

30. בראשית ב, ד. **31.** מנחות כט, ב. **32.** ר"ה לב, א. **33.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צע"ג אם אפ"ל בפי' דבה"א בראם – לאחרי שכבר ישנו המאמר דבראשית ברא גו'! שלכן הוא מקור רק לט' מאמרות!". **34.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי קמ"ל? וי"ל דטובא קמ"ל – שולל אתדל"ת גם דנשמות, ומכריח זה מקרא דאדם אין גו'. ועפ"ז תומתק ההדגשה 'אתדל"ת כלל'". **35.** בראשית ד, ה. **36.** מיכה ז, יח. **37.** תהלים פט, ג. **38.** ב"ר פי"ב, ט. **39.** מיכה ז, כ. **40.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ג"פ חסד, כי צ"ל

באברהם", שהבריאה היא ממדת החסד. **אַךְ אַחַר בְּרִיאַת הָאָדָם** – שענינו הוא **"לְעָבְדָהּ כו'"**, – ולהמשיך המשכות על ידי התעוררותו מלמטה, **אֲזַי כָּל אִתְעָרוּתָא דִלְעֵילָא** – כל התעוררות שמלמעלה **לְעוֹרֵר מִדַּת חֶסֶד עֶלְיוֹן, הוּא בְּאִתְעָרוּתָא דִלְתַתָּא,** – על ידי ההתעוררות והעבודה של האדם למטה, שהוא מעורר וממשיך את החסד העליון, **בִּצְדָקָה וָחֶסֶד**[41] **שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין בָּעוֹלָם הַזֶּה.** – הרי, על ידי צדקה וחסד שיהודי עושה למטה, הוא ממשיך מהיו"ד של שם הוי' – מ"חכמה" – לה' של שם הוי' – "מלכות", – הרי שהוא "עושה" וממשיך את שם הוי'. **לָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[42]**: כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ אֶלָּא תּוֹרָה בִּלְי גְמִילוּת חֲסָדִים, אֲפִלּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ, אֶלָּא צָרִיךְ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים. כִּי הִנֵּה, הֲגַם דְּאוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת**[43], – למרות שתורה באה מ"חכמה", **וּבְאוֹרַיְיתָא מִתְקַיֵּם עָלְמָא**[44], – ועל ידי תורה מתקיים העולם, **וּבְאִינּוּן דְּלְעֵילָא בָּהּ**[45], – ועל ידי אלה שעוסקים ומדברים בה (בתורה), **כִּי בְּדִבּוּרָם** – דיבורי תורה, **מַמְשִׁיכִים הָאֲרוֹת וְהַשְׁפָּעוֹת** (נֶפֶשׁ אַחֵר: וְהַשְׂרָאוֹת) **חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **מְקוֹר הַתּוֹרָה לִבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[46]**: "אַל תִּקְרֵי בָּנַיִךְ אֶלָּא בּוֹנַיִךְ"** – תלמידי חכמים שהם העוסקים בתורה, הם לא רק "בניך", הבנים שלך, אלא הם גם "בוניך", הם בונים ומקיימים את העולם על ידי לימודם תורה – **הֲרֵי הַמְשָׁכָה זוֹ** – מ"חכמה" לאותיות הדיבור, **הִיא בְּחִינַת יְרִידָה גְּדוֹלָה, וְלָזֶה צָרִיךְ לְעוֹרֵר חֶסֶד עֶלְיוֹן, הַנִּמְשָׁךְ כַּמַּיִם** – טבע המים שהם נמשכים ממקום גבוה למקום נמוך, כך גם נמשך החסד העליון שנמשל למים, **מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ,** – ממקום ומדריגה גבוהים למקום ולמדריגה נמוכים, וחסד זה נמשך **בְּאִתְעָרוּתָא דִלְתַתָּא,** – בהתעוררות מלמטה, **בִּצְדָקָה וָחֶסֶד תַּתָּאָה,** – על ידי צדקה וחסד הנעשים למטה בגשמיות, **שֶׁמַּמְשִׁיכִים** – ונותנים, **חַיִּים וָחֶסֶד, לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וְנִדְכָּאִים.** – על ידי החסד והחיים שנותנים וממשיכים לעני שפל ונדכא, ממשיכים את החסד שלמעלה, כדי להמשיך "חיים" מבחינת "חכמה" שירד למקום נמוך – לאותיות הדיבור שהן מקור כל הנבראים. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**[47]**: "אַל יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ כו', כִּי־אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל כו'",** – השכל וידוע אותי[48], ומסיים שמשכיל באופן: **כִּי אֲנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד כו'",** – הרי שמהללים את ה"חכמה" כשהיא עושה ופועלת חסד, שאז ה' עושה חסד, **כִּי הַחֶסֶד** – שהאדם עושה וממשיך את החסד שלמעלה, ש"אני ה' עושה חסד" – שבעשיה, **הוּא הַמַּמְשִׁיךְ חַיֵּי הַחָכְמָה לְמַטָּה,** – שבאותיות הדיבור יומשך מקור הנבראים, כדי שזה יומשך למטה. **וְאִם לָאו** – אם חסרה עשיית החסד, וישנו רק הענין של חכמה – של לימוד התורה בלבד, **הֲרֵי נִקְרֵאת "חָכְמָתוֹ" לְבַדּוֹ,** – ככתוב "אל יתהלל חכם בחכמתו" – בחכמה שלו, **בְּלִי הַמְשָׁכַת חַיִּים מִמֶּנָּה** – ה"חכמה" שלמעלה, **חַס־וְשָׁלוֹם.**

אגרת הקדש

כו' אזי כל אתדל"ע לעורר מדת חסד עליון הוא באתדל"ת בצדקה וחסד שישראל עושין בעולם הזה לכן אמרו רז"ל כל האומר אין לו אלא תורה בלי גמ"ח אפילו תורה אין לו אלא לעסוק בתורה ובגמ"ח כי הנה הגם דאורייתא מחכמה נפקת ובאורייתא מתקיים עלמא ובאינון דלעאן בה כי בדבורם ממשיכים הארות והשפעות (נ"א והשראות) ח"ע מקור התורה לבחינת אותיות הדבור שבהן נברא העולם כמארז"ל א"ת בנין אלא בוניך הרי המשכה זו היא בחינת ירידה גדולה ולזה צריך לעורר חסד עליון הנמשך כמים ממקום גבוה למקום נמוך באתדל"ת בצדקה וחסד תתאה שממשיכי' חיים וחסד להחיות רוח שפלים ונדכאים. וז"ש אל יתהלל חכם בחכמתו כו' כ"א בזאת יתהלל כו' כי אני ה' עושה חסד כו' כי החסד הוא הממשיך חיי החכמה למטה וא"ל הרי נקראת חכמתו לבדו בלי המשכת חיים ממנה ח"ו.

אתדל"ע מצ"ע שיתהוו 1) עולמות שלמע' מהשתל' - שישכיל "נפלאות חכ'" (במשל דאדם התחתון דלעיל - כי מהוע"צ הנשמה פשוטה אלא שהכחות כלולים בה - ראה ח"א פנ"א) ע"י חפץ חסד (שבתענוג - חפץ), 2) עולם האצי' - שכלו ומח' (שבמשל) ע"י עולם חסד יבנה (ז"י הבנין - ספי' דאצי'), 3) בי"ע ועד עוה"ז - "מצמצם כו' באות כו'" (שבמשל) ע"י בהבראם (בריאה כו') חסד (שנמשך ונותן) לאברהם. וי"ל שלכן מוסיף בזה "וזהו" בהבראם - כי רק זה באתגליא. ולמטה (ובפרטיות) יותר (וראה ח"א רפמ"ט): חפץ (עתיקא - בבינה) חסד הוא (בריאה - בורא חשך) - ראשונה, עולם חסד יבנה (יצירה - עולם "המדות") - וא"ו, בהבראם באברהם כי חסד כו' (עשי' - ראה לקמן סט"ו) - ה' אחרונה". **41.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בתחילת האגה"ק צדקה לחוד. מכאן ואילך כמה שינויים: צדקה וחסד, גמ"ח, צדקה וחסד, צדקה וגמ"ח וכו'". **42.** יבמות קט, ב. **43.** זח"ב קכא, א. ובכ"מ. **44.** זח"ב ר, א. ובכ"מ. **45.** זח"א מז, א. ועוד. **46.** ברכות סד, א. **47.** ירמי' ט, יב. **48.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שג"ז חכמה ואדרבא עיקרה".

יום שלישי י"ח מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קט, ובזה יובן מ"ש... עד עמ' 218, יבינו:

אגרת הקדש

ובזה יובן מ"ש האריז"ל שיש ב' מיני נשמות בישראל נשמות ת"ח העוסקים בתורה כל ימיהם ונשמות בעלי מצות העוסקים בצדקה וגמ"ח. דלכאורה הרי גם ת"ח צריכים לעסוק בגמ"ח כמארז"ל שאפילו תורה אין לו אלא שהת"ח שתורתן עיקר ורוב ימיהם בה ומיעוט ימיהם בגמ"ח הנה פעולת אתערותם דלתתא לעורר חסד עליון להמשיך ולהוריד אוא"ס המלובש בחכ"ע מקור תורת ה' שבפיהם הוא רק לעולם הנשמות שבבריאה ע"י עסק התלמוד ולמלאכים שביצירה ע"י לימוד המשנה יען היות חיות הנשמות והמלאכים נשפעות מצירופי אותיות הדיבור היא תורה שבע"פ ומקור האותיות הוא מח"ע כנ"ל אך להמשיך ולהוריד הארה וחיות מבחינת הכל העליון ה' תתאה לעולם הזה השפל שהוא צמצום גדול ביתר עז לא די באתעדל"ת של ת"ח העוסקים מיעוט ימיהם בצדקה וגמ"ח אלא על ידי אתערותא דבעלי מצות העוסקים רוב ימיהם בצדקה וגמ"ח (וכמ"ש בלק"א בח"א פל"ד) ולכן נקראו תמכי אורייתא והן בחינות ומדרגות נו"ה להיותן ממשיכין אור התורה למטה לעולם העשיה. ובזה יובן למה נקרא הצדקה בשם מעשה כמ"ש והיה מעשה הצדקה שלום ע"ש שפעולתה

1 **וּבָזֶה יוּבַן מַה שֶּׁכָּתַב הָאַרִיז"ל**[49], **שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי מִינֵי נִשְׁמוֹת**
2 **בְּיִשְׂרָאֵל: נִשְׁמוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה כָּל**
3 **יְמֵיהֶם**[50], **וְנִשְׁמוֹת בַּעֲלֵי מִצְוֹת הָעוֹסְקִים בִּצְדָקָה וּגְמִילוּת**
4 **חֲסָדִים. דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי גַּם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צְרִיכִים לַעֲסֹק**
5 **בִּגְמִילוּת חֲסָדִים,**
6 **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ**
7 **זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה,**
8 **שֶׁ"אֲפִלּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ".**
9 – אם הוא אומר שאין לו
10 אלא תורה בלי גמילות
11 חסדים, גם תורה אין לו.
12 כיצד, איפוא, אומר
13 האריז"ל שישנו סוג של
14 נשמות העוסקות בתורה
15 כל ימיהן? **אֶלָּא** – יסביר
16 רבנו הזקן להלן, שאין
17 הכוונה שנשמות אלו
18 מתעסקות בתורה בלבד
19 ואינן עוסקות בגמילות
20 חסדים ח"ו, אלא הכוונה
21 היא שעיקר עניינן הוא
22 תורה, **שֶׁהַתַּלְמִידֵי־**
23 **חֲכָמִים שֶׁתּוֹרָתָן עִקָּר**
24 **וְרֹב יְמֵיהֶם בָּהּ, וּמִעוּט**
25 **יְמֵיהֶם** – הם עוסקים
26 **בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, הִנֵּה**
27 **פְּעֻלַּת אִתְעָרוּתָם**
28 **דִּלְתַתָּא** – ה"פעולה"
29 מהתעוררותם שלמטה,
30 **לְעוֹרֵר חֶסֶד עֶלְיוֹן, לְהַמְשִׁיךְ וּלְהוֹרִיד אוֹר־אֵין־סוֹף הַמְלֻבָּשׁ**
31 **בְּחָכְמָה עִלָּאָה,** – ב"חכמה עליונה", שהיא מְקוֹר תּוֹרַת ה'
32 **שֶׁבְּפִיהֶם,** – בדיבורם דברי תורה, היכן, איפוא, הם ממשיכים
33 זאת? – **הוּא רַק לְעוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת שֶׁבַּבְּרִיאָה** – שהם ממשיכים
34 שם **עַל־יְדֵי עֶסֶק הַתַּלְמוּד,** – גמרא הכוללת הטעמים
35 והשקלא־וטריא של ההלכות, שיש לכך שייכות לעולם
36 ה"בריאה" – עולם ההשגה, **וְלַמַּלְאָכִים** שֶׁבעולם **הַבְּיְצִירָה** –
37 הם ממשיכים, **עַל־יְדֵי לִמּוּד הַמִּשְׁנָה,** – שכן, "משנה"
38 המורכבת מפסקי ההלכות "כשר" או "פסול", "טמא" או "טהור"
39 – יש לה שייכות לעולם ה"יצירה" – עולם המדות, יַעַן הֱיוֹת
40 **חַיּוֹת הַנִּשְׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים נִשְׁפָּעוֹת מִצֵּרוּפֵי אוֹתִיּוֹת**
41 **הַדִּבּוּר, הִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה,** – "מלכות פה תורה שבעל־פה
42 קרינן לה"[51], **וּמְקוֹר הָאוֹתִיּוֹת הוּא מֵחָכְמָה עִלָּאָה** – מ"חכמה
43 עליונה", **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – הרי שבלימוד התורה שלהם הם
44 ממשיכים מ"חכמה עליונה" – לצירופי אותיות הדיבור של תורה
45 שבעל־פה, ועל־ידי־זה הם ממשיכים חיות לנשמות ולמלאכים.
46 **אַךְ לְהַמְשִׁיךְ וּלְהוֹרִיד**
47 **הֶאָרָה וְחִיּוּת מִבְּחִינַת**
48 **הֶבֶל הָעֶלְיוֹן** ד' **תַּתָּאָה** –
49 של שם הוי', **לְעוֹלָם הַזֶּה**
50 **הַשָּׁפָל, שֶׁהוּא צִמְצוּם**
51 **גָּדוֹל בְּיֶתֶר עֹז** – הרי זה
52 אופן צמצום אחר לגמרי
53 כדי שהאור יומשך בעולם
54 השפל, **לֹא דַּי**[52]
55 **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** –
56 "התעוררות מלמטה", **שֶׁל**
57 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים**
58 **הָעוֹסְקִים מִעוּט יְמֵיהֶם**
59 **בִּצְדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים,**
60 **אֶלָּא עַל־יְדֵי אִתְעָרוּתָא**
61 – התעוררות, **דְּבַעֲלֵי**
62 **מִצְוֹת הָעוֹסְקִים רֹב**
63 **יְמֵיהֶם בִּצְדָקָה וּגְמִילוּת**
64 **חֲסָדִים (וְכָמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר**
65 **בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – בספר
66 ה"תניא", **בְּחֵלֶק א פֶּרֶק**
67 **לד).** – שם הוא אומר,
68 שעל ידי נתינת צדקה,
69 שהוא נותן חומש בלבד –
70 נעשית כל יגיעתו
71 לפרנסתו – מכון לשבתו יתברך, ובחסד שלו הוא מעורר את
72 ה"דרועא ימינא", את החסד שלמעלה, **וְלָכֵן נִקְרְאוּ** – בעלי
73 המצוות, **"תָּמְכֵי אוֹרַיְתָא"**[53], – הם תומכים בתורה (עצמה),
74 לא רק בלומדי תורה, אלא הם תומכים את התורה עצמה. שכן,
75 הם ממשיכים שהאור שמשורש ומקור התורה יאיר למטה, **וְהֵן**
76 **בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת נֶצַח־וְהוֹד,** – נצח והוד הם "תרין שוקין"[54],
77 כמו ה"שוקיים" שעליהם עומד האדם על הארץ, כך הם
78 ממשיכים את התורה למטה בעולם זה, **לִהְיוֹתָן** – מפני שהם
79 **מַמְשִׁיכִין אוֹר הַתּוֹרָה לְמַטָּה לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה. וּבָזֶה יוּבַן**[55]
80 **לָמָּה נִקְרָא הַצְּדָקָה בְּשֵׁם "מַעֲשֶׂה", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[56]: **"וְהָיָה**
81 **מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם",** – הרי שהוא קורא לצדקה בשם
82 "מעשה", **עַל שֵׁם שֶׁפְּעֻלָּתָהּ לְהַמְשִׁיךְ אוֹר ה' לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה.**

---

49. לע"ע לא מצאנו מקורו. **50.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכל השאר נכללים במין הב' – ולכן ל"נ בהב' – כל ימיהם". **51.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **52.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל מוכרחת היא – כי ההמשכה צריכה לעבור דרך בריאה ויצירה". **53.** ע"פ משלי ג, יח. וראה זח"ג נג, ב. שו"ע יו"ד סרנ"א ס"ט. ובכ"מ. **54.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **55.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו נוגע כ"כ כאן (כ"א סי"ב). ויומתק עמפש"כ הרמ"ז (ניצוצי אורות בזח"ג שם)". **56.** ישעי' לב, יז.

וְזֶהוּ דִּקְדּוּק לְשׁוֹן זֹהַר הַקָּדוֹשׁ: "מַאן דְּעָבִיד[57] שְׁמָא קַדִּישָׁא" – מי שעושה את השם הקדוש, "דְּעָבִיד" דַּיְקָא, – המלה "עביד" היא בדיוק, כִּי בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא – "בהתעוררות מלמטה", בִּצְדָקָה וְחֶסֶד תַּתָּאָה – בעשיית צדקה וחסד כאן למטה, מְעוֹרֵר חֶסֶד עֶלְיוֹן, – החסד שלמעלה, לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף מִבְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה – "חכמה עליונה" שהיא יו"ד שֶׁל שֵׁם, – הוי', לַה' שֶׁל שֵׁם, – הוי', בְּחִינַת הַדִּבּוּר וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ, כְּדֵי לְהַשְׁפִּיעַ לְעוֹלָם הֶעָשִׂיָּה. – וזהו דיוק הלשון "עביד" בלשון הזוהר במקום הלשון "עושה", עשיה. שכן, על ידי מעשה הצדקה הוא ממשיך אור אין־סוף בעולם ה"עשיה", וְעַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל[58], לְהַבְדִּיל הַבְּדָלוֹת אֵין קֵץ, כְּמוֹ שֶׁאָדָם אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא לַאֲחֵרִים (וְלֹא כְּשֶׁהוּא בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ), וְאָז מְצַמְצֵם שִׂכְלוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ בְּדִבּוּרוֹ אֲלֵיהֶם. וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ:

אגרת הקדש

להמשיך אור ה' לעולם העשיה. וזהו דקדוק לשון זוה"ק מאן דעביד שמא קדישא דעביד דייקא כי באתערותא דלתתא בצדקה וחסד תתאה מעורר חסד עליון להמשיך אור א"ס מבחינת חכמה עילאה יו"ד של שם לה' של שם בחינת הדבור ורוח פיו יתברך כדי להשפיע לעולם העשי' ועד"מ להבדיל הבדלות אין קץ כמו שאדם אינו מדבר אלא לאחרים (ולא כשהוא בינו לבין עצמו) ואז מצמצם שכלו ומחשבתו בדבורו אליהם והמשכילים יבינו:

יום רביעי י"ט מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 218, ו זורע צדקה... עד עמ' 220, ישענו כו'.

ו. "זֹרֵעַ צְדָקָה שֶׁכֶר אֱמֶת" (בְּמִשְׁלֵי יא)[1]. פֵּרוּשׁ, שֶׁשְּׁכַר זְרִיעַת הַצְּדָקָה הִיא מִדַּת אֱמֶת. – שנותנים לו מלמעלה מדת ה"אמת" כשכר על שהוא זורע צדקה. כוונת רבנו הזקן באמרו "פירוש", שבדרך כלל הכוונה היא הסתייגות מפירוש אחר, היא: רש"י מפרש כאן את המלה "שכר" לא בתור תשלום, כי־אם מלשון[2] "ויסכרו מעינות תהום", סתימה ועצירה (כדי לרכז וללבד). גם בתרגום ובמפרשים אחרים שמפרשים מלשון "תשלום", יכולים הרי גם בהם לפרש, לא שהשכר שנותנים לו הוא מדת האמת, אלא שהשכר שהוא מקבל הוא אמיתי ומתקיים לנצח; לכן אומר רבנו הזקן "פירוש", שהכוונה כאן היא, שהשכר שהוא מקבל על זריעת הצדקה – הוא **מדת** האמת שנותנים לו מלמעלה, וּכְתִיב[3]: "תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב", – הרי, שקיים ענין שנותנים לו מלמעלה מדת האמת, אלא, שלפי פירוש רש"י והתרגום שם (במיכה), שזוהי בקשה, שהבטחת ה"אמת" שהבטיח הקב"ה ליעקב, ימלא אותה לבניו וכו', הרי אין ראיה משם, שנותנים מלמעלה מדת האמת, לכן אומר רבנו הזקן: וְשִׁבְחָא דְּקָדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא מְסַדֵּר נָבִיא כו', – הנביא מסדר כאן שבחו של הקב"ה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[4], – שאין זה לשון בקשה, אלא שבח להקב"ה, שהוא נותן "אמת" ליעקב. פֵּרוּשׁ – שכן, גם בשבחו של הקב"ה, הרי יכול להיות שהוא מקיים את **ההבטחה** של אמת (שהבטיח ליעקב), ולא שהוא נותן ליעקב את **מדת** האמת – לכן אומר רבנו הזקן שהכוונה היא: שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא הַנּוֹתֵן מִדַּת אֱמֶת לְיַעֲקֹב. וְצָרִיךְ לְהָבִין, וְכִי אֵין אֱמֶת בְּיַעֲקֹב חַס־וְשָׁלוֹם עַד שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִתֵּן לוֹ מִלְּמַעְלָה:

אגרת הקדש

ו זורע צדקה שכר אמת (במשלי י"א). פי' ששכר זריעת הצדקה היא מדת אמת וכתיב תתן אמת ליעקב ושבחא דקוב"ה מסדר נביא כו' כמ"ש בזוה"ק פירוש שהקב"ה הוא הנותן מדת אמת ליעקב וצריך להבין וכי אין אמת ביעקב ח"ו עד שהקב"ה יתן לו מלמעלה:

אך הנה מודעת זאת דמדת יעקב היא מדת רחמנות ועבודת ה' במדת רחמנות היא הבאה מהתעוררות

אַךְ הִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת[5], – הרי ידוע, דְּמִדַּת יַעֲקֹב הִיא מִדַּת רַחֲמָנוּת, – אברהם הוא מדת החסד, יצחק – מדת הגבורה, ויעקב – מדת התפארת – רחמים – רחמנות, וַעֲבוֹדַת ה' בְּמִדַּת

---

57. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה פשוט דצ"ל "עביד". וראה זח"ג שם (קיב. ב)". **58. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה: 1) מה חסר לולא סיום זה, 2) פי' "והמשכילים יבינו" - מה? 3) מה מוסיף בהמוסגר בחצע"ג, ועוד. ואולי י"ל (בנקודה עכ"פ): אינו מובן **כלל** - מהי השייכות דכל הביאור לענין שמו של הקב"ה? ה' ראשונה - היא גילוי וכו' דהיו"ד כנ"ל, וא"כ הוא ההכרח דוא"ו וה' תתאה? ולמה אינו מוכרח בעוה"ב? אמרז"ל עד שלנבה"ע (לא עוה"ב ולא עוה"ז) הי' הוא ושמו בלבד - וע"פ הנ"ל מהו ענין ג' אותיות אחרונות דהשם? ועוד. וע"ז מבאר דישנו בינו לבין עצמו (אלא שה"אחרים" יודעים עד"ז כש"מדבר" "אליהם") **שצ"ל צמצום** "שכלו ומח' (רק) **בדיבורו** אליהם", שישנו "**בינו** לבין עצמו" - **ב'** ענינים (שמו הוא - אבל גם שמו "בלבד"), שגם ח"ע - הוא שם, וכו'. והמשכילים יבינו (כ"ז, ואיך) ששם - כמו ענין הדיבור - ג"כ א"צ בינו לבין עצמו כו' - ובכהנ"ל **בדיבור**". **1.** פסוק יח. **2.** נח ח, ב. **3.** מיכה ז, כ. **4.** ח"ג קלא, ב. **5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "להעיר מח"א פמ"ה".

אגרת הקדש

רחמים רבים בלב האדם על ניצוץ אלקות שבנפשו הרחוקה מאור פני ה' כאשר הולך בחשך הבלי עולם והתעוררות רחמנות זו היא באה מהתבונה והדעת בגדולת ה' איך שאפילו העולמות העליונים למעלה מעלה עד אין קץ כלא ממש חשיבי קמיה כי כל שפעם וחיותם אינו רק מזיו והארה מאות אחד משמו יתברך כמאמר ביו"ד נברא עוה"ב כו'. והנה בזיו והארה זו שהוא התפשטות החיות משמו יתברך להחיות עליונים ותחתונים הוא שיש הבדל והפרש בין עליונים לתחתונים שעולם הזה נברא בה' וכו' וכן כל שינויי הפרטים שבכל עולם ועולם הוא לפי שינויי צירופי האותיות וכן שינויי הזמנים בעבר הוה ועתיד ושינויי כל הקורות בחילופי הזמנים הכל משינויי צירופי האותיות שהן הן המשכת החיות ממדותיו ית"ש (כמ"ש בלק"א ח"ב פי"א) אבל לגבי מהותו ועצמותו יתברך כתיב אני ה' לא שניתי בין בבחינת שינויי ההשתלשלות מרום המעלות עד למטה מטה שכמו שהוא יתברך מצוי בעליונים כך הוא ממש בשוה בתחתונים (וכמ"ש בלק"א ח"א פנ"א) ובין בבחינת שינויי הזמן שכמו שהיה הוא לבדו הוא יחיד ומיוחד לפני ששת ימי בראשית כך הוא עתה אחר הבריאה והיינו משום שהכל כאין ואפס ממש לגבי מהותו

רַחֲמָנוּת – העבודה הפנימית בנפשו של יהודי במדת הרחמנות, כשם שהעבודה הפנימית של מדת החסד היא ענין האהבה, והעבודה הפנימית של מדת הגבורה היא יראה, כך היא העבודה הפנימית של מדת הרחמנות, **הִיא הַבָּאָה מֵהִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים רַבִּים בְּלֵב הָאָדָם עַל נִיצוּץ אֱלִקוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, הָרְחוֹקָה** – הנפש שלו רחוקה, **מֵאוֹר פְּנֵי ה' כַּאֲשֶׁר הוֹלֵךְ בְּחֹשֶׁךְ הַבְלֵי עוֹלָם** – שאז נפשו רחוקה מאור פני ה', הרי זו עבודת ה' בהתעוררות רחמים שהוא מעורר על נשמתו הוא. **וְהִתְעוֹרְרוּת רַחֲמָנוּת זוֹ הִיא בָּאָה מֵהַתְבּוּנָה וְהַדַּעַת כִּגְדֻלַּת ה'**, – מה שהוא מבין ומעמיק את דעתו בגדולת ה' – שאז הוא מרגיש וחש ברחמנות הגדולה שעליו, על שהוא רחוק מאור פני ה', והתבוננות היא **אֵיךְ שֶׁאֲפִלּוּ הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים לְמַעְלָה מַעְלָה עַד אֵין קֵץ** – גם הם, **כְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי קַמֵּיהּ**, – הם נחשבים ככלום ממש לגבי הקב"ה. **כִּי כָּל שִׁפְעָם וְחַיּוּתָם** – של העולמות האמורים, **אֵינוֹ רַק מִזִּיו וְהֶאָרָה מֵאוֹת אֶחָד** – אחת, **מִשְּׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמַאֲמַר**[6]**:** – חכמינו ז"ל: **"כְּיו"ד נִבְרָא עוֹלָם הַבָּא כו'"**. – הרי, שגם עולמות העליונים, הנכללים בשם הכללי "עולם הבא" כו' – נבראו כולם מאות אחת (אות יו"ד) של שם הוי'. **וְהִנֵּה, בְּזִיו וְהֶאָרָה זוֹ, שֶׁהוּא הִתְפַּשְּׁטוּת הַחִיּוּת מִשְּׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ לְהַחֲיוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים**, – בזה דוקא, **הוּא שֶׁיֵּשׁ הֶבְדֵּל וְהֶפְרֵשׁ בֵּין עֶלְיוֹנִים לְתַחְתּוֹנִים, שֶׁעוֹלָם הַזֶּה נִבְרָא בְּה'** – באות ה' של שם הוי', **וְכו'**, – כפי שהסביר באגרת הקודמת, שחיות העולם הזה, שהוא עולם שפל, באה רק מחומר וגוף אותיות הדיבור שלמעלה, שזה בא מהאות ה' של שם הוי', ואילו העולמות העליונים באים מציור האותיות שמבחינת "חכמה" – האות יו"ד של שם הוי', הרי שההבדל בין עליונים לתחתונים מקורו בהתפשטות החיות משמו יתברך. אך, כל זה הוא זיו והארה בלבד מבחינת השם ("שם" כשלעצמו הוא ענין של הארה, כמו למשל באדם שהשם אינו העצם והוא נוגע רק לזולת שיוכל לקרוא אותו בשמו). **וְכֵן כָּל שִׁינּוּיֵי הַפְּרָטִים שֶׁבְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם** – לעיל דובר על הכלל של העולמות, העולמות העליונים והעולמות התחתונים, ואילו כאן אומר רבנו הזקן, שהשוני בפרטים שבכל עולם, גם בעולמות העליונים וגם בעולמות התחתונים **הוּא לְפִי שִׁינּוּיֵי צֵרוּפֵי הָאוֹתִיּוֹת,** – שמהם נבראו, **וְכֵן שִׁנּוּיֵי הַזְּמַנִּים בְּעָבָר הֹוֶה וְעָתִיד, וְשִׁינּוּיֵי כָּל הַקְּרוֹרוֹת בְּחִלּוּפֵי הַזְּמַנִּים** - הַכֹּל – בא, **מִשִּׁנּוּיֵי צֵרוּפֵי הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁהֵן** – צירופי האותיות, **הֵן הַמְשָׁכַת הַחִיּוּת מִמִּדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ־שְׁמוֹ (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב** – "שער היחוד והאמונה", **פֶּרֶק יא).** – שבהמשכת החיות הנמשכת מהמדות ובאה למטה על ידי אותיות הדיבור – בזה שייכים כל השינויים של החיות ושינויי הזמן, עבר, הוה ועתיד, **אֲבָל לְגַבֵּי מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּתִיב**[7]**: "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי"**, – אין שום שינוי בו יתברך בין לפני הבריאה ללאחרי הבריאה, **בֵּין בִּבְחִינַת שִׁינּוּיֵי הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵרוּם הַמַּעֲלוֹת** – והמדריגות, **עַד לְמַטָּה מַטָּה,** – מהעולמות העליונים ביותר עד לעולמות התחתונים ביותר; **שֶׁכְּמוֹ שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מָצוּי בָּ** – עולמות **עֶלְיוֹנִים - כָּךְ הוּא מַמָּשׁ בְּשָׁוֶה בַּ** – עולמות **תַּחְתּוֹנִים (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק א פֶּרֶק נא),** – שלגבי הקב"ה עצמו, אין שום הבדל בין עולמות העליונים לבין העולמות התחתונים. שכן, גם העולמות העליונים אין מחשבתם יכולה "לתפוס" בו יתברך, הרי, שגם לעליונים אין שום "תפיסה" והשגה בו יתברך, והוא יתברך נמצא בתחתונים כפי שהוא נמצא בעליונים, ההבדל בין עליונים ותחתונים מתבטא רק בהמשכת החיות הנמשכת ממנו יתברך לעולמות, שבעולמות העליונים החיות יותר בגילוי מאשר בעולמות התחתונים. **וּבֵין בִּבְחִינַת שִׁנּוּיֵי הַזְּמַן,** – גם בזה אין שום שינוי לגבי הקב"ה, **שֶׁכְּמוֹ שֶׁהָיָה הוּא לְבַדּוֹ הוּא,** – ובאופן מציאות של **יָחִיד וּמְיֻחָד, לִפְנֵי שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית - כָּךְ הוּא עַתָּה אַחַר הַבְּרִיאָה, וְהֵינוּ** – למרות שניתוספו נבראים, ובכל זאת הוא לבדו הוא, והוא יחיד ומיוחד, **מִשּׁוּם שֶׁהַכֹּל כְּאַיִן וְאֶפֶס מַמָּשׁ לְגַבֵּי מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ,** – ולכן אין הנבראים שנבראו גורמים לשינוי

---

6. מנחות כט, ב. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. וראה לעיל ס"ה. **7.** מלאכי ג, ו.

במציאותו ובאחדותו, שכן הם כאין ואפס לגביו יתברך, **וּכְמוֹ אוֹת אֶחָד** – אחת, **מִדִּבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ אֲפִלּוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ לְגַבֵּי כְּלָלוּת מָהוּת הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית וְעַצְמוּתָהּ, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, לְשַׁכֵּךְ אֶת הָאֹזֶן,** – למרות שהמחשבה היא לבוש עדין וקרוב יותר לנפש, בכל זאת אין אות אחת תופסת מקום כלל לגבי כל הנפש השכלית, ומענין השכל שבנפש באות הרי המדות, ומהן באות המחשבה והדיבור, ולגבי עצם הנפש (שהוא למעלה מענין השכל), הרי אות אחת של דיבור או מחשבה, אין תופסת מקום כלל, הדברים האמורים מהווים משל שהאוזן תוכל להבין ולהשיג אפסות הבריאה לגבי הקב"ה. **וּבֶאֱמֶת "אֵין עֲרוֹךְ אֵלֶיךָ" כְּתִיב**[8], – שלא כפי שאמרנו קודם שזה כמו אות אחת של דיבור או מחשבה לגבי הנפש כולה, שהרי לאות האחת יש על־כל־פנים ערך "כל שהוא", ואילו לגבי הקב"ה אין לנבראים שום ערך כלל, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב** – "שער היחוד והאמונה" **פֶּרֶק ט) עַיֵּן שָׁם. וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים:** – בתפלה, כשמבקשים על ענין הרחמים, "ברחמיך הרבים רחם עלינו": **"הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז", פֵּרוּשׁ: כְּמוֹ שֶׁ"מֵאָז" קֹדֶם הַבְּרִיאָה** – של העולמות והנבראים, **הָיָה הוּא לְבַדּוֹ הוּא,** – ושום דבר בלעדו לא היה קיים, **כָּךְ עַתָּה** – אחרי התהוות העולמות והנבראים, **הוּא "מְרוֹמָם כּוּ'";** – שרק הוא קיים, **וּ"מִתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם", פֵּרוּשׁ: שֶׁהוּא רָם וְנִשָּׂא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת זְמַן הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "יְמוֹת עוֹלָם", וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁחַיּוּת כָּל "יְמוֹת עוֹלָם"** – ענין הזמן, **הוּא** רַק מִבְּחִינַת "הַמֶּלֶךְ כּוּ'", – מבחינת וספירת "מלכות", שהיא בחינת "המלך", שעבר, הוה ועתיד, שהם ענין ה"זמן", שייכים בספירת ה"מלכות" בלבד, שעליה אומרים את ההבדל של מלך מלך וימלוך, שהם הוה, עבר ועתיד, ואילו בספירות ומדות שלמעלה מ"מלכות" לא שייך עדיין ענין ה"זמן", **וּכְמוֹ שֶׁמְּבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[9]. **וְאִי לָזֹאת,** – ואם כך, שהקב"ה מרומם ומתנשא לגמרי מענין הבריאה שאיננה תופסת מקום ואין לה ערך כלל לגביו יתברך, **הָרַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה מְאֹד מְאֹד עַל הַנִּיצוּץ** – שהוא חלק מהקב"ה, חלק אלוקה ממעל[10], **הַשּׁוֹכֵן בְּגוּף הֶחָשׁוּךְ וְהָאָפֵל,** – הנקרא **מָשְׁכָא דְּחִוְיָא**[11], – העור של הנחש (הקדמוני), **הֶעָלוּל לְקַבֵּל טֻמְאָה** – על ידי ענינים של איסור שמשלוש הקליפות הטמאות לגמרי, **וּלְהִתְנָאֵל בְּכָל הַתַּאֲוֹת רַחֲמָנָא־לִצְלַן,** – שאף אם הן מענינים של היתר שמקליפת "נוגה", אך, כשהן באופן של **תאוות** נעשה הגוף מלוכלך מזה, לכל אלה עלול הגוף להגיע, **לוּלֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מָגֵן לוֹ וְנוֹתֵן לוֹ עֹז וְתַעֲצוּמוֹת לְלַחֵם עִם הַגּוּף וְתַאֲוָתָיו וּלְנַצְּחָן,** – אך, מבלי עזרתו של הקב"ה לנצח את התאוות, עלול הגוף מצד עצמו לכל זה, וזה עצמו הוא הרי ענין של נחיתות – גם כשזה נשאר בכוח בלבד ואינו בא לידי פועל להתגאל חלילה על ידי התאוות. ובגוף זה שהוא כל כך נחות – שוכן הניצוץ של הנשמה. **וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים:** – אחרי שאומרים עד כמה מרומם ומנושא הקב"ה מהבריאה, "המלך המרומם לבדו" (כנזכר לעיל), מבקשים "אלקי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו" ומסיימים **"אֲדוֹן עֻזֵּנוּ כּוּ' מָגֵן יִשְׁעֵנוּ כּוּ'".** – שהכוונה היא על הכוח שנותן הקב"ה באור מקיף שלמעלה מהאדם וכוחותיו העצמיים – שיוכל האדם לעמוד בעוז ולהתגונן נגד הגוף ותאוותיו.

אגרת הקדש

ועצמותו וכמו אות אחד מדבורו של אדם או אפילו ממחשבתו לגבי כללות מהות הנפש השכלית ועצמותה עד"מ לשכך את האזן ובאמת אין ערוך אליך כתיב וכמ"ש במ"א (בלק"א ח"ב פ"ט) ע"ש. וזהו שאומרים המלך המרומם לבדו מאז פירוש כמו שמאז קודם הבריאה היה הוא לבדו הוא כך עתה הוא מרומם כו' ומתנשא מימות עולם פי' שהוא רם ונשא למעלה מעלה מבחינת זמן הנקרא בשם ימות עולם והיינו לפי שחיות כל ימות עולם הוא רק מבחינת המלך כו' וכמ"ש במ"א. ואי לזאת הרחמנות גדולה מאד מאד על הניצוץ השוכן בגוף החשוך והאפל משכא דחויא העלול לקבל טומאה ולהתגאל בכל התאוות ר"ל לולי שהקב"ה מגן לו ונותן לו עוז ותעצומות ללחום עם הגוף ותאותיו ולנצחן וז"ש אדון עוזנו כו' מגן ישענו כו'.

יום חמישי כ' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 220, והנה מודעת זאת... עד עמ' קיא, תכוני:

וְהִנֵּה מוּדַעַת זֹאת[12], – ידוע הדבר, **דְּיֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי דְּחִילוּ וּרְחִימוּ:** – ישנם שני סוגי יראה ואהבה (גם ביראה וגם באהבה ישנם שני מינים): **הָרִאשׁוֹנוֹת** – הסוגים הראשונים ביראה ואהבה, **הֵן הַנּוֹלָדוֹת מֵהַתְּבוּנָה וְהַדַּעַת בִּגְדֻלַּת ה' וּ–**

אגרת הקדש

והנה מודעת זאת דיש ב' מיני דו"ר הראשונות הן הנולדות מהתבונה והדעת בגדולת ה' ובדברים

---

8. תהלים מ, ו. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר משהיחוה"א פ"ז. אבל אאפ"ל שהכוונה ע"ז – כי אז הי' מפרש זה, וכדלעיל "בלק"א ח"ב". ואכמ"ל. **10.** תניא רפ"ב. **11.** ראה תקו"ז בהקדמה (י, ב). ובכ"מ. **12.** ראה לקו"א ח"א פי"ד. ח"ב – חינוך קטן.

מהתבוננות והעמקת הדעת **בַּדְּבָרִים הַמְּבִיאִין לִידֵי אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ,** – על מדת קירובו ואהבתו של הקב"ה לבני ישראל וכו', שבשעה שהאדם מעמיק דעתו בענינים אלה, נולדות בו אהבת ה' ויראת ה', **וְהָאַחֲרוֹנוֹת** – הסוגים האחרונים ביראה ואהבה **הֵן הַבָּאוֹת אַחַר־כָּךְ מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מַתָּנָה,** – אחרי שהאדם השיג לעצמו יראת ה' ואהבת ה' על ידי התבוננות, באות היראה והאהבה בדרך של מתנה מלמעלה, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק[13]: "עֲבוֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם",** שֶׁהִיא – "כהונתכם", היא **מִדַּת אַהֲבָה,** – ועל כך אומר הפסוק שישנו אופן זה של אהבה שהוא עבודת מתנה, בדרך מתנה מלמעלה, **וְכֵן הוּא** – וכך הדבר, **גַּם־כֵּן בְּיִרְאָה.** – שישנה מדריגה ביראה שהיא בדרך מתנה מלמעלה. **וְהִנֵּה, וַדַּאי** – הדבר, ש – **אֵין עֵרוּב בְּלָל בֵּין הָרִאשׁוֹנוֹת** – בין הסוגים הראשונים ביראה ואהבה, **שֶׁהֵן תּוֹלְדוֹת הַשֵּׂכֶל הַנִּבְרָא, לְגַבֵּי הָאַחֲרוֹנוֹת** – לבין הסוגים האחרונים ביראה ואהבה, **שֶׁהֵן** – בדרך של מתנה, **מֵהַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ־שְׁמוֹ,** – כשם שאין שום ערך בין נברא לבורא, כך אין שום ערך בין הסוג הראשון של אהבה ויראה שנוצר על ידי הנברא (באמצעות שכלו) לבין הסוג האחרון של אהבה ויראה שבא מהבורא. **וְלָכֵן הֵן** – היראה והאהבה האחרונות, **הֵן הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם "אֱמֶת",** כִּי "חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֱמֶת"[14], שֶׁהוּא אֱמֶת הָאֲמִתִּי, וְכָל הָאֱמֶת שֶׁבַּנִּבְרָאִים כְּלָא חֲשִׁיבִי קַמֵּיהּ. – נחשבת ככלום לפניו יתברך. לכן, היראה והאהבה הבאות בדרך מתנה מהבורא, נקראות בשם "אמת". **אַךְ אֵיזֶה הַדֶּרֶךְ שֶׁיְּזַכֶּה הָאָדָם לְ"אֱמֶת ה'",** – שיזכה האדם ליראה ואהבה שהן "אמת" מבחינת ה"אמת" של הקב"ה, **הִנֵּה הוּא עַל־יְדֵי שֶׁיְּעוֹרֵר רַחֲמִים רַבִּים לִפְנֵי ה' עַל הַנִּיצוּץ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, שֶׁהִיא** – מדת הרחמים, היא **מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, מַבְרִיחַ מֵהַקְצָה אֶל הַקְצָה, דְּהַיְינוּ** – כלומר, **מֵרוּם הַמַּעֲלוֹת** – והמדריגות, **עַד לְמַטָּה מַטָּה,** – עוברת ומשתזרת מדת הרחמים של יעקב, ומכיוון שכך – יש בכוחה **לְהַמְשִׁיךְ "אֱמֶת ה'" לָעוֹלָם הַשָּׁפָל הַזֶּה הֶחָשׁוּךְ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[15]: "כִּי אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ** – של העולם הזה, **ה' אוֹר לִי".** וְזֶהוּ – מה שכתוב[16]: **"כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ כוּ'".** – שחסד ה' מתגבר על חושך העולם הזה, ובנפש האדם הנמצאת בגוף – מאיר גילוי אור מה'. הרי, על־כל־פנים, שהדרך להמשכת "אמת ה'", היא על ידי התעוררות רחמים רבים. **אַךְ הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים רַבִּים לִפְנֵי ה'** - **צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם כֵּן בֶּאֱמֶת, וְגַם כְּשֶׁהוּא בֶּאֱמֶת שֶׁלּוֹ** - **אֵיךְ יוּכַל עַל־יְדֵי אֱמֶת שֶׁלּוֹ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עֶלְיוֹנִים מֵ"אֱמֶת ה'"?** – כיוון שכאמור, כל אמת של נברא היא "כלא" לגבי האמת של הקב"ה. **אַךְ הָעֵצָה לָזֶה הִיא מִדַּת הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא מִדַּת הָרַחֲמִים עַל מַאן דְּלֵית לֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ** – למי שאין לו מעצמו כלום, **לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים כוּ', וּבְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** – "בהתעוררות שמלמטה" – **אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** – באה "התעוררות מלמעלה", **ה' מְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וּמַקִּיץ נִרְדָּמִים, הֵם בְּחִינַת רַחֲמִים רַבִּים וַחֲסָדִים עֶלְיוֹנִים הַנֶּעֱלָמִים,** – שינה ותרדמה הם ענין של העלם ושל העלם עמוק יותר, כמו למשל באדם כשהוא ישן כוחותיו הם בהעלם, לכן נקראים ה'רחמים רבים' והחסדים העליונים, שהם נעלמים בעצם – "ישנים" ו"נרדמים", ואותם הקב"ה מעורר ומקיץ לָצֵאת מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי וְהֶאָרָה רַבָּה, "לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים", "אֱמֶת ה' לְעוֹלָם". וְזֶהוּ לְשׁוֹן זְרִיעָה הַנֶּאֱמָר בִּצְדָקָה, – כמו "זורע צדקה" שבתחילת האגרת, או "זרעו לכם לצדקה"[17], לְהַצְמִיחַ – ולגלות, כמו צמיחה שהיא הגילוי של הזריעה, אֱמֶת הָעֶלְיוֹן, "אֱמֶת ה'". **וּבִפְרָט, בִּצְדָקָה וָחֶסֶד** שֶׁל אֱמֶת שֶׁעוֹשִׂים עַם אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן, לְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב[18]: "אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח", – למטה זה "ארץ ישראל", ולמעלה זה ספירת ה"מלכות"

אגרת הקדש

המביאין לידי אהבת ה' ויראתו והאחרונות הן הבאות אחר כך מלמעלה בבחי' מתנה וכמ"ש במ"א ע"פ עבודת מתנה אתן את כהונתכם שהיא מדת אהבה וכן הוא ג"כ ביראה. והנה ודאי אין ערוך כלל בין הראשונות שהן תולדות השכל הנברא לגבי האחרונות שהן מהבורא ית"ש. ולכן הן הן הנקראות בשם אמת כי חותמו של הקב"ה אמת שהוא אמת האמיתי וכל האמת שבנבראים כלא חשיבי קמיה אך איזה הדרך שיזכה האדם לאמת ה' הנה הוא על ידי שיעורר רחמים רבים לפני ה' על הניצוץ שבנפשו שהיא מדתו של יעקב מבריח מהקצה אל הקצה דהיינו מרום המעלות עד למטה מטה להמשיך אמת ה' לעולם השפל הזה החשוך וכמ"ש כי אשב בחשך ה' אור לי וזהו כי גבר עלינו חסדו כו'. אך התעוררות ר"ר לפני ה' צ"ל ג"כ באמת וגם כשהוא באמת שלו איך יוכל על ידי אמת שלו לעורר רחמים עליונים מאמת ה'. אך העצה לזה היא מדת הצדקה שהיא מדת הרחמים על מאן דלית ליה מגרמיה להחיות רוח שפלים כו' ובאתעדל"ת אתעדל"ע ה' מעורר ישנים ומקיץ נרדמים הם בחי' רחמים רבים וחסדים עליונים הנעלמים לצאת מההעלם אל הגילוי והארה רבה לאור באור החיים אמת ה' לעולם (וזה) [וזהו] לשון זריעה הנאמר בצדקה להצמיח אמת העליון אמת ה' ובפרט בצדקה וחסד של אמת שעושים עם אה"ק תובב"א לקיים מ"ש אמת מארץ

---

13. קרח יח, ז. **14.** שבת נה, א. **15.** מיכה ז, ח. **16.** תהלים קיז, ב. **17.** הושע י, יב. וראה לקמן סי' ח. **18.** תהלים פה, יב.

הנקראת בשם "ארץ", **עַל־יְדֵי זְרִיעַת הַצְּדָקָה בָּהּ,** – בארץ ישראל, **וְחֶסֶד וְרַחֲמִים רַבִּים הַנֶּאֱסָפִים וְנִלְקָטִים לְתוֹכָהּ, הֵם מְעוֹרְרִים גַּם־כֵּן חֲסָדִים עֶלְיוֹנִים הַצְּפוּנִים וְנֶעֱלָמִים** (בְּנֶפֶשׁ אַחֵר: בָּהּ), **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[19]: – "מה רב טובך **"אֲשֶׁר צָפַנְתָּ כוּ"** - **לְכוֹנְנָהּ וְלַהֲקִימָהּ.** – את הארץ שלמטה ארץ ישראל, ואת הארץ שלמעלה "מלכות דאצילות", היורדת להיות מקור לנבראים ולעולמות שלמטה מעולם ה"אצילות", ויש להקימה ולהעלותה, **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**[20]: **"בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי":** – המוסב על כנסת ישראל שלמטה ושלמעלה – "מלכות דאצילות" הנקראת "כנסת ישראל".

אגרת הקדש

תצמח על ידי זריעת הצדקה בה וחסד ור"ר הנאספים ונלקטים לתוכה הם מעוררים ג"כ חסדים עליונים הצפונים ונעלמים (בנ"א בה) כמ"ש אשר צפנת כו' לכוננה ולהקימה וז"ש בצדקה תכוננני:

יום שישי כ"א מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קיא, ז אשרינו מה טוב... עד עמ' 222, ועלול וכו'.

ז. "אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ כוּ". – דברים אלה אומרים בסדר התפלה שלפני "הודו" – בהקשר לקירוב ולקשר של הקב"ה ובני ישראל, אנו אומרים – אשרי לנו, מה טוב הוא חלקנו, ומה נעים הוא גורלנו (ומסיימים) ומה יפה ירושתנו. הביטויים "חלק" ו"גורל" מתייחסים להתגלות האלקית ליהודי, וכמו שכתוב[1]: **"ה' מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי וְגוֹ'".** (ולאחר מכן[2] כתוב:) **"חֲבָלִים נָפְלוּ לִי וְגוֹ'".** – חלקים בגורל[3] נפלו לי כו' (כפי שהוא מסיים "בנעימים", שהחלקים שנפלו לי בגורל, נעימים לי. שכן, לפני כן הוא הרי אמר "אתה תומיך גורלי", אתה, הקב"ה, תומך גורלי, שיהיה החלק הטוב). הרי שמוצאים אנו הלשון "חלק" על גורל, על האלקות המאירה בנשמתו של יהודי. לְהָבִין לְשׁוֹן **"חֶלְקֵנוּ" וְ"גוֹרָלֵנוּ"** – מדוע נקראת האלקות, המאירה בנשמה של יהודי, בשם "חלק" ו"גורל", משמעותו של "חלק" יכולה להיות שחלק אחד שוה לשני, ואילו "גורל" משמעו חלק שהוא יוצא מן הכלל, ורק על פי גורל נקבע שחלק זה יהיה למי שזוכה בגורל, **צָרִיךְ לְבָאֵר הֵיטֵב לְשׁוֹן הַשָּׁנוּר**[4] **בְּמַאֲמָרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: "אֵין לוֹ חֵלֶק בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", כִּי הֲגַם דְּלִכְאוֹרָה לֹא שַׁיָּךְ לְשׁוֹן "חֵלֶק" כְּלָל בָּאֱלקוּת יִתְבָּרֵךְ, שֶׁאֵינוֹ מִתְחַלֵּק לַחֲלָקִים חַס־וְשָׁלוֹם.** – הקב"ה הוא הרי פשוט בתכלית הפשיטות, ופשיטות היא היפך מחלקים – הרי שלא שייך באלקות הלשון "חלק", ובכל זאת משתמשים חכמינו ז"ל בביטוי "חלק" באלקות, מכאן עלינו להבין, שלמרות שאלקות היא ענין של פשיטות, אך באלקות המאירה ויורדת לנשמות ישראל – שייך הלשון "חלק". שכן, היא **יורדת** בהתגלות של חלקים, כפי שיסביר להלן. **אַךְ הָעִנְיָן,** – הוא, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּיַעֲקֹב**[5]: **"וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", פֵּרוּשׁ:** – שכן, בפשטות ישנם בפסוק כמה דברים לא מובנים: א) עד לפסוק זה, משתמשים בפרשה זו בשם "יעקב", ואילו כאן נאמר "(א־ל אלקי) **ישראל**". ב) מה היא השייכות למה שכתוב לפני זה "ויצב שם מזבח". ג) מה החידוש בענין "א־ל אלקי ישראל". על כך מסביר רבנו הזקן, שה"פירוש" בפסוק הוא: **כִּי הִנֵּה בֶּאֱמֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כִּשְׁמוֹ כֵּן הוּא,** – הוא, שהוא "קדוש", מובדל ומרומם מהעולם, הוא "ברוך הוא" – הוא נמשך ומתגלה (ברכה מלשון המשכה והתגלות), שמה שהיה לפני זה "הוא", נסתר ונעלם, ירד בהמשכה והתגלות, ובלשון רבנו הזקן: **כִּי אַף דְּאִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים** – למרות שהוא ממלא כל העולמות, העליונים והתחתונים, **מֵרוּם הַמַּעֲלוֹת** – והמדריגות, **עַד מִתַּחַת לָאָרֶץ הַלָּזוֹ הַחֲמָרִית,** – ממלא הקב"ה את כולם ונמצא בכל מקום בשווה, שכן כאן אין הכוונה ב"ממלא כל עלמין" כפי שמוסבר בדרך כלל בהקשר למדריגה באלקות המצומצמת בכל עולם בהתאם למעלתו ולמדריגתו, אלא **כאן** הכוונה היא למה שהקב"ה ממלא ונמצא בכל העולמות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[6]: **"הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא"** - **"אֲנִי" מַמָּשׁ, דְּהַיְינוּ מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כִּבְיָכוֹל וְלֹא**

אגרת הקדש

ז אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו כו' ה' מנת חלקי וכוסי וגו'. חבלים נפלו לי וגו'. להבין לשון חלקנו וגורלנו צריך לבאר היטב לשון השגור במארז"ל אין לו חלק באלהי ישראל כי הגם דלכאורה לא שייך לשון חלק כלל באלקות יתברך שאינו מתחלק לחלקים ח"ו. אך הענין כמ"ש ביעקב ויקרא לו אל אלהי ישראל פירוש כי הנה באמת הקב"ה כשמו כן הוא כי אף דאיהו ממכ"ע עליונים ותחתונים מרום המעלות עד מתחת לארץ הלזו החומרית כמ"ש הלא את השמים ואת הארץ אני מלא אני ממש דהיינו מהותו ועצמותו כביכול ולא

---

19. תהלים לא, כ. **20.** ישעי' נד, יד. **1.** תהלים טז, ה. **2.** שם, ו. **3.** הרבי שליט"א מציין לתניא ח"א פי"ח. - שם מדובר, איך "אין־סוף ב"ה" "מלובש בבחי' חכמה שבנפש האדם יהי' מי שיהי' מישראל", "שהיא למעלה מן הדעת והשכל המובן". **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לע"ע לא מצאתי אלא בתנחומא ס"פ תזריע, אבל בכו"כ מקומות אי' לכם (ב"ר פ"ב, ד. וש"נ. הובא בתו"א ל, רע"א) וכן "אין להם" (ברכות סג, ב). וי"ל שלא רצה להעתיק ל' נוכח וגם לא ל' רבים. וק"ל". **5.** בראשית לג, כ. **6.** ירמי' כג, כד.

כְּבוֹדוֹ לְבַד, – כפי שכתוב במקום אחר[7]: "מלא כל הארץ כבודו", שם מדובר אודות ה"כבוד" שלו וההארה מאתו יתברך, ואילו כאן, שכתוב "**אני** מלא" – הכוונה לעצמותו ומהותו יתברך. הרי, למרות שהקב"ה במהותו ועצמותו ממלא ונמצא בכל העולמות, **אַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא קָדוֹשׁ וּמְבֻדָּל מֵעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,** – לא רק מהעולמות והנבראים התחתונים – אלא גם מהעולמות העליונים, **וְאֵינוֹ נִתְפָּס בְּתוֹכָם חַס־וְשָׁלוֹם** – שהעולמות יפעלו בו שיהיה מושפע מהם, **כִּתְפִיסַת נִשְׁמַת הָאָדָם בְּגוּפוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – הנשמה הנתפסת בגוף, מושפעת מהשינויים שבגוף, ואילו הוא יתברך אינו נתפס בעולמות, שתהיה להם חס־ושלום השפעה עליו, **כְּמוֹ שֶׁמְּכוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרִיכוּת**[8]. **וּלְזֹאת** – ולכן, כיוון שהקב"ה קדוש ומובדל ולמעלה לגמרי מעולמות, **לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְקַבֵּל חִיּוּתָם מִמָּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ לְבַדּוֹ כִּבְיָכוֹל, רַק הִתְפַּשְׁטוּת הַחִיּוּת אֲשֶׁר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְחַיֶּה עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, הוּא עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ הָאָרָה מְאִירָה מִשְּׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – שהשם עצמו הוא גם כן הארה בלבד, ומהשם קורנת ומאירה הארה, **שֶׁהוּא וּשְׁמוֹ אֶחָד,** – שלכן יש בכוח הארה משמו להחיות כל העולמות, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[9]**: "כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ",** – שגם השם הוא "**לבדו**" – למעלה מהעולם, **רַק זִיווֹ** ו"**הוֹדוֹ**" – של השם, **עַל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם וְגוֹ'".** – החיות של ארץ ושמים, היא הוד וזיו בלבד – הארה משמו, שכאמור, השם כשלעצמו הוא גם כן הארה בלבד, כך שלמעשה חיות העולמות והנבראים היא הארה מהארה. **וְהָאָרָה** – מהארה **זוֹ מִתְלַבֶּשֶׁת מַמָּשׁ בְּעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לְהַחֲיוֹתָם,** – כאן כבר מדובר על התלבשות **ממש.** לא רק שהיא נמצאת בהם, אלא התלבשות שהחיות מצומצמת ומותאמת בהתאם למדריגת העולם, ומתאחדת עם העולם, **וְנִתְפָּסֶת בְּתוֹכָם עַל יְדֵי מְמֻצָּעִים רַבִּים,** – מדריגות שהן כמו "ממוצעים" בין מדריגה עליונה ותחתונה. שכן, יש להן שייכות גם למדריגות העליונות וגם למדריגות התחתונות, ולכן משמשות הן "ממוצעים" לירידת השפע והחיות מהמדריגה העליונה למדריגה התחתונה, **וְצִמְצוּמִים רַבִּים** – צמצומים רבים בבמות, שעל ידי כל צמצום, מתקטנים האור והחיות, **וַעֲצוּמִים,** – צמצומים שבאיכות הם חזקים ביותר, שהאור, לאחרי הצמצום, הוא לא רק קטן ומועט יותר, אלא הוא סוג אחר של אור מאשר האור שלפני הצמצום, **בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת** – של העולמות, **דֶּרֶךְ עֲלֵה וְעָלוּל וְכוּ'.** – שבעולם אחד עצמו יש סדר של "עילה" – סיבה – ו"עלול" – מסובב, מדריגה אחת היא עילה וסיבה למדריגה התחתונה שהיא "עלול" מה"עילה", הרי אחרי כל הצמצומים והירידות של האור, בא האור בעולמות באופן שהוא נתפס בהם.

אגרת הקדש

כבודו לבד אעפ"כ הוא קדוש ומובדל מעליונים ותחתונים ואינו נתפס כלל בתוכם ח"ו כתפיסת נשמת האדם בגופו עד"מ כמ"ש במ"א באריכות. ולזאת לא היו יכולים לקבל חיותם ממהותו ועצמותו לבדו כביכול רק התפשטות החיות אשר הקב"ה מחיה עליונים ותחתונים הוא עד"מ כמו הארה מאירה משמו יתברך שהוא ושמו אחד וכמ"ש כי נשגב שמו לבדו רק זיוו והודו על ארץ ושמים וגו'. והארה זו מתלבשת ממש בעליונים ותחתונים להחיותם ונתפסת בתוכם על ידי ממוצעים רבים וצמצומים רבים ועצומים בהשתלשלות המדרגות דרך עלה ועלול וכו'.

יום שבת קודש כ"ב מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 222, והנה הארה זו... עד עמ' 222, יספר מרוב.

וְהִנֵּה, הָאָרָה זוֹ, אַף שֶׁלְּמַעְלָה – בעולמות העליונים ביותר שלמעלה מהגבלה וגבול, **הִיא מְאִירָה וּמִתְפַּשֶּׁטֶת בִּבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית,** – בלי גבול ובלי סוף, **לְהַחֲיוֹת עוֹלָמוֹת נֶעֱלָמִים לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית,** – גם **סוגי** עולמות אלה הם בלי גבול, וגם כל עולם מהם הוא באופן של בלי גבול ותכלית, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאַדְּרָא רַבָּא**[10]**,** – שישנם עולמות נעלמים לאין קץ ותכלית, **אַף־עַל־פִּי־כֵן בְּרִדְתָּהּ** – ברדת ההארה – **לְמַטָּה עַל־יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים לְהַחֲיוֹת הַנִּבְרָאִים וְהַיְצוּרִים וְהַנַּעֲשִׂים,** – הנבראים שבעולמות "בריאה", "יצירה" ו"עשיה". מכך מובן שלפני זה מדובר אודות עולם ה"אצילות" ועולמות אין־סוף שלמעלה מעולם ה"אצילות", **הִיא נֶחְלֶקֶת דֶּרֶךְ כְּלָל לְמִסְפַּר תַּרְיַ"ג,** – 613, **כְּנֶגֶד תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁהֵן הֵן תַּרְיַ"ג מִינֵי**

אגרת הקדש

והנה הארה זו אף שלמעלה היא מאירה ומתפשטת בבחי' בלי גבול ותכלית להחיות עולמות נעלמים לאין קץ ותכלית כמ"ש באדרא רבא אעפ"כ ברדתה למטה ע"י צמצומים רבים להחיות הנבראים והיצורים והנעשים היא נחלקת דרך כלל למספר תרי"ג כנגד תרי"ג מצות התורה שהן הן תרי"ג מיני המשכות הארה זו מאור א"ס ב"ה להאיר

---

7. ישעי' ו, ג. 8. בלק"א ח"א פמ"ב. 9. תהלים קמח, יג. 10. זח"ג קכז, ב ואילך.

אגרת הקדש

לנשמת האדם הכלולה מרמ"ח אברים ושס"ה גידים אשר בעבורה הוא עיקר תכלית ירידת והמשכת הארה זו למטה לכל הנבראים והיצורים והנעשים שתכלית כולן הוא האדם כנודע:

והנה מספר זה הוא בדרך כלל. אבל בדרך פרט הנה כל מצוה ומצוה מתחלקת לפרטים רבים לאין קץ ותכלית והן הן גופי הלכות פרטיות שבכל מצוה שאין להם מספר כמ"ש ששים המה מלכות הן ס' מסכתות כו' ועלמות אין מספר הן ההלכות כו' שהן המשכת רצון העליון כו' וכן הוא ממש בנשמת האדם כי הנה כל הנשמות שבעולם היו כלולות באדה"ר ודרך כלל היתה נשמתו נחלקת למספר תרי"ג רמ"ח אברים ושס"ה גידים אך דרך פרט נחלקת לניצוצות אין מספר שהן נשמות כל ישראל מימות האבות והשבטים עד ביאת המשיח ועד בכלל שיקוים אז מ"ש והיה מספר בנ"י כחול הים אשר לא ימד ולא יספר מרוב.

הַמִּשְׁכוֹת הֶאָרָה זוֹ מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, לְהָאִיר לְנִשְׁמַת הָאָדָם הַכְּלוּלָה מֵרַמָ"ח – 248 אֲבָרִים וּשְׁסָ"ה – 365 גִּידִים, – שביחד הם תרי"ג (613), **אֲשֶׁר בַּעֲבוּרָהּ** – בשביל נשמתו של יהודי, **הוּא עִקַּר תַּכְלִית יְרִידַת וְהַמְשָׁכַת הֶאָרָה זוֹ לְמַטָּה לְכָל הַנִּבְרָאִים וְהַיְצוּרִים וְהַנַּעֲשִׂים,** – הנקראים כולם "**מטה**", לעומת העולמות שלמעלה מהגבלה, **שֶׁתַּכְלִית כֻּלָּן** – של כל הנבראים, הנוצרים והנעשים, **הוּא הָאָדָם, כַּנּוֹדַע:** – הרי, למרות שאלקות הוא פשוט בתכלית הפשיטות, ולא שייך באלקות ענין של חלקים, אך בהתארה האלקית המאירה בעולמות למטה שעיקרם ותכליתם היא נשמתו של יהודי – שייך הענין של חלקים. ובאופן כללי הם תרי"ג (613) חלקים בהם מתחלקת ההארה, ובפרטיות – יסביר רבנו הזקן להלן – מתחלק כל אחד מחלקים אלה, להרבה חלקים פרטיים.

וְהִנֵּה, מִסְפַּר זֶה – תרי"ג (613) – כנגד תרי"ג מצוות התורה, **הוּא בְּדֶרֶךְ כְּלָל,** – באופן כללי מתחלקת ההארה לתרי"ג (613) חלקים, **אֲבָל בְּדֶרֶךְ פְּרָט** - הִנֵּה כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה **מִתְחַלֶּקֶת לִפְרָטִים רַבִּים לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית, וְהֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת פְּרָטִיּוֹת שֶׁבְּכָל מִצְוָה שֶׁאֵין לָהֶם מִסְפָּר,** – אין מספר לפרטי ההלכות שבכל אחת מהמצוות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[11]**: "שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת"** – דורשים חכמינו ז"ל[12]: **הֵן שִׁשִּׁים מַסֶּכְתּוֹת** – הש"ס, **כו',** **"וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר"** – דורשים חכמינו ז"ל: **הֵן הַהֲלָכוֹת כו',** – שהן בלי מספר, **שֶׁהֵן הַמְשָׁכַת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן כו'.** – וכיוון שהרצון העליון הוא הרי בלי גבול, כך גם פרטי ההלכות, שהם פרטי המשכות מהרצון העליון – הם בלי גבול. וכשם שלגבי תרי"ג החלקים הכלליים בהם מתחלקת ההארה, אמר לעיל, שבנשמה, הקולטת אותם, ישנם תרי"ג ענינים, רמ"ח אברים ושס"ה גידים, כך גם לגבי פרטי ההמשכות שמההארה, שהם בלי גבול – יש לנשמות ישראל כלים פרטיים לקלוט הפרטים מהארה והמשכה זו. ובלשון רבנו הזקן: **וְכֵן הוּא מַמָּשׁ בְּנִשְׁמַת הָאָדָם.** – שיש לנשמה כלים לקליטת הפרטים האין־סופיים מהמשכה והארה זו. **כִּי הִנֵּה, כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבָּעוֹלָם הָיוּ כְּלוּלוֹת בָּ** – נשמתו של **אָדָם הָרִאשׁוֹן**[13]**, וְדֶרֶךְ כְּלָל הָיְתָה נִשְׁמָתוֹ** – של אדם הראשון, **נֶחְלֶקֶת לְמִסְפַּר תַּרְיַ"ג: רְמָ"ח אֵבָרִים וּשְׁסָ"ה גִּידִים, אַךְ דֶּרֶךְ פְּרָט נֶחְלֶקֶת לְנִיצוֹצוֹת אֵין מִסְפָּר, שֶׁהֵן נִשְׁמוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל מִימוֹת הָאָבוֹת וְהַשְּׁבָטִים עַד בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ וְעַד בִּכְלָל, שֶׁיְּקֻיָּם אָז מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**[14]**: "וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם, אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב"**[15]**.** – מכל האמור מובן, שנשמת אדם הראשון (המתחלקת לניצוצות אין ספור של נשמות) היה בכוחה להכיל הפרטים האין־סופיים מההמשכה וההארה של הרצון העליון, האור והחיות האלקי הנמשך לנשמות ישראל. להלן יסביר רבנו הזקן מה שהזכיר לעיל, שביעקב כתוב "ויקרא לו א־ל אלקי ישראל", שגם ביעקב האירו בנשמתו כל הפרטים מההארה האלקית, כפי ועל־דרך שהיה הדבר באדם הראשון. ובלשון רבנו הזקן:

---

11. שה"ש ו, ח. **12.** שהש"ר שם. ובכ"מ. **13.** ראה ב"ר פ"מ, ב. ובכ"מ. **14.** הושע ב, א. **15.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "סיום מפסוק אחר" (שם טז, י).

המשך ביאור למס' סוכה ליום שבת קודש עמ' ב

מאוד, ונוטים כלפי מטה עד שמגיעים סמוך לקרקע, **אִם אֵין נוֹפוֹ** – ענפיו ועליו **גָּבוֹהַּ מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים,** הרי הם כמחוברים לקרקע מדין לבוד, **וּמְטַלְטְלִין תַּחְתָּיו** בשבת, משום שהנמצא תחתיו הרי הוא מוקף במחיצות הנוף, והרי זה רשות היחיד. **וְאַמַּאי** – מדוע נחשב הנוף למחיצה, **הָא קָא אָזִיל וְאָתֵי** – הרי הנוף בא והולך ומתנועע על ידי הרוח, ולרב אחא בר יעקב באופן זה אינו נחשב מחיצה. מתרצת הגמרא: **הָתָם נַמִּי דְּעָבִיד לֵיהּ בְּהוּצָא וְדַפְנָא** – שארג את הענפים והעלים בלולבי דקל ובענפי עץ הדפנה, ולכן הם נחשבים מחיצה. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כן, הרי נחשב הנוף למחיצה מעולה וטובה, **וניטַלְטֵל כְּכוּלֵּיהּ** – תחת כל שטח האילן אפילו הוא גדול מאוד [או שאם היו אילנות רבים סמוכים זה לזה יהיה מותר לטלטל תחת כולם], **אַלְּמָה** – מדוע **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** בדין אילן זה, **שאֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ**

יום ראשון

יום שלישי — **טז מנחם אב** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, שלישי עם פירש"י
תהלים: עט־פב.
תניא: אך . . . קח וי"ב ע"ש.

נסיעות הבעש"ט בתחילת ההתגלות שלו היו ע"ד שלשה ענינים: פדיון שבוים, חיזוק התורה ויראת שמים, התגלות פנימיות התורה. אדמו"ר האמצעי הי' מבאר בזה: גליא שבתורה נקרא מים און צו וואסער גייט מען. פנימיות התורה נקרא אש און פאר פייער האָט מען מורא. דערפאר דארף דער משפיע גיין צום מקבל און זאָגען איהם: האָב קיין מורא ניט ווייל ה' אלקיך אש אוכלה הוא.

נְסִיעוֹת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בִּתְחִלַּת הַהִתְגַּלּוּת שֶׁלּוֹ הָיוּ עַל דְּבַר שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים: פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים, חִזּוּק הַתּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, הִתְגַּלּוּת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי הָיָה מְבָאֵר בָּזֶה: גַּלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה נִקְרָא "מַיִם", וְאֶל מַיִם – הוֹלְכִים. פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה נִקְרָא "אֵשׁ", וּמֵאֵשׁ – מְפַחֲדִים. לָכֵן צָרִיךְ הַמַּשְׁפִּיעַ לָלֶכֶת אֶל הַמְקַבֵּל וְלוֹמַר לוֹ: אַל תִּירָא, כִּי "ה' אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא".

יום שני

יום רביעי — **יז מנחם אב** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, רביעי עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: אך ביאור . . . קח ח"ע כנ"ל.

אדמו"ר הצ"צ ביאר מה שמיחסים אש לפנימיות התורה, לפי שהיא הנותנת חיות בגליא שבתורה: אז ער לערענט א הלכה און ווייס אז די זעלבע הלכה וועט ער לערנען נאָך מאה ועשרים שנה אין גן עדן גיט עס אריין א פייערעל.

אַדְמוֹ"ר הַצְּ"צַמַּח צֶדֶק" בֵּאֵר מַה שֶּׁמְּיַחֲסִים אֵשׁ לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁהִיא הַנּוֹתֶנֶת חַיּוּת בְּגַלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה: כְּשֶׁהוּא לוֹמֵד הֲלָכָה וְיוֹדֵעַ שֶׁאֶת אוֹתָהּ הֲלָכָה הוּא יִלְמַד לְאַחַר מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּגַן־עֵדֶן – זֶה מַחְדִּיר בּוֹ הִתְלַהֲבוּת.

יום שלישי

יום חמישי — **יח מנחם אב** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, חמישי עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: אך עולם . . . 216 בעשי'.

אדמו"ר האמצעי אמר בשם רבינו הזקן: אהבת ישראל בעדארף דערנעמען ביז מיצוי הנפש.

אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי אָמַר בְּשֵׁם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל צְרִיכָה "לִתְפּוֹס" עַד מִצּוּי הַנֶּפֶשׁ.

יום רביעי

יום שישי — יט מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, ששי עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: והנה באדם . . . לאברהם כו'.

הַמִּתְפַּלְּלִים בְּאַרְבָּעָה זוּגוֹת תְּפִלִּין – כָּךְ נוֹהֲגִים: א) מְנִיחִים תְּפִלִּין שֶׁל יָד וּתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ דְּרַשִׁ"י קֹדֶם אֲמִירַת פֶּרֶק "אֵיזֶהוּ", וּמִתְפַּלְּלִים בָּהֶם עַד אַחֲרֵי "אַךְ צַדִּיקִים" גו', ב) מְסִירִים תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ דְּרַשִׁ"י, וּמְנִיחִים – בְּלֹא בְּרָכָה – תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ דְּשִׁמּוּשָׁא רַבָּא, וְקוֹרְאִים "שְׁמַע גו'" "עַד אֱמֶת", וְאוֹמְרִים מִזְמוֹרֵי תְּהִלִּים כְּפִי שֶׁנֶּחְלַק לִימֵי הַחֹדֶשׁ. וְהַמְּהַדְּרִים הָיוּ לוֹמְדִים אוֹתָם עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י וּמְצוּדוֹת. ג) אַחַר־כָּךְ מְנִיחִים תְּפִלִּין דְּ'רַבֵּנוּ תָּם' – בְּלֹא בְּרָכָה – וְקוֹרְאִים "שְׁמַע גו'" עַד "אֱמֶת", פָּרָשַׁת "קַדֵּשׁ גו'" וְהַזְּכִירוֹת שֶׁנִּדְפְּסוּ בַּסִּדּוּר. וְלוֹמְדִים פֶּרֶק מִשְׁנָיוֹת כָּל אֶחָד לְפִי הֲבָנָתוֹ. ד) מְסִירִים תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ דְּ'רַבֵּנוּ תָּם', וּמְנִיחִים תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ דְּרַאֲבַ"ד – בְּלֹא בְּרָכָה – וְקוֹרִים "שְׁמַע גו'" עַד "אֱמֶת", וְלוֹמְדִים פָּרָשַׁת חֻמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י – מִפָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ: יוֹם א' עַד שֵׁנִי, בְּיוֹם ב' פָּרָשָׁה ב' וְכוּ'.

יום חמישי

שבת — כ מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, שביעי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: אך . . . והמשכילים יבינו.

כשם שמצות תפלין, עד"מ, יש לה מקום קבוע בראש ובזרוע, ומרגיש כובד התפלה של ראש וההידוק דתפלה של יד, כן הוא במצות אהבה ויראה, וכמ"ש הרמב"ם (יסודי התורה פ"ב ה"א, "האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבה וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה"א ונאמר את ה"א תירא", הנה שיעור מצות אלו הוא אשר יורגשו בהרגש גופני בבשר הלב ממש, וכמו אדם הפוגש את אוהבו הנאמן, ולא זו בלבד אז אים זאָל ווערען גוט פון דעם, שישכח על כל הדברים המעיקים אותו, אלא עוד שיתעורר בו חיות פנימי בתקוה טובה, כי לבו טוב עליו, וכן במדת היראה נופל עליו פחד גדול ומורא, כי בשעה ההיא הוא נזכר על כל עניניו הלא טובים במחשבה דבור ומעשה, ולבו יכאב בכאב מורגש מיראת העונש ביר"ש ולפעמים הוא ברגש של ירא בושת או גם יראת הרוממות.

כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוַת תְּפִלִּין, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, יֵשׁ לָהּ מָקוֹם קָבוּעַ בְּרֹאשׁ וּבַזְּרוֹעַ, וּמַרְגִּישׁ כֹּבֶד הַתְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ וְהַהִדּוּק דִּתְפִלָּה שֶׁל יָד – כֵּן הוּא בְּמִצְוַת אַהֲבָה וְיִרְאָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם (יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה פֶּרֶק ב' הֲלָכָה א'): הָאֵל הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה מִצְוָה לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ", וְנֶאֱמַר "אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִּירָא". הִנֵּה שִׁעוּר מִצְוֹת אֵלּוּ הוּא אֲשֶׁר יָרְגְּשׁוּ בְּהֶרְגֵּשׁ גּוּפְנִי בִּבְשַׂר הַלֵּב מַמָּשׁ, וּכְמוֹ אָדָם הַפּוֹגֵשׁ אֶת אוֹהֲבוֹ הַנֶּאֱמָן, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ טוֹב מִזֶּה, שֶׁיִּשְׁכַּח עַל כָּל הַדְּבָרִים הַמְעִיקִים אוֹתוֹ, אֶלָּא עוֹד שֶׁיִּתְעוֹרֵר בּוֹ חִיּוּת פְּנִימִי בְּתִקְוָה טוֹבָה, כִּי לִבּוֹ טוֹב עָלָיו, וְכֵן בְּמִדַּת הַיִּרְאָה נוֹפֵל עָלָיו פַּחַד גָּדוֹל וּמוֹרָא, כִּי בַּשָּׁעָה הַהִיא הוּא נִזְכָּר עַל כָּל עִנְיָנָיו הַלֹּא טוֹבִים בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, וְלִבּוֹ יִכְאַב בִּכְאֵב מֻרְגָּשׁ מִיִּרְאַת הָעֹנֶשׁ בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, וְלִפְעָמִים הוּא בְּרֶגֶשׁ שֶׁל יֵרֵא בֹּשֶׁת אוֹ גַּם יִרְאַת הָרוֹמְמוּת.

יום שישי

יום ראשון — כא מנחם אב — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ראה, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קד־קה.
תניא: ו. זורע . . . 220 ישענו כו׳.

הַהִתְעַסְּקוּת בְּדַרְכֵי הַחֲסִידוּת הוּא, אֲשֶׁר גַּם בְּהָלְכוֹ בַּשּׁוּק טָרוּד בַּעֲסָקָיו, יַחְשֹׁב מַה הוּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת בְּעַד עִנְיְנֵי הַחֲסִידוּת וְטוֹבַת הַחֲסִידִים, וּכְשֶׁהוּא פּוֹגֵשׁ מִי שֶׁהוּא מֵאַנְשֵׁי הַשּׁוּק מִמַּכִּירָיו – בְּעִנְיְנֵי מִסְחָר – יְדַבֵּר עַל לִבּוֹ, כִּי יָבוֹא אֶל שִׁעוּרֵי הַלִּמּוּדִים בְּדאַ״ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] אוֹ לְאֵיזוֹ הִתְוַעֲדוּת.

וְהַהִתְעַסְּקוּת בְּדַרְכֵי הַחֲסִידוּת הוּא חוֹבַת גַּבְרָא [=חוֹבָה אִישִׁית] מִבְּלִי הֶבְדֵּל בֵּין גָּדוֹל וְקָטָן בִּידִיעַת דאַ״ח.

שבת קודש

יום שני — כב מנחם אב — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ראה, שני עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: והנה מודעת . . . תכוננו.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב] אָמַר: קֹדֶם רְחִיצַת הַפֶּה שַׁחֲרִית, אֵין לְבָרֵךְ – מִלְּבַד בִּימֵי הַתַּעֲנִיּוֹת – בִּרְכוֹת הַשַּׁחַר.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ב מנ״א, ה׳תיש״א
ברוקלין, נ. י.

הרה״ג והרה״ח וו״ח אי״א נו״מ וכו׳
הרימ״מ שי׳

שלום וברכה!

קבלתי את מכתביו מח׳ ומי״ז מנ״א. כשהייתי אתמול על ציון כ״ק מו״ח אדמו״ר הזכרתיו להמצטרך לו ולהצלחה בשליחותו בפרט, ובטח יעורר ר״ר עליו, וגדולים צדיקים כו׳ שהם גוזרים והקב״ה מקיים.

בטח יסדר התועדות בש״ק מברכים לעורר ולעודד את אחב״י ע״ד אהבת ה׳ אהבת התורה ואהבת ישראל, וכהוראת כ״ק מו״ח אדמו״ר לשד״רים ומשולחים אז מען זאל נעמען גשמיות און זייען רוחניות, הנה רואים לפעמים ג״כ במוחש שעל ידי ההוספה שמוסיפים בזריעת הרוחניות במילא ניתוסף ג״כ בקיבוץ הגשמיות.

מוסג״פ מכתב למר לוי יצחק שי׳ לוין שמזכירו במכתבו.

בברכת הצלחה ופ״ש צו אלע ״אייגענע אידן ד.ה. אידן מיט א שייכות צו א שול תורה ומצוות״ כפתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר ומי הוא זה שאינו שייך לזה, וכידוע דברי הרמב״ם הל׳ גירושין ספ״ב -

בברכה.

העומד ברשות היחיד ורוצה לשתות ברשות הרבים יום ראשון ט"ז מנחם אב ה'תשפ"א

הלכות שבת פרק טו, הלכה ב: לֹא יַעֲמֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים... אֶלָּא אִם כֵּן הִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ, לַמָּקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹתֶה. כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה שׁוֹתֶה בְּכֵלִים נָאִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם - גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יוֹצִיאֵם.

העומד ברשות אחת אסור לו להושיט ראשו לרשות אחרת ולשתות שם מכלי, גזירה שמא יביא את הכלי לרשות שנמצא בה ויעבור על איסור 'הוצאה', אך אם היטה לשם את רוב גופו אין חשש שיביא את הכלי לרשותו (עירובין צט, א).

ומבואר בגמרא שגזרו כן רק 'בחפצים הצריכים לו' ומפרש הרמב"ם שהיינו "כלים נאים" ובכלי שאינו חשוב לו לא חששו שיביאנו לרשותו.

ומוסיף ה'מגיד משנה': לדעת הרמב"ם, מותר לטלטל חפץ ברשות אחרת מזו שעומד בה, ורק לשתות שם אסור, כי בשתיה מקרב את המשקה לפיו ויש לחשוש שיביא אליו את הכלי. ולכן בהלכה הקודמת התיר לטלטל ברשות אחרת, ולא חילק בין הכלים.

אבל רש"י (שם, ד"ה בחפיצין) פירש ש'חפצים הצריכים לו' הכוונה למים שרוצה לשתות עכשיו, ובהם חששו שיעבירם מרשות לרשות.

והקשה על זה ה'מעשה רוקח': אם כן, למה אמרו "חפצים הצריכים לו" ולא "מים שהוא רוצה בהם"? ותירץ: כוונת הגמרא להשמיענו שגזרו לא רק במים שיש לו בהם צורך גדול עכשיו, אלא אסרו לטלטל ברשות אחרת גם חפצים המשמשים אותו.

וה'שלחן ערוך' (א"ח סי' שנ ס"א) הביא גם את דעת רש"י האוסר לטלטל ברשות אחרת כל דבר הצריך לו, וגם דעת הרמב"ם האוסר רק שתיה ב'כלים נאים'. ואדמו"ר הזקן (שם ס"ב) הביא להלכה רק את הדעה הראשונה ש"היא דעת רוב הפוסקים", שאסור לטלטל כל דבר שהוא צריך אותם במקומו, וכדוגמת שתיית המים, "שכיון שהוא צריך לאלו המים יש לחוש שמא ישכח ויביאם אליו, וכן כל כיוצא בזה" (ועיין בקו"א שם סק"א). וכן כתב ה'משנה ברורה' (שם סק"ח) בשם ה'אליה רבה', שהעיקר כסברא הראשונה.

מותר לצאת בשבת בכלי נשק? יום שני י"ז מנחם אב ה'תשפ"א

הלכות שבת פרק יט, הלכה א: וְאִם יָצָא בְּכֵלִים שֶׁאֵינָן דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ, כְּגוֹן רֹמַח וְסַיִף וְקֶשֶׁת וְאַלָּה וּתְרִים - הֲרֵי זֶה חַיָּב.

שנינו (שבת סג, א): היוצא בשבת כשהוא חגור בכלי נשק, חייב חטאת ורבי אליעזר אומר תכשיטין הן לו, אך חכמים אומרים שאינן אלא לגנאי, שנאמר "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". ומכך שכלי נשק אלו יתבטלו לעתיד, מוכח שאינם תכשיטים. ואמרו בגמרא (שם) כי דברי חכמים, שכלי הנשק יתבטלו לימות המשיח, הם שלא כדעת שמואל האומר ש"אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד גליות בלבד", ולדבריו "נחמות שנתנבאו הנביאים... לא לימות המשיח נתנבאו" (רש"י שם, ד"ה לא יחדל), ולדבריו גם הנבואה על ביטול כלי הנשק לא מתייחסת לימות המשיח.

והנה, הרמב"ם פסק (הל' תשובה ספ"ט; הל' מלכים פי"ב ה"א) כדברי שמואל ש"אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד גליות בלבד", וכתב ש"אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם" ואילו הנבואות שנאמרו בענין המשיח הן בדרך 'משל וחידה'. והקשה ה'לחם משנה' (הל' תשובה פ"ח ה"ז) שהרי זה בסתירה לדבריו כאן שפסק כדעת חכמים שאכן יהיה שינוי בימות המשיח וכלי הנשק יתבטלו!

ומבאר הרבי את שיטת הרמב"ם:

בימות המשיח תהיינה שתי תקופות. בתקופה הראשונה אכן לא יתרחש שינוי במנהג העולם, ועל כך נאמרו דברי שמואל שאין שינוי בין עולם הזה לימות המשיח, אבל לאחר מכן, תבוא תקופה נוספת שבה גם לדעת הרמב"ם יתרחשו שינויים בטבע העולם, כפי שמוכרח גם מהאמונה בתחיית המתים בימות המשיח – שהיא בוודאי שינוי ממנהג העולם.

ומעתה, דברי הרמב"ם שהנבואות הן בדרך 'משל וחידה' הם רק על הנבואות המתייחסות לזמן ביאת המשיח והתקופה הראשונה הסמוכה לה שאז לא יתקיימו הנבואות כפשוטן, אלא הנמשל שלהן; אבל הנבואה של "וכתתו חרבותם לאתים וגו'" המתייחסת למצב העולם לעתיד לבוא, תתקיים כפשוטה בתקופה המאוחרת שבימות המשיח, ומכך שבתקופה זו יתבטלו כלי הנשק הוכיחו חכמים שכלי הנשק אינם תכשיטים (לקוטי שיחות כז עמ' 198 ואילך).

האם טלטול אבנים בשבת אסור מן התורה? יום שלישי י"ח מנחם אב ה'תשפ"א

הלכות שבת פרק כא הלכה א: נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה "תִּשְׁבֹּת" - אֲפִלּוּ מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְלָאכָה, חַיָּב לִשְׁבֹּת מֵהֶן.

ה'מגיד משנה' מפרש את דברי הרמב"ם בשני אופנים:

א. התורה אסרה כל פעולה שיש בה טרחה ועמל "אפילו מדברים שאינן מלאכה", כי לולי זאת "היה אדם יכול להיות עמל בדברים שאינן מלאכות כל היום". וכדברי הרמב"ן על התורה (אמור, כג כד) "לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות, ולמלא החביות יין ולפנות הכלים, וגם האבנים, מבית לבית וממקום למקום.. ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף

והשולחנים על שולחנם והזהובים לפניהם, ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן.. שבכל זה אין בהם משום מלאכה, לכך אמרה תורה שבתון, שיהיה יום שביתה ומנוחה ולא יום טורח".

ב. מדובר באיסורי שבות מדרבנן ו"כוונת רבינו שיש לשבותין של דבריהם סמך מן התורה, מתשבות".

והנה, כתב אדמו"ר הזקן (אגרת הקודש סי' כט): "נאמר בשבת לא תעשה [כל] מלאכה ולא פירש, ובתורה שבעל־פה נתפרש שהן ל"ט מלאכות הידועות, ולא טלטול אבנים וקורות כבידות". ומשמע שפעולות טורח כדוגמת טלטול אבנים לא נאסרו מן התורה, כיון שאינן מלאכה, כמו הפירוש השני של ה'מגיד־משנה'.

אבל ישנה גירסה אחרת (ראה 'שיעורים בספר התניא' שם): ".. ולא טלטול אבנים וקורות כבידות לבד". ולפי גירסה זו, התורה עצמה אסרה 'טלטול אבנים וקורות' (אלא שבתורה שבעל־פה נתפרש שנאסרו לא רק פעולות טורח, אלא גם ל"ט המלאכות). והרי זה כפירוש הראשון, שבציווי 'תשבות' – ציוותה התורה על המנוחה, ואסרה את פעולות העמל והטירחה.

דברים בטלים בשבת

יום רביעי י"ט מנחם אב ה'תשפ"א

הלכות שבת פרק כד, הלכה ד: וְאָסוּר לְהַרְבּוֹת בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדַבֵּר דָּבָר" - שֶׁלֹּא יְהֵא דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חֹל.

בגמרא (שבת קיג, ב) דרשו את הפסוק "וכבדתו מעשות דרכיך... ודבר דבר" – "שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול". ופירשו התוספות (ד"ה שלא) שהכוונה לדברים בטלים שאין בהם צורך, כמסופר במדרש (ויק"ר פל"ד) על רבי שמעון בן יוחאי שסבתו הייתה מרבה לדבר בשבת ואמר לה: "אימא, שבתא הוא" ושתקה, "משמע שאין כל כך לדבר בשבת כמו בחול".

להלכה נפסק כי אף שאין להרבות בשיחה בטלה, מכל מקום "בני אדם שסיפור שמועות ודברי חידושים הוא עונג להם, מותרים לספרם בשבת כמו בחול" (שו"ע או"ח סי' שז ס"א, ושו"ע אדה"ז שם ס"ב). וכתב אדמו"ר הזקן (בסיום ספר התניא) כי על פי פנימיות העניינים, "יזהר שלא לשוח שום שיחה בטילה ח"ו... כי בכל המצוות יש פנימיות וחיצוניות; וחיצונית מהשבת הוא שביתה מעשיה גשמית, כמו ששבת ה' מעשות שמים וארץ גשמיים. ופנימיות השבת היא הכוונה בתפילת השבת ובתלמוד תורה לדבקה בה' אחד, כמ"ש שבת לה'

אלוקיך, וזו היא בחינת זכור. ובחינת שמור בפנימיות היא השביתה מדיבורים גשמיים כמו ששבת ה' מעשרה מאמרות שנבראו בהם שמים וארץ גשמיים".

וה'אשל אברהם' (בוטשאטש, סי' שו ס"ח) הביא לכך בשם בעל ה'תולדות יעקב יוסף': "משל ליום רצון מהמלך למלאות משאלות בני המדינה בו, ועובר במדינה וכל אחד שואל מבוקשו. ומוכה שחין אחד שהיה מתקרר באשפות, ולא מצא עוד אשפה, ניגש אל המלך שיצווה שיותן לו אשפות. ושחקו עליו כל השומעים, שחיסר את נפשו מטובה על ידי שטותו, והלא טוב היה לו שיבקש שיותן לו רופא מובהק – כי כלום חסר מבית המלך. וכן הוא בזה, שהבוחר תענוגו בשבת קודש בדברי הבל הוא כבוחר אשפות במקום שהיה לו לבקש רופא שיביאנו לכל טוב, ובשבת קודש הוא יום רצון ליתן משאלות הלב וכשיטה אזנו לדברי תורה הקדושה, רפאות תהיה לכל בשרו בזה ובבא".

וב'באר היטב' (סי' שז סק"ב) הביא בשם השל"ה שהפוגש את חברו בשבת "לא יאמר לו כדרך שאומר בחול, כגון 'צפרא טבא', אלא יאמר שבת שלום או שבת טוב". וכתב הגרא"ח נאה (בדי השולחן סי' קז סקכ"ט) שכך המנהג.

נאמנות אשה באיסורים

יום חמישי כ' מנחם אב ה'תשפ"א

הלכות שבת פרק כח, הלכה יט: אֲפִלּוּ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שִׁפְחָה - נֶאֱמָנִין לוֹמַר: 'עַד כָּאן תְּחוּם הַשַּׁבָּת'... שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים בְּדָבָר לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל, מִפְּנֵי שֶׁשַּׁעוּר אַלְפַּיִם מִדִּבְרֵיהֶם.

מעשה בתינוק שנולד סמוך לזמן כניסת השבת והתעורר ספק האם נולד קודם השבת וזמן מילתו הוא ביום שישי או שנולד לאחר כניסת השבת וזמן מילתו בשבת הבאה. ויש לדון: האם ניתן לסמוך על אמירת האם או המיילדת שנולד לאחר כניסת השבת ולמול אותו בשבת?

וכידוע, בשונה מדיני ממונות שבהם נדרשים שני עדים לבירור העובדות, הרי בדיני איסור והיתר גם עד אחד נאמן להעיד על דבר אם הוא מותר או אסור, ואפילו עד הפסול לדיני ממונות. ויש לדון האם גם אשה נאמנת על כך.

והנה, בהלכה זו נאמר שעבד או שפחה נאמנים להעיד על תחום שבת, משום שאיסור היציאה מחוץ לתחום אלפים אמה הוא מדרבנן (עירובין נח, ב), וכתבו התוספות (שם נט, א ד"ה ותחומין) שמכאן יש ללמוד כי על דין מדאורייתא אינם נאמנים, ומאחר ודין העבד כאשה, מובן שאף האשה אינה נאמנת.

ולפי זה, גם אם האם אומרת בבירור שהתינוק נולד לאחר כניסת השבת אין למול אותו בשבת שהרי מדובר על ספק איסור דאורייתא (כי אם נולד קודם השבת זמן מילתו הוא ביום שישי ואסור למול אותו בשבת) ובזה אין האשה נאמנת.

אך יש ראשונים הסוברים שאשה נאמנת אף על איסור מדאורייתא, ומכל־מקום לגבי תחום שבת התירו רק משום שהאיסור הוא מדרבנן מאחר ומדידת התחום דורשת דקדוק ובקיאות יתירה ואם היה זה איסור מדאורייתא היה עלינו להחמיר ולחשוש שמא טעתה במדידה, אך בדבר שאינו דורש בקיאות גדולה, נאמנת אף בדין דאורייתא (תורת הבית

להרשב"א ח־ב).

וכתבו האחרונים שכן היא גם דעת הרמב"ם שכתב בהלכות עדות (פ"הה"ג): "וכן כל מקום שעד אחד מועיל אשה ופסול מעידין, חוץ מעד אחד של שבועה שאין מחייבין שבועה אלא בעדות עד כשר", הרי שמלבד עד אחד לשבועה (שהוא מדיני ממונות), לכל שאר הדינים אשה נאמנת ובכלל זה איסורים מדאורייתא (ראה דברי אמת שם).

עד היכן עונג שבת?

יום שישי כ"א מנחם אב ה'תשפ"א

הלכות שבת פרק ל, הלכה א: אַרְבָּעָה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשַׁבָּת.. כָּבוֹד וְעֹנֶג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג, לִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד".

מצד עונג שבת, התירו חכמים איסורים שונים שנלמדו מהכתוב "אם תשיב משבת רגליך... ממצוא חפצך..." כגון האיסור לרוץ בשבת הנלמד מהכתוב "וכבדתו מעשות דרכיך... שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך בחול" (שבת קיג, א) ומכל־מקום נפסק (שו"ע סי' שא ס"ב) ש"בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם – מותר", מצד עונג שבת. וכן בנוגע לאיסור להרבות בשיחת דברים בטלים הנלמד מהכתוב "ודבר דבר - שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול", נפסק כי "בני אדם שסיפור שמועות ודברי חידושים הוא עונג להם, מותרים לספרם בשבת כמו בחול" (שו"ע סי' שז ס"א).

והנה, מ"ממצוא חפצך" למדו על איסור קריאה בשטרי הדיוטות, "דהיינו שטרי חובות ומקח וממכר ומשכנות וחשבונות וכל כיוצא בהם מחפצים האסורים לעשות בשבת" (שו"ע אדה"ז סי' שז סכ"א) ואסרו אפילו לראות "דיוקנאות של בני אדם ממעשים שהיו, כגון מלחמת דוד וגלית וכתוב תחתיהם זו צורת חיה פלונית וזה דיוקן פלוני" ו"אסור לקרות כתב זה בשבת, גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות" (שם סכ"ט). וכתב ה'מגן אברהם' (סי' שא סק"ד) שגם איסור זה הותר לצורך עונג שבת, ואף "שאסור לראות דיוקנאות... מכל־מקום אם הראיה עונג לו מותר לראות".

אולם לדעת אדמו"ר הזקן (קו"א לסי' שא סק"ב) איסור זה לא הותר בגלל עונג שבת והוכיח כן מכך שמפסוק זה, "ממצוא חפצך", למדים גם על איסור מקח וממכר, ולפי דברי ה'מגן אברהם' שיש להתיר זאת לצורך עונג שבת – "א"כ נשרי נמי מקח וממכר לצורך עונג שבת כשאי אפשר לקנות בדרך היתר בהקפה, וח"ו ישתקע הדבר".

ומבאר כי דווקא בנוגע לאיסורי ריצה ודיבור דברים בטלים בשבת שנאסרו "משום דרך חול" התירו לצורך עונג שבת, "דכשמתענג בהם יש כאן ענין עונג שבת, ולא דרך חול", אבל שאר האיסורים הנלמדים מפסוק זה, אפילו גזירות שגזרו חכמים בשבילם בתור סייג כמו איסור דיוקנאות משום שטרי הדיוטות – "פשיטא דלא דחינן להן משום מצות עונג שהיא מצוה הבאה בעבירה".

וכתב הרבי (לקוטי שיחות יא עמ' 65 הע' 19), כי אף לדעת ה'מגן אברהם' שאיסור דיוקנאות נדחה מפני עונג שבת – "קרוב יותר לומר (כדמוכח בקו"א שם) שדחינן רק האיסורים שלמדים מהכתוב "אם תשיב וגו' ממצוא חפצך גו'" אבל בשאר איסורי שבות דרבנן, אף לדעתו אין לדחותן מפני עונג שבת.

יש פתח, אך אין מעבר

שבת קודש כ"ב מנחם אב ה'תשפ"א

הלכות עירובין פרק ג, הלכה ח: הָיָה אִילָן בְּצַד הַכֹּתֶל, וְעָשָׂהוּ סֶלֶם לַכֹּתֶל - אִם רָצוּ, מְעָרְבִין אֶחָד, הוֹאִיל וְאִסּוּר שְׁבוּת הוּא שֶׁגָּרַם לוֹ שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בָּאִילָן. עָשָׂה אֲשֵׁרָה סֶלֶם לַכֹּתֶל - אֵין מְעָרְבִין אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לַעֲלוֹת עָלֶיהָ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה.

מבואר בדברי הרמב"ם שאם הגישה מחצר אחת לשניה כרוכה באיסור מדרבנן (עליה על האילן בשבת) יכולים בני החצרות להשתתף בעירוב אחד, ורק במקום איסור מדאורייתא (עליה באילן של אשירה) אינם יכולים לערב יחד, כי לבני החצר השנייה אין גישה לעירוב.

ובטעם הדבר מבאר ה'מגן אברהם' (א"ח סי' שעב ס"ק כד):

איסורי שבת מדרבנן נאסרו בשבת עצמה ולא ב'בין השמשות' (הזמן שבין שקיעת החמה לצאת הכוכבים). ונמצא כי ב'בין השמשות' של כניסת השבת מותר לעלות על האילן ולעבור לחצר השנייה, ומאחר ובכניסת השבת היה העירוב כשר והטלטול הותר, ההיתר נמשך במהלך כל השבת, וכפי שנפסק (להלן הל' כה) לגבי שתי חצרות שעירבו יחד דרך חלון שביניהן ובמהלך השבת נסתם החלון, שמאחר והותר הטלטול בכניסת השבת שוב אין ההיתר בטל ("הואיל והותרה מקצת שבת, הותרה כולה").

אמנם, לגבי חלון ההיתר הוא רק כאשר נסתם במהלך השבת באופן בלתי צפוי, ומאחר ובכניסת השבת לא היה עומד להיסתם, ההיתר חל למשך כל השבת ושוב איננו בטל, אך כאן היה ברור מלכתחילה שעם כניסת השבת 'יסתם' הפתח (שהרי תיאסר העליה באילן) ובזה אין אומרים "כיון שהותרה הותרה"!

ומכל־מקום במקרה זה יש להתיר כי עצם הגישה מחצר לחצר קיימת במהלך כל השבת (באמצעות האילן) אלא שאיסור העליה באילן אינו מאפשר זאת, והרי זה כפתח הקיים במהלך כל השבת אלא שגורם חיצוני מונע את הגישה אליו, ובמקרה זה, למרות שהדבר ידוע מראש, אין זה שולל ממנו שם פתח בבין השמשות (מחצית השקל על ה'מגן אברהם' שם, שו"ת רעק"א יד בסופו).

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ט"ז־כ"ב מנחם־אב ה'תשפ"א

יום ראשון ט"ז מנחם־אב ה'תשפ"א

הִלְכוֹת שַׁבָּת

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו גזירות של דבריהם בדיני ההוצאה ותולדותיה. ונמשך לזה ביאור מה שמותר (שהיה באפשר לחוש לו מהיות לו קצת דמיון להם), כמבואר שם.

א. עוֹמֵד[2] אָדָם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּמְטַלְטֵל[3] בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד כֻּלָּהּ. וְעוֹמֵד בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּמְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִם הוֹצִיא - פָּטוּר[4], מִפְּנֵי[5] שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת. וְכֵן[6] עוֹמֵד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפוֹתֵחַ[7] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפוֹתֵחַ[8] בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד. בְּהֵמָה[9] שֶׁהָיְתָה רֻבָּהּ[10] בַּחוּץ וְרֹאשָׁהּ בִּפְנִים - אוֹבְסִין[11] אוֹתָהּ; וּבְגָמָל[12] - עַד שֶׁיְּהֵא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בִּפְנִים, הוֹאִיל וְצַוָּארוֹ אָרֹךְ[13].

2) (משנה במסכת עירובין דף צח עמוד ב). 3) דברים שאין לחוש שמא יוציאם לרשות הרבים (ראה להלן הלכה ב). 4) הראב"ד השיג כאן על רבינו, שמכיוון שבגמרא דימו דין זה לדברי רבא: "המעביר חפץ מתחילת ארבע לסוף ארבע והעבירו דרך עליו - חייב", ונפסקה ההלכה כרבא - כמובא למעלה בפרק י"ב הלכה י"ד - ולכן גם כאן צריך להיות חייב, ובעל ה"מגיד משנה" מביא נוסח אחר: "ואם הוציא חייב" אלא שלפי זה היה צריך לכתוב: "אף על פי שהוא ברשות אחרת" (מגיד משנה). 5) כתב כן ליישב הסתירה מכאן למה שכתב למעלה בפרק י"ב הלכה י"ד (ראה בהערה שלמעלה) שכאן שהוא ברשות אחרת נחשבת ידו כמקום פטור (וכמו שכתבו התוספות במסכת עירובין דף כ עמוד א דיבור המתחיל לא יעמוד) - מרכבת המשנה. 6) משנה במסכת עירובין דף קא עמוד א "מעשה בשוק של פַּטָּמִים (המפטמים עופות למכירה) שהיה בירושלים, שהיו נועלים (פתח חנותם ועומדים ברשות הרבים), ומניחים את המפתח בחלון שעל גבי הפתח" והלכה כחכמים ("מגיד משנה"). 7) נוטל המפתח שברשות הרבים ופותח שם את החנות (רש"י). 8) במפתח המונח שם. 9) (מסכת עירובין דף כ עמוד ב). 10) בנוסחה אחרת: "בהמה שהייתה בחוץ" (כתב יד אברבנאל). 11) מאכילים אותה הרבה על כורחה, ואין חוששים שמא יימשך אחרי פרתו ויוציא את הדלי החוצה לרשות הרבים. 12) מלעיטים (מכניסים את המאכל לפיו, עד למקום שהוא יכול להחזיר). שהרי שנינו (מסכת שבת דף קנה:) "אין אובסים את הגמל אלא מלעיטין" (תוספות). 13) יימשך אחר צווארו וחוששים שיוציא לרשות הרבים אם אין ראשו ורובו בפנים (מער"ק).

ב. לא[14] יַעֲמֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֶלָּא אִם־כֵּן הִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לַמָּקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹתֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה שׁוֹתֶה בְּכֵלִים נָאִים, שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן[15], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יוֹצִיאֵם; אֲבָל אִם הָיוּ כֵּלִים שֶׁאֵינָן נָאִים, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה הַבּוֹר בְּכַרְמְלִית[16] אַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֵּלִים נָאִים - מַכְנִיס[17] רֹאשׁוֹ בִּלְבַד וְשׁוֹתֶה בִּמְקוֹמוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ.

14) (משנה במסכת עירובין דף צט עמוד א). 15) דעת רבינו שלא גזרו אלא בכלים נאים. אבל להרשב"א בכל דבר שהוא צריך לו, חוששים שמא יכניסם לרשותו, אלא אם כן יוציא או יכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה ("מגיד משנה"). 16) שעיקר איסורה "מפני שהיא דומה לרשות הרבים, שמא תתחלף ברשות הרבים" (רבינו בפרק י"ד הלכה י"א), ואין גוזרין גזירה לגזירה, "משום שנאמר ושמרתם את משמרתי, עשו משמרת למשמרתי. כלומר: גזירה לתורתי, ולא משמרת למשמרת" (רש"י מסכת ביצה דף ב עמוד ב) וזהו כרבא (מסכת שבת דף י"א עמוד ב) ולא כאביי שסובר שהחמירו ב"הוצאה" לגזור גזירה לגזירה. 17) (מסכת שבת דף יא עמוד א).

ג. עוֹמֵד[18] אָדָם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְקוֹלֵט[19] מִן הָאֲוִיר מִן הַמַּיִם הַמְקַלְּחִין מִן הַצִּנּוֹר אוֹ מִן הַכֹּתֶל, וְשׁוֹתֶה[20]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע[21] בַּצִּנּוֹר אוֹ בַּכֹּתֶל וְיִקְלֹט מֵעַל גַּבָּן. וְאִם נָגַע: אִם הָיָה מָקוֹם שֶׁנָּגַע בּוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[22] סָמוּךְ לַגָּג - הֲרֵי זֶה אָסוּר; שֶׁנִּמְצָא כְּעוֹקֵר[23] מֵעַל הַגָּג, שֶׁהוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְכֵן אִם הָיָה בַּצִּנּוֹר אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַצִּנּוֹר בְּתוֹךְ[24] עֲשָׂרָה בֵּין שֶׁהָיָה לְמַעְלָה[25] מֵעֲשָׂרָה, וְקָלַט מִמֶּנּוּ מַיִם - הֲרֵי זֶה אָסוּר. וְלָמָּה אֵינוֹ חַיָּב[26]? מִפְּנֵי[27] שֶׁלֹּא נָחוּ[28] הַמַּיִם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן נִזְחָלִין וְהוֹלְכִין.

18) (משנה במסכת עירובין דף צט עמוד ב). 19) תופס ומקבל בכלי מן המים הנזחלים. 20) כי אוויר למעלה מעשרה טפחים ברשות הרבים מקום פטור הוא (ראה בפרק י"ד הלכה ז), ואפילו אם הוא למטה מעשרה שהיא רשות הרבים גמורה, הלא ידו גם כן ברשות הרבים היא. 21) לקרב את הכלי לצינור. 22) שכל פחות משלושה כלבוד (כמחובר), והרי הוא כאילו קלט מן הגג שהוא רשות היחיד. 23) ומכל מקום לא נחשב כאילו הוציא מרשות היחיד (כמבואר בסוף ההלכה). 24) שכל מקום של ארבעה טפחים ברשות הרבים הגבוה משלושה ועד עשרה, דינו ככרמלית, ואסור מדרבנן להשתמש בה לרשות הרבים (פרק י"ד הלכה י"ג). 25) שמקום גבוה עשרה ורחב ארבעה ברשות הרבים הוא רשות היחיד. 26) חטאת, אם נגע בצינור וקלט ממנו מים. 27) (תלמוד ירשלמי מסכת

עירובין פרק י הלכה ו). 28) ואינו חייב במוציא מרשות לרשות, אלא אם עקר ממקום שנח החפץ, כמבואר בפרק י"ג הלכה ד.

ד. זיז[29] שֶׁלִּפְנֵי הַחַלּוֹן יוֹצֵא בָּאֲוִיר שֶׁעַל רְשׁוּת הָרַבִּים, אִם הָיָה לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה[30] טְפָחִים - מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ[31] עָלָיו, שֶׁאֵין רְשׁוּת הָרַבִּים תּוֹפֶסֶת אֶלָּא עֲשָׂרָה טְפָחִים. לְפִיכָךְ מֻתָּר[32] לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל הַכֹּתֶל עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים הַתַּחְתּוֹנִים.

29) (משנה במסכת עירובין דף צח עמוד ב). "קצה היוצא מן הכותל, מבניין או עץ או אבן או זולתם" (רבינו בפירוש המשניות). 30) שהוא מקום פטור. 31) כמבואר בהלכה ז. 32) כי ב"מקום פטור" מותר להשתמש (פרק י"ד הלכה ז).

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[33]? כְּשֶׁהָיָה זִיז אֶחָד יוֹצֵא בָּאֲוִיר; אֲבָל אִם הָיוּ יוֹצְאִים בַּכֹּתֶל שְׁנֵי זִיזִין זֶה לְמַטָּה מִזֶּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, אִם יֵשׁ בַּזִּיז הָעֶלְיוֹן שֶׁלִּפְנֵי הַחַלּוֹן רֹחַב אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עָלָיו; מִפְּנֵי שֶׁהוּא רְשׁוּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהַזִּיז שֶׁתַּחְתָּיו רְשׁוּת אַחֶרֶת[34], וְאָסְרוּ זֶה עַל זֶה. שֶׁאֵין שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת מִשְׁתַּמְּשׁוֹת בִּרְשׁוּת אֶחָת.

33) שמותר להשתמש בזיז; תלמוד ירושלמי (מסכת עירובין פרק י הלכה ד): "לא אמר אלא באחד, אבל בשתיים אסור שאין שתי רשויות משתמשות ברשות אחת". 34) "הזיזין הבולטים מן הכותל כלפי רשות הרבים אינם שלו, שבזכות בני רשות הרבים עומדים, ואף שמן התורה אין אוויר רשות הרבים עולה למעלה מעשרה, מכל מקום כל אותם הזיזים שלהם הם, ויש רשות לכל אחד מבני רשות הרבים להשתמש בהם, וכשיש שני זיזים זה למעלה מזה, בני רשות הרבים משתמשים בתחתון (ואוסרים על העליון), וכשיש רק זיז אחד הרי הוא לבני החלון שתשמישם תדיר בו" (הריטב"א); אולם ב"מגיד משנה" משווה את דברי רבינו לשיטת הרשב"א, שכאן מדובר בשני זיזים השייכים לשני בני אדם ולכן אוסרים זה על זה, אבל באדם אחד מותר.

ו. אֵין[35] בָּעֶלְיוֹן אַרְבָּעָה וְאֵין בַּתַּחְתּוֹן אַרְבָּעָה - מִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁנֵיהֶן, וְכֵן בְּכָל הַכֹּתֶל עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים הַתַּחְתּוֹנִים[36]. הָיָה בַּתַּחְתּוֹן אַרְבָּעָה וּבָעֶלְיוֹן אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה - אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּעֶלְיוֹן אֶלָּא כְּנֶגֶד חַלּוֹנוֹ[37] בִּלְבַד; אֲבָל בִּשְׁאָר הַזִּיז שֶׁבִּשְׁנֵי צִדְדֵי הַחַלּוֹן - אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ, מִפְּנֵי זֶה שֶׁתַּחְתָּיו שֶׁחָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ[38].

35) (מסכת עירובין דף צח עמוד ב). 36) שהוא מקום פטור. 37) שהוא כזווית החלון והרחבתו (רש"י) ודינו כחורי רשות היחיד, כמבואר למעלה פרק י"ד הלכה י. 38) ואוסר על העליון להשתמש שלא כנגד החלון, "לפי שאוויר התחתון שהוא רשות היחיד עולה עד לרקיע, והעליון באווירו של תחתון, למה הדבר דומה? - למוציא זיז לחצר חבירו, שאסור להשתמש בו בכלים ששבתו בתוך ביתו עד שיערבו" (רשב"א) וראה בהלכה ח.

ז. כָּל[39] זִיז[40] הַיּוֹצֵא עַל אֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁמֻּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עָלָיו, כְּשֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - אֵין נוֹתְנִין עָלָיו וְאֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ אֶלָּא כְּלֵי חֶרֶס וּזְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁאִם יִפְּלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - יִשָּׁבְרוּ; אֲבָל שְׁאָר כֵּלִים וָאֲכָלִין - אֲסוּרִים[41], שֶׁמָּא יִפְּלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וִיבִיאֵם.

39) (מסכת עירובין דף צח עמוד ב). 40) בין שהוא רחב ארבעה בין שאינו רחב ארבעה. 41) ודווקא בזיז וכיוצא בו, אבל דבר רחב כגג, שהמשתמש עומד שם עם הכלי, מותר להשתמש בכל הכלים (ריטב"א, ושולחן ערוך אורח חיים סימן שנג).

ח. שְׁנֵי[42] בָּתִּים בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, זָרַק[43] מִזּוֹ לָזוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה - פָּטוּר[44]. וָהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם שָׁלוֹ אוֹ שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם עֵרוּב[45]. וַאֲפִלּוּ בְּגָדִים וּכְלֵי מַתְּכוֹת[46] מֻתָּר לִזְרֹק[47]. וְאִם הָיָה זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה וְלֹא הָיָה בְּשָׁוֶה - אָסוּר לִזְרֹק בֶּגֶד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁמָּא יִפֹּל וִיבִיאֶנּוּ[48]; אֲבָל כְּלֵי חֶרֶס וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - זוֹרֵק.

42) (מסכת עירובין דף פה עמוד ב). 43) בנוסחה אחרת: "זורק מזו לזו למעלה מעשרה והוא פטור" (מער"ק ושונצינו). 44) בנוסחה אחרת: מותר וכן נכון שמותר לכתחילה. 45) שאם היו הבתים שייכים לשני בני אדם ולא עשו עירוב, אסור מדברי סופרים לטלטל ברשות היחיד, כמבואר בפרק א מהלכות עירובין הלכות א־ב. 46) אף שאם יפלו לרשות הרבים לא יישברו, אין חוששים שמא ירד ויביאם אליו. 47) כיוון שהמקומות מְכוּוָנִים זה מול זה, אינו צריך לאמן ידיו לזריקה שלא יפול החפץ למטה (בגמרא). 48) ואם המקום שביניהם לא היה רשות הרבים אלא כרמלית, מותר אפילו בית אחד גבוה מחבירו ("מגיד משנה" בשם הרשב"א).

ט. בּוֹר[49] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְחַלּוֹן[50] עַל גַּבָּיו - הַבּוֹר וְחֵלְיָתוֹ[51] מְצָטָרְפִים לַעֲשָׂרָה, וּמְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה סָמוּךְ לַכֹּתֶל בְּתוֹךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים[52], שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲבֹר שָׁם; אֲבָל אִם הָיָה מֻפְלָג - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אִם־כֵּן הָיְתָה חֵלְיָתוֹ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה; שֶׁנִּמְצָא הַדְּלִי, כְּשֶׁיָּצָא מִן הַחֵלְיָא, יָצָא לִמְקוֹם פְּטוּר[53].

49) (משנה במסכת עירובין דף צט עמוד א) מים מכונסים. 50) בכותל מול הבור, וכן הוא במשנה, אבל בנוסחה אחרת: "וחוליא על גביו" (ויניציאה ומער"ק). 51) צבור העפר אשר מסביב לשפת הבור. 52) שבהפסק פחות מארבעה אין הולכים שם רבים, ונחשב למקום פטור. 53) ומותר לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור.

י. אַשְׁפָּה[54] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה[55] טְפָחִים וְחַלּוֹן עַל גַּבָּהּ - שׁוֹפְכִין לָהּ מַיִם בְּשַׁבָּת[56]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאַשְׁפָּה שֶׁל רַבִּים, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהִפָּנוֹת; אֲבָל שֶׁל יָחִיד - אֵין שׁוֹפְכִין עָלֶיהָ; שֶׁמָּא תִּתְפַּגֵּהּ[57], וְנִמְצָאוּ שׁוֹפְכִין כְּדַרְכָּן[58] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

54) (משנה במסכת עירובין דף צט עמוד ב). 55) אבל פחותה מעשרה היא כרמלית, ואסור לזרוק מרשות הרבים לכרמלית. 56) שמותר לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור. 57) בחול. 58) כהרגלם לפני הפינוי.

יא. אַמַּת[59] הַמַּיִם[60] שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת[61] בְּחָצֵר: אִם יֵשׁ בְּגָבְהָהּ[62] עֲשָׂרָה טְפָחִים וּבְרָחְבָּהּ אַרְבָּעָה, אוֹ יוֹתֵר עַל כֵּן עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת[63] - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת, אֶלָּא אִם־כֵּן עָשׂוּ לָהּ מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים בַּכְּנִיסָה וּבַיְּצִיאָה[64]. וְאִם אֵין בְּגָבְהָהּ עֲשָׂרָה אוֹ שֶׁאֵין בְּרָחְבָּהּ אַרְבָּעָה - מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה בְּלֹא מְחִצָּה[65].

59) (משנה במסכת עירובין דף פז עמוד א). 60) תעלה לא רחבה היוצאת מהמעיין. 61) נכנסת לחצר מצד האחד ויוצאת מצד השני בתעלה שתחת הכתלים. 62) בעומק המים. 63) בשיעור זה נעשו המים רשות כרמלית לעצמם גם בתוך החצר, ואסור למלא מים ממנה. 64) כמבואר בהלכה יג. 65) "רבי יהודה אומר: כותל שעל גביו (של החצר) תדון משום מחיצה (ואין צורך במחיצה מיוחדת), אמר רבי יהודה: מעשה באמת המים שהייתה באה מאבל (שם מקום) לציפורי, והיו ממלאין הימנה בשבת על פי הזקנים. אמרו לו חכמים: מפני שלא היה בה כשיעור (שלא הייתה עמוקה עשרה ורחבה ארבעה שאינה חולקת רשות לעצמה להיות כרמלית בתוך רשות היחיד)".

יב. הָיָה[66] בְּרָחְבָּהּ[67] יָתֵר מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בְּגָבְהָהּ עֲשָׂרָה - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ מְחִצָּה. שֶׁכָּל יָתֵר עַל עֶשֶׂר - פִּרְצָה הִיא, וּמַפְסֶדֶת הַמְּחִצּוֹת. וּמַהוּ לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר? אִם נִשְׁאַר מִצַּד הַפִּרְצָה פַּס[68] מִכָּאן וּפַס מִכָּאן בְּכָל שֶׁהוּא, אוֹ פַּס רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים מֵרוּחַ אַחַת - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר, וְאֵין אָסוּר אֶלָּא לְמַלֹּאת מִן הָאַמָּה בִּלְבַד[69]; אֲבָל אִם לֹא נִשְׁאַר פַּס כְּלָל - אָסוּר לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר, שֶׁהֲרֵי נִפְרְצָה חָצֵר לְיָם שֶׁהוּא כַּרְמְלִית.

66) (מסכת עירובין דף יב עמוד א): "לשון ים הנכנס לחצר (דרך פירצת הכותל) אין ממלאין הימנו בשבת, אלא אם כן יש לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים, במה דברים אמורים, שפירצתו ביותר מעשר אמות, אבל עשר אין צריך כלום", ורבינו השווה שני עניינים אלה, אבל דעת הראב"ד שיש חילוק בין דין אמת המים העוברת בחצר לבין לשון ים הנכנס לחצר, שאמת המים הזורמת ממעיין ועוברת בחצר היא רשות בפני עצמה, ולכן צריכה מחיצות מיוחדות, מלבד מחיצות החצר שהיא עוברת תחתיהן, כדי לכללה ברשות היחיד, מה שאין כן בלשון ים הנכנס לחצר, מכיוון שהמים עומדים בחצר, הרי הם כמים שנשפכו ואינם אסורים אלא־אם־כן נפרצו מחיצות החצר, שאינן יכולות להתיר אותם, וכן דעת הריטב"א ושאר ראשונים, וב"מגיד משנה" כתב: "ואין דברים אלה מצויים כדי להאריך בהם". 67) כי עד עשר אמות נחשבת הפירצה כפתח המשמש לכניסה ויציאה, ואין כאן פריצת המחיצות (פרק ט"ז הלכה ט"ז). 68) עמוד הנעשה להיכר מחיצה, במבוי נקרא "לחי" ובחצר נקרא "פס" (תוספות במסכת עירובין דף יב עמוד א). 69) בתוספות הקשו: אם הפס נחשב למחיצה לעניין טלטול בחצר, למה לא ייחשב מחיצה להתיר למלא מים ממנו? ותירצו: שלעניין טלטול המחיצה ניכרת לבני החצר, אבל למלא מים ולהכניס לבתים אסור, שהבתים רחוקים מהמחיצה ואין היכר להתיר.

יג. וְהֵיאַךְ[70] מַעֲמִידִין אֶת הַמְּחִצָּה בַּמַּיִם? אִם הָיְתָה לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִן הַמְּחִצָּה יוֹרֵד[71] בְּתוֹךְ הַמַּיִם; וְאִם הָיְתָה הַמְּחִצָּה כֻּלָּהּ יוֹרֶדֶת[72] בְּתוֹךְ הַמַּיִם, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִמֶּנָּה יוֹצֵא לְמַעְלָה[73] מִן הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם שֶׁבַּחָצֵר מֻבְדָּלִין. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַמְּחִצָּה מַגַּעַת עַד הַקַּרְקַע[74], הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים - חֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְלֹא הִתִּירוּ מְחִצָּה תְּלוּיָה אֶלָּא בְּמַיִם בִּלְבַד; שֶׁאִסּוּר טִלְטוּל בְּמַיִם - מִדִּבְרֵיהֶם, וְהֵקֵלּוּ בִּמְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר.

70) (מסכת עירובין דף פו עמוד א). 71) שוקע בתוכם כדי לחלק בין המים שבחוץ שהם כרמלית למים שבפנים. 72) בנוסחה אחרת: "כולה בתוך המים" (מער"ק). 73) שתהיה ניכרת המחיצה המפסיקה. 74) ונקראת "מחיצה תלוייה", ואמרו בגמרא: "אין מחיצה תלוייה מתרת אלא במים, קל הוא שהקילו חכמים במים".

יד. אַמַּת[75] הַמַּיִם הָעוֹבֶרֶת בֵּין הַחֲצֵרוֹת[76] וְחַלּוֹנוֹת פְּתוּחוֹת אֵלֶיהָ, אִם אֵין בָּהּ כַּשִּׁעוּר[77] - מְשַׁלְשְׁלִין דְּלִי מִן הַחַלּוֹנוֹת וּמְמַלְּאִים מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵינָהּ מֻפְלֶגֶת מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים; אֲבָל אִם הָיְתָה מֻפְלֶגֶת מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - אֵין מְמַלְּאִים מִמֶּנָּה, אֶלָּא אִם־כֵּן הָיוּ פַּסִּין יוֹצְאִין מִן הַכְּתָלִים מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנִּמְצָא הָאַמָּה כְּאִלּוּ הִיא עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ הֶחָצֵר.

75) (מסכת עירובין דף פז עמוד א). 76) ובתים מכאן ומכאן על שפתה. 77) עומק עשרה ורוחב ארבעה שאינה נחשבת כרמלית.

טו. כְּצוּצְרָה[78] שֶׁהִיא[79] לְמַעְלָה מִן הַיָּם וְחַלּוֹן בְּתוֹכָהּ עַל גַּבֵּי הַמַּיִם - אֵין מְמַלְּאִים מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת[80], אֶלָּא אִם־כֵּן עָשׂוּ מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים עַל גַּבֵּי הַמַּיִם כְּנֶגֶד הַחַלּוֹן[81] שֶׁבַּכְּצוּצְרָה; אוֹ תִּהְיֶה הַמְּחִצָּה יוֹרֶדֶת[82] מִן הַכְּצוּצְרָה כְּנֶגֶד הַמַּיִם, וְרוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ יָרְדָה וְנָגְעָה עַד הַמַּיִם[83]. וּכְשֵׁם שֶׁמְּמַלְּאִין מִזּוּ שֶׁעָשׂוּ לָהּ מְחִצָּה, כָּךְ שׁוֹפְכִין מִמֶּנָּה עַל הַיָּם, שֶׁהֲרֵי עַל הַכַּרְמְלִית[84] הֵן שׁוֹפְכִין.

78) בכתב־יד התימנים: "כצוצטרה" ובמשנה "גזוזטרה": "והוא מקום מקורה יוצא מכותל רשות היחיד על מעיינות המים והנהרות כמו עץ או זיז, ונוקבים בו נקב וממלאים

מאותו הנקב מן המעיין או הנהר" (רבינו בפירוש המשניות). 79) (משנה במסכת עירובין דף פז עמוד ב). 80) שאסור לטלטל מן הים שהוא כרמלית לרשות היחיד. 81) שאז אנו אומרים "גוד אסיק מחיצתא" - משוך והעלה את המחיצה למעלה עד הגזוזטרא "וכאילו הגיעה המחיצה אל הנקב שבגזוזטרא ודבקה בה, ותהיה השאיבה תוך המחיצה" (שם). 82) שאז אנו אומרים "גוד אחית מחיצתא" - משוך והורד את המחיצה עד הנחל (ראה בספר המאור הוצאת ראשונים דף לב). 83) בתוספות כתבו, שכאן אין צריך שיהיה טפח המחיצה בתוך המים, כיוון שיש היכר בלא זה בגזוזטרא, אבל צריך שיהיה טפח המחיצה בתוך המים, כיוון שיש היכר בלא זה בגזוזטרא, אבל מדברי ה"בית יוסף" (אורח חיים סימן שנה) משמע, שדעת רבינו שבמחיצות אלו צריכים להיות כל התנאים המבוארים למעלה בהלכה יג (מעשה רוקח). 84) וכיוון שאיסור השפיכה לכרמלית הוא רק מדרבנן די במחיצה זו בלבד (שם).

1 **טז. חָצֵר[85] שֶׁהִיא פְּחוּתָה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע**
2 **אַמּוֹת - אֵין שׁוֹפְכִין בְּתוֹכָהּ מַיִם בְּשַׁבָּת[86], מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
3 **יוֹצְאִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים בִּמְהֵרָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת**
4 **גֻּמָּא מַחֲזֶקֶת סָאתַיִם[87] בְּתוֹךְ הֶחָצֵר, אוֹ בִּרְשׁוּת**
5 **הָרַבִּים בְּצַד הֶחָצֵר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם נִקְבָּצִים**
6 **בְּתוֹכָהּ[88]. וְצָרִיךְ לִבְנוֹת עָלֶיהָ כִּפָּה[89] מִבַּחוּץ, כְּדֵי[90]**
7 **שֶׁלֹּא תִּרָאֶה הָעוּקָה[91] הַזֹּאת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְהֶחָצֵר**
8 **וְהָאַכְסַדְרָה מִצְטָרְפִין לְאַרְבַּע אַמּוֹת. וְכַמָּה הוּא**
9 **הַמָּקוֹם שֶׁמַּחֲזִיק סָאתַיִם? חֲצִי אַמָּה עַל חֲצִי אַמָּה**
10 **בְּרוּם שְׁלֹשָׁה חֲמִשֵּׁי אַמָּה.**

85) משנה במסכת עירובין דף פח עמוד א). 86) שיערו חכמים שכל אדם צריך לתשמישו בכל יום סאתיים מים בערך, ושיעור זה נבלע בקרקע של ד' אמות, אבל אם החצר היא פחותה משיעור זה "המים שותתים ברשות הרבים מכוחו" (רבינו בפירוש המשניות). 87) שיעור סאה הוא שישה קבים שהם קמ"ד ביצים, שלישית האיפה, ובמידת זמננו 13 ליטר בערך. 88) ואז אפילו אם יצאו לרשות הרבים אין בכך כלום, שהרי אין כוונתו לכך. 89) כיסוי עשוי בצורת קשת. 90) הראב"ד והריטב"א הסבירו שעל־ידי הכיסוי נעשית הגומא כחורי רשות היחיד, שדינם כרשות היחיד ומותר לשפוך שמה את המים, וב"דרכי משה" (אורח חיים סימן שנז) נתן טעם לעשיית כיסוי, לא משום איסור שבת, אלא משום תקלת בור ברשות הרבים שלא ייכשלו בה. 91) הגומא, "החפירה שמתקבצים שם המים" (שם).

11 **יז. הָיְתָה[92] הָעוּקָה פְּחוּתָה מִסָּאתַיִם - שׁוֹפְכִין לָהּ**
12 **בִּמְלוֹאָהּ[93]. הָיְתָה מַחֲזֶקֶת סָאתַיִם - שׁוֹפְכִין לָהּ אֲפִלּוּ**
13 **שִׁשִּׁים סְאָה שֶׁל מַיִם[94], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּיִם יִתְגַּבְּרוּ**
14 **וְיָפוּצוּ מֵעַל הַגֻּמָּא לַחוּץ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
15 **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, שֶׁהַחֲצֵרוֹת מִתְקַלְקְלוֹת[95], וּסְתָם**
16 **צְנוֹרוֹת מְקַלְּחִין, וְלֹא יָבוֹאוּ הָרוֹאִים לוֹמַר שֶׁזֶּה**
17 **מִשְׁתַּמֵּשׁ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהַמַּיִם יוֹצְאִים מִכֹּחוֹ**
18 **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה: אִם הָיְתָה**
19 **מַחֲזֶקֶת סָאתַיִם - אֵין שׁוֹפְכִין לָהּ אֶלָּא סָאתַיִם;**
20 **הָיְתָה פְּחוּתָה מִסָּאתַיִם - אֵין שׁוֹפְכִין לָהּ כָּל עִקָּר[96].**

92) (עירובין דף פח עמוד ב). 93) עד שתתמלא. 94) כיוון שמן התורה אין איסור לשפוך לתוך החצר גם אם יצאו לרשות הרבים, ורק חכמים גזרו שלא ישכח ויוציא את המים לרשות הרבים, וכיוון שעשה גומא יש לו היכר ולא ישכח. 95) ואין אדם מקפיד על לכלוך חצירו ואינו מתכוון שיצאו החוצה. 96) כלל, ואפילו לא כמידה שמכילה הגומא, שמא יבוא לשפוך סאתיים - שיעור תשמישו של אדם בינוני ליום.

21 **יח. בִּיב[97] שֶׁשּׁוֹפְכִין לוֹ מַיִם, וְהֵן נִזְחָלִין וְהוֹלְכִין**
22 **תַּחַת הַקַּרְקַע וְיוֹצְאִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים; וְכֵן צִנּוֹר**
23 **שֶׁשּׁוֹפְכִין עַל פִּיו מַיִם, וְהֵן נִזְחָלִין עַל הַכֹּתֶל וְיוֹרְדִין**
24 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים; אֲפִלּוּ הָיָה אֹרֶךְ הַכֹּתֶל אוֹ אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ**
25 **שֶׁתַּחַת הָאָרֶץ מֵאָה אַמָּה - אָסוּר[98] לִשְׁפֹּךְ עַל פִּי**
26 **הַבִּיב אוֹ עַל פִּי הַצִּנּוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם יוֹצְאִין מִכֹּחוֹ**
27 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים; אֶלָּא שׁוֹפֵךְ חוּץ לַבִּיב, וְהֵן יוֹרְדִין**
28 **לַבִּיב.**

97) חריץ העשוי לקלח שופכים שבחצר לרשות הרבים (רש"י במסכת עירובין דף פח עמוד א). 98) רבינו פוסק כחכמים, אבל הרא"ש ושאר ראשונים פסקו כרבי אליעזר בן יעקב: "ביב שהוא קמור (מכוסה) ארבע אמות ברשות הרבים שופכים לתוכו מים בשבת", וכן דעת האחרונים (אורח חיים סימן שנז).

29 **יט. בַּמֶּה[99] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל**
30 **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - שׁוֹפֵךְ וְשׁוֹנֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע; שֶׁסְּתָם**
31 **צְנוֹרוֹת מְקַלְּחִין הֵן, וְאָדָם רוֹצֶה שֶׁיִּבָּלְעוּ הַמַּיִם**
32 **בִּמְקוֹמָן. הָיָה[100] שׁוֹפֵךְ עַל פִּי הַבִּיב וְהַמַּיִם יוֹצְאִין**
33 **לְכַרְמְלִית - הֲרֵי זֶה מֻתָּר וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה, שֶׁלֹּא**
34 **גָּזְרוּ עַל כֹּחוֹ בְּכַרְמְלִית[101]. לְפִיכָךְ מֻתָּר לִשְׁפֹּךְ עַל**
35 **כָּתְלֵי הַסְּפִינָה, וְהֵם יוֹרְדִין לַיָּם[102].**

99) כמבואר בהלכה יז. 100) (מסכת שבת דף ק עמוד ב). 101) ולפי מה שנפסקה ההלכה כרבי אליעזר בן יעקב, מותר גם ברשות הרבים כמבואר בהלכה הקודמת. 102) "ומותר לשפוך מים על שפת הספינה והם יורדים ממנה לים או לנהר, לפי שכוחו בכרמלית לא גזרו" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן סז).

36 **כ. לֹא[103] יִמָּלֵא[104] אָדָם מַיִם מִן הַיָּם[105] וְהוּא בְּתוֹךְ**
37 **הַסְּפִינָה[106], אֶלָּא אִם־כֵּן[107] עָשָׂה מָקוֹם אַרְבָּעָה[108] עַל**
38 **אַרְבָּעָה יוֹצֵא מִן הַסְּפִינָה עַל הַיָּם. בַּמֶּה דְּבָרִים**
39 **אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה תּוֹךְ עֲשָׂרָה, אֲבָל אִם הָיָה לְמַעְלָה**
40 **מֵעֲשָׂרָה מִן הַיָּם[109] - מוֹצִיא זִיז[110] כָּל שֶׁהוּא**
41 **וּמְמַלֵּא; שֶׁהֲרֵי דֶּרֶךְ[111] מְקוֹם פְּטוּר מְמַלֵּא, וְאֵינוֹ**
42 **צָרִיךְ לְזִיז זֶה אֶלָּא מִשּׁוּם הֶכֵּר.**

103) (מסכת שבת דף ק עמוד ב). 104) בנוסחה אחרת:

"לא ימלא מן הספינה אלא אם כן" (כתב־יד התימנים). 105) שהוא כרמלית. 106) שהיא רשות היחיד. "והטלטול בכל הספינה מותר מפני שהיא רשות היחיד גמורה בין בהליכתה בין בעמידתה" ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן סז). 107) בגמרא יש שתי דעות, לפי דעה אחת שיעור הכרמלית עד עשרה טפחים (פרק י"ד הלכה ד) נמדד מן הקרקע, ולפי זה שטח המים שהוא למעלה מעשרה הוא מקום פטור והרי מטלטל מכרמלית לרשות היחיד דרך מקום פטור. ודעה אחרת, שנפסקה להלכה לפנינו, סוברת שעשרה טפחים נמדדים משפת המים, ובתוך עשרה אסור לטלטל מכרמלית לרשות היחיד. 108) צדדי המקום כאילו נכפפים למטה ונמשכים למחיצות עד המים והכול רשות היחיד, ואף שלמעלה (הלכה טו) הצריכו מחיצות עשרה, בספינה הקילו, כיוון שאין הוא בביתו ואין ביכולתו לסדר הכול כראוי, סמכו על שיטת חנניה (מסכת עירובין דף פז עמוד ב) "גזוזטרא שיש בה ד' על ד' אמות חוקק בה ד' על ד' וממלא" (רב האי גאון). 109) שאז מטלטל מכרמלית לרשות היחיד דרך מקום פטור. 110) ועושה בו נקב (מעשה רוקח). 111) משמע שהזיז חלול באמצעיתו, ודרכו משלשל כליו וממלא ("מגיד משנה"), אבל דעת האחרונים (הב"ח ועוד, באורח חיים סימן שנה) כיוון שכל עיקר הזיז הוא רק להיכר, יכול למלא אפילו שלא במקומו. וב"תשובות הרמב"ם" (סימן סז) כתב רבינו: "ההולך על מים שהוא כרמלית אסור לדלות ממי הים או הנהר מן הספינה, או לשפוך מים או זולתו מן הספינה לים, לפי שהוא טלטול מרשות היחיד לכרמלית או מכרמלית לרשות היחיד, ולפיכך הוא אסור אלא שיוציא זיז כל שהוא עד שיהא בו היתר וישתמש עליו, ובלבד שיהא בין הזיז ובין שטח המים יותר מעשרה טפחים כדי שיהיה התשמיש מכרמלית למקום פטור, אבל אם היה בין הזיז ובין שטח המים עשרה טפחים או פחות צריך להיות בו ד' על ד', ואחר כך יהיה מותר לדלות מים באמצעיתו, או שופך מים ממנו לים".

1 **כא. הַקּוֹרֵא[112] בְּסֵפֶר בְּכַרְמְלִית, וְנִתְגַּלְגֵּל[113] מִקְצָת**
2 **הַסֵּפֶר לִרְשׁוּת הָרַבִּים[114] וּמִקְצָתוֹ בְּיָדוֹ: אִם נִתְגַּלְגֵּל**
3 **לְחוּץ[115] לְאַרְבַּע אַמּוֹת - הוֹפְכוֹ[116] עַל הַכְּתָב וּמַנִּיחוֹ;**
4 **גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשָּׁמֵט כֻּלּוֹ מִיָּדוֹ, וְיַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.**
5 **נִתְגַּלְגֵּל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ. וְכֵן אִם**
6 **נִתְגַּלְגֵּל לִרְשׁוּת הַיָּחִיד - גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ. הָיָה קוֹרֵא**
7 **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְנִתְגַּלְגֵּל לִרְשׁוּת הָרַבִּים: אִם נָח בָּהּ**
8 **- הוֹפְכוֹ עַל הַכְּתָב[117]; וְאִם לֹא נָח, אֶלָּא הָיָה תָּלוּי**
9 **בַּאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים וְלֹא הִגִּיעַ לָאָרֶץ[118] - גּוֹלְלוֹ**
10 **אֶצְלוֹ.**

112) משנה (במסכת עירובין דף צז עמוד ב). 113) הספרים בימי התלמוד היו עשויים מגילות כספר תורה שלנו. 114) ונח שם. 115) דעת הרא"ש והטור שאפילו אם נתגלגל חוץ לארבע אמות מותר לגוללו אצלו וכן ספק בשולחן ערוך אורח חיים סימן שנב. 116) אף על פי שאסר להפוך את כתבי הקודש (מסכת עירובין דף צח עמוד א) - התירו להפוך כאן כדי למנוע בזיון גדול מזה (שם). 117) שאסור להביאו אצלו מרשות הרבים לרשות היחיד. 118) ואם הגיע תוך שלושה טפחים סמוך לארץ חשוב כמונח על הארץ (הרמב"ן).

11 **כב. הַמַּעֲבִיר[119] קוֹץ[120] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזּוֹקוּ בּוֹ רַבִּים: אִם**
12 **הָיָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - מוֹלִיכוֹ[121] פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע**
13 **אַמּוֹת[122]; וְאִם הָיָה בְּכַרְמְלִית[123] - מוֹלִיכוֹ כְּדַרְכּוֹ[124]**
14 **אֲפִלּוּ מֵאָה אַמָּה. וְכֵן[125] מֵת שֶׁהִסְרִיחַ וְנִתְבַּדָּה יָתֵר**
15 **מִדַּי, וְלֹא יָכְלוּ שְׁכֵנִים[126] לַעֲמֹד[127] - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ**
16 **מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַרְמְלִית. הַיּוֹרֵד[128] לִרְחֹץ בַּיָּם,**
17 **כְּשֶׁהוּא עוֹלֶה - מְנַגֵּב עַצְמוֹ, שֶׁמָּא יַעֲבִיר מַיִם**
18 **שֶׁעָלָיו אַרְבַּע אַמּוֹת בְּכַרְמְלִית.**

119) (מסכת שבת דף מב עמוד א). 120) ראה למעלה פרק א הלכה ז. 121) "עד שיסלקנו לצידי רשות הרבים" (רש"י). 122) שהוא רק איסור דרבנן (רש"י). 123) שאיסור טלטול בה מדרבנן. 124) בעקירה אחת. 125) (מסכת שבת דף צד עמוד ב). 126) בנוסחה אחרת: "ולא יכלו שכנים לעמוד עימו" (מער"ק). 127) "ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו, וגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, שהוא לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (להלן בפרק כ"ו הלכה כ"ג) לכן התירו כאן איסור דרבנן הנכלל בלאו זה. 128) (מסכת שבת דף קמא עמוד א). לפי שהעולה מן הרחיצה יש ריבוי מים על גופו אבל ההולך ברשות הרבים ומטר סוחף עליו לא הקפידו בו, שהמים שעליו מועטים (שולחן ערוך אורח חיים סימן שכו סעיף ז).

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו גזירות של דבריהם בדיני מקצת הרשויות, כגון הקרפפות שלא הוקפו לדירה, והגינות והפרדסים, ומה שגדרו בהן, מוסף על משפטי התורה. ונמשך לזה ביאור גדרי המחיצות ועניינן.

19 **א. מָקוֹם[2] שֶׁלֹּא הֻקַּף לְדִירָה[3], אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה תַּשְׁמִישׁוֹ**
20 **לַאֲוִיר, כְּגוֹן גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים[4], וּכְגוֹן הַמַּקִּיף מָקוֹם מִן**
21 **הָאָרֶץ לְשָׁמְרוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן: אִם יֵשׁ בְּגֹבַהּ הַמְּחִצּוֹת**
22 **עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - הֲרֵי הוּא כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[5],**
23 **לְחַיֵּב הַמּוֹצִיא וְהַזּוֹרֵק וְהַמּוֹשִׁיט מִמֶּנּוּ לִרְשׁוּת**
24 **הָרַבִּים אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְתוֹכוֹ. וְאֵין[6] מְטַלְטְלִין**
25 **בְּכֻלּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ בֵּית[7] סָאתַיִם אוֹ פָּחוֹת[8];**
26 **אֲבָל אִם הָיָה בּוֹ יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם, אָסוּר לְטַלְטֵל**
27 **בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת בְּכַרְמְלִית.**

2) משנה, עירובין כג, א. 3) לדירת אדם לכניסה וליציאה תמיד (רש"י עירובין כב.). 4) המוקפים רק לשמירת הפירות שבתוכם. 5) כמבואר פי"ד ה"א. 6) חכמים אסרו לטלטל בתוכו, מכיון שהוא מגרש גדול ולא הוקף לשם דירה, ודומה לרשות הרבים ולכרמלית ('לבוש'). 7) שהוא שבעים אמה וארבעים טפחים. ובמדת זמנינו 1572 מאה מטרים מרובעים בערך. 8) "כל מלאכות שבת והלכותיו, אנו למדים ממלאכת המשכן, לפיכך כל מקום שלא הוקף לדירה, סמכו חכמים לאסור טלטול בתוכו כמו

בחצר המשכן. שכתוב בו: "אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים" (שמות כז, יח), שהוא סאתים בלי בית דירה כי־אם בהיקף של קלעים, כמו כן כל מקום שלא הוקף לדירה, לא נחשב רשות היחיד גמורה לטלטל בתוכו אלא עד שיעור זה" ('טור' סי' שנח).

1 **ב. וְכֵן[9] עַמּוּד שֶׁגְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב עַד[10] בֵּית**
2 **סָאתַיִם, מְטַלְטְלִין עַל כֻּלּוֹ; הָיָה רָחָב[11] עַל בֵּית**
3 **סָאתַיִם, אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. סֶלַע[12]**
4 **שֶׁבַּיָּם: הָיָה גָּבוֹהַּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - מְטַלְטְלִין[13]**
5 **מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם לְתוֹכוֹ, שֶׁהַכֹּל כַּרְמְלִית; הָיָה**
6 **גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה[14]: אִם הָיָה רָחְבּוֹ מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים עַד**
7 **בֵּית סָאתַיִם - הוֹאִיל וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ, אֵין**
8 **מְטַלְטְלִין לֹא מִתּוֹכוֹ לַיָּם וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ[15]; הָיָה**
9 **יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד,**
10 **הוֹאִיל וְאָסוּר לְטַלְטֵל בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת**
11 **כְּכַרְמְלִית, הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְטַלְטֵל מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם**
12 **לְתוֹכוֹ; שֶׁזֶּה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי[16] הוּא, וְלֹא גָּזְרוּ בּוֹ[17].**

9) עירובין פט, א. 10) בנוסח אחר: "ורחב בית סאתים" ('מעשה רוקח'). וכן כתוב בהלכה א' שבית סאתים דינו כפחות ('הגהות מיימוניות'). 11) בנוסח אחר: "יתר על בית סאתים" (דפוס ויניציאה). 12) עירובין סז, ב. 13) תוך ארבע אמות. 14) שזה נחשב רשות היחיד. 15) שאסור מדרבנן לטלטל מרשות היחיד לכרמלית (פי"ד הי"ג). 16) "שיהיה קרפף יותר מבית סאתים סמוך לים" (הריטב"א). 17) אבל דעת ה'תוספות' שלא רק בים התירו כך, אלא בכל מקום בין קרפף (מגרש רחב שלא הוקף לדירה) לכרמלית, "ומכאן התיר רבינו־תם בגינה יתרה על בית סאתים שלא הוקפה לדירה, לטלטל מתוכה לחוץ, הואיל ואין רשות הרבים גמורה (כשווקים ורחובות) עוברת לפניה, והתיר להטמין המפתח בתוך הגינה. אף שעומד בחוץ ונותן לתוך הגינה" ('הגהות מיימוניות'), שאם היה אסור לטלטל מקרפף לכרמלית ולהיפך, אין ארבע רשויות לשבת כי־אם חמש, ואין מוסיפים רשויות.

13 **ג. כַּמָּה[18] הִיא בֵּית סְאָה? חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל חֲמִשִּׁים**
14 **אַמָּה. נִמְצָא בֵּית סָאתַיִם - מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּתִשְׁבָּרְתּוֹ[19]**
15 **חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אַמָּה. וְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמִּדָּה**
16 **הַזֹּאת - בֵּין שֶׁהָיָה מְרֻבָּע, שֶׁהוּא שִׁבְעִים אַמָּה**
17 **וּשְׁיָרִים עַל שִׁבְעִים אַמָּה וּשְׁיָרִים[20], בֵּין שֶׁהָיָה עָגֹל,**
18 **בֵּין שְׁאָר הַצּוּרוֹת[21] - הֲרֵי זֶה נִקְרָא בֵּית סָאתַיִם.**

18) עירובין כג, ב. 19) בחשבון כמות שטחו לפי הנדסה (ראה מו"נ א' לד); בנוסח אחר: "בשיעורו" (ויניציאה ושונצינו), שטח בית סאה נ' אמה על נ' אמה - 2500 אמות מרובעות, ובית סאתים - 5000 אמות מרובעות. 20) חמש שביעיות (מגיד־משנה) ואם תכפיל 5/7 70 על 5/7 70 תהיה התוצאה 5000 בערך. 21) אבל אם היה ארכו יתר על רחבו, אסור לטלטל בו אף בשיעור זה, כמבואר בהלכה ד'.

19 **ד. מָקוֹם[22] שֶׁלֹּא הֻקַּף לְדִירָה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית סָאתַיִם:**
20 **אִם הָיָה אָרְכּוֹ פִּי שְׁנַיִם[23] כְּרָחְבּוֹ[24], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֵאָה**
21 **עַל חֲמִשִּׁים כַּחֲצַר הַמִּשְׁכָּן - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ;**
22 **אֲבָל אִם הָיָה אָרְכּוֹ יָתֵר עַל שְׁנַיִם כְּרָחְבּוֹ אֲפִלּוּ**
23 **אַמָּה[25] - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ[26] אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת;**
24 **שֶׁלֹּא עָשׂוּ בֵּית סָאתַיִם שֶׁתִּשְׁמִישׁוֹ לַאֲוִיר כִּשְׁאָר**
25 **הַחֲצֵרוֹת אֶלָּא מֵחֲצַר הַמִּשְׁכָּן.**

22) משנה, עירובין כג, א. 23) "רבי יוסי אומר: אפילו ארכה פי שנים כרחבה (כחצר המשכן שהיה ארכה מאה על רוחב חמשים) מטלטלין בתוכה, ואם היה יותר מזה אסור". 24) בנוסח אחר: "ארכו כשנים ברחבו" (כת"י התימנים). 25) ואם היה ארכו יתר על רחבו בפחות מאמה - מותר (הרא"ש). 26) שכל שטח גדול מתחלף ברשות הרבים ('לבוש').

26 **ה. מָקוֹם[27] שֶׁהֻקַּף שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה, אִם פָּרַץ[28] בּוֹ**
27 **פִּרְצָה יָתֵר עַל עֶשֶׂר אַמּוֹת בְּגֹבַהּ[29] עֲשָׂרָה טְפָחִים[30],**
28 **וְגָדַר[31] בָּהּ לְשֵׁם דִּירָה[32] עַד עֲשָׂרָה[33] - מֻתָּר לְטַלְטֵל**
29 **בְּכֻלָּהּ. וַאֲפִלּוּ[34] פָּרַץ אַמָּה וּגְדָרָהּ לְשֵׁם דִּירָה, וּפָרַץ**
30 **אַמָּה וּגְדָרָהּ לְשֵׁם דִּירָה, עַד שֶׁהִשְׁלִימָהּ לְיָתֵר מֵעֶשֶׂר**
31 **- מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה**
32 **מִילִין[35].**

27) עירובין כד, א. 28) ומותר לפרוץ לכתחילה, כלשון הגמרא: "כיצד הוא עושה? פורץ לו פירצה יותר מעשר, וגודרו ומעמידו על עשר". 29) ואינו צריך לפרוץ כל גובה הכותל עד למטה, אלא עד שלא ישאר גובה עשרה טפחים. 30) ודומה כאילו אין לו מחיצות. 31) "וסתם אותה הפירצה והעמידה על עשר, והרי היא כפתח, ולבסוף הוקף לדירה שנפתחה לו" (רש"י). 32) כדי לדור בתוכו, "והכל תלוי בכוונת הגדרים אם נעשו על דעת דירה (מותר לטלטל בתוכו)" (מגיד־משנה). 33) טפחים. ובכת"י התימנים ליתא "עד עשרה". 34) אם לא פרץ ולא גדר כל עשר האמות בבת אחת. כיון שעכשיו יש עשר אמות מוקפות לשם דירה - מותר לטלטל בתוכו. 35) מיל הוא אלפיים אמה (יומא סז.).

33 **ו. מָקוֹם[36] יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם שֶׁהֻקַּף לְדִירָה: אִם**
34 **נִזְרַע רֻבּוֹ - הֲרֵי הוּא כְּגִנָּה וְאָסוּר[37] לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ[38];**
35 **נִזְרַע מְעוּטוֹ[39]: אִם נִזְרַע מִמֶּנּוּ בֵּית סָאתַיִם - מֻתָּר**
36 **לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ[40], וְאִם הָיָה הַמָּקוֹם הַזָּרוּעַ יָתֵר מִבֵּית**
37 **סָאתַיִם - אָסוּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ[41]. נָטַע רֻבּוֹ[42] - הֲרֵי**
38 **הוּא כְּחָצֵר וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ[43]. נִתְמַלֵּא[44] מַיִם,**
39 **אֲפִלּוּ הָיוּ עֲמֻקִּים הַרְבֵּה: אִם הָיוּ רְאוּיִין לְתַשְׁמִישׁ[45]**
40 **- הֲרֵי הֵן כִּנְטָעִים וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ, וְאִם אֵינָן**
41 **רְאוּיִין לְתַשְׁמִישׁ - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ[46] אֶלָּא בְּאַרְבַּע**
42 **אַמּוֹת.**

36) עירובין כג, ב. 37) כי הזרעים מבטלים את הדירה, שאין דרך בני אדם לדור בגינת זרעים. 38) גם בחלק שלא נזרע. 39) אין מיעוט נזרע מוציא את המגרש מכלל הוקף לדירה, ומותר לטלטל בכולו. 40) אף במקום הזרעים,

שהכל נחשב לדירה. 41) שנעשה ככרמלית (רש"י). 42) ואפילו כולו. 43) ואפילו האילנות אינם נטועים שורות שורות, אין מבטלים את הדירה, שדרך בני אדם לנטוע אילנות בחצרות כדי להסתופף בצילם (רש"י). 44) עירובין כד, א. 45) לשתיה או לכביסה (הרשב"א), ודעת רש"י שצריכים להיות ראויים לשתיית אדם. 46) ודינם כזרעים (או"ח סי' שנח).

ז. מָקוֹם[47] שֶׁהֵקַף שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית שָׁלֹשׁ סְאִין[48], וְקִרוּ בּוֹ בֵּית סְאָה - קֵרוּיוֹ מַתִּירוֹ; שֶׁפִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם[49]. נִפְרַץ[50] בִּמְלוֹאוֹ לְחָצֵר, וְנִפְרְצָה[51] חָצֵר כְּנֶגְדּוֹ - חָצֵר מֻתֶּרֶת כְּשֶׁהָיְתָה, וְהַקַּרְפֵּף אָסוּר כְּשֶׁהָיָה; שֶׁאֵין אֲוִיר הֶחָצֵר מַתִּירוֹ[52].

47) עירובין כה, א. 48) שאסור לטלטל בו יותר מארבע אמות. 49) וכאילו מחיצה מפסקת בין הסאה המכוסה, ובין הסאתים שאינן מקורות, ונמצא שאין שם אלא בית סאתים ומותר לטלטל. 50) עירובין כה, ב. כאן מדובר בקרפף שיש בו יותר מבית סאתים (מגיד־משנה). הפירצה כבציור זה: 51) בפחות מי' שהוא כפתח, אבל ביותר מי' גם החצר אסורה ('תוספות'). 52) זוהי שיטת רבינו בהלכה זו, אבל הרשב"א ושאר ראשונים סוברים, שכאן מדובר בקרפף בית סאתים מצומצם שלא היה מוקף לדירה, שהיה מותר לטלטל בתוכו כיון שאין בו יותר מבית סאתים, ועכשיו שנפרץ לחצר נאסר, כי מקום מחיצה מִיַּתְּרוּ ונעשה יותר מבית סאתים, וכאן רק הקרפף נפרץ במלואו אבל החצר היתה רחבה מהקרפף, ונשארו גפופים (שאריות מהמחיצה הגדולה) מן הצדדים, והפירצה היא פחותה מעשר. ולכן לגבי החצר אין זאת פירצה כי־אם פתח, ומותר לטלטל בתוכה (כמו בציור שלפנינו):

ח. הָיָה[53] יָתֵר מִבֵּית סְאתַיִם וּבָא לְמַעֲטוֹ בְּאִילָנוֹת[54] - אֵינוֹ[55] מְעוּט[56]. בָּנָה בּוֹ עַמּוּד בְּצַד הַכּוֹתֶל גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב שְׁלֹשָׁה אוֹ יָתֵר - הֲרֵי זֶה מְעוּט[57], פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה - אֵינוֹ מְעוּט; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה כְּלָבוּד דָּמֵי[58]. וְכֵן אִם הִרְחִיק מִן הַכּוֹתֶל שְׁלֹשָׁה וְעָשָׂה מְחִצָּה - הֲרֵי זֶה מְעוּט[59], פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[60].

53) עירובין כה, א. 54) שלא יהיה שטחו יותר מבית סאתים ויהא מותר לטלטל בו. 55) שדרך בני אדם לנטוע אילנות בקרפיפות, ולפיכך הם בטלים לגבי קרפף. 56) אפילו יש באילנות גובה עשרה ורוחב ארבעה, שחולקים רשות לעצמם (הרשב"א). 57) מכיון שאין דרכו של עמוד להיות בקרפף, לכן ממעט את שטחו. 58) דומה למחובר. 59) בנוסח אחר: "הועיל" (מ"ב בשם 'מאמר מרדכי'). וכשיש יותר מסאתים גם תוך הכותל הזה אלא כשעשאו לדירה, וכדלהלן ב"הרחיק מן התל", ועיין בסמוך. 60) שהרי זה כמוסיף על הכותל הראשון. והקשו בזה, מהא דלקמן "טח את הכותל בטיט - הרי זה מיעוט" (עיין כסף־משנה ומגיד־משנה). ולפי הנוסחא "הועיל" מיושב היטב.

ט. טָח[61] אֶת הַכּוֹתֶל בְּטִיט[62] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל[63] לַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה מְעוּט[64]. הִרְחִיק מִן הַתֵּל[65] שְׁלֹשָׁה וְעָשָׂה מְחִצָּה[66] - הוֹעִיל. עָשָׂה מְחִצָּה עַל שְׂפַת הַתֵּל - אֵינוֹ מוֹעִיל; שֶׁהָעוֹשֶׂה מְחִצָּה עַל גַּבֵּי מְחִצָּה אֵינוֹ מוֹעִיל. נִבְלְעָה[67] מְחִצָּה הַתַּחְתּוֹנָה[68] וַהֲרֵי הָעֶלְיוֹנָה קַיֶּמֶת - הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית הָעֶלְיוֹנָה לְשֵׁם דִּירָה וַהֲרֵי אֵין שָׁם נִרְאֶה אֶלָּא הִיא, הֲרֵי זֶה הוֹעִיל וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ[69].

61) עירובין כה, א. 62) שלא יהיה שטחו יותר מבית סאתים, ויהיה מותר לטלטל בו. 63) הטיט להתקיים כמחיצה בפני עצמה. 64) אבל בשו"ע (סי' שנח) פוסק כרבא, שאינו ממעט אלא אם ראוי לעמוד (כמחיצה) בפני עצמו. 65) שבקרפף, ויש מן התל עד המחיצה יותר מבית סאתים, "ועשה מחיצה לדירה אצל התל" (רש"י). 66) לדור ולהשתמש בתל. 67) "שהיה העפר רך ותחוח, ונחבט הכותל בבת־אחת בשבת" (רש"י). 68) שבנה מקודם ולא הוקפה לדירה, ונשארה העליונה קיימת. 69) שהרי דר באויר המחיצה העליונה שעשה עכשיו.

י. רְחָבָה[70] שֶׁאֲחוֹרֵי בָּתִּים יְתֵרָה עַל בֵּית סָאתַיִם - אֵין מְטַלְטְלִין בָּהּ אֶלָּא בְּאַרְבַּע[71], וַאֲפִלּוּ הָיָה פֶּתַח הַבַּיִת פָּתוּחַ לְתוֹכָהּ. וְאִם פָּתַח פֶּתַח הַפֶּתַח לְשָׁם וְאַחַר כָּךְ הִקִּיפָהּ - הֲרֵי זוֹ כְּמֻקֶּפֶת לְדִירָה וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ[72].

70) עירובין כד, א. 71) כיון שלא הוקפה לדירה. 72) "וחצרות שלנו בזמן הזה, סתמן מוקפות לדירה" (רמ"א סי' שנט).

יא. רְחָבָה[73] הַפְּתוּחָה לִמְדִינָה[74] מִצַּד אֶחָד, וּמִצַּד אַחֵר פְּתוּחָה לִשְׁבִיל הַמַּגִּיעַ לְנָהָר - עוֹשֶׂה לָהּ לְחִי מִצַּד הַמְּדִינָה, וְיִהְיֶה מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ, וּמִתּוֹכָהּ לַמְּדִינָה, וּמִן הַמְּדִינָה לְתוֹכָהּ.

73) עירובין כד, ב. שהיתה יותר מבית סאתים ולא הוקפה לדירה. 74) לעיר; כך היה מעשה: רחבה היתה כפום נהרא (שם המקום), שצידה אחד היה פתוח לעיר (למבוי שבעיר שנגמר לרחבה זו), וצידו השני היה פתוח לשביל של כרמים המגיע לנהר. ומצאו בגמרא תקנה להתיר טלטול בכולם, שלא יאסרו זה על זה, על ידי לחי מצד המדינה. "ודינים אלה אינם מצויים להאריך בהם" (מגיד־משנה).

יב. יָחִיד[75] שֶׁשָּׁבַת בְּבִקְעָה[76], וְעָשָׂה מְחִצָּה[77] סָבִיב לוֹ: אִם יֵשׁ בָּהּ עַד[78] בֵּית סָאתַיִם - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ, וְאִם הָיְתָה יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם - אֵינוֹ מְטַלְטֵל בָּהּ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת[79]. וְכֵן אִם הָיוּ שְׁנַיִם. אֲבָל שְׁלֹשָׁה יִשְׂרְאֵלִים אוֹ יָתֵר עֲלֵיהֶן שֶׁשָּׁבְתוּ בְּבִקְעָה - הֲרֵי הֵן שַׁיָּרָא[80], וּמֻתָּר לָהֶם לְטַלְטֵל בְּכָל צָרְכָּן אֲפִלּוּ כַּמָּה מִילִין. וָהוּא, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר מִן הַמְּחִצָּה שֶׁהִקִּיפוּ בֵּית סָאתַיִם פָּנוּי בְּלֹא כֵּלִים[81]; אֲבָל אִם נִשְׁאַר בֵּית סָאתַיִם פָּנוּי בְּלֹא כֵּלִים, וְלֹא הָיוּ

צְרִיכִים לוֹ - אֲסוּרִים[82] לְטַלְטֵל בְּכָל הַמְּחִצָּה אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. וְאֵין[83] הַקָּטָן[84] מַשְׁלִים לְשַׁיָּרָא.

75) עירובין טז, ב. יז, א. 76) הוא־הדין בישוב, אלא שדיבר בהווה, שבבקעה רגילים לעשות כך (׳פרי מגדים׳). 77) גרועה של שתי או של ערב, כמבואר להלן בהלכה יח. 78) ועד בכלל. 79) החמירו חכמים לזה שלא עשה מחיצות שלימות אלא גרועות. 80) קבוצת הולכי דרך, "אורחת ישמעאלים", בתרגום אונקלוס: "שירת ערבאי". 81) בנוסח אחר: "בלא כלום" (׳מעשה רוקח׳). 82) שהקיפו יותר מכדי צרכם, ואנו חושבים את המחיצה כאילו אינה. 83) ׳ירושלמי׳ עירובין פ"א ה"י. 84) וכל־שכן שאין הנכרי מצטרף (׳ירושלמי׳ שם).

יג. שְׁלֹשָׁה[85] שֶׁהִקִּיפוּ כְּדֵי צָרְכָּן[86] וְקָנוּ שְׁבִיתָה[87], וְאַחַר כָּךְ מֵת אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הֵם מֻתָּרִין לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ[88]. קָנוּ שְׁנַיִם שְׁבִיתָה בְּיָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, וְאַחַר כָּךְ בָּא לָהֶם שְׁלִישִׁי - אֲסוּרִין[89] לְטַלְטֵל אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, כְּשֶׁהָיוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא זֶה; שֶׁהַשְּׁבִיתָה[90] הִיא הַגּוֹרֶמֶת[91], לֹא הַדִּיּוּרִין.

85) עירובין יז, א. 86) כמבואר למעלה בהלכה יב. 87) בין השמשות כשנכנס השבת. 88) כיון שבכניסת השבת היו שלשה. 89) כיון שבכניסת השבת היו רק שנים אינם שיירה, ואסורים לטלטל גם אם נוסף בשבת עוד שלישי. 90) בכניסת השבת. 91) להחשב כשיירה, ולא הדיירים שנוספו אחר כניסת השבת.

יד. שְׁלֹשָׁה[92] מְקוֹמוֹת[93] הַמַּקְפִּין[94] שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה[95] זֶה בְּצַד זֶה, וּפְתוּחִים זֶה לָזֶה: שְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים רְחָבִים[96] וְהָאֶמְצָעִי קָצָר, שֶׁנִּמְצְאוּ לַשְּׁנַיִם הַחִיצוֹנִים פַּסִּין[97] מִכָּאן וּמִכָּאן, וְהָיָה יָחִיד בָּזֶה וְיָחִיד בָּזֶה וְיָחִיד בָּזֶה[98] - נַעֲשׂוּ כְּשַׁיָּרָא[99] וְנוֹתְנִין לָהֶם כָּל צָרְכָּן; הָיָה הָאֶמְצָעִי רָחָב וּשְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים קְצָרִים, שֶׁנִּמְצָא הָאֶמְצָעִי בְּפַסִּין מִשְּׁנֵי רוּחוֹתָיו - הֲרֵי הוּא מֻבְדָּל[100] מִשְּׁנַיִם הַחִיצוֹנִים, לְפִיכָךְ: אִם שָׁבַת יָחִיד בָּזֶה וְיָחִיד בָּזֶה וְיָחִיד בָּזֶה - אֵין נוֹתְנִין לָהֶן כָּל צָרְכָּן, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ בֵּית סָאתַיִם[101] בִּמְקוֹמוֹ[102]; הָיָה יָחִיד בָּזֶה וְיָחִיד בָּזֶה וּשְׁנַיִם בָּאֶמְצָעִי, אוֹ שְׁנַיִם בָּזֶה וּשְׁנַיִם בָּזֶה וְאֶחָד בָּאֶמְצָעִי - נוֹתְנִין לָהֶן כָּל צָרְכָּן[103].

92) עירובין צג, א. 93) נקראים בלשון הגמרא "קרפיפות". 94) במחיצה גרועה, כמבואר להלן בהלכה יח. 95) שגם לענין היקף שלא לשם דירה הקילו בשיירה (׳ירושלמי׳ עירובין פ"ב ה"ה). 96) מן האמצעי שהוא פרוץ לשניהם במלואו, ועמודי מחיצותיהם (גפופיהם) עודפים עליו, כציור 1. 97) עמודים המשמשים למחיצה. 98) בכל קרפף נמצא איש אחד. 99) שני החיצונים מצטרפים לאמצעי, וכאילו הם רשות אחת. 100) במחיצה מהשנים החיצונים, שהאמצעי רחב מהם, והם פתוחים לאמצעי במלואם כציור 2. 101) ובלבד שלא יהיה בית סאתים פנוי מכלים כמבואר בהלכה יב ("מגיד משנה").

102) ואינם מצטרפים לשיירה אחת. 103) ששנים מהחיצון מצטרפים לאמצעי להחשב שיירה.

טו. כָּל[104] מְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה[105] - אֵינָהּ מְחִצָּה[106]. וְכָל[107] מְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְנַחַת[108] - אֵינָהּ מְחִצָּה. וְכָל[109] מְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה אֶלָּא לִצְנִיעוּת[110] בִּלְבַד[111] - אֵינָהּ מְחִצָּה. וְכָל מְחִצָּה שֶׁאֵין בְּגָבְהָהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר - אֵינָהּ מְחִצָּה גְּמוּרָה[112]. גִּדּוּד[113] חֲמִשָּׁה וּמְחִצָּה חֲמִשָּׁה - מִצְטָרְפִין[114].

104) סוכה כד, ב. 105) שהרוח מוליכה ומביאה (רש"י). 106) אפילו עושה אותה בביתו שאין שם רוח (תוספות שבת). 107) עירובין כו, א. 108) שאינה עשויה להניח עליה דבר או לנוח שם (מגיד־משנה); ורבינו חננאל פירש: "שאינה עשויה לנחת, להיות כבנין קבוע לעולם אלא ארעי". לדעת רש"י והראב"ד, הנוסח כאן: "כל מחיצה העשויה לנחת - אינה מחיצה". כלומר: שנעשתה להניח שם חפצים ולא לשם דירה. 109) עירובין כו, א: "מחיצת אדריכלים (בנאים) - לא שמה מחיצה". 110) שנעשתה על ידי בנאים לנוח בצילה בשעת אכילתם ולא לשם דירה. 111) וכן אם נעשתה רק לשמירת חפצים בתוכה (או"ח שם). 112) להתיר טלטול בתוכה, אבל היא חולקת רשות לעשותה כרמלית (מגיד־משנה). 113) עירובין צג, ב. בליטה, גבשושית; בנוסח אחר: "גידור" (ויניציאה). 114) ונחשבים כמחיצה גמורה (שו"ע או"ח שם).

טז. כָּל[115] מְחִצָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד - אֵינָהּ מְחִצָּה. אֲבָל אִם הָיָה פָּרוּץ כְּעוֹמֵד[116] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּאוֹתָן הַפְּרָצוֹת פִּרְצָה שֶׁהִיא יָתֵר עַל עֶשֶׂר אַמּוֹת[117]; אֲבָל עֶשֶׂר אַמּוֹת - הֲרֵי הִיא כְּפֶתַח. אִם הָיָה לִפְרִצָה זוֹ צוּרַת פֶּתַח[118], אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר, אֵינָהּ מַפְסֶדֶת[119] הַמְּחִצָּה; וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא הַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד[120].

115) עירובין טו, ב. 116) כיון שאין הפרוץ מרובה על העומד, יש לו דין מחיצה. 117) פירצה יתרה על עשר אמות מבטלת את המחיצה. 118) ראה ביאורו בהלכה יט. 119) כי אינה נחשבת לפירצה אלא לפתח. 120) דעת ה׳תוספות׳ והרשב"א שאם יש לה צורת הפתח, אפילו אם הפרוץ מרובה על העומד בכל ארבע הרוחות - נחשבת למחיצה גמורה. וכן בשו"ע או"ח סי׳ שסב.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[121]? בִּזְמַן שֶׁהַפְּרָצוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים וּלְמַעְלָה; אֲבָל אִם הָיוּ הַפְּרָצוֹת כָּל פִּרְצָה מֵהֶן פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשָׁה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה הֲרֵי הוּא כְּלָבוּד[122].

121) עירובין טז, א. 122) כמחובר. והפירצות נחשבות כסתומות, ונמצא שהעומד מרובה על הפרוץ.

יח. כֵּיצַד[123]? הֲרֵי[124] שֶׁהִקִּיף בְּקָנִים, וְאֵין בֵּין קָנֶה

לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים; אוֹ שֶׁהִקִּיף בַּחֲבָלִים, וְאֵין בֵּין חֶבֶל לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זוֹ מְחִצָּה גְּמוּרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא שְׁתִּי[125] בְּלֹא עֵרֶב[126] אוֹ עֵרֶב בְּלֹא שְׁתִּי. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה גֹּבַהּ הַקָּנֶה עֲשָׂרָה, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה מִן הָאָרֶץ עַד סוֹף עֲבִי הַחֶבֶל הָעֶלְיוֹן עֲשָׂרָה[127], אִם הִקִּיף בַּחֲבָלִים; שֶׁאֵין מְחִצָּה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה. וְכָל[128] הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הֵן.

123) אמרו, כל פחות משלשה כלבוד. 124) משנה, עירובין טז, ב. 125) הקנה באורך. 126) החבל ברוחב. 127) ועובי שלשת החבלים ביחד - טפח ושלשה משהויין כדי להשלים לעשרה טפחים (שם). 128) יומא פ, א.

יט. צוּרַת[129] פֶּתַח הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הִיא אֲפִלּוּ קָנֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[130] מִכָּאן וְקָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה עַל גַּבֵּיהֶן. גֹּבַהּ שְׁנֵי הַלְּחָיַיִם[131] - עֲשָׂרָה טְפָחִים[132] אוֹ יָתֵר. וְהַקָּנֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁעַל גַּבֵּיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ בִּשְׁנֵי הַלְּחָיַיִם, אֶלָּא יֵשׁ בֵּינֵיהֶן כַּמָּה אַמּוֹת - הוֹאִיל וְגֹבַהּ הַלְּחָיַיִם עֲשָׂרָה, הֲרֵי זוֹ צוּרַת פֶּתַח. וְצוּרַת פֶּתַח[133] שֶׁאָמְרוּ, צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא בְּרִיאָה[134] לְקַבֵּל דֶּלֶת, אֲפִלּוּ דֶּלֶת שֶׁל קַשׁ.

129) עירובין יא, ב. 130) כגון חבלים (או"ח סי' שסב). 131) לחי הוא העמוד המשמש במקום מחיצה, ונקרא גם פס או קנה. 132) נלמד מהא דלהלן ה"כ בכיפה. 133) וצריכים להיות מכוונים כנגד הקנה העליון, ואנו אומרים 'גוד אסיק' וכאילו עולים עד למעלה. 134) הכוונה לעמודים שבצדדים - הלחיים, אבל הקנה שעל גביהם ראוי בכל שהוא אפילו גמי, ובלבד שלא יפול ברוח מצויה (או"ח שם).

כ. פֶּתַח[135] שֶׁצּוּרָתוֹ כִּפָּה[136], אִם יֵשׁ בְּאָרֶךְ רַגְלֵי[137] הַכִּפָּה עֲשָׂרָה טְפָחִים, הֲרֵי זֶה צוּרַת פֶּתַח. וְצוּרַת פֶּתַח שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ מִן הַצַּד[138] - אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַפְּתָחִים לִהְיוֹת בְּקֶרֶן זָוִית, אֶלָּא בָּאֶמְצַע[139].

135) עירובין יא, ב. 136) עשויה למעלה כקשת. "מזוזה מכאן ומכאן, וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף" (רבינו בהל' מזוזה פ"ו ה"ד). 137) לפני שמתחילה להתעגל, כי מקום העיגול אינו מצטרף. 138) "פירוש, כגון שעשאה מצדו של כותל [סמוך לקרן]" - רב האי גאון ברי"ף. ועיין ב'מאירי'. ויש מפרשים מן הצד של הקנים ולא על גביהם (רש"י). ועיין להלן פי"ז הל' לה. 139) כפירוש רב האי.

כא. בַּכֹּל[140] עוֹשִׂין מְחִצָּה - בֵּין בְּכֵלִים[141], בֵּין בָּאֳכָלִים, בֵּין בְּאָדָם, אֲפִלּוּ בִּבְהֵמָה וּשְׁאָר מִינֵי חַיָּה וָעוֹף. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ[142] כְּפוּתִים[143], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָנוּדוּ.

140) עירובין טו, א. 141) אף שעתידים להנטל אחר השבת. 142) שאר בעלי חיים חוץ מאדם, כי אדם אינו צריך להיות כפות, כמבואר בהלכה כג. 143) קשורים מערב שבת.

כב. מְחִצָּה[144] הָעוֹמֶדֶת מֵאֵלֶיהָ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה. וּמְחִצָּה הַנַּעֲשֵׂית בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זוֹ מְחִצָּה[145]; וְאִם נַעֲשֵׂית בִּשְׁגָגָה[146], מֻתָּר לְטַלְטֵל בָּהּ בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת. וְהוּא, שֶׁתַּעֲשֶׂה שֶׁלֹּא לְדַעַת הַמְטַלְטֵל; אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן אָדָם לְזוֹ הַמְּחִצָּה שֶׁתַּעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת כְּדֵי לְטַלְטֵל בָּהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ הָעוֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה, אָסוּר[147] לְטַלְטֵל בָּהּ בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת. וְכֵן[148] אִם נַעֲשֵׂית בְּמֵזִיד, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה לְטַלְטֵל בָּהּ, הֲרֵי זֶה אָסוּר לְטַלְטֵל בָּהּ.

144) עירובין טו, א. 145) ונחשבת רשות היחיד לענין שהזורק לתוכה חייב חטאת, אבל אסור לטלטל תוך מחיצה זו אם נעשתה במזיד, כדלהלן. 146) שלא ידע שהיום שבת, או שלא ידע שאסור לעשות מחיצה בשבת. 147) נלמד מהא דלהלן הלכה כג: "ולא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו", עיי"ש. 148) בעירובין (כה.): "אמר רב נחמן, לא שנו (שמחיצה שנעשתה בשבת במזיד - שמה מחיצה) אלא לזרוק, אבל לטלטל אסור".

כג. מֻתָּר[149] לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה שֶׁל בְּנֵי אָדָם בְּשַׁבָּת, שֶׁיַּעֲמֹד זֶה בְּצַד זֶה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֵדְעוּ[150] אֵלּוּ הָעוֹמְדִין שֶׁבִּשְׁבִיל לַעֲשׂוֹתָן מְחִצָּה הֶעֱמִידָן. וְלֹא יַעֲמִיד[151] אוֹתָן אָדָם שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּמְחִצָּה זוֹ, אֶלָּא יַעֲמִיד אוֹתָן אַחֵר שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ.

149) עירובין מג, ב: "נחמיה בריה דרבי חנילאי משכתיה שמעתיה (השתקע בהלכה) ויצא חוץ לתחום, אמר ליה רב חסדא לרב נחמן: נחמיה תלמידך שרוי בצער (שאסור לו לחזור לתוך התחום ואין לו אלא ארבע אמות, כמבואר להלן בפכ"ז הי"א). אמר לו: עשה מחיצה של בני אדם ויכנס (באופן שלא ידעו האנשים שבשביל לעשותם מחיצה - הועמדו). 150) שאם הם יודעים שהעמידום למחיצה, הרי הם כעושים מחיצה בשבת ואסור. 151) מקור דבר זה, מהא דעירובין מד: ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה.

כד. אֵילָן[152] שֶׁהוּא מֵסֵךְ[153] עַל הָאָרֶץ - אִם אֵין נוֹפוֹ[154] גָּבוֹהַּ מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[155], מְמַלֵּא בֵּין בַּדָּיו וְעָלָיו תֵּבֵן וָקַשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְקוֹשְׁרָן בָּאָרֶץ עַד שֶׁיַּעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה וְלֹא יִתְנַדְנַד, וּמְטַלְטֵל תַּחַת כֻּלּוֹ[156]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ תַּחְתָּיו עַד בֵּית סָאתַיִם[157]; אֲבָל אִם הָיָה יָתֵר[158] מִבֵּית סָאתַיִם, אֵין מְטַלְטְלִין תַּחְתָּיו אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת; מִפְּנֵי שֶׁתַּחְתָּיו - מָקוֹם שֶׁלֹּא הֵקַף לְדִירָה הוּא.

152) עירובין צט, ב. 153) שענפיו נוטים למטה מכל צד. 154) הענפים שבאילן. 155) הוא כ'לבוד' ומחובר לארץ. 156) אם הוא גבוה עשרה (או"ח סי' שסב). ואפילו לא נטעו מתחילה לכך, והוא כמחיצה העומדת מאליה.

157) כדלעיל הלכה א. 158) שהיו ענפיו ארוכים מאד, או שהיו הרבה אילנות סמוכים זה לזה.

פֶּרֶק שְׁבִיעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דינין של דבריהם, בדיני מקצת הרשויות ופרטיהן, הן המבואות והחצרות ומחיצות־הבורות, וכיוצא בהן, ורוב כל מה שנזכר באלו הם מדבריהם.

א. מָבוֹי[2] שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה כְּתָלִים[3] - הוּא הַנִּקְרָא מָבוֹי סָתוּם, וּמָבוֹי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי כְּתָלִים בִּלְבַד[4] זֶה כְּנֶגֶד זֶה, וְהָעָם נִכְנָסִין בְּרוּחַ זוֹ וְיוֹצְאִין בְּשֶׁכְּנֶגְדָּהּ - הוּא הַנִּקְרָא מָבוֹי הַמְפֻלָּשׁ.

2) מלשון "מבוא העיר" (שופטים א, כד). בימי קדם ובארצות המזרח, הבתים היו מוקפים בתוך החצר, ומן החצרות נכנסים לרחוב שנקרא "מבוי", ודרך המבוי נכנסים בני החצרות והבתים לשוק - שהוא רשות הרבים. 3) החצרות מקיפות את המבוי משלש רוחות, והוא פתוח לרשות הרבים מצד אחד בלבד. 4) שהחצרות נמצאות בהקבלה משתי רוחותיו, ושני צדדיו האחרים מפולשים ופתוחים לרשות הרבים.

ב. הֵיאַךְ[5] מַתִּירִין[6] מָבוֹי הַסָּתוּם? עוֹשֶׂה לוֹ בְּרוּחַ רְבִיעִית לְחִי[7] אֶחָד[8] אוֹ עוֹשֶׂה עָלָיו[9] קוֹרָה - וְדַיּוֹ; וְתֶחְשַׁב אוֹתָהּ קוֹרָה אוֹ אוֹתוֹ לְחִי כְּאִלּוּ סָתַם רוּחַ רְבִיעִית[10], וְיֵעָשֶׂה רְשׁוּת הַיָּחִיד, וְיִהְיֶה מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ[11]. שֶׁדֵּין תּוֹרָה - בְּשָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת בִּלְבַד מֻתָּר לְטַלְטֵל, וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[12] הִיא הָרוּחַ הָרְבִיעִית[13], וּלְפִיכָךְ דַּי לָהּ בִּלְחִי אוֹ קוֹרָה.

5) משנה, עירובין יא, ב. 6) "שיהיה מותר להשתמש בו אחר עשיית עירוב" (רבינו בפירוש המשניות). 7) "קרש אחד, בתרגום יונתן: לוחא חד" (רמ"א סי' שסג). 8) מצד אחד "שהלחי הרי הוא כמחיצה ברוח רביעית" (להלן ה"ט). 9) בקצה המבוי מלמעלה. 10) הלחי כמחיצה כנ"ל, והקורה משום היכר שלא יוציאו משם לרה"ר. 11) אחרי עשיית עירוב הנקרא "שיתופי מבואות", כמבואר בהל' עירובין פ"א הי"ד. 12) מבואר בפ"א ה"ג. 13) חכמים אסרו לטלטל במבוי שיש בו שלש מחיצות, שמא יטלטל גם ברשות הרבים.

ג. וְהֵיאַךְ[14] מַתִּירִין מָבוֹי[15] מְפֻלָּשׁ[16]? עוֹשֶׂה לוֹ צוּרַת פֶּתַח[17] מִכָּאן, וּלְחִי אוֹ קוֹרָה מִכָּאן. וּמָבוֹי[18] עָקֹם[19] תּוֹרָתוֹ כִּמְפֻלָּשׁ[20].

14) עירובין ו, א. כתנא־קמא וכאוקימתת רב יהודה (שם ע"ב) וכרב דאמר הלכה כתנא־קמא. 15) כשאין ברחבו שש עשרה אמה ואינו נחשב כרשות הרבים, כמבואר בפי"ד ה"א. 16) משני ראשיו לרשות הרבים, או ראשו אחד לרשות הרבים והשני לכרמלית, או ששני ראשיו פתוחים לכרמלית (ריב"ש סי' תה). 17) שעל־ידה נעשה כסתום במחיצה מצד זה, והרי הוא כמבוי סתום מג' צדדים, שדי לו בלחי או קורה, כמבואר בפט"ז הי"ט. 18) עירובין ו, א. 19) ששני ראשיו מפולשים לרשות הרבים, כבציור שלפנינו. 20) שצריך צורת הפתח ולחי או קורה; רבינו סתם דבריו, ונראה שדעתו כדעת הרשב"א שיעשה בראשו אחד צורת הפתח, ובראשו השני לחי או קורה, כדין מבוי מפולש, אבל דעת שאר פוסקים (ובשו"ע סי' שסד), שצריך צורת הפתח בעקמומיתו ששם דינו כמפולש (ראה בציור), ובשני ראשיו עושה לכל אחד לחי או קורה.

ד. מָבוֹי[21] שֶׁהוּא שָׁוֶה מִתּוֹכוֹ וּמִדְּרוֹן[22] לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ שָׁוֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים וּמִדְּרוֹן לְתוֹכוֹ[23] - אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא לְחִי וְלֹא קוֹרָה[24], שֶׁהֲרֵי הוּא מֻבְדָּל מֵרְשׁוּת הָרַבִּים[25].

21) שבת ק, א. 22) שיפוע; שהיה קרקע המבוי גבוה מקרקע רשות הרבים, ומתחיל להיות משופע אצל פתחו לצד רשות הרבים (רש"י). 23) "שהיה רשות הרבים גבוה מקרקע המבוי, וגם כניסת המבוי שוה לקרקע רשות הרבים ברוחב אמה או פחות, ואחר כך הוא נעשה מדרון לצד פנים" (רש"י). 24) בתוספתא ובראשונים ביארו, שכאן מדובר "אם מתלקט עשרה טפחים מתוך ארבע אמות" (שהוא מדרון והולך ומשופע לאט לאט, עד שמגיע לגובה עשרה טפחים מתוך ארבע אמות, והרי הוא כזקוף כולו, ודינו כרשות היחיד. מגיד־משנה). 25) שגבהו ושינויו מרשות הרבים הם כמחיצה, ואין צורך בתיקון אחר.

ה. מָבוֹי[26] שֶׁצִּדּוֹ[27] אֶחָד כָּלֶה לַיָּם[28] וְצִדּוֹ אֶחָד כָּלֶה לְאַשְׁפָּה[29] שֶׁל רַבִּים - אֵינוֹ צָרִיךְ כְּלוּם; שֶׁאַשְׁפָּה שֶׁל רַבִּים אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהִתְפַּנּוֹת, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יַעֲלֶה הַיָּם שִׁרְטוֹן[30].

26) עירובין ח, א. צט, ב. 27) "מעשה במבוי אחד, שצידו אחד כלה לים וצידו אחד כלה לאשפה, ובא מעשה לפני רבי, ולא אמר בה לא היתר ולא איסור, איסור לא אמר בה - דהא קיימי (שהרי עומדות) מחיצות, והיתר לא אמר בה - שמא תינטל האשפה ויעלה הים שרטון" (ונמצא המבוי בלי מחיצות), ומבואר אחר־כך בגמרא (לפי נוסח רבינו) כי באשפה של רבים אין לחשוש שמא תינטל משם, וגם אין חוששים שמא יעלה הים שרטון, אולם נוסח שלנו בגמרא הוא "חיישינן (חוששים) שיעלה הים שרטון". 28) עומק עשרה טפחים בשפתו - חשוב כמחיצה. 29) הגבוהה עשרה טפחים מן הקרקע ונחשבת כמחיצה. 30) חול ואבנים אצל שפתו; וכן הדין בנהרות, ששפת הנהר נחשבת למחיצה אם היא גבוהה עשרה; ולדעת בעל 'נודע ביהודה' אם ראש המבוי כלה למקום הגשר שמהלכים בו רבים לעברו השני, צריך לעשות צורת הפתח במקום הגשר.

ו. מָבוֹי[31] מְפֻלָּשׁ שֶׁהוּא כָּלֶה לְאֶמְצַע רְחָבָה[32] שֶׁל רַבִּים: אִם לֹא הָיָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד פֶּתַח[33] הָרְחָבָה - הֲרֵי זֶה כְּסָתוּם, וְאֵינוֹ צָרִיךְ מִצַּד הָרְחָבָה כְּלוּם; אֲבָל אִם הָיָה כָּלֶה לְצִדְדֵי[34] הָרְחָבָה - אָסוּר. וְאִם הָיְתָה שֶׁל יָחִיד - אַף לְאֶמְצָעָהּ אָסוּר; פְּעָמִים בּוֹנֶה מִצַּד אֶחָד, וְנִמְצָא כָּלֶה לְצִדָּהּ שֶׁל רְחָבָה.

31) עירובין ח, א. 32) כלומר, פרוץ ונכנס לרחבה (־חצר

שאחורי הבתים). 33) הפותח לרשות הרבים, והוא בכותל שממול לפירצה הנ"ל, ואין המבוי כמפולש. 34) שכותל המבוי שוה לאחד מכתלי הרחבה שהוא כמפולש או אפילו אין הפירצה כנגד הפתח שהוא כמבוי עקום (רש"י).

ז. אֵין[35] הַמָּבוֹי נִתָּר[36] בִּלְחִי אוֹ קוֹרָה עַד שֶׁיִּהְיוּ בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת פְּתוּחוֹת[37] לְתוֹכוֹ, וְיִהְיֶה אָרְכּוֹ מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וּלְמַעְלָה[38], וְיִהְיֶה אָרְכּוֹ[39] יָתֵר עַל רָחְבּוֹ[40]. אֲבָל מָבוֹי שֶׁאָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ[41] הֲרֵי הוּא כְּחָצֵר, וְאֵינוֹ נִתָּר אֶלָּא בִּשְׁנֵי לְחָיַיִם מִשְּׁנֵי רוּחוֹתָיו, כָּל לְחִי בְּמַשֶּׁהוּ, אוֹ בְּפַס[42] רָחָב אַרְבָּעָה מֵרוּחַ אַחַת[43].

35) עירובין ה, א. 36) הטעם הוא "כי כל מה שעשוי לדירה ולתשמישי צנע, צריך מחיצות גמורות, ולפיכך החצרות שדרכם של בני אדם להשתמש בהן בתשמישי צנע, וכן מבואות שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכם, דייריהם מועטים ומשתמשים בהם יותר, משום זה צריכים מחיצות גמורות, אבל מבואות שיש בהם יותר דיירים, מתמעט תשמיש המבוי, לכן די במחיצה כל שהיא של לחי או קורה" (הרשב"א). 37) "ירושלמי" עירובין פ"א ה"א: "מבוא אין פחות משני חצרות, חצר אינה פחותה משני בתים". 38) שבפחות מזה, אינו חשוב כמבוי אלא כחצר. 39) דרך כניסתו למבוי. 40) שכן דרך המבוי להיות ('לבוש'). 41) מרובע. 42) כן הוא בעירובין יב: מימרא דרב נחמן. 43) ונוהגים עכשיו לתקן כל המבואות שלנו בצורת הפתח על־ידי חבל הקשור לרחבו של מבוי, וצריך להעמיד תחת החבל שני קנים גבוהים עשרה מכוונים תחת החבל, ותיקון זה מועיל אפילו במבוי מפולש, ובכל מקום שצריכים צורת הפתח (רמ"א או"ח סי' שסג).

ח. חָצֵר[44] שֶׁאָרְכָּהּ[45] יָתֵר[46] עַל רָחְבָּהּ[47] - הֲרֵי הִיא כְּמָבוֹי, וְנִתֶּרֶת בִּלְחִי אוֹ קוֹרָה. וּמָבוֹי שֶׁאֵין בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת פְּתוּחוֹת לְתוֹכוֹ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ אֶלָּא בַּיִת אֶחָד אוֹ חָצֵר אַחַת, וְכֵן מָבוֹי שֶׁאֵין בְּאָרְכּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[48] - אֵינוֹ נִתָּר אֶלָּא[49] בִּשְׁנֵי לְחָיַיִם אוֹ בְּפַס אַרְבָּעָה וּמַשֶּׁהוּ.

44) עירובין יב, ב. 45) ארכה נחשב דרך הכניסה (רשב"א). 46) במשהו (גמרא שם). 47) אבל אם רחבה יתר על ארכה, הרי היא כמרובעת ונידונה כחצר (רשב"א). 48) דינו כדין חצר. 49) טעות הדפוס יש כאן, והנוסח הנכון: "אלא בשני לחיים של משהו או בפס ארבעה" כמו בהלכה הקודמת, וכן הנוסח בכתב־יד.

ט. מָבוֹי שֶׁאֵין בְּרָחְבּוֹ[50] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא לְחִי וְלֹא קוֹרָה, וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה הֲרֵי הוּא כְּלָבוּד[51]. מָבוֹי[52] שֶׁהִכְשִׁירוּ בְּקוֹרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר[53] לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, הַזּוֹרֵק מִתּוֹכוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ מֵרִשׁוּת הָרַבִּים לְתוֹכוֹ - פָּטוּר; שֶׁהַקּוֹרָה - מְשׁוּם הֶכֵּר הִיא עֲשׂוּיָה. אֲבָל אִם הִכְשִׁירוּ בִּלְחִי, הַזּוֹרֵק מִתּוֹכוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ מֵרִשׁוּת הָרַבִּים לְתוֹכוֹ - חַיָּב; שֶׁהַלְּחִי הֲרֵי הוּא כִּמְחִצָּה בְּרוּחַ רְבִיעִית.

50) בפתחו של שלשה טפחים, אף שבחללו יש יותר (כסף־משנה). 51) כמחובר, ואין כאן מבוי כלל. 52) עירובין יב, ב: "אמר רב יהודה: הכשירו בלחי - הזורק לתוכו חייב, הכשירו בקורה - הזורק לתוכו פטור, לחי משום מחיצה, וקורה משום היכר". 53) רבינו סובר (בפי"ד ה"ד) שמן התורה דין רשות היחיד, לחייב את הזורק לתוכה מרשות הרבים, הוא רק כשיש לה ארבע מחיצות, ובשלש מחיצות יש לה דין כרמלית שמותר לטלטל בתוכה, אבל חכמים הצריכו תיקון של לחי או קורה; והראב"ד סובר כי בשלש מחיצות רשות היחיד גמורה היא, לחייב את הזורק לתוכה.

י. שְׁנֵי כְּתָלִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָעָם עוֹבְרִים בֵּינֵיהֶם, כֵּיצַד מַכְשִׁיר בֵּינֵיהֶם? עוֹשֶׂה דְּלָתוֹת מִכָּאן וּדְלָתוֹת מִכָּאן[54], וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה בֵּינֵיהֶם רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְאֵינוֹ[55] צָרִיךְ לִנְעֹל הַדְּלָתוֹת בַּלַּיְלָה[56], אֲבָל צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיוֹת לְהִנָּעֵל. הָיוּ מְשֻׁקָּעוֹת בְּעָפָר, מְפַנֶּה אוֹתָן וּמְתַקְּנָן לְהִנָּעֵל. אֲבָל צוּרַת פֶּתַח, אוֹ לְחִי וְקוֹרָה, אֵינָן[57] מוֹעִילִין בְּהֶכְשֵׁר רְשׁוּת הָרַבִּים.

54) שדווקא במבוי המפולש לרשות הרבים (למעלה ה"ג) מספיק בצורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן, אבל רשות הרבים גמורה צריכה שתי דלתות, וכפירוש רש"י (עירובין ו:) בקושיית הגמרא אליבא דבית הלל, שמערבין דרך רשות הרבים בעשיית דלת מכאן ולחי וקורה מכאן - "והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה - חייבין עליה משום רשות הרבים", הרי שצריך שתי דלתות (עיין רש"י), ולא מקשה מנעילת הדלת מפני שאפשר לפרש גם בדברי רבי יוחנן שדלתות ירושלים ראויות להינעל כמו במבוי מפולש. ועיין 'תוספות' שם ו'כסף משנה'. 55) ראה הערה נג, שמקורו לפי רש"י שם. 56) בנוסח אחר, חסרה המלה "בלילה" ('מעשה רוקח'). 57) ראה הערה נג.

יא. מֻתָּר[58] לְטַלְטֵל בְּמָבוֹי תַּחַת הַקּוֹרָה אוֹ בֵּין הַלְּחָיַיִם[59]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה סָמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים; אֲבָל אִם הָיָה סָמוּךְ לְכַרְמְלִית - אָסוּר לְטַלְטֵל תַּחַת הַקּוֹרָה[60] אוֹ בֵּין הַלְּחָיַיִם עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לְחִי אַחֵר לְהַתִּיר תּוֹךְ הַפֶּתַח; שֶׁהֲרֵי מָצָא מִין אֶת מִינוֹ וְנֶעְוֹר[61].

58) עירובין ט, א. 59) המתירים לטלטל במבוי. 60) ודעת הרשב"א שאם יש ארבעה טפחים בקורה - מותר לטלטל תחתיה, שאנו אומרים פי תקרה יורד וסותם (מגיד־משנה). 61) אף שבכל מקום כרמלית קלה מרשות הרבים, כאן אומרים, שהכרמלית שבין הלחיים מצטרפת למינה, לכרמלית שמחוצה לה, "וניעור" - מתעוררת ומתחזקת על ידה, וצריכה לחי מיוחד להתיר טלטול בין הלחיים.

יב. בַּכֹּל[62] עוֹשִׂין לְחָיַיִם, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים[63]. וַאֲפִלּוּ בְּאִסּוּרֵי הֲנָיָה[64] - עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[65] וּמַזָּלוֹת עַצְמָהּ אוֹ אֲשֵׁרָה[66] שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ לְחִי -

כָּשֵׁר[67]; שֶׁהַלְּחִי עָבְיוֹ כָּל שֶׁהוּא[68]. גֹּבַהּ הַלְּחִי אֵין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, רָחְבּוֹ וְעָבְיוֹ כָּל שֶׁהוּא[69].

62) משנה, עירובין טו, א. 63) "והוא שיהיו כפותים שלא ינודו" כמבואר בפט"ז הכ"א. 64) ואף שאסור ליהנות מהלחי, אולם מכיון שאינו אלא לצורך מחיצה, ובלחי גופא אינו משתמש, אין הנאת היתר הטלטול הבאה על־ידו נחשבת להנאה ('בית מאיר'). 65) 'ירושלמי' עירובין פ"ג ה"א. 66) עירובין פ, ב. 67) ואף שכתוב "ואשריהם תשרפון באש" (דברים יב, ג), ונחשבת כשרופה ואין בה שיעור ("כתותי מיכתת שיעוריה") כשרה ללחי. 68) ואף שגם לחי צריך שיעור בגובה - עשרה טפחים, וברוחב - משהו, ביארו ה'תוספות' מכיון שמספיק שיעור קטן, לא החמירו בו. ועיין ב'מגיד משנה'. 69) משנה, בעירובין יד, ב.

יג. בַּכֹּל עוֹשִׂין קוֹרָה, אֲבָל לֹא בַּאֲשֵׁרָה[70]; לְפִי שֶׁיֵּשׁ לְרֹחַב הַקּוֹרָה שִׁעוּר, וְכָל הַשִּׁעוּרִין אֲסוּרִים מִן הָאֲשֵׁרָה. וְכֵן[71] רֹחַב הַקּוֹרָה אֵין פָּחוֹת מִטֶּפַח, וְעָבְיָהּ כָּל שֶׁהוּא[72]. וָהוּא, שֶׁתִּהְיֶה בְּרִיאָה[73] לְקַבֵּל אָרִיחַ[74], שֶׁהוּא[75] חֲצִי[76] לְבֵנָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים עַל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּמַעֲמִידֵי קוֹרָה צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ בְּרִיאִין כְּדֵי לְקַבֵּל קוֹרָה וַחֲצִי לְבֵנָה.

70) [נראה מדברי ה'מגיד משנה' שגרס בדברי רבינו: "בכל עושין קורה אפילו (כן צריך להיות בדבריו) באיסורי הנאה, אבל לא באשרה", שרק באשרה אין עושין מפני שעומדת לשריפה משום שנאמר "ואשריהם תשרפון באש", וכל העומד להשרף כשרוף הוא, ו"כתותי מיכתת שיעוריה" (־כתות שיעורו וחסר הוא - עירובין פ:), אבל איסורי הנאה אחרים שאינם עומדים לשריפה - שיעורם קיים]. 71) בנוסח אחר: "וכמה רוחב" (ויניציאה). וכן הוא ב'מגיד משנה'. 72) עירובין יג, ב במשנה. 73) "שאם לא כן, לא יהיה בה היכר, שסבורים בני רשות הרבים שלפי שעה הניחה שם, אבל כשהיא בריאה וחזקה לקבל אריח, ניכר לכל שלקביעות בנין הניחוה שם" (רש"י); ועוד טעם: שצריכה להיות בריאה לקבל אריח, כדי שלא תהיה קורה הניטלת ברוח (רש"י שברי"ף). 74) לבנה קטנה. 75) שתוכל להחזיק שורת אריחים מונחים עליה כשיעור רוחב פתח המבוי. 76) ואף שאין ברוחב הקורה רק טפח, והאריח הוא טפח ומחצה, אפשר לחבר רבע טפח מכל צד שבו בטיט, ויחזיק את האריח (גמרא, שם).

יד. כַּמָּה[77] יִהְיֶה פֶּתַח הַמָּבוֹי וְיִהְיֶה דַּי לְהַכְשִׁירוֹ בִּלְחִי אוֹ קוֹרָה? גָּבְהוֹ - אֵין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[78] טְפָחִים וְלֹא יָתֵר עַל עֶשְׂרִים אַמָּה[79], וְרָחְבּוֹ - עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ צוּרַת פֶּתַח; אֲבָל אִם הָיָה לוֹ צוּרַת פֶּתַח - אֲפִלּוּ הָיָה גָּבוֹהַּ מֵאָה אַמָּה, אוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[81], אוֹ רָחָב מֵאָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

77) משנה, עירובין ב, א: "מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה - ימעט, והרחב מעשר אמות - ימעט, ואם יש לו צורת הפתח, אף־על־פי שהוא רחב מעשר אמות - אין צריך למעט". 78) שאם הוא נמוך מעשרה, נחשב כאילו אין למבוי מחיצות, שאין מחיצה פחותה מעשרה. 79) כאן מדובר במבוי שהכשירו בקורה, כיון שקורה היא משום היכר (הלכה ט), ולמעלה מעשרים אין היכר, שאין עין האדם שולטת שם, אבל אם הכשיר את המבוי בלחי, אין הבדל בין תוך עשרים אמה ללמעלה מעשרים. 80) שאם הוא רחב יותר, אין עליו שם פתח, ואין לחי או קורה מועילים להתיר. 81) דעת הרשב"א שאין צורת הפתח מועילה לפחות מעשרה טפחים, ולשיטת רבינו יש ראיה מה'ירושלמי' שבת פ"א ('הקובץ').

טו. וְכֵן[82] אִם הָיָה בְּקוֹרָה שֶׁל מָבוֹי כִּיּוּר[83] וְצִיּוּר עַד שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּהּ[84] - אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים[85] אַמָּה, כְּשֵׁרָה. שֶׁהַקּוֹרָה מִשּׁוּם הֶכֵּר עֲשׂוּיָה, וְאִם הָיְתָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אֵינָהּ נִכֶּרֶת; וְאִם יֵשׁ בָּהּ צִיּוּר וְכִיּוּר מִסְתַּכְּלִים בָּהּ, וְנִמְצָא שָׁם הֶכֵּר.

82) עירובין ג, א. 83) קישוטי צורות שונות, שוקעות או בולטות. 84) דעת הרשב"א שאם עשה סמוך לקורה חתיכות ארז חשובות, או כל דבר המביא להסתכלות - מועיל (מגיד־משנה). 85) אבל אם היה המבוי רחב מעשר אמות, אין הציורים מועילים להתיר (כסף־משנה).

טז. מָבוֹי[86] שֶׁהָיָה גָּבְהוֹ מִן הָאָרֶץ עַד קַרְקָעִית קוֹרָה עֶשְׂרִים אַמָּה, וְעֲבִי הַקּוֹרָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים - כָּשֵׁר[87]. הָיָה גָּבְהוֹ יָתֵר מֵעֶשְׂרִים, וּבָא לְמַעֲטוֹ בְּקוֹרָה, שֶׁמַּנִּיחַ אוֹתָהּ לְמַטָּה - צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּרָחְבָּהּ טֶפַח[88] כְּקוֹרָה[89]. הָיָה גָּבְהוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - חוֹזֵק בּוֹ מֶשֶׁךְ אַרְבַּע עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[90], וּמַעֲמִיק כְּדֵי לְהַשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה.

86) עירובין ג, ב. 87) מכיון שחלל המבוי אינו תופש יותר מעשרים. 88) שאם יעמוד על אותו טפח יראה את הקורה, ויש היכר. 89) בנוסח אחר, חסר "כקורה" ('מעשה רוקח'). 90) עירובין ה, א. וכאן לא די בטפח, כיון שבפחות מעשרה לא נחשב דופן, וצריך לחקוק שיעור מבוי שהוא ארבע אמות (כבהלכה ח) להחשב דופן (רש"י).

יז. נִפְרַץ[91] בּוֹ פִּרְצָה מִצִּדּוֹ כְּלַפֵּי רֹאשׁוֹ[92]: אִם נִשְׁאַר עוֹמֵד בְּרֹאשׁוֹ פַּס רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים[93] - מֻתָּר; וָהוּא, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַפִּרְצָה יָתֵר עַל עֶשֶׂר[94]; וְאִם לֹא נִשְׁאַר פַּס אַרְבָּעָה - אָסוּר[95], אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה הַפִּרְצָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה כְּלָבוּד.

91) עירובין ה, א. 92) בצד הכניסה סמוך ללחי או לקורה. 93) שזהו שיעור חשוב במבוי, ואף שכתב (בהלכה ח) כי שיעור מבוי הוא ארבע אמות, זהו רק בהתחלת עשיית המבוי, אבל כאן שכבר היה מבוי אלא שאחר־כך נסתר, די בפס בארבעה טפחים. 94) שעד רוחב עשר נחשב פתח, אבל יותר מזה נחשב פירצה, וצריך לסתמה או לעשות צורת הפתח (הריטב"א). 95) אף שבפחות מעשר אמות נקרא

פתח, כאן חוששים שמא יעזבו בני המבוי את הכניסה הראשונה וילכו דרך פירצה זו, ולא יראו את הכשר המבוי (רש"י).

יח. נִפְרַץ[96] הַמָּבוּי בִּמְלוֹאוֹ[97] לְחָצֵר, וְנִפְרְצָה חָצֵר[98] כְּנֶגְדּוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זֶה אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָבוּי מְפֻלָּשׁ[99]. וְהֶחָצֵר - מֻתֶּרֶת[100]; שֶׁהֶחָצֵר שֶׁרַבִּים בּוֹקְעִין בָּהּ וְנִכְנָסִין בָּזוֹ וְיוֹצְאִין בָּזוֹ - הֲרֵי הִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה.

96) עירובין ח, א. 97) כל רוחב הדופן, כי אם נשארו גפופים (שארית מחיצות) משני צדדים הרי הם בלחי. 98) כשיעור עשר אמות, אבל נשארו גפופים. 99) מבואר למעלה בהלכה ג. 100) שאין מבוי אוסר את החצר הפתוחה לו, אבל חצרות אוסרות את המבוי, כמבואר בפט"ז ה"ז, ובהלכות עירובין פ"ה.

יט. מָבוּי[101] שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁבִילִים[102] מִצַּד זֶה וּשְׁבִילִים מִצַּד אַחֵר, שֶׁנִּמְצְאוּ מְפֻלָּשִׁין לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן מְכֻוָּנִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה, הֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן מָבוּי מְפֻלָּשׁ. כֵּיצַד מַכְשִׁירִין אוֹתוֹ? עוֹשֶׂה[103] צוּרַת פֶּתַח לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַשְּׁבִילִים שֶׁבַּצַּד הָאֶחָד, וְכֵן לַפֶּתַח הַגָּדוֹל, וְעוֹשֶׂה לְכָל הַשְּׁבִילִים שֶׁבַּצַּד הַשֵּׁנִי לְחִי אוֹ קוֹרָה.

101) עירובין ח, ב. 102) נקרא בלשון הגמרא "מבוי העשוי כנדל" (=כשרץ מרבה רגלים), שפתוחים אל המבוי הגדול מבואות קטנים משני צדדיו, ואינם מכוונים זה כנגד זה ('תוספות'). 103) כמבואר בהלכה ג במבוי עקום.

כ. מָבוּי[104] שֶׁצִּדּוֹ אֶחָד אָרֹךְ[105] וְצִדּוֹ הַשֵּׁנִי קָצָר - מַנִּיחַ אֶת הַקּוֹרָה כְּנֶגֶד הַקָּצָר[106]. הֶעֱמִיד[107] לְחִי בַּחֲצִי הַמָּבוּי הַפְּנִימִי[108] שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַלְּחִי - מֻתָּר[109] לְטַלְטֵל בּוֹ[110], וְהַחֲצִי הַחִיצוֹן שֶׁהוּא חוּץ מִן הַלְּחִי[111] - אָסוּר.

104) עירובין חף ב. 105) כתלו נמשך לרשות הרבים יותר מן הכותל השני כבציור שלפנינו. 106) שהקורה משום היכר (הלכה ט), ובאלכסון אין היכר, והרואה שמשתמשים בצד שאין דופן כנגדו יבוא להשתמש גם ברשות הרבים. ואם בא להכשיר האלכסון, אין לו תקנה אלא או במחיצה או בצורת הפתח (רשב"א). 107) עירובין יד, ב. זוהי הלכה חדשה שאין לה קשר לקודמת. 108) בנוסח אחר: "בחצי מבוי מחצי המבוי הפנימי" (ויניציאה). 109) ואין חוששים שמא ישתמש בחלק המבוי שמחוץ ללחי (גמרא). 110) אם יש באותו מקום שיעור מבוי, כמבואר למעלה (רשב"א). 111) ואין הבדל בין אם הוכשר המבוי בלחי או בקורה (רשב"א).

כא. מָבוּי[112] שֶׁהוּא רָחָב עֶשְׂרִים אַמָּה - עוֹשֶׂה פֵּס גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים בְּמֶשֶׁךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁהוּא שִׁעוּר מֶשֶׁךְ הַמָּבוּי, וּמַעֲמִידוֹ בָּאֶמְצַע[113]; וְנִמְצָא כִּשְׁנֵי מְבוֹאוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּפֶתַח כָּל אֶחָד מֵהֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת[114]. אוֹ מַרְחִיק שְׁתֵּי אַמּוֹת מִכָּאן[115] וּמַעֲמִיד פֵּס שָׁלֹשׁ אַמּוֹת[116], וּמַרְחִיק שְׁתֵּי אַמּוֹת מִכָּאן[117] וּמַעֲמִיד פֵּס שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִכָּאן; וְנִמְצָא פֶּתַח הַמָּבוּי עֶשֶׂר אַמּוֹת, וְהַצְּדָדִין הֲרֵי הֵן כִּסְתוּמִין, שֶׁהֲרֵי עוֹמֵד[118] מְרֻבֶּה[119] עַל הַפָּרוּץ.

112) עירובין י, א. 113) וכן יכול להכשירו בצורת הפתח, כמבואר בהי"ד. 114) וצריך שיהיה בכל אחד משני המבואות האלה שהפס מפסיק ביניהם, בתים וחצרות פתוחים לתוך כל אחד, וכל שאר דיני מבוי (רשב"א). 115) מקיר המבוי. 116) על ידי חלל שתי האמות - הרי ביחד חמש אמות. 117) מהצד השני, נמצא שמשני הצדדים ביחד - חלל ופסים עשר אמות. 118) הפסים נקראים עומד, והחלל שבין הקיר והפס - פרוץ, רוחב הפסים - שש אמות, יותר מהחלל - שהוא ארבע אמות. 119) ואף שלמעלה (פט"ז הט"ז) מובא שגם אם הפרוץ כעומד מותר, כאן שיש פירצה נוספת - החמירו (גמרא).

כב. לְחִי[120] הַבּוֹלֵט[121] מִדַּפְנוֹ שֶׁל מָבוּי - כָּשֵׁר. וּלְחִי[122] הָעוֹמֵד מֵאֵלָיו[123] - אִם סָמְכוּ עָלָיו מִקֹּדֶם הַשַּׁבָּת, כָּשֵׁר[124]. וּלְחִי שֶׁהוּא נִרְאֶה[125] מִבִּפְנִים[126] לְחִי, וּמִבַּחוּץ אֵינוֹ נִרְאֶה לְחִי; אוֹ שֶׁהָיָה נִרְאֶה מִבַּחוּץ[127] לְחִי, וּמִבִּפְנִים נִרְאֶה שֶׁהוּא שָׁוֶה וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם לְחִי - הֲרֵי זֶה נִדּוֹן מִשּׁוּם לְחִי. לְחִי שֶׁהִגְבִּיהוּ[128] מִן הַקַּרְקַע שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[129], אוֹ שֶׁהִפְלִיגוּ[130] מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; אֲבָל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים - כָּשֵׁר; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה כְּלָבוּד. לְחִי שֶׁהָיָה רָחָב הַרְבֵּה - בֵּין שֶׁהָיָה רָחְבּוֹ פָּחוֹת מֵחֲצִי רֹחַב הַמָּבוּי, בֵּין שֶׁהָיָה רָחְבּוֹ כַּחֲצִי רֹחַב הַמָּבוּי - כָּשֵׁר, וְנִדּוֹן מִשּׁוּם לְחִי; אֲבָל אִם הָיָה יָתֵר עַל חֲצִי רֹחַב הַמָּבוּי - נִדּוֹן מִשּׁוּם עוֹמֵד מְרֻבֶּה עַל הַפָּרוּץ.

120) עירובין ה, א. 121) "לתוך רוחב המבוי, ולא עשה לשם לחי אלא הוציא בליטה מבניינו בפאת ביתו לשם חיזוק הבנין" (רש"י). 122) עירובין טו, א. 123) שלא נקבע לשם תיקון המבוי. 124) במחיצה גמורה מועיל גם אם לא סמכו עליו מערב שבת (או"ח סי' שסג). 125) עירובין י, א. בנוסח אחר: "עומד בפנים" (כת"י אברבנאל). 126) כגון שהעמיד את הלחי רחבו לצד ארכו של מבוי, ואין קצה ארכו בולט כלפי חוץ, אלא השווה חודו החיצון לעבי כותל המבוי, כציור 1. 127) שהעמיד את כל הלחי מחוץ למבוי, וחודו הפנימי עומד אצל עבי הכותל, כציור 2. 128) עירובין יד, ב. 129) שהלחי משום מחיצה, ומחיצה שהגדיים בוקעים (עוברים) תחתיה - אינה מחיצה. 130) הרחיקו.

כג. קוֹרָה[131] שֶׁפֵּרַס עָלֶיהָ מַחְצֶלֶת - הֲרֵי בִּטְלָה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ נִכֶּרֶת. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה הַמַּחְצֶלֶת מְסֻלֶּקֶת מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - אֵינָהּ מְחִצָּה. נָעַץ[132] שְׁתֵּי יְתֵדוֹת בִּשְׁנֵי כָּתְלֵי מָבוּי מִבַּחוּץ

131) עירובין יד, ב. 132) שהלחי משום מחיצה, ומחיצה שהגדיים בוקעים (עוברים) תחתיה - אינה מחיצה.

וְהִנִּיחַ עֲלֵיהֶן הַקּוֹרָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הַקּוֹרָה עַל גַּבֵּי הַמָּבוֹי[133], לֹא סָמוּךְ לוֹ.

131) עירובין יד, א: "אמר רב ששת, הניח קורה על גבי מבוי, ופרס עליה מחצלת, והגביה מן הקרקע שלשה, קורה אין כאן, מחיצה אין כאן; קורה אין כאן - שהרי היא מכוסה, מחיצה אין כאן - שהרי היא מחיצה שהגדיים בוקעים בה (שגבהה שלשה מהארץ, והיא מחיצה תלויה ואינה מתרת)". 132) עירובין ח, ב. 133) ומכיון שהקורה מרוחקת מהכותל, אין כאן היכר.

כד. קוֹרָה[134] הַיּוֹצֵאָה מִכֹּתֶל זֶה וְאֵינָהּ נוֹגַעַת בַּכֹּתֶל הַשֵּׁנִי; וְכֵן שְׁתֵּי קוֹרוֹת, אַחַת יוֹצֵאָה מִכֹּתֶל זֶה וְאַחַת יוֹצֵאָה מִכֹּתֶל זֶה, וְאֵינָן מַגִּיעוֹת זוֹ לְזוֹ: פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[135] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת[136], הָיָה בֵּינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה - צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת[137].

134) עירובין יד, א. 135) היא 'לבוד' - מחוברת לכותל. 136) ואפילו היתה מרוחקת משני הכתלים, כגון שנעץ עץ באמצע המבוי, והניח עליה קורה היא כ'לבוד', וגם משני צדדים (פוסקים). 137) או ימלא את הרווח בקרש (רבינו חננאל).

כה. וְכֵן[138] שְׁתֵּי קוֹרוֹת הַמַּתְאִימוֹת[139], לֹא בָּזוֹ כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ[140] וְלֹא בָּזוֹ כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ - אִם יֵשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן[141] כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת. הָיְתָה אַחַת לְמַטָּה וְאַחַת לְמַעְלָה[142] - רוֹאִין אֶת הָעֶלְיוֹנָה כְּאִלּוּ הִיא לְמַטָּה[143], וְהַתַּחְתּוֹנָה[144] כְּאִלּוּ הִיא לְמַעְלָה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עֶלְיוֹנָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים, וְלֹא תַּחְתּוֹנָה לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה[145]; וְלֹא יִהְיֶה בֵּינֵיהֶן[146] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, כְּשֶׁרוֹאִין אוֹתָהּ שֶׁיֻּרְדָה זוֹ וְעָלְתָה זוֹ בְּכַוָּנָה[147] עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ זוֹ בְּצַד זוֹ.

138) עירובין יד, א. 139) "שהשכיבן זו אצל זו כמו תאומים" (רש"י). 140) כמבואר בהלכה יג. 141) ביחד רוחב טפח (הגר"א). 142) שאחת גבוהה מחברתה. 143) ובלבד שלא יהיה המרחק בגובה בין שתיהן יותר משלשה טפחים, כדברי רבינו בהלכות סוכה (פ"ה הכ"א): "ובלבד שלא יהיה בין העולה ובין היורד שלשה טפחים". 144) או התחתונה (רש"י). 145) שאם הקורה נמצאת במקום פסול למבוי, אי אפשר לצרפה. 146) ברוחב. 147) כלומר, ששתיהן מכוונות זו בצד זו.

כו. הָיְתָה[148] הַקּוֹרָה עֲקֵמָה[149] - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא פְּשׁוּטָה[150], עֲגֻלָּה[151] - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא מְרֻבַּעַת. וְאִם הָיָה בְּהֶקֵּפָהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, יֵשׁ בָּהּ רֹחַב טֶפַח[152]. הָיְתָה הַקּוֹרָה בְּתוֹךְ הַמָּבוֹי וַעֲקֵמָה חוּץ לַמָּבוֹי, אוֹ שֶׁהָיְתָה עֲקֵמָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אוֹ לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה - רוֹאִין: כֹּל שֶׁאִלּוּ יִבָּטֵל הָעִקּוּם וְיִשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ, אֵין בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת; וְאִם לָאו - צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת.

148) משנה, עירובין יג, ב. 149) ועקמומיתה נוטה מחוץ למבוי. 150) ואין חוששין שישתמש מחוץ למבוי. 151) שאין אריח יכול לעמוד עליה (רש"י). 152) "אין החשבון מדוקדק לפי חכמי המידות" ('תוספות'), כי "כל עיגול שיהיה באלכסון שלו אמה, יהיה שלש אמות ושביעית בקירוב (בערך), ולפי שזה לא יושג לעולם אלא בקירוב, לקחו הם בחשבון הגדול ואמרו: כל שיש בהיקפו שלשה טפחים, יש בו רוחב טפח (רבינו בפירוש המשניות).

כז. בְּאֵר[153] שֶׁעָשָׂה לָהּ שְׁמוֹנָה פַּסִּין מֵאַרְבַּע זָוִיּוֹת[154], שְׁנֵי פַּסִּין דְּבוּקִין בְּכָל זָוִית - הֲרֵי אֵלּוּ כִּמְחִצָּה[155]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַפְּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד בְּכָל רוּחַ רָחָב, הוֹאִיל וְאַרְבַּע הַזָּוִיּוֹת עוֹמְדוֹת, הֲרֵי זֶה מֵתָּר[156] לְמַלֹּאת מִן הַבְּאֵר וּלְהַשְׁקוֹת לַבְּהֵמָה. וְכַמָּה יִהְיֶה גֹּבַהּ כָּל פַּס מֵהֶן? עֲשָׂרָה[157] טְפָחִים. וְרָחְבּוֹ? שִׁשָּׁה טְפָחִים[158]. וּבֵין כָּל פַּס לְפַס - כְּמִלֹּא שְׁתֵּי רְבָקוֹת[159] שֶׁל אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה בָּקָר, אַחַת נִכְנֶסֶת וְאַחַת יוֹצֵאָה. שִׁעוּר רֹחַב זֶה אֵין יָתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וּשְׁלִישׁ.

153) משנה, עירובין יז, ב. 154) בארות שברשות הרבים העמוקות עשרה, דינן כרשות היחיד, ואסור למלא מהן ולהוציא לרשות הרבים, לכן עושין פסין (עמודים) בארבע זויות מסביב לבאר, ואז מותר לו למלא מים ולהוציא כדי להשקות את הבהמות, כבציור שלפנינו: 155) לכל זוית שתי אמות, אמה כנגד אמה ורווח בין הזויות. 156) כמבואר להלן בהלכה ל. 157) שאין מחיצה בפחות מגובה עשרה. 158) למעלה (בהלכה ז) נקראת מחיצה בפס רוחב ארבעה טפחים, כיון שיש שלוש מחיצות שלימות, מספיק ברביעית פס רחב ארבעה טפחים, אבל כאן שרובו פרוץ - צריך להיות ששה טפחים ('תוספות יום טוב'). 159) "הן עדת הבקר, מגזרת (ירמיה מו, כא) עגלי מרבק" (רבינו בפירוש המשניות).

כח. הָיָה[160] בְּמָקוֹם אֶחָד מִן הַזָּוִיּוֹת אוֹ בְּכָל זָוִית מֵאַרְבַּעְתָּן אֶבֶן גְּדוֹלָה[161] אוֹ אִילָן אוֹ תֵּל הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה מִתּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ חֲבִילָה שֶׁל קָנִים - רוֹאִין: כֹּל שֶׁאִלּוּ יֵחָלֵק וְיֵשׁ בּוֹ אַמָּה לְכָאן וְאַמָּה לְכָאן בְּגֹבַהּ עֲשָׂרָה, נִדּוֹן מִשּׁוּם זָוִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי פַּסִּין. חֲמִשָּׁה קָנִים, וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה[162], וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶן[163] שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָאן וְשִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָאן - נִדּוֹנִים מִשּׁוּם זָוִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי פַּסִּין.

160) עירובין יט, ב. 161) מרובעת אמה על אמה, ואינה מחוסרת אלא חקיקה, שינטל עובי שבאמצע ותעשה כמרזב, דופן לכאן ודופן לכאן, או אבן עגולה, שאפשר לחצבה ולעשותה אמה לכל צד. 162) והרי הם כמחוברים. 163) בכולם יחד.

כט. מֵתָּר[164] לְהַקְרִיב אַרְבַּע הַזָּוִיּוֹת הָאֵלּוּ לַבְּאֵר. וָהוּא, שֶׁתִּהְיֶה פָּרָה רֹאשָׁהּ וְרֻבָּהּ לִפְנִים[165] מִן הַפַּסִּין וְשׁוֹתָה[166]. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יֹאחֵז רֹאשׁ הַבְּהֵמָה עִם הַכְּלִי שֶׁבּוֹ הַמַּיִם[167] - הוֹאִיל וְרֹאשָׁהּ וְרֻבָּהּ בִּפְנִים,

מֵתָּר אֲפִלּוּ לְגָמָל[168]. הָיוּ[169] קְרוֹבִים יָתֵר מִזֶּה - אָסוּר לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן אֲפִלּוּ לִגְדִי, שֶׁהוּא כֻּלּוֹ נִכְנָס לִפְנִים. וּמֵתָּר לְהַרְחִיק[170] כָּל שֶׁהוּא, וּבִלְבַד שֶׁיַּרְבֶּה בְּפַסִּים פְּשׁוּטִים, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָן בְּכָל רוּחַ וָרוּחַ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין פַּס לַחֲבֵרוֹ יוֹתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וּשְׁלִישׁ.

164) משנה, עירובין יז, ב. 165) שאם הפרה תהיה בחוץ, חוששים שימשך אחר פרתו, ויוציא הדלי מחוץ למחיצות הפסים. 166) "כמה ראשה ורובה של פרה? - שתי אמות" (גמרא). 167) עירובין כ, ב. 168) שהוא ארוך וכולו מבחוץ. 169) "ירושלמי" עירובין פ"ב ה"ב. 170) את הפסים ולעשות היקף רחב מסביב לבאר (עירובין יז: יח. במשנה).

ל. לֹא[171] הִתִּירוּ הַפַּסִּים הָאֵלּוּ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְבֶהֱמַת עוֹלֵי רְגָלִים בִּלְבַד[172]; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בְּאֵר מַיִם חַיִּים שֶׁל רַבִּים[173]. אֲבָל בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת - אָדָם יֵרֵד לַבְּאֵר וְיִשְׁתֶּה, אוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ מְחִצָּה, מַקֶּפֶת לַבְּאֵר, גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְיַעֲמֹד בְּתוֹכָהּ וְיִדְלֶה וְיִשְׁתֶּה. וְאִם הָיָה הַבְּאֵר רָחָב הַרְבֵּה, שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לֵירֵד בּוֹ - הֲרֵי זֶה יִדְלֶה וְיִשְׁתֶּה בֵּין הַפַּסִּין[174].

171) עירובין כא, א. 172) "וגם לתלמידים ההולכים מעיר לעיר ללמוד תורה, כי פסי ביראות לא התירו אלא לעולי רגלים וכיוצא בהם ההולכים לדבר מצוה" (רש"י). 173) עירובין כב, ב במשנה. ושם כג. בגמרא. 174) כיון שאי־אפשר לשתות באופן אחר, התירו גם לאדם.

לא. וְכֵן בּוֹר[175] הָרַבִּים וּבְאֵר הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵין מְמַלְּאִין מֵהֶן אֶלָּא אִם כֵּן עָשׂוּ לָהֶן מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים.

175) באר - שיש בה מים חיים נובעים "באר מים חיים"; בור - מים מכונסים (פירוש המשניות).

לב. הַמְמַלֵּא[176] לִבְהֶמְתּוֹ בֵּין הַפַּסִּים, מְמַלֵּא וְנוֹתֵן בִּכְלִי לְפָנֶיהָ[177]. וְאִם הָיָה אֵבוּס[178] רֹאשׁוֹ נִכְנָס לְבֵין הַפַּסִּים[179], וְהָיָה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - לֹא יְמַלֵּא וְיִתֵּן לְפָנֶיהָ[180], שֶׁמָּא יִתְקַלְקֵל הָאֵבוּס, וְיוֹצִיא הַדְּלִי לָאֵבוּס וּמִן הָאֵבוּס לְקַרְקַע רְשׁוּת הָרַבִּים[181]; אֶלָּא מְמַלֵּא וְשׁוֹפֵךְ, וְהִיא שׁוֹתָה מֵאֵלֶיהָ.

176) עירובין כ, ב. 177) בין הפסים. 178) כלי מסודר לשים בו אוכל לבהמה. 179) כאן מדובר "כשהבהמה עומדת בבית, ואבוס מתוקן לה לפניה על יד הבית ברשות הרבים, גבוה עשרה ורחב ארבעה שהוא רשות היחיד, ונותן לה באבוס תבן ומספוא מרשות היחיד, וראש האבוס נכנס לבין הפסים" (רש"י). כבציור שלפנינו: 180) שלא ימלא מן הבור שבין הפסים ויגביה הדלי על ראש האבוס, וילך דרך רשות הרבים ויטלטל את הדלי על האבוס לפני הבהמה, מבלי להוציא את הדלי לרשות הרבים (רש"י). 181) שעל ידי קלקול באבוס, לא יוכל להוציא את הדלי ישר מבין הפסים לאבוס (מרשות היחיד לרשות היחיד), אלא יצטרך להוציא את הדלי מהאבוס לרשות הרבים ויוציא מרשות לרשות באיסור.

לג. הַזּוֹרֵק[182] מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְבֵין הַפַּסִּין - חַיָּב; הוֹאִיל וְיֵשׁ בְּכָל זָוִית וְזָוִית מְחִצָּה גְּמוּרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גֹּבַהּ עֲשָׂרָה וְיוֹתֵר מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, וַהֲרֵי הָרְבּוּעַ נִכָּר וְנִרְאֶה, וְנַעֲשָׂה כֹּל שֶׁבֵּינֵיהֶם רְשׁוּת הַיָּחִיד. וַאֲפִלּוּ הָיָה בְּבִקְעָה, וְאֵין שָׁם בֵּינֵיהֶם בְּאֵר; שֶׁהֲרֵי בְּכָל רוּחַ וָרוּחַ פַּס מִכָּאן וּפַס מִכָּאן. וַאֲפִלּוּ הָיוּ רַבִּים בּוֹקְעִין וְעוֹבְרִין בֵּין הַפַּסִּין, לֹא בָּטְלוּ הַמְּחִצּוֹת[183], וַהֲרֵי הֵן כַּחֲצֵרוֹת שֶׁהָרַבִּים בּוֹקְעִין בָּהֶן, וְהַזּוֹרֵק לְתוֹכָן חַיָּב. וּמֵתָּר לְהַשְׁקוֹת הַבְּהֵמָה בֵּינֵיהֶן אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן בְּאֵר.

182) עירובין כ, א. 183) גדול כח המחיצות שאף אם עוברים רבים ביניהם, אין ביכולתם לבטל את רשות היחיד שביניהם.

לד. חָצֵר[184] שֶׁרֹאשָׁהּ אֶחָד נִכְנָס לְבֵין הַפַּסִּין - מֵתָּר לְטַלְטֵל מִתּוֹכָהּ לְבֵין הַפַּסִּין, וּמִבֵּין הַפַּסִּין לְתוֹכָהּ. הָיוּ שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת[185] - אֲסוּרִין עַד שֶׁיְּעָרְבוּ[186]. יָבְשׁוּ הַמַּיִם בְּשַׁבָּת - אָסוּר לְטַלְטֵל בֵּין הַפַּסִּין; שֶׁלֹּא נֶחְשְׁבוּ מְחִצָּה לְטַלְטֵל בְּתוֹכָן אֶלָּא מִשּׁוּם הַמַּיִם[187]. בָּאוּ לוֹ מַיִם בְּשַׁבָּת - מֵתָּר לְטַלְטֵל בֵּינֵיהֶן[188]; שֶׁכָּל מְחִצָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית בְּשַׁבָּת - שְׁמָהּ מְחִצָּה. מָבוּי[189] שֶׁנִּטְּלָה קוֹרָתוֹ אוֹ לֶחְיוֹ[190] בְּשַׁבָּת - אָסוּר[191] לְטַלְטֵל בּוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּפְרַץ לְכַרְמְלִית.

184) עירובין כ, א. כבציור שלפנינו: 185) נכנסות לבין הפסים. 186) עירובי חצרות, כמבואר בהלכות עירובין פרק א'. 187) ואין אומרים מכיון שהותר בתחילת השבת, כבר מותר גם אחרי שיבשה הבאר. 188) אף שהמחיצה נעשית מאליה עם בוא המים (רש"י). 189) משנה, עירובין צד, א. 190) או צורת הפתח שלו. 191) ואין אומרים כיון שהותר למקצת שבת, יהא מותר לכולה.

לה. אַכְסַדְרָה[192] בְּבִקְעָה[193] - מֵתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ, וַאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא בַּת שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת[194] וְתִקְרָה; שֶׁאָנוּ רוֹאִין כְּאִלּוּ פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם רוּחַ רְבִיעִית. וְהַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְתוֹכָהּ - פָּטוּר[195], כְּזוֹרֵק לְמָבוּי סָתוּם שֶׁיֵּשׁ לוֹ קוֹרָה. בַּיִת אוֹ חָצֵר שֶׁנִּפְרַץ קֶרֶן זָוִית שֶׁלָּהּ בְּעֶשֶׂר אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ; אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל פִּרְצָה שֶׁהִיא עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת - כְּפֶתַח, אֵין עוֹשִׂין פֶּתַח בְּקֶרֶן זָוִית[196]. וְאִם הָיְתָה שָׁם קוֹרָה מִלְּמַעְלָה עַל אֹרֶךְ הַפִּרְצָה - רוֹאִין אוֹתָהּ שֶׁיְּרִדָה וְסָתְמָה, וּמֵתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בַּאֲלַכְסוֹן[197].

192) עירובין כה, א. 193) הבקעה כרמלית, ובה אכסדרה בעלת שלש מחיצות שתקרתה חלקה. ונותנים בצדה קורות

שהן פי תקרה היורד וסותם. 194) ואסור לטלטל בתוכה בלי תיקון רוח רביעית. 195) דעת רבינו, כמבואר בהלכה ט', כי שלש מחיצות יש להן דין כרמלית מן התורה שמותר לטלטל בתוכה, והזורק לשם מרשות הרבים פטור, אבל הראב"ד חולק וסובר שהיא רשות היחיד גמורה, והזורק לתוכה חייב, ורק מדברי חכמים נאסר הטלטול בתוכו. 196) עיין לעיל פט"ז הלכה כ'. ויש אומרים שכל זה נאמר רק לענין פירצה בלבד, אבל אם עשה לה צורת הפתח, בוודאי שם פתח עליה ומותר לטלטל (רשב"א). 197) שאם אין הקירוי שוה, אין אומרים פי תקרה יורד וסותם "כי על־ידי פי תקרה נעשה למטה החלל כעין פתח, ופתח אין עושין בקרן זוית" (הרא"ש). בנוסח אחר, חסרות המלים: "והוא שלא תהיה באלכסון" (כת"י התימנים).

1 **לו. הָאֲצָבַע[198], שֶׁמְּשַׁעֲרִין בָּהּ בְּכָל מָקוֹם, הִיא**
2 **רֹחַב הַגּוּדָל[199] שֶׁל יָד[200]. וְהַטֶּפַח - אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת.**
3 **וְכָל אַמָּה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - בֵּין בְּשַׁבָּת, בֵּין**
4 **בְּסֻכָּה וְכִלְאַיִם - הִיא אַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים[201].**
5 **וּפְעָמִים מְשַׁעֲרִין בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים דְּחוּקוֹת**
6 **זוֹ לְזוֹ, וּפְעָמִים מְשַׁעֲרִין בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה**
7 **שׁוֹחֲקוֹת[202] וּרְווּחוֹת. וְזֶה וָזֶה לְהַחְמִיר. כֵּיצַד?**
8 **מֶשֶׁךְ מָבוֹי - בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שׁוֹחֲקוֹת[203], וְגָבְהוֹ -**
9 **עֶשְׂרִים אַמָּה עֲצֻבּוֹת. רֹחַב הַפִּרְצָה - עֶשֶׂר אַמּוֹת**
10 **עֲצֻבּוֹת[204]. וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן לְעִנְיַן סֻכָּה וְכִלְאַיִם.**

198) מנחות מא, ב. 199) "רוחב הגודל האמור בכל השיעורין - הוא רוחב הגודל (כצ"ל - בן אריה) הבינוני - דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו רוחב שבע שערות בינוניות זו בצד זו בדוחק, והן כאורך שתי שערות ברווח" (רבינו בהל' ספר־תורה פ"ט ה"ט). שיעור האגודל הוא בערך שני סנטימטרים (אמרי יושר ח"א פ"ה). 200) והיא בוהן יד האמור בתורה (רבינו בהל' תפלה פט"ו ה"ד). 201) עירובין ג, ב. 202) "ושיעור יתרון השוחק על העצב, יראה לי שהוא חצי אצבע לכל אמה" (רשב"א). 203) מרווחת. 204) מצומצמות ודחוקות, אף שאין בהן עשרים אמה שוחקות.

יום שני י"ז מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו שיעורי הדברים המוצאים, כמות כל אחד בפרט, וכל השיעורין הן דבר תורה, וכל מה שנזכר שם הוא בחיוב גמור דבר תורה.

11 **א. הַמּוֹצִיא[2] דָּבָר מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ**
12 **מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד - אֵינוֹ חַיָּב עַד**
13 **שֶׁיּוֹצִיא מִמֶּנּוּ שִׁעוּר שֶׁמּוֹעִיל כְּלוּם[3]. וְאֵלּוּ הֵן שִׁעוּרֵי**
14 **הַהוֹצָאָה: הַמּוֹצִיא אָכְלֵי אָדָם - כִּגְרוֹגֶרֶת[4];**
15 **וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה[5]. וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה כִּגְרוֹגֶרֶת מִן**
16 **הָאֹכֶל עַצְמוֹ, חוּץ מִן הַקְּלִפִּים[6] וְהַגַּרְעִינִין[7] וְהָעֲקָצִין[8]**
17 **וְהַסֹּבִין[9] וְהַמֹּרְסָן[10].**

2) (מסכת שבת דף עו עמוד ב). 3) אבל אסור מן התורה להוציא אפילו פחות משיעור, כי "חצי שיעור אסור מן התורה" (מסכת יומא דף עד עמוד א) גם באיסורי שבת (רש"י מסכת שבת דף עד עמוד א). 4) תאנה יבשה, "לא גדולה ולא קטנה, אלא בינונית" (מסכת כלים פרק י"ז משנה ז), והיא פחותה מביצת תרנגולת (מסכת שבת דף פ עמוד ב) וגדולה מזית (מסכת שבת דף צא עמוד א), ודעת רבינו (בפרק ח הלכה ה) "הגרוגרת הוא אחד משליש בביצה". 5) שני מיני מאכל אדם מצטרפים לשיעור גרוגרת לחייב. 6) הקליפה העליונה אינה אוכל ואינה משלימה את השיעור. 7) "הקשים שהם בתוך הפרי" (רבינו בפירוש המשניות). 8) "שהפרי תלוי בהם באילן, כגון עוקצי התאנים והענבים והאפרסקים והאתרוגים וזולתם" (פירוש המשניות) שהן כעץ ולא כפרי (רש"י). 9) פסולת הקמח הנופלת ממנו כשמנפים אותו. 10) "הקליפה העליונה העבה היוצאה בנפה תחילה" (פירוש המשניות).

18 **ב. יַיִן[11] - כְּדֵי רֹבַע[12] רְבִיעִית[13]. וְאִם הָיָה קָרוּשׁ[14] -**
19 **בִּכְזַיִת[15]. חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה - כְּדֵי גְּמִיעָה[16], וַחֲלֵב**
20 **טְמֵאָה[17] - כְּדֵי לִכְחֹל[18] עַיִן אַחַת. חֵלֶב[19] אִשָּׁה וְלֹבֶן**
21 **בֵּיצָה - כְּדֵי לִתֵּן בִּמְשִׁיפָה[20]. שֶׁמֶן - כְּדֵי לָסוּךְ[21]**
22 **אֶצְבַּע[22] קְטַנָּה שֶׁל רֶגֶל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ. טַל[23] - כְּדֵי**
23 **לָשׁוּף[24] אֶת הַקִּילּוֹרִין. וְקִילּוֹר - כְּדֵי לָשׁוּף בְּמַיִם.**
24 **וּמַיִם - כְּדֵי לִרְחֹץ פְּנֵי מְדוֹכָה[25]. דְּבַשׁ[26] - כְּדֵי לִתֵּן**
25 **27 עַל רֹאשׁ הַכָּתִית[28]. דָּם וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין וְכָל**
26 **הַשּׁוּפְכִין[29] - כְּדֵי רְבִיעִית[30].**

11) (משנה במסכת שבת דף עו עמוד ב) "המוציא יין כדי מזיגת הכוס" (כשיעור שהיו נוהגים לתת יין חי לתוך הכוס ולהוסיף עליו מים, כדי למזוג אותו בהם. רש"י). 12) רבע. 13) רביעית הלוג - (פסחים דף קט עמוד א) כשיעור ביצה ומחצה, והוא שיעור כוס של ברכה לעניין ברכת המזון, קידוש והבדלה, וכאן השיעור רובע של רביעית, שהן שלוש שמיניות ביצה, ואפשר להוסיף ולמזוג ברובע עוד שלוש רביעיות מים כדי שיהיה יין מזוג. 14) (מסכת שבת דף עז עמוד א): "יין יבש בכזית". 15) רוב שיעורי תורה הם כזית (מסכת עירובין דף ד עמוד ב) שנאמר (דברים פרק ח פסוק ח): "ארץ זית שמן". ואכילת חלב ודם ונותר וכדומה כולם כזית (רש"י); ושיעור זית "לא גדול ולא קטן אלא בינוני זה אגורי (ששמנו אגור בתוכו וגדל כל צורכו" - מסכת כלים פרק י"ז משנה ח); לדעת רבינו (הלכות עירובין פרק א הלכה ט) כזית הוא קרוב לשליש ביצה, ולדעת התוספות (מסכת עירובין דף פ עמוד ב) חצי ביצה בקליפתה. 16) (מסכת שבת דף עז עמוד א) "כדי בליעת אדם בבת אחת" (רבינו בפירוש המשניות) ובתוספות כתבו שהוא יותר מכגרוגרת. 17) שאינו ראוי לשתייה. 18) לשים על העין לרפואה או ליופי (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ח הלכה א): "הדא דאת אמר בחלב בהמה טהורה, אבל בחלב בהמה טמאה כדי לכחול עין אחת". 19) (מסכת שבת דף עז עמוד ב). 20) "של קילור (משחה לכאב עיניים) שרגילים לשופו בחלב אשה" (רש"י). 21) בנוסחה אחרת: "כדי לסוך אבר

קטן שהוא אצבע קטנה" (כתב יד התימנים) וכן בגמרא. 22) (מסכת שבת דף עח עמוד א). רש"י פירש: "אחד מפרקי אצבע קטנה" (מסכת שבת דף עז עמוד ב). 23) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ח). 24) לשפשף. 25) כלי שדכים בו דברים יבשים לעשותם דקים. 26) (משנה במסכת שבת דף עו עמוד ב). 27) בנוסחה אחרת: "ליתן על פי ראש הכתית" (מער"ק) וכן בגמרא, ופירש רבי עובדיה מברטנורא, ששחין היוצא בעור הבשר כשמגיע להתבשל עושה ראש למעלה הנקרא פי כתית. 28) מכה שבגב הבהמה, בתלמוד ירושלמי (מסכת שבת פרק ח) "הדא דאת אמר בעתיקא (דבש ישן שאינו ראוי לאכילה), אבל בהן דידן (דבש חדש הראוי לאכילת אדם), שיעורו כדי ליתן בתוך הביצה". אבל בתלמוד בבלי לא נזכר חילוק זה ולכן השמיטו רבינו (ועיין רע"ב פרק ח דשבת משנה א). 29) מים שאינם ראויים לשתייה ולבישול. 30) הראויים לגבל בהם טיט (גמרא).

ג. תֶּבֶן[31] תְּבוּאָה - כְּמִלֹּא פִּי פָרָה. תֶּבֶן קִטְנִיּוֹת - כְּמִלֹּא פִּי גָמָל[32]. וְאִם הוֹצִיא תֶּבֶן קִטְנִיּוֹת לְהַאֲכִילוֹ לְפָרָה - כְּמִלֹּא פִּי פָרָה; שֶׁהָאֲכִילָה עַל יְדֵי הַדְּחָק - שְׁמָהּ אֲכִילָה. עָמִיר[33] - כְּמִלֹּא פִּי טָלֶה. עֲשָׂבִים - כְּמִלֹּא פִּי גְדִי. עֲלֵי שׁוּם וַעֲלֵי בְּצָלִים: אִם הָיוּ לַחִים[34] - כְּגְרוֹגֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן אָכְלֵי אָדָם; וְיבֵשִׁים[35] - כְּמִלֹּא פִּי גְדִי. וְאֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לֶחָמוּר שֶׁבָּהֶן, אֲבָל מִצְטָרְפִין לַקַּל שֶׁבָּהֶן[36]. כֵּיצַד? הוֹצִיא תֶּבֶן תְּבוּאָה וְקִטְנִית: אִם יֵשׁ בִּשְׁנֵיהֶם כְּמִלֹּא פִּי פָרָה - פָּטוּר[37], כְּמִלֹּא פִּי גָמָל - חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה לְעִנְיַן הַשַּׁבָּת.

31) (משנה במסכת שבת דף עו עמוד א). 32) שתבן קטניות אינו ראוי לפרה, ושיעור זה גדול משיעור "מלוא פי פרה". 33) קש שיבולים. 34) ראויים למאכל אדם. 35) שאינם ראויים למאכל אדם. 36) שלא לחייב כי אם על השיעור הגדול שבשניהם. "מי ששעורו גדול הוא קל ואינו מצטרף להשלים חמור, שהרי אינו חשוב, אבל החשוב משלים את הקל לשעורו" (רש"י). 37) שהרי תבן קטניות שיעורו גדול מתבן תבואה וחיובו כמלוא פי גמל.

ד. הַמּוֹצִיא[38] עֵצִים - כְּדֵי[39] לְבַשֵּׁל[40] כְּגְרוֹגֶרֶת מִבֵּיצַת הַתַּרְנְגוֹלִים, טְרוּפָה[41] בְּשֶׁמֶן וּנְתוּנָה בְּאִלְפָּס[42]. הַמּוֹצִיא[43] קָנֶה - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קֶלְמוֹס[44] הַמַּגִּיעַ לְרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו[45]. וְאִם הָיָה עָבֶה[46] אוֹ מְרֻצָּץ[47] - שִׁעוּרוֹ כְּעֵצִים.

38) (משנה במסכת שבת דף פט עמוד ב). 39) "המוציא עצים כדי לבשל ביצה קלה" והיא ביצת תרנגולת, ש"אין לך ביצה קלה להתבשל יותר מביצת תרנגולת" (מסכת שבת דף פ עמוד ב). 40) ויהיה האלפס חם כבר חימום בינוני (רבינו בפירוש המשניות). 41) מעורבת. 42) מחבת. 43) (מסכת שבת דף פ עמוד ב) 44) עט עשוי מקנה. 45) בגמרא שם: "לקשרי אצבעותיו" ובעי רב אשי אם הכוונה לקשר העליון דהיינו ראשי האצבעות או לקשר האמצעי, ופסק רבינו לקולא (מעשה רוקח). 46) שאינו ראוי לכתיבה. 47) שבור ורצוץ.

ה. הַמּוֹצִיא[48] תְּבָלִין[49] - כְּדֵי לְתַבֵּל בֵּיצָה[50]; וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. פִּלְפֵּל[51] - כָּל שֶׁהוּא. עִטְרָן[52] - כָּל שֶׁהוּא. רֵיחַ טוֹב[53] - כָּל שֶׁהוּא. רֵיחַ רַע[54] - כָּל שֶׁהוּא. מִינֵי בְּשָׂמִים - כָּל שֶׁהֵן. אַרְגָּמָן[55] טוֹב[56] - כָּל שֶׁהוּא. בְּתוּלַת הַוֶּרֶד[57] - אַחַת. מִינֵי מַתֹּכוֹת הַקָּשִׁים, כְּגוֹן נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל[58] - כָּל שֶׁהֵן. מֵעֲפַר הַמִּזְבֵּחַ וּמֵאַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ[59] וּמִמֶּקֶק[60] סְפָרִים וּמִמֶּקֶק מִטְפָּחוֹת שֶׁלָּהֶן - כָּל שֶׁהֵן; מִפְּנֵי שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתָם לִגְנִיזָה[61]. גַּחֶלֶת[62] - כָּל שֶׁהוּא. וְהַמּוֹצִיא שַׁלְהֶבֶת - פָּטוּר[63].

48) (מסכת שבף דף פ"ט עמוד ב'). 49) "והזהר שלא יעלה על דעתך, שאין נקראים תבלין אלא המרקחת והדברים שריחם טוב, כמו הזנגביל והפלפל ודומיהם, אינו כן, אלא כל דבר שמתבלין בו את התבשיל, כגון השומים והבצלים ושומן והחומץ והיין כולם נקראים תבלין, כשאדם מתכוון לתבל בהם קדרתו ותבשילו (בפירוש המשניות מסכת ערלה פרק ב' משנה י'). 50) הכוונה לגרוגרת מביצה ("צפנת פענח"). 51) (מסכת שבת דף צ' עמוד א') ראוי לריח הפה; בנ"א: "פלפלת" (כת"י התימנים) וכן במשנה. 52) שרף עץ שריחו רע ומשמש למאור. 53) עלה ורד וארגמן שיש להם ריח טוב ונזכרים בהלכה כאן. 54) לעשן בשביל חולים ותינוקות לרפואה (רש"י). 55) חומר, מצבע אדום לריח (רש"י). 56) בנ"א חסר "טוב" (מער"ק). 57) עלה שושנה אדומה וסתומה. 58) שראוי לעשות מהן כלי קטן. 59) שמחמת קדושתם גונזים אותם כל שהם, משום זה גם שעור חיובם בכל שהוא. 60) "רקב הנופל מספרים או ממטפחות שבלו" (רע"ב); "הדבר הכלה ונתעפש ולא נשאר בו אלא רושם" (פירוש המשניות). 61) שכל תשמישי קדושה טעונים גניזה. 62) (מסכת ביצה דף ל"ט עמוד א'). 63) שאין בה שמשות.

ו. הַמּוֹצִיא זֵרְעוֹנֵי[64] גִּנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין לְאָדָם - שִׁעוּרָן פָּחוֹת[65] מִכְּגְרוֹגֶרֶת[66]. מִזְרַע קִשּׁוּאִין - שְׁנַיִם[67]. וּמִזְרַע הַדְּלוּעִין[68] - שְׁנַיִם. מִזְרַע פּוֹל הַמִּצְרִי[69] - שְׁנַיִם. הַמּוֹצִיא סֵבִין - כְּדֵי לִתֵּן עַל פִּי כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב[70]. הַמּוֹצִיא מֶרְסָן[71]: אִם לַאֲכִילָה - שִׁעוּרוֹ כְּגְרוֹגֶרֶת, לִבְהֵמָה - שִׁעוּרוֹ כִּמְלֹא פִּי גְדִי, לִצְבִיעָה - כְּדֵי לִצְבַּע בֶּגֶד קָטָן[72]. לוּלְבֵי[73] זְרָדִין[74] וְהֶחָרוּבִין: עַד שֶׁלֹּא יַמְתִּיקוּ - כְּגְרוֹגֶרֶת[75], וּמִשֶּׁיַּמְתִּיקוּ[76] - כְּמִלֹּא פִּי גְדִי. אֲבָל הַלּוּף וְהַחַרְדָּל וְהַתַּרְמוֹסִין וּשְׁאָר כָּל הַנִּכְבָּשִׁין - בֵּין שֶׁיַּמְתִּיקוּ, בֵּין עַד שֶׁלֹּא יַמְתִּיקוּ - כְּגְרוֹגֶרֶת.

64) (משנה מסכת שבת דף צ' עמוד א'). 65) "אף שכל האכלים שיעורם 66) "כל אחד כפי מה שראוי לזרוע ממנו" (המאירי). 67) שני גרגרים. 68) דלעת, פרי אדמה מצבע החלמון. 69) מין קטנית. 70) "מדרך הצורפים להשליך הסובין על פני הכור בעת ההתכה" (רבנו בפירוש המשניות), ורש"י פירש כי במקום שאין פחמים

ז. הַמּוֹצִיא[77] גַּרְעִינִין: אִם לַאֲכִילָה - חָמֵשׁ[78], וְאִם לְהַסָּקָה - הֲרֵי הֵן כְּעֵצִים, וְאִם לְחֶשְׁבּוֹן[79] - שְׁתַּיִם, וְאִם לִזְרִיעָה - שְׁתַּיִם. הַמּוֹצִיא אֵזוֹב[80]: לָאֲכָלִים - כִּגְרוֹגֶרֶת, לִבְהֵמָה - כִּמְלֹא פִּי גְדִי, לְעֵצִים - כְּשִׁעוּר הָעֵצִים[81], לְהַדְּוָיָה[82] - כְּשִׁעוּר הַדְּוָיָה.

77) (תוספתא מסכת שבת פרק ט' וירושלמי פרק ח' הלכה ב'). 78) בנ"א: "אם לאכילה כגרוגרת" (ויניציאה). 79) המנין. 80) צמח טוב הריח ממיניו המרובים ישתמשו לרפואה, ולאכילה. 81) כמבואר למעלה הלכה ד'. 82) להזות על המטהר מצרעתו (ויקרא פרק י"ד פסוק ד').

ח. הַמּוֹצִיא[83] קְלִפֵּי אֱגוֹזִין[84] וּקְלִפֵּי רִמּוֹנִים, אִסְטִיס[85] וּפוּאָה[86] וּשְׁאָר הַצְּבָעִין - כְּדֵי לִצְבֹּעַ בָּהֶן בֶּגֶד קָטָן כִּסְבָכָה[87] שֶׁמַּנִּיחִין הַבָּנוֹת עַל רָאשֵׁיהֶן. וְכֵן הַמּוֹצִיא מֵי רַגְלַיִם בֶּן אַרְבָּעִים יוֹם, אוֹ נֶתֶר אֶלֶכְסַנְדְּרִיָּא[88], אוֹ בּוֹרִית, קִמּוֹנְיָא[89] וְאַשְׁלָג[90] וּשְׁאָר כָּל הַמְנַקִּין - כְּדֵי לְכַבֵּס בָּהֶן בֶּגֶד קָטָן כִּסְבָכָה. הוֹצִיא סַמָּנִין שְׁרוּיִין - כְּדֵי לִצְבֹּעַ בָּהֶן דִּגְמָא[91] לְאִירָא[92].

83) (משנה מסכת שבת דף פ"ט עמוד א'). 84) הקליפה הירוקה שעל האגוז בעודה לחה ראויה לצבע. 85) צמח שממנו עשים צבע כחול לצביעת בגדים. 86) צמח שמשרשיו עושים צבע אדום. 87) כסוי הראש. 88) מין עפר כעין מלח חריף לכבוס וטיהור מלכלוך, שהיו מביאים מאלכסנדריה של מצרים. 89) מין עשב מיובש לכביסה. 90) חומר המוצא מעפר צמחים, וכל אלה "מינים הרוחצים בחוזק ומלבנים" (פירוש המשניות). 91) "מעט, כדרך שמראים לדוגמא לומר כזה אתה רוצה" (רש"י). 92) חתיכה קטנה של צמר או צמר גפן לשם אריגה במטפחת (ר"ח). בנ"א: לאורג (מער"ק).

ט. הַמּוֹצִיא[93] דְּיוֹ עַל הַקַּלְמוֹס - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לִכְתֹּב מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת; אֲבָל אִם הוֹצִיא הַדְּיוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[94] אוֹ בְּקֶסֶת[95], צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ יָתֵר עַל זֶה - כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה מִמֶּנּוּ עַל הַקַּלְמוֹס כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת. הָיָה בַּקֶּסֶת כְּדֵי אוֹת אַחַת וּבַקַּלְמוֹס כְּדֵי אוֹת אַחַת, אוֹ בַּדְּיוֹ לְבַדּוֹ כְּדֵי אוֹת אַחַת וּבַקַּלְמוֹס כְּדֵי אוֹת אַחַת - הֲרֵי זֶה סָפֵק[96]. הוֹצִיא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וּכְתָבָן כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ - חַיָּב[97]; כְּתִיבָתָן זוֹ הִיא הַנִּחָתָן. הוֹצִיא אוֹת אַחַת וּכְתָבָהּ, וְחָזַר וְהוֹצִיא אוֹת שְׁנִיָּה וּכְתָבָהּ - פָּטוּר; שֶׁכְּבָר חִסְּרָה[98] הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה.

93) (משנה מסכת שבת דף ע"ח עמוד ב'). 94) (ירושלמי מסכת שבת פרק ח' הלכה ג'): "הוציא דיו, אם בקולמוס בכדי לכתוב שתי אותיות, אם בכלי צריך יותר (שאי אפשר שלא ידבק מן הדיו בצדדים, ונמצא שנתמעט מלכתוב בה שתי אותיות)". 95) כלי שנותנים בו דיו. 96) בגמרא מסופקים אם מצטרפים לשיעור או לא. 97) אף שלא עמד לפוש וגופו לא נח חייב, שעיקר הנחת הדיו על הכתב הוא (רש"י). 98) יבשה טרם שנכתבה האות השניה.

י. הַמּוֹצִיא[99] כְּחוֹל[100] - בֵּין לִרְפוּאָה, בֵּין לְתַכְשִׁיט - כְּדֵי לִכְחֹל עַיִן אַחַת. וּבִמְקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִתְקַשֵּׁט אֶלָּא בִּכְחִילַת שְׁתֵּי עֵינַיִם, וְהוֹצִיאוֹ לְהִתְקַשֵּׁט - עַד שֶׁיּוֹצִיא כְּדֵי לִכְחֹל שְׁתֵּי עֵינַיִם[101]. זֶפֶת וְגָפְרִית[102] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נֶקֶב[103]. שַׁעֲוָה - כְּדֵי לִתֵּן עַל פִּי נֶקֶב קָטָן. דֶּבֶק - כְּדֵי לִתֵּן בְּרֹאשׁ הַשַּׁפְשָׁף[104]. רְבָב[105] - כְּדֵי לִמְשֹׁחַ תַּחַת רָקִיק[106] כְּסֶלַע[107].

99) (משנה מסכת שבת דף ע"ח עמוד ב'). 100) מבואר בהלכה ב'; בנ"א כוחל (שונצינו). 101) (מסכת שבת דף פ' עמוד א') "צנועות כוחלות עין אחת" – שהולכות מעוטפות ואין מגלות אלא עין אחת לראות וכוחלות רק עין אחת, אבל בנות כפרים – אינן צריכות צניעות כל כך, שאין שחוק וקלות ראש מצוים שם, אינן מכסות פניהן וכוחלות שתי עיניהן" (רש"י). 102) "כלי שנותנים בו כסף חי, סותם פיו בזפת או בגפרית ונוקב בתוך הסתימה נקב דק, כדי להוציא ממנו הכסף חי" (רש"י). 103) נקב שבמגופת חבית של יין שהוא דק משל שמן. 104) בנ"א: "השבשבת" (שונצינו) "שמים נסר קטן בראש קנה ונותנים עליו דבק, והעוף יושב עליו ונדבק בו" (רש"י); ורבנו פירשו: "דבק הוא דבר עשוי בידי כל אדם הנוגע בו ידבק בו, ושבשבת הוא הגמא שבראשיה נותנים הדבק קושרים אותה בקנה, ומכניסים אותה בקיני העופות ומוציאים האפרוחים" (פירוש המשניות). 105) (מסכת שבת דף ע"ח עמוד ב') שומן או שמן (רש"י). 106) עוגה נתונה בתנור ומטוגנת בשומן (רש"י). 107) בגודל של סלע.

יא. הַמּוֹצִיא[108] אֲדָמָה[109] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת חוֹתָם הָאִגֶּרֶת. טִיט - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּי כּוּר[110]. זֶבֶל אוֹ חוֹל דַּק - כְּדֵי לְזַבֵּל כְּרֵשָׁה[111]. חוֹל גַּס - כְּדֵי לְעָרֵב עִם מְלֹא כַּף שֶׁל סַיָּדִין[112]. חַרְסִית[113] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּי כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב. שֵׁעָר - כְּדֵי לְגַבֵּל טִיט לַעֲשׂוֹת פִּי כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב[114]. סִיד - כְּדֵי לָסוּד אֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁבַּבָּנוֹת[115]. עָפָר[116] וָאֹפֶר - כְּדֵי לְכַסּוֹת דַּם צִפּוֹר קְטַנָּה[117]. צְרוֹר אֶבֶן - כְּדֵי לִזְרֹק בִּבְהֵמָה וְתַרְגִּישׁ, וְהוּא מִשְׁקַל עֲשָׂרָה זוּזִים[118]. חֶרֶס - כְּדֵי לְקַבֵּל בּוֹ רְבִיעִית[119].

108) (משנה מסכת שבת דף פ' עמוד ב'). 109) "טיט אדום, עושים ממנו חותמות על השקים ששמים בהם הסוחרים ממונם, הנקראים מרצופים, וכמו כן יעשו ממנו חותמות על המכתבים" (פירוש המשניות). 110) שפת הכור של הצורפים. 111) ירק נאכל, דומה לבצל,

"בעברית נקרא חציר" (במדבר פרק י"א פסוק ה' — פירוש המשניות). 112) שאסור "לסוד את הבית אלא אם כן עירב בו חול" (שלא יהיה לבן כל צרכו, כדי להזכיר אבלות על חורבן ירושלים — מסכת שבת דף פ' עמוד ב' וברש"י). 113) לבנה כתושה. 114) כמבואר בהלכה ו'. 115) "נעשה מאבנים שרופות, והיה מנהגם למשוח בו הנערות על כל בשרם כמו מלבוש, וכוונתם להביא להן הנדות ולמהר הבגרות ולהנעים הבשר" (רבנו בפירוש המשניות). 116) ירושלמי (מסכת שבת פרק ח' הלכה ד'). 117) אחר השחיטה. בתוספתא (שבת פ"ט): "איזהו דם צפור קטנה? — זה (צפור) דרור". 118) זוז הוא דינר של כסף כמבואר בדברי רבנו עירובין (פרק א' הלכה י"ב). 119) מבואר בהלכה ב'.

1 **יב. הַמּוֹצִיא[120] חֶבֶל - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֹזֶן[121] לְקֻפָּה[122].**
2 **גֶּמִי[123] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תְּלַאי[124] לְנָפָה וְלִכְבָרָה.**
3 **הוּצִין[125] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֹזֶן לִכְפִיפָה[126] מִצְּרִית.**
4 **סִיב[127] - כְּדֵי לִתֵּן עַל פִּי מַשְׁפֵּךְ קָטָן שֶׁל יַיִן[128].**
5 **מוּכִין[129] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּדּוּר כְּאֶגּוֹז. עֵצֶם - כְּדֵי**
6 **לַעֲשׂוֹת תַּרְוָד[130]. זְכוּכִית - כְּדֵי לִגְרֹד בָּהּ רֹאשׁ**
7 **הַכִּרְכָּר[131], או[132] עַד שֶׁיִּפְצַע[133] שְׁתֵּי נִימִין[134] כְּאַחַת.**

120) (משנה מסכת שבת דף ע"ח עמוד א'). 121) לאחוז בה. 122) תבה או קופסא. 123) צמח הגדל במים עושים ממנו חבלים. 124) בית יד. 125) עלי התמר. 126) סל. 127) החוטים שמתחת לקליפת עץ התמר. 128) לסננו מהפסולת. 129) כל דבר רך כצמר, צמר גפן וכדומה. 130) (מסכת שבת דף פ"א עמוד א') כף רופאים קטנה (פירוש המשניות). 131) כעין מחט שהאורג שובט בו חוטי השתי המתוחים שלא יסתבך חוט בחברו, וכשנשבר ראשו מחדדו בזכוכית. 132) כן הוא בברייתא בשבת שם. 133) מסיר חטי השתי מהערב. 134) חוטים.

8 **יג. הַמּוֹצִיא[135] שְׁתֵּי נִימִין מִזְּנַב הַסּוּס וּמִזְּנַב הַפָּרָה**
9 **- חַיָּב[136]. הוֹצִיא אַחַת מִן הַקֶּשֶׁה[137] שֶׁבַּחֲזִיר - חַיָּב.**
10 **נִצְרֵי דֶקֶל, וְהֵן חוּטֵי הָעֵץ - שְׁתַּיִם. חוֹרֵי דֶקֶל, וְהֵן**
11 **קְלִפֵּי הַחֲרִיּוֹת[138] - אַחַת. מִצֶּמֶר גֶּפֶן[139] וּמִצֶּמֶר**
12 **כָּלָךְ[140], וְצֶמֶר גְּמַלִּים וְאַרְנָבִים וְחַיָּה שֶׁבַּיָּם, וּשְׂאָר**
13 **כָּל הַנִּטְוִין - כְּדֵי לִטְוּוֹת חוּט אֹרֶךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים.**
14 **הַמּוֹצִיא מִן הַבֶּגֶד אוֹ מִן הַשַּׂק אוֹ מִן הָעוֹר -**
15 **כְּשֶׁעוּרָן לְטֻמְאָה כָּךְ שִׁעוּרָן לְהוֹצָאָה: הַבֶּגֶד -**
16 **שְׁלֹשָׁה[141] עַל שְׁלֹשָׁה, הַשַּׂק - אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה,**
17 **הָעוֹר - חֲמִשָּׁה עַל חֲמִשָּׁה.**

135) (מסכת שבת דף צ' עמוד ב'). 136) שמצניעים אותן לצוד בהן עופות (גמרא). 137) מהחוטים הקשים שבשדרתו. 138) ענפי דקל שעליהם נפרדים. 139) בהלכה הקודמת על מוכין, הכוונה לפסולת (מעשה רוקח). 140) משי גס. 141) טפחים וכן שאר השעורים בטפחים (מסכת שבת דף ע"ט עמוד א').

18 **יד. הַמּוֹצִיא[142] עוֹר שֶׁלֹּא נִתְעַבֵּד כְּלָל, אֶלָּא עַדַיִן**
19 **הוּא רַךְ - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לָצֹר[143] מִשְׁקֹלֶת קְטַנָּה**
20 **שֶׁמִּשְׁקָלָהּ שֶׁקֶל. הָיָה[144] מָלוּחַ, וַעֲדַיִן לֹא נַעֲשָׂה**
21 **בְּקֶמַח וְלֹא[145] בְּעַפְצָה[146] - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמִיעַ.**
22 **הָיָה עָשׂוּי בְּקֶמַח, וַעֲדַיִן לֹא נִתְעַבֵּד בְּעַפְצָה - שִׁעוּרוֹ**
23 **כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו אֶת הַגֵּט. נִגְמַר עִבּוּדוֹ - שִׁעוּרוֹ**
24 **חֲמִשָּׁה[147] עַל חֲמִשָּׁה.**

142) (מסכת שבת דף ע"ט עמוד א'). 143) "דרך הסוחרים לצור משקלות של עופרת כדי שלא תפחת, לפי שהמתכת נשחקת תמיד ונפחתת" (רש"י). 144) כיצד מעבדים את העור? — "לוקחין עור בהמה או חיה ומעבירים היער ממנו תחלה, ואחר־כך מולחין אותו במלח ואחר־כך מעבדין אותו בקמח, ואחר־כך בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצין את העור ומחזיקין אותו" (רבנו בפרק א' מהלכות תפילין הלכה ו'). 145) בנ"א: "או בעפצא" (ויניציאה). 146) פרי האלון הניתן בדיו ומעבדים בו את העורות לחזקם. 147) טפחים.

25 **טו. הַמּוֹצִיא[148] קְלָף מְעֻבָּד - כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו פָּרָשַׁת**
26 **'שְׁמַע'[149] עַד 'וּבִשְׁעָרֶיךָ'[150]. דּוּכְסוֹסְטוֹס[151] - כְּדֵי**
27 **לִכְתֹּב עָלָיו מְזוּזָה[152]. נְיָר - כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו שְׁתֵּי**
28 **אוֹתִיּוֹת שֶׁל קֶשֶׁר מוֹכְסִין[153], שֶׁהֵן גְּדוֹלוֹת מֵאוֹתִיּוֹת**
29 **שֶׁלָּנוּ. הַמּוֹצִיא קֶשֶׁר מוֹכְסִין - חַיָּב, אַף־עַל־פִּי**
30 **שֶׁכְּבָר הֵרְאָהוּ לַמּוֹכֵס וְנִפְטַר בּוֹ; שֶׁהֲרֵי רְאָיָה הִיא[154]**
31 **לְעוֹלָם. הַמּוֹצִיא שְׁטָר פָּרוּעַ[155] וּנְיָר מָחוּק - כְּדֵי**
32 **לִכְרֹךְ עַל פִּי צְלוּחִית קְטַנָּה שֶׁל פַּלְיָטוּן[156]. וְאִם יֵשׁ**
33 **בַּלֵּבֶן שֶׁלּוֹ כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל קֶשֶׁר מוֹכְסִין**
34 **- חַיָּב.**

148) (משנה מסכת שבת דף ע"ח עמוד ב'). 149) "שמע ישראל" בדברים פרק ו' פסוקים ד'־ט'. 150) היא פרשה קטנה שבתפילין הכתובה על קלף. 151) "אחר שהעבירו את השער מן העור, מחלקין אותו בעביו לשנים, החלק העבה שממול הבשר, אחר שעבדו במלח, בקמח ובעפצא, נקרא דוכסוסטוס" (הלכות תפילין פרק א' הלכה ז'). 152) "שהלכה למשה מסיני לכתוב מזוזה על הדוכסוסטוס" (שם הלכה ח'). 153) "הוא הסימן שכותבים לוקחי המעשר והמכס, להודיע שזה פרע מה שנתחייב". 154) בנ"א: "ראיה היא לו לעולם" (כת"י הסימנים), ועליו לשמור על הקשר להוכחה ששלם לו את המכס. 155) שאינו צריך לו לגבות חובו; ואם הוא שטר שאינו פרוע, חייב בכל שהוא (גמרא). 156) צלוחית ששמים בה שמן בושם הנעשה מעלי ורדים.

35 **טז. הַמּוֹצִיא[157] בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן**
36 **חַיִּים - חַיָּב[158]. אֲבָל אָדָם חַי אֵינוֹ מַשְׁאוֹי[159]. וְאִם**
37 **הָיָה כָּפוּת אוֹ חוֹלֶה - הַמּוֹצִיא אוֹתוֹ חַיָּב. וְהָאִשָּׁה**
38 **מְדַדָּהּ[160] אֶת בְּנָהּ בִּזְמַן שֶׁנּוֹטֵל אַחַת[161] וּמַנִּיחַ אַחַת.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"המוציא בהמה חיה ועוף, אע"פ שהן חיים – חייב. אבל אדם חי, אינו משאוי".

והטעם הוא משום שאדם נושא את עצמו, אבל שאר בעלי־חיים "דמשרבטי נפשייהו" ומכבידין עצמן להשמיט מיד הנושאן.

וביאור ההלכה בעבודה הרוחנית, ש'אדם' היינו הנפש האלוקית, ואילו בעלי־חיים מרמזים על הנפש הבהמית. 'בהמה' מדגיש את בהמיותה של הנפש הבהמית כפי שהיא בתקפה לפני הבירור.

'חיה' מורה על התגברות החיות, היינו שהחומריות שבנפש הבהמית אינה בתוקף כל־כך, כתוצאה מעבודת האדם בבירור הנה"ב.

ו'עוף' מורה על בירור נעלה יותר של הנפש הבהמית - "ועוף יעופף" - היפך טבע המשיכה לארץ, ומעלה זו מודגשת גם בדיני השחיטה, שבעוף מספיק סימן אחד או רוב סימן, אבל בבהמה וחיה צריך לשני סימנים או רובן.

וזוהי ההוראה: שגם לאחר שיברר האדם את הנפש הבהמית שלו עד לדרגת 'עוף', אין לו 'לסמוך' על הנפש הבהמית, כי עדיין נשארת בטבעה ש"רוח הבהמה היורדת למטה". ולאידך, אל לו לחשוב "מה הועלתי בעבודתי", כי החילוק בין בהמה חיה ועוף הוא מן הקצה אל הקצה, ומטעם זה גם לא כללם הרמב"ם ביחד, ולא קראם בשם כולל - 'בעלי־חיים'.

ויש לברר הדין בנוגע לדגים, האם שייך בהם עניין ההוצאה בתוך כלי שיש בו מים, האם דינם כבעלי־חיים ש"משמיטין עצמן כלפי מטה" או כאדם חי שנושא את עצמו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זמנים סימן י)

157) (מסכת שבת דף צ"ד עמוד א'). 158) ולא אמרו בזה "החי נושא את עצמו" כמ באדם, לפי שהם נשמטים כלפי מטה ומכבידים על הנושאם. 159) כי "חי נושא את עצמו" ופטור אבל אסור מדרבנן (או"ח שח). 160) (מסכת שבת דף קכ"ח עמוד ב'). אוחזתו בזרועותיו ומסייעתו והוא מניע רגליו והולך (רש"י). 161) שהתינוק מניע רגליו כשמגביה רגל אחת מניח אחת, אבל לגרור את הילד אסור מפני שנושאת אותו (רש"י).

יז. הַמּוֹצִיא תִּינוֹק חַי[162] וְכִיס תָּלוּי בְּצַוָּארוֹ - חַיָּב מִשּׁוּם הַכִּיס[163]; שֶׁאֵין הַכִּיס טְפֵלָה לַתִּינוֹק. אֲבָל אִם הוֹצִיא אֶת הַגָּדוֹל, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ בְּכֵלָיו וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדוֹ - פָּטוּר[164]; שֶׁהַכֹּל טְפֵלָה לוֹ. הָיוּ כֵּלָיו מְקֻפָּלִין עַל כְּתֵפוֹ[165] - הַנּוֹשֵׂא אוֹתוֹ חַיָּב.

162) (מסכת שבת דף קמ"א עמוד ב') היכול ללכת בסיוע אמו. 163) אבל על התינוק פטור, משום שחי נושא את עצמו. 164) על האדם, כי חי נושא את עצמו, ועל החפצים משום שהם טפלים לו. 165) שלא כדרך לבישה.

יח. הַמּוֹצִיא[166] חָגָב[167]: חַי - כָּל שֶׁהוּא[168], וּמֵת[169] - כִּגְרוֹגֶרֶת. צִפֹּרֶת כְּרָמִים[170] - בֵּין חַיָּה, בֵּין מֵתָה - כָּל שֶׁהוּא; מִפְּנֵי שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתָהּ לִרְפוּאָה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהּ. הַמֵּת[171] וְהַנְּבֵלָה וְהַשֶּׁרֶץ - כְּשִׁעוּר טֻמְאָתָן כָּךְ שִׁעוּר הוֹצָאָתָן[172]: מֵת וּנְבֵלָה[173] - כְּזַיִת, וְשֶׁרֶץ - כַּעֲדָשָׁה.

166) (משנה מסכת שבת דף צ' עמוד ב'). 167) ממיני הארבה. 168) "הכוונה אף אם הוא קטן ביותר" (פירוש המשניות), מכיון שמצניעו לתינוק לשחק בו. 169) ככל שיעורי אוכלים, כי חגבים אינם טעונים שחיטה ומותרים באכילה. 170) מין ארבה המצוי בכרמים. 171) (משנה מסכת שבת דף צ"ג עמוד ב'). 172) רבנו פסק (פרק א' הלכה ז') כרבי יהודה כי מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, לכן סובר כאן שחייב, אבל לשיטת הראשונים שפסקו כרבי שמעון, גם כאן פטור; ודעת בעל "תוספות יום טוב" שכאן חייב בכל אופן, שנבלה ושרץ ראויים להצניע בשביל כלב או חתול. 173) מטמאים בשיעור כזית.

יט. הָיָה[174] שָׁם כְּזַיִת מְצֻמְצָם, וְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ כַּחֲצִי זַיִת - חַיָּב; שֶׁהֲרֵי הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו, שֶׁנִּתְמַעֵט הַשִּׁעוּר מִלְּטַמֵּא. אֲבָל אִם הוֹצִיא כַּחֲצִי זַיִת מִכְּזַיִת וּמֶחֱצָה - פָּטוּר[175]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר הַטֻּמְאוֹת.

174) (מסכת שבת דף צ"ד עמוד ב'). 175) שהרי נשאר עוד כזית לטמא.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[176], שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הַהוֹצָאָה כַּשִּׁעוּר? כְּשֶׁהוֹצִיא סְתָם; אֲבָל הַמּוֹצִיא לְזֶרַע[177] אוֹ לִרְפוּאָה אוֹ לְהַרְאוֹת מִמֶּנּוּ דֶּגְמָא וּלְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - חַיָּב בְּכָל שֶׁהוּא[178].

176) (משנה מסכת שבת דף צ' עמוד ב'). 177) שנשמרו במיוחד לשם כך. 178) אפילו גרעין אחד.

כא. הַמַּצְנִיעַ[179] דָּבָר לִזְרִיעָה אוֹ לִרְפוּאָה אוֹ לְדֶגְמָא[180], וְשָׁכַח לָמָה הִצְנִיעוֹ, וְהוֹצִיאוֹ סְתָם - חַיָּב עָלָיו בְּכָל שֶׁהוּא; שֶׁעַל דַּעַת מַחֲשָׁבָה רִאשׁוֹנָה הוֹצִיא. וּשְׁאָר הָאָדָם[181] אֵין חַיָּבִין עָלָיו אֶלָּא כְּשִׁעוּרוֹ[182]. זָרַק זֶה שֶׁהוֹצִיא כְּבָר לְתוֹךְ הָאוֹצָר[183], אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּקוֹמוֹ נִכָּר, כְּבָר בָּטְלָה מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה. לְפִיכָךְ, אִם חָזַר וְהִכְנִיסוֹ[184] - אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיס כַּשִּׁעוּר.

179) (מסכת שבת דף צ' עמוד ב'). 180) אבל דברים שאין בהם שום צורך לזרע, לדוגמא ולרפואה, והצניע מהם פחות משיעורם, בטלה דעתו אצל כל אדם ופטור (משנה למלך). 181) שלא הצניע אותו לזרע ולדוגמא. 182) הבמואר בפרק ו'. 183) והסיח דעתו להצניעם לדוגמא. 184) או הוציאו.

כב. דָּבָר[185] שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַצְנִיעוֹ וְאֵינוֹ רָאוּי לְהַצְנִיעַ, כְּגוֹן דַּם הַנִּדָּה, אִם הִצְנִיעוֹ אֶחָד וְהוֹצִיאוֹ - חַיָּב, וּשְׁאָר הָאָדָם פְּטוּרִין עָלָיו[186]; שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל הוֹצָאַת דָּבָר הַכָּשֵׁר[187] לְהַצְנִיעַ וּמַצְנִיעִין כָּמוֹהוּ[188].

185) (משנה מסכת שבת דף ע"ה עמוד ב'). 186) שהרי אינו ראוי לשום דבר ("מגיד משנה"). 187) הראוי לשמוש מה ואינו נזרק לאבוד. 188) שבכמותו יש שיעור ראוי להצניע.

כג. הַמּוֹצִיא[189] חֲצִי שִׁעוּר - פָּטוּר[190]. וְכֵן כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה מִן הַמְּלָאכוֹת חֲצִי שִׁעוּר - פָּטוּר. הוֹצִיא[191] חֲצִי שִׁעוּר וְהִנִּיחוֹ, וְחָזַר וְהוֹצִיא הַחֲצִי הָאַחֵר - חַיָּב[192]. וְאִם קָדַם וְהִגְבִּיהַּ הַחֲצִי הָרִאשׁוֹן קֹדֶם הַנָּחַת הַחֲצִי הַשֵּׁנִי - נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁנִּשְׂרַף וּפָטוּר. הוֹצִיא חֲצִי שִׁעוּר וְהִנִּיחוֹ, וְחָזַר וְהוֹצִיא חֲצִי אַחֵר וְהֶעֱבִירוֹ עַל הָרִאשׁוֹן בְּתוֹךְ שְׁלִשָׁה[193] - חַיָּב; שֶׁהַמַּעֲבִיר - כְּמִי שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי מַשֶּׂהוּ. אֲבָל אִם זְרָקוֹ[194], אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּנִּיחַ שָׁם עַל גַּבֵּי מַשֶּׂהוּ.

189) (משנה מסכת שבת דף צ"ג עמוד ב'). 190) "ולא נאמרו שיעורים אלא לחיוב חטאת וכרת, אבל איסור יש בכל שהוא" (טור או"ח סימן ש"א). 191) (מסכת שבת דף פ' עמוד א'). 192) ששני החצאים מצטרפים בהעלם אחד. 193) שהוא כלבוד מחובר לחצי הראשון. 194) ולא העבירו בידו סמוך לחצי הראשון.

כד. הוֹצִיא[195] חֲצִי שִׁעוּר וְחָזַר וְהוֹצִיא חֲצִי שִׁעוּר בְּהֶעְלֵם אַחַת[196]: לִרְשׁוּת אַחַת - חַיָּב; לִשְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת: אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן רְשׁוּת שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ - פָּטוּר[197]; הָיְתָה בֵּינֵיהֶן כַּרְמְלִית[198] - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת אַחַת וְחַיָּב חַטָּאת.

195) (מסכת שבת דף פ' עמוד א'). 196) שלא נודע לו בינתיים. 197) כיון שיש ביניהן הפסק רשות היחיד, אינן מצטרפות להחשב רשות אחת. 198) ראה למעלה פרק י"ד הלכה ד' שכרמלית היא תל שיש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יותר, וגבהו משלשה טפחים עד עשרה, והמוציא מרשות הרבים לכרמלית או מרשות היחיד לכרמלית – פטור. ולפיכך אינה חשובה להפסיק בין הרשויות, ומצטרפים שני חצאי שיעורים לשעור שלם אחד.

כה. הַמּוֹצִיא[199] פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר[200], וְקֹדֶם שֶׁיַּנִּיחוֹ נִתְפַּח[201] וְחָזַר כַּשִּׁעוּר; וְכֵן הַמּוֹצִיא כַּשִּׁעוּר, וְקֹדֶם שֶׁיַּנִּיחַ צָמַק וְחָזַר פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - פָּטוּר[202].

199) (מסכת שבת דף צ"א עמוד א'). 200) בשעת העקירה היה פחות מכשיעור. 201) התנפח ונתרחב. 202) שאינו חייב עד שיהיה בו כשיעור מתחילת המלאכה ועד סופה, בעקירה ובהנחה כמבואר למעלה (פרק י"ג הלכה ה').

כו. הַמּוֹצִיא[203] כִּגְרוֹגֶרֶת לַאֲכִילָה, וְצָמְקָה[204] קֹדֶם הַנָּחָה, וְחִשֵּׁב עָלֶיהָ לִזְרִיעָה אוֹ לִרְפוּאָה, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ שִׁעוּר - הֲרֵי זֶה חַיָּב כְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל עֵת הַנָּחָה. הוֹצִיא פָּחוֹת מִכִּגְרוֹגֶרֶת לִזְרִיעָה[205], וְקֹדֶם הַנָּחָה חָזַר וְחִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - פָּטוּר[206]. וְאִם תָּפְחָה קֹדֶם הַנָּחָה[207] וְנַעֲשָׂת כִּגְרוֹגֶרֶת קֹדֶם שֶׁיִּמָּלֵךְ עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - חַיָּב; שֶׁאֲפִלּוּ לֹא חִשֵּׁב הָיָה מִתְחַיֵּב עַל מַחֲשֶׁבֶת הַהוֹצָאָה[208].

203) (מסכת שבת דף צ"א עמוד א'). 204) לפחות מכשיעור. 205) שאין צריכה שעור. 206) שבשעת הנחה לא היה בו כשעור הדרוש. 207) והיה בו כשעור בין בעקירה ובין בהנחה. 208) בגמרא מסופקם במקרים אלה אם יש בהם חיוב חטאת או לא, ודרכו של רבנו לפסוק כדעת "אם תמצא לומר" שבתלמוד, כי סגנון זה מוכיח שהדבר נפשט בבית מדרשם ("מגיד משנה").

כז. הוֹצִיא[209] כִּגְרוֹגֶרֶת לַאֲכִילָה, וְצָמְקָה[210], וְחָזְרָה וְתָפְחָה[211] קֹדֶם הַנָּחָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק[212] אִם נִדְחָה אוֹ לֹא נִדְחָה. זֶרֶק כְּזַיִת אֲכָלִין לְבַיִת טָמֵא, וְהִשְׁלִים כְּזַיִת זֶה לָאֲכָלִים שֶׁהָיוּ שָׁם[213], וְנַעֲשָׂה הַכֹּל כְּבֵיצָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק[214] אִם נִתְחַיֵּב עַל כְּזַיִת, מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁלִים הַשִּׁעוּר לְעִנְיַן טֻמְאָה, אוֹ לֹא נִתְחַיֵּב.

209) (מסכת שבת דף צ"א עמוד א'). 210) לפחות מכשעור. 211) חסרה מהשעור. 212) "יש דחוי לענין שבת, או אין דחוי" ש"אלו הניחה באותה שעה (כשחסרה בינתים), אינו חייב חטאת, גם עכשיו נאמר שנדחה לו מחיוב חטאת, ובטלה לה עקירה, וכאשר תפחה לכשיעור והניחה, עשה הנחה בלא עקירה" (רש"י). 213) אין אוכל מקבל טומאה בפחות מכביצה, והאוכלין שהיו שם לא היה בהם כביצה. 214) "מדחשיב הך דריקה לענין טומאה, חשיב נמי לענין שבת, כאילו היה בזה שיעור כגרוגרת ומחויב או לא" (רש"י).

כח. הַמּוֹצִיא[215] פָּחוֹת[216] מִכַּשִּׁעוּר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוֹצִיאוֹ בִּכְלִי - פָּטוּר; שֶׁהַכְּלִי טְפֵלָה לוֹ, וְאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהוֹצָאַת הַכְּלִי, אֶלָּא לְהוֹצָאַת מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, וַהֲרֵי אֵין בּוֹ כַּשִּׁעוּר. לְפִיכָךְ, אִם הוֹצִיא אָדָם חַי שֶׁאֵינוֹ כָּפוּת[217] בְּמִטָּה - פָּטוּר אַף עַל הַמִּטָּה; שֶׁהַמִּטָּה טְפֵלָה לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. הַמּוֹצִיא קֶפֶת הָרוֹכְלִים[218] - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִינִין הַרְבֵּה, וַאֲפִלּוּ הוֹצִיאָן בְּתוֹךְ כַּפּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת; שֵׁם הוֹצָאָה אַחַת הִיא[219].

215) משנה (מסכת שבת דף צ"ג עמוד א'). 216) במשנה כתוב "המוציא אוכלין . . . בכלי", והראב"ד מביא מהירושלמי שאין הכלי טפלה,אלא במיני אוכלים ידועים שצריכים לכלי, ורבינו השמיט תיבת "אוכלין" לשלול דיעה זו, וכמו שכתב הרב המגיד "כי כל דבר שמוטל ליה לגביה, אף שאינו צריך לו, פטור" (מעשה רוקח). 217) שאינו חייב על הוצאתו כי "חי נושא את עצמו" (ראה בהלכה י"ז). 218) "מוכרי בשמים לקשוטי נשים, ויש להם קופות קטנות לצרורות בשמים" (רש"י). 219) ואין המינים מחלקים לחייב חטאת על כל אחד מהם (ירושלמי).

פֶּרֶק תְּשִׁעָה עָשָׂר[1]

1) לבאר הדברים שמותר לצאת בהן, מפני שהן דרך מלבוש, והדברים שאסרו חכמים מפני חשש ההוצאה

ותולדותיה. ונמשך לזה ביאור מקצת דברים, שהיוצא בהם חייב דבר תורה.

א. כֹּל כְּלֵי הַמִּלְחָמָה אֵין[2] יוֹצְאִין בָּהֶן בְּשַׁבָּת. וְאִם יָצָא: אִם הָיוּ כֵּלִים שֶׁהֵן דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ, כְּגוֹן שִׁרְיוֹן[3] וְכוֹבַע[4] וּמַגָּפַיִם[5] שֶׁעַל הָרַגְלַיִם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; וְאִם יָצָא בְּכֵלִים שֶׁאֵינָן דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ, כְּגוֹן רֹמַח[6] וְסַיִף[7] וְקֶשֶׁת[8] וְאַלָּה[9] וּתְרִיס[10] - הֲרֵי זֶה חַיָּב.

2) בשבת סג, א: "רבי אליעזר אומר (כל כלי המלחמה) תשכיטין הן לו, [שנאמר (תהלים מה, ד): "חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך"], וחכמים אומרים אינן אלא לגנאי, שנאמר (ישעיה ב, ד): "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אלא גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" [ואם תכשיטין הן לו, מפני מה הן בטלים לימות המשיח?"], והלכה כחכמים. 3) מלבוש עשוי ברזל. 4) של ברזל (פירוש המשניות), ובלשון המשנה "קסדא". 5) "מברזל יכסו הרגלים כדי שלא יירו על רגליו" (פירוש המשניות כלים פי"א מ"ח). 6) כידון. 7) חרב. 8) לירות בה חצים. 9) מגן עגול (פירוש המשניות). 10) מגן משולש (פירוש המשניות). ולפי שדעת רבינו שניהם "מגן", שינה מסדר המשנה: "בסייף, בקשת, בתריס, באלה, ברומח", והביא אלה ותריס ביחד.

ב. אֵין[11] יוֹצְאִין בְּסַנְדָּל מְסֻמָּר[12] שֶׁסִּמְּרוּ לְחַזְּקוֹ[13]. וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב גָּזְרוּ עָלָיו שֶׁלֹּא יֵצֵא בּוֹ. וּמֵאֵת לָצֵאת[14] בְּאַבְנֵט שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חֲתִיכוֹת קְבוּעוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, כְּמוֹ שֶׁהַמְּלָכִים עוֹשִׂין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא תַּכְשִׁיט, וְכֹל שֶׁהוּא תַּכְשִׁיט - מֵאֵת[15]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא רָפוּי; שֶׁמָּא יִפֹּל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְיָבוֹא לַהֲבִיאוֹ.

11) משנה, שבת ס, א. 12) מנעל עץ עם מסמרים. וטעם איסורו, כי בזמן צרה מן הצרות היו מתקבצים לתפילה וקריאת שמע במערות, ושמעו קול המון וסברו שמא הרגישו בהם האויבים, דחקו זה את זה ודרסו זה את זה באותן הסנדלים המסומרים, ומתו מהם רבים, ולפיכך אסרו לצאת בסנדל מסומר בשבת ויום־טוב לפי שהם ימי כניסה וכנופיא (פירוש המשניות). 13) שלא אסרו חכמים אלא כעין המעשה שהיה, ושם היו מסומרים לחיזוק הסנדלים. 14) לאיש (ראה בסמוך). 15) שבת נט, ב: "שאין גוזרין בתכשיטי האיש, שמא יראם, כמו שגזרו גבי אשה לפי שהאיש אינו מתפאר בתכשיטיו כמו האשה" (מגיד־משנה). וראה להלן הלכה ד.

ג. טַבַּעַת[16] שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם - מִתַּכְשִׁיטֵי הָאִישׁ הִיא, וְאֵינָהּ מִתַּכְשִׁיטֵי הָאִשָּׁה; וְשֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם - מִתַּכְשִׁיטֵי אִשָּׁה, וְאֵינָהּ מִתַּכְשִׁיטֵי הָאִישׁ. לְפִיכָךְ: אִשָּׁה שֶׁיָּצְאַת בְּטַבַּעַת[17] שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם, וְאִישׁ שֶׁיָּצָא בְּטַבַּעַת שֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם - חַיָּבִין. וּמִפְּנֵי מָה הֵן חַיָּבִין? וַהֲרֵי הוֹצִיאוּ אוֹתָן שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין[18] - שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָאִישׁ לְהוֹצִיא בְּאֶצְבָּעוֹ אֶלָּא טַבַּעַת הָרְאוּיָה לוֹ, וְכֵן הָאִשָּׁה אֵין דַּרְכָּהּ לְהוֹצִיא בְּאֶצְבָּעָהּ אֶלָּא טַבַּעַת הָרְאוּיָה לָהּ - מִפְּנֵי[19] שֶׁפְּעָמִים נוֹתֵן הָאִישׁ טַבַּעְתּוֹ לְאִשְׁתּוֹ לְהַצְנִיעָהּ בַּבַּיִת, וּמַנַּחַת אוֹתָהּ בְּאֶצְבָּעָהּ בְּעֵת הוֹלְכָהּ; וְכֵן הָאִשָּׁה נוֹתֶנֶת טַבַּעְתָּהּ לְבַעְלָהּ לְתַקְּנָהּ אֵצֶל הָאֻמָּן, וּמַנִּיחַ אוֹתָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ בְּעֵת הוֹלְכָה עַד חֲנוּת הָאֻמָּן; וְנִמְצָאוּ שֶׁהוֹצִיאוּ אוֹתָן כְּדֶרֶךְ שֶׁדַּרְכָּן לְהוֹצִיאָן, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין.

16) שבת נז. וסב. 17) כשהיא באצבע. 18) כמבואר למעלה פי"ב הי"ג. 19) שבת סב, א.

ד. לֹא[20] תֵּצֵא אִשָּׁה בְּטַבַּעַת שֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מִתַּכְשִׁיטֶיהָ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא תּוֹצִיאָהּ[21] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְהַרְאוֹת לְחַבְרוֹתֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנָּשִׁים עוֹשׂוֹת תָּמִיד. וְאִם יָצְאַת בָּהּ[22] - פְּטוּרָה. אֲבָל הָאִישׁ מֵתָּר לָצֵאת בְּטַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא תַּכְשִׁיט וְאֵין דַּרְכּוֹ לְהַרְאוֹת. וְנָהֲגוּ[23] כָּל הָעָם שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּטַבַּעַת כְּלָל.

20) משנה, שבת נז, א. 21) תפשטנה מאצבעה. שהנשים מתגאות בתכשיטיהן (ירושלמי שבת פ"ו ה"א) ומסירות אותם תמיד, להראות לחברותיהן, ושוכחות ומעבירות ארבע אמות ברשות הרבים. 22) כשהיא באצבעה. 23) מנהג חסידים הוא (מגיד־משנה).

ה. אִשָּׁה[24] שֶׁיָּצְאָה בְּמַחַט נְקוּבָה[25] - חַיֶּבֶת[26], וְהָאִישׁ[27] - פָּטוּר. וְאִישׁ שֶׁיָּצָא בְּמַחַט שֶׁאֵינָהּ נְקוּבָה - חַיָּב[28], וְהָאִשָּׁה - פְּטוּרָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִתַּכְשִׁיטֶיהָ, וְאֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא גְּזֵרָה שֶׁמָּא תֵּרָאֶה לְחַבְרוֹתֶיהָ. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַיּוֹצֵא בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מִתַּכְשִׁיטָיו וְאֵינוֹ דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ, וְהוֹצִיאוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ דָּבָר - חַיָּב; וְכָל הַיּוֹצֵא בְּדָבָר שֶׁהוּא מִתַּכְשִׁיטָיו וְהָיָה רָפוּי, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּפֹּל בִּמְהֵרָה וְיָבוֹא לַהֲבִיאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁיָּצְאַת בְּתַכְשִׁיטִין שֶׁדַּרְכָּן לִשְׁלֹף אוֹתָן וּלְהַרְאוֹתָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין; וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא תַּכְשִׁיט וְאֵינוֹ נוֹפֵל, וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהַרְאוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵתָּר לָצֵאת בּוֹ. לְפִיכָךְ[29], אֶצְעָדָה שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ בַּזְּרוֹעַ אוֹ בַּשּׁוֹק - יוֹצְאִין בָּהּ בְּשַׁבָּת[30]; וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה דְּבוּקָה לַבָּשָׂר וְלֹא תִּשָּׁמֵט[31]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

24) משנה, שבת סב, א. 25) העשויה לתפור בגדים. 26) אף־על־פי שמוציאה אותה במלבושיה ולא בידה, שאשה שדרכה ואומנותה לתפור ולתקן בגדי ביתה, רגילה להוציא מחט תחובה בבגדיה יותר מחייט אומן (ראה בסמוך, ולהלן הלכה כא, וב'תוספות' שבת יא, ב' ד"ה ואם יצא). 27) אפילו חייט (להלן הלכה כא), וראה למעלה. 28) שלפעמים אשתו נותנת לו מחט שאינה נקובה להצניע לה, ותוחב אותה בבגדו ונמצא שהוציא כדרך הוצאה, ראה למעלה ה"ג (קרבן נתנאל פ"ו ס"ט). 29) משנה, שבת סג, ב. 30) שאין לחוש שתסירה בשוק, שהרי לא תגלה בשרה. 31) שאם לא כן, יש לחוש שמא תיפול ברשות הרבים ותבוא להביאה (כדלעיל).

ו. לא[32] תֵּצֵא אִשָּׁה בְּחוּטֵי צֶמֶר אוֹ בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן אוֹ בִּרְצוּעוֹת הַקְּשׁוּרוֹת לָהּ עַל רֹאשָׁהּ; שֶׁמָּא תַּחֲלֹץ אוֹתָהּ בִּשְׁעַת טְבִילָה[33] וְתַעֲבִירָהּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְלֹא בְּצִיץ[34] שֶׁמַּנַּחַת בֵּין עֵינֶיהָ, וְלֹא בִּלְחָיַיִם[35] שֶׁל זָהָב שֶׁיּוֹרְדִין מִן הַצִּיץ עַל לְחָיֶיהָ, בִּזְמַן שֶׁאֵינָן תְּפוּרִין זֶה בָּזֶה[36]. וְלֹא בַּעֲטָרָה שֶׁל זָהָב שֶׁמַּנַּחַת בְּרֹאשָׁהּ[37]. וְלֹא בִּכְבָלִים שֶׁיּוֹצְאִין בָּהֶן הַבָּנוֹת בְּרַגְלֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַפְסִיעוּ פְּסִיעָה גַסָּה, שֶׁלֹּא יַפְסִידוּ בְּתוּלֵיהֶן[38]. כָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין לָצֵאת בָּהֶן בְּשַׁבָּת, שֶׁמָּא יִפְּלוּ[39] וּתְבִיאֵן בְּיָדָהּ.

32) משנה, שבת נז, א. 33) שאסורה לטבול כשהם על ראשה משום חציצה, כמבואר בפ"ב מהלכות מקוואות ה"ה. 34) בלשון המשנה: "בטוטפת". 35) בלשון המשנה: "בסרביטין" "תכשיט הנתלה מן הציץ על הצדעים ועל הלחיים, ולפיכך נקרא לחיים" (פירוש המשניות). 36) אבל אם תפורים זה בזה מותר, ולדעת רש"י מותר רק אם תפורים לשבכה. 37) בלשון המשנה: "עיר של זהב", ועליה צורת ירושלים. 38) שבת סג, ב: "עכסים בצורת אצעדה, והיו מטילין ביניהם שלשלאות, והיו הבתולות מתקשטות באלו הכבלים כדי שלא יפסעו פסיעה גסה, ויגיע להן היזק בבתוליהן" (פירוש המשניות). 39) וזהו טעם גם לעטרה של זהב, אף־על־פי שהטעם שמא תראה לחברותיה לא שייך בה, כמו שכתב רבינו להלן הלכה י' בכליל של זהב.

ז. לא[40] תֵּצֵא אִשָּׁה בְּקַקְטֶלָא[41] שֶׁבְּצַוָּארָהּ. וְלֹא בְּנִזְמֵי הָאַף[42]. וְלֹא בִּצְלוּחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן[43] הַקְּבוּעָה[44] עַל זְרוֹעָהּ. וְלֹא בַּכִּיס[45] הַקָּטָן הֶעָגֹל שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ שֶׁמֶן הַטּוֹב, וְהוּא הַנִּקְרָא כּוֹבֶלֶת[46]. וְלֹא בְּפֵאָה שֶׁל שֵׂעָר, שֶׁמַּנַּחַת עַל רֹאשָׁהּ כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה בַּעֲלַת שֵׂעָר הַרְבֵּה. וְלֹא בְּכָבוּל[47] שֶׁל צֶמֶר, שֶׁמַּקֶּפֶת אוֹתוֹ סָבִיב לְפָנֶיהָ. וְלֹא בְּשֵׁן שֶׁמַּנַּחַת בְּפִיהָ בִּמְקוֹם שֵׁן שֶׁנָּפַל. וְלֹא בְּשֵׁן שֶׁל זָהָב, שֶׁמַּנַּחַת עַל שֵׁן שָׁחֹר אוֹ אָדֹם שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁנֶיהָ[48]. אֲבָל שֵׁן שֶׁל כֶּסֶף - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ נִכָּר. כָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין לָצֵאת בָּהֶן, שֶׁמָּא[49] יִפְּלוּ וּתְבִיאֵם בְּיָדָהּ, אוֹ תַּחֲלֹץ וְתַרְאֶה לְחַבְרוֹתֶיהָ.

40) משנה, שבת נז, א. 41) "היא חוטים שעורכים בהם גרגרי זהב, וקושרים אותה על הצואר בדוחק, כאדם החונק את עצמו" (פירוש המשניות). וברומאית, קישוט על הצואר: "קאטֶלָא". 42) אבל בנזמי אוזן, מותר (רש"י). 43) שמן העשוי מעלי ורד, ונותן ריח טוב. 44) בנוסח אחר: "הקשורה" ('מעשה רוקח'). 45) בנוסח אחר: "בכוס". 46) "וב'ערוך' הנוסח: כוכלת, והוא כלי קטן מכסף או מזהב, ונותנים בו משיחה טובה, יתעדנו בה הנשים" (פירוש המשניות). 47) "חתיכה של בגד כמו מצנפת שקושרים אותה על המצח, ונותנים הציץ עליה כדי שלא יזיק הציץ את המצח" (פירוש המשניות). 48) "שמא מתוך שמשונה במראה משאר שיניים, יבזוה ותתבייש, ותקח שִׁנָּהּ מפיה ותעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים" (גמרא).

49) בנוסח אחר: "שמא תחלוץ ותראה", ו"שמא יפלו כו'" ליתא ('מעשה רוקח').

ח. כֹּל[50] שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים לָצֵאת בּוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אָסוּר לוֹ לָצֵאת בּוֹ אֲפִלּוּ בְּחָצֵר שֶׁאֵינָהּ מְעֹרֶבֶת[51]; חוּץ מִכָּבוּל וּפֵאָה שֶׁל שֵׂעָר, שֶׁמֻּתָּר לָצֵאת בָּהֶן לְחָצֵר שֶׁאֵינָהּ מְעֹרֶבֶת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה עַל בַּעְלָהּ[52]. וְהַיּוֹצֵאת[53] בִּצְלוּחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן, שֶׁאֵין בָּהּ בֹּשֶׂם כְּלָל - חַיֶּבֶת[54].

50) שבת סד, ב. 51) בגמרא אמרו "לחצר", ודעת רבינו שהכוונה לחצר שדרים בה שני יהודים ולא עירבו ביחד, שאסור מדרבנן לטלטל בתוכה (פ"א מהל' עירובין), שאם במעורבת הרי היא כבית, וממה שאמרו "אסור לצאת בו לחצר" מבואר שבבית מותר (מגיד־משנה). 52) שבת סד, ב. 53) שבת סב, ב. 54) שמכיון שאין בה בושם אינה תכשיט אלא משא.

ט. יוֹצְאָה[55] אִשָּׁה בְּחוּטֵי שֵׂעָר הַקְּשׁוּרִים לָהּ עַל רֹאשָׁהּ; מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם בָּאִין בָּהֶן[56] וְאֵינָן חוֹצְצִין[57], וְאֵינָהּ חוֹלַצְתָּן אִם אֵרַע לָהּ טְבִילָה, עַד שֶׁנִּגְזֹר שֶׁמָּא תְּבִיאֵם לִרְשׁוּת הָרַבִּים. בֵּין שֶׁהָיוּ הַחוּטִין שֶׁלָּהּ, בֵּין שֶׁל חֲבֵרְתָּהּ, בֵּין שֶׁל בְּהֵמָה. וְלֹא תֵּצֵא הַזְּקֵנָה בְּשֶׁל יַלְדָּה[58]; שֶׁשֶּׁבַח הֵן לָהּ, וְשֶׁמָּא תַּחֲלֹץ וְתַרְאֶה לְחַבְרוֹתֶיהָ. אֲבָל יַלְדָּה יוֹצֵאת בְּחוּטֵי זְקֵנָה[59]. וְכֹל[60] שֶׁהוּא אָרוּג, יוֹצֵאת בּוֹ עַל רֹאשָׁהּ[61].

55) משנה, שבת סד, ב. 56) ראה בהלכה ו. 57) כי חוטי שיער אין חוצצים, כמבואר בהלכות מקוואות (פ"ב ה"ה). 58) צעירה. 59) בגמרא אמרו "ובלבד שלא תצא ילדה בשל זקנה, וזקנה בשל ילדה". והקשו: בשלמא זקנה בשל ילדה, שבח הוא לה (שתרצה להראות לחברותיה ותעבירנו ברה"ר), אלא ילדה בשל זקנה אמאי, גנאי הוא לה (ובוודאי לא תראה ברה"ר)? ותירצו: ש"ילדה בשל זקנה" כדי נסבא (כן בכתב־יד מינכן ובמגיד־משנה, ועיין כסף־משנה), כלומר מיותר הוא ולחינם נשנה, שבאמת מותר הוא. 60) שבת נז, א. 61) שחוטים ארוגים אינם הדוקים לראשה ואין בהם חציצה (רש"י).

י. יוֹצְאָה[62] אִשָּׁה בְּחוּטִין שֶׁבְּצַוָּארָהּ; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ חוֹנֶקֶת עַצְמָהּ בָּהֶן, וְאֵינָן חוֹצְצִין. וְאִם הָיוּ צְבוּעִין - אֲסוּרִים; שֶׁמָּא תַּרְאֶה אוֹתָן לְחַבְרוֹתֶיהָ. וְיוֹצְאָה[63] אִשָּׁה בִּכְלִיל[64] שֶׁל זָהָב בְּרֹאשָׁהּ; שֶׁאֵין יוֹצְאָה בּוֹ אֶלָּא אִשָּׁה חֲשׁוּבָה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לַחֲלֹץ וּלְהַרְאוֹת. וְיוֹצְאָה בְּצִיץ[65] וּבִלְחָיַיִם שֶׁל זָהָב בִּזְמַן שֶׁהֵן תְּפוּרִין בַּשְּׂבָכָה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְּלוּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם.

62) שם נז. ועיין בפירוש רבינו על המשנה (שבת סה.) "יוצאה אשה בחוטין שבצוארה". 63) שבת נט, ב. 64) "טס של זהב שמנחת על פדחתה, וקושרת מאוזן לאוזן" (רש"י). ושונה היא מעטרה של זהב (למעלה הלכה ו) שכאן אין חשש שמא תיפול. 65) שבת נז, א.

יא. יוֹצֵאָה[66] אִשָּׁה בְּמוּךְ[67] שֶׁבְּאָזְנָהּ; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה קָשׁוּר בְּאָזְנָהּ. וּבְמוּךְ שֶׁבְּסַנְדָּלָהּ[68]; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה קָשׁוּר בְּסַנְדָּלָהּ. וּבְמוּךְ שֶׁהִתְקִינָה לְנִדָּתָהּ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר, וַאֲפִלּוּ עָשְׂתָה לוֹ בֵּית יָד[69]; שֶׁאִם נָפַל - אֵינָהּ מְבִיאָה אוֹתוֹ, מִפְּנֵי מְאִיסוּתוֹ.

66) משנה, שבת סד, ב. 67) דבר רך כצמר וצמר גפן. 68) שלא תלחץ הרגל. 69) "עשתה לידה בית־יד מבגד שיכסה אותה, כדי שלא תטנף בנגיעה" (רבינו חננאל).

יב. וְיוֹצְאָה[70] בְּפִלְפֵּל וּבְגַרְגִּיר מֶלַח וּבְכָל דָּבָר[71] שֶׁתִּתֵּן לְתוֹךְ פִּיהָ מִפְּנֵי רֵיחַ הַפֶּה[72]. וְלֹא תִּתֵּן לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת. יוֹצְאוֹת הַנָּשִׁים בְּקִיסָמִין[73] שֶׁבְּאָזְנֵיהֶן, וּבִרְעָלוֹת[74] שֶׁבְּצַוָּארָן אוֹ שֶׁבְּכִסּוּתָן, וּבְרִדִיד[75] הַפָּרוּף[76]. וּפוֹרֶפֶת[77] בַּתְּחִלָּה[78] בְּשַׁבָּת עַל הָאֶבֶן[79] וְעַל הָאֲגוֹז, וְיוֹצְאָה. וְלֹא תַּעֲרִים וְתִפְרֹף עַל הָאֲגוֹז כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ לִבְנָהּ הַקָּטָן. וְכֵן לֹא תִּפְרֹף עַל הַמַּטְבֵּעַ לְכַתְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ. וְאִם פָּרְפָה[80] - יוֹצְאָה בּוֹ.

70) משנה, שבת סד, ב. 71) כל מיני בשמים שמשתמשים בהם לריח הפה ולכאב שיניים (גמרא). 72) בגמרא (שבת סה.) מפורש "פלפל לריח הפה, גלגל מלח לדורשוני" ופירש"י "לחולי השיניים". אבל רבינו מפרש "לדורשוני" לעיקר השיניים (כמו שכתוב ב'ערוך' ערך דר ד, וב'אוצר הגאונים' התשובות סי' ר'), ולפיכך פירש שניהם בריח הפה. וכן נראה בפירוש המשנה שלו (ועיין 'מעשה רוקח'). 73) "בנות קטנות מנקבות את אזניהן, ואין עושים להן נזמים עד שיגדלו, ונותנים חוטים או קסמין באזניהם שלא יסתם הנקב" (רש"י). 74) דרך ערביות להיות מעוטפות ראשן ופניהן חוץ מן העיניים, והן הרעלות שנזכרו בישעי' (ג, יט). ורבינו (בפירוש המשניות) פירש: "כמו פעמונים או זגים", והוא מין קישוט ערבי. 75) בגד אשה דק ורחב לעטוף את כל הגוף. 76) הכרוך. 77) מכפתרת, "כי הנשים היו אוספות שולי הרדיד וכנפותיו יחד על דבר קשה, כמו אבן או עץ וקושרות מלמעלה" (פירוש המשניות). 78) בנוסח אחר: "לכתחילה" (ויניציאה). 79) שהכין אותה לכך מערב שבת ואינה מוקצה. 80) מערב שבת ('הגהות מיימוניות' ו'בית יוסף' סי' שג).

יג. יוֹצֵא[81] אָדָם בְּקִיסָם שֶׁבְּשִׁנָּיו[82] וְשֶׁבְּסַנְדָּלוֹ[83] לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם נָפַל - לֹא יַחֲזִיר. וּבְמוּךְ וּבִסְפוֹג שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִכְרֹךְ עֲלֵיהֶן חוּט אוֹ מְשִׁיחָה[84]; שֶׁהֲרֵי הַחוּט וְהַמְּשִׁיחָה חֲשׁוּבִין אֶצְלוֹ, וְאֵינָם מוֹעִילִין לַמַּכָּה[85]. וְיוֹצֵא בְּקִלְפַּת הַשּׁוּם וּבְקִלְפַּת הַבָּצָל שֶׁעַל הַמַּכָּה, וּבְאֶגֶד שֶׁעַל גַּבֵּי מַכָּה, וְקוֹשְׁרוֹ וּמַתִּירוֹ[86] בְּשַׁבָּת. וּבְאִסְפְּלָנִית[87] וּמְלֵגְמָא[88] וּרְטִיָּה[89] שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וּבְסֶלַע[90] שֶׁעַל הַצִּנִּית[91], וּבְבֵיצַת הַחַרְגּוֹל[92], וּבְשֵׁן הַשּׁוּעָל[93], וּבְמַסְמֵר הַצָּלוּב[94], וּבְכָל דָּבָר שֶׁתּוֹלִין אוֹתוֹ מִשּׁוּם רְפוּאָה[95]; וְהוּא, שֶׁיֹּאמְרוּ הָרוֹפְאִים שֶׁהוּא מוֹעִיל.

81) תוספתא שבת, פ"ו. 82) נגד כאב השיניים ('חסדי דוד'). ובנוסח אחר: "שבאזניו" ('מעשה רוקח'). 83) כשהסנדל רחב, שמים קיסם בצד להדקו לרגל ('חסדי דוד'). 84) חבל דק. 85) אבל החוטים שכורך בהם את המוך והספוג, שלא יפלו מן המכה מותר ('מעשה רוקח'). 86) שאינו חשוב קשר של קיימא. 87) תחבושת על מכה. 88) תחבושת לחה על המכה לחממה. 89) תחבושת משוחה סממנים לרכך את המכה. 90) משנה, שבת סה, א. 91) "מכה שהיא תחת פרסת הרגל, וקושר בה סלע לרפואה" (רש"י). 92) משנה, שבת סז, א. מין ארבה (ויקרא יא, כב) "והוא סגולה לחולשת עצבי הירכים" (פירוש המשניות). 93) "לשינה, ומי שיקח שן של שועל חי ויתלה אותה על מי שארכה שנתו - תקיצו" (פירוש המשניות). 94) "יזמו בעלי הסגולות, כי כשיוקח מסמר מעץ הצלוב ויתלה אותו על גרגרת מי שיש בו קדחת שלישית יועיל לו" (פירוש המשניות). 95) ואין בזה גם איסור של "ובחוקותיהם לא תלכו". שהעיקר אצלנו שכל דבר שיש בו משום רפואה. על זה לא אמר הכתוב "ולא תלכו בחוקות הגויים" (פירוש המשניות). ועי' פי"א מהלכות עכו"ם.

יד. יוֹצֵאת[96] הָאִשָּׁה בְּאֶבֶן תְּקוּמָה[97] וּבְמִשְׁקַל אֶבֶן תְּקוּמָה, שֶׁנִּתְכַּוֵּן וּשְׁקָלוֹ[98] לִרְפוּאָה. וְלֹא אִשָּׁה עֲבָרָה בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ שְׁאָר הַנָּשִׁים; שֶׁמָּא תִּתְעַבֵּר וְתַפִּיל. וְיוֹצְאִין[99] בְּקָמֵיעַ[100] מֵמְחֶה. וְאֵי זֶה הוּא קָמֵיעַ מֵמְחֶה? זֶה שֶׁרִפֵּא לִשְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, אוֹ שֶׁעָשָׂהוּ אָדָם שֶׁרִפֵּא שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם בִּקְמֵיעִין אֲחֵרִים. וְאִם יָצָא בְּקָמֵיעַ שֶׁאֵינוֹ מֵמְחֶה - פָּטוּר; מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיאוֹ דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ. וְכֵן הַיּוֹצֵא בִּתְפִלִּין - פָּטוּר[101].

96) שבת סו, ב. 97) אבן שנושאות אותה נשים מעוברות לסגולה שלא תפלנה (רש"י). 98) "שוקלים איזה דבר נגד אבן התקומה, ואם נמצא החפץ מכוון למשקל האבן, מועיל כאבן תקומה" (מהרש"ל). 99) משנה, שבת ס, א. 100) לסגולה. 101) שהן כמלבוש גם בשבת שאינו זמן תפילין (שבת סא.).

טו. מִי[102] שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלוֹ מַכָּה, יוֹצֵא בְּסַנְדָּל יְחִידִי בְּרַגְלוֹ הַבְּרִיאָה[103]; וְאִם אֵין בְּרַגְלוֹ מַכָּה, לֹא יֵצֵא בְּסַנְדָּל יָחִיד[104]. וְלֹא יֵצֵא הַקָּטָן בְּמִנְעָל גָּדוֹל[105], אֲבָל יוֹצֵא הוּא בְּחָלוּק גָּדוֹל[106]. וְלֹא תֵּצֵא אִשָּׁה[107] בְּמִנְעָל רָפוּי[108], וְלֹא בְּמִנְעָל חָדָשׁ, שֶׁלֹּא יָצְאָה בּוֹ שָׁעָה אַחַת מִבְּעוּד יוֹם[109]. וְאֵין[110] הַקִּטְעָן[111] יוֹצֵא בַּקַּב[112] שֶׁלּוֹ. אַנְקַטְמִין[113] שֶׁל עֵץ - אֵין יוֹצְאִין בָּהֶן בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מִדַּרְכֵּי הַמַּלְבּוּשׁ. וְאִם יָצְאוּ - פְּטוּרִין[114].

102) משנה, שבת ס, א. 103) כדעת חייא בר רב (שבת סא.) ויש פוסקים כדעת רב הונא שם, שיוצא בסנדל ברגל שיש בה מכה. 104) שיחשדוהו כי נושא את השני תחת כנפיו ('ירושלמי' שבת פ"ו ה"ב). ועוד טעם: שיתבייש ללכת כך ברבים ויביאנו בידו ברשות הרבים (רש"י). אבל

אם יש ברגלו מכה ויוצא בסנדל יחידי ברגלו הבריאה - אין חשד ואין בושה. 105) שבת קמא, ב. שיפול מרגליו ויביאנו בידו. 106) שהרי לא ילך ערום ברחוב. 107) שהאשה מקפדת יותר על מנעלה שיהיה מתאים למידת רגלה. 108) שמא תחלצנו ותביאנו בידה ברשות הרבים. 109) שמא אינו לפי מידת רגלה ותביאנו בידה. 110) משנה, שבת סה, ב. 111) שרגלו כרותה. 112) רגל הקטע עשויה מעץ. 113) "כמו מנעל של עץ" (פירוש המשניות). לדעת ר"ח, פירושו: יד של עץ לגדם שידיו כרותות. 114) ודעת הפוסקים, שאם אי אפשר לו ללכת בלי הקביים - מותר לצאת בהם בשבת (מגיד־משנה).

1 **טז. יוֹצְאִין[115] בְּפֶקְרְיוֹן[116] וּבְצִיפָּה[117] שֶׁבְּרָאשֵׁי בַּעֲלֵי**
2 **חֲטָטִין. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁצְּבָעָן בְּשֶׁמֶן[118] וּכְרָכָן, אוֹ**
3 **שֶׁיָּצָא בָּהֶן שָׁעָה אַחַת מִבְּעוֹד יוֹם; אֲבָל אִם לֹא**
4 **עָשָׂה בָּהֶן מַעֲשֶׂה, וְלֹא יָצָא בָּהֶן קֹדֶם הַשַּׁבָּת - אָסוּר**
5 **לָצֵאת בָּהֶן[119].**

115) שבת נ, א. 116) פאה נכרית שעושים לאדם קרח לכסות ראשו (רב האי). 117) צמר מנופץ (רש"י). 118) בדפוס שוונצינו ליתא "בשמן", וכן מחקו מהרש"ל בגמרא שבת (שם). 119) שאינם נחשבים כמלבוש.

6 **יז. יוֹצְאִין[120] בְּשַׂק עָבֶה וּבִירִיעָה וּבְסָגוֹס[121] עָבֶה**
7 **וּבַחֲמִילָה[122], מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים[123]; אֲבָל לֹא בְּתֵבָה[124]**
8 **וְלֹא בְּקֵפָה וְלֹא בְּמַחְצֶלֶת, מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. הַכַּר[125]**
9 **וְהַכֶּסֶת: אִם הָיוּ רַכִּין וְדַקִּין כְּמוֹ הַבְּגָדִים - מֻתָּר**
10 **לְהוֹצִיאָן מֻנָּחִין עַל רֹאשׁוֹ בְּשַׁבָּת דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ; וְאִם**
11 **הָיוּ קָשִׁין - הֲרֵי הֵן כְּמַשֹּׂאוֹי וַאֲסוּרִין.**

120) תוספתא שבת פ"ו. 121) בגד עבה שהשתמשו בו בלילה לישון בו (מלה יוונית - Sagum). 122) בגד מארג עבה, והיא מלה ארמית. 123) שהוא לובשם כמלבוש; "אמר רבי יהודה, מעשה ברבי טרפון שיצא בלילי שבת לבית המדרש, ונתנו לו סדין ואחזו בשתי ידיו ויצא מפני הגשמים" (תוספתא שבת פ"ו). 124) "שלא יכוף תיבה על ראשו מפני הגשמים, שנראה כנושא משא" (רש"י נדרים נה:). 125) שבת קמו, ב.

12 **יח. יוֹצְאִין[126] בְּזוֹגִין[127] הָאֲרוּגִין בִּבְגָדִים. וְיוֹצֵא**
13 **הָעֶבֶד[128] בְּחוֹתָם שֶׁל טִיט שֶׁבְּצַוָּארוֹ[129], אֲבָל לֹא**
14 **בְּחוֹתָם שֶׁל מַתֶּכֶת; שֶׁמָּא יִפֹּל וִיבִיאֶנּוּ. הַמִּתְעַטֵּף[130]**
15 **בְּטַלִּיתוֹ[131], וְקִפְּלָהּ מִכָּאן וּמִכָּאן בְּיָדוֹ אוֹ עַל כְּתֵפוֹ:**
16 **אִם נִתְכַּוֵּן לְקַבֵּץ כְּנָפָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרְעוּ אוֹ שֶׁלֹּא**
17 **יִתְלַכְלְכוּ[132] - אָסוּר; וְאִם קִבְּצָן לְהִתְנָאוֹת בָּהֶן**
18 **כְּמִנְהַג אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם בְּמַלְבּוּשָׁן - מֻתָּר.**

126) משנה, שבת סו, ב. 127) פעמונים קטנים שאין בהם ענבל, ואין משמיעים קול. 128) "עבד כנעני שמל וטבל לשם עבדות, וקיבל מצוות שהעבדים חייבים בהן, והן כל המצוות שנשים חייבות - מצוה עלינו לשמרם ולמנעם מעשיית מלאכה בשבת, שנאמר: למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך" (רבינו להלן בפ"ב הי"ד). 129) בחותם היה חקוק שם האדון בעל העבד. 130) שבת קמז, א. 131) "כאן מדובר בטליתות שלהם שהיו כיריעה אחת מרובעת (כטליתות־תפילה שלנו), אבל במלבושים שלנו שהוא לבוש בהם ומוציא ידיו מתוכם, אין איסור זה" (או"ח סי' שא). 132) או כדי שיוכל ללכת מהר (מגיד־משנה).

19 **יט. הַיּוֹצֵא[133] בְּטַלִּית מְקֻפֶּלֶת וּמֻנַּחַת עַל כְּתֵפוֹ -**
20 **חַיָּב[134]. אֲבָל יוֹצֵא הוּא בְּסוּדָר[135] שֶׁעַל כְּתֵפוֹ, אַף־עַל־**
21 **פִּי שֶׁאֵין נִימָא קְשׁוּרָה לוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ[136]. וְכָל סוּדָר**
22 **שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ, אָסוּר לָצֵאת בּוֹ[137]. הָיְתָה**
23 **סַכְּנִית[138] קְצָרָה שֶׁאֵינָהּ רְחָבָה - קוֹשֵׁר שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ**
24 **לְמַטָּה מִכְּתֵפַיִם, וְנִמְצֵאת כְּמוֹ אַבְנֵט, וּמֻתָּר לָצֵאת בָּהּ.**

133) שבת קמז, א. 134) שדרכם של מוכרי כסות לצאת כך, ואין זה דרך מלבוש. 135) מטפחת גדולה שדרך לבישתו בקיפול גם בחול. 136) אמר רבי יהודה: מעשה בהורקנוס בנו של רבי אליעזר בן הורקנוס שיצא בסודר שעל כתיפו בשבת, אלא שנימא (חוט) כרוכה לו באצבעו (שלא יפול מעל כתפיו), וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו: אפילו אין נימא כרוכה לו באצבעו - מותר" (שבת קמז.). 137) הכוונה לסודר העשוי להתלבש בו רוב גופו, אבל סודרים שלנו שהדרך ללבשם מקופלים על הכתף, אין צורך כשיעור זה (הגר"א). 138) שבת קמז, ב. בנוסח אחר: "סבנית" (כת"י התימנים), "בגד צמר ארוך וצר לעטוף את הראש והכתפיים כשיוצאים מבית המרחץ (מגיד־משנה).

25 **כ. מֻתָּר[139] לְהִתְעַטֵּף בְּטַלִּית שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁפְתוֹתֶיהָ מְלָל[140],**
26 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן חוּטִין אֲרֻכִּין וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן נוֹי**
27 **הַטַּלִּית; מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּטֵלִים לְגַבֵּי הַטַּלִּית, וְאֵינוֹ מַקְפִּיד**
28 **עֲלֵיהֶן בֵּין הָיוּ בֵּין לֹא הָיוּ. לְפִיכָךְ, הַיּוֹצֵא בְּטַלִּית**
29 **שֶׁאֵינָהּ מְצֻיֶּצֶת כְּהִלְכָתָהּ[141] - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן**
30 **הַחוּטִין חֲשׁוּבִין הֵן אֶצְלוֹ, וְדַעְתּוֹ עֲלֵיהֶן, עַד שֶׁיַּשְׁלִים**
31 **חֶסְרוֹנָן וְיֵעָשׂוּ צִיצִית. אֲבָל טַלִּית הַמְצֻיֶּצֶת כְּהִלְכָתָהּ -**
32 **מֻתָּר לָצֵאת בָּהּ בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה[142]; שֶׁאֵין הַצִּיצִית**
33 **הַגְּמוּרָה מַשֹּׂאוֹי, אֶלָּא הֲרֵי הִיא מְנוּי הַבֶּגֶד**
34 **וּמִתַּכְסִיסָיו, כְּמוֹ הָאִמְרָא[143] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. וְאִלּוּ[144] הָיוּ**
35 **חוּטֵי הַצִּיצִית שֶׁהִיא מְצֻיֶּצֶת כְּהִלְכָתָהּ מַשֹּׂאוֹי, הָיָה**
36 **חַיָּב הַיּוֹצֵא בָּהּ אֲפִלּוּ[145] בְּיוֹם הַשַּׁבָּת; שֶׁאֵין מִצְוַת**
37 **עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת דּוֹחָה שַׁבָּת.**

139) שבת קלט, ב. 140) חוטים יתרים התלויים בקצות הבגד. 141) "כגון שתלה ציצית בשלוש כנפי הטלית והניח הרביעית" (ר"ח). 142) "שחובת הציצית ביום ולא בלילה, שנאמר: וראיתם אותו - בשעת ראיה" (רבינו בהל' ציצית פ"ג ה"ז). 143) חיפוי על תפר הבגד או שפתו. 144) דעת הרי"ף שאסור לצאת בליל שבת בטלית מצוייצת כהלכתה, שכיון שאינו זמן ציצית, נחשבת הטלית כמשא, ורבינו סובר שלפי שיטה זו, גם ביום השבת היה אסור לצאת בה, כי אף שמקיים מצות ציצית, אין בכוחה לדחות איסור שבת שהוא בכרת, שאין 'עשה' דוחה 'לא תעשה' שיש בו כרת; ורבינו כתב תשובה מיוחדת נגד דעת הרי"ף, וסיים: "וכשהיתה מצוייצת כהלכתה אינה משוי ובין יצא

זה ידי חובת ציצית בין לא יצא, בין יצא בה אשה או קטן או איש בלילה בין שיצא בה גדול היום" ("תשובות הרמב"ם" פריימן סי' ס'). 145) בנוסח אחר, חסרה המילה "אפילו" ('מעשה רוקח').

כא. לֹא[146] יֵצֵא[147] הַחַיָּט בְּשַׁבָּת בְּמַחַט הַתְּחוּבָה לוֹ בְּבִגְדוֹ. וְלֹא נַגָּר בְּקִיסָם שֶׁבְּאָזְנוֹ. וְלֹא גַּרְדִּי[148] בְּאִירָא[149] שֶׁבְּאָזְנוֹ. וְלֹא סוֹרֵק[150] בִּמְשִׁיכָה שֶׁבְּאָזְנוֹ. וְלֹא שֵׁלְחָנִי[151] בִּדְינָר שֶׁבְּצָוָארוֹ[152]. וְלֹא צַבָּע בְּדֶגְמָא[153] שֶׁבְּאָזְנוֹ. וְאִם יָצָא - פָּטוּר[154]. אַף־עַל־פִּי שֶׁיָּצָא דֶּרֶךְ אֻמָּנוּתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין.

146) שבת יא, ב. 147) "כל השינויים כאן שמים אותם בעלי אומנות בצאתם לשוק, כדי שיכירו מאיזו אומנות הם וישכרום למלאכה" (רש"י). 148) אורג. 149) חתיכת צמר (רש"י). ורבינו בפירוש התלמוד ("סיני" כרך ו' עמ' קיג) כתב: "אירא נקראת בלשון ערבי מסורקת, והיא שפופרת קטנה של קנה". 150) הפשתן או הצמר, ויוצא במשיחה (בחוט) לדוגמא על אומנותו. 151) מחליף ופורט כספים. 152) בנוסח אחר: "שבאזנו" (שונצינו). 153) "מעט צמר צבוע אדום, ומעט צמר צבוע שחור לדוגמא" (רש"י). 154) נחלקו בזה רבי מאיר ורבי יהודה: רבי יהודה מחייב אומן שהוציא דרך אומנותו, ורבי מאיר פוטר. ופסק רבינו כרבי מאיר, נגד הכלל המקובל: "רבי מאיר ורבי יהודה - הלכה כרבי יהודה" (ועיין מגיד־משנה).

כב. הַזָּב[155] שֶׁיָּצָא בַּכִּיס[156] שֶׁלּוֹ - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ כִּיס זֶה לְהוֹצִיאוֹ אֶלָּא כַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְגוּף הַהוֹצָאָה, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְלַכְלְכוּ בְּגָדָיו; שֶׁהַמְּלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ - חַיָּב עָלֶיהָ[157].

155) שבת יא, ב. 156) קשור שלא יתלכלכו בגדיו. 157) כדעתו בפ"א ה"ז, אבל דעת רוב הראשונים שהלכה כרבי שמעון, כי מלאכה שאינה צריכה לגופה - פטור עליה.

כג. הַמּוֹצֵא[158] תְּפִלִּין בְּשַׁבָּת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[159], כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? לוֹבְשָׁן כְּדַרְכָּן[160] - מַנִּיחַ שֶׁל יָד בְּיָדוֹ, שֶׁל רֹאשׁ בְּרֹאשׁוֹ - וְנִכְנָס וְחוֹלְצָן בַּבַּיִת, וְחוֹזֵר וְיוֹצֵא, וְלוֹבֵשׁ זוּג שֵׁנִי, וְחוֹלְצָן, עַד שֶׁיַּכְנִיס אֶת כֻּלָּן. וְאִם הָיוּ הַרְבֵּה, וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְהַכְנִיסָן דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ - הֲרֵי זֶה מַחְשִׁיךְ עֲלֵיהֶם[161], וּמַכְנִיסָן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְאִם הָיָה בִּימֵי הַגְּזֵרָה[162], שֶׁמִּתְיָרֵא לֵישֵׁב וּלְשָׁמְרָן עַד הָעֶרֶב מִפְּנֵי הַכּוּתִים - מְכַסָּן בִּמְקוֹמָן וּמַנִּיחָן וְהוֹלֵךְ.

158) משנה, עירובין צה, א. 159) בבזיון ובלי שמירה. 160) ואף ששבת אינו זמן תפילין (כמבואר בהל' תפילין פ"ד ה"י) - מותר ללבשן כיון שאינו מתכוון ללבשן לשם מצוה, כי־אם להצילן מבזיון, שהרי מצוות צריכות כוונה. ובנוסח כת"י התימנים, ההמשך: "מניח של ראש בראשו, ושל יד בידו" ובנוסח דו"ו: "מניח של יד תחילה, ואחר כך של ראש ונכנס". 161) כיון שלא יספיק להכניס כולן מבעוד יום, לא ילבשן כלל אלא ימתין בשדה עד הערב. 162) גזירת שמד, כשיש סכנה בקיום מצוות.

כד. הָיָה[163] מִתְיָרֵא לְהַחְשִׁיךְ עֲלֵיהֶן מִפְּנֵי הַלִּסְטִים - נוֹטֵל אֶת כֻּלָּן כְּאַחַת וּמוֹלִיכָן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[164]; אוֹ נוֹתְנָן לַחֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ[165], עַד שֶׁמַּגִּיעַ לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה[166]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ בָהֶן רְצוּעוֹתֵיהֶן וְהֵן מְקֻשָּׁרִין קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין, שֶׁוַּדַּאי תְּפִלִּין הֵן; אֲבָל אִם לֹא הָיוּ רְצוּעוֹתֵיהֶן מְקֻשָּׁרוֹת - אֵינוֹ נִזְקָק לָהֶן[167].

163) עירובין צז, א. 164) "קודם שיגיע לארבע אמות, יעמוד לנוח. וכן בכל פעם, ואין כאן העברת ארבע אמות יחד" (רש"י), ומשום קדושת התפילין התירו לעשות כך. 165) שאף אחד מהם לא עשה מלאכה שלימה, ויש בזה רק איסור מדרבנן (כמבואר בפ"א הט"ו). 166) שהוא המקום המשתמר הראשון לשים בו את התפילין. 167) זוהי שיטת רבינו בדברי התלמוד: "רבי יהודה אוסר בחדשות, ומתיר בישנות", בחדשות יש לחשוש שאינן תפילין רק קמיעות, ולא התירו בשבילן איסור דרבנן. אבל לדעת הראב"ד ושאר הראשונים, גם בחדשות אין ספק שהן תפילין ולא קמיעות, והטעם שלא התירו בחדשות להכניסן זוג זוג, מפני שאינן מקושרות ברצועות ולא יוכל להכניסן, שאסור לקשור את התפילין בשבת.

כה. הַמּוֹצֵא[168] סֵפֶר תּוֹרָה[169] - יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרוֹ וּמַחְשִׁיךְ עָלָיו. וּבַסַּכָּנָה[170] - מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. וְאִם הָיוּ גְשָׁמִים יוֹרְדִין[171] - מִתְעַטֵּף בָּעוֹר, וְחוֹזֵר וּמְכַסֶּה אוֹתוֹ, וְנִכְנָס בּוֹ.

168) תוספתא פרק ח. 169) בתוספתא, הנוסח: "ספר". ונראה מזה שהוא־הדין בשאר כתבי קודש. 170) סכנת לסטים. 171) כאן מדובר שלא במקום סכנה, שיש בזיון הספר משום הגשמים היורדים עליו.

כו. לֹא[172] יֵצֵא הַחַיָּט[173] בְּמַחַטוֹ בְּיָדוֹ[174], וְלֹא הַלַּבְלָר[175] בְּקַלְמוֹסוֹ, עֶרֶב שַׁבָּת סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה; שֶׁמָּא יִשְׁכַּח[176] וְיוֹצִיא. וְחַיָּב[177] אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בְּבִגְדוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה, שֶׁמָּא יִהְיֶה שָׁם דָּבָר שָׁכוּחַ וְיֵצֵא בּוֹ בְּשַׁבָּת. מֵתֶר לָצֵאת בִּתְפִלִּין עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה; הוֹאִיל וְחַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בִּתְפִלָּיו בְּכָל עֵת, אֵינוֹ שׁוֹכְחָן[178]. שָׁכַח[179] וְיָצָא בָּהֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ - מְכַסֶּה[180] אֶת רֹאשׁוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ.

172) משנה, שבת יא, א. 173) והוא־הדין בשאר אדם האוחז חפץ בידו, ולא אמרו חייט אלא משום שדרכו בכך. 174) אבל אם היתה המחט תחובה בבגדו, לא גזרו חכמים, כיון שאפילו אם יצא כך לרשות הרבים – פטור, כיון שלא הוציא כדרך המוציאים (כמבואר בהלכה כ"א). 175) הסופר. 176) ישכח שהיום שבת או שישכח שהוצאה אסורה בשבת ויתחייב חטאת, אבל אם ישכח

שהמחט בידו - פטור מחטאת שזה נקרא מתעסק, כמבואר בפ"א הי"א. 177) שבת יב, א: "חנניא אומר, חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה. אמר רב יוסף: הלכתא רבתי לשבתא" (דבר גדול יש כאן להפרישו מאיסור שבת - רש"י). 178) חייב אדם למשמש בתפילין כל זמן שהם עליו, שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ, שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהם אחד ועשרים שם בשל ראש, וכמותן בשל יד, ובציץ נאמר: והיה על מצחו תמיד, שלא יסיח דעתו ממנו" (רבינו בהל' תפילין פ"ד הי"ד). 179) ביצה טו, א. 180) שאי־אפשר לשאת אותן בידו לביתו מפני קדושת השבת, ולהשאירן בחוץ אי־אפשר מפני בזיון התפילין, לכן התירו לו לקחתן עליו דרך מלבוש כשהם מכוסים שלא יראוהו נושא בראשו תפילין בשבת.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני הבהמה ואיסור מלאכותיה. ונמשך לזה מה שגזרו שלא למכור לגוי בהמה העושה מלאכה. ורוב ענייני הפרק בדיני הוצאת המותר והאסור בהן. ונסתיים הפרק בחיוב שביתת העבדים שהוקשו בכתוב לבהמות, באמרו: למען ינוח שורך וחמורך, וינפש בן אמתך והגר.

1 **א. אָסוּר[2] לְהוֹצִיא מַשָּׂא עַל הַבְּהֵמָה בְּשַׁבָּת,**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר[3]: לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ -**
3 **אֶחָד שׁוֹר וַחֲמוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[4]. וְאִם[5]**
4 **הוֹצִיא עַל הַבְּהֵמָה - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְצֻוֶּה עַל**
5 **שְׁבִיתָתָהּ, אֵינוֹ לוֹקֶה; לְפִי שֶׁאִסּוּרוֹ בָּא מִכֹּלַל עֲשֵׂה[6].**
6 **לְפִיכָךְ, הַמְחַמֵּר[7] אַחַר בְּהֶמְתּוֹ בְּשַׁבָּת, וְהָיָה עָלֶיהָ**
7 **מַשָּׂאוֹ - פָּטוּר[8].**

2) 'ירושלמי' (שבת פ"ה ה"ב). 3) הם שני פסוקים נפרדים; מהפסוק: "למען ינוח שורך וחמורך" (שמות כג, יב) למדים ('ירושלמי' שם) דין שביתת בהמה, ומהפסוק: "וכל בהמתך" (דברים ה, יד) למדים (בבא־קמא נד.) לרבות חיה ועוף; ובנוסח אחר, חסרות המלים "וכל בהמתך" ('מעשה רוקח'). 4) בבא־קמא נד, ב. ממה שכתוב בדברות האחרונות (דברים ה, יד) "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך וכו' שורך וחמורך וכל בהמתך", לרבות חיה ועוף כיוצא בהם. 5) שבת קנד, ב. 6) שנכתב איסורו בלשון 'עשה': "למען ינוח שורך", ואין לוקים אלא על איסור שנכתב בלשון 'לא תעשה', כמבואר בהל' סנהדרין פי"ח ה"א וב'. 7) הולך אחר החמור או הבהמה, ומזרזה בהליכה. 8) מעונש מלקות, אבל אסור מן התורה משום "לא תעשה כל מלאכה", ו"פטור" זה אינו כשאר "פטור" שבדברי רבינו שאינו אסור אלא מדרבנן (ועיין לחם־משנה).

8 **ב. וַהֲלֹא[9] לָאו מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה**
9 **כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ**
10 **- שֶׁלֹּא יַחֲרֹשׁ בָּהּ וְכַיּוֹצֵא בַּחֲרִישָׁה[10]. וְנִמְצָא לַאו**
11 **שְׁנֵתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.**

9) כוונת רבנו לבאר דבריו, למה אין לוקים על מחמר אחר בהמתו, והלא יש "לאו" ('לא תעשה') מפורש בתורה? 10) כלומר: לאו זה נאמר, כשהאדם עושה המלאכה ביחד עם הבהמה, שכן משמעות הכתוב: "לא תעשה כל מלאכה אתה . . . ובהמתך", אתה עם בהמתך, ובזה חייב מיתה.

12 **ג. אָסוּר[11] לְיִשְׂרָאֵל לְהַשְׁאִיל אוֹ לְהַשְׁכִּיר[12] בְּהֵמָה**
13 **גַּסָּה[13] לְנָכְרִי; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, וַהֲרֵי**
14 **הוּא מְצֻוֶּה עַל שְׁבִיתַת בְּהֶמְתּוֹ. אָסְרוּ[14] חֲכָמִים לִמְכֹּר**
15 **בְּהֵמָה גַּסָּה לְנָכְרִי, שֶׁמָּא יַשְׁאִיל אוֹ יַשְׁכִּיר. וְאִם[15]**
16 **מָכַר - קוֹנְסִין אוֹתוֹ[16] עַד עֲשָׂרָה בְּדָמֶיהָ וּמַחֲזִירָהּ.**
17 **וַאֲפִלּוּ שְׁבוּרָה[17] אֵין מוֹכְרִין. וּמֻתָּר[18] לִמְכֹּר לָהֶם עַל**
18 **יְדֵי סַרְסוּר; שֶׁהַסַּרְסוּר אֵינוֹ מַשְׁכִּיר וְאֵינוֹ מַשְׁאִיל[19].**

11) עבודה זרה טו, א. 12) בהמת ישראל - אף שהשכירה לנכרי, יש בה משום שביתת בהמתו, אם לא מכרה לנכרי לצמיתות ('תוספות' שם). 13) העושה מלאכה. 14) משנה, פסחים נג, א. 15) גיטין מד, א. 16) לפדות את הבהמה מיד הנכרי (רש"י). 17) שאינה ראויה למלאכה, אין מוכרים - גזירה שמא ימכור שלימה (גמרא שם). 18) עבודה זרה טו, א. 19) "מדובר כשבעל הבהמה לא יהיה מצוי על יד הבהמה, כי הסרסור לא ישאיל ולא ישכיר לפי שאינה שלו" (פירוש המשניות שם).

19 **ד. וּמֻתָּר[20] לִמְכֹּר לָהֶם סוּס; שֶׁאֵין הַסּוּס עוֹמֵד אֶלָּא**
20 **לִרְכִיבַת אָדָם, לֹא לְמַשֹּׂאוֹ, וְהַחַי נוֹשֵׂא[21] אֶת עַצְמוֹ.**
21 **וּכְדֶרֶךְ[22] שֶׁאָסְרוּ לִמְכֹּר לְנָכְרִי, כָּךְ אָסְרוּ לִמְכֹּר**
22 **לְיִשְׂרָאֵל הֶחָשׁוּד לִמְכֹּר לְנָכְרִי. וּמֻתָּר[23] לִמְכֹּר לָהֶם**
23 **פָּרָה לִשְׁחִיטָה, וְשׁוֹחֵט[24] אוֹתוֹ בְּפָנָיו. וְלֹא יִמְכֹּר**
24 **סְתָם, אֲפִלּוּ שׁוֹר שֶׁל פִּטָּם[25], שֶׁמָּא יַשְׁהֶא[26] אוֹתוֹ**
25 **וְיַעֲבֹד בּוֹ.**

20) משנה, פסחים נג, א. שבת צד, א. 21) מבואר למעלה בפי"ח הט"ז. 22) עבודה זרה טו, א. 23) עבודה זרה כ, ב. ותוספתא ע"ז פ"ב. 24) כלומר: לא מספיק בזה שמוכר לו על מנת לשחוט, אלא צריך שיראהו שוחט (ועיין להלן פרק ל' הלכה יג: "ופוסק עמו לשבות ואינו שובת"). 25) "מפוטם ושמן מאד, ואינו ראוי למלאכה" (רש"י). 26) עבודה זרה טו, א: "אמר רב אשי: אמר לי זבידא (שם פטם) בר תוראה (שור מפוטם) משהינן ליה (משהים אותו עד שיכחיש), ועביד על חד תרין (ועובד כשני שוורים אחרים)".

26 **ה. מָקוֹם[27] שֶׁנְּהַגּוּ לִמְכֹּר לָהֶן בְּהֵמָה דַּקָּה[28] -**
27 **מוֹכְרִין; מָקוֹם שֶׁנְּהַגּוּ שֶׁלֹּא לִמְכֹּר[29] - אֵין מוֹכְרִין.**
28 **וּבְכָל מָקוֹם[30] אֵין מוֹכְרִין לָהֶם חַיָּה גַּסָּה, כְּמוֹ שֶׁאֵין**
29 **מוֹכְרִין לָהֶם בְּהֵמָה גַּסָּה, אֶלָּא עַל יְדֵי סַרְסוּר.**

27) משנה, פסחים נג, א. 28) שאינה עושה מלאכה. 29) "שהחמירו על עצמם שמא יבואו למכור להם בהמה גסה" (רע"ב). 30) עבודה זרה טז, ב.

30 **ו. מִי[31] שֶׁהֶחְשִׁיךְ בַּדֶּרֶךְ[32], וְלֹא הָיָה עִמּוֹ נָכְרִי[33] שֶׁיִּתֵּן**
31 **לוֹ כִּיסוֹ[34], וְהָיְתָה עִמּוֹ בְּהֵמָה - מַנִּיחַ כִּיסוֹ עָלֶיהָ**
32 **כְּשֶׁהִיא מְהַלֶּכֶת, וּכְשֶׁתִּרְצֶה לַעֲמֹד נוֹטְלוֹ מֵעָלֶיהָ;**

כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲמֹד וְהוּא עָלֶיהָ, וּכְדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שָׁם לֹא עֲקִירָה וְלֹא הַנָּחָה[35]. וְאָסוּר לוֹ לְהַנְהִיגָהּ וַאֲפִלּוּ בְּקוֹל כָּל זְמַן שֶׁהַכִּיס עָלֶיהָ; כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחַמֵּר בְּשַׁבָּת[36]. וּגְזֵרַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁלֹּא יַנִּיחַ כִּיסוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, אֶלָּא אִם אֵין עִמּוֹ נָכְרִי[37].

31) משנה, שבת קנג, א. 32) היה בא בדרך וקדש עליו השבת ומעות עמו. 33) כמבואר למעלה בפ"ו הכ"ב. 34) "אמר רבא: דוקא כיסו (התירו), אבל מציאה לא (התירו להניח על החמור)" (גמרא, שם). 35) כמבואר בפי"ג ה"א. 36) ודעת הרשב"א: מכיון שאינו נותן עליה אלא כשהיא מהלכת, אין בו דין מחמר, שכלל אמרו (שבת קנג:) "כל שבגופו (שהוא עצמו עושה מלאכה) חייב חטאת, בחבירו (מבואר בפי"ג הי"ב) פטור אבל אסור, וכל שבחבירו פטור אבל אסור, בבהמתו מותר לכתחילה". 37) "מאי טעמא? - חמור אתה מצווה (מן התורה) על שביתתו, נכרי אין אתה מצווה (מן התורה) על שביתתו" (גמרא, שם).

ז. הָיָה[38] עִמּוֹ חֵרֵשׁ[39] שׁוֹטֶה[40] וְקָטָן - מַנִּיחַ כִּיסוֹ עַל הַחֲמוֹר, וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לְאַחַד מֵהֶן; מִפְּנֵי שֶׁהֵן אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל. הָיָה עִמּוֹ חֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה[41], וְאֵין עִמּוֹ בְּהֵמָה - נוֹתְנוֹ לַשּׁוֹטֶה. שׁוֹטֶה וְקָטָן[42] - נוֹתְנוֹ לַשּׁוֹטֶה. חֵרֵשׁ וְקָטָן - נוֹתְנוֹ לְאֵי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה[43]. לֹא הָיְתָה עִמּוֹ בְּהֵמָה וְלֹא נָכְרִי וְלֹא אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - מְהַלֵּךְ בּוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[44]. וַאֲפִלּוּ מְצִיאָה[45] שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ, מְהַלֵּךְ בָּהּ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת; אֲבָל קֹדֶם שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ: אִם יָכוֹל לְהַחְשִׁיךְ עָלֶיהָ - מַחְשִׁיךְ, וְאִם לָאו - מוֹלִיכָהּ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת.

38) שבת קנג, א. 39) "חרש וחרשת האמורים בכל מקום, הם האילמים שאין שומעים ולא מדברים, אבל מי שמדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר, הרי הוא ככל אדם" (רבינו בהל' אישות פ"ב הכ"ו). 40) "שוטה אין לו דעת כלל, אבל חרש יש לו דעת קצת" (רש"י). 41) בנוסח אחר: "חרש ושוטה וקטן" (כת"י התימנים). 42) שהקטן יבא לכלל דעת כשיגדל, מה־שאין־כן השוטה. 43) שכל אחד יש לו מעלה: חרש יש לו עכשיו דעת קצת, וקטן יבוא לכלל דעת כשיגדל. 44) "עוד (תקנה) אחרת היתה שם. מוליכו פחות מארבע אמות, ולא רצו חכמים לגלותה, משום: "כבוד אלהים הסתר דבר" (מותר להסתיר דבר תורה משום כבוד שמים), שלא יוליכנו ארבע אמות שלימות ברשות הרבים" (שבת קנג:). 45) בהלכה זו נשאו ונתנו מפרשי הרמב"ם, והקשו: שהרי בגמרא מבואר (שבת קנג) ש"דוקא בכיסו התירו, אבל במציאה לא". הרמב"ם השיב בתשובה לחכמי לוניל: "גם ראשי הישיבות שבבבל ז"ל תפסו על פיסקא זו כשהגיע אליהם החיבור... ויראה לי שזה שחילק רבא בין כיסו למציאה, לא חילק אלא ליתן המציאה לנכרי, או להוליכה על גבי חמור, אבל להוליכה פחות פחות מארבע אמות מותר... שזו ההולכה צינעה גדולה יש בה, ואינו צריך דבר אחר ולא איש אחר לסייעו ולא יכיר בו אדם ולא יהיה נחפז, ולא נחוש שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים (תשובת הרמב"ם פריימן סי' נז). והגר"א ו'קרבן נתנאל' (פרק כ"ד משבת אות ג) הראו מקור לדברי רבינו בגמרא (עבודה זרה ע.) בדברי איסור גיורא שלא נמצאו ארנקים אבודים בשבת, מכיון ש"המוצא כיס בשבת מוליכו פחות פחות מארבע אמות". אולם בנוסח שהובא בראשונים, כתוב: "המוציא" ולא "המוצא".

ח. מֵתָּר[46] לִמְשֹׁךְ[47] אֶת הַבְּהֵמָה בְּמֶתֶג[48] וָרֶסֶן[49] שֶׁלָּהּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים; וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לְאוֹתוֹ הָרֶסֶן. כְּגוֹן: שֵׁיר[50] לְסוּס, וְאַפְסָר[51] לְגָמָל, וַחֲטָם[52] לְנָאקָה[53], וְסוּגַר[54] לְכֶלֶב. אֲבָל אִם הוֹצִיא בְּהֵמָה בְּמֶתֶג שֶׁאֵין מִשְׁתַּמֶּרֶת, כְּגוֹן שֶׁקָּשַׁר חֶבֶל בְּפִי הַסּוּס; אוֹ בְּמֶתֶג שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לוֹ, אֶלָּא מִשְׁתַּמֶּרֶת בְּפָחוֹת מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן שֶׁהוֹצִיא חֲמוֹר בְּשֵׁיר שֶׁל סוּס, אוֹ חָתוּל בְּסוּגַר - הֲרֵי זֶה מַשְׂאוֹי; שֶׁכָּל שְׁמִירָה מְעֻלָּה אוֹ שְׁמִירָה פְּחוּתָה מַשְׂאוֹי הוּא לָהּ[55].

46) משנה, שבת נא, ב. 47) בדברים שדרך הבהמה לצאת בהם בחול. לשם שמירה ולא לשם משא, מותר גם בשבת שהם נחשבים כתכשיטים. 48) שרשרת ברזל ששמים בפי הבהמה, להנהיגה. 49) חבל נתון בלחי הבהמה לקשרה ולהטותה במהלכה; בנוסח אחר: "ורסן ואפסר שלה" ('מעשה רוקח'). 50) "הוא המתג" (פירוש המשניות). 51) "חבל שקושרים על פיות הגמלים" (פירוש המשניות). 52) "טס של ברזל שקושרים אותו על הלחיים" (פירוש המשניות). ולדעת רש"י "נוקב את חטמה ומכניס בתוכו כמין טבעת". 53) גמל נקבה. 54) צוארון של ברזל, ושלשלת תלויה בו. 55) שכיון שאין דרכם בכך, נחשב כמשא ואינו תכשיט.

ט. לֹא[56] יִקְשֹׁר גְּמַלִּים זֶה בָּזֶה וְיִמְשֹׁךְ. אֲפִלּוּ הָיוּ קְשׁוּרִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת, אֵינָן נִמְשָׁכִין בְּשַׁבָּת. אֲבָל מַכְנִיס הוּא חֲבָלִים לְתוֹךְ יָדוֹ. וְהוּא, שֶׁלֹּא יֵצֵא חֶבֶל מִתּוֹךְ יָדוֹ טֶפַח[57]. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַחֶבֶל שֶׁמִּפִּי הַבְּהֵמָה עַד יָדוֹ גָּבוֹהַּ מִן הָאָרֶץ טֶפַח אוֹ יוֹתֵר[58]. וּמִפְּנֵי מָה[59] לֹא יִמְשֹׁךְ הַגְּמַלִּים הַקְּשׁוּרִים זֶה בָּזֶה? מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִרְאֶה כְּמִי שֶׁמּוֹלִיכָן לַשּׁוּק שֶׁמּוֹכְרִין בּוֹ הַבְּהֵמוֹת, אוֹ שֶׁמְּשַׁחֲקִין[60] בָּהֶן שָׁם. וּמִפְּנֵי זֶה[61] לֹא תֵּצֵא בְּהֵמָה בְּזוּג[62] שֶׁבְּצַוָּארָהּ[63], וַאֲפִלּוּ הָיָה פָּקוּק שֶׁאֵין לוֹ קוֹל.

56) משנה, שבת נד, א. 57) "שדומה כנושאו בידו, ולא ניכר שהוא אפסר הגמל" (רש"י). 58) "כדי שיהא נראה שהבהמה נמשכת בחבל זה" (רש"י). 59) שבת, שם. 60) כמו שאמרו בסנהדרין (כה:) והעתיקו רבינו בפ"י מהלכות עדות ה"ד: "המשחקים בבהמה חיה ועוף, ואומר כל הקודם את חבירו - יטול בעליו את שניהם", והרי זה כמקח וממכר בשבת, וכמו שכתב רבינו להלן פכ"ג הי"ז. 61) שבת נד, ב. 62) בפעמון. 63) במשנה, שם: "ולא בזוג", וכתבו ה'תוספות' (שם ד"ה משום) שהמדובר בזוג

הארוג לבגד, שאם לא כן יש גם חשש שמא יפול מעליה ויבוא להוליכו ברשות הרבים. וממה שכתב רבינו "שבצוארה", נראה שאינו ארוג בבגד.

י. לֹא תֵּצֵא בְּהֵמָה בְּזוֹג[64] שֶׁבִּכְסוּתָהּ, וְלֹא בְּחוֹתָם[65] שֶׁבְּצַוָּארָהּ[66], וְלֹא בְּחוֹתָם שֶׁבִּכְסוּתָהּ, וְלֹא בְּרִצּוּעָה שֶׁבְּרַגְלָהּ, וְלֹא בְּסוּלָּם שֶׁבְּצַוָּארָהּ. וְאֵין חֲמוֹר יוֹצֵא בְּמַרְדַּעַת[67], אֶלָּא אִם־כֵּן הָיְתָה קְשׁוּרָה לוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת. וְלֹא יֵצֵא גָּמָל בְּמִטְטֶלֶת[68] הַתְּלוּיָה לוֹ בְּכַרְבַּשְׁתּוֹ[69] אוֹ בְּזִנְבוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה קְשׁוּרָה בְּזִנְבוֹ וְחוֹטַרְתּוֹ[70]. וְלֹא יֵצֵא הַגָּמָל עֲקוּד יָד וְלֹא עֲקוּד רֶגֶל[71]. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַבְּהֵמוֹת.

64) בנוסחאות אחרות "בזוג שבצוארה ולא בזוג שבכסותה" ('מעשה רוקח') וזה מיותר, שהרי כבר כתב כן בהלכה ט'. 65) שבת נח, א. כעין מטבע עשויה ממתכת או חומר אחר לסימן הבעלות שהיו קושרים על צואר הבהמה או על כסותה שלא תתלכלך (רש"י שם). 66) "עצים עשויים כשתי וערב על צואר החמור, כדי שלא יחזיר ראשו לגבו לחכך חבורתו" (פירוש המשניות). 67) כסת קשה ששמים על החמור כדי לחממו. 68) "חתיכת בגד קשורה בזנבו לסימן" (פירוש המשניות). 69) המקום הגבוה, החטוטרת, שעל גב הגמל. ובנוסח אחר: "בדבשתו" (שונצינו). 70) חטוטרתו, הגבנון שעל גב הגמל. 71) "עקידת (קשירת) יד ורגל" (שבת נד.), שזה צער גדול לבהמה, ומשוי הוא לה ('חיי אדם'). ועוד טעם אחר: גזירה שמא יפול החבל מעל רגליו ויביאנו בידו (תניא).

יא. אֵין[72] הַתַּרְנְגוֹלִים יוֹצְאִין בְּחוּטִין[73] וְלֹא בְּרִצּוּעוֹת שֶׁבְּרַגְלֵיהֶם[74]. וְאֵין הַכְּבָשִׁין יוֹצְאִין בַּעֲגָלָה שֶׁתַּחַת אַלְיָה שֶׁלָּהֶן[75]. וְאֵין הַכְּבָשׁוֹת יוֹצְאוֹת בְּעֵצִים שֶׁמַּנִּיחִים לָהֶן בְּחָטְמָן כְּדֵי שֶׁיִּתְעַטְּשוּ וְיִפְּלוּ הַתּוֹלָעִין שֶׁבְּמֹחָן[76]. וְאֵין הָעֵגֶל יוֹצֵא בְּעֹל קָטָן שֶׁמַּנִּיחִין לוֹ עַל צַוָּארוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנַע וְיִהְיֶה נוֹחַ לַחֲרִישָׁה. וְלֹא תֵּצֵא בְּהֵמָה בִּשְׁבָכָה[77] שֶׁמַּנִּיחִין לָהּ בְּפִיהָ כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּשַׁךְ אוֹ שֶׁלֹּא תֹּאכַל. לֹא תֵּצֵא הַפָּרָה בְּעוֹר הַקֶּפֶּר[78] שֶׁמַּנִּיחִין לָהּ עַל דַּדֶּיהָ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵינַק מִמֶּנָּה הַשֶּׁרֶץ כְּשֶׁהִיא יְשֵׁנָה. וְלֹא תֵּצֵא בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ - בֵּין לְנוֹי[79], בֵּין לְשַׁמֵּר.[80] עֵז[81] שֶׁחָקַק לָהּ בְּקַרְנֶיהָ, יוֹצְאָה בְּאַפְסָר הַקָּשׁוּר בַּחֲקָק בְּשַׁבָּת. וְאִם תְּחָבוֹ בִּזְקָנָהּ - אָסוּר; שֶׁמָּא תְּנַתְּחֶנּוּ, וְיִבִיאֶנּוּ בְּיָדוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

72) משנה, שבת נד, ב. 73) שברגליהם לסימן שיכירום הבעלים. 74) שלא ישברו את הכלים. 75) שלא תיפצע האליה בסלעים וטרשים כשנגררת על הקרקע. 76) וכל אלה אסורים לצאת בהם ברשות הרבים, שמא יפלו ויביאם בידו ברשות הרבים. 77) מחסום נקשר על פי הבקר כדי שלא תאכל מן החיטים, ונקרא בברייתא (שבת נג.) "חסום". 78) שרץ ששערותיו חדים כמחט. 79) מכיון שאין זה מקובל אצל כולם - אין זה מלבוש (מגיד־משנה להלן הי"ג). 80) מפני שאין הפרה צריכה שימור, שאין דרכה לברוח, וכל שמירה מעולה משאוי הוא (למעלה הי"ח). 81) שבת נב, א. מפני שעז צריכה שמירה ודרכה לצאת באפסר.

יב. הַזְּכָרִים[82] יוֹצְאִים בְּעוֹר הַקָּשׁוּר לָהֶן עַל זַכְרוּתָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ עַל הַנְּקֵבוֹת, וּבְעוֹר הַקָּשׁוּר לָהֶם עַל לִבֵּיהֶם[83] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְּלוּ עֲלֵיהֶם זְאֵבִים, וּבְמַטְלָנִיּוֹת[84] הַמְרֻקָּמוֹת שֶׁמְּיַפִּין אוֹתָן בָּהֶן[85]. וְהָרְחֵלוֹת יוֹצְאוֹת וְאַלְיָה שֶׁלָּהֶן קְשׁוּרָה לְמַעְלָה עַל גַּבָּן כְּדֵי שֶׁיַּעֲלוּ עֲלֵיהֶן הַזְּכָרִים, אוֹ קְשׁוּרָה לְמַטָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ עֲלֵיהֶם הַזְּכָרִים. וְיוֹצְאוֹת מְלֻפָּפוֹת[86] בְּמַטְלָנִיּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן נָקִי. הָעִזִּים יוֹצְאוֹת וְדַדֵּיהֶן קְשׁוּרוֹת[87] כְּדֵי שֶׁיִּיבַשׁ מֵהֶן הֶחָלָב. אֲבָל אִם קְשָׁרָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא הֶחָלָב עַד שֶׁיַּחֲלֹב אוֹתוֹ לָעֶרֶב - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֵצְאוּ[88].

82) משנה, שבת נב, ב. 83) לבם. 84) חתיכות בגד. 85) הראב"ד השיג, שהרי למעלה בהלכה י"א מובא שגם לנוי אסור. אבל נראה שנוי זה מקובל ונהוג יותר, לכן דינו כמלבוש. 86) כרוכות בחתולים. 87) מהודקות יפה שאין חשש שהמטלנית תיפול. 88) שאין המטלית לשם זה מהודקת יפה, ושמא תיפול ויביאנה בידו.

יג. אֵין[89] חֲמוֹר יוֹצֵא בְּאַכָּף[90], אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּשׁוּר לוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת. וְלֹא יֵצֵא הַסּוּס בִּזְנַב שׁוּעָל[91], וְלֹא בִּזְהוֹרִית[92] שֶׁבֵּין עֵינָיו. וְלֹא תֵּצֵא בְּהֵמָה בְּקִרְסְטָל[93] שֶׁבְּפִיהָ, וְלֹא בְּסַנְדָּל שֶׁבְּרַגְלָהּ[94], וְלֹא בְּקָמִיעַ שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה לִבְהֵמָה. אֲבָל יוֹצְאָה הִיא בְּאֶגֶד שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וּבְקַשְׁקַשִּׁים[95] שֶׁעַל גַּבֵּי הַשֶּׁבֶר, וּבְשִׁלְיָה[96] הַמְדֻלְדֶּלֶת בָּהּ. וּפוֹקֵק[97] לָהּ זוֹג שֶׁבְּצַוָּארָהּ, וּמְטַיֶּלֶת בּוֹ בֶּחָצֵר[98]. וְנוֹתֵן מַרְדַּעַת[99] עַל הַחֲמוֹר בְּשַׁבָּת וּמְטַיֵּל בֶּחָצֵר[100]. אֲבָל אֵין תּוֹלִין לָהּ קִרְסְטָל[101] בְּפִיהָ בְּשַׁבָּת.

89) שבת נג, א. 90) כיון שאינו מחממו - אינו מלבוש. ועיין לעיל הלכה י שמרדעת מותר, שהיא לחממו. 91) שתולים בין עיניו שלא תשלוט בו עין רעה (רש"י). 92) משי מצבע אדום לנוי, וראה למעלה שכל נוי שאינו נהוג ומקובל - אינו מלבוש. 93) בנוסח אחר: "לטרסקל" ('מעשה רוקח'). והוא סל מלא שעורים שתולים בצוארה ופיה נתון לתוכו ואוכלת, ותענוג הוא לה, שלא תצטרך לשוח צוארה לארץ (רש"י). 94) שלא תינגף, גזירה שמא יפול מרגליה ויביאנו בידו. 95) שני לוחות קשורים סביב העצם השבורה, שלא תניד אותם עד שיתרפא העצם. 96) כיס הולד התלוי בבהמה אחרי הלידה. 97) סותם את הפעמון שלא ישמיע קול. 98) שלא יחשדוהו שמוליכה למכור בשוק. אבל בשוק אסור - כמבואר בהלכה י. 99) ואין כאן איסור משום טירחא יתירה בשבת, שהרי קר לו אפילו בתקופת תמוז. 100) אבל לא ברשות הרבים, כיון שאינה קשורה לו. 101) שאינו אלא לתענוג בעלמא, בשביל הבהמה שלא תטריח לשוח צוארה לארץ, והרי היא טירחא מיותרת בשבת.

יד. כְּשֵׁם[102] שֶׁאָדָם מְצֻוֶּה עַל שְׁבִיתַת בְּהֶמְתּוֹ בְּשַׁבָּת, כָּךְ הוּא מְצֻוֶּה עַל שְׁבִיתַת עַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בְּנֵי דַעַת וּלְדַעַת עַצְמָן עוֹשִׂין, מִצְוָה עָלֵינוּ לְשָׁמְרָן וּלְמָנְעָן מֵעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת; שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ, וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר. עֶבֶד וְאָמָה שֶׁאָנוּ מְצֻוִּין עַל שְׁבִיתָתָן, הֵם עֲבָדִים שֶׁמָּלוּ וְטָבְלוּ לְשֵׁם עַבְדוּת וְקִבְּלוּ מִצְוֹת שֶׁהָעֲבָדִים חַיָּבִין בָּהֶן[103]; אֲבָל עֲבָדִים שֶׁלֹּא מָלוּ וְלֹא טָבְלוּ, אֶלָּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ בְּלִבַּד - הֲרֵי הֵן כְּגֵר תּוֹשָׁב[104], וּמֻתָּרִין לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת לְעַצְמָן בְּפַרְהֶסְיָא כְּיִשְׂרָאֵל בְּחֹל. וְאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. הוֹאִיל וְגֵר תּוֹשָׁב עוֹשֶׂה מְלָאכָה לְעַצְמוֹ[105] בְּשַׁבָּת, וְגֵר צֶדֶק הֲרֵי הוּא כְּיִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר - בְּמִי נֶאֱמַר "וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר"? זֶה גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהוּא לְקִיטוֹ[106] וּשְׁכִירוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ בֶּן אֲמָתוֹ; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְיִשְׂרָאֵל רַבּוֹ בְּשַׁבָּת, אֲבָל לְעַצְמוֹ עוֹשֶׂה. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַגֵּר זֶה עַבְדּוֹ[107] - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה לְעַצְמוֹ[108].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, כך הוא מצווה על שביתת עבדו ואמתו כו', ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמם בפרהסיא כישראל בחול".

וצריך להבין, הרי משכתב שמותרין לעשות מלאכה בשבת בפרהסיא, מובן הדין כל צרכו, ומה רצה להוסיף במילים "כישראל בחול".

לכאורה אפשר היה לתרץ שהוא לשון המשנה, בה הובאו שלוש דעות: "ת"ר גר תושב מותר לעשות מלאכה לעצמו כישראל בחולו של מועד (בדבר האבד), רבי עקיבא אומר כישראל ביו"ט (אוכל נפש), רבי יוסי אומר... כישראל בחול", ופסק הרמב"ם כרבי יוסי. אלא שתירוץ זה אינו מספיק, כיון שכשפסק הרמב"ם כרבי יוסי, אינו צריך להוסיף "כישראל בחול" שהרי לא הביא שאר הדעות, וממילא גם אין צריך לשלול את הדעות הנוספות, שלא כמו הגמרא שצריכה להביא הדעות השונות בזה.

והביאור בזה: מבואר בספרי הכללים להרמב"ם, שגם כאשר בלשון המשנה ישנו לימוד מיוחד שלא הביאו הרמב"ם, מכל־מקום מדייק וכותב בלשון המשנה, אף כשאין כוונתו לתוכן הדיוק שבמשנה. ועפ"ז יובן מה שכתב "ומותרין לעשות מלאכה בפרהסיא כישראל בחול", הגם שגם ללא תוספת זו לא היה מקום לטעות, מ"מ העתיק את לשון המשנה.

ויש להוסיף: מצינו כמה וכמה עניינים שמחמירים בהם עוד טרם שהגיע זמן החיוב, ולדוגמא "משחרב בית המקדש, התקין ריב"ז שיהיה יום ט"ז בניסן כולו אסור לאכול חדש, כי מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד לא אכלנו בהאיר המזרח, השתא נמי ניכול כו'". ועפ"ז יש סברא לומר שעבד זה יהיה אסור מעשיית מלאכה בשבת בפרהסיא, כי מכיון שהוא עבד בבית ישראל, יש מקום להניח שבסופו של דבר יסכים למול ולטבול, ואז יש לחשוש שיאמר אשתקד עשיתי מלאכתי בשבת בפרהסיא, ומדוע לא אעשה כן גם היום, ועאכו"כ בשפחה, שכן עבד שצריך למול "משהים אותו עד שיתרפא רפואה שלימה ואח"כ מטבילין אותו", משא"כ שפחה שיכולה לטבול מיד, לכן משמיענו הרמב"ם שמותרים לעשות מלאכה בשבת לעצמם בפרהסיא, כי כל התקנות והסייגים שעשו חכמים אינם אלא בנוגע לישראל.

(על־פי לקו"ש חלק ל"א עמוד 119)

102) יבמות מח, ב. 103) כל המצוות שאשה חייבת בהן, גם עבד כנעני חייב. ודווקא אם מל וטבל לשם עבדות, אבל עבד ערל עובד־כוכבים שאינו רוצה לקבל עליו עול מצוות, אסור להחזיקו (מגיד־משנה ורבינו בהל' עכו"ם פ"י ה"ו). והראב"ד חולק כאן, וסובר שאין כוונת התורה לעבד ואמה שמלו וטבלו לשם עבדות, אלא לעבד ואמה התושבים שלא יעשו מלאכתו, שלא תאמר שבות בעלמא הוא, שאמירה לנכרי שבות, אלא אסור להעבידם. 104) כמבואר בהל' מלכים פ"ח ה"י וי"א. שבע מצוות שנצטוו בני נח הן: עבודת אלילים, ברכת ה', גילוי עריות, שפיכות דמים, גזל, דינים ואבר מן־החי. 105) אבל לצורך ישראל אסור משום שבות, כמבואר למעלה בפ"ו הי"ב. 106) שמלאכתו ללקוט ולעבוד בשדה בשביל ישראל. 107) של ישראל עובד לעצמו, אבל עבד עברי הוא כישראל גמור. וכן מובא ב'מכילתא' (משפטים): "וינפש בן אמתך והגר - זה גר תושב. או אינו אלא גר צדק, כשהוא אומר: וגרך אשר בשעריך, הרי גר צדק אמור"; "וינפש בן אמתך - זה עבד ערל. או אינו אלא בן ברית, כשהוא אומר: עבדך ואמתך (שמותר), הרי בן ברית אמור". 108) אבל לרבו אסור לשעבדו, ומי שיבין כוונת התורה ולא ירבה לשעבד אותם (עבדים וגרים), ואפילו בדבר המותר כשאיבת מים רבים ועבודה גדולה שבה טורח וקושי, או לעורר אותם משנתם, לפי שהוא יתברך אמר: "למען ינוח עבדך ואמתך כמוך", והבן מילת "כמוך" שהיא בענין המנוחה" ('מעשה רוקח' בשם כתב־יד מהרמב"ם).

יום שלישי י"ח מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו שבותין של דבריהם, שאסרום פן יבוא לעשות מלאכה מן האבות, או מתולדותיהן. ונמשך לזה ביאור מה שמותר (שהיה באפשר לחוש בו מפני שיש לו דמיון לדברים אלו). והתחיל רבינו בביאור הדברים שנאסרו מחמת הראשונה, ואחר כך אותן הדברים שנאסרו מחמת השנייה, וכן על הסדר, ויש אבות מלאכות שאין שבותין בגללן. ונתבארו בפרק זה שבותי עשר מלאכות המבוארות בפרק שמיני.

א. נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה "תִּשְׁבֹּת"[2] - אֲפִלּוּ מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְלָאכָה חַיָּב לִשְׁבֹּת מֵהֶן[3]. וּדְבָרִים הַרְבֵּה הֵן שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים מִשּׁוּם שְׁבוּת[4]. מֵהֶן דְּבָרִים אֲסוּרִים מִפְּנֵי שֶׁהֵן דּוֹמִים לִמְלָאכוֹת, וּמֵהֶן דְּבָרִים אֲסוּרִים גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא מֵהֶן אִסּוּר סְקִילָה. וְאֵלּוּ הֵן[5]:

2) "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות" (שמות פרק כ"ג, פסוק י"ב). 3) בספרא (אחרי פ"ז) "אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה כרת וכו' מנין שלא יעלה באילן כו' תלמוד לומר שבתון . . .". ויש מפרשים שאם עמל האדם כל היום בדברים שאינן מלאכות עובר הוא במצות עשה של שבתון וכן דעת הרמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא פרק כ"ג, פסוק כ"ד). ולהלן בפרק כד הלכה י"ב כתב רבינו: "שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כליו מפינה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה: למען ינוח" ועיין לעיל פרק א' הלכה א'. 4) הוא הנקרא בתלמוד: "עובדין דחול", וכתב רבנו בתשובה שאין הכוונה לאסור כל מה שעושה בחול, "שאם כן לא יאכל כדרך שהוא אוכל בחול, ולא יסב כדרך שמיסב בחול, שלא אסרו חכמים אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה, כגון מי שנשברה לו חבית של יין לא יספג היין, שאם תתיר לו שמא יבוא לידי סחיטה, נתפזרו לו פירות בחצרו לא יתן לתוך הסל או לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, שאם תתיר לו שמא יבוא לידי עימור" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן ס"ד). 5) לפי סדרם של ל"ט אבות מלאכות שנפרטו למעלה, החל מפרק ז'.

ב. כָּל[6] הַמַּשְׁוֶה גֻּמּוֹת[7] - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ. לְפִיכָךְ[8] אָסוּר לְהִפָּנוֹת בְּשָׂדֶה הַנִּירָה[9] בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַשְׁוֶה גֻּמּוֹת. הַמְפַנֶּה[10] אֶת הָאוֹצָר בְּשַׁבָּת מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ לִדְבַר מִצְוָה[11], כְּגוֹן שֶׁיַּכְנִיס בּוֹ אוֹרְחִים אוֹ יִקְבַּע בּוֹ מִדְרָשׁ - לֹא יִגְמֹר אֶת כָּל הָאוֹצָר, שֶׁמָּא יָבוֹא לְהַשְׁוּוֹת גֻּמּוֹת. טִיט[12] שֶׁעַל גַּבֵּי רַגְלוֹ - מְקַנְּחוֹ בְּכֹתֶל אוֹ בְּקוֹרָה, אֲבָל לֹא בְּקַרְקַע, שֶׁמָּא יָבוֹא לְהַשְׁוּוֹת גֻּמּוֹת. לֹא יָרֹק בְּקַרְקַע וְיָשׁוּף בְּרַגְלוֹ, שֶׁמָּא יַשְׁוֶה גֻּמּוֹת. וּמֻתָּר[13] לִדְרֹס הָרֹק שֶׁעַל גַּבֵּי קַרְקַע וְהוֹלֵךְ לְפִי תֻּמּוֹ[14].

6) (מסכת שבת דף ע"ג עמוד ב'). 7) בשדה, כמו שכתוב להלן בסמוך, וכמו שכתב לעיל פרק ח' הלכה א', אבל המשווה גומות בבית חייב משום בונה (לעיל פרק י' הלכה י"ב). 8) (מסכת שבת דף פ"א עמוד ב'). 9) שדה שנחרשה בפעם הראשונה לפני הזריעה, ומצויים בה רגבים וגומות (גמרא שם). 10) משנה (מסכת שבת דף קכ"ו עמוד ב'). 11) ראה להלן פרק כ"ו הלכה ט"ו. 12) (מסכת שבת דף קמ"א עמוד א'). 13) (מסכת שבת דף קכ"א עמוד ב'). 14) כשאינו מתכוון להשוות גומות.

ג. נָשִׁים[15] הַמְשַׁחֲקוֹת בְּאֱגוֹזִים וּשְׁקֵדִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אֲסוּרוֹת לְשַׁחֵק בָּהֶן בְּשַׁבָּת, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לְהַשְׁוּוֹת גֻּמּוֹת[16]. וְאָסוּר[17] לְכַבֵּד אֶת הַקַּרְקַע, שֶׁמָּא יַשְׁוֶה גֻּמּוֹת, אֶלָּא אִם־כֵּן הָיָה רָצוּף בַּאֲבָנִים[18]. וּמֻתָּר לְזַלֵּף מַיִם עַל גַּבֵּי הַקַּרְקַע[19], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יַשְׁוֶה גֻּמּוֹת; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְכָךְ. אֵין סָכִין[20] אֶת הַקַּרְקַע, וַאֲפִלּוּ הָיָה רָצוּף בַּאֲבָנִים[21]. וְאֵין נוֹפְחִין אוֹתוֹ וְאֵין מְדִיחִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב, כָּל־שֶׁכֵּן בְּשַׁבָּת. שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לְהַשְׁוּוֹת גֻּמּוֹת בִּזְמַן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֵּן בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָצוּף.

15) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 16) "שיכין דרך לגלגל האגוז". 17) (מסכת שבת דף צ"ה עמוד א'). 18) להזות מים שלא יעלה האבק. 19) אפילו אינה מרוצפת. 20) "מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ ובקש להדיח לו קרקע, אמר לו: אין מדיחין; לסוך לו קרקע, אמר לו: אין סכין" (מסכת שבת דף מ' עמוד ב'). 21) (מסכת פסחים דף ס"ד עמוד א') "כמעשהו (הקרבת קרבן פסח) בחול, כך מעשהו בשבת (אם חל ערב פסח בשבת), אלא שהכהנים מדיחים (במים) את העזרה (מדם הקרבנות) שלא ברצון חכמים". ובעזרה היתה רצפה של שיש ובכל זאת אסרו חכמים (תוספות יום טוב). ולא אסרו אלא סיכה, ניפוח והדחה, אבל בכיבוד הבית לא גזרו, משום שיש בו צורך יותר (מגיד משנה).

ד. חָצֵר[22] שֶׁנִּתְקַלְקֵל בְּמֵימֵי הַגִּשָׁמִים, מֵבִיא תֶּבֶן[23] וּמְרַדֶּה[24] בָּהּ. וּכְשֶׁהוּא מְרַדֶּה - לֹא יְרַדֶּה לֹא בְּסַל וְלֹא בְּקֻפָּה, אֶלָּא בְּשׁוּלֵי הַקֻּפָּה[25]; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לְהַשְׁוּוֹת גֻּמּוֹת.

22) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 23) דבר הראוי למאכל בהמה או לצורך אחר, שאינו מבטלו שם ובדעתו לפנותו, אבל בטיט, חול וצרורות אסור (אורח חיים שי"ג). 24) שוטח. 25) "כשהוא מרדה אינו מרדה בסל או בקופה (כדרך חול) אלא בשולי הקופה (שנשברה הקופה ונשארו השולים)" (גמרא שם).

ה. הַמַּשְׁקֶה[26] אֶת הַזְּרָעִים - חַיָּב מִשּׁוּם זוֹרֵעַ. לְפִיכָךְ[27] אָסוּר לִשְׁאֹב מִן הַבּוֹר בְּגַלְגַּל[28], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְמַלֵּא לְגִנָּתוֹ וּלְחֲרֵבָתוֹ. וּמִפְּנֵי זֶה, אִם הָיָה הַבּוֹר שֶׁל גַּלְגַּל בֶּחָצֵר[29] - מֻתָּר לְמַלֹּאת מִמֶּנּוּ בְּגַלְגַּל.

26) (מסכת מועד קטן דף ב' עמוד ב'). 27) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 28) אופן שעל הבור להוריד ולהעלות הדלי, ודווקא בגלגלים גדולים שממלאים הרבה מים, אבל בגלגלים (קטנים) שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט מותר (רבנו תם). 29) ובכל מקום שאין סביבתו גינה או חורבה (כסף משנה).

ו. הַתּוֹלֵשׁ[30] - חַיָּב מִשּׁוּם קוֹצֵר. לְפִיכָךְ[31] אָסוּר לִרְדּוֹת דֶּשֶׁא מִכְּוֵרֶת בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּתוֹלֵשׁ[32]. אֵין[33] עוֹלִין בָּאִילָן - בֵּין לַח, בֵּין יָבֵשׁ - וְאֵין נִתְלִין בָּאִילָן, וְאֵין נִסְמָכִין בְּאִילָן. וְלֹא יַעֲלֶה מִבְּעוֹד יוֹם

1 **לֵישֵׁב שָׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בִּמְחֻבָּר**
2 **לַקַּרְקַע כְּלָל, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְלֹשׁ.**

30) (מסכת שבת דף ק"ז עמוד ב'). 31) (מסכת שבת דף צ"ה עמוד א'). 32) שעוקר את הדבש ממקום חיבורו בכוורת, ודווקא כשהדבש דבוק ומחובר לכוורת, אבל נתלש או צף על גביה מותר ("מגיד משנה"). 33) משנה (מסכת ביצה דף ל"ו עמוד ב').

3 **ז. פֵּרוֹת[34] שֶׁנָּשְׁרוּ בְּשַׁבָּת - אָסוּר לְאָכְלָן עַד מוֹצָאֵי**
4 **שַׁבָּת[35], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְלֹשׁ[36]. הַדֵּס[37] הַמְחֻבָּר - מֻתָּר**
5 **לְהָרִיחַ בּוֹ; שֶׁאֵין הֲנָיָתוֹ אֶלָּא לְהָרִיחַ בּוֹ, וַהֲרֵי רֵיחוֹ**
6 **מָצוּי[38]. אֲבָל אֶתְרוֹג וְתַפּוּחַ וְכָל הָרָאוּי לַאֲכִילָה -**
7 **אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ בִּמְחֻבָּר; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָקֵץ אוֹתוֹ**
8 **לְאָכְלוֹ.**

34) (מסכת ביצה דף ג' עמוד א'). 35) ואין צורך להמתין כדי שיעשו, כיון שלא נעשה בהם מלאכה רק נשרו מעצמם, אבל אם לקט גוי בשבת לצורך ישראל אסורים בערב בכדי שיעשו כמבואר בפרק ו' הלכה ב'. 36) דוקא בפירות אילן שייך טעם זה, מכיון שבקלות יכול לתלשם, אבל צנון ולפת שמוציאים אותם במעדר בודאי יזכור שהיום שבת (תוספת שם). 37) (מסכת סוכה דף ל"ז עמוד ב'). 38) ויכול להריח בו גם במחובר.

9 **ח. אִילָן[39] שֶׁהָיוּ שָׁרָשָׁיו גְּבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה**
10 **טְפָחִים - אָסוּר לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן[40]; וְאִם אֵינָן גְּבוֹהִין**
11 **שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הֵן כָּאָרֶץ[41]. הָיוּ בָּאִין מִלְּמַעְלָה**
12 **מִשְּׁלֹשָׁה לְתוֹךְ שְׁלֹשָׁה[42] - מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן[43]. הָיוּ**
13 **גְּבוֹהִין שְׁלֹשָׁה - אַף־עַל־פִּי שֶׁצִּדָּן אֶחָד שָׁוֶה לָאָרֶץ,**
14 **אוֹ שֶׁיֵּשׁ חָלָל תַּחְתֵּיהֶן שְׁלֹשָׁה - אָסוּר לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן.**

39) משנה (מסכת עירובין דף צ"ט עמוד ב'). 40) משום שאין משתמשים באילן כמבואר בהלכה ו'. 41) ומותר לישב עליהם. 42) שלאחר שהוגבהו חזרו ונכפפו. 43) במקום שאין גבוהים שלשה.

15 **ט. אֵין[44] רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא**
16 **יַחְתֹּךְ זְמוֹרָה[45] לְהַנְהִיגָהּ. וְאֵין נִתְלִין בִּבְהֵמָה[46]. וְלֹא**
17 **יַעֲלֶה מִבְּעוֹד יוֹם לֵישֵׁב עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת. וְאֵין[47]**
18 **נִסְמָכִין[48] לְצִדֵּי בְּהֵמָה, וְצִדֵּי צְדָדִין[49] מֻתָּרִין. עָלָה[50]**
19 **בְּאִילָן בְּשַׁבָּת: בְּשׁוֹגֵג - מֻתָּר לִירֵד, בְּמֵזִיד אָסוּר**
20 **לִירֵד. וּבִבְהֵמָה, אֲפִלּוּ בְּמֵזִיד - יֵרֵד, מִשּׁוּם צַעַר**
21 **בַּעֲלֵי חַיִּים[51]. וְכֵן[52] פּוֹרְקִין הַמַּשָּׂאוֹי מֵעַל הַבְּהֵמָה**
22 **בְּשַׁבָּת, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים.**

44) משנה (מסכת ביצה דף ל"ו עמוד ב'). 45) ענף מן האילן וחייב משום תולש שהוא תולדות קוצר. 46) כמו באילן, ושניהם מטעם אחד נאסרו ("מגיד משנה"). 47) (מסכת עירובין דף ק' עמוד א'). 48) (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד א'). 49) "כגון שנעץ יתד באילן ותלה בו כלכלה (סל) מבעוד יום, היתד – נקרא צדדין והכלכלה – צדי צדדין וכן כל כיוצא בזה" ("מגיד משנה"). 50) (מסכת עירובין דף ק' עמוד א'). 51) ירושלמי (מסכת ביצה פרק ח' הלכה ב'): "מפני מה אמרו: היה רוכב על גב בהמה אומרים לו רד? – שהוא מצווה על שביתת בהמה כמוהו (שמות פרק כג): למען ינוח שורך וחמורך"; ובמכילתא: תן לבהמה נייח (מנוחה), שלא יהא לה צער". 52) (מסכת שבת דף קנ"ד עמוד ב').

23 **י. כֵּיצַד?[53] הָיְתָה בְּהֵמָתוֹ טְעוּנָה שָׁלִיף[54] שֶׁל תְּבוּאָה**
24 **- מַכְנִיס רֹאשׁוֹ תַּחְתָּיו, וּמְסַלְּקוֹ לְצַד אַחֵר, וְהוּא**
25 **נוֹפֵל מֵאֵלָיו. הָיָה בָּא מִן הַדֶּרֶךְ בְּלֵיל שַׁבָּת וּבְהֵמָתוֹ**
26 **טְעוּנָה - כְּשֶׁיַּגִּיעַ לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה, נוֹטֵל אֶת הַכֵּלִים**
27 **הַנִּטָּלִין בְּשַׁבָּת; וְשֶׁאֵינָן נִטָּלִין - מַתִּיר הַחֲבָלִים**
28 **וְהַשַּׂקִּין נוֹפְלִין[55]. הָיוּ בַּשַּׂקִּין דְּבָרִים הַמִּשְׁתַּבְּרִים:**
29 **אִם הָיוּ שַׂקִּין קְטַנִּים - מֵבִיא כָּרִים וּכְסָתוֹת וּמַנִּיחַ**
30 **תַּחְתֵּיהֶן, וְהַשַּׂקִּין נוֹפְלִין עַל הַכָּרִים; שֶׁהֲרֵי אִם יִרְצֶה**
31 **לִשְׁלֹף הַכַּר - שׁוֹלֵף, מִפְּנֵי שֶׁהַשַּׂקִּים קְטַנִּים וְקַלִּים,**
32 **וְנִמְצָא שֶׁלֹּא בִּטֵּל הַכְּלִי מֵהֶכֵּנוֹ[56]. הָיְתָה טְעוּנָה**
33 **עֲשָׂשִׁיּוֹת[57] שֶׁל זְכוּכִית - מַתִּיר הַשַּׂקִּים וְהֵן נוֹפְלִין;**
34 **שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּשָּׁבְרוּ - אֵין בְּכָךְ הֶפְסֵד גָּדוֹל, שֶׁהֲרֵי**
35 **הַכֹּל לְהַתָּכָה עוֹמֵד, וּלְהֶפְסֵד מוּעָט לֹא חָשְׁשׁוּ. הָיוּ**
36 **הַשַּׂקִּים גְּדוֹלִים וּמְלֵאִים כְּלֵי זְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם -**
37 **פּוֹרֵק בְּנַחַת[58]. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יַנִּיחֵן שָׁם עַל גַּבֵּי**
38 **בְּהֵמָה, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים[59].**

53) פורקים (מסכת שבת דף קנ"ד עמוד ב'). 54) משא. 55) שלא יגע בהם בידיו. 56) מבואר בפרק כ"ה הלכה ג'. 57) פנסים. 58) שמפני הפסד מרובה התירו לטלטל ולבטל כלי מהיכנו ("מגיד משנה"). 59) שהוא מן התורה (שמות כ"ג, ה'): "כי תראה חמור שונאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו, עזוב תעזב עמו" – מצוה לפרק את המשא משום צער בעלי חיים (בבא מציעא דף ל"ב עמוד א').

39 **יא. הַמְדַבֵּק פֵּרוֹת[60] עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ גּוּף אֶחָד - חַיָּב**
40 **מִשּׁוּם מְעַמֵּר. לְפִיכָךְ[61], מִי שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ לוֹ פֵּרוֹת בַּחֲצֵרוֹ**
41 **- מְלַקֵּט עַל־יָד עַל־יָד וְאוֹכֵל[62]. אֲבָל לֹא יִתֵּן לֹא**
42 **לְתוֹךְ הַסַּל וְלֹא לְתוֹךְ הַקֻּפָּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה**
43 **בְּחֹל; שֶׁאִם יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, שֶׁמָּא**
44 **יִכְבְּשֵׁם בְּיָדוֹ בְּתוֹךְ הַקֻּפָּה וְיָבוֹא לִידֵי עִמּוּר[63]. וְכֵן[64]**
45 **אֵין מְקַבְּצִין אֶת הַמֶּלַח וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה**
46 **כִּמְעַמֵּר[65].**

60) ראה למעלה בפרק ח' הלכה ו'. 61) (מסכת שבת דף קמ"ג עמוד ב'). 62) לדעת התוספות אין צורך לאכול מיד, ומותר לקבץ ולתת לתוך "כפו או כסותו", ורק לתוך סל אסור; אבל אם נפלו לתוך עפר וצרורות, אסור ללקטם משום בורר, ואין היתר רק אם מלקט על יד על יד ואוכל ("בית יוסף" והגר"א של"ה). 63) לדעת התוספות (מסכת ביצה דף ל"א עמוד א') אין חיוב עימור אלא במקום גידולם (עי' הגה"מ). 64) (מסכת שבת דף ע"ג עמוד ב').

65) נראה כמעמר ולא מעמר ממש, כי אין עימור אלא בגידולי קרקע, כמבואר למעלה פרק ח' הלכה ה'.

1 **יב. מְפָרֵק[66] - חַיָּב מִשּׁוּם דָּשׁ, וְהַסּוֹחֵט זֵיתִים**
2 **וַעֲנָבִים - חַיָּב מִשּׁוּם מְפָרֵק[67]. לְפִיכָךְ[68] אָסוּר לִסְחֹט**
3 **תּוּתִים וְרִמּוֹנִים, הוֹאִיל וּמִקְצָת בְּנֵי אָדָם סוֹחֲטִים**
4 **אוֹתָם כְּזֵיתִים וַעֲנָבִים, שֶׁמָּא יָבוֹא לִסְחֹט זֵיתִים**
5 **וַעֲנָבִים. אֲבָל שְׁאָר פֵּרוֹת, כְּגוֹן פְּרִישִׁין[69] וְתַפּוּחִים**
6 **וְעֲזָרְדִין[70] - מֻתָּר לְסָחֲטָן בְּשַׁבָּת[71], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בְּנֵי**
7 **סְחִיטָה.**

66) מבואר למעלה בפרק ח' הלכה ז'. 67) משום שעומדים להסחט למשקין. 68) משנה (מסכת שבת דף קמ"ג עמוד ב'). 69) פרי עץ כעין תפוח גדול, נאכל חי ומבושל, נקרא גם חבוש. 70) מין פרי עץ, כתפוח קטן. 71) משום שהם עומדים לאכילה ולא למשקין, אין שם משקה על המיץ היוצא מהם, ודומה למפריד אוכל מתוך אוכל.

8 **יג. כְּבָשִׁין[72] וּשְׁלָקוֹת[73] שֶׁסְּחָטָן: אִם לְרַכֵּךְ גּוּפָן[74] -**
9 **מֻתָּר, וְאִם לְהוֹצִיא מֵימֵיהֶן - אָסוּר. וְאֵין מְרַסְּקִין[75]**
10 **אֶת הַשֶּׁלֶג[76], שֶׁיָּזּוּבוּ מֵימָיו; אֲבָל מְרַסֵּק הוּא לְתוֹךְ**
11 **הַקְּעָרָה אוֹ לְתוֹךְ הַכּוֹס. הַשּׁוּם וְהַבֹּצֶר[77] וְהַמְּלִילוֹת[78]**
12 **שֶׁרִסְּקָן[79] מִבְּעוֹד יוֹם: אִם[80] מְחֻסָּרִין דִּיכָה[81] - אָסוּר**
13 **לִגְמֹר דִּיכָתָן בְּשַׁבָּת; וְאִם מְחֻסָּרִין שְׁחִיקָה בַּיָּד -**
14 **מֻתָּר לוֹ לִגְמֹר שְׁחִיקָתָן בְּשַׁבָּת. לְפִיכָךְ מֻתָּר לִגְמֹר**
15 **שְׁחִיקַת הָרִיפוֹת[82] בְּעֵץ הַפָּרוּר[83] בְּתוֹךְ הַקְּדֵרָה**
16 **בְּשַׁבָּת[84] אַחַר שֶׁמּוֹרִידִין אוֹתָהּ מֵעַל הָאֵשׁ[85].**

72) (מסכת שבת דף קמ"ה עמוד א') פירות וירקות כבושים בחומץ ובמלח. 73) ירקות ששלקן קודם השבת ונשארו מימיהם בהם (ר"ח). 74) שכיון שאינו צריך למימיהם אינו אסור משום סחיטה. 75) כותשים לרסיסים (מסכת שבת דף נ"א עמוד ב') ואיסורו משום סוחט, שהרי כתבו רבינו בתוך הלכות סחיטה. ויש אומרים שאיסורו משום מוליד דבר חדש בשבת (עיין רש"י שם). 76) בנ"א: "את השלג ואת הברד" (מעשה רוקח). 77) "ענבים בתחילתם כשהן דקים, מוציא מהם משקה לטבל בו בשר, לפי שהוא חזק וקורב להחמיץ" (רש"י). 78) "שבלים שלא בשלו כל צרכם מרסקם להוציא מהם מיץ ומטבל במשקה שזב מהן" (רש"י). 79) להוציא מהם שמנם ומחוסרים עדיין דיכה ושחיקה. 80) (מסכת שבת דף י"ט עמוד ב'). 81) במדוכה שדכים בה דברים יבשים לשברם ולעשותם דקים. 82) מאכל שעורים כתושות במכתש. 83) כף גדולה. 84) "כיון שכבר דכו אותם במדוכה ונתבשל כל צרכם, ואין מחוסרים אלא מעט שחיקה ועירוב" ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן ס"ג). 85) ובעודה על האש יש אומרים שאסור משום מבשל אף על פי שכבר נתבשל כל צרכו (משנה ברורה סימן שכ"א סעיף קטן ע"ט).

17 **יד. הַמּוֹלֵל[86] מְלִילוֹת[87] - מוֹלֵל בְּשִׁנּוּי[88], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
18 **יַרְאֶה[89] כְּדָשׁ. הַיּוֹנֵק[90] בְּפִיו - פָּטוּר. וְאִם הָיָה גוֹנֵחַ[91]**
19 **- מֻתָּר לוֹ לִינֹק בְּפִיו; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְפָרֵק כִּלְאַחַר**
20 **יָד[92], וּמִשּׁוּם צַעֲרוֹ לֹא גָּזְרוּ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם**
21 **סַכָּנָה[93].**

86) (מסכת שבת דף קכ"ח עמוד א') מחכך בן אצבעותיו. 87) בין לרכך את האוכל ובין להוציאו מן הקשין ("מגיד משנה"). 88) מעט בראשי אצבעותיו (גמרא שם). 89) אבל אינו דש ממש כיון שמולל ביד ולא בכלי (תניא). 90) (מסכת כתובות דף ס' עמוד א'). 91) משתעל בקושי שרפואתו לינק חלב מהבהמה. 92) על ידי שינוי, שאינו אסור אלא מדרבנן, והתירו במקום צער. 93) כי במקום סכנה הותרה אף מלאכה גמורה כמבואר בפרק ב' הלכה א'.

22 **טו. פֵּרוֹת[94] שֶׁזָּבוּ[95] מֵהֶן מַשְׁקִין בְּשַׁבָּת: אִם זֵיתִים**
23 **וַעֲנָבִים[96] הֵן - אָסוּר לִשְׁתּוֹת אוֹתָן הַמַּשְׁקִין עַד**
24 **מוֹצָאֵי שַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְכַּוֵּן וְיִסְחֹט אוֹתָן בְּשַׁבָּת;**
25 **וְאִם תּוּתִים וְרִמּוֹנִים הֵן[97]: אִם הִכְנִיסָן לַאֲכִילָה -**
26 **מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ מֵהֶן מֻתָּרִין, וְאִם הִכְנִיסָן לְדָרְכָן -**
27 **מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ מֵהֶן אֲסוּרִין עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת.**

94) משנה (מסכת שבת קמ"ג עמוד ב'). 95) מעצמם. 96) אפילו עומדים לאכילה, כיון שרובם עומדים לסחיטה, חוששים שמא יסחוט בשבת. 97) סתמם לאכילה ורק לפעמים לסחיטה.

28 **טז. זֵיתִים[98] וַעֲנָבִים שֶׁרִסְּקָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת, וְיָצְאוּ מֵהֶן**
29 **מַשְׁקִין מֵעַצְמָן - מֻתָּרִין; וְכֵן חַלּוֹת דְּבַשׁ[99] שֶׁרִסְּקָן**
30 **מֵעֶרֶב שַׁבָּת - מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן בְּשַׁבָּת מֻתָּרִין;**
31 **שֶׁאֵין כָּאן מָקוֹם לִגְזֵרָה[100], שֶׁכְּבָר רִסְּקָן מִבְּעֶרֶב.**

98) משנה (שבת דף קמ"ג עמוד ב'). 99) הדבש כמו שהוא בכוורת. 100) שמא יסחט בשבת, כיון שרסקן יזוב המשקה מאליו, ואין חיוב חטאת גם אם יסחט בידים.

32 **יז. זוֹרֶה[101] וּבוֹרֵר - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת הֵן[102]. לְפִיכָךְ,**
33 **אַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לִמְלֹל מְלִילוֹת בְּרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו,**
34 **כְּשֶׁהוּא[103] מְנַפֵּחַ - מְנַפֵּחַ בְּיָדוֹ אַחַת[104] בְּכָל כֹּחוֹ,**
35 **אֲבָל לֹא בְּקָנוֹן[105] וְלֹא בְּתַמְחוּי[106]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְנַפֶּה**
36 **בְּנָפָה וּבְכַבָּרָה, שֶׁהוּא חַיָּב. וְהַמְשַׁמֵּר[107] שְׁמָרִים -**
37 **תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר אוֹ מְרַקֵּד הוּא. לְפִיכָךְ, אַף־עַל־פִּי**
38 **שֶׁמֻּתָּר לְסַנֵּן יַיִן צָלוּל אוֹ מַיִם צְלוּלִין בְּסוּדָרִין[108] אוֹ**
39 **בִּכְפִיפָה מִצְרִית[109], לֹא יַעֲשֶׂה גֶּמָא בַּסּוּדָר[110]; שֶׁלֹּא**
40 **יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לְשַׁמֵּר**
41 **בְּמְשַׁמֶּרֶת. וְכֵן אָסוּר[111] לִתְלוֹת אֶת הַמְשַׁמֶּרֶת[112] כְּדֶרֶךְ**
42 **שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, שֶׁמָּא יָבוֹא לְשַׁמֵּר. וְכֵן הַמְחַבֵּץ[113]**
43 **- תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר הוּא. לְפִיכָךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹתְנִין**
44 **שַׁמְשְׁמִין וֶאֱגוּזִים לִדְבַשׁ, לֹא יְחַבְּצֵם[114] בְּיָדוֹ.**

101) זורק את הדגן הנדוש ברוח לנקותו מן המוץ. 102) כמבואר בפרק ח' הלכה י"א. 103) (מסכת ביצה דף י"ב עמוד ב'). 104) אבל בשתי ידיו, לדבקן יחד ולנפח בהן כדי לנקותן מהמוץ אסור. 105) "כלי עשוי כמרזב, מנענע בו והאוכל יוצא והפסולת נשארת בכלי" (רש"י). 106) קערה גדולה. 107) המסנן יין ב"משמרת" – היא

שק שנותנים בתוכו שמרי היין והיין יורד ממנו זך וצלול, והמשמרת קולטת את השמרים, ואסרו חכמים לתלות (המשמרת) על הכלי בשבת, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, והמסנן שמרים בשבת עושה מלאכה הוא תולדת בורר או מרקד" (פירוש המשניות שבת פרק כ' משנה א') וראה פרק ח' הלכה י"ד. 108) ואין כאן איסור מצד כיבוס הסודרין כיון שאינו מתכוון לכך (הגר"א שי"ט ס"ק י"ט). 109) סל עשוי מנצרי דקל. 110) (מסכת שבת דף קל"ט עמוד ב') בפי הכלי כמו בחול שמא יבא לידי סחיטה. 111) משנה (מסכת שבת דף קל"ז עמוד ב'). 112) "שמסננים בה שמרי יין ומותח פיה לכל צד בעיגול ונעשה כאהל על חלל הכלי" (רש"י); ורבינו כתב בתשובה: "אין הטעם באיסור תליית המשמרת מפני שהוא עושה אהל, אלא אסור תלייתה מדרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן ס"ד). 113) עושה חמאה על ידי טריפת החלב וסכסוכו. 114) תוספתא (מסכת שבת פרק י"ג). לפני כ"י ווין "ובלבד שלא יחבוץ" אבל לפי נוסחת הדפוס "ובלבד שלא יגבל" נראה שאיסורו משום לש (ועיין מג"א שי"ט ס"ק י"ט).

1 **יח. הַמְחַתֵּךְ[115] אֶת הַיָּרָק[116] דַּק דַּק כְּדֵי לְבַשְּׁלוֹ[117] -**
2 **הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת טוֹחֵן, וְחַיָּב. לְפִיכָךְ אֵין מְרַסְּקִין לֹא**
3 **אֶת הַשַּׁחַת[118] וְלֹא אֶת הֶחָרוּבִין לִפְנֵי בְּהֵמָה - בֵּין**
4 **דַּקָּה, בֵּין גַּסָּה - מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּטוֹחֵן[119]. אֲבָל**
5 **מְחַתְּכִין[120] אֶת הַדְּלוּעִין[121] לִפְנֵי הַבְּהֵמָה, וְאֶת הַנְּבֵלָה**
6 **לִפְנֵי הַכְּלָבִים; שֶׁאֵין טְחִינָה בַּפְּרוֹת[122]. וּמַתִּירִין[123]**
7 **אֲלֻמּוֹת שֶׁל עָמִיר[124] לִפְנֵי בְּהֵמָה, וּמְפַסְּפֵס[125] בְּיָדוֹ[126]**
8 **אֲלֻמּוֹת קְטַנּוֹת, אֲבָל לֹא אֲלֻמּוֹת גְּדוֹלוֹת, מִפְּנֵי הַטַּרַח**
9 **שֶׁבָּהֶן.**

115) (מסכת שבת דף ע"ד עמוד ב'). 116) התלוש. 117) בערב. אבל אם אוכלו מיד מותר לחתכו דק דק (כסף משנה) וראה להלן הלכה כ'. 118) ירק של תבואה הנקצרת לפני גמר בישולה למאכל בהמה. 119) שכיון שהם יכולים לאכול בלי ריסוק הרי זה כמחתך שלא לצורך אכלה שחייב משום טוחן (ט"ז סימן שכ"ד ס"ק ה'). 120) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד א'). 121) פרי אדמה מין האבטיח ("קירביס") ומחתכם אותם תלושים. 122) מוסב למה שנאמר למעלה: "אין מרסקין את השחת וכו' מפני שנראה כטוחן" ואילו טוחן ממש אינו, ועל זה כתב: "שאין טחינה בפירות" (כסף משנה). כלומר כיון שהוא לאכול מיד. 123) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד א'). 124) חציר לבהמה הקשור בכמה מקומות. 125) מפרך שמחתך אותם בין שתי הידים" (פירוש המשניות). 126) "שכן דרך שמפזרים לבהמה העשבים ויפים לה לאכלם, שכשהם דחוקים מתחממים ואינה מריחה ריחם כל כך וקצה בהם" (רש"י).

10 **יט. חֲבִילֵי[127] פֵּאָה[128] וְאֵזוֹב[129] וְקוֹרְנִית[130] וְכַיּוֹצֵא**
11 **בָּהֶן, שֶׁהִכְנִיסָן לְמַאֲכַל בְּהֵמָה[131] - מִסְתַּפֵּק מֵהֶן.**
12 **וְקוֹטֵם וְאוֹכֵל[132] בְּרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו, אֲבָל לֹא בְּיָדוֹ**
13 **הַרְבֵּה; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא**
14 **לָדֹק[133].**

127) (מסכת שבת דף קכ"ח עמוד א'). 128) צמח שעושים משרשיו צבע אדום. ועיין להלן הלכה כ"א. 129) צמח קטן שיש לו ריח טוב. 130) צמח בעל ריח חריף וטוב. העשבים האלה ראויים להסקה וגם למאכל בהמה, לפיכך הכל הולך אחר מחשבתו. 131) וסתמם למאכל בהמה (מג"א שכ"א). ודין הכניסם לעצים מבואר להלן בפרק כ"ו הלכה י"ח. 132) שהם ראויים גם למאכל אדם. 133) לעשותם דקים, לכתשם (מסכת שבת דף קמ"א עמוד א').

15 **כ. הַצָּרִיךְ לָדֹק פִּלְפְּלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן לִתֵּן לְתוֹךְ**
16 **הַמַּאֲכָל בְּשַׁבָּת[134] - הֲרֵי זֶה כּוֹתֵשׁ בְּיַד הַסַּכִּין[135]**
17 **וּבִקְעָרָה[136]; אֲבָל לֹא בְּמַכְתֶּשֶׁת, מִפְּנֵי[137] שֶׁהוּא**
18 **טוֹחֵן. לְפִיכָךְ אָסוּר לְבָרִיא לְהִתְרַפְּאוֹת[138] בְּשַׁבָּת,**
19 **גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשְׁחֹק הַסַּמְמָנִין.**

134) ולא לאכול מיד אלא לאחר זמן בו ביום (ראה למעלה הלכה י"ח). 135) ולא בבוכנא, הוא העלי המיוחד לכתישה, אפילו אם כותשו בקערה. 136) ולא במכתשת, אפילו אם כותשו ביד הסכין שצריכים להיות שני שינויים. 137) בנ"א: "אבל במכתשת חייב משום טוחן" (כ"י התימנים). 138) לקחת סמי רפואה בשבת, וראה למעלה פ"ב על רפואה בשבת.

20 **כא. כֵּיצַד?[139] לֹא יֹאכַל דְּבָרִים שֶׁאֵינָן מַאֲכַל**
21 **בְּרִיאִים, כְּגוֹן אֲזוֹבְיוֹן[140] וּפְאָה[141], וְלֹא דְּבָרִים**
22 **הַמְשַׁלְשְׁלִים, כְּגוֹן לַעֲנָה[142] וְכַיּוֹצֵא בָהֶם. וְכֵן לֹא**
23 **יִשְׁתֶּה דְּבָרִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַבְּרִיאִים לִשְׁתּוֹתָן, כְּגוֹן**
24 **מַיִם שֶׁבִּשְׁלוּ בָהֶן סַמְמָנִין וַעֲשָׂבִים.**

139) משנה (מסכת שבת דף ק"ט עמוד ב'). 140) צמח עז הריח הממית את התולעים שבמעיים. 141) בנ"א: "ופואה" והוא לרפואה (מסכת שבת דף ס"ו עמוד ב'). ולפי נוסחתנו קשה ממה שכתב למעלה בהלכה י"ט שקוטם ואוכל חבילי פיאה. 142) עשב מר שעושים ממנו משקה לרפואה.

25 **כב. אוֹכֵל[143] אָדָם אֲכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁדַּרְכָּן הַבְּרִיאִים**
26 **לְאָכְלָן וְלִשְׁתּוֹתָן, כְּגוֹן הַכֶּסְבָּרָא[144] וְהַכְּשׁוּת[145]**
27 **וְהָאֵזוֹב; אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מְרַפְּאִין וְאוֹכְלָן כְּדֵי**
28 **לְהִתְרַפְּאוֹת בָּהֶם - מֻתָּר, הוֹאִיל וְהֵם מַאֲכַל בְּרִיאִים.**
29 **שָׁתָה חִלְתִּית[146] מִקֹּדֶם הַשַּׁבָּת[147], וַהֲרֵי הוּא שׁוֹתֶה**
30 **וְהוֹלֵךְ - מֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ בְּשַׁבָּת, [אֲפִלּוּ] בִּמְקוֹמוֹת**
31 **[שֶׁלֹּא] נָהֲגוּ הַבְּרִיאִים[148] לִשְׁתּוֹת הַחִלְתִּית. וְשׁוֹתִין**
32 **זֵיתוֹם הַמִּצְרִי[149] בְּכָל מָקוֹם.**

143) משנה (מסכת שבת דף ק"ט עמוד ב). 144) הוא "זרע גד" (שמות פרק ט"ז, פסוק ל"א). צמח שזרעו טוב הריח, לרפואה ולתבלים. 145) צמח מר הטעם, ישמש לרפואה ולעשות שכר תמרים. 146) (מסכת שבת דף ק"מ

עמוד א'). צמח חריף הריח שורים אותו, ושותים את מי השריה לרפואה. 147) שדרך רפואתו לשתותו שלשה ימים רצופים. 148) בנוסחאות ודפוסים ישנים כתוב: "במקומות שנהגו הבריאים לשתות" אולם ב"מגיד משנה" הגיה כנוסח שלנו, שהרי כל שהוא מאכל בריאים כבר הביא רבנו למעלה, שמותר לשתות לרפואה. ולפי הנוסח "אפילו שלא נהגו הבריאים", הכוונה שכאן מותר אף שאין דרך הבריאים לשתות, מכיון שיש סכנה אם יפסיק (מער"ק). 149) "לוקחים מלח וקמח שעורים וזרע כרכום מדברי, ולשים אותו במים לרפואה" (פירוש המשניות פסחים פרק ג' משנה א'). והוא גם משקה לבריאים.

1 **כג. וְכֵן[150] שְׁמָנִים שֶׁדֶּרֶךְ הַבְּרִיאִים לָסוּךְ בָּהֶן - מֻתָּר**
2 **לָסוּךְ בָּהֶן בְּשַׁבָּת, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִרְפוּאָה.**
3 **וְשֶׁאֵין הַבְּרִיאִים סָכִין בָּהֶן - אֲסוּרִין. הַחוֹשֵׁשׁ**
4 **בְּמָתְנָיו - לֹא יָסוּךְ יַיִן וָחֹמֶץ[151], אֲבָל סָךְ הוּא אֶת**
5 **הַשֶּׁמֶן[152]; וְלֹא שֶׁמֶן וֶרֶד[153], אֶלָּא בִּמְקוֹם שֶׁהַבְּרִיאִים**
6 **סָכִין אוֹתוֹ. וּמֻתָּר[154] לָסוּךְ שֶׁמֶן וָמֶלַח בְּכָל מָקוֹם.**
7 **נִגְּפָה[155] יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ - צוֹמְתָהּ[156] בְּיַיִן, וְאֵינוֹ צוֹמְתָהּ**
8 **בְּחֹמֶץ[157]. וְאִם הָיָה עָנֹג - אַף בְּיַיִן אָסוּר[158].**

150) משנה (מסכת שבת דף קי"א עמוד א'). 151) שאין סוכים בו אלא החולים. 152) שגם הבריאים סכים בו, ולא יכירו שהוא לרפואה. 153) שדמיו יקרים, ואין אדם סך בו אלא לרפואה. 154) (מסכת שבת דף ס"ו עמוד ב'). 155) (מסכת שבת דף ק"ט עמוד א') נכשלה ולקתה, כמו: "פן תגוף באבן רגלך" (תהלים פרק צ"א, פסוק י"ב. רש"י). 156) מכווצה על ידי היין לשכך הדם (רש"י). 157) אבל אם היתה המכה מחמת ברזל, או על גב היד והרגל מותר בכל אופן, כיון שיש בה סכנה, כמבואר בפרק ב' הלכה ה'. 158) שגם היין שהוא חזק קצת קשה לבשרו וצומתו (רש"י שם).

9 **כד. הַחוֹשֵׁשׁ בְּשִׁנָּיו - לֹא יְגַמַּע[159] בָּהֶן אֶת הַחֹמֶץ**
10 **וְיִפְלֹט[160], אֲבָל מְגַמֵּעַ הוּא וּבוֹלֵעַ. הַחוֹשֵׁשׁ בִּגְרוֹנוֹ[161]**
11 **- לֹא יְעָרְעֶנּוּ[162] בְּשֶׁמֶן; אֲבָל בּוֹלֵעַ הוּא שֶׁמֶן הַרְבֵּה,**
12 **וְאִם נִתְרַפֵּא - נִתְרַפֵּא. אֵין לוֹעֲסִין אֶת הַמַּסְטְכִי[163] וְאֵין**
13 **שָׁפִין[164] אֶת הַשִּׁנַּיִם בְּסַם בְּשַׁבָּת, בִּזְמַן שֶׁנִּתְכַּוֵּן**
14 **לִרְפוּאָה; וְאִם נִתְכַּוֵּן לְרֵיחַ הַפֶּה - מֻתָּר.**

159) ישתה בשאיפת רוח – יגרגר. 160) כי נראה שגמיעתו לרפואה. 161) תוספתא (מסכת שבת פרק י"ג). [המדובר בשאין בו חשש סכנה, ועיין יומא דף פ"ג עמוד א']. 162) ישטפנו. 163) שרף הנוטף מעץ, מועיל לרפואה ולריח הפה (ערוך). 164) משפשפים.

15 **כה. אֵין[165] נוֹתְנִין יַיִן לְתוֹךְ הָעַיִן[166], אֲבָל נוֹתֵן הוּא**
16 **עַל גַּב הָעַיִן[167]. וְרַק תָּפֵל[168] - אֲפִלּוּ עַל גַּב הָעַיִן**
17 **אָסוּר[169]. קִילּוּר[170] שֶׁשָּׁרָה אוֹתוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת -**
18 **מַעֲבִירוֹ עַל גַּב עֵינוֹ בְּשַׁבָּת, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[171]. מִי**
19 **שֶׁלָּקָה בְּאֶצְבָּעוֹ - לֹא יִכְרֹךְ עָלָיו גֶּמִי[172] כְּדֵי לְרַפֹּאתוֹ,**
20 **וְלֹא יִדְחָקֶנּוּ בְּיָדוֹ כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּם[173].**

165) (מסכת שבת דף ק"ח עמוד ב'). 166) שנראה כנותן לרפואה. 167) שנראה כרוחץ את עיניו. 168) "שלא טעם כלום משנעור משנתו" (רש"י ורבינו בהל' אסורי ביאה פרק ט' הלכה ל"ח). 169) מכיון שהוא מאוס, אין משתמשים בו אלא לרפואה. 170) משחה לעין. 171) שנראה כרוחץ ולא התירו אלא אם שרה מערב שבת. 172) משנה (עירובין דף ק"ג עמוד ב'). הוא הגמא – צמח הגדל במים ומועיל למכה (פירוש המשניות). 173) במסכת עירובין דף ק"ג עמוד ב' שנינו: "כהן שלקה באצבעו (ואינו יכול לעבוד בבית המקדש שמכתו נראית), כורך עליו במקדש (שאין איסור שבות נוהג במקדש לבטל כהן מעבודה), אבל לא במדינה (שיש ברפואה איסור שבות, גזרה משום שחיקת סממנים), אם להוציא דם (שמהדק את הגמי על החבורה), כאן וכאן אסור (שהוא אב מלאכה: חובל)".

21 **כו. אֵין[174] נוֹתְנִין חַמִּין וָשֶׁמֶן עַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וְלֹא**
22 **עַל גַּבֵּי מוֹךְ שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וְלֹא עַל גַּבֵּי מוֹךְ לִתְּנוֹ**
23 **עַל הַמַּכָּה בְּשַׁבָּת[175]. אֲבָל נוֹתֵן הוּא חוּץ לַמַּכָּה,**
24 **וְשׁוֹתֵת וְיוֹרֵד לַמַّכָּה. וְנוֹתְנִין מוֹךְ יָבֵשׁ[176] עַל גַּבֵּי**
25 **הַמַּכָּה. וְאִם הָיָה עַתִּיק[177] - אָסוּר[178], מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
26 **כִּרְטִיָּה[179].**

174) (מסכת שבת דף קל"ד עמוד ב'). 175) שאסור משום שחיקת סממנים. 176) שאינו לרפואה, אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה. 177) ישן. 178) שהוא מרפא. 179) תחבושת משוחה בסממנים ששמים על המכה לרככה.

27 **כז. רְטִיָּה[180] שֶׁפָּרְשָׁה עַל גַּבֵּי כְּלִי[181] - מַחֲזִירִין**
28 **אוֹתָהּ; וְאִם פָּרְשָׁה עַל גַּבֵּי קַרְקַע - אָסוּר**
29 **לְהַחֲזִירָהּ[182]. וּמַנִּיחִין[183] רְטִיָּה עַל גַּבֵּי הַמַּכָּה**
30 **לְכַתְּחִלָּה בַּמִּקְדָּשׁ[184]; שֶׁאֵין אִסּוּר שְׁבוּת בַּמִּקְדָּשׁ.**
31 **וּבְכָל מָקוֹם מְקַנְּחִין פִּי הַמַּכָּה, וְאֵין מְקַנְּחִין אֶת**
32 **הָרְטִיָּה, שֶׁמָּא יִמְרַח.**

180) (מסכת עירובין דף ק"ב עמוד ב'). 181) שהיא כהוחלקה ממקומה ולכן מותר להחזירה. 182) שכיון שנפלה על גבי קרקע הרי הוא כמניחה בתחלה בשבת שאסור שמא ימרח (רש"י בעירובין שם). 183) בנ"א: "ומחזירים" והיינו להחזיר רטיה שנפלה על גבי קרקע, אבל להניח רטיה על גבי מכה שלא היתה עליו מערב שבת, אסור אף במקדש כמו שכתב הראב"ד (מגיד משנה). וכן כתב רבינו בפירוש המשנה בעירובין שם. 184) כהן העובד צריך להסיר הרטיה מעל מכתו, משום חציצה בין בשרו לבגדו, ומותר להחזירה, ולא אסרו משום שבות כי התירו סופם משום תחילתם – שלא ימנע מעבודה, אבל כהן שאינו עובד אסור, אף שהוא רק שבות (מעשה רוקח).

33 **כח. סָכִין[185] וּמְמַשְׁמְשִׁין[186] בִּבְנֵי מֵעַיִם בְּשַׁבָּת.**
34 **וָהוּא, שֶׁיָּסוּךְ וִימַשְׁמֵשׁ בְּבֵית אַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה**
35 **כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל. וְאֵין מִתְעַמְּלִין[187] בְּשַׁבָּת.**
36 **אֵי זֶה הוּא מִתְעַמֵּל? זֶה שֶׁדּוֹרְסִים עַל גּוּפוֹ בְּכֹחַ עַד**

שֶׁיִּגַּע וְיַזִּיעַ, אוֹ שֶׁיְּהַלֵּךְ עַד שֶׁיִּגַּע וְיַזִּיעַ; שֶׁאָסוּר לְיַגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁיַּזִּיעַ בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא רְפוּאָה[188]. וְכֵן אָסוּר לַעֲמֹד בְּקַרְקַע דִּימוֹסִית[189] שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁמְּעַמֶּלֶת וּמְרַפֵּאת.

185) משנה (שבת דף קמ"ז עמוד א'). "מושחים בשמן" (פירוש המשניות). 186) "ענינו משיחה וגרירה, שמושכים וגוררים הידים על בשר האדם בחוזק" (פירוש המשניות). 187) "מתייגעים, והוא מגזרת עמל, שיעמול האדם (קהלת א') והוא העמל והיגיעה (פירוש המשניות). 188) (תוספתא מסכת שבת יז: אין רצין כדי להתעמל". ר"ח שבת דף קמ"ז עמוד ב'). 189) מרחץ־ריפוי "שמימיו מלוחים והטיט המלוח שבו מחמם ומרפא" (רש"י).

כט. אֵין רוֹחֲצִין בְּמַיִם שֶׁמְּשַׁלְשְׁלִין, וְלֹא בְּטִיט שֶׁטּוֹבְעִין בּוֹ[190], וְלֹא בְּמֵי מִשְׁרָה הַבְּאוּשִׁים, וְלֹא בְּיָם סְדוֹם[191], וְלֹא בַּמַּיִם הָרָעִים שֶׁבַּיָּם הַגָּדוֹל; מִפְּנֵי שֶׁכָּל אֵלּוּ צַעַר הֵן, וְכָתוּב: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג[192]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא נִשְׁתַּהָה בָּהֶם, אֶלָּא עָלָה מִיָּד - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִין[193] בְּרֹאשׁוֹ, מֻתָּר.

190) משנה (מסכת שבת דף קמ"ז עמוד ב') וברייתא (מסכת שבת קף ק"ט עמוד א'): "בקעה שיש בה מים ותחתיהם טיט כמו דבק, ואם ירד אדם שם חוששים שמא יטבע באותו טיט וידבק, ואינו יכול לעלות עד שמתקבצים בני אדם ומעלים אותו משם. ויש מי שאומר: הרוחץ באותה בקעה מצטנן ואותם המים משלשלים בני מעיו – ושני הפירושים האלה כתב רבנו כמנהגו הטוב" ("מגיד משנה"). 191) ים המלח. 192) ולדעת רש"י הטעם הוא משום שמוכח שעושה כן לרפואה ואסור. 193) מכת שחין על העור.

ל. אֵין[194] מִתְגָּרְדִין[195] בְּמַגֶּרֶדֶת[196]. וְאִם הָיוּ יָדָיו מְלֻכְלָכוֹת בְּצוֹאָה אוֹ בְּטִיט - גּוֹרֵד כְּדַרְכּוֹ[197] וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. סָכִין[198] וּמְפָרְכִין[199] לְאָדָם לְעֹנֶג, אֲבָל לֹא לִבְהֵמָה[200]. וְאִם הָיָה לָהּ צַעַר - מֻתָּר[201] לְהָסִיר צַעֲרָהּ בְּסִיכָה וּפִרּוּף. בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה כַּרְשִׁינִין[202] הַרְבֵּה[203] - מְרִיצִין אוֹתָהּ בֶּחָצֵר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְרַפֵּא. וְאִם אֲחָזָהּ דָּם[204] - מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּמַיִם בִּשְׁבִיל שֶׁתִּצְטַנֵּן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִשְׁחַק לָהּ סַמָּנִין[205].

194) (מסכת שבת דף קמ"ז עמוד ב'). 195) "בלשון חכמים: מתחככים" (פירוש המשניות). 196) כלי שמגרדין בו את הגב במרחץ. שלא יעשה כמעשה חול (רש"י). 197) שאינו נראה כמעשה חול (לבוש). 198) (מסכת שבת דף נ"ג עמוד ב'). 199) משפשפים גלדי מכה (רש"י). 200) שאסור לטרוח בשבת משום עונג בהמה. 201) משום צער בעלי חיים כמבואר בהלכה י'. 202) צמח דומה לעדשים והוא מאכל לבהמה. 203) "ועל ידי האכילה המרובה אחזה חולי מעים" (רש"י) ורפואתה על ידי ריצה ותנועות. 204) חלתה במחלת דם. 205) שאינו בהול כל כך לשחוק סמנין בשביל בהמתו (ט"ז של"ב ס"ק ב').

לא. אֵין[206] מְקִיאִין אֶת הָאֹכֶל בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסַם, שֶׁמָּא יִשְׁחַק סַמָּנִין; אֲבָל לְהַכְנִיס יָדוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּלְהָקִיא - מֻתָּר. וְאָסוּר לִדְחֹק כְּרֵסוֹ שֶׁל תִּינוֹק כְּדֵי לְהוֹצִיא הָרְעִי שֶׁלּוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא לְהַשְׁקוֹתוֹ סַמָּנִין הַמְשַׁלְשְׁלִין. וּמֻתָּר[207] לִכְפּוֹת כּוֹס[208] עַל הַטַּבּוּר בְּשַׁבָּת כְּדֵי לְהַעֲלוֹתוֹ. וְכֵן מֻתָּר לְחַנֵּק[209], וּלְלַפֵּף[210] אֶת הַקָּטָן, וּלְהַעֲלוֹת אָזְנַיִם[211] - בֵּין בַּיָּד, בֵּין בִּכְלִי - וּלְהַעֲלוֹת אַנְקְלִי[212]; שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן בְּסַמָּנִין כְּדֵי לָחוּשׁ לִשְׁחִיקָה, וְיֵשׁ לוֹ צַעַר מֵהֶן.

206) מסכת שבת דף קכ"ג עמוד א'. "אסובי ינוקי רב נחמן אמר אסור" וכן מפרשה רבינו (מ"מ). 207) (מסכת שבת דף ס"ו עמוד ב'). 208) "שעירו ממנו חמין וכופהו על הטבור למי שחש במעיו לרפואה". (רש"י). 209) "מי שנפרקה חוליא של מפרקת צוארו ונופל בגרונו, תולים אותו בראשו שיהא צוארו נפשט" (רש"י). 210) לכרכו בבגדים לישב פרקי אבריו שהם רכים ונשמטים בחבלי הלידה (רש"י). 211) (מסכת עבודה זרה דף כ"ח עמוד ב') וראה למעלה פרק ב' הלכה י". 212) מבואר בפרק ב' הלכה י'.

לב. הַמְרַקֵּד[213] - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[214] אֵין כּוֹבְרִין[215] אֶת הַתֶּבֶן בִּכְבָרָה. וְלֹא יַנִּיחַ הַכְּבָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תֶּבֶן בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּרֵד הַמֹּץ[216], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְרַקֵּד. אֲבָל נוֹטֵל הַתֶּבֶן בִּכְבָרָה וּמוֹלִיךְ לָאֵבוּס[217], אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּרֵד הַמֹּץ בִּשְׁעַת הוֹלָכָה[218]; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְכָךְ[219].

213) מבואר למעלה בפרק ח' הלכה י"ג. 214) משנה (מסכת שבת דף קמ"ו). 215) מעבירים דרך כברה לנקות את התבן מפסולת ומוץ. 216) בנ"א: "המוץ המודק" (כ"י התימנים). 217) "מקום שאובסים – מאכילין את הבהמות (פירוש המשניות). 218) דרך נקבי הכברה. 219) ודבר שאינו מתכוון מותר כמבואר בפרק א'.

לג. מְגַבְּל[220] - חַיָּב מִשּׁוּם לָשׁ. לְפִיכָךְ[221] אֵין מְגַבְּלִין קֶמַח קָלִי[222] הַרְבֵּה, שֶׁמָּא יָבוֹא לָלוּשׁ קֶמַח שֶׁאֵינוֹ קָלִי. וּמֻתָּר לְגַבֵּל אֶת הַקָּלִי מְעַט מְעַט[223]. אֲבָל תְּבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, שֶׁקָּלוּ אוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ טָחֲנוּ אוֹתָהּ טְחִינָה גַּסָּה, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּחֹל[224], וְהִיא הַנִּקְרֵאת שָׁתִית - מֻתָּר לְגַבֵּל מִמֶּנָּה בְּחֹמֶץ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ הַרְבֵּה בְּבַת אַחַת. וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה רַךְ; אֲבָל קָשֶׁה - אָסוּר[225], מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּלָשׁ, וְצָרִיךְ לְשַׁנּוֹת. כֵּיצַד? נוֹתֵן אֶת הַשָּׁתִית וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן אֶת הַחֹמֶץ.

220) השם מים בקמח או עפר ועושה מהם כעין בצק, כמבואר בפרק ח' הלכה ט"ז. 221) (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'). 222) קמח של תבואה שנתייבשה לקליות

בתנור ואין בו גיבול מן התורה לדעת רבינו, שהרי הוא שרוף ומעורב באפר. ורק מדרבנן אסרו שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי. 223) במעט לא גזרו. 224) זוהי דעת רבינו הסובר בפרק ח' הלכה ט"ז שבאפר וחול גס ובמורסן אין איסור גיבול. אבל הראב"ד השיג שם ודעתו שבאפר חייב משום לש משעת נתינת האפר במים. 225) הרבה, אבל מעט מותר כמו בקמח קלי.

1 **לד. הַמֶּרְסָן[226], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְגִבּוּל[227],**
2 **אֵין גּוֹבְלִין אוֹתוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא לִגְבֹּל הֶעָפָר וְכַיּוֹצֵא**
3 **בּוֹ. וְנוֹתְנִין מַיִם עַל גַּבֵּי מֶרְסָן, וּמוֹלִיךְ בּוֹ הַתַּרְוָד[228]**
4 **שְׁתֵּי[229] וָעֵרֶב[230]; אֲבָל אֵינוֹ מְמָרֵס[231] בְּיָדוֹ, שֶׁלֹּא**
5 **יֵרָאֶה כְּלָשׁ. אִם לֹא נִתְעָרֵב - מְנַעֲרוֹ מִכְּלִי לִכְלִי עַד**
6 **שֶׁיִּתְעָרֵב, וְנוֹתֵן לִפְנֵי הַתַּרְנְגוֹלִין אוֹ לִפְנֵי הַשְּׁוָרִים.**
7 **וּמִתָּר לְעָרֵב הַמֶּרְסָן עַל דֶּרֶךְ זוֹ בִּכְלִי אֶחָד, וּמְחַלֵּק**
8 **אוֹתוֹ בְּכֵלִים הַרְבֵּה, וְנוֹתֵן לִפְנֵי כָּל בְּהֵמָה וּבְהֵמָה.**
9 **וּמְעָרֵב בִּכְלִי אֶחָד אֲפִלּוּ כּוֹר[232] וַאֲפִלּוּ כּוֹרַיִם.**

226) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'), סובין גסים. 227) ללישה. 228) הכף. 229) אורך. 230) רוחב. 231) מערב ומגיס בידו, כדי לשנות ממעשה חול. 232) מדה לדברים יבשים ולחים.

10 **לה. אֵין[233] מַאֲכִילִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בְּשַׁבָּת כְּדֶרֶךְ**
11 **שֶׁהוּא מַאֲכִיל בְּחֹל, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי כְּתִישַׁת קִטְנִיּוֹת,**
12 **אוֹ לִידֵי לִישַׁת קֶמַח, וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. כֵּיצַד? לֹא יַאֲכִיל**
13 **הַגֶּמֶל בְּשַׁבָּת מַאֲכַל שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים[234]. וְלֹא**
14 **יַרְבִּיץ עֵגֶל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְיִפְתַּח פִּיו, וְיִתֵּן לְתוֹכוֹ**
15 **כַּרְשִׁינִין וָמַיִם בְּבַת אַחַת[235]. וְכֵן לֹא יִתֵּן לְתוֹךְ פִּי יוֹנִים**
16 **וְתַרְנְגוֹלִים לְמָקוֹם שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהַחֲזִיר[236]. אֲבָל**
17 **מַאֲכִיל הוּא אֶת הַבְּהֵמָה מֵעֲמָד, וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ מֵעֲמָד,**
18 **אוֹ נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיהָ מַיִם בִּפְנֵי עַצְמָן וְכַרְשִׁינִין בִּפְנֵי**
19 **עַצְמָן בְּמָקוֹם שֶׁיְּכוֹלָה לְהַחֲזִיר. וְכֵן מַאֲכִיל הָעוֹף**
20 **בְּיָדוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהַחֲזִיר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיִּתֵּן**
21 **לִפְנֵיהֶן וְהֵן אוֹכְלִין.**

233) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'). 234) בלשון המשנה "אין אובסין את הגמל" וביאר רבינו: "שלא יאכילנה מזון ימים רבים, לעשות לה אבוס (מקום המספוא) בתוך מעיה" (פירוש המשניות). 235) בלשון המשנה: "מאמירין" – "זריקת המאכל למעי הבהמה עם המים" (פירוש המשניות). 236) את האוכל "שתוחבו לה לפנים מבית הבליעה" (רש"י).

22 **לו. בַּמֶּה[237] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִי שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו עָלָיו,**
23 **כְּגוֹן בְּהֶמְתּוֹ וְחַיָּתוֹ וְיוֹנֵי הַבַּיִת וְאַוָּזִין וְתַרְנְגוֹלִין;**
24 **אֲבָל מִי שֶׁאֵין מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו, כְּגוֹן חֲזִיר וְיוֹנֵי שׁוֹבָךְ**
25 **וּדְבוֹרִים[238] - לֹא יִתֵּן לִפְנֵיהֶם לֹא מָזוֹן וְלֹא מַיִם.**
26 **וּמֻתָּר[239] לְאָדָם לְהַעֲמִיד בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי עֲשָׂבִים**
27 **[מְחֻבָּרִים][240] וְהִיא אוֹכֶלֶת[241]. אֲבָל לֹא יַעֲמִיד אוֹתָהּ**
28 **עַל גַּבֵּי דָּבָר שֶׁהֵקֶצָה; אֲבָל עוֹמֵד בְּפָנֶיהָ, כְּדֵי**
29 **שֶׁתַּחֲזִיר פָּנֶיהָ לַדָּבָר הַמֻּקְצֶה וְתֹאכַל מִמֶּנּוּ. וְכֵן בְּיוֹם**
30 **טוֹב.**

237) (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'). 238) בנ"א: "ויוני שובך ויונה עליה ודבורים" (מער"ק). 239) (מסכת שבת דף קכ"ב עמוד א'). 240) בנ"א: חדרה המלה "מחוברים" (ויניציאה). 241) "כתוב (שמות פרק כ"ג): "למען ינוח", יכול לא יניחנו תולש ואוכל? – תלמוד לומר: למען ינוח, ואין זה נוח אלא צער (מכילתא משפטים).

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו שבותי המלאכות של אחריהן. ולפי שאין שבותין בכלל כל המלאכות, כמו שהזכרתי, נשלם הביאור בזה הפרק עד המלאכה השבעה ועשרים. והמלאכות שיש להן שבותין הנזכרות בזה הן שמונה.

31 **א. רְדִיַּת[2] הַפַּת[3], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ מְלָאכָה[4], אֲסָרוּ**
32 **אוֹתָהּ חֲכָמִים, שֶׁמָּא יָבוֹא לֶאֱפוֹת. הַמַּדְבִּיק פַּת בְּתַנּוּר**
33 **מִבְּעוֹד יוֹם[5], וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם[6] - מַצִּיל מִמֶּנָּה מְזוֹן**
34 **שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[7], וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם[8].**
35 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָרְדִיָּה אֵינָהּ מְלָאכָה, כְּשֶׁהוּא מַצִּיל -**
36 **לֹא יִרְדֶּה בְּמַרְדֵּה[9], אֶלָּא בְּסַכִּין, כְּדֵי לְשַׁנּוֹת.**

2) בפרק זה ממשיך רבינו לפרש, איזה דברים אסרו חכמים בשבת אף שאינם מלאכה, משום שבות, מהם דברים האסורים משום שדומים למלאכות, ומהם דברים שאסרום - גזירה שמא יבוא מהם לאיסור סקילה, כמבואר בתחילת פכ"א. 3) בזמנם היו מדביקים את הפת בדפני התנור, כמו שכתב רבינו בסמוך "המדביק את הפת", אבל בתנורים שלנו שאין הפת דבוקה בשולי התנור, אין איסור ברדייה (או"ח סי' רנד). 4) שבת קלא, ב: "תנא דבי שמואל: כל מלאכת עבודה לא תעשו (במדבר כט, א) יצתה רדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה". 5) ערב שבת. 6) והרי שבת. 7) "שחייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת", כמבואר בפרק ל' ה"ט. 8) שכל אחד יקח מהתנור מזון שלש סעודות. 9) "כלי שרודים ומפרידים בו את הפת הדבוקה בכותל התנור" (רש"י).

37 **ב. מִפְּנֵי[10] מָה אָסְרוּ חֲכָמִים לִכְנֹס בְּמֶרְחָץ[11] בְּשַׁבָּת?**
38 **מִפְּנֵי הַבַּלָּנִין[12], שֶׁהָיוּ מְחַמִּין חַמִּין בְּשַׁבָּת וְאוֹמְרִין:**
39 **מֵעֶרֶב שַׁבָּת הוּחַמּוּ[13]. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס אָדָם**
40 **לְמֶרְחָץ בְּשַׁבָּת אֲפִלּוּ לְהַזִּיעַ. וְגָזְרוּ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּטֵּף כָּל**
41 **גּוּפוֹ בְּחַמִּין, וַאֲפִלּוּ בְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת;**
42 **אֲבָל פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו - מֻתָּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
43 **בְּחַמֵּי הָאוּר, גְּזֵרָה מִשּׁוּם מֶרְחָץ; אֲבָל בְּחַמֵּי טִבֶּרְיָא**
44 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מֻתָּר לְהִשְׁתַּטֵּף בָּהֶן כָּל גּוּפוֹ. וְאָסוּר**
45 **לִרְחֹץ בְּמַיִם חַמִּין שֶׁבַּמְּעָרוֹת[14]; מִפְּנֵי שֶׁהַמְּעָרָה יֵשׁ**
46 **בָּהּ הֶבֶל, וְיָבוֹא לִידֵי זֵעָה, וְנִמְצֵאת כְּמֶרְחָץ.**

10) שבת מ, א. 11) שהוחמו מימיו מערב שבת. 12) בעלי בית המרחץ. 13) "בתחילה היו רוחצין (בשבת) בחמין שהוחמו מערב שבת, התחילו הבלנים להחם בשבת, ואומרים: מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין (לגמרי)

והתירו את הזיעה; ועדיין היו רוחצין בחמין (שהוחמו מערב שבת) ואומרים: מזיעין אנחנו, אסרו להן את הזיעה, והתירו חמי טבריא (שחומם טבעי); ועדיין היו רוחצים בחמי האור, ואומרים: בחמי טבריה רחצנו, אסרו להן חמי טבריה והתירו להן את הצונן; ראו שאין הדבר עומד (שאין הציבור יכול לקבל, מכיון שאסרו להם את הכל), התירו להם חמי טבריה, (ואיסור) זיעה במקומה עומדת" (שם). 14) שבת קמז, א: "מי מקוה שהוחמו ואין חומם יוצא" (רש"י).

1 **ג. מִתְחַמֵּם[15] אָדָם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה, וְיוֹצֵא וּמִשְׁתַּטֵּף**
2 **כָּל גּוּפוֹ בְּצוֹנֵן. אֲבָל אֵינוֹ מִשְׁתַּטֵּף כָּל גּוּפוֹ בְּצוֹנֵן**
3 **וּמִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה; מִפְּנֵי שֶׁמַּפְשִׁיר מַיִם**
4 **שֶׁעָלָיו, וְנִמְצָא כְּרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין[16]. הַמֵּבִיא[17]**
5 **סִילוֹן שֶׁל צוֹנֵן בְּתוֹךְ מַיִם חַמִּין, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ חַמֵּי**
6 **טְבֶרְיָא - הֲרֵי אֵלּוּ כְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ בְּשַׁבָּת, וַאֲסוּרִין**
7 **בִּרְחִיצָה וּבִשְׁתִיָּה.**

15) שבת מ, ב. 16) ובהפשרה אין איסור, שאין בה משום בישול (להלן הלכה ד) וכן כתבו ה'תוספות' שם. 17) משנה, שבת לח, ב: "מעשה שעשו אנשי טבריה, והביאו סילון (צינור עגול עשוי מחרס) של צונן לתוך אמה (תעלה צרה) של חמין (כדי שיתחממו המים הצוננים), אמרו להם חכמים: אם בשבת - כחמין שהוחמו בשבת, ואסורים ברחיצה ובשתיה".

8 **ד. מֵבִיא[18] אָדָם קִיתוֹן[19] שֶׁל מַיִם וּמַנִּיחוֹ כְּנֶגֶד**
9 **הַמְּדוּרָה; לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּחַמּוּ[20], אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתָּפוּג[21]**
10 **צִנָּתָן. וְכֵן מַנִּיחַ כַּף שֶׁל שֶׁמֶן כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה כְּדֵי**
11 **שֶׁיִּפְּשֵׁר, לֹא שֶׁיֵּחַם. וְסָךְ אָדָם יָדוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּשֶׁמֶן**
12 **וּמִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה; וְהוּא, שֶׁלֹּא יֵחַמּוּ הַמַּיִם**
13 **שֶׁעַל יָדוֹ עַד שֶׁתְּהֵא כְּרֵסוֹ שֶׁל תִּינוֹק נִכְוֶית בָּהֶן[22].**
14 **וּמִתְחַמֵּם בֶּגֶד וּמַנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי מְעַיִם[23] בְּשַׁבָּת[24].**

18) שבת מ, ב. 19) כלי לשתיה או לרחיצה. 20) "שיניחם שם עד שיחמו" (רש"י). וזוהי גם דעת רבינו, שאף־על־פי שאם יהיה מונח כנגד המדורה זמן רב יתבשל לגמרי - מותר, כיון שהוא נזהר שלא יהיה מונח אלא כשיעור הפשרה. ודעת הרשב"א שלא התירו את ההפשרה, אלא במקום שאי־אפשר לעולם לבוא לידי בישול. 21) שתתחלף צינתם, כמו: "וריחו לא נמר" (ירמיה מח, יא) מתרגמים: "וריחיה לא פג" (רש"י), ואע"פ שהמקום סמוך לאש, ואם יעמוד זמן רב יבוא לידי בישול - לא אסרו חכמים להעמיד שם לזמן מועט כדי שתפוג צינתו. וכן נראה בדברי רבינו בסמוך, שכתב "עד שתהא כריסו של תינוק". ויש אומרים שכאן מדובר במעמיד במקום שאינו יכול לבוא אלא לידי הפגת הצינה (רשב"א ור"ן). 22) וזה נקרא בתלמוד ובפוסקים: "יד סולדת בו". 23) "כשהוא חש במעיו, מחממים לו כלי או בגד ומניחו שם ומועיל" (רש"י). 24) שבת מ, ב.

15 **ה. אַמְבָּטִי[25] שֶׁל מֶרְחָץ שֶׁהִיא מְלֵאָה מַיִם חַמִּים[26] -**
16 **אֵין נוֹתְנִין לָהּ מַיִם צוֹנֵן[27], שֶׁהֲרֵי מְחַמְּמָן הַרְבֵּה. וְכֵן**
17 **לֹא יִתֵּן לְתוֹכָהּ כַּף שֶׁל שֶׁמֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְבַשְּׁלוֹ.**
18 **אֲבָל נוֹתֵן הוּא מַיִם חַמִּין לְתוֹךְ אַמְבָּטִי שֶׁל צוֹנֵן[28].**

25) שבת מב, א. כלי לרחיצת גוף האדם. 26) שעירו לתוכה חמים מבלי שנתחמם על האש, הנקרא "כלי ראשון". ואמבטי זו נקראת "כלי שני", ואף־על־פי־כן אין נותנין לה מים צוננין, שכיון שהמים הם לרחיצה, סתמם מחוממים הרבה ומתחממים הצוננים הנתונים בהם, וזהו שדקדק רבינו וכתב "שהרי מחממן הרבה" (הגר"א סי' שיח ס"ק לז). 27) מועטים שיתחממו שם. אבל אם נותן הרבה מים עד שהמים החמים נעשים פושרים - מותר (או"ח סי' שיח). 28) שהמים התחתונים מצננים את העליונים, "תתאה גברי" (שם).

19 **ו. מֵחַם[29] שֶׁפִּנָּהּ מִמֶּנּוּ מַיִם חַמִּין - מֻתָּר לִתֵּן לְתוֹכוֹ**
20 **מַיִם צוֹנֵן[30] כְּדֵי לְהַפְשִׁירָן[31]. וּמֻתָּר לְצוֹק מַיִם חַמִּין**
21 **לְתוֹךְ מַיִם צוֹנֵן, אוֹ צוֹנֵן לְתוֹךְ הַחַמִּין. וָהוּא, שֶׁלֹּא**
22 **יִהְיוּ בִּכְלִי רִאשׁוֹן[32]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחַמְּמָן הַרְבֵּה. וְכֵן[33]**
23 **קְדֵרָה רוֹתַחַת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוֹרִידָהּ מֵעַל הָאֵשׁ, לֹא**
24 **יִתֵּן[34] לְתוֹכָהּ תַּבְלִין[35]. אֲבָל נוֹתֵן לְתוֹכָהּ מֶלַח;**
25 **שֶׁהַמֶּלַח אֵינוֹ מִתְבַּשֵּׁל אֶלָּא עַל גַּבֵּי אֵשׁ גְּדוֹלָה[36]. וְאִם**
26 **יָצַק הַתַּבְשִׁיל מִקְּדֵרָה לְקְעָרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא רוֹתֵחַ**
27 **בַּקְּעָרָה, מֻתָּר לוֹ לִתֵּן לְתוֹךְ הַקְּעָרָה תַּבְלִין; שֶׁכְּלִי שֵׁנִי**
28 **אֵינוֹ מְבַשֵּׁל.**

29) משנה, שבת מא, א. כלי לחמם בו המים. 30) מרובים, אבל מועטים שיתחממו עד שתהא היד סולדת בהם - אסור, כמבואר בהלכה ד'. 31) אף שעל־ידי־זה בא הכלי לידי צירוף, "שכן לוטשי הברזל עושים: מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת, ומכבים אותו במים כדי לחסמו, וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה" (רבינו בפי"ב ה"ב), מכל־מקום מותר כיון שאינו מתכוון לזה, ודבר שאינו מתכוון מותר (כמבואר בפ"א ה"ה). ואף ש"בפסיק רישיה" (=שהמלאכה היא תוצאה מוכרחת מעבודתו) חייב, כאן אין זה "פסיק רישיה" שלפעמים אינו מצרף. 32) שרתח על האש. 33) משנה, שבת מב, א. 34) בשבת. 35) שהם קלים להתבשל. 36) שבת מב, ב: "אמר רב נחמן, מילחא צריכא בישולא כבישרא דתורא" (מלח צריך בישול כבשר השור).

29 **ז. אֵין[37] שׁוֹרִין אֶת הַחִלְתִּית[38] - בֵּין בְּפוּשְׁרִין, בֵּין**
30 **בְּצוֹנֵן[39]; אֲבָל שׁוֹרֶה אוֹתוֹ בְּתוֹךְ הַחֹמֶץ[40]. וְאִם[41]**
31 **שָׁתָהוּ בְּיוֹם חֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי - הֲרֵי זֶה שׁוֹרֶה בְּשַׁבָּת**
32 **בְּצוֹנֵן, וּמַנִּיחוֹ בַּחַמָּה[42] עַד שֶׁיֵּחַם, וְשׁוֹתֶה; כְּדֵי שֶׁלֹּא**
33 **יֵחֶלֶה אִם פָּסַק מִלִּשְׁתּוֹת.**

37) משנה, שבת קמ, א. 38) צמח חריף הריח "ושורין אותו בפושרין ושותים את המים לרפואה" (רש"י). 39) משום שהוא "מעשה חול" (גמרא, שם). 40) "ומטבל בו מאכלו" (רש"י). 41) מבואר בפכ"א הכ"ב. 42) ראה להלן הלכה ט.

34 **ח. דָּבָר[43] שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל קֹדֶם הַשַּׁבָּת, אוֹ נִשְׁרָה בְּחַמִּין**

מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עַכְשָׁו צוֹנֵן, מֻתָּר לִשְׁרוֹתוֹ בְּחַמִּין בְּשַׁבָּת[44]. וְדָבָר שֶׁהוּא צוֹנֵן מֵעִקָּרוֹ, וְלֹא בָּא בְּחַמִּין מֵעוֹלָם - מְדִיחִין אוֹתוֹ בְּחַמִּין[45] בְּשַׁבָּת, אִם לֹא הָיְתָה הֲדָחָתוֹ גְּמַר מְלַאכְתּוֹ[46], אֲבָל אֵין שׁוֹרִין אוֹתוֹ בְּחַמִּין.

43) משנה, שבת קמה, ב. 44) שאין בישול אחר בישול, ולפיכך מותר לשרותו אף בכלי ראשון (לאחר שהורידו אותו מן האש). 45) מערה עליו חמין מכלי שני, אבל לשרותו - אף בכלי שני אסור שנראה כמבשל. ויש מפרשים "בחמין" - בכלי ראשון (ר"ת ב'תוספות' שבת לט.) שעירוי מכלי ראשון אינו מבשל, ובכלי שני מותר אפילו לשרות (רשב"א ב'תוספות' שם). 46) כמבואר בפ"ט ה"ב.

ט. מֻתָּר[47] לְהָחֵם בַּחַמָּה[48], אַף־עַל־פִּי שֶׁאָסוּר[49] לְהָחֵם בְּתוֹלְדוֹת חַמָּה[50]; שֶׁאֵינוֹ בָּא לִטְעוֹת מֵחַמָּה לְאוּר[51]. לְפִיכָךְ מֻתָּר לִתֵּן מַיִם צוֹנֵן בַּשֶּׁמֶשׁ כְּדֵי שֶׁיֵּחַמּוּ. וְכֵן נוֹתְנִין מַיִם יָפִים[52] לְתוֹךְ מַיִם רָעִים בִּשְׁבִיל שֶׁיִּצָּנְנוּ. וְנוֹתְנִין תַּבְשִׁיל לְתוֹךְ הַבּוֹר בִּשְׁבִיל שֶׁיְּהֵא שָׁמוּר[53].

47) משנה, שבת קמו, ב. 48) בשמש. 49) שבת לט, א. מבואר למעלה בפ"ט ה"ג: "שגזרו עליהם מפני תולדות האור". 50) "אין מפקיעים (שוברים) ביצה על סודר שהוחם בחמה, כדי שתצלה מחום הסודר" (רש"י). 51) אין גוזרים שאם נתיר לחמם בשבת יבוא לחמם באש. 52) שמים כלי מלא מים ראויים לשתיה לתוך מים שאינם ראויים לשתיה, כדי לצננם. ובגמרא (שבת קמו:) שאלו: פשיטא שמותר. ותירצו, שאגב הלכה אחרת נשנתה. אבל בדברי רבינו צ"ע (ועיין ב'דרישה' ל'טור' אורח־חיים סוף סי' שיח). 53) שלא יבאש מחמת החום ואין חוששים שמא ישווה גומות (שבת קמו:).

י. מְעָרֵב[54] אָדָם מַיִם וּמֶלַח וָשֶׁמֶן, וְטוֹבֵל בּוֹ פִּתּוֹ אוֹ נוֹתְנוֹ לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל[55]. וָהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה מְעַט; אֲבָל הַרְבֵּה - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹשֶׂה מְלָאכָה מִמְּלֶאכֶת הַתַּבְשִׁיל. וְכֵן[56] לֹא יַעֲשֶׂה מֵי מֶלַח עַזִּין, וְהֵן שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי מֶלַח וּשְׁלִישׁ מַיִם, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹשֶׂה מוּרְיָס[57]. וּמֻתָּר לִמְלֹחַ בֵּיצָה[58]; אֲבָל צָנוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּכּוֹבֵשׁ כְּבָשִׁים בְּשַׁבָּת; וְהַכּוֹבֵשׁ אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְבַשֵּׁל[59]. וּמֻתָּר לְטַבֵּל צָנוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּמֶלַח, וְאוֹכֵל.

54) משנה, שבת קח, ב. 55) כמו שכתב בסמוך, שהכובש הרי הוא כמבשל, ולכן אסרו כאן שנראה שרוצה לכבוש. 56) שבת קח, ב. 57) דגים כבושים במלח. וכובש הרי הוא כמבשל, כמו שכתב בסמוך. 58) שאין דרך לכבוש הביצים ('מגן אברהם' סי' שכא ס"ק ה). 59) כן אמרו בכמה מקומות בש"ס "שכבוש הרי הוא כמבושל" (חולין צז: ושם נסמן). ואף שבשבת אין חיוב בבישול אלא על ידי האור - אסרו רבנן גם כבוש שהוא כמבשל ('משנה ברורה' סי' שכא).

יא. מֻתָּר[60] לְעָרֵב יַיִן וּדְבַשׁ וּפִלְפְּלִין בְּשַׁבָּת לְאָכְלָן[61]; אֲבָל יַיִן וּמַיִם[62] וְשֶׁמֶן אַפַּרְסְמוֹן - אָסוּר; שֶׁאֵין זֶה רָאוּי לַאֲכִילַת בְּרִיאִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[63].

60) שבת קמ, א. 61) מפני שהוא מאכל בריאים. 62) בגמרא שם: "יין ישן ומים צלולין". ורבינו סובר שזהו לאו דוקא, ועיין 'מעשה רוקח'. 63) וכל דבר שהוא משום רפואה, אסרו חכמים לעשותו, גזירה משום שחיקת סממנים, כמבואר בפכ"א ה"כ.

יב. חַרְדָּל[64] שֶׁלָּשׁוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת - לְמָחָר מְמַחוֹ[65] בֵּין בַּיָּד בֵּין בַּכְּלִי, וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ דְּבַשׁ. וְלֹא יִטְרַף[66], אֶלָּא מְעָרֵב[67]. שַׁחֲלַיִם[68] שֶׁטְּרָפָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת - לְמָחָר נוֹתֵן לְתוֹכוֹ שֶׁמֶן וְחֹמֶץ וְתַבְלִין. וְלֹא יִטְרַף, אֶלָּא מְעָרֵב. שׁוּם שֶׁרִסְּקוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת - לְמָחָר נוֹתְנוֹ לְתוֹךְ הַגְּרִיסִין. וְלֹא יִשְׁחֹק, אֶלָּא מְעָרֵב.

64) שבת קמ, א. צמח שגרעיניו חריפים ומרים, ובהשחקם יערבום במים וישתמשו בהם ללפת את האוכל. 65) ממיס אותן במים או ביין. 66) יערב בכח. 67) בנחת. ובנוסח אחר: "אלא מבערב" (כת"י התימנים), כלומר מערב שבת. 68) ירק שטעמו חריף, ושוחקים אותו במים.

יג. הַנּוֹטֵל[69] שֵׂעָר מִגּוּף הָאָדָם - חַיָּב מִשּׁוּם גּוֹזֵז. לְפִיכָךְ[70] אָסוּר לִרְחֹץ אֶת הַיָּדַיִם בְּדָבָר שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וַדַּאי[71], כְּגוֹן אֲהָלָה[72] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וּמֻתָּר לָחוֹף[73] אֶת הַיָּדַיִם בַּעֲפַר לְבוֹנָה[74] וַעֲפַר פִּלְפְּלִין וַעֲפַר יַסְמִין[75] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יַשִּׁיר שֵׂעָר שֶׁעַל יָדוֹ; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן[76]. עֵרֶב דָּבָר שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וַדַּאי עִם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַשִּׁיר וַדַּאי: אִם[77] הָיָה הָרֹב מִדָּבָר הַמַּשִּׁיר - אָסוּר לָחוֹף בּוֹ; וְאִם לָאו - מֻתָּר.

69) כמבואר בפ"ט ה"ח. 70) שבת נ, ב. 71) ואף שאין כוונתו להשיר את השער אלא להעביר את הזוהמא, ודבר שאינו מתכוון מותר, כיון שוודאי מעביר את השער, יש לו דין של "פסיק רישיה" כמבואר בפ"א ה"ו. 72) צמח טוב הריח, ויוצא ממנו שרף חריף שמשתמשים בו לכביסה. 73) לשפשף ולנקות. 74) בגמרא שם: עפר לבינתא, ופירש"י כתישת לבונה. ודעת רבינו כרב האי שפירש שם "עפר של לבונה ונקראת כנדאר לבאן בלשון ישמעאל" (מגיד משנה). 75) בגמרא שם "כוספא דיסמין". ופירש ה'ערוך' (ערך כספן) "פסולת שומשמין שכובשים אותה בוורד של יסמין, ומייבשים ושוחקים אותם, ורוחצים בהם ידים מזוהמות". ולדעת רבינו שכתב "עפר יסמין", נראה שהוא כתישת היסמין עצמו. 76) ודבר שאינו מתכוין מותר, כיון שאינו ודאי שמשיר את השיער. 77) "אם היה הרוב מדבר שאינו משיר מותר לחוף בו, ואם לאו אסור" (ויניציאה, שוניצינו). וה'מגיד משנה' הכריע כנוסחתנו, ממה שאמרו בגמרא שם: "כל היכא דליכא רובא אהלא, שפיר דמי" (כל כמה שאין רוב מאהלא שוודאי משיר - מותר).

יד. אָסוּר[78] לִרְאוֹת בְּמַרְאָה שֶׁל מַתֶּכֶת[79] בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַשִּׁיר בָּהּ נִימִין הַמְדֻלְדָּלִין מִן הַשֵּׁעָר, וַאֲפִלּוּ קָבוּעַ בַּכֹּתֶל[80]. אֲבָל מַרְאָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל מַתֶּכֶת[81] - מֻתָּר לִרְאוֹת בָּהּ, אֲפִלּוּ אֵינָהּ קְבוּעָה.

78) שבת קמט, ב. 79) ששפתה חדה כאיזמל, וחוששים שמא יגלח במראה את הנימין המדולדלים (=שערות שאינן שוות עם שאר ראשו). 80) שלא יוכל להשיר בה שער, שלא חילקו חכמים בגזירותיהם. 81) כגון של זכוכית כשלנו, או אפילו של מתכת, כשאינה חדה בשפתה, ואין חוששים שמא יקח מספרים להשיר שערו, שעד שילך ויבוא ייזכר ששבת היום (גמרא, שם).

טו. הַמְכַבֵּס[82] - חַיָּב מִשּׁוּם מְלַבֵּן. וְהַסּוֹחֵט כְּסוּת - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְכַבֵּס. לְפִיכָךְ[83] אָסוּר לִדְחֹק מַטְלִית אוֹ מוֹךְ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בְּפִי הָאַשִּׁישָׁה[84] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ כְּדֵי לְסָתְמָהּ, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי סְחִיטָה[85]. וְאֵין[86] מְקַנְּחִין בִּסְפוֹג[87], אֶלָּא אִם־כֵּן יֵשׁ לוֹ בֵּית אֲחִיזָה, שֶׁלֹּא יִסְחֹט[88]. וְאֵין[89] מְכַסִּין חָבִית שֶׁל מַיִם[90] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ בְּבֶגֶד שֶׁאֵינוֹ מוּכָן לָהּ, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִסְחֹט.

82) כמבואר בפ"ט הי"א. 83) שבת קמא, א. 84) פך שפיו צר. 85) שלפעמים זהו במצב של "פסיק רישיה", כלומר שוודאי ייסחט. 86) משנה, שבת קמג, א. 87) "צמר נעשה בחוף הים ושואב המים ומסתגפים בו" (פירוש המשניות). 88) "שאם אין בו בית אחיזה, כשאוחזו נסחט בין אצבעותיו" (רש"י); והקשה על זה הראב"ד - הרי גם אם יש בו בית אחיזה אי־אפשר לקנח בלי סחיטה, ולכן פירש אחרת שכיון שיש לו בית אחיזה, הרי הוא כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה מים. 89) שבת מח, א. 90) בגמרא שם, לא נזכר "מים", וב'מגיד משנה' גורס גם בגמרא "מים", ויש אומרים שלא גזרו אלא במים שמלבנים את הבגד, אבל בשאר משקין שאינם מלבנים לא גזרו, ומשום שמא יסחוט את הבגד לשתות את המשקין האלו (שחייב בזה משום דש), גם כן לא חששו ('מגן אברהם' סי' שיט סקי"א). ובנוסח אחר בדברי רבינו: "חבית של יין" (שונצינו, ויניציאה).

טז. נִשְׁבְּרָה[91] לוֹ חָבִית בְּשַׁבָּת - מַצִּיל מִמֶּנָּה מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לַשַּׁבָּת[92] לוֹ וּלְאוֹרְחָיו, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִסְפֹּג[93] בְּיַיִן אוֹ יִטְפַּח[94] בְּשֶׁמֶן; שֶׁאִם יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי סְחִיטָה. וְכֵיצַד מַצִּיל מִמֶּנָּה? מֵבִיא כְּלִי וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ[95]. וְלֹא יָבִיא כְּלִי אַחֵר וְיִקְלֹט[96], כְּלִי אַחֵר וִיצָרֵךְ[97]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבִיא כְּלִי דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים[98]. נִזְדַּמְּנוּ לוֹ אוֹרְחִים - מֵבִיא כְּלִי אַחֵר וְקוֹלֵט[99], כְּלִי אַחֵר וּמְצָרְפוֹ לָרִאשׁוֹן. וְלֹא יִקְלֹט וְאַחַר כָּךְ יַזְמִין, אֶלָּא יַזְמִין וְאַחַר כָּךְ יִקְלֹט. וְאִם הֶעֱרִים[100] בְּדָבָר זֶה - מֻתָּר[101].

91) משנה, שבת קמג, ב. 92) אם צריך שלש סעודות מציל שלש סעודות, בשחרית שאינו צריך אלא שתים – שתים, ובמנחה - אחת (להלן פ"כג ה"כא). 93) "לשים הספוג במקום היין ולחזור ולהטיפו בכלי" (רש"י). 94) מכניס ידו והשמן נדבק בה, ומקנחה בשפת הכלי. 95) שבת קיז, ב. אם נשברה החבית מראש גגו. 96) קילוח הנופל מן האויר. 97) יניח כלי סמוך לגג שיזוב מן הגג לכלי, והוא אוחז הכלי בידו (רש"י). 98) מתוך שהוא מחפש כלים הרבה, להציל את המשקה, ישכח שהיום שבת ויביא כלי דרך רשות הרבים. 99) כמה שצריך בשביל האורחים. 100) להזמין אורחים שאין להם צורך בכל המשקה שבחבית, וכוונתו שישאירו בשבילו. 101) כיוון שמצד הדין - מותר להציל כלים מן ההפסד, אלא שחכמים גזרו מתוך שהוא בהול על ממונו, אבל אם מביא בשביל אורחים, גם אם הוא מערים - יזכור ולא יבוא לחלל שבת.

יז. טִיט[102] שֶׁעַל גַּבֵּי בִּגְדוֹ - מְכַסְּכְסוֹ[103] מִבִּפְנִים, וְאֵינוֹ מְכַסְּכְסוֹ מִבַּחוּץ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְכַבֵּס[104]. וּמֻתָּר לְגָרְדוֹ[105] בְּצִפֹּרֶן[106], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יְלַבְּנוֹ. הַמְכַסְּכֵס[107] אֶת הַסּוּדָר[108] - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְלַבְּנוֹ; אֲבָל הֶחָלוּק - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ אֶלָּא לְרַכְּכוֹ.

102) שבת קמא, א. 103) משפשפו מבפנים עד שהטיט נופל. 104) במים. 105) אפילו מבחוץ. 106) או בסכין, ולדעת ה'תוספות' מותר לגרד רק אם הוא עדיין לח, אבל לא ביבש שהוא כטוחן. 107) משפשף אחר כביסה בכדי לצחצחו. 108) מטפחת הצואר העשויה מצמר גפן, אבל בחלוק (הכתונת) העשוי פשתן מותר, שאין כוונתו ללבנו אלא לרככו, ודעת הראב"ד שגם בסודר מותר.

יח. מִנְעָל[109] אוֹ סַנְדָּל שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה - מֻתָּר לְשַׁכְשְׁכוֹ[110] בְּמַיִם, אֲבָל לְכַבְּסוֹ - אָסוּר. וְאֵין[111] מְגָרְדִין[112] לֹא מִנְעָלִים וְלֹא סַנְדָּלִים חֲדָשִׁים[113], אֲבָל סָכִין (אוֹתָם)[114] וּמְקַנְּחִין אֶת הַיְּשָׁנִים[115]. כַּר[116] אוֹ כֶּסֶת שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶן צוֹאָה אוֹ טִנּוּף - מְקַנְּחוֹ בִּסְמַרְטוּט. וְאִם הָיְתָה עַל שֶׁל עוֹר[117] - נוֹתְנִין עָלֶיהָ מַיִם עַד שֶׁתִּכְלֶה.

109) זבחים צד, ב. 110) לתת עליו מים עד שיכלה הלכלוך, לפי שבעור אין זה כיבוס כדלהלן. 111) שבת קמא, ב. 112) בסכין או בציפורן. 113) וכל־שכן שאסור לגרד ישנים שנשחקים יותר, והרי הוא עושה מלאכת ממחק ('מעשה רוקח', ועיין 'מאירי' ו'מגיד משנה'). ובנוסח אחר: "ואין מגרדין לא מנעלים ולא סנדלים, אבל סכין ומקנחין אותם" (כת"י התימנים). אבל צריך עיון, שהרי להלן (פרק כג ה"י) מפורש שיש חילוק בענין סיכת נעלים, שבחדשים אסור ובישנים מותר. 114) יש למחוק תיבה זו, שהרי אין סכין אלא נעלים ישנים כמובא למעלה ('מעשה רוקח'). 115) ראה בפכ"ג ה"י. 116) משנה, שבת קמב, ב. 117) אבל של בגד אסור, מפני ששרייתו במים זהו כיבוסו (זבחים צד:).

יט. מִי[118] שֶׁנִּתְלַכְלְכָה יָדוֹ בְּטִיט - מְקַנְּחָהּ בִּזְנַב הַסּוּס וּבִזְנַב הַפָּרָה וּבַמַּפָּה הַקָּשָׁה הָעֲשׂוּיָה לֶאֱחֹז בָּהּ

91) משנה, שבת קמג, ב. 92) אם צריך שלש סעודות מציל שלש סעודות, בשחרית שאינו צריך אלא שתים – שתים, ובמנחה - אחת (להלן פ"כג ה"כא). 93) "לשים

הַקּוֹצִים, אֲבָל לֹא בְּמַפָּה שֶׁמְּקַנְּחִין בָּהּ אֶת הַיָּדַיִם[119]; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לְכַבֵּס אֶת הַמַּפָּה.

118) תוספתא שבת פי"ז. 119) שמקפיד על לכלוכה, ויבוא לכבסה בשבת.

כ. מִי[120] שֶׁרָחַץ בַּמַּיִם - מִסְתַּפֵּג[121] בַּאֲלוּנְטִיתוֹ[122] וּמְבִיאָה בְּיָדוֹ, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִסְחֹט. וְכֵן מִי שֶׁנָּשְׁרוּ[123] כֵּלָיו בְּמַיִם[124] - מְהַלֵּךְ בָּהֶן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִסְחֹט. וְאָסוּר לוֹ לְשָׁטְחָן[125], וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: הֲרֵי זֶה כִּבֵּס כְּסוּתוֹ בְּשַׁבָּת וּשְׁטָחָהּ לְיַבְּשָׁהּ. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - אֲפִלּוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים אָסוּר.

120) שבת קמז, א. 121) מנגב את עצמו. 122) מגבת. 123) משנה, שבת קמו, ב. ופירש רש"י שם: "נשרו - שנפלו למים בשבת" - משורש "נשר". ורבינו בפירוש המשנה, כתב: "מגזרת משרה ושורין" משורש שרה. וצריך לנקד: נִשרו הנו"ן בחיריק (כניקוד של נפעל). 124) בנוסח אחר: בדרך (כת"י התימנים). 125) "לשטוח בגדיו השרויים נגד החמה שיתייבשו" (פירוש המשניות).

כא. שְׁתֵּי[126] מְטַהֲרוֹת[127] זוֹ עַל גַּב זוֹ - נוֹטֵל אֶת הַפִּקָּק מִבֵּינְתַּיִם וּמַשִּׁיקָן[128], וּמַחֲזִיר אֶת הַפִּקָּק לִמְקוֹמוֹ; מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ בָּא לִידֵי סְחִיטָה, שֶׁהֲרֵי דַּעְתּוֹ שֶׁיֵּצְאוּ הַמַּיִם. וּפוֹקְקִין אֶת הַבִּיב[129] בְּסוּדָרִין וּבְכָל דָּבָר הַמְּטַלְטֵל כְּדֵי שֶׁלֹּא יָצוּפוּ הַמַּיִם עַל הָאֲכָלִים וְעַל הַכֵּלִים[130], אֲבָל אֵין פּוֹקְקִין אֶת הַבִּיב כְּדֵי שֶׁיֵּרְדוּ הַמַּיִם לַבּוֹר[131]; שֶׁמָּא יִסְחֹט בְּעֵת שֶׁדּוֹחֵק[132], שֶׁהֲרֵי[133] הַפִּקָּק שָׁרוּי בַּמַּיִם.

126) תוספתא עירובין פ"ח. 127) כמין מקוואות נפרדות ויש צינור בין אחת לשניה, ופוקקים שלא יתערבו המים מזו לזו, וכשרוצה לחברן - נוטל את הפקק מהצינור. 128) מחברן. "וכוונתו לחבר שתי המטהרות, וכשמחזיר הפקק למקומו אין לחוש שידחוק את הפקק בנקב ויסחוט, שהרי כל כוונתו היא שהפקק לא יסתום את כל הנקב, כדי שהחיבור לא יפסק" (כסף־משנה). 129) חפירה שיורדים לתוכה השופכין. 130) שהרי אינו פוקק אלא שלא יצאו מים מרובים, אבל אינו חושש למים מועטים, ולפיכך אינו דוחק את הפקק הרבה ולא יבוא לידי סחיטה (כסף־משנה). 131) שבחצר. 132) סותם את הביב. 133) הראב"ד נותן טעם: "שהוא מקפיד על המים היורדים מן הגג שלא יצאו לרשות הרבים דרך הביב, אלא יכנסו לתוך הבור שבחצר, לכן מקפיד על הפקק שיהיה מהודק ביותר, ויבוא לידי סחיטה".

כב. אָסוּר[134] לְתַקֵּן בֵּית יָד שֶׁל בְּגָדִים וּלְשַׁבְּרָם שְׁבָרִים שְׁבָרִים[135], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּתַקְּנִין בְּחֹל הַבְּגָדִים כְּשֶׁמְּכַבְּסִין אוֹתָן. וְכֵן[136] אֵין מְקַפְּלִים הַבְּגָדִים[137] בְּשַׁבָּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּחֹל בַּבְּגָדִים כְּשֶׁיְּכַבְּסוּ אוֹתָן. וְאִם לֹא הָיָה לוֹ כְּלִי אַחֵר לְהַחֲלִיפוֹ - מֻתָּר לְקַפְּלוֹ[138] וּלְפַשְׁטוֹ וּלְהִתְכַּסּוֹת בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּתְנָאֶה בּוֹ בְּשַׁבָּת[139]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בֶּגֶד חָדָשׁ לָבָן[140]; שֶׁהֲרֵי הוּא מִתְעַנֵּג וּמִתְלַכְלֵךְ מִיָּד. וּכְשֶׁיְּקַפֵּל - לֹא יְקַפֵּל אֶלָּא אִישׁ אֶחָד; אֲבָל לְקַפֵּל בִּשְׁנַיִם - אָסוּר[141].

134) ביצה כג, א. 135) "לקמטם כמו שעושים בחלוקי הנשים בבתי השוקיים ובתי הידיים, ושמים אותם על עץ חלק והוא מעשה אומן ואסור" (רש"י). 136) משנה, שבת קיג, א. 137) בנוסח אחר: "אין מקפלים את הכלים" (כת"י התימנים). 138) שלא נאה ללבוש בשבת בגד מקומט. 139) אבל אם אין בדעתו ללבשו בשבת - אסור. 140) שבו אין הקיפול תיקון חשוב. 141) כי בשני בני אדם מתפשטים הקמטים לגמרי, ונחשב תיקון גמור.

כג. הַצּוֹבֵעַ - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[142] אָסוּר לְאִשָּׁה לְהַעֲבִיר סָרָק[143] עַל פָּנֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּצוֹבַעַת. וְהַתּוֹפֵר - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[144] אָסוּר לְמַלֹּאת הַכַּר וְהַכֶּסֶת הַחֲדָשִׁים בְּמוֹכִין[145], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְפֹּר. אֲבָל מוֹכִין שֶׁנִּשְׁרוּ מִן הַכַּר אוֹ מִן הַכֶּסֶת - מַחֲזִירִין אוֹתָן בְּשַׁבָּת.

142) שבת צה, א. 143) צבע אדום. 144) שבת מח, א. 145) כל דבר רך כצמר גפן ופקיעי בגדים, נקרא "מוך".

כד. הַקּוֹרֵעַ - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[146], מִי שֶׁנִּסְתַּבְּכוּ בְּגָדָיו בְּקוֹצִים - מַפְרִישָׁן בְּצִנְעָה[147], וּמִתְמַהְמֵהַּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע. וְאִם נִקְרְעוּ - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְכַּוֵּן[148]. וּמֻתָּר[149] לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים חֲדָשִׁים[150], וְאִם נִקְרְעוּ[151] - נִקְרָעוּ. פּוֹצְעִין[152] אֶת הָאֲגוֹז בְּמַטְלִית[153], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תִּקָּרַע[154].

146) "ירושלמי" שבת פ"ז ה"ב. 147) שלא יראהו אדם, כיון שהוא כמתקן ("קרבן העדה"). 148) ואילו נתכוין לקרוע - חייב. ואף שהקורע אינו חייב אלא כשקורע על מנת לתפור (כמבואר בפ"י ה"י) - גם כאן כוונתו לתקנו ולתפרו אחר שיסיר את הקוצים ("מעשה רוקח"). 149) "ירושלמי" שבת פ"ז ה"ב. 150) אף שאינו יודע אם הם כמידתו, ואפשר שיקרעו בלבישתו. 151) כיון שאינו מתכוון לכך. 152) שוברים. והיא ברייתא במס' ביצה (לד.) לענין יום־טוב. 153) מכה במטלית על עץ או אבן, כדי לשבור הרבה אגוזים בבת אחת (הר"ן). 154) כיון שאינו מתכוון לקרוע, ועוד: שאין זה קורע על מנת לתפור.

כה. הַתּוֹקֵעַ[155] - חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה[156]. לְפִיכָךְ[157], כָּל הַדְּלָתוֹת הַמְחֻבָּרוֹת לַקַּרְקַע - לֹא נוֹטְלִין אוֹתָן וְלֹא מַחֲזִירִין, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְקַע[158]. אֲבָל דֶּלֶת שִׁדָּה[159] תֵּבָה וּמִגְדָּל[160], וּשְׁאָר דַּלְתוֹת הַכֵּלִים - נוֹטְלִין וְלֹא מַחֲזִירִין[161]. וְאִם[162] נִשְׁמַט צִיר[163] הַתַּחְתּוֹן שֶׁלָּהֶן - הוֹחֲקִין אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ[164]. וּבַמִּקְדָּשׁ[165] - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אֲבָל צִיר הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּשְׁמַט - אָסוּר לְהַחֲזִירוֹ בְּכָל מָקוֹם[166], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְקַע.

155) תוחב, נועץ. 156) ראה למעלה פ"י הי"ג. 157) שבת קכב, ב. 158) בגמרא שם אמרו "שמא יתקע" על דלת שידה תיבה ומגדל מפני שאין בנין בכלים, אבל במחוברים לקרקע חייב משום בונה, וכמו שכתב רבינו לעיל (פ"י הי"ד). והרי"ף הביא דלת של שידה כו' נוטלין ולא מחזירין, של לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין גזירה שמא יתקע. וכתב הר"ן, שמה שכתב "גזירה שמא יתקע" זה שייך להרישא "דלת של שידה" (ועיין מגיד־משנה). [ואולי היו כתובות מילים אלו "גזירה שמא יתקע" בדברי רבינו בסוף הבבא של דלת שידה תיבה ומגדל, ובטעות הדומות "ולא מחזירין" - "ולא מחזירין" נשתרבבו המלים האלו למעלה, ועיין מגיד־משנה וב"י וב"ח סי' שח]. 159) מין תיבה. 160) תיבה גבוהה נפתחת מהצד, לשים בה דברים לשמירה. 161) שמא יתקע, ראה למעלה. 162) משנה, עירובין קב, ב. 163) יתד של ברזל שבדלת למעלה ולמטה, והדלת סובבת עליה. "הדלת תסוב על צירה" (משלי כו, יד). 164) שנוח להחזירה, כיון שנשאר הציר העליון. 165) לא גזרו שמא יתקע, שאין שבות במקדש, כמבואר בהל' קרבן פסח פ"א הט"ז. 166) "מפני שיש בו טורח, ושמא יצטרך לחזקו במסמר או בעץ, ויתחייב משום בונה, ואף־על־פי שאין בנין בכלים, לא אמרו אין בנין בכלים, אלא שאם היו מפורקים והחזירם אינו חייב משום בונה, אבל אם תקע בהם עץ או מסמר - חייב משום בונה. אבל הציר התחתון אין בו טורח" ('מעשה רוקח').

1 **כו. אֵין[167] גּוֹדְלִין[168] אֶת שְׁעַר הָרֹאשׁ, וְאֵין פּוֹקְסִין[169]**
2 **אוֹתוֹ; מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּבוֹנֶה. וְאֵין[170] מַחֲזִירִין מְנוֹרָה**
3 **שֶׁל חֲלִיּוֹת, וְלֹא כִּסֵּא הַמְּפֻצָּל[171], וְלֹא שֻׁלְחָן**
4 **הַמְּפֻצָּל, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּבוֹנֶה. וְאִם**
5 **הֶחֱזִיר - פָּטוּר; שֶׁאֵין בִּנְיָן בְּכֵלִים, וְאֵין סְתִירָה**
6 **בְּכֵלִים. וְאִם הָיָה רָפוּי - מֻתָּר[172] לְהַחֲזִירוֹ. וְאֵין[173]**
7 **מְתַקְּנִין חֲלִיּוֹת שֶׁל שִׁדְרָה שֶׁל קָטָן[174] זוֹ בְּצַד זוֹ,**
8 **מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּבוֹנֶה.**

167) משנה, שבת צד, ב. וכרבנן ולא כרבי אליעזר שסובר שגודלת ופוקסת חייבת חטאת. 168) לקלוע שער הראש. 169) לחלק שער הראש לכאן ולכאן אצל הצדעים. 170) שבת מז, א. 171) העשוי פרקים פרקים, ואפשר לפרקו לחלקים ולחזור לחברם. 172) כרבן שמעון בן גמליאל (שם מז:). 173) משנה, שבת קמז, ב. 174) חוליות שדרתו שנתפרקו אין מיישרים אותן, אבל ביום הלידה שיש סכנה בדבר - מותר (לעיל פ"ב הי"ד).

9 **כז. הָעוֹשֶׂה[175] אֹהֶל קָבוּעַ[176] - חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה.**
10 **לְפִיכָךְ[177] אֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי לְכַתְּחִלָּה, וְלֹא**
11 **סוֹתְרִין אֹהֶל עֲרַאי; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה אוֹ יִסְתֹּר אֹהֶל**
12 **קָבוּעַ. וְאִם עָשָׂה אוֹ סָתַר אֹהֶל עֲרַאי - פָּטוּר.**
13 **וּמֻתָּר[178] לְהוֹסִיף עַל אֹהֶל עֲרַאי בְּשַׁבָּת. כֵּיצַד? טַלִּית**
14 **שֶׁהָיְתָה פְּרוּסָה עַל הָעַמּוּדִים אוֹ עַל הַכְּתָלִים, וְהָיְתָה**
15 **כְּרוּכָה קֹדֶם הַשַּׁבָּת - אִם נִשְׁאַר מִמֶּנָּה גַּג טֶפַח[179]**
16 **מָתוּחַ - הֲרֵי זֶה מוֹתֵחַ אֶת כֻּלָּהּ בְּשַׁבָּת עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה**
17 **אֹהֶל גָּדוֹל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

175) כמבואר בפ"י הי"ג. 176) העשוי להתקיים ימים רבים; 'ירושלמי' (שבת פ"ז ה"ב): "מה בנין היתה במשכן, שהיו נותנים קרשים על גבי אדנים, וכי לא לשעה (בנין ארעי) היתה? - אמר רבי יוסי: מכיון שהיו חונים ונוסעים על פי הדיבור, כמו שהיא לעולם". 177) שבת קלז, ב. 178) עירובין קב, א. 179) שכיון שנשאר טפח - יש בו דין אוהל.

18 **כח. אֵין[180] תּוֹלִין אֶת הַכִּלָּה[181], שֶׁהֲרֵי נַעֲשֵׂית תַּחְתֶּיהָ**
19 **אֹהֶל עֲרַאי. וּמֻתָּר לְהַנִּיחַ מִטָּה וְכִסֵּא וּטְרַסְקָל[182],**
20 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיַּעֲשֶׂה תַּחְתֶּיהָן אֹהֶל; שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ**
21 **עֲשִׂיַּת אֹהֶל, לֹא קֶבַע וְלֹא עֲרַאי[183].**

180) שבת קלח, א. 181) כעין אוהל סביב המיטה, עשוי מארג למחסה מפני הזבובים. 182) כסא בעל שלש רגלים. 183) לפי שאינו משתמש באויר שתחתיו (מגיד־משנה).

22 **כט. כָּל[184] אֹהֶל מְשֻׁפָּע, שֶׁאֵין בְּגַגּוֹ טֶפַח וְלֹא**
23 **בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לְגַגּוֹ רֹחַב טֶפַח - הֲרֵי זֶה**
24 **אֹהֶל עֲרַאי, וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת - פָּטוּר.**
25 **טַלִּית כְּפוּלָה[185], שֶׁהָיוּ עָלֶיהָ חוּטִין[186] שֶׁהִיא תְּלוּיָה**
26 **בָּהֶן מֵעֶרֶב שַׁבָּת - מֻתָּר[187] לִנְטוֹתָהּ וּמֻתָּר לְפָרְקָהּ.**
27 **וְכֵן הַפָּרֹכֶת[188].**

184) סוכה יט, ב. 185) שבת קלח, א. ופירש"י שם: "שוטח טליתו על גבי ארבעה יתדות לישן תחתיה, וראשיו מתכפלים לכאן ולכאן לצד הארץ, והם דפנות להגן מן החמה". אבל ממה שכתב רבינו הלכה זו ביחד עם הלכות אוהל משופע, נראה שגם כאן מדובר שהטלית פרוסה על מוט אחד באופן שאין בגגה טפח. וכן כתב ה'מגיד משנה'. 186) אם כרך את הטלית בחוטין מבעוד יום, כדי למשכה בהם ולפרוס לכאן ולכאן (רש"י). 187) על ידי החוטים למשכה בשבת, ואינו כעושה אוהל ארעי אלא כמוסיף על אוהל ארעי שמותר. 188) שאין איסור אוהל אלא בגג ולא במחיצה. וראה להלן הלכה לב.

28 **ל. כִּלַּת[189] חֲתָנִים[190], שֶׁאֵין בְּגַגָּהּ טֶפַח וְאֵין בְּפָחוֹת**
29 **מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לְגַגָּהּ רֹחַב טֶפַח - הוֹאִיל שֶׁהִיא**
30 **מְתֻקֶּנֶת לְכָךְ[191], מֻתָּר לִנְטוֹתָהּ וּמֻתָּר לְפָרְקָהּ. וְהוּא,**
31 **שֶׁלֹּא תְּהֵא מְשֻׁלְּשֶׁלֶת מֵעַל הַמִּטָּה טֶפַח[192]. פְּקַק[193]**
32 **הַחַלּוֹן - בִּזְמַן שֶׁהוּא מְתֻקָּן[194] לְכָךְ, אַף־עַל־פִּי**
33 **שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר וְאֵינוֹ תָּלוּי - מֻתָּר לִפְקֹק בּוֹ הַחַלּוֹן.**

189) שבת קלח, ב. 190) "אינה דומה לשאר כילות, ששאר כילות פרוסות על ארבעה קנים, ויש להן גג שהוא כאוהל, ושל חתנים על גבי נקליטין (עמודים) שאינם אלא שנים באמצעית המיטה, וקנה נתון עליהם, והיריעה נתונה עליו ונופלת לכאן ולכאן, ואין לה גג טפח, לפיכך אינה אוהל" (רש"י). 191) מוכנה מערב שבת. 192) שאם יש טפח, הרי הוא כמחיצה ואז נחשב השיפוע שלמעלה מן

המיטה כגג וכאוהל ממש שאסור לעשותו בשבת. 193) משנה, שבת קכה, ב. והיא המפה שתולים כנגד החלונות להסתיר אורם (פירוש המשניות). 194) שחישב עליו מערב שבת לסתום בו את החלון (הרשב"א).

לא. כּוֹבַע[195] שֶׁעוֹשִׂין עַל הָרֹאשׁ, וְיֵשׁ לוֹ שָׂפָה מַקֶּפֶת, שֶׁהִיא עוֹשָׂה צֵל כְּמוֹ אֹהֶל עַל לְבוּשׁוֹ[196] - מֻתָּר לְלָבְשׁוֹ[197]. וְאִם הוֹצִיא מִן הַבֶּגֶד סָבִיב לְרֹאשׁוֹ אוֹ כְּנֶגֶד פָּנָיו כְּמוֹ אֹהֶל[198], וְהָיָה מְהֻדָּק עַל רֹאשׁוֹ, וְהָיָה הַשָּׂפָה שֶׁהוֹצִיאָהּ קָשָׁה בְּיוֹתֵר כְּמוֹ גַג - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֹהֶל עֲרַאי[199].

195) שבת קלח, ב. 196) בכת"י תימן: "לובשו". 197) אף אם יש ברחבו טפח, כיון שאין השפה קשה - אין זה אוהל. 198) "הניח טליתו על ראשו כדרך שהוא מתעטף על ראשו, והרחיקה להלן מראשו טפח" (רש"י). 199) בוודאי מדובר בשיש ברחבו טפח, שאם לא כן אינו אוהל.

לב. הַנּוֹטֶה[200] פָּרֹכֶת וְכַיּוֹצֵא בָהּ - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֹהֶל בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹטֶה[201]. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה פָּרֹכֶת גְּדוֹלָה - תּוֹלִין אוֹתָהּ שְׁנַיִם[202], אֲבָל אֶחָד - אָסוּר. וְאִם הָיְתָה כֻּלָּהּ[203] שֶׁיֵּשׁ לָהּ גַּג[204] - אֵין מוֹתְחִין אוֹתָהּ וַאֲפִלּוּ עֲשָׂרָה; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּגְבַּהּ מְעַט מֵעַל הָאָרֶץ, וְתֵעָשֶׂה אֹהֶל עֲרַאי[205].

200) שבת קלח, ב. 201) כי בשעה שעוסק בתלייתה, מתקפל מעט מרחבה, ואם יהיה הכפל טפח, יש בה משום עשיית אוהל. 202) מפני ששנים יכולים לתלותה בבת אחת שלא תתקפל. 203) מבואר בהלכה כח. 204) טפח. 205) הראב"ד השיג כאן, וסובר שטעם ההבדל בין אחד לשנים הוא, כי אם יעשה אחד לא יוכל לכוון הלולאות כנגד היתדות, וישנה קיפולו ונראה כמתקנו לכתחילה, והוא־הדין בכילה שיש לה גג, שאפילו עשרה אין יכולים לכוון שלא לשנות את קיפולו.

לג. בֶּגֶד[206] שֶׁמְּכַסֶּה[207] בּוֹ פִּי הֶחָבִית[208] - לֹא יְכַסֶּה בּוֹ אֶת כֻּלָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה אֹהֶל[209]; אֲבָל מְכַסֶּה הוּא מִקְצָת פִּיהָ. הַמְסַגֵּן בִּכְפִיפָה מִצְרִית[210] - לֹא יַגְבִּיהַּ קַרְקָעִית הַכְּפִיפָה מִן הַכְּלִי טֶפַח[211], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֹהֶל עֲרַאי בְּשַׁבָּת.

206) שבת קלט, ב. 207) כלומר, שמוכן לכסות בו, שאם לא כן אסור שמא יסחוט (למעלה הלכה טו). 208) כשאינה מלאה, ויש בין המים לבגד חלל טפח (כמו שכתב בסמוך) (הרשב"א). 209) ודעת הראב"ד והרשב"א שאין בכיסוי כלים דין אוהל, וכאן אסור משום "עובדין דחול", שנראה כמשמרת (ראה פ"ח הי"ד). 210) סל של נצרים. 211) שאין אוהל בפחות מטפח.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו שבותי יתר המלאכות, אותן שיש להן שבותין, והן ארבע, וכולן על הסדר.

א. הָעוֹשֶׂה[2] נֶקֶב שֶׁהוּא עָשׂוּי לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא - כְּגוֹן נֶקֶב שֶׁבְּלוּל הַתַּרְנְגוֹלִין, שֶׁהוּא עָשׂוּי לְהַכְנִיס הָאוֹרָה וּלְהוֹצִיא הַהֶבֶל[3] - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם מַכֶּה בְּפַטִּישׁ[4]. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ עַל כָּל נֶקֶב - אֲפִלּוּ הָיָה עָשׂוּי לְהוֹצִיא בִּלְבַד אוֹ לְהַכְנִיס בִּלְבַד - שֶׁמָּא יָבוֹא לַעֲשׂוֹת נֶקֶב שֶׁחַיָּבִין עָלָיו. וּמִפְּנֵי זֶה אֵין נוֹקְבִין בְּחָבִית נֶקֶב חָדָשׁ, וְאֵין מוֹסִיפִין בּוֹ. אֲבָל פּוֹתְחִין נֶקֶב יָשָׁן[5]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַנֶּקֶב לְמַטָּה מִן הַשְּׁמָרִים; שֶׁאִם הָיָה לְמַטָּה מִן הַשְּׁמָרִים - הֲרֵי זֶה עָשׂוּי לְחַזֵּק[6], וְאָסוּר לְפָתְחוֹ.

2) שבת קמו, א. 3) אדי חום וריח רע שלא ימותו התרנגולים. 4) ראה למעלה פרק י' הלכה יד והלכה טז. 5) נקב שהיה שם מכבר ונסתם. 6) את הכלי, שלא יצא יינו למטה מן השמרים אצל שוליו, שכל כובד היין נשען שם, וצריך סתימה מעולה, לפיכך כשפותחו, חשוב כפותח נקב חדש (רש"י).

ב. נוֹקְבִין מְגוּפָה[7] שֶׁל חָבִית לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה יַיִן, וּבִלְבַד שֶׁיִּנָּקֵבֶנָּה מִלְּמַעְלָה; אֲבָל מִצִּדָּהּ[8] - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְתַקֵּן כְּלִי. שׁוֹבֵר[9] אָדָם אֶת הֶחָבִית לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה גְּרוֹגָרוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת כְּלִי[10]. וּמֵבִיא אָדָם חָבִית שֶׁל יַיִן, וּמַתִּיז אֶת רֹאשָׁהּ בְּסַיִף לִפְנֵי הָאוֹרְחִין[11], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[12]; שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ אֶלָּא לְהַרְאוֹת נְדִיבַת לִבּוֹ[13].

7) שבת קמו, א. סתימת החבית היתה עשויה מטיט, וכשלא היו צריכים לכל היין שבחבית, לא היו מסירים את כל המגופה, כי יין מגולה מתקלקל, אלא היו נוקבים חור בראש המגופה. 8) כשאינו רוצה לפתוח את המגופה, שלא יפלו עפר או פסולת ביין, עושה בה פתח מן הצד. 9) משנה, שבת קמו, א. 10) לנקבה יפה בפה נאה (רש"י). 11) בנוסח אחר: "לצורך האורחין" ('מעשה רוקח'). 12) "שאין במקלקל שום איסור בשבת" (רש"י) אם עושה כן לצורך שבת (ר"ן). 13) ואין כוונתו לתקן הכלי.

ג. וּכְשֵׁם[14] שֶׁאָסוּר לִפְתֹּחַ כָּל נֶקֶב[15], כָּךְ אָסוּר לִסְתֹּם כָּל נֶקֶב. לְפִיכָךְ אָסוּר לִסְתֹּם נֶקֶב הֶחָבִית, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְמָרֵחַ[16] וְאֵינוֹ בָא לִידֵי סְחִיטָה, כְּגוֹן שֶׁיִּסְתֹּם בְּקֵיסָם אוֹ בִּצְרוֹר קָטָן[17]. אֲבָל אִם הִנִּיחַ שָׁם אֹכֶל כְּדֵי לְהַצְנִיעוֹ, וְנִמְצָא הַנֶּקֶב נִסְתָּם - מֻתָּר. וּמֻתָּר לְהַעֲרִים בְּדָבָר זֶה[18].

14) שבת קלט, ב. 15) אפילו אינו עשוי להכניס ולהוציא, כמבואר בה"א. 16) כי אם "ממרח בשעוה או זפת וכיוצא בהן מדברים המתמרחים עד שיחליק פניהם - חייב משום מוחק" (רבינו בפי"א ה"ו). 17) בנוסח אחר, חסרה המילה "קטן" ('מעשה רוקח'). 18) כי הערמה בדבר שאינו אסור רק מדרבנן - מותר (שבת קלט:). וכן מבואר בפכ"ב הט"ז ובהלכות יום־טוב פ"ז ה"ח.

ד. כָּל דָּבָר שֶׁהוּא גְּמַר מְלָאכָה - חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם

מַכֶּה בְּפַטִּישׁ[19]. וּמִפְּנֵי זֶה, הַגּוֹרֵר[20] כָּל שֶׁהוּא אוֹ הַמְתַקֵּן כְּלִי בְּאֵיזֶה דָּבָר[21] שֶׁיִּתַּקֵּן - חַיָּב. לְפִיכָךְ[22] אָסוּר לְהַשְׁמִיעַ קוֹל שֶׁל שִׁיר בְּשַׁבָּת - בֵּין בִּכְלֵי שִׁיר, בֵּין כִּנּוֹרוֹת וּנְבָלִים, בֵּין בִּשְׁאָר דְּבָרִים. אֲפִלּוּ לְהַכּוֹת בְּאֶצְבַּע עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל הַלּוּחַ, אוֹ אַחַת כְּנֶגֶד אַחַת, כְּדֶרֶךְ הַמְשׁוֹרְרִים, אוֹ לְקַשְׁקֵשׁ אֶת הָאֱגוֹז לַתִּינוֹק, אוֹ לְשַׂחֵק בּוֹ בְּזוֹג[23], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּק. כָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָסוּר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְתַקֵּן כְּלֵי שִׁיר.

19) שבת עג, א: "שכן האומן מכה בקורנס על הסדן להחליקו בגמר מלאכה" (רש"י), ורבינו חננאל פירש: "שהאומן מכה בפטיש על הכלי להשוות עקמימותו, וכן על האבן שבבניין להשוותה לחברותיה, וזהו גמר מלאכה". 20) שבת קג, ב. ובניגוד לדעת רש"י שחייב משום ממחק - לדעת רבינו חייב משום מכה בפטיש. ובנוסח אחר: "הגורד" (ויניציאה). וכן מובא בפ"י הט"ז. 21) בנוסח אחר: "באיזה דבר משתיהם חייב" ('מעשה רוקח'). 22) עירובין קד, א. 23) פעמון.

ה. אֵין[24] מְסַפְּקִין[25] וְלֹא מְרַקְּדִין וְאֵין מְטַפְּחִין[26] בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְתַקֵּן כְּלֵי שִׁיר. וּלְסַפֵּק כִּלְאַחַר יָד - מֻתָּר[27]. אֵין שָׁטִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְתַקֵּן[28] חָבִית שֶׁל שַׁיָּטִין[29]. בְּרֵכָה[30] שֶׁבְּחָצֵר - מֻתָּר לָשׁוּט בְּתוֹכָהּ; שֶׁאֵינוֹ בָּא לַעֲשׂוֹת חָבִית שֶׁל שַׁיָּטִין. וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה לָהּ שָׂפָה מֻקֶּפֶת, שֶׁלֹּא יֵעָקֵר מִמְּנָּה הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הֶכֵּר וְהֶפְרֵשׁ בֵּינָהּ וּבֵין הַיָּם[31].

24) משנה, ביצה לו, ב. וב'ספרא' (אחרי פרק ז) אמרו: "מנין שלא יספוק ולא יטפיח ולא ירקד - תלמוד לומר: שבתון". 25) "הוא הניגון וההכאה בצלצל" (פירוש המשניות). ולדעת רש"י (שם) להכות ביד על הירך. 26) "ההכאה יד על יד" (פירוש המשניות). 27) 'ירושלמי' ביצה פ"ה ה"ב: "רבי היה משיא אשה לרבי שמעון בנו, והיו מטפחים באחורי ידיהם בשבת, עבר שם רבי מאיר ושמע קולם שהם מטפחים, אמר: רבותינו! הותרה השבת? (=חשב שמטפחים כדרכם – 'כסף משנה'). שמע רבי ואמר: מי זה שבא לרדותינו (לייסרנו) בתוך ביתינו? - שמע רבי מאיר קולו של רבי וברח". 28) בנוסח אחר: "יעשה" ('מעשה רוקח'). 29) כלי גומא ארוג כעין חבית, לשייט ללמוד בו לשחות על פני המים. 30) שבת מ, ב. 31) ודינה כאמבטיא, שלא גזרו בה שמא יעשה חבית של שייטין.

ו. אֵין[32] חוֹתְכִין שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל קָנֶה[33], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְתַקֵּן כְּלִי. הָיְתָה חֲתוּכָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ מְתֻקֶּנֶת - מֻתָּר לְהַכְנִיסָהּ בְּנֶקֶב הֶחָבִית בְּשַׁבָּת לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה יַיִן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יְתַקֵּן. וְאָסוּר לְהַנִּיחַ עָלֶה שֶׁל הַדַּס[34] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּתוֹךְ הַנֶּקֶב שֶׁל חָבִית כְּדֵי שֶׁיְּקַלַּח אֶת הַיַּיִן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּעוֹשֶׂה מַרְזֵב בְּשַׁבָּת[35]. וְאֵין[36] שׁוֹבְרִין אֶת הַחֶרֶס, וְאֵין קוֹרְעִין אֶת הַנְּיָר[37], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְתַקֵּן כְּלִי.

32) שבת קמו, ב. 33) חלול, שנותנים בנקב החבית כדי להוציא את היין מתוכה. 34) "שנותנים על הנקב של חבית, להיות מקלח בו היין ולא יהיה שותת בדפני החבית" (ר"ח). 35) ודעת הרא"ש כרב אשי, שטעם האיסור הוא שמא יקטום עלה של הדס אם לא יהיה לו תלוש, ובמקום שיש לו הרבה קטומים מותר (סי' שיד). 36) משנה, ביצה לב, ב. 37) "כשצולים דגים, חותכים קנים או שוברים חרסים או חותכים נייר, ושורים במים ומסדרים את הנייר על גב התנור, כדי שהמתכת לא תשרוף את הדג" (רש"י).

ז. זְמוֹרָה[38] שֶׁהִיא קְשׁוּרָה בְּטָפִיחַ[39] - מְמַלְּאִין בָּהּ בְּשַׁבָּת, וְאִם אֵינָהּ קְשׁוּרָה - אֵין מְמַלְּאִין בָּהּ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִקְטֹם אוֹתָהּ וְיִתְקָעֶהָ[40]. אָסוּר[41] לָחוֹף[42] כְּלֵי כֶסֶף בְּגַרְתִּקוֹן[43], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְלַבְּנָן כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֻמָּנִין עוֹשִׂין, וְנִמְצָא כִּמְתַקֵּן כְּלִי וְגוֹמֵר מְלַאכְתּוֹ בְּשַׁבָּת. אֲבָל חוֹפְפִין אוֹתוֹ בְּחוֹל וּבְנֶתֶר[44]. וְכֵן כָּל הַכֵּלִים חוֹפְפִין אוֹתָן בְּכָל דָּבָר. וְאָסוּר[45] לְהָדִיחַ קְעָרוֹת וְאִלְפָּסִין[46] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְתַקֵּן[47], אֶלָּא אִם־כֵּן הֲדִיחָן לֶאֱכֹל בָּהֶן סְעֻדָּה אַחֶרֶת בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת. אֲבָל כְּלֵי שְׁתִיָּה, כְּגוֹן כּוֹסוֹת וְקִיתוֹנוֹת - מֻתָּר לַהֲדִיחָן בְּכָל עֵת; שֶׁאֵין קֶבַע לִשְׁתִיָּה. וְאֵין[48] מַצִּיעִין אֶת הַמִּטּוֹת בְּשַׁבָּת כְּדֵי לִישֹׁן עֲלֵיהֶן לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת[49], אֲבָל מַצִּיעִין מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְשַׁבָּת.

38) משנה, שבת קכה, ב. ענף גפן ארוך. 39) פך קטן, שהזמורה קשורה בו כעין חבל בדלי, כדי לדלות ולשאוב מים מהבור או מהמעיין. 40) "אם אינה קשורה אלא שיש עקמומית בראשה כעין מזלג ראוי לתלות בו את הטפיח, חוששים שמא יתקנה מתוך שהיא רכה ונמצא עושה כלי, וחייב משום מכה בפטיש" (רש"י). ובנוסח אחר: "שמא יקטום אותה ויתקננה" (ויניציאה). 41) שבת נ, א. 42) לשפשף ולצחצח. 43) טיט לבן מאי כרתים, שמצחצחים בו כלי כסף. 44) מין עפר כעין מלח חריף, משתמשים בו להסיר כתמים. 45) שבת קיח, א: "קערות שאכל בהם ערבית, מדיחן לאכול בהם שחרית; שחרית, מדיחן לאכול בהן בצהרים; בצהרים, מדיחן לאכול בהן במנחה; מן המנחה ואילך - שוב אינו מדיח". 46) מחבות עמוקות לטיגון ובישול. 47) לצורך יום חול (מגיד־משנה). 48) שבת קיג, א. 49) שהוא טורח משבת לחול.

ח. אָסוּר[50] לְהַטְבִּיל כֵּלִים טְמֵאִין בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְתַקֵּן כְּלִי. אֲבָל אָדָם טָמֵא מֻתָּר לִטְבֹּל, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמֻקָּר[51]. וְאֵין[52] מַזִּין[53] עָלָיו בְּשַׁבָּת. הַמַּטְבִּיל[54] כֵּלִים בְּשַׁבָּת: בְּשׁוֹגֵג - יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, בְּמֵזִיד - לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַד לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת[55]. וּמֻתָּר[56] לְהַטְבִּיל אֶת הַמַּיִם הַטְּמֵאִים בְּשַׁבָּת. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? נוֹתְנָן בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן כְּלִי אֲבָנִים[57], וּמַטְבִּיל הַכֵּלִים בְּמִקְוֶה, עַד שֶׁיַּעֲלֶה מֵי הַמִּקְוֶה עֲלֵיהֶן וְיִטְהַרוּ.

50) משנה, ביצה יז, ב. 51) רוחץ לתענוג ולהצטנן, ולא

להטהר מטומאתו. 52) משנה בפסחים סה, ב ('מעשה רוקח'). 53) הזאת שלישי ושביעי לטהר טמא מת מטומאתו (במדבר יט). 54) תרומות פ"ב מ"ג. 55) כמבואר בפ"ו הכ"ג. 56) משנה, ביצה יז, ב. הטבלה זו נקראת "השקה", "מי שיש לו מים יפה לשתות ונטמאו, ממלא מהם כלי אבן ונותנים במקוה מים, עד שמשיק מים למים, ונמצאו אלו זרועים ומחוברים למי מקוה, ובטלים בהם ונטהרים" (רש"י שם). 57) "שאילו היה נותן אותם המים הטמאים בכלי עץ וכיוצא בו מן הכלים שמקבלים טומאה, היה נטמא הכלי באותם המים הטמאים שבתוכו" (פירוש המשניות).

ט. אֵין מַגְבִּיהִין[58] תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִתַּקֵּן דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה מְתֻקָּן.

58) משנה, ביצה לו, ב. אין מפרישים תרומות ומעשרות.

י. מְעַבֵּד - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת הוּא. וְהַמְרַכֵּךְ[59] עוֹר בְּשֶׁמֶן, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעַבְדָנִים עוֹשִׂים - הֲרֵי זֶה מְעַבֵּד, וְחַיָּב. לְפִיכָךְ[60] לֹא יָסוּךְ אָדָם רַגְלוֹ בְּשֶׁמֶן וְהוּא בְּתוֹךְ הַמִּנְעָל[61] אוֹ בְּתוֹךְ הַסַּנְדָּל הַחֲדָשִׁים; אֲבָל סָךְ הוּא אֶת רַגְלוֹ שֶׁמֶן וְלוֹבֵשׁ[62] מִנְעָלוֹ אוֹ סַנְדָּלוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן חֲדָשִׁים. וְסָךְ כָּל גּוּפוֹ שֶׁמֶן וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי קְטַבְלְיָא[63] חֲדָשָׁה, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַשֶּׁמֶן מוּעָט, כְּדֵי שֶׁיִּצְחַצַּח הָעוֹר בִּלְבַד; אֲבָל אִם הָיָה בִּבְשָׂרוֹ שֶׁמֶן הַרְבֵּה, כְּדֵי שֶׁיִּרְכַּךְ הָעוֹר - הֲרֵי זֶה אָסוּר[64], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמְעַבְּדוֹ. וְהַכֹּל - בַּחֲדָשִׁים, אֲבָל בִּישָׁנִים[65] - מֻתָּר.

59) מבואר בפי"א ה"ה וה"ו. 60) שבת קמא, ב. 61) "מפני שהמנעל נהנה ממנו ונמצא מעבדו" (רש"י). 62) כיון שבשעת הסיכה לא נגע השמן בעור - מותר. 63) "עור שעושים ממנו משטחות לשולחן ולמיטה" (רש"י). 64) אף שאינו מתכוון לזה (גמרא, שם). 65) אין בהם משום חשש עיבוד.

יא. הַמְמָרֵחַ[66] רְטִיָּה בְּשַׁבָּת - חַיָּב מִשּׁוּם מוֹחֵק אֶת הָעוֹר. לְפִיכָךְ אֵין סוֹתְמִין נֶקֶב בְּשַׁעֲוָה[67] וְכֵיוֹצֵא בָהּ, שֶׁמָּא יִמְרַח[68]. וַאֲפִלּוּ בְּשׁוּמֶן אֵין סוֹתְמִין אֶת הַנֶּקֶב, גְּזֵרָה מִשּׁוּם שַׁעֲוָה.

66) כמבואר בפי"א ה"ו. 67) משנה, שבת קמו, א: "ואם היתה נקובה, לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח. אמר רבי יהודה, מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב (שם מקום), ואמר: חוששני לו מחטאת (שמא מירח השעוה לדבקה בדפני הכלי סביב הנקב)". 68) מלבד איסור סתימת הנקב שנזכר בהלכה ג', אם סתמו בשעוה - חייב גם משום ממרח (כסף־משנה).

יב. כּוֹתֵב - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[69] אָסוּר לִכְחֹל[70] בְּפוּךְ[71] וְכֵיוֹצֵא בּוֹ בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּכוֹתֵב[72]. וְאָסוּר[73] לִלְוּוֹת וּלְהַלְווֹת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִכְתֹּב[74]. וְכֵן אָסוּר לִקְנוֹת וְלִמְכֹּר[75] וְלִשְׂכֹּר וּלְהַשְׂכִּיר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִכְתֹּב. לֹא[76] יִשְׂכֹּר אָדָם פּוֹעֲלִים בְּשַׁבָּת, וְלֹא יֹאמַר לַחֲבֵרוֹ לִשְׂכֹּר לוֹ פּוֹעֲלִין. אֲבָל לִשְׁאֹל וּלְהַשְׁאִיל - מֻתָּר[77]. שׁוֹאֵל[78] אָדָם מֵחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ "הַלְוֵנִי".

69) משנה, שבת צד, ב. 70) לצבוע. 71) מין אבק כחול, שנותנות הנשים סביבות עיניהן. 72) "שמוליך המכחול סביב העין, כאדם המוליך קולמוס סביב האות" (רש"י); וכן כתב רבינו בפירוש המשנה, כי כוחל הרי הוא ככותב [וכן היא מסקנת הגמרא (שבת צה. לפי כת"י מינכן) "כוחלת משום כותבת"]. 73) שבת קמח, א. 74) את החוב שלא ישכח. 75) וכן מפורש בנחמיה (יג, טז־יז) "והצורים ישבו בה, מביאים דג וכל מכר ומוכרים בשבת לבני יהודה וירושלים, ואריבה את חורי יהודה, ואומרים להם: מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת"; ובמכילתא (פרשת תשא): "כי קודש היא לכם" - מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל, מה שפלוני חנותו נעולה? - שהוא משמר את השבת . . . מעיד למי שאמר והיה העולם שברא את עולמו בששה ימים ונח ביום השביעי". 76) שבת קנ, א. 77) השאלה היא לזמן מועט, ולכן לא גזרו שמא יכתוב, אבל הלוואה היא לזמן מרובה, וחוששים שמא יכתוב ('רב אלפס'). 78) משנה, שבת קמח, א.

יג. אֶחָד[79] הַמּוֹכֵר בַּפֶּה[80] אוֹ בִּמְסִירָה - אָסוּר. [וְאָסוּר לִשְׁקֹל] - בֵּין בְּמֹאזְנַיִם, בֵּין שֶׁלֹּא בְּמֹאזְנַיִם. וּכְשֵׁם[81] שֶׁאָסוּר לִשְׁקֹל, כָּךְ אָסוּר לִמְנוֹת וְלִמְדֹּד[82] - בֵּין בִּכְלֵי מִדָּה, בֵּין בַּיָּד, בֵּין בְּחֶבֶל.

79) ראה הל' יום־טוב פ"ד הי"ט וב'. 80) שהחליטו על המקח ולא מסרו לו. 81) משנה, שבת קנז, ב. 82) אבל מותר לומר לחבירו: מלא לי כלי זה, אף שהוא כלי של מידה, כיון שאינו מזכיר לו שם מידה (פ"ד מהלכות יו"ט הלכה כא).

יד. אֵין[83] דָּנִין[84] בְּשַׁבָּת, וְלֹא חוֹלְצִין[85] וְלֹא מְיַבְּמִין[86] וְלֹא מְקַדְּשִׁין[87]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִכְתֹּב. וְאֵין מַקְדִּישִׁין[88] וְלֹא מַעֲרִיכִין[89] וְלֹא מַחֲרִימִין[90], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמְקָחָ וּמִמְכָּר[91]. וְאֵין מַגְבִּיהִין תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, שֶׁזֶּה דּוֹמֶה לְמַקְדִּישׁ[92] אוֹתָן פֵּרוֹת שֶׁהִפְרִישׁ. וָעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִתַּקֵּן אוֹתָן בְּשַׁבָּת. וְאֵין[93] מְעַשְּׂרִין אֶת הַבְּהֵמָה[94], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִרְשֹׁם בְּסִקְרָא[95]. וּמַקְדִּישׁ[96] אָדָם פִּסְחוֹ[97] בְּשַׁבָּת[98], וַחֲגִיגָתוֹ[99] בְּיוֹם טוֹב; שֶׁזּוֹ - מִצְוַת הַיּוֹם הִיא. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, כָּךְ אֵין מְקַדְּשִׁין מֵי חַטָּאת[100].

83) משנה, ביצה לו, ב. 84) שמא יכתוב פסק־דין. 85) חליצת נעל היבם, שאינו רוצה לייבם את אשת אחיו המת, ואסור שמא יכתוב שטר חליצה. 86) שמא יכתוב שטר כתובה ליבמה. 87) אשה, שמא יכתוב שטר אירוסין וקידושין. 88) חפץ לה'. 89) להעריך ערך נפשו של הנודר להקדש לפי שנותיו (ויקרא כז). 90) האומר: הרי

בהמה זו חרם - לבדק בית המקדש. 91) אין הכוונה שאסרו שמא יבוא לידי מקח וממכר, שהרי מקח וממכר גזירת חכמים היא, ואין גוזרים גזירה לגזירה, אלא שטעם האיסור באלה, שוה למקח וממכר: שמא יכתוב. 92) ראה למעלה הלכה ט [וכאן הוסיף טעם זה לתרומת חוץ לארץ שאוכל והולך ואחר כך מפריש (בכורות כז.) ואין בה הטעם של מתקן, ואסור להפרישה משום מקדיש, עיין ביצה ט.]. 93) משנה, בכורות נז, ב. 94) מעשר בהמה "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש לה'" (ויקרא כז, לב). 95) צבע אדום שרושמים בו את העשירי שיצא בפתח הדיר (ומה שלא אסרו בזה כבכל מקדיש, עיין 'תוספות' חגיגה ח. ד"ה משום סקרא). 96) שבת קמח, ב. 97) קרבן הפסח. 98) בערב פסח שחל בשבת, שהקרבת הפסח דוחה את השבת. 99) "חגיגה האמורה בתורה היא שיקריב שלמים ביום־טוב הראשון של חג בבואו לבית המקדש" (הל' חגיגה פ"א ה"א). 100) 'ספרי' (פ' בהעלותך פיסקא סה - "צפנת פענח"); "נתינת אפר הפרה על המים שנתמלאו הוא הנקרא "קידוש", והמים האלה שניתן עליהם האפר הם הנקראים מי חטאת ומים מקודשים", ובהם היו מטהרים את הטמאים (רבינו בהל' פרה אדומה פ"ו ה"א).

1 **טו. הַמַּגְבִּיהַּ[101] תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם**
2 **טוֹב: בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל מִמַּה שֶׁהִתְקִין, בְּמֵזִיד - לֹא**
3 **יֹאכַל עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת[102]. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ תִּקֵּן[103]**
4 **אֶת הַפֵּרוֹת. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ[104] אוֹ הַמַּעֲרִיךְ אוֹ הַמַּחֲרִים**
5 **בְּשַׁבָּת - בֵּין בְּשׁוֹגֵג, בֵּין בְּמֵזִיד - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי;**
6 **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּיוֹם טוֹב. וְכֵן הַמַּקְנֶה[105] לַחֲבֵרוֹ**
7 **בְּשַׁבָּת - קָנָה. מְעַשְּׂרִין[106] אֶת הַדְּמַאי[107] בֵּין**
8 **הַשְּׁמָשׁוֹת[108], אֲבָל לֹא אֶת הַוַּדַּאי[109].**

101) תרומות פ"ב מ"ג. 102) כמבואר בהלכה ח. 103) שיצאו מכלל טבל. 104) רי"ף ביצה פרק ה בשם ה'ירושלמי'. 105) בבא־קמא ע, א. 106) משנה, שבת לד, א. 107) "בימי יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק, שלחו בית־דין הגדול ובדקו בכל גבול ישראל, ומצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישים אותה, אבל מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני, היו עמי הארץ מישראל מקילים לעצמם ולא היו מפרישים אותם, לפיכך גזרו שלא יהיו נאמנים על המעשרות אלא אנשים נאמנים, אבל עמי הארץ פירותיהן ספק ואין נאמנים לומר מעושרין הן, וזהו הנקרא דמאי" (רבינו בהל' מעשר פ"א ה"א). וראה למעלה פ"א מהל' ברכות ה"כ. 108) ספק יום ספק לילה (כמבואר בפ"ה ה"ד), ולא גזרו בו משום שיש ספק בזמן ובפירות. 109) טבל.

9 **טז. מִי[110] שֶׁקָּרָא שֵׁם[111] לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[112] שֶׁל דְּמַאי**
10 **אוֹ לְמַעֲשַׂר עָנִי שֶׁל וַדַּאי - לֹא יִטְּלֵם[113] בְּשַׁבָּת,**
11 **אַף־עַל־פִּי שֶׁיְּחֵד מְקוֹמָן מִקֹּדֶם הַשַּׁבָּת, וְהֲרֵי הֵן**
12 **יְדוּעִין וּמֻנָּחִין בְּצַד הַפֵּרוֹת. וְאִם הָיָה כֹּהֵן אוֹ עָנִי**
13 **לְמוּדִים[114] לֶאֱכֹל אֶצְלוֹ - יָבוֹאוּ וְיֹאכְלוּ; וּבִלְבַד**
14 **שֶׁיּוֹדִיעַ לַכֹּהֵן, שֶׁזּוֹ שֶׁאֲנִי מַאֲכִילְךָ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר,**
15 **וְיוֹדִיעַ[115] לֶעָנִי, שֶׁזּוֹ שֶׁאֲנִי מַאֲכִילְךָ מַעְשַׂר עָנִי.**

110) דמאי פ"ד מ"ד. 111) שאמר בערב שבת: מה שאני חייב להפריש יהיה בצפונו או בדרומו של צבור הפירות, אבל לא הוציא את התרומות והמעשרות למקום אחר. 112) שהלוי צריך להפריש תרומה לכהן ממעשר שהוא מקבל מישראל, אבל תרומה גדולה רגילים לתתה מיד לכהן, ואין הדרך להשאירה בבית ישראל אחר שקרא שם עליה. 113) ליתנם לכהן או לעני, שאסור לתת המתנות בשבת (רבינו בפירוש המשניות שם). 114) רגילים לאכול על שולחנו. 115) שאם אינו מודיעם, הם סבורים שמשלו הוא מאכילם, ואסור להאכיל לאורחיו תרומות ומעשרות (פירוש המשניות ורע"ב). ועוד: שגונב דעת הבריות ('תפארת ישראל').

16 **יז. אָסוּר[116] לְהָפִיס[117] וּלְשַׂחֵק בְּקֻבְיָא[118] בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי**
17 **שֶׁהוּא כְּמִקָּח וּמִמְכָּר. וּמֵפִיס אָדָם עִם בָּנָיו וְעִם בְּנֵי**
18 **בֵיתוֹ[119] עַל מָנָה גְּדוֹלָה כְּנֶגֶד מָנָה קְטַנָּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין**
19 **מַקְפִּידִין[120].**

116) משנה, שבת קמח, ב. 117) להטיל גורלות. 118) "אלו שמשחקים בעצים או בצרורות או בעצמות וכיוצא בהן, ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבירו באותו שחוק, יקח ממנו כך וכך" (רבינו בפ"ו מהל' גזילה ואבידה ה"י) ודבר זה אף בחול אסור משום גזל מדבריהם (שם). 119) דרך משחק על יד השולחן בשבת (פירוש המשניות). 120) ולא יבואו לידי מדה ומשקל, שהרי אביהם נותן להם הכל משלו.

20 **יח. אָסוּר[121] לְחַשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת, שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן,**
21 **בְּשַׁבָּת[122] - בֵּין שֶׁעָבַר, בֵּין שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת - גְּזֵרָה**
22 **שֶׁמָּא יִכְתֹּב. לְפִיכָךְ, חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן צֹרֶךְ - מֻתָּר**
23 **לְחַשְּׁבָן. כֵּיצַד? כַּמָּה סְאִין תְּבוּאָה הָיָה לָנוּ בְּשָׁנָה**
24 **פְּלוֹנִית, כַּמָּה דִּינָרִין הוֹצִיא בְּחַתְּנוּת בְּנוֹ, וְכַיּוֹצֵא**
25 **בָּאֵלּוּ; שֶׁהֵן בִּכְלַל שִׂיחָה בְּטֵלָה, שֶׁאֵין בָּהֶן צֹרֶךְ**
26 **כְּלָל. הַמְחַשֵּׁב אוֹתָן בְּשַׁבָּת - כִּמְחַשֵּׁב בְּחֹל[123].**

121) שבת קנ, א. 122) המילה "בשבת" מתייחסת לתחילת ההלכה: אסור בשבת לחשב חשבונות שהוא צריך להן, בין לשעבר בין לעתיד להיות ('מעשה רוקח'). 123) אבל אין שיחה בטלה ראויה ליראי חטא (מגיד־משנה).

27 **יט. אָסוּר[124] לִקְרוֹת בִּשְׁטָרֵי הֶדְיוֹטוֹת[125] בְּשַׁבָּת;**
28 **שֶׁלֹּא יְהֵא כְּדֶרֶךְ חֹל, וְיָבוֹא לִמְחֹק. מוֹנֶה[126] אָדָם**
29 **פַּרְפְּרוֹתָיו[127] וְאֶת אוֹרְחָיו מִפִּיו, אֲבָל לֹא מִן**
30 **הַכְּתָב[128], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרָא בִּשְׁטָרֵי הֶדְיוֹטוֹת. לְפִיכָךְ,**
31 **אִם הָיוּ הַשֵּׁמוֹת חֲקוּקִין עַל הַטַּבְלָא אוֹ עַל הַכֹּתֶל -**
32 **מֻתָּר לִקְרוֹתָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִתְחַלֵּף בִּשְׁטָר. וְאָסוּר[129]**
33 **לִקְרוֹת בִּכְתָב הַמְהַלֵּךְ תַּחַת הַצּוּרָה[130] וְתַחַת הַדְּיוֹקְנִי**
34 **בְּשַׁבָּת[131]. אַף לִקְרוֹת בַּכְּתוּבִים[132] בְּשַׁבָּת בִּשְׁעַת בֵּית**
35 **הַמִּדְרָשׁ[133] - אָסוּר, גְּזֵרָה מִשּׁוּם בִּטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ;**

שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל אֶחָד יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וְקוֹרֵא, וְיִמָּנַע מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ.

124) שבת קטז, ב. 125) שטרי חובות וחשבונות. 126) משנה, שבת קמז, ב. 127) מיני מעדנים. 128) "כי לבד ספרי הנבואות ופירושיהן, אסור לקרוא בשבת ויום־טוב, ואפילו היה אותו הספר בחכמה מן החכמות" (פירוש המשניות). 129) שבת קמט, א. 130) "כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות, או דיוקנות של בני אדם של מעשים, כגון מלחמת דוד וגלית, וכותבין תחתיה: זו צורת חיה פלונית, וזו דיוקנית פלוני ופלונית" (רש"י). 131) ואם עשאם לשם עבודה־זרה אסור אף בחול להסתכל בהם, שנאמר (ויקרא יט, ד) "אל תפנו אל האלילים" (גמרא ו'תוספות' שם). 132) "רוצה לומר, שלא יקרא ב"כתובים" (תהלים משלי ואיוב ועוד) כל אחד ואחד בביתו, כדי שלא יבטל בית המדרש, ולא אסרו הקריאה בהם אלא בשעת המדרש בלבד" (פירוש המשניות). 133) "דרכם היה שהיו דורשים לעם בשבתות, ומלמדים לעם חוקי האלהים ותורותיו, והיתה תועלת גדולה לכולם בזה, וזה היו עושים קודם אכילה, ואפילו על החכמים הגדולים היה הרב מקפיד כשלא היו באים לשמוע דבריו, לפי שהקיבוץ ההוא ברוב עם היה חיזוק הדת ושמירת גדריו (מגיד־משנה).

כ. נָפְלָה[134] דְּלֵקָה בְּחָצֵר[135] בְּשַׁבָּת - אֵינוֹ מַצִּיל כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בֶּחָצֵר לְחָצֵר אַחֶרֶת שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמָּבוֹי, אַף־עַל־פִּי שֶׁעֵרְבוּ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְכַבֶּה הַדְּלֵקָה כְּדֵי שֶׁיַּצִּיל, מִפְּנֵי שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ, שֶׁלֹּא יַצִּיל אֶלָּא מָזוֹן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ לְאוֹתוֹ שַׁבָּת, וְכֵלִים שֶׁצָּרִיךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּשַׁבָּת, וּבְגָדִים שֶׁיָּכוֹל לִלְבֹּשׁ; שֶׁנִּמְצָא מִתְיָאֵשׁ מִן הַכֹּל, וְאֵינוֹ בָּא לִידֵי כְּבוּי. וְאִם לֹא עֵרְבוּ - אַף מָזוֹנוֹ וְכֵלָיו אֵינוֹ מַצִּיל.

134) משנה, שבת קיז, ב. 135) אבל בחצר אחרת שאין בה הדליקה אינו בהול, ומותר להציל הכל מחשש הדליקה שבחצר הסמוכה (מגיד־משנה).

כא. וּמַה[136] הוּא מַצִּיל לְמָזוֹנוֹ? אִם נָפְלָה דְּלֵקָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת - מַצִּילִין מָזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[137], הָרָאוּי לְאָדָם - לְאָדָם[138], וְהָרָאוּי לַבְּהֵמָה - לַבְּהֵמָה[139]; נָפְלָה בְּשַׁחֲרִית[140] - מַצִּילִין מָזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת; בְּמִנְחָה - מַצִּילִין מָזוֹן סְעֻדָּה אַחַת.

136) משנה, שבת קיז, ב. 137) שחייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת, כמבואר בפ"ל ה"ט. 138) מזון שלש סעודות עבור כל אחד מבני ביתו ('פרי מגדים'). 139) "שמקדימים מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן" (רבינו בהל' עבדים פ"ט ה"ח). 140) לפני הסעודה השניה.

כב. בַּמֶּה[141] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמַצִּיל בְּכֵלִים הַרְבֵּה[142], אוֹ שֶׁהָיָה מְמַלֵּא כְּלֵי וּמוֹצִיאוֹ וּמְעָרֶה, וְחוֹזֵר וּמְמַלֵּא אוֹתוֹ שֵׁנִית - הוּא שֶׁאֵין מַצִּיל אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; אֲבָל אִם הוֹצִיא כְּלִי אֶחָד בְּהוֹצָאָה אַחַת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה סְעֻדּוֹת - מֻתָּר.

141) משנה, שבת קב, א. 142) אפילו בפעם אחת.

כג. כֵּיצַד? מַצִּיל סַל מָלֵא כִּכָּרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה סְעֻדּוֹת, וְעִגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה[143], וְחָבִית שֶׁל יַיִן. וְכֵן אִם פָּרַשׂ טַלִּיתוֹ וְקִבֵּץ בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לְהוֹצִיא, וְהוֹצִיאָהּ מְלֵאָה בְּבַת אַחַת - מֻתָּר.

143) תאנים מיובשות כבושות בצורת עיגול.

כד. וְאוֹמֵר[144] לַאֲחֵרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם[145]! וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַצִּיל מָזוֹן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ[146], אוֹ כְּלִי אֶחָד שֶׁמַּחֲזִיק אֲפִלּוּ דָּבָר גָּדוֹל. וַהֲרֵי הוּא שֶׁל מַצִּיל. וְאִם לֹא רָצָה הַמַּצִּיל לְקַחְתּוֹ וּנְתָנוֹ לִבְעָלָיו - מֻתָּר לוֹ לִטֹּל מִמֶּנּוּ אַחַר הַשַּׁבָּת שְׂכַר עֲמָלוֹ[147]; וְאֵין זֶה שְׂכַר שַׁבָּת[148], שֶׁהֲרֵי אֵין שָׁם מְלָאכָה וְלֹא אִסּוּר, שֶׁלֹּא הוֹצִיאוֹ אֶלָּא בְּמָקוֹם מְעֹרָב[149].

144) משנה, שבת קב, א. 145) אבל לא בשבילו, שלא הותרו לו אלא שלש סעודות. 146) כיון שאמר: בואו והצילו לכם, הפקיר את הכל. 147) כמפורש במשנה שם: "ואם היו פקחין, עושין עמו חשבון אחר השבת. 148) שאילו רצה המציל לקחת לעצמו - הכל הרי הוא שלו, שהרי זכה בכל מן ההפקר, והוא אינו נוטל שכר עבודת ההצלה, כי־אם שכר החפצים שהוא מחזירם מרצונו (גמרא ופירוש המשניות). 149) שלגבי אחרים, הרי הדבר כמו מציאה שלא התירו בה שום איסור (ראה למעלה פ"ו הכ"ב) ועיין 'מגן אברהם' סי' של"ד סקי"ג ו'מחצית השקל' שם.

כה. הִצִּיל[150] פַּת נְקִיָּה[151] - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמַצִּיל פַּת שֶׁאֵינָהּ נְקִיָּה; אֲבָל אִם הִצִּיל פַּת שֶׁאֵינָהּ נְקִיָּה - חוֹזֵר וּמַצִּיל פַּת נְקִיָּה. וּמַצִּיל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לְשַׁבָּת, אִם הָיָה יוֹם הַכִּפּוּרִים בְּעֶרֶב שַׁבָּת[152]; אֲבָל אֵינוֹ מַצִּיל בְּשַׁבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים[153], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְיוֹם טוֹב, וְלֹא מִשַּׁבָּת זוֹ לַשַּׁבָּת הַבָּאָה[154]. וּמַה שֶּׁהוּא מַצִּיל לִלְבֹּשׁ - לוֹבֵשׁ כָּל מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל לִלְבֹּשׁ, וְעוֹטֵף כָּל מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל לַעֲטֹף, וּמוֹצִיא. וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם! וְכָל אֶחָד וְאֶחָד לוֹבֵשׁ וּמִתְעַטֵּף בְּכֵלָיו, וּמוֹצִיא. וַהֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ כְּמוֹ הַמַּאֲכָל, שֶׁהֲרֵי מִן הַהֶפְקֵר הֵן זוֹכִין.

150) שבת קיז, ב. 151) מזון שלש סעודות. וכן הדין בבשר ודגים ושאר מיני אוכלין, אם הציל כבר מין אחד, יכול לומר במין השני אני חפץ (או"ח סי' שלד). 152) בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה, אבל בזמננו אין יום הכיפורים חל לא בערב שבת ולא באחד בשבת, כמבואר בהל' קידוש החודש פ"ז ה"א. 153) למוצאי יום הכיפורים (רש"י). אף־על־פי שיש טעם להתיר, משום שמצוה לאכול במוצאי יום הכיפורים ('תוספות' שם). 154) שהרי יש לו זמן להכין אוכל בשבילו.

כו. מֵתָּר[155] לְהַצִּיל כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ[156] שֶׁיֵּשׁ בֶּחָצֵר לְחָצֵר אַחֶרֶת שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמָּבוֹי, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עֵרְבוּ; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה לַמָּבוֹי שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת וּלְחִי אֶחָד[157]. וָהוּא, שֶׁיִּהְיוּ כְּתוּבִין אַשּׁוּרִית[158] וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; אֲבָל אִם הָיוּ כְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן אוֹ בִּכְתָב אַחֵר - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן, אֲפִלּוּ הָיָה שָׁם עֵרוּב. וּבְחֹל אָסוּר לִקְרוֹת בָּהֶם[159], אֶלָּא מַנִּיחָן בִּמְקוֹם הַתֹּרֶף וְהֵן מִתְאַבְּדִין מֵאֵלֵיהֶן.

155) משנה, שבת קטו, א. 156) תורה נביאים וכתובים. 157) כמבואר בפי"ז ה"ב. 158) הוא הכתב שבספרי התורה שלנו. 159) שבת קטו, א: "מעשה באבא חלפתא שהלך אצל רבן גמליאל בריבי לטבריה, ומצאו שהיה יושב על שולחנו . . . ובידו ספר איוב תרגום, והוא קורא בו. אמר לו: זכור אני ברבן גמליאל אבי אביך, שהיה עומד על גבי מעלה בהר־הבית, והביאו לפניו ספר איוב תרגום, ואמר לבנאי: שקעהו תחת הנדבך (שורת אבני הבנין), אף הוא ציוה עליו וגנזו. רבי יוסי ברבי יהודה אומר - מניחן במקום התורפה (=מקום גלוי) והן מרקיבין מאליהן".

כז. הָיוּ[160] כְּתוּבִין בְּסַם[161] וּבְסִקְרָא[162] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ כְּתָב שֶׁל קַיָּמָא, הוֹאִיל וְהֵן כְּתוּבִין אַשּׁוּרִית וּבִלְשׁוֹן קֹדֶשׁ - מַצִּילִין אוֹתָן. גִּלְיוֹן[163] שֶׁל סְפָרִים, שֶׁלְּמַעְלָה וְשֶׁלְּמַטָּה וְשֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה וְשֶׁבֵּין דַּף לְדַף וְשֶׁבִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר וְשֶׁבְּסוֹף הַסֵּפֶר - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן. הַבְּרָכוֹת[164] וְהַקְּמֵעִין[165], אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם וּמְעֻנָּנוֹת הַרְבֵּה שֶׁל תּוֹרָה - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה.

160) שבת קטו, ב. 161) צבע לכתיבה. 162) צבע אדום בהיר, ושניהם אינם כשרים לכתיבת ספר תורה. 163) החלק הבלתי כתוב, המקיף את הכתב. 164) "מטבע הברכות שתיקנו חכמים, כגון 'שמונה עשרה' ושאר ברכות" (רש"י) - כעין סידורי תפילה שלנו. 165) שכתובים בהם פסוקים מעניינות (פרשיות) של תורה לסגולה ולרפואה.

כח. סֵפֶר[166] תּוֹרָה[167] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְלַקֵּט שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת מִתּוֹךְ תֵּבוֹת שְׁלֵמוֹת, וַאֲפִלּוּ בִּכְלָלָן "יִגַּר שָׂהֲדוּתָא"[168]; וְכֵן אִם הָיְתָה בָּהּ פָּרָשָׁה שֶׁאֵין בָּהּ שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת וְיֵשׁ בָּהּ הַזְכָּרוֹת[169], כְּגוֹן "וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן[170]" - מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה. וּמַצִּילִין תִּיק[171] הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר, וְתִיק תְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכָן[172] מָעוֹת.

166) שבת קטז, א. 167) שנטשטשו צורות האותיות, ולא נשארו אלא שמונים וחמש אותיות, כמו "ויהי בנסוע" (במדבר י, לה), החשובה כספר בפני עצמה, ואין בה אלא שמונים וחמש אותיות. 168) אף שהוא תרגום ולא לשון הקודש. 169) שמות קדושים, אף שאין בהם פ"ה אותיות (שבת קטו:). 170) שנמחקו ונטשטשו מפרשה זו כמה אותיות. 171) משנה, שבת קטז, ב. שהתיק מתשמישי קדושה. 172) בתוך התיק, שהמעות בטלות לגבי התיק.

יום רביעי י"ט מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו איסורים של דבריהם, בדברים שאין בהם חשש מלאכה. ומה שהותר מהם, במקום מצוה, או צרכי רבים, ונמשך לזה ביאור שאין עונשי בית־דין דוחין את השבת, אף על פי שהם מצוה. ונסתיים הפרק בהקדמת הודעת סיבות איסור טלטול מקצת דברים בשבת, מצד מהות הדברים, לא מצד הרשויות שבהן הדברים מטולטלין.

א. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין בְּשַׁבָּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָם דּוֹמִין לִמְלָאכָה וְאֵינָם מְבִיאִין לִידֵי מְלָאכָה. וּמִפְּנֵי מָה נֶאֱסְרוּ? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תָּשִׁיב מִשַׁّבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי. וְנֶאֱמַר: וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר[2]. לְפִיכָךְ אָסוּר לְאָדָם לְהַלֵּךְ בַּחֲפָצָיו בְּשַׁבָּת, וַאֲפִלּוּ לְדַבֵּר בָּהֶן, כְּגוֹן שֶׁיְּדַבֵּר עִם שֶׁתָּפוֹ מַה יִּמְכֹּר לְמָחָר אוֹ מַה יִּקְנֶה, אוֹ הֵיאַךְ יִבְנֶה בַּיִת זֶה, וּבְאֵי זֶה סְחוֹרָה יֵלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי. כָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדַבֵּר דָּבָר - דִּבּוּר אָסוּר, הִרְהוּר מֻתָּר[3].

2) ירושלמי (מסכת שבת פרק ט"ו הלכה ג'): "אמר רבי אבהו: כתיב (שמות כ, י) "ויום השביעי שבת לה' אלהיך — מה הקדוש ברוך הוא שבת ממאמר (שהרי בעשרה מאמרות נברא העולם), אף אתה שבות ממאמר" (שלא תדבר בשבת דברי חול). 3) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א').

ב. אָסוּר[4] לְאָדָם לִפְקֹד גַּנּוֹתָיו וּשְׂדוֹתָיו בְּשַׁבָּת כְּדֵי לִרְאוֹת מָה הֵן צְרִיכִין, אוֹ הֵיאַךְ הֵן פֵּרוֹתֵיהֶן; שֶׁהֲרֵי זֶה מְהַלֵּךְ לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֵּצֵא בְּשַׁבָּת עַד סוֹף הַתְּחוּם[5], וְיֵשֵׁב שָׁם עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לַעֲשׂוֹת חֲפָצָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת; שֶׁהֲרֵי נִמְצָא הִלּוּכוֹ בְּשַׁבָּת לַעֲשׂוֹת חֲפָצָיו.

4) (מסכת עירובין דף ל"ח עמוד ב'). 5) אלפיים אמה מהעיר כמבואר בפרק כ"ז הלכה א'.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[6] בְּשֶׁהֶחְשִׁיךְ עַל הַתְּחוּם לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאָסוּר בְּשַׁבָּת לַעֲשׂוֹתוֹ; אֲבָל אִם הֶחְשִׁיךְ לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁמֻּתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. כֵּיצַד? אֵין מַחְשִׁיכִין עַל הַתְּחוּם לְהָבִיא פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין אוֹ לִשְׁכֹּר פּוֹעֲלִין, אֲבָל מַחְשִׁיךְ הוּא לִשְׁמֹר פֵּרוֹת; שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לִשְׁמֹר בְּשַׁבָּת[7]. וּמַחְשִׁיךְ לְהָבִיא בְּהֵמָה אוֹ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[8]; שֶׁהַבְּהֵמָה - קוֹרֵא לָהּ וְהִיא בָּאָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא חוּץ לַתְּחוּם; וּפֵרוֹת תְּלוּשִׁין - אִלּוּ הָיוּ שָׁם מְחֻצּוֹת, הָיָה מֻתָּר לַהֲבִיאָן בְּשַׁבָּת. וְכֵן אוֹמֵר אָדָם לַחֲבֵרוֹ: לְכָרַךְ פְּלוֹנִי[9] אֲנִי הוֹלֵךְ לְמָחָר; שֶׁאִם הָיוּ שָׁם בְּרִגְנִים[10], הָיָה הוֹלֵךְ לְשָׁם בְּשַׁבָּת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

6) (משנה מסכת שבת דף ק"נ עמוד א'). שאסור להחשיך על התחום. 7) ראה להלן הלכה ח'. 8) שנתלשו מערב

שבת אבל פירות שנתלשו בשבת שאסורים באכילה (למעלה פרק כ"א הלכה ז') ואסורים בטלטול – אין מחשיכים עבורם (מסכת שבת דף ק"נ עמוד ב'). 9) שהוא מחוץ לתחום. 10) סוכות של שומרים, שעל ידיהן יוכל ללכת בשבת אפילו מחוץ לתחום, אם הן מובלעות זו לזו בתוך שבעים אמה וארבעה טפחים, כמבואר בפרק כ"ח הלכה א' וב'.

1 **ד. מֵתָּר[11] לְאָדָם לוֹמַר לְפוֹעֵל: הֲנִרְאֶה שֶׁתַּעֲמֹד עִמִּי**
2 **לָעֶרֶב?[12] אֲבָל לֹא יֹאמַר לוֹ: הֱיֵה נָכוֹן לִי לָעֶרֶב;**
3 **שֶׁנִּמְצָא עוֹשֶׂה חֶפְצוֹ בְּשַׁבָּת. וְאָסוּר[13] לָרוּץ וּלְדַלֵּג**
4 **בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ - שֶׁלֹּא יְהֵא הִלּוּכְךָ**
5 **שֶׁל שַׁבָּת כְּהִלּוּכְךָ שֶׁל חֹל. וְיוֹרֵד[14] אָדָם לְבוֹר**
6 **וְשִׂיחַ[15] וּמְעָרָה, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה אַמָּה, וּמְטַפֵּס וְיוֹרֵד**
7 **וְשׁוֹתֶה[16], וּמְטַפֵּס וְעוֹלֶה[17]. וְאָסוּר[18] לְהַרְבּוֹת**
8 **בְּשִׂיחָה[19] בְּטֵלָה[20], שֶׁנֶּאֱמַר: וְדַבֵּר דָּבָר - שֶׁלֹּא יְהֵא**
9 **דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חֹל.**

11) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א'). 12) "עכשיו נראה אם תעמוד עמי לערב, אם תבא אלי לכשתחשך, אף על פי ששניהם יודעים שעל מנת לשכרו לעבודה הוא מזהירו, כיון שאינו אומר כן בפירוש אלא בדרך רמז, הרי זה כהרהור, ומבואר בהלכה א': "ודבר דבר – דבר אסור הרהור מותר" (ועיין רש"י שם). ובהגה"מ פירש: "הנראה – טוב בעיניך". 13) (מסכת שבת דף קי"ג עמוד א'). 14) (מסכת עירובין דף ק' עמוד א'). 15) חפירה ארוכה. 16) לדעת רש"י מותר לרדת גם לא לצורך שתיה, "בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים". 17) ואין כאן חשש של איסור הילוך כדרך חול, ובטור אורח חיים סימן של"ו כתב שהחידוש בזה הוא שאין חוששין שמא יעקור קרקע בירידתו ועלייתו. 18) (מסכת שבת דף קי"ג עמוד א'). 19) ירושלמי (מסכת שבת פרק ט"ו הלכה ג'): "רבי שמעון בן יוחאי כשראה את אמו מדברת הרבה, אמר לה: אמי שבת היום". 20) בתלמוד (מסכת יומא דף י"ט עמוד ב'): מובא שגם בחול אסור, ושם: "אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר (דברים פרק ו', פסוק ז') "ודברת בם" – ולא בדברים בטלים". אבל הר"ח פירש שם שהמדובר על המפסיק באמצע לימודו. ועיין לעיל בפרק ב' מהלכות דעות הלכה ד'.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אסור לרוץ ולדלג בשבת"

וממשיך בהלכה ה' "מותר לרוץ בשבת לדבר מצוה כו'", וההוראה מהלכה זו בנוגע לעבודת ה': כשבאים לתלמיד־חכם שהוא בבחינת שבת, ומוסרים לו את השליחות מנשיא הדור, שיש לעסוק בהפצת המעיינות חוצה, טוען הוא "תלמיד־חכם איקרי שבת" וממילא אינו יכול לרוץ ולדלג בשבת, על זה באה ההוראה "מותר לרוץ ולדלג בשבת לדבר מצוה". ולא זו בלבד שמותר, היינו מותר לכתחילה, אלא כמו שפסק לפני כן "מצוה לרוץ לבית הכנסת כו'" כי אף שלימוד התורה הוא עניין הכי נעלה, עד ש"אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש", אעפ"כ כאשר מדובר בעניין של 'פיקוח נפש' אומרת התורה שצריך לחלל את השבת בשבילו, וכך הוא גם ב'פיקוח נפש' ברוחניות שיש להפסיק מלימוד תורה (שבת) כדי להציל יהודי אחר. ומבואר במקום אחר ש'מת מצוה' ברוחניות הוא אדם החי בעולם הזה, אבל אין בו חיות למצוות - 'מת מצוה' - מכיון שאינו יודע כלל על המצוה, ולכן כשם שב'מת מצוה' חייב אפילו כהן־גדול להפסיק באמצע עבודות יוה"כ (שבת שבתון) כדי להתעסק בו, כך בנוגע ל'מת מצוה' ברוחניות שיש לעזוב את העבודה הכי נעלית כדי להחיות יהודי זה, וכלשון הידוע "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זמנים סי' יג)

10 **ה. מֵתָּר לָרוּץ בְּשַׁבָּת לִדְבַר מִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁיָּרוּץ לְבֵית**
11 **הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ[21]. וּמְחַשְּׁבִין[22] חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל**
12 **מִצְוָה[23], וּמוֹדְדִין[24] מְדִידָה שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן מִקְוֶה -**
13 **לֵידַע אִם יֵשׁ כַּשִּׁעוּר[25], אוֹ בֶּגֶד - לֵידַע אִם מְקַבֵּל**
14 **טֻמְאָה[26]. וּפוֹסְקִין[27] צְדָקָה לַעֲנִיִּים. וְהוֹלְכִין לְבָתֵּי**
15 **כְּנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת - וַאֲפִלּוּ לְטַרְטְיָאוֹת[28]**
16 **וּטְרַקְלִין[29] שֶׁל כּוּתִים - לְפַקֵּחַ[30] עַל עִסְקֵי רַבִּים[31]**
17 **בְּשַׁבָּת. וּמְשַׁדְּכִין עַל הַתִּינוֹקוֹת לֵאָרֵס[32], וְעַל הַתִּינוֹק**
18 **לְלַמְּדוֹ סֵפֶר וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת[33]. וּמְבַקְּרִין[34] חוֹלִין**
19 **וּמְנַחֲמִים אֲבֵלִים. וְהַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, אוֹמֵר:**
20 **שַׁבָּת הִיא מִלִּזְעֹק, וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבוֹא[35].**
21 **וּמַחְשִׁיכִין[36] עַל הַתְּחוּם לְפַקֵּחַ[37] עַל עִסְקֵי כַּלָּה וְעַל**
22 **עִסְקֵי הַמֵּת[38], לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין. וְאוֹמֵר לוֹ:**
23 **לֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי. לֹא מָצָאתָ שָׁם, הָבֵא מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי.**
24 **לֹא מָצָאתָ בְּמָנֶה, הָבֵא בְּמָאתַיִם. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַזְכִּיר לוֹ**
25 **סְכוּם מִקָּח[39]. שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מִצְוָה הֵן,**
26 **וְנֶאֱמַר: עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ וְכוּ' - חֲפָצֶיךָ אֲסוּרִין, חֶפְצֵי**
27 **שָׁמַיִם מֻתָּרִין.**

21) (מסכת ברכות דף ו' עמוד ב'): "אמר רבי זירא: בתחילה כשראיתי חכמים רצים לשמוע את הדרשה לבית המדרש, אמרתי: חכמים מחללים את השבת! כיון ששמעתי מה שאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, גם אני מהרתי. 22) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א'). 23) כחשבון ההוצאות לסעודת מצוה וכדומה (מגן אברהם ש"ו). 24) משנה (מסכת שבת דף קנ"ז עמוד א'). 25) ארבעים סאה. 26) בגד שיש בו שלש אצבעות על שלש אצבעות מקבל טומאת בגדים (רבינו בהלכות כלים פרק כ"ב הלכה א'). 27) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א') מקציבים סכומי כסף. 28) לתיאטראות. 29) אולם מרווח שמסביבו חדרים. 30) לשאול ולחקור (פירוש המשניות). 31) צרכי רבים נחשבים לדבר מצוה. 32) בפירוש המשנה כתב רבינו: "דבר מצוה – בשדוכי הבנים והבנות". 33) (מסכת

קדושין כ"ט עמוד א') "האב חייב בבנו: למולו, לפדותו, ללמדו תורה, להשיאו אשה וללמדו אומנות". 34) (מסכת שבת דף י"ב עמוד א'). 35) "צריך להרחיב דעתם שלא יצטערו" (רש"י). 36) משנה (מסכת שבת דף קנ"א עמוד א'). 37) "לשאול ולחקור" (פירוש המשניות). 38) שכל אלו צרכי מצוה הם. 39) סכום מסוים שעליו לא יוסיף, מכיון שאין בהקצבה זו מצוה כי אם חסכון ממונו.

1 **ו. מַפְלִיגִין[40] בַּיָּם הַגָּדוֹל[41] בְּעֶרֶב שַׁבָּת לִדְבַר מִצְוָה,**
2 **וּפוֹסֵק[42] עִמּוֹ לִשְׁבֹּת - וְאֵינוֹ שׁוֹבֵת[43]. וּמְפִירִין[44]**
3 **נְדָרִים[45] בְּשַׁבָּת - בֵּין לְצֹרֶךְ שַׁבָּת[46], בֵּין שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ**
4 **שַׁבָּת[47]. וְנִשְׁאָלִין[48] לְחָכָם עַל הַנְּדָרִים שֶׁהֵן לְצֹרֶךְ**
5 **הַשַּׁבָּת, וּמַתִּירִין, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה לָהֶן פְּנַאי לְהַתִּירָן**
6 **קֹדֶם הַשַּׁבָּת; שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ - מִצְוָה הֵן[49].**

40) (מסכת שבת דף י"ט עמוד א'). 41) להלן בפרק ל' הלכה י"ג מביא רבינו, שאסור להפליג (לנסוע בספינה) פחות משלושה ימים קודם השבת, משום צער הנוסעים אשר "יחוגו וינועו כשיכור", לכן יפליג שלשה ימים לפני שבת, כדי "שתתיישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יותר מדאי". ולדבר מצוה מותר, כי העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת ("שלחן ערוך" הרב, רמ"ח) ו"שליחות מצוה דוחה שבת" (במדבר רבה, שלח פרשה ט"ז). 42) מתנה עם הנכרי שישבות. 43) ואם אחר כך אינו שובת אין בכך כלום. 44) משנה (שבת דף קנ"ז עמוד א'). 45) בעל יכול להפר ביום שמעו את נדרי אשתו, והאב – נדרי בתו (עד שלא בגרה ולא נשאת). 46) כגון נדר שלא לאכול בשבת (רש"י). 47) כי אם לא יפר היום, לא יוכל להפר עוד. 48) החכם יכול להתיר נדר אם הנודר מתחרט עליו. 49) אבל נדרים שאינן לצורך השבת ימתין להתירם עד למחר.

7 **ז. אֵין[50] עוֹנְשִׁין בְּשַׁבָּת. אַף־עַל־פִּי שֶׁהָעוֹנֶשׁ מִצְוַת**
8 **עֲשֵׂה[51], אֵינָהּ דּוֹחָה שַׁבָּת. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית**
9 **דִּין מַלְקוּת אוֹ מִיתָה - אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ וְאֵין מְמִיתִין**
10 **אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל**
11 **מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת - זוֹ אַזְהָרָה לְבֵית־דִּין שֶׁלֹּא**
12 **יִשְׂרְפוּ בְּשַׁבָּת מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר**
13 **עֳנָשִׁין[52].**

50) (סנהדרין דף ל"ה עמוד ב'). 51) ראה בספר המצוות מצות עשה רכ"ד: להכות ברצועה. מצוה רכ"ח: לשרוף העוברים כו' ועיין שם עוד במצוות הסמוכות. 52) בגמרא (שם) משמע שדוקא בדבר שיש בו חילול שבת, כגון שריפה – אסור לדון, ושאר עונשים שאין בהם חילול שבת לא מצאנו. אולם בירושלמי סנהדרין (פרק ד' הלכה ו' ונזכר ב"ספר המצוות" מל"ת שכ"ב) מפורש: "נאמר כאן (שמות פרק ל"ה, פסוק ג') לא תבערו אש בכל מושבותיכם" ונאמר להלן (במדבר פרק ל"ה, פסוק כ"ט) "והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם", מה להלן (מושבות) בבית דין הכתוב מדבר, אף כאן בבית דין הכתוב מדבר, מכאן לבתי דינים שלא יהיו דנין בשבת", משמע שכל העונשים נכללים באיסור זה.

14 **ח. מֵתֵר[53] לְאָדָם לִשְׁמֹר פֵּרוֹתָיו בְּשַׁבָּת - בֵּין**
15 **תְּלוּשִׁים, בֵּין מְחֻבָּרִין. וְאִם בָּא אָדָם לִטֹּל מֵהֶן, אוֹ**
16 **בְּהֵמָה וְחַיָּה לֶאֱכֹל מֵהֶן - גּוֹעֲרִין[54] בָּהֶן וּמַכֶּה בָּהֶם**
17 **וּמַרְחִיקָן. וַהֲלוֹא דָּבָר זֶה מֻחֲפָצָיו הוּא, וְלָמָּה הוּא**
18 **מֵתֵר? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נֶאֱסַר אֶלָּא לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ חֲפָצִים**
19 **שֶׁאֵינָן עַתָּה מְצוּיִים, אוֹ לְהִשְׁתַּכֵּר וּלְהַרְוִיחַ וּלְהִטַּפֵּל**
20 **בַּהֲנָאָה שֶׁתְּבוֹא לְיָדוֹ; אֲבָל לִשְׁמֹר מָמוֹנוֹ שֶׁכְּבָר בָּא**
21 **לְיָדוֹ עַד שֶׁיֵּעָמֵד כְּמוֹת שֶׁהוּא - מֵתֵר. הָא לְמָה זֶה**
22 **דּוֹמֶה? לְנוֹעֵל בֵּיתוֹ[55] מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים.**

53) משנה מסכת שבת דף ק"נ עמוד א' "מחשיך הוא על התחום לשמור ומביא פירות בידו" ואמרו בגמרא (שם עמוד ב') שהמדובר בפירות מחוברים. הרי שמותר לשמור גם פירות מחוברים שאם לא כן אסור להחשיך על זה כדלעיל הלכה ג'. 54) נלמד ממה שבסמוך בהלכה ט' שלא יספק כו' משמע שלגעור מותר. 55) [כן הוא בגמרא מסכת שבת דף ק"ו עמוד ב': "לנועל את ביתו לשומרו" ושם דף ק"ז עמוד א' אמרו בענין זה שפטור ומותר הוא].

23 **ט. הַמְשַׁמֵּר[56] זְרָעָיו מִפְּנֵי הָעוֹפוֹת, וּמִקְשָׁאָיו[57]**
24 **וּמִדְּלָעָיו[58] מִפְּנֵי הַחַיָּה - לֹא יְסַפֵּק[59] וְלֹא יְרַקֵּד[60]**
25 **כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּחֹל; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטֹּל צְרוֹר[61] וְיִזְרֹק**
26 **אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.**

56) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 57) שדה קשואין. 58) שדה דלועין. 59) יכה כף אל כף. 60) ברגל כדי להבריח את העופות והחיות. 61) עיין לעיל פרק כ"ג הלכה ה' "שאין מספקין ולא מרקדין בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר" ועיין שם במגיד משנה שדוקא אם עשה כן לשיר גזרו גזירה זו.

27 **י. כָּל[62] הַדְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין מִשּׁוּם שְׁבוּת[63], לֹא**
28 **גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[64]; אֶלָּא בְּעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם**
29 **הוּא שֶׁהֵן אֲסוּרִין, אֲבָל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת מֻתָּרִין. וָהוּא,**
30 **שֶׁיִּהְיֶה שָׁם דְּבַר מִצְוָה אוֹ דֹּחַק[65]. כֵּיצַד? מֻתָּר לוֹ**
31 **בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת לַעֲלוֹת בְּאִילָן[66] אוֹ לָשׁוּט עַל פְּנֵי**
32 **הַמַּיִם[67] לְהָבִיא לוּלָב[68] אוֹ שׁוֹפָר[69]. וְכֵן מוֹרִיד מִן**
33 **הָאִילָן אוֹ מוֹצִיא מִן הַכַּרְמְלִית[70] עֵרוּב[71] שֶׁעָשָׂה. וְכֵן**
34 **אִם הָיָה טָרוּד וְנֶחְפַּז, וְנִצְרַךְ לְדָבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם**
35 **שְׁבוּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. אֲבָל אִם לֹא**
36 **הָיָה שָׁם דֹּחַק וְלֹא דְּבַר מִצְוָה - אָסוּר. לְפִיכָךְ אֵין**
37 **מְעַשְּׁרִין אֶת הַוַּדַּאי[72] בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אַף־עַל־פִּי**
38 **שֶׁאֵסוּר הַפְרָשַׁת הַמַּעֲשֵׂר בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם שְׁבוּת; אֲבָל**
39 **מְעַשְּׁרִים אֶת הַדְּמַאי[73].**

62) (מסכת עירובין דף ל"ב עמוד ב'): "רבי אומר: כל דבר שהוא משום שבות, לא גזרו עליו בין השמשות", וסובר רבינו שזה נאמר על דבר מצוה, כדי שלא יקשה מהמשנה (מסכת שבת דף ל"ד עמוד א'): "ספק חשיכה ספק אינו חשיכה, אין מעשרין את הפירות ואין מטבילין את הכלים" ונפסק להלכה בפרק כ"ג הלכה ט"ו (ורמז על זה רבינו

בסמוך), אף שאין במעשר וטבילה אלא משום שבות, אלא ודאי שלא התירו שבות בין השמשות אלא לדבר מצוה ("מגיד משנה"). 63) דברים המותרים מן התורה וחכמים גזרו עליהם כמבואר בתחלת פרק כ"א. 64) שהוא ספק יום ספק לילה כמבואר בפרק ה' הלכה ד'. 65) צורך גדול. 66) שאסרו חכמים משום גזירה שמא יתלוש כמבואר בפרק כ"א הלכה ו'. 67) שאסרו חכמים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין (פרק כ"ג הלכה ה'). 68) למצות נטילה. 69) למצות תקיעה. 70) שאיסור טלטול בתוכו הוא מדרבנן כמבואר בפרק י"ד הלכה י"א. 71) "שאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה" (הלכות עירובין פרק ו' הלכה ו'). ואם "נתכוון לשבות ברשות היחיד או ברשות הרבים והניח עירובו בכרמלית, או שנתכוון לשבות בכרמלית והניח עירובו (עירוב־תחומין) ברשות היחיד או ברשות הרבים – הרי זה עירוב, שבשעת קניית העירוב, שהוא בין־השמשות, מותר להוציא ולהכניס מכל אחת משתי הרשויות לכרמלית לדבר־מצוה, שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה" (שם הלכה ט'). 72) תבואה שלא הופרשה ממנה תרומה ומעשר. 73) פירות עם הארץ שספק אם הפריש מהם מעשרות (ראה פרק כ"ג הלכה ט"ו).

1 **יא. קָטָן[74] שֶׁעָשָׂה[75] בְּשַׁבָּת דָּבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם**
2 **שְׁבוּת[76], כְּגוֹן שֶׁתָּלַשׁ מֵעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב אוֹ טִלְטֵל**
3 **בְּכַרְמְלִית - אֵין בֵּית־דִּין מְצַוִּין לְהַפְרִישׁוֹ[77]. וְכֵן אִם**
4 **הִנִּיחוֹ אָבִיו - אֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ[78].**

74) (מסכת יבמות דף קי"ד עמוד א'): "לרבי יצחק בר ביסני אבדו מפתחות בית המדרש ברשות הרבים בשבת, בא לפני רבי פדת (לשאול מה לעשות), אמר לו הבא לשם תינוק ותינוקת וישחקו שם, ואם ימצאו את המפתחות יביאו לך. שמע מינה: "קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו" וראה להלן בסמוך. 75) בקטן שלא הגיע לחינוך, אבל אם הגיע לחינוך (שהוא מבין להבדיל בין איסור להיתר), כיון שחייב אביו לחנכו במצוות כל שכן שצריך להפרישו מאיסור (תוספות שבת דף ק"כ עמוד א'). 76) זה נאמר על סוף ההלכה, שגם אביו אינו צריך להפרישו מאיסור דרבנן, אבל בית דין אין צריכים להפרישו גם אם עושה איסור תורה כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ז הלכה כ"ז (כסף משנה). 77) "במה דברים אמורים בשעשה מעצמו אבל אסור להרגילו בחילול שבת ומועד, ואפילו בדברים שהן משום שבות" (הלכות מאכלות אסורות שם). 78) "אף על פי שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו, כדי לחנכו בקדושה, שנאמר: חנוך לנער על פי דרכו וגו'" (שם).

5 **יב. אָסְרוּ חֲכָמִים לְטַלְטֵל מִקְצָת דְּבָרִים בְּשַׁבָּת כְּדֶרֶךְ**
6 **שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל[79]. וּמִפְּנֵי מָה נָגְעוּ בְּאִסּוּר זֶה?**
7 **אָמְרוּ: וּמָה אִם הִזְהִירוּ נְבִיאִים וְצִוּוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה**
8 **הִלּוּכָךְ בְּשַׁבָּת כְּהִלּוּכָךְ בְּחֹל, וְלֹא שִׂיחַת הַשַּׁבָּת**
9 **כְּשִׂיחַת הַחֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדַבֵּר דָּבָר - קַל וָחֹמֶר שֶׁלֹּא**
10 **יִהְיֶה טִלְטוּל בְּשַׁבָּת כְּטִלְטוּל בְּחֹל; כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה**
11 **כְּיוֹם חֹל בְּעֵינָיו, וְיָבוֹא לְהַגְבִּיהַּ וּלְתַקֵּן כֵּלִים מִפְּנֵה**
12 **לְפִנָּה אוֹ מִבַּיִת לְבַיִת, אוֹ לְהַצְנִיעַ אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא**
13 **בָּהֶן; שֶׁהֲרֵי הוּא בָּטֵל וְיוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ, וִיבַקֵּשׁ דָּבָר**
14 **שֶׁיִּתְעַסֵּק בּוֹ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא שָׁבַת, וּבָטַל הַטַּעַם**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לְמַעַן יָנוּחַ.**

79) וזה נקרא בלשון הפוסקים: "מוקצה"; ופרטי הדינים יבוארו להלן בפרק כ"ה ובפרק כ"ו. ומקור איסור טלטול המוקצה בשבת הוא בברייתא (מסכת שבת דף קכ"ג עמוד ב'): "אמר רבי חנינא: בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו (איסור טלטול מוקצה), שכתוב (נחמיה י"ג): "בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים הערימות" (וגזרו טלטול הרבה כלים, כדי לגדור גדר להחמיר באיסורי שבת שהיו מקילים בהם – רש"י). ומתחלה אסרו הכל: בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלים בשבת (שאדם זקוק להם מאד לשימוש: סכין לחתוך בה דבילה, כף לקדירה, וסכין לחתוך בשר ולחם) וחזרו והתירו (כשראו שהתחיל העם להזהר באסורי שבת), וחזרו והתירו יותר (כשנזהרו יותר) עד שאמרו: כל הכלים ניטלים בשבת, חוץ מאלה המפורשים להלן בהלכות שלפנינו. ובעיקר טעמיו של רבינו באיסור טלטול המוקצה בהלכה זו ובהלכה י"ג חלק הראב"ד בהשגה וכתב כי טעם איסור טלטול הוא משום שמא יבוא לידי איסור הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים כמבואר בגמרא (מסכת שבת דף קכ"ד עמוד ב'), ואף על פי שמשום גזירת הוצאה היא – לא גזרו על כל הכלים ועל האוכלין משום שאין גוזרים גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה (רש"י ביצה דף י"ד עמוד א'). ודעת רבינו היא שמה שאמרו בגמרא ש"טלטול צורך הוצאה היא" אינו אלא לפי משנה ראשונה שאסרו הכל, אבל לפי משנה אחרונה שרוב הכלים מותרים בטלטול, אי אפשר לומר שהטעם הוא משום הוצאה שאם כן מה נשתנו אלו מאלו, אלא על כרחנו שטעמים אחרים הונחו בענין זה וכמו שביאר בדבריו (ועיין מ"מ).

16 **יג. וָעוֹד, כְּשֶׁיִּבַּקֵּר וִיטַלְטֵל כֵּלִים שֶׁמְּלַאכְתָּן לְאִסּוּר,**
17 **אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּהֶן מְעַט וְיָבוֹא לִידֵי מְלָאכָה. וָעוֹד,**
18 **מִפְּנֵי שֶׁמִּקְצָת הָעָם אֵינָם בַּעֲלֵי אֲמָנִיּוֹת, אֶלָּא בְּטֵלִין**
19 **כָּל יְמֵיהֶן, כְּגוֹן הַטַּיָּלִין וְיוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, שֶׁכָּל יְמֵיהֶן**
20 **הֵן שׁוֹבְתִים מִמְּלָאכָה; וְאִם יִהְיֶה מֻתָּר לְהַלֵּךְ וּלְדַבֵּר**
21 **וּלְטַלְטֵל כִּשְׁאָר הַיָּמִים, נִמְצָא שֶׁלֹּא שָׁבַת שְׁבִיתָה**
22 **הַנִּכֶּרֶת. לְפִיכָךְ שְׁבִיתָה מִדְּבָרִים אֵלּוּ הִיא שְׁבִיתָה**
23 **הַשָּׁוָה בְּכָל אָדָם. וּמִפְּנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ נָגְעוּ בְּאִסּוּר**
24 **הַטִּלְטוּל, וְאָסְרוּ שֶׁלֹּא יְטַלְטֵל אָדָם בְּשַׁבָּת אֶלָּא**
25 **כֵּלִים הַצָּרִיךְ לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1] 26

1) נתבארו בו מקצת דיני טלטול ולא נשלמו בזה הפרק.

27 **א. יֵשׁ כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר, וְהוּא הַכְּלִי שֶׁמֻּתָּר**
28 **לַעֲשׂוֹת בּוֹ בְּשַׁבָּת דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ בְּחֹל. כְּגוֹן: כּוֹס**

לִשְׁתּוֹת בּוֹ, וּקְעָרָה לֶאֱכֹל בָּהּ, וְסַכִּין לַחְתֹּךְ בּוֹ בָּשָׂר וָפַת, וְקֶרְנָס[2] לִפְצֹעַ[3] בּוֹ אֱגוֹזִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

2) פטיש. 3) לפצח.

ב. וְיֵשׁ כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר, וְהוּא הַכְּלִי שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ בְּשַׁבָּת דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ. כְּגוֹן מַכְתֶּשֶׁת[4] וְרֵיחַיִם[5] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁאָסוּר לִכְתֹּשׁ וְלִטְחֹן בְּשַׁבָּת.

4) כלי לכתישת דברים יבשים. 5) טחנת־יד.

ג. כָּל[6] כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר - בֵּין הָיָה שֶׁל עֵץ, אוֹ שֶׁל חֶרֶס, אוֹ שֶׁל אֶבֶן, אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת, בֵּין בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ שֶׁל כְּלִי[7], בֵּין לְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ[8], בֵּין לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ[9]. וְכָל כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר - בֵּין הָיָה שֶׁל עֵץ, אוֹ שֶׁל חֶרֶס, אוֹ שֶׁל אֲבָנִים, אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת, בֵּין לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ[10], בֵּין לְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ; אֲבָל בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ[11] שֶׁל כְּלִי - אָסוּר.

6) משנה (שבת קכב: קכד.) ויסוד איסור טלטול בשבת, מבואר בפרק הקודם הלכה י"א וי"ב. 7) שלא ישבר או שלא יגנב, כדלהלן הלכה ד'. 8) שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח. 9) שצריך להשתמש בגוף הכלי. משמע שאין לטלטל שום כלי אפילו אם מלאכתו להיתר, אלא דוקא לצורך גופו או מקומו או בשביל עצמו של כלי, אבל שלא לצורך כלל - אסור לטלטל (מגיד־משנה). 10) לשימוש של היתר בגוף הכלי, כגון פטיש של נפחים לפצוע בו אגוזים, כדלהלן הלכה ז'. 11) שלא ישבר או שלא יגנב כנ"ל.

ד. כֵּיצַד? מְטַלְטֵל הוּא[12] אֶת הַקְּעָרָה שֶׁל עֵץ לֶאֱכֹל בָּהּ אוֹ לֵישֵׁב בִּמְקוֹמָהּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּגָּנֵב - וְזֶה הוּא בִּשְׁבִיל עַצְמָהּ. וְכֵן אִם טִלְטֵל אוֹתָהּ מִן הַחַמָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְיַבֵּשׁ וְתִשָּׁבֵר, אוֹ מִן הַגְּשָׁמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְפַּח[13] וְתִפָּסֵד - הֲרֵי זֶה מְטַלְטֵל בִּשְׁבִיל עַצְמָהּ וּמֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁמְּלַאכְתָּהּ לְהֶתֵּר.

12) כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו ומקומו או בשביל עצמו. 13) תתנפח מרטיבות ותתקלקל.

ה. וְכֵן מְטַלְטֵל הוּא הָרֵיחַיִם אוֹ הַמַּכְתֶּשֶׁת[14] לְשַׁבֵּר עָלֶיהָ אֱגוֹזִים אוֹ לַעֲלוֹת עָלֶיהָ לַמִּטָּה - וְזֶה הוּא לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ אוֹ לֵישֵׁב בִּמְקוֹמוֹ; אֲבָל אֵינוֹ מְטַלְטְלָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁבֵר, וְלֹא כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּגָּנֵב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

14) שמלאכתם לאיסור.

ו. וְכֹל[15] שֶׁאֵינוֹ כְּלִי, כְּגוֹן אֲבָנִים וּמָעוֹת וְקָנִים וְקוֹרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אָסוּר לְטַלְטְלָן. אֶבֶן[16] גְּדוֹלָה אוֹ קוֹרָה גְּדוֹלָה - אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא נִטֶּלֶת בַּעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, אִם יֵשׁ תּוֹרַת כְּלִי עָלֶיהָ - מְטַלְטְלִים אוֹתָהּ[17]. דַּלְתוֹת[18] הַבַּיִת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן כֵּלִים, לֹא הוּכְנוּ לְטַלְטֵל לְפִיכָךְ, אִם נִתְפָּרְקוּ אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[19] - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָן. וְכֵן[20] הֶעָפָר וְהַחוֹל וְהַמֵּת[21] - אֵין מְזִיזִין אוֹתָן מִמְּקוֹמָן. וּכֵן שְׁמוֹנֶה[22] חַי - הֲרֵי הוּא כָּאֶבֶן, וְאָסוּר לְטַלְטְלוֹ.

15) שבת קכג, ב. 16) עירובין קב, א. 17) כי לא נתבטל שם כלי ממנה מפני גדלה וכבדה. 18) משנה, שבת קכב, ב. 19) אף שבין השמשות היה מטלטלן כשפתח ונעל, עכשיו כשנתפרקו אין מטלטלים אותן, מכיון שעומדים להתחבר עם הבית (ראה 'מגן אברהם' סי' שח). 20) שבת לט, א. 21) משנה, שבת קנא, ב. 22) שבת קלה, א. שנולד שמונה חדשים לעיבורו ושערו לקוי ואין צפרניו שלימין כברייתן שהיה ראוי להוולד בחודש התשיעי ויצא קודם שנגמר (פ"א מהלכות מילה הי"ג) ונחשב כמת שאינו יכול לחיות.

ז. מֻתָּר[23] לְטַלְטֵל הַכְּלִי אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְתַשְׁמִישָׁהּ. כֵּיצַד? נוֹטֵל אָדָם קֶרְנָס[24] לִפְצֹעַ בּוֹ אֱגוֹזִים; קֶרְדֹּם[25] - לַחְתֹּךְ בּוֹ דְּבֵלָה[26]; מְגֵרָה[27] - לְגָרֵר[28] בָּהּ אֶת הַגְּבִינָה; מַגְרֵפָה[29] - לִגְרֹף בָּהּ אֶת הַגְּרוֹגָרוֹת[30]; אֶת הָרִחַת[31] וְאֶת הַמַּזְלֵג - לָתֵת עָלָיו אֹכֶל לְקָטָן; אֶת הַכּוּשׁ[32] וְאֶת הַכִּרְכָּר[33] - לִתְחֹב[34] בּוֹ; מַחַט שֶׁל סַקָּאִין[35] - לִפְתֹּחַ בּוֹ אֶת הַדֶּלֶת; אֶת הַמַּכְתֶּשֶׁת - לֵישֵׁב עָלֶיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

23) משנה, שבת קכב, ב. 24) של נפחים או של צורפי זהב (שבת קכג.) ואילו קורנס של בשמים - ראה להלן הלכה ט. 25) גרזן העשוי לחטוב בו עצים. 26) תאנה יבשה. 27) כעין סכין שפיה עשוי שנים שנים. 28) לחתכה ולחלקה. 29) כלי כעין יד שגורפים בה דברים. 30) תאנים יבשות. 31) כלי עץ לזרות בו דגן ברוח כדי להבר את הבר מן התבן. 32) שיפוד קטן עשוי עץ שמכניסים בו את האוכל לתוך הפה. 33) חלק מנול האורגים, הכלי שהאורג מכה בו על הארג. 34) בנוסח אחר: "לדחוף" (שונצינו). 35) עושים שקים והמחט שלהם גדולה.

ח. וּמְטַלְטֵל[36] אָדָם מַחַט שֶׁל יָד[37] הַשְּׁלֵמָה לִטֹּל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ[38]; אֲבָל אִם נִטַּל הַקָּצֶה הַנָּקוּב שֶׁלָּהּ, אוֹ הַקָּצֶה הַחַד שֶׁלָּהּ - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָהּ[39]. וְאִם הָיְתָה גֹּלֶם[40] וַעֲדַיִן לֹא נִקְּבָה - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ[41].

36) משנה, שבת קכב, ב. 37) עשויה לחפור בה ומלאכתה לאיסור. 38) "מכאן ראיה, שמותר להוציא מה שנכנס בבשר האדם מן הקוצים והברקנים בשבת, וכמו כן מותר לסחוט החבורה כדי שתצא הליחה ממנה אבל לא להרחיב הפה" (פירוש המשניות). וראה למעלה בפ"י הי"ז. 39) שבטל מהם שם כלי. 40) שלא נגמרה עדיין. 41) שאף־על־פי שכיון שלא ניקבה עדיין, אין שם מלאכתה לאיסור עליה, ואינה ראויה לתפירה - יש לפעמים שמשאירים אותה כך ומשתמשים בה להוציא את הקוצים הנתחבים ביד (גמרא שבת קכג. ורש"י שם).

ט. כָּל[42] כְּלִי שֶׁמַּקְפִּיד עָלָיו שֶׁמָּא יִפְּחֲתוּ דָּמָיו, כְּגוֹן כֵּלִים הַמֻּקָּצִים[43] לְסְחוֹרָה וְכֵלִים הַיְּקָרִים בְּיוֹתֵר, שֶׁמַּקְפִּיד עֲלֵיהֶן שֶׁמָּא יִפָּסְדוּ - אָסוּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא מֻקְצֶה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס. כְּגוֹן: הַמַּסָּר[44] הַגָּדוֹל, וְיָתֵד[45] שֶׁל מַחֲרֵשָׁה, וְסַכִּין שֶׁל טַבָּחִים[46], וְחֶרֶב[47] שֶׁל אֶשְׁכָּפִים[48], וְחִצִּין הֶחָרָשִׁים[49], וְקַרְנָס שֶׁל בַּשָּׂמִים[50], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

42) משנה, שבת קכג, ב. 43) המיוחדים. 44) כלי נגר לנסר בו עצים. 45) המתכת החדה שבמחרישה לחפירה באדמה. 46) סכין שהקצבים מקצבים בו את הבשר באטליז (רש"י), ולדעת ה'תוספות' סכין של שחיטה. 47) סכין. 48) סנדלרים. 49) קרדום הנגרים לחתוך את הקורות (בגמרא: "חצינא דנגרי"). ובנוסח אחר: "וחצין של חרשין" ('מעשה רוקח'). 50) בנוסח אחר: "קורנס של נפחים" (ויניציאה). ותמה על זה ה'בית יוסף' בסי' שח שבקורנס של נפחים הכל מודים שאינו מוקצה מחמת חסרון כיס (שבת, שם).

י. כָּל[51] כְּלִי שֶׁהֻקְצָה מֵחֲמַת הָאִסּוּר - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ[52]. כְּגוֹן: גֵּר[53] שֶׁהִדְלִיקוּ בּוֹ בְּשַׁבָּת, וְהַמְּנוֹרָה שֶׁהָיָה[54] הַגֵּר עָלֶיהָ, וְשֻׁלְחָן שֶׁהָיוּ עָלָיו מָעוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָה הַגֵּר אוֹ שֶׁנָּפְלוּ הַמָּעוֹת - אָסוּר לְטַלְטְלָן; שֶׁכָּל כְּלִי שֶׁהָיָה אָסוּר לְטַלְטְלוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, נֶאֱסַר לְטַלְטְלוֹ כָּל הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָלַךְ הַדָּבָר שֶׁגָּרַם לוֹ הָאִסּוּר[55].

51) שבת קנז, א. 52) אפילו לצורך גופו או לצורך מקומו (כסף־משנה). 53) שבת מד, א. 54) שהניחו עליו בכוונה (מגיד־משנה). 55) "מיגו דאיתקצאי לבין השמשות, איתקצאי לכולי יומא" (=מתוך, מפני שנעשה מוקצה לבין השמשות, הוקצה לכל היום).

יא. אֲבָל[56] כְּלִי הַמֻּקְצֶה מֵחֲמַת מְאוּסוֹ, כְּגוֹן גֵּר[57] יָשָׁן שֶׁל גֵּפֶט וּכְלִי הַצּוֹאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מֻתָּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת, אִם הֵצְרַךְ לָהֶן.

56) שבת קנז, א. 57) של חרס.

יב. כָּל[58] הַכֵּלִים הַנִּטָּלִין בְּשַׁבָּת שֶׁנִּתְפָּרְקוּ דַּלְתוֹתֵיהֶן, כְּגוֹן דַּלְתוֹת שִׁדָּה תֵּבָה וּמִגְדָּל[59] - בֵּין שֶׁנִּתְפָּרְקוּ בְּשַׁבָּת[60], בֵּין שֶׁנִּתְפָּרְקוּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת - מֻתָּר לְטַלְטֵל אוֹתָן דְּלָתוֹת. וְכֵן[61] כָּל הַכֵּלִים הַנִּטָּלִין בְּשַׁבָּת שֶׁנִּשְׁבְּרוּ - בֵּין קֹדֶם הַשַּׁבָּת, בֵּין בְּשַׁבָּת - שִׁבְרֵיהֶן נִטָּלִין. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שִׁבְרֵיהֶן עוֹשִׂין מֵעֵין מְלַאכְתָּן[62]. כֵּיצַד? שִׁבְרֵי עֲרֵבָה[63] - לְכַסּוֹת בָּהֶן אֶת פִּי הֶחָבִית; שִׁבְרֵי זְכוּכִית - לְכַסּוֹת בָּהֶן אֶת פִּי הַפַּךְ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם אֵין הַשְּׁבָרִים רְאוּיִין לִמְלָאכָה כְּלָל - אָסוּר לְטַלְטְלָן[64].

58) משנה, שבת קכב, ב. 59) מבואר בפכ"ב הכ"ה. 60) לא רק נתפרקו בשבת מותרים, שהרי הם מוכנים ועומדים מבין השמשות, כשהיו עדיין מחוברים לכלי, אלא אפילו נתפרקו קודם השבת - מותר לטלטלם, כיון שעומדים לכך לחזור ולחברם לכלי. 61) משנה, שבת קכד, ב. 62) בנוסח אחר: "מעין מלאכה". ונוסחא זו נכונה, שהרי מפרש רבינו "כיצד שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית וכו'" וכדעת תנא־קמא של רבי יהודה בשבת שם ('מעשה רוקח'), וכן כתב ה'מגיד משנה' שרבינו פסק כתנא־קמא. 63) כלי גדול ושטוח לתשמישים שונים. 64) "ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, כגון שברי זכוכית - מותר" (רמ"א סי' שח ס"ו).

יג. כָּל[65] כִּסּוּיֵי הַכֵּלִים נִטָּלִים בְּשַׁבָּת. וָהוּא, שֶׁיֵּשׁ תּוֹרַת כְּלִי[66] עֲלֵיהֶן. הָיָה כְּלִי מְחֻבָּר בַּקַּרְקַע, כְּגוֹן חָבִית הַטְמוּנָה[67] בָּאָרֶץ: אִם יֵשׁ בַּכִּסּוּי שֶׁלָּהּ בֵּית אֲחִיזָה[68] - מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ, וְאִם לָאו - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ. וְכֵן כִּסּוּיֵי הַקַּרְקָעוֹת, כְּגוֹן בּוֹרוֹת וַחֲרִיצִין[69] - אֵין מְטַלְטְלִין[70] כִּסּוּי שֶׁלָּהֶן, אֶלָּא אִם־כֵּן יֵשׁ לוֹ בֵּית אֲחִיזָה. כִּסּוּי הַתַּנּוּר[71], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹ בֵּית אֲחִיזָה - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ.

65) משנה, שבת קכו, ב. 66) שאם לא כן - אסורים בטלטול. 67) בטמונה בארץ אנו צריכים לבית אחיזה (וכתנא־קמא של רבי יוסי שם), אבל אם אינו טמון בארץ כמו התנור, אין אנו צריכים בית אחיזה - וכרבי אליעזר בן יעקב (שם קכה.). 68) לאחוז בו, שמוכיח שזהו כלי העשוי לקחתו ולהחזירו. 69) חפירות ארוכות בקרקע. 70) מכיון שהוא כיסוי קרקע, דומה לבונה אם מכסה אותו, או כסותר אם נוטל את הכיסוי. 71) רק שוליו מחוברים לקרקע, אבל אין כולו טמון בה וחציו מגולה, לכן לא גזרו חכמים עליו, כמו בבור וחריץ (מגיד־משנה).

יד. שְׁנֵי דְּבָרִים[72], אֶחָד אָסוּר לְטַלְטְלוֹ וְאֶחָד מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ, וְהֵן סְמוּכִין זֶה לָזֶה אוֹ זֶה עַל זֶה אוֹ זֶה בָּזֶה, וּבִזְמַן שֶׁמְּטַלְטְלִין אֶחָד מֵהֶן יִטַּלְטֵל הַשֵּׁנִי: אִם הָיָה צָרִיךְ לַדָּבָר שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטְלוֹ - מְטַלְטְלוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁדָּבָר הָאָסוּר מִטַּלְטֵל עִמּוֹ; וְאִם צָרִיךְ לְטַלְטֵל דָּבָר הָאָסוּר - לֹא יְטַלְטְלֶנּוּ בְּאוֹתוֹ דָּבָר הַמֻּתָּר.

72) כלל זה הוא בידינו: טלטול מן הצד (=על ידי דבר אחר) לצורך דבר המוקצה - אסור, ואם לצורך דבר המותר - מותר (וראה 'תוספות' שבת מג: ד"ה דכ"ע).

טו. כֵּיצַד[73]? פַּגָּה[74] שֶׁהָיְתָה טְמוּנָה[75] בְּתֶבֶן[76], וַחֲרָרָה[77] שֶׁהָיְתָה עַל גַּבֵּי גֶחָלִים[78] - תּוֹחֲבָן בְּכוּשׁ[79] אוֹ בִּכְרָכָר[79] וְנוֹטְלָן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַתֶּבֶן וְהַגֶּחָלִים נִנְעָרִים בְּשַׁבָּת בִּשְׁעַת[80] נְטִילָה. וְכֵן לֶפֶת[81] אוֹ צְנוֹנוֹת שֶׁהָיוּ טְמוּנִים בְּעָפָר, וּמִקְצָת הֶעָלִים מְגֻלִּים[82] - שׁוֹמְטָן[83] בְּשַׁבָּת בֶּעָלֶה שֶׁלָּהֶן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֶעָפָר נִנְעָר. אֲבָל אִם הָיָה כְּכָר אוֹ תִּינוֹק עַל גַּבֵּי הָאֶבֶן אוֹ עַל גַּבֵּי הַקּוֹרָה - לֹא יִטַּלְטֵל[84] הָאֶבֶן אוֹ הַקּוֹרָה בַּכִּכָּר אוֹ בַּתִּינוֹק שֶׁיֵּשׁ עָלָיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

73) שבת קכג, א. 74) תאנה שלא בשלה כל צרכה.

75) היתה טמונה, ולא שהוא טמנה בכוונה, שאם לא כן היא נעשית בסיס לתבן (להלן הלכה יז, ועיין 'תוספות' שבת קכג. ד"ה פגה). 76) המוקצה ומיוחד לעשית טיט. 77) עוגה דקה אפויה על גבי גחלים. 78) ואינה טמונה בתוכם, שאם לא כן הרי הוא חותה גחלים בשבת, "מכבה את העליונות ומדליק את התחתונות" (כמבואר בהל' שגגות פ"ז הי"ב) – 'כסף משנה'. 79) מבואר בהלכה ז'. 80) בנוסח אחר: "ננערים בשעת" ('מעשה רוקח'). 81) כלאים פ"א מ"ט. 82) אבל אם העלים מכוסים, אם תוחב בהם כוש או כרכר, נראה כעושה גומא בשבת (מגיד־משנה). 83) מושך אותם. 84) שבת קמב, ב: "לא התירו כיכר ותינוק אלא למת בלבד" (להלן פכ"ו הכ"א).

1 **טז. נוֹטֵל[85] אָדָם אֶת בְּנוֹ[86] שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּעֲגוּעִין עָלָיו[87]**
2 **וְהָאֶבֶן[88] בְּיָדוֹ[89], אֲבָל לֹא דִּינָר; שֶׁאִם יִפֹּל הַדִּינָר,**
3 **יִטְּלֶנּוּ הָאָב בְּיָדוֹ. כַּלְכָּלָה[90] שֶׁהָיְתָה נְקוּבָה, וְסָתַם**
4 **נֶקֶב שֶׁלָּהּ בָּאֶבֶן - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ; שֶׁהֲרֵי הָאֶבֶן**
5 **נַעֲשֵׂית כְּדֹפֶן[91]. הָיְתָה הַכַּלְכָּלָה מְלֵאָה פֵּרוֹת, וְהָאֶבֶן**
6 **בְּתוֹךְ הַפֵּרוֹת - אִם הָיוּ הַפֵּרוֹת רְטֻבִּים, כְּגוֹן עֲנָבִים**
7 **וְתוּתִים - נוֹטֵל אוֹתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא[92]; שֶׁאִם יְנַעֵר**
8 **הַפֵּרוֹת - יִטָּנְפוּ בֶּעָפָר, וּבִמְקוֹם הֶפְסֵד לֹא גָּזְרוּ.**

85) משנה, שבת קמא, ב. 86) בחצר שמותר לטלטל בה. 87) שהבן משתוקק לאביו, ויתעצב אם לא יקחנו. 88) שהיא מוקצה. 89) ויטלטל מוקצה. 90) סל. 91) אם היא מהודקת יפה "והיא כחלק מן הסל" (פירוש המשניות). 92) "שהכלכלה נעשתה בסיס לאיסור ולהיתר, וההיתר חשוב יותר, ובטל האיסור לגבו, כאילו אינו בסיס רק להיתר" ('מגן אברהם' סי' שט).

9 **יז. חָבִית[93] שֶׁשָּׁכַח אֶבֶן עַל פִּיהָ[94] - מַטָּה עַל צִדָּהּ**
10 **וְהִיא נוֹפֶלֶת. הָיְתָה בֵּין הֶחָבִיּוֹת[95] וְהָאֶבֶן עָלֶיהָ -**
11 **מַגְבִּיהָהּ[96] לְמָקוֹם אַחֵר, וּמַטָּהּ עַל צִדָּהּ שָׁם, וְהָאֶבֶן**
12 **נוֹפֶלֶת. וְכֵן הַשּׁוֹכֵחַ מָעוֹת עַל הַכַּר וְצָרִיךְ לַכַּר[97] -**
13 **נוֹעֵר אֶת הַכַּר וְהֵן נוֹפְלוֹת. וְאִם צָרִיךְ לִמְקוֹם הַכַּר**
14 **- נוֹטֵל אֶת הַכַּר וְהַמָּעוֹת עָלָיו. אֲבָל אִם הִנִּיחַ[98]**
15 **הַמָּעוֹת מֵעֵרֶב שַׁבָּת עַל הַכַּר, אוֹ הִנִּיחַ הָאֶבֶן עַל פִּי**
16 **הֶחָבִית - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְטַלְטְלָן, וַאֲפִלּוּ נִטְּלוּ**
17 **הַמָּעוֹת וְהָאֶבֶן; שֶׁהֲרֵי נַעֲשׂוּ בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר.**

93) משנה, שבת קמב, ב. 94) והוא צריך לקחת מהיין שבתוכה. 95) שאינו יכול להטות אותה במקומה, שמא תיפול האבן על החבית ותשברנה. 96) לחבית. 97) לשכב עליו. 98) בכוונה.

18 **יח. הָאֶבֶן[99] שֶׁבַּקִּרְוָיָה[100]: אִם מְמַלְּאִין בָּהּ וְאֵינָהּ**
19 **נוֹפֶלֶת[101] - הֲרֵי הִיא כְּמִקְצָת הַקִּרְוָיָה[102], וּמֻתָּר**
20 **לְמַלֹּאת בָּהּ; וְאִם לָאו[103] - אֵין מְמַלְּאִין בָּהּ. בֶּגֶד[104]**
21 **שֶׁעַל הַקָּנֶה - שׁוֹמְטוֹ[105] מֵעַל הַקָּנֶה[106].**

99) משנה, שבת קכה, א. 100) רבינו ב'פירוש המשניות' ביאר: "קרויה היא כלי חרס ששואבים בו מים, ותולים בו אבן, כדי שיכבד וירד לתחתית המעיין" (וכן פירש בהל' כלים פ"כ ה"א), אבל רש"י פירש: "קרויה היא דלעת יבשה חלולה וממלאים בה מים, ומתוך שהיא קלה אינה שואבת אלא צפה, ונותנים בה אבן כדי להכבידה". 101) שהיא קשורה יפה. 102) כחלק של הקרויה. 103) אם אינה קשורה יפה, הקרויה מתבטלת לגבי האבן ונעשית בסיס לדבר האסור. 104) שבת קמ, א. 105) מוריד את הבגד מהקנה. אבל אסור לקחת את הקנה מתוך הבגד, לפי שאינו כלי ועומד רק להסקה. 106) בגד לאחר כביסה, תולים אותו על קנה לייבשו.

22 **יט. פֵּרוֹת[107] שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל, כְּגוֹן פֵּרוֹת שֶׁאֵינָם**
23 **מְעֻשָּׂרִין[108], אֲפִלּוּ הֵן חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר מִדִּבְרֵיהֶם[109], אוֹ**
24 **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[110], אוֹ תְּרוּמָה**
25 **טְמֵאָה[111], אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֻקְדַּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ**
26 **כְּהִלְכָתָן[112] - אָסוּר לְטַלְטְלָן. אֲבָל הַדְּמַאי[113] - הוֹאִיל**
27 **וְרָאוּי לַעֲנִיִּים[114]; וְכֵן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֻקְדַּשׁ שֶׁפְּדָאָן,**
28 **אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָתַן הַחֹמֶשׁ[115] - מֻתָּר לְטַלְטְלָן.**

107) משנה, שבת קכו, ב. 108) שלא הפרישו מהם תרומות ומעשרות. 109) שרק מדברי חכמים אינם ראויים לאכילה, כפירות שצמחו בעציץ שאינו נקוב (פירוש המשניות). 110) תרומה גדולה, כגון שהקדים הלוי ולקח המעשר אחר שנתמרחה התבואה, קודם שהפרישו ממנה תרומה גדולה, והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש תרומה גדולה (רע"ב). 111) שאינה ראויה אפילו לאכילת בהמתו של כהן. 112) "שלא נפדו כהלכה, כגון שיפדה מעשר שני על חתיכה של כסף, וזה הפדיון אינו הגון ולא נעשה כהלכתו עד שיפדה על כסף מפותח. רוצה לומר: מעות מצויירים כמו שכתוב "וצרת הכסף בידך" (דברים יד, כה) - דבר שיש עליו צורה, או שיחלל ההקדש על הקרקע. ואין דין הקדש שיפדה אלא במטלטלין - שיהיה דבר הניתן מיד ליד" (פירוש המשניות). 113) פירות לקוחים מעמי הארץ שאינם זהירים בהפרשת מעשרות, כמבואר בפכ"ג הט"ז. 114) "מותר לאכיל את העניים דמאי" (רבינו בהל' מעשר פ"י הי"א). 115) בפדיון מעשר שני והקדש מוסיפים חומש מלבד הקרן (ויקרא כז, לא), אבל אינו מעכב - ומותרים באכילה.

29 **כ. מְטַלְטֵל[116] יִשְׂרָאֵל הַתְּרוּמָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ**
30 **רְאוּיָה לוֹ[117]; וּמְטַלְטְלִין תְּרוּמָה טְמֵאָה עִם הַטְּהוֹרָה**
31 **אוֹ עִם הַחֻלִּין, אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם בִּכְלִי אֶחָד. בַּמֶּה**
32 **דְּבָרִים אֲמוּרִים[118]? בְּשֶׁהָיְתָה הַטְּהוֹרָה לְמַטָּה[119],**
33 **וְהָיוּ פֵּרוֹת הַמִּתְטַנְּפִין בַּקַּרְקַע, שֶׁאִם יְנַעֵר אוֹתָן**
34 **יִפָּסְדוּ; אֲבָל אִם הָיוּ אֲגוּזִים וּשְׁקֵדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן -**
35 **נוֹעֵר הַכְּלִי, וְנוֹטֵל הַטְּהוֹרָה אוֹ הַחֻלִּין, וּמַנִּיחַ**
36 **הַטְּמֵאָה. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לִמְקוֹם הַכְּלִי - בֵּין**
37 **שֶׁהַטְּהוֹרָה לְמַעְלָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה לְמַטָּה - מְטַלְטֵל**
38 **הַכֹּל כְּאֶחָד.**

116) משנה, שבת קמא, ב. 117) כיון שראויה לכהן. 118) כמו שנתבאר למעלה הלכה טז. 119) אבל אם טהורה למעלה שיכול לקחת את הטהורה, אסור לו לטלטל

את הכלי. ובנוסח אחר: "כשהיתה הטמאה למטה" (ויניציאה) וב'כסף משנה' מבכר את הנוסח הנדפס.

כא. נִדְבָּךְ[120] שֶׁל אֲבָנִים שֶׁחִשֵּׁב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם: אִם לְמִדּוּם[121] - מֻתָּר לְיַשֵּׁב עֲלֵיהֶן לְמָחָר, וְאִם לָאו - אָסוּר. חֲרִיּוֹת[122] שֶׁל דֶּקֶל שֶׁגְּדָרָן[123] לְעֵצִים[124], וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן מֵעֶרֶב שַׁבָּת לִישִׁיבָה - מֻתָּר לְטַלְטְלָן[125]. וְכֵן אִם יָשַׁב עֲלֵיהֶן מִבְּעוֹד יוֹם - מֻתָּר לְטַלְטְלָן.

120) שבת קכה, ב: "אמר רבי חנינא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד, ומצא נדבך של אבנים (שורת אבני בנין), ואמר לתלמידיו: צאו וחשבו כדי שנשב עליהם למחר". 121) סדרום כדי לישב עליהם, שעשו מעשה והכינום מערב שבת. 122) שבת נ, א. ענפים. 123) שלקטן; בנוסח אחר: "שגרדן" (שונצינו). 124) להסיקן באש. 125) וכאן אין צריך מעשה, כמו בנדבך אבנים, מכיון שחריות יש מהן העומדות לישיבה, ויש להסקה, ואף שחשב מתחילה להסקה, די במחשבה לבד לייחדן לישיבה, שמחשבה מוציאה מידי מחשבה, אבל בנדבך של אבנים העומד לבנין ולא לישיבה, צריך מעשה מיוחד להכינם לישיבה (מגיד־משנה).

כב. הַקַּשׁ[126] שֶׁעַל הַמִּטָּה - לֹא יְנַעְנְעֶנּוּ בְּיָדוֹ[127], אֲבָל מְנַעְנְעוֹ בְּגוּפוֹ[128]. וְאִם הוּא מַאֲכַל בְּהֵמָה - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ. וְכֵן אִם הָיָה עָלָיו כַּר אוֹ סָדִין[129] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - מְנַעְנְעוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁיָּשַׁב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם. הַמַּכְנִיס[130] קֶפָּה שֶׁל עָפָר[131] בְּבֵיתוֹ, אִם יִחֵד לָהּ קֶרֶן זָוִית מֵעֶרֶב שַׁבָּת - מְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת[132], וְעוֹשֶׂה בּוֹ כָּל צָרְכָּיו.

126) משנה, שבת קמא, א. והוא עומד להסקה. 127) שאסור לטלטל מוקצה. 128) בכתפיו, כי טלטול כלאחר יד (=בדרך שינוי) מותר. 129) הכר והסדין מוכיחים שהקצה את הקש לשכיבה ולא להסקה. 130) שבת נ, א. 131) לכסות בו רוק. 132) אבל אם לא ייחד לו קרן זוית, בטל אגב עפר הבית, ואסור לטלטלו (או"ח סי' שח).

כג. אָסוּר לְבַטֵּל כְּלִי מֵהֶכְנוֹ[133], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּסוֹתֵר[134]. כֵּיצַד? לֹא יִתֵּן כְּלִי תַּחַת הַנֵּר בְּשַׁבָּת לְקַבֵּל אֶת הַשֶּׁמֶן הַנּוֹטֵף; שֶׁהַשֶּׁמֶן שֶׁבַּנֵּר אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, וּכְשֶׁיִּפֹּל לַכְּלִי - יֵאָסֵר טִלְטוּל הַכְּלִי שֶׁהָיָה מֻתָּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. לְפִיכָךְ אֵין נוֹתְנִין כְּלִי תַּחַת הַתַּרְנְגֹלֶת לְקַבֵּל בֵּיצָתָהּ[135], אֲבָל כּוֹפֶה הוּא הַכְּלִי עָלֶיהָ[136]. וְכֵן[137] כּוֹפֶה הַכְּלִי עַל כָּל דָּבָר שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ; שֶׁהֲרֵי לֹא בִּטְּלוֹ, שֶׁאִם יַחְפֹּץ - יִטְּלֶנּוּ.

133) משנה, שבת מב, ב. ממה שהיה מוכן מבעוד יום. 134) שמתחילה היה מותר לטלטל הכלי, ועכשיו אוסרו בטלטול כמו שיבאר. וכן פירש רש"י בשבת קכח, ב. אבל בדף מב, ב שם, פירש "שהוא כקובע לו מקום ומחברו בטיט ודומה למלאכה". 135) כי ביצה שנולדה בשבת אסורה באכילה ובטלטול (ראה הל' יו"ט פ"א הי"ט־ה"כ). 136) הראב"ד הביא בשם ה'ירושלמי': "ובלבד שלא יגע בביצה", ואף שמוקצה אינו אסור אלא בטלטול ולא בנגיעה, חוששים "שמא ינענע הביצה על ידי הכלי" (מגיד־משנה). 137) בניגוד לדעת רבי יצחק האומר שאסור לטלטל כלי לצורך דבר שאסור בטלטול (שבת מג.).

כד. נוֹתְנִין[138] כְּלִי תַּחַת הַדֶּלֶף[139]. וְאִם נִתְמַלֵּא הַכְּלִי - שׁוֹפֵךְ[140] וְשׁוֹנֶה[141], וְאֵינוֹ נִמְנָע[142]. וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַדֶּלֶף רָאוּי לִרְחִיצָה[143]; אֲבָל אִם אֵינוֹ רָאוּי - אֵין נוֹתְנִין. וְאִם נָתַן - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בַּמַּיִם הַמְּאוּסִין שֶׁבּוֹ. שֶׁאֵין עוֹשִׂין גְּרָף שֶׁל רְעִי לְכַתְּחִלָּה[144].

138) משנה, ביצה לה, ב. 139) "מים הנוזלים מן הגגות בעת ירידת הגשם" (פירוש המשניות), ונותנים כלי לקבל את המים שלא יטנפו את הבית. 140) לחוץ. 141) מחזיר שוב את הכלי תחת הדלף. 142) מלשנות כל היום אם צריך לכך (רש"י). 143) שאם אינם ראויים לרחיצה הם מוקצה ואסור לכתחילה לתת כלי תחתם לקבלם, שהרי הוא עושה גרף של רעי לכתחילה. 144) ביצה לו, ב. אבל עבר ונתן - מותר להוציא.

כה. חָבִית[145] שֶׁל טֶבֶל[146] שֶׁנִּשְׁבְּרָה - מֵבִיא כְּלִי וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ[147]; הוֹאִיל וְאִם עָבַר וְתִקְּנוֹ - מִתְקָן[148], הֲרֵי הוּא כְּמִתְקָן. וְנוֹתְנִין[149] כְּלִי[150] תַּחַת הַנֵּר לְקַבֵּל נִיצוֹצוֹת[151]; מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ, וּמֻתָּר לְטַלְטֵל הַכְּלִי. קוֹרָה[152] שֶׁנִּשְׁבְּרָה - אֵין סוֹמְכִין אוֹתָהּ בְּסַפְסָל אוֹ בַּאֲרֻכּוֹת הַמִּטָּה[153], אֶלָּא אִם־כֵּן הָיוּ רְווּחִים[154] וְכָל זְמַן שֶׁיַּחְפֹּץ יִטְּלֵם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַטֵּל כְּלִי מֵהֶכְנוֹ. פּוֹרְסִין מַחְצֶלֶת עַל גַּבֵּי אֲבָנִים[155] בְּשַׁבָּת אוֹ עַל גַּבֵּי כַּוֶּרֶת דְּבוֹרִים, בַּחַמָּה - מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים - מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לָצוּד[156]; שֶׁהֲרֵי נוֹטְלָהּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[157]. וְכוֹפִין[158] אֶת הַסַּל בְּשַׁבָּת לִפְנֵי הָאֶפְרוֹחִים[159] בִּשְׁבִיל שֶׁיַּעֲלוּ עָלָיו וְיֵרְדוּ; שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ כְּשֶׁיֵּרְדוּ מֵעָלָיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

145) שבת מג, א. 146) שלא הופרשו ממנו תרומות ומעשרות. 147) אף שאינו ראוי לאכילה כל זמן שהוא טבל, ואי אפשר לתקנו היום, כי אין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת, מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן (פכ"ג ה"ט). 148) כמבואר בפכ"ג הט"ו: "המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום־טוב - - - תיקן את הפירות". 149) משנה, שבת מז, ב. 150) אפילו בשבת. 151) היוצאים מן הנר, שלא תאחז האש במפה שעל השולחן. 152) שבת מג, א. 153) הלוחות שבין שני כרעי המיטה לארכה. 154) כשסמוכים ברפיון, מותר לסמכם כדי שהקורה לא תוסיף לרדת, אבל לא כדי שתעלה שהוא כבונה (או"ח סי' שיג). 155) אבני בנין "שלא ימחו בגשמים מאחר שרשויות במים" (רש"י). והמחצלת שומרת עליהן מפני הגשמים. 156) את הדבורים, וגם לא יהדק את המחצלת שהדבורים לא יוכלו לצאת, ויעבור על איסור צידה משום "פסיק רישיה ולא ימות" (כמבואר בפ"א).

157) ואינו מבטל כלי מהיכנו. 158) משנה, שבת קכח, ב. 159) שבעלי חיים מוקצים הם, לפי שאינם ראויים היום (מגיד־משנה).

כו. בְּהֵמָה[160] שֶׁנָּפְלָה לְבוֹר אוֹ לְאַמַּת הַמַּיִם[161]: אִם יָכוֹל לִתֵּן לָהּ פַּרְנָסָה[162] בִּמְקוֹמָהּ - מְפַרְנְסִין אוֹתָהּ עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת; וְאִם לָאו[163] - מֵבִיא כָּרִים וּכְסָתוֹת וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ, וְאִם עָלְתָה - עָלְתָה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּבַטֵּל כְּלִי מְהֵכְּנוֹ, שֶׁהֲרֵי מַשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר לְתוֹךְ הַמַּיִם - מִפְּנֵי צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים[164] לֹא גָּזְרוּ. וְאָסוּר לְהַעֲלוֹתָהּ בְּיָדוֹ. וְכֵן אֵין עוֹקְרִין[165] בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף בְּחָצֵר, אֲבָל דּוֹחִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ. וּמְדַדִּין[166] עֲגָלִים וּסְיָחִים. תַּרְנְגֹלֶת שֶׁבָּרְחָה - אֵין מְדַדִּין אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִשְׁמֶטֶת מִן הַיָּד, וְנִמְצָאוּ אֲגַפֶּיהָ נִתְלָשִׁין[167]; אֲבָל דּוֹחִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּכָּנֵס.

160) שבת קכח, ב. 161) ובעלי חיים מוקצים הם בשבת, כמו שנזכר למעלה. 162) להוריד לה אוכלין ומשקין. 163) שהמים עמוקים, ואי אפשר לפרנסה שם. 164) שהוא מן התורה, כמו שכתוב (שמות כג, ה): "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו . . . עזוב תעזוב עמו", וביטול כלי מהיכנו הוא רק איסור דרבנן ונדחה מפני דבר תורה ('באר הגולה'). ויש אומרים שדעת רבינו שצער בעלי חיים אינו אלא מדרבנן (כמו שנראה מדבריו בפי"ג מהלכות רוצח ה"ט), ואף־על־פי־כן לא אסרו לבטל כלי מהיכנו במקום צער בעלי חיים, שהרי שקדה התורה על מנוחת בעלי החיים בשבת, כמו שנאמר "למען ינוח שורך וחמורך" (שמות כג, יב). ובמכילתא שם: "הוסיף לו הכתוב נייח אחד להיות תולש מן הקרקע ואוכל, אתה אומר לכך בא או אינו אלא יחבשנו בתוך ביתו, אמרת אין זה נייח אלא צער" ('אור שמח'). 165) להגביהם משום מוקצה. 166) אוחז בצוארם ובצדדים ומוליכם (מגיד־משנה). 167) לדעת הראב"ד זהו דבר שאינו מתכוון ומותר. וטעם האיסור משום שנשמטים ומטלטלם בשבת.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נשלמו בו דיני הטלטול.

א. כָּל כְּלֵי[2] הָאוֹרֵג וַחֲבָלָיו וְקָנִים שֶׁלּוֹ - מֻתָּר לְטַלְטְלָן, כִּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר[3], חוּץ מִכֹּבֶד הָעֶלְיוֹן וְכֹבֶד הַתַּחְתּוֹן[4]; לְפִי שֶׁאֵין נִטָּלִין[5], מִפְּנֵי שֶׁהֵן תְּקוּעִין[6]. וְכֵן הָעַמּוּדִים שֶׁל אוֹרֵג - אָסוּר לְטַלְטְלָן, שֶׁמָּא יְתַקֵּן הַגֻּמּוֹת שֶׁלָּהֶן[7]. וּשְׁאָר כְּלֵי הָאוֹרֵג - מֻתָּרִין.

2) שבת קיג, א. 3) לצורך גופו ומקומו, כמבואר בפכ"ח ה"ג. ובנוסח אחר: "שמלאכתו להיתר" ('מעשה רוקח') וכדעת רש"י שם. 4) יסוד מכונת האריגה הן שתי קורות חזקות משני הצדדים - הנקראים עמודים; בין שניהם מונחים שתי קורות, אחת מלמעלה הנקראת כובד עליון, ואחת מלמטה - הנקראת כובד תחתון; מסביב לכובד העליון שמים את חוטי השתי, ועל הכובד התחתון מניחים את הארג. 5) אף בחול, לפיכך אין עליהן תורת כלי (מגיד־משנה). 6) בתוך העמודים וקשה ליטלם מפני כבדם. 7) כשחולצם מן הקרקע שהם תקועים בה, יזיז את העפר ויעשה גומא במקום העמוד ויתחייב משום בונה (רש"י).

ב. מַכְבְּדוֹת שֶׁל תְּמָרָה[8] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁמְּכַבְּדִין בָּהֶן אֶת הַקַּרְקַע - הֲרֵי הֵן כִּכְלֵי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר; שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לְכַבֵּד בְּשַׁבָּת[9]. לְבֵנִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ[10] מִן הַבִּנְיָן - הֲרֵי הֵן כִּכְלֵי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר; מִפְּנֵי שֶׁרְאוּיִין לְהָסֵב עֲלֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי שָׁפִין אוֹתָן[11] וּמְתַקְּנִין אוֹתָן. וְאִם צָבַר אוֹתָן[12] - הֲרֵי הִקְצָם[13], וְאָסוּר לְטַלְטְלָם[14].

8) שבת קכד, ב. הקנה שהתמרים תלויים בו "ושמה מכבדות, משום שהפרי שתלוי עליה כבד ונתלה למטה, וגם משום שהוא עשוי לכבד (לטאטא) את הבית" (רב האי גאון). 9) במקום שאין חשש שמא ישווה גומות, כגון ברצפת אבנים, כמבואר בפכ"א ה"ג. 10) אחר שהשלים בנינו, ואין בדעתו להתמשׁ בהן לצורך בנין. 11) מבואר בפכ"ה הכ"א. 12) סדרן זה על זה. 13) לבנין. 14) כמבואר בפכ"ה ה"ו.

ג. חֶרֶס קְטַנָּה[15] - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הוֹאִיל וּרְאוּיָה הִיא בֶּחָצֵר לְכַסּוֹת בָּהּ פִּי כְּלִי קָטָן[16]. מְגוּפַת[17] חָבִית שֶׁנִּתְכַּתְּתָה[18] - הִיא[19] וּשְׁבָרֶיהָ[20] מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ[21]; וְאִם זְרָקָהּ לָאַשְׁפָּה מִבְּעוֹד יוֹם[22] - אָסוּר לְטַלְטְלָהּ[23]. כְּלִי שֶׁנִּתְרוֹעֵעַ[24] - לֹא יִתְלַשׁ[25] מִמֶּנּוּ חֶרֶס לְכַסּוֹת בּוֹ אוֹ לִסְמֹךְ בּוֹ.

15) שבת קכד, ב. שבר כלי חרס. 16) כיון שהיתה מתחילה כלי, אבל דבר שאינו כלי, כגון צרורות או אבנים אף־על־פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם - כמבואר בפכ"ה ה"ו. 17) סתימת פי החבית בטיט. 18) שנשברה החבית. 19) המגופה. 20) של החבית. 21) שראויים לכסות בהם פי כלי קטן. 22) אבל אם זרקה בשבת, כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליה מותר (מגיד־משנה). 23) שבטלה מהיות עוד כלי. 24) שנשבר. 25) בגמרא מובא: "לא יספות". ופירש הרי"ף: לא יחתוך.

ד. מֵתָּר[26] לְהַכְנִיס לְבֵית הַכִּסֵּא שָׁלֹשׁ אֲבָנִים[27] מְקֻרְזָלוֹת[28] לְקַנֵּחַ בָּהֶן. וְכַמָּה שִׁעוּרָן? כִּמְלֹא הַיָּד. אֲבָל אֲדָמָה שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְהִתְפָּרֵךְ - אָסוּר לְטַלְטְלָהּ[29] לְקַנֵּחַ בָּהּ. וּמֻתָּר לְהַעֲלוֹת אֲבָנִים לַגָּג לְקַנֵּחַ בָּהֶן[30]. יָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים וְנִשְׁתַּקְּעוּ בְּטִיט - אִם רִשּׁוּמָן נִכָּר[31], מֻתָּר לְטַלְטֵל[32]. אֶבֶן שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ טִנּוּף, שֶׁדַּאי לְקַנֵּחַ הִיא - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ, וַאֲפִלּוּ הִיא גְּדוֹלָה.

26) שבת פא, א. 27) אף שהן אסורות בטלטול, כמבואר למעלה בפכ"ה, ה"ו - משום שגדול כבוד הבריות שדוחה איסור דרבנן (רש"י ו'תוספות' בסוכה לו:). 28) חדות, הראויות לקינוח (מגיד־משנה). 29) מפני שאינה ראויה. 30) ואף־על־פי שיש כאן טירחא גדולה, התירו - מפני שגדול כבוד הבריות שדוחה איסור דרבנן (שבת פא:).

31) שלא נטבעו בקרקע לגמרי, ורישומן ניכר למעלה מן הקרקע. 32) ואין איסור משום סותר.

1 **ה. הָיָה[33] לְפָנָיו צְרוֹר[34] וָחֶרֶשׁ[35] - מְקַנֵּחַ בַּצְּרוֹר[36].**
2 **וְאִם הָיָה הַחֶרֶשׁ מֵאָגְנִי[37] כֵּלִים - מְקַנֵּחַ בַּחֶרֶשׁ[38]. הָיוּ**
3 **לְפָנָיו צְרוֹר וַעֲשָׂבִים: אִם הָיוּ עֲשָׂבִים רַכִּים - מְקַנֵּחַ**
4 **בָּהֶן[39], וְאִם לָאו - מְקַנֵּחַ בַּצְּרוֹר[40].**

33) שבת פב, א. 34) אבן קטנה שהיא מוקצה. 35) שאינו מוקצה, כמבואר בהלכה ג. 36) אף־על־פי שהוא מוקצה, ואינו מקנח בחרש שהוא חד ויש בו סכנה. 37) השפה לפי הכלי הבולטת מהכלי חוצה ('ערוך'). ובפירוש המשניות כלים פ"יא, מ"ג פירש: צואר הכלי. 38) שהוא חלק ואינו מקרע את הבשר. 39) שאינם "מוקצה". 40) לפי שעשבים יבשים האור שולטת בהם, והמקנח בהם שיני פי הטבעת נושרות (שבת, שם).

5 **ו. שְׁיָרֵי[41] מַחְצְלָאוֹת שֶׁבָּלוּ[42] - הֲרֵי הֵן כִּכְלִי**
6 **שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֵתֵּר[43]; מִפְּנֵי שֶׁרְאוּיִין לְכַסּוֹת בָּהֶן**
7 **הַטְּנוּף[44]. אֲבָל שְׁיָרֵי בְּגָדִים שֶׁבָּלוּ, שֶׁאֵין בָּהֶן שְׁלֹשָׁה**
8 **עַל שְׁלֹשָׁה[45] - אָסוּר לְטַלְטְלָן; שֶׁאֵינָן[46] רְאוּיִין לֹא**
9 **לַעֲנִיִּים וְלֹא לַעֲשִׁירִים. שִׁבְרֵי הַתַּנּוּר[47] - מֻתָּר**
10 **לְטַלְטְלָן, וַהֲרֵי הֵן כְּכָל הַכֵּלִים שֶׁמְּלַאכְתָּן לְהֵתֵּר.**
11 **כִּירָה[48] שֶׁנִּשְׁמְטָה אַחַת מִיַּרְכוֹתֶיהָ[49] - אָסוּר**
12 **לְטַלְטְלָהּ, שֶׁמָּא יִתְקַע[50].**

41) שבת קכה, א. 42) שנרקבו ונפרדו ממחצלת ישנה. ובנוסח אחר, חסרה המילה "שבלו" (כת"י התימנים). 43) מבואר בפכ"ה ה"ג. 44) שהרי גם המחצלת השלמה עומדת לכסות את עפר הבית והלכלוך, שלא יעלה האבק. 45) כן יש לתקן "שלש על שלש", כלומר שלש אצבעות על שלש אצבעות, שאילו "שלשה על שלשה" (כבדפוסים חדשים) כלומר שלשה טפחים, הוא שיעור לבגדי עשירים, ואילו בגדי עניים שיעורם בשלש אצבעות על שלש אצבעות (כמבואר בפכ"ב מהל' כלים, ומסכת שבת כו:), ופחות משלוש - אינן ראויין לא לעניים ולא לעשירים. 46) ודעת הראב"ד שדין זה נשנה בטלית של מצוה, שאדם נזהר מלהשתמש בה תשמיש מגונה אף אחר שנקרעה, לכן שיעורה שלש אצבעות, אבל בשאר מטלניות מותר לטלטלן, אף שאין בהן שלש על שלש, כמו שמטלטלים צרור וחרס. 47) תנורים שלהם היו מטלטלים כקדירות שלנו. 48) שבת קלח, ב. כעין תנור לבישול, ואף שמלאכתה לאיסור, מותר לטלטלה לצורך גופה או מקומה כמבואר בפכ"ה ה"ג. 49) רגילה. 50) יחבר את הרגל בחזקה בכירה, ויתחייב משום בונה או מכה בפטיש.

13 **ז. סֶלָּם[51] שֶׁל עֲלִיָּה[52] - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ[53]; שֶׁאֵין עָלָיו**
14 **תּוֹרַת כְּלִי. וְשֶׁל שׁוֹבָךְ[54] - מֻתָּר לְהַטּוֹתוֹ[55], אֲבָל לֹא**
15 **יוֹלִיכוֹ מִשּׁוֹבָךְ לְשׁוֹבָךְ; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא**
16 **עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לָצוּד[56]. קָנֶה שֶׁמּוֹסְקִין בּוֹ**
17 **הַזֵּיתִים[57] - אִם יֵשׁ עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי[58], הֲרֵי הוּא כִּכְלִי**
18 **שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר[59]. קָנֶה[60] שֶׁהִתְקִינוֹ בַּעַל הַבַּיִת**
19 **לְהִיוֹת פּוֹתֵחַ וְנוֹעֵל בּוֹ - אִם יֵשׁ תּוֹרַת כְּלִי עָלָיו, הֲרֵי**
20 **הוּא כִּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֵתֵּר[61].**

51) ביצה ט, ב. 52) שהוא גדול ועשוי להטיח בו גגו. 53) אפילו לצורך גופו ומקומו. 54) קן של יונים. 55) ממקום למקום. 56) כמבואר בפכ"ד הי"ג. אבל סולמות שבבית העשויים לשימוש בבית, מותר לטלטלם ממקום למקום (ט"ז אורח־חיים סי' תקיח). 57) משנה, שבת קכג, ב: "עושים מקל לחבוט בו את הזיתים, ומהפכים בו הזיתים כשהם בבית־הבד, ועושים בראשי אותם המקלות כעין רימון עגול או קשר, וכשמהפכים בו הזיתים מרימים את המקל, ומביטים ברימון אם יש בו שמנונית או לא" (פירוש המשניות). 58) שהוא ראוי לאיזה תשמיש (ראה בפכ"ה הי"ג). 59) ומותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ולא לצורך עצמו. 60) תוספתא שבת פט"ו. 61) ומותר לטלטל אף לצורך עצמו של כלי (פכ"ה ה"ג).

21 **ח. דֶּלֶת[62] שֶׁהָיָה לָהּ צִיר[63], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָהּ**
22 **עַתָּה צִיר, שֶׁהֵכִינָהּ לִסְתֹּם בָּהּ מָקוֹם מֻקְצֶה[64], וְהִיא**
23 **נִגְרֶרֶת, שֶׁנּוֹטְלִין אוֹתָהּ וְסוֹתְמִין בָּהּ, וְכֵן חֲדָקִים[65]**
24 **שֶׁסּוֹתְמִין בָּהֶן הַפִּרְצָה, וְכֵן מַחְצֶלֶת הַנִּגְרֶרֶת: בִּזְמַן**
25 **שֶׁקְּשׁוּרִין[66] וּתְלוּיִין בַּכֹּתֶל - סוֹתְמִין בָּהֶן וְנוֹעֲלִים**
26 **בָּהֶם; וְאִם לָאו - אֵין נוֹעֲלִין בָּהֶן[67]. וְאִם הָיוּ גְבוֹהִים**
27 **מֵעַל הָאָרֶץ - נוֹעֲלִין בָּהֶן[68].**

62) משנה, עירובין קא, א. 63) יתד של ברזל שהדלת סובבת עליה. 64) חצר מאחורי הבתים, שמניחים בה סחורה ועצים, ואין משתמשים בה תדיר, ואין בעל הבית חושש לעשות לה דלת קבועה ותלויה בציר כראוי, אלא זוקפה כנגד הפתח, וכשהוא פותח מטילה לארץ, ויש שתלויות אבל נגררות לארץ (רש"י). 65) "קוצים, קושרים הקוצים בקנים, ועושים מהם לוח, ונועלים בהם פירצת הגינות, שלא יכנסו שם גנבים או חיות" (פירוש המשניות). 66) בחבל ותלויים בכותל, ניכר שהם כדלת וכשנועלים בהם אינו חייב משום בונה. 67) שנראה כבונה עכשיו דופן זה. 68) שאין דרך בנין בזה.

28 **ט. דֶּלֶת[69] שֶׁהָיָה לָהּ לוּחַ אֶחָד[70], שֶׁשּׁוּמְטִין אוֹתָהּ**
29 **וְנוֹעֲלִין בָּהּ: אִם לֹא הָיָה לָהּ לְמַטָּה כֵּן[71] כְּמוֹ**
30 **אַסְקֻפָּה[72], שֶׁמּוֹכִיחַ עָלֶיהָ שֶׁהִיא כְּלִי מוּכָן לִנְעִילָה -**
31 **אֵין נוֹעֲלִין בָּהּ[73]; וְאִם[74] יֵשׁ לְמַטָּה אַסְקֻפָּה - נוֹעֲלִים**
32 **בָּהּ. וְכֵן נֶגֶר[75] שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ קְלוֹסְטֶרָא[76], שֶׁמּוֹכַחַת**
33 **עָלָיו שֶׁהוּא כְּלִי מוּכָן לִנְעִילָה וְאֵינוֹ קוֹרֶה כִּשְׁאָר כָּל**
34 **הַקּוֹרוֹת - נוֹעֲלִין בּוֹ[77] בְּשַׁבָּת.**

69) עירובין קא, א. העשויה לכניסה ויציאה תדיר. 70) שיש בה רק קרש אחד ואין בה היכר דלת. 71) יסוד. 72) מפתן. 73) לפי שאין לה תיקוני הדלת כשאר דלתות, הרי היא כסתימה בלבד ונראה כבונה. 74) בנוסח אחר, חסר כל המשפט הזה "ואם יש למטה אסקופה נועלים בה" (שונצינו). 75) עירובין קב, א. "הוא קורה שעושים אותה בשתי וערב, ונותנים אותה בדלתות ונועלים בה השערים, ועניינו כמו בריח מבריח מן הכותל אל הכותל" (פירוש

המשניות). 76) "דמות רימון או טבעת וכיוצא בו, ממה שיורה עליו שהוא כלי ואינו קורה האסורה בטלטול בשבת" (פירוש המשניות). 77) "מעשה בכנסת שבטבריא, שהיו נוהגים בו איסור, עד שבא רבן גמליאל והזקנים והתירו להם" (משנה שם קא:).

י. נֶגֶר[78] שֶׁאֵין בְּרֹאשׁוֹ קְלוֹסְטָרָא: אִם הָיָה קָשׁוּר וְתָלוּי בַּדֶּלֶת - נוֹעֲלִין בּוֹ; וְכֵן אִם הָיָה נָטָל וְאַגְדּוֹ עִמּוֹ[79]; אֲבָל אִם הָיָה אַגְדּוֹ קָבוּעַ בַּדֶּלֶת, וְהָיָה הַנֶּגֶר נִשְׁמָט כְּמוֹ קוֹרָה, וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ בְּזָוִית, וְחוֹזְרִין וְנוֹעֲלִין בּוֹ בְּעֵת שֶׁרוֹצִין - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִנְעֹל בּוֹ; שֶׁאֵין עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי[80], וְאֵינוֹ אָגוּד, וְאֵין בּוֹ אֶגֶד לְהוֹכִיחַ עָלָיו[81].

78) משנה, עירובין קב, א. "נגר הנגרר (שאין בראשו גלוסטרא), נועלים בו במקדש (שאין איסור שבות במקדש), אבל לא במדינה (שנראה כבונה), והמונח (שאינו קשור כלל אלא מונח בארץ) כאן וכאן אסור". 79) שהיה קשור בחבל חזק ויכול ליטלו ע"י האגד. 80) כיון שאין בראשו גלוסטרא ואינו ראוי לשום תשמיש, כמבואר בפכ"ה ה"ו, והכ"ג. 81) שעשוי לנעול, ולכן נראה כבונה – כנועץ עכשיו נגר ויתד בכותל.

יא. מְנוֹרָה[82] שֶׁל חֲלִיּוֹת[83] - בֵּין גְּדוֹלָה, בֵּין קְטַנָּה - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָהּ[84]; שֶׁמָּא יַחֲזִירֶנָּה בְּשַׁבָּת[85]. הָיוּ בָהּ חֲדָקִים[86] וְהִיא נִרְאֵית כְּבַעֲלַת חֲלִיּוֹת: אִם הָיְתָה גְּדוֹלָה, הַנִּטֶּלֶת בִּשְׁתֵּי יָדַיִם - אָסוּר לְטַלְטְלָהּ מִפְּנֵי כָּבְדָהּ[87]; הָיְתָה קְטַנָּה מִזּוֹ - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ.

82) שבת מו, א. 83) מורכבת מפרקים פרקים. 84) אפילו לא הדליקו בה באותה שבת. שאם הדליק בה, אסורה בטלטול מפני שהיא מוקצה לאיסור, כמבואר בפכ"ה ה"י. 85) שמא תיפול ותתפרק ויחזירנה, ונמצא עושה כלי בשבת. 86) חריצים מסביב הדומים לפרקים. 87) אין הכוונה שהאיסור הוא משום כבדה, שהרי כתב רבינו (פכ"ה ה"ו) שכל שיש עליו תורת כלי, אף־על־פי שהיא ניטלת בעשרה בני אדם מטלטלים אותה, אלא מכיון שהיא גדולה ויש בה חריצים, נראית כשל פרקים ואסורה משום שהרואה יחשוב שהיא של פרקים. אבל במנורה קטנה שאין הדרך לעשותה של פרקים, אין בה איסור אם יש בה חדקים, שהכל יודעים שאינה של פרקים ('מעשה רוקח').

יב. מִנְעָל[88] שֶׁעַל גַּבֵּי הָאִמּוּם[89] - שׁוֹמְטִין[90] אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת. מַכְבֵּשׁ[91] שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים[92] - מַתִּירִין[93], אֲבָל לֹא כּוֹבְשִׁין[94]. וְשֶׁל כּוֹבְסִין - לֹא יִגַּע בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקֻצֶּה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס[95]. וְכֵן גֵּזֵי צֶמֶר[96] - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן[97]. לְפִיכָךְ, אִם יִחְדָּן לְתַשְׁמִישׁ - מֻתָּרִין. וְהַשְּׁלָחִין[98] - מֻתָּר לְטַלְטְלָן, בֵּין שֶׁהָיוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁל אֻמָּן[99], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם.

88) שבת קמא, א. 89) דפוס עץ לנעל. 90) מורידים אותו מהאימום, אף־על־פי שמלאכתו לאיסור, כיון ששם כלי עליו, מותר לטלטלו לצורך מקומו (או"ח שם). 91) משנה, שבת קמא, א. "עשוי שני לוחות - ושמים ביניהם את הבגדים המכובסים ומקופלים, ואחר כך קושרים את הלוחות ומהדקים אותם, כדי שיתיישרו הבגדים ויהיה הקיפול נאה" (פירוש המשניות). 92) שאינו תחוב בחזקה. 93) את המכבש ליטול ממנו בגדים לצורך השבת. 94) להכניס בו בגדים ולהדקם שהוא צורך חול (רש"י). 95) ראה למעלה פרק כה הלכה ט. ורש"י פירש משום שהוא תחוב בחזקה, והתרתו דומה לסתירה. 96) משנה, שבת מט, א. הצמר הגזוז מהצאן. 97) לשמרם לטוויה. 98) עורות של חיה ובהמה בלתי מעובדים; תרגום "והפשיט" (ויקרא א, ו) וישלח (פירוש המשניות). 99) אף העומדים למכירה אינו מקפיד עליהם ומשתמש בהם.

יג. כָּל דָּבָר[100] מְטַנֵּף, כְּגוֹן רְעִי וְקִיא וְצוֹאָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[101]: אִם הָיוּ בְּחָצֵר שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּהּ - מֻתָּר לְהוֹצִיאָן לְאַשְׁפָּה אוֹ לְבֵית הַכִּסֵּא, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא גֶּרֶף שֶׁל רְעִי[102]; וְאִם הָיוּ בְּחָצֵר אַחֶרֶת[103] - כּוֹפִין עֲלֵיהֶן כְּלִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא הַקָּטָן וְיִתְלַכְלֵךְ בָּהֶן. רַק שֶׁעַל הַקַּרְקַע - דּוֹרְסוֹ לְפִי תֻּמּוֹ[104] וְהוֹלֵךְ. מְטַלְטְלִין כָּנוֹנָא[105] מִפְּנֵי אֶפְרוֹ[106], אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שִׁבְרֵי עֵצִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּגֶרֶף שֶׁל רְעִי. וְאֵין[107] עוֹשִׂין גֶּרֶף שֶׁל רְעִי לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת; אֲבָל אִם נַעֲשָׂה מֵאֵלָיו, אוֹ שֶׁעָבַר וְעָשָׂהוּ - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ.

100) שבת קכא, ב. 101) כל דבר מאוס. 102) מבואר בפכ"ה הכ"ד. 103) שאינו דר שם שאסור להוציאם. 104) כמבואר בפי"א ה"ד. 105) שבת מז, א. כלי נחושת ששמים בו גחלים בוערות כדי להתחמם בהן. 106) "לכסות בו רוק או צואה" (רש"י ומגיד־משנה); ודעת הראב"ד שהיתר טלטול הכנונא הוא מכיון שיש בו דבר איסור - שברי עצים, ודבר היתר - האפר, הרי הוא בסיס לאיסור ולהיתר, ומותר לטלטלו, אם ההיתר חשוב יותר מן האיסור, שאז בטל האיסור לגבי ההיתר, וכאילו אינו שם כלל. 107) מבואר בפכ"ה הכ"ד.

יד. שֶׁמֶן[108] שֶׁיּוֹצֵא מִתַּחַת הַקּוֹרָה שֶׁל בֵּית הַבַּד בְּשַׁבָּת, וְכֵן תְּמָרִים וּשְׁקֵדִים הַמּוּכָנִים לִסְחוֹרָה - מֻתָּר לְאָכְלָם בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ[109] אוֹצָר שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ תְּבוּאָה צְבוּרָה - מַתְחִיל לְהִסְתַּפֵּק מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת. שֶׁאֵין שׁוּם אֹכֶל[110] שֶׁהוּא מֻקְצֶה בְּשַׁבָּת כְּלָל, אֶלָּא הַכֹּל מוּכָן הוּא[111], חוּץ מִגְּרוֹגָרוֹת[112] וְצִמּוּקִין[113] שֶׁבַּמֻּקְצֶה[114] בִּזְמַן שֶׁמְּיַבְּשִׁים אוֹתָם; הוֹאִיל וּמַסְרִיחוֹת בֵּינָתַיִם וְאֵינָם רְאוּיִין לַאֲכִילָה - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין[115] בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם מֻקְצֶה. חָבִית[116] שֶׁנִּתְגַּלְּתָה וַאֲבָטִיחַ שֶׁנִּשְׁבְּרָה[117] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, נוֹטְלָן וּמַנִּיחָן בְּמָקוֹם הַמֻּצְנָע[118]. כַּיּוֹצֵא בּוֹ קָמְיַע[119] שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין יוֹצְאִין[120] בּוֹ, מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ[121]. מוֹתַר[122] הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּגֶּר וְשֶׁבַּקְּעָרָה, שֶׁהִדְלִיקוּ בָּהֶן בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת - אָסוּר

לְהִסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵקִצָּה מֶחֱמַת אִסּוּר.

108) שבת יט, א. 109) שבת קכז, א. 110) אפילו המיוחד למכירה ולסחורה ואינו עומד לאכילה. 111) כאילו הכינו בידים לאכילה, כציווי התורה (שמות טז, ה): "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו". וכרבי שמעון שאמר שמוקצה מותר בטלטול בשבת חוץ מגרוגרות וצימוקים (שבת מה:) שבסמוך, ונר שדלק בליל שבת (שבת מה.) שבסוף ההלכה. 112) תאנים יבשות. 113) ענבים יבשים. 114) חצר שמאחורי הבתים המיוחדת לסחורה ועצים. 115) שבת מה, א. 116) תוספתא שבת פט"ו. שיש בה משקין. 117) במקום שנחשים מצויים, חוששים שמא נחש שתה מהמים ואכל מהאבטיח, והטיל בהם ארס, ואסורים בהנאה, כמבואר בהל' רוצח ושמירת הנפש פי"א ה"ח. ובנוסח אחר: "אבטיח שניקרה" כלומר שניקר בו הנחש. ונוסחא זו עיקר (מגיד־משנה, ועיין 'מעשה רוקח'). 118) שאחרים לא ישתו מהמים ויאכלו מהאבטיח ויבואו לידי סכנה. 119) תוספתא שבת פ"ה. 120) כמבואר בפי"ט הי"ד. 121) לפי שיש עליו תורת כלי ('צפנת פענח'). 122) שבת מד, א.

טו. אוֹצָר[123] שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל כַּדֵּי יַיִן - אַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לְהִסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ[124], אָסוּר לְהַתְחִיל בּוֹ לְפַנּוֹתוֹ[125] אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁפִּנָּהוּ לְהַכְנָסַת אוֹרְחִין[126] אוֹ לִקְבֹּעַ בּוֹ בֵּית הַמִּדְרָשׁ[127]. וְכֵיצַד מְפַנִּין אוֹתוֹ? כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְמַלֵּא אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ קֻפּוֹת, עַד שֶׁגּוֹמְרִין[128]. וְלֹא יְכַבְּדוּ קַרְקָעִיתוֹ[129] שֶׁל אוֹצָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[130]; אֶלָּא נִכְנָס[131] וְיוֹצֵא בּוֹ, וְעוֹשֶׂה שְׁבִיל בְּרַגְלָיו בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ.

123) משנה, שבת קכו, א. 124) כמבואר בהלכה הקודמת. 125) משום טירחא ('מגן אברהם' סי' שלג סק"מ). 126) "שגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה" (רבינו בהל' אבל פי"ד ה"ב). 127) לתלמידים הבאים לשמוע דרשה. 128) "אמרו (במשנה) אפילו ארבע וחמש קופות - על דרך הריבוי, כאילו אמר: אפילו מנין גדול, ובתנאי שלא יפנה אותו האוצר כולו, עד שלא יניח שום דבר" (פירוש המשניות). 129) שמא יבוא להשוות גומות, ויתחייב משום בונה. 130) בפרק כ"א ה"ב. 131) זה מוסב למה שלמעלה שאסור להתחיל באוצר לדבר הרשות, ועל זה כתב "אלא נכנס ויוצא בו ועושה שביל" וכו'.

טז. כֹּל[132] שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה[133] וְחַיָּה וָעוֹף הַמְּצוּיִין[134] - מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת. כֵּיצַד? מְטַלְטְלִין אֶת הַתֶּרְמוּס[135] הַיָּבֵשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לָעִזִּים; אֲבָל לֹא אֶת הַלַּח[136]. אֶת הֶחָצָב[137], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לִצְבָאִים. אֶת הַחַרְדָּל[138], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לְיוֹנִים. אֶת הָעֲצָמוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַאֲכָל לִכְלָבִים. וְכֵן כָּל הַקְּלִפִּין וְהַגַּרְעִינִין הָרְאוּיִין לְמַאֲכַל בְּהֵמָה - מְטַלְטְלִין אוֹתָן; וְשֶׁאֵינָן רְאוּיִין - אוֹכֵל אֶת הָאֹכֶל וְזוֹרְקָן לְאַחֲרָיו, וְאָסוּר לְטַלְטְלָן. מְטַלְטְלִין בָּשָׂר תָּפוּחַ[139], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לְחַיָּה. וּמְטַלְטְלִין בָּשָׂר חַי - בֵּין תָּפֵל[140], בֵּין מָלִיחַ, מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְאָדָם. וְכֵן דָּג מָלִיחַ; אֲבָל הַתָּפֵל - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ[141].

132) משנה, שבת קכו, ב. 133) אף שאינו ראוי למאכל אדם. 134) אבל אם אינו ראוי אלא לבעל־חי שאינו מצוי אצל רוב בני אדם, אסור לטלטל אלא־אם־כן יש לו מאותו מין בעל־חי (או"ח סי' שח). 135) צמח בתרמיל שגרעיניו דומים לפול. 136) שהוא מר ביותר. 137) ירק ממין הבצלים ששרשיו בוקעים עמוק באדמה בקו ישר. 138) צמח חריף הטעם, שגרגיריו העגולים משמשים לרפואה. 139) סרוח. 140) שבת קכח, א. חסר מלח ותבלין. 141) שאינו ראוי לאכילה כלל.

יז. אֵין[142] מְטַלְטְלִין שִׁבְרֵי זְכוּכִית, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָל לְנַעֲמִיּוֹת[143]; וְלֹא חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת[144], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָל לְפִילִים; וְלֹא אֶת הַלּוּף[145], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָל לְעוֹרְבִים; מִפְּנֵי שֶׁאֵין אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מְצוּיִין אֵצֶל רֹב בְּנֵי אָדָם.

142) תוספתא שבת פט"ו. 143) יענה, עוף גבה הקומה ורב הכוח. 144) ענפי הגפן. 145) עשב בעל עלים רחבים מתפשטים.

יח. חֲבִילֵי[146] קַשׁ[147] וַחֲבִילֵי זְרָדִין[148]: אִם הִתְקִינָן[149] לְמַאֲכַל בְּהֵמָה - מְטַלְטְלִין אוֹתָן[150], וְאִם לָאו - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָן. חֲבִילֵי[151] סִיאָה פּוּאָה וְאֵזוֹב וְקוֹרָנִית[152]: הִכְנִיסָן לָעֲצִים[153] - אֵין מִסְתַּפֵּק מֵהֶם בְּשַׁבָּת; לְמַאֲכַל בְּהֵמָה - מִסְתַּפֵּק מֵהֶן. וְכֵן בַּאֲמִינְתָּא[154], וְכֵן בְּפִיגָם[155], וְכֵן בִּשְׁאָר מִינֵי תְּבָלִין[156].

146) משנה, שבת קכו, ב. 147) בנוסח אחר: "חבילי קש חבילי עצים וחבילי זרדין" וכן הוא במשנה. 148) ענפי אילן רכים שכורתים בשעת הזמיר (פירוש המשניות). 149) שהזמינן לכך מערב שבת, וראה למעלה פרק כה הלכה כא באיזה דבר צריך מעשה. 150) שסתמם עומדים להסקה והם מוקצה. 151) שבת קכח, א. 152) מבואר בפכ"א הי"ט; כל אלה צמחים הראויים להסקה וגם למאכל בהמה, לפיכך הכל הולך אחר מחשבתו (מגיד־משנה); בנוסח אחר: "סיאה ואזוב וקורנית" (כת"י התימנים). 153) להסקה, אינם ראויים בשבת ומוקצים הם. 154) "אמיתא - ניניא" (שבת קכח.), והיינו מינט"א (רש"י שם). 155) צמח בעל עלים קטנים ריחניים. ויש לו ריח טוב, ונקרא בערבית רודא (רש"י שם, וכן ביאר רבינו בפ"ט דשביעית משנה א'). 156) שאם הכניסם לתבל בהם התבשילים (שהדרך לתת אותם בכלי ראשון על האש) הרי הם כחבילי סיאה שהכניסם לעצים ואין מסתפק מהם בשבת.

יט. אֵין[157] גּוֹרְפִין מַאֲכָל[158] מִלִּפְנֵי הַפְּטָם[159] - בֵּין בָּאֲבוּס[160] שֶׁל כְּלִי, בֵּין בָּאֲבוּס שֶׁל קַרְקַע - וְאֵין

מְסַלְקִין[161] לִצְדָדִין מִפְּנֵי הָרְעִי[162]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַשְׁוֶה גֻּמּוֹת[163]. נוֹטְלִין מִלִּפְנֵי הַחֲמוֹר וְנוֹתְנִין[164] לִפְנֵי הַשּׁוֹר[165], אֲבָל אֵין נוֹטְלִין מִלִּפְנֵי הַשּׁוֹר וְנוֹתְנִין לִפְנֵי הַחֲמוֹר; מִפְּנֵי שֶׁהַמַּאֲכָל שֶׁלִּפְנֵי הַשּׁוֹר מְטֻנָּף בְּרִירוֹ, וְאֵין רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה אַחֶרֶת. וְכֵן עָלִים שֶׁרֵיחָם רַע וּמְאוּסִין, וְאֵין הַבְּהֵמָה אוֹכַלְתָּן - אָסוּר לְטַלְטְלָן. לְפִיכָךְ: תְּלָאי[166] שֶׁל דָּגִים - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, וְשֶׁל בָּשָׂר - מֻתָּר[167]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

157) משנה, שבת קמ, ב. 158) מוציאים מאכל בלתי נקי להכניס במקומו מאכל אחר (ועיין ר"ח שם). 159) שור שמפטמים אותו. 160) כלי עץ או כלי אבן שנותנים בו מאכל לבהמה. 161) את המאכל לצדדין, שלא ידרסנו ברעי. 162) הגללים (פירוש המשניות). 163) ויתחייב משום בונה, כמבואר בפ"ה ה"א, ומטעם זה גזרו אף באבוס של כלי. 164) בנוסח אחר: "ומניחין" (כת"י התימנים). 165) שאין השור קץ במאכל החמור שאין בו ריר. 166) העץ שתולין עליו דגים, אין עליו תורת כלי, לפי שכל המשתמש בו זורקו לבין העצים אחרי השימוש (מגיד־משנה). 167) רש"י (שם) ו'תוספות' (שבת קלט:).

כ. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָסוּר לְטַלְטֵל אֶת הַמֵּת בְּשַׁבָּת[168], סָכִין[169] אוֹתוֹ וּמְדִיחִין[170] אוֹתוֹ[171], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָזִיזוּ בּוֹ אֵיבָר[172]. וְשוֹמְטִין[173] אֶת הַכַּר מִתַּחְתָּיו כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֻטָּל עַל הַחוֹל, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּמְתִּין וְלֹא יַסְרִיחַ[174]. וּמְבִיאִין כְּלִי מֵקַר[175] וּכְלִי מַתָּכוֹת, וּמַנִּיחִין לוֹ עַל כְּרֵסוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפַּח[176]. וּפוֹקְקִין[177] אֶת נְקָבָיו, שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בָּהֶן הָרוּחַ. וְקוֹשְׁרִין אֶת הַלְּחָיַי[178]; לֹא שֶׁיַּעֲלֶה[179], אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף. וְאֵין מְעַמְּצִין[180] אֶת עֵינָיו בְּשַׁבָּת[181].

168) משנה, שבת קנא, א. 169) מושחים בשמן. 170) במים. 171) שאין זה טלטול אלא נגיעה, ולא נאסר במוקצה אלא טלטול. 172) "לא יגביה לו ידו או רגלו או ריסי עיניו" (רש"י). 173) מושכים. 174) על־ידי החום של כרים וכסתות; בנוסח אחר, חסר "ולא יטריח" ('מעשה רוקח'). 175) הגורם קרירות. 176) יתנפח. 177) וסותמים. 178) "של מת שהיה פיו הולך ונפתח קושרים את לחיו, כדי שלא יפתח פיו יותר" (רש"י). 179) להסגר מה שנפתח, שאם כן מזיז בו אבר, אלא שלא יוסיף להפתח (רש"י). 180) עצימת עינים בשבת. 181) לאחר שמת, ואסור משום טלטול מוקצה, אבל המעמץ לפני יציאת הנפש הרי זה שופך דמים, שמקרב את מיתתו (שבת קנא:).

כא. מֵת[182] הַמֻּטָּל בַּחַמָּה - מַנִּיחַ עָלָיו כִּסֶּה אוֹ תִּינוֹק[183], וּמְטַלְטְלוֹ[184]. וְכֵן אִם נָפְלָה דְּלֶקֶת בְּחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵת - מַנִּיחַ עָלָיו כִּסֶּה אוֹ תִּינוֹק, וּמְטַלְטְלוֹ. וְאִם אֵין שָׁם כִּסֶּה וְלֹא תִּינוֹק - מַצִּילִין אוֹתוֹ מִן הַדְּלֶקֶת מִכָּל מָקוֹם[185]; שֶׁמָּא יָבוֹא לְכַבּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּהוּל עַל מֵתוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂרֵף. וְלֹא הִתִּירוּ לְטַלְטֵל בְּכִסֶּה אוֹ תִּינוֹק אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד, מִפְּנֵי שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מֵתוֹ.

182) שבת מג, ב. 183) שבת ל, ב: "דוד המלך מת בשבת, ושלח שלמה לחכמים: אבא מת ומוטל בחמה, מה אעשה? שלחו לו: הנח עליו כיכר או תינוק וטלטלו". 184) מטלטל את המת אגב הכיכר המותר בטלטול. 185) "אמר רבי יהושע בן לוי: שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה" (שבת מג:).

כב. הָיָה[186] מֵטָּל[187] בַּחַמָּה[188] וְאֵין לָהֶם מָקוֹם[189] לְטַלְטְלוֹ[190], אוֹ שֶׁלֹּא רָצוּ לַהֲזִיזוֹ מִמְּקוֹמוֹ - בָּאִין שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וְיוֹשְׁבִים מִשְּׁנֵי צְדָדָיו[191]. חַם לָהֶם מִלְּמַטָּה[192] - זֶה מֵבִיא מִטָּתוֹ[193] וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ, וְזֶה מֵבִיא מִטָּתוֹ וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ. חַם לָהֶם מִלְּמַעְלָה - זֶה מֵבִיא מַחְצֶלֶת[194] וּפוֹרֵשׂ עַל גַּבָּיו, וְזֶה מֵבִיא מַחְצֶלֶת וּפוֹרֵשׂ עַל גַּבָּיו. זֶה זוֹקֵף מִטָּתוֹ[195] וְנִשְׁמָט וְהוֹלֵךְ לוֹ, וְזֶה זוֹקֵף מִטָּתוֹ וְנִשְׁמָט וְהוֹלֵךְ לוֹ - וְנִמְצָא מְחִצָּה עֲשׂוּיָה מֵאֵלֶּיהָ[196]; שֶׁהֲרֵי מַחְצֶלֶת זֶה וּמַחְצֶלֶת זֶה גַּגֵּיהֶן סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ, וּשְׁנֵי קְצוֹתֵיהֶם עַל הַקַּרְקַע מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַמֵּת.

186) שבת מג, ב. 187) המת. 188) וקרוב להסריח ויגרם בזיון לחיים ולמת. 189) בצל. 190) לשם על־ידי כיכר ותינוק. 191) "על־גבי הקרקע, כדי שיצטערו מחום הקרקע, ויצטרכו להביא מיטות לשבת עליהן, והמיטות יהיו למחיצה (רש"י). 192) שהקרקע הוחם מהשמש. 193) שתפסיק בינו לבין הקרקע, שלא ישב בחום. 194) שטיח של קש או קנים, לפרוש לצל ולאוהל. 195) "שתהא המחצלת מונחת עליה, וכן השני - נמצאת מחיצה עשויה מאליה, ולכשירצו נשמטים והולכים להם". ולהביא לכתחילה מיטות לעשות אוהל – אסור, שאין עושים אוהל ארעי בתחילה בשבת (רש"י). 196) ואם אי אפשר לעשות תקנה זו, מותר לפרוש אוהל לכתחילה, שלא יסריח המת ('מגן אברהם' סי' שיא).

כג. מֵת[197] שֶׁהִסְרִיחַ[198] בַּבַּיִת, וְנִמְצָא מִתְבַּזֶּה בֵּין הַחַיִּים וְהֵם מִתְבַּזִּים מִמֶּנּוּ - מֻתָּר לְהוֹצִיאוֹ לְכַרְמְלִית[199]. גָּדוֹל כָּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, שֶׁדּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה[200], שֶׁהוּא: לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל. וְאִם הָיָה לָהֶן מָקוֹם אַחֵר לָצֵאת בּוֹ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ, אֶלָּא מַנִּיחִין אוֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ וְיוֹצְאִין הֵם.

197) שבת צד, ב. 198) או שקרוב להסריח (או"ח סי' שיא). 199) שהטלטול לשם אינו אסור אלא מדרבנן, כמבואר בפי"ד הי"ג. 200) אסמכתא דרבנן היא, כי לאו זה כולל מה שגזרו חכמים ותיקנו בכל הדורות, כמבואר בפ"א מהל' ממרים ה"ב; אבל דבר האסור מן התורה, אינו נדחה מפני כבוד הבריות, ועל זה נאמר: "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא, ל) - "כל

מקום יש חילול השם - אין חולקין כבוד לרב" (ברכות יט:).

יום חמישי כ' מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני ההליכה חוץ לתחומין המוגבלים, מהן דבר תורה ומהן של דבריהם. ונזכרו בו שיעורי התחומין, אבל לא איכות מדידתן.

1 **א. הַיּוֹצֵא[2] חוּץ לִתְחוּם הַמְּדִינָה[3] בְּשַׁבָּת - לוֹקֶה[4],**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי.**
3 **'מָקוֹם' זֶה הוּא תְּחוּם הָעִיר[5]. וְלֹא נָתְנָה תּוֹרָה שִׁעוּר**
4 **לִתְחוּם זֶה; אֲבָל חֲכָמִים הֶעֱתִיקוּ, שֶׁתְּחוּם זֶה הוּא**
5 **חוּץ לִשְׁנַיִם עָשָׂר מִיל[6], כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[7]. וְכָךְ**
6 **אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ: לֹא תֵצְאוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה.**
7 **וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[8], שֶׁלֹּא יֵצֵא אָדָם חוּץ לָעִיר[9] אֶלָּא**
8 **עַד אַלְפַּיִם אַמָּה, אֲבָל חוּץ לְאַלְפַּיִם אַמָּה - אָסוּר;**
9 **שֶׁאַלְפַּיִם אַמָּה הוּא מִגְרַשׁ הָעִיר[10].**

~ נקודות משיחות קודש ~

בטעם הציווי "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", כתב ב'ספר החינוך' ש"נזכור ונדע שהעולם מחודש ולא קדמון", וכשם ששבת ה' ממלאכת בריאת העולם, כך ראוי לו לאדם לנוח במקום אחד.

זכירת השבת בכל ימות השבוע מתבטאת בלימוד של הלכות שבת במשך ימות החול, וכשם שיש מצוה על זכירת השבת שבכל שבוע, כך ישנה מצוה בנוגע ל"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים", שגם בימי החולין של הגלות יש לזוכרה ולהתכונן אליה, ועל־ידי־זה שיודעים על ההכנה לזמן הגאולה - תהיה העבודה בזמן הגלות בנקל יותר.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זמנים סי' יג)

~ נקודות משיחות קודש ~

"היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת – לוקה...".

דעת הרמב"ם כאן היא שאיסור תחומין מהתורה הוא י"ב מיל, ומדברי סופרים אלפיים אמה. וחזר בו ממה שכתב ב'ספר המצוות' (לא־תעשה שכ"א) שאיסור תחומין מהתורה הוא אלפיים אמה (כדברי ר"ע), וישנה דעה נוספת המובאת בשו"ע אדמוה"ז (הל' שבת ריש סי' שצ"ו) שאין לתחומין עיקר מהתורה כלל, וגם יותר מי"ב מיל אינו אסור מהתורה.

ובדעת הרמב"ם כאן שי"ב מיל הוא מן התורה, ואלפיים אמה מדרבנן, יש לחקור בנוגע לאיסור תחומין ביו"ט, האם הוא מהתורה או לא. ומבאר הרוגוצ'ובי את לשון הרמב"ם, שממנו משמע שהאיסור הוא רק בשבת ולא ביו"ט, הגם ש"אין בין שבת ליו"ט אלא אוכל נפש בלבד", שמצוות־עשה לשבות ממלאכה בשבת וגם מדברים שאינם מלאכה אלא טירחא, והרי ציווי זה של שביתה הוא רק בשבת ולא ביו"ט, ובנידון־דידן יציאה חוץ לתחום אינה מלאכה אלא טירחא בלבד, ולכן אסורה רק בשבת שיש בה גם הציווי "תשבות" גם מטירחא. מה־שאין־כן ביו"ט שאסור רק במלאכה ולא בטירחא, אין איסור תחומין מן התורה אלא מדרבנן בלבד. ועל כן הכלל "אין בין שבת ליו"ט אלא מלאכת אוכל נפש בלבד" הוא בנוגע ל"איסור מלאכה".

מהלכות אלו יש ללמוד הוראה בעבודת ה', יהודי צריך לזכור תמיד שמקומו הוא במחנה ישראל, שבמרכזו אוהל מועד ומסביבו עניני הכבוד המקיפים אותו ומגינים עליו מפני כל עניין שאינו שייך למחנה ישראל. ועל כך הציווי "אל יצא איש ממקומו" בכל זמן ובכל מצב ואסור ליהודי לצאת ממקומו - היינו היהדות, תורה ומצוותיה. והגם שציווי זה נאמר בקשר לשבת, אבל יהודי ממשיך את קדושתה של השבת על כל ימי השבוע, וגם אז מקיים את הציווי "אל יצא איש ממקומו", ונמצא תמיד במצב של קדושה - "ביום השביעי".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זמנים סי' יג)

2) (מסכת עירובין דף י"ז עמוד ב'). 3) העיר או היישוב שהוא גר בתוכו. 4) כדין כל העובר על לא תעשה שבתורה, כמבואר בהלכות סנהדרין פרקים י"ח־י"ט. 5) ואין הכוונה שלא יזוז ממקומו ממש כמו שאמרו המינים שהרי נאמר (ישעיה פרק ס"ו, פסוק כ"ג): "והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה'" (הגהות מיימוניות). 6) שיעור המיל הוא אלפים אמה. והנה בספר המצות (מל"ת שכ"א) כתב רבינו שהתורה הזהירה בפסוק זה "שלא להלוך מחוץ לאלפים אמה אפילו אמה אחת", וראייתו מהמכילתא (בשלח פרשה ה) "אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה", וכן כתב רבינו בהקדמתו לפירוש המשניות (ספר המאור, הוצאת ראשונים, עמוד כ"ד), וכאן חזר רבינו מדיעה זו, מכיון שזוהי שיטת רבי עקיבא (מסכת סוטה דף כ"ז עמוד ב') במשנה: "בו ביום (שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאות ומינו את רבי אלעזר בן עזריה כמובא בברכות דף כ"ח עמוד א'), דרש רבי עקיבא: אלפים אמה תחום שבת (מן התורה)", אבל חז"ל לא פסקו כדבריו, כמו שמצאנו בהרבה מקומות (מסכת שבת דף ס"ט עמוד א', דף קנ"ג עמוד ב') שאמרו: "תחומין דאורייתא, ואליבא דרבי עקיבא" הרי ששיטת התלמוד היא שאין חכמים מודים לרבי עקיבא בזה. 7) שהוא שלש פרסאות (=שנים עשר מיל) – (מסכת יומא דף ע"ה עמוד ב'). ובירושלמי (מסכת עירובין פרק ג' הלכה ד') "רבי יונתן בשם רבי שמעון בי רבי יוסי בן לקוניא: לוקין על תחומי שבת דבר תורה: רבי שמעון בר כרסנא בשם רבי אחא: אין לך מחוור (ברור) מכולם, אלא תחום שנים עשר מיל כמחנה ישראל". ברם, הרבה פוסקים ראשונים נקטו כדעת התלמוד הבבלי שלא הביא אף פעם איסור תחומין מן התורה, בשנים עשר מיל. 8) משנה (מסכת עירובין דף מ"ה עמוד א'). 9) להלן בפרק כ"ח

מבואר מהיכן מתחילים למדוד אלפים אמה. 10) שנאמר "את פאת קדמה אלפים באמה כו' והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי הערים" (במדבר פרק ל"ה פסוק ה' ועיי"ש ברש"י).

ב. נִמְצָאתָ לָמֵד[11], שֶׁמַּתָּר לְאָדָם בְּשַׁבָּת לְהַלֵּךְ אֶת כָּל הָעִיר כֻּלָּהּ, אֲפִלּוּ הָיְתָה כְּנִינְוֵה[12] - בֵּין שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה, בֵּין שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה. וְכֵן מֻתָּר לוֹ לְהַלֵּךְ חוּץ לָעִיר אַלְפַּיִם אַמָּה[13] לְכָל רוּחַ, מְרֻבָּעוֹת כְּטַבְלָא מְרֻבַּעַת[14], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשְׁכָּר אֶת הַזְּוִיּוֹת[15]. וְאִם יָצָא חוּץ לְאַלְפַּיִם אַמָּה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16], עַד שְׁנֵים עָשָׂר מִיל; אֲבָל אִם יָצָא וְהִרְחִיק מִן הָעִיר יָתֵר עַל שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[17].

11) משנה (מסכת עירובין דף מ"ט עמוד ב'). 12) סמל לעיר גדולה, שנאמר בה: "נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם" (יונה ד', י"א). 13) מדידת תחום שבת לפי המדה המטרית היא: שיעור אמה של תורה 528 ס"מ ואלפים אמה – ועוד שבעים אמה ושני שלישי אמה שמהן מתחילים למדוד אלפים אמה כמבואר בפרק כ"ח הלכה א' – ביחד 1093 מטר, ולפי "חיי אדם" (כלל ע"ו) שבשעת הדחק יש לסמוך על השיטות, שמותר להלך אלפים ושמונה מאות אמה (וכמבואר להלן בהלכה זו) יכול להלך 1516 מטר, ואם מניח עירובי תחומין שאז מותר לו להלך עוד אלפים אמה, כמבואר בהלכות עירובין פרק ו', יכול להלך בסך הכל 2994 מטר בערך, ולפי הדין (שו"ע אורח חיים תנט) ששיעור מיל הוא הילוך 18 דקות, יכול להלוך על ידי עירוב 36 דקות, ובשעת הדחק עוד 14 דקות ו־24 שניות, בסך הכל 50 דקות ו־24 שניות (ולדעת רבינו בפירוש המשניות שהבאנו למעלה בפרק ה' הלכה ד' ששיעור מיל הוא 24 דקות, יכול להלוך על ידי עירוב 48 דקות). 14) כלומר שאין מודדים בעיגול סביב העיר, אלא למזרח אלפים אמה, וכן לצפון אלפים אמה, ובאלכסון יוצא אלפים ושמונה מאות אמה, שהרבוע עודף על העיגול בשני חומשים – "כל אמה ברבועה אמה ושני חומשים באלכסונה" (מסכת עירובין דף נ"ז עמוד א'). 15) "ונחלקו המפרשים בבאור הדברים, יש מי שאומר שלעולם הוא רשאי לילך אלפים ושמונה מאות אמה, כמדת האלכסון, גם כשהולך לעבר פניו ולא אל הזויות, ויש מי שהורה שאין לו אלפים ושמונה מאות אמה, אלא כשהולך באלכסון בכל תחומי העיר, אבל אם הולך לעבר פניו אין לו אלא אלפים אמה בלבד, וכן נראה דעת רבינו" ("מגיד משנה"). 16) כדין העובר על איסור דרבנן, כבמואר בפרק א' הלכה ג'. 17) כבר בארנו בהלכה א' שכמה פוסקים ראשונים סוברים שכל איסור תחומין אינו אלא מדרבנן, ומה שאמרה תורה: אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" – אין הכוונה לאיסור תחומין, אלא לאיסור הוצאה בשבת, שלא יצא עם הכלי בידו ללקוט המן, כמבואר בפרק ז' הלכה א'.

ג. הַמְהַלֵּךְ[18] חוּץ לַתְּחוּם לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, כְּגוֹן שֶׁקָּפַץ עַל גַּבֵּי עַמּוּדִים שֶׁגְּבוֹהִין עֲשָׂרָה וְאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה סָפֵק[19], אִם יֵשׁ תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה אוֹ אֵין תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה[20]. אֲבָל אִם הָלַךְ עַל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה כְּמְהַלֵּךְ עַל הָאָרֶץ, וְיֵשׁ אִסּוּר תְּחוּמִין שָׁם.

18) (מסכת עירובין דף מ"ג עמוד א'). 19) בדבר האסור מן התורה, הולכים בספקו להחמיר, ובדבר שאינו אסור אלא מדברי חכמים, ספקו לקולא (כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ט' הלכה י"ב ובראב"ד). 20) אבל בימים ונהרות גם אם יש ספק אם מלמעלה מעשרה או לא, הוא ספק דרבנן, "שאין בימים ובנהרות איסור תחומין דאורייתא, לפי שהם כרמלית, והטלטול בהם אינו אסור אלא מדרבנן, ולא יתכן שיהיה המעביר על פני המים אסור מדרבנן, והמהלך לוקה מן התורה, וכמו שאמרו שהמעביר ארבע אמות ברשות הרבים מקורה פטור (כמבואר בפרק י"ד הלכה א'), לפי שאינו דומה לרגלי מדבר, כן בלי ספק המהלך שנים עשר מיל על פני המים פטור, לפי שאינו דומה למחנה ישראל" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן ס"ט ו"כסף משנה").

ד. מִי[21] שֶׁשָּׁבַת בְּדִיר[22] שֶׁבַּמִּדְבָּר, אוֹ בְּסַהַר[23] אוֹ בִּמְעָרָה, וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד - מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ בְּרִבּוּעַ[24]. וְכֵן[25] הַשּׁוֹבֶת בְּבִקְעָה - אֲפִלּוּ הָיָה יָשֵׁן בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס הַשַּׁבָּת, שֶׁלֹּא קָנָה[26] שְׁבִיתָה - יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ מִמְּקוֹמוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה[27] לְכָל רוּחַ בְּרִבּוּעַ. הָיָה[28] מְהַלֵּךְ בְּבִקְעָה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ תְּחוּם שַׁבָּת - מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם פְּסִיעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת[29], וְזֶה הוּא תְּחוּם שַׁבָּת.

21) משנה (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'). 22) מקום בנוי לשמירת הצאן. 23) מגרש מוקף גדר לשמירת הצאן או הכנסת פירות (ר"ח עירובין דף כ"ב עמוד ב'). 24) כדין שובת בעיר. 25) משנה (מסכת עירובין דף מ"ה עמוד א'). 26) כלומר לא התכוון לקנות. 27) הואיל ואילו היה ניעור קנה, ישן נמי קונה (גמרא). 28) (מסכת עירובין דף מ"ב עמוד א'). 29) חצי אמה מקום מצב הרגל וחצי אמה בין רגל לרגל.

ה. הַמְהַלֵּךְ[30] אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ, וְשָׁלְמָה מִדָּתוֹ בְּתוֹךְ דִּיר אוֹ סַהַר אוֹ מְעָרָה אוֹ בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה - אֵינוֹ מְהַלֵּךְ אֶלָּא עַד סוֹף מִדָּתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בְּתוֹךְ רְשׁוּת הַיָּחִיד, מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בְּמִקְצָת הָעִיר אוֹ בְּמִקְצָת הַמְּעָרָה; אֲבָל אִם הָיְתָה אוֹתָהּ רְשׁוּת הַיָּחִיד מֻבְלַעַת בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁלּוֹ - תֵּחָשֵׁב לוֹ כָּל אוֹתָהּ הָרְשׁוּת כְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וּמַשְׁלִימִין לוֹ אֶת הַשְּׁאָר[31].

30) (מסכת עירובין דף ס' עמוד ב'). 31) שנשאר לו מאלפים אמה, בניגוד לדעת רבינו יהונתן מלוניל כי שטח

העיר אינו נחשב כלל ואינו מפחית אפילו ארבע אמות מאלפים האמה.

ו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה אֶלֶף אַמָּה מִמְּקוֹם שְׁבִיתָתוֹ אוֹ מִחוּץ לָעִיר[32] עַד מְדִינָה אוֹ מְעָרָה, שֶׁיֵּשׁ בְּאָרְכָּהּ אֶלֶף אַמָּה אוֹ פָּחוֹת מֵאֶלֶף - מְהַלֵּךְ אֶת כָּל הַמְּדִינָה אוֹ הַמְּעָרָה שֶׁפָּגַע בָּהּ[33], וּמְהַלֵּךְ חוּצָה לָהּ אֶלֶף אַמָּה פָּחוֹת אַרְבַּע אַמּוֹת[34].

32) בנ"א חסרות המילים "אם מחוץ לעיר" והן כמיותרות (מער"ק). 33) מכיון שהמערה או המדינה נמצאות בתוך אלפים אמה. 34) המערה או המדינה נחשבות כל אחת כארבע אמות.

ז. אֲבָל אִם הָיָה בַּמְּדִינָה אוֹ בַּמְּעָרָה, שֶׁפָּגַע בּוֹ בְּתוֹךְ מִדָּתוֹ, אֶלֶף אַמָּה וְאַמָּה[35] - אֵינוֹ מְהַלֵּךְ בָּהּ אֶלָּא אֶלֶף אַמָּה בִּלְבַד, שֶׁהוּא תַּשְׁלוּם אַלְפַּיִם אַמָּה[36] שֶׁיֵּשׁ לוֹ.

35) ונמצא שתחום שבת נגמר בתוך המערב, ואינו מבליע אותו בתוך אלפים אמה. 36) של תחום שבת.

ח. מִי[37] שֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בַּחֲצִי הָעִיר - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מְהַלֵּךְ אֶלָּא עַד סוֹף מִדָּתוֹ, מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל הָעִיר עַל יְדֵי זְרִיקָה[38]. וְכֵן[39] מִי שֶׁשָּׁבַת בְּבִקְעָה, וְהִקִּיפוּהוּ נָכְרִים מְחִצָּה[40] בְּשַׁבָּת[41] - אֵינוֹ מְהַלֵּךְ בָּהּ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ[42], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ הַמְּחִצָּה; וּמֻתָּר לוֹ לְטַלְטֵל בְּכָל הַמְּחִצָּה עַל יְדֵי זְרִיקָה, אִם הִקִּיפוּהָ לְשֵׁם דִּירָה[43].

37) (מסכת עירובין דף מ"ב עמוד ב'). 38) ולא גזרו חכמים שמא ימשך אחר החפץ. 39) (מסכת עירובין דף מ"ב עמוד א'). 40) לשם דירה. 41) כי מחיצה העשוייה בשבת שמה מחיצה (פרק ט"ז הלכה כ"ב). 42) לפי שלא שבת באויר מחיצה בכניסת השבת, - זמן קנין השביתה. 43) שאם הקיפוה שלא לשם דירה, אין מטלטלים בתוכה אלא ארבע אמות.

ט. מִי[44] שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ לִכָּנֵס לִמְדִינָה - בֵּין שֶׁהָיָה בָּא בַּיָּם, בֵּין שֶׁהָיָה בָּא בֶּחָרָבָה[45] - אִם נִכְנַס בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה קָרוֹב לָעִיר קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס הַשַּׁבָּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַמְּדִינָה אֶלָּא בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זֶה יִכָּנֵס, וִיהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.

44) משנה (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'): פעם אחת לא נכנסו (רבן גמליאל ורבי אליעזר, ורבי יהושע ורבי עקיבא) לנמל (שעל שפת הים) עד שחשכה, אמרו לו לרבן גמליאל: מה אנו לירד (מהאניה לתוך העיר, כיון שבאנו מחוץ לתחום)? אמר להם: מותרים אתם, שכבר הייתי מסתכל (במשקפת) והיינו בתוך התחום עד שלא חשכה". 45) ביבשה.

י. הָיָה[46] בָּא לִמְדִינָה, וְיָשַׁן בַּדֶּרֶךְ, וְלֹא נֵעוֹר אֶלָּא בְּשַׁבָּת, וּכְשֶׁנֵּעוֹר מָצָא עַצְמוֹ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם - הֲרֵי זֶה יִכָּנֵס לָהּ, וִיהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ; מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ הָיְתָה לְהַלֵּךְ לִמְדִינָה זוֹ, וּלְפִיכָךְ קָנָה שְׁבִיתָה עִם בְּנֵי הַמְּדִינָה כְּמוֹתָן, שֶׁהֲרֵי נִכְנַס עִמָּהֶן בַּתְּחוּם.

46) משנה (מסכת עירובין דף מ"ה עמוד א').

יא. מִי[47] שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת[48] - לֹא יִכָּנֵס. שֶׁהַאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם, תְּחֻלָּתָן מִמָּקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ; לְפִיכָךְ, כֵּיוָן שֶׁיָּצָא חוּץ מִתְּחוּמוֹ אַמָּה אוֹ יָתֵר - יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְאֵין לוֹ לְהַלֵּךְ אֶלָּא בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעֲמִידַת רַגְלָיו וְלַחוּץ[49]. וְכֵן מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ[50] חוּץ לִתְחוּם הַמְּדִינָה אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת[51] - הֲרֵי זֶה לֹא יִכָּנֵס לָהּ, אֶלָּא מְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם שֶׁנִּכְנַס עָלָיו הַשַּׁבָּת וְהוּא עוֹמֵד בּוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה בִּלְבַד. וְאִם כָּלְתָה מִדָּתוֹ בְּמִקְצָת הָעִיר[52] - מְהַלֵּךְ עַד סוֹף מִדָּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. הָיְתָה רַגְלוֹ אַחַת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ לַתְּחוּם - הֲרֵי זֶה יִכָּנֵס[53].

~ נקודות משיחות קודש ~

"היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת – לוקה".

ובהמשך כתב "מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת אל יכנס... היתה רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת מחוץ לתחום, הרי זה יכנס". ומקור הדברים הוא בסוף מסכת עירובין במשנה. והנה בנוגע לשיעור היציאה "אמה או יותר" אבל לא פחות מאמה אחת, צריך להבין שהרי שיעור תחומין הוא ככל השיעורים "הלכה למשה מסיני", וממילא גם הוא בתכלית הדיוק לא פחות ולא יותר, וא"כ מדוע שיעור היציאה הוא אמה, והלא שיעור תחומין הוא מדוייק ביותר, ומדוע לא יתחייב גם על יציאה של פחות מאמה. ועד"ז יש להבין, מדוע התירו להכנס למי שרגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחרת מחוץ לתחום, כיון ששיעור תחומין הוא מדוייק, מדוע כשרגלו האחת בחוץ לא נחשב כנמצא מחוץ לתחום.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זמנים סי' יד)

47) משנה (מסכת עירובין דף נ"ב עמוד ב'). 48) דעת הראב"ד שכל שלא יצא מן התחום ארבע אמות, מותר לו לחזור וליכנס לתוך העיר, ומכיון שיש לו רשות לחזור לתוך עירו, נחשב כאילו לא יצא כלל, והרי הוא כבני העיר, וזה נקרא בלשון הפוסקים "הבלעת תחומין מילתא היא". 49) ב"מגיד משנה" הביא שיש פוסקים כרבי שמעון, ש"אפילו יצא חמש עשרה אמות מחוץ לתחום – יכנס, שאין המשוחות (מודדי התחומין) ממצים (מצמצמים) את המדות (אלא קובעים את התחום לפני סופו), מפני הטועין (היוצאים בטעות ואין נזכרים עד שעברו מהלאה לסימן התחום)". 50) כשנכנס השבת נמצא בדרך מחוץ לתחום. 51) מתחום העיר. 52) המבארים תמהו: איך אפשר

שתכלה מדתו במקצת העיר, כיון שיצא מחוץ לתחום והוא רחוק מסוף תחום העיר אמה? ויש מבארים את דברי רבינו על עיר אחרת ובמקרה אחר כשמדתו נגמרה בתוך העיר ולא נאמרו הדברים כהמשך להלכה של "וכן מי שהחשיך" (מער"ק). 53) הראב"ד פסק כדעת הסובר בגמרא שלא יכנס, אבל דעת רבינו שהלכה כדברי המקיל בעירובין ("מגיד משנה")

יב. מִי[54] שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, כְּגוֹן שֶׁהוֹצִיאוּהוּ נָכְרִים אוֹ רוּחַ רָעָה[55], אוֹ שֶׁשָּׁגַג וְיָצָא - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. חָזַר[56] לְדַעַת - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. הֶחֱזִירוּהוּ[57] - כְּאִלּוּ לֹא יָצָא[58]. וְאִם נְתָנוּהוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, כְּגוֹן שֶׁנְּתָנוּהוּ נָכְרִים בְּדִיר וְסַהַר וּמְעָרָה אוֹ בְּעִיר אַחֶרֶת - יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ. וְכֵן אִם יָצָא לְאֶחָד מֵאֵלּוּ בִּשְׁגָגָה, וְנִזְכַּר וְהוּא בְּתוֹכָן - מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ.

54) משנה (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'). 55) שנטרפה דעתו (רש"י). 56) בנ"א חסר המשפט: "חזר לדעת אין לו אלא ארבע אמות" (מער"ק). 57) התחום. 58) והרי כל העיר לא כארבע אמות, וחוצה לה כאלפים אמה לכל רוח.

יג. יָצָא[59] חוּץ לַתְּחוּם לְדַעַת - אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזַר שֶׁלֹּא לְדַעַת, כְּגוֹן שֶׁהֶחֱזִירוּהוּ נָכְרִים אוֹ רוּחַ רָעָה - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת[60]. וְכֵן אִם יָצָא חוּץ לַתְּחוּם לְדַעַת - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ רְשׁוּת הַיָּחִיד, כְּגוֹן דִּיר וְסַהַר - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת[61]. הַמְפָרֵשׁ[62] בַּיָּם הַגָּדוֹל[63], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חוּץ לַתְּחוּם שֶׁשָּׁבַת בּוֹ - מְהַלֵּךְ אֶת כָּל הַסְּפִינָה כֻּלָּהּ[64], וּמְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ.

59) (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'). 60) כיון שיציאתו מן התחום היתה לדעת. 61) כי רק אם הוציאוהו על כרחו לתוך רשות היחיד מהלך את כולה כמבואר בהלכה הקודמת. 62) משנה (מסכת עירובין דף מ"ב עמוד ב') - המפליג באניה. 63) "מעשה שבאו (חכמים) מפרנדיסין (היא ברינדיזי שעל חוף הים התיכון בדרך לרומא) והפליגה ספינתם בים (התרחקה משפת הים) רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה הלכו את כולה (אף שיצאה בשבת מחוץ לתחום, כיון שיש לספינה מחיצות) רבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו מארבע אמות, שרצו להחמיר על עצמן" והלכה כרבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה. 64) הואיל ושבת באויר מחיצות מבעוד יום (גמרא); והטלטול בכל הספינה הוא מותר, מפני שהיא רשות היחיד גמורה בין בהליכתה בין בעמידתה" (שו"ת הרמב"ם, פריימן סימן ס"ז).

יד. מִי[65] שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם שֶׁלֹּא לְדַעַת, וְהֵקַף בִּמְחִצָּה בְּשַׁבָּת[66] - יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ כָּל אוֹתָהּ הַמְּחִצָּה; וְהוּא, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה יָתֵר עַל אַלְפַּיִם אַמָּה. וְאִם הָיָה תְּחוּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ מֻבְלָע מִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ הַמְּחִצָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ - הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ אֶת כָּל הַמְּחִצָּה, הֲרֵי זֶה נִכְנָס לִתְחוּמוֹ[67]; וְכֵיוָן שֶׁיִּכָּנֵס - הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ לֹא יָצָא[68].

65) (מסכת עירובין דף מ"ג עמוד ב'). 66) "נחמיה בריה דרב חנילאי משכתיה שמעתא (השתקע בלימודו ושכח) ויצא חוץ לתחום, אמר לו רב חסדא לרב נחמן: נחמיה תלמידך שרוי בצער (שאסור לו ליכנס כיון שיצא חוץ לתחום). אמר לו: עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס" (מסכת עירובין שם). והוא הדין לכל מחיצה שנעשית בשבת לפי המבואר בדברי רבינו למעלה בפרק ט"ז הלכה כ"ב. 67) שתחום שבת מובלע בתוך המחיצה שנעשתה מסביבו בשבת. 68) ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה.

טו. כָּל מִי[69] שֶׁאֵין לוֹ לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ[70] אֶלָּא בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, אִם נִצְרַךְ לִנְקָבָיו[71] - הֲרֵי זֶה יוֹצֵא וּמַרְחִיק[72] וְנִפְנֶה וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ. וְאִם נִכְנַס לְמִקְצָת תְּחוּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בְּעֵת שֶׁיִּתְרַחֵק לְהִפָּנוֹת - הוֹאִיל וְנִכְנַס - יִכָּנֵס[73], וּכְאִלּוּ לֹא יָצָא. וְהוּא, שֶׁלֹּא יָצָא בַּתְּחִלָּה לְדַעַת[74]; אֲבָל אִם יָצָא לְדַעַת - אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּכְנַס, אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת.

69) (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'). 70) שיצא חוץ לתחום שלא לדעת. 71) וצריך להתרחק ממקום שבני אדם מצויים — משום צניעות, כמבואר בהלכות דיעות פרק ה' הלכה ו'. 72) "גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה" כמבואר בפרק כ"ו הלכה כ"ג ותשובות הרמב"ם סימן ס"ז. 73) ובגמרא אמרו "אי פקח הוא (אם פקח הוא), עייל לתחומא (יכנס לתוך התחום), וכיון דעל על" (וכיון שנכנס נכנס). 74) מותר לו להתרחק משום כבוד הבריות, אבל אינו נכנס לתוך העיר, אף אם נכנס בתחומו.

טז. כָּל מִי[75] שֶׁיָּצָא בִּרְשׁוּת בֵּית־דִּין, כְּגוֹן הָעֵדִים שֶׁבָּאוּ לְהָעִיד עַל רְאִיַּת הַלְּבָנָה[76], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִמִּי שֶׁמֻּתָּר לוֹ לָצֵאת לִדְבַר מִצְוָה[77] - יֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהִגִּיעַ לוֹ[78]. וְאִם הִגִּיעַ לִמְדִינָה - הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר[79], וְיֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ חוּץ לַמְּדִינָה.

75) משנה (ראש השנה דף כ"ג עמוד ב'). 76) שהרי "עדים שראו את החודש, הרי אלו הולכין לבית דין להעיד, אפילו היה שבת, שנאמר: אשר תקראו אותם במועדם" (הלכות קדוש החודש פרק ג' הלכה ב'). 77) כמו "הבא להציל מן הדליקה ומן הנהר ומן המפולת" כדלהלן הלכה י"ז. 78) "בראשונה לא היו זזין משם כל היום (מפני שיצאו חוץ לתחום בשבת) התקין רבן גמליאל הזקן, שיהיו מהלכין אלפים אמה לכל רוח" (משנה שם). 79) "שכיון שהלכו ברשות, הרי המקום שהגיעו אליו, כאלו קנו בו שביתה בין השמשות" ("מגיד משנה").

יז. הָיָה[80] יוֹצֵא בִּרְשׁוּת, וְאָמְרוּ לוֹ וְהוּא הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ[81]: כְּבָר נַעֲשֵׂית הַמִּצְוָה שֶׁיָּצָאתָ לַעֲשׂוֹת - יֵשׁ לוֹ מִמְּקוֹמוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ[82]. וְאִם הָיָה מִקְצָת תְּחוּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בִּרְשׁוּת מֻבְלָע בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִמְּקוֹמוֹ - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ,

וּכְאִלּוּ לֹא יָצָא. וְכָל הַיּוֹצְאִין[83] לְהַצִּיל נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל מִיַּד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ מִן הַנָּהָר, אוֹ מִן הַמַּפֹּלֶת[84] - יֵשׁ לָהֶם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִמָּקוֹם שֶׁהִצִּילוּ בּוֹ. וְאִם הָיְתָה יַד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת תַּקִּיפָה, וְהָיוּ מְפַחֲדִים לִשְׁבֹּת בַּמָּקוֹם שֶׁהִצִּילוּ בּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹזְרִין בְּשַׁבָּת לִמְקוֹמָן וּבִכְלֵי זֵינָן[85].

80) משנה (מסכת עירובין דף מ"ד עמוד ב'). 81) כשכבר היה בדרך אמרו לו: כבר נעשה הדבר שיצאת לעשותו, ואינך צריך ללכת. 82) כיון שיצא ברשות, הרי הוא כאילו קנה שם שביתה. 83) משנה (מסכת ראש השנה דף כ"ג עמוד ב'). 84) קיר שנפל על בני אדם. 85) (מסכת עירובין דף מ"ה עמוד א'): "בראשונה היו מניחין כלי זיינן בבית הסמוך לחומה (כשחזרו מהמלחמה), פעם אחת הכירו בהם האויבים, ורדפו אחריהם ונכנסו ליטול כלי זיינן, ונכנסו אויבים אחריהם, והרגו זה את זה . . . באותה שעה התקינו שיהיו חוזרין למקומן בכלי זיינן". ומבואר למעלה בפרק ב' הלכות כ"ג וכ"ה.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו מה שאינו עולה בחשבון התחומין, ואיכות המדידה סביב העיירות ובהרים ובגיאיות, ונכלל בזה ביאור על אי זה מודד סומכין, ואם נחלקו המודדין על מי נסמוך.

א. כָּל בֵּית[2] דִּירָה[3] שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַמְּדִינָה[4], אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמְּדִינָה שִׁבְעִים אַמָּה וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי אַמָּה[5], שֶׁהוּא צֶלַע[6] בֵּית סָאתַיִם הַמְּרֻבַּעַת[7], אוֹ פָּחוֹת מִזֶּה - הֲרֵי זֶה מִצְטָרֵף לַמְּדִינָה[8] וְנֶחְשָׁב מִמֶּנָּה; וּכְשֶׁמּוֹדְדִין לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, מוֹדְדִין חוּץ מִבֵּית דִּירָה זֶה.

2) משנה (עירובין נז.). 3) אפילו אין דרים בתוכו ('מעשה רוקח'). 4) הישוב שהוא שובת בתוכו. 5) שבעים אמה וארבעה טפחים על שבעים אמה וארבעה טפחים (בפט"ז ה"א, וב'מגיד משנה' שם . . . "שבעים אמה וחמש שביעיות בקירוב"). 6) צד אחד של המרובע. 7) "בית סאה - חמשים אמה על חמשים אמה, נמצא בית סאתים - חמשת אלפים אמה" (רבינו בפט"ז ה"ג). ושטח הריבוע של שבעים אמה ושני שלישי אמה על שבעים אמה ושני שלישי אמה - הוא חמשת אלפים אמה בקירוב, כמבואר בפט"ז למעלה. 8) ונקרא "עיבורה של עיר" ונחשב כעיר, שאמר רבי יוחנן (נדרים נו:) אמר קרא (יהושע ה, יג): "ויהי בהיות יהושע ביריחו", מאי ביריחו? - אי ביריחו ממש, והרי כתוב (יהושע ו, א): "ויריחו סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל, אין יוצא ואין בא" אלא שמע־מינה - בעיבורה. וכן דרשו (עירובין יז.) מהכתוב (במדבר לה, ד) "מקיר העיר וחוצה, אמרה תורה: תן חוצה ואחר־כך מדוד!". וכמה יתנו מחוץ לעיר, למדו (עירובין כג:) ממה שכתוב בחצר המשכן (שמות כז, יח): "אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים", שהוא שיעור בית סאתים (הריב"ש. ועיין מגיד־משנה).

ב. הָיָה[9] בַּיִת זֶה קָרוֹב לַמְּדִינָה[10] בְּשִׁבְעִים אַמָּה[11], וּבַיִת שֵׁנִי קָרוֹב לְבַיִת רִאשׁוֹן בְּשִׁבְעִים אַמָּה, וּבַיִת שְׁלִישִׁי קָרוֹב לְשֵׁנִי בְּשִׁבְעִים אַמָּה, וְכֵן עַד מַהֲלַךְ כַּמָּה יָמִים - הֲרֵי הַכֹּל כִּמְדִינָה אַחַת[12]; וּכְשֶׁמּוֹדְדִין, מוֹדְדִין מִחוּץ לַבַּיִת הָאַחֲרוֹן. וְהוּא[13], שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּירָה זֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[14] אוֹ יָתֵר.

9) עירובין כא, א. 10) לישוב ששובת בתוכו. 11) כוונתו ל"שבעים אמה וארבעה טפחים" - אלא שקיצר בלשון, ובדברי הפוסקים: "שבעים אמה ושיריים". 12) שבתיה מפוזרים. 13) סוכה ג, ב. 14) שבפחות מזה, אין עליו שם דירה.

ג. וְכֵן בֵּית הַכְּנֶסֶת[15] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּירָה לַחַזָּנִין[16], וּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּירָה לְכֹהֲנֵיהֶם[17], וְהָאוֹצָרוֹת[18] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה[19], וְהַגֶּשֶׁר וְהַקֶּבֶר שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה, וְשָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה[20] וְיֵשׁ בָּהֶן אַרְבַּע עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְהַבְּרֵכוֹת[21], וְהַבַּיִת הַבָּנוּי בַּיָּם[22], וּשְׁתֵּי מְחִצּוֹת שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן תִּקְרָה[23], וּמְעָרָה שֶׁיֵּשׁ בִּנְיָן עַל פִּיהָ וְיֵשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה - כָּל אֵלּוּ מִצְטָרְפִין עִמָּהּ, אִם הָיוּ בְּתוֹךְ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם. וּמֵאוֹתוֹ הַבַּיִת הַיּוֹצֵא רוֹאִין כְּאִלּוּ חוּט מָתוּחַ עַל פְּנֵי כָּל הַמְּדִינָה[24], וּמוֹדְדִין חוּץ לְאוֹתוֹ הַחוּט אַלְפַּיִם אַמָּה.

15) עירובין נה, ב. שסתמו אינו עשוי לדור בתוכו. 16) שלוחי ציבור העומדים לפני התיבה (ראה ב'סיפרי' פרשת נשא שהחזן צריך לומר להם, ובפי"ד מנשיאות כפים כתב רבינו ששליח־ציבור אומר להם). 17) לכמריהם. 18) של תבואה יין ושמן, שיש בהם בית דירה לשומר. 19) לגובה המכס ולשומר בית הקברות; בנוסח אחר: "שיש בו דירה" (כת"י התימנים). 20) שהיה שם בית דירה תחילה, ונהרס - ונשארו שלש מחיצות בלא תקרה. 21) סוכות שומרים בגינה. 22) באיי הים, בתוך שבעים אמה ושירים לעיר, ועשוי לפנות בו כלים שבספינה. 23) שהיה בית דירה בתחילה ונהרס, ונשארו ממנו שתי מחיצות ותקרה. 24) על פני כל הצד של העיר שבו נמצא הבנין.

ד. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין עִמָּהּ[25]: שְׁתֵּי מְחִצּוֹת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁדָּרִין בֵּינֵיהֶן, וְהַגֶּשֶׁר[26] וְהַקֶּבֶר[27] וּבֵית הַכְּנֶסֶת וּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן בֵּית דִּירָה, וְהַבּוֹר וְהַשִּׁיחַ[28] וְהַמְּעָרָה[29] וְהַשּׁוּבָךְ[30] וּבַיִת שֶׁבַּסְּפִינָה[31] - כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֵין מִצְטָרְפִין עִמָּהּ.

25) שאין עליהם שם בית דירה. 26) אף שגר שם השומר הגובה את המכס. 27) גם אם שם שומר הקברות. 28) חפירה ארוכה. 29) חלל בתוך הר או סלע, יסתתרו בו בני אדם. 30) קן יונים. 31) כיון שאינו קבוע, שפעמים הולכת הספינה מחוץ לשבעים אמה.

ה. הָיוּ[32] שְׁתֵּי עֲיָרוֹת[33], זוֹ סְמוּכָה לָזוֹ - אִם יֵשׁ

בֵּינֵיהֶן מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת וּשְׁלִישׁ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם[34] לָזוֹ וְשִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם לָזוֹ - חוֹשְׁבִין שְׁתֵּיהֶן כְּעִיר אַחַת, וְנִמְצָא כָּל עִיר מֵהֶן מְהַלֶּכֶת אֶת כָּל הָעִיר הַשְׁנִיָּה וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה. הָיוּ שְׁלֹשָׁה כְּפָרִים מְשֻׁלָּשִׁין[35] - אִם יֵשׁ בֵּין הָאֶמְצָעִי וּבֵין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַחִיצוֹנִים אַלְפַּיִם אַמָּה[36] אוֹ פָּחוֹת מִכָּאן, וּבֵין הַשְּׁנַיִם הַחִיצוֹנִים מָאתַיִם שָׁלֹשׁ וּשְׁמוֹנִים פָּחוֹת שְׁלִישׁ[37], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בֵּין כָּל אֶחָד מֵהֶן וּבֵין הָאֶמְצָעִי, כְּשֶׁתִּרְאֶה אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא בֵּינֵיהֶן, מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת אַמָּה וּשְׁלִישׁ - הֲרֵי שְׁלָשְׁתָּן כְּמְדִינָה אַחַת, וּמוֹדְדִין אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִחוּץ לִשְׁלָשְׁתָּן. עִיר[38] שֶׁהַקְּפָהּ[39] וּלְבַסּוֹף יָשְׁבָה[40] - מוֹדְדִין לָהּ מִישִׁיבָתָהּ[41]; יָשְׁבָה וּלְבַסּוֹף הֵקְּפָה - מוֹדְדִין לָהּ מֵחוֹמוֹתֶיהָ[42].

32) עירובין נז, ב. 33) וכן הדין אם היו שלש או ארבע עיירות, וכולן סמוכות זו לזו בשורה (׳מעשה רוקח׳). 34) שני שלישי אמה. 35) כבציור שלפנינו: 36) שאפשר לבוא מהאמצעי לשניהם בלי עירוב, רואים כאילו האמצעי נתון בין שני החיצונים בשורה אחת. 37) מלבד רוחב הכפר האמצעי. 38) עירובין כו, א. 39) בחומה מסביב, ולא היו בה עדיין תושבים. 40) נתיישבה ואינה מיושבת כולה עד החומה. 41) כיון שלא הוקפה לדירה, אין החומה חשובה לעשות את כל העיר כולה כארבע אמות, ואין מודדים אלפים אמה מן החומה אלא מן הבתים המיושבים. 42) אפילו היא רחוקה הרבה מן הבתים, מכיון שהחומה הוקפה אחרי שהעיר היתה מיושבת.

ו. עִיר[43] שֶׁהָיְתָה אַרֻּכָּה[44] אוֹ מְרֻבַּעַת - הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁוּוֹת, מַנִּיחִין אוֹתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא, וּמוֹדְדִין לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ. הָיְתָה עֲגֻלָּה - עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת[45], וְרוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא בְּתוֹךְ הַמְרֻבָּע, וּמוֹדְדִין חוּץ מִצַּלְעוֹת אוֹתוֹ מְרֻבָּע אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ; שֶׁנִּמְצָא מִשְׁתַּכֵּר הַזָּוִיּוֹת.

43) עירובין נה, א. 44) שהיה ארכה אלפים אמה ואין ברחבה אלא אלף אמה, אין אומרים ירחיבנה עד שתהיה מרובעת יפה, אלא מניח אותה כמות שהיא. 45) ממלאים את הקרנות ומרחיבים אותה כאילו היתה מרובעת, ומודדים מהריבוע ולא מהעיגול כבציור שלפנינו (ציור א), ואם יוצא דרך קרנות העיר הוא מרוויח בהליכתו.

ז. וְכֵן[46] אִם הָיְתָה הָעִיר מְשֻׁלֶּשֶׁת[47], אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ צְלָעוֹת רַבּוֹת[48] - מְרַבְּעִין אוֹתָהּ[49], וְאַחַר כָּךְ מוֹדְדִין חוּץ לַמְרֻבָּע אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וּכְשֶׁהוּא מְרֻבָּעָה - מְרַבְּעָהּ בְּרִבּוּעַ הָעוֹלָם[50], כְּדֵי שֶׁתְּהֵא כָּל רוּחַ מִמֶּנָּה מְשׁוּכָה כְּנֶגֶד רוּחַ מֵרוּחוֹת הָעוֹלָם וּמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגְדָּהּ.

46) עושין אותה מרובעת. 47) כצורת משולש (ציור ב). 48) כבציור שלפנינו (ציור ג). 49) מושכים ומשווים את הצד הקצר כפי הארוך. 50) עירובין נו, א: "נותן צפונה לצפון העולם, ודרומה לדרום העולם"; בנוסח אחר: "כריבוע העולם" (שונצינו).

ח. הָיְתָה[51] רְחָבָה[52] מִצַּד אֶחָד וּקְצָרָה מִצַּד אֶחָד - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא כֻּלָּהּ רְחָבָה. הָיְתָה עֲשׂוּיָה כְּמִין גַּ"ם[53], אוֹ שֶׁהָיְתָה עֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת[54]: אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ פָּחוֹת[55] מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה - מוֹדְדִין לָהּ מִן הַיֶּתֶר[56], וְרוֹאִין אֶת כָּל הָרֹחַב שֶׁבֵּין הַיֶּתֶר וְהַקֶּשֶׁת[57] כְּאִלּוּ הוּא מָלֵא בָּתִּים; וְאִם הָיָה בֵּין שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ אַרְבַּעַת אֲלָפִים[58] - אֵין מוֹדְדִין לָהּ אֶלָּא מִן הַקֶּשֶׁת.

51) עירובין נה, א. 52) כשבא למדוד את התחומין בצד הקצר, אין מודדים מן החומה, אלא מוסיפים תחילה על העיר עד שתהא שוה עם הצד הרחב, ומשם ולהלן מתחילים למדוד התחומין. 53) "גממא" היא אות שלישית יוונית, "וצורתה כעין ך שלנו" (רש"י). 54) הבתים בנויים כחצי עיגול, ובין שני ראשיה המקום פנוי. 55) שתחום ראשה של זו (אלפים אמה), מובלע בתוך תחום ראשה האחר, נעשית כעיר אחת על ידי זה. 56) יתר - נקרא החבל האוחז בשני קצות הקשת ומותח אותה. 57) ובין שני ראשי הג"ם. 58) שאין התחומים מובלעים זה בזה.

ט. עִיר[59] שֶׁיּוֹשֶׁבֶת עַל שְׂפַת הַנַּחַל[60]: אִם יֵשׁ לְפָנֶיהָ דַּקָּה[61] רֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שְׂפַת הַנַּחַל, כְּדֵי שֶׁיַּעַמְדוּ עָלֶיהָ וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בַּנַּחַל[62] - נִמְצָא הַנַּחַל בִּכְלַל הָעִיר, וּמוֹדְדִין לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה מִשְּׂפַת הַנַּחַל הַשְּׁנִיָּה, וְיֵעָשֶׂה הַנַּחַל כֻּלּוֹ בִּכְלַל הַמְּדִינָה מִפְּנֵי הַדַּקָּה הַבְּנוּיָה מִצִּדּוֹ; וְאִם לֹא הָיָה שָׁם דַּקָּה - אֵין מוֹדְדִין לָהֶן אֶלָּא מִפֶּתַח בָּתֵּיהֶן[63], וְנִמְצָא הַנַּחַל נִמְדָּד מִן הָאַלְפַּיִם שֶׁלָּהֶם[64].

59) עירובין סא, א. 60) מקום מים שוטפים באפיק בימי הגשמים, ומתייבש בימי הקיץ. 61) כעין במה קטנה או "מצבה" (כלשון רבינו בהל׳ עירובין פ"ה הכ"ד). 62) בעת שהנחל מלא מים (ריטב"א). 63) מקיר העיר. 64) זוהי שיטת רבינו בהלכה זו, וכן דעת הגאונים, אבל דעת רש"י שעיר היושבת על שפת הנחל, אין ישיבתה קבועה, מפחד השטפונות של הנחל, לפיכך אם עשו דקה (מחיצה בגובה ארבע אמות) להגן על הישוב מפני השטפון, נחשבת ישיבת העיר קבועה, ומודדים לה מקיר העיר את התחומין, ואם לא עשו דקה, אין ישיבתה קבועה, ואין מודדים לכל אחד אלא מפתח ביתו, כדין הצריפין בהלכה י׳. אבל בכל אופן נחשב הנחל בתוך אלפים אמה (מגיד־משנה).

י. יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין[65] - אֵין מוֹדְדִין לָהֶן אֶלָּא מִפֶּתַח בָּתֵּיהֶן[66]. וְאִם יֵשׁ שָׁם שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָּתִּים[67] - הֵקִּבְּעוּ כֻּלָּם[68], וּמְרַבְּעִין אוֹתָהּ, וְנוֹתְנִין לָהֶם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ כִּשְׁאָר הָעֲיָרוֹת.

65) עירובין נה, ב: "אנשי מקנה הם וחונים בצריפין

(מעונות ארעיים עשויים מקנים וענפי ערבה) וחונים בהם חודש או חדשים, עד שכלה המרעה לבהמות, ונוסעים משם ונקבעים במקום אחר" (רש"י). 66) לפי שאין קבועים במקום אחד, ואין להם דין עיר. 67) בתי עץ או אבן. 68) הבתים הקבועים עושים גם את הצריפין למקום קבע.

יא. אֵין[69] מוֹדְדִין אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה[70], לֹא פָּחוֹת[71] וְלֹא יָתֵר[72]; וּבְחֶבֶל שֶׁל פִּשְׁתָּן[73], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּשֵׁךְ יוֹתֵר מִדַּי. הִגִּיעַ לְגַיְא[74] - אִם הָיָה רָחְבּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה, שֶׁיָּכוֹל לְהַבְלִיעוֹ[75] בְּחֶבֶל הַמִּדָּה - מַבְלִיעוֹ[76]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בְּעָמְקוֹ פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים[77].

69) משנה (עירובין נז:). 70) כתוב (שמות כז, יח): "אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים", אמרה תורה: בחבל של חמשים אמה מדוד" (עירובין נח.). 71) מחמשים. "מפני שהוא מרבה" (עירובין, שם) "שהוא נמתח ונשכר" ('ירושלמי' עירובין פ"ה ה"ג) כשהחבל קצר יכול למתחו ומאריך המדה (רש"י). 72) "מפני שממעט" (עירובין, שם). "שהוא נקמז ומפסיד" ('ירושלמי' שם) מתקפל מפני כבדו, ומתקצר באמצעיתו. 73) "אמר רבי יהושע, אין לך מדה כו' אבל מה אעשה וכתוב בנביאים חבלים (יחזקאל מ, ג): "ופתיל פשתים בידו וקנה המדה" ('ירושלמי' שם). 74) בקעה. 75) להכניסו בחשבון מלמעלה "ולא יצטרך למדידת עומק הגיא" (פירוש המשניות). 76) "אם אינו רחב חמשים אמה משפתו לשפתו מלמעלה, אף־על־פי שיש במדרונו יותר מאלפים, אין אומרים יעלה מדת מדרונו למדת התחום, אלא יעמוד אחד על שפת הגיא מכאן ואחד על שפתו מכאן ויבליע מדרונו בחבל אחד" (רש"י). 77) כדין עיר העשויה כקשת בהלכה ח' (רשב"א).

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[78]? שֶׁהָיָה חוּט הַמִּשְׁקֹלֶת[79] יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ[80], שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ; אֲבָל אִם אֵין חוּט הַמִּשְׁקֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ - אֵינוֹ מַבְלִיעוֹ[81], אֶלָּא אִם־כֵּן הָיָה עָמְקוֹ אַלְפַּיִם אוֹ פָּחוֹת מִכֵּן.

78) עירובין נח, א. שמבליע את הגיא העמוק בחבל המדה. 79) החוט שאבן האנך של הבנאים תלויה בו. 80) שהיה עומק הגיא ישר, עד שאם משליכים חוט המשקולת משפתו ולמטה, יורד בלי עיכוב, נמצא שאין הגיא ראוי להלוך ולהשתמש בו (רש"י). 81) מכיון שנוח להשתמש בגיא, נכנס בתוכו ומודדו.

יג. הָיָה[82] גַּיְא מְעֻקָּם[83] - מְקַדֵּר[84] וְעוֹלֶה, מְקַדֵּר וְיוֹרֵד. הָיָה גַּיְא רָחָב מֵחֲמִשִּׁים, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ - הוֹלֵךְ לְמָקוֹם[85] שֶׁהוּא יָכוֹל[86] לְהַבְלִיעוֹ, וּמַבְלִיעוֹ, וְצוֹפֶה כְּנֶגֶד מִדָּתוֹ[87], וְחוֹזֵר.

82) עירובין נח, א. 83) "שהיה מדרונו משופע, אבל נוח להילוך" (רש"י ו'מעשה רוקח'). 84) "מחתך המדה, מודד באומד וקירוב" (פירוש המשניות). ולהלן בהלכה ט"ז מפורש כיצד מקדרים בהרים ובגיאיות. 85) אחר שאפשר לו משם למדוד. 86) מכיון שאין מודדים אלא בחבל של חמשים אמה. 87) "מכוון ומביט כנגד המקום שמדתו כלה כנגד העיר בתוך הגיא, ומציין סימני התחום" (רש"י).

יד. הִגִּיעַ[88] לְכֹתֶל - אֵין אוֹמְרִים: יִקַּב[89] אֶת הַכֹּתֶל[90]; אֶלָּא אוֹמֵד[91] רָחְבּוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. וְאִם אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - מוֹדְדוֹ מְדִידָה יָפָה[92]. וְאִם הָיָה חוּט הַמִּשְׁקֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ[93] - מוֹדֵד רָחְבּוֹ מְדִידָה יָפָה.

88) עירובין נח, א. 89) ימדוד על ידי קידור, כמבואר בהלכה טז. 90) כשהכותל זקוף וישר, שאי־אפשר להשתמש בו. 91) מעריך, כשיש טורח לעלות עליו (הרא"ש). 92) "כקרקע חלקה" (רש"י). 93) "כיון שהוא זקוף כל כך, יכול למדוד רחבו בראש הכותל" (מגיד־משנה).

טו. הִגִּיעַ[94] לְהַר: אִם הָיָה הַר מִתְלַקֵּט[95] מִמֶּנּוּ גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים בְּאֹרֶךְ חָמֵשׁ אַמּוֹת[96] - מַבְלִיעוֹ[97] וְחוֹזֵר לְמִדָּתוֹ; וְאִם הָיָה גָּבוֹהַּ הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּתְלַקֵּט מִמֶּנּוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים מִתּוֹךְ מֶשֶׁךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - אוֹמְדוֹ[98] וְהוֹלֵךְ לוֹ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ, כְּגוֹן שֶׁהָיָה רָחְבּוֹ יָתֵר מֵחֲמִשִּׁים - מְקַדְּרוֹ[99] מְעַט מְעַט. וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ: מְקַדְּרִין בֶּהָרִים.

94) עירובין נח, א, במדידת אלפים אמה של תחום שבת. 95) מגביה. 96) שבהילוך חמש אמות רוחב, עולה ההר עשרה טפחים בגובה. 97) מבליע את השיפוע, ואינו מודד אלא לפי רחבו למטה בתחתית ההר. 98) כיון שהוא זקוף מאד, מעריכו והולך לו. 99) מודדו בחיתוך המדה, כמבואר בהלכה יז.

טז. כֵּיצַד[100] מְקַדְּרִין[101] בֶּהָרִים אוֹ בְּגֵאָיוֹת שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעָן? אוֹחֲזִין שְׁנַיִם חֶבֶל שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת, הָעֶלְיוֹן אוֹחֵז קְצָתוֹ[102] מִכְּנֶגֶד מַרְגְּלוֹתָיו, וְהַתַּחְתּוֹן אוֹחֵז בַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי כְּנֶגֶד לִבּוֹ[103]; וְחוֹזֵר הָעֶלְיוֹן לַעֲמֹד בִּמְקוֹם הַתַּחְתּוֹן, וְהַתַּחְתּוֹן יוֹרֵד וּמַרְחִיק מִמֶּנּוּ מִדַּת הַחֶבֶל; וְכֵן מִתְגַּלְגְּלִים וְהוֹלְכִין עַד שֶׁמּוֹדְדִין אֶת כֻּלּוֹ[104]. וּכְשֶׁיֵּלֵךְ הַמּוֹדֵד לְהַבְלִיעַ הָהָר אוֹ הַגַּיְא - לֹא יֵצֵא חוּץ לַתְּחוּם; שֶׁלֹּא יִרְאוּ אוֹתוֹ הָעוֹבְרִים, וְיֹאמְרוּ: מִדַּת תְּחוּמִין בָּאָה לְכָאן[105].

100) משנה, בעירובין נח, א: "אם אינו יכול להבליעו, בזו אמר רבי דוסתאי בשם רבי ינאי משום רבי מאיר, שמעתי שמקדרין בהרים". 101) מחתכים את המדה שמודד בחבל של ארבע אמות ולא בשל חמשים אמה (פירוש המשניות), ורש"י פירש: "נוקבים" משוה מדת ההר כאילו הוא נקוב במקום מעמד רגלי העליון, וכמו שיתבאר. 102) קצה החבל. 103) על־ידי־זה מתמעט מדרונו של כל ארבע אמות בחצי קומת איש (רש"י). 104) בתוספתא (עירובין פרק ד) מובא: "במה דברים אמורים, שלא היה שם מישור, אבל אם היה שם הר ומישור מודד את המישור, ומניח את ההר, ונמצא נשכר". 105) מגיעה עד כאן. ויטעו בני אדם לצאת בשבת מחוץ לתחום.

יז. אֵין[106] סוֹמְכִין אֶלָּא עַל מְדִידַת אָדָם מֵמְחֶה[107],

שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מִדַּת הַקַּרְקַע. הָיוּ לָנוּ תְּחוּמֵי שַׁבָּת מֻחְזָקִין, וּבָא מֻמְחֶה וּמָדַד, רִבָּה בַּתְּחוּם מֵהֶן[108] וּמִעֵט בַּתְּחוּם - שׁוֹמְעִין לוֹ בַּתְּחוּם שֶׁרִבָּה[109]. וְכֵן אִם בָּאוּ שְׁנַיִם מֻמְחִין וּמָדְדוּ הַתְּחוּם, אֶחָד רִבָּה וְאֶחָד מִעֵט - שׁוֹמְעִין לַמְרַבֶּה[110]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְרַבֶּה יָתֵר מִמִּדַּת אֲלַכְסוֹנָהּ[111] שֶׁל עִיר.

106) משנה (עירובין נח:). 107) לשון המשנה "אין מודדין אלא מן המומחה": "מומחה", הוא האדם החכם המהיר במלאכתו באיזו מלאכה שתהיה, או בחכמה מן החכמות, ורוצה בכאן שיהיה חכם בתשבורת, מהיר במדידת קרקעות" (פירוש המשניות). 108) "כשאומר שתחום שבת הוא יותר ממה שהיינו חושבים עד עכשיו" (פירוש המשניות). 109) "שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל" (משנה), וראה בהלכה יט. 110) שאנו אומרים - השני טעה במדידה. 111) מפורש בהלכה יח.

יח. כֵּיצַד? בְּעֵת שֶׁיִּרַבֶּה זֶה, נֹאמַר: שֶׁמָּא הָרִאשׁוֹן מִקֶּרֶן אֲלַכְסוֹן[112] שֶׁל עִיר מָדַד הָאַלְפַּיִם, וּלְפִיכָךְ מִעֵט מִדָּתוֹ, וְנִמְצָא אֶצְלַע הַתְּחוּם בֵּינוֹ וּבֵין הַמְּדִינָה פָּחוֹת מֵאַלְפַּיִם; וְזֶה הָאַחֲרוֹן מָדַד אַלְפַּיִם מִצֶּלַע הַמְּדִינָה[113]. וְאֵין מַחֲזִיקִין עַל הָרִאשׁוֹן שֶׁטָּעָה בְּיוֹתֵר עַל זֶה. לְפִיכָךְ, אִם רִבָּה זֶה הָאַחֲרוֹן יָתֵר עַל הָרִאשׁוֹן אֲפִלּוּ בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים אַמָּה בְּקֵרוּב[114] - שׁוֹמְעִין לוֹ; בְּיוֹתֵר עַל זֶה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

112) שמדד מהקרן של העיר באלכסון, כזה. 113) שמדד מאמצע העיר בקו ישר, כזה: 114) רוצה לומר חמש מאות ושבעים ושתים אמה, שיעור שתי חמישיות מאלף וארבע מאות ועשרים ושתים (שהם ביחד אלפיים). שלפי שמדד באלכסון, הפסיד שתי חמישיות מהמדה, שהרי אמה בריבוע היא אמה ושתי חמישיות באלכסון – 'מגיד משנה'.

יט. אֲפִלּוּ[115] עֶבֶד, אֲפִלּוּ שִׁפְחָה[116], נֶאֱמָנִין לוֹמַר[117]: עַד כָּאן תְּחוּם הַשַּׁבָּת. וְנֶאֱמָן הַגָּדוֹל[118] לוֹמַר: זָכוּר אֲנִי, שֶׁעַד כָּאן הָיֵינוּ בָּאִים בְּשַׁבָּת כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן; וְסוֹמְכִין עַל עֵדוּתוֹ[119] בְּדָבָר זֶה. שֶׁלֹּא[120] אָמְרוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר לְהַחְמִיר, אֶלָּא לְהָקֵל; מִפְּנֵי שֶׁשְּׁעוּר אַלְפַּיִם אַמָּה מִדִּבְרֵיהֶם[121].

115) משנה (עירובין נח:). 116) עבד ושפחה כנענים, הפסולים לעדות בשאר דברים (כמבואר בהל' עדות פ"ט ה"ד). 117) אין הכוונה להאמין להם שהם מדדו את התחומין, שהרי אין סומכין אלא על המומחה, אלא נאמנים לומר שהיו מוחזקים ללכת בשבת עד כאן, ובוודאי בפעם ראשונה נעשה התחום על ידי מומחה ('משנה ברורה' סי' שצט). 118) משנה בכתובות כח. "ואלו נאמנים להעיד בגדלם מה שראו בקטנם", ואין מקבלים עדות כזאת אלא לענין תחומין שהיא דרבנן והקילו בהם. 119) אבל על עדותו של קטן לא סמכו ('טור' ושו"ע או"ח סי' שצט). 120) משנה (עירובין נח:). 121) אבל שנים עשר מיל הוא מן השיעור, שנים עשר מיל הוא מן התורה (למעלה פרק כז ה"א).

פֶּרֶק תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו מצות־עשה של זכור שהוא כולל זכירת הקידוש וההבדלה, ונתבארו בו ענייניהם, במה שהוא מן התורה ושל דבריהם, ובזה נסתיים הפרק.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת בִּדְבָרִים[2], שֶׁנֶּאֱמַר: זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. כְּלוֹמַר, זָכְרֵהוּ זְכִירַת שֶׁבַח וְקִדּוּשׁ. וְצָרִיךְ לְזָכְרֵהוּ בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ: בִּכְנִיסָתוֹ - בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם, וּבִיצִיאָתוֹ[3] - בְּהַבְדָּלָה.

2) בדברים דווקא ולא די בהרהור הלב. וכן הוא בספרא: "זכור את יום השבת לקדשו. יכול בלבך, כשהוא אומר שמור, הרי שמירת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור, שתהיה שונה בפיך" (ריש פרשת בחקותי הלכה ג). וכן הוא ב'ספר המצוות' מצוה קנה: "ולאמור דברים בכניסתו וביציאתו". וראה להלן הלכה ו' שקידוש על היין אינו מצות־עשה מן התורה אלא מצוה דרבנן. 3) כן כתב רבינו גם ב'ספר המצוות' (מצות־עשה קנה) "ואמרו גם כן קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו, כלומר הבדלה". ולא נמצאה מימרא זו בספרות התלמודית שלפנינו אלא בשאילתות דרב אחאי גאון בפ' וזאת הברכה (וראה בפירוש המיוחס לרש"י נזיר ד' א', ובאוצר הגאונים שם חלק התשובות סי' י').

ב. וְזֶהוּ נֹסַח קִדּוּשׁ הַיּוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ[4] בְּמִצְוֹתָיו וְרָצָה בָנוּ[5], וְשַׁבַּת קָדְשׁוֹ[6] בְּאַהֲבָה וְרָצוֹן[7] הִנְחִילָנוּ, זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית[8]. תְּחִלָּה[9] לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ[10], זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם[11]. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ[12] וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ[13] מִכָּל הָעַמִּים, וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ[14] בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן[15] הִנְחַלְתָּנוּ[16]. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת[17].

4) ואין אומרים בשבת "אשר בחר בנו" כמו ביום־טוב (להלן הלכה יט), משום ששבת קדמה לבחירת ישראל, שבת ניתנה במרה (סנהדרין נו:) שכתוב (דברים ה, יב): "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך", היכן צוך? - במרה, כמו שכתוב (שמות טו, כה) "שם שם לו חוק ומשפט". ובחירת ישראל מכל האומות התחילה במתן תורה, כשאמר ה' (שמות יט, ה): "והייתם לי סגולה מכל העמים" ('אבודרהם'). 5) שנאמר (תהילים קמט, ד): "כי רוצה ה' בעמו", וכתוב (יחזקאל מג, כז) "ורציתי אתכם". 6) שנאמר (נחמיה ט, יד): "ואת שבת קדשך הודעת להם". 7) כל המצוות, ובכללם המועדים - ניתנו בסיני בכפיית ההר, כמו שכתוב (שמות יט, יז): "ויתיצבו בתחתית ההר", ודרשו חז"ל (שבת פח.): "שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו - שם תהיה קבורתכם", אבל מצות שבת ניתנה במרה בלי אונס כי־אם ברצון. 8) שנאמר (שמות כ, ח־יא): "זכור את יום השבת לקדשו... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום

השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו". 9) בדפוסי שונצינו ווניציאה, הנוסחא: "כי הוא יום תחילה", וכ"ה ברש"י (כתובות ז:). 10) שבת נאמרה תחילה בפרשת המועדים (ויקרא כג). 11) שנאמר (דברים ה, טו): "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת", וכמו שהסביר הרמב"ן שם: "כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון, מחדש, חפץ, ויכול . . . ואם יעלה בלבך ספק על השבת המורה על החידוש והחפץ והיכולת, תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים, שהוא לך לראיה. ובפסחים קיז: אמרו: "צריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, כתיב הכא (דברים טז, ג): למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, וכתיב התם (שמות כ, ח): זכור את יום השבת לקדשו", ועיין שם ב'תוספות' ד"ה למען. 12) שנאמר "ויבחר בכם" (דברים ז, ז). 13) "ולהיותך עם קדוש" (דברים כו, יט). 14) סמוך לחתימה מעין הפתיחה (פסחים קד.). וראה להלן הכ"ב. 15) שבשבת אין קרבן חטאת המזכיר עוונות כמו שיש במועדים (במדבר כח. כט.) אלא עולה שהיא לרצון (ויקרא א, ג). ובנוסח אחר: "בשמחה ובששון" ('מעשה רוקח'). וכ"ה ב'ספרי' פרשת בהעלותך "וביום שמחתכם ובמועדיכם, אלו השבתות" [ועיין שיטה על מו"ק ח"ב עמ' סב. ותוס' הרא"ש לברכות מט.]. 16) כמו שנאמר: "לדורותם ברית עולם" (שמות לא, טז). 17) פסחים קיז, ב. בשבת אומרים "מקדש השבת", וביום־טוב "מקדש ישראל והזמנים", כי שבת קבועה ועומדת מששת ימי בראשית, ואין צריך לקבעה ולקדשה בבית דין. אבל יום־טוב תלוי בבית דין, הקובע את החדשים. ובמסכת סופרים (פי"ג): "בשבת אינו מזכיר בחתימה ישראל, אלא מקדש השבת, שהשבת קדמה לישראל"

ג. וְזֶה[18] נֹסַח הַהַבְדָּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל[19], וּבֵין אוֹר לְחֹשֶׁךְ[20], בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים[21], וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה[22]. בָּרוּךְ אַתָּה ה', הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל.

18) פסחים קג, ב. 19) שנאמר (ויקרא י. י.): "ולהבדיל בין הקודש ובין החול". 20) שנאמר (בראשית א, ד): "ויבדל אלהים בין האור ובין החושך", והאור נברא במוצאי שבת (פסחים נד.). 21) שנאמר (ויקרא כ, כו): "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי", וכתוב בשבת (שמות לא, יג): "כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם, לדעת כי אני ה' מקדשכם", הרי שבשבת נבדלים ישראל מן האומות. 22) זה אינו ממנין הבדלות, אלא תקנוהו מפני שצריך לומר מעין הפתיחה סמוך לחתימה (פסחים קד.). וראה להלן הלכה כב ובהערה שם.

ד. עִקַּר[23] הַקִּדּוּשׁ - בַּלַּיְלָה[24]. אִם לֹא קִדֵּשׁ בַּלַּיְלָה - בֵּין בְּשׁוֹגֵג, בֵּין בְּמֵזִיד - מְקַדֵּשׁ וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וְאִם לֹא הִבְדִּיל בַּלַּיְלָה[25] - מַבְדִּיל לְמָחָר[26]; וּמַבְדִּיל וְהוֹלֵךְ עַד סוֹף יוֹם שְׁלִישִׁי[27]. אֲבָל אֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל הָאוֹר אֶלָּא בְּלֵיל מוֹצָאֵי שַׁבָּת בִּלְבַד.

23) פסחים קו, א. 24) שכתוב "זכור את יום השבת לקדשו", בשעת כניסת השבת כשמתקדש היום (הרשב"ם). 25) שעיקר ההבדלה היא בלילה, שכתוב "זכור את יום השבת לקדשו", זכרהו בכניסתו וביציאתו, ויציאת השבת - בערב. 26) כן הוא במסכת פסחים קז. "מי שלא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל והולך כל היום כולו". 27) שלשה ימים ראשונים של שבוע, שייכים לשבת שעברה (פסחים קו.), כמו שאמרו לענין גיטין: "האומר לעדים: כתבו ותנו גט לאשתי לאחר שבת! כותבין עד סוף יום שלישי. אמר להם: כתבו ותנו גט לאשתי קודם השבת! כותבין מיום רביעי עד סוף יום ששי" (רבינו בהל' גירושין פ"ט הכ"ג). ובנוסח אחר: "עד סוף יום הרביעי" (ויניציאה ושונצינו). וכתב ה'כסף משנה' שהנוסחא שלנו היא הנכונה [ומה שחילק רבינו וכתב "מבדיל למחר ומבדיל והולך עד סוף יום שלישי" ולא כללם ביחד, נראה שההבדלה ביום ראשון היא הבדלה בזמנה ולא משום תשלומין, כי יום ראשון הוא מוצאי שבת (וכ"כ הרמב"ן, הובא בחידושי מהר"ם חלאוה לפסחים קו:), ואילו ההבדלה עד סוף יום שלישי הוא מטעם תשלומין. וראה בהגהות הגרע"א לשו"ע או"ח סי' רצ"ט סעיף ו' שרוצה לפסוק שאם שכח הבדלה במוצאי יום־טוב, יכול להבדיל למחר, אף־על־פי שביו"ט אין דין של שלשה ימים אחר יום־טוב].

ה. אָסוּר[28] לְאָדָם לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן[29] מִשֶּׁקִּדַּשׁ הַיּוֹם עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ. וְכֵן מִשֶּׁיָּצָא הַיּוֹם - אָסוּר לוֹ לְהַתְחִיל לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה[30] אוֹ לִטְעֹם כְּלוּם, עַד שֶׁיַּבְדִּיל. וְלִשְׁתּוֹת מַיִם - מֻתָּר[31]. שָׁכַח[32] אוֹ עָבַר וְאָכַל וְשָׁתָה קֹדֶם שֶׁיְּקַדֵּשׁ אוֹ קֹדֶם שֶׁיַּבְדִּיל - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ וּמַבְדִּיל אַחַר שֶׁאָכַל.

28) פסחים קה, א. 29) בנוסח אחר: "אסור לאדם לאכול או לשתות" (ויניציאה), וכן כתב הרשב"א בשם ה'ירושלמי' שגם מים אסור לשתות, ובזה מובן שלא כתב רבינו "אסור לטעום כלום" כמו שפסק בהבדלה, מכיון שבהבדלה התיר לשתות מים, כתב איסור טעימה. אבל בקידוש שאסור לאכול ולשתות אף מים, לא הוצרך לכתוב איסור טעימה (מהרי"א). 30) שבת קנ, ב. 31) "רבנן דבי רב אשי, לא קפדי אמיא" (התירו לשתות מים) (פסחים שם). 32) פסחים קו, ב: "רב ירמיה בר אבא נזדמן לבית רב אסי, שכח וטעם דבר מאכל קודם הבדלה, נתנו לו כוס והבדיל".

ו. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[33] לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן וּלְהַבְדִּיל עַל הַיַּיִן. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִבְדִּיל בַּתְּפִלָּה, צָרִיךְ לְהַבְדִּיל עַל כּוֹס[34]. וּמְאַחֵר[35] שֶׁיַּבְדִּיל וְיֹאמַר "בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל" - מֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִבְדִּיל עַל הַכּוֹס. וּמְבָרֵךְ[36] עַל הַיַּיִן תְּחִלָּה[37], וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְאֵינוֹ נוֹטֵל אֶת יָדָיו עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ[38].

33) ומה שאמרו (פסחים קו.) "זכור את יום השבת לקדשו, זוכרהו על היין" - אין מכאן ראיה שקידוש על היין הוא מצוה מן התורה, כי אין זו דרשה גמורה אלא אסמכתא בעלמא ('תוספות' שם ד"ה זוכרהו). וראה בפירש"י במסכת נזיר ד. שדעתו שקידוש על היין היא מצוה מן התורה.

34) ברכות לג, א: "אמר רבי יוחנן: בתחילה (כשעלו מן הגולה והיו דחוקים) קבעו הבדלה בתפילה, העשירו (לקנות יין) קבעוה על הכוס (ואז נשתכחה תקנת עזרא להבדיל בתפילה), חזרו והענו - קבעוה בתפילה, והם אמרו: המבדיל בתפילה צריך להבדיל על הכוס". 35) שבת קנ, ב. 36) משנה (ברכות נא:). 37) "שהיין גורם לקידוש שתֶּאֱמַר (שאם אין יין או פת - אין קידוש), ועוד: שתדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם" (יין הוא תדיר, שבכל עת ששותה יין מברך עליו, אבל קידוש אינו אלא בליל שבת). 38) כי הקידוש הוא הפסק בין נטילה לברכת המוציא (פסחים קו:), אבל דעת הרשב"ם שזה דוקא לרב הסובר שיכול לקדש שלא במקום סעודה, אבל לפי מה שפוסקים שאין קידוש אלא במקום סעודה (כמבואר בהלכה ח), אם כן הקידוש שייך לסעודה ואין כאן הפסק, וכן נהג הרא"ש שנטל ידיו קודם קידוש ('טור' או"ח ורמ"א סי' רעא).

1 **ז. כֵּיצַד[39] הוּא עוֹשֶׂה? לוֹקֵחַ כּוֹס, שֶׁהוּא מַחֲזִיק**
2 **רְבִיעִית[40] אוֹ יָתֵר, וּמְדִיחוֹ[41] מִבִּפְנִים וְשׁוֹטְפוֹ**
3 **מִבַּחוּץ[42], וּמְמַלְּאֵהוּ יַיִן, וְאוֹחֲזוֹ בִּימִינוֹ[43], וּמַגְּבִיהוֹ**
4 **מִן הַקַּרְקַע[44] טֶפַח[45] אוֹ יָתֵר, וְלֹא יְסַיֵּעַ בִּשְׂמֹאל[46],**
5 **וּמְבָרֵךְ עַל הַגֶּפֶן, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וּמְנָהֵג פָּשׁוּט**
6 **בְּכָל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת בַּתְּחִלָּה פָּרָשַׁת "וַיְכֻלּוּ"[47], וְאַחַר**
7 **כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְשׁוֹתֶה מְלוֹא**
8 **לֻגְמִיו[48], וּמַשְׁקֶה לְכָל בְּנֵי חֲבוּרָה[49]. וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל**
9 **יָדָיו, וּמְבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא" וְאוֹכֵל.**

39) ברכות נא, ב. 40) הוא רביעית הלוג, שהוא שיעור אצבעים על אצבעים ברום אצבעים, וחצי אצבע וחומש אצבע (פסחים קט.) שהן 10.8 אצבעות מעוקבות, עשר אצבעות וארבע חמישיות והוא שיעור ביצה ומחצה (כמבואר בפ"ח ה"ב), ולכתחילה לא תהא הכוס של קידוש פחותה מתשעים גרם. 41) כמבואר בפ"ז מהל' ברכות הט"ו. 42) או מקנחו במפה מבפנים ומבחוץ שתהיה נקיה (או"ח סי' קפג). 43) בידו החשובה. 44) ואם הוא מיסב על השולחן, מגביהו מן השולחן טפח, משום שכתוב (תהלים קטז, יב): "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא". 45) שהוא כעשרה סנטימטרים. 46) שלא יראה עליו כמשא. 47) שבת קיט, ב: "דאמר רב המנונא, כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו - מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש־ברוך־הוא במעשה בראשית". 48) היינו "כמלוא לוגמיו", כלומר כל שאילו מסלקו לצד אחד, יראה כמלוא לוגמיו והוא רוב רביעית. ואילו "מלוא לוגמיו" הוא יותר מרביעית. ועיין בדברי רבינו בפ"ז מהלכות מצה ה"ט, שנראה מדבריו ששיעור השתיה הוא רוב רביעית. ועיין 'תוספות' פסחים קז. ד"ה אם. 49) "מדברי הגאונים נראה, שאין כל בני החבורה צריכים מלוא לוגמם" (מגיד־משנה).

10 **ח. אֵין[50] קִדּוּשׁ אֶלָּא בִּמְקוֹם סְעֻדָּה[51]. כֵּיצַד? לֹא**
11 **יְקַדֵּשׁ בְּבַיִת זֶה וְיֹאכַל בְּבַיִת אַחֵר[52]; אֲבָל אִם קִדֵּשׁ**
12 **בְּזָוִית זוֹ - אוֹכֵל בְּזָוִית שְׁנִיָּה[53]. וְלָמָּה מְקַדְּשִׁין בְּבֵית**
13 **הַכְּנֶסֶת[54]? מִפְּנֵי הָאוֹרְחִין, שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין[55] שָׁם.**

50) פסחים קא, א. 51) "שכתוב (ישעיה נח, יג): "וקראת לשבת עונג", במקום שאתה קורא לשבת, כלומר בקריאה של קידוש, שם יהא עונג, ומדרש חכמים הוא, וגם משום שנקבע קידוש על היין: "זכריהו על היין", בוודאי על היין שבשעת הסעודה נקבע שהוא חשוב" (הרשב"ם). 52) זוהי דעת רבינו בשיטת הלכה זו. ויש דיעות אחרות, כי כל הרואה את מקומו הראשון, אפילו יצא אחרי הקידוש מהבית לחצר, חשוב מקום אחד (או"ח סי' רעג). 53) וצריך לאכול מיד ולא להפסיק בין קידוש לסעודה. (רמ"א סי' רעא). 54) שהרי אין אוכלים שם, ואין קידוש אלא במקום סעודה. 55) אין הכוונה בבית הכנסת ממש, שהרי אסור לאכול בו (כמבואר בפי"א מהל' תפילה ה"ו), אלא שהיו אוכלים בבית הסמוך לבית הכנסת, ושומעים קידוש בבית הכנסת, (מגיד־משנה), ובט"ז (או"ח סי' קנא), הביא בשם רמב"ן שאם הוצרכו בני העיר להאכיל או להשכיב אורחים באופן זמני בבית הכנסת, מותר, שעל תנאי זה נבנה.

14 **ט. הָיָה[56] מִתְאַוֶּה לְפַת יוֹתֵר מִן הַיַּיִן, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה**
15 **לוֹ יַיִן - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, וּמְבָרֵךְ**
16 **"הַמּוֹצִיא", וּמְקַדֵּשׁ, וְאַחַר כָּךְ בּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל. וְאֵין**
17 **מַבְדִּילִין עַל הַפַּת[57], אֶלָּא עַל הַכּוֹס[58].**

56) פסחים קו, ב. 57) פסחים קז, א: "מר ינוקא ומר קשישא בניו של רב חסדא סיפרו לרב אשי: פעם אחת בא אמימר למקומנו ולא היה לנו יין להבדלה, הבאנו לו שכר להבדיל ולא הבדיל ולא טעם, למחר טרחנו להביא לו יין; לשנה אחרת שוב נזדמן אצלנו, ולא היה לנו יין להבדלה ונתנו לו שכר; אמר אמימר, אם כן השכר הוא אצלכם "חמר מדינה" (משקה במקום היין), והבדיל על השכר", הרי שאין מבדילים על הפת גם אם אין יין, כיון שלא הבדיל אמימר על הפת ('תוספות' פסחים קו:). 58) "אמנם אם חל יום־טוב במוצאי שבת, כיון שמקדשים על הפת, והקידוש הוא העיקר, אגב הקידוש מבדילים גם על הפת" ('הגהות מיימוניות').

18 **י. מִי[59] שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן בְּלֵילֵי שַׁבָּת, וְשָׁכַח**
19 **וְנָטַל יָדָיו קֹדֶם שֶׁיְּקַדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ עַל הַפַּת,**
20 **וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן אַחַר שֶׁנָּטַל יָדָיו לִסְעֻדָּה.**
21 **וּמִצְוָה לְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן בְּיוֹם הַשַּׁבָּת קֹדֶם שֶׁיִּסְעֹד**
22 **סְעֻדָּה שְׁנִיָּה[60]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא "קִדּוּשָׁא רַבָּה"[61].**
23 **מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן" בִּלְבַד וְשׁוֹתֶה, וְאַחַר כָּךְ**
24 **יִטֹּל יָדָיו וְיִסְעֹד. וְאָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּטְעַם כְּלוּם קֹדֶם**
25 **שֶׁיְּקַדֵּשׁ[62]. וְגַם קִדּוּשׁ זֶה לֹא יִהְיֶה אֶלָּא בִּמְקוֹם**
26 **סְעֻדָּה.**

59) פסחים קו, א: "אמר רב ברונא אמר רב, הנוטל ידיו - לא יקדש"; ופירש רשב"ם שהקידוש הוא הפסק בין נטילה ל"המוציא", וראה למעלה ה"ו. 60) כמו שאמרו רז"ל: "זכור את יום השבת לקדשו, זוכרהו על היין, אין לי אלא בלילה, ביום מנין? – תלמוד־לומר זכור את יום השבת" (פסחים קו.) ואין חיוב קידוש מן התורה אלא בכניסת

השבת בלילה, אבל קידוש היום הוא רק מדרבנן. 61) כמו שקוראים לעיור "סגי נהור", כך גם קידוש של יום שהיא קצרה שאינה אלא ברכת בורא פרי הגפן בלבד, כינו אותה בשם: "קידושא רבה" (מגיד־משנה). 62) שכל שתיקנו רבנן - כמו בדבר תורה תיקנו, וכיון שתיקנו קידוש ביום, נוהגים בו כמו בלילה, שלא לטעום קודם קידוש, ולקדש במקום סעודה. אבל הראב"ד חולק על רבינו, וסובר שלא אסרו לטעום ביום קודם קידוש אלא אם לא קידש בלילה, שאז חייב לקדש ביום מן התורה להשלים מה שהחסיר בלילה.

יא. יֵשׁ לוֹ לָאָדָם[63] לְקַדֵּשׁ עַל הַכּוֹס עֶרֶב שַׁבָּת מִבְּעוֹד יוֹם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִכְנְסָה הַשַּׁבָּת; וְכֵן מַבְדִּיל[64] עַל הַכּוֹס מִבְּעוֹד יוֹם, אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא שַׁבָּת; שֶׁמִּצְוַת זְכִירָה - לְאָמְרָהּ בֵּין בִּשְׁעַת כְּנִיסָתוֹ וִיצִיאָתוֹ בֵּין קֹדֶם לְשָׁעָה זוֹ כְּמְעַט[65].

63) ברכות כז, ב: "אמר שמואל, מתפלל אדם של ערב שבת בשבת, ואומר קדושה על הכוס". 64) בברכות, שם: "מתפלל אדם של מוצאי שבת, ואומר הבדלה על הכוס". 65) בנוסח אחר: "במעט" (כת"י התימנים).

יב. מִי[66] שֶׁהָיָה אוֹכֵל בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם[67] וְהוּא בְּתוֹךְ הַסְּעֻדָּה - פּוֹרֵס מַפָּה[68] עַל הַשֻּׁלְחָן וּמְקַדֵּשׁ, וְגוֹמֵר סְעֻדָּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. הָיָה[69] אוֹכֵל בְּשַׁבָּת, וְיָצָא הַשַּׁבָּת וְהוּא בְּתוֹךְ סְעֻדָּתוֹ - גּוֹמֵר סְעֻדָּתוֹ[70], וְנוֹטֵל יָדָיו[71], וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל הַכּוֹס, וְאַחַר כָּךְ מַבְדִּיל עָלָיו[72]. וְאִם הָיָה בְּתוֹךְ הַשְּׁתִיָּה[73] - פּוֹסֵק[74] וּמַבְדִּיל, וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר לִשְׁתִיָּתוֹ.

66) פסחים ק, א. 67) צריך להפסיק את אכילתו, שאסור לאכול בשבת קודם קידוש. 68) לכסות את הפת עד לאחר הקידוש, שיהיה היכר שהביא עכשיו סעודה לכבוד השבת (מגן אברהם' סי' רעא); וכן בכל קידוש על היין צריך לכסות את הפת, שאם אין הפת מכוסה, צריך לברך עליה קודם היין, "כי כל הקודם בפסוק (דברים ח, ח): "ארץ חיטה ושעורה וגפן", קודם לברכה" (רבינו בהל' ברכות פ"ח הי"ג ו'הגהות מיימוניות'). 69) פסחים קה, א. 70) ואינו צריך להפסיק באמצע סעודתו, שדרשו חכמים (מכילתא יתרו פרשה ז) "זכור" (שמות כ, ח) "שמור" (דברים ה, יב) זכור מלפניו ושמור מלאחריו, מכאן אמרו שמוסיפים מחול על הקודש", כאדם שאינו רוצה שילך אוהבו מאצלו כל זמן שיכול, ואם מפסיק באמצע - נראה כמגרש את המלך. 71) שצריך ליטול את הידים אחר הסעודה לפני ברכת המזון (כמבואר בהל' ברכות פ"ז הי"ב). 72) הראב"ד סובר שאם יש לו שני כוסות, אסור לברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחד, מפני שאין עושין מצוות חבילות חבילות (כמבואר בהל' רוצח ושמירת נפש פ"ו ה"ה), שלא יהא נראה קיום המצוות עליו כמשא, אבל דעת רבינו - שרק אם רוצה לומר על כוס אחד קידוש וברכת המזון, שהם שני ענינים שונים ונפרדים זה מזה, כי הקידוש הוא על להבא (קדושת השבת), וברכת המזון על העבר (הסעודה שאכל) (ראה פסחים קב:), אבל הבדלה וברכת המזון ששניהם על העבר נתקנו, מותר לומר על כוס אחד (מגיד־משנה). 73) שתיית יין, שאילו מים מותר לשתות לפני הבדלה (למעלה ה"ה). 74) פסחים קה, א. ששתייה אינה חשובה, ולפיכך מפסיק בה.

יג. הָיָה[75] אוֹכֵל וְגָמַר אֲכִילָתוֹ עִם הַכְּנָסַת שַׁבָּת - מְבָרֵךְ[76] בִּרְכַּת הַמָּזוֹן תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ עַל כּוֹס שֵׁנִי. וְלֹא יְבָרֵךְ וִיקַדֵּשׁ עַל כּוֹס אֶחָד, שֶׁאֵין עוֹשִׂין שְׁתֵּי מִצְוֹת בְּכוֹס אֶחָד[77]; שֶׁמִּצְוַת קִדּוּשׁ וּמִצְוַת בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שְׁתֵּי מִצְוֹת שֶׁל תּוֹרָה[78] הֵן.

75) פסחים קב, ב. 76) וצריך להזכיר של שבת בברכת המזון, אף שלא קידש עדיין - כיון שעכשיו שבת (שו"ע או"ח סי' רעא). 77) לפי שאין עושים מצוות חבילות חבילות, כמבואר בהלכה הקודמת, שהם שני ענינים שונים ונפרדים זה מזה, אבל הבדלה וקידוש מותר לומר על כוס אחד, כשחל יום־טוב במוצאי שבת, כמבואר בהלכה כב, ובהלכה הקודמת. 78) להוציא ברכות נישואין שהן מדרבנן, ונאמרות על כוס אחד ('מגדל עוז').

יד. אֵין[79] מְקַדְּשִׁין אֶלָּא עַל הַיַּיִן הָרָאוּי לְנַסֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. לְפִיכָךְ, אִם נִתְעָרֵב בּוֹ דְּבַשׁ אוֹ שְׂאוֹר, אֲפִלּוּ כְּטִפַּת הַחַרְדָּל בְּחָבִית גְּדוֹלָה - אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו[80]. כָּךְ אָנוּ מוֹרִין בְּכָל הַמַּעֲרָב[81]. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּתִּיר לְקַדֵּשׁ עָלָיו[82], וְאוֹמֵר: לֹא נֶאֱמַר 'הַיַּיִן הָרָאוּי לְנַסֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ' אֶלָּא לְהוֹצִיא יַיִן שֶׁרִיחוֹ רַע, אוֹ מְגֻלֶּה[83], אוֹ מְבֻשָּׁל, שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין עַל אֶחָד מֵהֶן[84].

79) בבא־בתרא צז, א. 80) שאמרה התורה (ויקרא ב, יא): "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'", ואוסרים בכל שהוא, כמבואר בהל' איסורי מזבח פ"ה ה"א. 81) וכעין זה כתב רבינו בהל' מאכלות אסורות פי"א ה"י באיסור יין של גוי, וזה לשונו: "הורו גאוני המערב, שאם נתערב ביין ישראל מעט דבש, הואיל ואינו ראוי למזבח, אינו מתנסך ומותר לשתותו עם הגוי". 82) 'ירושלמי' פסחים פ"י ה"א: "יוצאין ביין קונדיטון" והוא יין המעורב בדבש, ראה בתשב"ץ ח"א פ"ה. 83) "שמא שתה מהם נחש וכיוצא מזוחלי עפר, וימות" (רבינו בהל' רוצח ושמירת נפש פי"א ה"ו). 84) שכולן פסולין לנסכים (רמב"ם פ"ו מאיסורי מזבח ה"ט וה"י) ופסולם מחמת עצמם (מגיד־משנה).

טו. יַיִן[85] שֶׁטַּעְמוֹ טַעַם חֹמֶץ, אַף־עַל־פִּי שֶׁרִיחוֹ רֵיחַ יַיִן - אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו[86]. וְכֵן שְׁמָרִים שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶן מַיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן טַעַם יַיִן - אֵין מְקַדְּשִׁין עֲלֵיהֶן[87]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנָּתַן עַל הַשְּׁמָרִים שְׁלֹשָׁה מַיִם, וְהוֹצִיא פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה; אֲבָל אִם הוֹצִיא אַרְבָּעָה[88] - הֲרֵי זֶה יַיִן מָזוּג, וּמְקַדְּשִׁין עָלָיו.

85) בבא־בתרא צז, א. 86) שהכל הולך אחר הטעם, וכיון שטעמו חומץ - אין מקדשים עליו (ב"ב צו.), וראה להלן

הלכה יז. 87) כיון שאין מברכים עליהם "בורא פרי הגפן" - אלא "שהכל", כמבואר בהל' ברכות פ"ח ה"ט. 88) שאז מברכים עליהם "בורא פרי הגפן", כמבואר בהל' ברכות: "שמרים שנתן עליהם שלשה (מדות מים) והוציא מהם ארבעה (שנמזג יין השמרים עם המים), מברך עליהם בורא פרי הגפן, שזה יין מזוג הוא (שלשה חלקים מים ואחד יין), הוציא פחות מארבעה אף־על־פי שיש בהם טעם יין - מברך עליהן שהכל תחילה".

1 **טז. כְּלִי[89] שֶׁהָיָה מָלֵא יַיִן, אֲפִלּוּ מַחֲזִיק כַּמָּה**
2 **רְבִיעִיּוֹת, אִם שָׁתָה מִמֶּנּוּ מְעַט - הֲרֵי זֶה פִּגְּמוֹ**
3 **וְנִפְסַל, וְאֵין מְקַדְּשִׁין עַל הַשְּׁאָר[90]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
4 **כְּשִׁיּוּרֵי כּוֹסוֹת[91].**

89) פסחים קו, א. 90) ואם אין לו יין אחר, יכול לקדש עליו (הרשב"ם). 91) ואם שופכים לתוכו קצת יין שאינו פגום או קצת מים, חזר להכשרו הראשון (פוסקים).

5 **יז. יַיִן[92] שֶׁרֵיחוֹ רֵיחַ הַחֹמֶץ וְטַעְמוֹ טַעַם יַיִן[93] -**
6 **מְקַדְּשִׁין עָלָיו. וְכֵן יַיִן[94] מָזוּג. וְכֵן יֵין צְמוּקִים[95] -**
7 **מְקַדְּשִׁין עָלָיו; וָהוּא, שֶׁיִּהְיוּ צְמוּקִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן**
8 **לַחְלוּחִית, שֶׁאִם יִדְרֹךְ אוֹתָן יֵצֵא מֵהֶן דִּבְשָׁן[96]. וְכֵן**
9 **יַיִן חָדָשׁ מִגִּתּוֹ[97] - מְקַדְּשִׁין עָלָיו. וְסוֹחֵט אָדָם**
10 **אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים, וּמְקַדֵּשׁ עָלָיו בִּשְׁעָתוֹ[98]. מִדִּינָה[99]**
11 **שֶׁרֹב יֵינָהּ שֵׁכָר - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא פָּסוּל לְקִדּוּשׁ[100],**
12 **מֻתָּר לְהַבְדִּיל עָלָיו, הוֹאִיל וְהוּא חֲמַר מְדִינָה[101].**

92) בבא־בתרא צז, א. 93) שהכל תלוי בטעם, ולא בריח, וראה למעלה הלכה טו. 94) במים, אולם לפחות יהיה היין יותר מאחד בששה במים (או"ח סי' רד). 95) ענבים מיובשים. 96) מיץ הענבים. 97) ארבעים ימים ראשונים לדריכתו. 98) אבל מצוה מן המובחר ביין ישן (או"ח סי' רעב). 99) פסחים קז, א. 100) כיון שיכול לקדש על הפת, כמבואר בהלכה ט'. 101) שעיקר שתיית המדינה הוא שכר במקום יין.

13 **יח. כְּשֵׁם שֶׁמְּקַדְּשִׁין בְּלֵילֵי שַׁבָּת וּמַבְדִּילִין בְּמוֹצָאֵי**
14 **שַׁבָּת, כָּךְ מְקַדְּשִׁין בְּלֵילֵי יָמִים טוֹבִים[102] וּמַבְדִּילִין**
15 **בְּמוֹצָאֵיהֶן וּבְמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים; שֶׁכֻּלָּם שַׁבְּתוֹת**
16 **ה' הֵן[103]. וּמַבְדִּילִין בְּמוֹצָאֵי יָמִים טוֹבִים לְחֵלּוֹ שֶׁל**
17 **מוֹעֵד, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְיוֹם טוֹב; אֲבָל אֵין מַבְדִּילִים**
18 **בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב לְשַׁבָּת[104].**

102) מכילתא (יתרו פרשה ז): "זכור את יום השבת לקדשו" בברכה, מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו. - אין לי אלא שבת, ימים־טובים מנין? תלמוד־לומר (ויקרא כג, לז) "אלה מועדי ה'". הוקשו מועדים לשבת, אבל אין הקידוש ביום־טוב מן התורה (מגיד־משנה). 103) משנה (חולין כו:). 104) מבואר למעלה פ"א הכ"א.

19 **יט. נֹסַח קִדּוּשׁ יוֹם טוֹב: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ**
20 **הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ[105] מִכָּל עָם, וְרוֹמְמָנוּ[106] מִכָּל**
21 **לָשׁוֹן[107]. בָּחַר בָּנוּ[108] וַיְגַדְּלֵנוּ, רָצָה בָנוּ וַיְפָאֲרֵנוּ[109].**
22 **וַתִּתֶּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה[110],**
23 **חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן, אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ**
24 **הַזֶּה[111], אֶת יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה[112] אוֹ חַג הַשָּׁבוּעוֹת**
25 **אוֹ חַג הַסֻּכּוֹת[113], זְמַן חֵרוּתֵנוּ[114] אוֹ זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ**
26 **אוֹ זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ[115], בְּאַהֲבָה, זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם[116].**
27 **כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים[117], וּמוֹעֲדֵי**
28 **קָדְשְׁךָ[118] בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה',**
29 **מְקַדֵּשׁ[119] יִשְׂרָאֵל[120] וְהַזְּמַנִּים[121]. וְאִם חָל לִהְיוֹת**
30 **בְּשַׁבָּת - מְזַכִּיר שַׁבָּת, וְחוֹתֵם כְּדֶרֶךְ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה:**
31 **מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים[122].**

105) שנאמר (דברים ז, ז): "כי עם קדוש אתה לה' אלקיך, בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה". 106) שנאמר (עמוס ג, ב): "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה", רוממות על שם (תהילים עה, יא) "תרוממנה קרנות צדיק" ('אבודרהם'). 107) שנאמר (זכריה ח, כג): "בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי". 108) בנוסח אחר: "אשר קדשנו מכל עם" (כת"י התימנים), והנוסח נכון, שאין להזכיר "בחר בנו" שתי פעמים ('מעשה רוקח'). 109) המלים: "ויגדלנו רצה בנו ויפארנו", אינן ממטבע הברכה אלא הוספה מאוחרת ('אבודרהם' בפירוש ההגדה). 110) שנאמר (דברים טז, יד): "ושמחת בחגך". 111) שנאמר (ויקרא כג, ד): "אלה מועדי ה' מקראי קודש". 112) כמו שנקרא בתורה (דברים טז, טז), ולא "חג הפסח", כי אכילת פסח היא רק עד חצות הלילה הראשון, אבל אכילת מצות - כל שבעה. 113) דברים טז, יג. 114) שבפסח יצאנו ממצרים. 115) שמחת החג מפורשת בחג הסוכות (דברים טז, יד): "ושמחת בחגך", ומשם למדים לשאר החגים. 116) בפסח יצאו ממצרים, חג השבועות אחרי שבעה שבועות מיום יציאת מצרים. וסוכות, שנאמר (ויקרא כג, מג): "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים"; בנוסח אחר: "באהבה מקרא קודש זכר" (כת"י התימנים). 117) מבואר בהלכה ב. 118) פסחים קד, ב. שצריך לומר סמוך לפתיחה מעין החתימה. 119) פסחים קיז, ב. 120) שנאמר (יחזקאל לז, כח): "כי אני ה' מקדש את ישראל". 121) שישרא מקדשים את המועדים, שנאמר (ויקרא כג, ד): "אלה מועדי ה' . . . אשר תקראו אותם במועדם". 122) "כל מועדי התורה תלויים בזמנים, פסח בזמן קציר שעורים, שבועות בזמן קציר חיטים, וסוכות בזמן האסיף" (רבינו בחיי פ' בא).

32 **כ. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אוֹמֵר: וַתִּתֶּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה**
33 **אֶת יוֹם טוֹב[123] מִקְרָא קֹדֶשׁ[124] הַזֶּה, זִכְרוֹן[125] תְּרוּעָה,**
34 **מִקְרָא קֹדֶשׁ, בְּאַהֲבָה, זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם[126]. כִּי בָנוּ**
35 **בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים, וּדְבָרְךָ אֱמֶת[127]**
36 **וְקַיָּם[128] לָעַד. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ,**
37 **מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן. וְאִם חָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת**
38 **- חוֹתֵם: מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן, כְּדֶרֶךְ**
39 **שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה[129].**

123) ואינו צריך להזכיר ראש־חודש, שהרי גם הוא בכלל יום הזכרון, שנאמר (במדבר י, י): "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם . . והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם" (עירובין מ.). 124) בנוסח אחר: "את יום הזכרון הזה" (ויניציאה, שונצינו). 125) כן כתב רבינו גם בסדר התפילות בסוף ספר 'אהבה'. אבל במסכת סופרים פי"ט: בחול יאמר "יום תרועה", ובשבת "זכרון תרועה", שאין תוקעים בשבת (כמבואר בהל' שופר פ"ב ה"ו). וכן הסכימו הפוסקים. 126) ראש השנה יא, ב: בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, כתוב כאן (שמות ו): "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", וכתוב שם (תהלים פא): "הסירותי מסבל שכמו". 127) שנאמר (תהלים קיט, קט): "ראש דברך אמת". 128) שיאמת הבטחת הגאולה שבתורה ובדברי הנביאים ('אבודרהם'). 129) כמבואר בסוף ספר 'אהבה' בסדר תפילות לכל השנה.

1 **כא. בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב מְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן כִּבְשַׁבָּת[130]. וְאִם**
2 **אֵין לוֹ יַיִן, אוֹ שֶׁהָיָה מִתְאַוֶּה לְפַת - מְקַדֵּשׁ עַל הַפַּת.**
3 **וְכֵן בְּיוֹם טוֹב מְקַדֵּשׁ קִדּוּשָׁא רַבָּא, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּקַדֵּשׁ**
4 **בְּשַׁבָּת.**

130) שהוקשו מועדים לשבת (מכילתא יתרו פרשה ז. וראה למעלה הי"ח).

5 **כב. כֵּיצַד[131] מְבָרְכִין בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת**
6 **בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת[132]? בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עַל הַגֶּפֶן[133], וְאַחַר כָּךְ**
7 **מְקַדֵּשׁ[134] קִדּוּשׁ יוֹם טוֹב, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַנֵּר,**
8 **וְאַחַר כָּךְ מַבְדִּיל, וְחוֹתֵם בַּהַבְדָּלָה: הַמַּבְדִּיל[135] בֵּין**
9 **קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ[136], וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ".**

131) פסחים קג, א. 132) שצריך לעשות הבדלה לשבת, וקידוש ליום־טוב. 133) ונתנו לזה סימן בתלמוד שם: "יקנה"ז" = י'יין, ק'ידוש, נ'ר, ה'בדלה ז'מן (=שהחיינו, להלן הכ"ג). 134) שמצוה למהר בכניסת יום־טוב. 135) שמצוה לאחר את יציאת השבת. 136) בין קדושת שבת החמורה לקדושת יום־טוב הקלה ממנה, ומצאנו לשון הבדלה מעין זה "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים" (שמות כו, לג). [ולא הביא רבינו שצריך לומר לפני החתימה "בין קדושת שבת לקדושת יום־טוב הבדלת", לפי שסובר כפומבדיתאי (פסחים קד.) שאין צריך לסמוך לחתימה אלא מעין הפתיחה. ראה מש"כ ב"בירור הלכה" למסכת ביצה יז. ציון ד ולמעלה הלכה ב והערה יב, והלכה ג והערה יט].

10 **כג. כָּל לֵילֵי[137] יוֹם טוֹב[138] וּבְלֵיל יוֹם הַכִּפּוּרִים[139]**
11 **אוֹמְרִים "שֶׁהֶחֱיָנוּ"[140]. וּבִשְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח אֵין**
12 **מְבָרְכִין "שֶׁהֶחֱיָנוּ"; מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ,**
13 **וּכְבָר בֵּרַךְ[141] עַל הַזְּמַן בִּתְחִלַּת הַפֶּסַח.**

137) עירובין מ, ב. 138) בקידוש. 139) בתפילה. 140) ונקראה ברכה זו בלשון התלמוד: "זמן". 141) משמע, שאם לא אמרו ביום ראשון - יכול לאמרו במשך כל החג (סוכה מז:).

14 **כד. סֵדֶר הַבְדָּלָה[142] בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן,**
15 **וְאַחַר כָּךְ עַל הַבְּשָׂמִים, וְאַחַר כָּךְ עַל הַנֵּר. וְכֵיצַד**
16 **מְבָרֵךְ עַל הַנֵּר? - בּוֹרֵא מְאוֹרֵי[143] הָאֵשׁ. וְאַחַר כָּךְ**
17 **מַבְדִּיל[144].**

142) ברכות נא, ב. וסימנה "יבנה" - י'יין, ב'שמים, נ'ר ה'בדלה (או"ח סי' רצו). 143) לשון רבים, שהרבה גוונים יש באור (ברכות נב:). 144) אומר ברכת הבדלה, כמבואר בהלכה ג.

18 **כה. אֵין[145] מְבָרְכִין עַל הַנֵּר עַד שֶׁיֵּאוֹתוּ[146] לְאוֹרוֹ**
19 **כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר בֵּין מַטְבֵּעַ מְדִינָה זוֹ לְמַטְבֵּעַ מְדִינָה**
20 **אַחֶרֶת. וְאֵין[147] מְבָרְכִין עַל הַנֵּר שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[148]**
21 **וּמַזָּלוֹת; שֶׁסְּתָם מְסִבָּתָן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.**
22 **וְאֵין מְבָרְכִין לֹא עַל הַנֵּר שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
23 **וּמַזָּלוֹת, וְלֹא עַל הַנֵּר שֶׁל מֵתִים[149].**

145) משנה, ברכות נא, ב. 146) יהנו. 147) משנה, ברכות נא, ב. 148) "עבודת־כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה, אסורים בהנאה, שנאמר: ולא תביא תועבה אל ביתך" (רבינו בהל' עבודת כוכבים פ"ז ה"ב). 149) שלא נעשה להאיר אלא לכבוד המת.

24 **כו. יִשְׂרָאֵל שֶׁהִדְלִיק מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ**
25 **עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מִיִּשְׂרָאֵל - מְבָרְכִין עָלָיו[150];**
26 **עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵין**
27 **מְבָרְכִין עָלָיו[151]. הָיָה מְהַלֵּךְ חוּץ לַכְּרָךְ וְרָאָה אוֹר:**
28 **אִם רֹב[152] אַנְשֵׁי הַכְּרָךְ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵינוֹ**
29 **מְבָרֵךְ, וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל[153] - מְבָרֵךְ. אוֹר שֶׁל כִּבְשָׁן,**
30 **שֶׁל תַּנּוּר וְשֶׁל כִּירַיִם - לְכַתְּחִלָּה[154] לֹא יְבָרֵךְ עָלָיו[155].**
31 **הַגֶּחָלִים, אִם כְּשֶׁיַּכְנִיס קֵיסָם בֵּינֵיהֶן דּוֹלֵק מֵאֵלָיו -**
32 **מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן[156]. אוֹר שֶׁל בֵּית הַמִּדְרָשׁ[157], אִם יֵשׁ**
33 **שָׁם אָדָם חָשׁוּב שֶׁמַּדְלִיקִים בִּשְׁבִילוֹ - מְבָרְכִין עָלָיו;**
34 **שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת, אִם יֵשׁ שָׁם חַזָּן שֶׁהוּא דָּר שָׁם -**
35 **מְבָרְכִין עָלָיו. וַאֲבוּקָה[158] לְהַבְדָּלָה - מִצְוָה מִן**
36 **הַמֻּבְחָר. וְאֵין מְחַזְּרִין עַל הָאוֹר[159] כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַזְּרִין**
37 **עַל כָּל הַמִּצְוֹת, אֶלָּא אִם יֵשׁ לוֹ - מְבָרְכִין עָלָיו.**

150) אם לא היה במסיבה של גויים, שהרי סתם מסיבתם לעבודה־זרה (מגיד־משנה). 151) שאין מברכים אלא על אור ששבת ממלאכת עבירה, ואור שהדליק הגוי בשבת - כיון שאם הדליקו ישראל עובר, לפיכך אין מברכים עליו. 152) או אפילו מחצה על מחצה (מגיד־משנה). 153) שאנו תולים שהאור של ישראל הוא. 154) בתחילת שריפת הלבנים. 155) שאינו עשוי להאיר, אלא לשרוף את הלבנים. 156) אם עשויים להאיר, אבל אם עשויים לחמם - אין מברכים עליהן. 157) מדליקים נרות לכבוד המקום ולא להאיר. 158) פסחים קג, ב. קסמי עץ או נרות רבים דולקים ביחד. 159) ברכות נג, ב.

38 **כז. אוֹר[160] שֶׁהִדְלִיק בְּשַׁבָּת לְחוֹלֶה[161] וּלְחַיָּה[162] -**
39 **מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. אוֹר שֶׁהֵקִדַּח[163] מִן**

הָעֵצִים וּמִן הָאֲבָנִים - מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת[164]; שֶׁהִיא הָיְתָה תְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ בִּידֵי אָדָם[165]. אֲבָל אֵין מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים; שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא עַל אוֹר שֶׁשָּׁבַת[166]. אַף־עַל־פִּי שֶׁהֶדְלֵק לְחוֹלֶה אוֹ לְחַיָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - מְבָרְכִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי שָׁבַת מֵעֲבֵרָה[167].

160) ברכות נג, א. 161) שיש בו סכנה (למעלה פרק ב הלכה ב). 162) יולדת (למעלה פרק ב הלכה יא). 163) שהוצא מעצים ואבנים. 164) כי בשבת צריכים נר ששבת ממלאכת עבירה, וזה שהוציאו במוצאי שבת - מותר. 165) במדרש מובא: "כיון ששקעה החמה במוצאי־שבת (לבריאת אדם הראשון), התחיל החושך ממשמש ובא, ונתיירא אדם הראשון . . . מה עשה הקב"ה? - זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור, ובירך עליה בורא מאורי האש" (בראשית רבה פרשה יב). וכעין זה במס' פסחים נד. 166) שהיה דלוק מערב יום הכיפורים ושבת (פסחים, שם). 167) בנוסח אחר: "מעבודה" (כת"י התימנים).

כח. יוֹם טוֹב[168] שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע שַׁבָּת[169], אוֹמֵר בַּהַבְדָּלָה: הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל, וּבֵין אוֹר לְחֹשֶׁךְ, וּבֵין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים, וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה - כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמֵר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת; שֶׁסֵּדֶר הַהַבְדָּלוֹת הוּא מוֹנֶה. וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ לֹא עַל הַבְּשָׂמִים[170] וְלֹא עַל הַנֵּר. וְכֵן אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים.

168) חולין כו, ב. 169) שאם מוצאי יום־טוב חל בשבת - מבדילים (למעלה הלכה יח). 170) אבל אין בזה איסור, ואם רוצה נהנה ומברך על הבשמים.

כט. וְלָמָּה מְבָרְכִים עַל הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת? מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ דּוֹאֶבֶת[171] לִיצִיאַת שַׁבָּת, מְשַׂמְּחִין אוֹתָהּ וּמְיַשְּׁבִין אוֹתָהּ בְּרֵיחַ טוֹב.

171) ביצה טז, א: "אמר רבי שמעון בן לקיש, נשמה יתירה נותן הקדוש־ברוך־הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה ממנו".

יום שישי כ"א מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִשִׁים[1]

1) נתבארו בו חיובי כבוד השבת ועינוגו מה הם. והדברים המוזהרים מלעשותם מפני כבוד השבת ועינוגו. ונסתיימו ההלכות בהפלגת מעלת מצוות השבת והיותו מצוה חמורה מאוד ושכרה כפול (ראה במדרש תהילים סמן צב.) ומכופל.

א. אַרְבָּעָה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשַׁבָּת, שְׁנַיִם מִן הַתּוֹרָה וּשְׁנַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהֵן מְפֹרָשִׁין עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים. שֶׁבַּתּוֹרָה - זָכוֹר וְשָׁמוֹר[2]; וְשֶׁנִּתְפָּרְשׁוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים - כָּבוֹד[3] וָעֹנֶג[4], שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג, וְלִקְדוֹשׁ ה'[5] מְכֻבָּד.

2) זכור בדברות הראשונות (שמות פרק כ' פסוק ח') והיא מצות קידוש (למעלה פרק כ"ט הלכה א') ושמור בדברות האחרונות (דברים פרק ה', פסוק י"ב) והיא מצות "לא תעשה כל מלאכה". 3) הם הענינים השייכים קודם השבת להכין לצורך כבוד השבת כמו שביאר רבינו בסמוך וכן כתב הגאון רבינו אליהו מוילנה באורח חיים תקכ"ט. 4) ענינים השייכים בשבת עצמו לצורך השבת, כמו שביאר רבינו בסמוך וכן כתב הגאון מוילנה שם. 5) הוא השבת כמו שנאמר (בראשית פרק ב' פסוק ג') "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו".

ב. אֵיזֶהוּ כָּבוֹד? זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמִּצְוָה עַל אָדָם לִרְחֹץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו בְּחַמִּין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וּמִתְעַטֵּף בְּצִיצִית[6], וְיוֹשֵׁב בְּכֹבֶד רֹאשׁ, מְיַחֵל לְהִקָּבֵלַת פְּנֵי הַשַּׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁהוּא יוֹצֵא לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ. וַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מְקַבְּצִין תַּלְמִידֵיהֶן בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּמִתְעַטְּפִים וְאוֹמְרִים: בּוֹאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת הַמֶּלֶךְ[7].

6) "כך היה מנהגו של רבי יהודה בר' אלעאי, מביאים לו עריבה מליאה חמין (=מים חמים) ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות" (מסכת שבת דף כ"ה עמוד ב'). 7) מסכת שבת דף קי"ט עמוד א'. ושם כתוב: "בואו ונצא לקראת שבת המלכה" אבל כנראה היתה גרסת רבינו "לקראת שבת מלכא" (וכן הוא במגיד משנה) והוא תרגום של "מלך".

ג. וּמִכְּבוֹד הַשַּׁבָּת - שֶׁיִּלְבַּשׁ כְּסוּת נְקִיָּה. וְלֹא יִהְיֶה מַלְבּוּשׁ הַחֹל כְּמַלְבּוּשׁ הַשַּׁבָּת[8]. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף - מְשַׁלְשֵׁל טַלִּיתוֹ[9], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְבּוּשׁוֹ כְּמַלְבּוּשׁ הַחֹל. וְעֶזְרָא תִּקֵּן[10], שֶׁיִּהוּ הָעָם מְכַבְּסִים בַּחֲמִישִׁי[11], מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת.

8) במדרש תנחומא (בראשית פרק ב') "וכבדתו במלבושים נאים ובכסות נקיה שלא יהא נראה כמו בחול". ובשבת דף קי"ג עמוד א'. אמרו: "וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול" וכן אמרו חכמים על רות שהיו לה בגדים מיוחדים לשבת (ירושלמי מסכת פאה פרק ח' הלכה ז'). 9) "שיראו ארוכים, והוא מדת העשירים היושבים בביתם ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה, וכבוד שבת הוא" (רש"י במסכת שבת שם). 10) מסכת בבא קמא דף פ"ב עמוד ב'. 11) ולא בערב שבת, כדי שיהיו פנויים להתעסק בצרכי שבת (מגן אברהם). [וראה בשיטת רבינו ידידיה על מועד קטן חלק ב' עמ' ג' הערה 10].

ד. אָסוּר לִקְבֹּעַ סְעֻדָּה וּמִשְׁתֶּה[12] בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת[13]. וּמֻתָּר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ; וְאַף־עַל־פִּי־כֵן מִכְּבוֹד הַשַּׁבָּת שִׁימְּנַע אָדָם מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה מִלִּקְבֹּעַ סְעֻדָּה[14], כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַשַּׁבָּת כְּשֶׁהוּא מִתְאַוֶּה לֶאֱכֹל[15].

12) משתה כזה שאין רגיל לעשות בחול, כגון סעודת

אירוסין ודומיהן (ירושלמי מסכת כתובות פרק א' הלכה א'). 13) שלא יתבטל מהכנת צרכי סעודת שבת. – "אמר רבי יוחנן, שתי משפחות היו בירושלים, אחת קבעה סעודתה בשבת (כשהחכם דורש דרשות לרבים בשבת והם יושבים בסעודה, והיה להם להקדים הסעודה או לאחר) ואחת קבעה סעודתה בערב שבת. ושתיהן נעקרו" (מסכת גיטין דף ל"ח עמוד ב'). 14) רגילה שנוהג בה בימות חול (וראה למעלה). 15) מסכת פסחים דף צ"ט עמוד ב' והכוונה למנחה קטנה, שהוא מתשע שעות ומחצה ולמעלה (ראה מה שכתב רבינו בהלכות תפילה פרק ג'. הרב המגיד).

1 ה. מְסַדֵּר אָדָם שֶׁלְּחָנוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְאַף־עַל־פִּי
2 שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לִכְזַיִת[16]; וְכֵן מְסַדֵּר שֶׁלְּחָנוֹ
3 בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא
4 לִכְזַיִת[17]; כְּדֵי לְכַבְּדוֹ בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ. וְצָרִיךְ
5 לְתַקֵּן בֵּיתוֹ מִבְּעוֹד יוֹם, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת[18]. וְיִהְיֶה
6 נֵר דָּלוּק, וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לֶאֱכֹל, וּמִטָּה מֻצַּעַת; שֶׁכָּל
7 אֵלּוּ לִכְבוֹד שַׁבָּת הֵן[19].

16) מסכת שבת דף קי"ט עמוד ב'. 17) מסכת שבת שם. והיא הנקראת סעודת "מלוה מלכה", שמכבוד שבת הוא ללוותה ביציאתה דרך כבוד, כאדם המלווה את המלך בצאתו מן העיר (רש"י). 18) כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת (או"ח רסב). 19) "רבי יוסי בר' יהודה אומר, שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע, וכשבא לביתו, ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן על כרחו" (מסכת שבת שם). "ומטה מוצעת היינו המטה שיושבים עליה בשעת הסעודה, שכך היה מנהגם בימים הקדמונים. והב"ח (רסב) כתב שגם המטה ששוכב עליה תהיה מוצעת [וכן נראה מדברי רבינו שהרי כתב "ושלחן ערוך לאכול ומטה מוצעת" – משמע שרק השלחן הערוך הוא לאכול ולא המטה המוצעת. וראה בפרק י"ג מהלכות אישות הלכה ג' ומה שכתבנו שם בשם המאירי].

8 ו. אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה אָדָם חָשׁוּב בְּיוֹתֵר, וְאֵין דַּרְכּוֹ
9 לִקַּח דְּבָרִים מִן הַשּׁוּק וְלֹא לְהִתְעַסֵּק בִּמְלָאכוֹת
10 שֶׁבַּבַּיִת - חַיָּב לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים שֶׁהֵן לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת
11 בְּגוּפוֹ, שֶׁזֶּה הוּא כְּבוֹדוֹ. חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים - מֵהֶם
12 מִי שֶׁהָיָה מְפַצֵּל הָעֵצִים לְבַשֵּׁל בָּהֶן; וּמֵהֶן מִי שֶׁהָיָה
13 מְבַשֵּׁל, אוֹ מוֹלֵחַ בָּשָׂר, אוֹ גּוֹדֵל פִּתִּילוֹת, אוֹ מַדְלִיק
14 נֵרוֹת; וּמֵהֶן מִי שֶׁהָיָה יוֹצֵא וְקוֹנֶה דְּבָרִים שֶׁהֵן לְצֹרֶךְ
15 הַשַּׁבָּת מִמַּאֲכָל וּמַשְׁקֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ.
16 וְכָל הַמַּרְבֶּה בְּדָבָר זֶה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[20].

20) "אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו" (שאם עוסק גופו במצוה מקבל שכר יותר. קידושין דף מ"א עמוד ב').

17 ז. אֵיזֶהוּ עֹנֶג? זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים[21], שֶׁצָּרִיךְ לְתַקֵּן
18 תַּבְשִׁיל שָׁמֵן[22] בְּיוֹתֵר וּמַשְׁקֶה מְבֻשָּׂם לְשַׁבָּת - הַכֹּל
19 לְפִי מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם. וְכָל הַמַּרְבֶּה בְּהוֹצָאַת שַׁבָּת
20 וּבְתִקּוּן מַאֲכָלִים רַבִּים וְטוֹבִים - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[23].
21 וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת - אֲפִלּוּ לֹא עָשָׂה אֶלָּא שֶׁלֶּךְ
22 וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִשּׁוּם כְּבוֹד שַׁבָּת, הֲרֵי זֶה עֹנֶג שַׁבָּת[24].
23 וְאֵינוֹ חַיָּב לְהָצֵר לְעַצְמוֹ וְלִשְׁאֹל מֵאֲחֵרִים כְּדֵי
24 לְהַרְבּוֹת בְּמַאֲכָל בְּשַׁבָּת[25]. אָמְרוּ חֲכָמִים
25 הָרִאשׁוֹנִים[26]: עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל[27], וְאַל תִּצְטָרֵךְ
26 לַבְּרִיּוֹת[28].

21) מסכת שבת דף קי"ח עמוד ב'. 22) [כן הוא בדברי רב נסים גאון בהקדמתו לספר המפתח למסכת ברכות: "ואכילת הטמון והאליה לא נעלם אפילו מהנשים". וכן כתב רז"ה בפרק ג' דשבת: "ולהזמין, לבשל ולהטמין, ולענג את השבת ולהשמין"]. 23) "כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה, חוץ מהוצאת שבת ויום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו, ואם הוסיף מוסיפין לו" (מסכת ביצה דף ט"ז עמוד א'). 24) מסכת שבת דף קי"ח עמוד ב'. 25) ומה שאמרו חכמים "כתוב (נחמה פרק ח' פסוק י') לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע", - היינו כשיש לו משכנות לפרוע חובו, רק שאין לו כסף תחת ידו (תוספות ביצה דף ט"ו עמוד ב'). ואף על פי כן חייב לצמצם אכילתו בשאר ימות החול כדי לכבד את השבת בתוספת תבשילין. 26) מסכת פסחים דף קי"ב עמוד א'. 27) שיאכל סעודותיו בצמצום ודיו בשתי סעודות כמו בימות החול. 28) ליטול מקופה של צדקה. אבל מי שנצרך לקופה גם כל ימות החול, אז מוטלת חובה על גבאי הצדקה לפרנסו בשבת יותר מבימות החול (טור או"ח רמ"ב), וראה להלן הלכה ט'.

27 ח. מִי שֶׁהָיָה עָנֹג וְעָשִׁיר, וַהֲרֵי כָּל יָמָיו כְּשַׁבָּת -
28 צָרִיךְ לְשַׁנּוֹת מַאֲכַל שַׁבָּת מִמַּאֲכַל הַחֹל. וְאִם אִי
29 אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת - מְשַׁנֶּה זְמַן הָאֲכִילָה[29]: אִם הָיָה רָגִיל
30 לְהַקְדִּים - מְאַחֵר[30], וְאִם הָיָה רָגִיל לְאַחֵר - מַקְדִּים.

29) מסכת שבת קף קי"ט עמוד א'. כדי שיהא היכר בסעודתו שהוא לכבוד השבת. 30) אבל לא יותר מדאי שלא ירעב ויתבטל מעונג שבת (שו"ע או"ח סימן רפ"ח).

31 ט. חַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת בְּשַׁבָּת[31]: אַחַת
32 עַרְבִית, וְאַחַת שַׁחֲרִית, וְאַחַת בְּמִנְחָה[32]. וְצָרִיךְ
33 לְהִזָּהֵר בְּשָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת אֵלּוּ, שֶׁלֹּא יִפְחֹת מֵהֶן כְּלָל.
34 וַאֲפִלּוּ עָנִי, הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה, סוֹעֵד שָׁלֹשׁ
35 סְעֻדּוֹת[33]. וְאִם הָיָה חוֹלֶה מֵרֹב הָאֲכִילָה, אוֹ שֶׁהָיָה
36 מִתְעַנֶּה[34] תָּמִיד[35] - פָּטוּר מִשָּׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[36]. וְצָרִיךְ
37 לִקְבֹּעַ כָּל סְעֻדָּה מִשְּׁלָשְׁתָּן עַל הַיַּיִן[37], וְלִבְצֹעַ עַל
38 שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת[38]. וְכֵן בְּיָמִים טוֹבִים[39].

31) "תנו רבנן, חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת, שנאמר (שמות פרק ט"ז פסוק כ"ה) "אכלוהו היום, כי שבת היום לה', היום לא תמצאוהו בשדה" – שלש פעמים היום,

מכאן לשלש סעודות בשבת" (מסכת שבת דף קי"ז עמוד ב' לדעת רבנן החולקים על רבי חידקא שהצריך ארבע סעודות). 32) ויש אומרים שאין חיוב בזמנים הללו, והעיקר רק לאכול בשבת שלש סעודות (הרב המגיד). 33) מסכת פאה פרק ח' משנה ז' וראה למעלה הלכה ז'. 34) כגון תענית חלום (ראה בפרק א' מהלכות תענית) ולהלן בהלכה י"ב. 35) בכ"י חסרה תיבת "תמיד" וראה בכסף משנה. 36) מסכת ברכות דף מ"ב עמוד ב' והיינו שישתה יין גם בסעודה שלישית. אבל חובת קידוש על היין אינה אלא ביום ובלילה (כ"מ). 37) מסכת ברכות דף מ"ב עמוד ב' והיינו שישתה יין גם בסעודה שלישית. אבל חובת קידוש על היין אינה אלא ביום ובלילה (כ"מ). 38) "אמר רבי אבא חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת, דכתיב (שמות פרק ט"ז פסוק כ"ב) "לחם משנה", ואמר רב אשי: ראיתי לרב שאחז שתי ככרות בשעת הברכה ובצע אחד מהם, אמר: "לקטו" כתיב (מסכת שבת דף קי"ז עמוד ב'). ובס' שבלי הלקט כתב שבסעודה שלישית אין צריך לחם משנה, אבל כל הפוסקים לא הכריעו כן. וכתב בתשובת שבות יעקב, שאם יש לו רק ככר שלם אחד וחצי ככר די בזה, שמבואר (מסכת ברכות דף ג' עמוד ב') משמורה ופלגא תרי משמורות חשיב להו, כמו כן ככר וחצי נחשבים לשתים. 39) שגם ביום טוב לא ירד המן ובערב יום טוב היה להם לחם משנה (תוספות מסכת ביצה דף ב' עמוד ב' מדברי המכילתא בשלח).

י. אֲכִילַת בָּשָׂר וּשְׁתִיַּת יַיִן בְּשַׁבָּת - עֹנֶג הוּא לוֹ[40]. וָהוּא, שֶׁהָיְתָה יָדוֹ מַשֶּׂגֶת[41]. וְאָסוּר לִקְבֹּעַ סְעֻדָּה עַל הַיַּיִן בְּשַׁבָּת וּבְיָמִים טוֹבִים בִּשְׁעַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ[42]. אֶלָּא כָּךְ הָיָה מִנְהַג הַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים: מִתְפַּלֵּל אָדָם בְּשַׁבָּת שַׁחֲרִית וּמוּסָף בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְיָבוֹא לְבֵיתוֹ וְיִסְעֹד סְעֻדָּה שְׁנִיָּה, וְיֵלֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, יִקְרָא וְיִשְׁנֶה עַד הַמִّנְחָה, וְיִתְפַּלֵּל מִנְחָה, וְאַחַר כָּךְ יִקְבַּע סְעֻדָּה שְׁלִישִׁית עַל הַיַּיִן, וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת.

40) מסכת שבת דף קי"ט עמוד א'. שכיון שהוא עונג – מצוה לעשותו בשבת, שהרי נאמר (ישעיה פרק נ"ח פסוק י"ג): "וקראת לשבת עונג". וראה למעלה בהלכה א'. 41) ראה למעלה הלכה ז'. 42) מסכת גיטין דף ל"ח עמוד ב' והובאה למעלה בהלכה ד'.

יא. אָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיְּהַלֵּךְ בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת יוֹתֵר מִשֶּׁלֹּשׁ פַּרְסָאוֹת[43] מִתְּחִלַּת הַיּוֹם, כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ[44] וְעוֹד הַיּוֹם רַב, וְיָכִין סְעֻדָּה לְשַׁבָּת[45]; שֶׁהֲרֵי אֵין אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יוֹדְעִין שֶׁהַיּוֹם יָבוֹא כְּדֵי לְהָכִין לוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיָה מִתְאָרֵחַ אֵצֶל אֲחֵרִים; שֶׁהוּא מְבַיְּשָׁן, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֵכִינוּ לָהֶן דָּבָר הָרָאוּי לְאוֹרְחִין.

43) מסכת סוכה דף מ"ד עמוד ב' וכל פרסה – ארבעה מילין, שהן שמונת אלפים אמה. 44) וכשמהלך בעגלה או ברכבת אסור לנסוע דרך שיש בה משך זמן הילוך שלש פרסאות ברגל (ב"ח רמט). 45) מסכת פסחים דף ס"ח עמוד ב' ומסכת ברכות דף ל"א עמוד ב'.

יב. אָסוּר לְהִתְעַנּוֹת[46] וְלִזְעֹק וּלְהִתְחַנֵּן וּלְבַקֵּשׁ רַחֲמִים בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ בְּצָרָה מִן הַצָّרוֹת, שֶׁהַצִּבּוּר מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן - אֵין מִתְעַנִּין וְלֹא מַתְרִיעִין בְּשַׁבָּת[47], וְלֹא בְּיָמִים טוֹבִים; חוּץ[48] מֵעִיר שֶׁהִקִּיפוּהָ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ נָהָר, אוֹ סְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת[49] בַּיָּם[50] - שֶׁמַּתְרִיעִין עֲלֵיהֶן בְּשַׁבָּת לְעָזְרָן[51], וּמִתְחַנְּנִין וּמְבַקְּשִׁין עֲלֵיהֶן רַחֲמִים.

46) ש"מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבא על הצבור . . . ומצוה מדברי סופרים להתענות על כל צרה . . ." (רבינו בפרק א' מהלכות תענית). 47) וכל זה לענין תענית ותרועות, אבל לענין הצלה, כבר כתב רבינו (פרק ב') שאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש, ומחללין שבת להציל אפילו יחיד מישראל. 48) משנה במסכת תענית דף י"ט עמוד א'. 49) שהסער טורפה ואילך וקרובה להשתבר. 50) ראה למעלה פרק ב' הלכה כ"ד. 51) [ראה בפרק א' מהלכות תענית הלכה ו' שכתב: "אין תוקעין אלא – לעזור אותם ולהצילן". וכן יש לפרש כאן].

יג. אֵין צָרִין עַל עֲיָרוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת[52]; כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעַת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה עֲלֵיהֶן, וְלֹא יִהְיוּ מְבֹהָלִים וּטְרוּדִים בְּשַׁבָּת. אֵין מַפְלִיגִין[53] בִּסְפִינָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת; כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו קֹדֶם הַשַּׁבָּת, וְלֹא יִצְטַעֵר יוֹתֵר מִדַּי[54]. וְלִדְבַר מִצְוָה - מַפְלִיג בַּיָּם אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וּפוֹסֵק[55] עִמּוֹ לִשְׁבֹּת, וְאֵינוֹ שׁוֹבֵת[56]. וּמִצֹּר לְצִידוֹן[57] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֲפִלּוּ לִדְבַר הָרְשׁוּת מֻתָּר לְהַפְלִיג בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא יַפְלִיג בְּעֶרֶב שַׁבָּת כְּלָל - אֵין מַפְלִיגִין[58].

52) מסכת שבת דף י"ט עמוד א'. "ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת, שנאמר (דברים פרק כ' פסוק כ') עד רדתה, ואפילו בשבת, בין מלחמת מצוה בין מלחמת הרשות" (רבינו פרק ו' מהלכות מלכים). 53) מסכת שבת שם. ובכ"י הגירסא "ומפני זה אין מפליגין". 54) לפי שכל המפליגים בימים המלוחים יש להם בג' ימים הראשונים צער ובלבול ושנוי וסת וגופם משתבר מנענוע הספינה, ואין רוחם חוזרת עד שלשה ימים. 55) ומתנה עם הנכרי שישבות בשבת. 56) אם אחר כך לא ישבות הגוי. 57) שאין ביניהן אלא מהלך יום אחד. 58) מסכת פסחים דף נ' עמוד ב' שכיון שקבלו אבותם מנהג זה, אסור לבטלו, שנאמר (משלי פרק א' פסוק ח') "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך".

יד. תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה - מֵעֹנֶג שַׁבָּת הוּא[59]. לְפִיכָךְ עוֹנַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַבְּרִיאִים, מְשַׁמְּשִׁין מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת[60]. וּמֻתָּר לִבְעֹל בְּתוּלָה לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת, וְאֵין בָּזֶה לֹא מִשּׁוּם חוֹבֵל וְלֹא מִשּׁוּם צַעַר לָהּ[61].

59) מסכת כתובות דף ס"ב עמוד ב'. 60) חכמים דרשו על

הכתוב (תהילים פרק א' פסוק ג') "אשר פריו יתן בעתו" זה עונת תלמידי חכמים בליל שבת, שהוא ליל תענוג ושביתה והנאת הגוף (רש"י). 61) מסכת כתובות דף ז' עמוד א'. מפני שדם הבתולים אינו מובלע בכותלי בית הרחם, אלא כנוס הוא שם כמופקד ומוצנע בתוך הכלי, וזה פתחו שיצא הדם מתוכו, ואינו עושה חבורה.

טו. הַשַּׁבָּת וַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד שְׁאָר כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה[62]. וְהַשַּׁבָּת הִיא הָאוֹת שֶׁבֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבֵינֵנוּ לְעוֹלָם. לְפִיכָךְ, כָּל הָעוֹבֵר עַל שְׁאָר הַמִּצְוֹת - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל; אֲבָל הַמְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא - הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וּשְׁנֵיהֶם כְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְכָל דִּבְרֵיהֶם. לְפִיכָךְ מְשַׁבֵּחַ הַנָּבִיא וְאוֹמֵר: אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת, וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ, שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְגוֹמֵר. וְכָל הַשּׁוֹמֵר אֶת הַשַּׁבָּת כְּהִלְכָתָהּ, וּמְכַבְּדָהּ וּמְעַנְּגָהּ כְּפִי כֹּחוֹ - כְּבָר מִפֹּרָשׁ בַּקַּבָּלָה שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה יָתֵר עַל הַשָּׂכָר הַצָּפוּן לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז תִּתְעַנַּג עַל ה', וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ, וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ, כִּי פִי ה' דִּבֵּר.

62) שנאמר (נחמיה פרק ט' פסוקים י"ג־י"ד) "ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים, ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חוקים ומצות טובים, ואת שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחוקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך" (ירושלמי מסכת נדרים פרק ג' הלכה ט'), הרי שהשבת שקולה כנגד כל המצוות. וכן הוא בחולין דף ה' עמוד א'. ועבודה זרה, שנאמר (במדבר פרק ט"ו פסוק כ"ב) "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה' ביד משה" ואמרו חכמים (מסכת הוריות דף ח' עמוד א') שבעובד עבודה זרה הכתוב מדבר.

הִלְכוֹת עֵרוּבִין

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[1], וְאֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן[2].

וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) חכמים הראשונים נקראים סופרים, ראה דברי הימים־א ב, נה. ועזרא ז, ו. ועיין ב'ירושלמי' שקלים (פ"ה ה"א) למה נקראו חכמים הראשונים סופרים. 2) של תרי"ג מצוות שנאמרו למשה בסיני (מכות כג:). בניגוד לבעל 'הלכות גדולות' שמנה בין תרי"ג המצוות גם כמה מצוות דרבנן. וראה ב'ספר המצוות' שרש ראשון, וברמב"ן ו'מגילת אסתר' שם.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

3) נתבאר בו בכלל, עניין העירוב מהו, וכיצד הוא, ומאי זה דבר הוא, ומקום הנחתו, וזמן עשייתו, ומי הוא העושהו. ונתבאר כל זה בעניין עירובי החצרות ושיתוף המבואות.

א. חָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁכֵנִים[4] הַרְבֵּה, כָּל אֶחָד מֵהֶם בְּבֵית לְעַצְמוֹ - דִּין תּוֹרָה הוּא, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן מַתִּירִין לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר, וּמִבָּתִּים לֶחָצֵר, וּמֵהֶחָצֵר לַבָּתִּים; מִפְּנֵי שֶׁכָּל הֶחָצֵר רְשׁוּת הַיָּחִיד אַחַת, וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ. וְכֵן הַדִּין בְּמָבוֹי[5] שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְחִי אוֹ קוֹרָה[6], שֶׁיִּהְיוּ כָּל בְּנֵי הַמָּבוֹי מֻתָּרִים לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ, וּמֵחֲצֵרוֹת לַמָּבוֹי, וּמִמָּבוֹי לַחֲצֵרוֹת; שֶׁכָּל הַמָּבוֹי רְשׁוּת הַיָּחִיד[7] הוּא. וְכֵן הַדִּין בִּמְדִינָה שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת חוֹמָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, שֵׁיֵּשׁ לָהּ דְּלָתוֹת וְנִנְעָלוֹת[8] בַּלַּיְלָה, שֶׁכֻּלָּהּ רְשׁוּת הַיָּחִיד הִיא. זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה.

4) דיירים הגרים בתוך אותה חצר. 5) הבתים היו בנויים סביב לשלש רוחות של חצר, ופתוחים לאותו ריוח שבאמצע שנקרא 'חצר'. ומן החצר נכנסים לרחוב שנקרא 'מבוי', והרבה חצרות פתוחות למבוי. ונקרא מבוי, מפני שעל־ידו באים לחצרות, והוא מלשון "הראנו נא את מבוא העיר" (שופטים א, כד). 6) זה לשון רבינו (פי"ז מהלכות שבת ה"ב): "היאך מתירים מבוי הסתום [משלש רוחותיו], עושה לו ברוח רביעית לחי (קרש) אחד (שהוא כמחיצה ברוח רביעית) או עושה עליו קורה (שעל־ידי־זה יהיה היכר, שלא יבואו לטעות ולטלטל ברשות הרבים גמורה, וגם שלא יבואו לטלטל משם ולחוץ) ודיו, ותחשב אותה קורה או אותו לחי כאילו סתם רוח רביעית, ויעשה רשות היחיד ויהיה מותר לטלטל בכולו, שדין תורה - בשלש מחיצות בלבד מותר לטלטל, ומדברי סופרים היא הרוח הרביעית, ולפיכך די לה בלחי או קורה". 7) בכת"י הגירסא: "רשות אחת". 8) בכת"י הגירסא: "ננעלות", וכן הוא ב'מגיד משנה'. וזה מתאים למה שכתב רבינו בפי"ז מהל' שבת ה"י: "ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה, אבל צריך שיהיו ראויות להנעל". ולפי נוסחתנו, נראה שצריך שיהיו נעולות (ועיין כסף־משנה פי"ז שם בשם הרשב"א).

ב. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים אָסוּר לִשְׁכֵנִים לְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲלֻקָּה בְּדִיּוּרִין, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ[9] כָּל הַשְּׁכֵנִים כֻּלָּן מֵעֶרֶב שַׁבָּת. אֶחָד חָצֵר, וְאֶחָד מָבוֹי, וְאֶחָד הַמְּדִינָה. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת שְׁלֹמֹה וּבֵית דִּינוֹ[10].

9) עירובי חצרות. 10) בעירובין כא: "אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שתיקן שלמה עירובין - יצתה בת־קול ואמרה (משלי כג, טו) בני אם חכם לבך, ישמח לבי גם אני וכו'". "ועד שלמה המלך לא נתקן ענין העירוב, כי היו שרויים עד אז במלחמות עם האויבים, ובמחנה מלחמה פטורין מלערב (ראה בסמוך) עד שבא שלמה, ובימיו נתן הקדוש־ברוך־הוא שלום בארץ" (רב האי גאון בתשובה המובאה בסמ"ג תחילת הלכות עירובין).

ג. וְכֵן[11] יוֹשְׁבֵי אֹהָלִים[12] אוֹ סֻכּוֹת אוֹ מַחֲנֶה[13] שֶׁהִקִּיפוּהוּ מְחִצָּה - אֵין מְטַלְטְלִין מֵאֹהֶל לְאֹהֶל עַד שֶׁיְּעָרְבוּ כֻּלָּן[14]. אֲבָל שַׁיָּרָא[15] שֶׁהִקִּיפָה מְחִצָּה - אֵין צְרִיכִין לְעָרֵב, אֶלָּא מוֹצִיאִין מֵאֹהֶל לְאֹהֶל בְּלֹא עֵרוּב; לְפִי שֶׁהֵן כֻּלָּן מְעֹרָבִין, וְאֵין אוֹתָן אֹהָלִים קְבוּעִין לָהֶן.

11) ירושלמי' (עירובין פ"א ה"י). 12) הקבועים (מגיד־משנה). 13) שחונים שם אנשים שלא להילחם, אבל במחנה מלחמה פטורין מלערב, כמו שכתב רבינו (הל' מלכים פ"ו הי"ג) ארבעה דברים פטרו במחנה, ואחד מהם שפטורים מלערב עירובי חצרות במחנה, אלא מטלטלין מאוהל לאוהל ומסוכה לסוכה. 14) לפי שכל אלו קבועים הם, ולפיכך כל אחד ואחד הוא רשות לעצמו. 15) שהולכת לדרכה ואין האהלים קבועים - כולם כרשות אחת, ועיין 'מגיד משנה'. ומקור דברי רבינו ב'ירושלמי' סוף פרק ראשון מעירובין: "אהלים שבמחנה - צריכין עירוב, אהלים שבשיירה - אינן צריכין עירוב", אבל בתוספתא פרק ב, הגירסא להיפך. וכן הוא ב'ירושלמי' לפי נוסחת הריטב"א.

1 **ד. ומִפְּנֵי מָה תִּקֵּן שְׁלֹמֹה דָּבָר זֶה? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ**
2 **הָעָם וְיֹאמְרוּ: כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא מִן הַחֲצֵרוֹת**
3 **לִרְחוֹבוֹת הַמְּדִינָה[16] וּשְׁוָקֶיהָ וּלְהַכְנִיס מֵהֶם לַחֲצֵרוֹת,**
4 **כָּךְ מֻתָּר לְהוֹצִיא מִן הַמְּדִינָה לַשָּׂדֶה[17] וּלְהַכְנִיס מִן**
5 **הַשָּׂדֶה לַמְּדִינָה; וְיַחְשְׁבוּ, שֶׁהַשְּׁוָקִים וְהָרְחוֹבוֹת -**
6 **הוֹאִיל וְהֵן רְשׁוּת לַכֹּל, הֲרֵי הֵן כַּשָּׂדוֹת וְכַמִּדְבָּרוֹת[18];**
7 **וְיֹאמְרוּ, שֶׁהַחֲצֵרוֹת בִּלְבַד הֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד; וִידַמּוּ,**
8 **שֶׁאֵין הַהוֹצָאָה מְלָאכָה וְשֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס**
9 **מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים[19].**

16) כשהיא מוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים (למעלה ה"א). 17) [דברים אלו צריכים עיון, שהרי שדה הוא כרמלית (פי"ד משבת ה"ד), והיה לו לכתוב "מן המדינה לרשות הרבים"]. 18) ראה פי"ד מהלכות שבת ה"א. 19) כל זה לענין שיתופי מבואות שיחשבו שהשווקים הם רשות הרבים, ושוב תיקן גם עירובי חצרות שיחשבו שגם החצר היא כמו רשות הרבים, וכמו שכתב בסמוך בהלכה ה'.

10 **ה. לְפִיכָךְ תִּקֵּן, שֶׁכָּל רְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁתְּחֻלֵּק בְּדִיּוּרִין,**
11 **וְיֹאחַז כָּל אֶחָד וְאֶחָד בָּהּ רְשׁוּת לְעַצְמוֹ, וְיִשָּׁאֵר**
12 **מִמֶּנָּה מָקוֹם בִּרְשׁוּת כֻּלָּן[20] וְיַד כֻּלָּן שָׁוָה בּוֹ, כְּגוֹן**
13 **חָצֵר לַבָּתִּים - שֶׁנַּחְשֹׁב אוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁיַּד כֻּלָּן שָׁוָה**
14 **בּוֹ כְּאִלּוּ הוּא רְשׁוּת לָרַבִּים, וְנֶחְשָׁב כָּל מָקוֹם**
15 **וּמָקוֹם, שֶׁאָחַז כָּל אֶחָד מִן הַשְּׁכֵנִים וַחֲלָקוֹ לְעַצְמוֹ,**
16 **שֶׁהוּא בִּלְבַד רְשׁוּת הַיָּחִיד, וְיִהְיֶה אָסוּר לְהוֹצִיא**
17 **מֵרְשׁוּת שֶׁחָלַק לְעַצְמוֹ לִרְשׁוּת שֶׁיַּד כֻּלָּם שָׁוָה בּוֹ,**
18 **כְּמוֹ שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים;**
19 **אֶלָּא יִשְׁתַּמֵּשׁ כָּל אֶחָד בְּרְשׁוּת שֶׁחָלַק לְעַצְמוֹ בִּלְבַד,**
20 **עַד שֶׁיִּעָרְבוּ כֻּלָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל רְשׁוּת הַיָּחִיד.**

20) דעת רבינו שלא תיקנו עירוב רק בבתים שיש להם חצר משותפת, וכן נראה מדברי המשנה והגמרא (במסכת עירובין) שלא הוזכר בכל מקום אלא "עירובי חצרות" או "שיתופי מבואות", ולא מצינו "עירובי בתים" ('תפארת ישראל' עירובין פרק ז), אבל ה'תוספות יום טוב' (שם) הוכיח מן המשנה, שגם בדירות בלי חצר משותפת יש דין עירוב, אבל הפוסקים חולקים עליו.

21 **ו. ומַה[21] הוּא הָעֵרוּב הַזֶּה? הוּא שֶׁיִּתְעָרְבוּ בְּמַאֲכָל**
22 **אֶחָד, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת. כְּלוֹמַר, שֶׁכֻּלָּנוּ**
23 **מְעֹרָבִין וְאוֹכֵל אֶחָד לְכֻלָּנוּ, וְאֵין כָּל אֶחָד מִמֶּנּוּ חוֹלֵק**
24 **רְשׁוּת מֵחֲבֵרוֹ, אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁיַּד כֻּלָּנוּ שָׁוָה בְּמָקוֹם זֶה**
25 **שֶׁנִּשְׁאַר לְכֻלָּנוּ, כָּךְ יַד כֻּלָּנוּ שָׁוָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּאָחֵז**
26 **כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ, וַהֲרֵי כֻּלָּנוּ רְשׁוּת אֶחָד. וּבַמַּעֲשֶׂה**
27 **הַזֶּה לֹא יָבוֹאוּ לִטְעוּת וּלְדַמּוֹת, שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא**
28 **וּלְהַכְנִיס מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים.**

21) עירובין מט, א.

29 **ז. הָעֵרוּב שֶׁעוֹשִׂים בְּנֵי הֶחָצֵר זֶה עִם זֶה - הוּא**
30 **הַנִּקְרָא עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת; וְשֶׁעוֹשִׂין אַנְשֵׁי מָבוֹי זֶה עִם**
31 **זֶה אוֹ כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה - הוּא הַנִּקְרָא שִׁתּוּף.**

32 **ח. אֵין[22] מְעָרְבִין בַּחֲצֵרוֹת אֶלָּא בְּפַת שְׁלֵמָה[23] בִּלְבַד.**
33 **אֲפִלּוּ כִּכָּר מַאֲפֵה סְאָה וְהִיא פְּרוּסָה - אֵין מְעָרְבִין**
34 **בָּהּ; הָיְתָה שְׁלֵמָה וְהִיא כְּאִסָּר[24] - מְעָרְבִין בָּהּ. וּכְשֵׁם**
35 **שֶׁמְּעָרְבִין בְּפַת תְּבוּאָה, כָּךְ מְעָרְבִין בְּפַת אֹרֶז[25] וּבְפַת**
36 **עֲדָשִׁים; אֲבָל לֹא בְּפַת דֹּחַן[26]. וְשִׁתּוּף[27] - בֵּין בְּפַת**
37 **בֵּין בְּשִׂאָר אֳכָלִים. בְּכָל אֹכֶל מִשְׁתַּתְּפִין[28], חוּץ מִן**
38 **הַמַּיִם בִּפְנֵי עַצְמָן אוֹ מֶלַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ[29]. וְכֵן כְּמֵהִין**
39 **וּפִטְרִיּוֹת - אֵין מִשְׁתַּתְּפִין בָּהֶן, שֶׁאֵינָן חֲשׁוּבִין**
40 **כָּאֳכָלִים[30]. עֵרֶב מַיִם עִם מֶלַח - נַעֲשָׂה כְּמוּרְיָס[31]**
41 **וּמִשְׁתַּתְּפִין.**

22) משנה, בעירובין פ, ב. 23) "שגובין חלה אחת שלימה מכל בית ובית" (להלן הלכה טז) "משום איבה" שיבואו לידי מחלוקת, שיאמר: "אני נותן שלמה וחברי פרוסה?" (עירובין פא.). 24) הנקרא בלשון התלמוד "איסר האיטלקי" (קידושין ב.), והוא מטבע של כסף (רש"י שם), אחד מעשרים וארבעה בדינר (בבא־מציעא נא:), ומשקלו 4 שעורות (רבינו בפירוש המשניות מקוואות פ"ט). 25) שדרך לאפות מהם לחם ('רבינו יהונתן'), והוא הדין עדשים. 26) שנקרא "הירזע", שאין דרך לעשות ממנו פת (ראה למעלה בפ"ג ברכות ה"י). 27) של אנשי מבוי, זה עם זה. 28) משנה בעירובין כו, ב. 29) שאינו חשוב מאכל (שם כז.). 30) הגאון רבינו אליהו מוילנה בביאוריו לשו"ע או"ח (סי' שפו סקט"ז) תמה על זה, הלא כמהין ופטריות מבושלים, הם אוכלים? ולכן החליט הגאון, כי טעות נפלה כאן בהבנת דברי הגמרא ע"י חסרון בדפוס, כי במשנה אמרו "בכל מערבין ומשתתפין - חוץ מן המים ומן המלח, והכל ניקח בכסף מעשר - חוץ מן המים והמלח", ועל זה שאלו שם בתלמוד "ותו ליכא? והוא איכא (הלא יש) כמהין ופטריות? אלא שמע־מינה אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ", וכשאמרו במשנה "חוץ מן המים ומן המלח", הכוונה גם כמהין ופטריות, וחשבו מפרשי התלמוד שזה סובב על הדין הראשון המוזכר במשנה "בכל מערבין ומשתתפין", אבל האמת היא שכאן חסרה התיבה "וכו'", וכל הענין סובב על הדין השני של "הכל ניקח בכסף מעשר", כי בכסף מעשר ניקח רק דבר שהוא "גידולי קרקע", וכמהין ופטריות גדלים מן האויר,

אבל לענין שיתופי מבואות, שאין צריך להיות גידולי קרקע, רק דבר מאכל, אפשר להשתמש גם בכמהין ופטריות. 31) ציר של דגים מלוחים, וראוי לאכלו עם לחם.

ט. וְכַמָּה[32] שִׁעוּר הָאֹכֶל שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִין בּוֹ? כִּגְרוֹגֶרֶת[33] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי הַמָּבוֹי אוֹ מִבְּנֵי הַמְּדִינָה. וְהוּא[34], שֶׁיִּהְיוּ שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה[35] אוֹ פָּחוֹת. אֲבָל[36] אִם הָיוּ מְרֻבִּים עַל זֶה - שִׁעוּרוֹ שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת, שֶׁהֵן כִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה גְּרוֹגְרוֹת, שֶׁהֵן כְּשֵׁשׁ בֵּיצִים בֵּינוֹנִיּוֹת. אֲפִלּוּ הָיוּ הַמִּשְׁתַּתְּפִין אֲלָפִים וּרְבָבוֹת[37] - שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת לְכֻלָּן.

32) משנה, עירובין פב, ב. 33) תאנה יבשה, ושיעורה לפי המדה הנהוגה היום שישית דצי־ליטר. 34) משנה, עירובין פ, ב. 35) שאז מגיע לכל אחד שיעור כגרוגרת. 36) משנה, עירובין שם. 37) עירובין, שם.

י. כָּל אֹכֶל[38] שֶׁהוּא נֶאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא, כְּגוֹן פַּת וּמִינֵי דָגָן[39] וּבָשָׂר חַי, אִם נִשְׁתַּתְּפוּ בּוֹ - שִׁעוּרוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת; וְכֹל שֶׁהוּא לִפְתָּן[40] וְדֶרֶךְ הָעָם לֶאֱכֹל בּוֹ פִּתָּן, כְּגוֹן יַיִן מְבֻשָּׁל, וּבָשָׂר צָלִי, וְחֹמֶץ, וּמוּרְיָס, וְזֵיתִים, וְאִמָּהוֹת שֶׁל בְּצָלִים - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לֶאֱכֹל בּוֹ שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת[41].

38) עירובין, כט, א. 39) נוסחא אחרת: "דגים" ('מעשה רוקח'). 40) מעשה קדירה, תבשיל שאוכלים עמו לחם. 41) ואין צריך מזה בעצמו שיעור שתי סעודות.

יא. נִשְׁתַּתְּפוּ[42] בְּיַיִן חַי[43] - שִׁעוּרוֹ שְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת[44] לְכֻלָּן. וְכֵן בְּשֵׁכָר[45] - שְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת. בֵּיצִים - שְׁתַּיִם; וּמִשְׁתַּתְּפִין בָּהֶן וַאֲפִלּוּ הֵן חַיּוֹת[46]. וְרִמּוֹנִים - שְׁנַיִם. אֶתְרוֹג - אֶחָד. חֲמִשָּׁה[47] אֱגוֹזִים. חֲמִשָּׁה אֲפַרְסְקִים[48]. לִיטְרָא[49] שֶׁל יָרָק, בֵּין חַי בֵּין שָׁלוּק. וְאִם הָיָה בָּשִׁיל וְלֹא בָּשִׁיל - אֵין מְעָרְבִין בּוֹ[50], לְפִי שֶׁאֵין רָאוּי לַאֲכִילָה. עוּכְלָא[51] תְּבָלִין. קַב[52] תְּמָרִים. קַב גְּרוֹגָרוֹת[53]. מָנֶה דְּבֵלָה[54]. קַב תַּפּוּחִין. כְּשׁוּת[55] - כְּמֹלֵא הַיָּד. פּוּלִין לַחִין - כְּמֹלֵא הַיָּד. חָזִיז[56] - לִיטְרָא. וְהַתְּרָדִין - הֲרֵי הֵן בִּכְלַל הַיָּרָק וּמְעָרְבִין בָּהֶן. עֲלֵי בְּצָלִים - אֵין מְעָרְבִין בָּהֶן, אֶלָּא אִם הִבְצִילוּ וְנַעֲשָׂה אֹרֶךְ כָּל עָלֶה מֵהֶן זֶרֶת; אֲבָל פָּחוֹת מִכָּאן אֵינוֹ אֹכֶל. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הָאֲמוּרִין - כְּלִכְתָּן הֵן, וּלְפִיכָךְ נָתְנוּ בָּהֶן שִׁעוּרִין אֵלּוּ; וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. וְכָל הָאֲכָלִין מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר הַשִּׁתּוּף[57].

42) עירובין, שם. 43) אבל יין מבושל - שיעורו מזון שתי סעודות, כמבואר בהלכה י. 44) רביעית היא רביעית הלוג, שהיא שיעור ביצה ומחצה, ולפי המדה הנהוגה בזמננו היא שלושת רבעי דצי־ליטר. 45) והוא הדין בכל שאר המשקין חוץ מן המים (שו"ע או"ח סי' שפו). 46) כי לפעמים אוכלים אותה בלי בישול. 47) בכת"י: "עשרה", וכן הוא בגמרא. וראה ב'מגיד משנה'. 48) הם גדולים, וחמשה מהם הוא כמו עשרה אגוזים. 49) שם משקל, ראה בהלכה שלאחר זו. 50) בגמרא עירובין כט, א אמרו כן לענין תרדין, וסובר רבינו שהוא־הדין לשאר ירקות, והראב"ד חולק עליו. 51) שם משקל המבואר בהלכה שלאחר זו. 52) שם מדה שיבואר בהלכה יג. 53) תאנים יבשות. 54) תאנים לחות כותשים אותן במכתשת, ומעמלין אותן בידים ועושים מהן כעיגולי פת (הערוך). 55) מין צמח. 56) בכת"י הגירסא: "חזרת". ובעירובין כח, ב "חזיז", והיא שחת של תבואה כשהוא ירק וגוזזין ואוכלין אותו (רש"י שם כח.). 57) עירובין כט, א: "כל האוכלין מצטרפין . . . במזון שתי סעודות לעירוב", והראב"ד חולק על דין זה, כי המשנה שם מדברת מדין עירובי תחומין, ששם שיעור זה לכל אחד. אבל בשיתופי מבואות שהם לאנשים הרבה - אין מצטרפין מינים הרבה.

יב. לִיטְרָא[58] הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - מְלֹא שְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת. וְעוּכְלָא - חֲצִי רְבִיעִית. וּמָנֶה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - מֵאָה דִינָר. וְהַדִּינָר - שֵׁשׁ מָעִין. וְהַמָּעָה - מִשְׁקַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שְׁעוֹרוֹת. וְהַסֶּלַע - אַרְבָּעָה דִינָרִין. וְהָרְבִיעִית מַחֲזֶקֶת מִן הַמַּיִם אוֹ מִן הַיַּיִן מִשְׁקַל שִׁבְעָה עָשָׂר דִּינָרִין וַחֲצִי דִינָר בְּקֵרוּב. נִמְצָא: הַלִּיטְרָא - מִשְׁקַל חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים דִּינָר, וְהָעוּכְלָא - מִשְׁקַל תִּשְׁעָה דִינָרִין פָּחוֹת רְבִיעַ.

58) כל השיעורים האמורים בהלכה זו, מקורם בדברי הגאונים שדקדקו בזה מדעתם ושקלו ומדדו, ואף רבינו היה מן המדקדקים, והזכיר זאת בהקדמת פירוש המשנה למנחות (מגיד־משנה).

יג. סְאָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם[59] - שֵׁשֶׁת קַבִּין. וְהַקַּב - אַרְבָּעָה לֻגִּין. וְהַלֹּג - אַרְבַּע רְבִיעִיּוֹת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ מִדַּת הָרְבִיעִית וּמִשְׁקָלָהּ. וְאֵלּוּ הַשִּׁעוּרִין שֶׁאָדָם צָרִיךְ לִזְכֹּר אוֹתָן תָּמִיד.

59) שהוזכרה בתורה ובדברי חכמים.

יד. אֹכֶל[60] שֶׁהוּא מֻתָּר בַּאֲכִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר לָזֶה הַמְּעָרֵב - הֲרֵי זֶה מְעָרֵב בּוֹ[61] וּמִשְׁתַּתֵּף בּוֹ. כֵּיצַד? מִשְׁתַּתֵּף הַנָּזִיר בְּיַיִן, וְיִשְׂרָאֵל - בִּתְרוּמָה[62]. וְכֵן הַנּוֹדֵר מֵאֹכֶל זֶה אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנּוּ - מְעָרֵב בּוֹ וּמִשְׁתַּתֵּף בּוֹ; שֶׁאִם אֵינוֹ רָאוּי לָזֶה, הֲרֵי הוּא רָאוּי לְאַחֵר.

60) משנה, עירובין כו, ב. 61) עירובי תחומין, שהרי עירובי חצרות אינם אלא בפת. 62) כשהיא טהורה שהיא מותרת לכהן, ובזמן הזה שהכהנים טמאי מתים, ואין אפר פרה להזאה, אין מערבין בתרומת א"י ('קובץ').

טו. אֲבָל[63] דָּבָר הָאָסוּר לַכֹּל, כְּגוֹן טֶבֶל[64], אֲפִלּוּ טֶבֶל שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים[65], וְכֵן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ כַּהֹגֶן[66], וְכֵן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ כַּהֲלָכָה[67] - אֵין מְעָרְבִין[68] וּמִשְׁתַּתְּפִין בָּהֶן. אֲבָל מְעָרְבִין וּמִשְׁתַּתְּפִין בִּדְמַאי[69], מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לַעֲנִיִּים; וּבְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[70]; וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי

וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ[71], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶת הַחֹמֶשׁ, שֶׁאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב. וּמְעָרְבִין[72] בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי שָׁם לַאֲכִילָה, אֲבָל לֹא בִּגְבוּלִין[73].

63) משנה, עירובין לא, א. 64) תבואה שלא הפרישו ממנה תרומות ומעשרות, "טב - לא, לא טוב לאכול מתבואה זו" (רבינו בפירוש המשניות ברכות פ"ז). 65) שחיוב תרומה ומעשרות שלה הוא רק מדברי חכמים. 66) שהלוי לקח את המעשר שלו לפני שהפרישו מהתבואה תרומה גדולה. 67) כגון שפדה מעשר שני על מטבע שאין עליו צורה, והקדש שפדאו על קרקע. 68) עירובי חצרות ותחומין. 69) פירות עם־הארץ שיש לחשוש שלא הפריש ממנה מעשר. 'דמאי' דא־מאי, אין אנו יודעין מה זה. 70) תרומת מעשר אף־על־פי שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה, שהלוי לקח את המעשר שלו כשהתבואה היתה עוד בשבלים, שאינה חייבת בתרומה גדולה, וראה למעלה בפרק א' מהל' ברכות הי"ט וה"כ. 71) רק הקרן. 72) תוספתא בעירובין פ"ב. והיינו עירובי חצירות שהם בתוך העיר, ולא עירובי תחומין שהם מחוץ לעיר. 73) חוץ לירושלים.

טז. כֵּיצַד[74] מְעָרְבִין בַּחֲצֵרוֹת? גּוֹבִין חַלָּה אַחַת שְׁלֵמָה מִכָּל בַּיִת וּבַיִת[75], וּמַנִּיחִין הַכֹּל בִּכְלִי אֶחָד בְּבַיִת אֶחָד[76] מִבָּתֵּי הֶחָצֵר, אֲפִלּוּ בְּבֵית הַתֶּבֶן אוֹ בְּבֵית הַבָּקָר אוֹ בְּבֵית הָאוֹצָר[77]. אֲבָל אִם נְתָנוֹ בְּבֵית שַׁעַר[78], אֲפִלּוּ בֵּית שַׁעַר שֶׁל יָחִיד, אוֹ בְּאַכְסַדְּרָה אוֹ בְּמִרְפֶּסֶת אוֹ בְּבַיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[79] - אֵינוֹ עֵרוּב[80]. וּכְשֶׁמְּקַבֵּץ הָעֵרוּב[81] מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ[82] עַל מִצְוַת עֵרוּב. וְאוֹמֵר: בְּעֵרוּב זֶה יִהְיֶה מֻתָּר לְכָל בְּנֵי הֶחָצֵר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִבַּיִת לְבַיִת[83] בְּשַׁבָּת. וְיֵשׁ לְקָטָן לִגְבּוֹת עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת[84]. וּבַיִת שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ עֵרוּב, אֵינוֹ צָרִיךְ לִתֵּן אֶת הַפַּת[85]. וְאִם הָיוּ רְגִילִין לְהַנִּיחַ בּוֹ - אֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[86].

74) משנה, עירובין סה, ב. 75) ודעת הראב"ד שאין צורך לגבות חלה שלימה מכל בית ובית אלא גובים קמח מכל אחד ועושים חלה שלימה אחת לכולם (מגיד־משנה). 76) ועל־ידי־זה נחשב כאילו כולם דרים בבית זה (ראה בהלכה ו). 77) כיון שהם ראויים לדירה. 78) כיון ששם דריסת הרגל לכל בני החצר, לא חשוב דירה. 79) סוכה ג, ב. שאינו ראוי לדור בתוכו. 80) "והמנהג בזמן הזה להניח העירוב בבית הכנסת, וכן נהגו הקדמונים, אף־על־פי שבית הכנסת אינו ראוי לדירה מפני קדושתו, שאסור לאכול ולישון בתוכו, העירובין שלנו יש להם דין שיתופי מבואות, שאין צריך להניחו בבית דירה" (רמ"א או"ח סי' שסו, וראה בהלכה יז). 81) לפני שמניחו במקומו, כי על כל המצוות צריכים לברך - עובר (לפני) לעשייתן (פסחים ז:). 82) אף שמצות עירוב הוא מתקנת שלמה המלך ולא מן התורה - בכל זאת מברך "וצונו", כי ה' צונו בתורה (דברים יז, יא) "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", ובכלל זה הם הגזירות התקנות והמנהגות שאמרו חכמים לעשות (רבינו בהל' ממרים פ"א). 83) בדפוס ויניציא, נוסף "ומבית לחצר ומחצר לבית". 84) עירובין לא, א. 85) עירובין מט, א. כי "עירוב משום דירה", שייחשב כאילו כולם גרים באותו בית על־ידי ששמים שם מאכלם, ובעל הבית גר ממילא שם. 86) משנה, גיטין נט, א: "מערבין בבית ישן - מפני דרכי שלום". ובתלמוד שם (ס:) אמרו: "מאי טעמא? - מפני חשדא", ופירש רש"י "הואיל והורגל העירוב באותו בית, אם באת לשנות את מקומו, הנכנסין לאותו בית ולא יראו שם את העירוב יחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב", ורבינו־תם מפרש "שלא יאמרו מפני שחושדים את בעל הבית שגונב את הפת של עירוב, אין מניחין אותו שם", ורבינו מפרש בפירוש המשניות: "לפי שיש להם בזה הנאה, שהבית שמניחים בו העירוב אינו צריך ליתן את הפת", וכן נראה מדבריו כאן.

יז. וְכֵיצַד[87] מִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי? גּוֹבֶה אֹכֶל כִּגְרוֹגֶרֶת מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, אוֹ פָּחוֹת מִכִּגְרוֹגֶרֶת אִם הָיוּ מְרֻבִּין, וּמַנִּיחַ הַכֹּל בִּכְלִי אֶחָד בְּחָצֵר מֵחַצְרוֹת הַמָּבוֹי אוֹ בְּבֵית מִן הַבָּתִּים. אֲפִלּוּ בַּיִת קָטָן[88] אוֹ אַכְסַדְּרָה אוֹ מִרְפֶּסֶת - הֲרֵי זֶה שִׁתּוּף. אֲבָל אִם הִנִּיחוֹ בַּאֲוִיר מָבוֹי - אֵינוֹ שִׁתּוּף. וְאִם[89] הִנִּיחַ הַכְּלִי בְּחָצֵר[90], צָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ הַכְּלִי מִן הַקַּרְקַע טֶפַח, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר[91]. וּמְבָרֵךְ: עַל מִצְוַת עֵרוּב[92]. וְאוֹמֵר: בְּזֶה הַשִּׁתּוּף יִהְיֶה מֻתָּר לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי[93] לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מֵחֲצֵרוֹת לַמָּבוֹי בְּשַׁבָּת.

87) עירובין פה, ב. 88) שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות (סוכה ג.). 89) עירובין עט, ב. 90) הוא־הדין אם הניחו בבית (כסף־משנה). 91) שהוא לעירוב. וכן פירשו הגאונים (רשב"א). ולפי זה, אפילו אם אין צריך לזכות בשבילם, כגון שגבו אוכל מכל בני המבוי. ויש מפרשים שאין צריך להגביה אלא במזכה להם משלו (רש"י ועוד). 92) שגם על שיתוף שייך לשון עירוב, שמעורבין ומשותפין כל החצירות שבמבוי יחד ('משנה ברורה' סי' שצו). 93) ואם רוצים לסמוך על שיתוף במקום עירוב, יאמרו "ומהם לבתים ומבתים להם" (רמ"א סי' שצו).

יח. חָלְקוּ אֶת הָעֵרוּב אוֹ אֶת הַשִּׁתּוּף, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּבַיִת אֶחָד - אֵינוֹ עֵרוּב[94]. אֲבָל אִם מִלְּאוּ אֶת הַכְּלִי מִן הָעֵרוּב וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ מְעַט וְהִנִּיחוּהוּ בִּכְלִי אַחֵר - מֻתָּר[95].

94) "עירוב שמו" (עירובין מט.) שיהיה מעורב ולא מחולק. 95) כיון שלא חלקוהו בכוונה. ודוקא אם שני הכלים בבית אחד (מגיד־משנה).

יט. הַמִּשְׁתַּתְּפִין[96] בְּמָבוֹי צְרִיכִים לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת[97], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכְּחוּ הַתִּינוֹקוֹת תּוֹרַת עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי אֵין הַתִּינוֹקוֹת מַכִּירִין מַה נַּעֲשָׂה בַּמָּבוֹי[98]. לְפִיכָךְ, אִם נִשְׁתַּתְּפוּ בַּמָּבוֹי בְּפַת[99] - סוֹמְכִין עָלָיו, וְאֵין צְרִיכִין

94) "עירוב שמו" (עירובין מט.) שיהיה מעורב ולא מחולק. 95) כיון שלא חלקוהו בכוונה. ודוקא אם שני הכלים בבית אחד (מגיד־משנה).

יט. המשתתפין במבוי צריכים לערב בחצרות[97], כדי שלא ישכחו התינוקות תורת ערוב; שהרי אין התינוקות מכירין מה נעשה במבוי[98]. לפיכך, אם נשתתפו במבוי בפת[99] - סומכין עליו, ואין צריכין

לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת; שֶׁהֲרֵי הַתִּינוֹקוֹת מַכִּירִין בְּפַת[100].
בְּנֵי[101] חֲבוּרָה[102] שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין[103] וְקָדַשׁ עֲלֵיהֶן הַיּוֹם[104]
- פַּת שֶׁעַל הַשֻּׁלְחָן[105] סוֹמְכִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם עֵרוּבֵי
חֲצֵרוֹת. וְאִם רָצוּ לִסְמֹךְ עָלֶיהָ מִשּׁוּם שִׁתּוּף -
סוֹמְכִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְסֻבִּין בֶּחָצֵר.

96) עירובין עא, ב. 97) עם הבתים. 98) ויאמרו - אבותינו לא עירבו. 99) שהניחו פת שלימה בבית שבחצר, כדין עירובי חצירות. 100) מתוך שהפת חיי האדם, לפיכך מכירים בו כשמשתתפים בו ('בית יוסף'). 101) עירובין פה, ב. 102) מאותו מבוי. 103) בבית, ערב שבת בין השמשות. 104) נכנסה השבת באמצע סעודתם, והרי לא עירבו ביניהם. 105) המשותף, ולדעת הרשב"א אף אם הפת הוא של בעל הבית סומכים עליו משום עירוב ושיתוף, כי בזה שהזמינם לאכול, הקנה להם חלק בפת ונעשה שלהם.

כ. לָקַח[106] אֶחָד מִבְּנֵי הֶחָצֵר פַּת אַחַת וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ
לְכָל בְּנֵי הֶחָצֵר; אוֹ שֶׁהוּא אֹכֶל כִּשְׁתֵּי סְעֻדּוֹת,
וְאָמַר: הֲרֵי זֶה לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי - אֵינוֹ צָרִיךְ לִגְבּוֹת
מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד. אֲבָל צָרִיךְ לִזַּכּוֹת לָהֶן בּוֹ עַל יְדֵי
אַחֵר[107]. וְיֵשׁ לוֹ לִזַּכּוֹת עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים,
וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ הָעִבְרִי, וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ; אֲבָל לֹא עַל
יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ
הַכְּנַעֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁיָּדָן כְּיָדוֹ[108]. וְכֵן יֵשׁ לוֹ לִזַּכּוֹת לָהֶן
עַל יְדֵי שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִית, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא קְטַנָּה;
שֶׁהַקָּטָן זוֹכֶה לַאֲחֵרִים בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי
סוֹפְרִים[109]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הֶחָצֵר אוֹ לִבְנֵי
הַמָּבוֹי שֶׁהֲרֵי זִכָּה לָהֶן וְעֵרֵב עֲלֵיהֶן; שֶׁזְּכוּת הִיא
לָהֶן[110], וְזָכִין לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו.

106) משנה, עירובין עט, ב. 107) שיאמר לו קיבל פת זה וזכה בו לכל בני החצר. ועל ידי עצמו אינו יכול לזכות, שכל זמן שהוא בידו לא יצא מרשותו. 108) ולא יצא הפת מרשותו. 109) כי כל ענין עירוב אינו מדברי תורה אלא תקנת שלמה המלך (למעלה ה"ב). 110) שיהיה מותר לטלטל בכל החצר.

כא. אֵין מְעָרְבִין וְלֹא מִשְׁתַּתְּפִין בְּשַׁבָּת, אֶלָּא מִבְּעוֹד
יוֹם[111]. וּמְעָרְבִין עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת[112] וְשִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת
בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סָפֵק מִן הַיּוֹם סָפֵק
מִן הַלַּיְלָה. וּלְעוֹלָם צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הָעֵרוּב אוֹ הַשִּׁתּוּף
מָצוּי וְאֶפְשָׁר לְאָכְלוֹ כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. לְפִיכָךְ[113],
אִם נָפַל עָלָיו גַּל[114], אוֹ אָבַד, אוֹ נִשְׂרַף, אוֹ שֶׁהָיָה
תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת: מִבְּעוֹד יוֹם - אֵינוֹ עֵרוּב,
מִשֶּׁחֲשֵׁכָה[115] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב. וְאִם סָפֵק[116] - הֲרֵי זֶה
עֵרוּב; שֶׁסְּפֵק הָעֵרוּב - כָּשֵׁר.

111) משנה, שבת לד, א. 112) שאינם אלא עירוב רשויות. אבל עירובי תחומין שהם כקנין בית אסור (שבת שם, ועיי"ש בחידושים המיוחסים להר"ן). 113) משנה, עירובין לה, א. 114) של אבנים. 115) שכבר קדש השבת. 116) היינו שבוודאי הניחו שם לפני שבת, ויש ספק אם העירוב היה קיים בעת כניסת השבת, מעמידים את העירוב בחזקתו וכשר, אבל אם יש ספק אם הניחו שם בכלל את העירוב - אסור (שו"ע או"ח סי' שצד).

כב. נָתַן[117] הָעֵרוּב אוֹ הַשִּׁתּוּף בְּמִגְדָּל[118] וְנָעַל עָלָיו,
וְאָבַד הַמַּפְתֵּחַ קֹדֶם שֶׁחֲשֵׁכָה, אִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ
לְהוֹצִיא הָעֵרוּב אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה מְלָאכָה[119] בֵּין
הַשְּׁמָשׁוֹת - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאָבַד, וְאֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי
אִי אֶפְשָׁר לְאָכְלוֹ. הִפְרִישׁ[120] תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר אוֹ
תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְהִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה תְּרוּמָה עַד
שֶׁתֶּחְשַׁךְ - אֵין מְעָרְבִין בָּהּ; שֶׁעֲדַיִן הִיא טֶבֶל כָּל בֵּין
הַשְּׁמָשׁוֹת, וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה סְעֻדָּה הָרְאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם.

117) משנה, עירובין לד, ב. 118) של בנין, שאסור לסתרו בשבת. 119) גמורה, שאסורה מן התורה (ראה בהל' שבת, מפרק ז ואילך). אבל אם אפשר להוציאו משם על ידי איסור דרבנן - עירובו עירוב, כדעת רבי שסובר "כל דבר שהוא משום שבות - לא גזרו עליו בין השמשות". 120) עירובין לו, א.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כלל בו רבינו דיני חיסרון עשיית העירוב בחצרות, רצונו־לומר אם לא נעשה, מה הוא האיסור המגיע מהיעדרו, והתקנה שיש בדבר, כשלא נעשה, והוא ביטול הרשות לאחד מהם. ומי הם הצריכין עירוב, ושעירוב או תקנה הנזכרת מועילה להם. ומי הוא שצריכין לביטול האסור - דבר אחר, רצונו־לומר, כגוי שצריך במקומו שכירות מקום. ובזה נסתיים הפרק.

א. אַנְשֵׁי הֶחָצֵר[2] שֶׁעֵרְבוּ כֻּלָּן, חוּץ מֵאֶחָד מֵהֶן שֶׁלֹּא
עֵרַב עִמָּהֶן, בֵּין מֵזִיד[3] בֵּין שׁוֹגֵחַ - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר
עֲלֵיהֶן[4], וְאָסוּר לְכֻלָּן לְהוֹצִיא מִבָּתֵּיהֶן לֶחָצֵר אוֹ
מֵחָצֵר לְבָתֵּיהֶן. בִּטֵּל לָהֶן זֶה שֶׁלֹּא עֵרַב רְשׁוּת חֲצֵרוֹ
בִּלְבַד[5] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִבָּתֵּיהֶן
לֶחָצֵר וּמֵחָצֵר לְבָתֵּיהֶן; אֲבָל לְבֵיתוֹ - אָסוּר. בִּטֵּל
לָהֶן רְשׁוּת בֵּיתוֹ וּרְשׁוּת חֲצֵרוֹ - הֲרֵי כֻּלָּם מֻתָּרִין. הֵן,
מִפְּנֵי[6] שֶׁעֵרְבוּ, וַהֲרֵי בִּטֵּל לָהֶן רְשׁוּת בֵּיתוֹ וַחֲצֵרוֹ;
וְגַם הוּא מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לוֹ רְשׁוּת, וַהֲרֵי הוּא
כְּאוֹרֵחַ[7] אֶצְלָם, וְהָאוֹרֵחַ אֵינוֹ אוֹסֵר[8].

2) משנה, עירובין סט, ב. 3) שלא רצה לערב, ומה שנאמר במשנה: "אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב", הוא־הדין במזיד, ומשום שכל אחד רגיל לערב עם בני החצר, כדי להקל על תשמישי החצר - נאמר "שכח". 4) לפי שבכל חלק מן החצר, יש רשות לאחד שלא עירב. 5) שאומר "רשותי מבוטלת לכם", ומסתלק מרשותו (או"ח סי' שפ). וכך מצוי, לבטל רשות חצרו, כדי שלא לאסור על האחרים, ולא לבטל רשות ביתו, כמו שלמדונו חכמים: "מנע רבים מתוך ביתך" ('תפארת ישראל'). 6) בנוסח אחר: "כולם מותרין, הן מותרין מפני" (כת"י התימנים).

7) "המתארח בחצר. אפילו נתארח בבית בפני עצמו, אם לא נתארח דרך קבע אלא לשלושים יום או פחות, אינו אוסר על בני החצר, והוא והם מותרים בין בביתו בין בביתם, ואפילו אם האורחים רבים ובעל הבית אחד. אבל אם יש אורחים בלבד, שאין אף בעל הבית אחד ביניהם, אוסרים זה על זה" ('תרומת הדשן' סי' עו). 8) בנוסח אחר: "אינו נאסר" ('מעשה רוקח').

ב. הַמְבַטֵּל[9] רְשׁוּתוֹ סְתָם[10] - רְשׁוּת חֲצֵרוֹ בִּטֵּל, רְשׁוּת בֵּיתוֹ לֹא בִּטֵּל[11]. וְהַמְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לִבְנֵי חָצֵר, צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּפֵרוּשׁ, וְאוֹמֵר: רְשׁוּתִי מְבֻטֶּלֶת לְךָ וּלְךָ וּלְךָ[12]. וְהַיּוֹרֵשׁ מְבַטֵּל רְשׁוּת[13] אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מוֹרִישׁוֹ בְּשַׁבָּת; שֶׁהַיּוֹרֵשׁ קָם תַּחַת מוֹרִישׁוֹ לְכָל דָּבָר. וּבִטּוּל רְשׁוּת בְּשַׁבָּת - מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה[14].

9) עירובין סט, ב. 10) שלא פירש מה הוא מבטל, אלא אמר: רשותי מבוטלת. 11) כמבואר בהלכה הקודמת. 12) עירובין ע, א. ולדעת רש"י, מספיק אם אומר "רשותי מבוטלת לכולכם", ודעת רבינו שלפעמים "רובו ככולו", לכן אם אומר "כולכם" אולי לא נתכוון אלא אל הרוב, וזה הטעם שאנו אומרים בתפלת ראש־השנה "מלוך על כל העולם כולו בכבודך" כפל לשון, שלא נפרש על רובו (ט"ז או"ח סי' שפ). 13) עירובין ע, ב. 14) משנה, עירובין סט, ב: "מאימתי נותנין רשות? בית שמאי אומרים מבעוד יום (כי ביטול רשות הוא הקנאת רשות, ואסור לעשות קנין בשבת). ובית הלל אומרים משחשיכה (מותר אף בשבת, שזהו רק סילוק רשות ולא הקנאה). ואף שבכל מקום אם נאסר למקצת שבת אסור לכל השבת - כאן אם ביטל רשותו בשבת, מותר לטלטל בשבת (עירובין ע:).

ג. בִּטְלוּ[15] אֵלּוּ הַמְעָרְבִין רְשׁוּתָן לָזֶה שֶׁלֹּא עֵרַב - הוּא מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאָר לְבַדּוֹ; וְהֵם אֲסוּרִין, שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לָהֶן רְשׁוּת. וְאֵין אוֹמְרִים: יִהְיוּ כְּאוֹרְחִים אֶצְלוֹ[16]; שֶׁאֵין רַבִּים אוֹרְחִין אֵצֶל אֶחָד[17].

15) משנה, עירובין סט, ב. 16) באורחים ממש אין הבדל בין רבים ליחיד, ואף אם רבים מתארחים אצל יחיד - אין אוסרים עליו, אבל כאן הרי באמת החצר והבתים שייכים להם אלא כדי שיהא מותר לטלטל - נסתלקו מרשותם ('חיי אדם'). 17) והוא־הדין שאין היחיד אורח אצל היחיד (רשב"א).

ד. הָיוּ[18] אֵלּוּ שֶׁלֹּא עֵרְבוּ שְׁנַיִם אוֹ יָתֵר, אִם בִּטְלוּ רְשׁוּתָם לַמְעָרְבִין - הַמְעָרְבִין מֻתָּרִין, וְאֵלּוּ שֶׁלֹּא עֵרְבוּ אֲסוּרִין[19]. וְאֵין הַמְעָרְבִין יְכוֹלִים לְבַטֵּל רְשׁוּתָם לִשְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵרְבוּ; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן אוֹסֵר עַל חֲבֵרוֹ[20]. וַאֲפִלּוּ חָזַר הָאֶחָד שֶׁלֹּא עֵרַב וּבִטֵּל רְשׁוּתוֹ לַשְׁנֵי שֶׁלֹּא עֵרַב[21] - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר; שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבִּטְּלוּ לוֹ הַמְעָרְבִין אָסוּר הָיָה. אֶחָד שֶׁעֵרַב[22] אֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד שֶׁלֹּא עֵרַב, אֲבָל הָאֶחָד שֶׁלֹּא עֵרַב מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד שֶׁעֵרַב.

18) עירובין סט, ב. 19) שאין הרבים נעשים אורחים (רשב"א). 20) גם אחרי שהמערבים ביטלו את רשותם להם (או"ח סי' שפ). 21) אחרי שביטלו המערבים. 22) כאן מדובר כששנים עירבו יחד והשלישי לא עירב עמהם, לכן אם השלישי מבטל רשותו - מותרים השנים בטלטול. אבל "אחד שעירב" - אחד מהשנים שעירבו, אינו יכול לבטל רשותו לשלישי, מפני שעדיין נשארים שנים שלא עירבו זה עם זה, ודברי רבינו "מבטל רשותו לאחד שעירב" - כוונתו כשמת אחד מהשנים, אבל כשהוא חי, ויש שנים שלא עירבו, צריך לבטל לכל אחד ואחד כמבואר למעלה (מגיד־משנה וראב"ד).

ה. כְּשֵׁם[23] שֶׁבַּעַל הַבַּיִת זֶה מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לְבַעַל הַבַּיִת זֶה בְּחָצֵר אַחַת, כָּךְ מְבַטְּלִין מֵחָצֵר לְחָצֵר[24]. וּמְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין. כֵּיצַד[25]? שְׁנַיִם שֶׁשָּׁרוּיִים בְּחָצֵר, וְלֹא עֵרַב אֶחָד מֵהֶן - מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לַשֵּׁנִי, וְנִמְצָא הַשֵּׁנִי מְבַטְּלֶטֶל בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁבִּטֵּל לוֹ חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה צְרָכָיו[26]; וְחוֹזֵר הַשֵּׁנִי וּמְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לָרִאשׁוֹן, וּמְבַטְּלֶטֶל הָרִאשׁוֹן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁבִּטֵּל לוֹ. וְכֵן כַּמָּה פְּעָמִים. וְיֵשׁ בִּטּוּל רְשׁוּת בְּחָרְבָּה[27] כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא בְּחָצֵר[28].

23) עירובין סו, ב. 24) "ששתי חצרות פתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים, אף־על־פי שאין אחת אוסרת על חברתה, אם רצתה האחת לבטל רשותה אצל השניה - היא אסורה וחברתה מותרת" (מגיד־משנה). 25) מבטל וחוזר ומבטל. 26) ובזה שוב זכה בחצרו ורשותו. 27) שאין דיירים בתוכה, ושני בתים פתוחים לתוכה ואוסרים זה על זה אם לא עירבו, והביטול מועיל ביניהם כדרך שמועיל בחצר (מגיד־משנה). 28) ואין אומרים שביטול רשות אינו מועיל אלא בחצר ששם עיקר תשמישם של בני אדם ('משנה ברורה' או"ח סי' שפא).

ו. מִי[29] שֶׁבִּטֵּל רְשׁוּתוֹ וְחָזַר וְטִלְטֵל בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁבִּטֵּל: אִם בְּמֵזִיד הוֹצִיא - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עֲלֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי לֹא עָמַד בְּבִטּוּלוֹ[30]; וְאִם בְּשׁוֹגֵג הוֹצִיא - אֵינוֹ אוֹסֵר, שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּבִטּוּלוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא קָדְמוּ וְהֶחֱזִיקוּ אֵלּוּ שֶׁבִּטֵּל לָהֶן; אֲבָל אִם קָדְמוּ וְהֶחֱזִיקוּ וְהוֹצִיאוּ, אִם חָזַר הוּא וְהוֹצִיא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן[31].

29) משנה, עירובין סט, ב. 30) "שהרי ביטל מעשיו" (פירוש המשניות). 31) משנה, עירובין סא, ב: "אמר רבן גמליאל, מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים (וביטל להם רשותו). ואמר לנו אבא: מהרו והוציאו את הכלים למבוי (כי אם החזקתם ברשותו, אין הצדוקי יכול לחזור מביטולו), עד שלא יוציא ויאסור עליכם (שיחזור ויזכה ברשותו שביטל)".

ז. שְׁנֵי[32] בָּתִּים בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִקִּיפוּם נָכְרִים מִחְצָה[33] בְּשַׁבָּת - אֵין מְבַטְּלִין זֶה לָזֶה, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לְעָרֵב מֵאֶמֶשׁ[34]. אֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר[35]

שֶׁמֵּת[36] וְהִנִּיחַ רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד מִן הַשּׁוּק[37]: אִם מֵת מִבְּעוֹד יוֹם[38] - הֲרֵי הַיּוֹרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי הֶחָצֵר אוֹסֵר עֲלֵיהֶם[39]; וְאִם מֵת מִשֶּׁחֲשֵׁכָה - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶם. וְאֶחָד מִן הַשּׁוּק[40] שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי הֶחָצֵר: אִם מִבְּעוֹד יוֹם מֵת - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן מְעֹרָבִים; וְאִם מֵת מִשֶּׁחֲשֵׁכָה[41] - אוֹסֵר עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁיְּבַטֵּל רְשׁוּת מוֹרִישׁוֹ לָהֶן.

32) עירובין ע, ב. 33) ונעשו כחצר ששני בתים פתוחים לתוכה, ואוסרים זה על זה. 34) וכיון שנאסרו למקצת השבת, נאסרו לכל השבת. 35) שעירב עם בני החצר. 36) ולא נשאר מבני ביתו באותה חצר. 37) שנפלה רשותו בירושה לאחד מבניו הגר במקום אחר, והוא בא בשבת לגור בתוך ביתו של המת (מגיד־משנה). 38) לפני כניסת השבת. 39) שכיון שהותר למקצת שבת - הותר לכל השבת. 40) שהיתה לו דירה בחצר. 41) שאינו יכול לערב עוד.

ח. יִשְׂרָאֵל[42] וְגֵר שֶׁשְּׁרוּיִים בִּמְעָרָה[43] אַחַת, וּמֵת הַגֵּר[44] מִבְּעוֹד יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק יִשְׂרָאֵל אַחַר בִּנְכָסָיו עַד שֶׁחֲשֵׁכָה - הֲרֵי זֶה הַמַּחֲזִיק[45] אוֹסֵר[46] עַד שֶׁיְּבַטֵּל; שֶׁהֲרֵי הוּא כְּיוֹרֵשׁ[47]. וְאִם מֵת הַגֵּר מִשֶּׁחֲשֵׁכָה[48], אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיק יִשְׂרָאֵל אַחַר בִּנְכָסָיו - אֵינוֹ אוֹסֵר עָלָיו, אֶלָּא בְּהֶתֵּרוֹ הָרִאשׁוֹן הוּא עוֹמֵד[49].

42) עירובין ע, ב. 43) ועירבו יחד. ובנוסח אחר: "בחצר אחת" ('מעשה רוקח'). ובברייתא: "במגורה אחת", ומבאר רש"י: "כמין גורן וחלוק לחדרים, והיה לכל אחד פתחו בחצר ואוסרים זה על זה". 44) "וגר שמת ולא הוליד ישראל אחר שנתגייר, אין לו יורשים, אלא כל הקודם והחזיק בנכסיו - זכה" (רבינו בפ"א מהל' זכיה ומתנה ה"ו). 45) שזכה בנכסי הגר. 46) אף־על־פי שבכניסת השבת, היתה דירה זו בלא בעלים ולא היתה אוסרת – אף־על־פי־כן אין אומרים בה: "כיון שהותרה בכניסת השבת - הותרה לכל השבת", הואיל והיתה ראויה שיחזיק בה הישראל מבעוד יום. 47) ויורש יכול לבטל אף־על־פי שעם כניסת השבת היה מורישו חי (למעלה הלכה ז). 48) שכבר קנה העירוב בכניסת השבת. 49) כיון שהותר למקצת שבת - הותר לכולה.

ט. יִשְׂרָאֵל[50] הָדָר עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ עִם גֵּר תּוֹשָׁב[51] בְּחָצֵר - אֵינוֹ אוֹסֵר עָלָיו; שֶׁדִּירַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֵינָהּ דִּירָה, אֶלָּא כְּבְהֵמָה הוּא חָשׁוּב[52]. וְאִם הָיוּ שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים אוֹ יָתֵר וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שָׁכֵן עִמָּהֶן - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עֲלֵיהֶם. וְדָבָר זֶה גְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יַשְׁכִּינוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עִמָּהֶן, שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מִמַּעֲשָׂיו. וְלָמָּה לֹא גָּזְרוּ בְּיִשְׂרָאֵל אֶחָד וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶחָד? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ דָּבָר מָצוּי, שֶׁהֲרֵי יִפְחַד שֶׁמָּא יִתְיַחֵד עִמּוֹ וְיַהַרְגֶנּוּ; וּכְבָר אָסְרוּ לְהִתְיַחֵד עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[53].

50) משנה, עירובין סא, ב. 51) 'ירושלמי' עירובין פ"ו ה"ב. והוא נכרי שלא נתגייר אלא שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה־זרה. 52) שנאמר: "ואתן צאני צאן מרעיתי, אדם אתם" (יחזקאל לד, לא) אתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרויים אדם (יבמות סא.). וגר תושב, דינו כגוי לענין זה (מגיד־משנה בשם 'ירושלמי'). 53) "אין מתייחדים עם הגוים, מפני שמקצתם חשודים על שפיכות דמים, ולכן אמר כשיהיה אחד גוי ואחד ישראל - אינו אוסר עליו, שהיהודי ימנע לגור אתו ולהשכיר לו, לפי שהוא חשוד על שפיכות דמים, אבל אם היו שני ישראלים, שמותר להם להתייחד עמו, אז נאמר אסור, כדי שלא ידור עמו, גזירה שמא ילמד ממעשיו" (פירוש המשניות).

י. שְׁנֵי[54] יִשְׂרְאֵלִים וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶחָד, הַשּׁוֹכְנִים בְּחָצֵר אַחַת, וְעֵרְבוּ הַיִּשְׂרְאֵלִים לְעַצְמָן - לֹא הוֹעִילוּ כְּלוּם. וְכֵן אִם בִּטְּלוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ בִּטֵּל לָהֶן, אוֹ בִּטְּלוּ הַיִּשְׂרְאֵלִים זֶה לָזֶה וְנַעֲשׂוּ כְּיָחִיד עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - לֹא הוֹעִילוּ כְּלוּם; שֶׁאֵין עֵרוּב מוֹעִיל בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְאֵין בִּטּוּל רְשׁוּת מוֹעִיל בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְאֵין לָהֶן תַּקָּנָה, אֶלָּא שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִמֶּנּוּ רְשׁוּתוֹ, וְיַעֲשֶׂה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת כְּאִלּוּ הוּא אוֹרֵחַ עִמָּהֶן[55]. וְכֵן אִם הָיוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת רַבִּים - מַשְׂכִּירִין רְשׁוּתָם לְיִשְׂרְאֵלִים, וְהַיִּשְׂרְאֵלִים מְעָרְבִין וּמְתָּרִין. וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד שֶׁשָּׂכַר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מְעָרֵב עִם שְׁאָר הַיִּשְׂרְאֵלִים וְיֵתְּרוּ כֻּלָּם; וְאֵין כָּל אֶחָד צָרִיךְ לִשְׂכֹּר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

54) עירובין סב, א. 55) עירובין סו, א. והטעם בזה מפני שרצו חכמים להרחיק דירת ישראל מן הגוים, לכן החמירו שאין לו תקנה עד שישכור ממנו רשות, ומאחר שהגוי אינו רוצה בקלות להשכיר, ימנע הישראל מלדור עמו כדי שלא יאסור עליו את הטלטול בשבת.

יא. שְׁתֵּי[56] חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ[57], וְיִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת דָּרִים בַּפְּנִימִית, וְיִשְׂרָאֵל אַחֵר[58] בַּחִיצוֹנָה; אוֹ שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּחִיצוֹנָה, וְיִשְׂרָאֵל אַחֵר בַּפְּנִימִית - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עַל הַחִיצוֹנָה עַד שֶׁיִּשְׁכֹּר מִמֶּנּוּ[59], שֶׁהֲרֵי רַגְלֵי שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מְצוּיִים שָׁם; וְהַפְּנִימִי מֻתָּר בַּפְּנִימִית[60].

56) עירובין סה, ב. 57) ודיירי החצר הפנימית צריכים לצאת דרך החצר החיצונה. 58) בנוסח אחר: "אחד" (כת"י התימנים). 59) כיון שכולם הולכים דרך החיצונה, נחשב כאילו דרים שם, והרי שני ישראלים וגוי דרים ביחד שאוסר עליהם (כדלעיל ה"י). 60) שהרי הגוי גר בחיצונה

ואינו אוסר על הפנימית, בין אם היה בה ישראל לבדו או ישראל וגוי (כדלעיל ה"ט).

**יב. שׁוֹכְרִין[61] מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[62], שֶׁהַשְּׂכִירוּת כְּבִטּוּל רְשׁוּת הִיא; שֶׁאֵינָהּ שְׂכִירוּת וַדַּאִית, אֶלָּא הֶכֵּר בִּלְבַד[63]. לְפִיכָךְ, שׁוֹכְרִין מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲפִלּוּ בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[64], וְאִשְׁתּוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מַשְׂכֶּרֶת שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ[65], וְכֵן שְׂכִירוֹ וְשַׁמָּשׁוֹ מַשְׂכִּירִין שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ; וַאֲפִלּוּ הָיָה שְׂכִירוֹ אוֹ שַׁמָּשׁוֹ יִשְׂרְאֵלִי - הֲרֵי זֶה מַשְׂכִּיר שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ. שָׁאַל מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מָקוֹם לְהַנִּיחַ בּוֹ חֲפָצָיו, וְהִשְׁאִילוֹ - הֲרֵי נִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וּמַשְׂכִּיר שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ. הָיוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת זֶה שְׂכִירִים אוֹ שַׁמָּשִׁים אוֹ נָשִׁים רַבִּים, אִם הִשְׂכִּיר אֶחָד מֵהֶן - דַּיּוֹ[66].

61) עירובין סה, ב. 62) ונותנים לו דבר מאכל עבור השכירות, ואין צריך לפרש לו שהוא כדי להתיר הטלטול בשבת, ואין צריך הגוי לעשות כתב על השכירות (או"ח סי' שפב). 63) להתיר טלטול בחצר, ואין זה דומה למקח וממכר שאסור בשבת. 64) שלגבי גוי, נחשב גם פחות משוה פרוטה ממון (רבינו בהל' מלכים פ"ט הלכה ט). 65) עירובין ס, א. ואפילו אם מסרב הנכרי להשכיר, מועילה שכירות מאשתו (מגיד־משנה). 66) עירובין סו, א.

יג. שְׁנֵי[67] יִשְׂרְאֵלִים וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַדָּרִים בְּחָצֵר אַחַת, וְשָׂכְרוּ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּשַׁבָּת - חוֹזֵר הָאֶחָד[68] וּמְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לַשֵּׁנִי[69], וּמֵתָּר[70]. וְכֵן אִם מֵת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּשַׁבָּת - מְבַטֵּל הַיִּשְׂרְאֵלִי לְיִשְׂרָאֵל הָאַחֵר[71], וְיִהְיֶה מֻתָּר לְטַלְטֵל.

67) עירובין סח, ב. 68) הישראלי. 69) שהעירוב שעשו, לא הועיל - כיון שהיה גוי ביניהם. 70) שמותר לבטל רשות בשבת, כמו שכתב למעלה הלכה ב. 71) כיון שמת הגוי, בטלה רשותו באותה חצר, אף שהיה חי בכניסת השבת.

יד. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָّלוֹת[72] שֶׁהִשְׂכִּיר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת: אִם אֵין הָרִאשׁוֹן יָכוֹל לְהוֹצִיא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַשֵּׁנִי עַד שֶׁיַּשְׁלִים זְמַן שְׂכִירוּתוֹ - שׁוֹכְרִין מִזֶּה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי נִכְנַס תַּחַת הַבְּעָלִים; וְאִם יֵשׁ רְשׁוּת לָרִאשׁוֹן לְהוֹצִיא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַשּׁוֹכֵר מִמֶּנּוּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[73], אִם לֹא הָיָה הַשֵּׁנִי עוֹמֵד[74], וְשָׂכְרוּ הַיִּשְׂרְאֵלִים מִן הָרִאשׁוֹן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.

72) עירובין סה, ב: "ריש לקיש ותלמידי דרבי חנינא, איקלעי (נזדמנו) לההוא פונדק (מלון), ולא הוה שוכר והוה משכיר, אמרו: מהו למיגר מיניה? (האם מועיל לשכור רשות מהמשכיר) - כל היכא דלא מצי מסלק ליה (כשאין המשכיר יכול להוציא עכשיו את השוכר מדירה) לא תיבעיא לך דלא אגרינא (ברור שאין לשכור ממנו רשות), כי תיבעיא היכא דמצי (כשיכול) מסלק ליה, מאי? - כיון דמצי מסלק ליה אגרינא (שוכרים), או דילמא השתא (עכשיו) מיהא לא סלקיה, אמר להן ריש לקיש: נשכור, ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן, אתו שיילו (באו ושאלו) ליה לרבי אפס, אמר להן: יפה עשיתם ששכרתם". 73) כגון שהתנה אתו כן בשעה שהשכירו. 74) כלשון הגמרא "ולא הוה שוכר". אבל אם השוכר לפנינו - אין לשכור אלא ממנו, וראה ב'בית יוסף' סי' שפב.

טו. חָצֵר[75] שֶׁיִּשְׂרְאֵלִים וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שְׁרוּיִין בָּהּ[76], וְהָיוּ חַלּוֹנוֹת פְּתוּחוֹת מִבֵּית יִשְׂרְאֵלִי זֶה לְבֵית יִשְׂרְאֵלִי זֶה, וְעָשׂוּ עֵרוּב דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻתָּרִין לְהוֹצִיא מִבַּיִת לְבַיִת דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת[77], הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין לְהוֹצִיא מִבַּיִת לְבַיִת דֶּרֶךְ פְּתָחִים[78], מִפְּנֵי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, עַד שֶׁיַּשְׂכִּיר; שֶׁאֵין רַבִּים נַעֲשִׂים בְּעֵרוּב כְּיָחִיד בִּמְקוֹם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[79].

75) עירובין עד, ב. 76) ופתחיהם פתוחים לחצר. 77) שעל־ידי חלונות שביניהם חל העירוב שעשו, ששם אין רשות הנכרי מפסקת. 78) אם אויר החצר מפסיק בין הפתחים. 79) אף שהדעת נוטה שכיון שעירבו ביניהם נעשו כולם כאחד, ויחיד הדר עם הנכרי בחצר אין הנכרי אוסר עליו (לעיל הלכה ט) - אינו דומה ליחיד ממש שלא גזרו עליו מפני שלא שכיח שידור אתו, שיפחד להתייחד אתו שמא יהרגנו, אבל בשנים או יותר אין טעם זה, ואין לחשבם כאחד אפילו אם עירבו ביניהם.

טז. יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא, אוֹ שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְכָל דְּבָרָיו. וְאֵין מְעָרְבִין עִמּוֹ, וְאֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּת, אֶלָּא שׁוֹכְרִין מִמֶּנּוּ, כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[80]. אֲבָל אִם הָיָה מִן הָאֶפִּיקוֹרְסִין שֶׁאֵין עוֹבְדִין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵין מְחַלְּלִין שַׁבָּת, כְּגוֹן צָדוֹקִין וּבַיְתוֹסִין[81] וְכָל הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּמִצְוַת עֵרוּב - אֵין מְעָרְבִין עִמּוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּעֵרוּב; וְאֵין שׁוֹכְרִין מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת; אֲבָל מְבַטֵּל הוּא רְשׁוּתוֹ לְיִשְׂרָאֵל הַכָּשֵׁר[82], וְזוֹ הִיא תַּקָּנָתוֹ. וְכֵן אִם הָיָה יִשְׂרָאֵל אֶחָד כָּשֵׁר וְזֶה הַצְּדוּקִי בְּחָצֵר - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עָלָיו עַד שֶׁיְּבַטֵּל לוֹ רְשׁוּתוֹ.

80) בעירובין סט, ב: "ישראל מומר, משמר שבתו בשוק (אף שמחלל בצנעא) - מבטל רשות. שאינו משמר שבתו בשוק (שמחלל שבת אף בפרהסיא) - אינו מבטל רשות, מפני שאמרו: ישראל נוטל רשות ונותן רשות, ובנכרי עד שישכיר". 81) "כתות הרעות שיצאו מן הכלל, שמוצאם מצדוק ובייתוס תלמידי אנטיגנוס איש סוכו, שטעו בפירוש דברי רבם, התחילו להשיב על הקבלה של רבותינו, ולפרש

את הפסוקים כמו שיראה להם, מבלתי שישמעו לחכם כלל, היפך אמרו יתברך (דברים יז, יא): על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (רבינו בפירוש המשניות לאבות פרק א מ"ג). ולענין הקראים, השיב רבינו בתשובה, שאין ראוי להשלים בהם מנין, להיותם בלתי מודים בחיוב הזה. והביא ראיה מעירוב, שג"כ אמרו כי מי שאינו מודה במצות עירוב אין מערבים עמו (תשובות הרמב"ם פריימן סי' יד) ועי' הל' ממרים פ"ג ה"ג. 82) בנוסח אחר: "כישראל הכשר" ('מעשה רוקח').

יום ש"ק כ"ב מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו החצרות המעורבות, רצונו־לומר שיש ביניהן פתח או חלון, והן שרויות זו אצל זו, מהו דין העירוב בהם, אם צריכין לערב שתיהן ביחד, או הכרח להם לערב כל אחת בעצמה, או הרשות בידם, כי כל אלו הצדדין הם נמצאים בהם ונמשך לזה ביאור ענייני החצרות אלו עם אלו בלא עירוב מה הן.

1 **א. חַלּוֹן[2] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת, אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה**
2 **טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר עַל זֶה, וְהָיָה**
3 **קָרוֹב מִן הָאָרֶץ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים[3] - אֲפִלּוּ[4] כֻּלּוֹ**
4 **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, אוֹ כֻּלּוֹ בְּתוֹךְ**
5 **עֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה אִם רָצוּ יוֹשְׁבֵי שְׁתֵּי**
6 **הַחֲצֵרוֹת לְעָרֵב כֻּלָּן עֵרוּב אֶחָד - הָרְשׁוּת בְּיָדָן,**
7 **וְיֵעָשׂוּ כְּחָצֵר אַחַת וִיטַלְטְלוּ מִזּוּ לָזוּ[5]; וְאִם רָצוּ -**
8 **מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן. הָיָה**
9 **הַחַלּוֹן פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה[6], אוֹ שֶׁהָיָה כֻּלּוֹ לְמַעְלָה**
10 **מֵעֲשָׂרָה[7] - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ**
11 **לְעַצְמָן.**

2) משנה במסכת עירובין דף ע"ו עמוד ב'. 3) שאין מחיצה פחותה מגובה עשרה טפחים (כמבואר בהלכות שבת פרק י"ד הלכה א'), וחשובות שתיהן כחצר אחת, שאין ביניהן מחיצה מפסקת. 4) בנ"א: "או אפילו" (מער"ק). 5) כי החלון נחשב כפתח בין שתי החצרות. 6) אינו נחשב כפתח אלא כחור בלבד. 7) שיש תחתיו מחיצה גמורה המחלקת את החצרות.

12 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת;**
13 **אֲבָל שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים[8], אֲפִלּוּ הָיָה לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה,**
14 **וְכֵן חַלּוֹן שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה - אִם רָצוּ, מְעָרְבִין עֵרוּב**
15 **אֶחָד, אֲפִלּוּ שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶן סֶלָע[9]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ[10]**
16 **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה. הָיָה חַלּוֹן עָגֹל, אִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי**
17 **לְרַבֵּעַ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[11] - הֲרֵי הוּא כְּמְרֻבָּע.**

8) "ביתא כמאן דמליא דמי" (מסכת עירובין דף ע"ו עמוד ב') כיון שיש לו גג הרי הוא כמלא, וגם אם החלון למעלה מעשרה טפחים, נחשב כאילו הוא בתוך עשרה. 9) לעלות למעלה ואי אפשר להשתמש בעליה, מצטרפים כבית אחד. 10) בחלון. 11) שאפשר להכניס בחללו רבוע של ארבעה על ארבעה, ובגמרא מובא שאם היקף העיגול שבעה עשר טפחים פחות חומש, אפשר לרבע מתוכו מרובע של ד' על ד' (ראה "מגיד משנה" בשם הרשב"א).

18 **ג. כֹּתֶל[12] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת אוֹ מַתְּבֵן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי**
19 **חֲצֵרוֹת[13] פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים[14] - מְעָרְבִין עֵרוּב**
20 **אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם; הָיָה גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה[15] אוֹ יָתֵר**
21 **עַל כֵּן - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ**
22 **לְעַצְמָן. וְאִם הָיָה בֵּינֵיהֶם סֶלָע מִכָּאן וְסֶלָע מִכָּאן -**
23 **הֲרֵי הֵן כְּפֶתַח[16]; וְאִם רָצוּ, מְעָרְבִין אֶחָד. וַאֲפִלּוּ**
24 **הָיָה הַסֶּלָע זָקוּף וְסָמוּךְ לַכֹּתֶל, שֶׁהֲרֵי אֵין יְכוֹלִין**
25 **לַעֲלוֹת בּוֹ עַד שֶׁיִּמָּשֵׁךְ וְיִתְרַחֵק מִתַּחְתָּיו מִן הַכֹּתֶל -**
26 **הֲרֵי זֶה מַתִּיר. וַאֲפִלּוּ לֹא הָיָה מַגִּיעַ רֹאשׁ הַסֶּלָע**
27 **לְרֹאשׁ הַכֹּתֶל, אִם נִשְׁאַר בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[17] -**
28 **הֲרֵי זֶה מַתִּיר, וּמְעָרְבִין אֶחָד אִם רָצוּ.**

12) משנה במסכת עירובין שם. 13) משנה במסכת עירובין דף ע"ט עמוד א' גדיש של תבן מפסיק ביניהן על פני כל רוחב החצר. 14) שמחיצה פחותה מעשרה אינה נקראת מחיצה, ושתי החצרות נחשבות לאחת. 15) אפילו אינו רחב ארבעה (ראה מגיד משנה). 16) מכיון שאפשר להשתמש ביניהן דרך הסולם. 17) "שכל פחות משלשה טפחים כלבוד דמי" (=כמחובר דומה. מסכת סוכה דף ז' עמוד א').

29 **ד. הָיָה[18] הַכֹּתֶל רָחָב אַרְבָּעָה[19], וְעָשׂוּ סֶלָע[20] מִכָּאן**
30 **וְסֶלָע מִכָּאן, אַף עַל פִּי שֶׁהַסֶּלָעוֹת מְרֻחָקִים זֶה מִזֶּה**
31 **- אִם רָצוּ, מְעָרְבִין אֶחָד. אֵין בְּרֹחַב הַכֹּתֶל אַרְבָּעָה:**
32 **אִם אֵין בֵּין הַסֶּלָעוֹת שְׁלֹשָׁה - מְעָרְבִין אֶחָד; הָיָה**
33 **בֵּינֵיהֶם שְׁלֹשָׁה - מְעָרְבִין שְׁנַיִם[21].**

18) מסכת עירובין דף ע"ז עמוד ב'. 19) היינו ארבעה טפחים ובקלות אפשר ללכת על הכותל. 20) בגמרא שם אמרו שהסולם רחב ארבעה טפחים ולא הזכירו רבינו (מגיד משנה). 21) שהכותל מפסיק בין החצרות.

34 **ה. בָּנָה מַצֵּבָה[22] עַל גַּבֵּי מַצֵּבָה בְּצַד הַכֹּתֶל[23]: אִם יֵשׁ**
35 **בַּתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה - מִמַּעֵט[24]; אֵין בַּתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה**
36 **וְאֵין בֵּינָהּ לְבֵין הָעֶלְיוֹנָה[25] שְׁלֹשָׁה[26] - מִמַּעֵט, וְאִם**
37 **רָצוּ - מְעָרְבִין אֶחָד. וְכֵן בְּמַדְרֵגוֹת שֶׁל עֵץ[27] שֶׁסְּמָכָן**
38 **לַכֹּתֶל.**

22) מסכת עירובין דף כ"ז עמוד ב' כלומר בנה מערב שבת וקבעה בקרקע, ואי אפשר ליטלה משם בשבת. ובלשון הגמרא "איצטבא", והוא כעין ספסל של אבן. 23) ומן המצבה עד לראש הכותל אין עשרה טפחים. 24) את שיעור עשרת הטפחים, וחשוב כאילו אין כאן מחיצה עשרה. 25) ואף היא אינה רחבה ארבעה, שאם רחבה ארבעה ממעטת (וכן נראה בפירוש רבינו חננאל – ביאור הלכה למשנה ברורה סימן שע"ב סעיף י"א, ועיין מ"מ). 26) וכל תוך שלושה כלבוד (כמחובר) הוא. 27) מסכת

עירובין שם בשם רב נחמן אמר רבה בר אבוה "סולם ששליבותיו פורחות וכו'".

ו. כֹּתֶל[28] גָּבוֹהַּ[29] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת וְזִיז[30] יוֹצֵא בְּאֶמְצָעִיתוֹ, אִם נִשְׁאַר מִן הַזִּיז עַד רֹאשׁ הַכֹּתֶל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - מַנִּיחַ סֻלָּם לִפְנֵי הַזִּיז[31], וּמְעָרְבִין אֶחָד אִם רָצוּ[32]; אֲבָל אִם הִנִּיחַ הַסֻּלָּם בְּצַד הַזִּיז - אֵינוֹ מְמַעֵט. הָיָה הַכֹּתֶל גָּבוֹהַּ תִּשְׁעָה עָשָׂר טְפָחִים - מוֹצִיא זִיז אֶחָד בָּאֶמְצַע, וּמְעָרְבִין אֶחָד אִם רָצוּ; שֶׁהֲרֵי מִן הַזִּיז עַד הָאָרֶץ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וּמִן הַזִּיז הָעֶלְיוֹן עַד רֹאשׁ הַכֹּתֶל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה. הָיָה הַכֹּתֶל גָּבוֹהַּ עֶשְׂרִים טְפָחִים - צָרִיךְ שְׁנֵי זִיזִין[33] זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּין הַזִּיז הַתַּחְתּוֹן וּבֵין הָאָרֶץ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וּבֵין הַזִּיז הָעֶלְיוֹן וּבֵין רֹאשׁ הַכֹּתֶל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וּמְעָרְבִין אֶחָד אִם רָצוּ.

28) מסכת עירובין דף ע"ח עמוד א'. 29) יותר מעשרה טפחים. 30) בליטה יוצאת מן הכותל. 31) שיסמוך ראשו העליון של הסולם בזיז, ועל ידי זה נחשב הסולם כמדרגה לזיז. 32) הראב"ד יש לו שיטה אחרת בגמרא לפי נוסחתו, שהמדובר הוא בזיז שיש בו ארבעה על ארבעה, הממעט משיעור עשרה שלא יחשב הכותל למחיצה, אולם אם הסמיך את הסולם לאותו הזיז, אינו יכול להשתמש בזיז ומיעט כוחו, שהסולם אינו ראוי למעט את הכותל לפי שאינו רחב כל צרכו, והזיז אינו ראוי לפי שהסולם סמוך עליו, ויש כאן מחיצה בין שתי החצרות, ולכן מערבים שתים ואין מערבין אחד ("מגיד משנה"). 33) אחד קודם עשרה תחתונים, ואחד הימנו למעלה בתוך עשרה עליונים ויעמידם זה שלא כנגד זה, כדי שיוכל לקבוע סולם מאחד לשני (רש"י).

ז. דֶּקֶל שֶׁחָתְכוּ וּסְמָכוֹ עַל רֹאשׁ הַכֹּתֶל וְעַל הָאָרֶץ - מְעָרְבִין אֶחָד[34] אִם רָצוּ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקָבְעוֹ בַּבִּנְיָן. וְכֵן[35] הַסֻּלָּם - כָּבְדוּ קוֹבְעוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַבְּרוֹ בַּבִּנְיָן. הָיוּ קַשִּׁין מַבְדִּילִין בֵּין שְׁתֵּי הַחֲצֵרוֹת, וְסֻלָּם מִכָּאן וְסֻלָּם מִכָּאן[36] - אֵין מְעָרְבִין אֶחָד; שֶׁהֲרֵי אֵין כַּף הָרֶגֶל עוֹלֶה בַּסֻּלָּם, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ עַל מַה שֶׁיִּסְמֹךְ[37]. הָיָה סֻלָּם בָּאֶמְצַע, וְקַשִּׁין מִכָּאן וְקַשִּׁין מִכָּאן[38] - אִם רָצוּ, מְעָרְבִין שְׁנַיִם[39].

34) במסכת עירובין דף ע"ח עמוד א'. "דקלים שבבבל אינן צריכין קבע, מאי טעמא? כבידן קובעתן" ואף על פי שיש עליהם תורת כלי – מפני כבדם אין אדם נוטלם, ונקבעו. 35) מסכת עירובין שם. 36) רוצה לאמר "שהמחיצה החוצצת [בין שתי החצרות] היא של קשין והסולמות סמוכים עליהם זה מכאן וזה מכאן (בית הבחירה להרב המאירי שם). 37) שהמחיצה תתמוטט. 38) "שהמחיצה על פני כל ארכה – של קש, אלא שיש באמצעה בנין חזק כעין עמוד למקום קביעות ראשי הסולמות" (בית הבחירה שם). 39) עיקר החידוש כאן הוא שאם רצו מערבין אחד, כיון שיכול להשתמש בסולם, הסולם מצרף שתי החצרות להיות אחת, ולכן הגיה בהגהות בן אריה: "[אם רצו מערבין אחד], אם רצו מערבין שנים".

ח. הָיָה[40] אִילָן בְּצַד הַכֹּתֶל, וְעָשָׂהוּ סֻלָּם לַכֹּתֶל - אִם רָצוּ, מְעָרְבִין אֶחָד; הוֹאִיל וְאִסּוּר שְׁבוּת[41] הוּא שֶׁגָּרַם לוֹ שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בָּאִילָן[42]. עָשָׂה אֲשֵׁרָה[43] סֻלָּם לַכֹּתֶל - אֵין מְעָרְבִין אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לַעֲלוֹת עָלֶיהָ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה.

40) מסכת עירובין דף ע"ח עמוד ב'. 41) חכמים אסרו לעלות באילן בשבת משום שבות (כמבואר בהלכות שבת פרק כ"א הלכה א'). 42) בנ"א: נוסף כאן: "לא גזרו עליו בין השמשות" (מעשה רוקח), "שכל דבר שהוא משום שבות – לא גזרו עליו בין השמשות" (פרק כ"ד מהלכות שבת הלכה י'). הרי שתי החצרות מצורפות לאחת על ידי האילן, בזמן שחל דין העירוב, דהיינו בין השמשות (למעלה פרק א' הלכה כ"א). 43) אילן שעבדוהו לעבודה זרה אסור בהנאה, שהתורה אמרה (דברים פרק י"ב פסוק ג') "ואשריהם תשרפון באש".

ט. כֹּתֶל[44] שֶׁגָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה, וּבָא לְמַעֲטוֹ[45] כְּדֵי לְעָרֵב עֵרוּב אֶחָד, אִם יֵשׁ בְּאֹרֶךְ הַמְּעוּט אַרְבָּעָה[46] טְפָחִים - מְעָרְבִין אֶחָד. סָתַר מִקְצָת הַכֹּתֶל[47] עַד שֶׁנִּתְמַעֵט מֵעֲשָׂרָה - צִדּוֹ הַקָּצָר נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְחָצֵר זוֹ[48], וּשְׁאָר הַכֹּתֶל הַגָּבוֹהַּ לְבֵין שְׁתֵּי הַחֲצֵרוֹת.

44) מסכת עירובין דף ע"ז עמוד א'. 45) שעשה תל עפר למטה בקרקע סמוך לכותל, כדי שיהיה פחות מעשרה, לצרף שתי החצרות לאחת. 46) בנוסח שהיה לפני הראב"ד היה כתוב "עשרה טפחים" (וכן מצא הרב המגיד בספריו), לכן השיג על רבנו, ודעתו שמספיק בשיעור ארבעה טפחים. אבל במקצת ספרים כלפנינו "ארבעה טפחים" וכמפורש בגמרא שם וכן היא הנוסחא האמיתית (מגיד משנה). 47) כלומר מקצת עובי הכותל, עד שבצד אחת החצירות נתמעט הכותל מעשרה (לחם משנה). 48) כי בצד אותה החצר אין גובה הכותל עשרה.

י. נִפְרַץ[49] הַכֹּתֶל הַגָּבוֹהַּ שֶׁבֵּינֵיהֶן: אִם הָיְתָה הַפִּרְצָה[50] עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת[51] - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין; וְאִם רָצוּ - מְעָרְבִין אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּפֶתַח; הָיְתָה יָתֵר מֵעֲשָׂרָה[52] - מְעָרְבִין עֵרוּב אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין.

49) משנה במסכת עירובין דף ע"ו עמוד ב'. 50) ברוחב. 51) ונשאר משהו מן הכותל משני הצדדים נחשב לפתח. 52) אפילו נשאר הרבה מאד ברוחב הכותל, אין זו מחיצה, כיון שיש פרצה יתרה על עשר אמות (כמבואר בהלכות שבת פרק ט"ז הלכה ט"ז).

יא. הָיְתָה[53] הַפִּרְצָה פְּחוּתָה מֵעֶשֶׂר, וּבָא לְהַשְׁלִימָהּ לְיָתֵר מֵעֶשֶׂר[54] - חוֹלֵק בַּכֹּתֶל גֹּבַהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים[55], וּמְעָרְבִין עֵרוּב אֶחָד. וְאִם בָּא לִפְרֹץ לְכַתְּחִלָּה[56] פִּרְצָה יָתֵר מֵעֶשֶׂר בְּכָל הַכֹּתֶל - צָרִיךְ לִהְיוֹת גֹּבַהּ הַפִּרְצָה מְלֹא קוֹמָתוֹ[57].

53) מסכת עירובין דף ע"ח עמוד ב' "חקק להשלים בכותל וכו'" ועיין רש"י שם וראב"ד כאן. 54) כדי לעשות משתי החצרות חצר אחת. 55) אותו הרוחב שהוא צריך להשלים לעשר אמות, יחקוק בגובה של עשרה טפחים מהקרקע, שעל ידי זה נחשבה הפרצה לפתח ומצרפתן, ואף שאינו יכול לעבור דרך אותו הפתח בקלות, ניכר הדבר על ידי מעשה החקיקה שלו שברצונו לחבר שתי החצרות יחד, כדי לערב אחד. 56) שהיה כותל סתום, ובא לעשות בו פתח. 57) "שיראו החצרות כאחת, בהיות אדם עובר מזו לזו בלא דוחק, שאם לא כן אין מעשיו מורים על כוונת סילוק המחיצה, אלא שברצונו להשתמש עם בני החצר השניה בלבד" ("מגיד משנה").

1 **יב. חָרִיץ**[58] **שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת: עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב**
2 **אַרְבָּעָה**[59] **אוֹ יָתֵר - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין; פְּחוֹת מִכָּאן**
3 **- מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם. וְאִם מִעֵט עָמְקוֹ**
4 **בְּעָפָר אוֹ בִּצְרוֹרוֹת - מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין**
5 **שְׁנַיִם; שֶׁסְּתָם עָפָר וּצְרוֹרוֹת בְּחָרִיץ מְבֻטָּלִין הֵן**[60].
6 **אֲבָל אִם מִלְּאָהוּ תֶּבֶן אוֹ קַשׁ**[61] **- אֵין מְמַעֲטִין**[62] **עַד**
7 **שֶׁיְּבַטֵּל**[63].

58) משנה במסכת עירובין דף ע"ח עמוד ב'. 59) כי שיעור המחיצות בעומק כמו בגובה (כמבואר בהלכות שבת פרק י"ד הלכה כ"ג). 60) ואין מחיצה בין שתי החצרות. 61) הראויים למאכל בהמה. 62) לפי שיכול לקחתם משם בשבת. 63) יסכים בלבו להשאירם שם.

8 **יג. וְכֵן**[64] **אִם מִעֵט רָחְבּוֹ**[65] **בְּלוּחַ אוֹ בְּקָנֶה**[66],
9 **שֶׁהוֹשִׁיטוֹ בְּאֹרֶךְ כָּל הֶחָרִיץ - מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין**
10 **מְעָרְבִין שְׁנַיִם. וְכָל דָּבָר הַנִּטָּל בְּשַׁבָּת, כְּגוֹן הַסַּל**
11 **וְהַסִּפֶל, אֵין מְמַעֲטִין בּוֹ**[67]**, אֶלָּא אִם כֵּן חִבְּרוֹ בָּאָרֶץ**
12 **חִבּוּר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשָׁמְטוֹ עַד שֶׁיַּחְפֹּר בְּדֶקֶר**[68].

64) משנה במסכת עירובין דף ע"ט עמוד א'. 65) והפחיתו מארבעה טפחים. 66) שהניח שם דברים האסורים לטלטל בשבת, ונחשב כאילו נקבעו שם ומיעטו משיעור המחיצה. 67) שאולי ינטלו משם בשבת, ותשאר המחיצה כמו שהיתה. 68) מעדר, וזה נחשב לקבוע, כיון שאסור לחפור בשבת.

13 **יד. נָתַן**[69] **לוּחַ שֶׁרָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל רֹחַב**
14 **הֶחָרִיץ**[70] **- מְעָרְבִין אֶחָד; וְאִם רָצוּ - מְעָרְבִין שְׁנֵי**
15 **עֵרוּבִין. וְכֵן שְׁתֵּי גְּזֵזְטְרָאוֹת**[71] **זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, אִם הוֹשִׁיט**
16 **לוּחַ שֶׁרָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים מִזּוֹ לְזוֹ - מְעָרְבִין עֵרוּב**
17 **אֶחָד; וְאִם רָצוּ - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֵלּוּ לְעַצְמָן**
18 **וְאֵלּוּ לְעַצְמָן. הָיוּ זוֹ בְּצַד זוֹ וְאֵינָן בְּשָׁוֶה, אֶלָּא אַחַת**
19 **לְמַעְלָה מֵחֲבֵרְתָּהּ: אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה**
20 **טְפָחִים - הֲרֵי הֵן כִּכְצָצְטְרָא**[72] **אַחַת**[73] **וּמְעָרְבִין אַחַת;**
21 **וְאִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם שְׁלֹשָׁה אוֹ יָתֵר - מְעָרְבִין שְׁנַיִם**[74]**,**
22 **אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן.**

69) משנה בעירובין דף ע"ח עמוד ב'. 70) כעין גשר לעבור עליו. 71) של שתי עליות של שני דיירים. 72) כגזוזטרא. 73) והיא עקומה (מסכת עירובין דף ע"ט עמוד א'). 74) וכאן לא מועיל לשים נסר לגשר, ולחשבו כפתח, כי "פתח בקרן זוית אין עושים", ועוד שמתייראים לעבור על הגשר שהוא במדרון.

23 **טו. כֹּתֶל**[75] **שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת, שֶׁהוּא רָחָב אַרְבָּעָה**[76]**,**
24 **וְהָיָה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים מֵחָצֵר זוֹ, וְשָׁוֶה לְקַרְקַע**
25 **חָצֵר שְׁנִיָּה**[77] **- נוֹתְנִין רָחְבּוֹ לִבְנֵי הֶחָצֵר שֶׁהוּא שָׁוֶה**
26 **לָהֶן וְיֵחָשֵׁב מֵחֲצֵרָן**[78]**; הוֹאִיל וְתַשְׁמִישוֹ בְּנַחַת לְאֵלּוּ**
27 **וְתַשְׁמִישוֹ בְּקָשֶׁה לְאֵלּוּ, נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְאֵלּוּ**
28 **שֶׁתַּשְׁמִישוֹ לָהֶן בְּנַחַת. וְכֵן חָרִיץ שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת,**
29 **עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים מִצַּד חָצֵר זוֹ, וְשָׁוֶה לְקַרְקַע חָצֵר**
30 **שְׁנִיָּה - נוֹתְנִין רָחְבּוֹ לֶחָצֵר שֶׁהוּא שָׁוֶה לָהּ; מִפְּנֵי**
31 **שֶׁתַּשְׁמִישוֹ נַחַת לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְאֵלּוּ**
32 **שֶׁתַּשְׁמִישוֹ לָהֶן בְּנַחַת.**

75) מסכת עירובין דף ע"ז עמוד א'. 76) שאם אינו רחב ארבעה טפחים – הוא מקום פטור ומותר לטלטל בו, וממנו (פרק י"ד מהלכות שבת הלכה י"א־י"ב) – מגיד משנה. 77) שהקרקע בחצר אחת גבוהה משל שניה, ולא שהיתה שוה ממש לארץ, שאם־כן אינו נקרא כותל, אלא שאינו גבוה עשרה טפחים ("מעשה רוקח"). 78) והם מותרים לטלטל בהם בשבת.

33 **טז. הָיָה**[79] **הַכֹּתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַחֲצֵרוֹת נָמוּךְ מֵחָצֵר**
34 **הָעֶלְיוֹנָה וְגָבוֹהַּ מֵחָצֵר הַתַּחְתּוֹנָה**[80]**, שֶׁנִּמְצְאוּ בְּנֵי**
35 **הָעֶלְיוֹנָה מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעָבְיוֹ**[81] **עַל יְדֵי שִׁלְשׁוּל**[82]**, וּבְנֵי**
36 **הַתַּחְתּוֹנָה מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעָבְיוֹ עַל יְדֵי זְרִיקָה**[83] **- שְׁנֵיהֶן**
37 **אֲסוּרִין בּוֹ, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ שְׁתֵּיהֶן עֵרוּב אֶחָד; אֲבָל אִם**
38 **לֹא עֵרְבוּ - אֵין מַכְנִיסִין מֵעֲבִי כֹּתֶל זֶה לַבָּתִּים**[84]**,**
39 **וְאֵין מוֹצִיאִין מֵהַבָּתִּים לְעָבְיוֹ.**

79) מסכת עירובין דף פ"ג עמוד ב'. 80) שהחצירות הן בשיפוע ההר. 81) בגג הכותל. 82) בהורדה על ידי חבל. 83) הקשה לשימוש משלשול. 84) אבל לחצרותיהן מותר לשתיהן להכניס מעובי הכותל וכן להוציא ("מגיד משנה"). וראה להלן הלכה י"ח־י"ט.

40 **יז. שְׁנֵי**[85] **בָּתִּים שֶׁבֵּינֵיהֶן חֲרָבָה**[86] **שֶׁהִיא רְשׁוּת**
41 **הַיָּחִיד, אִם יְכוֹלִין שְׁנֵיהֶם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּחֲרָבָה עַל יְדֵי**
42 **זְרִיקָה**[87] **- אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה; וְאִם הָיָה תַּשְׁמִישָׁהּ**
43 **לָזֶה בְּנַחַת, וְהָאַחֵר אֵינוֹ יָכוֹל לִזְרֹק לָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
44 **עֲמֻקָּה מִמְּנָה - הֲרֵי זֶה שֶׁהִיא לוֹ בְּנַחַת מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ**
45 **עַל יְדֵי זְרִיקָה**[88].

85) מסכת עירובין דף פ"ה עמוד א'. 86) בית הרוס. 87) שאין להם פתח לצד החורבה, אלא שדרך החלון זורקים לתוכו. 88) והשני אסור להשתמש בה.

46 **יח. כָּל גַּגּוֹת הָעִיר**[89]**, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה גָּבוֹהַּ וְזֶה**
47 **נָמוּךְ, עִם כָּל הַחֲצֵרוֹת וְעִם כָּל הַקַּרְפִּיפוֹת**[90] **שֶׁהֶקִּפוּ**
48 **שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה, שֶׁאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן יָתֵר עַל בֵּית**
49 **סָאתַיִם**[91]**, עִם עֲבִי הַכְּתָלִים שֶׁבֵּין הַחֲצֵרוֹת, עִם**

הַמְּבוּאוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן לְחִי אוֹ קוֹרָה - כֻּלָּן רְשׁוּת אַחַת הֵן, וּמְטַלְטְלִין בְּכֻלָּן בְּלֹא עֵרוּב כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתּוּ בְּתוֹכָן[92]; אֲבָל לֹא כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, אֶלָּא אִם כֵּן עֵרְבוּ[93].

89) משנה במסכת עירובין דף פ"ט עמוד א'. 90) מקום נרחב המוקף גדר שלא לשם דירה, אלא לשים בתוכו סחורה. 91) כשיעור חצר המשכן (מסכת עירובין דף כ"ג עמוד ב') אורך מאה אמה על רוחב חמישים (שמות פרק כ"ז פסוקים ט'־י"ב), שהוא שטח של חמשת אלפים אמה מרובעות (פרק ט"ז מהלכות שבת הלכה ג'). 92) שהיו בתוכם בשבת (כמבואר בהלכה השניה בפרוטרוט). 93) ואם לא עירבו אסור להוציא כלים מתוך הבית ולטלטל בהם.

יט. כֵּיצַד?[94] כְּלִי שֶׁשָּׁבַת בְּתוֹךְ הֶחָצֵר, בֵּין עֵרְבוּ אַנְשֵׁי הֶחָצֵר[95] בֵּין לֹא עֵרְבוּ - מֻתָּר[96] לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הֶחָצֵר לַגַּג אוֹ לְרֹאשׁ הַכֹּתֶל, וּמִן הַגַּג לְגַג אַחֵר הַסָּמוּךְ לוֹ, אֲפִלּוּ הָיָה גָבוֹהַּ מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא אוֹ נָמוּךְ, וּמִן הַגַּג הָאַחֵר לְחָצֵר שְׁנִיָּה, וּמֵחָצֵר שְׁנִיָּה לְגַג שְׁלִישִׁי שֶׁל חָצֵר שְׁלִישִׁית, וּמִגַּג שְׁלִישִׁי לְמָבוֹי, וּמִן הַמָּבוֹי לְגַג רְבִיעִי, עַד שֶׁיַּעַבִּירֶנּוּ כָּל הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת וַחֲצֵרוֹת, אוֹ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת וְקַרְפִּיפוֹת, אוֹ דֶּרֶךְ חֲצֵרוֹת וְקַרְפִּיפוֹת, אוֹ דֶּרֶךְ שְׁלָשְׁתָּן מִזֶּה לָזֶה וּמִזֶּה לָזֶה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּכְלִי זֶה לְבַיִת מִן הַבָּתִּים, אֶלָּא אִם כֵּן עֵרְבוּ אַנְשֵׁי כָּל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ עֵרוּב אֶחָד.

94) כלומר: כיצד מותר לטלטל כלי בכל הגגות והחצרות והקרפיפות? 95) בנ"א: "אנשי המקומות" (כ"י התימנים). 96) "אמר רבי: כשהיינו לומדים תורה אצל רבי שמעון בתקוע, היינו מעלים שמן ואלונטית (מגבת) מגג לגג ומגג לחצר, ומחצר לחצר ומחצר לקרפף ומקרפף לקרפף אחר, עד שהיינו מגיעים אצל המעיין שהיינו רוחצים בו; אמר רבי יהודה: מעשה בשעת הסכנה והיינו מעלים ספר תורה מחצר לגג ומגג לחצר ומחצר לקרפף לקרות בו" (מסכת עירובין דף צ"א עמוד א').

כ. וְכֵן אִם שָׁבַת הַכְּלִי בְּבַיִת וְהוֹצִיאוֹ לְחָצֵר - לֹא יַעֲבִירֶנּוּ לְחָצֵר אַחֶרֶת[97] אוֹ לְגַג אַחֵר אוֹ לְרֹאשׁ הַכֹּתֶל אוֹ לְקַרְפִּף, אֶלָּא אִם כֵּן עֵרְבוּ אַנְשֵׁי כָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמַּעֲבִירִין בָּהֶן כְּלִי זֶה עֵרוּב אֶחָד.

97) כיון ששבת בבית.

כא. בּוֹר[98] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת[99] - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת[100], אֶלָּא אִם כֵּן עָשׂוּ לוֹ מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[101], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד דּוֹלֶה מֵרְשׁוּתוֹ. וְהֵיכָן מַעֲמִידִין אֶת הַמְּחִצָּה? אִם הָיְתָה לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִן הַמְּחִצָּה יוֹרֵד בְּתוֹךְ הַמַּיִם; וְאִם הָיְתָה הַמְּחִצָּה כֻּלָּהּ בְּתוֹךְ הַמַּיִם - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִמֶּנָּה יוֹצֵא לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת רְשׁוּת זֶה מֵרְשׁוּת זֶה[102].

98) משנה במסכת עירובין דף פ"ו עמוד א'. 99) ולא עירבו ביניהם. 100) שנמצא כל אחד ממלא מרשות חבירו. 101) שתפסיק בין הרשויות. 102) שלא ישאב בדלי מרשות חבירו.

כב. וְכֵן[103] אִם עָשׂוּ עַל פִּי הַבּוֹר קוֹרָה רְחָבָה[104] אַרְבָּעָה טְפָחִים - זֶה מְמַלֵּא מִצַּד הַקּוֹרָה, וְזֶה מְמַלֵּא מִצִּדּוֹ הָאַחֵר, וּכְאִלּוּ הִבְדִּילָה חֵלֶק זֶה מֵחֵלֶק זֶה. אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּיִם מְעֹרָבִין מִלְּמַטָּה, קַל הוּא שֶׁהִקֵּלוּ חֲכָמִים בְּמַיִם[105].

103) מסכת עירובין דף פ"ו עמוד ב'. 104) כן בדפוס רומי. 105) ואף שכל מחיצה צריכה להגיע עד הקרקע ומחיצה תלויה אינה מועילה — הקילו חכמים במים להתיר מחיצה תלויה, "שאיסור טלטול במים מדבריהם (כי המים הם כרמלית), והקילו במחיצה שאינה אלא כדי לעשות היכר" (כמבואר בהלכות שבת פרק ט"ו הלכה י"ג). ורואים אנו כאילו קרש זה נמשך ויורד עד המים וחולק כל רשות לעצמו, וכאן אין לחשוש שידלה מרשות חבירו, לפי שאין דלי מהלך יותר מארבעה טפחים.

כג. בְּאֵר[106] שֶׁבְּאֶמְצַע הַשְּׁבִיל[107] בֵּין שְׁנֵי כָּתְלֵי חֲצֵרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻפְלֶגֶת[108] מִכֹּתֶל זֶה אַרְבָּעָה טְפָחִים וּמִכֹּתֶל זֶה אַרְבָּעָה טְפָחִים[109] - שְׁנֵיהֶם מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה, וְאֵין צְרִיכִין לְהוֹצִיא זִיזִין[110] עַל גַּבָּהּ; שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר עַל חֲבֵרוֹ דֶּרֶךְ אֲוִיר[111].

106) מסכת עירובין דף פ"ה עמוד א'. 107) שיש מבוי קטן בין שתי החצרות השייך לשתיהן, ובאר באמצע, ומן החלון מורידים את הדלי בחבל לשאוב מים. 108) מרוחקת. 109) ובפחות מארבעה בודאי מותר לשאוב משם מים. 110) בליטת־קרש קטנה לשם היכר. 111) כיון שתשמישם הוא דרך החלון, אין אויר חבירו אוסר עליו.

כד. חָצֵר[112] קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלוֹאָהּ[113] לְחָצֵר גְּדוֹלָה מִבְּעוֹד יוֹם[114] - אַנְשֵׁי גְדוֹלָה[115] מְעָרְבִין לְעַצְמָן וּמַתָּרִים, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאַר לָהֶן פַּצִּימִין[116] מִכָּאן וּמִכָּאן; וְאַנְשֵׁי קְטַנָּה אֲסוּרִין לְהוֹצִיא מִבָּתֵּיהֶן לֶחָצֵר שֶׁלָּהֶן, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ עִם בְּנֵי הַגְּדוֹלָה עֵרוּב אֶחָד; שֶׁדָּיּוֹרִין שֶׁל גְּדוֹלָה חֲשׁוּבִין כִּקְטַנָּה[117], וְאֵין דָּיּוֹרֵי קְטַנָּה חֲשׁוּבִין כִּגְדוֹלָה.

112) מסכת עירובין דף צ"ג עמוד ב'. 113) כל רוחב הכותל, ולא נשאר ממנו כלום. 114) שאם נפרצה בשבת אומרים: "הואיל והותרה למקצת שבת הותרה לכולה (מסכת עירובין שם). 115) הדיירים שבתוך החצר הגדולה. 116) קרשים. שהרי נשארו בה מחיצות המתירות את הטלטול. ובנ"א: "פסים" (מער"ק). 117) שחצרם נחשבת "כפתחה של גדולה" — כאחת עם הגדולה.

כה. שְׁתֵּי[118] חֲצֵרוֹת שֶׁעֵרְבוּ עֵרוּב אֶחָד דֶּרֶךְ הַפֶּתַח שֶׁבֵּינֵיהֶן אוֹ דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן, וְנִסְתַּם הַפֶּתַח[119] אוֹ הַחַלּוֹן בְּשַׁבָּת - כָּל אַחַת וְאַחַת מֵתֶּרֶת לְעַצְמָהּ[120]; הוֹאִיל וְהֶתֵּרָה מִקְצָת שַׁבָּת[121] - הֶתֵּרָה כֻּלָּהּ. וְכֵן שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת שֶׁעֵרְבָה זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ, וְנָפַל הַכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן[122] בְּשַׁבָּת - אֵלּוּ מֵתָּרִים לְעַצְמָן, וּמוֹצִיאִין מִבָּתֵּיהֶן וּמְטַלְטְלִין עַד עִקַּר הַמְּחִצָּה, וְאֵלּוּ מְטַלְטְלִין כֵּן עַד עִקַּר הַמְּחִצָּה; הוֹאִיל וְהֶתֵּרָה מִקְצָת שַׁבָּת - הֶתֵּרָה כֻּלָּהּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתּוֹסְפוּ הַדְּיוּרִין, שֶׁהַדְּיוּרִין הַבָּאִין בְּשַׁבָּת אֵינָן אוֹסְרִין. נִפְתַּח הַחַלּוֹן וְנַעֲשָׂה הַפֶּתַח בִּשְׁגָגָה, אוֹ שֶׁעָשׂוּ נְכָרִים לְדַעְתָּן[123] - חָזְרוּ לְהֶתֵּרָן[124]. וְכֵן[125] שְׁתֵּי סְפִינוֹת שֶׁהָיוּ קְשׁוּרוֹת זוֹ בָּזוֹ, וְעֵרְבוּ[126], וְנִפְסְקוּ - אָסוּר לְטַלְטֵל מִזּוֹ לָזוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיוּ מֻקָּפוֹת מְחִצָּה[127]. חָזְרוּ וְנִקְשְׁרוּ בְּשׁוּגֵג - חָזְרוּ לְהֶתֵּרָן[128].

118) מסכת עירובין דף צ"ג עמוד ב'. 119) שנפלה מפולת נגדו (רש"י). 120) ואף על פי שהעירוב מונח בחצר האחרת ואי אפשר להוציאו משם (מ"מ). אבל לטלטל מחצר לחצר לא התירו, כמו בשתי ספינות להלן, ועיין ראב"ד. 121) בין השמשות. 122) כשהפרצה יתרה מעשר אמות, אינה נחשבת לפתח. 123) מדעת עצמם. 124) לטלטל מחצר לחצר. 125) מסכת שבת דף ק' עמוד ב'. 126) נחשבות כחצר אחת ומותר לטלטל מאחת לשניה. 127) שהקיף מחיצה מיריעות ביניהן (פירוש המשניות). 128) "שכל מחיצה שנעשתה בשבת נקראת מחיצה", אלא שאם עשאה במזיד קנסוהו חכמים שלא יועילו מעשיו.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו בדירת החצרות, מי הם הנקראים חלוקי הדירה, ובאי זה מקום ידור שם, ויאסור, ובאי זה זמן. וביאור זה החצר אחת בעצמה ובדין שתי החצירות. ונמשך אחר זה ביאור החצר החלוקה לבתים תחתיים ולעליות. מה הם אלו עם אלו, וכן החצר שיש לפנים הימנה חצר אחרת העוברת דרך עלייה מה משפטן. ונמשך לזה ביאור הגזוזטראות והדיוטות כשהן יוצאות מן החצרות, מה דינן אלו עם אלו.

א. אַנְשֵׁי[2] חָצֵר שֶׁהָיוּ כֻּלָּם אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד[3], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ בַּיִת בִּפְנֵי עַצְמוֹ - אֵין צְרִיכִין עֵרוּב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד[4]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם וּבְנֵי בֵיתוֹ[5] וַעֲבָדָיו אוֹסְרִין עָלָיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעָרֵב עִמָּהֶן; כָּךְ אֵלּוּ כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד הֵן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כֻּלָּן סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד.

2) עירובין עג, א. שמקום הפת שהוא אוכל - שם היא דירתו. 3) הוא־הדין אפילו אם אוכלים על שני שולחנות, מכיון שהם אוכלים בבית אחד (כסף־משנה). ואף־על־פי שכל אחד אוכל משל עצמו, ואינם מעורבים במאכלם (שם).

ובכת"י תימן: "על שולחן אחד תמיד", וכ"ה ב'מגיד משנה'. 4) "מקום פיתא גורם" - עיקר דירתו של אדם במקום שהוא אוכל, כנזכר למעלה. 5) בנוסח אחר: "ובניו ובני ביתו" (שונצינו).

ב. וְכֵן אִם הֵצְרְכוּ לַעֲשׂוֹת עֵרוּב עִם אַנְשֵׁי חָצֵר אַחֶרֶת - עֵרוּב אֶחָד לְכֻלָּן, וּפַת אַחַת בְּלִבַּד מוֹלִיכִין לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁמְּעָרְבִין עִמּוֹ. וְאִם הָיָה הָעֵרוּב בָּא אֶצְלָן[6] - אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב, כְּמוֹ הַבַּיִת שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ הָעֵרוּב שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִתֵּן אֶת הַפַּת[7]; שֶׁכָּל אֵלּוּ הַבָּתִּים כְּבַיִת אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִין.

6) שאנשי החצר האחרת מניחים את העירוב בחצר זו. 7) כמבואר בפ"א הט"ז.

ג. וְכֵן[8] אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁעֵרְבוּ - נַעֲשׂוּ כֻּלָּן כְּבַיִת אֶחָד. וְאִם הֵצְרְכוּ לְעָרֵב עִם חָצֵר שְׁנִיָּה - כִּכָּר אֶחָד[9] בִּלְבַד הוּא שֶׁמּוֹלִיכִין עַל יְדֵי כֻּלָּן לַמָּקוֹם שֶׁמְּעָרְבִין בּוֹ. וְאִם הָיָה הָעֵרוּב בָּא אֶצְלָן - אֵינָן צְרִיכִין לִתֵּן פַּת.

8) עירובין, שם. 9) כמבואר בפ"א הט"ז: "כיצד מערבין בחצירות? - גובין חלה אחת שלימה מכל בית ובית". ועל־ידי העירוב שעשו ביניהם, נחשבים כבית אחד.

ד. חֲמִשָּׁה[10] שֶׁגָּבוּ אֶת הָעֵרוּב[11] לְהוֹלִיכוֹ לַמָּקוֹם שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ הָעֵרוּב[12] - כְּשֶׁהֵם מוֹלִיכִין, אֵינָן צְרִיכִין לְהוֹלִיךְ עַל יְדֵי חֲמִשְׁתָּן אֶלָּא כִּכָּר אַחַת; שֶׁכֵּיוָן שֶׁגָּבוּ כֻּלָּן, נַעֲשׂוּ כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד.

10) עירובין, שם. 11) של בני אותה החצר. 12) שרוצים לערב גם עם בני חצר אחרת.

ה. הָאָב[13] וּבְנוֹ[14] וְהָרַב וְתַלְמִידוֹ שֶׁהֵן שְׁרוּיִין בְּחָצֵר[15] - אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּבַיִת אֶחָד. וְאַף עַל פִּי שֶׁפְּעָמִים אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וּפְעָמִים אֵינָן אוֹכְלִין, הֲרֵי הֵן כְּבַיִת אֶחָד.

13) עירובין, שם. 14) האוכל על שולחן אביו. 15) "רבי חייא (שהיה) בי רבי (בישיבה), אמר: אין אנו צריכין לערב, שהרי אנו סומכין (אוכלים) על שולחנו של רבי". והמדובר כשאין דיירים אחרים בחצר (גמרא, שם).

ו. הָאַחִים[16] שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם לוֹ בַּיִת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאֵינָן סוֹמְכִין[17] עַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶן; וְכֵן הַנָּשִׁים אוֹ הָעֲבָדִים[18] שֶׁאֵינָן סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחַן בַּעְלֵיהֶן אוֹ רַבָּן תָּמִיד[19], אֲבָל אוֹכְלִין הֵם עַל שֻׁלְחָנוֹ בִּשְׂכַר מְלָאכָה שֶׁעוֹשִׂין לוֹ אוֹ בְּטוֹבָה יָמִים יְדוּעִין, כְּמִי שֶׁסּוֹעֵד אֵצֶל חֲבֵרוֹ שָׁבוּעַ אוֹ חֹדֶשׁ: אִם אֵין עִמָּהֶם דָּיוּרִין אֲחֵרִים בֶּחָצֵר - אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב[20], וְאִם עֵרְבוּ עִם חָצֵר אַחֶרֶת - עֵרוּב אֶחָד לְכֻלָּן, וְאִם בָּא הָעֵרוּב אֶצְלָן - אֵין נוֹתְנִין פַּת; וְאִם הָיוּ דָּיוּרִין עִמָּהֶן בֶּחָצֵר - צְרִיכִין פַּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כִּשְׁאָר אַנְשֵׁי הֶחָצֵר[21], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד תָּמִיד.

16) עירובין, שם. 17) בנוסח אחר: "אוכלין" ('מעשה רוקח'). 18) יש בזה מחלוקת בין רבי יהודה בן בתירא, המתיר בנשים ואוסר בעבדים, לבין רבי יהודה בן בבא, המתיר בעבדים ואוסר בנשים, והלכה כדברי שניהם להקל, כי "הלכה כדברי המיקל בעירוב" (עירובין מו.). 19) זהו פירוש רבינו למה שאמרו בתלמוד: "מקבלי פרס", שאין אוכלים תמיד אצל אביהם, אלא לפעמים סועדים אצלו זמן ממושך שבוע או חודש, אבל הראב"ד ורש"י מפרשים אחרת: "מקבלי פרס" - שהאב נותן להם פרנסתם (בלחם או בכסף), והם אוכלים בבתיהם, וכיון שניזונים ממקור אחד ואוכלים בבתיהם, הם חלוקים במקצת ומאוחדים במקצת לענין עירוב. 20) שנחשבים כבית אחד. 21) שהדיורים האחרים אוסרים עליהם, ונחשבים כחלוקים בדירותיהם.

1 ז. חָמֵשׁ[22] חֲבוּרוֹת שֶׁשָּׁבְתוּ[23] בִּטְרַקְלִין[24] אֶחָד: אִם
2 הָיָה מַפְסִיק בֵּין כָּל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה מְחִיצָה הַמַּגַּעַת
3 לַתִּקְרָה[25] - הֲרֵי כָּל חֲבוּרָה מֵהֶן כְּאִלּוּ הִיא בְּחֶדֶר
4 בִּפְנֵי עַצְמוֹ אוֹ בַּעֲלִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִיכָךְ צְרִיכִין
5 פַּת מִכָּל חֲבוּרָה; וְאִם אֵין הַמְּחִיצוֹת מַגִּיעוֹת לַתִּקְרָה
6 - כִּכָּר אֶחָד לְכֻלָּן[26], שֶׁכֻּלָּן כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד חֲשׁוּבִין.

22) משנה, עירובין עב, א. 23) גרו בשבת. 24) אולם גדול, וסביבו חדרים הרבה. 25) או סמוך לתקרה שלשה טפחים, לפי שאז נחשב כ'לבוד' וסתום עד למעלה. 26) ואם אין דיירים אחרים בחצר - אינם צריכים עירוב כלל (שו"ע או"ח סי' שע, ס"ג).

7 ח. מִי[27] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ בֵּית שַׁעַר[28] שֶׁרַבִּים
8 דּוֹרְסִין בּוֹ אוֹ אַכְסַדְרָה[29] אוֹ מִרְפֶּסֶת[30] אוֹ בֵּית
9 הַבָּקָר[31] אוֹ בֵּית הַתֶּבֶן אוֹ בֵּית הָעֵצִים[32] אוֹ אוֹצָר[33] -
10 הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹסֵר עָלָיו[34], עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עִמּוֹ בְּחָצֵר
11 מְקוֹם דִּירָה שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עָלָיו לֶאֱכֹל בּוֹ פִּתּוֹ[35], וְאַחַר
12 כָּךְ יִהְיֶה אוֹסֵר עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲרֵב עִמּוֹ. אֲבָל מְקוֹם
13 לִינָה אֵינוֹ אוֹסֵר. לְפִיכָךְ[36], אִם קָבַע לוֹ מָקוֹם לֶאֱכֹל
14 בּוֹ בְּבֵית שַׁעַר אוֹ בְּאַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת - אֵינוֹ אוֹסֵר
15 עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מְקוֹם דִּירָה.

27) עירובין עב, ב. 28) חדר שעל יד השער, ובו יושב שומר הבית. 29) חדר מקורה שתקרתו נשענת על עמודים בלי קירות. 30) מקום גבוה בחצר הבית, ובו מדרגות עולין בהם לעליות (פירוש המשניות לעירובין פג:). 31) רפת. 32) מחסן העצים לחימום הבית. 33) צבור של כל מיני סחורות. 34) שאינם חשובים דירה. 35) אף שאינו ישן שם. 36) משנה, עירובין פה:

16 ט. עֲשָׂרָה[37] בָּתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה[38] - הַבַּיִת הַפְּנִימִי
17 וְהַשֵּׁנִי לוֹ הֵם שֶׁנּוֹתְנִין אֶת הָעֵרוּב, וְהַשְּׁמוֹנָה בָּתִּים
18 הַחִיצוֹנִים אֵינָן נוֹתְנִין אֶת הָעֵרוּב; הוֹאִיל וְרַבִּים
19 דּוֹרְסִין[39] בָּהֶן - הֲרֵי הֵן כְּבֵית שַׁעַר, וְהַדָּר בְּבֵית שַׁעַר
20 אֵינוֹ אוֹסֵר. אֲבָל הַתְּשִׁעִי - אֵין דּוֹרְסִין בּוֹ רַבִּים אֶלָּא
21 יָחִיד[40], לְפִיכָךְ אוֹסֵר עַד שֶׁיִּתֵּן עֵרוּבוֹ[41].

37) עירובין עח, ב. 38) ודיירי החדרים הפנימיים יוצאים לחצר דרך החדרים החיצוניים. 39) עוברים דרכם לחצר. 40) בנוסח אחר, חסרות המלים: "אלא יחיד" ('מעשה רוקח'). 41) וכן הדין בשני חדרים, כשדייר אחד יוצא דרך החדר השני לחצר ('משנה ברורה' סי' שע, ז).

22 י. שְׁתֵּי[42] חֲצֵרוֹת וּבֵינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה בָּתִּים פְּתוּחִים זֶה
23 לָזֶה וּפְתוּחִים לַחֲצֵרוֹת, וְהֵבִיאוּ בְּנֵי חָצֵר זוֹ עֵרוּבָן
24 דֶּרֶךְ הַבַּיִת הַפָּתוּחַ לָהֶן וְהִנִּיחוּהוּ בַּבַּיִת הָאֶמְצָעִי, וְכֵן
25 הֵבִיאוּ בְּנֵי הֶחָצֵר הָאַחֶרֶת עֵרוּבָן דֶּרֶךְ [הַבַּיִת] הַפָּתוּחַ
26 לָהֶן וְהִנִּיחוּהוּ בַּבַּיִת הָאֶמְצָעִי - אוֹתָן הַשְּׁלֹשָׁה בָּתִּים
27 אֵינָן צְרִיכִין לִתֵּן אֶת הַפַּת[43]. הָאֶמְצָעִי - מִפְּנֵי
28 שֶׁהִנִּיחוּ בּוֹ הָעֵרוּב, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁמִּצַּדָּדָיו - מִפְּנֵי שֶׁכָּל
29 אֶחָד מֵהֶן בֵּית שַׁעַר[44] לְאַנְשֵׁי חָצֵר.

42) עירובין, שם. 43) כמו שכתב רבינו למעלה (פ"א הט"ז): "בית שמניחין בו העירוב, אינו צריך ליתן את הפת". 44) כיון שעוברים משום לחצר.

30 יא. שְׁתֵּי[45] חֲצֵרוֹת וּשְׁנֵי בָּתִּים פְּתוּחִין זֶה לָזֶה
31 בֵּינֵיהֶן[46], וְהֵבִיאוּ אֵלּוּ עֵרוּבָן דֶּרֶךְ הַבַּיִת הַפָּתוּחַ לָהֶן,
32 וְהִנִּיחוּהוּ בַּבַּיִת הַשֵּׁנִי הַסָּמוּךְ לְחָצֵר הָאַחֶרֶת, וְהֵבִיאוּ
33 אֵלּוּ עֵרוּבָן דֶּרֶךְ הַפֶּתַח הַסָּמוּךְ לָהֶן, וְהִנִּיחוּהוּ בַּבַּיִת
34 הָאַחֵר - שְׁתֵּיהֶן לֹא קָנוּ עֵרוּב; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן הִנִּיחַ
35 עֵרוּבוֹ בְּבֵית שַׁעַר[47] שֶׁל חָצֵר אַחֶרֶת.

45) עירובין עו, א. 46) ולא עירבו יחד, אלא כל אחת לעצמה. 47) והרי צריך להניח העירוב במקום דירה, כמבואר בפ"א הט"ז.

36 יב. אֶחָד[48] מִבְּנֵי הֶחָצֵר שֶׁהָיָה גוֹסֵס[49], אַף עַל פִּי
37 שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת בּוֹ בְּיוֹם - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עַל בְּנֵי
38 הֶחָצֵר, עַד שֶׁיִּזְכּוּ לוֹ בְּפַת וִיעָרְבוּ עָלָיו. וְכֵן קָטָן,
39 אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כַּזַּיִת - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר
40 עַד שֶׁיִּעָרְבוּ עָלָיו. אֲבָל הָאוֹרֵחַ אֵינוֹ אוֹסֵר לְעוֹלָם[50],
41 כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[51].

48) 'תוספתא' עירובין פרק ה. 49) נוטה למות, ודינו כחי לכל דבריו. 50) ב'תוספתא' שם: "קסדור (מושל) שבא לעיר, עד ל' יום (שדעתו לשהות שם ל' יום), הרי זה אוסר מיד, אימתי - בזמן שייחדו לו בית דירה. לא ייחדו לו בית דירה - אין אוסר; אכסנאי (אורח) - לעולם אינו אוסר". 51) למעלה פ"ב ה"א.

42 יג. אֶחָד[52] מִבְּנֵי חָצֵר שֶׁהִנִּיחַ בֵּיתוֹ[53] וְהָלַךְ וְשָׁבַת
43 בְּחָצֵר אַחֶרֶת, אֲפִלּוּ הָיְתָה סְמוּכָה לַחֲצֵרוֹ, אִם
44 הִסִּיעַ[54] מִלִּבּוֹ וְאֵין דַּעְתּוֹ לַחֲזוֹר לְבֵיתוֹ בְּשַׁבָּת - הֲרֵי
45 זֶה אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן[55]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיִשְׂרָאֵל[56];
46 אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ הָלַךְ לִשְׁבֹּת
47 בְּעִיר אַחֶרֶת - אוֹסֵר עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִמֶּנּוּ
48 מְקוֹמוֹ, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא בְּשַׁבָּת[57].

52) משנה, עירובין פו, א. 53) לפני השבת. 54) הרחיק.

55) כי דירה בלי בעלים, לא שמה דירה. 56) שאין דרך ישראל לבוא בשבת, ואף אם יבוא במקרה, כיון שהותרה למקצת שבת - הותרה לכולה (מגיד־משנה). 57) ודוקא אם הוא במקום קרוב, דהיינו מהלך יום אחד, שיכול לבוא באותו יום. אבל אם הלך לדרך רחוקה - אינו אוסר (מגיד־משנה).

1 **יד. בַּעַל הֶחָצֵר שֶׁהִשְׁכִּיר מִבָּתֵּי חֲצֵרוֹ לַאֲחֵרִים,**
2 **וְהִנִּיחַ לוֹ כֵּלִים אוֹ מִינֵי סְחוֹרָה בְּכָל בַּיִת וּבַיִת מֵהֶן**
3 **- אֵינָן אוֹסְרִין עָלָיו; הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ תְּפִיסַת יָד בְּכָל**
4 **בַּיִת מֵהֶן, נַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּאוֹרְחִין אֶצְלוֹ[58]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
5 **אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ שָׁם דָּבָר שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת,**
6 **כְּגוֹן טֶבֶל וַעֲשָׂשִׂיּוֹת[59]; אֲבָל אִם נִשְׁאַר לוֹ בְּכָל בַּיִת**
7 **מֵהֶן כֵּלִים שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטְלָן - הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר**
8 **שֶׁיּוֹצִיאֵם הַיּוֹם וְלֹא יִשָּׁאֵר לוֹ שָׁם תְּפִיסַת יָד, הֲרֵי**
9 **אֵלּוּ אוֹסְרִין עָלָיו עַד שֶׁיִּעָרְבוּ.**

58) כרבי יהודה בעירובין פה, ב. 59) חתיכות עבות של מתכת, שאינן כלים ואסורות בטלטול בשבת (עירובין פו.).

10 **טו. אַנְשֵׁי הֶחָצֵר[60] שֶׁשָּׁכְחוּ וְלֹא עֵרְבוּ - אֵין**
11 **מוֹצִיאִים מִבָּתִּים לְחָצֵר וְלֹא מֵחָצֵר לְבָתִּים. אֲבָל**
12 **מְטַלְטְלִין הֵן כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בֶּחָצֵר[61] בְּכָל הֶחָצֵר וּבְכָל**
13 **הַנֶּחְשָׁב עִם הֶחָצֵר. וְאִם[62] הָיְתָה שָׁם מִרְפֶּסֶת אוֹ**
14 **עֲלִיָּה, וְעֵרְבוּ אַנְשֵׁי הֶחָצֵר לְעַצְמָן וְאַנְשֵׁי הַמִּרְפֶּסֶת**
15 **לְעַצְמָן - אַנְשֵׁי הַמִּרְפֶּסֶת אוֹ אַנְשֵׁי הָעֲלִיָּה מְטַלְטְלִין**
16 **כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּבָתֵּיהֶן בְּכָל הַמִּרְפֶּסֶת וּבְכָל הַנֶּחְשָׁב**
17 **עִמָּהּ אוֹ בְּכָל רֹחַב הָעֲלִיָּה וּבְכָל הַנֶּחְשָׁב עִמָּהּ, וְאַנְשֵׁי**
18 **הֶחָצֵר מְטַלְטְלִין בְּכָל הֶחָצֵר וּבְכָל הַנֶּחְשָׁב עִמָּהּ. וְכֵן**
19 **אִם הָיָה יָחִיד דָּר בְּחָצֵר וְיָחִיד דָּר בַּעֲלִיָּה, וְשָׁכְחוּ**
20 **וְלֹא עֵרְבוּ - זֶה מְטַלְטֵל בְּכָל הָעֲלִיָּה וְהַנֶּחְשָׁב עִמָּהּ,**
21 **וְזֶה מְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר וְהַנֶּחְשָׁב עִמָּהּ.**

60) עירובין פט, א. וצא, א. 61) בתחילת כניסת השבת. 62) משנה, עירובין פג, ב.

22 **טז. כֵּיצַד[63]? הַסֻּלָּע אוֹ תֵּל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁבְּתוֹךְ**
23 **הֶחָצֵר[64]: אִם אֵינָן גְּבוֹהִין עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי אֵלּוּ**
24 **נֶחְשָׁבִין בֵּין הֶחָצֵר וּבֵין הַמִּרְפֶּסֶת[65], וּשְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין**
25 **לְהוֹצִיא שָׁם כֵּלִים שֶׁבַּבָּתִּים; וְאִם גְּבוֹהִין עֲשָׂרָה,**
26 **וְהָיָה בֵּינֵיהֶן וּבֵין הַמִּרְפֶּסֶת פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים**
27 **- הֲרֵי אֵלּוּ נֶחְשָׁבִין עִם הַמִּרְפֶּסֶת, שֶׁהֲרֵי הֵן שָׁוִין לָהּ,**
28 **וּבְנֵי מִרְפֶּסֶת מֻתָּרִין בָּהֶם[66]; וְאִם הָיוּ רְחוּקִין מִן**
29 **הַמִּרְפֶּסֶת אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, אַף עַל פִּי**
30 **שֶׁגְּבוֹהִין עֲשָׂרָה - הֲרֵי אֵלּוּ בִּכְלַל הֶחָצֵר וְהַמִּרְפֶּסֶת,**
31 **לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶן אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַל יְדֵי זְרִיקָה,**
32 **לְפִיכָךְ שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין לְהוֹצִיא לְשָׁם כְּלֵי הַבָּתִּים[67] עַד**
33 **שֶׁיִּעָרְבוּ. הָיְתָה[68] מַצֵּבָה[69] רְחָבָה אַרְבָּעָה טְפָחִים לִפְנֵי**
34 **הַמִּרְפֶּסֶת - אֵין הַמִּרְפֶּסֶת אוֹסֶרֶת עַל בְּנֵי הֶחָצֵר,**
35 **שֶׁהֲרֵי נֶחְלְקָה מֵהֶן[70].**

63) משנה, שם. 64) ומשותף לחצר ולמרפסת. 65) בנוסח אחר: "נחשבין עם החצר ועם המרפסת". 66) שלהם נוח יותר להשתמש בסלע מאשר לבני החצר. 67) שהיו בבתים בשעת כניסת השבת. 68) עירובין ס, א. 69) עמוד כעין מחיצה. 70) על ידי שעשו מחיצה והפסק לפניהם, גילו דעתם שרוצים להסתלק מן החצר.

36 **יז. זִיזִין[71] הַיּוֹצְאִין מִן הַכְּתָלִים: כֹּל שֶׁהוּא לְמַטָּה**
37 **מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב מִן הֶחָצֵר[72], וּבְנֵי**
38 **הֶחָצֵר מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ; וְכֹל שֶׁהוּא בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה**
39 **טְפָחִים הָעֶלְיוֹנִים הַסְּמוּכִין לָעֲלִיָּה - אַנְשֵׁי עֲלִיָּה**
40 **מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ; וְהַנִּשְׁאָר בֵּין עֲשָׂרָה הַתַּחְתּוֹנִים עַד**
41 **תְּחִלַּת עֲשָׂרָה הָעֶלְיוֹנִים מִן הַזִּיזִין הַיּוֹצְאִין שָׁם -**
42 **שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין בּוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּכֵלִים**
43 **שֶׁבַּבָּתִּים אֶלָּא אִם כֵּן עֵרְבוּ.**

71) עירובין פד, א. והן בליטות היוצאות מן הקירות. 72) כשעירבו בני החצר לעצמם ובני העליה לעצמם, ולא עירבו שניהם יחד (או"ח סי' שעה).

44 **יח. בּוֹר[73] שֶׁבְּחָצֵר: אִם הָיָה מָלֵא פֵּרוֹת טְבָלִים[74]**
45 **שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי הוּא**
46 **וְחֵלְיָתוֹ[75] כְּסֶלַע אוֹ תֵּל שֶׁבְּחָצֵר: אִם הָיָה גָּבוֹהַּ**
47 **עֲשָׂרָה סָמוּךְ לַמִּרְפֶּסֶת - הֲרֵי הוּא נֶחְשָׁב עִם**
48 **הַמִּרְפֶּסֶת; אֲבָל אִם הָיָה מָלֵא מַיִם - אֵין בְּנֵי חָצֵר**
49 **וְלֹא בְּנֵי מִרְפֶּסֶת מַכְנִיסִין מִמֶּנּוּ לַבָּתִּים עַד שֶׁיִּעָרְבוּ[76].**

73) עירובין פ, א. 74) פירות שלא הפרישו מהם תרומות ומעשרות ואסורים באכילה. 75) צבור העפר אשר מסביב לשפת הבור. 76) שגזרו חכמים על בור מלא מים, שלפעמים המים חסרים ממנו, ויבואו להכניס משם לבתים (עירובין שם).

50 **יט. שְׁתֵּי[77] חֲצֵרוֹת[78] זוֹ לִפְנֵים מִזּוֹ, וְאַנְשֵׁי הַפְּנִימִית**
51 **יוֹצְאִין וְנִכְנָסִין וְעוֹבְרִין עַל הַחִיצוֹנָה: עֵרְבָה**
52 **הַפְּנִימִית וְלֹא עֵרְבָה הַחִיצוֹנָה - הַפְּנִימִית מֻתֶּרֶת[79],**
53 **וְהַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה[80]; עֵרְבָה הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵרְבָה**
54 **הַפְּנִימִית - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת[81]: הַפְּנִימִית - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא**
55 **עֵרְבָה, וְהַחִיצוֹנָה - מִפְּנֵי אֵלּוּ שֶׁלֹּא עֵרְבוּ שֶׁעוֹבְרִין**
56 **עֲלֵיהֶן; עֵרְבוּ זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ - זוֹ מֻתֶּרֶת בִּפְנֵי**
57 **עַצְמָהּ וְזוֹ מֻתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֲבָל אֵין מְטַלְטְלִין**
58 **מִזּוֹ לָזוֹ.**

77) משנה, עירובין עה, א. 78) שבכל אחת יש דיירים קבועים. 79) לטלטל בחצרה. 80) לפי שיש לפנימית דריסת הרגל דרך החיצונה ואוסרת עליה. 81) שהפנימית שלא עירבה, אוסרת בדריסת רגלה על החיצונה. "זה הכלל, רגל האסורה במקומה, אוסרת שלא במקומה. ורגל המותרת במקומה - אינה אוסרת שלא במקומה מפני שעוברת עליהן" (רבינו להלן בהלכה כג).

59 **כ. שָׁכַח[82] אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵרַב - הַפְּנִימִית**
60 **בְּהֶתֵּרָהּ עוֹמֶדֶת[83]. שָׁכַח אֶחָד מִן בְּנֵי הַפְּנִימִית וְלֹא**

עֵרֶב עִמָּהֶן - אַף הַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה, מִפְּנֵי אֵלּוּ בְּנֵי הַפְּנִימִית, שֶׁלֹּא עָלָה לָהֶן עֵרוּב, שֶׁהֵן עוֹבְרִין עֲלֵיהֶן.

82) משנה, עירובין עה, א. ובספר שלפני ה'מגיד משנה' לא היתה בבא זו "שכח אחד מן החיצונה וכו' עומדת", עיי"ש. 83) כי אין לחיצונה דריסת הרגל של הפנימית שתאסור עליה.

כא. עָשׂוּ[84] שְׁתֵּיהֶן עֵרוּב אֶחָד: אִם הִנִּיחוּהוּ בַּחִיצוֹנָה, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵרַב, בֵּין שֶׁהָיָה מִבְּנֵי הַחִיצוֹנָה בֵּין מִבְּנֵי הַפְּנִימִית - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת[85] עַד שֶׁיְּבַטֵּל לָהֶן[86], שֶׁהֲרֵי בֵּאֲרָנוּ[87] שֶׁמְּבַטְּלִין מֵחָצֵר לְחָצֵר; וְאִם הִנִּיחוּ עֵרוּבָן בַּפְּנִימִית, וְשָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵרַב - הַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה[88], וּפְנִימִית מֻתֶּרֶת[89] בְּמִקוֹמָהּ[90]; שָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי הַפְּנִימִית וְלֹא עֵרַב - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת עַד שֶׁיְּבַטֵּל לָהֶן.

84) משנה, עירובין עה, א. 85) שהרי הם כאילו דרים כולם בחצר אחת, ואחד שלא עירב אוסר עליהם. 86) רשותו. 87) פ"ב ה"ה. 88) שהרי אחד מהם לא עירב. 89) שהיא חולקת רשותה לעצמה, ואף שהשתתפו מקודם לערב ביחד - הרי עכשיו כשאחד מן החיצוניים לא עירב, יכולה הפנימית להגיד: "לתקוני שדרתיך ולא לעוותי" (לתקן שלחתיך ולא לקלקל), ועכשיו שקלקלת - איני רוצה בשיתוף (גמרא). 90) בנוסח אחר, חסרה המלה "במקומה" (ויניציאה).

כב. הָיָה[91] אֶחָד דָּר בְּחָצֵר זוֹ וְאֶחָד דָּר בְּחָצֵר זוֹ - אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל חֲצֵרוֹ[92]. וְאִם הָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּפְּנִימִית[93], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֶחָד - הֲרֵי הוּא כְּרַבִּים, וְאוֹסֵר עַל הַחִיצוֹנָה עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מְקוֹמוֹ[94].

91) משנה, עירובין שם. 92) שאין היחיד שבפנימית אוסר על החיצונה, ואף־על־פי שיש בה רבים (מגיד־משנה). והחיצונה אינה אוסרת על הפנימית, כמבואר למעלה בהלכה יט. 93) ובחיצונה דרים שני ישראלים, כפי שמוכח מהמילה: "עד שישכרו" לשון רבים ('מעשה רוקח'). 94) כמבואר בפ"ה הי"ב.

כג. שָׁלֹשׁ[95] חֲצֵרוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוּ[96], וְרַבִּים בְּכָל חָצֵר מֵהֶן, עֵרְבוּ שְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת עִם הָאֶמְצָעִית - הֵיא[97] מֻתֶּרֶת עִמָּהֶן, וְהֵן מֻתָּרוֹת עִמָּהּ, וּשְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת זוֹ עִם זוּ[98] עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ שִׁלְשְׁתָּן עֵרוּב אֶחָד. הָיָה[99] בְּכָל חָצֵר מֵהֶן אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁרַבִּים דּוֹרְסִין בַּחִיצוֹנָה[100] - אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן מֵתֵר בִּמְקוֹמוֹ. הָיוּ שְׁנַיִם בַּפְּנִימִית - הוֹאִיל וְהֵן אֲסוּרִין בִּמְקוֹמָן עַד שֶׁיְּעָרְבוּ, הֲרֵי הֵן אוֹסְרִין עַל הַיְחִידִים שֶׁבָּאֶמְצָעִית וְשֶׁבַּחִיצוֹנָה עַד שֶׁיְּעָרְבוּ שְׁנַיִם שֶׁבַּפְּנִימִית. זֶה הַכְּלָל: רֶגֶל הָאֲסוּרָה בִּמְקוֹמָהּ[101] - אוֹסֶרֶת שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָהּ; וְרֶגֶל הַמֻּתֶּרֶת בִּמְקוֹמָהּ - אֵינָהּ אוֹסֶרֶת שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָהּ, מִפְּנֵי שֶׁעוֹבֶרֶת עֲלֵיהֶן.

95) משנה, עירובין מה, ב. 96) ופתוחות כל אחת לרשום הרבים, שכל אחת רשות לעצמה ואין להם דריסת רגל זו בתוך זו (רש"י). 97) האמצעית ששתיהן עירבו עמה. 98) שהרי שתי החיצונות לא עירבו ביניהן. 99) עירובין עה, ב. 100) בהלכה זו מדובר בשלש חצרות זו לפנים מזו, והחיצונה בלבד פתוחה לרשות הרבים, ורגלי הפנימית דרך החיצונה (מגיד־משנה). 101) כמו השנים בפנימית האסורים במקומם, מכיון שלא עירבו.

כד. שְׁתֵּי כִּכְּצֶטְרִיּוֹת[102] זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, שֶׁהֵן לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם[103] - אַף עַל פִּי שֶׁעָשְׂתָה כָּל אַחַת מֵהֶן מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים יוֹרֶדֶת[104] מִכָּל אַחַת וְאַחַת, אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַכִּכְּצֶטְרִיּוֹת בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְמַלֹּאת עַד שֶׁיְּעָרְבוּ שְׁתֵּיהֶן עֵרוּב אֶחָד[105], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כִּכְּצֶטְרָא אַחַת. וְאִם הָיָה בֵּין הָעֶלְיוֹנָה וְהַתַּחְתּוֹנָה יוֹתֵר עַל עֲשָׂרָה טְפָחִים[106], וְעֵרְבָה זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ - שְׁתֵּיהֶן מֻתָּרוֹת לְמַלֹּאת[107].

102) משנה, עירובין פז, ב. ובנוסח אחר: "גזוזטראות" ('מעשה רוקח'). 103) המדובר במקום מקורה היוצא מכותל רשות היחיד על רשות הרבים או על מעין ונהר, כמו זיז - ונוקבים בו נקב וממלאים דרך אותו הנקב מן המעין או הנהר (פירוש המשניות). 104) ואנו אומרים שהמחיצה כאילו הגיעה למטה עד המים. 105) ואוסרים זה על זה. 106) שחולקות רשויות לעצמן. 107) באופן שכתב רבינו (בהל' שבת פט"ו הט"ו): "לעשות מחיצה גבוהה עשרה טפחים על גבי המים כנגד החלון שבגזוזטרא, או תהיה המחיצה יורדת מן הגזוזטרא כנגד המים, ורואין אותה כאילו ירדה ונגעה עד המים".

כה. לֹא[108] עָשְׂתָה הָעֶלְיוֹנָה מְחִצָּה, וְעָשְׂתָה הַתַּחְתּוֹנָה - אַף הַתַּחְתּוֹנָה אֲסוּרָה לְמַלֹּאת, מִפְּנֵי דְּלִי שֶׁל בְּנֵי הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁהֵן אֲסוּרִין, שֶׁעוֹבֵר עָלֶיהָ. עָשְׂתָה הָעֶלְיוֹנָה מְחִצָּה, וְלֹא עָשְׂתָה הַתַּחְתּוֹנָה - הָעֶלְיוֹנָה מֻתֶּרֶת לְמַלֹּאת, וְהַתַּחְתּוֹנָה אֲסוּרָה. וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ בְּנֵי הַתַּחְתּוֹנָה עִם בְּנֵי הָעֶלְיוֹנָה בַּמְּחִצָּה שֶׁעָשׂוּ - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת לְמַלֹּאת עַד שֶׁיְּעָרְבוּ עֵרוּב אֶחָד.

108) משנה, עירובין פז, ב.

כו. שָׁלֹשׁ[109] דְּיָאטוֹת[110] זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, עֶלְיוֹנָה וְתַחְתּוֹנָה שֶׁל אֶחָד, וְאֶמְצָעִית שֶׁל אֶחָד - לֹא יִשַּׁלְשֵׁל[111] מִן הָעֶלְיוֹנָה לַתַּחְתּוֹנָה דֶּרֶךְ אֶמְצָעִית; שֶׁאֵין מְשַׁלְשְׁלִין מִרְשׁוּת לִרְשׁוּת דֶּרֶךְ רְשׁוּת אַחֵר[112]. אֲבָל מְשַׁלְשֵׁל הוּא מִן הָעֶלְיוֹנָה לַתַּחְתּוֹנָה שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ אֶמְצָעִית.

109) 'תוספתא' עירובין פרק ה. 110) עליות.

111) יוריד. 112) בנוסח אחר, חסרה המילה "אחר", וכן בתוספתא.

כז. שְׁתֵּי[113] דְּיָאטוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, וְחָצֵר אַחַת[114] תַּחְתֵּיהֶן[115] שֶׁשּׁוֹפְכִין לְתוֹכָהּ הַמַּיִם - לֹא יִשְׁפְּכוּ לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיְּעָרְבוּ שְׁתֵּיהֶן עֵרוּב אֶחָד. עָשׂוּ מִקְצָתָן עוּקָה[116] בֶּחָצֵר לִשְׁפֹּךְ בָּהּ הַמַּיִם, וּמִקְצָתָן לֹא עָשׂוּ - אִלּוּ שֶׁעָשׂוּ שׁוֹפְכִים לָעוּקָה שֶׁלָּהֶן, וְאִלּוּ שֶׁלֹּא עָשׂוּ לֹא יִשְׁפְּכוּ לֶחָצֵר עַד שֶׁיְּעָרְבוּ. וְאִם עָשׂוּ אֵלּוּ עוּקָה וְאֵלּוּ עוּקָה - כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן שׁוֹפֶכֶת לָעוּקָה שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עֵרְבוּ.

113) משנה, עירובין פח, ב. 114) שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות או יותר, אבל בפחות מכן אין עירוב מועיל בלי עוקה (גומא), כי "חצר פחותה מד' אמות אין שופכים בתוכה מים בשבת, מפני שהם יוצאים לרשות הרבים" (הל' שבת פט"ו הט"ז). 115) בנוסח אחר: "ביניהן" (כת"י התימנים). 116) בור־שופכין. וראה פרטי הלכה זו בהל' שבת פרק טו הט"ז וי"ז.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו עניין שיתוף המבוי, ונתבארו בו כל הפרטים שנזכרו בחצרות, בג' פרקים הקודמים, רצונו־לומר פרק ב', פרק ג' ופרק ד'.

א. אַנְשֵׁי[2] מָבוֹי[3] שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶן שִׁתּוּף בְּמַאֲכָל אֶחָד לְעִנְיַן סְחוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁקָּנוּ יַיִן בְּשֶׁתָּפוּת אוֹ שֶׁמֶן אוֹ דְּבַשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינָן צְרִיכִין שִׁתּוּף אַחֵר לְעִנְיַן שַׁבָּת, אֶלָּא סוֹמְכִין עַל שִׁתּוּף שֶׁל סְחוֹרָה. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַמִּין שֶׁהֵן שֻׁתָּפִין בּוֹ מִין אֶחָד וּבִכְלִי אֶחָד[4]; אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן שֻׁתָּף לָזֶה בְּיַיִן וּלְאַחֵר בְּשֶׁמֶן, אוֹ שֶׁהָיָה הַכֹּל יַיִן וְהָיָה בִּשְׁנֵי כֵּלִים - הֲרֵי אֵלּוּ צְרִיכִין שִׁתּוּף אַחֵר לְעִנְיַן שַׁבָּת.

2) משנה, עירובין עא, א. 3) שפתוחות לתוכו הרבה חצירות, ואסור לטלטל במבוי עד שיעשו דיירי החצרות ביניהם "שיתופי־מבואות". ועושים אותם בין בפת ובין בשאר אוכלים, מה־שאין־כן בעירובי חצרות שאין עושים אותם אלא בפת (למעלה פ"א ה"ז, ועיין מגיד־משנה). 4) דעת ה'טור' (או"ח סי' שפו) שאם היו שותפין לזה ביין ולזה בשמן והם בכלי אחד, נקרא גם כן שיתוף (וכ"ה בשו"ע או"ח סי' שסו ס"ג בהג"ה).

ב. אֶחָד[5] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁבִּקֵּשׁ מֵחֲבֵרוֹ יַיִן אוֹ שֶׁמֶן[6] קֹדֶם הַשַּׁבָּת, וְלֹא נָתַן לוֹ - בָּטֵל הַשִּׁתּוּף[7]; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ, שֶׁאֵינָן כֻּלָּן כְּשֻׁתָּפִין שֶׁאֵין מַקְפִּידִין זֶה עַל זֶה. אֶחָד[8] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁרָגִיל לְהִשְׁתַּתֵּף עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי, וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף[9] - בְּנֵי מָבוֹי נִכְנָסִין לְבֵיתוֹ וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ שִׁתּוּף בְּעַל כָּרְחוֹ[10]. וְאֶחָד[11] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִשְׁתַּתֵּף כְּלָל[12] עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי - כּוֹפִין אוֹתוֹ[13] לְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן.

5) עירובין סח, א. 6) המיוחדים לשיתוף. 7) כיון שעיקר טעמו של העירוב והשיתוף הוא לומר: "שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו, ואין כל אחד מאתנו חולק רשות מחבירו" (פ"א ה"ו) - אם מקפידים זה על זה, בטלים העירוב והשיתוף. ולדעת הראב"ד לא נאמר דין זה אלא כשמזכים לו את העירוב על ידי אחר, אבל אם הוא נותן חלקו בתוך השיתוף, וחלקו מונח שם, אין הקפדתו מבטלת את השיתוף. 8) עירובין פ, א. 9) ואוסר את הטלטול לכל בני המבוי. 10) כיון שהדבר גם לטובתו, אלא שהוא רוצה לגרום צער לאחרים, בבחינת "תמות נפשי עם פלשתים" ('רבינו יהונתן'). 11) 'ירושלמי' בבא־בתרא פ"א ה"ח. 12) שאף פעם לא השתתף עם בני המבוי. 13) בית דין, (אבל ליחידים אין רשות ליטול ממנו בעל כרחו). שעיכוב בדבר ש"זה נהנה וזה לא חסר" הוא 'מדת סדום', ובית־דין כופין על 'מדת סדום' (הל' שכנים פי"ב ה"א).

ג. אֶחָד[14] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁהָיָה לוֹ אוֹצָר שֶׁל יַיִן אוֹ שֶׁמֶן וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי זֶה מְזַכֶּה מִמֶּנּוּ מְעַט לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי[15] לְהִשְׁתַּתֵּף בּוֹ, וּמְעָרֵב בּוֹ עֲלֵיהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִישׁוֹ וְלֹא יִחֲדוֹ[16], אֶלָּא הֲרֵי הוּא מְעֹרָב בָּאוֹצָר - הֲרֵי זֶה שִׁתּוּף.

14) עירובין סח, א. 15) שיהיה לכל אחד חלק בו. 16) שלא ייחד את החלק שישמש לשיתוף.

ד. חָצֵר[17] שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּתָחִים לִשְׁנֵי מְבוֹאוֹת, אִם נִשְׁתַּתְּפָה עִם אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד - נֶאֱסְרָה בַּמָּבוֹי הַשֵּׁנִי, וְאֵינָהּ מוֹצִיאָה וּמַכְנִיסָה בּוֹ[18]. לְפִיכָךְ, אִם זָכָה אֶחָד בַּשִּׁתּוּף לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי וְשִׁתֵּף עֲלֵיהֶן, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאַנְשֵׁי הֶחָצֵר זוֹ, שֶׁאֵינָן מִשְׁתַּתְּפִין אֶלָּא מִדַּעְתָּן; שֶׁאֵינָהּ זְכוּת לָהֶן, שֶׁמָּא בַּמָּבוֹי הַשֵּׁנִי רוֹצִים לְהִשְׁתַּתֵּף וְלֹא בָּזֶה[19].

17) עירובין פ, ב. 18) כיון שאין לה שיתוף אתו. 19) ואף־על־פי שהיא יכולה להשתתף עם שני המבואות ולטלטל בשניהם (ראה למעלה פ"ד הכ"ג), ואם כן אין זו חובה אלא זכות, כמו בכל שיתוף שכתב רבינו למעלה (פ"א ה"כ) שאינו צריך להודיע (ראב"ד) - יתכן שאינו רוצה שאנשים רבים ישתמשו באותה חצר וישימו שם כליהם, בשעה שאינה זקוקה לאותו מבוי, שהרי יש לה יציאה דרך המבוי האחר (מגיד־משנה).

ה. אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעָרֶבֶת לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[20]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יַאַסְרוּ עַל שְׁכֵנָיו; אֲבָל אִם אוֹסֵר - אֵינָהּ מְעָרֶבֶת עָלָיו וְלֹא מִשְׁתַּתֶּפֶת עָלָיו אֶלָּא מִדַּעְתּוֹ. כֵּיצַד אוֹסֵר? כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אֵינִי מְעָרֵב עִמָּכֶם, אוֹ: אֵינִי מִשְׁתַּתֵּף עִמָּכֶם[21].

20) בעירובין פ, א אמרו: "ההוא טרזינא (שומר הנשק לשמירת העיר, נכרי היה) דהוה שבבותיה (בשכנותו) דרבי זירא, אמרו ליה: אוגיר לן (השכיר לנו) רשותך! לא אוגר להו (לא השכיר להם), אתו (באו) לקמיה דרבי זירא, אמרו ליה: מהו למיגר מדביתהו (האם מספיק לשכור את רשותו

מאשתו)? אמר להו: הכי (כך) אמר ריש לקיש משמיה דגברא רבה (בשם אדם גדול) ומנו (ומיהו) רבי חנינא: אשתו של אדם, מערבת שלא מדעתו". 21) בעירובין, שם: "נשים שעירבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן - אין עירובן עירוב ואין שיתופן שיתוף", ומחלקים שם בגמרא: "הא דאסר, והא דלא אסר". ודעת רש"י והראב"ד בפירוש הסוגיא להיפך: "הא דאסר" - אם הימנעותו מן העירוב תאסור על בני המבוי מלהשתמש אצלם, יכולה אשתו לערב שלא מדעתו, "הא דלא אסר", אם הוא אינו אוסר עליהם על ידי הימנעותו מלהשתתף, אין רשות לאשתו להשתתף בלי הסכמת בעלה.

1 **ו. נִשְׁתַּתְּפוּ[22] אַנְשֵׁי חָצֵר זוֹ עִם אֶחָד מִשְּׁנֵי**
2 **הַמְּבוֹאוֹת: אִם בְּמִין אֶחָד נִשְׁתַּתְּפוּ, אֲפִלּוּ כֻּלָּה אוֹתוֹ**
3 **הַמִּין - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה שִׁתּוּף אַחֵר וּמְזַכֶּה לָהֶן, וְאֵינוֹ**
4 **צָרִיךְ לְהוֹדִיעָם[23] פַּעַם שְׁנִיָּה; וְאִם בִּשְׁנֵי מִינִין**
5 **נִשְׁתַּתְּפוּ[24], וְנִתְמַעֵט הָאֹכֶל[25] - מוֹסִיף וּמְזַכֶּה, וְאֵינוֹ**
6 **צָרִיךְ לְהוֹדִיעָן[26]; וְאִם כֻּלּוּ - מְזַכֶּה לָהֶם, וְצָרִיךְ**
7 **לְהוֹדִיעָם[27]. נִתּוֹסְפוּ שְׁכֵנִים[28] בְּחָצֵר זֶה - מְזַכֶּה לָהֶם,**
8 **וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעָם.**

22) משנה, עירובין פ, ב. 23) לשאלם אם מסכימים להשתתף פעם שניה, כי מעמידים אותם על חזקתם שבוודאי יסכימו כמו בפעם הקודמת ('לבוש'). 24) כדעתו למעלה פ"א הי"א שכל האוכלין מצטרפין לשיעור שיתוף. והראב"ד חולק עליו שם וכאן. 25) מן השיעור המבואר בפ"א ה"ט. 26) שבוודאי יסכימו להשלים את העירוב. 27) שאין אנו יודעים עם איזה מבוי הוא רוצה להשתתף, אבל חצר הפתוח למבוי אחד אין צריך לשאלו, שהרי זכות היא לו - שעל ידי השיתוף יוכל להשתמש שם, וזכים לאדם שלא בפניו, כמבואר בפרק א הלכה כ. 28) שלא היו בשעת הנחת השיתוף (משנה, שם).

9 **ז. נִשְׁתַּתְּפָה[29] חָצֵר זוֹ[30] עִם בְּנֵי הַמְּבוֹי זֶה מִפֶּתַח זֶה,**
10 **וְעִם בְּנֵי הַמְּבוֹי הַשֵּׁנִי מִן הַפֶּתַח הָאַחֵר - מֻתֶּרֶת עִם**
11 **שְׁנֵיהֶן[31], וְהֵן מֻתָּרִין עִמָּהּ, וּשְׁנֵי הַמְּבוֹאוֹת[32] אֲסוּרִין**
12 **זֶה עִם זֶה. לֹא עֵרְבָה עִם אֶחָד מֵהֶם[33] - אוֹסֶרֶת עַל**
13 **שְׁנֵיהֶן.**

29) עירובין מט, א. 30) שיש לה שני פתחים לשני מבואות. 31) כדעת רב, שם - ולא כשמואל (מגיד־משנה). 32) שלא השתתפו ביניהם. 33) עם אף אחד מהם, כלומר לא עם זה ולא עם זה.

14 **ח. הָיְתָה[34] חָצֵר זוֹ רְגִילָה בְּפֶתַח אֶחָד[35], וְהַפֶּתַח**
15 **הַשֵּׁנִי אֵינָהּ רְגִילָה - זֶה שֶׁרְגִילָה לְהִכָּנֵס וְלָצֵאת בּוֹ**
16 **אוֹסֵר[36], וְשֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ אֵינוֹ אוֹסֵר. עֵרְבָה עִם**
17 **מְבוֹי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ - הֵתֵר הַמְּבוֹי הָאַחֵר**
18 **לְעַצְמוֹ[37], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעָרֵב עִמָּהּ.**

34) עירובין, שם. 35) בחול לצאת ולבוא דרך שם. 36) אם לא עירבה עמו. 37) שהרי הסתלקה בזה מן המבוי שהיא רגילה בו, וכאילו אינה רגילה בו.

19 **ט. עֵרְבוּ[38] בְּנֵי הַמְּבוֹי שֶׁהִיא רְגִילָה בּוֹ לְעַצְמָן, וְהִיא**
20 **לֹא עֵרְבָה עִמּוֹ וְלֹא עִם בְּנֵי הַמְּבוֹי הָאַחֵר שֶׁאֵינָהּ**
21 **רְגִילָה בּוֹ, וְגַם לֹא עֵרְבוּ בְּנֵי הַמְּבוֹי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה**
22 **בּוֹ - דּוֹחִין אוֹתָהּ אֶצֶל זֶה הַמְּבוֹי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה[39],**
23 **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עֵרַב. הוֹאִיל וְהִיא לֹא עֵרְבָה וְהוּא לֹא**
24 **עֵרַב, דּוֹחִין אוֹתָהּ אֶצְלוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּאָסֵר עַל מְבוֹי**
25 **זֶה שֶׁעֵרַב לְעַצְמוֹ.**

38) עירובין, שם. 39) ותסתלק מאותו שרגילה, כדי שיהא המבוי מותר, כיון שהיא אינה מפסדת בדבר, שהרי לא שיתפה עם בני המבוי, ויש רווח לאחרים בהסתלקותה, שעל־ידי־זה יהיו מותרים, "זה נהנה וזה לא חסר - כופין על מדת סדום" (או"ח סי' שפו).

26 **י. חָצֵר[40] שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּתַח לְמְבוֹי וּפֶתַח אַחֵר לְבִקְעָה[41]**
27 **אוֹ לְקַרְפַּף[42] יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם[43] - הוֹאִיל וְאָסוּר**
28 **לְטַלְטֵל מֵחָצֵר לְאוֹתוֹ הַקַּרְפַּף, אֵינוֹ סוֹמֵךְ אֶלָּא עַל**
29 **פֶּתַח שֶׁל מְבוֹי, לְפִיכָךְ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמְּבוֹי עַד**
30 **שֶׁיִּשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן. אֲבָל אִם הָיָה הַקַּרְפַּף בֵּית סָאתַיִם**
31 **אוֹ פָּחוֹת[44] - אֵינוֹ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמְּבוֹי; שֶׁעַל הַפֶּתַח**
32 **הַמְיֻחָד לוֹ[45] סוֹמֵךְ, הוֹאִיל וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל**
33 **הַקַּרְפַּף.**

40) עירובין סז, ב. 41) שאין לה מחיצות. 42) מקום נרחב שיש לו מחיצות ואין בתוכו בית דירה, אין המחיצות מועילות לטלטל בתוכו (רבינו בהל' שבת פט"ז ה"א). 43) שיעור סאתים הוא כשיעור חצר המשכן, שארכו מאה אמה ורחבו חמישים, שהוא שטח של חמשת אלפים אמה מרובעות (הל' שבת פט"ז ה"ג). 44) והוא־הדין אם היה יותר מבית סאתים, ומוקף לשם דירה (רש"י). 45) ואין לאחרים דריסת הרגל בו.

34 **יא. אֶחָד[46] מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁהָלַךְ לִשְׁבֹּת[47] בְּמָבוֹי אַחֵר -**
35 **אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן[48]. וְכֵן[49] אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁבָּנָה**
36 **מַצֵּבָה[50] רְחָבָה אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל פִּתְחוֹ - אֵינוֹ**
37 **אוֹסֵר עֲלֵיהֶן; שֶׁהֲרֵי הִפְרִישׁ עַצְמוֹ מֵהֶן, וְחָלַק**
38 **רְשׁוּתוֹ.**

46) משנה, עירובין פו, א. 47) ואין דעתו לחזור באותה שבת, כמבואר בפרק ד' הי"ג, לענין אחד מבני החצר. 48) על בני אותו מבוי שהלך מהם, מפני שדירה בלא בעלים אינה דירה ואינה יכולה לאסור. 49) עירובין נט, ב. 50) עמוד.

39 **יב. אַנְשֵׁי מָבוֹי[51] שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ מִקְצָתָן, וְשָׁכְחוּ מִקְצָתָן**
40 **וְלֹא נִשְׁתַּתְּפוּ - מְבַטְּלִין רְשׁוּתָן לְאֵלּוּ שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ.**
41 **וְדִינָם לְעִנְיַן בִּטּוּל רְשׁוּת - כְּדִין אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכַח**
42 **אֶחָד מֵהֶן אוֹ שְׁנַיִם וְלֹא עֵרְבוּ[52]. וּכְבָר אָמַרְנוּ[53], שֶׁכָּל**
43 **אָדָם עִם אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחָנוֹ - כְּאִישׁ**

אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִין, בֵּין לְעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בֵּין לְשִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת.

51) עירובין עג, ב. 52) המבואר בפ"ב ה"א. 53) בפ"ד ה"א.

יג. מָבוֹי[54] שֶׁעֵרְבוּ כָּל חֲצֵרוֹת שֶׁבּוֹ, כָּל חָצֵר וְחָצֵר בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁתַּתְּפוּ כֻּלָּן בַּמָּבוֹי, שָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי הֶחָצֵר וְלֹא עֵרַב עִם בְּנֵי חֲצֵרוֹ - לֹא הִכְסִיד כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי כֻּלָּם נִשְׁתַּתְּפוּ, וְעַל הַשִּׁתּוּף סוֹמְכִין, וְלֹא הִצְרִיכוּ לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת עִם הַשִּׁתּוּף אֶלָּא שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ לַתִּינוֹקוֹת תּוֹרַת עֵרוּב[55], וַהֲרֵי עֵרְבוּ בַּחֲצֵרוֹת[56]. אֲבָל אִם שָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי הַמָּבוֹי וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף - אֲסוּרִים בַּמָּבוֹי, וּמֻתָּרִין כָּל בְּנֵי חָצֵר לְטַלְטֵל בַּחֲצֵרָן; שֶׁהַמָּבוֹי לַחֲצֵרוֹת כְּחָצֵר לַבָּתִּים[57].

54) משנה, עירובין עג, ב. 55) שהרי אין התינוקות יודעים מה שנעשה במבוי, ויאמרו: אבותינו לא עירבו. 56) ודעת הרמ"א (או"ח סי' שפז) שההלכה לערב מלבד השיתוף היתה רק בזמן התלמוד, שבני החצר לא נתנו לשיתוף, אלא עירבו יחד ואחד מבני החצר נתן לשיתוף, אבל יותר נכון שכל אחד מבני החצר ישתתף בו, וזה יהיה לעירוב ושיתוף יחד ('משנה ברורה' שם). 57) כשם שאסור להוציא מן הבתים לחצר בלי עירוב, כך אסור להוציא מן החצר למבוי בלא שיתוף (רש"י).

יד. נִשְׁתַּתְּפוּ[58] בַּמָּבוֹי, וְשָׁכְחוּ כֻּלָּן לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת, אִם אֵין מַקְפִּידִין עַל פְּרוּסָתָן[59] - סוֹמְכִין עַל הַשִּׁתּוּף בַּשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבַד. וְאֵין מַתִּירִין לָהֶן דָּבָר זֶה אֶלָּא מִדֹּחַק[60].

58) 'ירושלמי' עירובין פ"ו ה"ח. 59) על הלחם שאוכלים. וב'ירושלמי' שלפנינו, הנוסח: "רבי יוסה בי רבי בון בשם רב יהודה, כדון (כגון) אנשי בר דליה שאינן מקפידין על פרוטתן", שהם שותפים ואין מקפידים זה על זה. 60) בשעת הדחק, אבל לכתחילה צריכים לעשות גם עירובי חצירות, כדי שלא תשתכח תורת עירוב מן התינוקות, כמבואר בהלכה הקודמת.

טו. מָבוֹי[61] שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתְּפוּ בּוֹ, אִם עֵרְבוּ חֲצֵרוֹת עִם הַבָּתִּים - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת כְּכַרְמְלִית. מֵאַחַר שֶׁעֵרְבוּ חֲצֵרוֹת עִם הַבָּתִּים, נַעֲשָׂה הַמָּבוֹי כְּאִלּוּ אֵינוֹ פָּתוּחַ לוֹ אֶלָּא בָּתִּים בִּלְבַד בְּלֹא חֲצֵרוֹת[62], וּלְפִיכָךְ אֵין מְטַלְטְלִין בְּכֻלּוֹ[63]. וְאִם לֹא עֵרְבוּ אַנְשֵׁי הַחֲצֵרוֹת - מְטַלְטְלִין בְּכֻלּוֹ[63] כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ[64] בְּתוֹכוֹ, כְּחָצֵר שֶׁלֹּא עֵרְבוּ בָּהּ[65].

61) שבת קל, ב. 62) ראה למעלה הל' שבת פי"ז ה"ח, שאין המבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו. והראב"ד וכל הפוסקים חולקים על דברי רבינו אלו, ודעתם שחצר ומבוי רשות אחת הם לכלים ששבתו בתוכם. 63) צ"ל "בכולו". 64) שהיו בתוכו בכניסת השבת. 65) "רבי שמעון אומר, אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות, כולן רשות אחד הן לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית". וראה למעלה פ"ד הט"ו.

טז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים[66] אוֹ צָדוֹקִי הַשָּׁרוּי בְּחָצֵר שֶׁבְּמָבוֹי - דִּינוֹ עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי כְּדִינוֹ עִם בְּנֵי הֶחָצֵר[67], שֶׁשּׁוֹכְרִים מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ מֵאֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ רְשׁוּתוֹ שֶׁבַּמָּבוֹי, אוֹ מְבַטֵּל לָהֶן הַצָּדוֹקִי. וְאִם הָיָה בַּמָּבוֹי עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד - אֵינוֹ צָרִיךְ שִׁתּוּף[68]. וְדִין יִשְׂרָאֵל אֶחָד וְדִין רַבִּים שֶׁהֵן סוֹמְכִין עַל שֵׁלְחָן אֶחָד - דִּין אֶחָד הוּא[69].

66) משנה, עירובין סא, ב. 67) כמבואר בפ"ב הט"ז. 68) "מפני שאינו דבר מצוי, שהרי אסור להתייחד אתו, שמא יהרגנו" (כמבואר בפ"ב ה"ט). 69) כמבואר בפ"ד ה"א. וראה מה שכתב 'הרב המגיד' בפרק ב הלכה ט.

יז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים[70] שֶׁהָיָה דָר בְּמָבוֹי - אִם יֵשׁ לוֹ בַּחֲצֵרוֹ פֶּתַח[71] אֶחָד לְבִקְעָה[72], אֵינוֹ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי; וַאֲפִלּוּ הָיָה פֶּתַח קָטָן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹצִיא גְּמַלִּים וּקְרוֹנוֹת דֶּרֶךְ הַפֶּתַח שֶׁבַּמָּבוֹי - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן; שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ אֶלָּא עַל פֶּתַח הַמְיֻחָד לוֹ, שֶׁהוּא לַבִּקְעָה. וְכֵן אִם הָיָה פָּתוּחַ לְקַרְפֵּף שֶׁהוּא יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם[73] - הֲרֵי זֶה כְּפָתוּחַ לְבִקְעָה, וְאֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן. הָיָה בֵּית סָאתַיִם אוֹ פָּחוֹת[74] - אֵינוֹ סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן, וְאוֹסֵר עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִמֶּנּוּ.

70) עירובין סז, א. 71) או חלון (או"ח סי' שפט). 72) שיש שם אויר טוב. ונוח לו להשתמש בפתח הצר המוביל לעבר הבקעה. 73) מבואר למעלה בהלכה י. 74) המקום קטן ואינו נוח לו, ומשתמש גם בפתח הפתוח למבוי.

יח. מָבוֹי[75] שֶׁצָּדוּ אֶחָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְצָדוּ אֶחָד יִשְׂרָאֵלִים[76], וְהָיוּ חַלּוֹנוֹת[77] פְּתוּחוֹת מֵחָצֵר לְחָצֵר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְעֵרְבוּ כֻּלָּן דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד וּמֻתָּרִין לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּבוֹי דֶּרֶךְ פְּתָחִים[78] עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים; שֶׁאֵין נַעֲשִׂים כְּיָחִיד בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים[79].

75) עירובין עד, ב. 76) וחצרותיהם פתוחות למבוי. 77) או פתחים פתוחים מחצר לחצר. 78) הפתוחים למבוי. 79) כמבואר לגבי חצר, למעלה בפ"ב הט"ו.

יט. כֵּיצַד[80] מִשְׁתַּתְּפִין בִּמְדִינָה?[81] כָּל חָצֵר וְחָצֵר מְעָרֶבֶת לְעַצְמָהּ[82], שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ הַתִּינוֹקוֹת[83], וְאַחַר כָּךְ מִשְׁתַּתְּפִין כָּל אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי[84]. וְאִם הָיְתָה הַמְּדִינָה קְנָיָן יָחִיד, אֲפִלּוּ נַעֲשִׂית שֶׁל רַבִּים - מִשְׁתַּתְּפִין כֻּלָּן שִׁתּוּף אֶחָד[85], וְיִטַּלְטְלוּ בְּכָל הַמְּדִינָה. וְכֵן אִם הָיְתָה שֶׁל רַבִּים, וְיֵשׁ לָהּ פֶּתַח אֶחָד[86] - מִשְׁתַּתְּפִין כֻּלָּן שִׁתּוּף אֶחָד.

80) משנה, עירובין נט, א. 81) עיר המוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים, ויש לה דלתות כרשות היחיד (כמבואר בפ"א ה"א) "ואין מערבים אותה לחצאין, שכל העיר רשות היחיד גמורה, והרי הוא כמבוי אחד ואין מערבים חצי מבוי" (מגיד־משנה). 82) עירובי חצרות. 83) שידעו שהיתר הטלטול הוא מסיבת העירוב. 84) ואותן החצרות שהשתתפו עם המבואות - מותרות לטלטל זו עם זו, ואלו שלא השתתפו - אסורות. 85) כיון שהיה תחילה קנין יחיד, כחצר אחת דומה, וצריכים כל בני החצר לערב יחד. 86) שהיא סתומה מכל הצדדים, ורק דרך אותו פתח יוצאים, דינה כחצר, ומערבים את כולה.

כ. אֲבָל[87] אִם הָיְתָה שֶׁל רַבִּים, וְיֵשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּתָחִים, שֶׁהָעָם נִכְנָסִין בָּזֶה וְיוֹצְאִין בָּזֶה - אֲפִלּוּ נַעֲשֵׂית שֶׁל יָחִיד[88], אֵין מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ[89]; אֶלָּא מַנִּיחִין מִמֶּנָּה מָקוֹם אֶחָד, אֲפִלּוּ בַּיִת אֶחָד בְּחָצֵר אַחַת, וּמִשְׁתַּתְּפִין הַשְּׁאָר[90]. וְיִהְיוּ אֵלּוּ הַמִּשְׁתַּתְּפִין כֻּלָּן מֵתָּרִין בְּכָל הַמְּדִינָה, חוּץ מֵאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁשִּׁירוּ. וְיִהְיוּ אוֹתָן הַנִּשְׁאָרִים מֻתָּרִין בִּמְקוֹמָן בַּשְּׁתוּף שֶׁעוֹשִׂין לְעַצְמָן, אִם הָיוּ הַנִּשְׁאָרִים רַבִּים, וַאֲסוּרִין לְטַלְטֵל בִּשְׁאָר כָּל הַמְּדִינָה.

87) עירובין נט, א. 88) שמכרוה לו. 89) גזירה שמא תחזור ותעשה רשות הרבים, ויקלו גם כן לטלטל בשבת; ואין נוהגים להזהר בזה, אפילו בעיר של רבים, ואפשר שסומכים על דעת רש"י ו'תוספות' (כמבואר בהל' שבת פי"ד ה"א), שאין רשות הרבים אלא אם יש שם ששים רבוא, ודבר זה אינו שכיח ('מגן אברהם' ו'משנה ברורה' או"ח סי' שצב). 90) "העיקר אצלנו: כי עיר של רבים כשיש לה שני שערים, יכנסו בני אדם ברשות־הרבים אחרת, והם אינם יודעים כי העירוב הוא שהתיר להם התשמיש בתוכה, ולפיכך חובה להניח ממנה שיור בלי עירוב כדי שלא ישתמש אותו שיור עם המדינה להודיע כי העירוב הוא שהתיר לנו התשמיש בתוכה, וגם כשהיתה העיר מקודם לכן של רבים אפילו היא היום של יחיד, שהיא צריכה לשיור על־כל־פנים" (פירוש המשניות).

כא. וְדָבָר זֶה מִשּׁוּם הֶכֵּר הוּא, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁהָעֵרוּב הִתִּיר לָהֶן לְטַלְטֵל בִּמְדִינָה זוֹ[91] שֶׁרַבִּים בּוֹקְעִין בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הַמָּקוֹם שֶׁנִּשְׁאַר וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ, אֶלָּא אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן.

91) ואם לא יעשו שיור, ישתכח העירוב ותשתכח תורת רשות הרבים, על ידי טלטול בעיר הדומה לרשות הרבים ('משנה ברורה' או"ח סי' שצב).

כב. מְדִינָה[92] שֶׁל רַבִּים שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּתַח אֶחָד וְסֻלָּם בְּמָקוֹם אַחֵר[93] - מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ[94], וְאֵינָהּ צְרִיכָה שִׁיּוּר; שֶׁאֵין הַסֻּלָּם שֶׁבַּחוֹמָה חָשׁוּב כְּפֶתַח[95]. הַבָּתִּים[96] שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ שִׁיּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן פְּתוּחִין לָעִיר, אֶלָּא אַחוֹרֵיהֶן לָעִיר וּפְנֵיהֶם לַחוּץ - עוֹשִׂין אוֹתוֹ שִׁיּוּר[97], וּמְעָרְבִין אֶת הַשְּׁאָר.

92) עירובין נט, ב. 93) בצד השני, ודרך הסולם יורדים מעבר לחומה. 94) כדין עיר שיש לה פתח אחד. 95) שההילוך דרך הסולם, אינו נוח. 96) בעירובין ס, א: "הנהו דאתי (שבאו) לקמיה דרב יוסף, אמרו ליה: הב לן גברא דליערב לן מאתין (תן לנו אדם שיתקן עירוב לעירנו), אמר ליה לאביי: זיל ערב להו, וחזי דלא מצווחא עלה בבי מדרשא (ראה שלא יתנגדו על זה בבית המדרש), אזל, חזא להנהו בתי דפתיחי לנהרא (ראה בתים שפתחיהם אחורי העיר לצד הנהר), אמר: הני ליהוי שיור למתא (אלה יהיו שיור לעיר)" ושם מדובר בעיר של רבים ונעשית של יחיד הצריכה שיור. 97) ואפילו הוא רק בית אחד, אפילו בית הבקר או בית התבן, שאינם צריכים לעירוב אם אין גרים ואוכלים בהם, עושים אותם שיור (או"ח סי' שצב).

כג. הַמְזַכֶּה בְּשִׁתּוּף לִבְנֵי הַמְּדִינָה, אִם עֵרְבוּ כֻּלָּן[98] עֵרוּב אֶחָד[99] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעָן; שֶׁזְّכוּת הוּא לָהֶן[100]. וְדִין מִי שֶׁשָּׁכַח וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף עִם בְּנֵי הַמְּדִינָה, אוֹ מִי שֶׁהָלַךְ לִשְׁבֹּת בְּעִיר אַחֶרֶת, אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהָיָה עִמָּהֶן בַּמְּדִינָה - דִּין הַכֹּל כְּדִינָם בְּחָצֵר וּמָבוֹי[101].

98) לדעת ה'מגיד משנה', צ"ל: "אם עירב לכולן". 99) אבל אם לא עירב לכולן, עירוב אחד אינו זכות. 100) וזכין לאדם שלא בפניו. 101) דין שכח בחצר, מבואר בפ"ב ה"א. ודין הלך לשבות בעיר אחרת - בפ"ד הי"ג. ודין גוי - בפ"ב ה"ט ובפ"ד הי"ג.

כד. מְדִינָה[102] שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ כָּל יוֹשְׁבֶיהָ חוּץ מִמָּבוֹי אֶחָד - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עַל כֻּלָּן. וְאִם בָּנוּ מַצֵּבָה[103] עַל פֶּתַח הַמָּבוֹי - אֵינוֹ אוֹסֵר[104]. לְפִיכָךְ אֵין מְעָרְבִין מְדִינָה לַחֲצָאִין, אֶלָּא אוֹ כֻּלָּהּ אוֹ מָבוֹי מָבוֹי[105]. וּבוֹנֶה כָּל מָבוֹי וּמָבוֹי מַצֵּבָה עַל פִּתְחוֹ, אִם רָצָה לַחֲלֹק רְשׁוּתוֹ מֵהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאָסֵר עַל שְׁאָר הַמְּבוֹאוֹת.

102) עירובין נט: עיר שהיתה של יחיד, שמערבים את כולה ואינה צריכה שיור. 103) עמוד שהוא רחב ארבעה טפחים, וראה למעלה פ"ד הט"ז. 104) שהמצבה מפרידה את המבוי משאר המדינה. 105) כדי שלא יאסרו זה על זה.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ט"ז־כ"ב מנחם־אב ה'תשפ"א

יום ראשון ט"ז מנחם־אב ה'תשפ"א

הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר מי הם הראויים לאכול תרומה ותרומת מעשר, והראוי להאכיל ולפסול.

1 **א. תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים[2], בֵּין**
2 **גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, הֵם**
3 **וְעַבְדֵיהֶם הַכְּנַעֲנִים[3] וּבְהֶמְתָּן[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹהֵן כִּי**
4 **יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ וְגוֹמֵר. עֶבֶד כֹּהֵן שֶׁבָּרַח[5] וְאִשֶּׁת**
5 **כֹּהֵן שֶׁמָּרְדָה[6] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין[7].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"תרומה ותרומת מעשר נאכלת לכהנים, בין גדולים בין קטנים... הם ועבדיהם הכנענים ובהמתן, שנאמר וכהן כי יקנה נפש קניין כספו".

ומוסיף: "עבד שברח ואשת כהן שמרדה, הרי אלו אוכלין". ועניינו בפנימיות העניינים הוא שהקב"ה נקרא כהן (סנהדרין לט.) וכל יהודי הוא עבד כהן, ולכן גם אם מסיבה כלשהי תקפו יצרו והביאו למצב של "עבד כהן שברח", עד שנדמה לו שאינו תחת אדונו עוד, בכל זאת "הרי אלו אוכלין" כי "ישראל אע"פ שחטא, ישראל הוא". ולא עוד אלא שזה שאוכל משל הקב"ה, גורם שניצוצי הקדושה שבזה יעוררוהו ויפעלו עליו לחזור למצבו הקודם. ובזה מודגש גם־כן עניין האחדות שבתרומה - אחדותם של בני ישראל עם הקב"ה בכל מעמד ומצב שבו יהיו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"ד)

2) פשוט בכמה מקומות (כסף־משנה). 3) 'ספרא' פרשת אמור פ"ה ה"א. 4) יש אומרים שלא הותר לה אלא כרשיני תרומה שעיקרם למאכל בהמה (ראה למעלה פ"ה ה"ב), אבל דבר שעיקרו למאכל אדם, אסור לתת לבהמה. וכן הוא ב'ספרא' שם ה"ו, על הפסוק "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו" - "הם אוכלים ואין בהמה אוכלת, יכול לא תאכל בכרשינים? תלמוד לומר: נפש". ועי' ר"ש ורע"ב בתרומות פי"א מ"ט. וראה ב'משנה למלך' כאן. וראה להלן פ"ט ה"ז, ופי"א הכ"ח. 5) גיטין יב, ב. ותוספתא תרומות פ"י. 6) על בעלה (גיטין, שם). 7) בתרומה, שהם קנינו של כהן.

6 **ב. תְּרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה[8] - אֵין אוֹכֵל אוֹתָהּ אֶלָּא כֹּהֵן**
7 **מְיֻחָס[9]; אֲבָל כֹּהֲנֵי חֲזָקָה[10] - אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה שֶׁל**
8 **דִּבְרֵיהֶן בִּלְבַד[11]. וּתְרוּמָה טְהוֹרָה - בֵּין תְּרוּמָה**
9 **גְּדוֹלָה בֵּין תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל**
10 **דִּבְרֵיהֶן - אֵינָהּ נִתֶּנֶת אֶלָּא לְכֹהֵן תַּלְמִיד חָכָם[12];**
11 **מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה טְמֵאָה, וְכָל עַמֵּי הָאָרֶץ**
12 **בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[13]. לְפִיכָךְ נוֹתְנִין תְּרוּמָה טְמֵאָה[14] לְכָל**
13 **כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה[15].**

8) שחייבים להפרישה מן התורה. 9) שיש לו עדי יוחסין או כתב המתייחס שהוא כהן ודאי (כתובות כד:). 10) שהוחזקו כהנים ואין בית־דין יכולים להוציא דבר מחזקתו, אבל אין להם לא עדי יחוס ולא כתב יחוס (רש"י שם). 11) היינו תרומה שאין חייבין בה אלא מדברי סופרים (שם כה.). 12) ראה להלן. 13) בחולין קל, ב: "אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מנין שאין נותנים מתנה לכהן עם־הארץ? שנאמר (דברי הימים־ב לא, ד): "ויאמר לעם לישבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה'", כל המחזיק בתורת ה' - יש לו מנת. ושאינו מחזיק בתורת ה' - אין לו מנת". אבל בחלה פ"ד מ"ט "ואלו ניתנין לכל כהן, החרמים והבכורות וכו' ושמן שריפה", וב"ירושלמי" שם על המשנה הקודמת (בחלת חוצה לארץ) "וניתנת לכל כהן" - אמרו: "בין לכהן חבר, בין לכהן עם־הארץ", ואם כן גם "ניתנין לכל כהן" שבמשנה השניה, היינו בין כהן חבר בין כהן עם־הארץ. ומתוך זה למד רבינו, שמה שאמרו אין נותנין מתנות אלא לכהן חבר, אינו אלא על דרך הטוב והיפה, אבל שיהיה אסור לתתם לעם הארץ, לא שמענו, וכן פירש במשנה שם. ומתוך זה שהזכירה המשנה שם רק דברים שאין בהם טומאה וטהרה, ובכללם גם שמן שריפה, היינו שמן של תרומה טמאה, למד רבינו שתרומה גדולה, תרומת מעשר וחלה טהורות, אסור לתתם לכהן עם־הארץ, שמא יטמאם ויאכלם בטומאה, עיי"ש בפירוש המשנה. 14) ויטמאנה ואחר־כך יאכלנה. [ואף־על־פי שתרומה טמאה אין עם־הארץ חשוד לאכלה (ראה להלן) – עם־הארץ אינו מחזיק עצמו לטמא, וראה להלן – 'אור שמח']. 15) בחלה, שם: "ואלו ניתנין לכל כהן וכו' ושמן שריפה", היינו שמן של תרומה טמאה. וכל כהן, היינו בין כהן חבר בין כהן עם־הארץ, כמבואר למעלה. והראב"ד חולק על זה, ודעתו כדעת ה'תוספות' בחולין שם ד"ה מנין. ואף־על־פי שעם־הארץ אוכל תרומה טהורה שנטמאה על ידו, לפי שאינו סבור שהוא טמא (ראה למעלה) - אינו חשוד לאכול תרומה טמאה ממש, וראה ב'כסף משנה' ('אור שמח').

14 **ג. יִשְׂרְאֵלִית[16] שֶׁנִּשֵּׂאת[17] לְכֹהֵן, אֲפִלּוּ קְטַנָּה בַּת**
15 **שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[18] - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[19] וְחָזֶה**
16 **וָשׁוֹק[20]. וְדִין תּוֹרָה[21] שֶׁתֹּאכַל מִשֶּׁנִּתְאָרְסָה, שֶׁהֲרֵי**
17 **הִיא קִנְיָנוֹ[22]; אֲבָל אָסְרוּ חֲכָמִים שֶׁתֹּאכַל עַד שֶׁתִּכָּנֵס**
18 **לַחֻפָּה, גְּזֵרָה שֶׁמָּא תַּאֲכִיל[23] תְּרוּמָה לְאָבִיהָ וּלְאַחֶיהָ**
19 **כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה בְּבֵית אָבִיהָ.**

16) משנה, נדה מד, ב. 17) על־ידי אביה (ראה בהלכה הסמוכה) שהיא אשת איש מן התורה (פ"ג מהל' אישות הי"א). 18) אבל לפני כן, אין ביאתה ביאה (נדה, שם). 19) אפילו בתרומה דאורייתא, אם נישאה על־ידי אביה.

20) המורמים מקרבן השלמים, שהם נאכלים לכהנים ולנשיהם ולעבדיהם (משנה זבחים נה, א. ופ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"ה). 21) כתובות נז, ב. 22) ונאמר (ויקרא כב, יא): "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו, הוא יאכל בו" (שם). 23) כדעת עולא, שם.

1 **ד. חֵרֶשֶׁת[24] וְשׁוֹטָה שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת**
2 **בִּתְרוּמָה[25], אֲפִלּוּ הִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ[26]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשָּׂא**
3 **חֵרֵשׁ כֹּהֵן חֵרֶשֶׁת[27] וַיַּאֲכִילֻנָּה[28], לְפִיכָךְ גָּזְרוּ שֶׁלֹּא**
4 **תֹּאכַל חֵרֶשֶׁת בַּת יִשְׂרָאֵל כְּלָל.**

24) יבמות קיג, א. 25) בין בתרומה דרבנן ובין בתרומה דאורייתא (שם). 26) שהיא אשת איש גמורה מן התורה (פ"ג מהל' אישות הי"א). 27) ונישואי חרש אינם תופשים אלא מדרבנן (שם פ"ד ה"ט). 28) תרומה דאורייתא, שהרי תרומה דרבנן היא אוכלת (יבמות, שם). [ובגמרא שם הקשו על זה: "וליכול, קטן אוכל נבלות הוא [ואין מצווין להפרישו]", ומתרץ: "גזירה שמא יאכיל חרש בפקחת". אבל לפי הסוגיא שם קיד, א - שאף למי שסובר קטן אוכל נבילות אין בית־דין מצווין להפרישו, להאכילו בידים אסור (וכן פסק רבינו בפי"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ז) - אין מקום לקושיית הגמרא הנ"ל, שהרי על־ידי הנישואין שתיקנו חכמים לחרש וחרשת היא אוכלת תרומה, והרי זה כאילו חכמים נותנים לה בידים (ועי' ריטב"א שם). ועי' 'כסף משנה' ו'מעשה רוקח'].

5 **ה. הַזָּר אָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמוֹת[29], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל זָר לֹא**
6 **יֹאכַל קֹדֶשׁ. אֲפִלּוּ הָיָה תּוֹשַׁב כֹּהֵן אוֹ שְׂכִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
7 **תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ. תּוֹשָׁב - זֶה שְׂכִיר**
8 **עוֹלָם[30], שָׂכִיר - זֶה שְׂכִיר שָׁנִים[31]. וְעֶבֶד עִבְרִי[32] - הֲרֵי**
9 **הוּא כְּתוֹשָׁב וְשָׂכִיר[33]. וְכֹהֶנֶת אֵשֶׁת הַזָּר - הֲרֵי הִיא**
10 **כַּזָּר[34]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל זָר - בֵּין הוּא בֵּין אִשְׁתּוֹ[35].**

29) סנהדרין פג, ב. 30) יבמות ע, א. והיינו עבד עברי שמכר עצמו ליתר על שש שנים, שאינו יוצא בשש (פ"ב מהל' עבדים ה"ג) – 'אור שמח'. 31) יבמות, שם. והיינו עבד עברי שמכר עצמו סתם, שיוצא בסוף שש שנים ('אור שמח'). 32) [כלומר, תושב ושכיר שלמעלה הם עבדים עבריים שמכרו עצמם (ראה ב'אור שמח'), שכן קראה אותם התורה (ויקרא כה, לט־מ): "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך וגו' כשכיר כתושב וכו'", ואילו "עבד עברי" הוא זה שמכרוהו בית־דין, שכן קראתו התורה (שמות כא, ב): "כי תקנה עבד עברי"]. 33) אף־על־פי שהוא קבוע אצלו יותר מהם (= מעבדים שמכרו עצמם), שזה שמכר עצמו אסור בשפחה כנענית (פ"ג מהל' עבדים ה"ג) ואילו מכרוהו בית־דין - רבו מוסר לו שפחה כנענית (שם) – 'אור שמח'. 34) משנה, יבמות פה, ב. 35) שם סח, א.

11 **ו. זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה בְּזָדוֹן[36] - בֵּין שֶׁהָיָה טָמֵא בֵּין**
12 **שֶׁהָיָה טָהוֹר, בֵּין שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה בֵּין שֶׁאָכַל**
13 **טְמֵאָה[37] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֵתוּ בוֹ**
14 **כִּי יְחַלְּלֻהוּ[38]. וְלוֹקֶה עַל אֲכִילָתָהּ[39]. וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם**
15 **דְּמֵי מַה שֶׁאָכַל, שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם[40]. וְאִם אָכַל**
16 **בִּשְׁגָגָה - מוֹסִיף חֹמֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יֹאכַל**
17 **קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִּׁיתוֹ וְגוֹמֵר.**

36) סנהדרין פג, א. 37) [כן הוא בתוספתא תרומות פ"ו: "באוכלי תרומה לזרים, טהור שאכל את הטהור, וטהור שאכל את הטמא, וטמא שאכל את הטהור, וטמא שאכל את הטמא, כולם במיתה". וכן הוא בפרה פי"א מ"ג: "והאוכלה (= תרומה טמאה) חייב מיתה", והיינו זר האוכלה. ועיי"ש ב'מלאכת שלמה'. ועי' ברש"י גיטין נד, א - ד"ה דאכל, ובגליון הש"ס שם. ובתוספתא כריתות פ"א: "וזר שאכל תרומה טהורה", וטעות־סופר היא, שהרי בתוספתא זבחים פי"ב ליתא "טהורה", וראה 'תוספתא כפשוטה' שם לעמוד 24 137]. 38) ואחריו נאמר: "וכל זר לא יאכל קודש" (סנהדרין, שם). וי"ו של "וכל" מוסיפה על הענין הראשון, ומחברת את הפסוק "ומתו בו" גם לאכילת זר – 'חסדי דוד' בתוספתא כריתות, שם. ודלא כרב שאמר (סנהדרין, שם), שאינו חייב מיתה, מפני ש"אני ה' מקדשם" הפסיק הענין. ואף־על־פי שמהפסוק הנ"ל "ומתו בו כי יחללוהו", למדו חז"ל (שם) שכהן טמא שאכל תרומה אינו חייב מיתה (ראה להלן פ"ז ה"א), מפני שתרומה טמאה היא מחוללת ועומדת, וכאן חייבו מיתה מאותו הפסוק גם בתרומה טמאה - יש הבדל בין כהן לזר, שלגבי כהן שהוא קדוש ואוכל בתרומה טהורה, זו הטמאה נקראת מחוללת, אבל זר שאינו קדוש, לגביו גם תרומה טמאה אינה מחוללת (רדב"ז כאן, ולחם־משנה בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ב). [וזהו מה שאמר הכתוב (שם) "ומתו בו כי יחללוהו, אני ה' מקדשם" - מפני שאני ה' מקדשם, לכהנים (וראה ב'ספורנו' שם), אינם חייבים מיתה על תרומה מחוללת, שלגבם אינה קדושה. אבל "וכל זר לא יאכל קודש" - לגביו כל תרומה, ואפילו טמאה, היא קודש. ומטעם זה אמרו בתרומות פ"ו מ"א, ש"אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה - משלם חומשה" (ראה להלן פ"י ה"ב), שגם בפסוק "ואיש כי יאכל קודש בשגגה", תרומה טמאה בכלל. ועיי"ש ב'משנה ראשונה']. 39) כן אמר רב בסנהדרין שם, אלא שלדבריו אינו חייב מיתה בידי שמים, ובזה אין הלכה כמותו, ראה למעלה. וראה ב'ספר המצוות' ל"ת קלג. 40) 'ירושלמי' תרומות פ"ז ה"א. אבל אם אכל במזיד בלי התראה שאינו לוקה, חייב הוא לשלם את הקרן (להלן פ"י ה"ה), ומיתה בידי שמים אינה פוטרתו, כדעת רבא בכתובות ל, ב. אבל צריך עיון, שהרי שם מבואר שלא אמרו "אינו לוקה ומשלם", אלא כשבאו המלקות והממון בבת אחת, כגון שתחב לו חבירו בבית הבליעה, ורבינו השמיט זאת (משנה־למלך).

18 **ז. וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, הִיא בִּתְרוּמַת**
19 **הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל. שְׁנֵי עִנְיָנִים[41] נִכְלְלוּ בְּלָאו זֶה:**
20 **שֶׁאִם תִּבְעַל[42] לְאָסוּר לָהּ וְתַעֲשֶׂה זוֹנָה[43] אוֹ חֲלָלָה[44],**
21 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[45] - הֲרֵי הִיא**
22 **אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמוֹת לְעוֹלָם, כְּדִין כָּל חָלָל,**
23 **שֶׁהֶחָלָל כַּזָּר לְכָל דָּבָר[46]. וְאִם תִּנָּשֵׂא לְיִשְׂרָאֵל[47] -**
24 **הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּמּוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים, שֶׁהוּא**
25 **חָזֶה וָשׁוֹק, לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁגֵּרְשָׁהּ אוֹ מֵת[48].**

41) יבמות סח, ב. 42) שם. 43) אם נבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה לכל (פי"ח מהל' איסורי ביאה ה"א). 44) כגון שהיתה גרושה ונבעלה לכהן (שם פי"ט ה"א). 45) שם ושם. 46) פרט לעבודה במקדש, שהרי החלל אינו מחלל עבודתו (פ"ו מהל' ביאת מקדש ה"י). וכן נראה בפ"ט שם הט"ו, שלא מנה חלל בין שמונה־עשר פסולי עבודה. והפסוק מתפרש לפי"ז: כי תהיה לאיש זר - כי תבעל לפסול, בתרומת הקדשים - בתרומה, לא תאכל. 47) יבמות, שם. ומשנה, שם פז, א. 48) שחוזרת לתרומה, ואף־על־פי־כן אינה חוזרת לחזה ושוק. והפסוק מתפרש לפי"ז: כי תהיה לזר - כי תנשא לישראל, בתרומת הקדשים - במורם מן הקדשים, לא תאכל.

1 **ח. אֲבָל[49] הַתְּרוּמָה - אוֹכֶלֶת אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ הַיִּשְׂרְאֵל**
2 **אוֹ מֵת, אִם לֹא הִנִּיחַ בֵּן מִמְּנָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַת כֹּהֵן**
3 **כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ, וְשָׁבָה אֶל**
4 **בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ, מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל.**

49) שם.

5 **ט. מִפְּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[50]: מִלֶּחֶם - וְלֹא כָּל לֶחֶם;**
6 **חוֹזֶרֶת הִיא לִתְרוּמָה, וְלֹא לְחָזֶה וָשׁוֹק.**

50) שם. ושם למדו כן גם מהפסוק "בתרומת הקדשים לא תאכל", שהביא רבינו למעלה ה"ז.

7 **י. וְלֹא הַכֹּהֶנֶת בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית[51]**
8 **שֶׁנִּבְעֲלָה לְאָסוּר לָהּ, הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית זוֹנָה[52] - אֲסוּרָה**
9 **לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה לְעוֹלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ זֶרַע**
10 **מִכֹּהֵן.**

51) שם סח, א. 52) [למעלה ה"ז, כתב גם "חללה", וצריך־עיון למה השמיטה כאן].

11 **יא. לְפִיכָךְ הַשְּׁבוּיָה אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[53], וְאַף עַל**
12 **פִּי שֶׁאוֹמֶרֶת טְהוֹרָה אֲנִי. וְכָל שְׁבוּיָה שֶׁנֶּאֱמֶנֶת לוֹמַר**
13 **טְהוֹרָה אֲנִי[54], אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ עֵד[55] כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מֻתֶּרֶת**
14 **לְבַעְלָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. וְהַנִּרְבַּעַת**
15 **לְבְהֵמָה[56] - לֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה וְאוֹכֶלֶת.**

53) שמא נטמאה. עדיות פ"ג מ"ו, וכתובות לו, ב. 54) שנינו במשנה עדיות שם: "יש שבויה אוכלת, ויש שבויה שאינה אוכלת. כיצד? האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני - אוכלת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואם יש עדים שנשבית, והיא אומרת טהורה אני - אינה אוכלת". וכן שנינו בכתובות כב, א - להתירה לבעלה. 55) אפילו עד אחד, שבשבויה הקילו להאמין עד אחד שלא נטמאה, כמבואר בפי"ח מהל' אישות הי"ז. 56) יבמות נט, ב.

16 **יב. יִשְׂרְאֵלִית שֶׁיֵּשׁ לָהּ זֶרַע מִכֹּהֵן[57] - אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל**
17 **בְּנָהּ, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, וַאֲפִלּוּ טֻמְטוּם**
18 **וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[58], וַאֲפִלּוּ זֶרַע הַזֶּרַע עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם;**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶרַע אֵין לָהּ[59].**

57) משנה, שם פו, ב. 58) שם עב, א - אמרו שמאכיל את עבדיו, והוא־הדין שמאכיל את אמו. 59) ודרשו חכמים (שם ע.) "עיין עליה", כלומר, חפש לה בן עד סוף כל הדורות, וראה בהלכה הסמוכה.

20 **יג. כְּשֵׁם שֶׁזֶּרַע יִשְׂרָאֵל[60] מְכֹהֶנֶת פּוֹסֵל אוֹתָהּ[61], כָּךְ**
21 **זֶרַע כֹּהֵן מִיִּשְׂרְאֵלִית מַאֲכִיל אוֹתָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
22 **זֶרַע פָּסוּל[62]. כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן אוֹ**
23 **כֹּהֶנֶת לְיִשְׂרָאֵל, וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בַּת, וּבָא עַל הַבַּת מִי**
24 **שֶׁהוּא עֲרָוָה עָלֶיהָ אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת לְמַמְזֵר, וּמֵתָה הַבַּת**
25 **וַהֲרֵי הַמַּמְזֵר קַיָּם[63]. הָיְתָה אֵם אִמּוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן**
26 **- תֹּאכַל בִּתְרוּמָה; בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל - לֹא תֹּאכֵל.**

60) זה מחובר להלכה הקודמת: "שנאמר וזרע אין לה, כשם שזרע ישראל וכו'" (משנה־למלך). 61) משנה, שם פו, ב. 62) משנה, שם סט, ב. [ואף־על־פי שלימוד זה (של בת ישראל לכהן, מבת כהן לישראל) נדחה ב'ספרא' פרשת אמור (פ"ה ה"ו), שכן אמרו שם: "מניין לבן שיאכיל את אמו בתרומה, ודין הוא אם זרע כאב לפסול, נעשה את הזרע כאב להאכיל, הין אם עשה את הזרע כאב לפסול, שמדת הפסול מרובה וכו' תלמוד לומר (ויקרא כב, יא) ויליד ביתו [הם יאכלו] יאכיל" (וכן הוא גם בנדה מד, א: "קרי ביה יאכילו בלחמו") - לאחר שכבר למדו מ"יליד ביתו", למדו גם מ"זרע אין לה" הנאמר בבת כהן, שכשם שבה אין הבדל בין זרע כשר לבין זרע פסול, כמו כן בבת ישראל, וכן מפורש ביבמות ע.]. 63) ומאכיל את אם אמו, עי' במשנה, שם.

27 **יד. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל זַרְעָהּ וְאַף עַל**
28 **פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַזֶּרַע פָּסוּל, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ יִשְׂרָאֵל[64]. וְאֵין**
29 **צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הָיְתָה לָהּ בַּת מִכֹּהֵן, אַף עַל פִּי**
30 **שֶׁהַבַּת נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל[65], וַאֲפִלּוּ נִתְחַלְּלָה[66] - הֲרֵי**
31 **אִמָּהּ אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל הַבַּת הַפְּסוּלָה.**

64) [אולי רוצה לומר "מאינו ישראל", והכוונה לנישאת לגוי, שנפסלה מלאכול בתרומה, ואף־על־פי־כן אמה אוכלת עבורה, כמפורש ב'ספרא' שם ה"י, ובמשנה יבמות, שם]. 65) והבת אינה אוכלת. 66) ונעשית זרע פסול לכהונה.

32 **טו. כֵּיוָצֵא בּוֹ, הַכֹּהֶנֶת שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת מִפְּנֵי זַרְעָהּ**
33 **שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַזֶּרַע כֹּהֲנִים. כֵּיצַד?**
34 **בַּת כֹּהֵן[67] שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בַּת[68],**
35 **וְהָלְכָה הַבַּת וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בֵּן - הֲרֵי זֶה**
36 **רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, מַאֲכִיל אֶת אִמּוֹ[69] וּפוֹסֵל אֶת**
37 **אֵם אִמּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָה אִמּוֹ[70]. וְזֹאת[71] אוֹמֶרֶת:**
38 **לֹא כְּבֶן בִּתִּי[72] כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פּוֹסֵלְנִי מִן הַתְּרוּמָה.**

67) משנה, שם סט, ב. 68) שהיא ישראלית ופוסלת את אמה אף־על־פי שמת אביה. 69) לאחר מות אביו הכהן. 70) שכל זמן שהיא חיה, היא עצמה פוסלת את אמה, שהרי אביה ישראל. 71) אם אמו. 72) במשנה, שם: "כבני". אבל בברייתא שם ע, א - כלשון רבינו.

39 **טז. הָעֶבֶד - אֵינוֹ פּוֹסֵל[73] מִשּׁוּם זֶרַע וְאֵינוֹ מַאֲכִיל.**

כֵּיצַד? כֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל אוֹ יִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בֵּן, וְהָלַךְ הַבֵּן וְנִכְבַּשׁ[74] עַל הַשִּׁפְחָה[75] וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ עֶבֶד[76], וּמֵת הַבֵּן וַהֲרֵי הָעֶבֶד קַיָּם: הָיְתָה אֵם אָבִיו שֶׁל עֶבֶד זֶה בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה; הָיְתָה בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל - תֹּאכַל. שֶׁאֵין זֶה זֶרַע, שֶׁהָעֲבָדִים אֵין לָהֶם יִחוּס[77].

73) משנה, שם סט, ב. 74) נדחק ונדבק, לשון מכבש, ולשון גנאי הוא (רש"י שם). 75) וכל־שכן על הגויה (רדב"ז), וראה להלן. 76) שוולד שפחה כמותה (רש"י). וכן ולד גויה (קידושין סח:). 77) ולפיכך אינו פוסל ואינו מאכיל. [ואין כוונתו למה שאמרו ביבמות סב, א: "הכל מודים בעבד שאין לו חיים" (וכן כתב רבינו בפט"ו מהל' אישות ה"ו "שהעבד אין לו יחוס"), - שלא אמרו כן אלא בעבד שנשתחרר, ואילו בגוי שנתגייר, בניו מתייחסים אחריו, אבל בישראל - בין אם בא על הגויה ובין אם בא על השפחה, אין הוולדות מתייחסים אחריו].

יז. בַּת יִשְׂרָאֵל[78] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וָמֵת, וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן, וְחָזְרָה וְנִשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[79]. מֵת הַיִּשְׂרָאֵל וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה מִפְּנֵי בְּנָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל[80]. מֵת בְּנָהּ מִיִּשְׂרָאֵל - אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ הָרִאשׁוֹן.

78) משנה, יבמות פו, ב. 79) מפני שנישאת לישראל, ונותקה מזרע הכהן. 80) אף־על־פי שיש לה גם בן מכהן, שהרי נותקה ממנו עם נישואיה לישראל.

יח. בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל[81] וְיֵשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן, וְחָזְרָה וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[82]. מֵת וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[83]. מֵת בְּנָהּ מִכֹּהֵן - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל מִפְּנֵי בְּנָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל. מֵת בְּנָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל - חוֹזֶרֶת לְבֵית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ, וְאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה, לֹא בְּחָזֶה וָשׁוֹק[84].

81) משנה, שם. 82) שנותקה מזרע של הישראל. 83) אף־על־פי שיש לה גם בן ישראל, שהרי נותקה ממנו עם נישואיה לכהן. 84) כמבואר למעלה בהלכה ז־ט. וכתב ה'כסף משנה': "דוקא בחוזרת לבית אביה, אסורה בחזה ושוק, אבל כשמת בנה מישראל והיא חוזרת לאכול בשביל בנה מכהן - חוזרת אף לחזה ושוק, וכן מפורש בגמרא שם.

יט. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה וְיֵשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן, וְחָזְרָה וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן - אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. מֵת וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן - אוֹכֶלֶת מִפְּנֵי בְּנָהּ הָאַחֲרוֹן, שֶׁהֲרֵי הוּא מַאֲכִילָהּ כְּמוֹ שֶׁהֶאֱכִילָהּ אָבִיו.

יום שני י"ז מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר אם הטמאין אוכלים בתרומה עד שיעריב שמשן. ודין רוכבי גמלים ומשמשת שלא נתהפכה. ותרומת חוצה לארץ אם היא אסורה באכילה. כהן ערל או משוך ונשיהן ועבדיהן. ואנדרוגינוס שנבעל. פצוע דכא וכרות שפכה וחרש שוטה וקטן שקנו להם עבדים. בת ישראל שנישאת לכהן והכניסה לו עבדים.

א. כֹּהֵן טָמֵא אָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב, בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל - אֵי זֶהוּ קֹדֶשׁ שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ כָּל זֶרַע אַהֲרֹן, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת[2]? הֲרֵי אוֹמֵר: זוֹ תְּרוּמָה. אֶלָּא שֶׁכָּל טָמֵא הָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[3], וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא. וְטָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּלַאו - אֵינוֹ לוֹקֶה[5], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ קֹדֶשׁ[6].

2) פרט לקדשי קדשים שאינם נאכלים אלא לזכרי כהונה, ובגמרא שם הוסיפו שתרומה נאכלת גם לחוזרת, היינו בת כהן שנישאת לישראל ומת, פרט לחזה ושוק, שאינה חוזרת אליהם. 3) שנאמר "ומתו בו כי יחללוהו". 4) שכל חייבי מיתות בידי שמים, לוקים. 5) אבל איסור יש לאכול תרומה טמאה, ועיין ביבמות עג: הא איסורא איכא ופירש רש"י לאכול תרומה טמאה. ודורשים זה מהפסוק "בשעריך תאכלנו", לזה ולא לאחר, ולאו הבא מכלל עשה, עשה. 6) שנאמר "ומתו בו כי יחללוהו", פרט לזו שמחוללת ועומדת.

ב. אֵין הַטְּמֵאִים אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשָׁן וְיֵצְאוּ שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים[7] אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר - עַד שֶׁיִּטְהַר הָרָקִיעַ מִן הָאוֹר[9], וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריב שמשם, ויצאו שלושה כוכבים אחר שקיעת החמה.. כו'".

ומקור ההלכה הוא בגמרא בברכות ש"מאימתי קורין את שמע בערבית" משמעו הוא "טהר יומא" ולא "טהר גברא", היינו שטהרתו של הטמא תלויה בהערב שמש. ויש לבאר זאת בפנימיות העניינים: כדאיתא בזהר, ש'תרומה' אותיות תורה מ', התורה שניתנה לארבעים יום. ואכילת תרומה משמעה שהתורה נעשית מאכלו של כל אחד ואחד מישראל, שהרי היא "לחם ומזון הנפש... כמו שהלחם הגשמי זן את הגוף.... להיות דם ובשר כבשרו". 'כוכבים' קאי על עם ישראל, כמובא בירושלמי שכל יהודי נקרא בשם כוכב, ושלושה כוכבים הם שלושת בחינותיהם של האבות שישנם בכל אחד ואחד מישראל, ושלושה כוכבים בינוניים מרמזים על דרגת ה"בינוני" שהיא "מדת כל אדם, ואחריה כל אדם ימשוך". ונפסק להלכה, שכאשר ישנם שלושה כוכבים בינוניים, יכולים הכהנים לאכול בתרומה עוד לפני ש"טהר גברא", ובכל מעמד ומצב יש בכחו של

יהודי ללמוד תורה באופן שנעשית דם ובשר כבשרו, ומכיון שיש אצלו ג' כוכבים בינוניים אינו צריך להמתין לעבודה מיוחדת (טהרה וכו') אלא יכול לאכול בתרומה תיכף ומיד. ועל־ידי־זה בא לשלימות העבודה, שאז יכול לאכול גם קדשים ממש, ועד לקדשי־קדשים, חטאת וכו' הקשורים עם שלימות הטהרה והקדושה של מי חטאת - שלימות הטהרה והקדושה - "וזרקתי עליכם מים טהורים".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ט"ו)

7) בגמרא שם נאמר: "צאת הכוכבים" ובשבת לה: אמרו: "כוכב אחד יום, שני כוכבים בין השמשות, שלושה לילה". ושם אמר ר' יוסי: "לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים שאינם נראים אלא בלילה, אלא בינונים". 8) וזה העת כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה. 9) בברכות שם: "מאי וטהר טהר יומא, כדאמרי אינשי איערב שימשא ואדכי יומא". וברש"י שם: "אדכי לשון עבר, נתפנה העולם מן השמש".

1 ג. כֹּהֵן טָהוֹר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה - אֵינוֹ לוֹקֶה,
2 מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה[10]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחַר יֹאכַל מִן
3 הַקֳּדָשִׁים - מִדָּבָר שֶׁהוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ הוּא שֶׁיֹּאכַל
4 כְּשֶׁיִּטְהַר, אֲבָל דָּבָר טָמֵא לֹא יֹאכַל אַף עַל פִּי
5 שֶׁיִּטְהַר; וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה הוּא.

10) כלומר, מפני שאין בו לאו אלא עשה.

6 ד. מִי שֶׁהָיָה אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וְהִרְגִּישׁ שֶׁנִּזְדַּעְזְעוּ
7 אֵיבָרָיו[11] לְהוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע - אוֹחֵז בָּאַמָּה[12] וּבוֹלֵעַ
8 אֶת הַתְּרוּמָה.

11) שנעקר זרע מגופו. 12) "שלא יצא הזרע עד שיבלע את התרומה שבפיו, דתנן: הזב ובעל קרי אין מטמאים עד שתצא טומאתן לחוץ".

9 ה. הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה - מַטְבִּילִין אוֹתָן וּמַאֲכִילִין אוֹתָן
10 תְּרוּמָה אַחַר שֶׁהֶעֱרִיב שִׁמְשָׁן. וּמְשַׁמְּרִין אוֹתָן שֶׁלֹּא
11 יִישְׁנוּ אַחַר הַטְּבִילָה; שֶׁאִם יִשְׁנוּ - טְמֵאִים, אֶלָּא אִם
12 כֵּן עָשׂוּ לָהֶם כִּיס שֶׁל נְחֹשֶׁת[13], שֶׁמָּא יִרְאוּ קֶרִי.

13) וכשירצו להאכילו תרומה יבדקו בכיס. ומדוע של נחושת? מפני שאינו בולע, וכשיראה קרי יהיה ניכר בכיס.

13 ו. רוֹכְבֵי גְמַלִּים אֲסוּרִין לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ
14 וְיַעֲרִיב שִׁמְשָׁן; שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת טֻמְאָה מִפְּנֵי הַחֲמוּם,
15 שֶׁהֲרְכִיבָה עַל עוֹר הַגָּמָל[14] מוֹצִיא טִפָּה שֶׁל שִׁכְבַת
16 זֶרַע.

14) כלומר, בלא אוכף.

17 ז. הַמְשַׁמֶּשֶׁת מִטָּתָהּ, אִם לֹא נִתְהַפְּכָה בִּשְׁעַת
18 תַּשְׁמִישׁ[15] - טוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה לָעֶרֶב; וְאִם
19 נִתְהַפְּכָה בִּשְׁעַת הַתַּשְׁמִישׁ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל
20 בַּתְּרוּמָה כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים[16]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ שֶׁלֹּא
21 תִּפָּלֵט וְתִהְיֶה טְמֵאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[17].

15) הראב"ד השיג ממה שאמרו שם בגמרא: והוא שהטבילוה במטה שלא זזה ממקומה, אבל אם הלכה לטבילה, חוששין שמא נשתייר ממנו ופלטה. ונראה שרבינו גורס בגמרא "אלא לא קשיא כאן במתהפכת כאן בשאינה מתהפכת", ואם כן חזרו ממה שאמרו קודם, ולפי זה אין צורך להטבילה במטה. 16) לא ג' ימים שלמים אלא עד היום השלישי. 17) ושם כתב שאינה מטמאה אלא שלוש עונות, ועונה היא יום או לילה, ואם שמשה בליל שבת היא מטמאה ביום השבת, בליל יום א וביום א, ולא יותר.

22 ח. תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, הוּאִיל וְעִקָּרָהּ מִדִּבְרֵיהֶן -
23 אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה אֶלָּא לְכֹהֵן שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה
24 עָלָיו מִגּוּפוֹ, וְהֵן: בַּעֲלֵי קְרִיִּין וְזָבִין וְזָבוֹת וְנִדּוֹת
25 וְיוֹלְדוֹת. וְכֻלָּן שֶׁטָּבְלוּ - מֻתָּרִין לַאֲכִילָה אַף עַל פִּי
26 שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשָׁן[18]. אֲבָל טְמֵאֵי מַגַּע טֻמְאוֹת[19] -
27 בֵּין שֶׁנָּגַע בְּמֵת, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָנוּ הַיּוֹם לִטָּהֵר מִמֶּנּוּ[20],
28 בֵּין שֶׁנָּגַע בְּשֶׁרֶץ - אֵינוֹ צָרִיךְ לִטְבֹּל לִתְרוּמַת חוּצָה
29 לָאָרֶץ.

18) אף על פי שלתרומה של ארץ ישראל אינו ראוי אלא לאחר הערב שמש - לעניין תרומה של חוצה לארץ הוא ראוי לאחר טבילה, שכיוון שטבל טהר מטומאה היוצאת מגופו, וחלה עליו טומאה קלה של טבול יום, שאינו אלא שני לטומאה, ואינה אלא כטמא מגע בלבד שאוכל בתרומת חוצה לארץ. 19) שאין טומאה יוצאה מגופן. 20) שאין לנו היום אפר פרה, להזות שלישי ושביעי.

30 ט. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן קָטָן שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאָה קֶרִי וּקְטַנָּה
31 שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה דַּם נִדָּה - אוֹכְלִין אוֹתָהּ תָּמִיד בְּלֹא
32 בְּדִיקָה[21], שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁלֹּא יָצְאָה טֻמְאָה עֲדַיִן עֲלֵיהֶם.
33 וְהַמְצֹרָע - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו
34 מִגּוּפוֹ[22]. וְהוּא שֶׁיְּטַמֵּא אוֹתוֹ כֹּהֵן מְיֻחָס[23]; אֲבָל קֹדֶם
35 שֶׁיְּטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן - טָהוֹר הוּא.

21) אבל גדול הוא בחזקת טומאה עד שיטבול. 22) כן נראה בפסחים סז: שמצורע הרי הוא כזב לעניין זה. 23) ולא כהן מוחזק. ו"איזהו כהן מיוחס? כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן ופלוני בן פלוני הכהן עד איש שאינו צריך בדיקה, והוא הכהן ששימש על גבי המזבח". ו"מי שהעידו עליו שני עדים שראוהו שהיה אוכל בתרומה של תורה הרי זה מיוחס".

36 י. כֹּהֵן עָרֵל אָסוּר לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִדִּין תּוֹרָה. שֶׁהֲרֵי
37 נֶאֱמַר תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר בִּתְרוּמָה, וְנֶאֱמַר תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר
38 בְּפֶסַח; מַה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בְּפֶסַח - עָרֵל אָסוּר
39 בּוֹ, אַף תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בִּתְרוּמָה - עָרֵל אָסוּר בּוֹ.
40 וְאִם אָכַל - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[24]. מָשׁוּךְ[25] מֻתָּר לֶאֱכֹל
41 בִּתְרוּמָה וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֶה כְּעָרֵל. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים,
42 שֶׁיָּמוּל[26] פַּעַם שְׁנִיָּה עַד שֶׁיֵּרָאֶה מָהוּל.

24) שאף על פי שדבר הנלמד מגזירה שווה, אינו מן התורה לדעת רבינו (ספר המצוות שורש ב) - מצאנו לחכמים שאמרו שאיסור אכילת תרומה לערל הוא מן התורה ולפיכך מנאו רבינו ללא תעשה. 25) שנמשכה ערלתו וכסתה את העטרה. 26) מלשון רבינו נראה שלא אסרוהו חכמים לאכול בתרומה, אלא הטילו עליו חובת מילה, כדי שייראה כמהול.

1 **יא. הַנּוֹלַד מָהוּל - אוֹכֵל בִּתְרוּמָה[27]. וְהַטְּמֻטּוּם -**
2 **אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סְפֵק עָרֵל. וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס -**
3 **מָל וְאוֹכֵל[28].**

27) [ואף על פי שצריך להטיף ממנו דם ברית - כיון שאין כאן חיוב למול כבכל ערלה, אלא להטיף דם ברית בלבד, ובזה יוצא ידי חובה - אינו נקרא ערל אף לפני הטפת דם ברית]. 28) מל הזכרות שבו ואוכל בתרומה, ממה נפשך: בין שהוא איש בין שהוא אשה בין שהוא בריה בפני עצמה, זרעו של כהן הוא.

4 **יב. הֶעָרֵל וְכָל הַטְּמֵאִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין**
5 **לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה - נְשֵׁיהֶן וְעַבְדֵיהֶן אוֹכְלִין[29].**

29) שאף על פי שהם אסורים בתרומה - יש בהם קדושת כהונה.

6 **יג. פְּצוּעַ דַּכָּא[30] וּכְרוּת שָׁפְכָה[31] - הֵם וְעַבְדֵיהֶן**
7 **אוֹכְלִין, וּנְשֵׁיהֶן לֹא יֹאכְלוּ[32]. וְאִם לֹא יָדַע[33] אֶת**
8 **אִשְׁתּוֹ מִשֶּׁנַּעֲשָׂה פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה[34] - הֲרֵי**
9 **אֵלּוּ יֹאכְלוּ. וְכֵן אִם נָשָׂא בַּת גֵּרִים - הֲרֵי זוֹ**
10 **אוֹכֶלֶת[35].**

30) שנפצעו הביצים שלו. 31) שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע, אלא שופך ושותת, ואינו מוליד. ושניהם אסורים לבוא בקהל. 32) שהן נעשות חללות בביאתם מכיוון שנבעלות לפסול להן. 33) לא בא עליה, מלשון "והאדם ידע את חוה אשתו". 34) כן היא לשון המשנה ומשמע שהייתה נשואה לו קודם לכן, וכן פירש רש"י שם. ולכך היא אוכלת בתרומה, אף על פי שהיא משתמרת, כלומר עומדת, לביאה פסולה, מאחר שכבר אכלה. אבל אם נישאה והוא פצוע דכא, אפילו לא ידעה, אינה אוכלת, מאחר שהיא משתמרת לביאה פסולה דאורייתא. 35) שאין בהם איסור נישואין כלל, לא משום "לא יבוא פצוע דכא בקהל ה'" - שגיורת אינה בכלל קהל ה'. ולא משום זונה לכהן - שפצוע דכא אינו בקדושת כהונה ואינו אסור בה.

11 **יד. פְּצוּעַ דַּכָּא כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ בַּת כֹּהֵן - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת[36].**
12 **סָרִיס חַמָּה[37] - הוּא וְאִשְׁתּוֹ וַעֲבָדָיו אוֹכְלִין[38]. טֻמְטוּם**
13 **וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - עַבְדֵיהֶן אוֹכְלִין, אֲבָל לֹא נְשׁוֹתֵיהֶן[39].**

36) כיוון שמשתמרת לביאה פסולה, נתחללה ופסולה מלאכול אפילו בתרומת בית אביה, ואפילו אם רק קידש אותה, ולא ידעה משנעשה פצוע דכא. ומה שמותרת לאכול בתרומה אם נישאה קודם שנעשה פצוע דכא, משום שהייתה אוכלת קודם, אין זה אלא שתחילת אכילתה הייתה על ידי נישואין אלו שהיו כשרים אז, ואף על פי שעכשיו נעשה פצוע דכא, כיוון שאותם הנישואין שהכשירוה לאכילה קיימים עוד, אוכלת גם עכשיו, מאחר שכבר אכלה. אבל כאן מה שאכלה מבית אביה, נפקע לגמרי על ידי הקידושין, שאז יצאה מרשות אביה. 37) שנולד סריס מבטן אמו והוא על ידי שנתחממה אמו ביום הצהריים וחום התנור ששתתה משקה חזק. 38) שסריס חמה שלא נסתרס בידי אדם, אלא בידי שמים, אינו אסור לבוא בקהל. 39) שמא נקבה הוא ואין קידושיו קידושין. ואנדרוגינוס שהוא ברייה בפני עצמה ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה, ולפיכך אינו מאכיל בתרומה על ידי קידושיו.

14 **טו. חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁקָּנוּ לָהֶן עֲבָדִים - אֵינָן**
15 **אוֹכְלִין[40]. אֲבָל אִם קָנוּ לָהֶם בֵּית דִּין אוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס**
16 **אוֹ שֶׁנָּפְלוּ לָהֶן בִּירֻשָּׁה[41] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין.**

40) מפני שאין לחרש שוטה וקטן קניין אלא על ידי בית דין או אפוטרופוס. ואין אני קורא בו "קניין כספו הוא יאכל בו". 41) שקטן נוחל.

17 **טז. אַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁנִּבְעַל לְפָסוּל מִן הַתְּרוּמָה, בֵּין**
18 **דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ בֵּין דֶּרֶךְ נַקְבוּתוֹ - נִפְסָל מִלֶּאֱכֹל**
19 **בִּתְרוּמָה, כְּנָשִׁים[42]. וְאֵין עֲבָדָיו אוֹכְלִין[43]. וְכֵן אִם**
20 **נִבְעַל לְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אַחֵר שֶׁהוּא פּוֹסֵל בְּבִיאָתוֹ**
21 **לְאִשָּׁה[44] - נִפְסָל, וְאֵינוֹ אוֹכֵל וְלֹא מַאֲכִיל עֲבָדָיו.**
22 **וְהוּא שֶׁיִּבְעַל אוֹתוֹ דֶּרֶךְ נַקְבוּתוֹ[45]; אֲבָל דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ**
23 **- אֵין זָכָר פּוֹסֵל זָכָר מִן הַכְּהֻנָּה.**

42) ירושלמי יבמות פרק ח הלכה ו "נבעל (האנדרוגינוס) נפסל מן התרומה כנשים", פירוש אם נבעל לפסול מן התרומה. שאם היה כשר לתרומה, אינו פוסלו, ממה נפשך: מצד דין נקבות של שניהם, אין כאן ביאה כלל. מצד דין זכרות של שניהם - אין זכר פוסל זכר. ומצד שהבועל זכר והנבעל נקבה, בוודאי שאינו פוסלה, שהרי ביאה כשרה היא. ומכיוון שאמר "כנשים", נראה שנפסל בין בדרך נקבותו ובין בדרך זכרותו, שהרי האשה נפסלת בין בכדרכה ובין שלא כדרכה. 43) שהרי נתחלל מן הכהונה. 44) שאם הוא כשר - אינו פוסל. 45) ירושלמי שם: "רבי ניחא ברבי סבא ר' יונה בשם רב המנונה, אפילו מין במינו (=אנדרוגינוס שבעל אנדרוגינוס) כל שהוא (= בין שבעלו דרך נקבותו בין שבעלו דרך זכרותו), וקשיא אם זכר הוא (=כלומר, אם אנדרוגינוס דינו כזכר, ואם כן שניהם דין אחד להם) אין זכר פוסל זכר, אם נקבה היא (= כלומר, לשניהם דין נקבה) אין נקבה פוסלת נקבה, צד זכרותו של זה פוסלת צד נקיבתו של זה". ולדעת רבינו היינו אם בעלו בדרך נקבותו, הוא פוסלו, מפני שצד זכרותו של זה פוסלת צד נקבתו של זה. שאז אנו דנים את הבועל כזכר ואת הנבעל כנקבה. אבל אם בעלו בדרך זכרותו אומרים ממה נפשך: אם זה זכר אף זה זכר, ואין זכר פוסל זכר, ואם שניהם נקבות - אין ביאתו ביאה כלל.

24 **יז. עֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן אֵינוֹ**
25 **מַאֲכִיל[46] - הֲרֵי זֶה הָעֶבֶד אָסוּר לֶאֱכֹל[47]. וְכָל**
26 **הַמַּאֲכִיל בִּתְרוּמָה - מַאֲכִיל בְּחָזֶה וָשׁוֹק.**

46) [כלומר, כל השותפין היו כהנים כשרים, שאוכלים תרומה ומאכילים לעבדיהם, ואחד מהם היה פסול שאינו מאכיל עבדו בתרומה]. 47) בירושלמי שם: "מניין לכהן שקנה עבד ולישראל בו שותפות, אפילו אחד ממאה בו, שאינו מאכילו בתרומה תלמוד לומר וכהן כי יקנה" משמע שכולו קנוי לכהן המאכיל.

1 **יח. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וְהִכְנִיסָה לוֹ בֵּין עַבְדֵּי**
2 **מְלוֹג[48] בֵּין עַבְדֵּי צֹאן בַּרְזֶל[49] - הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ[50].**
3 **וְכֵן עַבְדֵּי כֹּהֵן שֶׁקָּנוּ עֲבָדִים וְעַבְדֵּי אִשְׁתּוֹ שֶׁקָּנוּ**
4 **עֲבָדִים - יֹאכְלוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קְנִין כַּסְפּוֹ**
5 **- אֲפִלּוּ קִנְיַן הַקְּנִין[51]. וְקִנְיָן הָאוֹכֵל - מַאֲכִיל**
6 **(אֲחֵרִים), וְקִנְיָן שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל[52] - אֵינוֹ מַאֲכִיל.**

48) שהבעל משתמש בעבודתם כאכילת פירות. 49) שהכניסה בנדונייא והבעל קיבל אחריותם עליו. 50) עבדי צאן ברזל יאכלו לפי שהם ברשותו. ועבדי מלוג ששייכים לה יאכלו, שזהו כקניינו שקנה קניין. והמדובר כשהקנו להם העבדים והתנו עמהם שאינם קנויים להם אלא לכך וכך, שבאופן זה אינם קנויים לאדון כלל. 51) עבדים שקנו עבדים וקניין קניינו של הקניין (=עבדי אשתו שקנו עבדים). 52) כגון אלמנה לכהן גדול שאינה אוכלת בתרומה, שהרי היא חללה.

7 **יט. בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל וְהִכְנִיסָה לוֹ בֵּין עַבְדֵּי**
8 **מְלוֹג בֵּין עַבְדֵּי צֹאן בַּרְזֶל - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ[53].**

53) עבדי צאן ברזל לא יאכלו, מפני שהם של הבעל. ועבדי מלוג, לפי שהם שלה, ואף היא נפסלה מן התרומה על ידי נישואיה עם הישראל.

9 **כ. אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל[54], גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה[55] לְכֹהֵן**
10 **הֶדְיוֹט, בֵּין כֹּהֶנֶת[56] בֵּין יִשְׂרְאֵלִית, וְכֵן שְׁאָר חַיָּבֵי**
11 **לָאוִין[57], וְהִכְנִיסָה לוֹ עַבְדֵּי מְלוֹג וְעַבְדֵּי צֹאן בַּרְזֶל -**
12 **עַבְדֵּי מְלוֹג לֹא יֹאכְלוּ[58], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב**
13 **בִּמְזוֹנוֹתָם; וְעַבְדֵּי צֹאן בַּרְזֶל יֹאכְלוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שֶׁל**
14 **בַּעַל[59]. נָשָׁא שְׁנַיִם[60] - הִיא אוֹכֶלֶת[61], וְעַבְדֵּי מְלוֹג**
15 **שֶׁלָּהּ לֹא יֹאכְלוּ[62].**

54) [והיינו בנישואין, שהרי מדובר כאן גם בבת ישראל, שאף בנישואין כשרים אינה אוכלת אלא לאחר נישואין]. 55) גרושה או חלוצה, ששתיהן אסורות לכהן. [ואף על פי שחלוצה אינה אסורה אלא מדרבנן, ואינה נעשית זונה, כיוון שהיא מאיסורי כהונה היא נעשית חללה על ידו]. 56) שאפילו בת כהן האוכלת בתרומת אביה, נתחללה ונפסלה מתרומה בנישואי איסור. 57) נישואי איסור שיש בהם לאו, שאף על ידם נעשית זונה ואסורה בתרומה. ונקט חייבי לאוין, לפי שבחייבי כריתות, אין קידושין תופסין כלל. 58) מפני שהם שלה וקניין שאינו אוכל אינו מאכיל, והיא עצמה פסולה בתרומה, שנעשית זונה או חללה. 59) הכהן, לפי שהם באחריותו. 60) שנייה לעריות, האסורה מדרבנן. ומכיוון שאמר "נשא", וודאי המדובר בבת ישראל שאינה אוכלת מן האירוסין אלא מן הנישואין.

61) ביבמות פה. "שניות מדברי סופרים - היא כשרה וולדה כשר". שאינה נעשית זונה, כיוון שאינה אסורה עליו מן התורה. ואינה נעשית חללה, כיוון שאינה מאיסורי כהונה. 62) ירושלמי שם. ושם: "עבדי שניות - היא אוכלת ועבדיה אינם אוכלים" ומפרשה רבינו בניחותא, ולא בתמיהה, כמו שפירשו המפרשים שם. ולא נתברר למה אינם אוכלים, הרי היא אוכלת, וקניין האוכל - מאכיל. ועבדי צאן ברזל אוכלים, שהם של הבעל.

16 **כא. כֹּהֶנֶת אַלְמָנָה[63] שֶׁנִּתְאָרְסָה לְכֹהֵן גָּדוֹל אוֹ**
17 **גְּרוּשָׁה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט[64], הוֹאִיל וְהֵן מְשַׁמְּרוֹת[65] לְבִיאָה**
18 **פְּסוּלָה שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. וְכֵן אִם**
19 **נִכְנְסוּ לַחֻפָּה בְּלֹא אֵרוּסִין - אֵינָן אוֹכְלוֹת, שֶׁהַחֻפָּה[66]**
20 **פּוֹסֶלְתָּן[67] מִלֶּאֱכֹל. נִתְאַלְּמְנוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ: מִן**
21 **הָאֵרוּסִין - חָזְרוּ לְהֶכְשֵׁרָן[68] וְאוֹכְלוֹת; מִן הַנִּשּׂוּאִין**
22 **- לֹא יֹאכְלוּ, שֶׁכְּבָר נִתְחַלְּלוּ[69].**

63) וכתב "כהנת" לפי שהמדובר כאן בנתארסה, ובת ישראל לכהן אינה אוכלת אלא אם כן נישאה. 64) במשנה שם נזכרה גם "חלוצה" אבל אין זו אלא "שיגרא דלישנא" אגב גרושה, שהרי חלוצה אינה פסולה אלא מדרבנן, ולפיכך השמיטה כאן רבינו, וכתב להלן (הלכה כג) שמותרת. 65) מצפות, כלומר עומדות לכך. 66) בלא קידושין. 67) אף על פי שחופה אינה קונה - כיוון שנכנסה לחופה לשם ביאה, הרי היא משתמרת לביאה פסולה. 68) שהרי לא נבעלו, ומעתה אינן משמרות עוד לביאה פסולה. 69) מכיוון שנבעלו לפסול, אבל אם נכנסו לחופה ולא נבעלו, אף על פי שדינן כבעולות - לא נתחללו מן התרומה, שהרי כן אמרו בפצוע דכא, שאם לא ידע את אשתו לאחר שנעשה פצוע דכא, הרי אלו יאכלו. [וכל שכן שאם נכנסו לחופה בלא אירוסין, שכל פסולה אינו אלא מפני שמשתמרת לביאה פסולה, שוודאי לא נתחללו].

23 **כב. כֹּהֶנֶת[70] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ כֹּהֵן וְנָפְלָה לִפְנֵי יְבָמִים**
24 **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חָלָל - לֹא תֹּאכַל מִפְּנֵי זִקַּת הֶחָלָל[71].**
25 **וַאֲפִלּוּ עָשָׂה בָּהּ אֶחָד מִן הַכְּשֵׁרִים מַאֲמָר[72], שֶׁאֵין**
26 **הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בִּיבָמָה קִנְיָן גָּמוּר.**

70) בת כהן ואשת כהן. 71) שזקוקה גם לו, כשם שזקוקה לכל האחים, לייבום או לחליצה. 72) הוא קידושי כסף שהיבם מקדשה.

27 **כג. כֹּהֵן שֶׁנָּתַן גֵּט לִיבִמְתּוֹ הַכֹּהֶנֶת, שֶׁהֲרֵי נֶאֱסְרָה**
28 **עָלָיו וַעֲדַיִן זִקָּתוֹ עָלֶיהָ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[73],**
29 **מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּרֶת לְבִיאָה פְּסוּלָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶן,**
30 **שֶׁאֵין הַגֵּט פּוֹסֵל הַיְבָמָה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן כֹּהֶנֶת[74]**
31 **חֲלוּצָה אוֹ שְׁנַיָּה שֶׁנִּתְאָרְסָה[75] לְכֹהֵן - אוֹכֶלֶת[76]. כֹּהֵן**
32 **הֶדְיוֹט שֶׁנָּשָׂא אַיְלוֹנִית[77] - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה.**

73) היינו בתרומת בית אביה, שהרי היא כהנת, אבל בת ישראל אינה אוכלת, בשביל היבם שהוא כהן. 74) לפי שהמדובר באירוסין נקט "כהנת" שהרי בת ישראל אינה אוכלת באירוסין. 75) שהן משתמרות לביאה פסולה

מדרבנן. 76) בתרומת בית אביה, שהמשתמרת לביאה פסולה מדרבנן אינה נפסלת. אבל חלוצה שנישאת - נתחללה. ושנייה שנישאת היא אוכלת, אבל עבדי מלוג שלה אינם אוכלים, ובנתארסה גם עבדיה אוכלים. 77) משנה ביבמות סא. ודלא כר' יהודה שאמר שכיוון שאינה לפריה ורביה הרי היא כזונה. ונקט "כהן הדיוט" לפי שלר' יהודה אסורה גם לכהן הדיוט, אבל להלכה הוא הדין בכהן גדול.

יום שלישי י"ח מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שהעובר והיבם והאירוסין והחרש ובן תשע שנים ויום אחד פוסלין ולא מאכילין. מי שנישאת לכהן שוטה או שאנס ופיתה אותה. אשת איש שהעידו עליה עדי קינוי ועדי סתירה, ואשת כהן שאמרה טמאה אני.

1 **א. הָעֵבֶר וְהַיָּבָם[2] וְהָאֵרוּסִין וְהַחֵרֵשׁ[3] וּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים**
2 **וְיוֹם אֶחָד - פּוֹסְלִין וְלֹא מַאֲכִילִין.**

2) לשון המשנה ביבמות סז: והולך ומפרש אותם בהלכות הבאות. 3) שאינו שומע ואינו מדבר (ראה למעלה בפ"ד הלכה ב, ובפ"ב מהלכות אישות הלכה כו).

3 **ב. הָעֵבֶר כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל[4] הַמְעֻבֶּרֶת מִכֹּהֵן[5] - לֹא**
4 **תֹּאכַל[6] בִּשְׁבִיל הָעֵבֶר. וּבַת כֹּהֵן[7] הַמְעֻבֶּרֶת מִיִּשְׂרָאֵל[8]**
5 **- אֲסוּרָה לֶאֱכֹל[9] מִפְּנֵי הָעֵבֶר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבָה אֶל**
6 **בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ - פְּרָט לִמְעֻבֶּרֶת[10].**

4) גמרא שם. 5) ומת הבעל. 6) בגמרא שם: "ילוד מאכיל, שאינו ילוד אינו מאכיל". שנאמר (ויקרא כב, יא): "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו" - "קרי ביה יאכילו בלחמו" (נדה מד. וספרא פר' אמור פרשה ה הלכה ה), הרי שרק ילוד מאכיל (רש"י שם). 7) גמרא שם. 8) ומת הישראל. 9) מתרומת בית אביה. 10) שאינה דומה לנעוריה (רש"י שם).

7 **ג. בַּת כֹּהֵן[11] שֶׁבָּא עָלֶיהָ יִשְׂרָאֵל[12] - אֵין חוֹשְׁשִׁין**
8 **שֶׁמָּא נִתְעַבְּרָה, אֶלָּא טוֹבֶלֶת[13] וְאוֹכֶלֶת לָעֶרֶב[14]. הָיְתָה**
9 **נְשׂוּאָה[15] לְיִשְׂרָאֵל וּמֵת בַּעְלָהּ - טוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת**
10 **בִּתְרוּמָה לָעֶרֶב עַד אַרְבָּעִים יוֹם[16]. וְאִם הֵבֵר עֻבָּרָהּ[17]**
11 **- הֲרֵי זוֹ מְקַלְקֶלֶת לְמַפְרֵעַ[18] עַד אַרְבָּעִים יוֹם[19]. שֶׁכָּל**
12 **הָאַרְבָּעִים יוֹם אֵינוֹ עֻבָּר, אֶלָּא מַיִם בָּעוֹלָם[20] הוּא**
13 **חָשׁוּב.**

11) משנה יבמות סט. 12) לשם זנות. 13) שם: לענין נישואין, ראה להלן. משום שנאמר (שם טו, יח): "ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב" (רש"י שם). 14) ואין חוששים שמא נתעברה, שהרי אשה זונה מתהפכת, שלא תתעבר (יבמות לה. ופי"ג מהלכות גירושין הלכה כב). ואפילו לאחר ארבעים יום אינה חוששת, ראה להלן. 15) בברייתא שם סט: 16) ויום הארבעים בכלל היתר, ראה להלן. שאף אם נתעברה - עד ארבעים יום אינו עובר כלל, ראה להלן. אבל לאחר ארבעים יום - אסורה לאכול מספק, שמא נתעברה. 17) ברייתא שם. וראה להלן. 18) היינו לענין שתהא אסורה בתרומה מודאי, ותהא חייבת לשלם קרן וחומש, כדין זר האוכל תרומה (רש"י שם). 19) כלומר, לאחר ארבעים יום (שם). 20) כלשון הגמרא שם.

14 **ד. בַּת יִשְׂרָאֵל[21] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, וּמֵת[22] וְהִנִּיחָהּ**
15 **מְעֻבֶּרֶת - לֹא יֹאכְלוּ עֻבָּרָיהָ[23] בִּתְרוּמָה בִּשְׁבִיל**
16 **הָעֻבָּר; שֶׁהַיְלוּד הוּא שֶׁמַּאֲכִיל, שֶׁאֵינוֹ יָלוּד - אֵינוֹ**
17 **מַאֲכִיל[24]. לְפִיכָךְ[25], אִם הָיָה הָעֻבָּר חָלָל - אֵינוֹ פּוֹסֵל**
18 **הָעֻבָּרִים[26], אֶלָּא אוֹכְלִין בִּגְלַל אֶחָיו הַכְּשֵׁרִים, עַד**
19 **שֶׁיִּוָּלֵד זֶה הֶחָלָל וְיֵאָסְרוּ הָעֻבָּרִים מִלֶּאֱכֹל.**

21) שם סז. 22) בלי בנים, ושאר הקרובים הם חללים (חזון איש). 23) (בין עבדי צאן ברזל ובין עבדי מלוג, שכיון שגם היא אינה אוכלת (למעלה הלכה ב) - גם עבדי מלוג שלה אינם אוכלים. ולכן נקט רבינו "בת ישראל", שאילו בת כהן, שהיא עצמה אוכלת - גם עבדי מלוג שלה אוכלים). 24) כדעת חכמים שם, שאין קנין לעובר. ואף־על־פי שבמתנה אמרו: "דעתו של אדם קרובה אצל בנו", וקנה העובר (פכ"ב מהלכות מכירה, הלכה י) - בירושה שאין שם דעת אחרת המקנה לו - לא קנה (עיין רדב"ז). 25) כלומר, לפי שאין לעובר קנין, כנ"ל. 26) נדה מד.

20 **ה. הַיָּבָם כֵּיצַד?[27] בַּת יִשְׂרָאֵל[28] הַזְּקוּקָה לְיָבָם[29] כֹּהֵן**
21 **- לֹא תֹּאכַל; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ, וְזֶה עֲדַיִן**
22 **לֹא קְנָאָהּ[30]. וּבַת כֹּהֵן הַזְּקוּקָה לְיִשְׂרָאֵל - אֲסוּרָה[31]**
23 **מִפְּנֵי יְבָמָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ**
24 **- פְּרָט לְשׁוֹמֶרֶת יָבָם[32].**

27) הוא פוסל ולא מאכיל, ראה למעלה הלכה א. 28) יבמות סז: 29) זקוקה להתייבם, שאין לה בנים. ואפילו אם היבם עודנו קטן, שלא הגיע לתשע שנים ויום אחד (שם סח.). 30) בגמרא שם: "קנין כספו אמר רחמנא, והאי קנין דאחיו הוא". 31) בתרומות בית אביה. 32) היינו הזקוקה ליבם, שאינה ברשותה לשוב, שהרי היא קשורה ביבם (רש"י שם).

25 **ו. יָבָם כֹּהֵן[33] שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ[34] בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה,**
26 **אוֹ שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ[35] וְלֹא גָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁקְּנָאָהּ כְּמוֹ**
27 **שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יִבּוּם[36] - אֵינוֹ מַאֲכִילָהּ בִּתְרוּמָה[37]**
28 **עַד שֶׁיִּבְעַל בְּעִילָה גְּמוּרָה בְּרָצוֹן[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
29 **אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין; אֲבָל[39] מִן**
30 **הַנִּשּׂוּאִין, הוֹאִיל וְהָיְתָה אוֹכֶלֶת - תֹּאכַל בְּבִיאָה זוֹ[40].**

33) שם נו. 34) בת ישראל. 35) שהכניס ראש העטרה בלבד. (שם נה: ופ"א מהלכות איסורי ביאה, הלכה י). 36) פ"ב הלכה ג. 37) לפי הלשון השני שם, אין חולק בזה, ולפי הלשון הראשון זהו כשמואל, וראה להלן. 38) ביבמות שם אמרו: "כי רבי רחמנא [ביאת שוגג] לאוקמי במקום בעל, לאולמי מבעל לא". כלומר: לא ריבתה התורה ביאת שוגג ביבם שקונה יבמתו (= יבמה

יבוא עליה, בין בשוגג בין במזיד - שם נד.) אלא להעמידו במקום הבעל, אבל להעדיפו לא שמענו. ולפי שגם הבעל אינו מאכיל ארוסתו (בהלכה הסמוכה) גם היבם הזה, שבא על יבמתו בשוגג, אינו מאכיל. וכל זה אינו אלא מדרבנן, שהרי מן התורה ארוסה אוכלת בתרומה (למעלה פ"ו הלכה ג). ואף־על־פי שלא אמרו כן אלא על ביאת שוגג, שלא נתרבתה אלא ביבום בלבד, כתבה רבינו גם לענין העראה, וכן הוא בירושלמי שם, וכן נראה מדברי הרי"ף (כסף־משנה). [ואף־על־פי שהעראה קונה גם באיש ואשה (ראה בפ"ג מהלכות אישות הלכה ה והערה כז) - כיון שעיקר היבום הוא להקים שם (דברים כה, ז), לא היה מן הדין שהעראה, שאינה ראויה להקים שם, תהא מועילה ביבום, אם לא שריבתה התורה, והרי זה כמו ביאה בשוגג, שהחמירו בה שלא יהא אלא עומד במקום אחיו ולא עדיף ממנו, ועיין מאירי. ולפי זה, גם בביאה שלא כדרכה, אף־על־פי שקנה אותה, כמבואר בהלכות יבום שם, כיון שאינה ראויה להקמת שם אינה אוכלת בתרומה, כנ"ל].
39) שגם הבעל אינו מאכיל את ארוסתו בתרומה, כנ"ל.
40) אף־על־פי שהיא ביאה גרועה, שמעמידה היא את היבם במקום הבעל (יבמות שם, לפי הלשון הראשון לדברי הכל, ולפי הלשון השני כרב, ולא כשמואל, שהקשו עליו מברייתא).

1 **ז. הָאֲרוּסִין כֵּיצַד?[41] בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּתְאָרְסָה לְיִשְׂרָאֵל -**
2 **אֲסוּרָה לֶאֱכֹל; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ בָּהּ קִנְיָן[42]. וּבַת יִשְׂרָאֵל[43]**
3 **שֶׁנִּתְאָרְסָה לְכֹהֵן - לֹא תֹאכַל עַד שֶׁתִּכָּנֵס לַחֻפָּה;**
4 **שֶׁמָּא תַּאֲכִיל לִבְנֵי בֵּית אָבִיהָ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[44].**

41) פוסלים ולא מאכילים, למעלה הלכה א. 42) בגמרא שם: "בת כהן לישראל - פסיל לה, דהא קנייה בהויה", ופירש"י "משעת הויה איפסלה, כדכתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר". ועיין תוספות שם. 43) שם סח. 44) למעלה פ"ו הלכה ג.

5 **ח. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְכֹהֶנֶת: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי אַחַר**
6 **שְׁלֹשִׁים יוֹם[45] - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה כָּל**
7 **הַשְּׁלֹשִׁים, שֶׁעַדַיִן לֹא נִתְאָרְסָה. וְאִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי**
8 **אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[46] - הֲרֵי**
9 **זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל מִיָּד[47]. וְכֵן שְׁאָר הַתְּנָאִים[48] כַּיּוֹצֵא**
10 **בָּזֶה.**

45) שאינה מקודשת אלא אחר שלשים יום (פ"ז מהלכות אישות הלכה י, ומשנה בקידושין נח:). 46) שספק הוא בידינו אם זה תנאי, ולכשיעברו שלשים יום היא מקודשת למפרע. או שזוהי חזרה, ואינה מקודשת אלא אחר שלשים יום (שם הלכה יב). 47) מספק, שמא זהו תנאי ונמצאת מאורסת לישראל לאחר שלשים יום ומעכשיו למפרע.
48) כגון שאמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו בדינר זה, אם אתן לך מאתים זוז, ולאחר זמן נתן לה מאתים זוז, שהרי היא מקודשת לו למפרע משעת הקידושין (שם פ"ו הלכה טז).

11 **ט. הַחֵרֵשׁ כֵּיצַד?[49] כֹּהֶנֶת[50] שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל[51] חֵרֵשׁ**
12 **- לֹא תֹאכַל; שֶׁהֲרֵי קוֹנֶה בְּתַקָּנַת חֲכָמִים שֶׁתִּקְּנוּ לוֹ**
13 **נְשׂוּאִין[52]. וּבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן חֵרֵשׁ - לֹא**
14 **תֹאכַל; שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה מִן הַתּוֹרָה[53], שֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת.**

49) הוא פוסל ואינו מאכיל (למעלה הלכה א). 50) יבמות סח. 51) [בבת כהן לישראל (למעלה הלכה ז) כתב "שנתארסה", וכאן כתב "שנשאת". ויתכן כי "נישואין" תיקנו חכמים בחרש, אבל "אירוסין" לחוד לא תיקנו, ואינם קונים אפילו מדרבנן). 52) שם קיב: ופ"ד מהלכות אישות הלכה ט. 53) בגמרא שם: "קנין כספו אמר רחמנא, והאי לאו בר קנין הוא".

15 **י. נִתְאָרְסָה[54] לְכֹהֵן פִּקֵּחַ[55], וְלֹא הִסְפִּיק לְכָנְסָהּ[56] עַד**
16 **שֶׁנִּתְחָרֵשׁ - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת[57]. מֵת[58] וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם**
17 **חֵרֵשׁ[59] וְיִבְּמָהּ - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת[60]. אֲבָל אִם נִשְּׂאָהּ**
18 **כְּשֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת[61]. מֵת[62]**
19 **וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם חֵרֵשׁ וְיִבְּמָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת,**
20 **הוֹאִיל וְהָיְתָה אוֹכֶלֶת בַּתְּחִלָּה[63]. וְאִשֶּׁת חֵרֵשׁ שֶׁיָּלְדָה**
21 **מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ[64].**

54) שם נו. 55) שהוא שלם בדעתו, ואינו לא חרש ולא שוטה (שם פ"ב הלכה כו). 56) לחופה בתורת נישואין.
57) שארוסה אינה אוכלת בתרומה, ונישואי חרש אינם אלא מדרבנן, ואינם מאכילים בתרומה, כמבואר למעלה.
58) זה שנתחרש. 59) שאף־על־פי שאין נישואיו אלא מדרבנן - לענין יבום, ביאתו ביאה מן התורה (פ"ו מהלכות יבום וחליצה הלכה ג). 60) שאף־על־פי שביאתו ביאה מן התורה - אינה טובה יותר מביאה בשוגג, שאינה מאכילה בתרומה אם לא אכלה עוד בחיי בעלה, כמבואר למעלה הלכה ו (יבמות שם). 61) שהרי הנישואין היו בפקחותו.
62) זה שנתחרש. 63) שביאת יבם חרש קונה לאוקמי היבם כבעל, וכל שהבעל האכיל, גם היבם מאכיל (גמרא שם). 64) שם.

22 **יא. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כֵּיצַד?[65] מִי שֶׁנִּבְעֲלָה[66]**
23 **לְאָסוּר לָהּ וְהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, הוֹאִיל**
24 **וּבִיאָתוֹ בִּיאָה - נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה וַאֲסוּרָה מִלֶּאֱכֹל**
25 **בִּתְרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂית זוֹנָה אוֹ חֲלָלָה, כְּמוֹ**
26 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[67]. אֲפִלּוּ הָיָה שָׁחוּף[68]. וּבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת**
27 **לְכֹהֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁבִּיאָתוֹ**
28 **בִּיאָה - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל הַקָּטָן, לְפִי שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה**
29 **עַד שֶׁיַּגְדִּיל[69]. סָפֵק שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[70]**
30 **סָפֵק שֶׁאֵינוֹ; נִשֵּׂאת לְבֶן שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם**
31 **אֶחָד[71], סָפֵק שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת סָפֵק שֶׁלֹּא הֵבִיא[72]**
32 **- הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל.**

65) הוא פוסל ואינו מאכיל (למעלה הלכה א).
66) כלומר, בת כהן. שם סח. 67) למעלה בפ"ו הלכה ז.
68) סוטה כו: "הוא האיש שאינו מתקשה ואינו מוליד" (פ"א מהלכות סוטה הלכה א, ועיין שם בהערה ח).
69) שקטן אינו בן דעת, ואפילו חכמים לא תיקנו לו נישואין (יבמות קיב:). 70) משנה שם סז: כלומר, זה האסור לה

(שם סח.). 71) משנה שם. והנה רש"י שם פירש, שהמדובר בבת כהן שנתארסה לישראל שפוסלה בתרומה מספק. אבל רבינו שכתב "נשאת" ולא כתב "נתארסה", כנראה שמפרשה בבת ישראל לכהן, שאילו היה ברור שהביא שתי שערות, היה מאכילה, כדין בת ישראל שנישאת לכהן, ועכשיו שספק הוא - אינו מאכילה. ש"חזקה דרבא" ש"כל קטנה שהגיעה לכלל שנותיה, אינה צריכה בדיקה, חזקה הביאה סימנים" (נדה מו.), אינה אלא לחומרא (פי"א מהלכות גירושין הלכה ד), אבל לא לקולא. 72) והרי הוא כקטן (פ"ב מהלכות אישות הלכה יא).

1 **יב. כָּל אֵלּוּ, כְּשֶׁם שֶׁאֵין מַאֲכִילִין בִּתְרוּמָה שֶׁל**
2 **תּוֹרָה, כָּךְ אֵין מַאֲכִילִין בִּתְרוּמָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם; גְּזֵרָה**
3 **שֶׁמָּא יַאֲכִילוּ בְּשֶׁל תּוֹרָה[73].**

73) יבמות קיג.

4 **יג. וְאֵלּוּ לֹא פּוֹסְלִין[74] וְלֹא מַאֲכִילִין[75]: הָאוֹנֵס,**
5 **וְהַמְפַתֶּה[76], וְהַשּׁוֹטֶה שֶׁנָּשָׂא[77] אִשָּׁה. אֶלָּא אִם כֵּן**
6 **הָיְתָה אֲסוּרָה[78] לָהֶן, שֶׁהֵן פּוֹסְלִין אוֹתָהּ בְּבִיאָתָם,**
7 **מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂית זוֹנָה וַחֲלָלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].**

74) את בת כהן מתרומת בית אביה, אם הם ישראלים. 75) את בת ישראל, אם הם כהנים. 76) כיון שבעלו לשם זנות, ולא לשם אישות. 77) שלשוטה לא תיקנו נישואין (שם קיב:). 78) משנה שם סט. 79) למעלה פ"ו הלכה ז.

8 **יד. מִי שֶׁנִּשֵּׂאת[80] לְכֹהֵן שׁוֹטֶה, אוֹ שֶׁאָנַס אוֹתָהּ אוֹ**
9 **שֶׁפִּתָּה אוֹתָהּ כֹּהֵן, וְיָלְדָה - אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ[81].**
10 **וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק, הוֹאִיל וּבְלֹא קִדּוּשִׁין הִיא,**
11 **שֶׁמָּא מֵאַחַר נִתְעַבְּרָה - הֲרֵי הַוָּלָד בְּחֶזְקַת זֶה שֶׁבָּא**
12 **עָלֶיהָ. וְהוּא שֶׁלֹּא יָצָא עָלֶיהָ קוֹל[82] עִם אַחֵר, אֶלָּא**
13 **הַכֹּל מְרַנְּנִין אַחֲרֶיהָ בְּזֶה הַכֹּהֵן. וְכֵן כֹּהֶנֶת[83] שֶׁבָּא**
14 **עָלֶיהָ יִשְׂרָאֵל שׁוֹטֶה אוֹ שֶׁאָנָסָהּ אוֹ פִּתָּהּ אוֹתָהּ**
15 **וְנִתְעַבְּרָה - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת מִפְּנֵי הָעֻבָּר[84]. נִתְחַתֵּךְ**
16 **הָעֻבָּר[85] - הֲרֵי זוֹ תֹּאכַל.**

80) משנה שם: 81) שהוא כהן. 82) שם, כרבא ולפי הלשון הראשון. 83) משנה שם. 84) שעובר פוסל, כמבואר למעלה בהלכה ב. 85) משנה שם.

17 **טו. אֵשֶׁת אִישׁ[86] שֶׁבָּאוּ עָלֶיהָ עֵדֵי קִנּוּי[87] וְעֵדֵי**
18 **סְתִירָה[88] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה עַד**
19 **שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק זוֹנָה. מֵת**
20 **בַּעְלָהּ[89] קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה, אוֹ שֶׁהָיְתָה מִן הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן**
21 **שׁוֹתוֹת[90] וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל**
22 **בִּתְרוּמָה לְעוֹלָם[91]. וְכָל אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה טְמֵאָה**
23 **אֲנִי[92] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה[93].**

86) משנה בסוטה ו: "ואלו אסורות מלאכול בתרומה - והאומרת איני שותה". 87) היינו שהעידו שאמר לה הבעל בפני עדים, אל תסתרי עם איש פלוני (פ"א מהלכות סוטה הלכה א). 88) שהעידו שנסתרה עם אותו האיש שאמר לה אל תסתרי עמו בפני שני עדים (שם הלכה ב). 89) שאינה שותה (משנה שם כד. כדעת בית הלל, וכן הוא שם בפ"ב הלכה ז). 90) חמש עשרה הן במספר, ומנויות שם הלכה ב. 91) שהן ספק זונה (רדב"ז). 92) זניתי תחתך. 93) אף־על־פי שלאוסרה לבעלה אינה נאמנת, שמא עיניה נתנה באחר (נדרים צ: ופכ"ד מהלכות אישות הלכה כג) - לענין תרומה נאמנת. וכדעת רבא שם. והמדובר בלא קינוי וסתירה (כסף־משנה), שאילו היה קינוי וסתירה, משנה מפורשת בסוטה ו. "ואילו אסורות מלאכול בתרומה - האומרת טמאה אני לך" וראה בתוספות שם ד"ה האומרת.

24 **טז. קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל[94] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן שֶׁלֹּא מִדַּעַת**
25 **אָבִיהָ, בֵּין בִּפְנֵי אָבִיהָ בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[95], אַף עַל פִּי**
26 **שֶׁקִּדְּשָׁהּ אָבִיהָ[96] - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה; שֶׁאִם מִחָה**
27 **- תֵּעָשֶׂה זָרָה לְמַפְרֵעַ[97], וְזֶה שֶׁרוֹאֶה וְשׁוֹתֵק - כּוֹעֵס**
28 **הוּא, לְפִי שֶׁנִּשֵּׂאת שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ[98].**

94) קידושין מה: 95) כגון שהלך אחרי הקידושין למדינת הים. 96) וכל־שכן אם גם הקידושין היו שלא לדעת - שאינה אוכלת, ראה להלן. 97) מפני שבטלו הנישואין והאירוסין. 98) בגמרא שם שלש פלוגתות: א. נתקדשה לדעת אביה והלך אביה למדינת הים, ועמדה ונישאה, לרב - אוכלת, ולרב אסי - אינה אוכלת שמא יבוא אביה וימחה. והיתה עובדה, וחש רב לדעת רב אסי, ולפיכך הלכה כרב אסי. ב. נתקדשה לדעת אביה, ואביה כאן ונישאת שלא לדעתו, לרב ירמיה בר אבא - אוכלת, ולרב הונא - אינה אוכלת, ואף־על־פי שהיה כאן ושתק - כועס הוא, ולפיכך הוא שותק, והלכה כרב הונא, שהוא רבו של רב ירמיה בר אבא. ג. נתקדשה שלא מדעת האב ונישאת שלא מדעתו והוא כאן, לרב הונא - אוכלת, שכל כך (שגם נתקדשה שלא מדעתו) לא היה שותק מתוך כעס, אלא ודאי הסכים לכך. ולרב ירמיה בר אבא - איה אוכלת, ולפי שאמר עולא נראין דברי תלמיד (= רב ירמיה בר אבא) - הלכה כדבריו, ועיין כסף־משנה.

יום רביעי י"ט מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר האשה שעשתה שליח לקבל גיטה אם אוכלת בתרומה. עיר שהקיפוה כרכום וספינה הנטרפת בים. מי שהניחה בעלה גוסס במדינה אחרת. ואם אחד אומר מת ואחד אומר לא מת. מי שנגמר דינו בבית דין. המשחרר את עבדו. וישראל ששכר בהמה מכהן אם מאכילה תרומה. כהן שמכר פרתו לישראל ולקח הדמים ולא משך.

29 **א. הָאִשָּׁה[2] אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[3] עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ אוֹ**
30 **לְיַד שְׁלוּחָהּ שֶׁעָשְׂתָה לְקַבָּלָה[4]. וְכֹל שֶׁהִיא סְפֵק**
31 **גְּרוּשָׁה[5] - הֲרֵי זוֹ לֹא תֹּאכַל[6]. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ**
32 **לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד[7]. וְאִם**
33 **אָמְרָה: קַבֵּל לִי גִּטִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי - אֵינָהּ אֲסוּרָה**
34 **עַד שֶׁיַּגִּיעַ שָׁלִיחַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם[8]. שָׁלְחָה שָׁלִיחַ**
35 **לְהָבִיא[9] לָהּ גִּטָּהּ[10] - אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט**

1 לְיָדָהּ. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ[11]: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ שָׁעָה אַחַת
2 קֹדֶם לְמִיתָתִי - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד[12].

2) בת ישראל שנישאת לכהן. 3) משנה, גיטין סה, א. 4) שמשיגיע הגט לידו, מיד היא מתגרשת (פ"ו מהל' גירושין ה"א). 5) כגון שזרק לה הבעל הגט, ספק קרוב לו ספק קרוב לה (שם פ"ה הי"ג). או כגון שעשתה שליח לקבלה, שאסורה לאכול בתרומה מיד, שמא קיבל הגט מיד, כדלהלן. 6) אף־על־פי שבעלה חייב במזונותיה (פי"ח מהל' אישות הכ"ה) - באכילת תרומה אסורה, שמא גרושה היא. 7) חזקה שליח עושה שליחותו, ושמא כבר קיבל השליח את הגט (גיטין, שם). ומובן שהיינו מעת שתהיה לו שהות לקבל הגט. 8) כחכמים של רבי אליעזר (משנה, שם), שאם קיבל במקום אחר אינה מגורשת, שהאשה מקפידה שיקבל הגט דוקא באותו מקום. 9) זהו "שליח להבאה". 10) שאינה מתגרשת אלא כשהגיע גט לידה (פ"ו מהל' גירושין ה"ד־ה). 11) שם כח, א. 12) שעל כל שעה ושעה, יש ספק שמא זו היא השעה הסמוכה למותו, שאף־על־פי ששמא מת לא חששו (ראה בהלכה הסמוכה) - שמא ימות, חששו (גמרא שם).

3 ב. עִיר[13] שֶׁהִקִּיפוּהָ[14] כַּרְקוֹם[15], וּסְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת
4 בַּיָּם[16], וְהַיּוֹצֵא לִדּוֹן[17] - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת קַיָּמִין[18];
5 וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מְפָרֵשׁ[19] וְיוֹצֵא בְּשַׁיָּרָא[20]. אֲבָל עִיר
6 שֶׁכְּבָשׁוּהָ כַּרְכּוֹם, וּסְפִינָה שֶׁאָבְדָה בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לְהָרֵג
7 מִבָּתֵּי דִינֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[21], וּמִי שֶׁגֵּרַשׁוּ חַיָּה[22] אוֹ
8 נָפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת אוֹ שֶׁטָּפוֹ נָהָר - נוֹתְנִין לוֹ חֲמָרֵי
9 מֵתִים וְחֲמָרֵי חַיִּים. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ נְשׁוֹתֵיהֶן בַּת כֹּהֵן
10 לְיִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ[23].
11 אֲבָל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין[24] וְהִנִּיחוּהוּ בְּבֵית
12 הַסְּקִילָה[25] לֵהָרֵג - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת מֵת[26], וְלֹא תֹאכַל
13 אִשְׁתּוֹ[27].

13) משנה, שם, ב. 14) אבל לא כבשוה. 15) "מצור" (דברים כ, כ) תרגם אונקלוס "כרקומין" (רש"י גיטין, שם). 16) ועדיין לא טבעה (שם). 17) בדיני נפשות (שם). 18) ואם היו כהנים - נשותיהם אוכלות בתרומה. 19) לים. 20) למדברות. ששניהם (= המפרש לים והיוצא בשיירה) אינם כל־כך בסכנה ככל הנ"ל. 21) שמקבלים שוחד, ושמא השאירוהו בחיים, אבל היוצא ליהרג בבתי דינים של ישראל - הרי הוא בחזקת מת (גמרא שם, לפי הלשון השני של רב יוסף), וראה להלן. 22) "ירושלמי" גיטין פ"ג ה"ד. 23) בבת כהן לישראל, שמא הוא חי ולא תאכל בתרומת אביה, ובת ישראל לכהן שמא הוא מת. 24) של ישראל. 25) בגמרא שם, לא הזכירו אלא "גמר דין". אבל סבור רבינו שעד שלא הניחוהו בבית הסקילה, אפשר הדבר שימצאו לו זכות (כסף־משנה). ועיי"ש דף כט, א – ב"תוספות" ד"ה אבל. 26) ודאי ולא מצד חומרא (כסף־משנה). 27) אם הוא כהן והיא בת ישראל, ואם היא בת כהן והוא ישראל - אוכלת בתרומה (שם).

14 ג. הִנִּיחָהּ[28] בַּעְלָהּ גּוֹסֵס[29] בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, בֵּין
15 שֶׁהָיְתָה כֹּהֶנֶת אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ יִשְׂרְאֵלִית אֵשֶׁת כֹּהֵן
16 - לֹא תֹּאכַל[30]; שֶׁרֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה. אֶחָד אוֹמֵר
17 מֵת[31], וְאֶחָד אוֹמֵר לֹא מֵת - הֲרֵי זוֹ לֹא תֹּאכַל.

28) גיטין כח, א. מימרא של רבא. 29) עומד למות. וראה בפ"ה מהל' גירושין הכ"ח והערה צב. 30) כהנת אשת ישראל - שמא הוא מן המיעוט, ולא מת. וישראלית אשת כהן, שמא הוא מן הרוב, ומת. 31) משנה, יבמות קיז, ב: "עד אומר מת, ועד אומר לא מת - הרי זו לא תנשא". והוא־הדין שאסורה בתרומה מספק (כסף־משנה).

18 ד. אָמְרָה לָהּ צָרָתָהּ[32], אוֹ אַחַת מֵהֶחָמֵשׁ נָשִׁים[33]
19 שֶׁאֵינָן נֶאֱמָנוֹת לְהַעִידָהּ, שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, הוֹאִיל וְאֵינָהּ
20 נִשֵּׂאת עַל פִּיהֶן - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[34] בְּחֶזְקַת
21 שֶׁבַּעְלָהּ קַיָּם, עַד שֶׁיָּעִיד לָהּ מִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן
22 לְהַשִּׁיאָהּ עַל פִּיו.

32) אשה שניה של בעלה. משנה, שם קיח, א. 33) כלומר, או אחרת מחמש הנשים, שהרי גם הצרה היא בכלל החמש. חמש הנשים האלו מנויות במשנה (שם קיז): חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה. וראה בפי"ב מהל' גירושין הט"ז. 34) כרבי טרפון במשנה, שם. לפי שרב יהודה בשם שמואל, פסק שם הלכה כמותו, ועי' ראב"ד וכסף־משנה.

23 ה. הַמְשַׁחְרֵר אֶת עַבְדּוֹ[35] - מִשֶּׁיִּזְכֶּה לוֹ[36] בְּגֵט שִׁחְרוּר
24 פְּסָלוֹ מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה[37]. וְכָל עֶבֶד שֶׁיָּצָא לַחֵרוּת
25 וַעֲדַיִן הוּא מְעֻכָּב גֵּט שִׁחְרוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת
26 עֲבָדִים[38] - אַף עַל פִּי כֵן הֲרֵי הוּא אָסוּר לֶאֱכֹל
27 בִּתְרוּמָה[39].

35) והאדון כהן. 36) על־ידי שליח. 37) משנה, גיטין יא, ב. וכדעת חכמים ש"זכות הוא לעבד שיוצא מתחת רבו לחירות", ולפיכך משהגיע הגט ליד הזוכה - נשתחרר העבד. וראה בפ"ו מהל' עבדים ה"א. 38) פ"ז ה"ז, ופ"ח מהלכה יג ואילך. 39) בעיא היא שם מב, ב - אם אינו אוכל בתרומה לפי שאינו קנין כספו, או שמא מכיון שעודנו זקוק לגט שחרור, הרי הוא כקנין כספו, ולא נפשטה הבעיא, ולפיכך פסק רבינו לחומרא. ומה שאמרו בכריתות כד, ב - לדעת ריש לקיש, שמעוכב גט שחרור אוכל בתרומה - אין הלכה כן. ועי' "תוספות" גיטין שם, ד"ה מעוכב.

28 ו. הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְאַחֵר[40] וְזָכָה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר[41],
29 וְהָיוּ בָּהֶן עֲבָדִים, וְשָׁתַק זֶה שֶׁנָּתְנוּ לוֹ וְאַחַר כָּךְ צָוַח
30 - הֲרֵי זֶה סָפֵק[42], אִם זֶה שֶׁצָּוַח הוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל
31 תְּחִלָּתוֹ[43] וַעֲדַיִן לֹא יָצְאוּ מֵרְשׁוּת רִאשׁוֹן, אוֹ זֶה
32 שֶׁצָּוַח אַחַר שֶׁשָּׁתַק חָזַר בּוֹ[44]. לְפִיכָךְ אֵין אוֹכְלִין
33 בִּתְרוּמָה[45], בֵּין שֶׁהָיָה רַבּוֹ שֵׁנִי יִשְׂרָאֵל וְהָרִאשׁוֹן כֹּהֵן
34 בֵּין שֶׁהָיָה רַבּוֹ רִאשׁוֹן יִשְׂרָאֵל וְהַשֵּׁנִי כֹּהֵן.

40) ברייתא בבבא־בתרא קלח, א. וחולין לט, ב. 41) גמרא שם, שאם הקנה לו לעצמו - ודאי קנה, כיון ששתק, אף־על־פי שלבסוף צווח (שם, ושם). 42) כן פסק

רבינו גם בפ"ד מהל' זכיה ומתנה ה"ג. ומקור דבריו שם ושם, שלא הכריעו חכמים בדבר זה. 43) שלא רצה במתנה זו, ומה ששתק בתחילה אין זה אות להסכמה, כי מה לו לצווח כל זמן שלא באה לידו (שם, ושם). 44) וחזרה בדברים אינה מועילה, כיון שקנה כבר מתחילה כששתק. ומדובר כשלא היה בדבריו לשון של הפקר, ראה שם ה"א. 45) מספק, שאינו ידוע למי העבדים שייכים, לרבם הראשון או לרבם השני.

1 **ז. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר[46] בְּהֵמָה מִכֹּהֵן - מַאֲכִילָהּ**
2 **תְּרוּמָה[47]; וְכֹהֵן שֶׁשָּׂכַר בֶּהֱמַת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי**
3 **שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ - לֹא יַאֲכִילֶנָּה תְּרוּמָה, מִפְּנֵי**
4 **שֶׁאֵינָהּ קִנְיַן כַּסְפּוֹ[48].**

46) תרומות פי"א מ"ט. 47) לפי שהיא קנין כספו של כהן, והנה במשנה שם: "מאכילה כרשיני תרומה". וכתב שם הר"ש, שאין מאכילין אותה אלא כרשינין, שהם אוכל בהמה, אבל אוכל אדם אין מאכילין אותה, וראה למעלה פ"ו ה"א. 48) של כהן, ששכירות אינה קנין (עבודה זרה טו.).

5 **ח. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂם פָּרָה מִכֹּהֵן לְפַטְּמָהּ[49] וְלִהְיוֹת**
6 **הַשֶּׁבַח בֵּינֵיהֶן - לֹא יַאֲכִילֶנָּה בִּתְרוּמָה, אַף עַל פִּי**
7 **שֶׁיֵּשׁ לַכֹּהֵן חֵלֶק בְּשִׁבְחָהּ[50]. אֲבָל כֹּהֵן[51] שֶׁשָּׂם פָּרָה**
8 **מִיִּשְׂרָאֵל לְפַטְּמָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לְיִשְׂרָאֵל חֵלֶק**
9 **בַּשֶּׁבַח, הוֹאִיל וְגוּפָהּ לַכֹּהֵן, שֶׁהֲרֵי שָׂמָהּ עַל עַצְמוֹ**
10 **- הֲרֵי זֶה מַאֲכִילָהּ תְּרוּמָה[52].**

49) תרומות, שם. היינו "שיקנה אותה הישראל מן הכהן בדמים ידועים, ויתנה עמו שיטפל במזונותיה (הישראלי) עד זמן ידוע, ואחר־כך ימכרו הפרה, וכל מה שירויחו - שיחלקו אותו בשוה, כמו שהוא מותר לעשותו מן הדין - מצד הריבית - ולפי שזה הישראלי קנאה מכהן, אף־על־פי שנשאר לכהן חלקו בריוח, לא תאכל בתרומה לפי שאינה קנין כספו" ('פירוש המשניות' שם). ונראה מדבריו, שאפילו אם אחריות יוקר וזול ואונס אחר על הבעלים, שבאופן זה אינו אסור משום ריבית, כמבואר בפ"ח מהל' מלוה ולווה הי"ב - גם כן נקרא קנינו של המקבל, וראה ב'משנה ראשונה' שם. 50) שהגוף קנוי לישראל, כנ"ל. 51) משנה, שם. 52) לפי שגופה קנויה לו, כנ"ל.

11 **ט. פָּרָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּלְדָה בְּכוֹר[53] - מַאֲכִילוֹ**
12 **תְּרוּמָה, שֶׁהַבְּכוֹר לַכֹּהֲנִים. וְאוֹצֵר אָדָם[54] כַּרְשִׁינֵי**
13 **תְּרוּמָה לְתוֹךְ שׁוֹבְכוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יָבוֹאוּ**
14 **הַיּוֹנִים שֶׁלּוֹ[55] וְיֹאכְלוּ אוֹתָן.**

53) תוספתא תרומות פ"י (כסף־משנה). 54) [תוספתא שם, ושם: "נותן אדם". ושינה רבינו, וכתב "ואוצר", להורות כי לא נתנם שם למאכל היונים אלא לאוצר, ראה להלן]. 55) [שלא הותר לכהן להאכיל אלא לבהמה, לחיה ולתרנגולים (משנה, שם), משום שמזונותיהם עליו, אבל לעופות לא הותר, שאין מזונותם עליו ('תוספת אנשי שם', שם). וכן נראה בלשון המשנה שם: "וכהן ששכר פרה מישראל, אף־על־פי שמזונותיה עליו - לא יאכילנה וכו'", הרי "שמזונותיה עליו" הוא גורם להתיר לו להאכילה תרומה. ויוני שובך שאין מזונותיהם עליו (ביצה כד.), אסור להאכילם תרומה, ואף־על־פי־כן אוצר אדם כרשינים לתוך שובכו ואינו חושש שמא יבואו היונים שלו ויאכלו, לפי שכוונתו לאוצר, ועל מה שהיונים אוכלים מאליהם - אינו מצווה. וכן מצינו גם בפירות שביעית, שאין מאכילים אותם לבהמה (פ"ה מהל' שמיטה ה"ה), ואף־על־פי־כן אם הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה, אין מחייבים אותו להחזירה (שם). וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם].

15 **י. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם מָכַר הַכֹּהֵן פָּרָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל וְלָקַח**
16 **הַדָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מָשַׁךְ הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי**
17 **זֶה אָסוּר לְהַאֲכִילָהּ תְּרוּמָה; שֶׁדִּין תּוֹרָה מָעוֹת**
18 **קוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מְקָח וּמִמְכָּר[56]. וְאִם**
19 **מָכַר יִשְׂרָאֵל לַכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן הַדָּמִים - לֹא**
20 **תֹּאכַל בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ[57].**

56) פ"ג ה"א. 57) שחכמים תקנו שלא יקנה עד שימשוך (הלכות מכירה, שם).

יום חמישי כ' מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר זר שאכל תרומה בשגגה וכמה יאכל ויהיה חייב. אם אכל וחזר ואכל אם מצטרף. ותרומה ותרומת מעשר אם מצטרפות. האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג או במזיד, טהורה או טמאה. המאכיל לפועלים או לאורחים או לבניו הקטנים, והמשלם את הקרן ולא את החומש. האשה שהייתה אוכלת תרומה ואמרו לה מת בעלך. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לאחת מהן. האוכל חומש בשגגה. ובת ישראל שאכלה תרומה ואח"כ נישאת לכהן. האוכל תרומה ממה משלם. ואם גזל תרומה או גנבה ולא אכלה.

21 **א. זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה[2] בִּשְׁגָגָה - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[3].**
22 **אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהִיא תְּרוּמָה וְשֶׁהוּא מֻזְהָר עָלֶיהָ,**
23 **אֲבָל לֹא יָדַע אִם חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה[4] אִם לָאו - הֲרֵי זוֹ**
24 **שְׁגָגָה וּמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.**

2) תרומות פרק ו משנה א. שנאמר: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו עליו". [וקודש זה אינו קדשי המקדש (=הקרבנות), אלא קדשי הגבול (=תרומה), שהרי כל הפרשה כולה מדברת שם בתרומה, שנאמר: "ובא השמש וטהר", והיינו תרומה הנאכלת אחר הערב שמש. ובספרא למדו זאת בגזירה שווה "קודש - קודש", נאמר להלן "בערתי הקודש מן הבית" - "מה קודש האמור להלן בקדשי הגבול (=מעשר שני) הכתוב מדבר (ולא בקדשי המקדש), אף קודש האמור כאן, בקדשי הגבול (=תרומה) הכתוב מדבר"]. 3) מלבר (=מחוץ), כלומר, אם אכל שווה ארבעה משלם שווה חמישה, מפירות חולין מתוקנים. [ואינו משלם אלא דמי תרומה, שהם פחותים מדמי חולין, שאם אכל סאה של תרומה, אינו משלם סאה שלימה של חולין,

אלא פחות מזה, לפי ערך השיווי. 4) בידי שמים. וכרבי יוחנן ששגגת כרת הרי היא שגגה לחייבו קרבן. וכרבא ששגגת מיתה בידי שמים, מחייבתו חומש, כשם ששגגת כרת, מחייבתו קרבן.

ב. אֶחָד הָאוֹכֵל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל[5], וְאֶחָד הַשּׁוֹתֶה[6] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, וְאֶחָד הַסָּף דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּף; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - לְרִבּוֹת אֶת הַסָּף. וְאֶחָד הָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה אוֹ טְמֵאָה[7] בִּשְׁגָגָה - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ. וְאֵינוֹ חַיָּב בְּחֹמֶשׁ עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה, וְאֵין אֲכִילָה פְּחוּתָה מִכְּזַיִת. וּכְשֵׁם שֶׁאֲכִילַת תְּרוּמָה בִּכְזַיִת, כָּךְ שְׁתִיָּה בִּכְזַיִת[9].

5) שאז נקראת אכילה, ובאין דרכו לא חשוב אכילה. [ומקור דבריו בתוספתא תרומות תחילת פרק ז: "הסך יין של תרומה שוגג משלם את הקרן ואינו משלם את החומש", לפי שיין אין דרכו לסיכה. 6) ששתייה בכלל אכילה. 7) [ומפשטות הלשון נראה, שכשם שבתרומה טהורה משלם דמים שלמים, כמו כן בתרומה טמאה משלם דמים שלמים, ולא דמי עצים בלבד, ורק להלן בהלכה ה גבי מזיד כתב, שאינו משלם אלא דמי עצים, מפני שאינה ראוייה אלא להסקה - לפי שבמזיד אין התשלומין תרומה, אבל בשוגג שהתשלומים תרומה, אם ישלם כשיווי דמי עצים בלבד, כשאחר כך ייעשו תרומה, לא ישוו אפילו דמי עצים של התרומה, צריך הוא לשלם מן החולין כשיווי כזה, שלאחר התשלומין כשייעשו תרומה, יהיו שווים לדמי עצים של התרומה. ומסתבר שהוא הדין למשלם חולין טהורים, שכשם שתשלומין של תרומה טהורה נעשים כמותה (=תרומה טהורה), כמו כן תשלומי תרומה טמאה, ואף אם משלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה. אולם בהלכה הקודמת כתבנו בדעת רבינו לעניין אוכל תרומה טהורה בשוגג, שאינו משלם אלא בשיווי של התרומה, ואף שאחרי שייעשו תרומה יהיו שווים פחות, וצריך עיון]. 8) ואין צריך שיהא בו שווה פרוטה. 9) ואף על פי שלעניין נזיר כתב רבינו "נזיר שאכל כזית ענבים וכו' ושתה רביעית יין וכו' הרי זה לוקה", הרי ששתייה ברביעית ולא בכזית - אין זה אלא בנזיר שנאמר בו במפורש: "חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה", אבל בתרומה שלא נאמרה בה שתייה במפורש, אלא היא בכלל אכילה - שיעורה כאכילה. וכיצד משער משקין בכזית? - מביא כוס מלא יין ומביא זית ונותן לתוכו ושופע (=נשפך ממנו), אם שתה כיוצא בו חייב.

ג. אָכַל וְחָזַר וְאָכַל, שָׁתָה וְחָזַר וְשָׁתָה, אִם יֵשׁ מִתְּחִלַּת אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף אֲכִילָה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס[10], וּמִתְּחִלַּת שְׁתִיָּה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף שְׁתִיָּה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי שְׁתִיַּת רְבִיעִית[11] - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת.

10) פרס הוא חצי, והכוונה לחצי כיכר של שש ביצים, דהיינו שלוש ביצים. 11) ומה שאמרו בכריתות יג. שאף בשתייה בעינן בכדי אכילת פרס, וכן פסק רבינו בפרק ח מהלכות אבות הטומאות הלכה יא - אין הדברים אמורים אלא בשתייה ששיעורה ברביעית, אבל שתייה ששיעורה בפחות מזה, מצטרפת בכדי שתיית רביעית.

ד. הַתְּרוּמָה[12] וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, בֵּין שֶׁל דְּמַאי בֵּין שֶׁל וַדַּאי, וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים - כֻּלָּן מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת לְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִיתָה[13] וָחֹמֶשׁ, שֶׁכֻּלָּן נִקְרְאוּ תְּרוּמָה[14]. וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁאֵין חַיָּבִין חֹמֶשׁ עַל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי, שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל מַעֲשֵׂר [שֵׁנִי] שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים: אִם לֹא יִתְחַיֵּב עָלֶיהָ[15] חֹמֶשׁ - יְזַלְזְלוּ בָּהּ[16].

12) תרומה גדולה. 13) פשוט הוא שאין זה מוסב על תרומת דמאי שאינה אלא מדרבנן, ואין בה מיתה. 14) בחלה נאמר: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", ובביכורים נאמר: "ותרומת ידך" וקבלו חז"ל שהכוונה לביכורים. 15) על התרומה. 16) ולא חששו אלא לתרומה בלבד, שוודאה במיתה ולא למעשר שני, שוודאו אינו במיתה.

ה. אָכַל תְּרוּמָה בְּמֵזִיד [וְהִתְרוּ בּוֹ - לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם; לֹא הִתְרוּ בּוֹ]: אִם הָיְתָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ[17]; וְאִם הָיְתָה טְמֵאָה - מְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים[18], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה אֶלָּא לְהַסָּקָה. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל תְּרוּמַת תּוּתִים וְרִמּוֹנִים[19] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם[20] שֶׁנִּטְמְאוּ - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, שֶׁהֲרֵי אֵינָם רְאוּיִין לְהַסָּקָה.

17) ש"לא חייב השם יתברך בחומש אלא למי שאכל בשגגה, והוא אמרו: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה", אבל במזיד אין חייב חומש, כי עוונו גדול מנשוא, ולא יתכפר בתשלומים". 18) תוספתא תרומות. [ומפשטות דברי התוספתא שם נראה, שהמדובר גם בשוגג, וכן כתב בתוספתא כפשוטה שם. ורבינו העתיק דין זה באוכל במזיד, אף על פי שבשניהם אינו משלם אלא דמי עצים בלבד, לפי שבשוגג צריך הוא לשלם לפי שוויה האמיתי אלא שהתשלומים ייעשו כתרומה טמאה, ויהיו אחר כך לדמי עצים, ואילו במזיד, שאין התשלומין נעשים תרומה, אינו משלם לכתחילה אלא דמי עצים בלבד]. 19) שם הגירסא "תותים וענבים", שגם ענבים אינם ראויים לכלום, שהרי אסור לזלף ביין את הבית, גזירה שמא יבואו לשתותו. 20) שאר פירות, שאין המשקה שלהם ראוי להדלקה.

ו. הָאוֹכֵל תְּרוּמַת חָמֵץ בְּפֶסַח, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה[21], בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין. אֲפִלּוּ הִפְרִישָׁהּ מַצָּה וְהֶחְמִיצָה[22] - פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ דְּמֵי עֵצִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְהַסָּקָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, אֵין לָהּ דָּמִים.

21) כרבי עקיבא שם, הסובר שכשהוא משלם, משלם הוא לפי דמים, כלומר, לפי שוויה של התורה. 22) ורוצה לומר: לא רק אם גזל תרומת חמץ בפסח מכהן ואכלה, אינו

חייב לשלם, אלא אף אם הפרישה מצה והחמיצה אצלו, שגרם לה להפסד, אינו משלם כלום.

ז. אֲבָל הַשּׁוֹגֵג שֶׁאָכַל תְּרוּמָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[23] אוֹ שֶׁאָכַל תְּרוּמָה נְקוּרָה[24], וְהַשּׁוֹתֶה יֵין תְּרוּמָה שֶׁנִּתְגַּלָּה[25], וְהַסָּךְ יַיִן וָשֶׁמֶן כְּאֶחָד[26], אוֹ שֶׁשָּׁתָה שֶׁמֶן וָחֹמֶץ[27] כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁכָּסַס[28] אֶת הַחִטִּים[29] אוֹ גָּמַע אֶת הַחֹמֶץ[30] - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.

23) והיינו שהיה שוגג גם על התרומה וגם על יום הכיפורים, שאם התרו בו באחד מהם - הרי זה לוקה ואינו משלם. 24) שאסורה באכילה, שמא ניקרה הנחש. ואף על פי כן משלם, שכיוון שאכלה ולא הוזק, הוברר הדבר למפרע שלא ניקרה הנחש, והוא הדין ליין מגולה שבסמוך. 25) שאסור בשתייה, שמא שתה ממנו נחש. 26) [בתוספתא שם לפי כתב־יד עהרפורט "הסך יין וחומץ משלם קרן וחומש" ונראה שרבינו גרס שם "הסך יין ושמן כאחד משלם קרן וחומש", שהרי מפורש בתוספתא שם סוף פרק ט, שיין וחומץ אין דרכם בסיכה]. 27) שאף על פי שהשותה שמן לבד אינו חייב חומש - אם שתהו ביחד עם חומץ - דרכו בכך. 28) שדרך אכילה הוא, שהרי מברכים עליהם בורא פרי האדמה. 29) כשהן בלתי מבושלות. וכל שהוא אוכלו שלא כדרך אכילתו הרי הוא "כוסס". 30) ירושלמי שם: "רבי אבהו בשם ר' יוחנן המגמע חומץ של תרומה לוקה". והוא הדין שמשלם קרן וחומש אם אכלו בשוגג.

ח. הָיָה שָׂבֵעַ[31] וְקָץ בִּמְזוֹנוֹ וְהוֹסִיף עַל שָׂבְעוֹ בַּאֲכִילַת תְּרוּמָה - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֹאכַל - לֹא שֶׁיַּזִּיק אֶת עַצְמוֹ[32]. וְכֵן הַכּוֹסֵס אֶת הַשְּׁעוֹרִים - פָּטוּר מִן הַחֹמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהִזִּיק עַצְמוֹ.

31) ביומא פ: "אמר ר' ירמיה אמר ריש לקיש זר שאכל תרומה אכילה גסה, משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, כי יאכל, פרט למזיק". 32) וברש"י שם פירש: "פרט למזיק את התרומה".

ט. זָר שֶׁבָּלַע[33] שְׁזָפִין שֶׁל תְּרוּמָה וְהֶקִּיאָן, וּבָא אַחֵר וַאֲכָלָן גַּם הוּא בִּשְׁגָגָה - הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[34], וְהַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים לָרִאשׁוֹן[35].

33) בלא כסיסה. שאם כסס ובלעם וחזר והקיאם, אינם ראויים אפילו להסקה, ואין השני חייב כלום. 34) שאף בליעה היא דרך אכילה. 35) שכיוון שבלעה הראשון, נתחללה, והרי זה ככהן שסך תרומה, שבן בתו ישראל מתעגל עליה. ואינו משלם אלא כמזיק ממון חבירו.

י. הַמַּאֲכִיל הַפּוֹעֲלִים[36] וְאֶת הָאוֹרְחִים[37] תְּרוּמָה - הֵם מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[38], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּשׁוֹגְגִין, וְהוּא מְשַׁלֵּם לָהֶם דְּמֵי סְעֻדָּתָן[39]; שִׁדְּמֵי הַחֵלִין יִתְּרִין מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁאָכְלוּ[40], שֶׁדָּבָר הָאָסוּר נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם חוֹתֶה מִמֶּנּוּ[41].

36) שפסק עמהם להאכילם חולין. 37) שנתחייב לתת להם סעודה של חולין. 38) ולא המאכיל. 39) כלומר, מעות כשיווי סעודה של חולין, כמו שנתחייב להם. 40) שהם שילמו פירות חולין כפי השווי של התרומה בלבד, כלומר: אם אכלו סאה תרומה, לא שלמו סאה שלמה של חולין, אלא פחות מזה, לפי ערך השיווי של התרומה. ואילו הוא, מחזיר להם דמי סאה של חולין. והיינו כתנא קמא במשנה שם ולא כרבי מאיר שאמר שהוא משלם את הקרן בדמי תרומה לכהן, והם משלמים את החומש. 41) כלומר: "נפשו של אדם קצה באכילת איסור אף על פי שאינו יודע בדבר, שליבו נוקפו, ואינה נחשבת לו אכילה".

יא. הַמַּאֲכִיל[42] אֶת בָּנָיו הַקְּטַנִּים[43] וְאֶת עֲבָדָיו[44] בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, וְהָאוֹכֵל תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[45], וְהָאוֹכֵל אוֹ הַשּׁוֹתֶה פָּחוֹת מִכְּזַיִת[46], וְנָזִיר שֶׁשָּׁגַג[47] וְשָׁתָה יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה, וְהַשּׁוֹתֶה שֶׁמֶן[48] וְהַסָּךְ אֶת הַיַּיִן - כָּל אֵלּוּ מְשַׁלְּמִים אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא אֶת הַחֹמֶשׁ.

42) זר. 43) שאינם בני חיוב. 44) הכנענים, שכל מה שקנו - קנה רבם, ואין להם מה לשלם. 45) שאינה אלא מדרבנן. 46) במשנה שם נזכרה רק "אכילה" ורבינו כתב גם שתייה, שאף היא בכזית. 47) והטעם הוא, שכיוון שחוץ מאיסור תרומה אסור עליו היין מצד שהוא נזיר - שתיית איסור אינה שתייה לעניין זה. ואף על פי שהאוכל בשוגג תרומה ביום הכיפורים, משלם קרן וחומש - אין זה אלא ביום הכיפורים שאינו אלא "איסור גברא", אבל נזיר הוא "איסור חפצא". [אבל עדיין לא מיושב מה בין נזיר ששתה יין להאוכל תרומת הקדש, שאף היא אסורה מטעם הקדש חוץ מאיסור תרומה, ואף על פי כן חייבים עליה חומש]. 48) שמזיקו.

יב. בַּת כֹּהֵן שֶׁהָיְתָה נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל[49] אוֹ שֶׁנִּפְסְלָה[50] וְאַחַר כָּךְ אָכְלָה תְּרוּמָה - מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא אֶת הַחֹמֶשׁ. הָאִשָּׁה[51] שֶׁהָיְתָה אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה וְאָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעֲלִיךְ אוֹ גֵּרְשֵׁךְ[52]; וְכֵן הָעֶבֶד[53] שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְאָמְרוּ לוֹ: מֵת רַבְּךָ וְהִנִּיחַ יוֹרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מַאֲכִיל[54], אוֹ שֶׁמְּכָרְךָ לְיִשְׂרָאֵל אוֹ נְתָנְךָ לוֹ, אוֹ שֶׁחֳרַרְךָ[55]; וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה[56] אוֹ בֶּן חֲלוּצָה - הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּמִין הַקֶּרֶן בִּלְבַד[57]. וְאִם הָיְתָה תְּרוּמַת חָמֵץ וְהָיָה עֶרֶב הַפֶּסַח - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִלְּשַׁלֵּם[58]; מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּהּ בָּהוּל[59], נֶחְפְּזוּ לֶאֱכֹל וְלֹא בָּדְקוּ. וְכָלָן שֶׁהָיְתָה לָהֶן תְּרוּמָה בְּתוֹךְ פִּיהֶן כְּשֶׁיָּדְעוּ שֶׁהֵן אֲסוּרִין לֶאֱכֹל - הֲרֵי אֵלּוּ יִפְלְטוּ[60].

49) ואף על פי שנפסלה מלאכול בתרומה - אינה משלמת את החומש, הואיל ולא הייתה זרה מתחילתה. אבל הקרן משלמת כדין גוזל חברו. 50) כגון שנבעלה לפסול לה. 51) בת ישראל הנשואה לכהן. 52) וכגון שאמרה לשלוחה קבל לי גיטי במקום פלוני, שאינה אסורה בתרומה עד שיגיע השליח לאותו מקום והיא לא ידעה שכבר הגיע השליח לאותו מקום. 53) עבד כנעני של כהן שאכל בתרומה. 54) כגון בן בתו שנישאת לישראל. 55) על

ידי אחרים, שזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו. 56) הרי הוא חלל, ואסור לאכול בתרומה. 57) ולא חומש. האשה והעבד - לפי שאכלו מקודם, ואינם זרים בתחילה. ובן גרושה הואיל ואם עבד במקדש, עבודתו כשרה בדיעבד, אינו זר גם לעניין תרומה, שאף היא כעבודה, ולכך פטור מן החומש. וקרן חייב לשלם, כיוון שאינו ראוי לאכול תרומה. 58) אפילו קרן. 59) והרי זה אונס ופטור מלשלם אף קרן. 60) יוציאו מפיהם, מאחר שאסורים בה. ואין אנו חוששים להפסד.

1 **יג. הָיָה אוֹכֵל וְאָמְרוּ לוֹ: נִטְמֵאתָ אוֹ נִטְמָאת הַתְּרוּמָה,**
2 **טָמֵא הָיִיתָ[61] אוֹ טְמֵאָה הָיְתָה הַתְּרוּמָה; אוֹ נוֹדַע שֶׁהוּא**
3 **טֵבֵל, אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְלָה תְּרוּמָתוֹ, אוֹ מַעֲשֵׂר**
4 **שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ; אוֹ שֶׁטָּעַם טַעַם פִּשְׁפֵּשׁ[62] לְתוֹךְ**
5 **פִּיו[63] - חֲרֵי אֵלּוּ יִפְלְטוּ[64].**

61) ואכלת תחילה באיסור. 62) מין תולעים אדומים כצורת העדשים. 63) היינו בעת שאוכל התרומה הרגיש גם טעם פשפש בפיו. וזה מונע אותו מלאכול גם התרומה, מפני הטינוף והמיאוס. 64) גם התרומה, אף על פי שמאבד אוכלי תרומה.

6 **יד. שְׁתֵּי קֵפּוֹת, אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה וְאַחַת שֶׁל חֵלִין,**
7 **וְנָפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ**
8 **נָפְלָה - חֲרֵינִי אוֹמֵר: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[65]. אֵין**
9 **יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא שֶׁל תְּרוּמָה, אָכַל זָר אַחַת מֵהֶן -**
10 **חֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין[66], שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ**
11 **עָלָיו הָרְאָיָה, וְהַשְּׁנִיָּה נוֹהֵג בָּהּ כִּתְרוּמָה. אָכַל אַחֵר**
12 **אֶת הַשְּׁנִיָּה - אַף הוּא פָּטוּר. אָכַל אֶחָד אֶת שְׁתֵּיהֶן**
13 **- מְשַׁלֵּם כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[67]; אִם מֵזִיד - קֶרֶן, וְאִם**
14 **שׁוֹגֵג - קֶרֶן וַחֹמֶשׁ.**

65) ותולין לקולא כדי להתיר שניהם. ואף על פי שאם היו שתי סאין, אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לתוך אלו, כתב רבינו שאין אנו אומרים "חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך התרומה", אלא בתרומה דרבנן. ואילו בתרומה של תורה לא הותר אלא אם רבו החולין על התרומה, באופן שמן התורה אין כאן איסור אפילו אם נפלה תרומה לתוך חולין, לפי שבטלה ברוב - כאן לא חילק רבינו בזה, ומשמע שאפילו בתרומה של תורה, ואפילו אם לא רבו החולין על התרומה, אנו תולין להקל, לפי שכאן, שלא נפלה אלא סאה אחת אנו מעמידים את החולין בחזקתם, אבל בשנפלו שתי סאים, שגם בחולין נפלה איזו סאה, כבר נתערערה חזקתם. 66) והיינו מן החומש, שהרי הקרן חייב לתת לכהן ממנה, ממה נפשך: אם השנייה היא התרומה, הרי היא לכהן, ואם הראשונה הייתה תרומה, והשנייה חולין, נותנה לכהן בתשלומין עבור התרומה. 67) שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

15 **טו. הָאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶשׁ בִּשְׁגָגָה - חֲרֵי זֶה מוֹסִיף עָלָיו**
16 **חֻמְשׁוֹ[68], שֶׁהַחֹמֶשׁ כְּקֶרֶן[69] לְכָל דָּבָר. וְכֵן מוֹסִיף חֹמֶשׁ**
17 **עַל חֹמֶשׁ לְעוֹלָם[70]. כָּל הַמְשַׁלֵּם קֶרֶן וַחֹמֶשׁ - חֲרֵי**
18 **הַתַּשְׁלוּמִין כִּתְרוּמָה לְכָל דָּבָר[71], אֶלָּא שֶׁאִם נִזְרְעוּ -**
19 **גִּדּוּלֵיהֶן חֵלִין[72]. וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחֹל - אֵינוֹ**
20 **מוֹחֵל[73]. וְכָל הַמְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן בִּלְבַד - חֲרֵי**
21 **הַתַּשְׁלוּמִין חֵלִין, וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחֹל - מוֹחֵל.**

68) "וזה הוא עניין מה שאמר בו השם ית' בזולת זה המקום וחמישיתו יוסף עליו. ואמרו: מלמד שהוא מוסיף חומש על חומש". 69) דינו ודין התרומה שווה. 70) שהתורה ריבתה חמישיות הרבה לקרן אחת. 71) שאף על פי שהם חולין מתוקנים, הם נעשים תרומה. 72) ירושלמי שם: "אמר ר' זירא בשם ר' חנינא: תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהן חולין". שאף על פי שגזרו חכמים על גידולי תרומה ואסרום לזרים - לא גזרו כן על תשלומי תרומה. 73) שאינו ממון אלא כפרה, שהרי אפילו אוכל תרומת עצמו, שלא גזל כלום, משלם כפרה לעצמו וחומש לכהן. והא ראייה: שהחולין של התשלומים נעשים תרומה.

22 **טז. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה[74] וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת**
23 **לְכֹהֵן[75]: אִם תְּרוּמָה שֶׁלֹּא זָכָה בָּהּ כֹּהֵן[76] אָכְלָה -**
24 **מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וַחֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ[77]; וְאִם תְּרוּמָה שֶׁזָּכָה**
25 **בָּהּ כֹּהֵן אָכְלָה - מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן לַבְּעָלִים[78], וְחֹמֶשׁ**
26 **לְעַצְמָהּ. שֶׁכָּל הַמְשַׁלֵּם קֶרֶן וַחֹמֶשׁ[79] - מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן**
27 **לַבְּעָלִים, וְהַחֹמֶשׁ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.**

74) שהפרישה משל עצמה. 75) והרי היא מותרת באכילת תרומה. 76) שלא נתנה עוד לכהן. 77) לאכלם בתורת תרומה. שאילו הייתה התרומה בעין לא הייתה מחוייבת עתה ליתן לכהן, שהרי נעשתה כהנת בנישואיה. 78) לכהן שזכה בה. 79) כלומר, באכילת תרומה, וכן הוא במשנה שם: "מפני שאמרו האוכל תרומה בשוגג משלם קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה".

28 **יז. לֹא הִסְפִּיקָה לְשַׁלֵּם[80] עַד שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - בֵּין כָּךְ וּבֵין**
29 **כָּךְ[81] אֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת לְעַצְמָהּ, וַחֲרֵי הִיא כְּמִי שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת**
30 **לְכֹהֵן מֵעוֹלָם.**

80) כלומר, לא הפרישה עוד את התשלומין, שאילו הפרישה בעודה תחת בעלה הרי הן כבר שלה. 81) בין שזכה בה הכהן ובין שלא זכה בה הכהן.

31 **יח. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד[82] -**
32 **אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִן הַחֵלִין הַמְתֻקָּנִים שֶׁהוֹצִיאוּ מֵהֶן**
33 **תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת[83]. וּמְשַׁלְּמִין מִן הַלֶּקֶט וּמִן**
34 **הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה וּמִן הַהֶפְקֵר[84], וּמִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן**
35 **שֶׁנִּטְלָה תְּרוּמָתוֹ[85], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִטְלָה**
36 **תְּרוּמָה גְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִם הִקְדִּים הַמַּעֲשֵׂר**
37 **לִתְרוּמָה[86]. וּמְשַׁלְּמִין מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ,**
38 **וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּפְדּוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה[87], וּמִן הֶחָדָשׁ עַל**
39 **הַיָּשָׁן[88]. אֲבָל לֹא מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר:**
40 **וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ - כַּקֹּדֶשׁ שֶׁאָכַל.**

82) [בפרק ז שם משנה א אמרו, שהאוכל במזיד תשלומיו חולין, ומתוך זה למד רבינו שהתשלומים הם פירות

הראויים להיות קודש, ולא מעות, שאם משלם מעות מה שייך לומר "התשלומין חולין" ואיזה חידוש הוא, והיה לו לתנא לומר "התשלומין מעות"]. 83) שנאמר: "ונתן לכהן את הקודש" - "דבר הראוי להיות קודש", כלומר, דבר הראוי להיות אחר כך קודש, ולא שיש בו עכשיו קודש. והוא הדין לחומש, שנלמד מן הפסוק "ויסף חמישיתו עליו" - עליו, שהוא כמו הקרן. 84) שכולם פטורים מתרומה ומעשר, והרי הם כחולין מתוקנים. 85) תרומת מעשר. 86) כלומר, שהקדימו בשיבולים שהוא פטור מתרומה גדולה. אבל לא ניטלה תרומה כלל אין משלמין, שאינו מתוקן. 87) היינו: שנתן את הקרן ולא נתן את החומש, שבדיעבד הוא פדוי. אבל רבינו בפירוש המשניות שם כתב: מעשר שני שנפדה על ידי אסימון וההקדש שנפדה על הקרקע. וצריך עיון שהרי באופנים אלו אינם פדויים אפילו בדיעבד. 88) חדש של שנה זו וישן של השנה שעברה.

יט. הָאוֹכֵל קִשּׁוּאִין שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית[89] - יַמְתִּין לַקִּשּׁוּאִין שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וִישַׁלֵּם מֵהֶן; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

89) ואכלם בשביעית, שאז אינם מצויים קישואים של שישית.

כ. אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה - מְשַׁלֵּם חֵלִין בֵּין טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין[90]. אָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם חֵלִין טְהוֹרִין[91]. וְאִם שִׁלֵּם חֵלִין טְמֵאִין, בֵּין בְּשׁוּגֵג בֵּין בְּמֵזִיד[92] - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין[93], וְיַחֲזֹר וִישַׁלֵּם מִן הַטְּהוֹרִין[94].

90) [לפי מה שכתבנו למעלה בהלכה ב, שבאוכל תרומה טמאה בשוגג, אף חולין טהורים נעשים תרומה טמאה, מוסברים הדברים היטב מה שמשלם בין חולין טהורים ובין חולין טמאים, שהרי שניהם יהיו תרומה טמאה]. 91) כמו התרומה שאכל. 92) ולדעת ריב"ן הכוונה לשוגג ומזיד בעת האכילה, ולפיכך שאלו שם על רבי מאיר שאמר: "במזיד אין תשלומיו תשלומין" - "תבוא עליו ברכה, שאכל ממנו תרומה שאינה ראוייה לו בימי טומאתו, ומשלם לו חולין טמאים שהם ראויים לו בימי טומאתו", שלדעת המפרשים שהמדובר באכילת שוגג, אלא שהיה מזיד בעת ששילם, קשה מאוד הלא התשלומין הם תרומה, ואם כן אינם ראויים עוד בימי טומאתו, אבל אם נפרש שהמדובר במזיד בעת האכילה, לא קשה כלל, שהרי במזיד אין תשלומיו תרומה. 93) ומשמע שבשוגג והם נעשים תרומה טמאה. 94) להשלים הפסדו של כהן.

כא. אָכַל תְּרוּמַת חָבֵר[95] - מְשַׁלֵּם לוֹ. אָכַל תְּרוּמַת עַם הָאָרֶץ - מְשַׁלֵּם לְחָבֵר, וְנוֹטֵל דָּמָיו מִמֶּנּוּ וְנוֹתֵן לְעַם הָאָרֶץ[96] שֶׁאָכַל תְּרוּמָתוֹ; שֶׁאֵין מוֹסְרִין טְהָרוֹת[97] לְעַם הָאָרֶץ.

95) כהן חבר. 96) לפייסו. 97) [אף על פי שכתבנו למעלה, שהאוכל תרומה טמאה בשוגג ומשלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה, ואם כן גם כאן כשמשלם עבור תרומת עם הארץ, שהיא תרומה טמאה, התשלומין כמותה, והרי תרומה טמאה מוסרים לעם הארץ? - ייתכן כי חששו שמא לא הייתה התרומה טמאה ביד עם הארץ, ואם כן התשלומין הם תרומה טהורה, ועכשיו ייטמאו בידו].

כב. גָּזַל תְּרוּמָה מֵאֲבִי אִמּוֹ כֹּהֵן וַאֲכָלָהּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת אֲבִי אִמּוֹ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לְעַצְמוֹ[98], אֶלָּא לְיוֹרֵשׁ אַחֵר מִשְּׁאָר הַשֵּׁבֶט. וְכֵן אִם נָפְלָה לוֹ תְּרוּמָה מֵאֲבִי אִמּוֹ וַאֲכָלָהּ, וּבַעַל חוֹב שֶׁגָּבָה תְּרוּמָה בְּחוֹבוֹ וְהָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ וַאֲכָלוּהָ - מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ לְכֹהֵן חָבֵר, וְהֶחָבֵר[99] נוֹתֵן לָהֶם דָּמִים[100] שֶׁהָיוּ מוֹכְרִין בָּהּ[101] אוֹתָהּ הַתְּרוּמָה כְּמוֹ שֶׁאָכְלוּ.

98) כרבי יוחנן שם, שצריך להוציא הגזילה מתחת ידו. 99) הכהן. 100) דמי הקרן. 101) שהיורש את התרומה רשאי למכור את התרומה, וכן הבעל־חוב והאשה שגבו בחובם, הואיל וממונם הוא. והיינו משום שבהיתר באה לידם, אבל בגזל תרומה מאבי אמו כהן לא אמרו כן, מפני שבאיסור באה לידו.

כג. הַגּוֹנֵב תְּרוּמָה וְלֹא אֲכָלָהּ - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַבְּעָלִים[102]. וְיֵשׁ לוֹ לְשַׁלֵּם מִדְּמֵי תְּרוּמָה[103]. גְּנָבָהּ וַאֲכָלָהּ - מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִין וָחֹמֶשׁ; קֶרֶן וָחֹמֶשׁ - מִן הַחֵלִין[104], וְקֶרֶן[105] - אֲפִלּוּ מִדְּמֵי תְּרוּמָה[106].

102) ואין התרומה דומה להקדש שאין לו בעלים, ולפיכך אין בו תשלומי כפל. 103) כלומר, משלם מעות בשיווי התרומה ואינו צריך לשלם פירות הראויים להיות קודש. ואין כאן חידוש שמשלם רק בשיווי התרומה, שזה נוהג גם באוכל תרומה, אלא עיקר החידוש הוא שמשלם מעות ולא פירות. 104) מה שהוא חייב בה אפילו לא הייתה גנובה, ולפיכך אינו משלם תרומה אלא חולין. 105) כפל. 106) מעות בשיווי התרומה.

כד. הָיְתָה הַתְּרוּמָה הֶקְדֵּשׁ לְבֶדֶק הַבַּיִת[107] וּגְנָבָהּ וַאֲכָלָהּ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בַּהֶקְדֵּשׁ[108], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. אֲבָל מְשַׁלֵּם קֶרֶן וּשְׁנֵי חֲמָשִׁים[109]: חֹמֶשׁ מִשּׁוּם אֹכֶל תְּרוּמָה, וְחֹמֶשׁ מִשּׁוּם שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ[110]. וּלְמִי מְשַׁלֵּם? אִם הָיָה בָּהּ כְּזַיִת וְאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְשַׁלֵּם לַכֹּהֲנִים[111]; וְאִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּזַיִת[112] בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ כְּזַיִת[113] - מְשַׁלֵּם לְהֶקְדֵּשׁ.

107) שהפרישה כהן שהיא ברשותו לבדק הבית. 108) "כמאמר השם יתברך: ישלם שניים לרעהו, לרעהו ולא להקדש". 109) כלומר, ייתכן שיהא כן, אם יש בו גם כזית וגם שווה פרוטה. 110) "כי העיקר אצלנו הנהנה מן ההקדש בשווה פרוטה מעל, ומשלם מה שהפסיד מן ההקדש בשעה שנהנה ממנו, בתוספת חומש. 111) חומש משום אכילת תרומה, שבתרומה אין צורך בפרוטה, אבל משום שנהנה מן ההקדש אין כאן, משום שאין בו שווה פרוטה. 112) ומשלם שני חומשים, אחד משום אכילת

תרומה ואחד משום הנאת הקדש. 113) ומשלם חומש אחד משום הנאת הקדש לבד.

כה. וּמִפְּנֵי מָה חָל אִסּוּר הֶקְדֵּשׁ עַל אִסּוּר הַתְּרוּמָה[114]? מִפְּנֵי שֶׁהַתְּרוּמָה אֲסוּרָה לְזָר וּמֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, הֶקְדֵּישָׁהּ - נֶאֱסְרָה עַל הַכֹּהֵן, לְפִיכָךְ נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר אַף עַל יִשְׂרָאֵל, עַל דֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת וְאִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת.

114) הרי אין איסור חל על איסור.

כו. הַגּוֹזֵל תְּרוּמָה וַאֲכָלָהּ[115] - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ אֶחָד, שֶׁהַחֹמֶשׁ שֶׁחַיָּב בּוֹ מִשּׁוּם תְּרוּמָה יָצָא בּוֹ יְדֵי גְּזֵלוֹ[116]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בַחֹמֶשׁ שֶׁל קֹדֶשׁ בִּלְבַד[117]. גְּזֵלָהּ וְהֶאֱכִילָהּ לְאַחֵר[118] - הָאוֹכֵל מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, אִם אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם שָׁוֶה חֲמִשָּׁה[119] מִמִּין שֶׁאָכַל[120]. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וּשְׁנֵי חֲמָשִׁין, אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִין וְחֹמֶשׁ אֶחָד, אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם דְּמֵי תִּשְׁעָה[121]. וּלְעוֹלָם[122] אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא לְפִי דָּמִים שֶׁהָיְתָה שָׁוָה בִּשְׁעַת אֲכִילָה[123], בֵּין שֶׁהוּזְלָה בִּשְׁעַת תַּשְׁלוּמִין בֵּין שֶׁהוּקְרָה.

115) והיינו כשגזל תרומה ונשבע ואחר כך הודה, שחייב לשלם חומש. 116) יוצא בו משום חומש בשביל הגזל. 117) של תרומה ולא דבר אחר. 118) והאחר היה שוגג. 119) היינו חומש מלבר. 120) שכשם שאין משלמין את הקרן ממין אחר, כן אינו משלם את החומש ממין אחר. 121) שהחומש אינו משתלם אלא מקרן אחד. 122) אפילו אם אכל תרומה בשוגג. 123) הואיל ובשוגג אכל את התרומה, אינו גזלן משעה שלקח את התרומה, אלא משעת אכילה הוא כגזלן, וכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה.

יום שישי כ"א מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שהתרומה ניתנה לאכילה ולשתייה ולסיכה. מהו שמן שריפה. ואם משנים פירות התרומה מברייתן. אם מבשלין יין של תרומה והאוכל כזית תרומה אפילו פירות אם צריך נטילה. ודין קטן פחות משבעה אם חשוב ערל. כהנת שחפפה ראשה בתלתן של תרומה אם חופפת הישראלית אחריה. ודין עוקצי תאנים של תרומה וגרעיני אתרוג או זיתים והסובין וכיוצא אם מותר לזרים. אם מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות. גידולי תרומה או גידולי גידולין. והזורע תרומה מה דינו.

א. הַתְּרוּמָה נִתֶּנֶת[2] לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה וּלְסִיכָה[3]; שֶׁהַסִּיכָה הִיא כִּשְׁתִּיָּה[4], שֶׁנֶּאֱמַר[5]: וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו, וְהַשְׁתִּיָּה בִּכְלַל אֲכִילָה[6]. לֶאֱכֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל[7], וְלִשְׁתּוֹת דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, וְלָסוּךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ יַיִן וָחֹמֶץ[8]; אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן הַטָּהוֹר, וּמַדְלִיק אֶת הַטָּמֵא[9]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא שֶׁמֶן שְׂרֵפָה[10] בְּכָל מָקוֹם.

2) שביעית פ"ח משנה ב (ותוספתא תרומות פרק ט, הוצאת ליברמן עמ' 851 54). 3) בלבד, אבל להדלקה אסור בתרומה טהורה (משנה בשביעית שם). 4) משנה בשבת פו. 5) שם נוסף: "אע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר". 6) יומא עו. 7) ראה הערה א. אבל דבר שאין דרכו לאכול אסור, שאין זו אכילה. וראה בפ"ה מהלכות שמיטה, הלכה ג. 8) שאין דרכם בסיכה (תוספתא שם). 9) אבל לא הטהור, כמו שביארנו למעלה. ולהדליק בטמא שמותר, למדו בשבת כה. מן הפסוק "ואני נתתי לך" - "שלך תהא, להסיקה תחת תבשילך". 10) תרומות פי"א משנה י, ושבת כד: ועוד.

ב. תְּמָרִים שֶׁל תְּרוּמָה - מֻתָּר לְחַבְּצָן[11] וּלְקַבְּצָן כְּעִגּוּל הַדְּבֵלָה[12], וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת מֵהֶם שֵׁכָר[13]. וְכֵן אֵין עוֹשִׂין תְּמָרִים דְּבַשׁ[14], וְלֹא תַּפּוּחִים יַיִן, וְלֹא פֵּרוֹת הַסְּתָו[15] חֹמֶץ. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַפֵּרוֹת אֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן מִבְּרִיָּתָן בַּתְּרוּמָה, חוּץ מִזֵּיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד[16]. עָבַר וְעָשָׂה הָאוֹכֵל מַשְׁקֶה - הֲרֵי זֶה שׁוֹתֶהוּ[17]. וְזָר[18] שֶׁאָכַל דְּבַשׁ תְּמָרִים וְיַיִן תַּפּוּחִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בִּשְׁגָגָה - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[19]. וְאִם אָכַל בְּמֵזִיד - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[20].

11) להדקם ולהקשותם כמו חביצי גבינה. 12) שאינו משנה אותם מברייתם (ברכות לח.). 13) שאין משנים פירות תרומה מברייתן (שם). 14) תרומות פי"א משנה ג. שאסור להחזיר האוכל משקה (פירוש המשנה שם). 15) פירות החורף. 16) משנה שם. "למאמר השי"ת (במדבר יח, יב) "כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש ודגן", ותירוש הוא היין, ויצהר הוא השמן, וקראו הכתוב ראשית כמו שקרא הביכורים ראשית, וחייב אותה בתרומה, ולפיכך מותר להוציא מהם משקה" (פירוש המשנה שם). 17) שאסור להפסיד תרומה ולאבדה. 18) שם משנה ב. 19) לפי שאינם משקה אלא זיעה בעלמא (ברכות שם). והנה בתרומות שם: "ר' יהושע פוטר", ופירש רבינו שם "פטור מן החומש", ומשמע שקרן חייב לשלם, לא יהא אלא גזל, כמו שכתב הראב"ד. 20) אבל מלקות מן התורה אין כאן, לפי שאינו משקה אלא זיעה בעלמא, כנ"ל.

ג. אֵין נוֹתְנִין דְּבֵלָה[21] וּגְרוֹגָרוֹת לְתוֹךְ הַמּוּרְיָס[22], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְאַבְּדָן[23]; אֲבָל נוֹתְנִין אֶת הַיַּיִן לְתוֹךְ הַמּוּרְיָס[24]. וְאֵין מְפַטְּמִין אֶת הַשֶּׁמֶן[25], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹצִיאוֹ מִכְּלַל מַאֲכָלוֹת וְעוֹשֵׂהוּ שֶׁמֶן מִשְׁחָה[26]; אֲבָל מְעָרְבִין יַיִן וּדְבַשׁ וּפִלְפְּלִין[27] וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ לְאָכְלָן.

21) שם משנה א. 22) ציר דגים מלוחים (ר"ש שם). 23) שהדרך לסוחטן להוציא מימיהן ואחר־כך להשליכן (שם ע"פ התוספתא פ"ט). 24) למתק את המורייס ולהשביח טעמו. 25) כלומר, אין מרקחין שמן של תרומה

בדברים שריחם טוב. 26) "שאלו הדברים משנים טעם השמן ומוציאים אותו מתכונתו ומחזירים אותו במדרגת השמנים שעושים הרופאים שאינם ראויים לאכילה" (פירוש המשנה שם). 27) זהו "יינומלין" שבמשנה שם, ובשבת קמ. קראוהו ופירשוהו כדברי רבינו, "אנומלין" (ובפירוש המשנה כתב רבינו, שהוא מעורב משמן יין ודבש ופלפלין". וראה בכסף־משנה שהביא נוסחת ספרים בדברי רבינו כאן: "אבל מערבין יין ושמן ודבש").

1 **ד. אֵין מְבַשְּׁלִין[28] יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
2 **מְמַעֲטוֹ[29]. אֵין כּוֹבְשִׁין בְּצָלִים[30] שֶׁל תְּרוּמָה בְּחֹמֶץ**
3 **שֶׁל תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִיד הַחֹמֶץ[31]. אֵין מְעָרְבִין**
4 **תְּבוּאָה[32] בְּקִטְנִיּוֹת. וְכָל דָּבָר שֶׁיִּתְפָּרֵשׁ זֶה מִזֶּה**
5 **כְּשֶׁכּוֹבְרִין[33] אוֹתוֹ - מְעָרְבִין[34]. וּמִשֶּׁחָרְבָה יְהוּדָה[35]**
6 **הִתְחִילוּ לְעָרֵב תְּבוּאָה בִּתְבוּאָה[36] וְקִטְנִית בְּקִטְנִית,**
7 **אֲבָל לֹא תְּבוּאָה בְּקִטְנִית.**

28) כחכמים, במשנה שם. 29) כי היין כשנתבשל, חסר בבישולו (פירוש המשנה שם). ובר"ש שם בשם הירושלמי, מביא פירוש אחר מפני שממעיטו משותיו, שאין כל אדם שותה יין מבושל כיין חי, שמבושל חזק יותר. 30) תוספתא תרומות פ"ט (הוצאת ליברמן עמ' 551 41). 31) שהבצל פוגם את החומץ (רדב"ז). 32) תוספתא שם פ"י (שם עמ' 361 05). והיינו משום שהתבואה החשובה מתבטל בקטניות, שאינם חשובים כל כך (רדב"ז). 33) כששמים בכברה ומנפים אותו. 34) שיכול להפריד שני המינים, תוספתא שם. 35) והתבואה היתה מעט, ולא הקפידו באכילת תערובת. 36) היינו חיטים בשעורים, וכיון שנהגו כן בחולין, מותר לעשות כך גם בתרומה (רדב"ז). [שכדרך שנוהג בחולין, כך נוהג בתרומה, כמבואר בהלכה הסמוכה].

8 **ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּרַקְּדִין[37] אֶת הַקֶּמַח בְּחֻלִּין, כָּךְ נוֹהֵג**
9 **הַכֹּהֵן בִּתְרוּמָה[38]: מְרַקֵּד לֶאֱכֹל וּמַשְׁלִיךְ אֶת**
10 **הַמֻּרְסָן[39]. הֲרֵי שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת סֹלֶת[40] מְנַפֶּה בְּנָפִיּוֹת**
11 **הַרְבֵּה, עַד שֶׁיּוֹצִיא קַב אוֹ קַבַּיִם מִן הַסְּאָה - לֹא**
12 **יַשְׁלִיךְ אֶת הַשְּׁאָר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לַאֲכִילָה, אֶלָּא**
13 **יַנִּיחֵהוּ בְּמָקוֹם מֻצְנָע.**

37) בנפה. 38) תרומות פי"א משנה א. 39) הם הסובין הגסים. 40) שם.

14 **ו. שֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה[41] - אֵין חוֹסְמִין[42] בּוֹ תַּנּוּר**
15 **וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל[43]. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ**
16 **וְהִיא בְּתוֹךְ מִנְעָל וְסַנְדָּל[44]. אֲבָל סָךְ אֶת רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ**
17 **הַמִּנְעָל אוֹ הַסַּנְדָּל, וְסָךְ כָּל גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי**
18 **קָטוֹבַלְיָא[45] חֲדָשָׁה; וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן נִסּוֹכִין - אֵינוֹ**
19 **חוֹשֵׁשׁ[46]. אֲבָל לֹא יִתֵּן[47] שֶׁמֶן עַל גַּבֵּי טַבְלָא שֶׁל**
20 **שַׁיִשׁ[48] לְהִתְעַגֵּל עָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁמְּאַבְּדוֹ[49].**

41) תוספתא תרומות פ"י (שם עמ' 361 88). 42) כלומר, אין מחזקים, שדרך למשוח אותם בשמן בעודם חדשים כדי לחזקם (כסף־משנה). שלא ניתן שמן של תרומה אלא לסיכת גופו של כהן, ולא לסיכת כליו (רדב"ז). 43) תוספתא שם. שהמנעל והעור מושחים אותם בעודם חדשים לרככם וליפותם (כסף־משנה). 44) מפני שהשמן נופל גם על המנעל והסנדל. 45) עור ששוכבים או יושבים עליו, ומושחים אותו בעודו חדש (כסף־משנה). 46) תוספתא שם. והיינו משום שכבר נתחללה התרומה, ונתבטלה קדושתה, כמבואר להלן בהלכה ח. 47) תוספתא שם, כחכמים ולא כר' שמעון. 48) על גבי טבלא של עור, בוודאי אסור. אבל על גבי טבלא של שיש, שאינה בולעת, ישנה סברא להתיר (וכן סובר ר' שמעון שם), ואף־על־פי־כן אסור, שאי־אפשר שלא יבוא קצת לידי הפסד (כסף־משנה). 49) שוודאי נשאר מעט בטבלא, האיל ואי־אפשר לקנח הכל בגופו (שם).

21 **ז. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, אֲפִלּוּ פֵּרוֹת[50] - צָרִיךְ נְטִילַת**
22 **יָדַיִם[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ יָדָיו טְהוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**
23 **בִּמְקוֹמוֹ[52]. וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת עִם הַזָּר[53] עַל הַשֻּׁלְחָן,**
24 **גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה. וּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ -**
25 **נֶאֱכֶלֶת[54] עִם הַזָּר עַל הַשֻּׁלְחָן, וְאֵינָהּ צְרִיכָה נְטִילַת**
26 **יָדַיִם, כְּחֻלִּין[55]. וְאֵין סָכִין תְּרוּמָה בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת[56].**
27 **נָפַל עַל בְּשָׂרוֹ - מְשַׁפְּשְׁפוֹ בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת[57]. אֲבָל**
28 **סָכִין אֶת הַקָּטָן[58] בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה בְּתוֹךְ שִׁבְעָה[59],**
29 **שֶׁהַנּוֹלָד כָּל שִׁבְעָה אֵינוֹ חָשׁוּב עָרֵל[60].**

50) שבחולין אינם צריכים נטילת ידים, ואדרבה, "הנוטל ידיו לפירות - הרי זה מגסי הרוח" (שם, ופ"ו מהלכות ברכות הלכה ג). 51) חלה פ"א משנה ט, וחגיגה יח: 52) פ"ח מהלכות אבות הטומאה הלכה ח. 53) כן נראה מן המשנה בחלה פ"ד משנה ה (הובא בסמוך), שתרומת חו"ל נאכלת עם הזר, מכאן שתרומת א"י אסורה (רדב"ז). 54) משנה שם. 55) לפירות (כסף־משנה) [שהרי היא טמאה, ראה להלן פי"ב הלכה א]. 56) כלומר, בלי נטילת ידים, שהידים האלו פוסלות את התרומה. תוספתא תרומות פרק י. 57) כלומר, משפשפו וסך, שכבר נתחללה בשעה שנפל על בשרו ובטלה קדושתה. 58) בעיא היא ביבמות עא. ולא נפשטה, אבל פשוטה היא בירושלמי שם פ"א הלכה א (הגרע"א). 59) לילדתו עד שלא נימול אף־על־פי שהוא ערל, וערל אסור בתרומה. 60) לענין איסור אכילת תרומה וקדשים, ירושלמי שם.

30 **ח. סָךְ הוּא הַכֹּהֵן[61] עַצְמוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה וּמֵבִיא**
31 **בֵּן בִּתּוֹ יִשְׂרָאֵל[62] וּמַעֲגִילוֹ עַל גַּבָּיו[63]. וְאִם סָךְ עַצְמוֹ**
32 **בְּשֶׁמֶן וְנִכְנַס לַמֶּרְחָץ[64] - מֵתֵּר לְזָר לְמָשְׁחוֹ[65] בַּמֶּרְחָץ**
33 **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִסּוֹךְ מִמֶּנּוּ[66].**

61) תוספתא שם. וכן הוא בבבלי כריתות ז. 62) הוא־הדין ישראל אחר, ונקט בן בתו משום שרגיל ומצוי אצלו (רש"י שם). 63) שנאמר בתרומה (ויקרא כב, ט): "ומתו בו כי יחללוהו", וזו כבר נתחללה ובטלה קדושתה (כריתות שם). 64) יתכן כי במרחץ עצמו אסור לסוך, משום בזיון, כמו שכתב רבינו לענין פירות שביעית, בפ"ה מהלכות שמיטה הלכה ו (משנה־למלך). 65) כתב הכסף־משנה: "ט"ס הוא, וצריך להגיה "למשמשו". ואם נפשך לקיים הגירסא,

תפרש למשחו למדדו כלשון ארמי, והוא מה שנוהגים למשמש איברי האדם במרחץ ליישבם ולתקנם". 66) והיינו משום שכבר נתחללה התרומה כשסך עצמו, עיין רדב"ז.

ט. כֹּהֶנֶת שֶׁחָפְפָה[67] רֹאשָׁהּ בְּתִלְתָּן שֶׁל תְּרוּמָה - אֵין הַיִּשְׂרְאֵלִית מֻתֶּרֶת לָחוֹף אַחֲרֶיהָ[68]. אֲבָל מְעַגֶּלֶת שְׂעָרָהּ בְּשִׂעָרָהּ[69]. וּמִפְּנֵי מָה הֶתִּירוּ הַכֹּהֲנִים לָחוֹף[70] שְׂעָרָן בְּתִלְתָּן שֶׁל תְּרוּמָה? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם[71].

67) תוספתא תרומות שם (הוצאת ליברמן עמ' 061 21). 68) מהתלתן הנשאר. 69) שהתלתן שבשער הכהנת, כבר נתחלל ובטלה קדושתו, כנ"ל. 70) הרי התרומה ניתנת רק לאכילה ולשתיה ולסיכה (למעלה הלכה א). 71) אלא על ידי הדחק, שאם לא היה מאכל אדם כלל, לא היה חייב בתרומה (כסף־משנה). והואיל ואינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, הותרו להשתמש בו לצרכים אחרים, כמו חפיפה ורחיצה הדומות לסיכה. וראה להלן פי"ב הלכה ז, ולמעלה פ"ב הלכה ח.

י. עֲקָצֵי תְּאֵנִים[72] וּגְרוֹגְרוֹת[73], וְהַכְּלִיסִים[74] וְהָחָרוּבִין, וּמִעֵי אֲבַטִּיחַ[75] וּקְלִפֵּי אֲבַטִּיחַ[76], וְאֶתְרוֹג וּמְלָפְפוֹן[77], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אֹכֶל[78], וּקְנִיבַת יָרָק[79] שֶׁמַּשְׁלִיכִין בַּעֲלֵי בָּתִּים[80] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים לְזָרִים. אֲבָל קְנִיבַת יָרָק שֶׁמְּקַנְּבִים הַגַּנָּנִין[81] - מֻתֶּרֶת לְזָרִים. קְלִפֵּי פּוֹלִין[82] וְשֶׁמְּשִׁמִּין: אִם יֵשׁ בָּהֶן אֹכֶל - אֲסוּרִין; אֵין בָּהֶן אֹכֶל - מֻתָּרִין.

72) תרומות פי"א משנה ד. עוקץ הוא העץ הקטן הדבק בבדי האילן ובעיקר הפרי (פירוש המשנה שם). 73) תאנים יבשים. 74) מין ממיני התאנים (שם). 75) הזרע והרוטב שבתוכו (פירוש המשניות לעדיות, פ"ג משנה ג). ופסק כחכמים ולא כר' דוסא שם. 76) תוספתא תרומות פ"י (עמ' 061 5), כחכמים ולא כר' דוסא. 77) תוספתא שם. 78) שכיון שהם מובלעים באוכל, כלומר, דבוקים בו, הם חשובים כאוכל (רדב"ז בשם הירושלמי, ועיין 'תוספות יום־טוב'). 79) כחכמים, במשנה ותוספתא שם. וקניבת ירק היינו הקצוות שחותכים ומשליכים מן הירק, כשמחתכים אותו לבשל (פירוש המשנה שם). 80) להלן בפי"א מהלכות מעשר הלכה יא, מבואר שאין הדברים אמורים אלא בהשליכום בבית, אבל אם השליכום לאשפה - מותרים לזרים. 81) שאינם מקנבים אלא העלים המעופשים ביותר, ונראה שכן גרס רבינו בירושלמי תרומות פי"א הלכה ד (כסף־משנה). 82) תוספתא תחלת פ"י.

יא. גַּרְעִינֵי אֶתְרוֹג - מֻתָּרִים[83]. גַּרְעִינֵי זֵיתִים וּתְמָרִים[84] וְחָרוּבִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כְּנָסָן הַכֹּהֵן[85] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְזָרִים[86]. וּשְׁאָר הַגַּרְעִינִין: בִּזְמַן שֶׁכְּנָסָן[87] וְיֵשׁ בָּהֶן לַחְלוּחִית[88] לִמְצֹץ אוֹתָן - אֲסוּרִין לְזָר; וְאִם הִשְׁלִיכָן - מֻתָּרוֹת[89].

83) שם. כי הם מרים ואינם ראויים לאכילה (רדב"ז). 84) תוספתא שם. 85) שאינו מכנס אותן, ואין דעתו עליהם. 86) כשיש עליהם קצת אוכל. 87) ודעתו עליהן, תרומות פי"א משנה ה. 88) ירושלמי שם. 89) שכיון שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, אין עליו דין תרומה מן התורה אלא מדרבנן, שמא ייחלף באוכל, וכיון שהשליכן, לא יבוא להחליף ולא גזרו עליו (משנה ראשונה).

יב. הַסִּבִּין שֶׁל חִטִּים[90] חֲדָשׁוֹת - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם[91]; וְשֶׁל יְשָׁנוֹת - מֻתָּר. וְעַד מָתַי נִקְרָאוּ חֲדָשׁוֹת? כָּל זְמַן שֶׁבְּנֵי אָדָם רְגִילִין לַחְבֹּט בֵּין הַגְּרָנוֹת[92].

90) תרומות שם. 91) לפי שהן לחות ואינן נטחנות היטב, ונשאר הרבה קמח מעורב בסובין (רע"ב). 92) כתנא־קמא, בירושלמי שם ובתוספתא שם.

יג. הַנִּצּוֹלוֹת[93] וְהָרַקְבָּנִיּוֹת[94] שֶׁל תְּרוּמָה - אֲסוּרוֹת[95]; וְאִם הֶעֱלוּ אָבָק - מֻתָּרוֹת[96]. שְׁמָרִים שֶׁל תְּרוּמָה[97] שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם מַיִם[98] - הָרִאשׁוֹן[99] וְהַשֵּׁנִי אָסוּר לְזָרִים[100], וְהַשְּׁלִישִׁי מֻתָּר[101]. וְאִם לֹא נָתַן[102] עֲלֵיהֶם מַיִם, אֶלָּא מְסַנֵּן הַיַּיִן מֵעַל הַשְּׁמָרִים בִּלְבַד[103] - אַף הַשְּׁלִישִׁי[104] אָסוּר לְזָרִים[105].

93) תוספתא שם (עמ' 160 9) כנוסחת כ"י ווין. ופירוש נצולות, כמו שאמרו בבראשית רבה (פס"ז) על ויצל אלהים - מן הנצולות, ופירוש הערוך שהם החוסכים, כלומר, גרועים ודקים (כסף־משנה). [וראה בפ"ב דאהלות משנה א: "וכזית נצל". ופירש רבינו, "שהוא הבשר שנימוח ונעשה ליחה סרוחה כאשר התחיל הבשר להתעפש"]. 94) רקובים קצת. 95) עדיין שם תרומה עליהן. 96) שכבר נתקלקלו, ובטל שם תרומה מהן. 97) תוספתא שם (עמ' 163 42), וברייתא בבבלי בבא בתרא צז. 98) ושנה ושילש. 99) מים ראשונים שהכניסן והוציאן משם (רשב"ם שם). 100) המדובר כשמצא כדי מדתו ולא יותר, ואף־על־פי שבשמרים של טבל לא חייבו אלא אם נתן שלשה ומצא ארבעה (שם, ופ"ב מהלכות מעשר הלכה ז) - בשמרים של תרומה החמירו יותר, ועיין רשב"ם שם שכתב, שחומרא דרבנן היא, ועיין שם בתוספות ד"ה שמרים. 101) אף אם יש בו טעם יין (רשב"ם שם). 102) ירושלמי פי"א הלכה ד. 103) על ידי שהוא נותן עליהם יין של חולין (ר"ש שירליאו שם). 104) הסינון השלישי. 105) שהשמרים מחזקים את היין (שם).

יד. מְגֻרָה[106] שֶׁפִּנָּהּ מִמֶּנָּה חִטֵּי תְּרוּמָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְלַקֵּט אַחַת אַחַת וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לְתוֹכָהּ חֻלִּין, אֶלָּא מְכַבֵּד כְּדַרְכּוֹ[107] וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ חֻלִּין[108]. וְכֵן חָבִית[109] שֶׁל שֶׁמֶן תְּרוּמָה שֶׁנִּשְׁפְּכָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְטַפֵּחַ[110], אֶלָּא נוֹהֵג בָּהּ כְּדַרְכּוֹ שֶׁנּוֹהֵג בְּחֻלִּין[111].

106) אוצר שאוגרים בו תבואה, תרומות פי"א משנה ו.

107) "ר"ל שיכבד כדרך שבני אדם מכבדין האוצרות, כשמפנים אותם מן הדברים שהצניעו בהם" (פירוש המשנה שם). 108) ואינו בכלל "מבטל איסור לכתחלה", שאסור (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה כה) - הואיל ואינו מכוין לבטל ('תוספות יום־טוב' בשם רבינו אליהו מלונדריש. ועיין בפסקיו לסדר זרעים סימן י). 109) משנה שם. 110) "נגזר מן טפח, עניינו שלא נחייב אותו לדקדק בלקיטת השמן מן הקרקע עד שלא יניח שום לחלוחית" (פירוש המשנה שם). 111) ילקט כמו שהיה מלקט אילו נשברה שם חבית של שמן חולין (שם).

1 **טו. הַמְעָרֶה כַּד שֶׁל שֶׁמֶן**[112] **תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה מְעָרֶה**
2 **עַד שֶׁיִּפְסֹק הָעַמּוּד וְיַתְחִיל הַשֶּׁמֶן לִנְטֹף מְעַט מְעַט,**
3 **וְכֵיוָן שֶׁנָּטְפוּ שָׁלֹשׁ טִפִּים זוֹ אַחַר זוֹ - דַּיּוֹ**[113]**, וּמֻתָּר**
4 **לִתֵּן בַּכַּד שֶׁמֶן חֻלִּין. הֲרֵי שֶׁלֹּא נָתַן**[114]**, אֶלָּא הִנִּיחַ**
5 **הַכַּד**[115] **עַד שֶׁנִּתְמַצִּית**[116] **- אוֹתָהּ הַתַּמְצִית תְּרוּמָה**[117].

112) לכד שני. שם משנה ח. 113) "ואין מחייבין אותו לקנח הכד עד שלא ישאר שם לחלוחית" (פירוש המשנה שם). 114) בו חולין אחר שעירה אותו (שם). 115) "הטהו על צדו" (שם). 116) "ונתכנס בו שום שארית" (שם). 117) "ואין אומרים כיון שיצא ממנו כל מה שיש בו, טיפה אחר טיפה שלש טיפין, כל מה שנמצא ממנו אחר־כך חולין לפי שהסיח דעתו ממנו" (שם). שכשקרא שם תרומה על אותה מדה, גמר בדעתו שתהיה כולה תרומה עם המיצוי (תוספות בבא בתרא פז: ד"ה והתנן). ומה שהתירו לתת עליו חולין, היינו משום שאינו מכוין לבטל האיסור ('תוספות יום־טוב' בשם רבנו אליהו מלונדריש).

6 **טז. מְמַלֵּא הַכֹּהֵן**[118] **נֵר שֶׁמֶן שְׁרֵפָה**[119] **וְנוֹתְנוֹ**
7 **לְיִשְׂרָאֵל לַעֲלוֹת בּוֹ לָעֲלִיָּה וּלְהִכָּנֵס לַחֶדֶר לַעֲשׂוֹת**
8 **צָרְכֵי הַכֹּהֵן, אֲבָל לֹא צָרְכֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם הָיָה שֵׁתָף**[120]
9 **עִמּוֹ - מֻתָּר**[121].

118) תוספתא תרומות פ"י. 119) שמן תרומה טמאה שמותר בהדלקה. 120) שם. 121) כיון שיש גם לכהן הנאה מזה (רדב"ז).

10 **יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה אוֹרֵחַ**[122] **אֵצֶל כֹּהֵן וְהִדְלִיק לוֹ שֶׁמֶן**
11 **שְׁרֵפָה, וְעָמַד הַכֹּהֵן וְהָלַךְ לוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְכַבּוֹתוֹ עַד**
12 **שֶׁיִּכְבֶּה מֵאֵלָיו. וְטוֹבֵל הַיִּשְׂרָאֵל פְּתִילָה**[123] **בְּנֵר הַכֹּהֵן**
13 **וּמַדְלִיק לֵילֵךְ בָּהּ**[124].

122) תוספתא שם. 123) שם. 124) דעת רבינו, שהנאה של כילוי בתרומה לזר אינה אסורה אלא מדרבנן, ולצורך כזה שלא ילך באפילה לא גזרו, עיין משנה־למלך.

14 **יח. בִּקְרוֹ שֶׁל כֹּהֵן**[125] **שֶׁהָיָה עוֹמֵד אֵצֶל בְּקָרוֹ שֶׁל**
15 **יִשְׂרָאֵל, וְכֵלְיוֹ שֶׁל כֹּהֵן שֶׁהָיָה נֶאֱרָג אֵצֶל כֵּלְיוֹ שֶׁל**
16 **יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מַדְלִיק עֲלֵיהֶן שֶׁמֶן שְׁרֵפָה**[126] **שֶׁלֹּא**
17 **בִּרְשׁוּת הַכֹּהֵן. וְכֵן מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׁרֵפָה בְּבָתֵּי**
18 **כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וּבַמְּבוֹאוֹת הָאֲפֵלִים**[127] **שֶׁלֹּא**
19 **בִּרְשׁוּת כֹּהֵן**[128]**. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לְהַדְלִיק נֵר**
20 **חֲנֻכָּה**[129] **- מַדְלִיק שֶׁמֶן שְׁרֵפָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַכֹּהֵן.**
21 **מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׁרֵפָה עַל גַּבֵּי הַחֵלֶק**[130] **בִּרְשׁוּת**
22 **כֹּהֵן**[131].

125) תוספתא שם. 126) שגם הכהן נהנה מאורו, ונר לאחד נר למאה. 127) שכל אלו מצוה, ובמקום מצוה לא גזרו, כנ"ל. 128) כיון שהיא מצוה דרבים. ירושלמי תרומות פי"א הלכה ה. 129) שם. מפני שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ועיין מראה הפנים שם. [ונראה שאף בערב שבת מותר להדליקו, שלא אמרו אין מדליקין בשמן שריפה, אלא ביום־טוב שחל להיות בערב שבת, כמפורש בשבת כג: ודברי הרדב"ז צ"ע). 130) לצורך חולים ישראל. 131) במאמרו ומצוותו שירשה לנו זה (פירוש המשנה שם). שכיון שאינה אלא מצוה דיחיד, אסורה בלי רשות מהכהן.

23 **יט. בַּת יִשְׂרָאֵל**[132] **שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וְהִיא לְמוּדָה**[133]
24 **אֵצֶל אָבִיהָ - מַדְלִיק בִּרְשׁוּתָהּ**[134]**. מֵתָּר לְכֹהֵן לְהַדְלִיק**
25 **שֶׁמֶן שְׁרֵפָה אֲפִלּוּ בְּבֵית הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה**[135]
26 **שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵרְבּוּב**[136]**, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִסְתַּפְּקוּ**
27 **מִמֶּנָּה**[137]**; בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה - שֶׁמִּפְּנֵי נִקְיוֹן כֵּלֵיהֶם**[138]
28 **אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, וּבְבֵית הָאֵבֶל - מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי**
29 **מִפְּנֵי הָאֵבֶל**[139].

132) תרומות פי"א משנה י. 133) רגילה. 134) (ב"ברשות כהן" שלמעלה, נחלקו רבותינו: לדעת הר"ש, היינו כשהכהן נמצא שם. ולדעת רבינו, היינו במאמרו ובמצוותו (ראה למעלה). ואין צורך שהכהן יהיה שם, שבמקום מצוה התירו חכמים איסור דרבנן של הנאת כילוי לזרים מתרומה (ראה למעלה), אבל "ברשותה" כאן, שאין כאן מצוה, צריך לומר גם לדעת רבינו, שכל ההיתר אינו אלא כשהיא בבית). 135) כר' שמעון, במשנה שם. 136) של הרבה אנשים, והיה מקום לחשוש שמא יקחו ממנה לאכילה, אף־על־פי שבלי ערבוב לא חששו לכך, שהרי נותנו בכלי מאוס (להלן פי"ב הלכה יב). 137) כלומר, יאכלו ממנו. 138) הכלים שהם אוכלים ושותים בהם בבית המשתה (פירוש המשנה שם). 139) ואין מתעסקים בשום דבר.

30 **כ. הַזּוֹרֵעַ אֶת הַתְּרוּמָה**[140]**: בְּשׁוּגֵג**[141] **- יְהַפֵּךְ**[142]**,**
31 **בְּמֵזִיד - יְקַיֵּם**[143]**. הֵבִיאָה שְׁלִישׁ**[144]**, בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין**
32 **בְּשׁוּגֵג - יְקַיֵּם. וְאִם הָיָה פִּשְׁתָּן**[145]**, אֲפִלּוּ הֵבִיאָה**
33 **שְׁלִישׁ**[146] **וַאֲפִלּוּ בְּמֵזִיד - יְהַפֵּךְ**[147]**; קְנָס קָנְסוּ בוֹ**[148]**,**
34 **שֶׁלֹּא יִזְרַע וְיִתְכַּוֵּן לֵהָנוֹת בְּעֵצָיו**[149].

140) תרומות פ"ט משנה א. 141) וכשנודע לו מתחרט על זה, שהרי כל הגידולין יהיו תרומה (בהלכה הסמוכה) הנמכרת בזול. 142) מותר לו להפך הארץ, אף־על־פי שיפסד הזרע אשר זרע (פיה"מ שם). שכיון שהוא שוגג לא קנסוהו חכמים לקיים. [ואין כאן איסור של מפסיד תרומה, שכיון שזרעה, שוב אינה ראויה לאכילה]. 143) "עניינו שהוא חייב להניחה, כדי שיצמחו ויהיה הדבר הצומח תרומה, בלי ספק" (שם). שכיון שעבר וזרע התרומה, קנסוהו חכמים שלא יהא רשאי להפוך, ותצמח שדהו גידולי

תרומה, האסורים לזרים, ודמיהם פחותים מדמי חולין. 144) שכבר היא ראויה לאכילה (ראה להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכות ג־ה) ואינו רשאי להפוך, שהרי הם גידולי תרומה שהם כתרומה (ראה בהלכה הסמוכה), ואסור לאבדם, ועיין ר"ש. 145) שאסר לזרעו מפני שמאבד תרומה, אבל גידוליה חולין (להלן הלכה כב), וראה להלן. 146) כן נראה במשנה שם: "הזורע תרומה שוגג וכו' אם הביאה שליש וכו' ובפשתן מזיד יהפך", הרי שבפשתן מדובר אפילו אם הביאה שליש, שאפילו הביאה שליש אינה תרומה, שהרי גידוליה חולין (להלן הלכה כב). 147) כן מפרש רבינו את המשנה שם "ובפשתן מזיד יהפך", היינו: אפילו מזיד. פירוש: לא מיבעי שוגג שאין לקונסו, כנ"ל, שוודאי יהפך, כלומר, רשאי להפך ולזרוע דבר אחר, אלא אפילו במזיד - יהפך, כלומר, חייב להפך. אלא שהשינוי הזה בין שוגג למזיד - דחוק, ועיין תוספתא כפשוטה. 148) ירושלמי שם. 149) [כלומר: לא קנסוהו חכמים, כבכל זורע תרומה, לקיים, ולשם כך לאסור גידוליה (וראה להלן הלכה כב), שהרי כל עיקרה של פשתן אינה לאכילת הזרע אלא לעצים (ראה בבא בתרא צג.), אלא אדרבה, קנסוהו להפך, ואם כן אין צורך לאסור הגידולין, ולפיכך הם מותרים לזרים, ראה להלן שם. ועיין באור־שמח].

1 **כא. גִּדּוּלֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין[150] לְכָל דָּבָר,**
2 **אֶלָּא שֶׁאֲסוּרִים לְזָרִים. גָּזְרוּ חֲכָמִים עֲלֵיהֶן[151] שֶׁיִּהְיוּ**
3 **אֲסוּרִין לְזָרִים כִּתְרוּמָה, מִשּׁוּם תְּרוּמָה טְמֵאָה[152]**
4 **שֶׁבְּיַד הַכֹּהֵן, שֶׁלֹּא יַשְׁהֶנָּה אֶצְלוֹ כְּדֵי שֶׁיִּזְרָעֶנָּה וְתֵצֵא**
5 **לְחֻלִּין, וְנִמְצָא בָּא בָהּ לִידֵי תַּקָּלָה. לְפִיכָךְ[153] מֻתָּר[154]**
6 **לֶאֱכֹל הַגִּדּוּלִין בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת[155], וּמֻתָּר לִטְבּוֹל**
7 **יוֹם[156], כְּחֻלִּין.**

150) ירושלמי תרומות פ"ו הלכה א. והיינו לחייבם בלקט שכחה ופאה ותרומה ומעשרות (להלן הלכה כז), ומה שאמרו בפי"א דתרומות משנה ד "גידולי תרומה תרומה", היינו לאסור לזרים (ר"ש שם). 151) בי"ח דבר שגזרו (פירוש המשנה שם). והוא בשבת יז: 152) שם. 153) הואיל והן חולין. 154) תוספתא תרומות פרק ח. 155) כלומר, בלי נטילת ידים, והמדובר בפירות. וראה למעלה הלכה ז, שפירות של תרומה צריכים נטילת ידים. 156) שבתרומה הוא אסור (למעלה פ"ז הלכה ב).

8 **כב. גִּדּוּלֵי גִּדּוּלִין[157] - חֻלִּין לְכָל דָּבָר[158]. וַאֲפִלּוּ דָּבָר**
9 **שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, אִם רַבּוּ הַגִּדּוּלִין עַל הָעִקָּר[159]**
10 **בְּגִדּוּלֵי הַגִּדּוּלִין - הֲרֵי הַגִּדּוּלִין הַשְּׁנִיִּים מַעֲלִין אֶת**
11 **הָעִקָּר[160], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, וְיִהְיֶה הַכֹּל**
12 **מֻתָּר לְזָרִים. וְכֵן תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[161] וְהַמְדַמֵּעַ[162]**
13 **וְתוֹסֶפֶת תְּרוּמָה[163] וְזֶרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָם נֶאֱכָלִים[164],**
14 **כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ לֶפֶת וּצְנוֹן**
15 **תְּרוּמָה - גִּדּוּלֵיהֶן מֻתָּרִין, וַהֲרֵי הֵן חֻלִּין לְכָל דָּבָר.**
16 **וְכֵן הַזּוֹרֵעַ פִּשְׁתָּן[165] שֶׁל תְּרוּמָה - הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין**
17 **לְזָרִים.**

157) תרומות פ"ט משנה ד. היינו אם זרע גידולי תרומה. 158) ואפילו לאכילה לזרים (כסף־משנה). 159) על הזרע. 160) נדרים נט: 161) משנה בתרומות שם. היינו שגם הגידולים עצמם מותרים לזרים, שלא גזרו בה, מפני שאינה מצויה, ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים (ירושלמי). 162) משנה שם, והיא תרומה שנתערבה בפחות ממאה חולין. ומפני שרובו חולין, גידוליו חולין (ירושלמי). 163) תוספתא תרומות תחילת פרק ח. והיינו כשתרם ועלה בידו אחד משש ואחד, שהרי זה תרומה ויחזור ויתרום (למעלה פ"ג הלכה ו). 164) במעשרות פ"ה משנה ח: "זרעוני גינה שאינם נאכלים וכו' שאף־על־פי שאביהם תרומה, הרי אלו יאכלו". ופירשה רבינו שם בגידולי תרומה, וזו לשונו: "שאין אומרים גידולי תרומה, אלא כשהזרע הזרוע ראוי לאכילה, אבל אלו שאינם ראויים לאכילה, מותר לאכול גידוליהן, אף־על־פי שעיקר זרעם הוא תרומה". 165) שאף הוא מזרעוני גינה, ולרוב אינו נאכל, כמבואר בבבא בתרא צג. וראה בפ"א מהלכות כלאים הלכות ח־ט. ועיין בהשגת הראב"ד ובכסף־משנה.

18 **כג. הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה טְמֵאָה[166], אַף עַל פִּי שֶׁהַגִּדּוּלִים**
19 **טְהוֹרִין[167] - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה[168]. הוּאִיל**
20 **וְהַתְּרוּמָה שֶׁנִּזְרְעָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה הָיְתָה, כְּבָר**
21 **נִדְּחוּ[169].**

166) תרומות פ"ט משנה ז. 167) בספרא פ' שמיני (פרק יא הלכה ב): "מנין לזרעים טמאים שזרען טהרו, תלמוד־לומר אשר יזרע טהור". 168) אף לכהנים. 169) כן הוא בירושלמי שם. והוא כמו שאמרו בפסחים לד. משום היסח הדעת והוא פסול הגוף, ולא משום טומאה. אבל בפירושו למשנה תרומות שם כתב רבינו, שאסורים באכילה משום אין זריעה להקדש, וכמסקנת הגמרא בפסחים שם.

22 **כד. חָתַךְ אֶת הֶעָלִין[170] שֶׁצָּמְחוּ, וְיָצְאוּ עָלִין שְׁנִיִּין**
23 **וַחֲתָכָן - הֲרֵי אֹכֶל שֶׁיָּצָא אַחַר כָּךְ[171] מֻתָּר**
24 **בַּאֲכִילָה[172].**

170) תרומות שם. 171) כרבי יהודה במשנה שם: "עד שיגום וישנה". וכן נראה בירושלמי שם (כסף־משנה). 172) לכהן, שאין בו עוד משום טומאה, אבל לישראל אסור משום גידולי תרומה (ראב"ד), שאין זה כגידולי גידולין שמותרים באכילה לישראל (משנה ראשונה שם).

25 **כה. שְׁתִילֵי[173] חֻלִּין[174] שֶׁנִּטְּמְאוּ וּזְרָעָן וַעֲשָׂאָן**
26 **תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; שֶׁהֲרֵי טָהֲרוּ בִּזְרִיעָה[175],**
27 **וְלֹא נִטְּמְאוּ כְּשֶׁהֵן תְּרוּמָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין.**

173) בדפוס רומי: "שחלים". אבל בכסף־משנה וברדב"ז, כבדפוסים שלנו. 174) ירושלמי שם הלכה ג, עיין בפני־משה. 175) ראה למעלה הלכה כג.

28 **כו. שִׁבֹּלֶת[176] שֶׁהָיְתָה[177] בְּתוֹךְ הַכְּרִי, וּמֵרַח הַכְּרִי[178]**
29 **כֻּלּוֹ - הֲרֵי אוֹתָהּ הַשִּׁבֹּלֶת טֵבֶל, הוֹאִיל וְנִמְרְחָה בְּתוֹךְ**
30 **הַכְּרִי. שְׁתָלָהּ וְאַחַר כָּךְ קָרָא עָלֶיהָ שֵׁם וַעֲשָׂאָהּ**
31 **תְּרוּמָה[179] - הֲרֵי זוֹ סְפֵק[180] תְּרוּמָה, הוֹאִיל וּזְרָעָהּ,**

166) תרומות פ"ט משנה ז. 167) בספרא פ' שמיני (פרק יא הלכה ב): "מנין לזרעים טמאים שזרען טהרו, תלמוד־לומר אשר יזרע טהור". 168) אף לכהנים. 169) כן הוא בירושלמי שם. והוא כמו שאמרו בפסחים לד. משום היסח הדעת והוא פסול הגוף, ולא משום טומאה. אבל בפירושו למשנה תרומות שם כתב רבינו, שאסורים באכילה משום אין זריעה להקדש, וכמסקנת הגמרא בפסחים שם.

שֶׁמָּא פָּרַח הַטֶּבֶל מִמֶּנָּה[181] וְנַעֲשֵׂית כַּפֵּרוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרוּ[182]. אֲבָל אִם עֲשָׂאָהּ תְּרוּמָה קֹדֶם שֶׁיִּזְרְעֶנָּה - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. לְפִיכָךְ, אִם תָּלַשׁ מִמֶּנָּה וְאָכַל בְּמֵזִיד - חַיָּב מִיתָה[183], בְּשׁוֹגֵג - מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ. וְאִם גָּחַן[184] וְאָכַל בְּפִיו מִן הָאָרֶץ - בָּטְלָה דַעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם בְּכָךְ[185]; לְפִיכָךְ פָּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן הַחֹמֶשׁ אִם הָיָה שׁוֹגֵג.

176) תלושה מן הקרקע. 177) מנחות ע. 178) שהשווה אותה ברחת, שזוהי קביעותה למעשר (רש"י שם). 179) על פירות אחרים. 180) בעיא היא במנחות שם. 181) ולא להתירה באכילה, שהרי גידולי טבל - טבל (תרומות פ"ט משנה ו, וראה להלן פ"ו מהלכות מעשר הלכה ו), אלא לענין זה שאין הפרשתו הפרשה (ראה בשיטה־מקובצת שם). 182) כלומר, לא נגמרה מלאכתן, ונשתלו, שוודאי אין הפרשתו הפרשה. [ויתכן עוד כי הכוונה ללא נגמר בישולם, כלומר, לא הגיעו לעונת המעשרות (המבוארת להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכה ה), שאז אינם חייבים במעשרות כלל (שם הלכה ג). ומה שאמרו (תרומות פרק ט משנה ו): גידולי טבל - טבל, אין זה אלא לאחר שתלשום מן המחובר, אבל כל זמן שהם מחוברים, אפשר שהם כאילו לא הגיעו לעונת המעשרות. וראה להלן פ"ה מהלכות מעשר הלכה ב]. ובמנחות שם, סיימו גם הצד השני של הספק: שמא כיון שמרחה בתלוש וחלה עליה חובת הפרשה - לא נפקעה חובתה ממנה גם כשנשתלה, וכעין זה בפאה פ"א משנה ו. 183) מנחות שם. 184) התכופף, שם. 185) ובטלה דעתו אצל כל אדם (רש"י שם).

כז. שָׂדֶה שֶׁל גִּדּוּלֵי תְּרוּמָה[186] - חַיֶּבֶת בְּלֶקֶט[187] שִׁכְחָה וּפֵאָה וּבִתְרוּמָה[188] וּמַעֲשְׂרוֹת[189] וּבְמַעֲשַׂר עָנִי. וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹּהֲנִים נוֹטְלִים מִמֶּנָּה מַתָּנוֹת אֵלּוּ; עֲנִיֵּי כֹּהֲנִים אוֹכְלִין אֶת שֶׁלָּהֶם, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְּרוּמָה, וְהַדָּמִים שֶׁל עֲנִיִּים. וְכֵן בֵּן לֵוִי מוֹכֵר הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ[190] לַכֹּהֲנִים.

186) תרומות פ"ט משניות ב־ג. 187) שמן התורה הגידולין חולין, אלא שגזירת חכמים היא לאסור אותם לזרים, כמו שמבואר למעלה הלכה כא. (ואילו היתה תרומה מן התורה, היתה פטורה מכל אלו לפי שהיא קודש, ומטעם זה היא פטורה מן החלה (חלה פ"א משנה ד. וראה בכסף־משנה פ"ו מהלכות ביכורים הלכה ד, בשם הספרי). וראה במשנה ראשונה בתרומות שם). 188) במשנה ג שם: "וחייבת במעשרות ובמעשר עני" והוא־הדין לתרומה גדולה (ר"ש ורע"ב). 189) מעשר ראשון ומעשר שני. וראה להלן. 190) מעשר ראשון, אבל מעשר שני אסור למכור (פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז), אלא נותנו במתנה לכהן (רדב"ז ו'תוספות יום־טוב' שם, בשם רבינו אליהו מלונדריש).

כח. הַחוֹבֵט[191] גִּדּוּלִין אֵלּוּ - מְשֻׁבָּח[192]. וְהַדָּשׁ בְּבְהֵמָה כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? תּוֹלֶה כְּפִיפוֹת[193] בְּצַוְּארֵי בְּהֵמָה וְנוֹתֵן לְתוֹכָן מֵאוֹתוֹ הַמִּין[194]. נִמְצָא לֹא זוֹמֵם[195] אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא מַאֲכִיל אֶת הַתְּרוּמָה[196].

191) מכה במקלות לשם דישה. 192) תרומות שם. שעל־ידי־זה הוא מונע עצמו מלהכנס לאיסור של חסימת פרה בשעת דישה, ראה להלן. 193) קופות. 194) אם הוא דש חיטים - חיטים, אם הוא דש שעורים - שעורים, כדי שתאכל מהם בעת הדישה וידוש (פירוש המשנה שם). 195) לשון המשנה שם. וזומם הוא מלשון "זממו אל תפק" (תהלים קמ, ט). ועניינו שלא ישים המתג בפיה בעת האכילה, לפי שאסור לו לקשור פי הבהמה בשעת הדישה, שהכתוב אומר: לא תחסום שור בדישו (דברים כה, ד - פירוש המשנה שם). 196) שאסור לו להכניסה בזרע התרומה, לפי שהיא אוכלת ממנו, אלא אם היתה בהמת כהן (שם). היינו כרשינים, שאינם מיוחדים לאדם, אבל דבר המיוחד לאדם אין מאכילים לבהמה (משנה ראשונה שם). וראה למעלה פ"ט הלכה ז.

יום ש"ק כ"ב מנחם־אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שאסור לטמא תרומה. תרומה שנטמאת בספק וחבית שנשברה בגת העליונה והתחתונה טמאה. ודין כרשינין ותלתן של תרומה אם מותר לעשות מעשיהן בטומאה. ודין אם עושין לעם הארץ תרומת זיתיו בטהרה. וישראל שעושה פירותיו בטומאה. זיתים וענבים שנטמאו או פת או שמן של תרומה. תרומה שנתגלתה. ואם יטול הכהן תרומה ומתנות עד שיפרישום הבעלים. כהן שנתנו לו תרומה ומצא שם דברים אחרים. אם יסייע הכהן לישראל בבית הגרנות. ועשרה שאין חולקים להם תרומה בגרנות.

א. אָסוּר לְטַמֵּא אֶת הַתְּרוּמָה[2] שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים[3], וְלֹא יְבִיאֶנָּה לִידֵי טֻמְאָה[4], וְלֹא יַפְסִידֶנָּה; אֶלָּא אוֹכֵל הַטְּהוֹרָה וּמַדְלִיק הַטְּמֵאָה. וּמֻתָּר לְטַמֵּא תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[5] בְּטֻמְאוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ טְמֵאָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ הָעַמִּים, שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם[6], מִפְּנֵי שֶׁעֵקֶר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם. לְפִיכָךְ[7], נִדָּה קוֹצָה לָהּ חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ; שֶׁאֵינָהּ מֻזְהֶרֶת אֶלָּא לְאָכְלָהּ, לֹא לִגַּע בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

2) תרומות פ"ח מי"א. ועוד בכמה מקומות. 3) [לפי שבקדשים נאמר (ויקרא יב, ד): "בכל קודש לא תגע" (ראה בזבחים לג: שהכוונה לקדשים), ומכאן שטמא אסור ליגע בקדשים, ותרומה נלמדה מקדשים, עי' יבמות עה, א. ו'תוספות' שם ד"ה נגיעה]. 4) כלומר, לא יגרום לה טומאה, שנאמר (במדבר יח, ח): "ואני הנה נתתי לכם את משמרת תרומותי" - עשה לה שימור שלא תיטמא (בכורות לד.). 5) שם כז, א. 6) שבת טו, א. ונמצא מוסיפין לה טומאה מן התורה. 7) בכורות, שם.

ב. תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת בְּסָפֵק[8] - לֹא אוֹכְלִים[9] וְלֹא שׂוֹרְפִין[10], אֶלָּא תִּהְיֶה מֻנַּחַת עַד שֶׁתִּטָּמֵא טֻמְאָה

וַדָּאִית וְתִשָּׁרֵף[11]. וְיֵשׁ שָׁם[12] סְפֵקוֹת שֶׁשּׁוֹרְפִין עֲלֵיהֶן אֶת הַתְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טֻמְאָה וְטָהֳרָה[13].

8) כגון שתי חביות של תרומה ברשות היחיד, ונגע שרץ באחת מהן, ולא ידוע באיזה מהן (ר"ש ור"ב בתרומות פ"ח מ"ח, ועיי"ש בתוי"ט). 9) שמא היא טמאה. 10) שמא אינה טמאה. 11) כרבן גמליאל בתרומות שם, וראה בהלכה הסמוכה. 12) על המלה "שם" הנזכרת כמה פעמים בדברי רבינו, ראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ומהר"י אבוהב כתב, שנראה לו שצריך להיות "ששה" (הג"ה בגליון הרמב"ם). וכן הוא בשבת טו, ב - מהמשנה בטהרות פ"ד מ"ה "על ששה ספקות שורפין את התרומה". וכן הוא בדברי רבינו פ"ד מ"ה "על ששה ספקות שורפין את התרומה". וכן הוא בדברי רבינו בפי"ג מהל' אבות הטומאות הי"ג. 13) בהלכות אבות הטומאות, שם.

ג. חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנּוֹלַד לָהּ סְפֵק טֻמְאָה - הֲרֵי זֶה לֹא יְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר[14]: לֹא יְזִיזֶנָּה מִמְּקוֹמָהּ[15] וְלֹא יְגַלֶּנָּה[16], אֶלָּא יַנִּיחֶנָּה[17] עַד שֶׁתִּטָּמֵא וַדַּאי וְתִשָּׁרֵף; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תֵּאָכֵל[18].

14) כרבן גמליאל בתרומות, שם. 15) להצניעה, ודלא כרבי אליעזר, שם. שכיון שאינה ראויה לאכילה, אינו מצווה לשמרה (רדב"ז). 16) דלא כרבי יהושע, שם. שעל־ידי גילוי תיפסל לגמרי, מפני סכנת נפשות (להלן הי"ג). 17) מותר להניחה. 18) ואילו רבי יהושע שם חושש שמא תאכל, ולכך אמר "שאם היתה מכוסה יגלנה".

ד. חָבִית[19] שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֶלְיוֹנָה[20], וְהַתַּחְתּוֹנָה טְמֵאָה[21]: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה[22] - יַצִּיל[23]; וְאִם לַאו[24] - יַצִּיל בְּיָדָיו[25] בְּלֹא נְטִילַת יָדַיִם וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְטַמְּאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טָהֳרוֹת[26].

19) של תרומה טהורה (שם מ"ט, ו'פירוש המשניות' שם). 20) מקום שעוצרים בו היין (ר"ש, שם). 21) בבור שלפני הגת יש חולין טמאים, ואם תפול התרומה לתוכה יהיה מדומע טמא, שאינו ראוי אף לכהן (שם). 22) שיהיו הידים והכלים טהורים (פירוש המשנה, שם). 23) ואף־על־פי שבתוך כך, שיחזור אחר כלים טהורים, תרד התרומה למטה ותפסיד החולין שבגת התחתונה - אסור לו להציל בידים שאינן נטולות, כיון שיכול להציל רביעית יין בטהרה. 24) שאינו יכול להציל אלא פחות מרביעית (שם). 25) כרבי יהושע, בברייתא פסחים כ, ב. ותרומות פ"ח מי"א. 26) פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ח.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[27] בְּחָבִית שֶׁל יַיִן, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּגַּת הַתַּחְתּוֹנָה פָּחוֹת מִמְּאָה, שֶׁהֲרֵי יִדָּמַע הַכֹּל[28] וְיִפָּסֵל; אֲבָל אִם הָיָה בַּתַּחְתּוֹנָה מֵאָה בְּזוֹ הֶחָבִית, שֶׁהֲרֵי הִיא עוֹלָה בְּאַחַת וּמֵאָה[29], אוֹ שֶׁהָיְתָה חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן[30] - תֵּרֵד וְתִטָּמֵא, וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בְּיָדָיו; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רָאוּי לְהַדְלָקָה[31], וְאֵין שָׁם הֶפְסֵד מְרֻבֶּה. וְכֵן חָבִית שֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁפְּכָה[32]: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל רְבִיעִית בְּטָהֳרָה - יַצִּיל, וְאִם לַאו - יַצִּיל בְּטֻמְאָה[33]; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּשְׁבְּרָה הֶחָבִית - אֵינוֹ מֻזְהָר[34] שֶׁלֹּא לְהַצִּיל בְּטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּהוּל[35].

27) פסחים כא, א. 28) ויש הפסד מרובה. 29) להלן פי"ג ה"א. ואין כאן אלא הפסד מועט. 30) ואין בתחתונה מאה כנגד זו. 31) כלומר, השמן (פסחים כ:). 32) על הארץ, וכולה הולכת לאיבוד. תרומות פ"ח מ"י. 33) למעלה כתב רבינו "יציל בידיו בלא נטילת ידים", שכיון שהדבר נוגע רק להפסד החולין שלמטה, שהרי התרומה בין כך ובין כך אינה ראויה לכלום, לכן לא התירו אלא טומאת ידים דרבנן, אבל כאן כשהדבר נוגע להצלת התרומה עצמה, התירו גם טומאה דאורייתא ('אור שמח' ע"פ הגמרא במנחות מח.). 34) תרומות שם, מי"א. 35) פירוש, שהדבר בהול, שאי־אפשר להציל אלא בטומאה ('אור שמח').

ו. הָיָה עוֹבֵר[36] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּבְיָדוֹ כִּכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה, אָמַר לוֹ הַנָּכְרִי[37]: תֵּן לִי אַחַת מֵהֶן, וְאִם לַאו, הֲרֵינִי נוֹגֵעַ בְּכֻלָּן וּמְטַמְּאָן - יַנִּיחַ לְפָנָיו אַחַת עַל הַסֶּלַע וְאַל יִתְּנֶנָּה לְתוֹךְ יָדוֹ[38], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְטַמֵּא הַתְּרוּמָה בַּיָּדַיִם[39].

36) תרומות, שם. 37) הגוי. 38) אף־על־פי שטומאת גוי אינה אלא מדרבנן (פ"א מהל' טומאת מת, הלכות יג־יד). 39) [ואין זה דומה לחבית שנשפכה שלא הוזהר עליה (בהלכה הקודמת), שנעשתה פעולת ההפסד בגוף התרומה, אבל כאן לא נעשתה עוד שום פעולת הפסד בגוף התרומה].

ז. הַתִּלְתָּן וְהַכַּרְשִׁינִין[40] שֶׁל תְּרוּמָה, הוֹאִיל וְאֵינוֹ מַאֲכַל אָדָם[41] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לַעֲשׂוֹת כָּל מַעֲשֵׂיהֶן בְּטֻמְאָה[42]. וְאֵינוֹ נִזְהָר אֶלָּא בְּעֵת שִׁרְיָתָן בְּמַיִם, שֶׁאִם שָׁרָה אוֹתָם בְּטֻמְאָה הֲרֵי טִמֵּא אוֹתָם בַּיָּדַיִם[43]; אֲבָל אַחַר הַשִּׁרְיָה - אֵינוֹ נִזְהָר[44], לֹא בְּעֵת שֶׁשָּׁף הַכַּרְשִׁינִין[45] וְלֹא בְּעֵת שֶׁמַּאֲכִילָן לִבְהֵמָה. לְפִיכָךְ[46] נוֹתְנִין תְּרוּמַת תִּלְתָּן וְכַרְשִׁינִין לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ[47].

40) מעשר שני פ"ב מ"ג־ד. 41) אלא על־ידי הדחק, ראה למעלה פי"א ה"ט, ופ"ב ה"ח. ואין אדם מצווה (=מוזהר) לטמא אוכלי בהמתו (כסף־משנה בשם 'ירושלמי' חלה פ"ד סוף ה"ד). 42) כבית־הלל במשנה, שם. רצה לומר: "שיסתפק מהם בטומאה איזו הסתפקות שירצה אף־על־פי שיביא אותה לשריפה, לפי שאינה מאכל שנקפיד על שריפתה" (פירוש המשנה, שם). 43) ואף־על־פי שאין איסור לטמאה, כנ"ל - עשו לה היכר זה, שידעו שהוא תרומה (רע"ב). 44) [שלא החמירו אלא בעת השרייה, שיש עליה מים, ורואים שהיא מוכשרת לקבלת טומאה]. 45) שכותש אותם להסיר קליפתן, מלשון (דברים ט, כא) "ואכות אותו", ותרגומו "שפית" (ר"ש שם). 46) כיון שאין צריכין שימור בטהרה. 47) חלה פ"ד מ"ט, כדעת רבי עקיבא (וראה ב'פירוש המשניות' שם, וצ"ע). וראה למעלה פ"ו ה"ב.

ח. אֵין מַפְקִידִין תְּרוּמָה[48] אֵצֶל כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ גַס בָּהּ לְאָכְלָהּ[49]. אֲבָל מַפְקִידִין אוֹתָהּ אֵצֶל יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ בִּכְלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל[50]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ פֵּרוֹת מֻכְשָׁרִין, גְּזֵרָה שֶׁלֹּא תְּסִיטֵם אִשְׁתּוֹ נִדָּה[51].

48) גיטין סא, ב. 49) ואף־על־פי שהיא מוקפת צמיד פתיל ולא הוכשרה לקבל טומאה (ראה להלן), חששו שמא ישבור את הכלי ויקחנה בידים לחות ויאכלנה בטומאה (רדב"ז). 50) שאינו יכול לנגוע בו. 51) ומטמאה בהיסט גם כלי חרס המוקף צמיד פתיל (פ"ח מהל' מטמאי משכב ה"ב־ג). ואף־על־פי שלא הוכשרו, צריך גם "צמיד פתיל", שמא יקחהו לאכלו בידים רטובות וייטמאו, ועי' ראב"ד וכסף־משנה.

ט. אֵין עוֹשִׂין לְעַם הָאָרֶץ תְּרוּמַת זֵיתָיו בְּטָהֳרָה[52]; אֲבָל עוֹשִׂין לוֹ זֵיתֵי חֵלִין בְּטָהֳרָה[53], מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו שֶׁל בַּדָּד[54] (לְבָד). וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? נוֹטֵל כַּדֵּי הַתְּרוּמָה וּמַנִּיחָהּ בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן כְּלִי אֲבָנִים[55], וּכְשֶׁיָּבוֹא עַם הָאָרֶץ לִטֹּל הַחֵלִין וְהַתְּרוּמָה - אוֹמְרִין לוֹ: הִזָּהֵר שֶׁמָּא תִּגַּע בַּתְּרוּמָה[56], שֶׁלֹּא תַּחֲזֹר לְטִבְלָהּ[57].

52) גיטין סב, א. ופירש רש"י שם: "לאחר שהפך זיתים לתתן לבית הבד, אין מפרישים בדדים חברים תרומה מהן לעשותם בטהרה, לפי שכבר הוכשרו במעטן (כלומר, הוכשרו לקבל טומאה על־ידי השמן) ונטמאו, והכהן סומך עליהם וסובר שהם טהורים". 53) [שעם־הארץ אומר שלא הוכשרו, והוא נאמן על כך, כמפורש בפט"ז מהל' טומאת אוכלין ה"ב]. 54) עושה השמן בבית הבד. 55) גיטין, שם. 56) ותטמא אותה. 57) והוא אינו חשוד לאכול טבל שלא נתרם ממנו תרומה גדולה (פ"ט מהל' מעשר ה"א). ואף־על־פי שאין האמת כן, שאינה חוזרת לטבלה - אין זה אלא איום, ופתי יאמין לכל דבר. ראה ברדב"ז לפ"ח מהל' מתנות עניים הי"ב.

י. יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹתָיו בְּטֻמְאָה[58] - אֵין בּוֹצְרִין עִמּוֹ[59], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין דּוֹרְכִין עִמּוֹ[60], מִפְּנֵי הַתְּרוּמָה שֶׁתַּעֲשֶׂה בְּטֻמְאָה; אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ חָבִיּוֹת[61] לַגַּת, וּמְבִיאִין מִן הַגַּת[62].

58) עבודה זרה נה, א. 59) משום שהוא מסייעו לדבר עבירה, שהרי אסור לגרום טומאה לחולין הטבולים לתרומה (שם). [ואף־על־פי שלא הוכשרו עוד לקבל טומאה - גזירת חכמים היא, שענבים הנבצרים לגת מקבלים טומאה אף בלי הכשר - שבת יז, א. ופי"א מהל' טומאת אוכלין ה"א]. 60) שהרי אז הם מוכשרים על־ידי היין ומקבלים טומאה מן התורה. 61) ריקות. 62) שהרי כבר נטמאו, בלי סיועו.

יא. זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁנִּטְמְאוּ - סוֹחֲטָן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן תְּרוּמָה[63]. וְאִם נִטְמְאוּ אַחַר שֶׁנַּעֲשׂוּ תְּרוּמָה, וְסוֹחֲטָן[64] פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבִיצָה[65] - הֲרֵי הַמַּשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מֵהֶן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה לַכֹּהֲנִים. וַאֲפִלּוּ לִנְסָכִים הָיָה רָאוּי. שֶׁהַמַּשְׁקֶה כְּאִלּוּ הוּא מֻפְקָד בְּתוֹךְ הָאֹכֶל[66]. וְלֹא אָמְרוּ פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבִיצָה[67], אֶלָּא גְּזֵרָה[68] שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה יוֹתֵר מִכְּבִיצָה, וְנִמְצָא הַמַּשְׁקֶה מִתְטַמֵּא בִּכְבִיצָה. וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת אֵלּוּ שְׁלִישֵׁי לְטֻמְאָה[69] - דּוֹרְכָן בַּגַּת וּבְבֵית הַבַּד, וְהַמַּשְׁקֶה תְּרוּמָה טְהוֹרָה; שֶׁאֵין שְׁלִישֵׁי עוֹשֶׂה רְבִיעֵי בִּתְרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טְהָרוֹת[70].

63) מדובר כשנטמאו מחמת נגיעה בראשון לטומאה, שהזיתים והענבים נעשו שני לטומאה, והמשקים שבפנים לא נטמאו על־ידי נגיעה זו, שהמשקה כאילו הוא מופקד בתוך האוכל, כמו שכתב רבינו להלן, ומכיון שבשעת סחיטה היו המשקין חולין, לא נטמאו בעת הסחיטה על־ידי מגע הזיתים והענבים, שהרי "אין שני עושה שלישי בחולין" (פי"א מהל' אבות הטומאות ה"ב) - ר"י קורקוס וכסף־משנה. 64) צ"ל: "סוחטן" ('מעשה רוקח'). 65) שאינו מטמא המשקין היוצאים. אבל ביותר מכביצה נטמאו המשקין, שהם תרומה, שהרי בתרומה אמרו "שני עושה שלישי" (שם ה"ג). 66) פסחים לג, ב. ודף לד, ב. 67) ולא אמרו בכביצה מכוונת, שגם היא אינה מטמאה המשקין היוצאים מהם, שכיון שיצא טיפה, שוב אין בה כביצה (שם). 68) שם. 69) כגון שנגעו באוכל שהוא שני לטומאה. 70) הל' אבות הטומאות, שם.

יב. פַּת תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת - מַשְׁלִיכָהּ לְבֵית הָעֲצִים[71] עַד שֶׁיִּשְׂרְפֶנָּה. וְכֵן שֶׁמֶן שֶׁנִּטְמָא - נוֹתְנוֹ בִּכְלִי מָאוּס[72] עַד שֶׁיַּדְלִיק, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תְּקָלָה לַאֲחֵרִים וְיֹאכְלוּהוּ. וְחִטִּים שֶׁנִּטְמְאוּ - שׁוֹלְקָן[73] וּמַנִּיחָן בִּכְלִי מָאוּס, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִין לַאֲכִילָה, וְאַחַר כָּךְ יַסִּיק בָּהֶן תַּנּוּר וְכִירַיִם[74]. וּמַשְׁקִין שֶׁאֵין רְאוּיִין לְהַדְלָקָה[75] שֶׁנִּטְמְאוּ, כְּגוֹן הַיַּיִן - קוֹבְרִין אוֹתָן[76].

71) שם לג, ב. 72) שם. 73) בישול ולא בישול, ראה להלן פ"ה מהל' מעשר הי"ד. 74) ראה למעלה פ"ב הי"ד. 75) משנה, תמורה לג, ב: "ותרומה טמאה וכו' את שדרכן לשרוף ישרוף, ואת שדרכן להקבר יקבר". 76) ואף־על־פי שהיין ראוי לזילוף - חששו לתקלה, שמא יבואו לשתותו. ואף־על־פי שלדעת בית הלל, אין חוששים לתקלה (פסחים כ: ובבא־קמא קטו:) - סמך רבינו על מה שאמרו בגמרא כמה פעמים שחוששין לתקלה, ואם כן על כרחנו שאין הלכה כבית־הלל בענין זה (כסף־משנה בשם ר"י קורקוס). ועי' 'תוספות' בבא־קמא שם ד"ה אתי.

יג. יֵין תְּרוּמָה[77] שֶׁנִּתְגַּלָּה[78], הוֹאִיל וְאָסוּר בִּשְׁתִיָּה[79] - יִשָּׁפֵךְ[80]. וְכֵן תְּאֵנִים[81] וַעֲנָבִים וְקִשּׁוּאִים וּדְלוּעִין וַאֲבַטִּיחִין וּמְלָפְפוֹנוֹת שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּמְצְאוּ מְנֻקָּרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת[82]. מַה יַּעֲשֶׂה בָּהֶן? יַשְׁלִיךְ לַיָּם אוֹ יִקְּבְרוּ.

77) תרומות פ"ח מ"ד. 78) שנשאר בלי כיסוי שיעור זמן שייצא הרחש (= הנחש הזוחל) מתחת אוזן הכלי, וישתה ויחזור למקומו (פי"א מהל' רוצח הי"א). 79) "שמא שתה

ממנו נחש או אפעה או זולתם מבעלי הארס, ויסתכן השותה אותם וימות" ('פירוש המשניות' שם). 80) ואין לחוש שהוא מאבד את התרומה, לפי שאינו ראוי לשתיה. 81) שם, מ"ו. 82) שמא ניקרן הנחש.

יד. עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁהּ[83] בְּמַיִם מְגֻלִּים, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא תְּרוּמָה - תִּשָּׂרֵף[84].

83) תוספתא תרומות פ"ז. 84) ואפילו נאפתה הפת - אסורה (הל' רוצח שם הט"ז), ודלא כרבי נחמיה בתוספתא שם, שאמר: "ארס של נחש, כלה באור".

טו. אָסוּר לְכֹהֵן לִטֹּל תְּרוּמָה אוֹ שְׁאָר מַתָּנוֹת שֶׁלּוֹ עַד שֶׁיַּפְרִישׁוּ אוֹתָם הַבְּעָלִים. שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁיתְּם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לַיְיָ לְךָ נְתַתִּים[85]; וְנֶאֱמַר: אֲשֶׁר יָרִימוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַיְיָ נָתַתִּי לְךָ - עַד שֶׁיָּרִימוּ[86] וְאַחַר כָּךְ יִזְכֶּה בָּהֶם. וְלֹא יִטְּלֵם אַחַר שֶׁהוּרְמוּ אֶלָּא מִדַּעַת בְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי הֵם שֶׁל בְּעָלִים לִתְּנָן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ[87]. וְאִם לָקַח שֶׁלֹּא מִדַּעַת בְּעָלִים - זָכָה בָּהֶן[88]; שֶׁאֵין לַבְּעָלִים מֵהֶן אֶלָּא טוֹבַת הֲנָאָה[89], וְטוֹבַת הֲנָאָה אֵינָהּ מָמוֹן[90].

85) [כן הוא ב'ספרי' זוטא פ' קרח (הובא ב'ילקוט שמעוני' סי' תשנה) "ראשית אשר יתנו לך, ממה שיפרישו ויתנו לך, ולא מה שתטול לך". וב'ספרי' שם: "כל חלב יצהר וכו' זו תרומת מעשר. ראשיתם, זו ראשית הגז. אשר יתנו, זה הזרוע והלחיים והקיבה". הרי שגם מתנות וגם תרומה, אין להם אלא ממה שנותנים להם]. 86) חולין קל, ב. [עי' רדב"ז. וראה להלן פ"ו מהל' מעשרות הכ"א]. 87) 'ספרי' פרשת נשא. ובמתנות כהונה נאמר (דברים יח, ג): "ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה", ודרשו חכמים (שם קלג.) "ונתן, ולא שיטול מעצמו". וראה להלן פ"ט מהל' ביכורים הכ"ב. 88) שהרי אפילו ספק בכור שתקפו כהן, אין מוציאין מידו (בבא־מציעא ו, ב. ופ"ה מהל' בכורות ה"ג, ועי' ב'תוספות' שם ד"ה והא, ו'תוספות' חולין קלא, א - ד"ה יש בו. 89) שיש לו הזכות ליתנה לכל כהן שירצה. 90) נדרים פה, א. ועי' בפ"ה מהל' אישות ה"ו. ונראה שלא רק עצם המתנות אין מוציאין מידו, אלא אפילו דמי טובת הנאה, אינו יכול לתבוע, שכל זכות זו אינה אלא כשהתרומה בידו.

טז. כֹּהֵן שֶׁנָּתְנוּ לוֹ[91] תְּרוּמָה וּמָצָא בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם גָּזֵל, שֶׁמָּא אֲחֵרִים הִנִּיחוּם שָׁם[92] עַד שֶׁיִּטְּלוּם.

91) תוספתא תרומות פ"י. 92) [ומה שאמרו בבבא־מציעא כו, ב: "שילח לו חבירו פירות ומצא בהן מעות, הרי אלו שלו" (וכן הוא בפט"ז מהל' גזילה ואבידה ה"ו) - אינו אלא בלוקח מן התגר, שאינו ידוע ממי קנה, או אפילו מבעל הבית, אם דש על־ידי פועלים אחרים, שלא ידעו מי הוא בעל האבידה, אבל תרומה שאינה מופרשת אלא על־ידי הבעלים עצמם, או על־ידי שלוחם, או בני ביתם, ידוע מי הוא בעל האבידה. ועוד שאין זו אבידה כלל, אלא דרך הינוח, וכמו שאמרו בתוספתא שם "שהכל משליכין לבית הדמע", כלומר, מניחים חפצים לשמירה בתוך התרומה, שהכל יראים לגשת אליה פן יטמאוה, ועי' 'תוספתא כפשוטה']. 15 16 17 18 19 20 21 22

יז. אֵין יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין[93] לְהִטַּפֵּל בַּתְּרוּמָה וְלַהֲבִיאָהּ מִן הַגֹּרֶן לָעִיר וּמִן הַמִּדְבָּר לִישּׁוּב, אֶלָּא כֹּהֲנִים יוֹצְאִין לַגְּרָנוֹת וְיִשְׂרָאֵל נוֹתְנִים לָהֶם חֶלְקָן שָׁם. וְאִם לֹא יָצְאוּ - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ וּמַנִּיחָהּ בַּגֹּרֶן. וְאִם הָיְתָה חַיָּה[94] אוֹ בְּהֵמָה אוֹכֶלֶתְהּ שָׁם וְאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת שָׁם מֵהֶם - הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּטַּפֵּל בָּהּ וִיבִיאֶנָּה לָעִיר וְיִטֹּל שְׂכַר הֲבָאָתָהּ מִכֹּהֵן[95]; שֶׁאִם הִפְרִישָׁהּ וְהִנִּיחָהּ לַבְּהֵמָה וְלַחַיָּה - הֲרֵי זֶה חִלּוּל הַשֵּׁם[96].

93) חולין קלד, ב. ותוספתא תרומות, שם. 94) תוספתא, שם. 95) כיון שהישראל אינו חייב לטפל בה. 96) שהתרומה נקראת קודש (רדב"ז).

יח. אָסוּר לְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם[97] לְסַיֵּעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת כְּדֵי לִטֹּל מַתְּנוֹתֵיהֶן[98]. וְכָל הַמְסַיֵּעַ - חִלֵּל קֹדֶשׁ הַשֵּׁם, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: שִׂחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל[99] לְהַנִּיחוֹ שֶׁיְּסַיְּעֵהוּ, אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם חֶלְקָן בְּכָבוֹד.

97) בכורות כו, א. 98) תרומות ומעשרות ומתנות כהונה. ודווקא באלו החייבות מן התורה, אבל תרומת חוצה־לארץ וחלת חוצה־לארץ, שאינן אלא מדרבנן, אין בהם איסור זה של "כהן המסייע בבית הגרנות" (שם כז. וכן מפורש בדברי רבינו בפ"ה מהל' בכורים הי"ב, לפי נוסחת הכסף־משנה שם, ועי' כסף־משנה ומשנה־למלך כאן). 99) בכורות שם, לגבי בכור. וכן הוא בפ"א מהל' בכורות הי"ד.

יט. נָתַן תְּרוּמָה לְכֹהֵן[100] עַל מְנָת לְהַחֲזִירָהּ - יָצָא יְדֵי נְתִינָה[101]. וְאָסוּר[102] לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְצָא כִּמְסַיֵּעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת[103]. וְכֵן אָסוּר לָהֶן שֶׁיַּחְטְפוּ[104] תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, וַאֲפִלּוּ לִשְׁאֹל חֶלְקָן בְּפִיהֶן[105] - אָסוּר, אֶלָּא נוֹטְלִין בְּכָבוֹד. שֶׁעַל שֻׁלְחַן הַמָּקוֹם הֵם אוֹכְלִין, וְעַל שֻׁלְחָנוֹ הֵם שׁוֹתִים, וּמַתָּנוֹת אֵלּוּ לַשֵּׁם הֵם, וְהוּא זִכָּה לָהֶן[106]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי[107].

100) קידושין ו, ב. 101) לכהן, והכהן יחזירנה לו, והוא ימכור את התרומה לכהנים אחרים והדמים שלו (רש"י). 102) גמרא, שם. 103) שבשכר זה יתן לו שאר תרומות (רש"י). 104) חולין קלג, א. 105) שם. 106) כלומר, אינן מ"שולחן גבוה" כקדשים קלים (קידושין נב:), או כמעשר שני (סוכה לה.) שאינם ממון בעלים (שם ושם), אלא ממון כהן הוא, במפורש בביכורים פ"ב מ"א. 107) ולפיכך צריך לנהוג בהן כבוד (רדב"ז).

כ. לֹא יִתֵּן אָדָם[108] תְּרוּמָה לְשׁוֹמֵר גִּתּוֹ, וְלֹא בְּכוֹר לְשׁוֹמֵר עֶדְרוֹ, וְלֹא מַתָּנוֹת לְרוֹעֵה בְּהֶמְתּוֹ. וְאִם נָתַן - חִלֵּל[109], אֶלָּא אִם כֵּן נָתַן לָהֶם שְׂכַר[110] שְׁמִירָתָן תְּחִלָּה. וְרַשַׁאי יִשְׂרָאֵל[111] לוֹמַר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר: הֵא

לְךָ סֶלַע זוּ, וְתֵן תְּרוּמָה אוֹ בְּכוֹר[112] אוֹ שְׁאָר מַתָּנוֹת לִכְּלוֹנֵי הַכֹּהֵן, בֶּן בִּתִּי אוֹ בֶּן אֲחוֹתִי[113], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

108) תוספתא דמאי פ"ה (הוצאת ליברמן עמ' ..90). 109) כלומר, ביזה אותם. והמקור בבכורות כו, ב: "הכהנים והלויים והעניים המסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות כו' אין נותנין להם תרומה ומעשר בשכרן, ואם עושין כן חיללו, ועליהן הכתוב אומר שחתם ברית הלוי. ואומר: ואת קדשי בני ישראל לא תחללו". והנה מתוך סמיכות הלכה זו להלכות שלפניה, נראה שהטעם הוא משום "כהן המסייע בבית הגרנות", ועל כרחנו שמדובר כשנותן להם לבסוף שכרם משלם, אלא שיש חשש שמא יפחיתו לו בשביל זה משכרם. ורק "אם נתן להם שכר שמירתם תחילה", באופן ששוב אין שום חשש של הפחתה בשכר - התירו ('תוספתא כפשוטה'). 110) תוספתא שם. 111) שם, ודווקא ישראל, אבל כהן אינו רשאי לעשות כן, שהרי הוא כמסייע בבית הגרנות (רדב"ז בהלכה הסמוכה). 112) כן הוא בתוספתא שם, וכן במשנה ערכין כח, ב. ומה שנראה בבכורות כז, א - שרק בתרומה התירו ולא במתנות כהונה, נראה שרבינו פירש סוגיא זו כפירוש רגמ"ה ('תוספתא כפשוטה'). 113) וזוהי טובת ההנאה של הבעלים (בכורות, שם).

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הַבְּעָלִים רוֹצִים לִתֵּן אוֹתָם לְאֶחָד מִשְּׁנֵי כֹּהֲנִים אֵלּוּ אוֹ לְאֶחָד מִשְּׁנֵי לְוִיִּים אֵלּוּ בְּחִנָּם, וְאָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הֵא לְךָ וְתֵן לָזֶה; אֲבָל הַבְּעָלִים שֶׁאָמְרוּ לְכֹהֵן אוֹ לְלֵוִי: הֵא לְךָ חֵלֶק זֶה בְּטוֹבַת הֲנָאָה[114] - הֲרֵי זֶה אָסוּר[115]. וְכֵן אָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בִּתְרוּמוֹת[116], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֵחַ מִכֹּהֵן וּמוֹכֵר לְכֹהֵן[117].

114) היינו שהכהן יתן לבעלים הכסף בשכר טובת הנאה שלו. 115) מפני שהוא כמסייע בבית הגרנות ('ירושלמי' דמאי פ"ו ה"ב). 116) שביעית פ"ז מ"ג. 117) שאין כאן שום חשש של סיוע בבית הגרנות.

כב. עֲשָׂרָה אֵין חוֹלְקִין לָהֶן[118] תְּרוּמָה בְּבֵית הַגְּרָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אוֹכְלִין אוֹתָהּ[119] אוֹ מַאֲכִילִין אוֹתָהּ. וְאֵלּוּ הֵן: הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה וְהַקָּטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִפְרֹשׁ חֵקוֹ[120], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּאֵלּוּ דַּעַת[121]. וְהַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָן[122]. וְהָעֶבֶד, שֶׁמָּא יִרְאוּהוּ הָעוֹבְרִים בַּשָּׂדֶה וְיָעִידוּ עָלָיו שֶׁהוּא כֹּהֵן[123]. וְהֶעָרֵל וְהַטָּמֵא[124], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְאוּסִין. וְהָאִשָּׁה, שֶׁמָּא תִּתְגָּרֵשׁ[125], וּמִפְּנֵי הַיִּחוּד[126]. וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ[127] - קָנְסוּ אוֹתוֹ[128] שֶׁלֹּא יַחֲלֹק בְּבֵית הַגְּרָנוֹת עַד שֶׁיְּגָרְשֶׁנָּה. וְכֻלָּן מְשַׁלְּחִין לָהֶן לְבָתֵּיהֶן[129] וְחוֹלְקִין לָהֶן[130] כְּשְׁאָר קָדְשֵׁי הַגְּבוּל[131]; חוּץ מִן הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ[132] וְהַטָּמֵא וְהֶעָרֵל[133], שֶׁאֵין מְשַׁלְּחִין לָהֶן כְּלָל.

118) יבמות צט, ב. 119) לקנין כספם. 120) תוספתא חגיגה פ"א. והיינו שיודע לישא כפיו (כסף־משנה), ואף־על־פי שאין הכהן נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו (פט"ו מהל' תפלה ה"ד) - אין זה אלא ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו גם בעודו קטן ('תוספות' מגילה כד. ד"ה ואין). ובדפוס רומי וכת"י 'מעשה רוקח': "לפרוש חיקו", וכן הוא בכת"י עהרפורט בתוספתא שם, והיינו לפרוש בגדו לקבל התרומה ('תוספתא כפשוטה'). 121) וזילותא דתרומה לחלק להם בגורן לעין כל (רש"י יבמות, שם). 122) שם. וזו היא זילותא דתרומה (רש"י). 123) ויעלוהו מתרומה ליוחסין להשיאו אשה (שם ק.). 124) שאף־על־פי שהם אינם אוכלים בתרומה - מאכילים הם את נשיהם ועבדיהם (למעלה פ"ז הי"ב). 125) בת ישראל שנישאת לכהן, והיא זרה. והיינו משום שלאחר הגירושין אסורה היא בתרומה, ובלא יודעין ימשיכו לחלק לה תרומה (רש"י שם). ואף בבת כהן שלא שייך טעם זה, גזרו משום בת ישראל (משנה־למלך). 126) שבשבילי השדות אין מצויים עוברי דרכים, והאשה תתייחד עם הגברים ההולכים לבית הגרנות. והנה ביבמות שם, מביאה הסוגיא שתי דיעות. אחת אומרת משום גרושה, והשניה אומרת משום ייחוד, ורבינו פסק כשתיהן יחד. ואם בית הגרנות סמוך לעיר, שאין חשש שמא תתגרש ולא ידעו, ובאופן שבשבילי השדות מצויים הרבה אנשים שאין חשש יחוד - חולקים לזה תרומה בבית הגרנות (שם). 127) כלומר, פסולה לכהונה (רש"י שם). 128) יבמות, שם. 129) שאין איש רואה שנותנים להם תרומה. 130) בביתם. 131) [היינו תרומת מעשר וחלה. ורוצה לומר: כשם שתרומת מעשר וחלה, שאין הדרך לחלקם בגרנות, מותר לחלקם בביתם, כן מותר לחלק להם תרומה גדולה בביתם, אף־על־פי שהדרך לחלקה בבית הגרנות. וכן מפרש בתוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 20 57) "קדשי הגבול קטנים חולקין בהן". וכן הוא באנדרוגינוס בבכורים פ"ב (שם עמ' 31 290) לפי נוסחת בה"ג: "וחולק בקדשי הגבול כאנשים וכנשים". ומשמע שגם תרומה גדולה בכלל, ועל כרחנו שהיינו בבית. ועי' בר"ש, ביכורים, שם]. 132) שקנסוהו. 133) ביבמות ק, א - אמרו: "וכולן משגרין להן לבתיהן, חוץ מטמא ונושא אשה שאינה הוגנת לו, אבל ערל משגרינן ליה, מאי טעמא משום דאניס. טמא נמי הא אניס? האי נפיש אונסיה, והאי לא נפיש אונסיה". ואם כוונת רבינו, לערל שאפשר לו למול ולא מל שאינו אנוס כלל (ראה ב'מאירי' שם), למה השמיט דין ערל שמתו אחיו מחמת מילה, שהוא אנוס ומשגרין לו, ועי' ב'כסף משנה'.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ט"ז־כ"ב מנחם־אב ה'תשפ"א

יום ראשון ט"ז מנחם־אב ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שכב.

הַמִּצְוָה הַשכ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲנִישׁ אֶת הַחוֹטְאִים וּמִלְּהוֹצִיא אֶת־הַדִּין לַפֹּעַל בַּשַּׁבָּת. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ" (שם לה, ג), הַכַּוָּנָה בְּכָךְ: לֹא תִּשְׂרוֹף מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מִיתוֹת. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת ויקהל שם): "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ" שְׂרֵפָה בַּכְּלָל (האיסור על כל המלאכות) הָיְתָה וְיָצָאת (בנפרד) לְלַמֵּד: מָה שְׂרֵפָה מְיֻחֶדֶת שֶׁהִיא אַחַת מִמִּיתוֹת בֵּית דִּין וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת־הַשַּׁבָּת, אַף כָּל־שְׁאָר מִיתוֹת לֹא יִדְחוּ אֶת־הַשַּׁבָּת". וּכְבָר אָמְרוּ (שבת ע.): "הַבְעָרָה לְלָאו יָצָאת" (יצאה הבערה מכלל המלאכות שאין חייבין עליה אלא מלקות כדין איסור של לאו), וְלֹא נִתְקַיֵּם (לימוד זה להלכה) אֶלָּא (מטעם אחר פרטה הכתוב, והוא מפני) לְחַלֵּק יָצָאת, וְהוּא שֶׁיְּהֵא חַיָּב עַל כָּל־מְלָאכָה וּמְלָאכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וּבִגְמָרָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא (ירושלמי סנהדרין פרק ד הלכה ו): "בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם' רַבִּי אִילָא בְּשֵׁם רַבִּי יַנַּאי: מִכָּאן לְבָתֵּי־דִינִין שֶׁלֹּא יִהְיוּ דָנִין בַּשַּׁבָּת".

יום שני י"ז מנחם־אב ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שכא.

הַמִּצְוָה הַשכ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהַלֵּךְ חוּץ לְתְחוּם הַמְּדִינָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שם טז, כט). וּבָא בַּקַּבָּלָה (סוטה כז:) שֶׁתְּחוּם (גבול) הַמַּסָּע הוּא מַה־שֶּׁנּוֹסָף עַל אַלְפַּיִם אַמָּה מִחוּץ לָעִיר אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת. וְהִלּוּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל־רוּחַ — מֵתָר. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת בשלח שם): "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ" — אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה. וּבִגְמָרָא עֵרוּבִין (יז:) אָמְרוּ: "לוֹקִין עַל אִסּוּר תְּחוּמִין דְּבַר תּוֹרָה". וּבְאוֹתָהּ הַמַּסֶּכְתָּא נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום שלישי י"ח מנחם־אב ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שכא.

הַמִּצְוָה הַשכ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהַלֵּךְ חוּץ לְתְחוּם הַמְּדִינָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שם טז, כט). וּבָא בַּקַּבָּלָה (סוטה כז:) שֶׁתְּחוּם (גבול) הַמַּסָּע הוּא מַה־שֶּׁנּוֹסָף עַל אַלְפַּיִם אַמָּה מִחוּץ לָעִיר אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת. וְהִלּוּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל־רוּחַ — מֵתָר. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת בשלח שם): "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ" — אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה. וּבִגְמָרָא עֵרוּבִין (יז:) אָמְרוּ: "לוֹקִין עַל אִסּוּר תְּחוּמִין דְּבַר תּוֹרָה". וּבְאוֹתָהּ הַמַּסֶּכְתָּא נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום רביעי י"ט מנחם־אב ה'תשפ"א

מצות עשה קנה.

הַמִּצְוָה הַקנ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת וְלוֹמַר דְּבָרִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ שֶׁבָּהֶם נַזְכִּיר גְּדֻלַּת יוֹם זֶה וּכְבוֹדוֹ, וֶהֱיוֹתוֹ נִבְדָּל מִשְּׁאָר הַיָּמִים שֶׁקָּדְמוּ לוֹ וְשֶׁיָּבוֹאוּ אַחֲרָיו, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שם כ, ח). כְּלוֹמַר: זָכְרֵהוּ זְכִירַת קִדּוּשׁ וְהַבְדָּלָה [וּגְדֻלָּה] — וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת יתרו): "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ — לְקַדְּשׁוֹ בִּבְרָכָה". וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (פסחים קו.): "זָכְרֵהוּ עַל הַיַּיִן". וְאָמְרוּ עוֹד: "קַדְּשֵׁהוּ בִּכְנִיסָתוֹ וְקַדְּשֵׁהוּ בִּיצִיאָתוֹ", כְּלוֹמַר: "הַהַבְדָּלָה שֶׁהִיא חֵלֶק מִזִּכְירַת שַׁבָּת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף פְּסָחִים וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּבְרָכוֹת (נא:) וְשַׁבָּת (קנ:).

יום חמישי כ' מנחם־אב ה'תשפ"א

מצות עשה קנה.

הַמִּצְוָה הַקנ"ה נדפסה ביום הקודם

יום שישי כ"א מנחם־אב ה'תשפ"א

מצות עשה קנה.

הַמִּצְוָה הַקנ"ה נדפסה ביום הקודם

יום ש"ק כ"ב מנחם־אב ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שכ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה" (שמות כ, י). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, פֵּרֵשׁ בּוֹ הַכָּתוּב (שם לא, יד) שֶׁהוּא בְּכָרֵת, אִם לֹא יָדַע בּוֹ הַדַּיָּן, וְאִם נִתְקַיְּמָה עָלָיו הָעֵדוּת — חַיָּב סְקִילָה. כָּל־זֶה אִם הוּא מֵזִיד; וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג — מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת.

יחזקאל פרק־ו ט־יד

ט וְזָכְרוּ פְלִיטֵיכֶם אוֹתִי בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם אֲשֶׁר נִשְׁבַּרְתִּי אֶת־לִבָּם הַזּוֹנֶה אֲשֶׁר־סָר מֵעָלַי וְאֶת
עֵינֵיהֶם הַזֹּנוֹת אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם וְנָקְטוּ בִּפְנֵיהֶם אֶל־הָרָעוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ לְכֹל תּוֹעֲבֹתֵיהֶם: י וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי
יְהוָה לֹא אֶל־חִנָּם דִּבַּרְתִּי לַעֲשׂוֹת לָהֶם הָרָעָה הַזֹּאת: (פ) יא כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הַכֵּה בְכַפְּךָ וּרְקַע
בְּרַגְלְךָ וֶאֱמֹר־אָהּ אֶל כָּל־תּוֹעֲבוֹת רָעוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר יִפֹּלוּ: יב הָרָחוֹק
בַּדֶּבֶר יָמוּת וְהַקָּרוֹב בַּחֶרֶב יִפּוֹל וְהַנִּשְׁאָר וְהַנָּצוּר בָּרָעָב יָמוּת וְכִלִּיתִי חֲמָתִי בָּם: יג וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי
יְהוָה בִּהְיוֹת חַלְלֵיהֶם בְּתוֹךְ גִּלּוּלֵיהֶם סְבִיבוֹת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם אֶל כָּל־גִּבְעָה רָמָה בְּכֹל | רָאשֵׁי הֶהָרִים
וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וְתַחַת כָּל־אֵלָה עָבֹתָה מְקוֹם אֲשֶׁר נָתְנוּ־שָׁם רֵיחַ נִיחֹחַ לְכֹל גִּלּוּלֵיהֶם: יד וְנָטִיתִי
אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה מִמִּדְבַּר דִּבְלָתָה בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי
יְהוָה: (פ)

רש"י

(ט) וזכרו פליטיכם אותי. את חסדי ואת רחמי שהייתי מרחם עליהם בהעוותם לפני בארצם: **אשר נשברתי את לבם הזונה.** אשר נכנעתי אצלם אע"פ שזונה לבם וסר מעלי הייתי מבקש מהם ע"י נביאי לשוב אלי ואטיב להם ולא אבו: **ונקוטו בפניהם.** מנחם חברו עם ראיתי בוגדים ואתקוטטה (שם קי"ט) יתקוטטו על עצמם על אשר לא שמעו אלי ויונתן תרגם וידנקון ואינון יהון חזן וכן תרגם הנאנקים דמדנקים ובכי ואנק' דמדנקן דמונייר בלע"ז: **(יא) ורקע.** עניינו יורה עליו מכה רגלו על הארץ ומרדד את הטיט והוא דרך אבל: **ואמר אח.** צעקת יגון ואוי: **(יב) והנצור.** הנאסף אל העיר ויצורו עליו: **וכליתי חמתי.** אשלים כל חרוני וחפצי ברעתם: **(יג) אלה.** פלנצו"ן בלע"ז: **עבתה.** לשון עץ עבות (לקמן כ) שענפיו מרובין: **(יד) שממה.** מאין יושב: **משמה.** תמהון שיתמהו עליה רואיה:

מצודת דוד

(ט) וזכרו פליטיכם. הפליטים מהם יזכרו בי בהיותכם בין הגוים אשר נשבו שם וחוזר ומפרש שיזכרו את אשר נשברתי ונעצבתי מלבם הזונה ולתוספת ביאור אמר אשר סר מעלי: **ואת עיניהם.** ר"ל ומעיניהם הזונות אחרי העבודת כוכבים ר"ל אז יזכרו העצבות שהיו לפני מלבם הזונה ומעיניהם הזונות: **ונקוטו בפניהם.** יכרתו בעיני עצמם ר"ל הם ישפטו הכריתה על עצמם על הרעות אשר עשו להוסיף על כל תועבותיהם שעשו מאז: **(י) וידעו.** אז יתנו לב לדעת אשר אני ה' הנאמן בתשלום גמול המעשה: **לא אל חנם** וגו'. כ"א בגמול המעשה: **(יא) הכה בכפך.** כף אל כף כאשר יעשו המקוננות: **ורקע ברגלך.** בעט רגלך בארץ כי אז נראה כאילו מרקע ומרדד הארץ והוא ענין צער ואבלות: **ואמר אח.** אמור כמתאונן האח על כל תועבות הרעות שעשו בית ישראל אשר בעבורם יפלו בחרב וברעב ובדבר: **(יב) הרחוק.** המרחיק עצמו מן המלחמה ויברח לארצות הגוים להמלט שמה הנה לא ימלט מן הדבר וימות בה: **והקרוב.** המקריב עצמו למלחמה יפול בחרב האויב: **והנשאר והנצור.** הנשאר בהעיר

מצודת ציון

(ט) נשבו. מל' שבי: **נשברתי.** ענינו שברון רוח ועצבון: **את לבם.** מלבם וכן ואת עיניהם כמו כצאתי את העיר (שמות ט) ופירושו מהעיר: **הזונה.** הוא ענין הסרה ולכן נקראת מנאפת בשם זונה על כי סרתה מדרכי הצניעות: **ונקוטו.** ענין כריתה כמו ונקטתם בפניכם (לקמן כ): **אל הרעות.** על הרעות ר"ל בעבור הרעות: **(י) אל חנם.** בחנם כמו ואל הארון (שמות כה): **(יא) ורקע.** ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י): **אח.** כמו האח ויאמר על השמחה ועל הצער: **(יב) והנצור.** מלשון מצור: **(יג) רמה.** גבוהה: **רענן.** ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צב): **אלה.** שם אילן סרק: **עבותה.** קלועה כעין גדיל כמו וענף עץ עבות (ויקרא כג): **ניחוח.** מל' נחת רוח: **(יד) ומשמה.** ענין תמהון: **דבלתה.** כמו רבלתה בריש"ש וכן דעואל רעואל (במדבר א ב) והוא המקום שישב בה נבוכדנצר בעת שהביאו לו את צדקיהו כמ"ש ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה בארץ חמת (ירמיה נב) ויתכן שהיא חמת רבה והיא בצפון א"י ונזכר בסוף הספר בגבולי א"י לעתיד:

והוא בתוך המצור כי האויבים צרים עליה הנה הוא ימות ברעב מחסרון הלחם: **וכליתי.** אשלים בם כל חמתי: **(יג) וידעתם** וגו'. כשיהיו חלליהם בין גלוליהם במקום הרשע שם המשפט אז תדעו שאני ה' הנאמן בתשלום גמול המעשה: **אל כל.** החללים יהיו על כל גבעה רמה ובכל ראשי וכו': **אלה עבתה.** אילן אלה המרובה בענפים וקלועים זה בזה: **ריח ניחוח.** הקטורת שמעלה ריח להיות לה לנחת רוח ואמר זה לפי מחשבת עובדיה: **(יד) ונטיתי** וגו'. להכות בם: **ומשמה.** הכל יתמהו מגודל חורבנה: **ממדבר דבלתה.** משם תתחיל מקומות שוממות וכן יהיה בכל מושבותיהם: **וידעו.** אז ידעו שאני ה' נאמן לשלם גמול:

עזרא פרק־י יד־מד

יד יַעֲמִדוּ־נָא שָׂרֵינוּ לְכָל־הַקָּהָל וְכֹל | אֲשֶׁר בְּעָרֵינוּ הַהֹשִׁיב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת יָבֹא לְעִתִּים מְזֻמָּנִים וְעִמָּהֶם
זִקְנֵי־עִיר וָעִיר וְשֹׁפְטֶיהָ עַד לְהָשִׁיב חֲרוֹן אַף־אֱלֹהֵינוּ מִמֶּנּוּ עַד לַדָּבָר הַזֶּה: (פ) טו אַךְ יוֹנָתָן בֶּן־עֲשָׂהאֵל
וְיַחְזְיָה בֶן־תִּקְוָה עָמְדוּ עַל־זֹאת וּמְשֻׁלָּם וְשַׁבְּתַי הַלֵּוִי עָזָרֻם: טז וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי הַגּוֹלָה וַיִּבָּדְלוּ עֶזְרָא הַכֹּהֵן
אֲנָשִׁים רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְבֵית אֲבֹתָם וְכֻלָּם בְּשֵׁמוֹת וַיֵּשְׁבוּ בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי לְדָרְיוֹשׁ הַדָּבָר:
יז וַיְכַלּוּ בְכֹל אֲנָשִׁים הַהֹשִׁיבוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת עַד יוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן: (פ) יח וַיִּמָּצֵא מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים
אֲשֶׁר הֹשִׁיבוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מִבְּנֵי יֵשׁוּעַ בֶּן־יוֹצָדָק וְאֶחָיו מַעֲשֵׂיָה וֶאֱלִיעֶזֶר וְיָרִיב וּגְדַלְיָה: יט וַיִּתְּנוּ יָדָם
לְהוֹצִיא נְשֵׁיהֶם וַאֲשֵׁמִים אֵיל־צֹאן עַל־אַשְׁמָתָם: (ס) כ וּמִבְּנֵי אִמֵּר חֲנָנִי וּזְבַדְיָה: (ס) כא וּמִבְּנֵי חָרִם
מַעֲשֵׂיָה וְאֵלִיָּה וּשְׁמַעְיָה וִיחִיאֵל וְעֻזִּיָּה: כב וּמִבְּנֵי פַּשְׁחוּר אֶלְיוֹעֵינַי מַעֲשֵׂיָה יִשְׁמָעֵאל נְתַנְאֵל יוֹזָבָד
וְאֶלְעָשָׂה: (ס) כג וּמִן־הַלְּוִיִּם יוֹזָבָד וְשִׁמְעִי וְקֵלָיָה הוּא קְלִיטָא פְּתַחְיָה יְהוּדָה וֶאֱלִיעֶזֶר: (ס)
כד וּמִן־הַמְשֹׁרְרִים אֶלְיָשִׁיב וּמִן־הַשֹּׁעֲרִים שַׁלֻּם וָטֵלֶם וְאוּרִי: (ס) כה וּמִיִּשְׂרָאֵל מִבְּנֵי פַרְעֹשׁ רַמְיָה וְיִזִּיָּה
וּמַלְכִּיָּה וּמִיָּמִן וְאֶלְעָזָר וּמַלְכִּיָּה וּבְנָיָה: (ס) כו וּמִבְּנֵי עֵילָם מַתַּנְיָה זְכַרְיָה וְיִחִיאֵל וְעַבְדִּי וְיִרְמוֹת וְאֵלִיָּה:
(ס) כז וּמִבְּנֵי זַתּוּא אֶלְיוֹעֵנַי אֶלְיָשִׁיב מַתַּנְיָה וְיֵרְמוֹת וְזָבָד וַעֲזִיזָא: (ס) כח וּמִבְּנֵי בֵבַי יְהוֹחָנָן חֲנַנְיָה זַבַּי
עַתְלָי: (ס) כט וּמִבְּנֵי בָּנִי מְשֻׁלָּם מַלּוּךְ וַעֲדָיָה יָשׁוּב וּשְׁאָל (ירמות) וְרָמוֹת: (ס) ל וּמִבְּנֵי פַּחַת מוֹאָב
עַדְנָא וּכְלָל בְּנָיָה מַעֲשֵׂיָה מַתַּנְיָה בְּצַלְאֵל וּבִנּוּי וּמְנַשֶּׁה: (ס) לא וּבְנֵי חָרִם אֱלִיעֶזֶר יִשִּׁיָּה מַלְכִּיָּה שְׁמַעְיָה
שִׁמְעוֹן: לב בִּנְיָמִן מַלּוּךְ שְׁמַרְיָה: (ס) לג מִבְּנֵי חָשֻׁם מַתְּנַי מַתַּתָּה זָבָד אֱלִיפֶלֶט יְרֵמַי מְנַשֶּׁה שִׁמְעִי:
(ס) לד מִבְּנֵי בָנִי מַעְדַּי עַמְרָם וְאוּאֵל: (ס) לה בְּנָיָה בֶדְיָה (כלהי) כְּלוּהוּ: לו וַנִיָּה מְרֵמוֹת אֶלְיָשִׁיב:
לז מַתַּנְיָה מַתְּנַי (ויעשו) וְיַעֲשָׂי: לח וּבָנִי וּבִנּוּי שִׁמְעִי: לט וְשֶׁלֶמְיָה וְנָתָן וַעֲדָיָה: מ מַכְנַדְבַּי שָׁשַׁי שָׂרָי:
מא עֲזַרְאֵל וְשֶׁלֶמְיָהוּ שְׁמַרְיָה: מב שַׁלּוּם אֲמַרְיָה יוֹסֵף: (ס) מג מִבְּנֵי נְבוֹ יְעִיאֵל מַתִּתְיָה זָבָד זְבִינָא
(ידו) יַדַּי וְיוֹאֵל בְּנָיָה: מד כָּל־אֵלֶּה (נשאו) נָשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת וְיֵשׁ מֵהֶם נָשִׁים וַיָּשִׂימוּ בָנִים: (ס)

רש"י

(יד) לכל הקהל. עם כל הקהל: ההושיב. אשר הושיב: עד להשיב. עד אשר ישוב חרונו של הקב"ה מעלינו: **(טו)** עמדו על זאת. לקנתר על דבר זה: עזרום. החזיקו ידיהם: **(טז)** לדריוש. כמו לדרוש: **(יז)** ויכלו בכל. והשלימו את תיקון המעשה מן האנשים אשר הושיבו נשים של עובדי כוכבים כי הוציאם לחודש הראשון עד יום אחד בניסן: **(יט)** ידם. עצתם כמו הנה יד יואב אתך בכל זאת (שמואל ב' י"ד): על אשמתם. הוראת שעה היתה: **(כ)** ומבני אמר. כל אלו כהנים עד ומן הלוים וגו': **(מד)** ויש מהם נשים וישימו בנים. מקצתן שהיו להם נשים של עובדי כוכבים שנולדו להם מהם בנים והכל הוציאו הנשים והבנים:

מצודת דוד

(יד) שרינו לכל הקהל. השרים שעל כל הקהל יעמדו פה בירושלים עד יושלם הדבר: ההושיב. אשר הושיב בביתו נשים עובדות כוכבים: לעתים מזומנים. לפי העת אשר יכינו

מצודת ציון

(יד) מזומנים. ענין הכנה וקביעות כמו בעתים מזומנות (נחמיה יג):

להם השרים: ועמהם. עם האנשים אשר הושיבו נשים עובדות כוכבים יבואו זקני העיר ושופטיה לדעת אם כולם באו: עד להשיב. ר"ל יתמידו השרים לשבת בירושלים עד אשר יעשו להשיב חרון אף ה' וחוזר ומפרש עד יכלו הדבר הזה כי אז ישוב החרון מישראל: **(טו)** עמדו על זאת. התחזקו ביותר על הדבר ההוא להבדיל הנשי' העובדו' כוכבים: עזרום. היו להם לעזר בהדבר ההוא: **(טז)** ויעשו כן. להוציא הנשים העובדות כוכבים: ויבדלו. הבדילו הנשים העובדות כוכבים והמבדילים היו עזרא הכהן ואנשים ראשי האבות של בית אבותם ר"ל ראשי המשפחות: וכולם בשמות. ראשי האבות ההם היו ידועים וניכרים בשמותם לרוב חשיבותם: לדריוש. כמו לדרוש והיוד נוספת: **(יז)** ויכלו. השלימו דבר ההבדל בכל האנשים אשר השיבו נשים עובדות כוכבים מעת שישבו עד יום אחד וכו': **(יח)** מעשיה וכו'. הם הושיבו נשים עובדות כוכבים: **(יט)** ויתנו ידם. תקעו כף להוציא נשיהם ולהביא קרבן אשם איל מן הצאן בעבור האשמה והיתה הוראת שעה: **(כג)** ומן הלוים. היו נושאים נשים עובדות כוכבים: וקליה הוא קליטא. בשתי השמות היה נקרא קליה וקליטא: **(ל)** פחת מואב. מושל במואב:

ז לְמַעְלָה מֵהֶן: מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, שֶׁבּוֹ טוֹבְלִין וּמַטְבִּילִין. לְמַעְלָה מֵהֶן: מַעְיָן שֶׁמֵּימָיו מֶעָטִין וְרַבּוּ עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין — שָׁוֶה לַמִּקְוֶה לְטַהֵר בְּאֶשְׁבֹּרֶן, וְלַמַּעְיָן לְהַטְבִּיל בּוֹ בְּכָל שֶׁהוּא.
ח לְמַעְלָה מֵהֶן: מַיִם מְכִּין, שֶׁהֵן מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין. לְמַעְלָה מֵהֶן: מַיִם חַיִּים, שֶׁבָּהֶן טְבִילָה לַזָּבִים, וְהַזָּיָה לַמְּצֹרָעִים, וּכְשֵׁרִים לְקַדֵּשׁ מֵהֶן מֵי חַטָּאת.

פ ר ק ש נ י

א הַטְּמֵא שֶׁיָּרַד לִטְבּוֹל, סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל, אֲפִלּוּ טָבַל, סָפֵק יֶשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בּוֹ; שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֶשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ, טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל — סְפֵקוֹ טָמֵא.
ב מִקְוֶה שֶׁנִּמְדַּד וְנִמְצָא חָסֵר, כָּל טְהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו לְמַפְרֵעַ, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים — טְמֵאוֹת.

פירוש ברטנורא

ז טובלין. בני אדם כל גופו: **ומטבילין.** הכלים, והידים למידי דבעי טבילת ידים ולא סגי בנטילה, כגון לקודש: **מעין.** שמימיו נובעים, והמים הנובעים מעטים מן המים שאובין ששפכו בתוכו: **שוה למקוה לטהר באשבורן.** ולא בזוחלין. דקיי"ל מעין מטהר בזוחלין ומקוה מטהר באשבורן, והאי משום מים שאובים מרובים שבו שוה למקוה לטהר באשבורן ולא בזוחלין: **ולמעין להטביל בו בכל שהוא.** ולא בעי ארבעים סאה כמקוה, דאין מקוה מטהר בפחות מארבעים סאה והאי מטהר בכל שהוא כמעין:
ח מים מוכין. מים נובעים שהן מלוחים או חמים: **שהן מטהרים בזוחלין.** ואילו מעין שמימיו מועטים דלעיל אינו מטהר בזוחלין אלא באשבורן: **מים חיים.** נובעים שאינן מוכין: **שהן טבילה לזבים.** דכתיב ביה (ויקרא ט"ו) ורחץ את בשרו במים חיים: **והזייה למצורעים.** דכתיב בהו (שם י"ד) אל כלי חרש על מים חיים: **כשרים לקדש בהן מי חטאת.** דכתיב בהו (במדבר י"ט) מים חיים אל כלי:
ב א הטמא שירד לטבול. ספיקו טמא. דאוקי גברא אחזקתיה ובחזקת טומאה הוא:
ב בין ברשות היחיד בין ברה"ר טמאות. אע"ג דספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור, האי ספק טהרה הוא ולא ספק טומאה: **בטומאה חמורה.**

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ז

לְמַעְלָה מֵהֶן – ממי גבאים וממי תמציות שלא פסקו: **מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה** – מים שאינם שאובים, **שֶׁבּוֹ טוֹבְלִין** – בני אדם טמאים (חוץ מן הזב), **וּמַטְבִּילִין** – בו את הכלים הטמאים, וכן את הידים לקודש, כמו ששנינו (**חגיגה ב, ה**): "נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה, ולקודש מטבילין". ואין צורך לומר, שאם נפלו לתוכו מים טמאים, שמיטהרים הם בהשקה. **לְמַעְלָה מֵהֶן** – מן המימות שנימנו עד כה: **מַעְיָן שֶׁמֵּימָיו מֶעָטִין** – עד שאין גוף הטובל עולה בהם (**המאירי**), **וְרַבּוּ עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין** – ששפכו לתוכם מים שאובים, עד שרבו המים השאובים ממי המעיין, **שָׁוֶה לַמִּקְוֶה לְטַהֵר בְּאֶשְׁבֹּרֶן** – שכן ההבדל בין מעיין למקוה (כפי שכבר הזכרנו בפתיחה למסכתנו) הוא בשני דברים: א) שהמקוה אינו מטהר במים זוחלים אלא באשבורן, היינו כשמימיו מכונסים במקום אחד, ואילו המעיין מטהר אף בזוחלים; ב) שהמקוה אינו מטהר אלא בארבעים סאה, ואילו המעיין מטהר בכל שהוא, כלומר כל שהגוף הנטבל עולה במימיו, אפילו אין בהם ארבעים סאה (עיין מה שהבאנו בענין זה בפתיחה למסכתנו). ובאה המשנה ללמדנו, שמעיין שמימיו מועטים והרבו עליו מים שאובים, שווה למקוה שמטהר באשבורן, ולא בזוחלים, **וְלַמַּעְיָן** – ושווה למעיין, **לְהַטְבִּיל בּוֹ בְּכָל שֶׁהוּא** – שמטהר בכל שהוא, אפילו אין בו ארבעים סאה. וכבר הבאנו בפתיחה למסכתנו, שיש סוברים, שדווקא לטבילת כלים די בכל שהוא, אבל לטבילת אדם אף במעיין צריך ארבעים סאה (**הר"י; הרא"ש; עיין יורה דעה סימן רא סעיף א**).

באור משנה ח

לְמַעְלָה מֵהֶן: מַיִם מְכִּין – מעיין שמימיו מקולקלים, כגון מלוחים או חמים (כמבואר במשנה פרה ח, ט), **שֶׁהֵן מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין** – אף במים הזוחלים, היינו הנגררים ונמשכים מן המעיין, שדינם כשאר מעיין, אלא הואיל ומקולקלים הם אינם נקראים מים חיים. **לְמַעְלָה מֵהֶן: מַיִם חַיִּים** – מי מעיין זכים ויפים לשתיה, **שֶׁבָּהֶן טְבִילָה לַזָּבִים** – הצריכים מים חיים, שנאמר בהם (**ויקרא טו, יג**): "ורחץ את בשרו במים חיים", **וְהַזָּיָה לַמְּצֹרָעִים** – שציוותה בהם התורה לשחוט אחת משתי הצפרים שמביאים ביום טהרתם "אל כלי חרש על מים חיים". ולטבול בתוכם אחר כך את הצפור החיה עם האזוב ושני התולעת ועץ הארז, ולהזות על המיטהר שבע פעמים (**שם יד, מז**), **וּכְשֵׁרִים לְקַדֵּשׁ מֵהֶן מֵי חַטָּאת** – ליטול מהם מים לקידוש אפר פרה אדומה, כמו שנאמר בו (**במדבר יט, יז**): "ונתן עליו מים חיים אל כלי".

יום שני

באור משנה א

משנתנו דנה בטמא שנולד ספק בטבילתו.

הַטְּמֵא שֶׁיָּרַד לִטְבּוֹל – כדי להיטהר מטומאתו: **סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל** – יש מפרשים, שהטמא עצמו אומר, שספק לו אם טבל (**"משנה אחרונה"; עיין המאירי; הרא"ש**); ויש מדייקים בלשון משנתנו: שירד לטבול, שאמנם טבל, אלא שספק לו אם טבל כראוי, כגון אם טבל כל גופו או לא, או אם היה עליו דבר חוצץ או לא (**"משנה למלך" על הרמב"ם הל' בכורות ד, א; ומובא בתוספות רבי עקיבא איגר**); **אֲפִלּוּ טָבַל** – או אפילו ידע ודאי שטבל (**ולפי "משנה למלך"— אפילו ידע שטבל כראוי**), אבל **סָפֵק יֶשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בּוֹ** – נולד ספק במקוה, אם יש בו ארבעים סאה אם לא; או **שְׁנֵי מִקְוָאוֹת** – שהיו שם שני מקואות, **אֶחָד יֶשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ** – ארבעים סאה, והטמא **טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל** – אם במקוה הכשר טבל או במקוה החסר, **סְפֵקוֹ טָמֵא** – מפני שמעמידים את הטמא בחזקת טומאה עד שיתברר שטהר.

באור משנה ב

מִקְוֶה שֶׁנִּמְדַּד וְנִמְצָא חָסֵר – שאין בו ארבעים סאה, כלומר שמתחילתו היה שלם, ואין ידוע מאימתי נעשה חסר (**עיין "מלאכת שלמה"**), **כָּל טְהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו** – על סמך הטבילה במקוה זה, כלומר כל טהרות שנגע ועשה טמא שטבל בו על סמך טבילה זו (**הריטב"א**), **לְמַפְרֵעַ** – עד הזמן שידוע בודאי שהיה שלם, **בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – בין שהיה המקוה ברשות

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּטֻמְאָה חֲמוּרָה, אֲבָל בְּטֻמְאָה קַלָּה, כְּגוֹן אָכָל אֹכָלִים טְמֵאִים, וְשָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִים, בָּא רִאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִים, אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין, וְיָרַד לִטְבּוֹל; סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל, אֲפִלּוּ טָבַל, סָפֵק יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בּוֹ, שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ, טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל — סְפֵקוֹ טָהוֹר; רַבִּי יוֹסֵי מְטַמֵּא; שֶׁרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, לְעוֹלָם הוּא בִּפְסוּלוֹ, עַד שֶׁיְּוַדַּע שֶׁטָּהַר. אֲבָל סְפֵקוֹ לִטַּמֵּא וּלְטַמֵּא — טָהוֹר.

ג סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁטִּהֲרוּ חֲכָמִים, סָפֵק נָפְלוּ סָפֵק לֹא נָפְלוּ, אֲפִלּוּ נָפְלוּ, סָפֵק יֵשׁ בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בָּהֶם; שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד אֵין בּוֹ, נָפַל לְאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן נָפַל — סְפֵקוֹ טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה. הָיוּ שְׁנֵיהֶם פְּחוּתִים מֵאַרְבָּעִים סְאָה, וְנָפַל לְאֶחָד מֵהֶם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן נָפַל — סְפֵקוֹ טָמֵא, שֶׁאֵין לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה.

פירוש ברטנורא

באב הטומאה שמטמאתו מן התורה: **טומאה קלה.** דרבנן: **אכל אוכלים טמאים.** אכל חצי פרס מאוכלים טמאים או שתה רביעית משקין טמאין, נפסל גופו מלאכול בתרומה, ופוסל את התרומה מדרבנן. וכולן משמונה עשר דבר שגזרו בו חכמים, וכולן מפורשים פרק קמא דשבת: **ואפילו טבל.** דהשתא איכא תרתי לריעותא, שמא לא טבל כלל ואפילו טבל שמא קודם טבילה נתחסר, אפילו הכי ספיקו טהור: **רבי יוסי מטמא.** ואפילו בטומאה דרבנן. משום דגברא בחזקת טומאה: **אבל ספיקו ליטמא ולטמא.** כגון ספק אכל אוכלים טמאין או לא אכל, הרי ספיקו ליטמא. או ודאי אכל אוכלים טמאים, ספק נגע בכבר של תרומה ספק לא נגע, הרי ספיקו לטמא, בהני מטהר רבי יוסי, דאין כאן חזקת טומאה. ואין הלכה כר' יוסי:

ג ספק מים שאובים שטיהרו חכמים. במסכת טהרות פרק הזורק טומאה, תמן תנינן, אלו ספיקות שטיהרו חכמים ספק מים שאובין למקוה: **ספק נפלו.** שלשה לוגין מים שאובים במקוה חסר: **ספק יש בהן ארבעים סאה.** כלומר ספק היה במקוה ארבעים סאה כשרים קודם שנפלו השאובין, דשוב אין השאובין פוסלים אותו: **שיש לו במה יתלה.** שיש לו מקום לתלות נפילתן שלא גרמו לו פסול: **שאין לו במה יתלה.** דמה נפשך בהי מינייהו דנפל פסלוהו, הלכך שניהם פסולין. והאי דמטהרינן הכא ספק מים שאובין במקום שיש לו במה לתלות, היינו משום דשאובין דרבנן. והא דתניא בתורת כהנים אך מעין ובור מקוה מים, מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, אסמכתא בעלמא היא:

משניות מבוארות – קהתי

היחיד בין שהיה ברשות הרבים, **טְמֵאוֹת** – ואף על פי שספק טומאה ברשות הרבים ספקו טהור, מכל מקום הואיל ואין כאן ספק טומאה אלא ספק טהרה, שהרי זה שטבל בו היה ודאי טמא, והספק הוא אם נטהר, לפיכך מעמידים אותו בחזקת טומאה, שאין ספק טבילה מוציאה אותו מחזקת טומאתו. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – שהטמא שנולד ספק בטבילתו, כפי ששנינו במשנה הקודמת ובמשנתנו, ספקו טמא? **בְּטֻמְאָה חֲמוּרָה** – כשנטמא באב הטומאה (**הר"ש; הרא"ש**), **אֲבָל בְּטֻמְאָה קַלָּה** – אם טבל מטומאה קלה, **כְּגוֹן אָכָל אֹכָלִים טְמֵאִים** – בשיעור חצי פרס, **וְשָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִים** – או שתה רביעית משקים טמאים, **בָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִים** – לאחר שטבל מטומאתו, קודם שהעריב שמשו, **אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין** – ואפילו היה טהור גמור, שכל אלו אינם טמאים אלא מגזירת חכמים (**עיין טהרות ד, יא; ועיין באורנו למשנה שבת א, ד**), **וְיָרַד לִטְבּוֹל** – מטומאתו זו: **סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל** – כמו שבארנו במשנה הקודמת, **אֲפִלּוּ טָבַל** – או אפילו ידע ודאי שטבל, אבל **סָפֵק יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בּוֹ** – שנולד ספק במקוה אם הוא שלם או חסר, כגון מקוה שנמדד ונמצא חסר, כפי ששנינו במשנתנו, ואין יודעים אם בשעת הטבילה היה שלם ואחר כך חסר, או שהיה כבר חסר בשעת הטבילה (**הר"ש**); או שהיו **שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ** – ארבעים סאה, והטמא **טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל** – הואיל וטומאתו טומאה קלה, שאינו טמא אלא מגזירת חכמים, **סְפֵקוֹ טָהוֹר** – שאף על פי שאין כאן ספק טומאה אלא ספק טהרה, מכל מקום אף בכגון זה הקילו חכמים שיהא ספקו טהור. **רַבִּי יוֹסֵי מְטַמֵּא** – אפילו בטומאה קלה, **שֶׁרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טֻמְאָה** – ואפילו טומאה קלה מדברי סופרים, **לְעוֹלָם הוּא בִּפְסוּלוֹ** – בטומאתו, **עַד שֶׁיְּוַדַּע שֶׁטָּהַר** – שכל זמן שלא נתברר שטהר, מעמידים את הטמא בחזקת טומאתו. **אֲבָל סְפֵקוֹ לִטַּמֵּא** – כגון ספק אכל אוכלים טמאים, או ספק שתה משקים טמאים, או ספק בא ראשו ורובו במים שאובים, **וּלְטַמֵּא** – וספקו לטמא, כגון אכל אוכלים טמאים או שתה משקים טמאים וספק נגע בכיכר של תרומה ספק לא נגע, **טָהוֹר** – ספקו טהור, שאין כאן חזקת טומאה. ואין הלכה כרבי יוסי (**רמב"ם הל' מקואות י, ו**).

יום שלישי

באור משנה ג

במסכת טהרות שנינו (ד, ז): "אלו ספקות שטיהרו חכמים: ספק מים שאובים למקוה" וכו'. ובאה משנתנו לבאר ענין ספק מים שאובים. וכבר הזכרנו שם, שאם נפלו שלושה לוגים מים שאובים למקוה שאין בו ארבעים סאה, הרי פסלו את המקוה, ואפילו יוסיפו אחר כך מים כשרים להשלים לארבעים סאה, לא יוכשר. אבל מקוה שלם, שיש בו ארבעים סאה מים כשרים, אינו נפסל במים שאובים, ואפילו נפלו לתוכו אלף סאה.

סָפֵק מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁטִּהֲרוּ חֲכָמִים – כמו ששנינו במסכת טהרות (ד, ז), כיצד? **סָפֵק נָפְלוּ** – שלושה לוגים מים שאובים למקוה שאין בו ארבעים סאה מים כשרים, ופסלוהו, **סָפֵק לֹא נָפְלוּ** – ולא נפסל המקוה; **אֲפִלּוּ נָפְלוּ** – או אפילו ודאי נפלו שלושה לוגים מים שאובים למקוה, אבל **סָפֵק יֵשׁ בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה** – כלומר ספק היו במי המקוה ארבעים סאה קודם שנפלו השאובים לתוכם, ששוב אין המים השאובים פוסלים אותם, **סָפֵק אֵין בָּהֶם** – ארבעים סאה, ונפסלו מחמת שלושת הלוגים מים שאובים שנפלו לתוכם, או שהיו **שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד אֵין בּוֹ** – ארבעים סאה, **נָפַל לְאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן נָפַל** – ונפלו שלושה לוגים מים שאובים לאחד משני המקואות, ואינו יודע לאיזה מהם נפלו; בכל אלו **סְפֵקוֹ טָהוֹר** – ומותר להוסיף מים כשרים למקוה החסר ולהשלימו לארבעים סאה, **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה** – שיש מקום לתלות שלא אירע שום פסול, היינו שלא נפלו מים שאובים למקוה כלל, או שנפלו למקוה השלם, הלכך ספקו טהור. **הָיוּ שְׁנֵיהֶם** – שני המקואות, **פְּחוּתִים מֵאַרְבָּעִים סְאָה** – והרי שניהם נפסלים במים שאובים, **וְנָפַל לְאֶחָד מֵהֶם** – ונפלו שלושה לוגים מים שאובים לאחד מן המקואות הללו, **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן נָפַל** – לאיזה משני המקואות נפלו המים השאובים, **סְפֵקוֹ טָמֵא** – ושניהם פסולים מספק, **שֶׁאֵין לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה** – כדי להכשיר, שהרי אחד מהם ודאי נפסל, וכיון שאי אפשר להכשיר את שניהם, הרי מן ההכרח לפסול את שניהם.

במפרשים מבואר הטעם שספק מים שאובים טהור במקום שיש במה לתלות,

ד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: רְבִיעִית מַיִם שְׁאוּבִין בַּתְּחִלָּה פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה, וּשְׁלִשָׁה לֶגִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף, שֶׁעוּרוֹ שְׁלִשָׁה לֶגִין.

ה מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ גּוּמּוֹת שֶׁל מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁל לֹג לֹג, אִם יָדוּעַ שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ אַרְבָּעִים סְאִין מַיִם כְּשֵׁרִים עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לַגּוּמָא הַשְּׁלִישִׁית — כָּשֵׁר, וְאִם לָאו — פָּסוּל; וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁיר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִקְוֶה סָמוּךְ לְמִקְוֶה.

ו הַמְסַנֵּק אֶת הַטִּיט לַצְּדָדִין, וּמָשְׁכוּ מִמֶּנּוּ שְׁלִשָׁה לֶגִין — כָּשֵׁר. הָיָה תּוֹלֵשׁ, וּמָשְׁכוּ מִמֶּנּוּ שְׁלִשָׁה לֶגִין — פָּסוּל; וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁיר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לִשְׁאוֹב.

פירוש ברטנורא

ד בתחילה. שלא היה במקוה מים כלל כשנפל בו רביעית מים שאובין, ונשלם אח"כ שיעורו במי גשמים: **על פני המים.** לאחר שהיו בו הרבה מים כשרים: **וחכמים אומרים.** והלכה כחכמים:

ה של לוג לוג. לוג אחד בכל גומא: **עד שלא הגיעו לגומא שלישית כשר.** דהוה ליה כמקוה שלם שנפלו לתוכו שלשה לוגין מים שאובין דלא פסלוהו, והכא נמי הואיל והיו במקוה ארבעים סאה קודם שהגיעו המים לגומא שלישית, לא נפסל המקוה: **סמוך למקוה.** כמקוה כשר הסמוך לשאוב, שזה עומד בכשרותו וזה עומד בפסלותו, והכא נמי המים שבגומות כעומדים בפני עצמן חשיבי ולא כמעורבין. ואין הלכה כר' שמעון:

ו המסנק. כמו המסלק. שמסלק את הטיט לצד אחד. ולא שתלש הטיט מן המים, אלא בתוך המים סלקו לצד אחד. שאם תלשו מן המים נחשב כשאוב, ואם משכו ממנו שלשה לוגין פוסל את המקוה. ודוקא כשאין במקוה ארבעים סאה, הוא דשלשה לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה, אבל אם היו בו

משניות מבוארות – קהתי

לפי שפסול מים שאובים אינו אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולה.

ואמנם דעת הרמב"ם, שאפילו מקוה שכולו מים שאובים כשר מן התורה, ואין מים שאובים פסולים לטבילה אלא מדברי סופרים. (הל' מקואות ד, א–ב): והטעם מבואר במפרשים, גזירה משום מים שאובים בכלי שפסולים מן התורה, לפי שצריך שיהא המקוה דומה למעיין שהוא בקרקע (הר"ש; עיין "תוספות יום טוב").

אבל יש סוברים שכולו שאוב פסול מן התורה (הרשב"ם; הר"ש). מכל מקום אף לדעתם שלושה לוגים מים שאובים שנפלו למקוה חסר אינם פוסלים אותו אלא מדברי סופרים.

באור משנה ד

משנתנו עוסקת בדין מים שאובים הפוסלים את המקוה.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: רְבִיעִית מַיִם שְׁאוּבִין בַּתְּחִלָּה – רביעית הלוג מים שאובים שנפלו לבור בתחילה, כשלא היו בו מים כלל, ואחר כך נוספו להם ארבעים סאה מים כשרים, כגון על ידי מי גשמים, **פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה** – יש מבארים הטעם, לפי שרביעית היא שיעור מקוה מן התורה לטבילת מחטים וצינורות, והרי שכבר בתחילה יש עליו שם מקוה פסול (הרא"ש); **וּשְׁלִשָׁה לֶגִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם** – לאחר שהיו בבור מים כשרים, אבל פחות מארבעים סאה, אם נפלו עליהם מים שאובים, אינם נפסלים אלא בשלושה לוגים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף** – בין שנפלו מים שאובים לתוך המקוה בתחילה, שעדיין לא היו בו מים כלל, בין שנפלו בסוף, לאחר שהיו בו מים כשרים פחותים מארבעים סאה, **שֶׁעוּרוֹ** – לפסול את המקוה, **שְׁלִשָׁה לֶגִין** – מים שאובים שנפלו שם. והלכה כחכמים (עיין עדיות א, ג).

טעם השיעור של שלושה לוגין, כבר הבאנו במסכת עדיות (א, ג), לדעת הראב"ד. שכן שלושת לוגים הוא רבע ההין, שהוא שיעור הקטן ביותר שבנסכי ציבור, והואיל ושיעור זה חשוב לנסכים של קרבנות ציבור, לפיכך חשוב הוא גם לפסול את המקוה בשאובים (עיין "תוספות יום טוב" שם).

ויש מבארים הטעם, לפי ששלושת לוגים מים ראויים לרחיצת אדם, ראשו ורובו (הרא"ש).

יום רביעי

באור משנה ה

מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ גּוּמּוֹת שֶׁל מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁל לֹג לֹג – כגון מקוה שכתליו משופעים, ובהם שלוש גומות זו למעלה מזו, ובכל גומא היה לוג מים שאובים (הרא"ש; "תפארת ישראל"), ונפלו לתוך חלל המקוה מים כשרים: **אִם יָדוּעַ שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ אַרְבָּעִים סְאִין מַיִם כְּשֵׁרִים עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לַגּוּמָא הַשְּׁלִישִׁית** – ונמצא שהיו במקוה ארבעים סאה מים כשרים קודם שנתערבו בהם שלושה לוגים מים שאובים, **כָּשֵׁר** – המקוה, כדין מקוה שלם שנפלו לתוכו מים שאובים, שאינם פוסלים אותו; **וְאִם לָאו** – שאין ידוע שנפלו לתוכו ארבעים סאה מים כשרים עד שלא הגיעו לגומא השלישית, **פָּסוּל** – המקוה מספק. יש מבארים, שלדעת הסוברים, שאפילו מקוה שכולו שאוב כשר מן התורה, אין טעם לפסול כאן מספק, ולפיכך מה ששנינו "ואם לאו פסול", אין הכוונה כמו שבארנו לעיל, שאם אין ידוע וכו' פסול מספק, אלא הכוונה היא, שאם ידוע שלא היו ארבעים סאה מים כשרים קודם שהגיעו לגומא השלישית, פסול ("תוספות יום טוב"). אבל יש כותבים, שפירוש זה אינו מתיישב במשנה, ולכן נראה להם, שאף הסוברים, שאפילו כולו שאוב כשר מן התורה, מודים כאן שפסול המקוה מספק, לפי שקרוב לודאי הוא, שיגיעו המים לגומא השלישית קודם שיפלו בו ארבעים סאה מים כשרים, ולפיכך דווקא אם ידוע שנפלו לתוכו ארבעים סאה, מים כשרים קודם שהגיעו לגומא השלישית, המקוה כשר; אבל אם לא ידוע, פסול (תוספות אנשי שם); **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁיר** – את המקוה בכל אופן, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִקְוֶה סָמוּךְ לְמִקְוֶה** – כמקוה של מים שאובים הסמוך למקוה מים כשרים, הפחותים מארבעים סאה, שאף על פי שנוגעים זה בזה בראשם, אין השאובים פוסלים את המקוה הכשר, ואף כאן המים השאובים שבגומות נחשבים כעומדים בפני עצמם, לא כמעורבים עם מי המקוה ולכן אינם פוסלים את המקוה. ברם, לדעת תנא קמא, אין זה כמקוה סמוך למקוה, שהואיל ומי המקוה עוברים על הגומות, הרי המים שבגומות נחשבים כמעורבים במי המקוה. והלכה כתנא קמא.

באור משנה ו

הַמְסַנֵּק – היינו המסלק – **אֶת הַטִּיט לַצְּדָדִין** – שגרף את הטיט מקרקעית המקוה, שאין בו ארבעים סאה, והניחו בצידי המקוה, **וּמָשְׁכוּ מִמֶּנּוּ שְׁלִשָׁה לֶגִין** – לתוך המקוה, **כָּשֵׁר** – שהואיל ולא תלש את הטיט לגמרי, אלא גרפו לצדדים, אין המים היוצאים ממנו נחשבים כשאובים. **הָיָה תּוֹלֵשׁ** – את הטיט מקרקע המקוה, שהגביהו מן המים בידו או בכלי והניחו על שפת המקוה, **וּמָשְׁכוּ מִמֶּנּוּ שְׁלִשָׁה לֶגִין** – והלכו מן הטיט שלושה לוגין מים לתוך המקוה, **פָּסוּל** – המקוה, שכיון שתלש את הטיט לגמרי והגביהו מן המים, נעשו המים שבו כשאובים, הלכך פוסלים הם את המקוה החסר; **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁיר** – את המקוה, אפילו כשהיה תולש את הטיט, **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לִשְׁאוֹב** – את המים מן המקוה אלא לסלק את הטיט, ומים השאובים שלא במתכוון אין להם דין שאובים. ותנא

ז הַמַּנִּיחַ קַנְקַנִּים בְּרֹאשׁ הַגַּג לְנַגְּבָן וְנִתְמַלְּאוּ מַיִם — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם עוֹנַת גְּשָׁמִים הִיא, אִם יֶשׁ בּוֹ כִּמְעַט מַיִם בַּבּוֹר — יְשַׁבֵּר, וְאִם לָאו — לֹא יְשַׁבֵּר; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ — יְשַׁבֵּר, אוֹ יִכְּפֶה, אֲבָל לֹא יְעָרֶה.
ח הַסַּיָּד שֶׁשָּׁכַח עָצִיץ בַּבּוֹר וְנִתְמַלֵּא מַיִם, אִם הָיוּ הַמַּיִם צָפִים עַל גַּבָּיו כָּל שֶׁהוּא — יְשַׁבֵּר. וְאִם לָאו — לֹא יְשַׁבֵּר;

פירוש ברטנורא

ארבעים סאה, אין כל מים שאובין שבעולם פוסלין אותו: **ור' שמעון מכשיר.** משום דאין מתכוין לשאיבה אלא לסלק את הטיט למקום אחר. ואין הלכה כר' שמעון:

ז לנגבן. תרגום והנה חרבו, והא נגובו. ודוקא לנגבן, שלא נתכוין לקבל המים, לכך לא נעשו שאובין, דכתיב אך מעין ובור, מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם, אף בור שאין בו תפיסת ידי אדם: **אם עונת גשמים היא.** שנתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים: **אם יש בו כמעט מים בבור.** גרסינן. ולא גרסינן או: **ישבר.** הקנקנים ויפלו המים שבתוכן לבור. דהמשכה היא, כיון שמתוך כלים שבורים נופלים לבור: **ואם לאו.** שאינה עונת גשמים, אי נמי שאין מים בבור. **לא ישבר.** דאם אינה עונת גשמים הרי לא יוכל לעשות מקוה מן המים שבקנקנים בלבד, דסבירא ליה לרבי אליעזר שאובה שהמשיכה כולה או רובה, פסולה. אבל כשהיא עונת גשמים, ישבר להמשיך אלו המים ויתמלא רוב המקוה במי גשמים. וכשאין בו מים כלל, לא ישבר אע"פ שהיא עונת גשמים, שמא יפלו מן המים לבור רביעית קודם שבירה. ור' אליעזר למעמיה דאמר לעיל רביעית מים פוסלים את המקוה לכתחילה: **רבי יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר.** דקסבר שלשה לוגין פוסלין את המקוה בין בתחילה בין בסוף, ולא רביעית, ולא חיישינן שמא יפלו לבור שלשה לוגין קודם שבירה. ואף על גב דלאו עונת גשמים היא, ישבר, דיכול להמשיך עד שיעור מקוה, דקסבר שאובה שהמשיכה כולה, טהורה. ואין הלכה כר' אליעזר: **או יכפה.** שכופה הקנקנים שעל הגג שלא יפלו המים מתוכן לבור, אלא יפלו לצד אחר ומשם נמשכים לבור: **אבל לא יערה.** שאם הגביה הקנקנים ועירה אותן נעשו כמים שאובין, שהרי יש בהן תפיסת ידי אדם:

ח הסייד. אומן הסד את הבור בסיד כדי שיחזיק מימיו, ודרכו להביא הסיד לבור בעציץ, ואותו בור היו בו מים כשרים ונשקע העציץ לתוך המים ונתמלא: **אם היו המים צפים על גביו כל שהו ישבר.** שלא נשאבו המים, דכל שעה הן מעורבין. אבל אם היה מעלה העציץ בידו היו נפסקים ונעשים תלושין: **ואם לאו.** שאין המים צפים על גביו: **לא ישבר.** ובשאינה עונת גשמים איירי. דאם היה עונת גשמים כיון דאיכא מים בבור ישבר, כדאמרן: **רבי יהושע**

משניות מבוארות – קהתי

קמא סובר, שאם תלש את הטיט, הריהו כאילו נתכוון לשאוב את המים. והלכה כתנא קמא.

יום חמישי

באור משנה ז

כתוב בתורה (ויקרא יא, לו): "אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור", ודרשו בתורת כהנים: אילו אמר (הכתוב): "מקוה מים יהיה טהור" (מבלי להקדים "אך מעין ובור"), יכול אפילו מילא בכתפו ועשה מקוה בתחילה, יהא טהור? תלמוד לומר: "מעיין" — מה מעיין בידי שמים, אף מקוה בידי שמים; אי מה מעיין שאין בו תפיסת ידי אדם (שכולו בידי שמים, ואין ידי אדם פועלות בו כלל), אף מקוה שאין בו תפיסת ידי אדם, יצא המניח קנקנים בראש הגג לנגבם ונתמלאו מים (מי גשמים, שהמים הללו פסולים למקוה), תלמוד לומר: "בור" (שמכונסים בו מי גשמים, ויש בו תפיסת ידי אדם, שהרי הבור עשוי בידי אדם). — נמצאנו למדים, שעיקר המקוה צריך להיות בידי שמים, שלא יהיו מימיו שאובים, אבל אינו נפסל כשיש בו תפיסת ידי אדם, כמו המניח קנקנים בראש הגג לנגבם ונתמלאו מי גשמים, שהואיל ולא נתכוון לשאוב את המים, לא נעשו שאובים, וכשרים למי מקוה. כיצד? על כך נחלקו במשנתנו רבי אליעזר ורבי יהושע.

הַמַּנִּיחַ קַנְקַנִּים בְּרֹאשׁ הַגַּג לְנַגְּבָן — על מנת לייבשם, **וְנִתְמַלְּאוּ מַיִם** — שירדו גשמים ונתמלאו הקנקנים ממי הגשמים, והרי המים הללו אינם שאובים, והם כשרים למי מקוה, כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו, אבל אי אפשר להרים את הקנקנים ממקומם ולערות את מימיהם לבור, לפי שעל ידי כך נעשים המים שאובים; וכיצד יעשה שיישפכו המים מהקנקנים לתוך הבור שלמטה, ויהא מקוה כשר? **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם עוֹנַת גְּשָׁמִים הִיא** — והרי שמן הסתם אף בבור יש מי גשמים כמו שיש בקנקנים, או **אִם יֶשׁ בּוֹ כִּמְעַט מַיִם בַּבּוֹר** — שאמנם אין זו עונת גשמים, אבל יש מעט מים בבור, **יְשַׁבֵּר** — את הקנקנים, ויישפכו מימיהם לתוך הבור, שבכגון זה כל המים שבבור כשרים למקוה, **וְאִם לָאו** — שאין זו עונת גשמים ואין מעט מים בבור, **לֹא יְשַׁבֵּר** — כלומר לא תועיל לו שבירת הקנקנים, כדי שמימיהם, שיישפכו לבור, יישארו כשרים למקוה. טעמו של רבי אליעזר, שאין המים שבקנקנים כשרים אלא כשהם מתערבים במים אחרים שיש במקוה, אבל אם יעשה כל המקוה מן המים שבקנקנים, אין המקוה כשר; ואפילו על ידי תערובת מים אחרים שבבור, אין המים שבקנקנים כשרים אלא כשישבר את הקנקנים, אבל אם יגע בידו בהם, אפילו כדי להפכם בלבד, נפסלים המים משום תפיסת ידי אדם (הרא"ש); ויש מבארים טעמו של רבי אליעזר, שהולך הוא לשיטתו, שרביעית מים שאובים בתחילה פוסלים את המקוה (לעיל משנה ד). וכשם שהוא מחמיר במים שאובים בתחילה, כך הוא מחמיר במים שבקנקנים, הואיל ונראים כשאובים, שאם הם נופלים בתחילה לבור, אין המקוה כשר (הגר"א). **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** — בין אם יש מעט מים בבור בין אם אין מים בבור, **יְשַׁבֵּר** — את הקנקנים, **אוֹ יִכְּפֶה** — יטה אותם על צידם, ויישפכו מימיהם לבור, שלדעת רבי יהושע אפילו כשהוא כופה אותם, אין זה נחשב כתפיסת ידי אדם, והמים הנקווים מהם בבור כשרים לטבילה, ואפילו עושה כל המקוה מהם, הואיל והם מים שאינם שאובים, ואין בהם תפיסת ידי אדם, המקוה כשר (הרא"ש; הרמב"ם); **אֲבָל לֹא יְעָרֶה** — לא יגביה את הקנקנים ויערה את מימיהם לבור, שאם עשה כן, נעשים המים שאובים, מאחר שיש בהם תפיסת ידי אדם. והלכה כרבי יהושע.

— הגר"א מבאר טעמו של רבי יהושע, לפי שהוא סובר כחכמים החולקים על רבי אליעזר במים שאובים, וסוברים: "בין בתחילה בין בסוף שיעורו שלושה לוגין", ואף כאן במים שבקנקנים אינו מחמיר בתחילה, ואפילו אין זו עונת גשמים ואין בו כמעט מים בבור, ישבר או יכפה, ויפלו המים לתוך הבור, שמי הקנקנים כשרים הם, שאין בהם תפיסת ידי אדם ("אליהו רבא").

בארנו משנתנו לפי הרא"ש והגר"א, ומכאן נקטנו גירסתם: "אם עונת גשמים היא או אם יש בו כמעט מים בבור". ואף "בית יוסף" מביא פירוש הרא"ש, וכותב שהוא עיקר (טור יורה דעה סימן רא). אבל הר"ש מפרש את המשנה בדרך אחרת לגמרי, והרב מברטנורא הולך בעקבותיו. ואף בעל "תפארת ישראל" מפרש בדרך אחרת.

ומפירוש הרמב"ם משמע, שאף הוא מפרש כדרך הרא"ש, אבל בחיבורו (הלכות מקואות ד, ג), שפוסק שם כרבי יהושע, הוא כותב: "אף על פי שהיא עונת הגשמים", ולפי זה יש לפרש במשנתנו: "אם עונת גשמים היא" — כלומר אף על פי שעונת גשמים היא, והיה צריך להעלות על דעתו שירדו גשמים ויתמלאו הקנקנים, והרי נראה כאילו נתכוון אף לשאוב את המים, מכל מקום הואיל ובאמת לא נתכוון לשאוב בהם מים אלא לנגבם בלבד, אין המים נחשבים כמים שאובים, ולפיכך אם יש בו כמעט מים בבור, ישבר וכו'.

באור משנה ח

הַסַּיָּד — שסד את הבור בסיד, **שֶׁשָּׁכַח עָצִיץ** — שהביא בו את הסיד, **בַּבּוֹר** — ונשקע העציץ לתוך מי הגשמים שהיו בבור, **וְנִתְמַלֵּא מַיִם** — ממי הבור, עד שלא נשארו ארבעים סאה בבור עצמו (המאירי): **אִם הָיוּ הַמַּיִם צָפִים עַל גַּבָּיו** — על גבי העציץ, **כָּל שֶׁהוּא** — והרי שהמים שבעציץ מחוברים למי הבור, **יְשַׁבֵּר** — את העציץ, שלא

דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ — יְשַׁבֵּר.

ט הַמְסַדֵּר קַנְקַנִּים בְּתוֹךְ הַבּוֹר וְנִתְמַלְּאוּ מַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁבָּלַע הַבּוֹר אֶת מֵימָיו — הֲרֵי זֶה יְשַׁבֵּר.

י מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם וְטִיט — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מַטְבִּילִין בַּמַּיִם וְאֵין מַטְבִּילִין בַּטִּיט. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בַּמַּיִם וּבַטִּיט. בְּאֵיזֶה טִיט מַטְבִּילִין? בְּטִיט שֶׁהַמַּיִם צָפִים עַל גַּבָּיו. הָיוּ הַמַּיִם מִצַּד אֶחָד — מוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁמַּטְבִּילִין בַּמַּיִם וְאֵין מַטְבִּילִין בַּטִּיט. בְּאֵיזֶה טִיט אָמְרוּ? בְּטִיט שֶׁהַקָּנֶה יוֹרֵד מֵאֵלָיו, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְקוֹם שֶׁאֵין קָנֶה הַמִּדָּה עוֹמֵד; אַבָּא אֶלְעָזָר בֶּן דּוֹלְעַאי אוֹמֵר: מְקוֹם שֶׁהַמִּשְׁקֹלֶת יוֹרֶדֶת; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר

פירוש ברטנורא

אומר בין כך ובין כך ישבר. דיכול להמשיך, כדפרישנא לעיל:

ט המסדר קנקנים בבור ונתמלאו אף על פי שבלע הבור את מימיו. ואין מים בבור אלא אלו שבקנקנים: **הרי זה ישבר.** כר' יהושע דאין רביעית פוסל ומשבר את הקנקנים ועושה מקוה בתחילה:

י רבי יהושע אומר בטיט ובמים. כשהמים צפים על גבי הטיט ואפילו רגליו שוקעות בטיט מטבילין לר' יהושע, מפני שהמים מקדמים. ור' אליעזר לית ליה האי סברא. אבל אם היה מטביל כלי קטן במים הצפים על גבי הטיט, בהא מודה ר' אליעזר דעלתה לו טבילה, כיון שלא היה שוקע בטיט כלל ומצטרף להשלים ארבעים סאה. והלכה כרבי יהושע: **שהקנה יורד מאליו.** שהוא רך ונימוח כל כך שאם ישימו בו קנה ישקע בטיט מאליו: **מקום שאין קנה המדה עומד.** קנה שמודדין בו אינו עומד מאליו בתוכו, וזה אינו רך ונימוח כראשון: **משקולת.** בדיל של הבנאים. וכל השיעורים הללו כל אחד מוסיף בקושי

משניות מבוארות – קהתי

נעשו המים שבו שאובים מעולם, וכשרים הם למקוה כדין שאר מי הבור. **וְאִם לָאוּ** – שלא היו המים צפים על גביו, **לֹא יְשַׁבֵּר** – את העציץ, שהמים שבו חשובים כשאובים, ואם יש בהם שלושה לוגין, יפסלו את המקוה (**רמב"ם**); **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – ושונה דין זה מדין הקנקנים שבמשנה הקודמת, שכן בקנקנים סובר רבי אליעזר, שאם יש כמעט מים בבור ישבר את הקנקנים, לפי שמי הגשמים שירדו לתוכם אינם לרצונו כלל, שהרי העלם לגג כדי לנגבם, ונמצא שאין במימיהם כל תפיסת ידי אדם, אבל כאן, אף על פי שיש מים בבור, מכל מקום לא ישבר, מפני שהמים שבעציץ הם קצת לרצונו, ולכן סובר רבי אליעזר שדינם כמים שאובים (**הגר"א; עיין ברטנורא שמפרש בדרך אחרת**). **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין שהיו המים צפים על גבי העציץ בין שלא היו צפים על גביו, **יְשַׁבֵּר** – את העציץ, שאפילו לא היו המים צפים על גביו, אין המים שבעציץ חשובים כשאובים. יש מפרשים, שאף רבי יהושע מחמיר כאן מבמשנה הקודמת וסובר, שדווקא ישבר, אבל לא יכפה, לפי שיש כאן תפיסת ידי אדם יותר מבקנקנים שהניח בראש הגג לנגבם, מאחר שבקנקנים לא חישב עליהם כלל שיקבלו דבר מה לתוכם, שהרי לא העלם אלא לנגבם, ואילו כאן בעציץ ששכח הסייד בבור, הרי העציץ משמש לקבלה, שהרי נתן בו הסיד, ויש איפוא מקום להניח שהמים שנתמלאו מן הבור היו לדעתו ולרצונו, כמו שכבר בארנו לעיל בדברי רבי אליעזר (**הרא"ש; "משנה אחרונה"**).

יום ששי

באור משנה ט

הַמְסַדֵּר קַנְקַנִּים בְּתוֹךְ הַבּוֹר – כדי שייבלעו המים בדפנותיהם, ועל ידי כך לא יבלעו אחר כך את המשקים שיתנו לתוכם, **וְנִתְמַלְּאוּ מַיִם** – שחדרו מי הבור גם לתוכם (**הרא"ש**), או שנשקעו הקנקנים מאליהם ונכנסו המים שבבור לתוכם (**המאירי**), **אַף עַל פִּי שֶׁבָּלַע הַבּוֹר אֶת מֵימָיו** – הנשארים, ולא נשתיירו בו מים אלא אותם שבקנקנים, **הֲרֵי זֶה יְשַׁבֵּר** – את הקנקנים, ויצאו המים לבור, ויהיה מקוה כשר, שהואיל ולא נתכוון שיתמלאו מים, אין דינם כשאובים. יש מפרשים, שסתם משנתנו כרבי יהושע, שאפילו אין בבור מים ישבר (**הר"ש; הגר"א**); ויש כותבים, שמשנתנו היא לדברי הכל (**"תפארת ישראל"**).

יש מדייקים, שאף במשנתנו (כמו במשנה הקודמת, לדעת רבי יהושע) דווקא ישבר, אבל לא יכפה, שדווקא במניח את הקנקנים בראש הגג לנגבם מתיר רבי יהושע אפילו לכפותם, הואיל ולא היתה בהם כל מחשבה של שאיבה, אבל כאן במסדר הקנקנים בתוך הבור, הרי יש קצת מחשבה של שאיבה, שהרי על דעת כן סדרם בבור, שדפנותיהם ישאבו ויבלעו ממי הבור, הלכך לא התירו כאן אלא שבירת הקנקנים ולא כפייתם ("בית יוסף").

והרי סיכום הבדלי הדינים שבין שלוש המשניות (ז–ט), לדעת רבי יהושע (על פי "בית יוסף"):

א) המניח קנקנים בראש הגג לנגבם ונתמלאו מים. הואיל ולא נתכוון בהם כלל לשאיבה כל שהיא, יכול לשברם ואפילו לכפותם, והמים הנשפכים מהם לתוך הבור כשרים לטבילה, אפילו כשלא היו בבור מים אחרים כלל.

ב) הסייד ששכח עציץ בבור ונתמלא מים. הואיל ונתכוון קצת לשאיבה שהרי יש סיד בעציץ, ויש להניח שהמים שבעציץ הם קצת לרצונו, לפיכך מחמירים כאן בשני דברים: א) שאסור לכפותם אלא לשברם בלבד, ב) שאף לשברם אינו רשאי אלא כשיש מעט מים בבור.

ג) המסדר קנקנים בתוך הבור ונתמלאו מים. הואיל ולא התכוון להכניס מים לתוכם אלא שייבלעו בדפנותיהם בלבד, לפיכך הקלו כמו במניח קנקנים בראש הגג לנגבם, שאפילו לא נשארו מים בבור ישבר את הקנקנים, אבל הואיל ואין זה דומה להמניח את הקנקנים בראש הגג, ששם אינו רוצה כלל בשאיבה, וכאן הרי הוא רוצה בשאיבה בדפנות, לפיכך החמירו כאן שלא יכפה אלא ישבר (עיין "מלאכת שלמה").

באור משנה י

משנתנו דנה בטיט המעורב במים, מתי דינו ומתי אין דינו כמים.

מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם וְטִיט – שהטיט משלים את המים לארבעים סאה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מַטְבִּילִין בַּמַּיִם וְאֵין מַטְבִּילִין בַּטִּיט** – אף על פי שהטיט מצטרף למים להשלים לארבעים סאה, מכל מקום אין הטבילה כשרה אלא במים בלבד. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בַּמַּיִם וּבַטִּיט** – מטבילים במים ובטיט. **בְּאֵיזֶה טִיט מַטְבִּילִין** – לדעת רבי יהושע? **בְּטִיט שֶׁהַמַּיִם צָפִים עַל גַּבָּיו** – שאף על פי שרגליו של הטובל שוקעות לתוך הטיט, המים מקדימים ובאים לתוך מקום התחיבה, והמים ההם הרי מחוברים למי המקוה, ונמצא שאף הרגלים במי מקוה נטבלו (**"תפארת ישראל"**). **הָיוּ הַמַּיִם מִצַּד אֶחָד** – והטיט מצד אחד, **מוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁמַּטְבִּילִין בַּמַּיִם וְאֵין מַטְבִּילִין בַּטִּיט** – ומכל מקום מצטרף הטיט להשלים את המים לארבעים סאה, שהטובל במים וכל גופו עולה בהם, עלתה לו טבילה (**הר"ש; המאירי**). **בְּאֵיזֶה טִיט אָמְרוּ** – שהוא משלים לארבעים סאה? **בְּטִיט שֶׁהַקָّנֶה יוֹרֵד מֵאֵלָיו** – שהטיט רך כל כך, שכשתוחבים בו קנה, הוא שוקע בתוכו מאליו; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְקוֹם שֶׁאֵין קָנֶה הַמִּדָּה עוֹמֵד** – אפילו הטיט אינו כל כך רך שהקנה יורד בו מאליו, אלא שכשתוחבים בו קנה המידה אינו עומד ישר אלא נוטה לצד אחד, הריהו משלים לארבעים סאה; **אַבָּא אֶלְעָזָר בֶּן דּוֹלְעַאי אוֹמֵר: מְקוֹם שֶׁהַמִּשְׁקֹלֶת יוֹרֶדֶת** – אפילו טיט שהוא עבה קצת, אלא שאם

אוֹמֵר: הַיּוֹרֵד בְּפִי חָבִית; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַנִּכְנָס בִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד; רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צָדוֹק אוֹמֵר: הַנִּמְדָּד בַּלּוֹג.

פרק שלישי

א רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שְׁנֵי מִקְוָאוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה, וְנָפְלוּ לָזֶה לוֹג וּמֶחֱצָה וְלָזֶה לוֹג וּמֶחֱצָה, וְנִתְעָרְבוּ — כְּשֵׁרִים, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִקְרָא עֲלֵיהֶן שֵׁם פְּסוּל. אֲבָל מִקְוֶה שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, וְנָפְלוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין, וְנֶחֱלַק לִשְׁנַיִם — פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁנִּקְרָא עָלָיו שֵׁם פְּסוּל; וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַכְשִׁיר; שֶׁהָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל מִקְוֶה שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, וְנָפְלוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין וְחָסֵר אֲפִלּוּ קֶרְטוֹב — כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁחָסְרוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לְעוֹלָם הוּא בִּפְסוּלוֹ, עַד שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ מְלוֹאוֹ וְעוֹד.

ב כֵּיצַד? הַבּוֹר שֶׁבְּחָצֵר, וְנָפְלוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין — לְעוֹלָם הוּא בִּפְסוּלוֹ, עַד שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ מְלוֹאוֹ וְעוֹד, אוֹ עַד שֶׁיַּעֲמִיד

פירוש ברטנורא

הטיט ועביו, שהראשון רך מכולם והשני קשה הימנו והשלישי קשה הימנו, וכן כולם: **בפי חבית.** שפיה צר וקטן. ואם הטיט רך כל כך שיכול לישפך ולהיכנס בפה צר של חבית, עלתה לו טבילה: **שפופרת הנוד.** שפופרת של קנה שמניחין על פי הנוד ששופכים לתוכו. ושיעור הנקב של שפופרת הנוד, שיהו חוזרות בו שתי אצבעות בינוניות, שהן רוחב שתי אצבעות הראשונות של פס היד, לא הגודל: **הנמדד בלוג.** כל זמן שהוא רך כל כך שהוא נמדד בלוג והוא כלי שמחזיק ששה ביצים, הוא נמדד עם המקוה וטובלין בו. והלכה כרבי יהודה:

ג א רבי יוסי אומר. ולזה לוג ומחצה ונתערבו. והרי יש כאן שלשה לוגין מים שאובין שהן פוסלין את המקוה, אע"פ כן כשרין: **שלא נקרא עליהם שם פסול.** שאם היו מוסיפים מים כשרים בכל אחד עד תשלום שיעור של מקוה, היה כל אחד מהן כשר: **ונחלק לשנים.** והוסיפו בכל אחד מים כשרים עד שיש בכל אחד מהם כשיעור מקוה: **פסול.** כל אחד מהן: **וחסר אפילו קרטוב.** לאחר שנפלו עליו שלשה לוגין מים שאובין מצומצמים נחסר ממנו אפילו קרטוב של מים: **כשר.** להוסיף עליו מים ולהשלימו לשיעור מקוה. שאי אפשר שבאותו שחסר לא חסר מעט מן השלשה לוגין, ונמצא שלא היה בו שלשה לוגין מים שאובין: **קרטוב.** חלק מס"ד בלוג: **עד שיצא ממנו מלואו.** המים שהיו בו תחילה כשנפלו בו שלשה לוגין מים שאובין: **ועוד.** מעט יותר כדי לחסר משלשה לוגין. כגון מקוה שהיו בו עשרים סאה מים כשרים ונפלו לתוכו שלשה לוגין מים שאובין ונתמלא אח"כ מי גשמים, לעולם הוא בפסולו עד שיוציא ממנו עשרים סאה שהיו שם תחילה, ועוד מעט יותר, למעט שלשה לוגין:

ב שיעמיד בחצר ארבעים סאה. מקוה כשר למטה מן הפסול, ופותקן לכשר כדי שיתחברו ויטהר העליון הפסול מן התחתון הכשר, דאמרינן גוד אסיק.

משניות מבוארות – קהתי

מניחים עליו משקולת הבנאים, היינו המשקולת של מתכת שבקצה חוט האנך, היא יורדת לתוך הטיט מחמת כובדה, הריהו משלים לארבעים סאה; **רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַיּוֹרֵד בְּפִי חָבִית** – אפילו טיט שאין המשקולת יורדת לתוכו, אלא שהוא נשפך לתוך חבית שפיה צר, הריהו משלים לארבעים סאה. יש גורסים: היורד בפי חביה, ומבואר בפירוש הגאונים: "אלו שמנקים הביבים והבורות מוציאים את הטיט ומריקים אותו בחבית, ושמה של אותה חבית: "חביה"; **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַנִּכְנָס בִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד** – אפילו טיט עבה יותר, שאינו יורד בפי חבית, אלא כל שנכנס בשפופרת הנתונה על פי הנאד, שרוחב פיה הוא כשיעור שאפשר לסבב בו שתי אצבעות הסמוכות לאגודל, הריהו משלים לארבעים סאה; **רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צָדוֹק אוֹמֵר: הַנִּמְדָּד בַּלּוֹג** – טיט רך שמודדים אותו בכלי מידת הלוג, שפיו רחב יותר משפופרת הנאד, משלים לארבעים סאה. והלכה כרבי יהודה (**רמב"ם**).

שבת קודש

באור משנה א

פרק זה דן בשלושה לוגים מים שאובים שנפלו למקוה שלא בבת אחת. כן דן הפרק במקוה שנפסל על ידי מים שאובים, כיצד מכשירים אותו.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שְׁנֵי מִקְוָאוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה – שאין בכל אחד מהם ארבעים סאה, **וְנָפְלוּ לָזֶה לוֹג וּמֶחֱצָה וְלָזֶה לוֹג וּמֶחֱצָה** – מים שאובים, **וְנִתְעָרְבוּ** – שני המקואות לאחר שנפלו לכל אחד מהם המים השאובים, כגון שהיתה איזו מחיצה בין שני המקואות והוסרה, ונעשו מקוה אחד, והרי יש בו ארבעים סאה מלבד שלשת הלוגים מים שאובים, **כְּשֵׁרִים** – מי המקואות המעורבים, **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִקְרָא עֲלֵיהֶן שֵׁם פְּסוּל** – שקודם שנתערבו, לא נפסלו על ידי המים השאובים שנפלו לתוכם, שהרי פחות משלושה לוגים שאובים אינם פוסלים כלל, ואילו היו מוסיפים מים כשרים בכל אחד מהם עד תשלום ארבעים סאה, היה כל אחד כשר, ולאחר שנתערבו ונצטרפו המים השאובים לשלושה לוגים, הרי נצטרפו גם המים הכשרים לארבעים סאה, ושוב אין מים שאובים פוסלים אותם. **אֲבָל מִקְוֶה שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, וְנָפְלוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין** – מים שאובים, **וְנֶחֱלַק לִשְׁנַיִם** – לשני מקואות, לאחר שנפלו בו שלושת הלוגים, והוסיפו מים כשרים לכל אחד מהם עד שהיו בכל אחד ארבעים סאה, **פָּסוּל** – כל אחד מהם, **מִפְּנֵי שֶׁנִּקְרָא עָלָיו שֵׁם פְּסוּל** – שנפסל בתחילה על ידי שלושת הלוגים, ואינו חוזר להיות כשר לאחר שנחלק. **הרמב"ם מבאר:** "שכל המקוה כולו שנפסל, כמים שאובים הוא חשוב, וכאילו כל מימיו נשאבו בכלי" (**הל' מקואות ה, ה**); **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַכְשִׁיר** – כל אחד מן המקואות הללו, לפי שאין בו שלושה לוגים שאובים; **שֶׁהָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל מִקְוֶה שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, וְנָפְלוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין** – מים שאובים, **וְחָסֵר אֲפִלּוּ קֶרְטוֹב** – לאחר שנפלו בו שלושת הלוגים ניטל ממנו אפילו קרטוב מים, שהוא אחד משישים וארבעה בלוג, **כָּשֵׁר** – המקוה להוסיף לו מים כשרים ולהשלימם לארבעים סאה, **מִפְּנֵי שֶׁחָסְרוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין** – שחסר למקוה מעט משלושה לוגים שאובים, שהרי באותו קרטוב שניטל משם היה גם מעט מים שאובים משלושת הלוגים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לְעוֹלָם הוּא בִּפְסוּלוֹ** – מקוה חסר שנפלו לתוכו שלושה לוגים מים שאובים ונפסל, הרי הוא בפסולו לעולם, **עַד שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ מְלוֹאוֹ** – כמידת המים שהיו בו קודם שנפלו לתוכו שלושת הלוגים, **וְעוֹד** – ומעט יותר, כדי לחסר משלושת הלוגים, כגון מקוה שהיו בו עשרים סאה מים כשרים, ונפלו לתוכו שלושה לוגים מים שאובים, ונתמלא אחר כך מי גשמים, הרי הוא בפסולו עד שיוציאו ממנו עשרים סאה שהיו בו בתחילה ועוד מעט יותר, למעט שלושת הלוגים (**רמב"ם; ברטנורא; עיין "תוספות יום טוב"**).

באור משנה ב

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה ללמד, כיצד מכשירים מקוה שנפסל מחמת שלושה לוגים מים שאובים.

כֵּיצַד? הַבּוֹר שֶׁבְּחָצֵר – שיש בו פחות מארבעים סאה מים כשרים, **וְנָפְלוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין** – מים שאובים, **לְעוֹלָם הוּא בִּפְסוּלוֹ, עַד שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ מְלוֹאוֹ** – כמידת המים שהיו בו בשעת נפילת שלושת הלוגים, **וְעוֹד** – ומעט יותר, כדי למעט שלושת הלוגים, כדעת חכמים במשנה הקודמת, **אוֹ עַד שֶׁיַּעֲמִיד בְּחָצֵר אַרְבָּעִים**

בְּחָצֵר אַרְבָּעִים סְאָה, וְיִטְהֲרוּ הָעֶלְיוֹנִים מִן הַתַּחְתּוֹנִים. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה פּוֹסֵל, אֶלָּא אִם כֵּן פָּקַק.

פירוש ברטנורא

וכל שכן אם הכשר למעלה והפסול למטה, דאמרינן גוד אחית: אא"כ פסק. שפסקו מימיו ויצאו ממנו מלואו ועוד כדאמרן. ויש גורסים אא"כ פקק כלומר אא"כ סתם על המקוה אשר עשה עד שלא יגע אחד באלה המים. וגירסה ראשונה נראית לי עיקר. ואין הלכה כר' אליעזר בן עזריה:

משניות מבוארות – קהתי

סְאָה – שיעמיד מקוה כשר בחצר למטה מן המקוה הפסול, ויעשה חריץ ביניהם, כדי לחברם, **וְיִטְהֲרוּ הָעֶלְיוֹנִים** – המים שבבור למעלה, **מִן הַתַּחְתּוֹנִים** – מן המים שלמטה במקוה הכשר, על ידי השקה, כמו שנשנה להלן (ו ח): "מטהרים את המקואות, העליון מן התחתון". ויש גורסים: "ויטהרו העליונים את התחתונים". כלומר שיעשה את המקוה הכשר למעלה מן הפסול, ויחבר אותם על ידי חריץ, ויטהרו המים הכשרים העליונים את המים שבבור למטה. **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה פּוֹסֵל** – את המים שבבור, אף כשמחברם למקוה כשר, **אֶלָּא אִם כֵּן פָּקַק** – שסתם כל סביבות הבור, וכן צדדי החריץ המחברם, עד שלא יהיו פתוחים מימי הבור למקום אחר אלא למקוה הכשר, שאז הוא חבור יפה **(הרש"ש)**, ויש גורסים: אלא אם כן פסק – היינו שפסקו מימיו ויצאו ממנו מלואו ועוד, כתיקון הראשון **(הר"ש; הרא"ש; המאירי)**. ויש מפרשים, שלדעת רבי אלעזר בן עזריה צריך שיצאו כל המים הפסולים שבבור **("תפארת ישראל")**. ואין הלכה כרבי אלעזר בן עזריה.

יש מפרשים, שמה שאומר תנא קמא: עד שיעמיד בחצר ארבעים סאה ויטהרו העליונים מן התחתונים, טעמו הוא, משום שאומרים: גוד אסיק (משוך והעלה), כלומר שרואים כאילו המקוה הכשר נמשך ועולה אל הבור, והרי שהמים מיטהרים על ידי הארבעים סאה. וכל שכן אם עושה את המקוה הכשר למעלה מן הפסול, שאז אומרים: גוד אחית (משוך והורד), כלומר שרואים כאילו המקוה הכשר נמשך ויורד לבור. ורבי אלעזר בן עזריה סובר, שאין אומרים במקואות "גוד אסיק". ואפשר שלדעתו אף "גוד אחית" אין אומרים (הר"ש; עיין "תוספות טהרה" להגר"ש גורונצ'יק (גורן) שמקשה על פירוש זה, ומפרש משנתנו בדרך אחרת).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה מנ"א, ה'תיש"א
ברוקלין, נ. י.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"מ וכו'
מהור"ר שלמה שי'

שלום וברכה!

... בהזדמנות זו הנני לעורר את כת"ר, שהוא הרב דבאר שבע, אשר בעיר זו ובסביבותי' נוסדו עתה כמה וכמה ישובים חדשים, וכפי הידיעות המתקבלות כאן, מצב היהדות בהם מעורר דאגה מפני כמה וכמה טעמים, וד"ל. ועל כל אחד ואחד הנמצאים בחבל הנ"ל, ובפרט על הרב מנהיג העדה, להשתדל בכל המאמצים ולעשות ככל יכלתו בענין החזקת היהדות לכל פרטי'. וידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר - "טובה פעולה אחת מאלף אנחות".

בטח גם לכת"ר ידוע עד"ז, וחזקה שליח - וכל רב מכהן פאר בעדתו, שלוחו דרחמנא הוא - עושה שליחותו. אבל כבר אמרו רז"ל, אין מזרזין אלא למזורזין, ש"מ תרתי: א) שמותר לזרז, ב) דהזירוז מביא תועלת. ולא יהא הזירוז אלא להעדפה. וידוע ההנהגה מט"ו באב ואילך, דכל המוסיף מוסיפין לו.

החותם מעין הפתיחה בברכת שיבשר טובות מהטבת מצב בריאות זוג' שתחי'.

ראיתי על גליונו שהוא מח"ס ברכת שלמה, ובאשר אינו בספרי' שלי, ואתענין לדעת אם אפשר להשיגו.

בחבילה בפ"ע נשלח לו הקונטרס שהו"ל לי"ב תמוז, חג הגאולה של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ז ע"ב: **רֵישׁ לָקִישׁ חֲוֵי סָחֵי בְּיַרְדֵּנָא** - היה רוחץ בנהר הירדן, **אָתָא רַבָּה בַּר בַּר חָנָה** שהוא מבבל, **יְהַב לֵיהּ יָדָא** לעוזרו לעלות מהנהר, **אָמַר לֵיהּ** ריש לקיש לרבה בר בר חנה, **בְּאֵלָּהָא** - לשון שבועה **סָנֵינָא לְכוּ** - שונא אני אתכם בני בבל על שלא עליתם כולכם בימי עזרא, ומשום כך לא שרתה שכינה בבית שני, **דִּכְתִיב** (שה"ש ח ט) **'אִם חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כֶּסֶף, וְאִם דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז'**, ודורש הפסוק, **אִם עֲשִׂיתֶם עַצְמְכֶם כַּחוֹמָה** - כאבנים המחוברות יחדיו בחומה, **וַעֲלִיתֶם כּוּלְּכֶם בִּימֵי עֶזְרָא,** אז היה קיום לישוב **וּנְמִשַּׁלְתֶּם כַּכֶּסֶף שֶׁאֵין רָקָב שׁוֹלֵט בּוֹ,** ולא הייתם יוצאים לגלות עוד, אבל **עַכְשָׁיו שֶׁעֲלִיתֶם** לחצאין **כִּדְלָתוֹת** שאחת נפתחת ואחת סגורה, **נִמְשַׁלְתֶּם כְּאֶרֶז שֶׁהָרָקָב שׁוֹלֵט בּוֹ** ואוכל מקצת מהעץ, וכך אתם לא זכיתם להשראת שכינה בשלימות.

מבארת הגמרא: **מַאי אֶרֶז** - מה המכוון בזה שנמשלו לארז. **אָמַר עוּלָּא,** נמשלו לארז שאכלו **סַסְמָגּוֹר** - שם תולעת הנקראת 'סס' שאוכלת ומגררת בתוכו כמשור. שואלת הגמרא: **מַאי סַסְמָגּוֹר** - למה נמשלו בבית שני לססמגור, שהרי התולעת משיירת מעט ומה נשתייר להם בבית שני. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבָּא,** נשתייר להם רק **בַּת קוֹל, כִּדְתַנְיָא, מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָאַחֲרוֹנִים חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי** בתחילת בית שני, **נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ** והנבואה **מִיִּשְׂרָאֵל וַעֲדַיִין הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּבַת קוֹל.**

הגמרא מקשה על המעשה שהובא לעיל: **וְרֵישׁ לָקִישׁ מִי מִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵי רַבָּה בַּר בַּר חָנָה** - האם יתכן שריש לקיש דיבר ופתח בשיחה עם רבה בר בר חנה ברשות הרבים, **וּמָה רַבִּי (אליעזר) [אֶלְעָזָר] דְּמָרָא** - אדון וגדול הדור **דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל הֲוָה,** שבקי היה מכל חביריו, **וְאַף** על פי כן **לֹא הֲוָה מִשְׁתָּעֵי רֵישׁ לָקִישׁ בַּהֲדֵיהּ** - לא שוחח עימו ריש לקיש, והטעם לכך, משום **דְּמַאן דְּמִשְׁתָּעֵי רֵישׁ לָקִישׁ בַּהֲדֵיהּ בַּשּׁוּק, יְהַבוּ לֵיהּ עִיסְקָא בְּלֹא סַהֲדֵי** - מי שדיבר עם ריש לקיש בשוק בפרהסיא בטוחים היו האנשים בישרותו והיו נותנים לו מעות ללא עדים, ולפיכך נזהר ריש לקיש מלדבר אף עם רבי אלעזר, אם כן, וכי **בַּהֲדֵי רַבָּה בַּר בַּר חָנָה** שמעלתו פחותה משל רבי אלעזר **מִשְׁתָּעֵי.** מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא, שְׁדֵי גַּבְרָא בֵּינַיְיהוּ** - הטל והחלף אדם ביניהם במעשה ההוא, **אוֹ** שֶׁ**רֵישׁ לָקִישׁ הֲוָה** הרוחץ, **וּזְעִירִי** הוא שהושיט לו את ידו, **אוֹ** שֶׁ**רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה הֲוָה** המושיט יד **וְרַבִּי אֶלְעָזָר** היה הרוחץ.

רש"י

סנינא לכו — לכל בני בבל שלא עלו בימי עזרא, ומנעו שכינה מלבוא מלשוב לשרות בבית שני. **נמשלתם ככסף** — שאינו נרקב, כך לא הייתם חסרים שכינה. **כדלתות** — שער שיש בו שני דלתות, פותח אחד וחבירו סוגר, כך עליתם לחצאין. **שהרקב שולט בו** — מקצתו תולעת אוכלתו מתוכו ומקצתו קיים, כך קצת חזון שכינה היה שם, וכולו לא היה. **מאי ארז** — מאי נמשלתם לארז דקאמר? אמר עולא: סמגור — שם תולעת. **מאי סמגור** — כלומר, למה נמשלו בבית שני לסמגור לענין שריית שכינה? **אמר רבי אבא בת קול** — נשתייר להו, כאשר נשאר מן הארז מקצת מועט. **שדי גברא בינייהו** — או הרוחץ תחליף, או הפושט היד. אי ר' שמעון בן לקיש הוה הרוחץ — זעירי פשט לו היד, או רבה בר בר חנה פשט לו היד — ורבי אלעזר היה הרוחץ.

"ואהבת לרעך כמוך" הוא פרוש וביאור על "ואהבת את ה' אלוקיך".

ממשיכה הברייתא: וּמוֹדֶה רַבִּי מֵאִיר אפילו בנסרים שיש בהם ארבעה טפחים, שֶׁאִם יֵשׁ בֵּין נֶסֶר לְנֶסֶר חלל ריק כְּמִלֹּא רחבו של נֶסֶר, שְׁמֹנֵיתַ פַּסָּל – פסולת גורן ויקב, שהוא סכך כשר, בֵּינֵיהֶם – בחלל שבין נסר לנסר, וְהסוכה כְּשֵׁרָה. מבארת הגמרא את הקושיא: כְּשֶׁלְּמָא לְמַאן דְּאָמַר שסכך פסול בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין מִן הַצַּד פוסל רק בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, מִשּׁוּם הָכִי מובן שאם מניח פסל בין נסר לנסר כְּשֵׁרָה, כיון שאין כאן ארבע אמות של סכך פסול, ומותר לישן תחת הסכך הכשר. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שסכך פסול בָּאֶמְצַע הסוכה פוסל בְּאַרְבָּעָה טפחים, אַמַּאי סוכה זו כְּשֵׁרָה, הרי נסר רחב ארבעה טפחים הפסול לסיכוך פוסל את כל הסוכה ואיך מועיל מה שמניח פסל ביניהם. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְחוֹשֻׁעַ, הָכָא – מה שהכשירה הברייתא, בְּסוּכָּה דְּלֵא הֲוָיָא – שאין בה אֶלָּא שְׁמֹנֶה אמות מְצוּמְצָמוֹת עַסְקִינָן, שהם ארבעים ושמונה טפחים, וְיָהִיב – מדובר שהניח נֶסֶר רחב ארבעה טפחים סמוך לדופן וּלְאַחֲרָיו פַּסָּל ארבעה טפחים, וְעוד נֶסֶר רחב ארבעה וּפַסָּל ארבעה, וְעוד נֶסֶר ארבעה וּפַסָּל ארבעה, כל זה מֵהַאי גִּיסָא – מצידה האחד של הסוכה עד אמצעה [נמצא שממלא עשרים וארבעה טפחים מרוחב הסוכה]. וְאחר כך מניח נֶסֶר רחב ארבעה טפחים וּפַסָּל ארבעה טפחים וְלאחריו עוד נֶסֶר רחב ארבעה וּפַסָּל ארבעה וְלאחריו עוד נֶסֶר ארבעה וּפַסָּל ארבעה, גם מֵהַאי גִּיסָא – מצידה השני של הסוכה, ונמצא שמילא את כל רוחב הסוכה, ובאופן זה כשירה, דְּכיון שהניח כסדר הזה מכל צד, הָווּ לְהוּ – נמצא שיש שְׁנֵי פְּסָלִין [־סכך כשר], ברוחב שמונה טפחים בָּאֶמְצַע הסוכה, וְאִיכָּא שיעור הֶכְשֵׁר סוּכָּה בָּאֶמְצַע – שמכל צד יש עשרים טפחים עד הסוכה הכשירה [נסר, פסל, נסר, פסל, ונסר], וכיון שהם פחות מארבע אמות הסוכה כשירה מדין דופן עקומה, אמנם באופן שהסכך הפסול רחוק יותר מארבע אמות מן הדופן, או שאין שבעה טפחים סכך כשר באמצע, פוסל הסכך הפסול בארבעה טפחים.

אָמַר אַבָּיֵי, אֲוִיר שְׁלֹשָׁה טפחים הפוסל את הסוכה כמבואר לעיל (יז.), אם הוּא בְּסוּכָּה גְּדוֹלָה [שלבד האויר יש בה שיעור סוכה] וּכדי להכשירה מִיעָטוֹ – את האויר, בֵּין אם מיעטו בְּקָנִים שהם סכך כשר, וּבֵין אם מיעטו בְּשַׁפּוּדִין שהם סכך פסול, הֲוֵי מִיעוּט והסוכה כשרה, שאין הסכך הפסול והאויר מצטרפים לפסול את הסוכה, כשאין בכל אחד מהם שיעור לפסול בפני עצמו. אבל אויר שלושה טפחים בְּסוּכָּה קְטַנָּה של שבעה טפחים, דווקא אם ממעט את האויר בְּקָנִים שהם סכך כשר, הֲוֵי מִיעוּט והסוכה כשירה, שכיון שהאויר פחות משלושה טפחים אומרים לבוד ובאילו הכל מסוכך בסכך כשר, אבל אם ממעטו בְּשַׁפּוּדִין שהם סכך פסול, לֵא הֲוֵי מִיעוּט והסוכה פסולה, שאין האויר והשפודים מצטרפים להשלים את שיעור הסוכה, נמצא שאין בסוכה זו סכך כשר שבעה טפחים. מוסיפה הגמרא: וְהָנֵי מִילֵּי שאם יש אויר פחות משלושה טפחים בשירה, דווקא כשהאויר מִן הַצַּד – סמוך לדופן הסוכה, שבזה נאמר דין לבוד ונחשב כאילו יש שם סכך כשר, אֲבָל אם יש אויר פחות משלושה בָּאֶמְצַע הסוכה, פְּלִיגֵי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא האם נאמר באופן זה דין לבוד, חַד – רבינא אָמַר, יֵשׁ לָבוּד בָּאֶמְצַע, ולכן גם כשהאויר באמצע הסוכה נחשב כאילו סתום וכשירה, וְחַד – רב אחא אָמַר, אֵין לָבוּד בָּאֶמְצַע, והאויר שבאמצע חוצץ בין שני חלקי הסכך ונמצאים שני חלקי הסוכה ללא שלוש דפנות.

מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מה מקורו דְּמַאן דְּאָמַר שֵׁיֵשׁ דין לָבוּד גם בָּאֶמְצַע, דְּתַנְיָא, קוֹרָה הַמונחת על פתח המבוי להתירו בטלטול, וּיוֹצְאָה מִכּוֹתֶל זֶה וְאֵינָהּ נוֹגַעַת בְּכוֹתֶל אַחֵר שכנגדו, אלא רחוקה ממנו מעט, וְכֵן מבוי שיש לו שְׁתֵּי קוֹרוֹת, אַחַת יוֹצְאָה מִכּוֹתֶל זֶה וְאַחַת יוֹצְאָה מִכּוֹתֶל אַחֵר כנגדה, וְאֵינָן נוֹגְעוֹת – הקורות זו בָּזוֹ, אם הוא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טפחים בין הקורה לכותל או לקורה שכנגדה, נחשב החלל כסתום מדין לבוד, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת, אולם אם יש שְׁלֹשָׁה טפחים בין הקורה לכותל או לקורה שכנגדה, צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת כדי שיהיו הקורות מעל כל פתח המבוי. הרי שאומרים לבוד אף בשתי קורות שיש ביניהם פחות משלושה דהיינו באמצע המבוי. מבארת הגמרא: וְאִידָּךְ – החולק וסובר שאין לבוד באמצע, יישב ברייתא זו ויאמר שאכן בדינים דאורייתא כגון סוכה, לא למדנו מהלכה למשה מסיני אלא לבוד מן הצד ולא באמצע, אבל שַׁאנִי קוֹרוֹת, דְּרַבָּנָן הם שאמרו שצריך להניח היכר בראש המבוי, ומהתורה מותר לטלטל במבוי גם ללא הקורות, ולפיכך הקלו שמועיל לבוד אף באמצע.

מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר שאֵין לָבוּד בָּאֶמְצַע, דְּתַנְיָא, אֲרוּבָּה – חלון בגג שֶׁבַּבַּיִת, וּבָהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח – יש בה חלל של טפח על טפח, אם יש טוּמְאָה של מת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, כּוּלּוֹ טָמֵא – כל הכלים שבתוך הבית נטמאים בטומאת אוהל, אולם מַה שֶּׁכְּנֶגֶד הָאֲרוּבָּה מתחתיה, נחשב שאינו בתוך האוהל וְטָהוֹר, שכיון שאינה מקורה אינה נחשבת להמשך האוהל. וכן אם נמצאת הַטּוּמְאָה כְּנֶגֶד הָאֲרוּבָּה – מתחתיה, נחשבת הארובה למקום בפני עצמו ואין כאן אוהל כלל על הטומאה, וְכָל הַבַּיִת כּוּלּוֹ טָהוֹר – כל הכלים שנמצאים בבית טהורים. וכן אם אֵין בָּאֲרוּבָּה שיעור פּוֹתֵחַ טֶפַח – טפח על טפח, אם נמצאת הַטּוּמְאָה בַּבַּיִת, כל הכלים שבתוך הבית נטמאים באוהל המת, ומה שכְּנֶגֶד הָאֲרוּבָּה טָהוֹר. ואם נמצאת הַטּוּמְאָה כְּנֶגֶד הָאֲרוּבָּה, נחשבת הארובה למקום בפני עצמו, וְכָל הַבַּיִת כּוּלּוֹ טָהוֹר כיון שהבית אינו מאהיל על הטומאה. ומכך שאף על פי שפתח הארובה פחות משלושה טפחים, אין אומרים לבוד להחשיבו כאילו הוא סתום ויטמא מה שתחת הארובה עם כל מה שבבית מדין אוהל, יש להוכיח שאין לבוד באמצע. מבארת הגמרא: וְאִידָּךְ – החולק וסובר שיש לבוד באמצע, יישב משנה זו ויאמר שבכל התורה יש לבוד אף באמצע, וְשַׁאנִי הֲלָכוֹת טוּמְאָה שאין בהם לבוד באמצע, משום דְּהָכִי גְּמִירֵי לְהוּ הלכה למשה מסיני.

הגמרא חוזרת לדין דופן עקומה: דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעַאי, בַּיִת שֶׁנִּפְחַת גגו באמצעו וְסִיכֵּךְ עַל גַּבָּיו – על גבי המקום שנפחת, הסוכה כְּשֵׁרָה מדין דופן עקומה, שנחשבת תקרת הבית כאילו היא המשכו של הדופן. אָמַר לְפָנָיו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, רַבִּי, פָּרֵישׁ – פרש את דבריך, שהרי לא בכל האופנים הסוכה כשירה, אלא כָּךְ פֵּירֵשׁ אַבָּא – רבי יוסי, אם הסכך מרוחק מהדפנות אַרְבַּע אַמּוֹת, הסוכה פְּסוּלָה שבזה לא נאמר דין דופן עקומה, ורק אם הסכך מרוחק מהדפנות פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, הסוכה כְּשֵׁרָה משום דופן עקומה.

הגמרא מביאה דרשה נוספת שאמר עליה רבי ישמעאל דבר דומה: דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעַאי, אַבְרוּמָא – מין דגים קטנים, שַׁרְיָא – מותרים באכילה, ואין חוששים שמא מעורבים בהם שרצים, אף על פי שהם קטנים ואין השרצים ניכרים בהם. אָמַר לְפָנָיו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, רַבִּי, פָּרֵישׁ את דבריך, שהרי לא בכל המקומות דגים אלו מותרים, אלא כָּךְ אָמַר אַבָּא, אברומא שֶׁל מָקוֹם – נהר פְּלוּגֵי אֲסוּרָה, משום שמצויים שם שרצים טמאים ואינם ניכרים מרוב קוטנם ואינו יכול להפרישם, ואברומא שֶׁל מָקוֹם – נהר פְּלוּגֵי מוּתֶּרֶת, שאין השרצים מצויים באותו נהר ואין חשש שמא יאכל שרצים טמאים. וּכִי הָא – כמו שמצינו דְּאָמַר אַבָּיֵי, הַאי צַחְנְתָּא – דגים קטנים דְּכַב נַהֲרָא – שנמצאים בנהר ששמו ׳בב׳, שַׁרְיָא – מותרים באכילה. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא אין חוששים שיש בנהר זה דגים קטנים טמאים [שרצים], אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּרִדְיָפֵי מַיָּא – שהמים בנהר ׳בב׳ זורמים מהר, וְהַאי דָּג טָמֵא כֵּיוָן דְּחֵלֵית לֵיהּ חוּט הַשִּׁדְרָה, לֵא מָצֵי קָאֵים – אינו יכול להתקיים בנהר זה. אי אפשר לומר כן, וְהָא קָא חָזֵינָן דְּקָאֵי – הרי אנו רואים שדגים טמאים מתקיימים גם בנהרות הזורמים מהר, אֶלָּא תרצה לומר שהטעם הוא מִשּׁוּם דְּמָלְיְחֵי מַיָּא – שהמים של נהר ׳בב׳ מלוחים, וְהַאי דָּג טָמֵא כֵּיוָן דְּחֵלֵית לֵיהּ קִילְפֵּי – אין לו קשקשים, לֵא מָצֵי קָאֵי – אינו יכול להתקיים בו. גם זה אי אפשר לומר, וְהָא קָא חָזֵינָן דְּקָאֵי – הרי אנו רואים שדגים טמאים מתקיימים גם במים מלוחים, אֶלָּא הטעם שאין חוששים בנהר ׳בב׳ לדגים טמאים, הוא מִשּׁוּם דְּלֵא מַרְבָּה טִינְיָיהוּ – אין הטיט של נהר ׳בב׳ מגדל דָּג טָמֵא. וכן לגבי אברומא, אם הוא מנהרות שמגדלים שרצים טמאים אסור לאוכלו שמא יאכל שרצים טמאים כיון שאינם ניכרים מרוב

המשך בעמוד מה

רש"י

בהן, ואשיש בהן ארבעה נמי קאי. **אמאי כשרה** — בכל אחת מהנסרים שיש שיעור לפסל, היכא דליכא למישרייה בדופן עקומה. וזו כולה מבולבלת בהן, ואם גדולה היא — אותם שחוץ לארבע אמות פוסלות בה. **שאין בה אלא שמונה אמות מצומצמות** — לא פחות ולא יותר, שהן ארבעים ושמונה טפחים. וכגון ברישא והדר פסל, ונסר ופסל, ונסר ופסל מהאי גיסא — הרי עשרים וארבעה טפחים, הרי סיכוך עד אמצעה. וחוזר ומתחיל מצדה השני ועושה כמו כן, והוו להו שני פסלים באמצע, דאיכא הכשר סוכה. והרי שמונה טפחים הן. הלכך כשרה על ידי אותן שני פסלים. ותחת הנסרים לא יישן, והסוכה אינה נפסלת בהן, דאמרינן דופן עקומה עד הפסלים האמצעים, דהא פחות מארבע אמות הוא. ואם תאמר: בנסרים ופסלים הפחותים מארבעה לא מתכשרא בשנים האמצעים, דזימנין דליכא הכשר סוכה, ולרבי מאיר דאמר אף בשאין בהן, ארבע אין מסככין בהן היכי מתכשר בשיש בין נסר לנסר כמלא נסר — ההיא כולה כשרה, ואף תחת הנסרים, דהא ליכא ארבעה במקום אחד. והיכא פסיל ר' מאיר היכא דאיכא תרתי בהדדי דקסבר שני נסרים מצטרפים לארבע. **הוי מיעוט** — וכשרה, דלאו שיעור אויר יש, ולא שיעור סכך פסול יש. **בסוכה קטנה** — שיעור מצומצם. **בקנים הוי מיעוט** — דאמרינן לבוד, ואין כאן אויר. **בשפודין לא הוי מיעוט** — ואף על גב דלא מזה ולא מזה יש שיעור לפסול, מיהו כיון דאיכא שלשה טפחים בהדדי, דנפקי מהכשר סוכה — חשיבי באפי נפשייהו, ולא מצטרפין בהדה לאשלומה לשיעורא, וליתיה לשיעורא דסוכה. **והני מילי** — דאויר פחות משלשה לבוד ואינו פוסל בסוכה. **מן הצד** — דאמרינן הרי הוא כלבוד מן הדופן. **באמצע** — אויר בפחות משלשה, שלא בסמוך לדופן. **קורה היוצאה** — להתיר המבוי, ונתונה על רוחב פתח המבוי מכותל לכותל, וזו אינה מגעת לשני הכתלים. **וכן שתי קורות כו'** — ועל כרחך באמצע אויר פחות משלשה שלא בסמוך לדופן. **שאני קורה** — דכל איסור טלטול מבוי והלכות עירוב דרבנן הוא, דמדאורייתא לא בעי תיקון, הלכך הקילו בה הכי, דהם אסרו והם התירו. אבל סוכה דאורייתא, אי לא קים לן לבוד באמצע הלכה למשה מסיני — לא מצינן לאכשורה. **ארובה** — בגג היא. **כנגד ארובה טהור** — כלים שתחתיה טהורים — שאינו אהל המת. אלמא: אין לבוד באמצע למהוי כולה כסתום. **כל הבית כולו טהור** — שאין מאהיל על הטומאה כלום. **אין בארובה פותח טפח טומאה בבית כנגד ארובה טהור טומאה כנגד ארובה כל הבית כולו טהור** — סיפא גרסינן כי רישא, ובדברים אחרים יש ביניהם חילוק במשנה דאהלות. והכא לא מייתינן לה כולה, וזהו ראש הפרק "ארובה שבתוך הבית". **הכי גמירי להו** — מסיני, דאין לבוד באמצע. ומהלכה לא גמרינן מידי אחריתי, אלא ההוא דאתמר ביה. **רבי פריש** — את דבריך. **אברומא** — מין דגים קטנים, ואין שרצין ניכרין בהן. **של מקום פלוגי אסורים** — ששרצין גדילין באותו נהר, ומרוב קוטנם אין יכול להפרישם, שאינן ניכרים. **של מקום פלוגי מותרת** — שאין אותו נהר מגדל שרצים, כדמפרש. **צחנתא** = מין דגים קטנים. **דבב נהרא** — הנהר בב שמו. **רדיפי מיא** — קלות, וממהרות לרוץ. **חוט השדרה** — נותן כח באדם ובהמה ודגים להיות שדרתו עומדת בבריאות. **והא קחזינן דקאי** — בכמה נהרות הרדופין במימיהן. **קילפי** = קשקשים. **דלא מירבי טינייהו דג טמא** — אין טיט של אותו נהר מגדיל ומשקיץ שקצים ורמשים. **והאידנא כו'** — שהוסבו לתוכן עכשיו, והם מגדלין שקצים, ומהן יורדין לאותו נהר. **סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין** — כגון חצר המוקפת אכסדרה בדפרישית במתניתין, וסיכך באוירה של חצר, וסמך הסכך על שפת קירוי של אכסדרה. ואין מחיצות פנימיות מועילות לסוכה, דיש בתקרת האכסדרה יותר מארבע אמות. אבל לצד הסוכה יש לאכסדרה פצימין = עמודין כמין חלונות, וביניהם פחות משלשה — כשרה, דאמרינן בהו לבוד.

אמרינן

תוספות

אין לבוד באמצע — היינו למעלה, דדפנות מכשירין לעיל (ז,א) קנה קנה פחות משלשה. ומקורות מבוי פריך שפיר, דהיינו נמי למעלה. ופריך בין למאן דאמר פרק קמא דעירובין (יב,ב) קורה משום היכרא, בין למאן דאמר משום מחיצה. ואם תאמר: אם אין לבוד באמצע, אם כן צלתה מרובה מחמתה תיפסל עד שתהא מכוסה יפה ומעובה כמין בית, שלא יהא בה נקב! לאו פרכא היא, דהכא מיירי כשהאויר מהלך על פני כולה, ובסיכוך נחלקו לשנים. והא דאין סכך פסול פוסל בפחות מארבעה, ואף על גב דאין לבוד באמצע — לא דמי לאויר, דהא מה נפשך יתר משלשה — הרי יצא מתורת לבוד, ואפילו הכי אינו פוסל, לפי שאינו חשוב להיות חרצץ ומפסיק בינתים.

אין בארובה פותח טפח טומאה בבית כנגד ארובה טהור טומאה כנגד ארובה כל הבית כולו טהור — בסיפא גרסינן כי רישא, ובדברים אחרים יש ביניהם חילוק במסכת אהלות פרק עשירי, והכא לא מייתי לה, כולה שדרך הגמרא לקצר משניות של סדר טהרות.

סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין — במשנתנו פירש בקונטרס (לעיל יז,א): חצר המוקפת אכסדרה חצר זו מוקפת בתים, ופתוחים לה סביב משלש רוחות, ולפני הבתים עשוין אכסדראות סביב לשלש רוחות, והאכסדרה פתוחה היא ואין לה דופן לצד החצר, וזה סיכך על גבי אוירה של חצר, ואין דופן לסוכה זו אלא מחיצות הבתים המפסיקות בין הבתים לאכסדרה, ונמצא תקרת האכסדרה מפסקת סביב בין סכך לדפנות. ואם יש ברוחב האכסדרה ארבע אמות — פסולה, פחות מארבע אמות — כשרה, דאמרינן דופן עקומה. דוגמא לדבר קלויישטר"א של האומות, שיש לה אויר שיש בה עשבים, והקיף האכסדרה סביב לה. וכשיש בתקרת האכסדרה ארבע אמות, ויש לצד הסוכה פצימין לאכסדרה, עמודים כמין חלונות וביניהן פחות משלשה — כשרה, דאמרינן בה לבוד. וכשאין בה פצימין — פליגי, דאביי אמר: כשרה, דאמרינן פי תקרה יורד וסותם, דהוא עוביין של נסרים שבתקרה עובי ראשיהם הכלה לצד הסוכה יורד וסותם מכל צד, ורבא אמר: פסולה, לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם, כדמפרש טעמא לקמן. כך פירש בקונטרס. והא דאיצטריך ליה לאשמועינן שיש לה פצימין דכשרה על ידי לבוד — משום דלאידך לישנא קפסיל רבא, וקסבר דלא אמרינן הכא לבוד לפי שהפצימין לחלל האכסדרה נעשה, ולא לאויר החיצון, ולמאי

ומוֹדֶה רַבִּי מֵאִיר שֶׁאִם יֵשׁ בֵּין נֶסֶר לְנֶסֶר כִּמְלֹא נֶסֶר, שֶׁמַּנִּיחַ פֶּסֶל בֵּינֵיהֶם וּכְשֵׁרָה. כִּשְׁלָמָא לְמַאן דַּאֲמַר בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין מִן הַצַּד בְּאַרְבַּע אַמּוֹת - מִשּׁוּם הָכִי כְּשֵׁרָה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בָּאֶמְצַע בְּאַרְבָּעָה, אַמַּאי כְּשֵׁרָה? אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: הָכָא בְּסוּכָּה דְּלָא הָוְיָא אֶלָּא שְׁמֹנֶה מְצוּמְצָמוֹת עָסְקִינַן, וְיָהֵיב נֶסֶר פֶּסֶל, וְנֶסֶר וּפֶסֶל, וְנֶסֶר וּפֶסֶל מֵהַאי גִּיסָא, וְנֶסֶר וּפֶסֶל וְנֶסֶר וּפֶסֶל וְנֶסֶר וּפֶסֶל מֵהַאי גִּיסָא, דְּהָווּ לְהוּ שְׁנֵי פְסָלִין בָּאֶמְצַע, וְאִיכָּא הֶכְשֵׁר סוּכָּה בָּאֶמְצַע. אָמַר אַבָּיֵי: אֲוִיר שְׁלִשָׁה בְּסוּכָּה גְּדוֹלָה וּמִיעֲטוֹ בֵּין בְּקָנִים בֵּין בְּשַׁפּוּדִין - הָוֵי מִיעוּט. בְּסוּכָּה קְטַנָּה, בְּקָנִים - הָוֵי מִיעוּט, בְּשַׁפּוּדִין - לָא הָוֵי מִיעוּט. וְהָנֵי מִילֵּי מִן הַצַּד. אֲבָל בָּאֶמְצַע - פְּלִיגִי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא. חַד אָמַר: יֵשׁ לָבוּד בָּאֶמְצַע, וְחַד אָמַר: אֵין לָבוּד בָּאֶמְצַע. מַאי טַעְמָא דְּמַאן דַּאֲמַר יֵשׁ לָבוּד בָּאֶמְצַע - דְּתַנְיָא: קוֹרָה הַיּוֹצֵאָה מִכּוֹתֶל זֶה וְאֵינָהּ נוֹגַעַת בְּכוֹתֶל אַחֵר, וְכֵן שְׁתֵּי קוֹרוֹת אַחַת יוֹצֵאָה מִכּוֹתֶל זֶה וְאַחַת יוֹצֵאָה מִכּוֹתֶל אַחֵר, וְאֵינָן נוֹגְעוֹת זוֹ בָזוֹ, פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת, שְׁלֹשָׁה - צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת. וְאִידָּךְ: שָׁאנֵי קוֹרוֹת דְּרַבָּנַן. מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר אֵין לָבוּד בָּאֶמְצַע - דְּתַנְיָא: אֲרוּבָּה שֶׁבַּבַּיִת וּבָהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח, טוּמְאָה בַּבַּיִת - כּוּלּוֹ טָמֵא, מַה שֶּׁכְּנֶגֶד אֲרוּבָּה - טָהוֹר. טוּמְאָה כְּנֶגֶד אֲרוּבָּה - כָּל הַבַּיִת כּוּלּוֹ טָהוֹר. אֵין בָּאֲרוּבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח, טוּמְאָה בַּבַּיִת כְּנֶגֶד אֲרוּבָּה - טָהוֹר, טוּמְאָה כְּנֶגֶד אֲרוּבָּה - כָּל הַבַּיִת כּוּלּוֹ טָהוֹר. וְאִידָּךְ: שָׁאנֵי הִלְכוֹת טוּמְאָה דְּהָכֵי גְּמִירִי לְהוּ. דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי: בַּיִת שֶׁנִּפְחַת וְסִיכֵּךְ עַל גַּבָּיו - כְּשֵׁרָה. אָמַר לְפָנָיו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסִי: רַבִּי, פָּרֵישׁ! כָּךְ פֵּרֵשׁ אַבָּא: אַרְבַּע אַמּוֹת - פְּסוּלָה, פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת - כְּשֵׁרָה. דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי: אַבְרוֹמָא שַׁרְיָא. אָמַר לְפָנָיו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסִי: רַבִּי פָּרֵישׁ! כָּךְ אָמַר אַבָּא: שֶׁל מָקוֹם פְּלוֹגִי - אֲסוּרָה, שֶׁל מָקוֹם פְּלוֹגִי - מוּתֶּרֶת! כִּי הָא דְּאָמַר אַבָּיֵי: הַאי צַחַנְתָּא דְּבַב נַהֲרָא שַׁרְיָא. מַאי טַעְמָא? אִילִּימָא מִשּׁוּם דִּרְדִיפֵי מַיָּא וְהַאי דָּג טָמֵא כֵּיוָן דְּלֵית לֵיהּ חוּט הַשִּׁדְרָה לָא מָצֵי קָאֵים, וְהָא קָא חָזִינַן דְּקָאֵי! אֶלָּא מִשּׁוּם דְּמַלִּיחֵי מַיָּא, וְהַאי דָּג טָמֵא כֵּיוָן דְּלֵית לֵיהּ קִילְפֵי לָא מָצֵי קָאֵי. וְהָא קָא חָזִינַן דְּקָאֵי! אֶלָּא מִשּׁוּם דְּלָא מַרְבֵּה טִינֵיהוּ דָּג טָמֵא. אָמַר רָבִינָא: וְהָאִידָּנָא דְּשָׁפְכִי נְהַר אֵיתָן וּנְהַר גְּמִדָּא לְהָתָם - אַסִּירָא. אִתְּמַר, סִיכֵּךְ עַל גַּבֵּי אַכְסַדְרָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ פַּצִּימִין - כְּשֵׁרָה. שֶׁאֵין לָהּ פַּצִּימִין, אַבָּיֵי אָמַר: כְּשֵׁרָה, וְרָבָא אָמַר: פְּסוּלָה. אַבָּיֵי אָמַר כְּשֵׁרָה, אמרינן:

תוספות

ולמאי דפירש בקונטרס דלאביי פי תקרה יורד וסותם מכל צד — קשה, דהא לבתר הכי מסיק דכי אפחית דופן אמצעית ונשתייר בסוכה שתי דפנות זו כנגד זו כמין מבוי מפולש, דבהא מודי אביי דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם — כל שכן כאן דאין לה דפנות כללו! ומיהו, בקונטרס חילק, משום דהתם מיירי בחצר בלא אכסדרה, דפירש: לדידך דאמרת פי תקרת אכסדרה יורד וסותם — תימא נמי בסוכה העשויה בחצר מסוכבת בנסרים עבים שאין רחבים ארבעה, ונפחת דופן האמצעי, ושנים מכאן ומכאן קיימין מכשרת לה נמי על ידי פי תקרה שלה, ותימא בה פי תקרת נסרים יורד וסותם! אמר ליה: בההיא מודינא לך, כיון דאויר פתוח לנגדה דמיא למבוי מפולש ועשוי לקפנדריא, ולבקעת רבים. משמע מתוך פירושו שרוצה לפסול יותר לפי שאויר החצר מקיף סביב לסכך, מהיכא דתקרת האכסדרה מקפת לו, משום דהאי דמי טפי למבוי מפולש מהאי. וסברא משונה היא. לפיכך נראה כי מעיקרא פליגי בסיכך על אכסדרה שאין לה פצימין, ביש לה שתי דפנות בהלכתן כמין גאם, מזרח ודרום או מזרח וצפון, דאורחא דמלתא למיעבד צניעות קצת, ואף על גב דאין כאן שלישית כלל שרי אביי על ידי פי תקרה. ורבא מקשה לאביי: דאילו היו שתים זו כנגד זו וליתא לאמצעית — אי הוה שרי לה על ידי פי תקרה. והאי דנקט "הפחית" — לאו דוקא, דהוא הדין אם נעשית כך מתחלה. ושמא כשנעשית כך מתחלה שייך ביה נמי לשון פחיתה. ואמר ליה אביי: בהא מודינא לך דלא אמרינן פי תקרה — משום דהוה כמבוי מפולש, דלית להו לרבנן פי תקרה, כדתנן בסוף "כל גגות" (עירובין צד,א) דפליגי בבונה עלייה על גבי שני בתים. ואפילו רבי יהודה דשרי התם — הני מילי גבי שבת, דאית ליה שתי מחיצות דאורייתא. אבל גבי סוכה דשלש מחיצות דאורייתא — מודה דמפולשות לא אמרינן בה פי תקרה יורד וסותם. ורבא דהוה מקשה סלקא דעתיה דאפילו לרבנן דלית להו פי תקרה התם, אמר אביי כאן פי תקרה יורד וסותם, מיגו דשייך לגבי אכסדרה שאינה מפולשת. דהוה אמרינן פי תקרה אם היתה צריכה, מהני נמי לגבי סוכה המפולשת. ומיהו, לפי מה שפירשתי קשיא: דמשמע פרק "כל גגות" (עירובין צג,א) דמפולשת מכשר נמי אביי, דאמר ליה רבא לאביי: ולא מצינן מחיצה לאיסור? והא סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין בשרה, ואלו השוה את פצימיה — פסולה! אמר ליה: לדידי — בשרה, לדידך — סילוק מחיצות היא. והשתא יש לה פצימין דהתם לא הוי כיש לה פצימין דהכא, דעל כרחך בההיא דהתם פליגי. וזהו פירוש דשמעתין דהתם לפי מה שפירש בקונטרס שם: דסיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין, יש לה שתי דפנות בהלכתן לארבה, ועשויה כמבוי, ובדופן שלישית קבועים עמודים בזויות, ויש להן טפח — בשרה, דתנן: שתים בהלכתן ושלישית אפילו טפח. ואפילו השוה את הפצימין, שבנה שתי מחיצות בתוכה אצל מחיצות הראשונות, ונמצאו פצימין עומדין בין שתי המחיצות מכאן ובין שתי המחיצות מכאן, ובתוך האכסדרה אין נראין — פסולה, דאין לה אלא שתי מחיצות — לדידי בשרה, דפליגא עלך בהא מילתא, דאפילו אין לה שום מחיצה דאית לי פי תקרה יורד וסותם, דסתם אכסדרה תחובין לו קורות מלמעלה מעמוד לעמוד, שעליהן נותנין את התקרה. והנך קורות יש להן פה, דהיינו תקרה שאינה עגולה אלא מרובעת. ולדידך נמי דאמרת פסולה — אין כאן מחיצה לאיסור, דהכא היינו טעמא שסילק מכאן את הפצימין ואת המחיצות הראשונות על ידי מחיצות הללו, ומעמידה על אלו לבדן. והשתא, לפי מה שחילק בקונטרס בין מפולשת לאויר החצר למפולשת לאכסדרה — ניחא. אבל לפי מה שפירשתי — קשיא! וצריך לומר: דשתי דפנות דהתם לאו במפולשות זו כנגד זו, אלא כמין גאם, כדפרישית. והפצימין במקום שלישית של טפח, וארבע פצימין לארבע זויות של אכסדרה, שכן דרך להושיב קורות מעמוד לעמוד לבנות עליהם תקרת האכסדרה. ואותן העמודים בולטין בראשי הדפנות במקום טפח, ובשהשוה פצימה שעשה מחיצות אחרות כנגד אותן שתים כמין גאם מבפנים לפצימין, ואינן נראין בתוך הסוכה. ומכל מקום, לאביי בשרה מכח פי התקרה אפילו ליכא מחיצות כלל. ומיהו, פצימין דשמעתין דפליגי בהו באידך לישנא מכח לבוד — צריך לאוקומי במוקפת פצימין הרבה, ואין שם מחיצות כלל, אלא הנך פצימין נעשין מחיצות לסוכה מכח לבוד. ואם באנו להשוותה לההיא דעירובין וביש לה שתי מחיצות והפצימין לזויות — צריכין אנו לומר שיש לכל זוית שני פצימין סמוכין זה לזה בתוך שלש, ואין בעובין טפח, אלא מכח לבוד. וכל שכן דניחא ליה טפי טעמא דרבא, דמצינן למימר דקסבר דגמירי טפח בלא לבוד, דלא אמרינן לבוד אלא למחיצות שלימות ולא למחיצה של טפח.

אכסדרה בבקעה — בפרק "כל גגות" (עירובין צד,ב) פירש בקונטרס: דנקט בבקעה משום דבבקעה הויא אכסדרה פרוצה מארבע רוחותיה, ועומדת קירויה על ד' יתידות. אבל בעיר — סתם אכסדראות סמוכות לבית או לחצר, ודופן הבית סותמתה מאחריה. ומודה שמואל התם דיורד וסותם. וזהו כפי גרסתו דגריס בשילהי "כל גגות" (עירובין צד,ב): ומי אית ליה לשמואל פי תקרה יורד וסותם? ומשני: כי לית ליה — בארבע, אבל בשלש — אית ליה. ופירש שם בקונטרס: כי לית ליה בארבע — במקום שצריך לעשות ארבע מחיצות, בסתימת פי תקרה, כגון אכסדרה. אבל בשלש, אם היתה בה מחיצה אחת כהלכתה, ופי תקרה לשלש מחיצות — מכשר. וקשיא: דהא מוקמינן הכא אביי כרב, ולעיל קאמר אביי בההיא מודינא לך משום דהוה כמבוי מפולש. אלמא; דאפילו בשתי מחיצות לית ליה פי תקרה, כל שכן היכא דליכא כלל! ואם באנו לחלק משום דאיסור בקעה דהתם כרמלית דרבנן — אם כן לרבא נמי נימא הכי. ועוד, פליגי ר' יהודה ורבנן בסוף "כל גגות" (עירובין צה,א) גבי שתי מחיצות ברשות הרבים אי אמרינן פי תקרה או לא, וגבי בקעה אמר רב: פי תקרה אפילו בלא מחיצות, אם לא משום דזה מדאורייתא וזה מדרבנן. ורבינו תם גריס איפכא, וכן רבינו חננאל: כי לית ליה בשלש. כלומר: כשאין בו כי אם שלש מחיצות, והרביעית פרוצה במלואה דסתם אכסדרה כך היא, כדאמרינן בשלהי "לא יחפור" (בבא בתרא כה,ב): עולם לאכסדרה הוא דומה, ורוח צפונית אינה מסובבת. ואמר ב"הקומץ רבה" (מנחות כט,ב): מפני מה נברא העולם בה"א — מפני שדומה לאכסדרה, שכל הרוצה לצאת יצא. אבל בארבע, כשיש שם ארבע מחיצות כגון שיש ברביעית שני לחיים ומשהו, דאיכא שם מחיצה אף על פי שפרוצה ביתר מעשר — אית ליה פי תקרה. ורב, אפילו פרוצה במלואה, ואפילו בשתי מחיצות אית ליה פי תקרה, ובלבד שלא יהא מפולש, מדקפריך בשלהי "כל גגות" (עירובין צד,ב) גבי וכן בית שנפרץ משתי רוחות. מאי שנא מרוח אחת — דאמרינן: פי תקרה יורד וסותם, משתי רוחות נמי, אמרינן: פי תקרה יורד וסותם! ומשני רב: כגון שנפרץ בקרן זוית, דקירויו באלכסון. והדתניא התם לעיל בההוא פירקא (צג,א): בית שחציו מקורה, וחציו אינו מקורה גפנים כאן — מותר לזרוע כאן, דאמרי' פי תקרה יורד וסותם, אף על גב דליכא התם שם ארבע מחיצות! אין לדמות כלאים לשבת, דאפילו פאות מותר לכלאים. כדאמרינן פרק קמא דעירובין (יא,א). והאי דנקט הכא בבקעה לפירוש רבינו תם — יש לפרש דנקט בקעה שהוא מקום איסור טלטול, דבקעה שהיא כרמלית. אי נמי, משום דאיירי נמי באכסדרה שיש לה שתי מחיצות, דהתם נמי אית ליה לרב פי תקרה ובלבד שלא תהא מפולשת, כדפרישית. ואי הוה נקיט אכסדרה שבחצר — הוה משמע דווקא כשיש לה שלש מחיצות, דסתם אכסדרה שבחצר מושכת בכל אורך שבחצר או ברוחב, אלא שהיא עד אמצע החצר, ופרוצה במלואה לפנים.

אחרי

והיה עקב תשמעון, דעקב קאי על עקבתא דמשיחא, שלמות עבודתנו הוא (בעיקר) על-ידי הבירור דחושך הגלות, ובפרט החושך דעקבתא דמשיחא.

ממאמר (א) שבת פרשת עקב ה'תשכ"ז

רש"י

אָמְרִינַן: פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם. רָבָא אָמַר פְּסוּלָה, לָא אָמְרִינַן: פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְאַבַּיֵי: לְדִידָךְ דַּאֲמַרְתְּ פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם - אֲפִילּוּ הִפְחִית דּוֹפֶן אֶמְצָעִי! אֲמַר לֵיהּ: מוֹדִינָא לָךְ בְּהַהִיא, דַּהֲוָה לֵיהּ כְּמָבוֹי הַמְפוּלָּשׁ. לֵימָא אַבַּיֵי וְרָבָא בִּפְלוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל קָמִיפַּלְגִי, דְּאִתְּמַר: אַכְסַדְרָה בְּבִקְעָה, רַב אָמַר: מוּתָּר לְטַלְטֵל בְּכוּלּוֹ, דְּאָמְרִינַן פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵין מְטַלְטְלִין בָּהּ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, דְּלָא אָמְרִינַן פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם. אַלִּיבָּא דִּשְׁמוּאֵל - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי.

כי

אמרינן פי תקרה יורד וסותם — מכל צד. **רבא אמר פסולה לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם** — כדמפרש טעמא לקמן. פי תקרה = עוביין של נסרים בחודן, וכן עובי ראשיהן הכלה לצד סוכה. **לדידך דאמרת פי תקרת אכסדרה יורד וסותם** — תימא הכי נמי בסוכה העשויה באמצע חצר, ומסוכך בנסרים עבים שאין רחבים ארבע, ונפחת דופן האמצעי, ושנים מכאן ומכאן קיימין — מכשרת לה נמי על ידי פי תקרה שלה, ותימא בה פי תקרת נסרים יורד וסותם! **מודינא לך בההיא** — דכיון דאויר פתוח לנגדו, דומיא דמבוי מפולש ועשוי לקפנדריא = לבקיעת רבים. **לימא אביי ורבא** — קא סלקא דעתיה טעמא דרבא משום דקסבר בחד דופן או בשנים אמרינן יורד וסותם, אבל בכל צד לא אמרינן. **בבקעה** — להכי נקט בבקעה, דמתוך שאינה סמוכה לבית אין לה דפנות, שאין עושין דפנות לשם אכסדרה, אבל פעמים שעושין אותה לפני הבית, ודופן הבית סותמה מאחריה. **לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם** — וטעמא מפרש בעירובין (צד,ב): בארבע דפנות לית ליה, אבל אם היתה שם דופן שלימה — אית ליה יורד וסותם באחרנייתא. לימא כו' אביי כרב ורבא כשמואל. **אליבא דשמואל כולי עלמא לא פליגי** — כך פירש סוגיא זו: בכל מקום שיכול להעמיד דברי אחד מהן שלא במחלוקתן של אחרים, ודברי השני אינו יכול להעמיד אלא במחלוקת אומר כן: אליבא דשמואל — ודאי בדקאמרת הוא, דרבא לחודיה הוא דאמר כשמואל, ואביי אינו יכול להעמיד דבריו כשמואל. ואליבא דשמואל לא פליג אביי למימר כשרה; דמה לענין שבת דמחיצות פי תקרה לחלל אכסדרה עבידי, שהתקרה לצורך אכסדרה נעשית — לא שרי להו שמואל בסתימת פי תקרה, כל שכן לענין סוכה, שלא לשם סוכה נעשה, שהרי חוץ לחללה של אכסדרה היא נעשית, ומחיצות לצורך תוכן עשויות, ולא לצורך חוצה להן.

כי

שכיון שהניח את הסכך על תקרת האכסדרה ושפת התקרה של האכסדרה ניכרת בתוך הסוכה, **אַמְרִינָן** כאילו **פִּי** [־שפת] **הַתִּקְרָה** של האכסדרה **יוֹרֵד כלפי** מטה **וְסוֹתֵם** – ונחשב שיש שם דופן. **וְרָבָא** חלק **וְאָמַר** שסוכה זו **פְּסוּלָה**, משום שסובר **שלא אַמְרִינָן** כאילו **פִּי הַתִּקְרָה** של האכסדרה **יוֹרֵד וְסוֹתֵם**, ונמצאת הסוכה ללא דפנות, ולהלן יבואר טעמו.

אָמַר – שאל **לֵיהּ רָבָא לְאַבַּיֵי, לְדִידְךָ** – לשיטתך **דְּאָמְרַתְּ פִּי תִּקְרָה** של האכסדרה **יוֹרֵד וְסוֹתֵם**, האם גם בסוכה העומדת בחצר ומסוככת בנסרים עבים נאמר דין זה **שֶׁאֲפִילּוּ** אם **הַפְּחִית** – הסיר את **הַדּוֹפֶן הָאֶמְצָעִי** ונעשית הסוכה כמין מבוי מפולש, שכשירה משום שאומרים שפי הנסרים העבים יורד וסותם ונחשב כאילו יש דופן ברוח השלישית. **אָמַר לֵיהּ** אביי לרבא, גם לשיטתי שאומרים פי תקרה יורד וסותם, זה דווקא באכסדרה והדומה לה שהסוכה סתומה בכל רוחותיה על ידי מחיצות הבית ואין בה מעבר לרבים, אלא שאין לה דפנות, ולזה מועיל פי תקרה יורד וסותם, אולם באופן שהסוכה עומדת באמצע החצר ולאחר שהסיר את הדופן ברוח האמצעית יש מעבר לרבים בתוך הסוכה, **מוֹדִינָא לָךְ בְּהַהִיא** – בסוכה זו שהיא פסולה, משום **דַּהֲוָה לֵיהּ** סוכה זו **כְּמָבוֹי הַמְּפוּלָּשׁ**, שכיון שהיא עשויה להילוך הרבים, לא מועיל בה דין פי תקרה יורד וסותם, כיון שמתבטלים מחיצותיה.

הגמרא הבינה שטעמו של רבא שלא אומרים פי תקרה יורד וסותם בסיכך על גבי אכסדרה, הוא משום שסובר שאין דין פי תקרה יורד וסותם אלא בדופן אחת או שתים, כששאר הדפנות עשויות כהלכתן, אבל בסוכה שאין בה שום דופן כהלכתה כגון שסיכך על גבי אכסדרה, אין אומרים פי תקרה יורד וסותם מכל צד.

מבררת הגמרא: **לֵימָא** – האם נאמר **שאַבַּיֵי וְרָבָא** שחולקים האם אומרים פי תקרה יורד וסותם, **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל קָמִיפְּלְגִי** – נחלקו במחלוקת רב ושמואל לעניין טלטול בשבת באכסדרה שנמצאת בבקעה, **דְּאִתְּמַר, אַכְסַדְּרָה** הנמצאת **בְּבִקְעָה**, שאין לה דפנות כלל אלא גג העומד על ארבע יתדות, **רַב אָמַר מוּתָּר לְטַלְטֵל בְּכוּלּוֹ**, ואף על פי שבבקעה עצמה אסור לטלטל מדרבנן משום שדינה כברמלית, נחשבת האכסדרה לרשות היחיד בפני עצמה, משום **דְּאַמְרִינָן פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם**, ונחשבת כאילו מוקפת במחיצות מארבעת רוחותיה, ולכן מותר לטלטל בה בכל רשות היחיד. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין מְטַלְטְלִין בָּהּ** – באכסדרה **אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת**, משום שסבר שמואל **דְּלֵא אַמְרִינָן** באופן זה **פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם**, ונמצא שאין לאכסדרה זו מחיצות כלל, ומשום כך דינה כדין טלטול בכל הבקעה שהיא כרמלית ומותר לטלטל בה רק בתוך ארבע אמות. ואם כן נראה שאביי הסובר שאומרים פי תקרה יורד וסותם סובר כשיטת רב, ורבא סובר כשיטת שמואל.

דוחה הגמרא: אכן **אַלִּיבָּא דְּשְׁמוּאֵל** הסובר שלא אומרים פי תקרה יורד וסותם בארבע מחיצות, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** – גם אביי מודה שהוא הדין שבסוכה לא אומרים פי תקרה יורד וסותם בארבע מחיצות, ואם סיכך על גבי אכסדרה הסוכה פסולה, שכיון שאפילו לגבי בקעה שפי התקרה עשויה לצורך חלל האכסדרה סבר שמואל שלא אומרים פי תקרה יורד וסותם כדי להתיר טלטול בתוך חלל האכסדרה, כל שכן בענייננו לגבי סוכה שפי התקרה נעשתה לצורך החלל שתחת האכסדרה ולא לצורך הסוכה שחוצה לה, ודאי שיסבור שמואל שלא אומרים בגג האכסדרה 'פי תקרה יורד וסותם' להחשיב באילו יש מחיצות להכשיר את חלל הסוכה, והסוכה פסולה. ולכן אביי שמכשיר את הסוכה על ידי הדין של 'פי תקרה יורד וסותם' בארבע מחיצות, בודאי לא יכול לסבור כשמואל, אלא כרב הסובר שגם בארבע מחיצות אומרים 'פי תקרה יורד וסותם'.

אגרות קודש

ב"ה, ח' מנ"א, תשי"א

ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מהו"ר אברהם אלי' שי'

שלום וברכה!

בצער נודעתי מפטירת אשתו הרבנית מרת ברכה ניעשא ע"ה, ויה"ר שמכאן ולהבא לא ידע עוד מכל עגמ"נ וצער ח"ו, ובימים האלו דאבלות ישנה אשר בטח יהפכו במהרה בימינו לששון ולשמחה הנה גם אבלות חדשה תשכח מן הארץ והקיצו ורננו שוכני עפר.

זה עתה הביאו מבית הכריכה הקונטרס רשימות על מגילת איכה לכ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע ונוסף בו מאמר מכ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע מאמר מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ומאמר מכ"ק מו"ח אדמו"ר, ויה"ר שבזכות זה שע"י כת"ר יבוא המאור שבתורה ואור תורה באלפים מבתי בנ"י, הנה במדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה, יאיר גם אצלו באור טוב הנגלה והנראה ולראות רוב נחת מבתו וחתנו הרב שיחיו.

מצו"פ שני קונטרסים, ובטח יודיע להמשרד כמה עוד לשלוח לכת"ר שי'.

ויה"ר שב"ב נזכה ליעוד המקווה והפכתי אבלם לששון ויהפכו הימים האלו לששון ולשמחה, אכי"ר.

בברכה לברי' הנכונה ושיב"ט בזה.

נ. ב. מכתבו מג' תמוז בעתו נתקבל, ובטח כבר קבל כל הקבלות מהמשרד כפי הרשימה במכתבו הנ"ל.

אך רבא שסובר שאין אומרים 'פי תקרה יורד וסותם' בארבע מחיצות, אין צריך לומר שהוא סובר כשמואל, אלא אפשר שכולם סוברים כרב שאומרים 'פי תקרה יורד וסותם' גם בארבע מחיצות, לענין שיהא מותר לטלטל באכסדרה שבבקעה, וכי **פְּלִיגִי אַלִּיבָּא דְּרַב** – אם לדעתו אומרים 'פי תקרה יורד וסותם' בארבע מחיצות גם בסיכך על האכסדרה. **אַבָּיֵי** שמתיר סוכה זו, סובר **כְּרַב**, ודעתו שכן הדין גם לענין סוכה זו. **וְרָבָא אָמַר לְךָ** שאפילו רב לא מכשיר סוכה זו על ידי 'פי תקרה יורד וסותם', משום **שֶׁעַד כָּאן לֹא אָמַר רַב הָתָם** – באכסדרה, שאומרים פי תקרה יורד וסותם, **אֶלָּא** משום **דְּמִחִיצּוֹת לְאַכְסַדְּרָה הוּא דַּעֲבִידִי** – הקורות המונחים על ארבעה עמודים שהם פי התקרה, ומהם מתחילות המחיצות, נעשו לצורך חלל האכסדרה, ומשום כך יש לומר שפיהן יורד וסותם, ונחשב כאילו יש מחיצות לאכסדרה, **אֲבָל הָכָא** – בסוכה, דְּגג האכסדרה ופי תקרתו **לָאו לְהָכִי עֲבִידִי** – לא נעשו לצורך הסוכה שהיא בחלל שמחוץ לאכסדרה, אלא לצורך החלל שתחת האכסדרה, גם רב סובר **שלא** אומרים 'פי תקרה יורד וסותם', והסוכה פסולה.

תְּנַן – שנינו במשנה, **וְכֵן חָצֵר הַמּוּקֶּפֶת אַכְסַדְּרָה,** אם יש ברוחב האכסדרה ארבע אמות הסוכה פסולה, משום שאי אפשר לומר בזה 'דופן עקומה', ואין מחיצות הבית יכולים לשמש כדפנות הסוכה. מקשה הגמרא לשיטת אביי: **וְאַמַּאי** – מדוע סוכה זו פסולה, הרי אפילו אם אי אפשר להכשירה מדין דופן עקומה, **נִימָא** שהיא כשרה משום **שפִּי תִּקְרָה** של האכסדרה **יוֹרֵד וְסוֹתֵם** ונחשב כאילו יש דפנות לסוכה. מתרצת הגמרא: **תִּרְגְּמָהּ** – פירש **רָבָא** את המשנה **אַלִּיבָּא דְּאַבָּיֵי,** שמדובר **כְּשֶׁהִשְׁוָה אֶת קֵירוּיוֹ** – כשהניח את הסכך של הסוכה שווה לתקרת האכסדרה, ואין חורם של הנסרים נראה בתוך הסוכה, ולכך אי אפשר להכשירה משום פי תקרה יורד וסותם, וכל שיש בגג האכסדרה ארבע אמות, הסוכה פסולה, אכן אם הניח את הסכך הכשר על גג האכסדרה, וחורד הנסרים נראה בתוך הסוכה, כשרה אפילו אם יש בגג יותר מארבע אמות, משום 'פי תקרה יורד וסותם'.

בְּיִשִׁיבַת סוּרָא מַתְנֵי – למדו **לְהָא שְׁמַעְתָּא** – מחלוקת אביי ורבא **בְּהַאי לִישְׁנָא** כסוגיא שלמעלה, שאם יש פצימין לאכסדרה לבולי עלמא הסוכה כשרה, וכשאין לה פצימין נחלקו אביי ורבא אם אומרים 'פי תקרה יורד וסותם'. אולם **בְּיִשִׁיבַת פּוּמְבְּדִיתָא מַתְנֵי** – למדו את מחלוקת אביי ורבא באופן אחר, שאם **סִיכֵּךְ עַל גַּבֵּי אַכְסַדְּרָה שֶׁאֵין לָהּ פַּצִּימִין** – קנים שעומדים בסמוך זה לזה ויש ביניהם פחות משלשה טפחים, **דִּבְרֵי הַכֹּל** הסוכה **פְּסוּלָה,** שגם אביי מודה שאין אומרים בסוכה זו 'פי תקרה יורד וסותם', כיון שגג האכסדרה ופי תקרתו נעשו לצורך החלל שתחת האכסדרה, ולא לצורך הסוכה שמחוצה לה. ומחלוקת אביי ורבא היא, באופן שיֵשׁ **לָהּ** לאכסדרה **פַּצִּימִין** – קנים העומדים סמוכים זה לזה בפחות משלשה טפחים, **אַבָּיֵי אָמַר** שהסוכה **כְּשֵׁרָה,** ו**רָבָא אָמַר** שהסוכה **פְּסוּלָה.** מבארת הגמרא את טעם מחלוקתם: **אַבָּיֵי אָמַר** שהסוכה **כְּשֵׁרָה,** משום לבוד, שכיון שיש פחות משלשה טפחים בין קנה לקנה **אַמְּרִינָן לְבוּד,** ונחשב כסתום. ו**רָבָא אָמַר** שהסוכה **פְּסוּלָה,** שבאופן זה **לֹא אַמְּרִינָן לְבוּד,** כיון שקנים אלו נעשו לצורך חלל האכסדרה, ולא לצורך הסוכה שמחוצה לה, לא נאמרה בזה ההלכה של לבוד להכשיר את הסוכה. מסיימת הגמרא: **וְהִלְכְתָא** כרבא **כְּלִישְׁנָא קַמָּא** – כלשון תלמידי ישיבת סורא, שאם יש לה פצימין הסוכה כשרה מדין לבוד, וכשאין לה פצימין הסוכה פסולה, משום שאין 'פי תקרה יורד וסותם' כשלא נעשית התקרה לצורך חלל הסוכה.

רַב אַשִׁי אַשְׁכְּחֵיהּ – מצאו **לְרַב כַּהֲנָא, דְּקָא מְסַכֵּךְ** על סוכה שיש לה שתי דפנות בהלכתם סמוכים זה לצד זה, [כגון שהעמידם בצד מזרח ודרום], ואת הרוח השלישית של הסוכה סמך **עַל גַּבֵּי** תקרת **אַכְסַדְּרָה** שרחבה יותר מארבע אמות, **שֶׁאֵין לָהּ פַּצִּימִין** – קנים סמוכים זה לזה בפחות משלשה. **אָמַר לֵיהּ** רב אשי לרב כהנא, כיצד אתה מכשיר סוכה זו, האם **לֹא סָבַר מַר לְהָא דְּאָמַר רָבָא** לגבי סיכך על גבי אכסדרה, שרק אם **יֵשׁ לָהּ** לאכסדרה **פַּצִּימִין** הסוכה **כְּשֵׁרָה** מדין לבוד, אבל אם **אֵין לָהּ פַּצִּימִין** הסוכה **פְּסוּלָה,** שאין אומרים 'פי תקרה יורד וסותם', ונמצא שאין כאן אלא שתי דפנות. **אַחְוֵי לֵיהּ** – הראה רב כהנא לרב אשי, שהטעם שהכשיר סוכה זו משום שיש לסוכה דופן שלישית ברוחב טפח, אלא שדופן זו מונחת באופן שהיא **נִרְאֶה** רק **מִבִּפְנִים** – לעומדים בפנים הסוכה, **וְשָׁוֶה מִבַּחוּץ** – אינה נראית לעומדים מחוץ לסוכה. **אִי נַמִּי** הראה לו שהדופן השלישית שרוחבה טפח, מונחת באופן **שנִרְאֶה** רק לעומדים **מִבַּחוּץ** לסוכה, **וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים** – אינה נראית לעומדים בפנים הסוכה, כגון שהאכסדרה ארוכה יותר מהסוכה והניח את הדופן מחוץ לסוכה, ומשום כך לא הבחין רב אשי בדופן זו. מביאה הגמרא ראיה שדופן שנראית רק לעומדים מבחוץ כשרה: **דְּאִתְּמַר,** מבוי שהניח בו לחי בשווה למחיצת המבוי ובולט לרשות הרבים באופן **שנִרְאֶה** לעומדים **מִבַּחוּץ** למבוי, **וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים** – בתוך המבוי אינו בולט כלל ואינו נראה לעומדים שם, **נִידּוֹן מִשּׁוּם** לֶחִי, ומתיר לטלטל במבוי. מסיימת הגמרא: **וְלֶחִי, הֵיינוּ פַּצִּימִין** – כמו שלגבי לחי מועיל אפילו אם ניכר רק לעומדים בחוץ, הוא הדין לגבי סוכה שנחשבת דופן זו כפצימין, וכשרה:

תָּנָא, פָּסַל הַיּוֹצֵא מִן הַסּוּכָּה, נִידּוֹן כַּסּוּכָּה. מבארת הגמרא: **מַאי פָּסַל הַיּוֹצֵא מִן הַסּוּכָּה. אָמַר עוּלָּא,** כוונת הברייתא **לְקָנִים** של הסכך **הַיּוֹצְאִים לַאֲחוֹרֵי** הדופן האמצעי של **הַסּוּכָּה,** שמותר לשבת תחתיהם לישן ולאכול, ויש למקום זה דין סוכה כשרה. שואלת הגמרא: מדוע הפָּסָל כשר, **וְהָא** כדי להכשיר את הסוכה **בְּעֵינָן** שיהיו לה **שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת,** ובסכך שיוצא לאחורי הסוכה אין שלש דפנות. עונה הגמרא: מדובר **בִּדְאִיכָּא** בפָּסָל שלש דפנות, שגם הדפנות יוצאים לאחורי הסוכה עם הסכך שעליהם ולכן כשרה. שואלת הגמרא: **וְהָא** כדי להכשירה **בְּעֵינָן** שיהיה בפָּסָל שיעור **הֶכְשֵׁר סוּכָּה** – שבעה על שבעה טפחים. עונה הגמרא: מדובר **בִּדְאִיכָּא** בפָּסָל שיעור שבעה על שבעה טפחים. שואלת הגמרא: **וְהָא** כדי להכשיר מקום זה **בְּעֵינָן** שיהיה **צִלָּתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ.** מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** שיש בפָּסָל היוצא את כל דיני הסוכה, **מַאי לְמֵימְרָא** – מה באה הברייתא להשמיענו, הלא אין שונה מקום זה מכל סוכה כשרה. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – היה מקום לומר **שהוֹאִיל** וְהדופן האמצעי של הסוכה **לְגַוּאי עֲבִידִי** – עשוי לצורך הסוכה הפנימית, **וְלִבְרָאי לֹא עֲבִידִי** – אינו עשוי לצורך הפָּסָל שאחורי הסוכה, **אֵימָא לֹא** נכשיר את הפָּסָל היוצא, **קָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא שפָּסָל היוצא נידון כסוכה וכשר.

ביאור נוסף לברייתא: **רַבָּה וְרַב יוֹסֵף אָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, הָכָא** – בברייתא זו מדובר **בְּקָנִים** של הסכך **הַיּוֹצְאִים לִפְנִים מִן הַסּוּכָּה** – לצד פתח הסוכה, **וּמָשְׁכָא וְאָזְלָא חֲדָא דּוּפָן** – ורק דופן אחת מן הסוכה נמשכת ויוצאת כלפי חוץ **כַּהֲדֵיהוּ** – עם הסכך, וחידוש הברייתא הוא, **דְּמַהוּ דְּתֵימָא** כיון שאין הדופן השני נמשך עמה, נחשב הפָּסָל היוצא כסוכה בפני עצמה, וכיון שאין לה אלא דופן אחת, **הָא לֵית בָּהּ הֶכְשֵׁר סוּכָּה** – שאין בה שלש דפנות כהלכות סוכה כשרה, **קָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא, שפָּסָל היוצא נחשב כהמשך הסוכה, ונמצא שיש לו שלש דפנות כהלכתם וכשרה.

ביאור נוסף לברייתא: **רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא נִצְרְכָה** הברייתא להשמיענו שפָּסָל היוצא כשר, **אֶלָּא לְסוּכָּה שֶׁרּוּבָּהּ צִלָּתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ, וּמְעוּטָהּ** של הסוכה **חַמָּתָהּ מְרוּבָּה מִצִּלָּתָהּ, דְּמַהוּ דְּתֵימָא תִּפְסָל בְּהַהּ פּוּרְתָּא** – שאותו מקום שחמתה מרובה מצילתה פסול מלישב בו, **קָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא, שכיון שרוב הסוכה צלתה מרובה מחמתה, מתבטל מקום זה שיש בו חמתה מרובה מצלתה, ומותר לישב ולישן תחתיו. מבארת הגמרא: **וּמַאי יוֹצֵא** – מה כוונת הברייתא באומרה 'יוצא', הרי לפי ביאור זה אין הסכך יוצא מהסוכה, אלא כוונת הברייתא **שיוֹצֵא מֵהֶכְשֵׁר סוּכָּה** – הסכך בתוך הסוכה חסר ומועט, שאין כל הסכך מסוכך כהלכות סוכה כשרה, ואף על פי כן כשרה.

ביאור נוסף לברייתא: **רַבִּי אוֹשַׁעְיָא אָמַר, לֹא נִצְרְכָה** הברייתא

המשך בעמוד עה

רש"י

כי פליגי — אביי ורבא. **אליבא דרב** — ומילתיה דרבא לא דחיק לאוקמא בפלוגתא, דאפילו אליבא דרב פליג למיפסלה. **דמחיצות** — פי תקרה זה לשם אכסדרה נעשה להיות לו מחיצה לחלל זה, אבל לא להיות מחיצה לאויר שחוצה להן. ואילו מחיצה מעלייתא היא — הוה סמכינן עלה, אבל לאכשורה על ידי גוד אחית — לא. דכי אגמריה רחמנא למשה לגוד אחית — במחיצה העשויה לחלל שלה אגמריה, ולא לחוצה לה. ומיהו היכא דיש לה פצימין, אף על גב דלגוואי עבידן — לבוד בפחות משלשה כמחיצה סתומה היא. **תנן וכן חצר המוקפת אכסדרה** — וגג אכסדרה מפסיק בין מחיצות הבתים לאויר שסיכך עליו, אם יש ברוחב הגג ארבע אמות — פסולה, דתו לא מהני לה מחיצות הבתים. **אליבא דאביי** — במקום אביי ובשבילו, שתהא משנה זו מתורגמת לפי דבריו. **כשחשוה את קירויו** — שעשה קירויו נמוך, ולא נתן ראשי קנים על גבי תקרה שיהא פי תקרה נראה בה, אלא תלאן בשוה לפי הנסרים שאין חודן נראה בסוכה. כל תקרת גגותיהן חלקה ושוה היתה, ולא שיפוע בעין שלנו, אלא בתקרת עליות. **להא שמעתא** — דאביי ורבא. **דברי הכל פסולה** — דכיון דתקרה לחלל אכסדרה עשויה ולא לאויר שחוצה לה — אין פיה נעשה מחיצות לאויר. **יש לה פצימין** — בפחות משלשה. **אביי אמר כשרה אמרינן לבוד** — ואף על פי שהפצימין לחלל אכסדרה נעשו ולא לאויר החיצון — הויא לה מחיצה, דכל פחות משלשה סתימא מעלייתא היא ושדייה להכא ולהכא. **ורבא אמר פסולה** — דלבוד לאו מחיצה היא, אלא מהלכה למשה מסיני גמירי לה. וכי גמירי לה — להיות מחיצה לחלל הנעשה בשבילו, אבל למשדייה להכא ולהכא — לא. **והלכתא כלישנא קמא** — דרבא, ולא כלישנא בתרא. דלבוד אמרינן אפילו לאויר, אבל סתימת פי תקרה לא אמרינן אלא לחלל. **רב אשי אשכחיה לרב כהנא בו'** — סוכה זו שתים בהלכתן היו לה, דרום ומזרח. והשלישית סמוכה לאכסדרה, ולא היה עושה בה טפח שאמרו חכמים. **אחוי ליה** — שהיה פצים שבו טפח ויותר עומד אצל היוצא, אבל משוך רחבו לאחורי סוכה באורך, שהאכסדרה עודף על הסוכה ואינו נראה לתוכה, אלא עומד בשוה לדופן בסופו. **ושוה מבפנים** — לאותם העומדים בפנים אינו נראה, אבל לאותם העומדים באכסדרה להלן מכנגד הסוכה, ואין רואין את חללה — נראה רוחב פצים זה בהתחלת דופן שלישית לסוכה. **דאמר מר** — לענין מבוי שהכשירו בלחי: אם נתנו להלן מן הפתח, ששוה ובלה עובי הלחי עם אורך הדופן שבפנים, ונראה שהוא סוף הדופן שאינו בולט כלום לתוך חלל הפתח, אבל בולט הוא לצד רשות הרבים כנגדו או מן הצד וניכר לעומדים מבחוץ שאינו מן הדופן. **נידון משום לחי** — והכא נמי נידון משום דופן. **והיינו פצימה** — זהו פצים שלה. **לאחורי סוכה** — חוץ לדופן אמצעי,

כִּי פְּלִיגִי אַלִּיבָּא דְּרַב; אַבַּיֵי כְּרַב. וְרָבָא אָמַר לְךָ: עַד כָּאן לֹא אָמַר רַב הָתָם אֶלָּא דְּמִחִיצוֹת לְאַכְסַדְּרָה הוּא דַּעֲבִידִי, אֲבָל הָכָא דְּלָאו לְהָכִי עֲבִידִי - לָא. תְּנַן: וְכֵן חָצֵר הַמּוּקֶּפֶת אַכְסַדְּרָה. וְאַמַּאי? נַיְמָא פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם! תִּרְגֻּמָהּ רָבָא אֲלִיבָּא דְּאַבַּיֵי: כְּשֶׁהִשְׁוָה אֶת קֵירוּיוֹ. בְּסוֹרָא מַתְנֵי לְהָא שְׁמַעְתָּא בְּהַאי לִישָׁנָא. בְּפוּמְבַּדִּיתָא מַתְנֵי: סִיכֵּךְ עַל גַּבֵּי אַכְסַדְּרָה שֶׁאֵין לָהּ פַּצִּימִין - דִּבְרֵי הַכֹּל פְּסוּלָה. יֵשׁ לָהּ פַּצִּימִין, אַבַּיֵי אָמַר: כְּשֵׁרָה, רָבָא אָמַר: פְּסוּלָה. אַבַּיֵי אָמַר: כְּשֵׁרָה, אָמְרִינַן לָבוּד. רָבָא אָמַר: פְּסוּלָה, לָא אָמְרִינַן לָבוּד. וְהִלְכְתָּא כְּלִישָׁנָא קַמָּא. רַב אַשִׁי אַשְׁכַּחֵיהּ לְרַב כָּהֲנָא דְּקָא מְסַכֵּךְ עַל גַּבֵּי אַכְסַדְּרָה שֶׁאֵין לָהּ פַּצִּימִין. אֲמַר לֵיהּ: לָא סָבַר מָר הָא דְּאָמַר רָבָא: יֵשׁ לָהּ פַּצִּימִין - כְּשֵׁרָה, אֵין לָהּ פַּצִּימִין - פְּסוּלָה? אַחֲוֵי לֵיהּ נַרְאֶה מִבַּפְנִים וְשָׁוֶה מִבַּחוּץ. אִי נַמִּי: נַרְאֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבַּפְנִים. דְּאִתְּמַר: נַרְאֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבַּפְנִים - נִידּוֹן מִשּׁוּם לֶחִי, וְלֶחִי הַיְינוּ פַּצִּימִין. תָּנָא: פֶּסֶל הַיּוֹצֵא מִן הַסּוּכָּה נִידּוֹן כַּסּוּכָּה. מַאי פֶּסֶל הַיּוֹצֵא מִן הַסּוּכָּה? אָמַר עוּלָּא: קָנִים הַיּוֹצְאִים לְאַחוֹרֵי סוּכָּה. וְהָא בָּעֵינַן שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת! בְּדְאִיכָּא. וְהָא בָּעֵינַן הֶכְשֵׁר סוּכָּה! בְּדְאִיכָּא. וְהָא בָּעֵינַן צִלָּתָהּ מְרוּבָּה מַחֲמָתָהּ! בְּדְאִיכָּא. אִי הָכִי מַאי לְמֵימְרָא?! מַהוּ דְּתֵימָא: הוֹאִיל וּלְגַוּאֵי עֲבִידִי, וּלְבָרֵאי לָא עֲבִידִי - אֵימָא לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף אָמְרִי תַּרְוַויְיהוּ: הָכָא בְּקָנִים הַיּוֹצְאִים לִפְנִים מִן הַסּוּכָּה, וּמִשְּׁכָא וְאָזְלָא חָדָא דּוֹפֶן בַּהֲדֵיהוּ. מַהוּ דְּתֵימָא: הָא לֵית בָּהּ הֶכְשֵׁר סוּכָּה, קָא מַשְׁמַע לָן. רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְסוּכָּה שֶׁרּוּבָּהּ צִלָּתָהּ מְרוּבָּה מַחֲמָתָהּ, וּמְעוּטָהּ חַמָּתָהּ מְרוּבָּה מִצִּלָּתָהּ. מַהוּ דְּתֵימָא: תִּפְסֹל בְּהַךְ פּוּרְתָּא, קָא מַשְׁמַע לָן. וּמַאי יוֹצֵא - יוֹצֵא מֵהֶכְשֵׁר סוּכָּה. רַבִּי אוֹשַׁעְיָא אָמַר: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לִסְכָּךְ פָּסוּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה בְּסוּכָּה קְטַנָּה. וּמַאי יוֹצֵא - יוֹצֵא מִתּוֹרַת סוּכָּה. מַתְקִיף לָהּ רַב הוֹשַׁעְיָא: לֹא יְהֵא אֶלָּא אַוִּיר, וְאַוִּיר פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים בְּסוּכָּה קְטַנָּה מִי פָּסֵיל?! אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא: זֶה מִצְטָרֵף וּשְׁנַיִם תַּחְתָּיו, וְזֶה מִצְטָרֵף - וְאֵין שְׁנַיִם תַּחְתָּיו. וּמִי אִיכָּא מִידֵּי דְּאִצְטְרוּפֵי מִצְטָרֵף וְהוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ כָּשֵׁר? אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְיָשִׁיב: אִין,

תוספות

אחוי ליה נראה מבחוץ ושוה מבפנים — תימה: היאך הוא מועיל בסוכה, כיון דלא מינכר מבפנים שלישית של טפח? דאי משום מיגו, חדא — דאטו מי לא עבד רב כהנא סוכה אלא בשבת? ועוד: דלשלישית דאורייתא לא מהני מיגו, כדפירשתי לעיל. **לבראי** לא עבידי — פירש בקונטרס: דופן אמצעי זה לא נעשה לכך. וקשה: דממתניתין שמעינן ליה דכשר, דקתני: וכן חצר המוקפת אכסדרה, דאם אין מן הכותל לסיכוך ארבע אמות — כשרה, אף על גב דמחיצות בית לאו לבראי עבידי, כדאמרינן לעיל (יז,א). ונראה דאקנים היוצאים לאחורי סוכה קאי. ואית ספרים דגרסי בהדיא: מהו דתימא הני קנים לגוואי עבידי לבראי לא עבידי, סלקא דעתך לפוסלה לפי שאינה עשויה לצל, קא משמע לן דכשרה.

לא יהא אלא אויר — ופשיטא דכשר, דאפילו האויר החמור ממנו אינו נפסל בשיעור זה. אמר ליה רבי אבא: להכי אהני נידון בסוכה דאשמעינן לומר שישנים תחתיו, דאילו אויר פחות משלשה מצטרף להשלים שיעור הסוכה, אבל אין ישנים תחתיו, כך פירש בקונטרס. וקשיא: אמאי נקט ר' אושעיא סוכה קטנה? הא בסוכה גדולה נמי איצטריך לאשמועינן דישנים תחתיו! ודוחק הוא לומר דנקט סוכה קטנה משום דאשמעינן בה תרתי, דמצטרף וישנים תחתיו. ועוד קשה: דכל מקום חשבינן אויר פחות משלשה בסתום על ידי לבוד, ולא דמי לסכך פסול פחות משלשה דאין שייך לעשותו בסתום בסכך כשר, מאחר דיש בו סכך פסול. ועוד: מי יוכל להוזהר בסוכה מלאה נקבים שאין צלתה מרובה מחמתה אלא משהו, שלא ישן כנגד הנקבים? ונראה כספרים דגרסינן: התם אויר מצטרף, וישנים תחתיו. וזה — מצטרף, ואין ישנים תחתיו. כלומר: הא דאפשיטא דכשר — אפילו אויר החמור ממנו אינו נפסל בשיעור זה, אדרבה סכך פסול חמור ממנו, דאין ישנים תחתיו. והוה אמינא מטעם זה דאין מצטרף, כדתמצה בתר הכי "מי איכא מידי". ומיהו, קשיא מסיכבה בשפודין, דמכשירין בשיש ריוח ביניהן כמותן ואי אפשר שלא (יתן) כנגד השפודין! לכך צריך לפרש: בשיש הכשר סוכה בלא האויר ובלא הפסול — ישנים תחתיו בין בזה בין בזה, ולהכי נקט סוכה קטנה. ובירושלמי דברכות פרק "שלשה שאכלו" משמע דאויר מצטרף ואין ישנים תחתיו, כפירוש הקונטרס. וזה לשונו: אנן קיימין בסוכה וילפינן מטיט הנרוק, דתנינן תמן: הרחיק הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים — פסולה, פחות מכאן — כשרה. מהו לישן תחתיו? התיב ר' יצחק בן אלישב: הרי טיט הנרוק, שמשלים במקוה ואין מטבילין בו, אף הכא — משלים בסוכה ואין ישנים תחתיו.

טיט

אמר ליה רבי אבא: זה מצטרף ושנים תחתיו, וזה מצטרף - ואין שנים תחתיו. ומי איכא מידי דאצטרופי מצטרף והוא עצמו אינו כשר? אמר רבי יצחק בן אליישיב: אין,

טיט

שהוא אחוריה של הסוכה. **קנים** — מן הסכך. **והא בעינן הכשר סוכה** — שהיא שבעה טפחים. דעל כרחך סוכה באפי נפשה היא, ומובדלת מזו. **לבראי לא עבידי** — דופן אמצעי זה לא לכך נעשה, וגם שבצדדין תחלתן לשם סוכה נעשו, אלא שהכניס דופן אמצעי לתוכן [אחר] שראה שהיתה דייה בכך. **לפנים מן הסוכה** — לצד דופן רביעי הפתוח, משוכין ויוצאין להלן מאורך דפנות הצדדין. **וממשכא ואזלא חד דופן** — מדופני הצדדין בהדייהו. **מהו דתימא** — כיון דלא ממשיך דופן שני בהדה — מוכח מילתא דבאפיה נפשה היא, והא לית בה שבעה טפחים בהכשר סוכה. **קא משמע לן** — דמן סוכה הוא, והוי בשתים בהלכתן ושלישית אפילו טפח, דלא ממשכא עד הרביעית וכשרה. **הכי גרסינן לא נצרכה אלא לסוכה שרובה צלתה מרובה מחמתה ומיעוטה חמתה מרובה מצלתה. הכי גרסינן מהו דתימא תיפסל בהך פורתא. יוצא מהכשר** — שאינו מסוכך בהלכות סוכה. **מתורת סוכה** — שאפילו מין כשר אינו. **לא יהא אלא אויר** — ופשיטא דכשר, דאפילו אויר החמור ממנו אינו פוסל בשיעור זה. **אמר ליה רבי אבא** — להכי אהני נידון בסוכה דאשמעינן תנא, לומר שישנים תחתיו. דאילו אויר פחות משלשה מצטרף להשלים שיעור הסוכה, אבל אין ישנים תחתיו.

תוספות

טיט הנרוק יוכיח — פירש בקונטרס: כדתנן במסכת מקואות (פרק שביעי משנה א), ואלו מעלין ולא פוסלין: השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנרוק. ומעלין — היינו משלימין, אבל בפני עצמו — לא. וקשה: דמה יוכיח הוא זה? דאויר נמי בפני עצמו לא, ואין זה יוכיח, דטיט הנרוק בשעה שהוא משלים חזי לטבילה, ולא דמי לאויר דאין ישנים תחתיו אפילו בשעה שהוא מצטרף! ונראה דטיט הנרוק נמי, אפילו בשעה שמצטרף — אין מטבילין בו. והכי תנן במסכת מקואות פרק שני (משנה י): מקוה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט, ר' אליעזר אומר: מטבילין במים ואין מטבילין בטיט, ר' יהושע אומר: במים ובטיט. באיזה טיט אמרו — בטיט שהמים צפין על גביו, ואם היו המים מצד אחד — מודה רבי יהושע שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט. ואיזה טיט אמרו — בטיט שהקנה יורד מאליו, דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר: מקום שאין קנה המדה עומד, אבא אליעזר בן דלעאי אומר: מקום שהמשקולות יורדות, ר' אליעזר אומר: היורד בפי החביות, ר' שמעון אומר: הנכנס בשפופרת הנוד, רבי אלעזר בר צדוק אומר: הנמדד בלוג. ומיהו, קשה: דאמר ריש לקיש פרק שני דזבחים (כב,א): כל המשלים למי מקוה משלים למי ביור, ולרביעית אינו משלים. ופריך: למעוטי מאי? אילימא למעוטי טיט הנרוק — היכי דמי? אי דאין פרה שוחה ושותה ממנו — אפילו למקוה נמי אינו משלים. והשתא, אי איתא דטיט דפליגי ר' אליעזר ור' יהושע הוא טיט הנרוק, היכי שביק כל הני שיעורי דר' מאיר ור' יהודה ואבא אליעזר, וכולהו תנאי דמקואות, ונקט שיעורא דפרה שוחה ושותה ממנו דלא תנן? ושמא כל הנך שיעורי דהני תנאי בהכי תלי טעמייהו, דמר סבר דבהאי שותה, ובהאי אינה שותה. ואין שייך לומר ניחזי אנן, דאין כל הפרות שוות. והא דמשמע בפרק "כל הבשר" (חולין קו,א ושם) דמים שנפסלו משתיית בהמה טובל בהן כל גופו — לא נפסלו מחמת טיט איירי, אלא ממאיס ומסריח, ולא חזו לשתיית בהמה, אבל אין טיט מעורב בהן, ולכך כשרים לטבילה.

העושה סוכתו כמין צריף — בכי האי גוונא איירי, דלאחר שמשך השיפוע בגובה עשרה איכא עדיין במשך סוכה רוחב שבעה, דבענין אחר לא מכשרי רבנן. דהא בענין גבוה עשרה במשך שבעה בגובה עשרה. ואפשר כשיש שם משך שבעה בגובה עשרה, שאף תחת השיפוע שאין גבוה עשרה כשרה, כיון שישן בה ארבעה ברוחב. מידי דהוה אפסל שיוצא מן הסוכה לרבה ורב יוסף דלעיל, דמכשרי בקנים היוצאים מלפני הסוכה.

שאם הגביה מן הקרקע טפח — ועשה בנין זקוף טפח, והושיב עליו ראשו של שיפוע למטה. וכן הרחיק מן הכותל טפח שעשה בסמוך לכותל סכך רחב טפח, וסמך עליו ראש השיפוע העליון. ומתוך לשון הקונטרס משמע דאותו טפח שהגביה הרחיק, אפילו הוא אויר — כשרה, דנחשבו כסתום מטעם לבוד. דפירש הקונטרס: אם הרחיק ראש הסמוך לכותל מן הכותל טפח, והיתה סמוכה על יתידות. וקצת משמע כן בירושלמי: מודה רבי אליעזר לחכמים שאם היתה נתונה על ארבעה אבנים, או שאם היתה גבוהה מן הארץ פותח טפח — כשרה.

לסיכוך מסככין בה ואינה מקבלת טומאה — דכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן, דילפינן ממשכן, פרק "במה מדליקין" (שבת כח,א ושם). **כאן** בגדולה כאן בקטנה — לא משום דתהוי רישא בחדא וסיפא בחדא, אלא נקט ברישא עשאה לשכיבה בכל מחצלות, משום דאיכא מחצלת דסתמא לסיכוך. ובסיפא נקט עשאה לסיכוך בכל מחצלות, משום דאיכא מחצלת דסתמא לשכיבה. **אמר** רבא בגדולה כולי עלמא לא פליגי דסתמא לסיכוך — ולסיכוך דקתני מתניתין, בין בסוף מילתיה דתנא קמא בין בר' אליעזר, אסתמא קאי. והכי קאמר: עשאה לשכיבה בהדיא — מקבלת טומאה ואין מסככין בה, ואם אנו יכולין לומר בה שהוא לסיכוך, והיכי דמי כגון דלא פריש — מסככין בה, ואינה מקבלת טומאה, כך פירש בקונטרס. ודוחק לפרש דלהכי שיירה תנא קמא לקטנה ולא תנייה, משום דסבר גדולה דווקא הוא דאמרינן בה סתמא לסיכוך, הא קטנה — סתמא לשכיבה. ואתא ר' אליעזר למימר: קטנה כגדולה. וקשיא: דהשתא לא פליג ר' אליעזר אעיקר מילתיה דתנא קמא אלא אדיוקא! ונראה לפרש: דלא אתא רבא לשנויי אלא מילתיה דר' אליעזר, אבל מילתיה דתנא קמא — לעולם כדשנינן. ולסיכוך דקאמר ר' אליעזר — היינו כדפירש בקונטרס אם יכול לומר שהיא לסיכוך, כגון בסתם — טהורה, ומסככין בה.

רש"י

טיט הנרוק יוכיח — שראוי להריקו מכלי אל כלי, כגון שהוא רך. **שמצטרף** — להשלים שיעור ארבעים סאה. **והטובל בו** — בארבעים סאה שכולו טיט נרוק. **לא עלתה לו מבילה** — דהכי תנן במסכת מקואות (פרק שביעי, משנה א), אלו מעלין ולא פוסלין: השלג, והברד, והכפור, והגליד, והמלח, וטיט הנרוק. ומעלין — היינו משלימין, אשלומי — אין, בפני עצמו — לא. **משנה** כמין צריף — כוך של ציידין שאורבין בה את העופות, ועשוי ככוורת שמשפעת והולכת, שגגו וקירותיו אחד. **או שסמכה לכותל** — הטה ראשי קנים על הכותל וראשו אחד על הארץ. **לפי שאין לה גג** — שאינו ניכר מהו גג ומהו כותל, דאהל משופע לאו אהל הוא אלא אם כן יש בו טפח זקוף, כדקתני בברייתא. **גמרא שאם הגביהה מן הקרקע טפח** — אתרוייהו קאי. דאמרינן לבוד בזקיפה, ויש שם טפח זקוף וניכר הצריף שהוא גג. וכיון שיש בו שיעור אהל בזקיפה — הוי אהל. **או אם הרחיקה כו'** — אסמכה על הכותל קאי, אם הרחיק ראש הסמוך לכותל מכותל טפח, והיתה סמוכה על יתידות — אמרינן לבוד ממנה ולכותל בשוה ולא בשיפוע, והוא הגג. **שיפועי אהלים כאהלים** — אף על פי שלא הגביה ולא הרחיקה כשרה. **בכילת חתנים** — לפי שאין לה גג טפח שוה לא חשיב אהל להפסיק. **בר' אליעזר** — דאמר: אהל משופע לאו אהל הוא. **ברייתא איפכא תניא** — מצאתי ברייתא ששנויה איפוך בשיטתן: רבי אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין לפי שאין לה גג. **יחידאה היא** — מתניתין דתני הכי ר' נתן קתני לה, דהוא יחידאה. אבל חכמים שבדורו היו חולקין עליו, ואומרים: רבי אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין. **משנה מחצלת קנים** — קשה, ואין נוחה למשכב. **עשאה לשכיבה** — הואיל ויחדה לכך — עשאה כלי, ומקבלת טומאה, ואין מסככין בה כו'. **לסיכוך כו' ואינה מקבלת טומאה** — דלאו כלי הוא. ובגמרא פריך סתמא אסתמא. **רבי אליעזר אומר כו'** — בגמרא מפרש מאי קאמרי, ומאי פלוגתייהו. דהיכא דפריש בהדיא לשכיבה או לסיכוך — ודאי אין חילוק בין גדולה לקטנה, דהא פירש. אלא קטנה נראית סתמא לשכיבה, גדולה נראית סתמא לסיכוך. **גמרא כאן בגדולה כאן בקטנה** — וסיפא לא דמי לרישא. דסיפא הכי קאמר: ואם קטנה היא ועשאה לסיכוך מסככין בה כו', הא סתמא — לשכיבה. **אימא סיפא כו'** — ודר' אליעזר ליכא לתרוצי כדתנא קמא, דהא אחת גדולה ואחת קטנה קתני. **אלא אמר רבא בגדולה כולי עלמא לא פליגי דסתמא לסיכוך** — כלומר, לא תשני רישא בגדולה וסיפא בקטנה ותרוייהו כדפריש, דאם כן דרבי אליעזר לא מיתרצא. אלא: כל לסיכוך דקתני מתניתין, בין בסיפא דמילתיה דתנא קמא בין בדרבי אליעזר, אסתמא קאי.

והכי

מביאה הגמרא ראיה: **טִיט הַנָּרוֹק** – טיט רך מאוד שראוי להריקו מכלי אל כלי, **יוֹכִיחַ, שֶׁמִּצְטָרֵף** לְהשלים שיעור **אַרְבָּעִים סְאָה** במקוה, **וְאַף** על פי שה**מְטוּבָּל בּוֹ** – במקוה שכל הארבעים סאה הם מטיט הנרוק, **לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה.**

משנה

הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ כְּמִין צְרִיף – שדפנות הסוכה עשויים בשיפוע עד שנוגעים ראשי הדפנות זו בזו למעלה, ונמצא שאין לסוכה זו גג, **אוֹ שֶׁסְּמָכָהּ** – את סכך הסוכה **לַכּוֹתֶל** ואת צידו השני הניח לארץ, בשני אופנים אלו **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ גַּג** – שכל אוהל שאין ניכרים בו הגג והדפנות בפני עצמם, אין עליו שם אוהל. **וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין,** שאף אוהל שאין ניכר בו הגג חשוב כאוהל, ואם כן יש עליה שם סוכה גם באופן זה.

גמרא

תָּנָא, מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בסוכה העשויה כמין צריף או שסמכה **לכותל, שֶׁאִם הִגְבִּיהָהּ** לדופן הסוכה **מִן הַקַּרְקַע** שיעור **טֶפַח, אוֹ** [באופן שסמך הדופן לכותל], **שֶׁהִפְלִיגָהּ** – הרחיק את ראש הדופן **מִן הַכּוֹתֶל טֶפַח, שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה,** שעל ידי הטפח התחתון שהוא עומד בזקיפה ולא בשיפוע, ניכר היטב מהו הדופן ומהו הגג, וחשוב להיקרא אוהל, ואפילו אם הטפח העומד אינו אלא אויר, גם נחשב לדופן שמדין לבוד הוא נחשב כסתום, וכן אם הרחיק את הדופן מהכותל טפח, ניכר מהו הגג וחשוב להיקרא אוהל. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן** שהכשירו באופן שאין טפח בגג הסוכה, משום שסוברים **שִׁשִּׁפּוּעֵי אֹהָלִים כְּאֹהָלִים דָּמוּ** אף על פי שלא ניכר בהם גג ודפנות.

הגמרא מביאה מעשה בענין פסק ההלכה בסוכה שאין לה גג: **אַבָּיֵי אַשְׁכְּחֵיהּ** – מצאו **לְרַב יוֹסֵף דְּקָא גָנֵי** – שהיה שוכב **בְּכִילַת חֲתָנִים** – מיטה מקורה שגגה עשוי בשיפוע, **כַּסּוּכָּה. אָמַר לֵיהּ** אביי לרב יוסף, **כְּמַאן** – כאיזו דיעה סובר אתה שאין הכילה נחשבת להפסק תחת הסכך, **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** במשנתינו הפוסל סוכה שאין לה גג משום שאינה חשובה כאוהל, ועל כן סבור אתה שכמו כן אין המיטה המפסיקה בינך ובין הסכך מפסקת כיון שאינה חשובה אוהל, אם כן קשה היאך **שָׁבַקְתָּ** – עזבת את דעת **רַבָּנַן וְעָבַדְתָּ** – עשית מעשה **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לאביי, **בְּרַיְיתָא אִיפְּכָא תָּנֵי** – הברייתא מביאה את מחלוקת רבי אליעזר וחכמים בהיפוך ממה שהביאה המשנה, **שרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַכְשִׁיר וַחֲכָמִים פּוֹסְלִין,** ולפי דעת הברייתא יש לפסוק בסוכה עצמה כחכמים הפוסלים, והוא הדין שלשיטתם אין הכילה חשובה הפסק בסוכה. חזר אביי והקשה: היאך **שָׁבַקְתָּ מַתְנִיתִין** הסוברת שלדעת חכמים שיפועי אוהלים כאוהלים, **וְעָבַדְתָּ כְּבְרַיְיתָא,** הלוא עדיין יש לפסוק הלכה כהמשנה שכך סתמה רבי. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, **מַתְנִיתִין** אינה סתימת הלכה של רבי, אלא **יְחִידָאָה הִיא** – משנת יחיד היא, וכמו שמבואר בברייתא, **דְּתַנְיָא הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ כְּמִין צְרִיף אוֹ שֶׁסְּמָכָהּ לַכּוֹתֶל, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר שרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ גַּג, וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין,** הרי שרבי נתן הוא הסובר במחלוקתם כמשנתינו, אולם חכמים שבדורו חלוקים על רבי נתן בזה, וסבורים שמחלוקת רבי אליעזר ורבנן נשנתה בהיפוך וכמבואר בברייתא, ועל כן יש לפסוק כפי שיטת הברייתא.

משנה

משנתינו דנה בסוגי המחצלות שאינם מקבלים טומאה וניתן לסכך בהם כמבואר במשנה לעיל (יא.): **מַחְצֶלֶת** העשויה **מְקָנִים** והיא **גְּדוֹלָה,** אם **עֲשָׂאָהּ** – ייחד את המחצלת **לִשְׁכִיבָה, מְקַבֶּלֶת** – ראויה המחצלת לקבל **טוּמְאָה, וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ** – במחצלת זו. אולם אם המחצלת נועדה **לְסִיכּוּךְ, מְסַכְּכִין בָּהּ וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה** לפי שאינה חשובה כלי. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** חולק **ואוֹמֵר, אַחַת** מחצלת **קְטַנָּה וְאַחַת** מחצלת **גְּדוֹלָה, אם עֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה** ומשום כך **אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ,** אולם אם ייחדה **לְסִיכּוּךְ מְסַכְּכִין בָּהּ וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה.** ובגמרא יתבאר טעמי מחלוקתם.

גמרא

מקשה הגמרא: **הָא גּוּפָהּ קַשְׁיָא** – דברי התנא סותרים זה את זה, שהרי **אָמַרְתְּ** בתחילה **עֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ,** ומהלשון 'עשאה' יש לדייק **טַעְמָא דַּעֲשָׂאָהּ** – שדווקא אם ייחד את המחצלת במפורש **לִשְׁכִיבָה** היא מקבלת טומאה, **הָא סְתָמָא** שלא ייחד במפורש לשכיבה, עומדת המחצלת **לְסִיכּוּךְ** ואינה מקבלת טומאה. **וַהֲדַר תָּנֵי** בהמשך דברי המשנה, שאם עשאה **לְסִיכּוּךְ מְסַכְּכִין בָּהּ וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה,** ומשמע **דטַעְמָא** שמסככין בה משום **דַּעֲשָׂאָהּ לְסִיכּוּךְ** במפורש, על כן אינה מקבלת טומאה, אולם **הָא סְתָמָא** שלא ייחדה בדווקא לסיכוך, עומדת המחצלת **לִשְׁכִיבָה** ומקבלת טומאה. ואם כן דברי התנא סותרים עצמם לגבי מחצלת שלא ייחדה לתשמיש מסויים בשעת עשייתה. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – תחילת דברי התנא נאמרו, **בְּמחצלת גְּדוֹלָה,** וכפי שפותחת המשנה 'מחצלת קנים גדולה', וכיון שגדולה היא אין הרגילות לשכב עליה, ולפיכך כל זמן שלא יחדוה לשכיבה בפירוש אינה עומדת לבך ואינה מקבלת טומאה. **וכָאן** – סוף דברי התנא, נאמרו **בְּמחצלת קְטַנָּה** שרגילים לשכב עליה, ולפיכך סתם מחצלת כזו מקבלת טומאה עד שייחד אותה בפירוש לסיכוך.

מקשה הגמרא: (**כִּשְׁלָמָא לְרַבָּנַן לֹא קַשְׁיָא אֶלָּא לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** עדיין **קַשְׁיָא, דִּתְנַן**) [**אִימָא סֵיפָא**] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַחַת** מחצלת **קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה, עֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ,** ויש לדייק מהלשון 'עשאה לשכיבה' **דטַעְמָא דַּעֲשָׂאָהּ** – שייחדה בשעת עשייתו **לִשְׁכִיבָה,** ולכך היא מקבלת טומאה ופסולה לסיכוך, **הָא סְתָמָא** – שלא ייחדה לשכיבה, הרי המחצלת עומדת **לְסִיכּוּךְ. אִימָא סֵיפָא** – בסוף דברי רבי אליעזר מבואר להיפך, שאמר שאם **עֲשָׂאָהּ לְסִיכּוּךְ מְסַכְּכִין בָּהּ וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה,** ומשמעות הלשון **דטַעְמָא דַּעֲשָׂאָהּ** בפירוש **לְסִיכּוּךְ,** לכך אינה מקבלת טומאה, אולם **הָא סְתָמָא** – שלא ייחדה בפירוש לסיכוך, הרי היא עומדת **לִשְׁכִיבָה** ומקבלת טומאה. ואת דברי רבי אליעזר לא שייך לבאר כפי שביארנו לתנא קמא, שהרי רבי אליעזר אמר בתחילת דבריו 'אחת גדולה ואחת קטנה', ובשניהם אמר רבי אליעזר 'עשאה לשכיבה' 'עשאה לסיכוך'.

מכח קושיא זו דוחה הגמרא גם את מה שתירצנו לדעת תנא קמא, ומבארת ביאור אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, בְּמחצלת גְּדוֹלָה כּוּלֵּי עָלְמָא** – בין תנא קמא ובין רבי אליעזר **לֹא פְּלִיגִי,** שכיון שהיא גדולה נוקטים **דִּסְתָמָא** עומדת **לְסִיכּוּךְ** ואינה מקבלת טומאה, **כִּי פְּלִיגִי בִּקְטַנָּה** שראויה לשכיבה, שבזה **תַּנָּא קַמָּא סָבַר שִׁסְתָּם** מחצלת **קְטַנָּה** עשויה **לִשְׁכִיבָה** ומקבלת טומאה, **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר שִׁסְתָּם** מחצלת **קְטַנָּה נַמִּי** עומדת **לְסִיכּוּךְ,** ואינה מקבלת טומאה עד שייחד אותה בפירוש לשכיבה.

מה מועילה [=בפועל ממש] החסידות ויראת השמים, אם חסר העיקר – אהבת ישראל, ועוד גורם חס-ושלום צער לזולת.

היום יום ח מנחם אב

וְהָכִי קָאָמַר – כך הוא ביאור דברי המשנה, מַחֲצֶלֶת הַקָּנִים גְּדוֹלָה, אם עֲשָׂאָהּ בפירוש לִשְׁכִיבָה, הרי היא מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ, ומה שאמר התנא בסוף דבריו 'לסיכוך', אין כוונתו שעשאה בפירוש למחשבת סיכוך, אלא דבריו הם המשך למה שאמר בתחילה, וכך כוונתו – טַעֲמָא דַּעֲשָׂאָהּ בפירוש לִשְׁכִיבָה, הָא סְתָמָא – שלא ייחדה אלא עשאה בסתם, נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁעֲשָׂאָהּ בפירוש לְסִיכּוּךְ וּמְסַכְּכִין בָּהּ, (קְטַנָּה, עֲשָׂאָהּ לְסִיכּוּךְ מְסַכְּכִין בָּהּ, טַעֲמָא דַּעֲשָׂאָהּ לְסִיכּוּךְ הָא סְתָמָא נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁעֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ). נמצא לביאור זה, שדברי תנא קמא אמורים דווקא על מחצלת גדולה, שבזה אם עשאה בפירוש לשכיבה הרי היא מקבלת טומאה, אולם אם עשאה בסתמא, כיון שהיא גדולה הרי היא עומדת לסיכוך ואינה מקבלת טומאה. ויש לדייק מדבריו, שמחצלת קטנה אף אם לא ייחדה בפירוש לשכיבה, מן הסתם מיועדת לכך ומקבלת טומאה. וְאָתָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְמִימַר, אַחַת מחצלת קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה, אם עשאה בפירוש לשכיבה הרי היא מקבלת טומאה, אך בְּסְתָמָא כְּשֵׁרָה לְסִיכּוּךְ. וביאור דברי המשנה לדברי רבי אליעזר, מתפרשים כמו שפירשה הגמרא לדעת תנא קמא, 'עשאה לשכיבה' הרי היא מקבלת טומאה ואין מסככים בה, אך בסתמא הרי היא כמי שעשאה 'לסיכוך'.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבא, אִי הָכִי – שמחלוקת רבי אליעזר עם תנא קמא היא במחצלת קטנה, אם כן מדוע שנינו 'רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַחַת קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה', הרי לפי דבריך 'אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה מִיבָּעֵי לֵיהּ', שכן הדרך כשאומר התנא אחת זו ואחת זו, לומר הדבר הפשוט תחילה ואחריו את החידוש, ואם כדבריך, היה לרבי אליעזר לומר קודם 'אחת גדולה' שהוא הדבר הפשוט, שמן הסתם אינו עומד לשכיבה [אף לתנא קמא], ואחריו לומר 'ואחת קטנה' שהוא החידוש לדעת רבי אליעזר, שאף הוא מן הסתם אינו עומד לשכיבה. וְעוֹד קשה על פירושו של רבא, מדברי הברייתא שמוכח דכִּי פְּלִיגִי, בְּמחצלת גְּדוֹלָה הוּא דִּפְלִיגִי, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אינו בא להקל במחצלת קטנה, אלא לְחוּמְרָא – להחמיר על דברי תנא קמא. דְּתַנְיָא, מַחֲצֶלֶת הַקָּנִים, בִּגְדוֹלָה מְסַכְּכִין בָּהּ לפי שאינה עומדת לשכיבה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אִם אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה, דהיינו שייחד אותה בפירוש לסיכוך, מְסַכְּכִין בָּהּ, אבל בסתמא אין מסככים בה משום שעומדת לשכיבה. הרי שרבי אליעזר וחכמים נחלקו במחצלת גדולה, ורבי אליעזר מחמיר שאף היא מקבלת טומאה מן הסתם, אלא אם כן ייחדה בפירוש לסיכוך.

לכך מבארת הגמרא ביאור חדש בדברי המשנה: אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא, בְּמחצלת קְטַנָּה כּוּלֵּי עָלְמָא – בין רבי אליעזר ובין תנא קמא לֹא פְּלִיגִי, דִּסְתָמָא עומדת לִשְׁכִיבָה ומקבלת טומאה, וּכִי פְּלִיגֵי, בְּמחצלת גְּדוֹלָה, תַּנָּא קַמָּא סָבַר סְתָם מחצלת גְּדוֹלָה עומדת לְסִיכּוּךְ, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר סְתָם מחצלת גְּדוֹלָה נַמִּי דינה כמחצלת קטנה שעומדת לִשְׁכִיבָה. וביאור דברי תנא קמא יהיו כמו שהעמידה הגמרא בתחילה 'כאן בגדולה וכאן בקטנה', וכוונת המשנה היא כך: 'מחצלת הקנים גדולה, עשאה לשכיבה מקבלת טומאה ואין מסככין בה, אולם בסתמא אינה מקבלת טומאה וכשרה לסיכוך, ומחצלת קטנה, אם עשאה 'לסיכוך', מסככין בה ואינה מקבלת טומאה', אך בסתמא מקבלת טומאה ואינה כשרה לסיכוך. ובא רבי אליעזר לומר, שמחצלת גדולה דינה כמחצלת קטנה, שבסתמא עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה. וּמַאי 'עֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה' דְּקָאָמַר רבי אליעזר, אין כוונתו שעשאה בפירוש לשכיבה, שהרי לפי המבואר גם בסתמא עומדת לשכיבה, אלא הָכִי קָאָמַר, 'אחת גדולה ואחת קטנה' סְתָם עֲשִׂיתָהּ נַמִּי לִשְׁכִיבָה ומקבלת טומאה, עַד דְּעָבֵיד – עד שיעשנה בפירוש ובייחוד לְסִיכּוּךְ.

תָּנוּ רַבָּנַן, מַחֲצֶלֶת שֶׁל שִׁיפָּה – סוג של גומא, וְשֶׁל גֶּמִי – קני סוף, אם המחצלת גְּדוֹלָה, מְסַכְּכִין בָּהּ, ואם היא קְטַנָּה, אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ, שהמחצלות העשויות מגמי ושיפה הם רכים, ועל כן סתם מחצלת קטנה עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה. אולם מחצלת שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חִילָּת – מין צמח, כיון שמחצלות העשויות ממינים אלו הם קשים, על כן אם המחצלת גְּדוֹלָה – עשוייה מעשה עבות וקליעה, כיון שבצורה זו אין המחצלת חלקה ואינה נוחה לשכיבה, הרי היא עומדת לסיכוך ואינה מקבלת טומאה, וּמְסַכְּכִין בָּהּ, ואם המחצלת אֲרוּכָּה שבכך היא חלקה ונוחה, הרי היא עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה, וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרִבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו, אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ – בין אם המחצלת גדולה ובין אם היא ארוגה מְסַכְּכִין בָּהּ, משום שאינם עומדים לשכיבה. וְכֵן הָיָה רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר כִּדְבָרָיו.

להבנת הסוגיא דלהלן יש להקדים מספר פרטים בדיני טומאה: א. דין מת שהוא 'אבי אבות הטומאה', ומטמא אדם וכלים [למעט כלי חרס] הנוגעים בו, טומאת שבעה ימים, וכדי לטהרם צריך להזות עליהם שלישי ושביעי מאפר חטאת. ב. אדם הנוגע במת, הרי הוא 'אב הטומאה', ומטמא אדם וכלים שנגעו בו, טומאת ערב. ג. זב הוא 'אב הטומאה', אלא שאם הוא שוכב על דבר העומד לשכיבה, הדבר ששכב עליו נעשה אב הטומאה כטומאת הזב עצמו, והיא 'טומאת מדרס'. ואם אין דבר זה עומד לשכיבה, אין הזב מטמאו במדרס. ד. עץ אינו מקבל טומאה אלא אם כן הוא כלי, דהיינו שיש לו בית קיבול. אולם אם ייחד את העץ לשכיבה, הרי הוא ככלי לשכיבה ונטמא בכל הטומאות, ואף נטמא בטומאת מדרס הזב. ואם עשה מהעץ כלי, דהיינו שעשה לו בית קיבול, הרי הוא נטמא בכל הטומאות חוץ מטומאת מדרס, לפי שאינו עשוי לשכב עליו וכמבואר לעיל.

הגמרא מביאה משנה נוספת לביאור דעתו של רבי דוסא: תְּנַן הָתָם, כָּל הַחוּצָלוֹת – להלן תבאר הגמרא מה הם 'חוצלות', דינם שמְטַמְּאִין טְמֵא מֵת – היינו שראויים לקבל אף טומאה החמורה, להעשות 'אב הטומאה' אם נגעו במת עצמו, אולם אינם נטמאים להעשות 'אב הטומאה' על ידי מדרס הזב, דִּבְרֵי רַבִּי דּוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שהחוצלות ראויות להיות 'אב הטומאה' על ידי מִדְּרָס הזב. ומלשון זה נראה, שלדעת חכמים אין נטמאים החוצלות אלא בטומאת מדרס, מקשה הגמרא: מִדְּרָס אִין, טְמֵא מֵת לֹא, וְהָא אֲנָן תְּנַן, כָּל כלי הַמִּטַּמֵּא – כל הראוי לקבל טומאת מִדְּרָס, מִטַּמֵּא – ראוי הוא לקבל אף טומאת טְמֵא מֵת, שכיון שהוא עומד לשכיבה נעשה בכך כלי, וראוי להיות טמא בכל הטומאות, ואף בטומאת 'אב הטומאה' על ידי נגיעה במת. מתרצת הגמרא: אֵימָא – תוסיף בדברי חכמים 'אַף' מִדְּרָס, וכל שכן שנטמאים בשאר טומאות.

הגמרא מבארת את המשנה: מַאי חוּצָלוֹת שנחלקו עליהם רבי דוסא וחכמים, אָמַר רַב אַבְדִּימִי בַּר חֲמִדּוּרִי, מַרְזוּבְלֵי. שואלת הגמרא: מַאי מַרְזוּבְלֵי, עונה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּא, מְזַבְּלֵי – שק העשוי מעור שבו הרועה אוכל לבהמותיו, וכיון שלפעמים מניח הרועה את השק תחת ראשו ושוכב עליו, סוברים חכמים שהוא כלי העשוי לשכיבה ומטמא אף במדרס. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר, חוצלות הם מַחְצָלוֹת מַמָּשׁ. וְאָזְדָא רֵישׁ לָקִישׁ לְטַעְמֵיהּ – ריש לקיש שפירש מחצלות ממש, לשיטתו, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, הֲרֵינִי כַּפֶּרֶת רַבִּי חִיָּיא וּבָנָיו – יסורים הבאים עלי יהיו לטובת רבי חייא ובניו, שֶׁכַּתְּחִלָּה כְּשֶׁנִּשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, עָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל וְיִסְּדָהּ – לימדה והחזירה לבני ישראל. אחר כך חָזְרָה תורה וְנִשְׁתַּכְּחָה, וְעָלָה הִלֵּל הַבַּבְלִי וְיִסְּדָהּ. חָזְרָה וְנִשְׁתַּכְּחָה, עָלוּ רַבִּי חִיָּיא וּבָנָיו וְיִסְּדוּהָ, וכיון שהם אלו שהחזירו את התורה, אם כן דברי הם ופירושיהם עיקר. וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיא וּבָנָיו בפירוש המשנה, לֹא נֶחְלְקוּ רַבִּי דּוֹסָא וַחֲכָמִים עַל מַחְצָלוֹת שֶׁל אוּשָׁא,

---

אין צריכים יותר לניסיונות, ומכל-שכן ל'מסירת נפש' כפשוטה אלא למסירת הרצון.

ממאמר (א) שבת פרשת עקב ה'תשכ"ז

רש"י

והכי קאמר — עשאה לשכיבה בהדיא — מקבלת טומאה ואין מסככין בה. ואם אנו יכולין לומר בה שהיא לסיכוך, והיכי דמי כגון דלא פריש — מסככין בה, ואינה מקבלת טומאה. ובגדולה כולי עלמא לא פליגי דסתמא לסיכוך, דבין תנא קמא ובין ר' אליעזר תנא גדולה, ואמרינן דסתמא לסיכוך. כי פליגי — בקטנה. תנא קמא שיירה לקטנה ולא תנייה, משום דסבר גדולה הוא דאמרת בה סתמא לסיכוך, הא קטנה — סתמא לשכיבה. **ואתא ר' אליעזר למימר** — קטנה כגדולה, דאם עשאה לשכיבה בהדיא — מקבלת טומאה ואין מסככין בה, ואם יש לומר בה שהיא לסיכוך, והיכי דמי כגון שעשאה סתם — מסככין בה ואין מקבלת טומאה. **אי הכי** — דרבי אליעזר קטנה כגדולה אתא לאשמועינן, אחת גדולה ואחת קטנה? בתמיה, דכי תנא הכי משמע דגדולה בקטנה אתא לאשמועינן. כך כתובה הגירסא. ולי נראה איפכא, דגרס במתניתין: אחת קטנה ואחת גדולה, והכי פריך: אחת גדולה ואחת קטנה מיבעי ליה! דאי כדגרסינן לה — לא ידענא פירכא מאי היא, דאחת גדולה ואחת קטנה משמע קטנה כגדולה, דהכי משמע: אחת היא הגדולה ואחת היא הקטנה, כלומר: כמוה היא, ואינה חלוקה לדין שני. וכן דרכי התנאים בכל מקום, דההיא דפשיטא ליה תנא ברישא ואותו השני כשבא להשמיענו שהוא שוה לו, הוא שונה אחריו. כדתנן בראש השנה (כט,ב): אחד יבנה ואחד כל מקום כו', ובבבא קמא (נ,ב): אחד החופר בור ואחד החופר שיח ומערה כו', ובמסכת סוטה (מג,א): אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש. וטובא תנן התם גבי מערבי המלחמה הכי. **אם אינה מקבלת טומאה** — כלומר: אם בפירוש עשאה לסיכוך — אין, אי לא — לא. אלמא: לתנא קמא סתם גדולה לסיכוך, ולר' אליעזר סתמא לשכיבה. **אלא אמר רב פפא כו'** — ומאי עשאה לשכיבה דקתני במילתיה דרבי אליעזר — הכי קאמר: עיקר עשייתה לשכיבה, עד דעביד ליה לסיכוך כו'. ומילתיה דתנא קמא הכי מיפרשא כדאוקימנא מעיקרא, רישא בגדולה כדקתני בהדיא, וסיפא בקטנה. והכי קאמר: ואם קטנה היא, ועשאה בפירוש לסיכוך — מסככין בה, הא סתמא — לשכיבה. ואתא ר' אליעזר למימר: אף גדולה שוה היא לקטנה, דכי עביד לה סתם — הוי עשאה לשכיבה ומקבלת טומאה ואין מסככין בה, אבל עשאה בפירוש לסיכוך — מסככין בה ואינה מקבלת טומאה. **שיפה** = *פווי"ל. **גמי** = **יונ"ק דהן רכין, הלכך, סתם קטנה יש בהן לשכיבה, לא שנא גדולה מעשה שרשרות שהיא עבה ואינה חלקה, לא שנא ארוגה שהיא חלקה. והיינו דקתני גדולה מסככין בה, קטנה אין מסככין בה ואין חילוק בין גדולה לארוגה.

תוספות

אחת קטנה ואחת גדולה מיבעי ליה — פירש בקונטרס: דאיפכא גרסינן, ובמתניתין גרסינן אחת קטנה ואחת גדולה. ופריך: דאחת גדולה ואחת קטנה מיבעי ליה, דדרך התנאים בכל מקום דההוא דפשיטא ליה תני ברישא, כדתנן בראש השנה (כט,ב): אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין, ובבבא קמא (נ,ב): אחד החופר בור ואחד החופר שיח ומערה, ובמסכת סוטה (מג,א): אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש, וטובא תנן התם גבי מערבי מלחמה. ונראה דאין ראיה מבור ובונה לכאן, דהכי נמי תנן בסנהדרין (לב,א): אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, ותנן נמי בפרק "החולץ" (יבמות מא,א) גבי הבחנה: אחד בתולות (ואחד קטנות) ואחד בעולות, ובפרק "הבא על יבמתו" (יבמות נג,ב): אחד המערה ואחד הגומר, ובפרק "המפקיד" (בבא מציעא מ,ב) תניא: אחד הלוקח ואחד המפקיד לפקטים. ומפרש התם: כי היכי דמפקיד מקבל פקטים — לוקח נמי מקבל פקטים, בכל הני מזכיר הפשוט באחרונה. אבל ההיא דיבנה ראיה היא, דלפי תנא קמא שאמר: אין תוקעין אלא ביבנה, קא מהדרי ליה: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין, וכן ביבמות פרק "האשה" (קטז,א) דקאמרי בית הלל: לא שמענו אלא בבאה מן הקציר בלבד, אמרו להו בית שמאי: אחת באה מן הקציר ואחת באה מן הזיתים. והכי נמי הזכיר תנא קמא מחצלת גדולה, ועל זה שייך לאהדורי: אחת היא גדולה ואחת היא קטנה, כלומר: כמוה היא הקטנה ואינה חלוקה לדין שני.

של שיפה ושל גמי — בסיפא פליגי ר' דוסא ורבנן בשל קנים ושל חילת. משמע בשל שיפה ושל גמי — לא פליגי. ולא אשכחן בהדיא דפליגי בשל גמי לענין מדרס. והא דלא תני ליה הכא, למאן דאמר מאי חוצלות מזבלי — ניחא, דאין זה מחצלת. ואפילו לריש לקיש דאמר: מחצלת ממש — לא תני לה הכא משום דלא איתשיל הכא אלא לאשמועינן במה מכסין ובמה אין מכסין. **ושל** חילת — בקטנה מיירי. **תנן** התם כל החוצלות — משנה במסכת עדיות פרק שלישי. מיטמא טומאת מת — בדאית ליה גדנפא מוקמי לה, דחשיב בית קיבול. ואף על גב דפשוטי כלי עץ הרחבים העשוים להניח עליהם דבר, כדף של נחתומין מטמאין מדרבנן, כדאמר פרק "המוכר את הבית" (בבא בתרא סו,א ושם) — הכא היכא דלית להו גדנפא עשוין לסיכוך. **עלה** הלל מבבל ויסדה — שלמד משמעיה ואבטליון, כדאיתא בפסחים פרק "אלו דברים" (סו,ב).

חזיין

וְהָכִי קָאָמַר: מַחֲצֶלֶת הַקָּנִים גְּדוֹלָה, עֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה - מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ. טַעְמָא - דַּעֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה, הָא סְתָמָא - נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁעֲשָׂאָהּ לְסִיכּוּךְ, מְסַכְּכִין בָּהּ. קְטַנָּה, עֲשָׂאָהּ לְסִיכּוּךְ - מְסַכְּכִין בָּהּ, טַעְמָא - דַּעֲשָׂאָהּ לְסִיכּוּךְ, הָא סְתָמָא - נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁעֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה, וְאֵין מְסַכְּכִין בָּהּ. וַאֲתָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְמֵימַר: אַחַת קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה, סְתָמָא כְּשֵׁרָה לְסִיכּוּךְ. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: אִי הָכִי, "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַחַת קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה"? אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה מִיבְּעֵי לֵיהּ! וְעוֹד: כִּי פְּלִיגִי - בִּגְדוֹלָה הוּא דִּפְלִיגִי, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְחוּמְרָא. דְּתַנְיָא: מַחֲצֶלֶת הַקָּנִים, בִּגְדוֹלָה מְסַכְּכִין בָּהּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה - מְסַכְּכִין בָּהּ! אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא: בְּקָטַנָּה כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דִּסְתָמָא לִשְׁכִיבָה. כִּי פְּלִיגִי - בִּגְדוֹלָה. תַּנָּא קַמָּא סָבַר: סְתָם גְּדוֹלָה לְסִיכּוּךְ, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: סְתָם גְּדוֹלָה נַמִּי לִשְׁכִיבָה. וּמַאי עֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה דְּקָאָמַר - הָכִי קָאָמַר: סְתָם עֲשָׂיָיתָהּ נַמִּי לִשְׁכִיבָה, עַד דְּעָבֵיד לְסִיכּוּךְ. תָּנוּ רַבָּנַן: מַחֲצֶלֶת שֶׁל שִׁיפָּה וְשֶׁל גֶּמִי, גְּדוֹלָה - מְסַכְּכִין בָּהּ, קְטַנָּה - אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ. שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת, גְּדוֹלָה - מְסַכְּכִין בָּהּ, אֲרוּגָה - אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו: אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ מְסַכְּכִין בָּהּ. וְכֵן הָיָה רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר כִּדְבָרָיו. תְּנַן הָתָם: כָּל הַחוֹצְלוֹת מִטַּמְּאִין טֻמְאַת מֵת, דִּבְרֵי רַבִּי דּוֹסָא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מִדְּרָס. מִדְּרָס - אִין, טֻמְאַת מֵת - לָא? וְהָא אֲנַן תְּנַן: כָּל הַמִּטַּמֵּא מִדְּרָס מִטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת! אֵימָא: אַף מִדְּרָס. מַאי חוֹצְלוֹת? אָמַר רַב אַבְּדִימִי בַּר הַמְּדוֹרִי: מַרְזוֹבְלֵי. מַאי מַרְזוֹבְלֵי? אָמַר רַבִּי אַבָּא: מְזַבְּלֵי. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: מַחְצָלוֹת מַמָּשׁ. וְאָזְדָּא רֵישׁ לָקִישׁ לְטַעְמַיְיהוּ, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: הֲרֵינִי כַּפֶּרֶת רַבִּי חִיָּיא וּבָנָיו. שֶׁבְּתְחִלָּה כְּשֶׁנִּשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל עָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל וְיִסְּדָהּ, חָזְרָה וְנִשְׁתַּכְּחָה עָלָה הִלֵּל הַבַּבְלִי וְיִסְּדָהּ, חָזְרָה וְנִשְׁתַּכְּחָה עָלוּ רַבִּי חִיָּיא וּבָנָיו וְיִסְּדוּהָ. וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיא וּבָנָיו: לֹא נֶחְלְקוּ רַבִּי דּוֹסָא וַחֲכָמִים עַל מַחְצָלוֹת שֶׁל אוּשָׁא

שהן

אבל של קנים הן קשים, וכן של חילת = ***לשק"א, והקלח שלה עב. **גדולה** — מעשה עבות וקליעה, מסככין בה אפילו קטנה, דאינה לשכיבה לפי שהיא עבה ואינה חלקה, ועץ שלהן קשה. **ארוגה אין מסככין בה** — דסתמא לשכיבה, דלא היו רגילין לאורגה אלא לשכיבה, שתהא חלקה ונוחה. **כל החוצלות** — לקמן מפרש מאי היא. **מטמאות טמא מת** — כלומר: כלי הם מן הסתם, ומקבלות טומאה. והאי דנקט טמא מת — משום דבעי אפלוגי במדרס שהוא אב הטומאה, נקט נמי טמא מת שהוא אב הטומאה והכי קאמר: החוצלות כלי הם לטומאה, אבל אינם מיוחדות לשכיבה שהן נעשות אב הטומאה במדרס הזב, ואין אתה מוצא שיהו אב הטומאה אלא על ידי המת עצמו, שיהיו הן טמאות מת, דברי ר' דוסא. **וחכמים אומרים טמאות מדרס** — על ידי מדרס נעשות אב הטומאה, לפי שעשויות לשכיבה. **מדרס אין טמא מת לא** — בתמיה. **והתנן כל המטמא מדרס מטמא טמא מת** — והוא הדין לכל הטומאות. כגון נוגע בשרץ ובנבילה. והאי דנקט טמא מת — משום דבאב הטומאה מיירי, והכי קאמר: כל הנעשה אב הטומאה על ידי מדרס — נעשה אב הטומאה כשהוא טמא מת, דאין לך מיטמא מדרס אלא המיוחד לשכיבה, וכיון דשוי לתשמיש — כלי הוא, וכל שהוא כלי למדרס — מיטמא בכל טומאה, ואפילו הוא פשוטי כלי עץ. דילפינן ליה בקל וחומר במסכת שבת (פד,א): מפץ במת מנין ודין הוא כו'. וסיפא דההיא משנה: ויש שהוא מטמא טמא מת ואינו מטמא מדרס, והיינו מה שהוא כלי אבל אינו מיוחד לשכיבה, דמטמא בכל טומאות חוץ מטומאת מדרס, שאם שכב עליו הזב ולא נגע בו — טהור, דלגבי מדרס מיוחד לכך בעינן, כדאמרינן: יצא שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו. **אימא אף במדרס** — שכלי הן ועשויין לשכיבה. **מזבלי** בולו"ס, ועשוי לרועה להניחן תחת ראשו ולשכב. **הריני כפרת** — יסורין הבאין עלי לכפרתו של ר' חייא ובניו יהיו. ולשון כבוד הוא זה. כשהוא מזכיר אביו או רבו לאחר מיתתו צריך לומר כן. **כשנשתכחה תורה מישראל** — לא נשתכחה כולה קאמר, אלא הלכות שכוחות מבני בתירא שהיו ראשי ארץ ישראל, כדאמרינן בפסחים ב"אלו דברים" (סו,א). **עלה הלל הבבלי** — שמיום שגלה יכניה החרש והמסגר עמו היתה ישיבה מצויה בבבל.

שהן

תוספות

חזיין לפרסי — מסך לפני הפתח ומקבל טומאה הוא, כדאמרי' סוף פרק קמא דביצה (יד,ב ושם): מפני מה אמרו וילון טמא.

חזיין לנזייתא — פירש בקונטרס: לכסות בהן גיגית שעושין בה שכר. ואי אפשר לומר כן, דשעם וגמי לא מקבלי טומאה אלא מתורת כלי עץ דאיתקש לשק, ובמסכת כלים פרק ששה עשר (משנה ח) תנן גבי כלי עור וכלי עץ, זה הכלל: העשוי לתיק — טמא, ולחיפוי — טהור. ותנן נמי פרק עשרים וששה [משנה ו] במסכת כלים: עור שעשאו חיפוי לכלים — טהור. דהא דפליגי התם למשקולת טמא ורבי יוסי מטהר, משום דהעשוי לכסות משקולת פעמים שמקבלין בו דבר. ור' יוסי מטהר משום דעיקרו לכסוי. וצריך לומר הכא שעושין לקבל בהן דבר.

מסככין בבודיא — עשויה היא לקבל תמרים, כדאשכחן בכתובות פרק "נערה" (נ,ב): זיל הב ליה מתמרי דעל בודיא. ואם תאמר: אם כן מקבלת טומאה מדרבנן, כדף של נחתומין פרק "המוכר את הבית" (בבא בתרא סו,א), והיאך מסככין בה? ויש לומר: דהדהיא דאית ליה גדנפא היא העשויה לקבל תמרים, ודך מוקמינן בדלית ליה גדנפא, דהדהיא ודאי עשויה לסיכוך וטהורה.

הדרן עלך סוכה

הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו – בגמרא מוקי לה שמואל בגבוהה עשרה דפחות מכאן לא חשיב אהל להפסיק ומצינן למימר דשמואל לטעמיה דמכשר בפרק קמא (דף י,א) תחתונה כשאין בעליונה עשרה אבל לאינך אמוראי דפסלי משום דעליונה חשיבא אהל אע"פ שאינה גבוהה י' הוא הדין דחשיב אהל להפסיק ושמא מטה שאני כדאמר בגמרא דהויא לה מטה אהל עראי הלכך כולהו מודו דפחות מעשרה לאו כלום היא: **ראיתם** טבי עבדי שהוא תלמיד חכם – עבד כשר היה כדאיתא בפרק שני דברכות (דף טז,ב) ובירושלמי תני שהיה מניח תפילין ולא מיחו בידו חכמים ופריך מחלפא שיטתי' דרבן גמליאל דהא הכא גבי סוכה מיחו בידו חכמים מלישב בסוכה שהרי היה ישן תחת המטה ומשני שהיה עושה כן שלא לדחוק את חכמים שהיו ישנים בסוכה ופריך אי שלא לדחוק את חכמים ישב לו חוץ לסוכה ומשני דרוצה היה לשמוע דברי חכמים: **תנן** התם – באהלות פ"ג (מ"ז) אחד חור שחררוהו מים ארישא קאי דאיירי בביב שהוא קמור תחת הבית וקמ"ל אע"פ שנעשה ע"י מים או שרצים:

ילף

שֶׁהֵן טְמֵאוֹת, וְשֶׁל טִבֶּרְיָא שֶׁהֵן טְהוֹרוֹת. עַל מַה נֶּחְלְקוּ - עַל שְׁאָר מְקוֹמוֹת. מָר סָבַר: כֵּיוָן דְּלֵיכָּא דְּיָתֵיב עֲלֵיהוּ - כִּדְטִבֶּרְיָא דְּמָיַין, וּמָר סָבַר: כֵּיוָן דְּמִקְרֵי וְיָתְבֵי עֲלֵיהוּ - כִּדְאוּשָׁא דְּמָיַין. אָמַר מָר: כָּל הַחִצָּלוֹת מִטַּמְּאִין טֻמְאַת מֵת, דִּבְרֵי רַבִּי דּוֹסָא. וְהָתַנְיָא: וְכֵן הָיָה רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר בִּדְבָרָיו! לָא קַשְׁיָא: הָא - דְּאִית לֵיהּ גֻּדְנְפָּא, הָא - דְּלֵית לֵיהּ גֻּדְנְפָּא. מֵיתִיבִי: חוֹצְלוֹת שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי וְשֶׁל שַׂק וְשֶׁל סְפִירָא - מִטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת, דִּבְרֵי רַבִּי דּוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַף מִדְּרָס. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר מַרְזוֹבְלֵי - שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי חֲזוּ לְכִינְתָא דְּפִירֵי, שֶׁל שַׂק וְשֶׁל סְפִירָא - חֲזוּ לְגוּלְקֵי וְצַנֵּי. אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר מַחְצָלוֹת מַמָּשׁ, בִּשְׁלָמָא שֶׁל שַׂק וְשֶׁל סְפִירָא - חֲזוּ לִפְרָסֵי וְנַפְּווּתָא, אֶלָּא שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי לְמַאי חֲזוּ? חֲזוּ לְנַזְיָאתָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: בִּשְׁלָמָא לְמַאן דַּאֲמַר מַחְצָלוֹת מַמָּשׁ, שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי - חֲזוּ לְנַזְיָאתָא, שֶׁל שַׂק וְשֶׁל סְפִירָא - חֲזוּ לִפְרָסֵי וַנַפְּווּתָא. אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר מַרְזוֹבְלֵי - בִּשְׁלָמָא שֶׁל שַׂק וְשֶׁל סְפִירָא - חֲזוּ לְגוּלְקֵי וְצַנֵּי, אֶלָּא שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי לְמַאי חֲזוּ? חֲזוּ לְכִינְתָא דְּפִירֵי. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה: כְּשֶׁיָּרַדְתִּי לַגּוֹלָה מָצָאתִי זָקֵן אֶחָד, וְאָמַר לִי: מְסַכְּכִין בְּבוּדְיָא, וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֲחִי אַבָּא הוֹדָה לְדִבְרָיו. אָמַר רַב חִסְדָּא: וְהוּא דְּלֵית לֵיהּ גֻּדְנְפָּא. אָמַר עוּלָּא: הָנֵי בּוּדְיָתָא דִּבְנֵי מְחוֹזָא, אִלְמָלֵא קִיר שֶׁלָּהֶן - מְסַכְּכִין בָּהּ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: מְסַכְּכִין בְּבוּדְיָא, וְאִם יֵשׁ לָהֶן קִיר - אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן.

הדרן עלך סוכה

משנה הַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה בַּסּוּכָּה - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: נוֹהֲגִין הָיִינוּ שֶׁהָיִינוּ יְשֵׁנִים תַּחַת הַמִּטָּה בִּפְנֵי הַזְּקֵנִים וְלֹא אָמְרוּ לָנוּ דָּבָר. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מַעֲשֶׂה בְּטְבִי עַבְדּוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה יָשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה, וְאָמַר לָהֶן רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַזְּקֵנִים: רְאִיתֶם טְבִי עַבְדִּי, שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם וְיוֹדֵעַ שֶׁעֲבָדִים פְּטוּרִין מִן הַסּוּכָּה, לְפִיכָךְ יָשֵׁן הוּא תַּחַת הַמִּטָּה. וּלְפִי דַּרְכֵּינוּ לָמַדְנוּ שֶׁהַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. **גמרא** וְהָא לֵיכָּא עֲשָׂרָה! תִּרְגְּמָא שְׁמוּאֵל: בְּמִטָּה עֲשָׂרָה. תְּנַן הָתָם: אֶחָד חוֹר שֶׁחֲרָרוּהוּ מַיִם אוֹ שְׁרָצִים, אוֹ שֶׁאֲכָלַתּוּ מַלֵּחַת, וְכֵן מִדְבַּךְ אֲבָנִים, וְכֵן סְוָאר שֶׁל קוֹרוֹת - מַאֲהִיל עַל הַטּוּמְאָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל אֹהֶל שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי בִּידֵי אָדָם - אֵינוֹ אֹהֶל. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה?

ילף

רש"י

שהן טמאות — אף מדרס, דמיוחדות לשכיבה הן ולא לתשמיש אחר. **ועל של טבריא** — קשות הן, ואין לך אדם שובב עליהן. **כיון דליכא דיתיב עליהו** — אין רוב בני אדם רגילין לייחדן לכך. **דמקרי ויתיב** — ומייחדן לכך. **והתניא** — לעיל. **וכן היה ר' דוסא אומר כדבריו** — של ר' יוסי, דזו וזו מסכבין בה. אלמא: לאו כלי הוא לקבל טומאה. **גדנפא** — כעין שפה סביב גבוה מעט, לקבל מה שנותנין בהו, ועשויה לתשמיש לתת פירות על גבה. **דלית ביה גדנפא** — אפילו כלי לא הויא, דלסכך על גבי אהלים עשויה. **שעם** = פווי"ל, מין שיפה. **של שק** — מנוצה של עזים. **של פפירא** — ממה שמסתפר מצואר הסוס ומזנבו. **מטמאין טמא מת** — ולא מדרס, דכלי הן ולא לישיבה. **בשלמא למאן דאמר** — חוצלות היינו מזבלי — איכא למימר בכל הני דכי לא עבידן לשכיבה כלי הם לתשמיש אחר. **של שעם ושל גמי** — אף על פי שאין נארגים היטב, ויש הפרש בין בית ניר לבית ניר. **ראויין הן לכנתא דפירי** — פירות גסין, שאין יוצאין דרך נקב קטן. **של שק ושל ספירא** — שנארגים יפה. **חזו לגולקי וצני** — כלים כעין שקין שנותנין בהן קטניות ופירות דקין. **אלא למאן דאמר מחצלות ממש** — שהן פשוטין, ואין להן בית קיבול. **בשלמא של שק ושל ספירא** — לר' דוסא, אף על גב דלאו לשכיבה עבידי. **חזו לפרסי ונפווותא** — לזילון כנגד הפתח. כדמתרגם "מסך הפתח" (שמות לה) — פרסא דתרעא. **נפווותא** — לנפות בהן הקמח, כמות שהן. נותנין עליו קמח, וכופלין אותן וקושרין בראש הכפל, כעין בויטיש לומר שלנו. **למאי חזיין** — אליבא דרבי דוסא, דאמר: לאו לשכיבה עבידן, אמאי טמאות שום טומאה? **לנזייתא** — לכסות בהן גיגית שעושין בהן שכר. **חנניה** — בן אחי רבי יהושע. **כשירדתי לגולה** — כשירד לגולה לעבר שנה, כדאמרינן בברכות ב"הרואה" (סג,א). **בודיא** = **מחצלת**. **מסככים** — דסתמא לסיכוך, ואינה כלי לתשמיש. **קיר** — הוא גדנפא.

הדרן עלך סוכה

הישן **לא יצא** –דאהל מפסיק בינו לסוכה ועיקר ישיבת הסוכה אבילה שתיה ושינה: **נוהגין היינו כו'**. –טעמא מפרש בגמרא דלא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע: **מעשה בטבי עבדו** – ועבדים פטורין מן הסוכה דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות וכל שהאשה חייבת עבד נמי חייב כדאמרי' בחגיגה (ד,א) **ולפי דרכינו למדנו** – כלומר אע"פ שלא אמר לנו לשם לימוד אלא לשיחת חולין בעלמא שהיה משתבח בעבדו לבדיחותא בעלמא למדנו ע"פ דרך בדיחותו שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו: **גמ'** **תנן התם** – באהלות קא חשיב את המביאין טומאה: **שחררוהו המים** – כגון בשפה גבוהה על הנהר והמים חוטטין מתחתיה ונכנסין ועושין נקב ארוך: **או שרצים** – כגון חולדות ואישות: **או שאכלתו מלחת** – שהארץ מליחה ומתבקעת מאליה: **וכן מדבך** – אבנים גדולות הערוכות זו על זו ופעמים שהאחת סדורה על גבי השנים והתחתונות שוכבות זו אצל זו ומפרידות זו מזו ויש שם אהל טפח: **וכן סואר** של קורות – אף הן קורות הערוכות על גבי קרקע זו על גב זו ועומדות לבנין ויש שם הרבה נקבים ביניהם ויש בהן אהל כל אלו אם כזית מת בתוך האהל בראשו אחד וכלים בראשו שני נטמאו באהל המת: **בידי אדם** – מתכוין לעשותו אהל: **אינו אהל** – לטומאה:

אהל

ויהיה . . אצל כל בני ישראל "מעשינו ועבודתנו" מתוך מנוחה והרחבה כפשוטן ואמיתיים, בשמחה ובטוב לבב.

ממאמר (א) שבת פרשת עקב ה'תשכ"ז

שֶׁהֵן טְמֵאוֹת אף בטומאת מדרס, משום שעשויות לשכיבה, וְלא נחלקו על מחצלות שֶׁל טַבְרִיָּא שֶׁהֵן טְהוֹרוֹת, מפני שהן קשות ואין רגילים לשכב עליהם, עַל מַה נֶּחְלְקוּ, עַל מחצלות שעושים בשְׁאָר מְקוֹמוֹת, מַר – רבי דוסא סָבַר, כֵּיוָן דְּלֵיכָּא דְּיָתִיב עֲלֵיהוּ – שאין רוב בני אדם יושבים עליהם, כְּדִטְבַרְיָא דַּמְיָין – דומים הן למחצלות של טבריא, וטהורים מטומאת מדרס, וּמַר סָבַר – חכמים חולקים וסוברים, דכֵּיוָן דְּמִקְרֵי וְיָתְבִי עֲלֵיהוּ – שלפעמים יש אנשים המייחדים את המחצלת לישיבה, כִּדְאוּשָׁא דַּמְיָין – דומים הן למחצלות של אושא, וטמאות אף מדרס.

אָמַר מַר – שנינו במשנה לעיל, כָּל הַחוֹצְלוֹת מִטַּמְּאִין טֻמְאַת מֵת דִּבְרֵי רַבִּי דּוֹסָא. ולפי ביאורו של ריש לקיש פירושו, שאף שאין המחצלות עומדות לשכיבה, יש עליהם שם כלי ומקבלות טומאת מת. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא המובאת לעיל, וְכֵן הָיָה רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר כִּדְבָרָיו של רבי ישמעאל ברבי יוסי, שמותר לסכך במחצלות, ואם המחצלות חשובות ככלי וראויות לקבל טומאה, הרי הן פסולות לסיכוך. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – המשנה מדברת במחצלת דְּאִית לֵיהּ גְּדִנְפָּא – שיש לה כמין שפה מסביב לקבל מה שנותנים לתוכה, ועשויה להניח בתוכה פירות, ולכן נחשבת ככלי וראויה לקבל טומאת מת ואין מסככים בה. וְהָא – הברייתא מדברת במחצלת דְּלֵית לֵיהּ גְּדִנְפָּא, וכיון שאין לה בית קיבול וגם אינה עומדת לשכיבה, לדעת רבי דוסא אינה ככלי, ומותר לסכך בה.

הגמרא מקשה לדברי ריש לקיש שחוצלות הם מחצלות: מֵיתִיבִי, חוֹצְלוֹת שֶׁל שַׁעַם – סוג קנה, וְשֶׁל גֶּמִי – קני סוף, וְשֶׁל שַׂק – העשוי משְׁעַר העיזים, וְשֶׁל סְפִירָא – העשוי משער הסוס. מִטַּמְּאוּ טֻמְאַת מֵת ולא טומאת מדרס, דִּבְרֵי רַבִּי דּוֹסָא. וַחֲכָמִים חולקים וואוֹמְרִים שראויים לקבל אַף טומאת מִדְּרָס. שואלת הגמרא: בְּשֶׁלְּמָא לְמַאן דְּאָמַר שחוצלות הם מַרְזוּבְלֵי – שק העשוי להניח בו פירות, ומניח עליו הרועה את ראשו, מובנים דברי הברייתא שלדעת רבי דוסא נחשבים החוצלות ככלי, ונטמאים בטומאת מת, שהרי מניחים בתוכם פירות, שאפילו חוצלות שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי אף על פי שאין השק שלהם נארג יפה ויש בו נקבים, חָזוּ לְכִינְתָא דְּפֵירֵי – ראויים לשמש בכלי שמניחים בו פירות גסים, וכל שכן חוצלות שֶׁל שַׂק וְשֶׁל סְפִירָא שנארגים יפה, ודאי מקבלים טומאה שהרי חָזוּ לְגוּלְקֵי וְצַנֵּי – ראויים לשמש בכלים העשויים להניח בהם קטניות ופירות דקים. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שחוצלות פירושו מַחְצָלוֹת מַמָּשׁ שאין להם בית קיבול, קשה, מדוע נחשבים הם כלים לדעת רבי דוסא כשאינם עומדים לשכיבה, וּבְשֶׁלְּמָא מחצלות שֶׁל שַׂק וְשֶׁל סְפִירָא חשובים בכלי, משום שחָזוּ לִפְרָכֵי – לפורסם לוילון נגד הפתח, וְכן הם ראוים לנַפְוָותָא – לנפות בהם קמח. אֶלָּא מחצלות שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי לְמַאי חָזוּ – לאיזה שימוש הם ראוים שיחשבו ככלי שמקבל טומאה. מתרצת הגמרא: אף מחצלות של שעם ושל גמי חָזוּ לְנַוָּיאתָא – לכסות בהם גיגית של שיכר.

אופן אחר בקושיית הגמרא: אִיכָּא דְּאָמְרֵי שהקושיא נאמרה להיפך, בְּשֶׁלְּמָא לְמַאן דְּאָמַר מַחְצָלוֹת מַמָּשׁ מובן מדוע הם טמאות, שהמחצלות שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי חָזוּ לְנַוָּיאתָא – ראויות לכסות את גיגית השיכר, והמחצלות שֶׁל שַׂק וְשֶׁל סְפִירָא חָזוּ לִפְרָכֵי – לוילון, וְנַפְוָותָא לנפות בהם קמח. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שחוצלות הם מַרְזוּבְלֵי – שק של רועים, בְּשֶׁלְּמָא שֶׁל שַׂק וְשֶׁל סְפִירָא מקבלים טומאה, משום שחָזוּ לְגוּלְקֵי וְצַנֵּי – כלים שמניחים בהם פירות קטנים וקטניות, אֶלָּא שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי שיש בהם נקבים ואי אפשר להניח בהם פירות קטנים, לְמַאי חָזוּ – לאיזה תשמיש הם ראויים ומדוע חשובים בכלים. מתרצת הגמרא: אף שקי רועים של שעם וגמי חָזוּ לְכִינְתָא דְּפֵירֵי – לכלים שמניחים בהם פירות גסים, שאינם יוצאים דרך נקב קטן.

ברייתא נוספת בדיני המחצלת: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה בן אחיו של רבי יהושע כְּשֶׁיָּרַדְתִּי לַגּוֹלָה – לחוץ לארץ כדי לעבר את השנה, מָצָאתִי זָקֵן אֶחָד וְאָמַר לִי מְסַכְּכִין בְּבוּרְיָא – במחצלת, וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָחִי אַבָּא הוֹדָה לְדִבְרֵיו שמותר לסכך במחצלת. מוסיפה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, מה ששנינו בברייתא זו שמסככין במחצלת שאינה מקבלת טומאה, וְהוּא דְּלֵית לֵיהּ גְּדִנְפָּא – שאין למחצלת זו שפה מסביב, ועל כן אינה חשובה ככלי, אך אם יש לה שפה הרי היא מקבלת טומאה ואין לסכך בה. וכן אָמַר עוּלָּא הָנֵי בּוּרְיָתָא – המחצלות דִּבְנֵי מְחוֹזָא אִלְמָלֵא קִיר שֶׁלָּהֶן – אם לא שיש למחצלות אלו שפה מסביב, היה דינם שמְסַכְּכִין בָּהוּ, אך עכשיו שיש להם שפה הרי הם מקבלים טומאה ואין מסככין בהם. מביאה הגמרא ראיה לדין זה. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, מְסַכְּכִין בְּבוּרְיָא – במחצלת, וְאִם יֵשׁ לָהֶן קִיר אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן. ומבואר כדברי עולא.

הדרן עלך סוכה

פרק שני - ישן תחת המטה

משנה

הַיָּשָׁן או אוכל ושותה תַּחַת הַמִּטָּה הנמצאת בַּסּוּכָּה, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, שהמיטה נחשבת אהל שמפסיק בינו לבין הסוכה, ונמצא שאינו ישן תחת צל הסוכה אלא בצל אהל המיטה. רבי יהודה חולק, ולדעתו הישן תחת המיטה בסוכה יצא ידי חובתו. הביא רבי יהודה ראיה לדבריו, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, נוֹהֲגִין הָיִינוּ שֶׁהָיִינוּ יְשֵׁנִים תַּחַת הַמִּטָּה בסוכה בִּפְנֵי הַזְּקֵנִים, וְלֹא אָמְרוּ לָנוּ דָּבָר – לא אמרו לנו שאין אנו יוצאים ידי חובת סוכה, הרי שלדעתם אין המיטה נחשבת לאהל המפסיק בין הישן ובין הסכך. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן ראיה לדעת תנא קמא, מַעֲשֶׂה בְּטָבִי עַבְדּוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה יָשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה בסוכתו של רבן גמליאל, וְאָמַר לָהֶן רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַזְּקֵנִים, רְאִיתֶם טָבִי עַבְדִּי, שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם וְיוֹדֵעַ שֶׁעֲבָדִים פְּטוּרִין מִן הַסּוּכָּה, לפי שהישיבה בסוכה היא מצות עשה שהזמן גרמא, שעבדים כנענים פטורים ממנה, וכיון שאינו רוצה לדחוק את החכמים הישנים בסוכה, לְפִיכָךְ יָשֵׁן הוּא תַּחַת הַמִּטָּה. ומה שאינו יוצא מן הסוכה לישן בבית, לפי שהוא רוצה לשמוע את דברי התורה שאומרים החכמים. סיים רבי שמעון, וּלְפִי דַּרְכֵּינוּ לָמַדְנוּ מדברי רבן גמליאל, שהוא סובר שֶׁהַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, ואף שרבן גמליאל לא התכוון ללמד אותנו דין זה, נמצינו למדים דין זה מתוך דבריו.

גמרא

הגמרא מקשה על דעת תנא קמא, שאסר לישן תחת המיטה בסוכה, משום שהמיטה היא אהל המפסיק בינו לבין הסכך: וְהָא לֵיכָּא עֲשָׂרָה – הרי סתם מיטה אינה גבוהה עשרה טפחים, ואינה חשובה אהל. תִּרְגְּמָא – פירש את משנתנו שֶׁמּוּאָל, שהמשנה מדברת בְּמִטָּה שהיא גבוהה עֲשָׂרָה טפחים, החשובה אהל להפסיק בינו לסכך, ולכך הישן תחתיה לא יצא ידי חובתו.

הגמרא מביאה מחלוקת שנחלקו התנאים לענין טומאת אהל, אם אהל שאינו עשוי בידי אדם נחשב לאהל או לא, [ומשום שיש לכאורה להביא ראיה ממשנתנו הובא דיון זה כאן]: תְּנַן – שנינו הָתָם במסכת אהלות, שישנם סוגי אהלים שונים שיש להם דין אהל, לענין שאם יהיה כזית מן המת בצד אחד של האהל, וכלי בצדו האחר של האהל, נטמא הכלי. מפרטת המשנה: אֶחָד חוֹר בדופן שבצד הנהר שנעשה על ידי שֶׁחֲרָרוּהוּ מַיִם – מי הנהר, אוֹ חור בקיר שנעשה על ידי כרסום שְׁרָצִים, אוֹ שנעשה החור על ידי שֶׁאֲכָלַתּוּ מַלַּחַת – הארץ היא מלחה – שהיא נרקבת ונפסדת, ונעשו בה שקעים מקורים, וְכֵן מִדַּבֵּךְ – ערמות סדורות של אֲבָנִים גדולות המסודרות זו על זו, ופעמים עומדת אבן אחת על גבי שתי אבנים המרוחקות מעט זו מזו, והאבן שעל גביהם עושה אהל ביניהם, וְכֵן כָּוָאר ערמות סדורות שֶׁל קוֹרוֹת המסודרות זו על גב זו, ופעמים שעומדת קורה אחת על גבי שתי קורות המרוחקות מעט זו מזו, והקורה שעל גביהם עושה אהל ביניהם, כל המקומות האלו יש להם דין אהל שמַאֲהִיל עַל הַטּוּמְאָה – מעביר את הטומאה שיש תחתיו לכל מה שנמצא תחת אותו האהל, ואף על פי שלא נעשה האהל בידי אדם בכוונה. רַבִּי יְהוּדָה חולק וואוֹמֵר, כָּל אֹהֶל שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי בְּיָדֵי אָדָם אֵינוֹ אֹהֶל – אם אדם לא עשה את האהל בכוונה שיהיה אהל, אינו נחשב לאהל ואינו מעביר את הטומאה. מפרשת הגמרא: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה – מדהיכן למד רבי יהודה דין זה שצריך שתהיה כוונה של אדם לעשות אהל כדי שיחשב לאהל,

יָלִיף בגזירה שוה 'אֹהֶל' 'אֹהֶל' מִמִּשְׁכָּן – האהל שנאמר בפרשת פרה אדומה, למד מן האהל שנאמר לענין הקמת המשכן. כְּתִיב הָכָא בפרשת פרה אדומה, 'זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים', וזה מקור דין טומאת אהל, וּכְתִיב הָתָם – במשכן, 'וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן', מַה לְּהַלָּן – במשכן היה האהל נעשה בִּידֵי אָדָם, אַף כָּאן בדין טומאת אהל רק אהל שנעשה בִּידֵי אָדָם חשוב אהל. וְרַבָּנַן החולקים על רבי יהודה טעמם שאין ללמוד דיני אהל של טומאה ממשכן, משום ד'אֹהֶל' 'אֹהֶל' 'רִיבָּה' – בפרשת פרה אדומה נכתבה תיבת 'אהל' פעמים רבות, כדי לרבות שגם אם האהל אינו עשוי בידי אדם נחשב אהל.

מקשה הגמרא סתירה בדברי רבי יהודה: וְכי סָבַר רַבִּי יְהוּדָה כָּל אֹהֶל שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי בִּידֵי אָדָם אינו אֹהֶל, וּרְמִינְהוּ, שנינו במסכת פרה חֲצֵירוֹת הָיוּ בְּנוּיוֹת בִּירוּשָׁלַיִם עַל גַּבֵּי הַסֶּלַע שניכר שהוא שם מששת ימי בראשית, שאז החשש שיש תחתיו קבר הוא רחוק מאוד, וְתַחְתֵּיהֶם – תחת החצרות היה חָלָל, שהיו בונים את החצרות על גבי עמודים הבנויים על גבי הסלע, ולא על גבי הסלע ממש, מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם – שמא יש מת קבור תחת הסלע ואין עליו חלל טפח, והטומאה בוקעת ועולה ותטמא את היושבים בבית שעל גבי הסלע, ולכך בנו את החצרות על גבי עמודים שאפילו אם יש קבר תחת הסלע, החלל מפסיק בינתיים ואין הטומאה בוקעת ועולה. וּמְכִיאִין נָשִׁים עוּבָּרוֹת וְיוֹלְדוֹת שָׁם כדי שלא יהא חשש שהילדים נטמאו קודם שהביאום אל הבית שעל הסלע, וּמְגַדְּלוֹת בְּנֵיהֶם שָׁם עד שיהיו בני שבע או שמונה שנים [־שעדיין לא ראו קרי], לַפֵּרָה – לצורך מעשה פרה אדומה, שאלו הילדים ימלאו את מי החטאת להזותם בטהרה על הכהן השורף את הפרה. וּמְכִיאִין שָׁוְוִרִים וְעַל גַּבֵּיהֶן היו מניחים דְּלָתוֹת [־קורות רחבות מעץ העשויות לסתום בהם את הפתח], וְתִינוֹקוֹת יוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּיהֶן [־על גבי הדלתות] כדי שלא יאהילו על קבר התהום, אם יוציאו את רגליהם מחוץ לשוורים, ועתה, גם אם יש קבר בקרקע שתחת הדלתות, לא נטמא התינוק, כיון שהדלת חוצצת בין הטומאה לתינוק, וְכוֹסוֹת שֶׁל אֶבֶן שאינם מקבלים טומאה בִּידֵיהֶם של התינוקות, כשהִגִּיעוּ התינוקות לְמעיין הַשִּׁילוֹחַ [־מעיין שהיה סמוך לירושלים שמשם היו ממלאים את המים], יָרְדוּ התינוקות לְתוֹךְ הַמַּיִם וּמִילְּאוּם [־את הכוסות] במים, ולא היו משלשלים את הכוסות בחבל, משום שצריך לעשות מילוי בידים ולא על ידי שלשול בחבל, וְעָלוּ וְיָשְׁבוּ לָהֶם על גבי הדלתות, והביאו את המים להר הבית לצורך הזאה על הכהן השורף את הפרה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לא היו התינוקות יורדים מעל גבי השוורים בהגיעם למעין השילוח, אלא מִמְּקוֹמוֹ [־מן המקום שהיה יושב על הדלתות] הָיָה התינוק מְשַׁלְשֵׁל את הכוסות בחבל אל המעיין, וּמְמַלֵּא את המים, ולא היה יורד למטה מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם – שמא יש שם טומאה. וְתַנְיָא – שנינו בברייתא על משנה זו, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא הָיוּ מְכִיאִין דְּלָתוֹת ומניחים אותם על גבי השוורים ועליהם היו התינוקות יושבים, אֶלָּא היו מביאים שָׁוְוִרִים שכריסם רחבה מאוד, ועליהם היו התינוקות יושבים, וכריסם של השוורים היתה חוצצת בין טומאת קבר התהום לתינוק.

מפרשת הגמרא את הקושיא: וְהָא שָׁוְוִרִים דְּאֹהֶל שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי בִּידֵי אָדָם הוּא שהרי בידי שמים הם עשויים ולא נעשו לאהל, וְקָתָנֵי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לֹא הָיוּ מְכִיאִין דְּלָתוֹת אֶלָּא שָׁוְוִרִים, והיינו שכריסם של השוורים נחשבת לאהל על גבי הטומאה, הרי שלדעת רבי יהודה אהל שאינו עשוי בידי אדם נחשב אהל, וסותר לדבריו באהלות שאהל שאינו עשוי בידי אדם אינו נחשב לאהל.

מתרצת הגמרא: כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה באהל שהוא רחב וגבוה כִּמְלֹא אֶגְרוֹף של אדם ששמו היה אבטיח, והיה אגרופו גדול כראש גדול של אדם, שנחשב אהל אפילו כשאינו עשוי בידי אדם, כיון שהוא אהל גדול וחשוב, ולכן כריסם של השוורים שהם רחבות נחשבות אהל, אף על פי שהם עשויות בידי שמים, ומה שאמר רבי יהודה באהלות לענין חור שחררוהו המים וכו', שאינם נחשבים לאהל כיון שאינם עשויים בידי אדם, היינו באופן שאין בחללם כמלא אגרוף.

מביאה הגמרא ראיה: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה בַּשְּׁקִיפִין – סלעים שנעקרו מן ההרים על ידי רוח, ונוצר חלל גדול במקום שנעקרו, וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים – בקעים גדולים בסלע, שהם חשובים אהל אף על פי שלא נעשו בידי אדם, כיון שיש בחללם כמלא אגרוף.

מקשה הגמרא: וַהֲרֵי דֶּלֶת דְּיֵשׁ בָּהּ – בחלל שתחתיה בינה לבין הקרקע כַּמָּה אֶגְרוֹפִין, וְקָתָנֵי בברייתא זו רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לֹא הָיוּ מְכִיאִין דְּלָתוֹת אֶלָּא שָׁוְוִרִים, והבינה הגמרא שטעמו של רבי יהודה שאין הדלתות נחשבות לאהל, כיון שאין דרך אהל בכך, ואינם חוצצים בפני הטומאה אף שיש בחללם כמלא אגרוף. מתרצת הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי, אין טעמו של רבי יהודה משום שאין הדלתות נחשבות לאהל, אלא שֶׁלֹּא הוּצְרְכוּ לְהָכִיא דְּלָתוֹת כדי שישבו עליהם התינוקות, כיון שהביאו שוורים שכריסם רחבה וחוצצים בין כל גוף התינוקות לקרקע. ואמנם אם רצו היו יכולים להביא דלתות ועליהם להושיב את התינוקות. וְרָבָא אָמַר, דעת רבי יהודה שֶׁלֹּא הָיוּ מְכִיאִין דְּלָתוֹת כָּל עִיקָּר, אבל אין טעמו מפני שאינם חשובים אהל, שכיון שיש בחללם כמלא אגרוף חשובים כאהל, אלא שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל תִּינוֹק נָפָה עָלָיו – שאינו חושש שמא יפול מן הדלת כיון שהיא רחבה מאוד, יש לחשוש שֶׁמָּא יוֹצִיא התינוק את רֹאשׁוֹ אוֹ את אֶחָד מֵאֵבָרָיו חוץ לדלת, ויאהיל על הקרקע וְיִטָּמֵא

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה מנ"א, ה'תיש"א

ברוקלין, נ. י.

הרה"ח וו"ח אי"א נו"מ וכו' מוהר"ר מנחם זאב שי' שד"ר

שלום וברכה!

בטח הכל שלום אצלו... בשבוע העבר נתתי למדפיסים את ההקדמה להקובץ, ומה מאד נפלאתי להוודע, אשר עדיין לא קיבלו מכת"ר ההשלמות להקובץ. כי לפי דעתי הי' מן הראוי שיוציאוהו לאור לר"ח אלול הבע"ל הוא חודש החשבון והזהירות במצוות ודקדוקי מצוות.

... בפ"ע נשלחה לו החוברת שיצאה לאור ע"ד העסקנות הציבורית, ובטח יאשר קבלתה...

בברכה..

רש"י

אהל אהל ריבה — אהלים טובא כתיבי בפרשת פרה, לרבות אף העשוי מאליו. **מפני קבר התהום** — כל שם קבר התהום וטומאת התהום שבתלמוד לשון ספק הוא, כתהום שאינו גלוי. מפני קבר התהום שכל העיר היו מסופקין שמא יש שם קבר, ואין לו למת חלל טפח וטומאה שהיא רצוצה בוקעת ועולה לרקיע. לכך היו בונין אותה על גבי כיפין, שאפילו יש שם קבר מתחת הרי חלל מפסיק. **ומביאין נשים עוברות כו'** — משום ההיא דתנן (פרה פרק שלישי משנה ז): מטמאין היו את הכהן השורף את הפרה ומטבילין אותו מיד, להוציא מלבן של צדוקין, שהיו אומרים במעורבי השמש היתה נעשית. וכיון דטבול יום כשר בפרה — עשו בה מעלות הרבה כדי שלא יזלזלו בה, תקנו כל מעשה פרה בכלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה שאין מקבלין טומאה, והכהן השורפה הזקיקוהו לפרישת שבעת ימים ואין אחיו הכהנים נוגעין בו, כדאמרינן בפרק קמא דיומא (ב,א). ואמר מר: מזין עליו כל שבעה. ותקנו שיהו תינוקות הללו ממלאין לו מים לקדש בהן מי חטאת. ומשום מעלה תקנו שיהו טהורים מכל טומאה, ובתוספתא שנינו: עד שיהו בני שבעה ובני שמנה שנים מגדלין אותן, ולא יותר, שלא ראו קרי. **ומביאין שוורים** — בשהיו רוצים לילך ולמלאות מים חיים מן השילוח. **וכוסות של אבן בידיהם** — שכל מעשיה היו בכלי אבנים, כדפרישית. **ירדו לתוך המים ומלאום** — קסבר האי תנא מילוי בעינן, ולא שישלשל בחבל. **מפני קבר התהום** — שמא יש כאן טומאה. **אלא שוורים** — שבריסם רחבות, ותינוקות יושבין עליהם וכריסן מפסיק, שאין התינוקות מאהילין על הארץ. ולקמן מפרש טעמא אמאי לא היו מביאין דלתות. אלמא אשמעינן רבי יהודה דשדרתן של שוורים שהיא כעין גג וחלל של בהמה — הוא האהל המפסיק, ואף על גב דאינו עשוי בידי אדם. **כמלא אגרוף** — אהל שרחב כמלא אגרוף שהוא יותר מטפח — מודה רבי יהודה שאף על פי שאינו עשוי בידי אדם חשוב להיות אהל. דבמלא אגרוף מצינו חשוב למאור שאינו עשוי בידי אדם, כדתנן באהלות (פרק שלש עשרה משנה א וכלים פרק שבעה עשרה משנה ב), ובמסכת בכורות מייתינן לה בפרק "על אלו מומין" (לז,ב): מאור שלא נעשה בידי אדם שיעורו להוציא את הטומאה לאויר כמלא אגרוף, וזהו אגרופו של בן אבטיח, וישנו גדול כראש כל אדם. וכי אמר ר' יהודה דאינו אהל היכא דאין עשוי בידי אדם — בטפח קאמר. **בשקיפין** — סלעים הנופלים ומתפרקין ברוח, ויש חור גדול במקום עקירתן. נקיקי = ביקועין. **והרי דלת דיש בה כמה אגרופים** — מן הקרקע עד הדלת, וקא אמר ר' יהודה: לא היו מביאים דלתות. קא סלקא דעתיה משום דאין דרך אהל בכך, וכל שכן שוורים. **כל עיקר** — לא משום דאינו אהל, אלא שלא תהא דעתו של תינוק גסה עליו = *פריוו"י בלע"ז, שמתוך שאינו ירא ליפול והרי הוא בטוח באילו הוא בעלייה רחבה, ויוציא ראשו חוץ לדלת ומאהיל. לפיכך מביאין שוורים בלי דלתות, ומתוך שהוא ירא ליפול — אינו מוציא ראשו להלן מן רחב השור.

בקבר

יָלִיף אֹהֶל אֹהֶל מִמִּשְׁכָּן; כְּתִיב הָכָא: "זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל", וּכְתִיב הָתָם: "וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן", מַה לְּהַלָּן בִּידֵי אָדָם - אַף כָּאן בִּידֵי אָדָם. וְרַבָּנַן: אֹהֶל אֹהֶל רִיבָּה. וְסָבַר רַבִּי יְהוּדָה כָּל אֹהֶל שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי בִּידֵי אָדָם אֵינוֹ אֹהֶל? וּרְמִינְהוּ: חֲצֵירוֹת הָיוּ בְּנוּיוֹת בִּירוּשָׁלַיִם עַל גַּבֵּי הַסֶּלַע, וְתַחְתֵּיהֶם חָלָל מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם, וּמְבִיאִין נָשִׁים עוּבָּרוֹת וְיוֹלְדוֹת שָׁם, וּמְגַדְּלוֹת בְּנֵיהֶם שָׁם לַפֵּרָה. וּמְבִיאִין שְׁוָורִים וְעַל גַּבֵּיהֶן דְּלָתוֹת, וְתִינוֹקוֹת יוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּיהֶן וְכוֹסוֹת שֶׁל אֶבֶן בִּידֵיהֶם. הִגִּיעוּ לַשִּׁילוֹחַ - יָרְדוּ לְתוֹךְ הַמַּיִם וּמִילְּאוּם, וְעָלוּ וְיָשְׁבוּ לָהֶם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִמְּקוֹמוֹ הָיָה מְשַׁלְשֵׁל וּמְמַלֵּא, מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם. וְתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיוּ מְבִיאִין דְּלָתוֹת אֶלָּא שְׁוָורִים. וְהָא שְׁוָורִים, דְּאֹהֶל שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי בִּידֵי אָדָם הוּא, וְקָתָנֵי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיוּ מְבִיאִין דְּלָתוֹת אֶלָּא שְׁוָורִים! כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה כְּמִלֹּא אֶגְרוֹף. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה בַּשְּׁקִיפִין וּבְנִקְיְקֵי הַסְּלָעִים. וַהֲרֵי דֶּלֶת, דְּיֵשׁ בָּהּ כַּמָּה אֶגְרוֹפִין, וְקָתָנֵי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיוּ מְבִיאִין דְּלָתוֹת אֶלָּא שְׁוָורִים! אֲמַר אַבָּיֵי: לֹא הוּצְרְכוּ לְהָבִיא דְּלָתוֹת. רָבָא אָמַר: לֹא הָיוּ מְבִיאִין דְּלָתוֹת כָּל עִיקָּר, שֶׁמִּפְּנֵי שַׁדַּעְתּוֹ שֶׁל תִּינוֹק גַּסָּה עָלָיו שֶׁמָּא יוֹצִיא רֹאשׁוֹ אוֹ אֶחָד מֵאֵבָרָיו, וְיִטָּמֵא

בקבר

תוספות

יליף אהל אהל ממשכן — ואסם תאמר: אי ממשכן יליף — אפילו עשוי בידי אדם נמי לא יביא את הטומאה אלא פשתן, כדאשכחן פרק "במה מדליקין" (שבת כז,ב ושם), דתנן: כל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן, ויליף בגמרא אהל אהל ממשכן! ויש לומר: דכל המאהילים דמטמאים ילפינן בספרי בפרשת פרה בקל וחומר ממצורע, דתניא: מנין לעשות שאר המאהילים כאהל המת? אמרת: מה מצורע הקל עשה בו כל המאהילים כאהל, מת החמור לא כל שכן. דלגבי מצורע כתיב "מושבו" ודרשינן בתורת כהנים: מושבו טמא, מכאן אמרו: הטמא יושב תחת האילן וטהור עובר — טמא. ואם תאמר: אם כן, כי לא עביד נמי בידי אדם נילף בקל וחומר ממצורע! וכי תימא: אם כן גזירה שוה מאי אהניא — הא איצטריכא ליה לדרשה דפרק "במה מדליקין" דכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים! ויש לומר: ד"מושבו" לא משמע לא ריבוי ולא מיעוט לענין שאינו עשוי בידי אדם. ולרבי יהודה דמעטיה רחמנא גבי מת ילפינן מצורע הקל בקל וחומר ממת, דלא מטמא. ולרבנן לא מחלק לא הכא ולא הכא. ואף על גב דסתם סיפרא רבי יהודה — אתיא שפיר הדיא דאילן כרבי יהודה, דאמר בשמעתין: מודה היה רבי יהודה כמלא אגרוף. ואם תאמר: וכיון דשאר המאהילים ילפינן ממת קל וחומר ממצורע, אם כן נימא דיו ולא מטמא עוברים, כמו קוברי המת שהיו עוברים באכסדרה ויש שם כלים, דמצורע עובר אינו מטמא באהל, כדתניא בתורת כהנים, וכדתנן במסכת נגעים פרק שלש עשרה (משנה ז), ומייתי לה פרק קמא דקדושין (לג,ב)! ויש לומר: דקל וחומר זה אינו אלא גלויי מילתא בעלמא הוא דלא ילפינן ממשכן, למעוטי שאר המאהילים.

ומביאין נשים עוברות ויולדות — אף על פי שהיו התינוקות טמאים בנדה ויולדות — לא היו חוששין אלא לשומרן מטומאת מת דבעיא הזאה, ומטומאה היוצא מגופו כגון בעל קרי. כדתניא בתוספתא שהיו מגדלין אותן עד שיהו בני שבע שנים או שמנה ולא יותר, שלא יראו קרי. וקצת תימה: מה מועיל מילוי זה שהיו ממלאין בתינוקות? סוף סוף בענין איש בשעת קידוש שנותנין האפר במים, או בשעת הזאה לרבי יהודה או לרבנן, כדמוכח פרק "טרף בקלפי" (יומא מג,ב)! ויש לומר: דמה שהיה יכול לתקן מתקנין, משום מעלה. דבולה מילתא מעלה בעלמא כדאיתא בריש (יומא) (ג,ב).

ועל גביהן דלתות — מאן דאמר בגיטין (ח,ב) ובנזיר פרק "בהן גדול" (נה,א) ובפרק "בכל מערבין" (עירובין ל,ב) ובפרק בתרא דחגיגה (כה,א) דאהל זרוק לא שמיה אהל לחזיר בפני הטומאה — מצי למימר דסבר לה כרבי יהודה, דאמר בשמעתין לא היו מביאין דלתות אלא שוורים שבריסותיהן רחבות. ואף על פי שגם הם אהל זרוק — מכל מקום בדידהו גלי רחמנא דחשיבי אהל, כדדרשינן מדכתיב (איוב י) ובעצמות וגידים תסוככני ומיהו לר' אליעזר דלקמן ודאי קשה דמפרש טמא דשוורים משום דמגינים על הרועה שלהם. וקושיא דמטה משני משום דהויא אהל עראי. ולהאי טעמא קשה: היכי עבדינן למאן דאמר אהל זרוק לא שמיה אהל? דאפילו שידה תיבה ומגדל לא חייצי. **והתינוקות** יושבין — בתוספתא דפרה [פרק שני] קתני דהכל שוין שהתינוקות צריכין טבילה. כלומר: הכל שוין, בין ר' עקיבא בין ר' יוסי הגלילי, שנחלקו לענין הזאה, כדתנן במסכת פרה פרק שלישי [משנה ד]: צריכין היו התינוקות להזות דברי ר' יוסי הגלילי, ר' עקיבא אומר: לא היו צריכין להזות. **ירדו** לתוך המים ומלאום — קסבר האי תנא מילוי ידים בעינן, ולא שישלשל בחבל, כך פירש בקונטרס. ותימה גדולה פירש, דבכולהו סתמי מוכחי במסכת פרה (פרק שביעי משנה ו ז) שהיו מוליכין חבל כדי למלאות. ואפילו נתמלא הכלי מאליו משמע דכשר במילוי, דתנן במסכת פרה פרק חמישי (משנה ז): השותה שבסלע אין ממלאין בה, היתה כלי וחברה בסיד — ממלאין. עוד תניא בתוספתא דפרה: אמר לפני רבי עקיבא משום רבי ישמעאל: כוסות של אבן היו תלויין בקרני שוורים, כיון ששחו שוורים לשתות נתמלאו הכוסות. אמר להם: אל תתנו מקום לצדוקים לרדות (אחריו). ונראה לפרש דבהכי פליגי רבי יוסי ורבנן: דרבנן סברי משום דהוא פורתא לא חיישינן לקבר התהום, ורבי יוסי חייש. **תניא** נמי הכי — משמע לכאורה שהיא ברייתא, והיא משנה שלימה במסכת אהלות (פרק שלישי משנה ז) סיפא דהדיה דלעיל, דהכי תנן התם: רבי יהודה אומר כל אהל שאינו עשוי בידי אדם אינו אהל, ומודה בשקיפים וסלעים. **והרי** דלת דיש לה כמה אגרופין — תימה: היכי סלקא דעתא דמקשה שלא יועילו דלתות? והלא בידי אדם הוא, דמדעת הונחו לשם אהל! ועוד: מאיזה טעם יש לשוורים להועיל יותר מן הדלתות? ובקונטרס פירש קא סלקא דעתיה משום דאין דרך אהל בכך, וכל שכן שוורים. ולפי זה תיקשי ליה היא גופא! וצריך לומר: דקא סלקא דעתיה דבעלי חיים חשיבי להציל טפי מדלתות ליחשב אהל, אף על פי שאין דרך אהל בכך. ולא שייך טעם זה אלא בדבר התלוי בסברא, ולא למאי דילפינן ממשכן. **שדעתו** של תינוק גסה עליו — קסבר רבי יהודה: אהל זרוק שמיה אהל, דמשמע הא לא מפני שדעתו גסה — היו מביאין דלתות.

ובעצמות

סוכה. פרק שני – ישן תחת המיטה דף כא עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ובעצמות וגידים תשוכבני — אף על גב דהאי קרא באדם כתיב — כל שכן בהמה, שכריסה למטה בעין אהל.

למדנו שעבדים פטורים מן הסוכה — ואף על גב דהאי מצות עשה שהזמן גרמא — אצטריך לאשמועינן, דלא תימא דחייבין משום דכתיב "תשבו" בעין תדורו, בדלקמן בשילהי פירקין (כח,ב).

שאין לה קבע — שמטלטלת על ידי המטה. ורבי יהודה לטעמיה, דאמר סוכה דירת קבע. כך פירש בקונטרס. לפי סברא זו מצינו למימר דפליגי נמי בסוכה שבראש העגלה, וגריס שפיר לעיל בפרק קמא (ז,ב) ולקמן בפירקין (כב,א) בראש העגלה, גבי פלוגתא דרבן גמליאל ור' עקיבא בראש הספינה, דבראש העגלה נמי פליגי. והא דמודה רבן גמליאל בראש הספינה דכשרה — היכא דיכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה דיבשה, כדאמרינן לקמן (שם) אף על גב דמטלטלת על ידי הספינה — שאני ספינה, דאורחא בהכי, וחשיבא קבע אף על גב דמטלטלת. ואפילו למאן דמפרש הכא טעמא דמתניתין משום דבר המקבל טומאה — מכל מקום מודה הוא דפליגי נמי בטעמא דדירת קבע. תדע, מדלא קאמר איבא ביניהו כגון שסמכה בשידה תיבה ומגדל המחזיקים ארבעים סאה בלח, שהם כורים ביבש. דלמאן דאמר לפי שאין לה קבע — הכא נמי אין לה קבע, דמטלטלת. ולמאן דאמר לפי שמעמידה בדבר המקבל טומאה — הני כיון דבאין במדה טהורים, כדתנן פרק חמשה עשר דכלים (משנה א). ומיהו, קשה: דלקמן (כב,א) דפסיל ר' יהודה סוכה על גבי בהמה מאי טעמא — משום דכתיב "חג הסכות תעשה לך שבעת ימים" סוכה הראויה לשבעה, ווו אינה ראויה. לפי שאין עולין לה ביום טוב. והשתא תיפוק ליה משום דמטלטלת על ידי בהמה, ואינה קבע, מידי דהוה אסומך בברעי המטה! ובירושלמי משמע דטעמא לפי שאין לה קבע, שאין לה עשרה טפחים מן המטה עד לגג. דהך פלוגתא דר' זירא ור' אבא דהכא מתני לה בירושלמי בר' אמי ור' אבא. וזה לשונו: אמר רבי אמי: על שם שאין מכרעי המטה לסכך עשרה טפחים, אמר ר' אבא: משום שאין מעמידין בדבר טמא. הא תני מעשה בירושלים שהיו משלשלין מטותיהן לפני חלונותיהן והיו מסככין על גביהן. אין תימא משום שאין מעמידין על דבר טמא — הא לית ליה טעמא, אלא משום שאין מכרעי המטה לסכך עשרה טפחים, עד כאן ירושלמי. ואותן של אנשי ירושלים היה עשרה מכרעי המטה לסכך. והא דקתני מתניתין רבי יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד מעצמה אסורה, דמשמע הא יכולה לעמוד כמו שסמכה על יתידות — כשרה, אף על פי שאין מכרעי המטה לסכך עשרה — לא חשיב עראי, כיון דאי שקיל לה למטה איכא אויר עשרה, והסוכה מתקיימת, כדאמר אביי בשמעתין למאן דאמר אין לה קבע — הרי יש לה קבע, כלומר: אי שקיל לה למטה, דמטה לחודה קיימא ואין הסוכה נפסלת בשביל שהכניס בה מטה ומיעט אוירה, מידי דהוה אברים וכסתות דפרק קמא (ג,ב) לא הוי מיעוט לא לענין עשרה ולא לענין עשרים.

קנה

בְּקֶבֶר הַתְּהוֹם. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיוּ מְבִיאִין דְּלָתוֹת כָּל עִיקָּר, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל תִּינוֹק גַּסָּה עָלָיו, שֶׁמָּא יוֹצִיא רֹאשׁוֹ אוֹ אֶחָד מֵאֵבָרָיו וְיִטָּמֵא בְּקֶבֶר הַתְּהוֹם. אֶלָּא מְבִיאִין שָׁוָורִים הַמְּצָרִים שֶׁכְּרֵיסוֹתֵיהֶן רְחָבוֹת, וְהַתִּינוֹקוֹת יוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּיהֶן וְכוֹסוֹת שֶׁל אֶבֶן בִּידֵיהֶן, הִגִּיעוּ לַשִּׁילוֹחַ יָרְדוּ וּמִלְּאוּם וְעָלוּ וְיָשְׁבוּ לָהֶן עַל גַּבֵּיהֶן. וַהֲרֵי מִטָּה, דְּיֵשׁ בָּהּ כַּמָּה אֲגֻרוֹפִּים. וּתְנַן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נוֹהֲגִים הָיִינוּ שֶׁהָיִינוּ יְשֵׁנִים תַּחַת הַמִּטָּה בִּפְנֵי הַזְּקֵנִים! שָׁאנֵי מִטָּה, הוֹאִיל וּלְגַבָּהּ עֲשׂוּיָה. שָׁוָורִים נַמִּי לְגַבָּן עֲשׂוּיִם! כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שָׁאנֵי שָׁוָורִים הוֹאִיל וּמְגִינִים עַל הָרוֹעִים, בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבְגִשְׁמִים מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים. אִי הָכִי, מִטָּה נַמִּי, הוֹאִיל וּמְגִינָה עַל מִנְעָלִים וְסַנְדָּלִים שֶׁתַּחְתֶּיהָ! אֶלָּא אָמַר רָבָא: שָׁאנֵי שָׁוָורִים, הוֹאִיל וַעֲשׂוּיִם לְהָגִין עַל בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁלָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עוֹר וּבָשָׂר תַּלְבִּישֵׁנִי וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים תְּסוֹכְּכֵנִי". וְאִי בָּעֵית אֵימָא: רַבִּי יְהוּדָה לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר: סוּכָּה דִּירַת קֶבַע בָּעֵינַן, וַהֲוָה לֵיהּ מִטָּה דִּירַת עֲרַאי, וְסוּכָּה אֹהֶל קֶבַע, וְלָא אָתֵי אֹהֶל עֲרַאי וּמְבַטֵּל אֹהֶל קֶבַע. וְהָא רַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר נַמִּי סוּכָּה דִּירַת קֶבַע בָּעֵינַן, הָא וְאָתֵי אֹהֶל עֲרַאי וּמְבַטֵּל אֹהֶל קֶבַע! אִין, בְּהָא פְּלִיגִי: מָר סָבַר: אָתֵי אֹהֶל עֲרַאי וּמְבַטֵּל אֹהֶל קֶבַע, וּמָר סָבַר: לָא אָתֵי אֹהֶל עֲרַאי וּמְבַטֵּל אֹהֶל קֶבַע. "אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן מַעֲשֶׂה בְּטָבִי עַבְדּוֹ". תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִשִּׁיחָתוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְמַדְנוּ שֶׁנֵּי דְבָרִים; לְמַדְנוּ שֶׁעֲבָדִים פְּטוּרִים מִן הַסּוּכָּה, וְלְמַדְנוּ שֶׁהַיָּשָׁן תַּחַת הַמִּטָּה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְלֵימָא "מִדְּבָרָיו שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל"?! מִילְּתָא אַגַּב אוֹרְחֵיהּ קָא מַשְׁמַע לָן, כִּי הָא דְּאָמַר רַב אַחָא בַּר אַדָּא, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַב אַחָא בַּר אַדָּא אָמַר רַב הַמְנוּנָא אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ שִׁיחַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צְרִיכָה לִימּוּד - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל".

משנה הַסּוֹמֵךְ סוּכָּתוֹ בְּכַרְעֵי הַמִּטָּה - כְּשֵׁרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵי עַצְמָהּ - פְּסוּלָה. **גמרא** מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל. חַד אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ קֶבַע, וְחַד אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידָהּ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טוּמְאָה. מַאי בֵּינֵיהוּ - כְּגוֹן שֶׁנָּעַץ שַׁפּוּדִין שֶׁל בַּרְזֶל וְסִיכֵּךְ עֲלֵיהֶם. לְמַאן דְּאָמַר לְפִי שֶׁאֵין לָהּ קֶבַע - הֲרֵי יֵשׁ לָהּ קֶבַע, וּמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידָהּ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טוּמְאָה - הֲרֵי מַעֲמִידָהּ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טוּמְאָה. אָמַר אַבָּיֵי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא סָמַךְ, אֲבָל סִיכֵּךְ עַל גַּב הַמִּטָּה - כְּשֵׁרָה. מַאי טַעְמָא, לְמַאן דְּאָמַר לְפִי שֶׁאֵין לָהּ קֶבַע - הֲרֵי יֵשׁ לָהּ קֶבַע, לְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידָהּ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טוּמְאָה - הֲרֵי אֵין מַעֲמִידָהּ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טוּמְאָה.

משנה

רש"י

בקבר התהום — כלומר: בספק קבר. **דיש כמה אגרופים** — מן החבלים לקרקע. **נוהגין היינו** — אלמא: אהל עראי לאו אהל הוא. **הואיל ולגבה עשויה** — לישן על גבה ולא תחתיה, לפיכך אין לה שם אהל. **על הרועים** — שמכניסין ראשיהן תחת כריסם: להכי נקט גבי מטה מנעלים וסנדלים, דאמרינן בבבא בתרא (נח,א): איזהו מטה של תלמידי חכמים — כל שאין תחתיה אלא מנעלים של בעל הבית בימות החמה וסנדלים בימות הגשמים, שנותנים שם כשהוא בא לשכב ולישן חולץ מנעליו ונותנן תחת מטתו. אבל לתת תחתיה דברים אחרים — גנאי הוא לו, שמרגיל בני הבית לשם. **על בני מעיין** — גג ששדרה שלהן מגין עליהן. **תסוككני** — אלמא: סכך קרי ליה. **ואיכעית אימא** — לר' יהודה מטה אהל היא, אלא היינו טעמא דשרי — משום דסוכה אהל קבוע הוא. **ולא אתי עראי ומבטל קבע** — להסיר שם הסוכה מכאן. **והא ר' שמעון דאמר נמי סוכה קבע** — דבעי ארבעה דפנות, ואמרינן בפרק קמא (ז,ב): ר' יהודה ור' שמעון ורבן גמליאל ור' אליעזר ואחרים כולהו סבירא להו סוכה דירת קבע בעינן, וקאמר במתניתין: לפי דרכינו למדנו שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו. **משיחתו** — לשון שיחת חולין ושמחה. **מלתא** — חדתא אגב אורחיה, דאזיל לאשמועינן שני דברים שלמדנו, הולך בלשונו בדבר שתוכל להבין בו דבר חידוש. דאי אמרת "מדבריו" — לא שמעינן מינה שתהא שיחת חולין צריכה ליתן לב ללומדה, אבל השתא אשמעינן דצריך להטות אוזן אף לשיחתן, שאף היא סופה להבין בה דבר תורה "מדבריו" משמע דברי תורה שהוא מתכוין ללמדן לתלמידים. **צריכה לימוד** — צריך לשומעם שיתנו להן לב. **ועלהו** — דבר קל שבו. **משנה בכרעי המטה** — מטה שלמה. **ר' יהודה אומר כו'** — טעמא מפרש בגמרא. **גמרא שאין לה קבע** — שמטלטלת על ידי מטה. ור' יהודה לטעמי' דאמר: סוכה דירת קבע בעינן. **שמעמידה כו'** — ואף על פי שלא למדנו פסול אלא לסכך, הואיל ועיקרו של סכך אלו מעמידין — הוי כאילו סיכך בדבר המקבל טומאה. **אבל סיכך על המטה** — ולא סמך הסיכוך בכרעים, אלא על גבי יתידות. אבל כל דופני הסוכה אינן אלא מטות משלשה צדדין — לא פסיל ר' יהודה, דהא לא גמרינן פסול מניה לסוכה אלא לסיכוך. וזה לא הוא ולא מעמידו בפסולים. ולענין קבע נמי יש קבע לסיכוך.

משנה

הובטחנו שלא ידח ממנו נידח, וכל אחד ואחד מישראל ישלים את הכוונה – במעשינו, היגיעה דתורה ומצוות יותר מהטבע דנפש הבהמית.

ממאמר (א) שבת פרשת עקב ה'תשכ"ז

בְּקֶבֶר הַתְּהוֹם, ולכך הושיבו את התינוק דווקא על גבי השוורים עצמם, שבאופן זה לא יוציא את ראשו או את אחד מאיבריו מחוץ לבריסו של השור, מפחדו שמא יפול מן השור. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרָבָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לֹא הָיוּ מְכִיאִין דְּלָתוֹת כָּל עִיקָּר, מִפְּנֵי שֶׁאם יביאו דלתות ועליהם ישבו התינוקות, תהיה דַּעְתּוֹ שֶׁל הַתִּינוֹק נַפָּה עָלָיו ולא יפחד שמא יפול מן הדלת, ויש לחשוש שֶׁמָּא יוֹצִיא את רֹאשׁוֹ אוֹ את אֶחָד מֵאֵבָרָיו מחוץ לדלת, וְיִטָּמֵא בהוצאה זו בְּקֶבֶר הַתְּהוֹם, אֶלָּא מְכִיאִין שְׁוָורִים הַמִּצְרִים [־שבאים ממצרים] שֶׁכְּרֵיסוֹתֵיהֶן רְחָבוֹת, וְהַתִּינוֹקוֹת יוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּיהֶן, שאז חוששים התינוקות להוציא את ראשם או אחד מאיבריהם שמא יפלו. וְכוֹסוֹת שֶׁל אֶבֶן למלאות המים בְּיָדֵיהֶן של התינוקות, הִגִּיעוּ לְמעיין הַשִּׁילוֹחַ [־מעיין סמוך לירושלים שמשם היו ממלאים את המים], יָרְדוּ התינוקות אל המעין וּמִלְּאוּם את הכוסות במים, וְעָלוּ וְיָשְׁבוּ לָהֶן עַל גַּבֵּיהֶן של השוורים.

מקשה הגמרא על תירוצו של רב דימי, שמודה רבי יהודה באהל שיש בחללו כמלא אגרוף, שאף על פי שאינו עשוי בידי אדם, חשוב אהל. וַהֲרֵי מִטָּה השנויה במשנתנו דְּיֵשׁ בָּהּ כַּמָּה אֲגֻרּוֹפִים בינה לבין הקרקע, ואם כן נחשבת לאהל, וּתְנַן רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נוֹהֲגִים הָיִינוּ שֶׁהָיִינוּ יְשֵׁנִים תַּחַת הַמִּטָּה בִּפְנֵי הַזְּקֵנִים, ואם היא נחשבת אהל, כיצד היו ישנים תחתיה, הרי הישן תחתיה נחשב שאינו נמצא תחת הסכך, כיון שהמיטה מפסקת וחוצצת בינו לבין הסכך. מתרצת הגמרא: שַׁאנִי מִטָּה שאין היא נחשבת לאהל אף על פי שיש בחללה כמלא אגרוף, הוֹאִיל וּלְגַבָּהּ היא עֲשׂוּיָה, כדי לשכב עליה ולא כדי שישתמשו תחתיה, ולכך אין עליה שם אהל.

מקשה הגמרא: הרי שְׁוָורִים נַמִּי לְגַבָּן הם עֲשׂוּיִים – לישב עליהם ולא תחתיהם, ואם כן מדוע אמר רבי יהודה שהם נחשבים לאהל כדי לחצוץ מהטומאה. מתרצת הגמרא: כִּי אָתָא רָבִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שַׁאנִי שְׁוָורִים שהם עשויים גם להשתמש תחתיהם, הוֹאִיל וּמְגִינִּים עַל הָרוֹעִים כַּחֲמָה מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים – שהרועים יושבים תחת השוורים כדי להינצל מהגשם ומהשמש, ונמצא שכריסם משמש לאהל, ולכן נחשבים לאהל וחוצצים בפני הטומאה. מקשה הגמרא: אִי הָכִי שתשמיש כזה נחשב תשמיש אהל אף על פי שעיקר כריסם של השוורים משמש להשתמש על גבם ולא תחתיהם, מִטָּה נַמִּי תיחשב לאהל תחתיה, הוֹאִיל וּמְגִינָּה עַל מִנְעָלִים וְסַנְדָּלִים שֶׁתַּחְתֶּיהָ, שדרך להניחם שם בשעה ששוכבים על המיטה, ומדוע אמר רבי יהודה שמיטה אינה נחשבת לאהל ומותר לישן תחתיה בסוכה. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רָבָא, מה שעשויים להשתמש תחתיהם בשוורים ובמטה אכן אינו עושה אותם אהל, אלא שַׁאנִי שְׁוָורִים שהגב שלהם שעליהם התינוקות יושבים נחשב לאהל, הוֹאִיל וַעֲשׂוּיִים לְהָגֵן עַל בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁלָּהֶן – שדרתם שהיא הגב שלהם, עשויה כדי להגן על המעיים שלהם הנמצאים בתוך גופם. וכמו שֶׁנֶּאֱמַר 'עוֹר וּבָשָׂר תַּלְבִּישֵׁנִי וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים תְּסֹכְּכֵנִי' – 'תְּסֹכְּכֵנִי' מלשון סכך, והיינו שהעצמות והגידים נחשבים לאהל כיון שהם מסוככים על הבשר.

מתרצת הגמרא תירוץ נוסף על דברי רב דימי: וְאִי בָּעֵית אֵימָא, לעולם מיטה נחשבת אהל לרבי יהודה, ומה שהתיר רבי יהודה לישן תחת המיטה בסוכה ואין המיטה נחשבת אהל להפסיק, הוא משום שרַבִּי יְהוּדָה לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר שסוכה שהיא גבוהה יותר מעשרים אמה כשרה, ופירשו בגמרא (לעיל ז) שהטעם שהכשיר רבי יהודה הוא משום שסּוּכָּה דִּירַת קֶבַע בְּעֵינָן, והיינו שסוכה שעשאה חזקה בבנין קבע שנראית כבית, כשרה, ואם כן הָוָה לֵיהּ המִטָּה דִּירַת עֲרַאי ביחס לסוכה, כיון שהדרך להזיז את המיטה ממקום למקום וְסוּכָּה אֹהֶל קֶבַע, וְלֹא אָתֵי אֹהֶל עֲרַאי [־המיטה] וּמְבַטֵּל אֹהֶל קֶבַע [־הסוכה] – אין האהל עראי יכול לבטל את אהל הקבע ולא בטל שם הסוכה גם אם יש תחתיו אהל ארעי – מתחת המיטה. מקשה הגמרא: וְהָא רַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר נַמִּי סוּכָּה דִּירַת קֶבַע בְּעֵינָן, שהרי הצריך שיהא לסוכה ארבע דפנות, [שלש דפנות שלמות ורביעית ברוחב טפח], ולא הכשיר סוכה שיש לה שלש דפנות [שתי דפנות שלמות ושלישית טפח] כרבנן, והיינו משום שסבר שצריך שתהיה הסוכה דירת קבע, ואמר במשנה שהישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו, (הָא) וְטעמו משום שאָתֵי אֹהֶל עֲרַאי [־המיטה] וּמְבַטֵּל אֹהֶל קֶבַע [־את הסוכה], ולא כמו שאמרה הגמרא שאהל עראי אינו מבטל אהל קבע. מתרצת הגמרא: (אין) בְּהָא פְּלִיגִי – בסברא זו עצמה נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון, מַר – רבי שמעון סָבַר אָתֵי אֹהֶל עֲרַאי [־המיטה] וּמְבַטֵּל אֹהֶל קֶבַע [־הסוכה], ולכן הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו, וּמַר – רבי יהודה סָבַר, לֹא אָתֵי אֹהֶל עֲרַאי [־המטה] וּמְבַטֵּל אֹהֶל קֶבַע [־הסוכה], ולכן הישן תחת המטה בסוכה יצא ידי חובתו.

שנינו במשנה: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן מַעֲשֶׂה בְּטָבִי עַבְדּוֹ וכו': תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מִשִּׂיחָתוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל שאמר לחכמים ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם, ויודע שעבדים פטורים מן הסוכה, לפיכך ישן הוא תחת המיטה, לָמְדָנוּ שְׁנֵי דְּבָרִים, לָמְדָנוּ שֶׁעֲבָדִים פְּטוּרִים מִן הַסּוּכָּה, וְלָמְדָנוּ שֶׁהֲיָשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, ולכן התיר טבי לעצמו לישן תחת המטה, כיון שידע שהוא פטור מן הסוכה. מקשה הגמרא על לשונו של רבי שמעון בברייתא: וְלֵימָא מִדְּבָרָיו שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל למדנו, ומדוע אמר 'משיחתו' שמשמע לשון שיחת חולין ושמחה. מבארת הגמרא: רבי שמעון מִילְּתָא אַגַּב אוֹרְחֵיהּ קָא מַשְׁמַע לָן – בא לחדש לנו בתוך דבריו חידוש נוסף, שאף לשיחת חולין של תלמידי חכמים צריך להטות אוזן וללומדה, משום שסופה להבין ממנה דברי תורה, ואם היה רבי שמעון אומר 'מדבריו' לא היינו יודעים שצריך להטות אוזן אף לשיחתם, כִּי הָא דְּאָמַר – כמו שאמר רַב אַחָא בַּר אַדָּא, וְאָמְרֵי לַהּ, – ויש אומרים שאָמַר רַב אַחָא בַּר אַדָּא אָמַר רַב הַמְנוּנָא אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ שִׂיחַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צְרִיכָה לִימּוּד, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל', וכתוב זה נאמר בתלמידי חכמים, ואמר הכתוב שאפילו 'עלהו' שהוא דבר קל שבו כמו שיחת חולין שלו, 'לא יבול' – אינו נובל והולך לאיבוד, ולכן צריך ליתן לב לשיחתו ללמוד ממנה.

משנה

הַסּוֹמֵךְ סוּכָּתוֹ בְּכַרְעֵי הַמִּטָּה – מי שהניח את הסכך של הסוכה על גבי כרעי המיטה, שהיו כרעי המיטה גבוהים וסיכך עליהם, וכרעי המיטה משמשים כדפנות, כְּשֵׁרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם הסוכה אֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵי עַצְמָהּ – שאם תינטל המיטה יפול הסכך, פְּסוּלָה, ובגמרא יתפרש טעמו.

גמרא

מפרשת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה שפסל סוכה שאינה יכולה לעמוד בפני עצמה, פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל, חַד אָמַר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ קֶבַע – כיון שהסוכה מיטלטלת עם המיטה, הרי היא דירת עראי ולא דירת קבע, ורבי יהודה לשיטתו שסובר שהסוכה צריכה להיות דירת קבע. וְחַד אָמַר, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידָהּ בְּדָבָר הַמִּקַּבֵּל טוּמְאָה – כשם שאם הסכך הוא מדבר המקבל טומאה פסול, כן גם אם מה שסומך את הסכך הוא דבר המקבל טומאה פסול, שמעמידי הסכך הם עיקרו של הסכך והרי הוא כסיכך בדבר המקבל טומאה. ולפיכך המסכך על גבי המיטה הסוכה פסולה, כיון שהמיטה שמעמידה את הסכך מקבלת טומאה. מבררת הגמרא: מַאי בֵּינֵיהוּ – באיזה אופן יהא חילוק להלכה בין שני הטעמים שהתבארו בדעת רבי יהודה. מבארת הגמרא: כְּגוֹן שֶׁנָּעַץ בארץ ארבעה שַׁפּוּדִין – עמודים של בַּרְזֶל וְסִיכֵּךְ עֲלֵיהֶם, שלְמַאן דְּאָמַר שטעמו של רבי יהודה שפסל הסומך סוכתו בכרעי המיטה לְפִי שֶׁאֵין לָהּ קֶבַע ומיטלטלת, תהיה סוכה זו כשרה, שהֲרֵי יֵשׁ לָהּ קֶבַע – היא קבועה בשפודים של ברזל ואינה מיטלטלת. ולְמַאן דְּאָמַר שטעמו של רבי יהודה שפסל הסומך סוכתו בכרעי המיטה מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידָהּ בְּדָבָר הַמִּקַּבֵּל טוּמְאָה, אף סוכה זו תהיה פסולה שהֲרֵי מַעֲמִידָהּ בשפודים של ברזל שהם דָּבָר הַמִּקַּבֵּל טוּמְאָה.

אָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ שרבי יהודה פוסל, אֶלָּא כשסָּמַךְ את הסכך על כרעי המיטה עצמם, וכל הסכך עומד רק על כרעי המיטה, אֲבָל אם סִיכֵּךְ עַל גַּב הַמִּטָּה – כלומר שלא סמך את הסכך על המיטה עצמה, אלא על גבי יתידות עץ שעומדים בצד המיטה וכרעי

המשך בעמוד מה

משנה

סוּכָּה דַּמְדוּבְלֶלֶת להלן תבאר הגמרא מה היא, **וְשֶׁצִּילָתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ** – שיש בגגה יותר סכך מאויר, **כְּשֵׁרָה.** סוכה שמחמת שהניח עליה הרבה סכך היא **מְעוּבָּה כְּמִין בַּיִת** – שהסכך שלה עב וצפוף מאד ונראה כתקרת הבית, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִין מִתּוֹכָהּ** מרוב עובי הסכך **כְּשֵׁרָה,** ואין לפוסלה משום שהיא נראית כבית ואין בה היכר סוכה.

גמרא

מפרשת הגמרא: **מַאי** סוכה **מְדוּבְלֶלֶת** שהכשירה המשנה. **אָמַר רַב, סוּכָּה עֲנִיָּיה** – סוכה שהסכך שלה מועט ויש בה אויר הרבה, אך אין בה שלשה טפחים רצופים ללא סכך. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, קָנֶה עוֹלֶה וְקָנֶה יוֹרֵד** – סוכה שאין קני הסכך מונחים בשוה זה אצל זה, אלא הניח קנה אחד למטה וקנה אחד למעלה בכל הסוכה, ומתוך כך נבנסת החמה לסוכה, וחמתה מרובה מצילתה. וחידשה המשנה שכל שאילו היו הקנים מונחים בשוה היתה צילתה מרובה מחמתה, רואים כאילו אכן מונחים כך והסוכה כשירה. מבארת הגמרא את המשנה לדברי רב ושמואל: **רַב תְּנֵי חָדָא** – פירש שהרישא של המשנה אמרה רק דין אחד. **וּשְׁמוּאֵל תְּנֵי תַּרְתֵּי** – פירש שהרישא של המשנה אומרת שני דינים. מבארת הגמרא: **רַב תְּנֵי חָדָא** ומפרש, מה ששנינו 'סוּכָּה מְדוּבְלֶלֶת' **שֶׁמַּאי** פירושה של **מְדוּבְלֶלֶת, מְדוּלְדֶּלֶת** – שסככה מועט, ופירשה המשנה שדינה **שֶׁאִם עֲדַיִן צִילָתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ כְּשֵׁרָה,** ואין חוששים שמא תבוא הרוח ותמעט את צילתה ותרבה את חמתה. **וּשְׁמוּאֵל תְּנֵי תַּרְתֵּי** ומפרש, **דַּמַּאי** פירושה של **מְדוּבְלֶלֶת, מְבוּלְבֶּלֶת** דהיינו קנה עולה וקנה יורד, **וְתַרְתֵּי** – שני דינים **קָתָנֵי** ברישא של המשנה, דין אחד **שֶׁסּוּכָּה מְבוּלְבֶּלֶת כְּשֵׁרָה,** ודין נוסף שסוכה ענייה שהסכך שלה מועט, אם **צִילָתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ כְּשֵׁרָה.**

אָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ במשנה לפי דברי שמואל שסוכה מבולבלת כשרה, ורואים כאילו הקנים העליונים והתחתונים מונחים בשוה, **אֶלָּא** כְּשֶׁאֵין **בֵּין זֶה לָזֶה** – בין הקנים העליונים לתחתונים מרחק **שְׁלֹשָׁה טְפָחִים,** שכיון שיש ביניהן פחות משלושה טפחים, שייך בהם דין לבוד, והרי הם כסכך אחד, **אֲבָל** אם **יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים פְּסוּלָה,** שאי אפשר לומר בהם לבוד, והרי חמתה של הסוכה מרובה מצילתה.

אָמַר רָבָא, אֲפִילּוּ יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים נַמִּי לֹא אֲמָרָן שהסוכה פסולה, **אֶלָּא** כְּשֶׁאֵין **בְּגַנּוֹ** – ברוחב כל קנה מהקנים העליונים **טֶפַח,** שאז אין בו שיעור שיהא חשוב אהל לומר בו חבוט רמי, **אֲבָל** אם **יֵשׁ בְּגַנּוֹ טֶפַח,** הסוכה **כְּשֵׁרָה** אף אם הקנים העליונים רחוקים יותר משלושה טפחים מהתחתונים, משום **דְּאַמְרִינָן חָבוּט רָמִי** – השלך את הקנה העליון לאויר שתחתיו ויהא הכל כסכך אחד.

רב מביא ראיה לדבריו: **אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לַהּ** – מהיכן למדתי דין זה **דְּכִי אִית בֵּיהּ טֶפַח** – שדווקא כשיש בקנה העליון רוחב טפח **אַמְרִינָן חָבוּט רָמִי, וְכִי לֵית בֵּיהּ רוחב טפח לֹא אַמְרִינָן חָבוּט רָמִי,** מהא **דְּתַנְיָא, קוֹרוֹת הַבַּיִת** – קורות שעליהם עומדים הנסרים של תקרת הבית שהיא רצפת העליה [־שעל גבי הבית], **וְקוֹרוֹת הָעֲלִיָּה** – קורות שעליהם עומדים הנסרים של תקרת העליה **שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם** נסרים **וּמַעֲזִיבָה** – טיט שנותנים על התקרה, **וְהֵן** – הקורות של הבית ושל העליה **מְכוּוָּנוֹת** – עומדות זו כנגד זו קורה כנגד קורה ואויר כנגד אויר, ומאהילות זו על זו, **טוּמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן** – אם יש טומאה תחת אחת מקורות הבית, **תַּחְתֶּיהָ טָמֵא** – כל הכלים שנמצאים תחת אותה הקורה התחתונה על פני כל אורכה טמאים, שכיון שהיא רחבה טפח כמבואר להלן, היא מביאה את הטומאה לכל מה שתחתיה. אבל כלים הנמצאים תחת שאר קורות הבית טהורים, שאין הקורות האחרות מאהילות על הטומאה ויש הפסק בינם לבין קורה זו, וכן כלים הנמצאים מעל קורה זו כנגד הקורה העליונה טהורים, כיון שהקורה התחתונה רחבה טפח, חוצצת בפני הטומאה. ואם הטומאה נמצאת **בֵּין הַתַּחְתּוֹנָה לָעֶלְיוֹנָה** – על גבי אחת מקורות הבית מתחת לקורות העלייה, **בֵּינֵיהֶן טָמֵא** – כל הכלים שנמצאים בין קורת הבית שעליה נמצאת הטומאה לבין קורת העלייה שמעליה, טמאים, מפני שקורת העלייה שרחבה טפח מאהילה על הטומאה, ומביאה אותה לכל אורך הקורה. אבל כלים הנמצאים מעל קורת העלייה או מתחת לקורת הבית טהורים, כיון שהן רחבות טפח וחוצצות בפני הטומאה. ואם היתה הטומאה **עַל גַּבֵּי הָעֲלִיּוֹנָה** – קורת העלייה, **כְּנֶגְדָּהּ עַד לָרְקִיעַ טָמֵא** – שאין דבר החוצץ בפניה והטומאה עולה עד לרקיע, אבל תחתיה טהור, כיון שהיא רחבה טפח וחוצצת בפני הטומאה. **הָיוּ הָעֲלִיּוֹנוֹת כְּבֵין הַתַּחְתּוֹנוֹת** – שלא היו קורות העלייה עומדות מכוונות כנגד קורות הבית, אלא היו מכוונות נגד הרווח שבין קורות הבית, **טוּמְאָה תַּחְתֶּיהָן** – אם היתה טומאה תחת אחת מקורות הבית, **תַּחַת כּוּלָּן טָמֵא** – כל הכלים הנמצאים מתחת לכל קורות הבית טמאים, משום שאומרים חבוט רמי – השלך את קורות העלייה לבין הקורות התחתונות, ונעשה כל הבית במקורה, ולכן הטומאה מתפשטת בכולו. אך מעל הקורות התחתונות טהור, כיון שהם רחבות טפח וחוצצות בפני הטומאה. ואם היתה הטומאה **עַל גַּבֵּיהֶן** – על גבי קורות הבית או על גבי קורות העלייה, **כְּנֶגְדָּן עַד לָרְקִיעַ טָמֵא** – משום שאין מעליהן דבר החוצץ בפני הטומאה והיא עולה עד לרקיע. אך תחתיהן טהור כיון שהם רחבות טפח וחוצצות בפני הטומאה. **וְתָנֵי עֲלָהּ** בברייתא, **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – באיזה אופן מיירי כל המשנה, **בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן** – בקורות התחתונות רוחב **טֶפַח.** ובאויר **שֶׁבֵּינֵיהֶן** – שבין קורה לקורה מהתחתונות [והוא גם שיעור הקורות העליונות] **יֵשׁ פּוֹתֵחַ טֶפַח** – שיעור טפח, שבאופן זה יש לקורות דין אהל להעביר את הטומאה תחת כל הקורה, ולחצוץ בפני הטומאה שלא תעלה מעל הקורה, וכשאין הקורות מכוונות יש בזה דין חבוט רמי, **אֲבָל** אם **אֵין** באויר **שֶׁבֵּינֵיהֶן** – שבין קורה לקורה מהקורות התחתונות **פּוֹתֵחַ טֶפַח,** וממילא גם בקורות העלייה שמעל האויר אין רווח טפח, אין אומרים חבוט רמי אף שאין הקורות מכוונות זו כנגד זו, ולכן אם היתה **הַטּוּמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן** – מקורות הבית, **תַּחְתֶּיהָ** – רק מה שנמצא תחת אותה קורה **טָמֵא,** שקורות הבית רחבות טפח והקורה מביאה את הטומאה לכל אורכה, אבל שאר הבית טהור, שכיון שאין אומרים חבוט רמי אין כל הבית מקורה כאוהל אחד. וכלי הנמצא **בֵּינֵיהֶן** – בין קורות הבית לקורות העלייה כשהקורות מכוונות זו כנגד זו, טהור, כיון שקורות הבית רחבות טפח וחוצצות בפני הטומאה, **וְכֵן** כשאין הקורות מכוונות, כלי שנמצא **עַל גַּבֵּיהֶן** – על גבי אותה קורה שהטומאה תחתיה **טָהוֹר,** מפני שקורות הבית רחבות טפח וחוצצות בפני הטומאה. **אַלְמָא** – הרי מבואר, **דְּכִי אִית בֵּיהּ** – בקורות העליונות רוחב **טֶפַח, אַמְרִינָן חָבוּט רָמִי, וְכִי לֵית בֵּיהּ** בעליונות רוחב **טֶפַח, לֹא אַמְרִינָן חָבוּט רָמִי,** שָׁמַע מִינָּה ויש ללמוד מכאן גם לסכך הסוכה, שאם הקנים העליונים למעלה משלשה אינם רחבים טפח, הסוכה פסולה, ואם הם רחבים טפח כשרה.

הגמרא מביאה קושיא על דברי רבא: **יָתִיב רַב כַּהֲנָא וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא** – ושנה את דברי רבא אלו שלמד מדיני טומאה לדיני סוכה, שרק כשיש בעליונות רוחב טפח אומרים חבוט רמי, ואם אין בעליונות רוחב טפח אין אומרים חבוט רמי. **אָמַר לֵיהּ רַב אַשִּׁי לְרַב כַּהֲנָא, וְכָל הֵיכָא דְּלֵית בֵּיהּ טֶפַח לֹא אַמְרִינָן חָבוּט רָמִי** – וכי למדים מטומאה לשאר דברים שלא אומרים חבוט רמי כשאין בקורה העליונה רוחב טפח, **וְהָא תַּנְיָא,** קוֹרָה הַמּוּנַחַת על פתח המבוי להתירו בטלטול, **וּיוֹצְאָה מִכּוֹתֶלָהּ זֶה וְאֵינָהּ נוֹגַעַת בְּכוֹתֶל אַחֵר** שכנגדו, אלא רחוקה ממנו מעט, **וְכֵן** אם הניח בפתח המבוי **שְׁתֵּי קוֹרוֹת, אַחַת יוֹצְאָה מִכּוֹתֶלָהּ זֶה וְאַחַת יוֹצְאָה מִכּוֹתֶל אַחֵר** כנגדה, **וְאֵינָן נוֹגְעוֹת** – הקורות זו בְּזוֹ, אם **יֵשׁ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים בין הקורה לכותל או לקורה שכנגדה, נחשב החלל כאילו סתום מדין לבוד, **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת,** אולם אם **יֵשׁ שְׁלֹשָׁה** טפחים בין הקורה לכותל או לקורה שכנגדה, **צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת** כדי שיהיו הקורות מעל כל פתח המבוי. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,**

רש"י

משנה סוכה המדובללת — לקמן מפרש לה בגמרא. ושצילתה מרובה מחמתה כשרה — ליכא לאקשוויי: תנינא חדא זימנא (סוכה ב,א) שחמתה מרובה מצילתה פסולה! אינן דומות זו לזו, דמיקשיא קשיין אהדדי, כדרמינן להו בגמרא ומשנינן. **המעובה כמין בית** — שסכך שלה עב מאד. **גמרא** ענייה — שיש בסככה קנים מעט. ויש בה אויר הרבה, אלא שאין בו שלשה ביחד. **קנה עולה וקנה יורד** — שלא השוה הסכך להשכיב הקנים זה אצל זה, אלא אחד זה אלא אחד למעלה ואחד למטה, ומתוך כך חמתה מרובה מצילתה. ואשמעינן מתניתין דאמרינן כל שאילו היו מסוככין בשוה היתה צילתה מרובה מחמתה — כשרה. **רב תני חדא** — מדובללת ושצילתה מרובה מחמתה אחדא סוכה קיימי. **ושמואל תני** — מתניתין בתרי סוכות. **רב תני חדא** — סוכה שהיא ענייה, שהיא מדובללת: מדולדלת. אם צילתה מרובה מחמתה — כשרה. **ושמואל תני תרתי** — סוכה מבולבלת כשרה, דאמרינן 'רואין'. ושצילתה מרובה מחמתה מילתא אחריתי היא, דאשמעינן נמי בסוכה ענייה שיש בה חמה, אם צילתה מרובה — כשרה. **לא שנו** — דשמואל, דקנה עולה וקנה יורד כשרה, דאמרינן 'רואין'. **אלא דאין בין זה לזה שלשה** — דכל פחות משלשה חדא היא. **שאין בגנו** — בקנה העולה רחב טפח דלאו שם אהל עליה לאחשובי ולמימר ביה "חבוט רמי" = השפל והשלך אותו על האויר שתחתיו, דהיינו נמי ענין גוד אחית אלא לענין מחיצה דהוי חודה של מחיצה שייך למימר גוד אחית = משוך אותה והורד, ולענין המוטל לרוחב ובא לסתום אויר שייך למימר חבטא. **אמרינן חבוט רמי** — כשגבוה שלשה ויותר. דאילו בפחות משלשה — לאו חבוט הוא, שהרי הוא כמושכב עליו. **הכי גרסינן להך מתניתין באהלות: קורות הבית והעלייה שאין עליהן מעזיבה והן מכוונות, טומאה תחת אחת מהן** — תחתיה טמא. בין התחתונה לעליונה — ביניהם טמא, על גבי העליונה — כנגדה עד לרקיע טמא. היו העליונות כבין התחתונות וטומאה תחתיהן — תחת כולן טמא על גביהם כנגדן עד לרקיע טמא. והכי פירושו: קורות הבית, אותן שהעלייה עשויה בהן, שקורין *שוליב"א. קורות העלייה הן שהגג עשוי בהן, שקורין **טרי"ב. וגגין שלהן חלקין היו ושוין, ומניחין הנסרין מקורה לקורה, כמין תקרת עלייה. **שאין עליהם מעזיבה** — ולא נסרים. המעזיבה לאו דוקא נקט, אלא דסתם היכא דליכא מעזיבה ליכא נסרים. **והן מכוונות** — העליונות מכוונות כנגד התחתונות ומאהילות עליהן. **טומאה תחת אחת מהן** — תחת אחת מהתחתונות. **תחתיה טמא** — על פני כל אורכה, דיש ברוחבה טפח כדמפרש לקמן, ומביאה את הטומאה. וכל שאר הבית מטה ומעלה טהור. ואף כנגד אותה הקורה למעלה, דהיינו בינה לבין העליונה, ואין טומאה אלא תחתיה לבד. **בין תחתונה לעליונה ביניהן טמא** — כל כלים שבין אותם השתים טמא, שהעליונה מאהלת על הטומאה, ומביאה את הטומאה על פני כל אורכה תחתיה. **על העליונה** — ואם טומאה על העליונה. **כנגד הטומאה עד לרקיע טמא** — שהרי אין דבר חוצץ הימנה ומעלה. **היו העליונות כבין התחתונות** — שלא היו מכוונות זו כנגד זו, אלא העליונות מכוונות כנגד האויר שבין התחתונות. **טומאה תחת אחת מהן תחת כולן טמא** — דאמרינן בכל העליונות חבוט רמי והשליכם בין התחתונות, והוי כל הבית מקורה, והוי אהל אחד. וכדמוקי בברייתא שהיה רוחב העליונות כשיעור אויר שבין התחתונות. **ותני עלה** — הכי גרסינן לה במה דברים אמורים בזמן שיש בהן טפח, ויש ביניהן פותח טפח. אבל אין ביניהן פותח טפח, טומאה תחת אחת מהן — תחתיה טמא, ביניהן ועל גביהן טהור. ולא גרסינן "אין בהן טפח". והכי פירושא: במה דברים אמורים דכולה מתניתין — בשיש בהן טפח, כשיש בתחתונות הללו טפח וביניהן פותח טפח, מתוקמא מתניתין שפיר דאמרינן חבוט רמי, כשהן מכוונות טומאה תחת אחת מהן תחתיה טמא ותו לא. דכיון דיש בה טפח — מביא את הטומאה וחוצץ בפני הטומאה, הלכך תחתיה טמא ועל גבה טהור. טומאה על גבה תחתיה טהור אפילו כנגד הטומאה, דחוצצת. ובשאינן מכוונות, כיון דיש ביניהן פותח טפח, והעליונות רחבן כשיעור אויר שבין התחתונות, כדקתני העליונות כבין התחתונות שהן כנגד האויר וכשיערן, טומאה תחת אחת מהן — תחת כולן טמא, דאמרינן חבוט רמי. אבל אין ביניהן פותח טפח — נמצא שאין ברוחב העליונות טפח, טומאה תחת אחת מהן מן התחתונות — תחתיה טמא ותו לא, דלא אמרינן חבוט רמי. **ביניהן** — בין התחתונות לעליונות בשהן מכוונות טהור. והוא הדין בשאין מכוונות, שעל גבה טהור ותחתיה טמא, דכיון דיש בה טפח — מביאה טומאה לכל אורך שתחתיה, וחוצצת בפני הטומאה לטהר על גבה. ומאן דגריס אין בהן טפח טועה, דאם כן טומאה תחת אחת מהן אין כל תחתיה טמא, דאין בה שיעור להביא טומאה ואין על גבה כנגד הטומאה טהור — שאין בה שיעור לחוץ. וטומאה על גבה, כנגד הטומאה טמא ומתחתיה נמי טמא, דטומאה בוקעת ויורדת, שאין בה שיעור לחוץ. ובתוספתא [דאהלות פרק שלש עשרה] גרסינן בהדיא במסקנא: "במה דברים אמורים" פעם שניה. וגרסינן הכי: במה דברים אמורים כשיש פותח טפח אבל אין ביניהן כו'. **להא שמעתא** — דרבא. **פחות מארבעה כו'** — רבן שמעון סבירא ליה, פחות מארבעה לבוד, בכל דוכתא.

תוספות

קנה עולה וקנה יורד — שלא השוה את הסכך להשכיב את הקנים זה אצל זה, אלא אחד למעלה ואחד למטה, ומתוך כך חמתה מרובה מצילתה. ואשמעינן מתניתין דאמרינן: רואין כל שאילו היו מושכבין בשוה היתה צילתה מרובה מחמתה — כשרה. כך פירש הקונטרס. משמע לפירושו דכשיש בין זה לזה שלשה דפסולה לאביי — היינו מטעם חמתה מרובה מצילתה. ולא יתכן, דכיון דאי קיימה חמה בראש כל אדם היתה צילתה מרובה — אין לפסול בשביל חמה הבא מן הצד באלכסון, ועושה אותה חמתה מרובה. אלא היינו טעמא: משום דלא חשיב סכך להצטרף כי האי גונא כשיש בין זה לזה שלשה. אבל כי ליכא שלשה — כלבוד דמי, והכל אחד.

קורות הבית והעלייה — משנה היא במסכת אהלות פרק שנים עשר, ותני עלה — ברייתא היא, כך היא שנויה בתוספתא דאהלות: במה דברים אמורים בזמן שיש ביניהן פותח טפח, אבל אין ביניהן פותח טפח וטומאה תחתיהן — תחתיה טמא, על גביהן וביניהן טהור. ביניהן או על גביהן, כנגדן עד לרקיע טמא ותחתיהן טהור. בד"א — בזמן שיש בהן פותח טפח, אין בהן פותח טפח — טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. והשתא דך ברייתא אסיפא דמתניתין קאי, שהעליונות כבין התחתונות. דכשהתחתונות אין בין זו לזו פותח טפח נמצא דעליונות אין בהן פותח טפח, שהן כבין התחתונות, הלכך כשיש טומאה בתחתונות — תחתיהן טמא, שכל אחת ואחת מביאה טומאה על כולה הואיל ויש ברחבה טפח, וביניהן טהורות — כיון דאין בעליונה רוחב טפח לא אמרינן חבוט רמי ליחשב האויר שבין התחתונות כסתום, ועל גבו נמי טהור — דחוצצת בפני הטומאה, דכיון דיש בו ברוחבו טפח. והדר קאמר: במה דברים אמורים דמביאות טומאה וחוצצין — כשיש ברחבן של תחתונה טפח, אבל אין ברחבן טפח בין שהטומאה תחתיהן בין שהטומאה על גביהן — כנגד הטומאה טמא, ומן הצד טהור.

משנה סוּכָּה הַמְּדוּבְלֶלֶת, וְשֶׁצִּילָתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ - כְּשֵׁרָה. הַמְעוּבָּה כְּמִין בַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַסּוֹכְּכִים נִרְאִין מִתּוֹכָהּ - כְּשֵׁרָה. **גמרא** מַאי מְדוּבְלֶלֶת? אָמַר רַב: סוּכָּה עֲנִיָּיה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: קָנֶה עוֹלֶה וְקָנֶה יוֹרֵד. רַב תָּנֵי חָדָא, וּשְׁמוּאֵל תָּנֵי תַּרְתֵּי. רַב תָּנֵי חָדָא: סוּכָּה מְדוּבְלֶלֶת, מַאי מְדוּבְלֶלֶת - מְדוּלְדֶּלֶת, שֶׁצִּילָתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ - כְּשֵׁרָה. וּשְׁמוּאֵל תָּנֵי תַּרְתֵּי: מַאי מְדוּבְלֶלֶת - מְבוּלְבֶּלֶת כְּשֵׁרָה, וְתַרְתֵּי קָתָנֵי: סוּכָּה מְבוּלְבֶּלֶת כְּשֵׁרָה, וְצִילָתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ כְּשֵׁרָה. אָמַר אַבָּיֵי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁאֵין בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, אֲבָל יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - פְּסוּלָה. אָמַר רָבָא: אֲפִילּוּ יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים נַמִּי, לָא אָמְרַן אֶלָּא שֶׁאֵין בְּגַגּוֹ טֶפַח, אֲבָל יֵשׁ בְּגַגּוֹ טֶפַח - כְּשֵׁרָה, דְּאָמְרִינַן חָבוֹט רְמִי. אָמַר רָבָא: מְנָא אָמִינָא לַהּ דְּכִי אִית בֵּיהּ טֶפַח אָמְרִינַן חָבוֹט רְמִי, וְכִי לֵית בֵּיהּ לָא אָמְרִינַן חָבוֹט רְמִי - דִּתְנַן: קוֹרוֹת הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּיה שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם מַעֲזִיבָה וְהֵן מְכוּוָּנוֹת, טוּמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן - תַּחְתֶּיהָ טָמֵא. בֵּין הַתַּחְתּוֹנָה לָעֶלְיוֹנָה - בֵּינֵיהֶן טָמֵא, עַל גַּבֵּי הָעֶלְיוֹנָה - כְּנֶגְדָּהּ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. הָיוּ הָעֶלְיוֹנוֹת כְּבֵין הַתַּחְתּוֹנוֹת, טוּמְאָה תַּחְתֶּיהָן - תַּחַת כּוּלָּן טָמֵא, עַל גַּבֵּיהֶן - כְּנֶגְדָּן עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. וְתָנֵי עֲלָהּ: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן טֶפַח וּבֵינֵיהֶן פּוֹתֵחַ טֶפַח. אֲבָל אֵין בֵּינֵיהֶן פּוֹתֵחַ טֶפַח, טוּמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן - תַּחְתֶּיהָ טָמֵא, בֵּינֵיהֶן וְעַל גַּבֵּיהֶן טָהוֹר. אֵלִּמָא: כִּי אִית בֵּיהּ טֶפַח - אָמְרִינַן חָבוֹט רְמִי, וְכִי לֵית בֵּיהּ טֶפַח - לָא אָמְרִינַן חָבוֹט רְמִי, שְׁמַע מִינָּהּ. יָתֵיב רַב כָּהֲנָא וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא. אֲמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב כָּהֲנָא: וְכָל הֵיכָא דְּלֵית בֵּיהּ טֶפַח לָא אָמְרִינַן חָבוֹט רְמִי? וְהָא תַּנְיָא: קוֹרָה הַיּוֹצֵאָה מִכּוֹתֶל זֶה וְאֵינָהּ נוֹגַעַת בְּכוֹתֶל זֶה, וְכֵן שְׁתֵּי קוֹרוֹת, אַחַת יוֹצֵאָה מִכּוֹתֶל זֶה וְאַחַת יוֹצֵאָה מִכּוֹתֶל זֶה וְאֵינָן נוֹגְעוֹת זוֹ בָזוֹ, פְּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת, שְׁלֹשָׁה - צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:

פחות

שתי

סוכה. פרק שני – ישן תחת המיטה דף כב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

הא זה וזה בתוך עשרים אמרינן חבוט רמי — ואם תאמר: מאי קושיא? אדפריך מרבי יוסי ברבי יהודה ליסייעיה מרבן, דלית להו "רואין", דהא רבנן פליגי עליה, כדמוכח פרק קמא דעירובין (יד,א ושם), דאמר אביי: רבי יוסי סבר לה כאבוה בחדא, ופליג עליה בחדא. סבר לה כאבוה בחדא — דאית ליה רואין; ויש לומר: דטעמא דרבנן לאו משום דלית להו חבוט רמי בפחות מטפח, אלא משום דפסלי קורה המונחת באותו ענין שאינה רואיה לקבל אריח, דבעו רחבה ובריאה. ולא אמרינן "רואין" לפסול קורה הניטלת ברוח, ושתי קורות המתאימות אפילו בפחות משלשה — משום דראויה לקבל אריח בעו. אבל אי הוה להו הכא ראוין אפילו בפחות משלשה — יש לנו ללמוד מדברי רבי יוסי ברבי יהודה שאפילו במופלג שלשה היו אומרים "רואין", דהא לא פליגי (אלא) במאי דלית להו רואין, אלא מטעמא דפרישית.

אבל בשלשה כיון דלית ביה טפח לא אמרינן חבוט רמי — השתא אסיקנא דבטפח אמרינן חבוט רמי אפילו בשלשה. ותימה: דבפרק קמא דעירובין (ט,א ושם) אמרינן גבי היתה קורתו משוכה או תלויה, כגון שנעץ שתי יתידות עקומות על שני כותלי מבוי שאין בגובהן שלשה ואין בעקמימותן שלשה. וקא משמע לן דאמרינן לבוד וחבוט. ולמה לי שאין בגובהן שלשה? כיון דקורה רחבה טפח, אפילו בגובה שלשה נמי אמרינן חבוט רמי! ויש לומר: דלא דמי, דבלאו הכי תיקשי לן התם: בלאו טעמא דחבוט רמי ליתכשר האי מבוי, כיון דאין הקורה למעלה מעשרים. אלא היינו טעמא דכדאמרינן התם דבעינן קורה על גבי מבוי. ואפילו הוי קורה משום מחיצה — בעינן היכר קצת, ולא חשיב היכר כלל אלא אם כן הוי בתוך שלשה, כי ההיא דהתם דהניח מבחוץ ואפילו סמוך לכותל.

כאן מלמעלה כאן מלמטה — הא דייקינן כי הדדי פסולה — למעלה קאי, בשיש בין קנה לחבירו כמלא קנה אפילו מצומצם פסולה, לפי שחמת האויר נראית בארץ רחבה מן הצל של סכך. והא דייקינן כי הדדי כשרה — נקט שיעוריה מלמטה, שהחמה והצל שוין — בידוע שהקנים רחבים מן האויר.

כזוזא מלעיל באיסתרא מלתחת — כשנקב רוחב מלמעלה כשיעור זוז, חמתה מרובה מלמטה כשיעור טלע, כך פירש בקונטרס. והקשה רבינו תם: דרב פפא גופיה דהכא אית ליה פרק קמא דעירובין (טו,ב) פרוץ כעומד מותר, והתם נמי פסקינן הלכתא הכי! ועוד קשה: דאמר פרק קמא דקידושין (יא,ב) דעבדי אינשי דקרו לפלגתא דזוזא איסתרא, אלמא דאיסתרא פחות מזוזא! ומפרש רבינו תם: כאן מלמעלה, מי שמורד האויר מלמעלה — כי הדדי כשרה, לפי שהוא עומד כפרוץ. אבל העומד מלמטה בארץ ומעיין כלפי מעלה, ודומה כי הדדי — פסולה, לפי שהאויר שהוא רחב כי זוזא דומה בעיניו קטן כאיסתרא, מחמת שהוא רחוק ממנו. וראיה לדבר "ונהי בעינינו כחגבים" (במדבר יג), וכובכ גדול בשמים דומה בעינינו כקטן, כדמוכח בפרק "המוכר את הספינה" (בבא בתרא עג,א).

שתים באילן ואחת בידי אדם — סמך קרקעית הסוכה רובה באילן ועשה סביבה בראש האילן שתי מחיצות, ואחת עשה בידי אדם בארץ וסמך קרקעית הסוכה באמצע הדופן, והגביה הדופן ממנו ולמעלה עשרה. או שתים בידי אדם ואחת באילן, הואיל ואם ינטל האילן נופל קרקעית הסוכה שאינה יכולה לעמוד בסמיכת שתים שבארץ — אין עולין לה ביום טוב, דמשתמש באילן, כך פירש בקונטרס. ולא משמע הכי פרק "מי שהחשיך" (שבת קנד,ב ושם) דדייק מהכא דצדדים אסורין, דאמרינן: מאי לאו דחק ביה באילן ואנח ביה קנים באילן, דהוי להו צדדין. ומשמע דמיירי שהאילן דפנות לסוכה, וקנים של סוכה נסמכין על האילן, ואם יכנס בה ביום טוב גזרה שמא יניח חפצו על הסכך. וכן פירש שם בקונטרס.

פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה - אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת, אַרְבָּעָה - צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת. וְכֵן שְׁתֵּי קוֹרוֹת הַמַּתְאִימוֹת, לֹא בָּזוֹ כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ, וְלֹא בָּזוֹ כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ, אִם מְקַבְּלוֹת אָרִיחַ לְרָחְבוֹ טֶפַח - אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת, וְאִם לָאו - צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אִם מְקַבְּלוֹת אָרִיחַ לְאָרְכּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת, וְאִם לָאו - צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת. הָיוּ אַחַת לְמַעְלָה וְאַחַת לְמַטָּה, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: רוֹאִין הָעֶלְיוֹנָה כְּאִילוּ הִיא לְמַטָּה וְאֶת הַתַּחְתּוֹנָה כְּאִילוּ הִיא לְמַעְלָה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא עֶלְיוֹנָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה וְהַתַּחְתּוֹנָה לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה. הָא זֶה וָזֶה בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים - אָמְרִינַן חֲבוֹט רְמִי, אַף עַל גַּב דְּלֵית בֵּיהּ טֶפַח! אָמַר לֵיהּ, תְּרֵיץ וְאֵימָא הָכִי: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא עֶלְיוֹנָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אֶלָּא בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים, וְהַתַּחְתּוֹנָה סְמוּכָה לָהּ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה. אִי נַמִי: בִּלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא תַּחְתּוֹנָה לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה אֶלָּא לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, וְעֶלְיוֹנָה סְמוּכָה לָהּ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה, אֲבָל שְׁלֹשָׁה, כֵּיוָן דְּלֵית בֵּיהּ טֶפַח - לָא אָמְרִינַן חֲבוֹט רְמִי. "וְשֶׁצֵּילָתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ כְּשֵׁרָה". הָא כִּי הֲדָדֵי - פְּסוּלָה, וְהָא תְּנַן בְּאִידָךְ פִּירְקִין: וְשֶׁחַמָּתָהּ מְרוּבָּה מִצֵּילָתָהּ - פְּסוּלָה, הָא כִּי הֲדָדֵי כְּשֵׁרָה! לָא קַשְׁיָא: כָּאן - מִלְּמַעְלָה, כָּאן - מִלְּמַטָּה. אָמַר רַב פַּפָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אֲינָשֵׁי: כְּזוּזָא מִלְּעֵיל כְּאִיסְתְּרָא מִלְּתַחַת. "מְעוּבָּה כְּמִין בַּיִת". תָּנוּ רַבָּנַן: הַמְעוּבָּה כְּמִין בַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִין מִתּוֹכָהּ - כְּשֵׁרָה. אֵין כּוֹכְבֵי חַמָּה נִרְאִין מִתּוֹכָהּ, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין.

משנה הָעוּשֶׂה סוּכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה אוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה - כְּשֵׁרָה, וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ עַל גַּבֵּי גָּמָל - כְּשֵׁרָה, וְאֵין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. שְׁתַּיִם בָּאִילָן וְאַחַת בִּידֵי אָדָם, אוֹ שְׁתַּיִם בִּידֵי אָדָם וְאַחַת בָּאִילָן - כְּשֵׁרָה, וְאֵין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. שָׁלֹשׁ בִּידֵי אָדָם וְאַחַת בָּאִילָן - כְּשֵׁרָה, וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב.

שתי קורות המתאימות כו' — דתנן בעירובין (יג,ב): הקורה שאמרו רחבה כדי לקבל אריח. והאריח חצי לבינה של שלשה טפחים. דיה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח לרוחבו. והתם פריך: טפח ומחצה בעי? ומשני: שבולטת לשני צידי הקורה אצבע לכל רוח, ומלבנן בטינא. ואם לא היתה לו קורה רחבה טפח, ונתן שתים זו בצד זו, דהיינו מתאימות = כעין תאומים. **אם מקבלות אריח לרחבו טפח** — כשהן סמוכות זו לזו אין צריך להביא קורה אחרת. ואם לאו, שאין שתיהן רחבות טפח — צריך להביא קורה אחרת. **רבן שמעון בן גמליאל אומר אם מקבלות לאורכו שלשה אין צריך להביא קורה אחרת** — רבן שמעון בן גמליאל להקל בא, כלומר: אפילו אין בהן טפח, ואם מושיב על שתיהן אריח לרחבו אינו עומד — מרחיקן זו מזו ומושיב עליהן לאורכו ובלבד שיהו בריאות לקבל כובדו ואורכו, של אריח שלשה. **ואם לאו** — שאינן בריאות לקבלו, צריך להביא קורה אחרת. **היתה אחת למעלה ואחת למטה** — כשהושיבן זו אצל זו לא נתנם בשוה, אלא זו נמוכה וזו גבוהה. **רואין את העליונה כאילו היא למטה** — בשוה לזו, או את התחתונה כאילו היא למעלה אצל חברתה. **ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מעשרים** — לארץ, דאינו מקום להכשר קורה. **ולא תחתונה למטה מעשרה** — לארץ, שאין מחיצה בפחות מעשרה. **הא** זו וזו **בתוך עשרים** — אפילו העליונה סמוכה לשפת עשרים, והתחתונה לשפת עשרה — קא סלקא דעתך דמכשר. אלמא: אמרינן חבוט רמי בפחות מרוחב טפח. **תריץ הכי** — כלומר: רואין דקאמר פחות משלשה הוא, ו"בלבד" דקתני הכי קאמר: ובלבד שלא תהא עליונה כו'. **כאן מלמעלה כאן מלמטה** — הא דדייקינן כי הדדי פסולה למעלה קאי, כשיש בין קנה לקנה כמלא קנה אפילו מצומצם פסולה, לפי שחמת האויר נראית בארץ רחבה הרבה מן הצל של סכך. והא דדייקינן כי הדדי כשרה — נקט שיעוריה מלמטה, שחמה וצל שוין, בידוע שהקנים רחבים מן האויר. **כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת** — כשהנקב רחב כשיעור זוז, חמתו מרובה למטה כשיעור טלע. **כובכי חמה** — כשהחמה זורחת עליה ואין זהרורי חמה נראין מתוכה — אין זו דומה לסוכה אליבא דבית שמאי.

משנה **העושה סוכתו בראש העגלה** — אף על גב דמטלטלא ולא קביעא. ובראש הספינה — שהוא מקום גבוה של ספינה, והים גבוה מאד, ואין הרים מקיפין והרוח שולטת שם ועוקרתה. **כשרה** — דדירת עראי סגי בה. **ועולין לה ביום טוב** — ומשום דבעיא למיתנא סיפא "ואין עולין", תנא רישא "ועולין". **בראש האילן** — תיקן מושבו בראשו, ועשה שם מחיצות וסכך. **כשרה** — לחולו של מועד. ואף ביום טוב, אם עבר ועלה לה — יצא ידי חובתו. **ואין עולין לה ביום טוב** — דגזור בה רבנן דאין עולין באילן ואין משתמשין בו, שמא יתלוש. **שתים באילן ואחת בידי אדם** — סמך קרקעית הסוכה רובו באילן, ועשה סביבה בראש האילן שתי מחיצות, ואחת עשה בידי אדם בארץ. וסמך קצת קרקעית הסוכה באמצע הדופן, והגביה הדופן ממנו למעלה עשרה. או שתים בידי אדם ואחת באילן, הואיל

אם יש אויר **פְּחוֹת מֵאַרְבָּעָה** טפחים בין הקורה לכותל או בין קורה לקורה, **אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת**, משום שלדעתו עד ארבעה טפחים נחשב כסתום מדין לבוד, אבל אם יש בין הקורות אויר **אַרְבָּעָה** טפחים, אין כאן קורה כשרה, **וְצָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת** כדי להתיר את המבוי.

ממשיכה הברייתא: **וְכֵן שְׁתֵּי קוֹרוֹת הַמִּתְאִימוֹת** – שהניח במבוי שתי קורות צמודות זו בצד זו **וְלֹא בָּזוּ כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ וְלֹא בָּזוּ כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ** – שאין בכל אחת מהקורות רוחב טפח, **אִם** כשהן סמוכות זו לזו יש בהם רוחב מספיק כדי שיהיו **מְקַבְּלוֹת אָרִיחַ לְרָחְבּוֹ טֶפַח** – דהיינו שהם רחבות יחד טפח, שהם יכולים להחזיק את האריח כשהוא עומד לרוחבו, **אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת**, משום שהם מצטרפות ויש כאן קורה המתירה את המבוי, **וְאִם לָאו** – אם אין בשני הקורות יחד רוחב טפח, **צָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת** כדי להתיר את המבוי. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, אף אם אין בשני הקורות יחד רוחב טפח, מכל מקום **אִם מְקַבְּלוֹת אָרִיחַ לְאָרְכּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים** – אם כשירחיקו את הקורות זו מזו, ויניחו את האריח על הקורות לאורכו שהוא שלושה טפחים, יהיו הקורות חזקות כדי לקבל את כובד האריח, **אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת, וְאִם לָאו** – שהקורות אינם חזקות כדי שיוכלו לשאת את כובד האריח, **צָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת**.

דין נוסף בקורת המבוי: **הָיוּ** הקורות **אַחַת לְמַעְלָה וְאַחַת לְמַטָּה** – שכשהניח את הקורות במבוי לא הניחם בגובה שווה, אלא הניחם אחת למעלה ואחת למטה ולכן אינם יכולות לקבל אריח, **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אם כשיהיו שוות יוכלו לקבל אריח, **רוֹאִין** – מחשיבים את הקורה **הָעֶלְיוֹנָה כְּאִילּוּ הִיא** מונחת **לְמַטָּה** – לצד הקורה התחתונה ושווה לה, **וְאוּ** שרואים **אֶת** הקורה **הַתַּחְתּוֹנָה כְּאִילּוּ הִיא** מונחת **לְמַעְלָה** – לצד הקורה העליונה ושווה לה, ולכן המבוי מותר בטלטול, שהרי הוא כמי שיש לו שני קורות המונחות בשווה. **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא** הקורה **הָעֶלְיוֹנָה** מונחת בגובה **שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֲשָׂרִים אַמָּה** מהקרקע, משום שמעל עשרים אמה אינו מקום הכשר קורה, **וְכֵן שֶׁלֹּא תְּהֵא** הקורה **הַתַּחְתּוֹנָה** מונחת בגובה **שֶׁלְּמַטָּה מֵעֲשָׂרָה** טפחים לארץ, משום שאין מחיצה בפחות מעשרה, ואם אחת מהם מונחת מחוץ למקום הכשרה, אף אם נחבר את הקורות, יהיו במקום שאינו ראוי להנחת קורה ולא יתירו את המבוי.

רב אשי מבאר את קושייתו על רבא: רבי יוסי ברבי יהודה, אמר שאם אחד מהקורות היה מחוץ למקום הכשרה, לא מועיל בו שיאמרו שרואים כאילו הוא מונח ליד הקורה האחרת, ומשמע **הָא זֶה וָזֶה** – אם היו שני הקורות **בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים** אמה לקרקע, אפילו אם העליונה עומדת סמוך לעשרים אמה, והתחתונה עומדת סמוך לעשרה טפחים ומרוחקות הרבה זה מזה, **אַמְרִינָן חֲבוּט רָמִי** ורואים כאילו שהם עומדות בשווה, **וְאַף עַל גַּב** שבברייתא מדובר **דְּלֵית בֵּיהּ טֶפַח** – שאין ברוחב הקורה טפח, שהרי משום כך צריך לצרף הקורות ולא מספיקה קורה אחת, וקשה לשיטת רבא שאמר שרק כשיש בעליונה רוחב טפח אמרינן חבוט רמי. **אָמַר לֵיהּ** רב כהנא לרב אשי, טעמו של רבי יוסי ברבי יהודה המכשיר את הקורות אף שאינם שוות זו לזו, אינו מדין חבוט רמי, אלא מדין לבוד, **וּתְרֵיץ וְאֵימָא הָכִי** – תפרש כך את דבריו, רואים את הקורה העליונה כאילו היא למטה ואת הקורה התחתונה כאילו היא למעלה, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא** הקורה **הָעֶלְיוֹנָה** גבוהה **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרִים** אמה מהארץ, **אֶלָּא בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים** אמה, **וְהַקּוֹרֶה הַתַּחְתּוֹנָה תְּהֵא סְמוּכָה לָהּ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים, שכיון שיש ביניהם מרחק פחות משלשה טפחים, נחשבות לקורה אחת מדין לבוד, **אִי נַמִּי בִּלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא** הקורה **הַתַּחְתּוֹנָה** מונחת בגובה **שֶׁלְּמַטָּה מֵעֲשָׂרָה** טפחים לארץ, **אֶלָּא לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים, **וְהַקּוֹרֶה הָעֶלְיוֹנָה תְּהֵא סְמוּכָה לָהּ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים, **אֲבָל** אם יש בין הקורות אויר **שְׁלֹשָׁה** טפחים, לא שייך בהם דין לבוד לחברם, **וְכֵיוָן דְּלֵית בֵּיהּ** – בקורה העליונה שיעור רוחב **טֶפַח, לֵא אַמְרִינָן** שיש להכשירה משום **חֲבוּט רָמִי**. ואתי שפיר הברייתא כדברי רבא, שרק כשיש בהן רוחב טפח אמרינן חבוט רמי, אך אם יש בהם פחות מרוחב טפח לא אמרינן חבוט רמי.

שנינו במשנה: **וְשֶׁצֵּילָתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ כְּשֵׁרָה**: מדייקת הגמרא מלשון המשנה, דווקא סוכה שצילתה מרובה מחמתה כשרה, **הָא כִּי הֲדָדֵי** – אבל אם החמה והצל שווים, הסוכה **פְּסוּלָה**. מקשה הגמרא: **וְהָא תְּנַן בְּאֵידָךְ פִּירְקִין** – הרי לעיל בפרק ראשון (ב.) שנינו במשנה **וְשֶׁחַמָּתָהּ מְרוּבָּה מִצֵּילָתָהּ פְּסוּלָה**, ומשמע מזה שדווקא כשחמתה מרובה מצילתה פסולה, **הָא כִּי הֲדָדֵי** – אבל אם החמה והצל שווים, הסוכה **כְּשֵׁרָה**, ואם כן סותרות המשניות זו לזו. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – במשנתנו שמשמע מלשונה שאם החמה והצל שווים הסוכה פסולה, היינו שהם שווים **מִלְּמַעְלָה** – שהניח אויר כשיעור הסכך, ולכן הסוכה פסולה, כיון שאם למעלה החמה והצל שווים, בידוע שהחמה מרובה למטה, משום שהחמה נראית בארץ יותר רחבה ממקומה שלמעלה, וכיון ששיעורה למעלה שווה לשיעור הסכך, נראית החמה למטה יותר משיעור הצל שעושה הסכך. **כָּאן** – במשנה לעיל שמשמע שאם החמה והצל שווים הסוכה כשרה, היינו שהם שווים **מִלְּמַטָּה** – כלומר שבתוך הסוכה שווה הצל עם החמה, אם כן בוודאי שלמעלה הסכך מרובה ולכן כשרה. **אָמַר רַב פַּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי** – זהו מה שמורגל בפי האנשים לומר, **כְּזוּזָא מִלְּעֵיל** – כשיש נקב בגג ברוחב זוז, **כְּאִיסְתְּרָא מִלְּתַחַת** – נראית החמה הנכנסת בנקב בארץ מרובה כרוחב סלע. וכן מבואר מדברי המשנה ששיעור החמה שלמטה הוא יותר משיעור המקום הפנוי מסכך שלמעלה.

שנינו במשנה: סוכה **הַמְּעוּבָּה כְּמִין בַּיִת** אף על פי שאין הכוכבים נראים מתוכה כשירה: **תָּנוּ רַבָּנָן** – שנינו בברייתא, סוכה **הַמְּעוּבָּה** – שסכבה עבה **כְּמִין בַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁמְּרוּב עוּבִי הַסְּכָךְ אֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִין מִתּוֹכָהּ, כְּשֵׁרָה**. ואם סכבה עב כל כך עד שאין **כּוֹכְבֵי חַמָּה** – זוהר החמה כשהיא זורחת ביום **נִרְאִין מִתּוֹכָהּ, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין**, כיון שאינה דומה לסוכה, שאפילו זוהר החמה אינו נראה בתוכה. **וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין**, שסוברים שאף על פי כן היא סוכה.

משנה

הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה, אף על פי שאינה קבועה במקום אחד אלא מיטלטלת, **אוֹ** העושה סוכתו **בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה** שהוא המקום הגבוה של הספינה, אף על פי שכיון שאין הרים ובתים מסביבה מצויות שם רוחות חזקות שעלולות לעקור את הסוכה, הסוכה **כְּשֵׁרָה**, כיון שלסוכה די בדירת עראי. **וְכֵן עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב** – מותר לעלות לסוכות אלו שבראש העגלה או הספינה ביום טוב. העושה סוכתו **בְּרֹאשׁ הָאֵילָן** – שתיקן מקום באילן שקרקע הסוכה יהיה מונח על האילן, ועשה שם מחיצות והניח סכך, **אוֹ עַל גַּבֵּי גָּמָל** – שבנה את כל הסוכה על גבי הגמל, שגבו רחב ואפשר לבנות עליו כשיעור הכשר סוכה שהוא שבעה טפחים, **כְּשֵׁרָה** הסוכה להשתמש בה בחול המועד, **וְאוּלָם אֵין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב**, משום שגזרו חכמים שאסור לעלות לאילן בשבת ויום טוב גזירה שמא יתלוש ממנו, וכן אסרו לעלות על גבי בעלי חיים בשבת וביום טוב, שמא יתלוש ענף מהאילן כדי להנהיג את הבהמה. אך בדיעבד אם עבר ועלה עליה, יצא ידי חובתו. ואם עשה **שְׁתַּיִם בָּאִילָן וְאַחַת בִּידֵי אָדָם** – שרוב קרקעית הסוכה נשענת על האילן, ועשה מסביב בראש האילן שתי מחיצות לסוכה, ובצד השלישי נשענת הקרקעית על דופן שבנה מהארץ, וכן המשיך דופן זו גם מעל קרקע הסוכה עשרה טפחים, כדי שתשמש גם לדופן. **אוֹ** אפילו אם רוב הקרקעית אינה עומדת מכח האילן, אלא **שְׁתַּיִם בִּידֵי אָדָם וְאַחַת בָּאִילָן** – שעשה שתי דפנות שתחילתן בארץ, ועליהם נשענת קרקעית הסוכה, ורק צד אחד נשען על האילן, הסוכה **כְּשֵׁרָה, וְאֵין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב**, שעדיין הוא משתמש באילן, שהרי אם ינטל האילן תיפול קרקעית הסוכה, שהרי אינה יכולה לעמוד על ידי הדפנות שבידי אדם. אבל אם עשה **שָׁלֹשׁ בִּידֵי אָדָם וְאַחַת בָּאִילָן** – ששלוש דפנות עשויות מהארץ ועליהם נשענת קרקעית הסוכה, ורק צד רביעי נשען על האילן, **כְּשֵׁרָה וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב**, כיון שיכולה הסוכה לעמוד אף בלא תמיכת האילן, לא נחשב העולה לה משתמש באילן.

זֶה הַכְּלָל לענין היתר העליה לסוכה הנסמכת באילן ביום טוב, כָּל שֶׁנִּטַּל הָאִילָן וְיכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵי עַצְמָהּ, מחמת שעיקר הישענות קרקעית הסוכה הוא על מחיצות שנעשו על הארץ בידי אדם, כְּשֵׁרָה, וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב, לפי שאין זה נחשב שהוא משתמש ועולה באילן.

גמרא

מבררת הגמרא: מַנִּי מַתְנִיתִין – מיהו התנא של המשנה שמכשיר סוכה העשויה בראש הספינה, רַבִּי עֲקִיבָא הִיא. דְּתַנְיָא, הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה, רַבָּן גַּמְלִיאֵל פּוֹסֵל, וְרַבִּי עֲקִיבָא מַכְשִׁיר. מספרת הברייתא: מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיוּ בָּאִין בַּסְּפִינָה קודם חג הסוכות, עָמַד רַבִּי עֲקִיבָא וְעָשָׂה סוּכָּה בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה, לְמָחָר נִשְׁבָּה רוּחַ וַעֲקָרַתְהָ, אָמַר לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל, עֲקִיבָא הֵיכָן סוּכָּתְךָ, כלומר רואה אתה שסוכה זו אינה מתקיימת, וממילא אינה נחשבת לסוכה גם לפני שנפלה, כיון שאינה ראויה לכל שבעת ימי החג.

הגמרא מבררת באיזה אופן נחלקו: אָמַר אַבַּיֵי דְּכוּלֵּי עָלְמָא – גם רבן גמליאל וגם רבי עקיבא מודים, הֵיכָא דְּאִינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה דְּבָשָׁה – אם הסוכה אינה חזקה, ואפילו אם היא היתה בנויה ביבשה לא היתה עומדת ברוח המצויה והרגילה שנושבת שם, לֹא כְּלוּם הִיא – אינה סוכה כלל, משום שסוכה חלשה כזו אינה נחשבת אפילו דירת עראי. וכן אם הסוכה חזקה שאם היתה בנויה ביבשה היתה יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּח שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה דְּבָשָׁה, שהיא שוה לרוח המצויה בים, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּכְשֵׁרָה, שהרי גם במקומה בים, עומדת היא ברוח מצויה ודירת קבע היא. כִּי פְּלִיגִי בְּדִיכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה דְּבָשָׁה, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד (ברוח שאינה מצויה דיבשה) [בְּרוּחַ מְצוּיָה דְּיָם], רַבָּן גַּמְלִיאֵל שפוסל סָבַר, סוּכָּה דִּירַת קֶבַע בְּעִינָן, וְכֵיוָן דְּאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה דְּיָם, לֹא כְּלוּם הִיא, שהרי אין זה קבע, שבמקום שנמצאת עתה, אינה יכולה להחזיק ולעמוד מפני רוח מצויה ורגילה. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, סוּכָּה דִּירַת עֲרַאי בְּעִינָן ואין צריך שתהיה קבע, וְכֵיוָן דִּיכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה דְּבָשָׁה נחשבת סוכה זו לדירת עראי וּכְשֵׁרָה.

שנינו במשנה: סוכה שעשויה וכו' אוֹ עַל גַּבֵּי גָּמָל כו' כשרה ואין עולים לה ביום טוב. מבררת הגמרא: מַתְנִיתִין מַנִּי – מיהו התנא של המשנה שמכשיר סוכה שעשויה על גבי בהמה, רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּתַנְיָא, הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה שהניח דלתות רחבות על גבי שני סוסים, והם משמשים לקרקעית הסוכה, ועשה מעליהם מחיצות וסכך, רַבִּי מֵאִיר מַכְשִׁיר, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל, הרי שהתנא שמכשיר הוא רבי מאיר. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה שפוסל סוכה זו. עונה הגמרא: משום שאָמַר קְרָא 'חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים', ודורשים מזה שרק סוּכָּה הָרְאוּיָה לְשִׁבְעָה – שראויה שישבו בה כל שבעת ימי החג שֶׁמָּה סוּכָּה, אבל סוּכָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְשִׁבְעָה, לֹא שֶׁמָּהּ סוּכָּה והיא פסולה, וכיון שגזרו חכמים שאסור להשתמש בבעלי חיים ביום טוב, הרי אין סוכה זו שעל גבי בעלי חיים ראויה לכל שבעה, שאינה ראויה ליום הראשון שהוא יום טוב. מקשה הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר מדוע מכשיר סוכה זו, הרי אינה ראויה לכל שבעת ימי החג. מתרצת הגמרא: הָא נַמִּי מִדְּאוֹרַיְיתָא מֻחְזָא חִזְיָא – סוכה זו מהתורה היא ראויה ומותר לעלות אליה כל שבעה, וְרַבָּנָן הוּא דְּגָזְרוּ בָּהּ – ורבנן אסרו את העליה אליה, ודבר המותר מהתורה אף על פי שאסור מדרבנן, נחשב לראוי, וממילא סוכה זו ראויה לשבעה.

הגמרא מביאה מחלוקת נוספת בין רבי מאיר ורבי יהודה בברייתא: עֲשָׂאָהּ לִבְהֵמָה דּוֹפֶן לַסּוּכָּה – העמיד את הבהמה בצד הסוכה כדי שתשמש כדופן לסוכה, רַבִּי מֵאִיר פּוֹסֵל וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. ובסמוך תבאר הגמרא את טעמיהם. שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ לֹא דּוֹפֶן לַסּוּכָּה, וְלֹא לֶחִי לַמָּבוֹי, וְלֹא פַּסִּין לַבֵּירָאוֹת, וְלֹא גּוֹלֵל לַקֶּבֶר – אם עשה כיסוי לארון מבהמה, אין שם גולל על כיסוי זה לטמא כמת כדין גולל שמטמא במגע ובמשא ובאוהל. מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ, אַף אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו – על בעלי חיים, גִּיטֵּי נָשִׁים. ולקמן (כד:) תבאר הגמרא את טעמו.

מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר שפסל בעלי חיים מלשמש כמחיצה. אַבַּיֵי אָמַר, שֶׁמָּא תְּמוּת הבהמה ביום טוב ותיפול, ויתבטל הדופן, ונמצא בטל ממצות סוכה. רַבִּי זֵירָא אָמַר, שֶׁמָּא תִּבְרַח הבהמה ולא ישאר דופן. ומפרשת הגמרא באיזה אופן יש נפקא מינה בין שני הטעמים. בְּפִיל קָשׁוּר כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי – גם אביי וגם רבי זירא מודים שרבי מאיר מכשיר, שכיון שהוא קשור אין חשש שמא יברח, וגם אין לחשוש שמא ימות, משום דְּאִי נַמִּי מָיֵת – שגם אם ימות הפיל, עדיין יֵשׁ בְּגִבְלָתוֹ גובה עֲשָׂרָה טפחים וראויה נבלתו לשמש כדופן. כִּי פְּלִיגֵי אביי ורבי זירא בדעת רבי מאיר, בְּפִיל שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר, לְמַאן דְּאָמַר שֶׁמָּא תָּמוּת, לֹא חַיְישִׁינָן – לאביי שמבאר טעמו של רבי מאיר שהחשש הוא שמא תמות הבהמה, בפיל לא נחשוש, כי גם אם ימות יש בנבלתו עשרה טפחים שיעור מחיצה. אבל לְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּבְרַח, חַיְישִׁינָן, שכיון שאינו קשור מצוי הוא שיברח. מקשה הגמרא: לְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תָּמוּת, מדוע הוא מכשיר בפיל שאינו קשור, נֵיחוּשׁ שֶׁמָּא תִּבְרַח, ואיך יתכן שרבי מאיר חושש למיתה ולא יחושש לבריחה שמצויה יותר.

הגמרא חוזרת בה: אֶלָּא בְּפִיל שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי שלרבי מאיר פסול, ששניהם מודים שרבי מאיר חושש לבריחה, כִּי פְּלִיגֵי בִּבְהֵמָה רגילה שאם תמות אין בנבלתה גובה עשרה טפחים, והיא קְשׁוּרָה ואין חשש שתברח, לְמַאן דְּאָמַר שטעם רבי מאיר לפסול בבעלי חיים הוא משום גְּזֵרָה שֶׁמָּא תָּמוּת, חַיְישִׁינָן, שהרי אם תמות לא ישאר בדופן שיעור מספיק כדי להכשיר את הסוכה, אבל לְמַאן דְּאָמַר שטעמו של רבי מאיר שפוסל בעלי חיים הוא משום גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּבְרַח, באופן זה שהבהמה קשורה לֹא חַיְישִׁינָן שתברח שהרי היא קשורה, ואין רבי מאיר חושש למיתה ולכן הסוכה כשרה.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּבְרַח, נֵיחוּשׁ שֶׁמָּא תָּמוּת – נחשוש גם למיתה. מתרצת הגמרא: לדעתו אין לחשוש למיתה משום שמִיתָה לֹא שְׁכִיחָא – אינה מצויה, ולכן אפילו רבי מאיר שחשש לבריחה לא חשש לזה. מקשה הגמרא: וְהָאִיכָּא רְווּחָא דְּבֵינֵי בֵינֵי – הרי יש ריוח בין רגלי הבהמה אף כשהיא חיה ועומדת, ואם כן יש לפסול את הסוכה משום פירצה זו שהיא יותר משלשה טפחים, גם בלא החשש שמא תמות ארבה. מתרצת הגמרא: דְּעָבִיד לֵיהּ – מדובר כשעשה מחיצה בְּהוּצָא – מלולבים של דקל וְדַפְנָא – ענפי עץ הדפנה, כדי לסתום את החלל שבין רגליה, ועם הבהמה יש כאן דופן שלמה. מקשה הגמרא: וְדִלְמָא רָבְעָה – יש לחשוש שמא הבהמה תרבוץ ואז אינה גבוהה עשרה טפחים, וחשש זה הוא אף כשהבהמה קשורה שאין חשש שתברח, וכן מצוי יותר ממיתה, ומדוע אין רבי זירא חושש לכך. מתרצת הגמרא: מדובר דְּמִתִּיחָה בְּאַשְׁלֵי מִלְּעֵיל – שהבהמה קשורה בחבלים מלמעלה ולא תוכל לרבוץ.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תָּמוּת נַמִּי, מדוע הוא סובר שרבי מאיר פוסל בבהמה קשורה, הָא מִתִּיחָה בְּאַשְׁלֵי מִלְּעֵיל – הרי הבהמה קשורה בחבלים מלמעלה, ואף אם תמות לא תיפול, ותישאר מחיצה עשרה. מתרצת הגמרא: זִמְנִין דְּמוֹקִים בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לַסְּכָךְ, כלומר, לפעמים הבהמה גבוהה רק שבעה טפחים ומשהו, ומעמידה במחיצה לסוכה בגובה עשרה טפחים וכיון שיש פחות משלושה טפחים בינה לסכך, נחשבת למחיצה עשרה על ידי לבוד,

---

ב'בעל תשובה' מתגלה תוקף ההתקשרות בנשמה שישנו (בהעלם) גם בצדיק.

ממאמר (א) שבת פרשת עקב ה'תשכ"ז

רש"י

הואיל ואם ינטל האילן נופל קרקעית הסוכה, שאינו יכול לעמוד בסמיכת שתים שבארץ — אין עולין לה ביום טוב, דמשתמש באילן. **גמרא** **לא כלום היא** — דאפילו דירת עראי לא הויא. **שאינה מצויה דיכשה** — הוי כרוח מצויה דים. יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה דיכשה — דהיינו רוח מצויה דים, דכולי עלמא כו'. אף על גבי דאינה עומדת ברוח שאינה מצויה דים. דאפילו למאן דבעי סוכה דירת קבע — איכא. **על גבי בהמה** — כגון נתן דלתות על שני סוסים, והם קרקעית הסוכה, ועשה למעלה מחיצות וסכך. **הראויה לשבעה** — והשתא דגזור רבנן אין עולין לה — נמצאת שאינה ראויה ליום ראשון. **ולא פסין לביראות** — דתנן בעירובין (יז,ב): עושין פסין לביראות ארבעה דיומדין. לבור שברשות הרבים, והבור עמוק עשרה דהוא רשות היחיד, ואין יכול למלאות ממנה אלא אם כן מוקף מחיצות. ומפני בהמות עולי רגלים התירו המחיצות בארבעה דיומדין לארבע פיאות. ואמר ר' מאיר דלא עבדין חדא מהנך בבעלי חיים, וטעמא מפרש לקמן. **ולא גולל לקבר** — כלומר: אם עשאוהו כיסוי לארונו של מת, אין שם גולל עליו לטמא. דאמרינן ב"בהמה המקשה" דגולל מטמא במגע ובמשא ובאהל, דתניא (חולין עב,א): "על פני השדה" — לרבות גולל ודופק. ור' יוסי הגלילי — מפרש לקמיה טעמא. **גזרה שמא תמות** — הבהמה ביום טוב ותפול, ואין כאן דופן, ונמצא בטל ממצות סוכה. ולקמיה פריך: ובגולל, דקולא היא, מאי טעמיה? **קשור** — דליכא למיחש שמא תברח. **דכולי עלמא** — בין לאביי בין לרבי זירא מכשיר רבי מאיר. **דאי נמי מיית** — ויפול, יש בנבלתו עשרה. **מיתה לא שביחא** — ואפילו רבי מאיר לא פסיל. **והאיכא רווחא** — דביני כרעי, שהיא פירצה, ואפילו כשהיא חיה. **דעביד ליה** — גדר בין רגליה. **כהוצא ודפנא** — הוצא = לולבי דקל, ודפנא — ענפי עץ שקורין *לורי"ר וגדל בו פרי שקורין **באיי"ש. **רבעה** = רובצת. **אשלי** = חבלים. **הא מתיחה באשלי מלעיל** — ואם תמות אינה נופלת. **זימנא דמוקי לה פחות משלשה כו'** — פעמים שאין בגובהה של בהמה אלא שבעה ומשהו, וסוכה עשרה דקאי לה בפחות משלשה סמוך לסכך ואמרינן לבוד.

וכיון

תוספות

דתניא העושה סוכתו בראש הספינה — שפיר גריס בברייתא בראש העגלה. דפליגי נמי בראש העגלה, כדפרישית לעיל (כא,ב בדיבור המתחיל שאין). ולא כמו שפירש רבינו תם בפרק קמא (ז,ב ושם בדיבור המתחיל העושה).

על גבי בהמה — פירש הקונטרס: נתן דלתות על שני סוסים להיותם קרקעית הסוכה, ועשה למעלה מחיצות וסיכך, רבי יהודה פוסל. ומכאן קשה לפירוש הקונטרס דמתניתין דלעיל (כא,ב) גבי סמך סוכתו בבערי המטה כדפרישית לעיל. ויש מפרשים: דהכא לאו במיטלטל הסכך על גבי הבהמה — דאם כן למה לי קרא לר' יהודה? תיפוק ליה משום דאין לה קבע, כדפרישית לעיל. אלא: העמיד סוכה על ד' קונדסים וסמך עליהן הסכך, והכניס שם הבהמה ועשה עליה קרקעיתה ומחיצותיה עד לסכך, דלא חויא לשבעה, דאין עולין על גבי בהמה ביום טוב.

סוכה הראויה לשבעה — מהאי טעמא נמי היה פוסל בסוכה על גבי אילן.

ורבי יהודה מכשיר — בשלא סמך הסוכה על גבה איירי, דאם כן הויא לה כסמכה בכרעי המטה. **ולא** גולל לקבר — כשהמת מונח בקבר מניחין על הקבר אבן גדולה לסתום את חללה, והוא נקרא גולל, כדמוכח במסכת אהלות פרק חמשה עשר (משנה ח). דתנן: קורה שעשאה גולל לקבר, בין מוטה על צידה בין עומדת — אין טמא אלא בנגד הפתח. ועוד תניא בתוספתא דאהלות (פרק חמשה עשר עיין שם): גל של צרורות גולל לקבר, הנוגע בתוכו עד ארבעה טפחים — טמא, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: אינו טמא אלא סדר הפנימי, צורכו של קבר. משמע דנקרא גולל מה שסותם החלל. ועוד, תניא בתוספתא דאהלות סוף פרק (שני): שתי אבנים גדולות של ארבעה טפחים שעשאן גולל לקבר, המאהיל על גבי שתיהן — טמא. ניטלה אחת מהן — המאהיל על גבי שניה טהור, מפני שיש לטומאה דרך שתצא. מכל הני משמע שתחת הגולל כולו חלל. ואף על גב דבפרק "בהמה המקשה" (חולין עב,א) נפקא טומאת הגולל מדכתיב "על פני השדה" דמשמע דאין דבר על גבי הגולל ועומד מגולה על פני השדה — זימנין דאינו מגולה, כי ההיא דגל של צרורות דאינו טמא אלא סדר הפנימי. ודופק הנזכר בכל מקום עם הגולל — הם אבנים שהגולל נשען עליהם, כדתנן פרק שני דאהלות (משנה ד): ואיזהו דופק — את שהגולל נשען עליו אבל דופק דפקין — טהור, דפעמים מניחין אבן לסמוך אותה שהגולל נשען עליה והיא נקראת דופק דפקין. וצריך לדקדק הא דאמר פרק "העור והרוטב" (חולין קכו,ב) דגולל מטמא במגע ובאהל היכי דמי? בשלמא מגע — אפשר מן הצד, אלא באהל — מאי אריא משום גוללי? תיפוק ליה משום שהקבר סתום, ותניא בנזיר פרק "כהן גדול" (נג,ב): "או בקבר" — זו קבר סתום, דאמרינן: טומאה בוקעת ועולה, בוקעת ויורדת. ואין לומר דאיצטריך היכא דאין המת בקבר, דאי ליתיה — אם כן לא מטמא משום גולל, דאפילו כי איתיה ויש מקום לטומאה לצאת לא מטמא. ואין לומר נמי כגון דבולט חוץ לקבר — דהא מה שחוץ לקבר טהור, כדקאמרינן: אין טמא אלא כנגד הפתח, דהא דתקני סיפא עשה ראשה גולל לקבר — אין טמא אלא עד ארבעה טפחים — ההיא כשנתנה על הקבר מעומד איירי, דכולה כנגד הפתח. ועד ארבעה דקתני — היינו בגובהה, דומיא דההיא דגל של צרורות לרבי יהודה. ומיהו, מצינן למימר דאיצטריך למאהיל על הגולל כנגד מחיצות הקבר שהגולל מונח עליהם, דאף על פי שאין מאהיל כנגד חלל הקבר — טמא משום דמאהיל על הגוללי, דאם אין שם גולל — טהור. **כפיל** קשור כולי עלמא לא פליגי — לשון התלמוד משונה כאן משאר מקומות. דרבי זירא ואביי תרוייהו מפרשי טעמא דרבי מאיר, והוה ליה למימר מאי ביניהו, והוא מפרש והולך בלשון פליגי. **ולמאן** דאמר שמא תמות ניחוש שמא תברח — דאף על גב דלמאן דאמר שמא תברח נמי על ברחך ר' יהודה דמכשר לא חייש, מכל מקום אביי אליבא דר' מאיר דחייש למיתה דלא שכיחא — כל שכן דיש לו לחוש לשמא תברח, דשכיחא.

זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁיְּנַטֵּל הָאֵילָן וְיכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵי עַצְמָהּ - כְּשֵׁרָה, וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. **גמרא** מַנִּי מַתְנִיתִין - רַבִּי עֲקִיבָא הִיא. דְּתַנְיָא: הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה, רַבָּן גַּמְלִיאֵל פּוֹסֵל וְרַבִּי עֲקִיבָא מַכְשִׁיר. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיוּ בָּאִין בַּסְּפִינָה, עָמַד רַבִּי עֲקִיבָא וְעָשָׂה סוּכָּה בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה. לְמָחָר נָשְׁבָה רוּחַ וַעֲקָרָתָהּ. אָמַר לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: עֲקִיבָא, הֵיכָן סוּכָּתְךָ? אָמַר אַבַּיֵּי: דְּכוּלֵּי עָלְמָא, הֵיכָא דְּאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה דַּיְּבָשָׁה - לֵא כְּלוּם הִיא, יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּשֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה דַּיְּבָשָׁה - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דִּכְשֵׁרָה. כִּי פְּלִיגִי - בְּדִיכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה דַּיְּבָשָׁה, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה דַּיְּבָשָׁה. רַבָּן גַּמְלִיאֵל סָבַר: סוּכָּה דִּירַת קֶבַע בָּעֵינַן, וְכֵיוָן דְּאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה דַּיָּם - לֵא כְּלוּם הִיא. רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: סוּכָּה דִּירַת עֲרַאי בָּעֵינַן, וְכֵיוָן דִּיכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה דַּיְּבָשָׁה - כְּשֵׁרָה. "אוֹ עַל גַּבֵּי גְּמַל" כו'. מַתְנִיתִין מַנִּי - רַבִּי מֵאִיר הִיא. דְּתַנְיָא: הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, רַבִּי מֵאִיר מַכְשִׁיר וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה - אָמַר קְרָא: "חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים" - סוּכָּה הָרְאוּיָה לְשִׁבְעָה - שְׁמָהּ סוּכָּה, סוּכָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְשִׁבְעָה - לֹא שְׁמָהּ סוּכָּה. וְרַבִּי מֵאִיר: הָא נַמִּי מִדְּאוֹרַיְיתָא מֶחֱזָא חֲזֵיָא, וְרַבָּנַן הוּא דְּגָזְרוּ בָּהּ. עֲשָׂאָהּ לְבְהֵמָה דּוֹפֶן לְסוּכָּה. רַבִּי מֵאִיר פּוֹסֵל וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ לֹא דּוֹפֶן לַסּוּכָּה, וְלֹא לֶחִי לַמָּבוּי, וְלֹא פַּסִּין לַבֵּירָאוֹת, וְלֹא גּוֹלֵל לַקֶּבֶר. מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: אַף אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו גִּיטֵּי נָשִׁים. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר? אַבַּיֵּי אָמַר: שֶׁמָּא תָּמוּת. רַבִּי זֵירָא אָמַר: שֶׁמָּא תִּבְרַח. בְּכִפֵּל קָשׁוּר - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, דְּאִי נַמִּי מָיֵת - יֵשׁ בְּנִבְלָתוֹ עֲשָׂרָה. כִּי פְּלִיגִי - בְּכִפֵּל שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר. לְמַאן דְּאָמַר שֶׁמָּא תָּמוּת - לָא חָיְישִׁינַן, לְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּבְרַח - חָיְישִׁינַן. לְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּבְרַח! אֶלָּא, בְּכִפֵּל שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי. כִּי פְּלִיגִי - בִּבְהֵמָה קְשׁוּרָה; לְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תָּמוּת - חָיְישִׁינַן, לְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּבְרַח - לָא חָיְישִׁינַן, וּלְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּבְרַח נַיְחוּשׁ שֶׁמָּא תָּמוּת? מִיתָה לָא שְׁכִיחָא. וְהָאִיכָּא רַוּוְחָא דְּבֵינֵי בֵּינֵי! דְּעָבֵיד לֵיהּ בְּהוּצָא וְדִפְנָא. וְדִלְמָא רָבְעָה! דִּמְתִיחָה בְּאַשְׁלֵי מִלְּעֵיל. וּלְמַאן דְּאָמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא תָּמוּת נַמִּי, הָא מְתִיחָה בְּאַשְׁלֵי מִלְּעֵיל! זִמְנִין דְּמוֹקִים בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לְסָכָךְ,

וכיון

סוכה. פרק שני – ישן תחת המיטה דף כג עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

דתניא הלוקח יין מבין הכותים — ברייתא היא, דמתני בה פלוגתא דתנאי. ומשנה אחרת היא במסכת דמאי פרק שביעי [משנה ד], וסתמא כר' מאיר. ובמטהר יינו של כותי איירי, או קודם שגזרו על יינן, כדאיתא פרק קמא דחולין (ו,א). ואף על גב דר' יוסי ור' שמעון דהכא שמעינן להו במנחות פרק "רבי ישמעאל" (סו,ב) דכותים גרי אריות הן — מכל מקום, אפשר דכשגזרו על יינן של נכרים לא גזרו על של כותים, כיון דפרושים מע"ז יותר משאר נכרים, ומחזיקים בתורה שבכתב. אף על פי שגזרו על פתן, כמו כן למ"ד גרי אמת גזרו על פתן ולא גזרו על יינן, עד שגזר רבי מאיר, בפרק קמא דחולין.

שני לוגין שאני עתיד להפריש — בערב שבת בין השמשות איירי, כדקתני בתוספתא: הלוקח יין מבין הכותים בערב שבת, ושכח להפריש. ולא ששכח עד שקדש היום — דאם כן אפילו לקרות לו שם אסור, כדמוכח בכמה דוכתי, דאין תקנה לטבל בשבת אלא באיסור. דאמרינן פרק "בירה" (שבת מג,א): טבל מוכן הוא אצל שבת, שאם עבר ותיקנו — מתוקן. ובפרק "מי שהחשיך" (שבת קנד,ב): היתה בהמתו טעונה טבל ועששית — אסור לפורקה. ולא מסתבר למימר דכל הני ר' יהודה ורבי יוסי ור' שמעון דאסרי. ועוד: דאמרינן פרק שני דביצה (יז,ב): המעשר בשבת, בשוגג — יאכל, במזיד — לא יאכל. ומשמע נמי בפרק "הניזקין" (גיטין נד,א) דאתיא נמי כר' מאיר. ואי הוה שרי למיכל בתנאי שאני עתיד להפריש — לא היה ראוי לקונסו אפילו עבר ותיקן. ולא מיירי נמי בעוד יום, אלא שאין שהות ביום כדי להפריש — דאם כן, נימא: מעשר שני בצפונו או בדרומו, ויחללנו וישתה. כמו גבי דמאי. אלא ששכח עד בין השמשות איירי, דאסור להפריש, כדתנן פרק "במה מדליקין" (שבת לד,א): ספק חשיכה — אין מעשרין את הודאי. ופירות כותי ודאי. דאף על גב דאמרינן פרק "שלשה שאכלו" (ברכות מז,ב): הני כותאי עשורי מעשרי כראוי, דכיון דכתיב באורייתא מיזהר זהירי — הני מילי כשרוצין לאכול, אבל למכור — לא חיישי א"לפני עור", דדרשי ליה כפשטיה. ומשום גוזל את הכהן ואת הלוי נמי לא חיישי, דהוה ליה ממון שאין לו תובעין. ועוד, משום דלא הוברר חלקם. ועוד, כדדרשינן פרק "השוכר את הפועלים" (בבא מציעא פח,ב): "עשר תעשר ואכלת" ולא מוכר. ולקרות שם כי האי גוונא, דאומר: שאני עתיד להפריש — מותר, דכולי האי לא גזור בין השמשות אפילו בודאי. וכי האי גוונא דתני הכא קתני במסכת דמאי פרק שביעי [משנה ה] גבי תאנים של טבל. אבל בהא דדמאי לא תני הני דהכא, ובטבל ודאי תני תרומה גדולה, מה שאין כן בדמאי דלא נחשדו עמי הארץ על תרומה גדולה. והא דלא תני הכא למחר, ולא גבי דמאי פרק שביעי, וגבי מזמן חברו (שם משנה א) דקתני התם: שאני עתיד להפריש למחר — משום דבמזמן אין מפריש אלא מה שאוכל. והוא הדין נמי גבי מי שיש לו תאנים של טבל, שיכול להפריש מה שאוכל בשבת. אלא לפי שירצה לתקן את המותר הכל בבת אחת לא קתני למחר, דלצורך חול אסור להפריש. ובהדיא אמרינן בירושלמי פרק שביעי דדמאי: רבי יאני הוה ליה תנאי ודאי, שאל רבי חייא רבו: מהו מתקנא בשבתא? אמר ליה: "למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים" — אפילו בשבת. פירוש: תנאי ודאי — שהיה לו טבל ודאי, שהתנה עליו מערב שבת: מה שאני עתיד להפריש יהא מעשר. אלמא: בהדיא דשרי. וקצת תימה, בעובדא ד"האשה רבה" (יבמות צג,א) דרבי יצאי גופיה מעשר מפירא דביתיה שלא מן המוקף, וקרא שם, והפריש בשבת מן המוקף כבועבד דירושלמי. ושמא ההוא הוה ברישא, ואכתי לא ידע אי שרי. אי נמי, היה צריך לכולה כנתא דפירי. ועוד, דאין מתנה על ודאי שביד חבירו, כדאיתא בירושלמי דדמאי, דאמר: מה בין דמאי לודאי? דמאי — אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו, ודאי — אינו מתנה אלא על דבר שברשותו. והא דאין קורא שם הכא לתרומת מעשר, ולא גבי תאנים טבל, ואלו גבי מזמן ובההיא דדמאי אשכחן שהוא קורא שם לתרומת מעשר — משום דגבי דמאי דמעשרן והן שלו מתקן המעשר כדי לאכול, אבל כאן שהוא ודאי — צריך ליתן ללוי, ולהכי לא קתני הכא מעשר בצפונו או בדרומו, כדקתני גבי דמאי — משום דקביעות מקום כהפרשה, ותנן פרק "במה מדליקין" (שבת לד,א ושם): ספק חשיכה — אין מעשרין את הודאי, אבל מעשרין את הדמאי. ומתניתין בין השמשות, ולהכי נמי לא קתני הכא ומחלל על המעות, כדקתני גבי דמאי, אלא קתני: ומיחל ושותה — והיינו מתחיל ושותה. דאי מחלל על המעות ושותה — ליתני מחלל על המעות, כדקתני בכולהו. ועוד: כאן דאמר שאני עתיד להפריש סתם, ולא קבע לו מקום בצפונו או בדרומו — אין יכול לחללו, כדתניא בתוספתא דמעשר שני: מעשר שני שבחפץ זה מחולל על איסר זה, ולא קבע לו מקום בצפונו או בדרומו — רבי שמעון אומר: קרא שם, וחכמים אומרים: עד שיאמר לצפונו או לדרומו. ומייתי התם עובדא דרבן שמעון בן גמליאל ור' יוסי ור' יהודה שנבנסו אצל בעל הבית לכזיב, והיה מעשר בזה הענין. אמרו לו: השכרת המעות ואיבדת הנפשות. ורבי שמעון נמי דאמר קרא שם — לא אמר אלא דוקא כשאומר בתוכן, דהיינו נמי פלוגתייהו דר' שמעון ורבנן במסכת תרומות (פרק שלישי משנה ה): האומר תרומת כרי זה בתוכן, ותרומת מעשר בתוכן, ר' שמעון אומר: קרא שם. ומפרש פרק "בכל מערבין" (עירובין לז,ב) דדוקא כשאומר בתוכן, דמשמע באמצעיתו, דקבע לו מקום. אלא בירושלמי עלה דההיא דתרומות פרק ששי משמע דבתוכן לאו דוקא, ושם פירשתיה. ועוד, על כרחיך צריך להפריש, דהא קאמר שאני עתיד להפריש, ואם היה שותה בלא הפרשה — נמצא שותה טבלים למפרע, כמו באם יבקע הנוד, ד"שאני עתיד להפריש" — אכולהו קאי, כדמוכח בתוספתא. דקתני: עשרה הבאים אחריהם, תשעה הבאים אחריהם. ובשבת אין מפרישין, כדפריש. **עשרה** מעשר ראשון תשעה מעשר שני — לאו דוקא, דכבר הפריש מן המאה שני לוגין לתרומה גדולה, ונמצא חסר מהנך עשרה ותשעה מעשר של שני לוגין, דהיינו חומש הלוג. וכן גבי תאנים דמסכת דמאי (פרק שביעי משנה ה). ומידו, יתכן שהפריש שנים ממאה ושנים, דהא זמנין דמפריש נמי אחד משישים, כדתנן במסכת תרומות פרק רביעי [משנה דו]: תורם כדעת בעל הבית אחד משישים, פיחת עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה, כדאמרינן בכתובות פרק "אלמנה" (ק,א) דאיכא תורם בעין רעה. ויש מפרשים: משום דכותים שמא הפרישו תרומה גדולה, והשאר לא הפרישו, ולכך אין מתמעט שיעור המעשר. ולא יתכן לומר כן בתאנים של טבל דמסכת דמאי פרק שביעי. ועוד יש מפרשים: משום דחטה אחת פוטרת את הכרי אינה ממעטת את המעשר אפילו כשמרבה בתרומה, וגם זה לא יתכן כלל. **דברי** ר' מאיר — משמע הכא דר' מאיר אית ליה ברירה. דלמאן דלית ליה ברירה — אסור, כדמוכח שמעתין בכמה דוכתי. ותימה: דבפרק "יש בכור" (בכורות מח,א) משמע דמספקא ליה לרבי מאיר אם יש ברירה אם לא, גבי פלוגתא דר' מאיר ורבי יהודה דאם לא נתנו עד שחלקו. ומפרש בגמרא: דסבירא ליה כרב אסי, דאמר: האחין שחלקו מחצה יורשין ומחצה לקוחות. וטעמא משום דמספקא ליה, כדמוכח פרק קמא דבבא קמא (ט,א)! ויש לומר: דשאני הכא, שמברר בדבריו, כשאומר: שאני עתיד להפריש. וכן צריך לומר משום רבי יהודה, דמוקי ליה התם רבא כרב אסי. וברישא "כל הגט" (גיטין כה,ב) קאמר רבא גופיה: דבין רבי יהודה ורבי שמעון אית להו ברירה, וטעמייהו הכא משום בקיעת הנוד. וכן צריך לומר נמי דלא תיקשה לדשמואל אדשמואל בסוף ביצה (לז,ב), גבי שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות, דקאמר שמואל: אף חבית אסור, משום דאין ברירה. ובפרק "מי שאחזו" (גיטין עה,ב) אמרינן: אתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע אם ימות — יהא גט, ואם לא ימות — לא יהא גט, ולכי מיית הוי גיטא. אלמא: יש ברירה. דכי האי גוונא דייקינן פרק "כל הגט" (גיטין כה,ב ושם) ברישא, אמילתיה דר' יהודה דמה היא באותן הימים. והטעם פירש שם בקונטרס משום דאין זה תנאי כשאר תנאים דעלמא, שאדם מתנה בגט שבידו לקיימם ודעתו לקיימם כשמתנה עליהם, ולכשנתקיים התנאי — הוי גט למפרע בלא טעמא דברירה. אבל הכא, דאין בידו, ובשעת התנאי הוא ספק, והתנאי מתקיים מאליו — אי לאו משום ברירה לא הוי גט. והא דמשמע פרק "בכל מערבין" (עירובין לז,ב) גבי שני רמונים, כשאמר אם ירדו גשמים היום — יהא זה תרומה על זה, ואם לאו — יהא זה תרומה על זה, דהוי תרומה. היינו למאן דאית ליה ברירה. אי נמי, התם חשיב טפי, משום דמתנה בין

רש"י

וְכֵיוָן דְּמַיְיתָא - כַּוְוּצָא, וְלָאו אַדַּעְתֵּיהּ. וּמִי אָמַר אַבַּיֵי רַבִּי מֵאִיר חָיֵישׁ לְמִיתָה וְרַבִּי יְהוּדָה לָא חָיֵישׁ? וְהָתְנַן: בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, וְהָלַךְ בַּעֲלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם - אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם. וּרְמִינַן עַלָּהּ: "חֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ שָׁעָה אַחַת קוֹדֶם מִיתָתִי" - אֲסוּרָה לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד. וְאָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא: הָא - רַבִּי מֵאִיר דְּלָא חָיֵישׁ לְמִיתָה, הָא - רַבִּי יְהוּדָה, דְּחָיֵישׁ לְמִיתָה. דְּתַנְיָא: הַלּוֹקֵחַ יַיִן מִבֵּין הַכּוּתִים, אוֹמֵר: שְׁנֵי לוּגִין שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ - חֲרֵי הֵן תְּרוּמָה, עֲשָׂרָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, תִּשְׁעָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וּמִיחֵל וְשׁוֹתֶה מִיָּד, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רבי

וכיון דמייתא כווצא — מתמעט *רטריי"ט. והוה ליה שלשה, ובטיל ליה לבוד, ואין כאן דופן. **ולאו אדעתיה** — אינו נותן לב לתקנה, דאינו ניכר. **הרי זה גיטיך** — ירא שלא ימות פתאום או בעיר אחרת, ותיזקק אשתו לחליצה, ונותן לה גט כשהוא בריא, ואומר לה: גט זה יהא לגרשיך שעה אחת קודם מיתתי. **אסורה לאכול בתרומה מיד** — אם הוא כהן והיא ישראלית, דשמא זו היא השעה שקודם למיתתו, והרי היא מגורשת ממנו. אלמא: מיתה שכיחא, וחיישינן לה: ואמר אביי גרס. **הלוקח יין מבין הכותים** — קודם שגזרו עליהם, כדאמרינן בית הללכל שוחטין" (חולין ו,א). **אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש** — מן המאה לתרומה — הרי שם תרומה קרוי עליהם בתוכו. וכגון שהגיע לילי שבת. [או] אין עמו כלים טהורים להפריש לתוכן תרומה ומעשר. והאי דנקט כותים — אשמעינן דגרועין הן מעמי הארץ, והלוקח מהן צריך לעשר ודאי, ולא דמאי ואף על התרומה נחשדו. ומיחל — מעשר שני שהוא יכול לחללו, ומחללו בתוכו על מעות שיש לו בתוך ביתו. **ושותה מיד** — וסמכינן אברירה, וכשיבא לביתו יפריש. ואמרינן: יש ברירה, שאלו הן מעשרן ותרומתן.

אוסרין

עבודת הצדקה היא שנתינת הצדקה שלו היא יותר גם מהטבע דנפשו האלוקית.

ממאמר (א) שבת פרשת עקב ה'תשכ"ז

וְכֵינָן דְּמָיְיתָא כַּוְוצָא – ואם תמות הבהמה, אף שהיא קשורה ולא תיפול לארץ, מכל מקום הדרך היא שמתכווצת ומתמעטת לאחר מיתה, ויהיה המרחק בין הבהמה שהיא הדופן לסכך שלושה טפחים ותיפסל הסוכה, **וְלָאו אַדַּעְתֵּיהּ** – והוא לא ירגיש שהתמעטה הדופן ונפסלה כדי לתקן אותה, לכן גזרו חכמים על מחיצה זו שהיא פסולה לעולם.

הגמרא מקשה סתירה בדברי אביי: **וּמִי אָמַר אַבָּיֵי רַבִּי מֵאִיר חָיֵישׁ לְמִיתָה וְרַבִּי יְהוּדָה לֹא חָיֵישׁ** – האם אביי סובר שהטעם של רבי מאיר הוא משום שחושש למיתה ורבי יהודה אינו חושש למיתה, **וְהָתְנַן** במסכת גיטין (כח.), **בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן** והדין הוא שמותרת לאכול בתרומה כל זמן שבעלה הכהן חי, **וְהָלַךְ בַּעֲלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם** ואינה יודעת אם הוא עדיין חי או לא, **אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה** משום שבעלה עדיין **בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא** חַיָּים ואין חוששים שמא מת. **וְרַמִּינָן עָלָהּ** – והקשו על דברי המשנה ממה ששנינו בברייתא, שאם כהן חושש שמא ימות פתאום ותיזקק אשתו לחלִיצה, ונתן לאשתו גט כשהוא בריא ואמר לה **הֲרֵי זֶה גִּיטֵּךְ** ויחול **שָׁעָה אַחַת קוֹדֶם מִיתָתִי** כדי שתיפטרי מחליצה, **אֲסוּרָה** האשה **לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד** משעת נתינת הגט, כי כל רגע חוששים שמא ימות בתוך שעה, ונמצא שהיא כבר מגורשת ואסורה בתרומה. הרי שחוששים למיתה.

וְאָמַר אַבָּיֵי לתרץ את הסתירה, **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – המשנה היא בדעת **רַבִּי מֵאִיר דְּלֹא חָיֵישׁ לְמִיתָה, וְהָא** – הברייתא היא כדעת **רַבִּי יְהוּדָה דְּחָיֵישׁ לְמִיתָה**. ומצינו שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה אם חוששים למיתה, **דְּתַנְיָא, הַלּוֹקֵחַ יַיִן מִבֵּין הַכּוּתִים** – הקונה יין מהכותים שחשודים הם שאינם מפרישים תרומות ומעשרות ולכן פירותיהם בטבל ודאי, והוא אינו יכול להפריש עכשיו, כגון שהגיע ליל שבת שאסור להפריש תרומות ומעשרות או שאין לו כלים טהורים להפריש לתוכם, **אוֹמֵר, שְׁנֵי לוּגִין שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ** מן המאה לוג לשם תרומה גדולה לאחר השבת או כשיהיו לי כלים טהורים, **הֲרֵי הֵן תְּרוּמָה** כבר מעכשיו במקום שהם, כפי מה שיתברר בשעת ההפרשה. **עֲשָׂרָה** לוג שאני עתיד להפריש, יהיו מעכשיו **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן** במקום שהם. **תִּשְׁעָה** לוג שאני עתיד להפריש לשם מעשר שני, יהיו מעכשיו **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי** במקום שהם. **וּמְחַלֵּל** – מחלל את המעשר שני על מעות שיש לו בביתו, כי מה שאפשר לתקן, עדיף לתקן כבר עכשיו ולא לסמוך על ברירה, **וְשׁוֹתֶה מִיָּד** את היין, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**, וסברתו שיש ברירה, דהיינו שמה שיופרש בסוף לשם תרומה ומעשר, הוברר שכבר מעכשיו בשעת האמירה חל עליו שם תרומה ומעשר ויצא היין מתחילה מכלל טבל והוא שתה חולין.

אגרות קודש

ב"ה, ח"י מנ"א, ה'תיש"א

ברוקלין, נ. י.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"מ וכו' יושבי על מדין

בעיר דובלין רבתי הרב הראשי מוהר"ר

ישראל שי' יאקאבאוויטש והרב הדיין

מוהר"ר זלמן יוסף שי' אלוני

שלום וברכה!

קבלתי מכתבם מיום ג' פ' פינחס...

ואסיים במה שאמרתי בהמשך לשבת נחמו במשארז"ל שהיא נחמה בכפליים, היינו כפליים לא רק בכמות אלא גם באיכות, זאת אומרת, שהנחמה תהי' באופן כזה, שלא רק שהיא מסירה את הצער, אלא גם מהפכת את הצער גופא לעונג, היינו שהאדם גם בעיני בשר רואה, אשר היסורים שארעו לו הרי א) יש טעם עליהם, אבל אי אפשר לקרוא זה נחמה בכפליים, כי אינה אלא נחמה גרידא, ומה שמוסיף הנביא שהנחמה בכפליים, היינו ב) שרואה שהיסורים עצמם לא היו יסורים אלא השפעה של טובה מכוסה, שמפני רוב טוב נמשך למטה בצורה כזו. ופירש הענין מובן ממה שכתב בקיצור בתניא פכ"ו, וכמסופר ג"כ בגמרא, שיש נוסחא של כל דעביד רחמנא לטב עביד, ונוסחא נוספת ומעולה מזו - גם זו לטובה, וכמו החילוק דמעשה דרבי עקיבא ממעשה דנחום איש גם זו, שר"ע על ידי שנכבה הנר ונאכל החמור והתרנגול וכו' ניצל על ידי זה מהיזק גופני, וראה שסוף סוף על ידי הצער שסבל באה לו טובה, אבל העובדא עצמה הוא ענין של צער. וזהו נחמה גרידא. משא"כ במעשה דנחום איש גם זו, כשהחליפו האבנים טובות ומרגליות על עפר, ונעשה לו נס בעפר, שלא הסתפקו בזה שעל ידי הצער ניצל הוא מהיזק, אלא אדרבה הוכיחו לו שאין זה צער אלא טובה גדולה ביותר.

ויהי רצון שגם בנידון דידן הנה לא יהי' רק ענין של כל דעביד רחמנא לטב עביד, אלא שיהי' גם כן ענין של גם זו לטובה, שהכל יכול יגלה את הכוונה פנימית ואז יראה "כי גם זו לטובה, רק שאינה נגלית ונראית לעיני בשר, כי היא מעלמא דאתכסיא שלמעלה מעלמא דאתגליא".

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש המצפה לרחמי שמים, ובשורות טובות בכלל ובפרט.

רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסְרִין לשתות מהיין עד שיפריש, משום שיש לחשוש שמא יבקע הנוד ולא יתבררו התרומות והמעשרות לבסוף ונמצא ששתה טבל. הרי שרבי מאיר אינו חושש לבקיעת הנוד ורבי יהודה חושש לבקיעת הנוד. ואמר אביי שהוא הדין לענין מיתה, שרבי מאיר אינו חושש למיתה כמו שאינו חושש לבקיעת הנוד, ולכן אשת כהן שהלך בעלה למדינת הים מותרת לאכול בתרומה שאין לחשוש שמת בעלה, ורבי יהודה חושש למיתה כשם שחושש לבקיעת הנוד, ולפיכך אוסר לאשת כהן זו לאכול בתרומה שמא מת בעלה. ואם כן קשה, שאביי סותר את עצמו, שלענין עשיית בהמה דופן לסוכה, מפרש אביי שרבי מאיר חושש למיתה ולכן פוסל סוכה זו, ורבי יהודה אינו חושש ומכשיר את הסוכה, ואילו לענין אשת כהן באכילת תרומה, אמר אביי שרבי מאיר אינו חושש, ורבי יהודה חושש.

מתרצת הגמרא: **אִיפּוּךְ** – דברי אביי נאמרו להיפך, שלא תירץ אביי את הסתירה בתרומה שרבי מאיר אינו חושש, ורבי יהודה חושש, אלא להיפך היה תירוצו, **שרַבִּי מֵאִיר חָיֵישׁ לְמִיתָה**, והברייתא שאסרה לאשת הכהן לאכול תרומה היא בדעתו, **וְרַבִּי יְהוּדָה לֹא חָיֵישׁ לְמִיתָה**, והמשנה שמתירה לאשת הכהן לאכול תרומה היא כדעתו. ולא מלוקח יין הוכיח אביי את שיטתם של רבי מאיר ורבי יהודה, אלא מברייתא אחרת, **דְּתַנְיָא, עֲשָׂאָהּ לַבְּהֵמָה דּוֹפֶן לַסּוּכָּה, רַבִּי מֵאִיר פּוֹסֵל**, מפני שחושש למיתה, **וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר**, משום שאינו חושש למיתה.

מקשה הגמרא: **קַשְׁיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר**, שבעשיית בהמה דופן לסוכה חושש רבי מאיר למיתה ופוסל אותה, ובלוקח יין אינו חושש לבקיעת הנוד ומתיר לשתות מהיין. מתרצת הגמרא: **אָמַר לְךָ רַבִּי מֵאִיר, מִיתָה שְׁכִיחָא** – מצויה היא ואינו יכול לעשות דבר כדי שלא תמות בהבהמה, ולכן חושש לה רבי מאיר ופוסל את הסוכה, אבל **בְּקִיעַת הַנּוֹד לֹא שְׁכִיחָא, אֶפְשָׁר דְּמָסַר לֵיהּ לַשּׁוֹמֵר** – יכול למסור את הנוד לשומר שישמור שלא יבקע הנוד, ובשמירת השומר לא מצוי שיבקע הנוד, ולכן לא חושש רבי מאיר לבקיעת הנוד ומתיר לשתות מהיין.

מוסיפה הגמרא להקשות: **קַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה**, שבדופן לבהמה אינו חושש שמא תמות ומכשיר את הסוכה, ובלוקח יין אוסר לשתות ממנו משום שחושש לבקיעת הנוד.

מתרצת הגמרא: **מַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה** – הטעם של רבי יהודה שאסר לשתות מהיין הוא **לָאו מִשּׁוּם דְּחָיֵישׁ לְבְקִיעַת נוֹד** – אינו משום שחושש שמא יבקע הנוד ונמצא שלא התבררו מעולם התרומה והמעשר, **אֶלָּא מִשּׁוּם דְּלֵית לֵיהּ בְּרֵירָה** – שסובר שאין סומכים לומר שמה שיפריש לבסוף הוברר הדבר למפרע שהם התרומה והמעשר, ואפילו אם לא יבקע הנוד לבסוף, לא מועילה קריאת שם תרומה ומעשר, כל זמן שלא הפרישם ממש, ולכן אסור לו לשתות מהיין שבחבית.

מקשה הגמרא: **וְלֹא חָיֵישׁ רַבִּי יְהוּדָה לְבְקִיעַת נוֹד** – וכי אין טעמו של רבי יהודה בגלל חשש בקיעת הנוד, **וְהָא מִדְּקָתָנֵי בְּסֵיפָא** של הברייתא של הלוקח יין, **אָמְרוּ לוֹ** רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון שאסרו לשתות מהיין **לְרַבִּי מֵאִיר** שהתיר לשתות, **האם אִי אַתָּה מוֹדֶה** שצריך לחשוש **שֶׁמָּא יִבָּקַע הַנּוֹד, וְנִמְצָא זֶה שׁוֹתֶה טְבָלִים לְמִפְרַע, וְאָמַר לְהוּ** רבי מאיר, **לְכְשֶׁיִּבָּקַע** הנוד נדון מה לעשות, כלומר אין אנו צריכים לחשוש לכך, **מִכְּלָל דְּחָיֵישׁ רַבִּי יְהוּדָה לְבְקִיעַת הַנּוֹד** וזה טעמו לאיסור, ואם כן קשה מדוע התיר רבי יהודה לעשות מבהמה דופן לסוכה ולא חשש שמא תמות.

מתרצת הגמרא: **הָתָם** – בברייתא, לא אמר רבי יהודה את הטעם שהוא עצמו אוסר, אלא **רַבִּי יְהוּדָה הוּא דְּקָאָמַר לְרַבִּי מֵאִיר** טעם, שרצה שרבי מאיר יודה לו בו, וכך טען לו, **לְדִידִי** – לשיטתי הטעם שאסור לשתות מהיין הוא, משום **דְּלֵית לִי בְּרֵירָה, אֶלָּא לְדִידָךְ דְּיֵשׁ בְּרֵירָה**, ולדעתך אין זו סיבה לאסור, מכל מקום האם **אִי אַתָּה מוֹדֶה** דְּיֵשׁ לחשוש **שֶׁמָּא יִבָּקַע הַנּוֹד**, ומדוע אתה מתיר לשתות מיד על סמך שיפריש אחר כך. ועל זה **אָמַר לֵיהּ** – ענה לו רבי מאיר, **לְכְשֶׁיִּבָּקַע** נחשוב מה לעשות, כלומר אין צריכים לחשוש לכך.

מקשה הגמרא: **וְכִי לֹא חָיֵישׁ רַבִּי יְהוּדָה לְמִיתָה** ולכן מתיר להעמיד בהמה כדופן לסוכה, **וְהָא תְּנַן** במסכת יומא (ב.), **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף אִשָּׁה אַחֶרֶת** – נוספת על אשתו **מַתְקִינִין לוֹ** – מזמנים לכהן גדול קודם יום הכפורים לצורך יום הכפורים, משום שחוששים **שֶׁמָּא תָּמוּת אִשְׁתּוֹ**, ובעבודת יום הכפורים נאמר (ויקרא טז ו) 'וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ' וביתו זו אשתו. הרי שמצינו שחושש רבי יהודה למיתה. מתרצת הגמרא: **הָא אִיתְּמַר עָלָהּ, אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מַעֲלָה עָשׂוּ בְּכַפָּרָה** – חומרא מיוחדת החמיר רבי יהודה בכפרת יום הכפורים שחוששים בה למיתה אף על פי שהוא חשש רחוק, ובדינים אחרים כגון סוכה אין רבי יהודה חושש לכך.

מקשה הגמרא: **בֵּין לְמַאן דְּאָמַר** – אביי שביאר את טעמו של רבי מאיר שפסל סוכה שדופנה עשויה מבהמה מחשש **שֶׁמָּא תָּמוּת** הבהמה, **וּבֵין לְמַאן דְּאָמַר** – רבי זירא שביאר שטעמו הוא מחשש **שֶׁמָּא תִּבְרַח**, הרי שניהם סוברים **שִׁמְדְּאוֹרַיְיתָא מְחִיצָּה מְעַלְיָא הִיא** – המחיצה שעשויה מבעלי חיים היא מחיצה כשירה, **וְרַבָּנַן הוּא דְּגָזְרוּ בָּהּ** מחשש שמא תמות או תברח, ואם כן קשה, **אֶלָּא מֵעַתָּה, לְרַבִּי מֵאִיר תִּטְמָא מִשּׁוּם גּוֹלֵל** – שהרי לדברי אביי ורבי זירא טעמו של רבי מאיר שאין בעלי חיים יכולים לשמש כמחיצה לענין סוכה לחי ופסי ביראות אינו מעיקר הדין אלא מחשש שמא תמות או תברח, ואם כן לא שייך דין זה אלא לחומרא, אבל אם עשה מבעלי חיים גולל לקבר שמן התורה יש לו להיות טמא כדין גולל, אין להקל ולטהר מטעם זה, ואם כן **אַלְמָה תְּנַן** – מדוע שנינו בעירובין (טו.) שהעושה מבעלי חיים גולל למת **רַבִּי יְהוּדָה מְטַמֵּא מִשּׁוּם גּוֹלֵל, וְרַבִּי מֵאִיר מְטַהֵר**, הרי שאמר רבי מאיר את דבריו גם לקולא, ומוכח שאין טעמו של רבי מאיר משום חשש בלבד אלא יש לו טעם אחר.

אֶלָּא אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אכן אין טעמו של רבי מאיר מחמת חשש דרבנן, אלא מעיקר הדין ומדאורייתא אין לבעלי חיים דין מחיצה, משום **שקָסְבַר רַבִּי מֵאִיר, כָּל מְחִיצָּה שֶׁעוֹמֶדֶת בָּרוּחַ אֵינָהּ מְחִיצָּה**, משום שעיקר עמידת המחיצה היא על ידי דבר שאין בו ממש, וכיון שבהמה וכל דבר שיש בו רוח חיים עמידתם היא על ידי הרוח, אינם נחשבים למחיצה מדאורייתא, בין לקולא ובין לחומרא.

אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, הטעם **שקָסְבַר רַבִּי מֵאִיר** שבעלי חיים פסולים מלהיות מחיצה הוא, לפי שכָּל מְחִיצָּה שֶׁאֵינָהּ יכולה להיות **עֲשׂוּיָה בִּידֵי אָדָם, אֵינָהּ מְחִיצָּה**. מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – איזה נפקא מינה לדינא יש בין שתי הלשונות בדברי רב אחא בר יעקב, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, דְּאוֹקְמָהּ** – שסמך המחיצה **בְּגוֹד תָּפוּחַ** – מלא באויר, **לְמַאן דְּאָמַר** שהטעם שרבי מאיר פוסל בבעלי חיים הוא משום שמְחִיצָּה הָעוֹמֶדֶת בָּרוּחַ אֵינָהּ מְחִיצָּה, גם מחיצה שסמוכה על נוד נפוח פסולה כי הֲרֵי מחיצה זו **עוֹמֶדֶת בָּרוּחַ**, אך **לְמַאן דְּאָמַר** שבעלי חיים פסולים מחמת שהמחיצה **אֵינָהּ עֲשׂוּיָה בִּידֵי אָדָם**,

---

כאשר אוהבים יהודי, אוהבים את הקדוש-ברוך-הוא.

היום יום יב מנחם אב

רש"י

אוסרין — ואמרינן: גזרה שמא יבקע הנוד ולא יבא לידי ברירה, ונמצא שותה טבלים. אלמא: ר' יהודה חייש לבקיעת הנוד, וכל שכן למיתת אדם, ור' מאיר לא חייש. **איפוך** — לא שנינהו אביי כדקאמרת, אלא איפכא שנינהו אביי: הא דלא חייש — ר' יהודה, והא דחייש — ר' מאיר. ולאו מהלוקה יין שנינהו אביי, אלא מהך דסוכה, דר' יהודה לא חייש ור' מאיר חייש. **קשיא דרבי מאיר** — דבקיעת נוד ארבי מאיר דסוכה. **דלית ליה ברירה** — ואפילו אינו נבקע אסור. **לכשיבקע** — נבין בדבר, כלומר: דלא חיישינן לה. **מתקינין לו** — מזמנין לכהן גדול לערב יום הכיפורים. **שמא תמות אשתו** — וכתיב (ויקרא טז) "וכפר בעדו ובעד ביתו", ביתו זו היא אשתו. **בכפרה** — בכפרת יום הכפורים עשה בו מעלה זו, שחשש בה במידי דלא חייש בעלמא. ופרכינן: בין למאן דאמר טעמא דר' מאיר משום שמא תברח בין למאן דאמר משום שמא תמות תרוייהו מפרשי לרבי מאיר דמדאורייתא מחיצה היא, ורבנן גזור שמא תברח או תמות. תינח גבי סוכה מבוי ובירא ות — דר' מאיר לחומרא, אבל גבי גולל ר' מאיר מקיל, וכיון דמדאורייתא בטיל — היאך יכול לטהרו מידי טומאת גולל? אלמה תנן בעירובין: דבר שיש בו רוח חיים — מטמא משום גולל, ור' מאיר מטהר. והוא הדין דמצי למיפרך ממתניתא דלעיל דקתני: ולא גולל לקבר, אלא ממתניתין אלימא ליה לאקשויי. ועוד: משום דקתני מטהר בהדיא, לשון קולא. רוח חיים לאו בידי אדם הוא, שהרי אין רוח בידו לנפחו. **העומדת ברוח** — על ידי רוח. **לאו מחיצה היא** — דעיקר עמידתה דבר שאין בו ממש הוא. **דאוקמה בנוד תפוח** — סמך הדופן על הנוד תפוח ברוח.

הרי

בין ירדו ללא ירדו, ומידהו, טעם זה לא יתכן גבי אם בא חכם נמי מתני התם בכל ענין, וחשיב ליה ברירה. והא דפריך "במרובה" (בבא קמא סט,ב) דר' יוחנן אדר' יוחנן בההיא דכל המתלקט, ובההיא דאחזין שחלקו לקוחות הן, ולא מחלק בין זו לזו משום דכל המתלקט מברר דבריו בפירוש, [וסומך להתברר על ידי תנאו]! — ניחא ליה למימר לעולם דכל הנלקט בדקתני ועוד ניחא ליה למימר לעולם לא תיפוך. ועוד: דאפילו הוה מחלק אכתי קשה ליה מההיא דאמר ר' יוחנן בריש "כל הגט" (גיטין כה,א) אף אחרון אינו פוסל משום דאין ברירה, אף על פי שמברר בדבריו, כשאומר איזו שארצה אגרש בו. ומידהו, כי מצריך בריש "כל הגט" תרי מילי דר' יוחנן הוה ליה למימר צריכותא דמההיא דלקוחות הן לא הוה שמעינן דאף אחרון אינו פוסל מטעם דפרישית. ועוד יש לומר: דהא דדייק ליה לרבי יהודה ברירה מיהא דלכי מיית הוי גיטא — היינו משום דמוקי פרק "מי שאחזו" (שם עג,ב) באומר: מעת שאני בעולם, דהיינו שעה אחת קודם מיתתו, שלא היתה השעה מבוררת ולבסוף כשמת אמרינן הוברר הדבר שאותה שעה אחת היתה. ולפי טעם זה אין לדקדק מדשמואל. ומכל מקום פירש הקונטרס אמת, דהא בריש "כל הגט" (שם כה,ב) בההיא דהריני בועלך על מנת שיצא אבא, ובההיא ד"בכל מערבין" (עירובין לו,ב) בההוא דאם בא חכם למזרח, אף על גב דהוי תנאי — משמע דלא מהני למאן דלית ליה ברירה. ואם תאמר: דהכא לא חייש ר' מאיר למיתה ובפרק "ארבעה אחין" (יבמות כו,א) תנן: ארבעה אחין, שנים מהן נשואין שתי אחיות — ומתו הנשואים אחיות הרי אלו חולצות ולא מתייבמות. ומפרש התם בגמרא משום דקסבר: אסור לבטל מצות יבמין, דדילמא אדמייבם חד מיית אידך, וקבטלת מצות יבמין. וההיא משנה רבי מאיר, כדמוכח בפרק שני דיבמות (יח,א), משום דסתם מתניתין ר' מאיר! ויש לומר: דלכולי עלמא חיישינן דהתם למיתה דלאחר שייבם לאחת פעמים שממתין השני זמן גדול מלחלוץ ומלייבם, וחיישינן שמא ימות בינתיים. אבל שמא ימות בזמן מועט — לא חיישינן, בבקיעת הנוד דהכא. ואם תאמר: והא לא חייש ר' מאיר לשמא מת דזמן מרובה בפרק "כל הגט" (גיטין כח,א), דקתני: בת ישראל הנשואה לכהן והלך בעלה למדינת הים אוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים. ואביי לא מפליג התם בין שמא מת לשמא ימות. וסוגיא דשמעתין דפרק שני דיבמות כאביי, דמשמע דקיבלה אביי מרבה! ויש לומר: דאביי מדמה פרק "כל הגט" חששא דשמא מת דזמן מרובה לשמא ימות לאלתר, דמאן דחייש להאי — חייש להאי. אבל פשיטא דלא לגמרי מדמי שמא מת לשמא ימות לאלתר. דהא רבי יהודה דחייש לשמא ימות לאלתר גבי בקיעת הנוד, ואם תימצי לומר דחייש נמי לשמא מת לאלתר — אם כן אשת כהן שיצא בעלה מפתח ביתה לא תאכל בתרומה מכיון שנתעלם בעלה מעיניה, וצריך שיהא בעלה תמיד לפניה בשעה שהיא אוכלת.

רבי יהודה ורבי יוסי ור' שמעון אוסרין — הא דבעי למימר בשמעתין, ובעירובין (לו,ב) ובגיטין (כה,א) וב"מרובה" (בבא קמא סט,א) טעמא דר' יהודה משום דלית ליה ברירה, אף על גב דקתני בהדיא משום בקיעת הנוד — דכוותי' אשכחן טובא שאין הגמרא חושב עיקר טעם אותו טעם המפורש במשנה, פרק "התערובות" (זבחים עז,ב) גבי אברי תמימה שנתערבו באברי בעל מום, ובפרק שלישי דשבועות (כא,ב) גבי שבועה שלא אוכל ואכל כל שהוא חייב דברי ר' עקיבא, ובפרק שני דמכות (יז,א) גבי כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב ר' שמעון אומר כל שהוא, ואם תאמר: אי רבי יהודה לית ליה ברירה — אלמא סבירא ליה כר' יוחנן דבריש "כל הגט" (גיטין כה,א) ובפרק "מעשר בהמה" (בכורות נז,א) דאמרינן: האחין שחלקו — לקוחות הן, ומחזירין זה לזה ביובל. אם כן היאך מצא ידיו ורגליו בבית המדרש? דלא משכחת דמייתי בכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון. דבפרק "החובל" (בבא קמא צ,א) אית ליה לר' יהודה קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי גבי דין "יום או יומים". וכן נמי לר' יוסי, דמספקא ליה התם אי כקנין הגוף דמי או לאו, והכא לית ליה ברירה. וכי האי גוונא דייק בסוף "השולח" בגיטין (מח,א)! ויש לומר: דמדין "יום או יומים" אין ללמוד בעלמא אלא גבי מילי דעבד לחדר, דהתם כתיבי קראי ד"כספו" ו"תחת ידו". ומהאי טעמא לא מייתי לה ב"השולח" כי מייתי להיא דשדה אחותה. ועוד יש לומר: דדוקא ר' יוחנן הוא דאית ליה הך סברא דמשום דלקוחות הן מחזירין זה לזה, אבל אינך אמוראי הוו אמרי דאף על גב דאין ברירה — אין מחזירין, כדקאמרינן בריש "כל הגט" (גיטין כה,א) ובפרק "מעשר בהמה" (בכורות נז,א) דמכר הוא דאמר רחמנא דליהדריה ביובל, ירושה ומתנה — לא. ור' יוחנן לא קשיא מרבי יהודה דהוה מפרש טעמא משום בקיעת הנוד. מידהו, לא יתכן טעם זה לר' יוסי, דעל כן לית ליה כמו שאפרש. ואם תאמר: דהכא לית ליה לר' יוסי ברירה. ובפרק "מי שאחזו" (גיטין עג,ב) אית ליה ברירה, דתנן: ר' יוסי אומר מגורשת ואינה מגורשת, ולכי מיית — הוי גיטא. ולמאן דמחלק בריש "כל הגט" (גיטין כה,א) בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים — ניחא. ורבא דלא מפליג התם מפרש טעמא [משום בקיעת הנוד, ורבה מפרש טעמא] פרק "בכל מערבין" (עירובין לו,ב) משום דבעינן ראשית ששירית ניכרין. ומידהו, אכתי קשה: דבפרק "בכל מערבין" (שם) משמע דלית ליה ברירה לר' יוסי, גבי מעשר שיש לי בבית מחולל על סלע שתעלה בידי מן הכיס, ר' יוסי אומר: לא חיילל. ויש לחלק: משום דבההיא ד"מי שאחזו" הדבר עומד להתברר בודאי, שהרי או יחיה או ימות, ויש ליה ברירה טפי מההיא דסלע שתעלה בידי מן הכיס, שמא לא יתברר הדבר לעולם. דכי האי גוונא נוכל לתרץ דשמואל אדשמואל.

תוספות

רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסְרִין! אֵיפוּךְ: רַבִּי מֵאִיר חָיֵישׁ לְמִיתָה, וְרַבִּי יְהוּדָה לָא חָיֵישׁ לְמִיתָה. דְּתַנְיָא: עֲשָׂאָהּ לַבְּהֵמָה דּוֹפֶן לַסּוּכָּה, רַבִּי מֵאִיר פּוֹסֵל וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. קַשְׁיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר! אָמַר לְךָ רַבִּי מֵאִיר: מִיתָה - שְׁכִיחָא, בְּקִיעַת הַנּוֹד - לָא שְׁכִיחָא, אֶפְשָׁר דְּמָסַר לֵיהּ לַשּׁוֹמֵר. קַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה! טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה לָאו מִשּׁוּם דְּחָיֵישׁ לִבְקִיעַת נוֹד, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּלֵית לֵיהּ בְּרֵירָה. וְלָא חָיֵישׁ רַבִּי יְהוּדָה לִבְקִיעַת נוֹד?! וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא, אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר: אִי אַתָּה מוֹדֶה שֶׁמָּא יִבָּקַע הַנּוֹד, וְנִמְצָא זֶה שׁוֹתֶה טְבָלִים לְמַפְרֵעַ? וְאָמַר לְהוּ: לִכְשֶׁיִּבָּקַע. מִכְּלָל דְּחָיֵישׁ רַבִּי יְהוּדָה לִבְקִיעַת הַנּוֹד! הָתָם רַבִּי יְהוּדָה הוּא דְּקָאָמַר לְרַבִּי מֵאִיר: לְדִידִי - לֵית לִי בְּרֵירָה, אֶלָּא לְדִידָךְ דְּיֵשׁ בְּרֵירָה - אִי אַתָּה מוֹדֶה דְּשֶׁמָּא יִבָּקַע הַנּוֹד? אָמַר לֵיהּ: לִכְשֶׁיִּבָּקַע. וְלָא חָיֵישׁ רַבִּי יְהוּדָה לְמִיתָה? וְהָא תְּנַן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף אִשָּׁה אַחֶרֶת מַתְקִינִין לוֹ, שֶׁמָּא תָּמוּת אִשְׁתּוֹ! הָא אִיתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: מַעֲלָה עָשׂוּ בְּכַפָּרָה. בֵּין לְמַאן דְּאָמַר שֶׁמָּא תָּמוּת, בֵּין לְמַאן דְּאָמַר שֶׁמָּא תִּבְרַח, מִדְּאוֹרַיְיתָא מְחִיצָּה מְעַלְיָא הִיא, וְרַבָּנַן הוּא דְּגָזְרוּ בָּהּ. אֶלָּא מֵעַתָּה, לְרַבִּי מֵאִיר תִּטְמָא מִשּׁוּם גּוֹלֵל? אַלְמָה תְּנַן: רַבִּי יְהוּדָה מְטַמֵּא מִשּׁוּם גּוֹלֵל, וְרַבִּי מֵאִיר מְטַהֵר! אֶלָּא אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: קְסָבַר רַבִּי מֵאִיר כָּל מְחִיצָּה שֶׁעוֹמֶדֶת בְּרוּחַ אֵינָהּ מְחִיצָּה. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: קְסָבַר רַבִּי מֵאִיר כָּל מְחִיצָּה שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה בִּידֵי אָדָם - אֵינָהּ מְחִיצָּה. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּאוֹקְמָהּ בְּנוֹד תָּפוּחַ. לְמַאן דַּאֲמַר מְחִיצָּה עוֹמֶדֶת בְּרוּחַ אֵינָהּ מְחִיצָּה - הֲרֵי עוֹמֶדֶת בְּרוּחַ, לְמַאן דַּאֲמַר אֵינָהּ עֲשׂוּיָה בִּידֵי אָדָם

הרי

תלמוד לומר וכתב לה מכל מקום — ואם תאמר: אימא "וכתב" — כלל, "ספר" — פרט, כלל ופרט — אין בכלל אלא מה שבפרט. ועוד, האמר בסוטה בפרק "היה מביא" (יז,א): אין כותבין לא על הלוח ולא על הנייר ולא על הדיפתרא אלא על המגילה, שנאמר "בספר", והכא נמי כתיב ספר, והכא נמי תנה ליה למיפסל כל דבר חוץ ממגילה! ואין לחלק בין "ספר" ל"בספר" ועוד: דהכא נמי אמרינן ורבנן נמי אי כתב בספר — כדקאמרת, משמע שאז היה לו לרבות כל דבר שאין בו רוח חיים! ויש לומר: דגבי סוטה דכתיב (במדבר ה) "וכתב את האלות בספר" — הוה כלל ופרט, אבל הכא "ונתן בידה" — חזר וכלל. אף על גב דבברייתא לא מייתי כללא בתרא, דכוותה אשכחן בפרק קמא דקדושין (כא,ב) דקתני בברייתא: אין לי אלא מרצע, מניין לרבות הסול והסירה והמקדח והמכתב — תלמוד לומר "ולקחת" — לרבות כל דבר הניקח ביד. ומוכחא הסוגיא דמכלל ופרט וכלל דרישׁ, ד"ונתת באזנו ובדלת" חזר וכלל. **מה** ספר שאין בו רוח חיים — בפרק "בכל מערבין" (עירובין כז,ב) גבי מעשר שני דכתיב ב"בקר ובצאן" נקט צד של פרי מפרי וגדולי קרקע, ולעיל בפרק קמא (יא,ב) נקט: מה חגיגה דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ — בכל אחד כפי מה שדומה לחכמים ענין הראוי לו. **ורבנן** האי וכתב מאי עביד ליה — אף על גב דאיצטריך לשמה — תרי קראי כתיבי. ואם תאמר: ולרבי יוסי הגלילי, אמאי צריכי תרוייהו? דמההיא דלשמה דרשינן שפיר כלל ופרט! ויש לומר: דבפרק "המגרש" (גיטין פז,א) דרשי "וכתב לה" — ולא לה ולחברתה.

בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף — הך דרשה לרבא. אבל לאביי נפקא ליה מסברא, בריש קדושין (ה,א): יאמרו כסף מכניס כסף מרוציא, יאמרו סניגור יעשה קטיגור?! ומכל מקום, לאביי נמי איצטריך "וכתב לה" שבכתיבה מתגרשת ולא בחליצה, דבריש מסכת קדושין (ג,ב) דריש לה מ"ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה", וההיא דרשה כרבי יוסי הגלילי היא, כדמשמע הכא. וקצת תימה דלא נקיט התם לענין חליצה הך דרשא דכתב, דהויא כרבנן! ויש לומר: דאורחא דהתלמוד הכי בכל דוכתא להביא דרשה הפשוטה לבאורה, כדאשכחן פרק "החובל" (בבא קמא פז,א) דמייתי שבח נערות לאביה גבי חבלה, ובריש קדושין (ג,ב) משמע ד"בנעוריה בית אביה" בהפרת נדרים כתיב, וכן בפרק "אחד דיני ממונות" (סנהדרין לד,ב) ובפרק "בא סימן" (נדה נ,א ושם) דדריש נגעים אין רואין אותן אלא ביום מ"ביום הראות בו בשר חי יטמא" כדאביי דפרק קמא דמועד קטן (ח,א ושם), ושביק דרשה דרבא דדריש דכתיב "לי ולא לאורי". וכן פרק "הקורא את המגילה למפרע" (מגילה כ,א) דדריש ולא מוהלין אלא ביום מדכתיב "ביום השמיני ימול", ובפרק "ר' אליעזר אם לא הביא" (שבת קלב,א ושם) מפיק ליה מ"בן שמונת ימים" ולא לילות, ו"ביום" מוקי לה: "ביום" — אפילו בשבת. **על** מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם אין זה כריתות — תימה: והא אם מת (אביו) לא חשיבה תו בית (אביו), כדתנן בנדרים פרק "השותפין" (מו,א): קונם לביתך שאיני נכנס, שדך שאיני לוקח, מת או שמכרו לאחר — מותר! ויש לומר: דבית אביו קרויין כל יוצאי חלציו של אביו, ואף על פי שמת. כדאשכחן גבי תמר שהיתה בתו של שם, וכתיב (בראשית לח) "שבי אלמנה בית אביך" וכבר מת אביה, כדמוכחי קראי. **ואידך** מכרת כריתות נפקא — קשיא לרבינו תם: דבפרק "המגרש" (גיטין פג,ב) קאמר על רבנן דרבי אליעזר כרת כריתות לא דרשי, ור' יוסי הגלילי בכלל דרבנן. ויש לומר דלא קאמר "לא משמע ליה" אלא לא דריש לההיא דרשה.

והא איכא נופו דעביד לה בהוצא ודפנא — תימה: דבפרק קמא דעירובין (טו,א) דאמר רבא: מחיצה העומדת מאליה — לא שמה מחיצה, ופריך מהכא ומשני: בשנטעו מתחלה לכך. הא על כרחך מוקמי לה הכא דעביד ליה בהוצא ודפנא ותו לא צריכין לנוטעו מתחלה לכך! ויש לומר: דבין הכא בין התם דייק, משום דמשמע ליה דאיירי בכל ענין, בין היכא דהוי רוב הדופן מעץ האילן הקשה שאין הולך ובא ברוח, בין הוי רוב הדופן מן הנוף. ופריך התם מן הקשה, והכא פריך מן הנוף. והא דפריך הכא אי הכי מאי למימרא, ולא משני דאשמעינן מחיצה העומדת מאליה שמה מחיצה, ולא נטעו מתחלה לכך — דכך הוא מסקנא דהתם דכולהו מודו במחיצה — לא חשיב זה חידוש, משום דקיימא לן כאביי בלחי העומד מאליו דשמיה לחי, וכל שכן מחיצה.

הרי עשויה בידי אדם — דרוח זה בידי אדם בא. **ספר** — "וכתב לה ספר כריתות". **אין לי אלא ספר** = קלף. מניין לרבות כל דבר — לכותבו עליו, כגון לוח עץ ועלה זית. **וכתב מכל מקום** — דמציבתב "ונתן בידה ספר כריתות". **אי הוה כתב וכתב לה כריתות בספר כדקאמרת** — דהאי ספר קלף הוא. **השתא דכתב ספר** — אין זה קלף, ואין הכתוב מדבר שיהא נכתב עליו. אלא, דברי הגוז קרוי "ספר" — ספירת דברים, כריתות דברים שיהו כורתין ומפרידין ביניהן. **ורבנן** — כיון דספר לאו קלף הוא, האי "וכתב לה" — לא אצטריך לרבות כל דבר, דמהיכא תיתי לך לייחד דבר לבתיבתו, דאיצטריך לאשמועינן שכל דבר כשר לך: **ואינה מתגרשת בכסף** — ליתן לה כסף לשם גירושין, ולומר: הרי את מגורשת בו. כדרך שנתן בקידושין, ואמר "הרי את מקודשת בו". **ואיתקש יציאה להוייה** — "ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר" (דברים כד). **מה הוייה** — כשמהווה עצמה לאיש, אפשר בכסף, כדנפקא לן בקידושין (ב,א): קיחה קיחה משדה עפרון. **מספר כריתות** — מדסמך כריתות לספר. **לדבר הכורת** — שתהא ספירת דברים כורתת ביניהם, ולא יהא תנאי האוגדם יחד. **אין זה כריתות** — דכל ימיה קשורה בו, שמחמתו צריכה לעמוד שלא לילך. **הרי זה כריתות** — דיכול לבא לידי הפרדה לסוף שלשים, הלכך מעכשיו מותרת לינשא מן התורה. **מכרת כריתות** — דמצי למיכתב ספר כרת. **משנה** בין אילנות — בארץ, ולא סמכה עליהן, אבל הן דופנותיה. **גמרא** שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה — שהרוח מוליכה ומביאה. בקשין — אילנות זקנים ועבים. **הא איכא נופו** — שהולך ובא, ופעמים שאף הנוף מן הדופן. **דעביד ליה** — אורג הנוף כמין מחיצה, שלא יניענו הרוח. **לאשתמושי באילן** — להניח עליו כליו. **היה שם** — בפסי ביראות קאי: היה באחת הפיאות אילן שעוביו אמה לכל צד. **או גדר** — מרובע אמה על אמה. כל גדר סתום של אבנים הוא. וצריך שיהא אמה על אמה בדי לחלקו לשתי מחיצות, אמה למזרח ואמה לצפון או לדרום. **דיומד** — שני עמודים שהיו מחיצה לכאן ולכאן. שבכך הקילו חכמים עליהם. **המיסך על הארץ** — נופו גדול מאד, וראשי הנוף כפופין סביב על הארץ. **מטלטלין תחתיו** — דאמרינן לבוד. ומחיצה זו גבוהה עשרה מבפנים, שהנוף ארוך הוא, ובגובה האילן הוא. **אי הכי** — דעשויה בידים היא, וראוי לדור תחתיה ולשמור שדה עשאה, וכיון דמוקף לדירה הוא. **ליטלטל בכוליה** — כלומר: יטלטל בו כל כמה שהוא גדול. אלמה אמר רב הונא: אין מטלטלין בו בכלל, אלא

הֲרֵי עֲשׂוּיָה בִּידֵי אָדָם. אָמַר מָר, מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: אַף אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו גִּיטֵּי נָשִׁים. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי? דְּתַנְיָא: "סֵפֶר" אֵין לִי אֶלָּא סֵפֶר, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְכָתַב לָהּ" - מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "סֵפֶר" - לוֹמַר לְךָ: מַה סֵּפֶר דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, וְאֵינוֹ אוֹכֵל, אַף כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים וְאֵינוֹ אוֹכֵל! וְרַבָּנַן: אִי כָּתַב "בְּסֵפֶר" - כְּדְקָאָמְרַתְּ, הָשְׁתָּא דִּכְתִיב "סֵפֶר" - לְסִפְּרַת דְּבָרִים בְּעָלְמָא הוּא דַּאֲתָא. וְרַבָּנַן, הַאי "וְכָתַב" מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ? הַהוּא מִיבָּעֵי לְהוּ: בִּכְתִיבָה מִתְגָּרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת בְּכֶסֶף. סְלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאִיתְּקֵשׁ יְצִיאָה לַהֲוָיָה, מָה הֲוָיָה בְּכֶסֶף - אַף יְצִיאָה בְּכֶסֶף, קָא מַשְׁמַע לָן. וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הַאי סְבָרָא מְנָא לֵיהּ? מִ"סֵפֶר כְּרִיתוּת" נָפְקָא לֵיהּ: סֵפֶר כּוֹרְתָהּ, וְאֵין דָּבָר אַחֵר כּוֹרְתָהּ. וְאִידָּךְ: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְדָבָר הַכּוֹרֶת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. כִּדְתַנְיָא: הֲרֵי זֶה גִּיטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִשְׁתִּי יַיִן וְעַל מְנָת שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם - אֵין זֶה כְּרִיתוּת, "כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם" - הֲרֵי זֶה כְּרִיתוּת. וְאִידָּךְ: מִ"כְּרֵת" "כְּרִיתוּת" נָפְקָא. וְאִידָּךְ: כָּרֵת כְּרִיתוּת לָא דָּרְשִׁי. **משנה** הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת וְהָאִילָנוֹת דְּפֻנּוֹת לָהּ - כְּשֵׁרָה. **גמרא** אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: כָּל מְחִיצָה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה - אֵינָהּ מְחִיצָה. תְּנַן: הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת וְהָאִילָנוֹת דְּפֻנּוֹת לָהּ - כְּשֵׁרָה. וְהָא קָאָזֵיל וְאָתֵי! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּקָשִׁין. וְהָאִיכָּא נוֹפוֹ! דְּעָבֵיד לֵיהּ בְּהוּצָא וְדִפְנָא. אִי הָכִי מַאי לְמֵימְרָא? מַהוּ דְּתֵימָא: נִיגְזַר דִּלְמָא אֲתֵי לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְּאִילָן, קָא מַשְׁמַע לָן. תָּא שְׁמַע: הָיָה שָׁם אִילָן אוֹ גָּדֵר אוֹ מְחִיצַת הַקָּנִים - נִידּוֹן מִשּׁוּם דִּיּוֹמֶד! הָתָם נַמִּי, מִשּׁוּם דְּעָבֵיד לֵיהּ בְּהוּצָא וְדִפְנָא. תָּא שְׁמַע: אִילָן הַמִּיסָּךְ עַל הָאָרֶץ, אִם אֵין נוֹפוֹ גָּבוֹהַּ מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - מְטַלְטְלִין תַּחְתָּיו, אַמַּאי? הָא קָא אָזֵיל וְאָתֵי! הָתָם נַמִּי, דְּעָבֵיד לֵיהּ בְּהוּצָא וְדִפְנָא. אִי הָכִי נִיטַּלְטֵל בְּכוּלֵּיהּ, אַלְמָה אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ אלא

חֲרֵי מחיצה זו שסמוכה על נוד נפוח עֲשׂוּיָה בִּידֵי אָדָם – שהאדם נופח את הרוח בנוד, ולכן כשר הנוד לעשות ממנו מחיצה.

אָמַר מַר לעיל בברייתא, מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ, אַף אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו – על דבר שיש בו רוח חיים, גִּיטֵּי נָשִׁים. מקשה הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי – מדוע הוא פוסל גט שנכתב על בעלי חיים. מתרצת הגמרא: דְּתַנְיָא, נאמר (דברים כד א) ׳וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ׳, ומתיבת ׳ספר׳ אֵין לִי לומר שאפשר לכתוב גט אֶלָּא על סֵפֶר – קלף, מַנַּיִן לְרַבּוֹת שאפשר לכתוב גט גם על כָּל דָּבָר שאינו קלף, כגון על לוח עץ או עלה של זית, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳וְכָתַב לָהּ׳, והיה יכול להיכתב רק ׳ונתן בידה ספר כריתות׳, ומיתור הלשון ׳וְכָתַב׳, לומדים שגט כשר מִכָּל מָקוֹם – אף שנכתב על שאר דברים ולא על קלף. וְאִם כֵּן שאפשר לכתוב גט גם על שאר דברים, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ׳סֵפֶר׳ – מדוע נאמר בפסוק ׳סֵפֶר׳ שמשמעותו קלף, לוֹמַר לְךָ, שצריך לכתוב גט על דבר שהוא דומה לקלף, מַה מיוחד בִּסְפֶר שהוא דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים וְאֵינוֹ אוֹכֵל – ואינו ראוי לאכילה, אַף כָּל דָּבָר שכותבים עליו גט, צריך שיהיה דבר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים וְאֵינוֹ אוֹכֵל. ולכן פסל רבי יוסי הגלילי גט שנכתב על גבי בעלי חיים.

מקשה הגמרא: וְרַבָּנַן שחולקים על רבי יוסי הגלילי, מדוע אינם דורשים מ׳ספר׳ למעט בעלי חיים ואוכל. מתרצת הגמרא: דעת חכמים שאמנם אִי כָּתַב לה בְּסֵפֶר כריתות׳, היינו מבארים את הפסוק כִּדְקָאָמְרִיתָ, שכוונת התורה ללמדנו על גבי מה יש לכתוב את הגט, הַשְׁתָּא דִּכְתִיב ׳סֵפֶר׳ בלי בי״ת, אין הכוונה לומר על גבי מה לכתוב את הגט, אלא לְסִפְרַת דְּבָרִים בְּעָלְמָא הוּא דְּאָתָא – בא הכתוב ללמד שיכתוב בגט דברי כריתות, והיינו שיבאר ויספר בגט את דבר הכריתות על ידי שיכתוב בו אני פלוני מגרש את אשתי פלונית, והרי את מותרת לכל אדם.

שואלת הגמרא: בשלמא לרבי יוסי הגלילי ש׳סֵפֶר׳ משמעותו קלף, צריך ׳וְכָתַב׳ לרבות שאפשר לכתוב גם על שאר דברים שאינם קלף, אבל וְרַבָּנַן שמפרשים ספר לספירת דברים, הַאי ׳וְכָתַב׳ מַאי דְּרָשֵׁי בֵּיהּ – הרי אין שום מיעוט בענין מה שצריך לכתוב עליו את הגט, ואם כן אין צריך את הריבוי ׳וְכָתַב׳. עונה הגמרא: הַהוּא מִיבְּעֵי לְהוּ – ׳וְכָתַב׳ נצרך ללמד שדווקא בִּכְתִיבָה – על ידי כתיבת שטר, אשה מִתְגָּרֶשֶׁת, וְאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת בְּכֶסֶף – אם יתן לה הבעל כסף ויאמר לה הרי את מגורשת במעות אלו, אינה מגורשת. שלולי המיעוט סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שאף בגירושין יועיל כסף, הוֹאִיל וְאִיתְּקַשׁ יְצִיאָה לַחֲוָיָה – שנאמר (דברים כד ב) ׳וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר׳, ׳וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ׳ היינו גירושין, ׳וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר׳ היינו קידושין, וכיון שנכתבו בפסוק אחד, הרי הוקשו זה לזה, והייתי דורש מָה חֲוָיָה בְּכֶסֶף – כשם שבקידושין כשמהוה עצמה לבעל יכולה להתקדש על ידי כסף, אַף יְצִיאָה – בגירושין כשיוצאת מהבעל תוכל להתגרש בְּכֶסֶף שיתן לה הבעל, קָא מַשְׁמַע לָן ׳וְכָתַב׳, שאשה אינה מתגרשת בכסף אלא בכתיבה דהיינו בשטר.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי שדורש מ׳וְכָתַב׳ לרבות שכל דבר שאין בו רוח חיים ואינו אוכל כשר לכתוב עליו את הגט, הַאי סְבָרָא – שאינה מתגרשת בכסף מְנָא לֵיהּ, הרי אין לו פסוק מיותר למעט כן. עונה הגמרא: מִ׳סֵפֶר כְּרִיתוּת׳ נַפְקָא לֵיהּ – בזה שהתורה הסמיכה את המלה ׳סֵפֶר׳ למלה ׳כְּרִיתֻת׳ באה ללמד שרק סֵפֶר כּוֹרְתָהּ – מרחיקה ומגרשה מבעלה, וְאֵין דָּבָר אַחֵר כּוֹרְתָהּ.

מקשה הגמרא: וְאִידָּךְ – רבנן שדרשו מ׳סֵפֶר כְּרִיתֻת׳ לספירת דברים בעלמא, מדוע לא נאמר בתורה ׳ספר גירושין׳. מתרצת הגמרא: הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְדָבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ – שיהיה הגט מבדיל ביניהם לגמרי, ולא תשאר האשה מוגבלת על ידו לעולם על ידי תנאי. כְּדְרַבִּי יוֹסֵי, אם נתן לאשתו גט ואמר לה הֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן לעולם, או וְעַל מְנָת שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם, אֵין זֶה כְּרִיתוּת, ואינה מגורשת, כיון שלא קצב לה זמן וכל ימיה קשורה ואגודה בו, שמחמתו היא מוגבלת לא לעשות מעשים אלו. אבל אם התנה שלא תלך לבית אביה או שלא תשתה יין כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם, הֲרֵי זֶה נחשב לכְּרִיתוּת, כיון שיכולה לבוא לידי הפרדה ממנו לסוף שלושים יום, שהרי לא עשה התנאי לעולם, לכן כבר מעכשיו מותרת להינשא מהתורה. שואלת הגמרא: וְאִידָּךְ – רבי יוסי הגלילי שדרש מ׳סֵפֶר כְּרִיתֻת׳ למעט שאי אפשר לגרש אשה על ידי נתינת כסף, מהיכן לומד שצריך שיהיה דבר הכורת לגמרי, ושלא יהיה תנאי לעולם. מתרצת הגמרא: מִ׳כְּרִיתוּת׳ נַפְקָא – שיכלה התורה לקצר ולכתוב ׳ספר כרת׳, והאריכה וכתבה ׳סֵפֶר כְּרִיתֻת׳, כדי לדרוש דרשה נוספת, שצריך שהגט יהיה דבר הכורת בינו לבינה. שואלת הגמרא: וְאִידָּךְ – רבנן שדרשו מתיבת ׳כְּרִיתֻת׳ שצריך שהגט יהיה כורת בינו לבינה לגמרי, מדוע נכתב בתורה ׳כְּרִיתֻת׳ ולא נכתב רק ׳כרת׳. מבארת הגמרא: ׳כְּרִיתוּת׳, לֹא דָּרְשֵׁי – רבנן סברו שאין לדרוש דרשה נוספת מאריכות הלשון.

משנה

הָעוֹשֶׂה את סוּכָּתוֹ על הקרקע בֵּין הָאֵילָנוֹת, וְלא עשה לסוכה דפנות, אלא הָאֵילָנוֹת הם משמשות דְּפָנוֹת לָהּ, ואת הסכך סמך על גבי עמודים, כְּשֵׁרָה.

גמרא

אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, כָּל מְחִיצָה שהיא רפויה ועשויה דרך ארעי עד שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵי רוּחַ מְצוּיָה – רוח שדרכה להיות, ומתנענעת המחיצה ברוח, אֵינָהּ מְחִיצָה, ואפילו בזמן שאין הרוח נושבת, משום שכל מחיצה שאינה חזקה ובריאה בשיעור זה אינה נחשבת מחיצה. מקשה הגמרא: תְּנַן – שנינו במשנתינו, הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ בֵּין הָאֵילָנוֹת וְהָאֵילָנוֹת משמשות כְּדְפָנוֹת לָהּ כְּשֵׁרָה. וְהָא האילנות קָאָזֵיל וְאָתֵי – הולכים ובאים על ידי הרוח מצד לצד, ואינם עומדים ברוח מצויה. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן – משנתינו שהכשירה אילנות לדפנות הסוכה מדברת בְּאִילָנוֹת קָשִׁין – עבים, שאינם נדים ממקומם על ידי רוח מצויה. מקשה הגמרא: וְהָאִיכָּא נוֹפוֹ – ענפיו ועליו של האילן שאף הם משמשים חלק מן המחיצה [ואין הגזעים לבד מספיקים למחיצה, שהרי יש חלל ביניהם], והענפים והעלים ודאי אינם יכולים לעמוד ברוח מצויה. מתרצת הגמרא: דְּעָבִיד לֵיהּ בְּחוּצָא וְדַפְנָא – ארג את הענפים והעלים בלולבי דקל ובענפי עץ הדפנה ועשאן כמין דופן, ועל ידי אריגה זו אינם יכולים לנוע ברוח מצויה. אבל ענפי אילן שאינם קשורים אמנם פסולים מלשמש כמחיצה משום שאין יכולים לעמוד ברוח מצויה. מקשה הגמרא: אִי הָכִי שמשנתינו מדברת באופן זה, מַאי לְמֵימְרָא – מה באה המשנה להשמיענו, פשיטא שהסוכה כשרה וכי מה איכפת לנו ממה עשה את דפנות הסוכה. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתִימָא לפסול סוכה זו שעשויה מאילנות משום שנִיגְזַר דִּלְמָא אָתֵי לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְּאִילָן – נגזור שמא יבוא להניח ביום טוב של סוכות חפצים וכלים על דפנות הסוכה העשויות מאילנות המחוברים לקרקע, וחכמים גזרו שלא להשתמש באילן בשבת שמא יבוא לתלוש ממנו קיסם לחצוץ בו את שיניו, ושמא נחשוש אף כאן שלא לעשות סוכה מן האילנות כיון שדרך הוא להניח שם כלים, קָא מַשְׁמַע לָן שלא גזרו כן, ומותר לעשות את דפנות הסוכה מן האילנות.

תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה לענין פסי ביראות, אם במקום אחד מהדיומדין הָיָה שָׁם אִילָן שעוביו אמה על אמה, אוֹ גָּדֵר מרובעת אמה על אמה, אוֹ מְחִיצַת הַקָּנִים – קנים סמוכים זה לזה שביניהם פחות משלושה טפחים שיש עליהם דין לבוד, והרי הם כמחוברים, נִידּוֹן מִשּׁוּם דְּיוֹמֶד – הרי הם כעמודים הנחלקים אמה לצפון ואמה למזרח [וכן לכל רוח] ונחשבים כמחיצה לבור. הרי שאף שיש באילן ענפים ועלים והם נעים ונדים ברוח ואינם עומדים ברוח מצויה, הם נדונים כדיומד, שלא כדברי רב אחא בר יעקב. מתרצת הגמרא: הָתָם נַמִּי, מה שנוף האילן נחשב מחיצה הוא מִשּׁוּם דְּעָבִיד לֵיהּ בְּחוּצָא וְדַפְנָא – שארג את הענפים והעלים בלולבי דקל ובענפי עץ הדפנה ואינם נדים ברוח מצויה, ולכך הם נידונים למחיצת דיומד.

תָּא שְׁמַע, אִילָן הַמֵּיסֵךְ עַל הָאָרֵץ – שענפיו ועליו גדולים וארוכים

המשך בעמוד פח

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **ב** **כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ תּוֹרַת כְּלִי עָלָיו** יח] - **מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת** יט], **עַל־דֶּרֶךְ שֶׁיִּתְבָּאֵר** כ], **אֲפִלּוּ כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ**
2 **לְאִסּוּר** כא], **דְּהַיְנוּ שֶׁהַכְּלִי הוּא מְיֻחָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ תַּשְׁמִישׁ הָאָסוּר בְּשַׁבָּת** כב], **כְּגוֹן קֶרְדֹּם** כג] **שֶׁמְּבַקְּעִים**
3 **בּוֹ עֵצִים, אוֹ קֶרְנוֹס שֶׁל נַפָּחִים** כד] **אוֹ שֶׁל זְהָבִים** כה] **וְכַיּוֹצֵא בָהֶם** כו].

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת תחילת סעיף ב

ביאורי הלכה

יח] כלי עליו - "תורת כלי" היינו דיני כלי[15] החלים גם על חפץ שאינו כלי אלא ייחדוהו לשימוש כאילו היה כלי[16], והוא הדין ב"כלי ממש" שלא ניתן להשתמש בו למלאכתו מחמת איסור - לא איבד את גדרי ודיני ה"כלי" שבו[17].

יט] מותר לטלטלו בשבת - אלא אם כן הקצה אותו וביטל ממנו תורת כלי[18].

כ] שיתבאר - בסעיף יב ואילך, אך קודם שמבאר דרכי הטלטול בדבר שיש עליו תורת כלי, מפרט כל סוגי המוקצה בכלים[19], וכן מפרט סוגי המוקצה בכלל[20].

כא] שמלאכתו לאיסור - שמותר בטלטול לצורך שימוש בו או לצורך מקומו[21].

כב] האסור בשבת - גדר כלי שמלאכתו לאיסור: (א) צריך שיהיה מיוחד למלאכת איסור בלבד[22], (ב) שיהיה ראוי למלאכתו בימות החול[23], (ג) בעליו אינו מקפיד שלא לעשות בו שימוש של היתר[24], (ד) שיהיה ראוי לשימוש של היתר בשבת (צורך גופו), ואם לאו אסור לטלטלו אפילו לצורך מקומו[25].

כג] קורדום - גרזן.

כד] קורנוס של נפחים - פטיש המשמש לייצור ותיקון חפצי ברזל.

כה] של זהבים - פטיש לרידוד זהב לטסין (לוחיות) דקים.

כו] וכיוצא בהם - ובכלל זה: כלי כתיבה, כלי עבודה כגון פטיש, צבת, מברג[26].

ציונים והוספות

15) כלומר שאינו מוקצה משימוש בשבת אף שגזרו הגבלות גם על טלטול כלים שלא לצורך שימוש או שלא לצורך כלל.

16) כמו גיזין של צמר שראויים לשבת עליהם דלהלן סעיף ג, אבל "כלי ממש" נוצר למטרת שימוש בו ואין צורך לייחדו.

17) כיון שראוי לשימוש כלשהו, וראה להלן סעיף פה לגבי כלי שלא ראוי לשימושו גם בחול.

18) להלן סעיף ג נתבאר אופן ביטול "תורת כלי" בחפץ שיש עליו תורת כלי, ובסעיפים ד־ז נתבאר דין מוקצה השייך גם ב"כלי ממש".

19) סעיפים ג־ו ומסכם בסעיף ז.

20) סעיפים ז־ט ומסכם בסעיף י.

21) אבל לא לצורך הכלי עצמו, כלהלן סעיף יב.

22) אבל אם מיוחד גם למלאכת היתר, נתבאר דינו להלן סעיף כא; ואם רוצה לשנות את ייעודו של הכלי יש לייחדו למלאכת היתר מבעוד יום כדלהלן סעיף ד; וראה להלן סעיף פז בכלי המיוחד לתשמיש שיש האוסרים ויש המתירים אותו בשבת.

23) אבל אם גם בימות החול לא היה ראוי למלאכתו שהוא מיוחד אליה (מחמת איסור (כגון בגד שעטנז דלהלן סעיף פה, ראה שם הדיעות בזה) או שנדר שלא ישתמש בו אדם; ואם נשבר, ראה להלן סעיף כד ואילך) אלא לשימושים אחרים שלא ייחדוהו אליהם - אין עליו תורת כלי.

24) כדלהלן סעיף ד ואילך לעניין מוקצה מחמת חיסרון כיס.

25) יש מדייקים כך מסוף הסעיף (ומסי' רסו סכ"ג) שאם לא ראוי לכסות בו כלי בטלה ממנו תורת כלי (ראה תהל"ד סי' רסו ס"ק ח שזו מחלוקת ראשונים, ובס' מכון לשבתך סי' שח ע' כו עלה יב), אך יש מדייקים שלא נאמר תנאי זה אלא בכלי מאוס שלא בטל ממנו גדר כלי כל עוד ראוי לכסות בו כלים, אך אם אינו מאוס דינו ככלי גם אם לא ראוי לשימוש של היתר (עי' ס' רביד השלחן הערה ד), ולמעשה, צריך עיון הנפקא־מינה בהוספת או השמטת תנאי זה דהיכן מצינו (בנוסף לכלי מאוס) כלי שמלאכתו לאיסור שאינו ראוי מעצמו לשום שימוש של היתר, ולכאורה כל הכלים שהוזכרו בפוסקים שאינם ראויים לשימוש של היתר היינו מחמת שמקפידים עליהם, ובפרט על פי המבואר להלן הערה לג מסעיף כט.

26) אבל לא ברגים ומסמרים שאין להם גדר כלי, ולא מקדחות וכיוצא בזה שמקפידים שלא להשתמש בהם לשימושים אחרים, כמפורט בלוח המוקצה הנספח לסימן זה.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שיד דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת

יא ויש אומרים שגם בעלה לא אסרו משום גזרת מרזב אלא משום גזרה שמא יתקלקל עלה זה ויקטום עלה אחר מן הענף התלוש ליתנו בנקב החבית וקטימה זו אסורה משום תיקון כלי שכל דבר שמתקנו בשבת שיהיה ראוי להשתמש בו איזה תשמיש יש בו משום תיקון כלי כמו שיתבאר בסי' ש"מ ואף אם העלה הוא רך וראוי למאכל בהמה אעפ"כ יש איסור בקטימתו משום תיקון כלי שלא אמרו אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי הואיל והן רכין ואין מתקיימין כמו שיתבאר בסי' שכ"ב אלא כשמתקן האוכל להיות כלי בפני עצמו כגון שקוטם קש לחצוץ בו שיניו שאינו חשוב כמתקן כלי לפי שאין דרך האוכל כלל לעשות ממנו כלי בתחלה כיון שאינו מתקיים הרבה אבל דרך הוא לתקן בו כלי העשוי כבר כגון ליתן העלה בנקב שבחבית העשויה כבר לפיכך כשקוטמה לכך יש בקטימה זו משום תיקון כלי.

ולפי סברא זו שאין איסור בנתינת העלה בנקב שבחבית אלא משום שמא יקטום לא אסרו במקום שיש לו הרבה עלין קטומים מבעוד יום שאז אין לחוש שמא יקטום שאף אם יתקלקל אחד או שנים הרי יש לו עוד ואין חוששים שמא יתקלקלו כולם ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

יב קורע אדם עור שעל פי החבית של יין או שאר משקה שלצורך השבת ואינו חושש מפני שפסיקת תלוש מותר לכתחלה כמו שיתבאר ובלבד שלא יתכוין לעשות כעין מרזב מעור הקרוע מפני שהוא כמתקן כלי:

יג מביא אדם חבית של יין לפני האורחים ומתיז ראשה (פירוש ראש החבית הוא במקום המגופה שזהו מקום הגבוה שבה כשהיא מונחת שסביב למקום זה מכל צדדיו היא משפעת ויורדת) בסייף למטה ממגופתה דהיינו שחותך שפת פיה סביב עם המגופה שעל פיה ואף שעל ידי כך נעשה פתח חדש לחבית אין בכך כלום מפני שבודאי אין כוונתו כדי לעשות פתח חדש שאין דרך כלל לעשות כן להתיז ראש החבית בשביל עשיית פתח אלא לעין יפה הוא מתכוין להראות נדיבות לבו לפני האורחים שמרחיב להם מקום מוצא היין והוא שהחבית שבורה ודבוקה בזפת וגם אינה מחזקת ארבעים סאה שאין בה משום סתירה כמו שנתבאר למעלה.

* * *

אבל אסור לעשות נקב בגוף החבית אפילו ברומח שעושה נקב גדול שאינו דומה לפתח מפני שמכל מקום על כרחך הוא מתכוין לפתח דהיינו שמפני שאינו חפץ לפתוח המגופה תדיר מאיזה טעם שיש לו לכך הוא עושה נקב זה להוציא בו יין בכל עת שלא יחפוץ לפתוח המגופה והרי זה פתח גמור העשוי להוציא שאסרוהו חכמים שאם היה מתכוין לעין יפה היה לו לפתוח המגופה שדרך שם יכולין להוציא יין יותר בריוח מדרך הנקב שעשה הוא:

יד אבל מותר לעשות נקב במגופה מלמעלה להוציא בו יין אף אם החבית היא שלמה לפי שאין דרך כלל לעשות פתח במגופה מלמעלה אלא נוטל כל המגופה ולפיכך נקב זה שמלמעלה אינו נראה ונחשב כפתח כלל ולכן לא אסרוהו במגופה הואיל ואף העושה בה נקב גמור להכניס ולהוציא בו היין אינו חייב מן התורה כמו העושה בחבית עצמה מפני שהמגופה אינה חשובה חיבור להחבית אף כשהיא נתונה על פיה אלא הוא דבר בפני עצמו ולכן אין הנקב שבה קרוי עשוי להכניס ולהוציא בו לפי שכשמוציא ומכניס דרך הנקב שבה הרי זה כאלו מוציא ומכניס דרך פי החבית בלבד לפי שהנקב אינו מועיל כלום להוצאה והכנסה זו שאף מבלעדו היה יכול להכניס ולהוציא דרך פי החבית ואף שפיה סתום במגופה אין זו סתימה גמורה הואיל ואין המגופה חשובה חיבור לחבית לכן לא החמירו בה כל כך לאסור בה אפילו נקב שאינו עשוי אלא להוציא בלבד אם הוא עשוי במקום שאין דרך לעשות שם פתח דהיינו על גבה מלמעלה.

אבל אסור לעשות בה נקב בצדה דהיינו במקום שהיא משפעת ויורדת לפי שדרך הוא לפעמים לעשות בה פתח מן הצד כשרוצה שתהא החבית פתוחה להוציא ממנה יין תדיר ואינו רוצה לפתוח המגופה שלא יפול עפר או פסולת ביין לכן עושה בה פתח פתוח מן הצד:

טו אבל בגופה של חבית אסור לעשות נקב אפילו מלמעלה אף שאין דרך לעשות שם פתח לפי שכיון שאם היה עשוי להכניס ולהוציא היה חייב עליו מן התורה אף שעשאו מלמעלה לפיכך גם כשאינו עשוי אלא להוציא בלבד אסור מדברי סופרים אף שעשאו מלמעלה:

* * *

טז המחתך את העור ומקפיד לחתכו במדה הצריכה לו כגון שמקצעו לרצועות וסנדלים הרי זה אב מלאכה שכן במשכן היו מחתכים עורות אילים ותחשים במדה לעשותן מכסה לאהל וכל המחתך איזה דבר תלוש ומקפיד לחתכו במדה הרי זה תולדת המחתך כגון הקוטם ראש הנוצה שהוא דק ורך וראוי ליתנו בכר או בכסת חייב אם מתכוין לכך מפני שמקפיד לקטמו במדה הראויה לו וכן המגרד ראשי כלונסות שיהיו שוין וחדין חייב משום מחתך.

וכן המבקע עצים לחתיכות אם מקפיד לחתכן במדה חייב משום מחתך ואף אם אינו מקפיד על מדתן אם מבקע לחתיכות דקות מאד להבעיר בהן האש חייב משום טוחן אבל המבקע לחתיכות גדולות ואינו מקפיד על מדתן אין בו איסור אלא מדברי סופרים משום שהוא מעשה חול וזלזול שבת אם אין בהם משום טלטול מוקצה כגון עצים המיוחדים לתשמיש ומוכנים לטלטל.

אבל שאר דבר תלוש שאין בחתיכתו משום מעשה חול מותר לחתכו לכתחלה כל שאינו מתכוין לחתוך במדה ואינו חותך לחתיכות דקות מאד וגם הוא דבר שאין בו תיקון כלי בחתיכתו וכמו שיתבאר בסי' ש"מ לפיכך מותר לחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או עוף הצלויים בו וכן עופות ממולאים שתפרן מותר לחתוך חוט התפירה:

יז וכן חותמות שבכלים כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל מותר לחתוך החבל אפילו בסכין או להפקיעו דהיינו להתיר קליעתו כדי לפותחם ליקח מה שבתוכם ואין צריך לומר שמותר להתיר הקשר שהרי אינו קשר של קיימא שהוא עשוי להתירו תדיר ואף שהחבל עשוי לחבר הכיסוי עם הכלי וכשחותכו או מפקיעו הרי זה סותר חיבורם אין בזה משום סתירה לפי שהחבל הוא חיבור גרוע שאינו חזק כל כך וכשסותרו הרי הוא סותר בנין גרוע ואין סתירה בכלים אלא כשסותר בנין גמור לפיכך אינו מותר לחתוך ולהפקיע אלא בחבל וכיוצא בו אבל פותחות של עץ ושל מתכת שהם חזקים אסור להפקיע ולשבר אם נאבד המפתח שזהו סתירה גמורה האסורה אף בכלים.

* * *

וכן אסור להסיר הצירים שאחורי התיבה (דהיינו היתידות שמחברים כיסוי התיבה עם דופנה מאחורים שתוחבין יתד בחורים קטנים שבשני ברזלים משולבים אחד קבוע בכיסוי ואחד קבוע בדופן וע"י היתד התקוע בשניהם יחד הם מחוברים ומשולבים זה עם זה ויתד זה ראשו אחד עב קצת וראשו השני יש בו נקב ותוחבין בו יתד קטן) מפני שהם תקועים בחוזק והרי זו סתירה גמורה. וכן אסור להסיר החשוקים מחבית של עץ העשויה מנסרים הרבה והם מחוברים ע"י החשוקים שעליהם וכשמסיר החשוקים הרי זו סתירה גמורה.

ומכל מקום ע"י נכרי יש להקל בין בשבירת פותחות בין בהסרת הצירים והחשוקים לפי שיש אומרים שאין בנין וסתירה בכלים אפילו בבנין גמור וסתירה גמורה ולא אמרו שהמחזיר דלת שידה תיבה ומגדל ותוקעה בחוזק וכן המחזיר כלי של פרקים ותקע בחוזק חייב חטאת אלא מפני שהוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש אבל כשסותר דבר התקוע בחוזק ואפילו סותר ושובר כלי שלם לגמרי אין בזה שום איסור כלל אם הוא לצורך השבת ויש לסמוך על דבריהם לענין אמירה לנכרי אם הוא לצורך השבת:

יח חותלות של תמרים ושל גרוגרות דהיינו כלים העשוים מכפות תמרים ומניחין בתוכם גרוגרות או תמרים שלא נתבשלו בחמה שיגמרו שם בישולם אם הכיסוי קשור בהם בחבל מותר להפקיע החבל או לחתכו כמו שנתבאר למעלה ואפילו גופן של כלים אלו מותר להפקיע ולחתוך מפני שבנין כלים אלו העשויים מכפות תמרים הוא בנין גרוע שאינו עשוי להתקיים הרבה וכשסותרו אינו אלא כמי ששובר אגוזים ושקדים בשביל האוכל שבהם:

* * *

יט חותמות שבקרקע כגון דלת של בור שקשור בו בחבל מותר להתיר הקשר מפני שאינו קשר של קיימא שהוא עשוי להתירו תדיר אבל אם אינו יכול להתיר הקשר אסור להפקיע קליעת החבל או לחתכו משום איסור סתירה שבכל דבר המחובר לקרקע יש בו בנין וסתירה אפילו אינו בנין גמור.

במה דברים אמורים כשהדלת עשויה שם לקיום על מנת שלא להסירה בשבת אלא כשרוצה לפתוח הבור מתיר הקשר ופותח הדלת אבל אינו מסירה משם לגמרי אלא היא קבועה שם לאיזה זמן אבל אם אינה עשויה לקיום כלל אין בה משום סתירה לא בהפקעת החבל או חתיכתו ולא אפילו בהסרת הדלת עצמה אלא אם כן היא סובבת על צירה והוא שומט הציר מחורו כמו שנתבאר בסי' שי"ג ומטעם זה מותר להסיר הדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בטיט מערב שבת כמו שנתבאר בסי' רנ"ט מפני שאינו עשוי לקיום כלל אלא על מנת להסירו בשבת:

כ כשם שאסור לפתוח כל נקב משום גזרת תיקון כלי כמו שנתבאר למעלה כך אסור לסתום כל נקב מפני שהוא כמתקן כלי לפיכך אסור לסתום נקב החבית אפילו בדבר שאינו מתמרח ואינו בא לידי סחיטה כגון שיסתום בצרור או בקיסם שהוכנו לתשמיש מבעוד יום שאין בהם משום איסור טלטול אבל אם מניח איזה אוכל וכל כיוצא בו בתוך הנקב כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם מותר.

ומותר לתלמיד חכם להערים בדבר זה שיסתום הנקב באיזה אוכל או כל כיוצא בו ויאמר לכל רואה שאינו מתכוין אלא להצניעו הואיל ואף אם יעשה בלא הערמה שיאמר שמתכוין לסתום אין כאן איסור אלא מדברי סופרים וגם כיון שהוא תלמיד חכם לא יבא לעשות בלא הערמה אבל לעם הארץ לא התירו להערים שמא יבא לעשות בלא הערמה שלא יאמר כלל שהוא מתכוין כדי להצניעו אלא כדי לסתום הנקב ויש מתירים בזה אף לעם הארץ ויש לסמוך על דבריהם להקל לתלמיד חכם שמותר לו להערים בדבר זה אף בזמן הזה שאין לנו תלמידי חכמים לענין שאר דברים.

* * *

וכל זה לסתום הנקב בדבר שאין דרך לסתום בו אבל מותר לסתום בעץ שדרך לסתום בו דהיינו לסתום בברזא את הנקב העשוי להוציא בו יין אפילו אינו עשוי לפתחו ולסתמו תדיר אלא לעתים רחוקים מפני שאינו נראה כמתקן כלי בסתימה זו כיון שדרך הוא לעולם לסתמו בעץ זה אבל בדבר שאינו מתוקן לברזא אסור לסתום בו הנקב העשוי להוציא בו יין אם נאבדה הברזא אלא אם כן ע"י הערמה לתלמיד חכם כמו שנתבאר:

כא הממרח רטייה דהיינו שמחליק ומשווה הגומות שבה וכן הממרח שעוה או זפת וכל כיוצא בהן מדברים המתמרחים עד שהחליק פניהם הרי זה תולדת ממחק את העור דהיינו שמגרר את הצמר או השער מעל העור עד שמחליק פניו שהוא אב מלאכה שכן היו עושין במשכן כמו שנתבאר בסי' ש"ב.

לפיכך אין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה אפילו אינו מכניס השעוה בתוך הנקב אלא מניחה על פי הנקב שאינו נראה כמתקן כלי בסתימה זו כיון שאין הסתימה נכנסת בתוך עובי דופני הכלי שבמקום הנקב אלא היא על פי הכלי מגבו וגם אפילו אם אין בשעוה זו משום איסור טלטול כגון שהכינה לתשמיש מבעוד יום אעפ"כ אסור לסתום בה משום גזירה שמא ימרח השעוה לדבקה בדופני הכלי סביב הנקב עד שיחליק פניה שם ויתחייב משום ממחק ואפילו בשומן או בשמן עב אסור לסתום גזרה משום שעוה.

ואסור להערים בכאן ולומר שאינו מתכוין אלא להצניעו אפילו הוא תלמיד חכם שכיון שבשעוה קרוב הדבר מאד לבא לידי חיוב חטאת שישכח וימרח כדרכו בחול כדי שתהא הסתימה מהודקת יפה לכן אסרו גם בשומן ושמן גזרה משום שעוה וכיוצא בה:

* * *

חלק ב סימן שטו דברים האסורים משום אהל בשבת

א אסור לעשות אהל דהיינו גג המאהיל עליו להגן מאיזה דבר כגון מן החמה או מן הגשמים או מאיזה דבר אחר אפילו הוא עראי שאינו עשוי להתקיים ואפילו אין מחיצות תחתיו כגון שפורס מחצלת על גבי ד' קונדיסין אעפ"כ כיון שעשוי כדי להאהיל ולהגן הרי זה אהל גמור ואסרוהו חכמים אע"פ שהוא עראי גזרה משום אהל קבע שהוא תולדת בונה:

ב ולא אסרו אלא לעשותו בתחלה בשבת אבל אם היה אהל עראי עשוי מבעוד יום מותר להוסיף עליו בשבת כגון אם היתה המחצלת פרוסה מבעוד יום כדי טפח שזהו שיעור להיות נקרא אהל מותר לפורסה כולה למחר ולהוסיף עוד מחצלאות שהכל אינו אלא תוספת לאהל טפח העשוי מאתמול ואפילו לפרוס על מחיצות מותר בענין זה וטפח שאמרו הוא חוץ מן הכריכה דהיינו שהמחצלת כולה אף שהיא כרוכה ונתונה שם מבעוד יום ויש בעובי עיגול כריכתה כדי טפח ויותר אף על פי כן צריך שיהיה יוצא ממנה כדי טפח פרוס לאהל מפני שסביב העיגול אינו נראה כאהל כלל:

ג וכל זה באהל שהוא גג אבל מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת ואפילו עושה אותה כדי להגן מן החמה או מן הצינה אינה כאהל בשביל כך וכן אם עושה אותה בשביל הנרות שלא יכבה אותן הרוח ואין צריך לומר שמותר לעשות מחיצות לצניעות בעלמא שלא יהא ישב במקום מגולה או כגון מחיצה שעושין בשעת הדרשה להפסיק בין אנשים לנשים וכל כיוצא בזה.

ולעולם אין מחיצת עראי אסורה אלא אם כן עושה כדי להתיר סוכה כמו שיתבאר בסי' תר"ל או להתיר טלטול על דרך שיתבאר בסי' שס"ב או להתיר שאר איסור כגון שעושה מחיצה גבוה י' טפחים בפני הספרים בפריסת סדין או מחצלת כדי שיהא מותר לשמש מטתו באותו חדר או כדי לעשות שם צרכיו אסור לעשותה בתחלה בשבת לפי שבכל מקום שהמחיצה מתרת היא חולקת שם רשות בפני עצמה כגון כשמתרת איסור טלטול היא עושה אותו מקום רשות היחיד וחולקת אותו מרשות הרבים או כרמלית שאצלו וכן בחדר שבו הספרים היא חולקת אותו לשתי רשויות הספרים הם ברשות בפני עצמה והוא משמש ועושה צרכיו ברשות בפני עצמה וכיון שהוא עושה אותה כדי שתחלוק רשות בפני עצמה הרי זה כעושה אהל.

לקוטי תורה' שיר השירים – הפרשה החסידית

ביאור על פסוק "יונתי בחגוי הסלע"

ב. ומעתה יובן ענין "**קומי לך רעיתי**" – "**רעיתי**" היינו "**ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים**".

כי הנה אין ערוך כלל אצילות לגבי אין־סוף ברוך־הוא – יותר לאין קץ ממה שאין ערוך בי"ע לגבי אצילות כו'. ולזאת צריך להמשיך המשכת אור אין־סוף ברוך־הוא באצילות[137].

וועל זה אמרו[138] "**ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים**" – שממשיכים להיות "עולם חסד יבנה" (תהלים פט, ג). וזהו פירוש "**לאביהם שבשמים**": כי "שמים" – אש ומים[139] – הם המדות עליונות, ו"אביהם שבשמים" היינו אור־אבא המנמשך בז"א, ומשם בחינת התורה גם כן. ו"ישראל" על ידי ש"עלו במחשבה", שהיא עצמות אור־אבא, לכך ממשיכים אור אין־סוף המנמשך ומלובש בחכמה עילאה – להיות נמשך בז"א כו'. והוא המשכות תוספת אורות בכלים. וזהו "ועשיתם אתם" – ואמרו רז"ל[140]: "כאילו עשאוני"[141].

וזהו "יאר פניו **אתנו**" (תהלים סז, ב): כי כדי להיות המשכת חכמה־עילאה בז"א, שהוא ענין "חכמת אדם תאיר פניו" (קהלת ח, א), הוא "אתנו" – על ידי ישראל, מטעם הנ"ל ד"עלו במחשבה" כו'.

וגם פירוש "אתנו" מתפרש על הנשמה שבגוף ממש. והיינו, כי "ישראל מתקשרן באורייתא", ועל ידי שנמשך אור אין־סוף ומתלבש בהתורה כו', על ידי זה יומשך האור "**אתנו**" דבוקא – לסטרא־דקדושה דבוקא[142].

---

137) וכמו שנתבאר בדבור המתחיל "לסוסתי" בענין "כי אמרתי עולם חסד יבנה" (לעיל יא, ד ואילך).

138) (זהר חלק ג ז, ב. וראה לעיל יג, ג ריש דבור המתחיל "הנך יפה").

139) (חגיגה יב, א).

140) ("**אתם** כתיב". זהר חלק ג קיג, א. ויקרא רבה פרשה לה. ז).

141) ועיין מה שנתבאר בדבור המתחיל "צאינה וראינה" בפירוש "שאו ידיכם קדש וברכו את הוי'ה" (לקמן כא, ד).

142) וכמו שנתבאר במקום אחר – בדבור המתחיל "כי עמך מקור

אַךְ מִתְּחִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת "קוּמִי לָךְ" עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה, שֶׁנִּקְרָא "סוּלָּם כו'". וְהוּא לִהְיוֹת דְּבֵיקוּת הַנֶּפֶשׁ בְּשָׁרְשָׁהּ שֶׁ"עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה" – עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ בְּ"אֶחָד" בְּקְרִיאַת־שְׁמַע, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הָאוֹר מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁ"אֵין עֲרוֹךְ לְךָ כו'" – בְּחָכְמָה־עִילָּאָה, וְעַל יְדֵי זֶה אַחַר כָּךְ "מִפַּרְנְסִין לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם", וְיִתְבָּאֵר לְקַמָּן.

וְהִנֵּה "**רַעְיָתִי**" זֶהוּ הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בַּאֲצִילוּת, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי **הַתּוֹרָה**. וּבְחִינַת "**יָפָתִי**" הַיְינוּ עַל יְדֵי **הַמִּצְוֹת**, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן בְּבִי"ע. וְהָעִנְיָן: כִּי כְּדֵי לִהְיוֹת הַמְשָׁכוֹת הָאוֹר בְּבִי"ע – הוּא דַּיְיקָא עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתוֹ תְּחִלָּה **בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת**[143].

וְהַיְינוּ גַּם כֵּן עַל יְדֵי שֶׁמַּלְכוּת־דַּאֲצִילוּת מִתְלַבֶּשֶׁת תְּחִלָּה בְּמָסָךְ וּפַרְסָא שֶׁיֵּשׁ בֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה, וּבוֹקַעַת אֶת הַמָּסָךְ וְיוֹרֶדֶת לִבְרִיאָה, אַזַּי דַּוְקָא יוּכַל לִימָּשֵׁךְ הָאוֹר בְּבִי"ע כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם לֹא בְּחִינַת הַמָּסָךְ הַנַּ"ל, לֹא הָיָה הַבְּרִיאָה יָכוֹל לְקַבֵּל כְּלָל. וְזֶהוּ שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְרָא "לְבוּשׁ" – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ" (תְּהִלִּים צג, א); וּכְתִיב "יְבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת" (אֶסְתֵּר ו, ח); "וַתִּתְלַבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת" (אֶסְתֵּר ה, א).

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "יָפָתִי": שֶׁהַמְשָׁכַת בְּחִינַת "לְבוּשׁ מַלְכוּת" זוֹ – נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת. וְלָכֵן נִקְרְאוּ "מִצְוַת הַמֶּלֶךְ". וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בִּבְרִכַּת הַמִּצְוֹת: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם כו'"[144]. וְהוּא בְּחִינַת לְבוּשִׁים **יָפִים**. וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת "יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ **אֶתְפְּאָר** כו'" (יְשַׁעְיָה מט, ג). וְהוּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֵירוּשׁ "יָאר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה" שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה, וְכָךְ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת – שֶׁהוּא בְּחִינַת "יָפָתִי" – הוּא בְּחִינַת "אֲשֶׁר **בְּךָ** אֶתְפְּאָר כו'" – "בְּךָ" דַּיְיקָא.

אַךְ כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת לְבוּשׁ זֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים מִתְּחִלָּה בְּחִינַת "**קוּמִי לָךְ**" כו'. כִּי הִנֵּה לְעוּמַּת לְבוּשׁ הַנַּ"ל שֶׁהוּא הַפַּרְסָא וּ"לְבוּשׁ מַלְכוּת" יֵשׁ גַּם כֵּן בְּחִינַת "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת כו'" (יְשַׁעְיָה נ, ג). וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב (תְּהִלִּים מז, ט): "מָלַךְ אֱלֹקִים עַל גּוֹיִם כו'" – עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים[145].

וְיוּבָן זֶה עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּעוֹלָם הַתּוֹהוּ (וַיִּשְׁלַח לוֹ, לא): "וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כו'". וְהַיְינוּ כִּי עִנְיַן **עוֹלָם הַתִּיקּוּן** הוּא הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹר בְּכֵלִים וּלְבוּשִׁים, כִּי תַּרְגּוּם "וְלֹא **יִלְבַּשׁ** גֶּבֶר" (תֵּצֵא כב, ה) – "וְלָא **יִתַּקַּן** גֻּבְרָא כו'".

וְזֶהוּ הָעִנְיָן שֶׁבַּתּוֹהוּ הָיוּ הֶעָשֵׁר סְפִירוֹת בִּבְחִינַת נְקוּדּוֹת, וּבַתִּיקּוּן נַעֲשׂוּ בִּבְחִינַת פַּרְצוּפִים[146] – שֶׁעִיקַּר עִנְיָן בְּחִינַת פַּרְצוּף הַיְינוּ תִּיקּוּנֵי הַלְּבוּשִׁים וְהַכֵּלִים[147].

וְעַל יְדֵי לְבוּשִׁים וְכֵלִים אֵלּוּ דִּקְדוּשָׁה נַעֲשָׂה הַפְּעוּלָּה שֶׁיּוּכְלוּ לִסְבּוֹל הָאוֹר, וְגַם שֶׁעַל יְדֵי זֶה יוּמְשַׁךְ הָאוֹר רַק לַמָּקוֹם הָרָאוּי לְבַד. שֶׁזֶּהוּ הֲגָנַת הַלְּבוּשִׁים, לְצַמְצֵם הָאוֹר – לֹא יוּמְשַׁךְ רַק כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ כו'[148]. וְלָכֵן לְבוּשִׁים אֵלּוּ דִּתִּיקּוּן זֶהוּ בְּחִינַת לְבוּשִׁים יָפִים דְּ"הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ" (תְּהִלִּים קד, א).

אֲבָל בְּעוֹלָם הַתּוֹהוּ, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ הָאוֹרוֹת בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת בִּבְחִינַת פַּרְצוּף, עַל כֵּן נִמְשָׁךְ מִזֶּה שֶׁלֹּא הָיָה בְּחִינַת "לְבוּשׁ מַלְכוּת" לְאוֹרוֹת דְּתֹהוּ מְיוּחָד בַּקְּדוּשָׁה הָאֲלֹקִית, אֶלָּא הָיוּ גַּם כֵּן לְבוּשִׁים זָרִים מַלְבִּישִׁים אוֹתָם, דְּהַיְינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ הַשֵּׁפַע גַּם לְחִיצוֹנִים מֵהַמִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת דְּתֹהוּ כו'. וְהֵן בְּחִינַת ז' מְלָכִין דְּעוֹלָם הַתּוֹהוּ שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם כו'".

(וְהַיְינוּ, כִּי **לְבוּשׁ מַלְכוּת דִּקְדוּשָׁה** – זֶהוּ לִהְיוֹת "קַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם", בִּבְחִינַת בִּיטּוּל לְמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, "ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ", שֶׁהוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי וְ"כוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב"[149]. אֲבָל **לְבוּשׁ מַלְכוּת דִּסִטְרָא־אָחֳרָא** – זֶהוּ שֶׁנּוֹטְלִים הַיֵּשׁ לְעַצְמָן וְאֵין לָהֶם בִּיטּוּל אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ. וְהַיְינוּ כְּמַאֲמַר פַּרְעֹה: "לִי יְאוֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי" בִּיחֶזְקֵאל סִימָן כ"ט, [וגו'], רַק "דִּקְרוּ לֵיהּ אֶלָקָא דְּאֶלָקִיָּא"[150] כו').

חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר", עַיֵּין שָׁם בְּפֵירוּשׁ "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל" (תּוֹרָה אוֹר לד, סוֹף עַמּוּד ד וְאֵילֶךָ).

143) (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה" (לְעֵיל ז, ד), שֶׁהַמַּלְכוּת־דַּאֲצִילוּת הִיא הַמְמוּצָע לְחַבֵּר אוֹר הָאֲצִילוּת בְּבִי"ע – כְּמוֹ שֶׁהַכֶּתֶר הוּא הַמְמוּצָע בֵּין הַמַּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים כו'. וְעַיֵּין שָׁם.

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְמַעַן תִּירָא" (י, ב־ג).

144) ("רְצִיּוּנוֹ").

145) (אֻמּוֹת הָעוֹלָם).

(וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי" בְּעִנְיָן הַטַּעַם דְּאַנְשֵׁי יְרִיחוֹ הָיוּ כּוֹרְכִין אֶת שְׁמַע וְלֹא הָיוּ מַפְסִיקִין בֵּין 'אֶחָד' לְ'וְאָהַבְתָּ' בְּ'בָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' כו' (תּוֹרָה אוֹר סז, ג)).

146) (רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַכְּלָלִים פֶּרֶק א־ב).

147) (וְעַיֵּין בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר הַתִּיקּוּן פֶּרֶק ג'. וּבְסֵפֶר "קוֹל בָּרָמָה" בְּבֵאוּר הָאִדְּרָא רַבָּא דַף י' עַמּוּד ב'. וְדַף י"א עַמּוּד א').

148) (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה" (תּוֹרָה אוֹר סא, ב). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ" (תּוֹרָה אוֹר כו, ג). וּבְפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "פֵּירוּשׁ מָגֵן אַבְרָהָם" (תּוֹרָה אוֹר יב, א). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם" (תּוֹרָה אוֹר יב, ג)).

149) וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיַן מַלְכוּת, בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית" בְּעִנְיַן תְּכֵלֶת כו' (לְעֵיל שֶׁלַּח מה, ב וְאֵילֶךָ).

150) (מִנְחוֹת קִי, א. רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כב עַמּוּד 40).

אָמְנָם אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה עוֹלָם הַתִּיקּוּן – בְּחִינַת פַּרְצוּף, שֶׁנִּתְתַּקֵּן וְנִמְשָׁךְ הָאוֹר בִּלְבוּשִׁים וְכֵלִים דְּעוֹלָם הַתִּיקּוּן, אֲזַי נִמְשָׁךְ שֶׁלֹּא יִתְפַּשֵּׁט הָאוֹר לַסִּטְרָא־אָחֳרָא וּלְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[151], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מְלָכִים־א כב, מח): "מֶלֶךְ אֵין בֶּאֱדוֹם כו'".

אַךְ עִם כָּל זֶה יֵשׁ דּוּגְמַת הַנַּ"ל גַּם אַחַר עוֹלָם הַתִּיקּוּן (וְהַיְינוּ בִּגְלוּת מִצְרַיִם וּבָבֶל וֶאֱדוֹם). וְהַיְינוּ לְפִי ד"בְּגָלוּתָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא סָלִיק לְעֵילָא לְעֵילָא"[152]. וְזֶהוּ נִקְרָא בְּחִינַת שֵׁינָה כו'. וּמִסִּיבַּת עֲלִיָּיה זוֹ אֵין הָאוֹרוֹת מְלוּבָּשִׁים בִּלְבוּשִׁים וְכֵלִים דִּבְחִינַת הַתִּיקּוּן.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים"[153] שֶׁבְּמִצְרַיִם הָיָה עִיבּוּר זָ"א בְּבֶטֶן אִימָּא כו', שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ הָאוֹרוֹת וְהַמּוֹחִין דְּזֵעִיר־אַנְפִּין מֵהַכֵּלִים שֶׁלָּהֶם וְעוֹלִים בִּבְחִינַת אִימָּא־עִילָּאָה, וְעוֹד לְמַעְלָה יוֹתֵר, אֲשֶׁר שָׁם נֶאֱמַר (אִיּוֹב לה, ז): "אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ כו'".

וּמַחֲמַת זֶה נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת מִתְלַבֶּשֶׁת בַּקְלִיפּוֹת, בִּלְבוּשִׁים זָרִים דְּ"קַדְרוּת" – כִּי הָא בְּהָא תַּלְיָא כו': שֶׁמֵּחֲמַת שֶׁזֵּעִיר־אַנְפִּין הוּא בִּבְחִינַת שֵׁינָה, וְ"סָלִיק" מֵהַכֵּלִים וְהַלְּבוּשִׁים "לְעֵילָא לְעֵילָא" – נִמְשָׁךְ "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת". וּכְמוֹ בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ הָאוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים לְמַעְלָה נָפְלוּ הַכֵּלִים לְמַטָּה כו'[154].

וְלָכֵן כְּדֵי לְתַקֵּן וּלְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת "לְבוּשׁ מַלְכוּת" צְרִיכִים לִהְיוֹת מִתְּחִלָּה הַמְשָׁכַת הַמּוֹחִין לְזָ"א, שֶׁיִּמְשַׁךְ מִבְּחִינַת "דְּסָלִיק לְעֵילָא לְעֵילָא" לְהִתְלַבֵּשׁ בַּכֵּלִים וּלְבוּשִׁים דְּתִיקּוּן, דְּפַרְצוּף זָ"א־דַּאֲצִילוּת, וַאֲזַי מִמֵּילָא עַל יְדֵי זֶה יוּמְשַׁךְ אַחַר כָּךְ עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת הַהַמְשָׁכָה בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּחִינַת "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת" כו'[155].

וְהִנֵּה יָדוּעַ בַּ"עֵץ חַיִּים"[156], שֶׁכְּדֵי לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת הַמּוֹחִין לְזָ"א – הוּא עַל יְדֵי יִחוּד אַבָּא־וְאִימָּא שֶׁמּוֹלִידִים הַמּוֹחִין לְזוֹ"נ. וְהִנֵּה אַבָּא־וְאִימָּא צְרִיכִים לְקַבֵּל הַכֹּחַ מִלְּמַעְלָה יוֹתֵר, מֵאוֹר הַכֶּתֶר, וְהוּא הַמְחַבֵּר וּמַמְשִׁיךְ אוֹר הַמַּאֲצִיל בַּנֶּאֱצָלִים כו'[157].

וְלָכֵן **יִחוּד אַבָּא־וְאִימָּא** הוּא נַעֲשָׂה דָּבוּק עַל יְדֵי **מְסִירַת־נֶפֶשׁ**, **וְיִחוּד זו"נ** הוּא עַל יְדֵי **תּוֹרָה וּמִצְוֹת**: כִּי יִחוּד אַבָּא־וְאִימָּא הוּא הַמְשָׁכַת אוֹר חָדָשׁ מִ"מְּקוֹרָא דְּכוּלָּא", מֵהַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא, אֲשֶׁר אֵין עֲרוּךְ אֵלָיו כְּלָל כו', וְהַמְשָׁכָה זוֹ אִי אֶפְשָׁר כִּי אִם עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ, כִּי מְסִירַת־נֶפֶשׁ עוֹלֶה לְמַעְלָה מַעְלָה מַמָּשׁ, דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת עַצְמוּת הַמַּאֲצִיל[158].

וְלָכֵן אָמַר הַמַּגִּיד לְהַ"בַּיִת יוֹסֵף" שֶׁיְּזַכֵּהוּ לְמָסוֹר נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ ה'[159], דְּמַשְׁמָע שֶׁיִּהְיֶה זְכוּת זֶה גָּדוֹל מִכָּל מַה שֶׁיַּאֲרִיךְ יָמִים בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת כו', וְהַיְינוּ מִטַּעַם הַנַּ"ל.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד"[160] בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, כִּי קְרִיאַת־שְׁמַע הוּא נִקְרָא יִחוּד דְּאַבָּא־וְאִימָּא, דְּהַיְינוּ הַמְשָׁכַת אוֹר חָדָשׁ מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְזֶהוּ דַּיְּיקָא עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ כו'. וּכְעִנְיָן הַיְּדוּעַ בְּמַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה דְּ"בְּחֵילָא יַתִּיר"[161], "יֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אַחַת"[162] כו'. וְזֶהוּ עִנְיַן פָּסוּק רִאשׁוֹן דְּקְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁהוּא יִחוּד אַבָּא־וְאִימָּא.

---

151) (וּלְאֻמּוֹת הָעוֹלָם).

152) (בִּגְלוּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלֶה לְמַעְלָה מַעְלָה. זֹהַר חֵלֶק א רי, א. חֵלֶק ג ז, ב. כ, ב).

153) (שַׁעַר חַג הַמַּצּוֹת פֶּרֶק א).

154) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מֵעִנְיָן זֶה: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאָרָא אֶל אַבְרָהָם כו'" (תּוֹרָה אוֹר וְאָרָא). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת כו' הֵיינוּ כְּחוֹלְמִים" (תּוֹרָה אוֹר כח, ד). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֲנִי יְשֵׁנָה כו'" (לג, ג. בְּבֵיאוּר לה, א וְאֵילָךְ)).

155) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הֲרָרִים יָמוּשׁוּ" בְּעִנְיָן "אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה נִגְאָלִין" כו' (לְעֵיל תֵּצֵא מ, ד)).

156) (רְאֵה שַׁעַר סֵדֶר אֲצִילוּת פֶּרֶק א. שַׁעַר דְּרוּשֵׁי אַבִּי"ע סוֹף פֶּרֶק ב. סוֹף שַׁעַר כְּלִלוּת אַבִּי"ע פֶּרֶק ד. שַׁעַר סֵדֶר אַבִּי"ע פֶּרֶק ב.

"כֵּן הוּא גַּם בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה אֱמוֹר לג ג. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּבְדֶרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ מִצְוַת קִידּוּשׁ הַשֵּׁם נִסְמָן לְפִרְיֵ עֵץ חַיִּים שַׁעַר נְפִילַת אַפַּיִם פֶּרֶק ד ה' ו'. וּרְאֵה גַּם כֵּן שַׁעַר טַ"ל דְּרוּשׁ י' יא. לִקּוּטֵי תּוֹרָה נָשֹׂא כב, א. תּוֹרָה אוֹר מִקֵּץ לה, ד. לִקּוּטֵי תּוֹרָה אֱמוֹר לב, ד. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת". – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תש"ג עמוד 168.

בְּאוֹר הַתּוֹרָה (וַיִּקְרָא כֶּרֶךְ ב עמוד תרמה שָׁם) מַעְתִּיק לְשׁוֹן הַלִּקּוּטֵי תּוֹרָה אֱמוֹר הַנַּ"ל וְכָתַב "מַה שֶׁכָּתַב הָאַרִיז"ל". וְכֵן הוּא בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ג; מַאֲמָרֵי אַדְמוּר הָאֶמְצָעִי וַיִּקְרָא חֵלֶק א עמוד תרכא; אוֹר הַתּוֹרָה תּוֹלְדוֹת (בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ א) קנה, ב).

157) (וְעַיֵּין מַה שֶׁכָּתַב בַּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים" שַׁעַר הַקְרִיאַת שְׁמַע, פֶּרֶק י"א ("וְאָנוּ מַקְדִּימִין תְּחִלָּה זִיווּג אַבָּא וְאִימָּא בִּקְרִיאַת שְׁמַע, וְאִם כֵּן גַּם אַבָּא וְאִימָּא מְנַיִן לָהֶם כֹּחַ הַזִּיווּג אִם לֹא שֶׁיְּקַבְּלוּ תְּחִלָּה מִן זִיווּג עֶלְיוֹן הַסָּתוּם מִן אֵין סוֹף". וּרְאֵה גַּם בְּאוֹרֵי הַזֹּהַר לְהַצְמַח צֶדֶק בְּרֵךְ א עמוד תכג).

158) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (לְעֵיל אֱמוֹר לג, ג. וּרְאֵה בְּהַנִּסְמָן שָׁם).

159) (מַגִּיד מֵישָׁרִים רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "הֲלֹא לְךָ לְמִנְדַּע". פָּרָשַׁת אֱמוֹר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אַחַר כָּךְ אָמַר לִי". בְּחֻקּוֹתַי דִּבּוּר הַמַּתְחִיל בַּיּוֹם הַנִּזְכָּר. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא כֶּרֶךְ ב עמוד תצ. תְּקַמֵּט. דְּבָרִים כֶּרֶךְ ה (דְּרוּשִׁים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים) עמוד ב'קלז. לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כא עמוד 176 וְאֵילָךְ).

160) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב קיט, א בְּרֵעֵיָא מְהֵימְנָא: "וּמִתְּוַדָּה וּמְיַיחֵד לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכָל יוֹמָא, לְמֶהֱוֵי מִיתָּתֵיהּ בְּאֶחָד". חֵלֶק ג צו לג, א. הַנִּסְמָן בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי דְּבָרִים חֵלֶק ב עמוד תו. וּרְאֵה בְּרָכוֹת סא, ב: "הָיָה מְאַרִיךְ בְּאֶחָד עַד שֶׁיְּצָתָה נִשְׁמָתוֹ בְּאֶחָד". רְאֵה גַּם תּוֹרָה אוֹר וַיֵּשֶׁב כט, ב. לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כה, א. אוֹר הַתּוֹרָה תְּרוּמָה עמוד א'שסז. שְׁבוּעוֹת עמוד קמג. בְּהַר כֶּרֶךְ ב עמוד תריב. שָׁם כֶּרֶךְ ד עמוד א'קמא. וְשָׁם נִסְמָן. וְעוֹד).

161) (זֹהַר חֵלֶק א קכט, ב).

162) (עֲבוֹדָה זָרָה יז, א).

וַאֲזַי אַחַר כָּךְ נֶאֱמַר (וְאֶתְחַנַּן ו, ו): "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ כו'", שֶׁלְּהַמְשִׁיךְ הָאוֹר אַחַר כָּךְ מֵאַבָּא־וְאִימָּא – בְּזָ"א וְנוּקְבָא, הוּא עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת כו'.

וְזֶהוּ נִקְרָא "עוֹסֵק בַּתּוֹרָה **לִשְׁמָהּ**"[163] – **לְשֵׁם הַתּוֹרָה עַצְמָהּ**, לִהְיוֹת אוֹר הַתּוֹרָה נִמְשָׁךְ בְּזָ"א – מִפְּנִימִית חָכְמָה־עִילָּאָה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "נוֹבְלוֹת" כו'. שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי הַמְסִירַת־נֶפֶשׁ בַּתְּחִלָּה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ יִחוּד אַבָּא־וְאִימָּא כו', הַמְשָׁכַת אוֹר חָדָשׁ, וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן בְּזָ"א כו'.

וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן שֶׁעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת יִהְיֶה בְּחִינַת "יָפְתִּי", "הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ", וְלֹא יִהְיֶה בְּחִינַת "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת" כְּמוֹ בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ.

(וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[164] בְּפֵירוּשׁ מַאֲמַר הַזֹּהַר פָּרָשַׁת בָּלָק, דַף קצ"א, עַמּוּד א' עַל פָּסוּק "שְׁחוֹרָה כו'": וּכְדֵין כו' נָפֵיק דּוֹדָהּ כו', אִתְבְּנִיאַת וְאִתְעֲבִידַת בְּתִיקוּנָהָא[165] כו').

וְזֶהוּ שֶׁמִּתְחִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת "קוּמִי **לָךְ**" – לִבְחִינַת שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה, וְהוּא עַל יְדֵי לִמּוּד סוֹר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד", שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁךְ יִחוּד אַבָּא־וְאִימָּא. (וְלָכֵן נִקְרָא "קוּמִי לָךְ" – לִבְחִינַת כְּ"ף[166]). וְעַל יְדֵי זֶה אַחַר כָּךְ תִּהְיֶה **"רַעְיָתִי"** – לְהַמְשִׁיךְ הַמּוֹחִין בְּזָ"א, וְ"**יָפָתִי**" בְּמַלְכוּת. וְהוּא עִנְיַן יִחוּד זו"נ כו'.

וְהִנֵּה כָּל זֶה נֶאֱמַר עַל זְמַן יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "כִּי הִנֵּה הַסְּתָיו עָבָר כו'"[167], הַיְינוּ שֶׁאָז נִתְגַּלֶּה בְּחִינַת עוֹלָם הַתִּיקוּן, וְעָבַר הַסְּתָיו וְחָלַף הַגֶּשֶׁם, דְּהַיְינוּ הַהֶסְתֵּר דְּ"אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת כו'" הַנִּמְשָׁךְ מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ וּמִגְּלוּת מִצְרַיִם כו'[168], וְאָז נֶאֱמַר "קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי" כו'.

אֲבָל בִּזְמַן הַגְּלוּת נֶאֱמַר: "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה" כו', שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "קוּמִי לָךְ" כו'. וְהָעֵצָה לָזֶה הוּא בְּחִינַת "הַרְאִינִי אֶת **מַרְאַיִךְ**" – שֶׁיִּזְכּוֹר וְיָשִׂים אֶל לִבּוֹ שֶׁהַהֶסְתֵּר אֵינוֹ אֶלָּא בִּבְחִינַת "**מַרְאָה**"[169], שֶׁיָּרַד מֵאִיגְּרָא רָמָה כו', וְיִצְעַק אֶל ה' בַּצַּר לוֹ[170] כו'. :

בֵּיאוּר עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע"

(163) (אָבוֹת רֵישׁ פֶּרֶק ו).

(164) (בֵּיאוּרֵי הַזֹּהַר לְאַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי קב, א. רְאֵה מַאֲמְרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן תקס"ו חֵלֶק ב עַמּוּד תרנו, וְשָׁם נִסְמָן בְּהֶעָרָה 1).

(165) (וְאָז . . יוֹצֵא דּוֹדָהּ . . וְנִבְנִית וְנַעֲשֵׂית בְּתִקּוּנֶיהָ).

(166) עַיֵּן בְּ"פְרִי עֵץ חַיִּים" שַׁעַר נְפִילַת אַפַּיִם, סוֹף פֶּרֶק ה'.

(167) ("הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ". שִׁיר הַשִּׁירִים ב, יא).

(168) וְעִנְיַן **הַכָּפֶל לָשׁוֹן** – סְתָיו וְגֶשֶׁם – עַיֵּן בְּרַבּוֹת בְּשִׁיר הַשִּׁירִים (פָּרָשָׁה ב – ד' פְּרוּשִׁים). וְעַיֵּן בְּ"זֹהַר הָרָקִיעַ" רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיְחִי ("הַקְּלִיפָּה הַקָּשָׁה מְאוֹד נִקְרָא סְתָיו, "יוֹם סַגְרִיר וְדֶלֶף טוֹרֵד" וְעַל פִּי מִשְׁלֵי כז, טו). וְיֵשׁ קְלִיפָּה אַחֶרֶת שֶׁהוּא הַגֶּשֶׁם – הִיא קַלָּה מִן הַסְּתָיו, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "חָלַף הָלַךְ לוֹ" כִּי נִתְמַתֶּקֶת כו'").

(169) (רְאֵה לְעֵיל פֶּרֶק ד בְּמַאֲמָר – יז, ב. וּבְבֵיאוּר הָרִאשׁוֹן יט, א).

(170) (עַל פִּי תְּהִלִּים קז, ו: "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ז) **והנה** דרך כלל יובן מכל זה עכ"פ שבבע"ח יש בחי' התכללות מצומח וחי בקירוב הערך יותר. דהיינו שגופו בחי' צומח כצומח דעשב ואילן שהרי נולד קטן ונעשה גדול. ונפש החי גדל והולך עם גופו כאחד למיניהם כחיות ובהמות קטנות וגדלות כנ"ל. (וכ"ה בפני אריה ושור העליון כנ"ל בפי' תוצא הארץ ארץ עלאה כו'). אבל גופו של אדם אע"פ שהוא עתה בגדר חי אינו ביחוס וקירוב הערך כ"כ עם נפשו אשר ע"כ אין צומח שבנפש השכלית מתיחס עם צומח דגופו כנ"ל וד"ל:

(ח) **ומזה** יובן במע"ב להיות שעכשיו גם האדם נולד קטן ונעשה גדול. וכן החיות ובהמות מצד התולדה מבטן עד שנתגדלו למיניהם כו'. אבל במע"ב הרי אמרו שבצביונן וקומתן נבראו שיצאו החיות ובהמות מן הארץ גופם ונפשם כאחד כמו שהן לאחר שלימות גדילותם ממאמר א' דתוצא הארץ נפש חיה למינה כו'. הרי גופם בערך אחד ממש עם נפשם אע"פ שהן ב' מדרגות. אבל הן סמוכים וקרובים זע"ז בקירוב הערך מאד מאחר שנתחברו יחד להיות שתיהן עולים יחד בגדר בריאה אחת בבת אחת ממש כו'. וע"כ גם עתה יוצאים בתולדה שניהם כאחד בצמיחה אחת למיניהם כו' כנ"ל. אבל בחי' מדבר דאדם שהוא נפש השכלית רחוק בדלוג הערך הרבה מגופו אף מבחי' צומח דגופו כנ"ל. שהוא בחי' חי עתה שבא מתולדה דאב ואם שהוא בבחי' צומח וחי כו'. ע"כ במע"ב לא היה יכול להיות שיצא בריאת אדם נפשו עם גופו

כאחד כשאר בע"ח אף אם היה גופו בגדר חי. וכ"ש שהיה גוף האדם מבחי' הדומם דעפר שלא בדרך תולדה כלל. רק גולם עפר בעלמא שלא נעשה ע"פ מאמר כלל כנ"ל. אלא אחר שעשה ה' לגולמו וצייר בו צורת אדם נזרקה בו נשמתו בדרך התלבשות לבד. והוא מ"ש ויפח באפיו נ"ח ויהי האדם לנ"ח ותרגומו לרוח ממללא כו'. והוא מטעם הנ"ל בשרש הנשמה דאדם שהוא ביו"ד דשם הוי"ה בסדר ד' חלקי דצח"מ ובחי' הדומם הוא בה"א תתאה ונעוץ תב"ס דוקא. ולזאת כאשר נעשה הגוף מן הדומם מיד נפח באפיו נ"ח שהוא היו"ד דחכמ' מפני שנתב"ס וסב"ת (כמשי"ת). וכמו בתחה"מ דלעתיד שיומשך כל נשמה בגופה וכמו שאו' ואתה עתיד להחזירה בי לע"ל כו'. (וגם עתה ביצירת הגוף בבטן ממ"ד ומ"ן דאב ואם שבא בבחי' חצוניות בגדר בע"ח. עכ"ז בדרך התלבשות נזרקה בו נשמה כמאמר (נדה פ"ג) ג' שותפין כו'. שלזה או' אתה נפחת בי גם עכשיו. אבל גופו של אדה"ר שנעשה מן העפר ממש לא הי' בו בחי' צומח כלל אלא תחלתו דומם. וע"כ לא נתגדל מן הקטנות כאדם דעכשיו אלא היה בשלמות קומתו מיד ולא שנתגדל מעט מעט. ואע"פ שגם החיות ובהמות יצאו בקומתן במע"ב. אבל יש בהן בחי' צומח בגופם ונפשם למיניהם. אבל האדם לא היה בגופו בחי' צומח כלל. ולכן אין עתה ג"כ באדם מינים חלוקים כנ"ל). משא"כ שאר כל הברואים דבע"ח שהן בהתכללות מצומח וחי בקרוב הערך יכלו לצאת כאחד ממאמר אחד כנ"ל. לפי ששרשם בוי"ו וה"א עילאה דשם הוי"ה שמתיחסים זע"ז כנ"ל וד"ל:

וייצר ה' אלקים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

הַגָּהָה[76]

*) מִכָּאן נִתְבָּרֵר עִנְיַן הַיְדִיעָה – שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כַּמָּה שִׁיטּוֹת:

הָרַמְבַּ"ם כָּתַב: שֶׁהוּא הַיּוֹדֵעַ וְהַדַּיְעָה וְהַיָּדוּעַ, וּבִידִיעַת עַצְמוֹ יוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים לְפִי שֶׁמֵּאֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ נִמְצָאוּ כוּלָּם.

וּמַהַר"ל מִפְּרָאג בְּהַקְדָּמָתוֹ לְסֵפֶר "גְּבוּרוֹת ה'"[77] נָחֵלַק עָלָיו מִשְּׁנֵי טְעָמִים:

א' – שֶׁעַצְמוּתוֹ אֵינוֹ גֶּדֶר מְיוּחָד, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְמַעְלָה.

ב' – אֵיךְ בִּידִיעַת עַצְמוֹ יֵדַע דְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ סִיבָּה לָהֶם, כְּמוֹ מַעֲשֵׂה הָעֲבֵירוֹת, שֶׁהֵם נֶגֶד רְצוֹנוֹ כו'?

לְפִיכָךְ כָּתַב, שֶׁעַצְמוּתוֹ אֵינוֹ בְּגֶדֶר שֵׂכֶל כַּנַּ"ל, וְהַשֵּׂכֶל וְהַיְדִיעָה הֵם נִפְעָלִים. רוֹצֶה לוֹמַר: מַה שֶּׁכָּתוּב[78] "וַיֵּדַע אֱלֹקִים" – שֶׁפָּעַל וּבָרָא הַיְדִיעָה – כְּמוֹ שֶׁאָמַר[79] "וַיִּבְרָא אֱלֹקִים" – זוֹהִי שִׁיטָּה ב'.

וּבְמַה שֶׁכָּתַב שֶׁעַצְמוּתוֹ אֵינוֹ שֵׂכֶל – דְּבָרָיו צוֹדְקִים כַּנַּ"ל, אַךְ מַה שֶּׁכָּתַב שֶׁהַיְדִיעָה הִיא בְּרִיאָה – זֶה אֵינוֹ. אִיבָּעֵית אֵימָא קְרָא, אִיבָּעֵית אֵימָא סְבָרָא:

אִיבָּעֵית אֵימָא קְרָא – שֶׁמִּלְּשׁוֹנוֹת הַפְּסוּקִים נִרְאֶה שֶׁהַיְדִיעָה מִתְיַיחֶסֶת לוֹ לְתוֹאַר אֲמִיתִּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: וְ"לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר"[80], "בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ"[81].

אִיבָּעֵית אֵימָא סְבָרָא – דְּאִם כֵּן אַתָּה מְסַלֵּק הַיְדִיעָה מֵעַצְמוּתוֹ, וּמַה שֶּׁיּוֹדֵעַ הַנִּפְעָלִים אֵינוֹ בְּעַצְמוּתוֹ אֶלָּא בַּבְּרִיאָה שֶׁבָּרָא כו'.

לְפִיכָךְ בָּזֶה צוֹדְקִים דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם שֶׁהַיְדִיעָה הִיא גַּם כֵּן אֱלֹקוּת, אַךְ לֹא בְּעֵרֶךְ עַצְמוּתוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר :

וְגַם בָּזֶה יֵשׁ ב' שִׁיטּוֹת:

א'. כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמַּ"ק שֶׁהַיְדִיעָה וְהַשֵּׂכֶל הֵם כֵּלִים וּבְתוֹכָן אוֹרוֹת, וְהָאוֹרוֹת הֵם הָעִיקָּר כו'.

וְזֶה צָרִיךְ עִיּוּן – שֶׁהַכֵּלִים הָאֵלּוּ מַה עִנְיָנָם: אִם הֵם אֱלֹהוּת, אִם כֵּן יִפָּלֵא, הֲרֵי אַתָּה אוֹמֵר שֶׁהָאֱלֹהוּת אֵינוֹ בְּעֵרֶךְ גֶּדֶר פְּרָטִי! וְאִם אַתָּה אוֹמֵר שֶׁהֵם כֵּלִים נִפְרָדִים, אִם כֵּן הֲרֵי "יוֹדֵעַ בִּידִיעָה שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ"! וְאַף עַל פִּי שֶׁעִיקַּר הַיְדִיעָה הִיא עַל יְדֵי הָאוֹר, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא בְּאֶמְצָעוּת הַכֵּלִי.

וְעוֹד: שֶׁאִם אוֹמֵר אַתָּה שֶׁבְּהָאוֹרוֹת, שֶׁהֵן וַדַּאי אֱלֹהוּת, יֵשׁ

---

76) הַגָּהָה: [רְאֵה] **לְעֵיל** [מִצְוַת הָאֱמֻנַּת אֱלֹקוּת] **מז, ב. לְקַמָּן** [שׁוֹרֶשׁ מִצְוַת הַתְּפִלָּה] **קל, ב.** – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּצִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת.

77) בַּהַקְדָּמָה הַשְּׁנִיָּה.

78) שְׁמוֹת ב, כה.

79) בְּרֵאשִׁית א, כא.

80) תְּהִלִּים קמז, ה.

81) מִשְׁלֵי ג, כ.

גַּם כֵּן גְּדָרִים פְּרָטִים – חָכְמָה וּבִינָה וְדַעַת, אִם כֵּן אַתָּה נוֹתֵן גֶּדֶר פְּרָטֵי אֱלֹהוּת!

וּמְחַוְּרִתָּא כְּמוֹ שֶׁעוֹלֶה עַל פִּי קַבָּלַת הָאַרִיז"ל, שֶׁהַכֵּלִים הֵן הֵן הַחָכְמָה וּבִינָה וְהַיִּדִיעָה, וְהֵן אֱלֹהוּת, רוֹצֶה לוֹמַר "גֶּעטְלִיךְ". וּמִכָּל מָקוֹם אֵינָן מְהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ, כִּי נֶאֱצָלוּ עַל יְדֵי צִמְצוּם עָצוּם. כַּיָּדוּעַ עִנְיַן הַ"מָּקוֹם פָּנוּי", וְעַצְמוּתוֹ לְמַעְלָה מִגֶּדֶר מְיוּחָד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב מַהַרַ"ל. וּמִכָּל מָקוֹם הַכֵּלִים אֱלֹהוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם, וְלֹא כְּמוֹ בְּרִיאָה. וּלְפִיכָךְ "אֵינוֹ יוֹדֵעַ בִּידִיעָה שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ", שֶׁהֲרֵי הַיְּדִיעָה גַּם כֵּן אֱלֹהוּת. וְלֹא קַשְׁיָא מִידֵי שֶׁ"אַתָּה נוֹתֵן גֶּדֶר פְּרָטֵי בֶּאֱלֹהוּת", כִּי זֶה אֵינוֹ אֶלָּא בַּיּוֹ"ד סְפִירוֹת שֶׁנֶּאֱצְלוּ לְאַחַר הַצִּמְצוּם כַּנַּ"ל.

וְעִנְיַן הָאוֹרוֹת הַמִּתְלַבְּשִׁים בַּכֵּלִים הֵמָּה מְהוּת פָּשׁוּט שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר מְיוּחָד, וְעַל יְדֵי הַכֵּלִים מַגִּיעַ הַיְּדִיעָה בָּאוֹרוֹת וְגַם בְּמְהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ. אֶלָּא שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ "גָּלוּי וְיָדוּעַ", שֶׁהַיְּדִיעָה שֶׁבֶּאֱלֹהוּתוֹ שֶׁלְּאַחַר הַצִּמְצוּם הַנִּקְרָאִים "כֵּלִים" – "יָדוּעַ" בְּמְהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַצִּמְצוּם, וְשָׁם הוּא עִנְיַן הַיְּדִיעָה כְּלָלִית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ[82]: "הַכֹּל צָפוּי".

וְהַבְּחִירָה יֵשׁ אַף עַל פִּי כֵן לְמַטָּה, כִּי יְדִיעָה זוֹ שֶׁבְּעַצְמוּתוֹ – הִיא מַקִּיף וְאֵינָהּ מַכְרַחַת, כִּי אֵין הַנִּבְרָא מִתְפָּעֵל מִזֶּה, לְפִי שֶׁהוּא מַקִּיף, מַה שֶּׁאֵין כֵּן דַּעַת תַּחְתּוֹן כוּ'.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וַיֵּדַע אֱלֹקִים", רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהִגִּיעַ הַיְּדִיעָה בְּדַעַת תַּחְתּוֹן, בְּחִינַת כֵּלִים.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה גַּם הָעֲבִירָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה: אַחַר שֶׁעָשָׂה וְהִגִּיעַ בְּדַעַת תַּחְתּוֹן – עָשָׂה רוֹשֶׁם וִינִיקַת הַחִיצוֹנִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן קוֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה בִּהְיוֹת הַיְּדִיעָה עֲדַיִן בְּמְהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ – לֹא הָיָה רוֹשֶׁם מִזֶּה. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת. וְדוֹ"ק הֵיטֵב בְּכָל זֶה כִּי הוּא סוֹלֶת נְקִיָּה. עַיֵּן מִצְוָה כ"ה[83].

עַד כָּאן הַגָּהָה :

מִצְוַת דִּין עֶבֶד עִבְרִי, [פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים]

82) אָבוֹת פֶּרֶק ג מִשְׁנָה טו.

83) מִצְוַת הַאֲמָנַת אֱלֹקוּת.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וצריך להבין ההפרש בין עבודת כוכבים ומזלות לבחי' השיתוף, הנה ארז"ל דקרו לי' אלקא דאלקיא והיינו כי הם אומרים רם על כל גוים ה' על השמים כבודו, שלהיותו רם ונשא הוא רק על השמי' כבודו, אבל הארץ עזב בידי המזלות ומערכות אלקות, כי השפלה לפניו ית' להשפיל א"ע בעלולי' השפלי' כמו הארץ וכל אשר בה, וזהו לפי סברתם שהם חושבי' שהבריאה היא בבחי' השתלשלות עו"ע, אבל באמת אינו כן כי המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמי' ובארץ כתי', שלהיותו מגביהי לשבת לכן הוא משפילי לראות בהשגחה פרטי' בשמים ובארץ בשוה, דהן אמת שארז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל שזהו בדרך השתלשלות עו"ע, אבל מ"מ הבריאה אינו בדרך עו"ע כלל, וקמי' ית' כחשיכה כאורה שוין, וכשם שהארץ היא השפלה גם לפי דעתם, כן באמת גם השמי' הם בחי' השפלה וכמ"ש היושבי בשמי' שהקשו בזהר דהל"ל היושב בשמי', אלא שזהו בחי' המשכת והשפלת בחי' היו"ד בבחי' שמי', שזה נחשב כמשל הישיבה שע"י שהאדם יושב עד"מ הנה עי"ז נשפל כמלא קומתו, כן בחי' המשכת יו"ד לבחי' שמי' נחשב לבחי' השפלה, וכ"ש לגבי' ית' שכחשיכה כאורה שוין לפניו ית' ה"ז ודאי בחי' השפלה, ולכן כמו שגם הם מודי' שעל השמי' כבודו, כן באמת גם בבחי' הארץ וכל אשר בה הוא משגיח בבחי' השגחה פרטיות בכל פרט ופרט בכל נברא, וכמארז"ל בחולין ס"פ א"ט דס"ג ע"א ר"י כי הוי חזי שלך אמר משפטיך תהום רבה, וכי הוי חזי נמלה הוי אמר צדקתך כהררי אל, ופי' רש"י דאפי' נמלה אית לה חיותה כגדולה, ומשפטיך אף בתהום רבה, שזמנתה שלך לשפוט ולעשות נקמתך בדגת הים להמית המזומנים למות לשון מורי, עכ"ל, ומכאן הביא רבינו זצ"ל תשובה להאומרי' שההשגחה הוא רק במין האדם, שהרי גם על דגי הים יש השגחה פרטית להזמין המזומנים למות, וכן במד"ר פ' וישלח פע"ט ארז"ל שגם צפור מבלעדי שמי' לא מתצדיא, שב"ק יוצא ואומר דימוס או ספקולא, וע' במד"ר קהלת ומג"א, ובירושלמי פ"ט דשבועות, וא"כ יש השגחה פרטי' בכל דבר. ומ"ש (חבקוק א' י"ד) ותעשה אדם כדגי הים כרמש כו' שארז"ל ע"ז מה דגי הים כל הגדול מחבירו בולע את חברו כו', אין הכוונה שבלא דין ומשפט כ"א כמו שפי' רש"י בחולין גבי שלך, והמופת לזה שהרי הוכיחו מזה בגמ' שגם במין האדם כן הוא, ובאדם הם

מודי' שיש השגחה פרטית, אלא ודאי גם בכ"ד יש השגחה פרטית, וזהו שאמרז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו, שהכוונה הוא ג"כ כמו שפי' רש"י בחולין, שהרי במין האדם ודאי כו', מ"מ אנו צריכי' להתפלל בשלומה של מלכות ע"ז כו', וכן הוא גם בשארי מינים כו' שיש השגחה פרטי' בכ"ד, והעובדי' לשמש ולירח או לכל צבא השמי' אשר לא צויתים הם אינם מאמינים בזה, וזהו עבודת כוכבים ומזלות שנצטווה אדה"ר שגם ב"נ מוזהרי' על דבר זה.

את ה' האמרת (ב)

בס"ד. (פ' תבוא, ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – תרנ"ז

הוֹסָפָה – חֵלֶק מִמִּכְתַּב כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמו"ר מְהוֹרַשַׁ"ב נ"ע

וּכְמוֹ כֵן יוּבַן הַנִּמְשָׁל, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב[6] "בְּרֵאשִׁית בָּרָא **אֱלֹקִים**", דְּבֶאֱמֶת הָוָיָ' הוּא הַמְּהַוֶּוה, אֶלָּא דְּהָאוֹר הָעַצְמִי אֵינוֹ לְפִי עֵרֶךְ הָעוֹלָם כַּנַּ"ל, וְשֵׁם אֱלֹקִים מַלְבִּישׁ אֶת הָאוֹר דְּשֵׁם הָוָיָ' וּמְצַמְצֵם וּמַסְתִּיר עָלָיו וּמַגְבִּיל אוֹתוֹ בְּאוֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה מִמֶּנּוּ הִתְהַוּוּת עוֹלָמוֹת בַּעֲלֵי גְּבוּל, וּלְזֹאת נִקְרָא עַל־שֵׁם שֵׁם אֱלֹקִים אִם שֶׁהוּא אוֹר הָוָיָ' בֶּאֱמֶת (וְלָכֵן עִנְיַן הַטֶּבַע בְּעֶצֶם הוּא לְמַעְלָה מֵהַטַּעַם וְדַעַת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק יט וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְטֶבַע זֶה הוּא שֵׁם הַמּוּשְׂאָל לְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת טַעַם וְדַעַת), אֶלָּא שֶׁלְּבוּשֵׁי שֵׁם אֱלֹקִים מִתְגַּבְּרִים עַל הָאוֹר עַד שֶׁהָאוֹר בָּא בִּבְחִינַת גְּבוּל וּמִדָּה לְהַוּוֹת וּלְהַחֲיוֹת נִבְרָאִים בַּעֲלֵי גְּבוּל, שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם מִתְלַבֵּשׁ אוֹר הָוָיָ' בִּפְנִימִיּוּתָם לְהַחֲיוֹתָם וְהֵם אֵינָם מַרְגִּישִׁים שֶׁהוּא אוֹר מִצַּד הִתְגַּבְּרוּת הַהֶעְלֵמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים דְּלְבוּשֵׁי אֱלֹקִים שֶׁמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל אוֹר הָוָיָ'. דַּהֲגַם שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּכָל מָקוֹם בְּכָל נִבְרָא וְנִבְרָא, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ נִרְגָּשׁ מִצַּד הֶעְלֵמוֹת הַלְּבוּשִׁים הַנַּ"ל, וּמְצַמְצְמִים אוֹתוֹ שֶׁיְּבוֹא בִּבְחִינַת גְּבוּל וּמִדָּה כו'.

וְזֶהוּ עִנְיַן הַגְּבָלַת לְבוּשֵׁי הַטֶּבַע מַה שֶּׁכָּל נִבְרָא וְנִבְרָא מוּגְבָּל בִּטְבָעוֹ. וְכֵן טֶבַע הַנְהָגַת הָעוֹלָם בִּכְלָלוֹ, כְּמוֹ בְּעֵסֶק מַשָּׂא וּמַתָּן וְשִׁיעְבּוּד הַפַּרְנָסָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[7] "יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עַדֵּי עָרֶב", שֶׁצָּרִיךְ לְחַפֵּשׂ אַחַר מִסְחוֹר וְלַעֲסוֹק בּוֹ וְלַעֲשׂוֹת בְּאוֹפֶן כָּזֶה וְכָזֶה בִּפְרָטֵי אוֹפַנֵּי הַמִּסְחָר עַל פִּי הַטֶּבַע וְשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי (לא בְּתַחְבּוּלוֹת כו') וְעַל יְדֵי זֶה יִמְצָא חַיּוּת נַפְשׁוֹ, וְכַדּוֹמֶה בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁבָּעוֹלָם – זֶהוּ הַכֹּל עַל פִּי הַגְּבָלַת לְבוּשֵׁי הַטֶּבַע הַנַּ"ל, שֶׁהֵם מִבְּחִינַת הַלְּבוּשִׁים דְּשֵׁם אֱלֹקִים שֶׁמַּלְבִּישִׁים אֶת אוֹר הָוָיָ' וּמְצַמְצְמִים וּמַגְבִּילִים אוֹתוֹ וּמַעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עָלָיו כַּנַּ"ל עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן כָּזֶה.

וְכָל זֶה הוּא מִבְּחִינַת אוֹר הָוָיָ' הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּשֵׁם אֱלֹקִים כַּנַּ"ל, אַךְ תַּכְלִית הַכִּוּוּנָה בְּכָל זֶה הוּא הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁבָּאִים מִזֶּה וְשֶׁיַּעֲמוֹד בַּנִּסָּיוֹן, וְעַל יְדֵי זֶה בָּא לְגִילוּי אוֹר עֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִלְּבוּשֵׁי הַטֶּבַע, וְעַל זֶה הוּא יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי הַמּוּגְבָּלֶת מְאֹד בְּהַגְבָּלַת הַטֶּבַע, וְכָאן נִיתַּן לָהּ תּוֹרָה וּמִצְוֹת בִּכְדֵי לַעֲמוֹד בְּנִסָּיוֹן נֶגֶד הַנְהָגַת הַטֶּבַע.

וְהוּא אֲשֶׁר כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּנַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁאָסְרָה עָלָיו הַתּוֹרָה, וּבִכְלָל זֶה הַמָּה גֶּזֶל וּגְנֵיבָה וְשֶׁקֶר (וְיֵשׁ בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ גַּסּוּת הָרֵעַ וְדַקּוּת הָרֵעַ, וְאַף גַּם מִי שֶׁאֵינוֹ שֹׁקֵרָן בְּגַסּוּת, מִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁיְּפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו (וְאֶפְשָׁר גַּם בְּלֹא חִיפּוּשׂ בְּגֵרוֹת) יִמְצָא בּוֹ כַּמָּה וְכַמָּה דִּבְרֵי שֶׁקֶר, וְיֵשׁ שֶׁאוֹמְרִים דִּבְרֵי שֶׁקֶר לְתֵיאָבוֹן אֵין אַגְלַייךְ וְוֶערְטִיל[8] (וְיֵשׁ הַרְבֵּה אוֹפַנִּים בַּמִּין הַזֶּה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְפוֹרְטָם וְכָל אֶחָד וְאֶחָד צָרִיךְ לְהַרְגִּישׁ זֹאת בְּנַפְשׁוֹ) וּמִזֶּה מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת שֹׁקֵרָן בֶּאֱמֶת חַס וְשָׁלוֹם, וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּגֶזֶל וּגְנֵיבָה), וּבְהַנְהָגַת הָעוֹלָם יָבוֹא לִיד הָאָדָם עִנְיָנִים הָאֵלֶּה לְעִתִּים קְרוֹבִים.

וְכֵן בִּזְהִירוּת בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת וְכַדּוֹמֶה בְּהִסְתַּעֲפוּת מִכַּמָּה עִנְיָנֵי אִסּוּרִים שֶׁבָּאִים לָאָדָם מִצַּד הַנְהָגַת הָעוֹלָם כְּמוֹ בְּחוּשׁ הָרְאוֹת וְהַשְּׁמִיעָה וְכַדּוֹמֶה, וְכֵן בְּמַה שֶׁמְּחוּיָּב הָאָדָם לַעֲשׂוֹתָן בְּקִיּוּם מִצְוֹת עֲשֵׂה בִּתְפִלָּה וְתוֹרָה בְּכָל יוֹם לְכָל הַפָּחוֹת פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית

6) בְּרֵאשִׁית א, א.

7) תְּהִלִּים קד, כג.

8) בְּמִלְּתָא דִּבְדִיחוּתָא.

שֶׁכָּל בַּעַל עֵסֶק מְחוּיָּב בָּזֶה, וְשֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ קֶבַע ("שֶׁתְּפִלָּתוֹ דּוֹמָה עָלָיו כְּמַשֹּׂאוֹי" וְ"אֵינוֹ אוֹמְרָהּ בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים" – בְּרָכוֹת דַּף כט עַמּוּד ב[9]), כִּי אִם שֶׁתְּהֶיה קְבִיעוּת וְעִיקָּרִית בְּנַפְשׁוֹ (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּפֵירוּשׁ "תּוֹרָתָן קֶבַע כו'"[10]), וּלְהִתְפַּלֵּל בְּנַחַת וּבְכַוָּונָה, לִשְׁמוֹעַ אֶת פֵּירוּשׁ הַמִּלּוֹת וּלְהַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ לְתֵּיבוֹת הַתְּפִלָּה. וּבִפְרָט בְּשַׁבָּת קֹדֶשׁ לְהַאֲרִיךְ יוֹתֵר בַּתְּפִלָּה וּלְהִתְבּוֹנֵן בְּעִנְיְנֵי הַתְּפִלָּה עַל פִּי הַמְבוֹאָר בְּדַא"ח, וּלְהוֹלִיד בְּהִתְגַּלּוּת בְּלִבּוֹ הִתְפַּעֲלוּת אַהֲבָה וְיִרְאָה כו'. וְכֵן בְּכָל יוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת הֶרְגֵּשׁ חַיּוּת אֱלֹקִי בַּתְּפִלָּה, וּבִפְרָט בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְאָז תִּהְיֶה הַתְּפִלָּה "רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם";

וְכֵן בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה לִקְבּוֹעַ עִתִּים לִלְמוֹד בְּכָל יוֹם בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב בְּנִסְתָּר וּבְנִגְלֶה (וְלֹא רַק לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ לְבַד, כִּי אִם לִהְיוֹת צוּא גִיטְרָאגְעַן[11] וּלְחָקְקָם עַל לוּחַ הַלֵּב כו');

וּכְמוֹ כֵן בִּנְתִינַת צְדָקָה כַּיָּדוּעַ וּמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּעִנְיָן הַזֶּה בַּאֲרִיכוּת. וְכַדּוֹמֶה בְּכָל הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לְהַדֵּר בָּהֶם כִּדְבָרֵי.

וְעַל כָּל אֵלֶּה לֹא יִהְיֶה הַנְהָגַת הָעוֹלָם מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב כְּלָל, עַל זֶה יָרְדָה הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה בְּעוֹלָם מוּגְבָּל בְּהַנְהָגַת הַטֶּבַע מֵרִיבּוּי הָעֲלֵמוֹת וְהֶסְתֵּרִים, וְכָאן נִיתַּן לָהּ תּוֹרָה וּמִצְוֹת לְקַיְּימָם כַּנַּ"ל לַעֲמוֹד נֶגֶד כָּל הַמּוֹנְעִים וּמְעַכְּבִים מֵהַנְהָגַת הָעוֹלָם וְעַל יְדֵי זֶה בָּא לְגִילּוּי אוֹר עֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע.

וְעַל פִּי פְּשׁוּט הוּא מַה שֶׁיִּרְאֶה שֶׁגַּם שֶׁאֵינוֹ מִתְנַהֵג עַל פִּי טֶבַע הַנְהָגַת הָעוֹלָם (וְהַיְינוּ מַה שֶׁהַנְהָגַת הָעוֹלָם אֵינָם מוֹנְעִים לוֹ לְתוֹרָה וּתְפִלָּה, וְהוּא שֶׁגַּם שֶׁעוֹסֵק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, מִכָּל מָקוֹם מִתְפַּלֵּל בְּעִתּוֹ וְכִדְבָרַי, וְלוֹמֵד תּוֹרָה וְנִזְהָר בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִים לְהִזָּהֵר כַּנַּ"ל) אַף שֶׁהַיֵּצֶר מְסִיתוֹ שֶׁעַל יְדֵי זֶה יַפְסִיד כו' וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ מַפְסִיד בָּזֶה מְאוּמָה כְּלָל וּכְלָל (וְהַרֵי זֶה דּוּגְמַת מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בַּנִּסָּיוֹן דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם) – הֲרֵי הוּא רוֹאֶה בָּזֶה שֶׁיֵּשׁ מַה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְכָכָה לְפִי עֵרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ וְיִגִיעָתוֹ בַּהֲסָרַת הַהֶעְלֵמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים וּבְתוֹרָה וַעֲבוֹדָה כו' יַעֲלֶה מַעְלָה מַעְלָה וְיִרְאֶה וְיִרְגִּישׁ בְּחִינַת גִּילּוּי אוֹר עֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע כו'.

ד"ה וידעת היום – מאסקווא, נז

9) אָבוֹת פֶּרֶק ב מִשְׁנָה יג: "הֱוֵי זָהִיר בְּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה, וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא".

בְּרָכוֹת פֶּרֶק ד מִשְׁנָה ד: "הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ קֶבַע, אֵין תְּפִלָּתוֹ תַּחֲנוּנִים". וּבַגְּמָרָא שָׁם: "מַאי קֶבַע? אָמַר רַב יַעֲקֹב בַּר אִדִּי אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: כֹּל שֶׁתְּפִלָּתוֹ דּוֹמָה עָלָיו כְּמַשּׂוֹי".

10) רְאֵה שֻׁלְחָן עָרוּךְ אֲדֹמוֹ"ר הַזָּקֵן הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה פֶּרֶק ג סָעִיף ב.

11) בְּהִתְרַכְּזוּת.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"זכור ה' מה היה לנו, הביטה וראה את חרפתנו"[1].

הנביא ירמיהו שמוכיח את בני ישראל ומבכה את צרות הגלות היהודית פונה אל ה' ברוך־הוא, בשם כלל ישראל: זכור ה' מה נהיה מאתנו, הבט וראה את הבושה שלנו.

ר' יוסי אומר[2] שה' ברוך־הוא אומר לבני ישראל הבוכים ומתלוננים בילדה מעומק הלב "זכור ה' גו'": "עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור"[3] — עמי, זכור איזו תוכנית השמדה רצה בלק מלך מואב לבצע בכם, ומה ענה לו בלעם בן בעור.

לזעקה הנואשת עד לב השמים, על הגלות היהודית, "זכור ה' מה היה לנו גו'" — עונה ה' ברוך־הוא: אילו אתם, עמי בני ישראל, הייתם מקיימים את ה"עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור" — אזי אתם, עמי בני ישראל, הייתם חוסכים את הזעקה, הילדה והקריאה "זכור ה' מה היה לנו וגו'", כפי שהזוהר אומר.

1) איכה ה, א.

2) בזוהר, חלק ג קיב ע"א־ב.

3) מיכה ו, ה.

בני ישראל, עליכם לזכור שכל הזמן, כאשר הייתם מאוחדים עם ה', אזי ה' שמר אתכם כפי שאב מאוחד עם בנו ושומר ומגן עליו, אבל כאשר מתרחקים מה' ומתורה ומצוות, אזי נענשים קשה מאוד חס ושלום ומתלוננים על המצב היהודי בזעקה קורעת־לב, עד לב השמים, "זכור ה' מה היה לנו, הביטה וראה את חרפתנו".

בין התורות שאדמו"ר הזקן, בעל התניא והשולחן־ערוך, הביא בבואו בפעם הראשונה ממעזריטש, היו שני פירושי תורה שונים על הפסוק "זכור ה' מה היה לנו, הביטה וראה את חרפתנו".

מורנו הבעל־שם־טוב נשמתו־עדן אמר את שתי התורות השונות על אותו פסוק, "זכור ה' וגו'", בשתי מסיבות שונות בזמנים שונים בהקדמה אחת שווה.

בהקדמה הכללית עמד הבעל־שם־טוב על הקדושה שבלידת גוף יהודי, ללא חילוק אם זכר או נקבה. הבעל־שם־טוב ביאר בהרחבה רבה והסביר בבהירות ובמדויק את האהבה האלקית הקדושה של ה' ברוך־הוא לבני ישראל.

אהבתו של ה' ברוך־הוא לבני ישראל, אינה רק לנשמה היהודית, אלא גם לגוף היהודי, והאהבה האלקית היא לכל היהודים מלידה ללא חילוק, מגאון הגאונים עד הפשוט שבפשוטים. את גאון הגאונים אין ה' ברוך־הוא אוהב יותר מאשר את הפשוט שבפשוטים. ואת היהודי הפשוט שבפשוטים, אין ה' ברוך הוא אוהב פחות, חס ושלום, מאשר את גאון הגאונים.

בשיחה נרחבת מבאר הבעל־שם־טוב את טענתו, שהאהבה האלקית היא לעצם המהות של היהודי והיהדות. גאון ופשוט הם שני שמות מושגים של תארים, ידען ולא ידען. ידען ולא ידען הם מושגים השייכים רק לכוחות הגלויים, אבל בעצם מהות היהודי והיהדות, כולם שוים. כל בני ישראל הם משם מ"ה דאצילות, כמו שכתוב במאמר "פתח אליהו"[4] ששם מ"ה "איהו אורח אצילות".

הבעל־שם־טוב מוכיח בהוכחות[5] חזקות של טהרת המשפחה, מילה ופיקוח נפשות, שכל בני ישראל אהובים בהשוואה אצל הקב"ה.

בהיות הבעל־שם־טוב במסיבה של גאונים גדולים שהתפלפלו הרבה באמירת חידושי תורה, והבעל־שם־טוב ראה שהם, בפנימיותם, מאוד מצאו חן בעיני עצמם, מתוך סיפוק רב מחידושי התורה שלהם, אמר הבעל־שם־טוב לאחר ההקדמה דלעיל, את התורה "זכור ה' מה היה לנו" — זכור ה' מה נהיה מה"מ"ה" שבנשמה, "הביטה וראה את חרפתנו" — התבונן וגרום לנו לראות את הבושה הפרטית שלנו.

בהזדמנות אחרת, בישוב של יהודים פשוטים שהיתה להם מסירות־נפש לפדיון שבויים מצד אהבת ישראל, אמר הבעל־שם־טוב לתלמידיו — "זכור ה' מה היה לנו" — זכור ה' מה נהיה על־ידי ה"מ"ה" שבנשמה שלהם, "הביטה וגו'" — התבונן איך הם מחרפים את נפשם למען אהבת ישראל.

קיצור. מבאר את מאמר הזוהר שה' אומר לבני ישראל, שכאשר מסורים לתורה ומצוות וזוכרים שה' הציל את בני ישראל מבלק ובלעם, אזי חוסכים את זעקת "זכור ה' מה היה לנו". הקדמת הבעל־שם־טוב לשני הפירושים השונים, בשני זמנים שונים ובשתי הזדמנויות שונות, של הפסוק "זכור ה' מה היה לנו, הביטה וראה את חרפתנו".

---

4) הקדמת הזוהר.

5) ראה לקוטי שיחות חלק יז ע' 473 ביאור נקיטת שלוש דוגמאות אלו.

ב.

הבעל־שם־טוב בהקדמתו לביאור הפסוק "זכור ה' מה היה לנו וגו'", מסביר את האהבה האלקית הקדושה, הגדולה, לגוף היהודי הכשר הנולד על־פי דיני וטהרת התורה הקדושה ומתחנך בחינוך הכשר, שגוף כשר שכזה ראוי להיות כלי לנשמה שהיא "חלק אלקה ממעל". ובגלל הקדושה הגדולה של הנשמה היא נקראת בשם "מ"ה", שמשמעו ביטול, התמסרות לאלקות.

משה רבינו אומר[6] על אחיו אהרן הכהן "ואהרן מה הוא כי תלינו עליו". אהרן הוא מ"ה, ואיזו אחיזה יש לכם, קורח ועדתו, במחלוקת עליו?

אהרן הכהן היה אדם הבטל במסירות למידות טובות. כידוע על־פי חז"ל[7], אהרן הכהן היה רודף השלום במסירת־נפש הגדולה ביותר. הוא התמסר לחלוטין לעבודה של עשיית אחדות ושלום בישראל. גם על עצמו ועל אחיו אהרן הכהן, אומר משה רבינו[8] "ונחנו מ"ה" — אנחנו מ"ה, ביטול, מסורים. משה רבינו מסר את נפשו על התורה, על בני ישראל ועל יהדות.

הנשמה היהודית והמסירת־נפש האלקית על התורה ועל היהדות נקראים בשם מ"ה. מ"ה זה ישנו בכל ישראל ללא חילוק בין גאון שבגאונים לפשוט שבפשוטים. כל העבודות, הן בלימוד התורה, הן בקיום המצוות ומעשים טובים, מחזקות ומגלות את המ"ה, שהמ"ה מאיר את הגוף היהודי, כך ש"חכמת אדם" — בתורה ומצוות ועבודת אדם במעשים טובים — "תאיר פניו"[9]. ולהיפך — העדר העבודה גורם כיסוי והסתר גדול על המ"ה שבנשמה.

זהו התוכן של שני הפירושים השונים שפירש הבעל־שם־טוב את הפסוק "זכור ה' מה היה לנו וגו'": במסיבה של גדולי התורה, שבגלל חידושי התורה הגדולים והעמוקים שהם מחדשים, היה המ"ה שבנשמתם צריך להאיר לא רק את פניהם, אלא באמת להאיר גם את העולם, אבל בגלל גסות הרוח הפנימית שהיתה להם מחידושי התורה שלהם,

— כפי שחז"ל אומרים[10] על אחד מגדולי התורה הגדולים ביותר, שתלמידי החכמים הגדולים ביותר נחשבו לעומת גדולתו בתורה כעשבי השדה בלבד, על התלמיד־חכם הגדול הזה אומרים חז"ל[11] "גסות הרוח שבו טרדתו מן העולם" —

זהו שהבעל־שם־טוב מפרש "זכור ה' מה היה לנו" — זכור ה' מה נהיה מהמ"ה, שבמקום שהמ"ה שבנשמתם של מחדשי חידושי התורה היה צריך להיות מואר ולהאיר, נוסף לכך שחידושי התורה אינם מאירים בזהירות והידור של יראת שמים ובהנהגה של מידות טובות, הם גם עיוורים כלפי עצמם, כמאמר[12] "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו":

את הנגעים האישיים — לא זו בלבד שעושים את עצמם כלא רואים אותם, אלא אכן לא רואים אותם, כי האהבה העצמית והיוקר העצמי שהאדם אוהב את עצמו ויקר בעיני עצמו, מכשירים ומטהרים את כל הנגעים. כפי שאנו שומעים לעיתים קרובות מאנשים גדולי התורה המהפכים בזכות עצמם בדברי שטות של אהבת ויוקר עצמם, כך שזו חרפה אפילו לפשוט שבפשוטים, והם כה עיוורים מלראות את החסרונות האישיים.

---

6) קורח טז, יא.
7) פרקי אבות פרק א, משנה יב.
8) בשלח טז, ז־ח.
9) קהלת ח, א.
10) סנהדרין קב, ע"א.
11) שם קא, ע"ב.
12) נגעים פרק ב משנה ה. מאירי על פרקי אבות, פרק א משנה ז. לקוטי שיחות חלק כח, ע' 25 הערה 13.

על הזולת הם מקפידים מאוד, כך שחסרון קטן ביותר, הן בידיעת התורה והן במידות הוא גדול מאוד אצלם, אך את החסרונות האישיים הם אינם רואים.

באמת, החסרון הקטן ביותר אצל בן־תורה בכלל, ואצל גדול בתורה בפרט, הוא הרבה יותר גרוע מהחסרון הגדול ביותר אצל אדם רגיל ופשוט[13]. כמו, למשל, כתם על בגד משי הוא נזק יותר גדול מאשר כתם על בגד רגיל.

אמת, החסרון הקטן ביותר אצל בן תורה בכלל ואצל גדול בתורה בפרט[14], מלבד הנזק האישי של בעל החסרון עצמו, זהו גרם־נזק לרבים והוא, חס־ושלום, בכלל המחטיא את הרבים. בן־תורה בכלל וגדול בתורה בפרט נושאים אחריות גדולה לא רק לעצמם, אלא גם לרבים הצריכים ללמוד מבן־תורה בכלל ומגדול בתורה בפרט.

זהו שהבעל־שם־טוב מפרש:

"הביטה" — הסתכל — "וראה" — ועשה אותנו רואים, הסר מאיתנו את העיוורון, שנראה בעצמנו — "את חרפתנו", את הבושה שהחסרונות גורמים לבני וגדולי התורה שאינם עוסקים בעבודה של יראת־שמים ותיקון המידות על־ידי דרכי החסידות.

בפירוש השני של הפסוק "זכור ה' מה היה לנו", מבאר הבעל־שם־טוב את ההתעלות הגדולה של המ"ה שבנשמה שנעשית אצל היהודי הפשוט שבפשוטים, על־ידי מסירות נפש על המידה הטובה של אהבת ישראל.

באחת התורות אומר הבעל־שם־טוב לחבריא קדישא, שעל־ידי העבודה של מסירות־נפש על אהבת ישראל זוכים לגילוי המ"ה שבנשמה, יותר מאשר על־ידי העבודה של ההשגה העמוקה ביותר באלקות.

הבעל־שם־טוב מוביל את החבריא קדישא לישוב יהודי קטן ועני, שהיהודים העניים שבו נתנו את כל מה שהיה להם לפדיון־שבויים של עובר־אורח שלא ידעו מיהו, רק מכוח המידה הטובה של אהבת ישראל.

קיצור. מבאר שרק גוף כשר על־פי תורה הוא כלי ראוי ל"חלק אלקה ממעל", מ"ה שבנשמה. מ"ה הוא ביטול, התמסרות לאלקות, תורה ויהדות. תולעת הגאווה גוזלת את אור חידושי התורה של גדולי התורה, האהבה והיוקר שלהם לעצמם מעוורת, כך שלא רואים את החסרונות האישיים. מבאר שהחסרון הקטן ביותר של בן־תורה הוא גדול ונושא אחריות. הבעל־שם־טוב מראה לחבריא קדישא במוחש את אור המ"ה שבנשמה אצל אנשים פשוטים הזוכים לכך על־ידי מסירות־נפש על המידה הטובה של אהבת ישראל.

זכור ד' מה היה לנו, [מנחם־אב ה'תש"ה]

13) לקוטי תורה, בלק עד, ע"ב.

14) יומא פו ע"א.

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

א. בחינוכי הפרטי, הורה לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק – בשנת תרנ"ג – ללמוד את ה'הגדה' עם פירוש 'אזולאי'. בשנת תרנ"ד הורה לי ללמוד את ה'הגדה' עם פירוש 'שער השמים' של השל"ה.

הרב אזולאי מסביר את תוכן עניין ארבע הקושיות כנגד ארבעת הבנים וכנגד ארבעה העולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשיה. "חכם" הוא צדיק, "רשע" הכוונה לרשע שנעשה בעל־תשובה. עניינו של

בעל־תשובה הוא, שהתוקף שהיה לו ב'לעומת־זה' שלא להתפעל מהתורה, הנה אחרי שהוא עושה תשובה, יש לו אותו תוקף חזק שלא להתפעל מהנחות העולם ומהלועגים ממנו.

"תם - מה זאת", ו"שאינו יודע לשאול - את פתח לו", שעל־ידי שעושים לו פתח, נעשה ל"יודע". "קדש ורחץ" מפרש ה'אזולאי' - כנגד בעל־תשובה וצדיק. פירוש ה'אזולאי' בכלל, הוא בדרך ואותיות המוסר, ואילו פירוש 'שער השמים' הוא יותר על־פי מחקר וקבלה.

בשנת תרנ"ד חזרתי בפני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק על שני הפירושים האמורים, ואמר לי, שהעניין של "קדש ורחץ" וכו' הוא על־דרך מה שאנו מוצאים בגמרא סימנים על הלכות. הסימן משמש לשני דברים: ראשית - לזכרון, בו אינם נוגעים קדימה ואיחור. בהלכות תלמוד תורה[25], כשהוא מדבר על עניין הזכרון, שיש לזכור מה שלומדים, אין הוא מציין שיש לזכור את הקדימה והאיחור, רק שיש לדעת את כל הפרטים שבהלכות. שנית - הסימן בא בגלל הסדר של קדימה ואיחור, שזה על־דרך חכמה ובינה, שכל הפרטים באים מהבינה, ומאידך יכולות להיות סברות סותרות, שהרי כוח הבינה לוקח את המושכל מכוח החכמה, וישנם בכך הרבה פרטים, וכל פרט יכול להיות בכמה אופנים, וכל אופן בכמה עניינים, וכל ענין בכמה ביאורים והסברים, וישנם גם כמה משלים ודוגמאות. הרי שמצד הבינה, יכול להיות שיחליף אופן זה של פרט מסויים בפרט אחר, או ביאור של עניין מסויים על ענין אחר. ולשם כך זקוקים לנקודת החכמה, השומרת שכל ענין של השגה דבינה, יבוא במקומו ויהיה בו קדימה ואיחור. כך גם ב"קדש ורחץ" וכו', זה הסימן של כל ה'הגדה' בקדימה ואיחור.

ב. מהו ההבדל בין חמץ למצה. ההבדל הוא בין אות ח' לאות ה', מצה היא בה', והאות ה' יש בה נקודת הלובן, לא נקודת ההפסק, כי־אם נקודת הלובן, שמטעם זה לוקחים תינוק לא חכם ולא טיפש, שכן תינוק אינו מבחין בהפסק, תינוק מבחין בלובן הגוויל שבין האותיות - וזאת מצד שורש הנשמה למעלה - וזהו "קדש ורחץ", כדי לגלות את הנקודה. כל המפרשים מסכימים, שה'הגדה' חוברה בדרך רמז ונקודה. הרי ישנם פשט, רמז, דרוש וסוד, אך ב'הגדה' גם הפשט הוא בבחינת רמז ובבחינת נקודה.

ג. הא לחמא עניא וכו' כל דצריך ייתי ויפסח.

לכאורה, צריך להבין, הרי "הפסח אינו נאכל אלא למנויו", אם־כן כיצד יכולים לומר "כל דצריך ייתי ויפסח", אם אין הוא נמנה על הפסח?

הרמב"ם[26] מפרש, שמשנה זו נאמרה בגלות בבל, שהייתה תיקון לחורבן בית ראשון, שבא בגין עיוות הדין בענייני צדקה, ככתוב[27] "כספך הי' לסיגים וגו' וריב אלמנה לא יבוא אליהם", הנה על כך הוא אומר כאן "כל דכפין ייתי ויאכל, כל דצריך ייתי ויפסח", כלומר רק את הזכר לפסח, שכן כשהיו בגלות בבל הרי לא היה שייך שם קרבן פסח, רק זכר לפסח. "השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל" - גלות בבל היא הרי לזמן קצר, ובני ישראל קיוו בכל חג פסח שהם ייגאלו מהגלות.

זהו פירוש הרמב"ם, אך עדיין לא מתורץ כפל הלשון "השתא הכא וכו', השתא עבדין לשנה הבאה בני חורין".

אלא, העניין על פי חסידות הוא, "לחמא עניא" - מדות, "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא" - ה"לחמא עניא" - מדות - אכל את "אבהתנא", מוחין, מצד מצב הגלות "בארעא דמצרים"[28], "כל דכפין ייתי וייכול" - השגה, "כל דצריך ייתי ויפסח" - מי שבהשגה בלבד אינו יכול להסתדר - "ייתי ויפסח", יראו לו איך לדלג, "השתא הכא" כו' - כנזכר לעיל, "השתא עבדין, לשנה הבאה בני חורין", שכן בבית שני למרות שהיו אז בבית, אך הבית לא היה אותו בית שהיה בעבר, שהרי בבית שני חסרו חמשה דברים[29], והיה זה רק שהיו "בני חורין" מהגלות.

ד. מה נשתנה.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' נהג, שאחרי שכל הבנים והנכדים שאלו את הקושיות, היה אומר בעצמו "מה נשתנה" וההתחלה היתה: סבא, אשאל אותך ארבע הקושיות וכו', שכן הוא לא רצה לוותר על הזכות שהוא היה שואל ארבעת הקושיות מסבו הוד כ"ק רבינו הזקן.

אצל הוד כ"ק רבינו הזקן היו שואלים את ארבעת הקושיות הילדים והנכדים. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' האריך ימים לפי ערך, שבעים ושש שנים וחצי. וגם בשנותיו האחרונות היה נוהג

25) הלכות תלמוד תורה לאדמו"ר הזקן פ"ב.
26) רמב"ם: משנה זו נאמרה בגלות בבל.
27) ישעיה א, כב.
28) ראה שיחת חה"פ, תש"ג (לקו"ד כרך ג' ע' 828 ואילך).
29) ראה יומא כא, ב.

כך. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש גם כן נהג כך, בראשונה היו שואלים את הקושיות הילדים ושני נכדים, ילדי הדודה דבורה לאה, בערקע היה קשיש ממני בשש שנים, ואהרן יוסף ב־4-3 שנים בערך. - אני, מבחינת שנותיי, לא הייתי בערך לשאול את הקושיות אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש. - לאחר מכן היה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שואל בעצמו את הקושיות והיה מתחיל: אבא, אשאל אותך ארבע הקושיות. כך נהג גם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, רק שבשנים המאוחרות היה אומר זאת בלחש.

- גם כ"ק אדמו"ר אמר הקושיות בלחש, אחרי ששאל נכדו רש"ב שי', המעתיק. -

ליל שני דחג הפסח, סדר שני, תש"ד

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ס"ח – תורה ועבודה

ברוך מוויאזין השכיר עצמו לשירות אצל ר' אליהו שלמה הכפרי, שאף הוא קיים משק לחלב ותוצרת חלב בכפר סמוך, והיה זקוק בדיוק שמישהו יעשה עבורו את אותה עבודה שברוך עשה קודם עבור האלמנה. אלא שבמקום להוליך את תוצרת החלב לעיר ואת הסחורה מהעיר לכפר על כתפיו בעצמו, העמיד בעל־הבית לרשותו עבור זה עגלה וסוס.

יומיים בשבוע, יום ראשון ויום רביעי, עָסַק ברוך בעבודתו עבור ר' אליהו שלמה. וּבְיֶתֶר הזמן היה פנוי ללימודים בישיבה.

ברוך היה ממשיך להיות שבע רצון ומלא סיפוק מאורח חייו, ובמיוחד מכך שבעל־הבית שלו היה נראה בעיניו כצדיק נסתר, היות שפגשו לעיתים קרובות לומד תורה ביחידות בהתמדה גדולה.

ברם, ברוך חש שאיפה לדבר שהוא יותר מאשר ללמוד רק גמרא, ליבו שָׁאַף למצוא דרך חדשה בעבודת הבורא.

שאיפתו זו התעוררה אצלו כאשר הגיע לידיו הספר "עבודת הקודש". ספר זה הדליק אצלו את התשוקה למציאת תוכן רוחני יותר וצרוף יותר בעבודת ה'. עם זאת לא מצא בספר זה את הסיפוק המלא לשאיפתו זו, והוא החליט לחפש דרך למימוש חפצו הנפשי העמוק.

לאוזניו הגיעה שמועה כי בבריסק קיימת ישיבה, בהנהגתו והדרכתו של הגאון הצדיק רבי שלמה, שם היה אמור למצוא את אשר אִוְּתָה נפשו, והחל ללכת רגלי לבריסק.

ר' שלמה היה ידוע - לא רק בלמדנותו , אלא גם - בדרכו בעבודת הבורא. בישיבתו למדו שישים תלמידים, כולם בוגרים יותר מברוך - אחדים מהם היו כבר נשואים וסמוכים על שולחן חותנם.

תחילה לא העז ברוך להתוודע לראש הישיבה, ולספר לו כי משכה אותו לכאן הדרך המיוחדת שלו בעבודת הבורא, עליה שמע רבות. ימים מספר התהלך ברוך בישיבה, היכן שנמצא חדר מיוחד מלא ספרים, וספרים כאלו שברוך לא שמע אודותם קודם לכן.

בצימאונו כי רב התמסר ברוך לספרים אלו. היו שם לא רק פירושים על הגמרא, אלא גם

ספרי חקירה, קבלה ומוסר. כך יכול היה ברוך לקבל מושג בעניינים כאלו אשר קודם לכן לא היתה לו שום ידיעה.

שני ספרים הרשימו אותו במיוחד. האחד היה - ספר "המפואר" לר"י בלץ, והשני - ספר "ראשית חכמה", לרבי אליהו די וידאש. ספרים אלו גילו לפניו עולם חדש. מהספר הראשון למד כיצד לכוון ולדקדק במזמורים ובתפילות, בכל מלה ובכל אות שבהם, ולהקפיד שיהיו התפילות בלב טהור ובשפה ברורה, כדי שיהיו ראויות לעלות ולהגיע לכסא הכבוד. מהספר השני למד לעבוד את ה' בקדושה ובטהרה ולזכך את המידות.

הנוהג בישיבת בריסק היה כי כל המעוניין להתקבל אליה חייב להיבחן על־ידי ר' חיים אורי, אחד מראשי הישיבה. ברוך המתין, אפוא, לתורו. תוך כדי תקופת ההמתנה, האזין ברוך לשיעורים שהושמעו בישיבה והספיק להתבונן בסדרים הנהוגים בה. ברם, את מרבית זמנו בילה בחדר שהיה גדוש ארונות ומדפים עמוסי ספרים. מחדר זה לא יכול להיפרד רוב שעות היממה.

היה זה חדר קטן שבו היו שני חלונות, אחד הפונה לחצר והשני - לגינה. ברוך בחר לעצמו את החלון הפונה אל הגינה, והיה יושב לידו שעות רבות רצופות כאשר הוא מתעמק בספר זה או אחר.

פעם אחת כאשר ברוך ישב כדרכו והתעמק בספר "ראשית חכמה", נכנס לחדר הגאון רבי שלמה. ברוך עצמו לא הבחין אפילו שמישהו נכנס לחדר ומעניק לו תשומת לב. לפתע שמע קול הפונה אליו:

- "מי אתה בחור צעיר, ובאיזה ספר שקוע הנך כל־כך"? - דיבר אליו מאן דהו.

ברוך ניתק את עיניו מהספר וראה לפניו את ראש הישיבה, ונחרד. מרוב פחד ויראת כבוד, נעתקו המילים מפיו.

ברוך עסק אז בפרק י"ד של שער היראה בספר האמור, בו נידון עניין היראה. מובא שם מאמר המכילתא על הפסוק "ויאמר משה: זה הדבר אשר ציוה ה' תעשו, וירא אליכם כבוד ה'". אומרים על כך חכמינו ז"ל (מכילתא) : "אמר להם משה לישראל: אותו יצר הרע תעבירו מלבבכם ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשבת לפני המקום. כשם שהוא יחידי בעולם - כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו".

ומסביר ה"ראשית חכמה" את המאמר על־פי הידוע כי יש בליבו של האדם שני "בתים" - "אחד משכן ליצר הטוב ואחד משכן ליצר הרע", ועל־כך הוזהרנו: "לא יהיה בך אל זר - איזהו אל זר שהוא בליבו של אדם? - זה יצר הרע". ולכן "בהיות היצר הרע בבתים - כל עבודה שיעשה האדם [=גם מעשיו הטובים] יש בהם חלק ליצר הרע ואין המקום מתייחד בה". ומשום כך באה עתה האזהרה - "שתהיה עבודתם מיוחדת בלב אחד ולא תהיה שום פנייה בעבודת ה', כי כל פנייה שתהיה בעבודה - נמצא אותה הפנייה סיבת העבודה, והוא חלק אל זר, ואינה מיוחדת לשם יתברך ... ובהשתתפו עם העבודה האלוקית חלק היצר, שהוא אל זר, אין לשם יתברך שום חלק בה, שהקב"ה רוצה שתהיה עבודתו זכה וברה בלב אחד בלי שום עירוב ופסולת".

הדברים האמורים הרשימו מאוד את ברוך, ולכן קלט אך בקושי את דברי הגאון הצדיק אליו.

כאשר התאושש, השיב לראש הישיבה על שאלותיו, מי הוא ובאיזה ספר הוא עוסק.

ר' שלמה לא הוסיף לאמור מאומה ויצא מהחדר. ואילו ברוך עצמו היה נתון כל היום תחת רושם פגישתו עם הגאון, אשר אודותיו שמע כה רבות. ואשר עד אז לא נפגש עימו פנים אל פנים.

בערב ציפתה לברוך הפתעה מרעישה חדשה!

שַׁמָּשׁ הישיבה ר' אברהם שאול, קרא לר' ברוך הצידה, והודיע לו כי ראש הישיבה מזמינו לבוא לחדרו, אך הדבר חייב להישמר בסוד.

ברוך היה נדהם.

כאשר נכנס לחדרו של רבי שלמה - החל הגאון לחקור אותו על ידיעותיו והבנתו בגמרא, פירוש רש"י ותוספות ופירושי הראשונים. הוא בָּחַן אותו במספר מסכתות, וברוך הבחין כי רבי שלמה שבע רצון מידיעותיו.

רבי שלמה החל לשאול את ברוך כיצד הוא מתפרנס. האם הוא מקבל תשלום כלשהו מקופת הישיבה, או שהוא אוכל "ימים" אצל בעלי־בתים, כן התעניין לדעת היכן הוא ישן.

על כך השיב לו ברוך כי הוא מתפרנס מיגיע כפיו והוא לן בבית המדרש הסמוך. באותה הזדמנות הוא אף סיפר לראש הישיבה על מניעי בואו לבריסק, כאשר מגמתו היא לא רק ללמוד תורה כי־אם גם לחפש דרך בעבודת הבורא. עד עתה כבר קיבל על עצמו סיגופים ויסורים שונים. שעות רבות קיים התבודדות בשדה וביער, שם היפנה מבטו השמימה תוך כדי הוזלת דמעות.

הגאון הקשיב בהתעניינות. וברוך המשיך בסיפורו:

"במשך חצי שנה התעניתי על־ידי סיגופים שונים" - אמר ברוך - "אך יחד עם זאת לא פסקתי מללמוד. בישיבתו של ר' שאול באוויאזין הגעתי אל "השולחן השני", למרות שהייתי צעיר התלמידים".

"ברם" - המשיך ברוך להסביר לר' שלמה - "לא חשתי סיפוק בנפשי. ליבי מָשַׁך אותי לדרך חדשה בעבודת ה'. בוויאזין לא מצאתי מרגוע לנשמתי".

וכדי להבהיר זאת בצורה טובה יותר לרבי שלמה, המשיך ברוך לומר:

"נזדמן לידי הספר "מראות אלוקים", וכאשר עיינתי בו נפל עלי פחד. חשתי כי בספר זה מתגלים רזים גדולים, אך לא הצלחתי לגלותם. הדבר ציער אותי. מאידך, חששתי לחדור לסודות אלו, שמא אינני ראוי להם. קיבלתי, אפוא, על עצמי סיגופים חדשים, תעניות ותיקוני חצות. רציתי לטהר על־ידי כך את מחשבותיי מכל שמץ חטא, ולהתעלות לדרגה ראויה להשגת הסודות שבספר".

ברוך המשיך לספר כיצד לא הצליחו כל מאמציו לחדור לרזי הספר. הוא החליט להשיח את דאגתו לפני שניים מחבריו, תלמידי הישיבה, ויחד ניסו להתמודד עם סודות הספר. שלושתם עמלו קשה על תוכנו, אך לא הצליחו לפענחו. שני חבריו עייפו ולא רצו להמשיך ללמוד ספר זה, ואילו חשקו של ברוך להבין את הספר גדל עוד יותר. הוא החליט לחפש לו רב שיכניסהו לפרדס רזי הספר וילמדם אותו.

כאן נדם ברוך, הוא הביט על הגאון כמי שרוצה לבדוק האם לא האריך בדיבורו יתר על המידה.

"המשך נא בסיפורך" - עודדו רבי שלמה בחיוך קורן.

"אז הגיעה לאוזניי שמע הישיבה בבריסק" - המשיך ברוך - "ושמעתי גם אודות רבנו, שמפיו אוכל ללמוד את אשר חפץ ליבי, ונשמתי משתוקקת לדעת. עזבתי את וויאזין והלכתי רגלי ממקום למקום. בדרך חליתי, אך שום דבר לא עיכבני מלהמשיך בדרכי עד אשר הגעתי בעזרת ה' הֵנָּה. עתה הנני תודה לא־ל בישיבת רבנו, ומצפה לשעת הכושר בה אזכה להתחיל ללמוד את דרך רבנו בעבודת הבורא. עם זאת לא מלאני ליבי לגשת ביוזמתי לרבנו, עד שזכיתי בחסדי ה' ונקראתי לבוא אל הקודש פנימה".

אגרות קודש

ב"ה, י"ג אלול, תש"ה

ברוקלין

ידידי הנכבד והנעלה אי"א מו"ה יעקב אליעזר שי'

שלום וברכה!

נהניתי משני מכתביו, מז' מנ"א אלי וממוצש"ק עקב לידידי תלמידי הרב מו"ה מש[ו]לם זלמן שי'.

שמחתי ממה שמנהל מסבות שבת ולומד בכל יום עם בחורים. בטח ישתדל למצא עוד אנשים שיסייעו לו בזה ויוכלו עי"ז להגדיל בעזה"י גם את מספר הילדים במסבות שבת ומספר התלמידים הלומדים.

את מכתבו בהנוגע לעניני הישיבה מסרתי לחתני הרב ר"ש שליט"א גוראר' מנהל ישיבת תומכי תמימים להתדבר עמכם בעניני הישיבה, והשי"ת יהי' בעזרם בגשמיות וברוחניות.

אתענין לדעת אם נמצאו כבר גם נשים ובחורות שתסדרנה מסבות שבת לנערות וכן בתי ספר לנערות "בית רבקה" או "בית שרה" כעין אלו שיסד ה"מרכז לעניני חנוך" באמריקה. בדבר הוראות לסדור זה ובשעת הצורך גם בדבר תמיכה מצומצמת יוכלו לפנות ל"מרכז לעניני חנוך" ע"פ הכתבת דלהלן.

ישלח השי"ת רפואה לזוגתו תחי' ויגדלו את בנם שי' לתורה חופה ומעש"ט מתוך הרחבה בגשם וברוח.

ישלח ה' רפואה למר ברוך שי' מערזעל ויברכהו בגשמיות וברוחניות.

ישלח השי"ת רפואה למרת חוה תחי', ותגדל את בנותי' לתורה חופה ומעש"ט מתוך הרחבה בגשם וברוח.

ימסור פ"ש בשמי לחבריו ותלמידיו שי' יברכם השי"ת בכתיבה וחתימה טובה בגו"ר.

הנני מברך אותו ואת כל משפחתו יחיו בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

הדו"ש ומברכם.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

גם בצדיקים שחושך הגלות אינו מחשיך לגבם כל-כך . . וגם העילוי שנעשה על-ידי בירור וזיכוך נפש הבהמית אינו אצלם בתוקף כל-כך, הרי על-ידי הניסיונות, ובפרט על-ידי ה'מסירת-נפש' בפועל ממש, מתבררים הניצוצות גם שבג' קליפות הטמאות.

ממאמר (א) שבת פרשת עקב ה'תשכ"ז

פרשת עקב

ז יב וְהָיָה | עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים
הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ: יג וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ
שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: יד בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־
הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ:
טו וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם
הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם
בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ: טז וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם
וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס
יז כִּי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי
אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם: יח לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר
תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה
וּלְכָל־מִצְרָיִם: יט הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ
עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ
הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא
מִפְּנֵיהֶם: כ וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בָּם עַד־אֹבֵד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ:
כא לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ
אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא: (לוי) כב וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל
כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:
כג וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה
גְּדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם: כד וְנָתַן מְלָכֵיהֶם בְּיָדֶךָ
וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא־יִתְיַצֵּב
אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם: כה פְּסִילֵי
אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב
עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לְךָ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֵבַת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־
בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ | תְּשַׁקְּצֶנּוּ
וְתַעֵב | תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי־חֵרֶם הוּא: **פ ח** א כָּל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם: ב וְזָכַרְתָּ
אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ
לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר כתיב מצותו
קרי מִצְוֹתָיו אִם־לֹא: ג וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ
אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ
לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה
הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָה יִחְיֶה הָאָדָם:
(ישראל) ד שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא
בָצֵקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה: ה וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ כִּי
כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ:
ו וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו
וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: ז כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־
אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים
בַּבִּקְעָה וּבָהָר: ח אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה
וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ: ט אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא
בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־תֶחְסַר כֹּל בָּהּ
אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב
נְחֹשֶׁת: י וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ' 179)

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ

מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן אֶת בִּרְכַּת "הַזָּן" עַל יְרִידַת הַמָּן. וְתָמוּהַּ, כֵּיצַד אָנוּ מְבָרְכִים נֵסֶּח זֶה עַל לֶחֶם מִן הָאָרֶץ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלֶּחֶם מִן הָאָרֶץ הוּא לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר רַק לְבוּשׁ לְשֹׁרֶשׁ הַמָּזוֹן, שֶׁהוּא 'לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם'. יְהוּדִי מַכִּיר אֶת הָאֱמֶת, שֶׁמְּזוֹנוֹ אֵינֶנּוּ תָּלוּי בַּהֲכָנָתוֹ וּבִמְלַאכְתּוֹ, וַאֲפִלּוּ לֹא בְּלִבּוּשֵׁי הַטֶּבַע בְּתוֹר כְּלִי לִבְרַכַּת ה', אֶלָּא זֶהוּ אַךְ וְרַק 'לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם'.

שני א הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

לִבְלִתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: יב פֶּן־תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים
טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ: יג וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן
וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ יִרְבֶּה:
יד וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
טו הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר | הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ |
שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מָיִם הַמּוֹצִיא
לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ: טז הַמַּאֲכִלְךָ מָן
בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ
וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ: יז וְאָמַרְתָּ
בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל
הַזֶּה: יח וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן
לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם הַזֶּה: פ יט וְהָיָה
אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ
לָהֶם הֵעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן:
כ כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֹּאבֵדוּן
עֵקֶב לֹא תִשְׁמָעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ
ט א שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־הַיַּרְדֵּן
לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים
גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם: ב עַם־גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי
עֲנָקִים אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי
יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק: ג וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא
יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם
וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש טז עמ׳ קז)

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ

נוֹהֲגִים כָּאן, שֶׁסָּמוּךְ לְסִיּוּם הַהִתְוַעֲדוּת מַכְרִיזִים שֶׁכָּל אֵלּוּ שֶׁאָכְלוּ כְּשֵׁעוּר, בֶּטַח יְבָרְכוּ אֶת הַבְּרָכָה שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בָּהּ. וְכִמְדֻמֶּה שֶׁמּוּבָא בִּסְפָרִים, שֶׁהָרַמְ״א וּגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל נָהֲגוּ לְהַכְרִיז בִּכְגוֹן דָּא [כָּתַב בְּסֵפֶר ׳שְׁאֵילַת שָׁלוֹם׳ לִשְׁאֵילְתּוֹת: ״הַמּוֹן הָעָם מְקַלִּים . . גַּם מִקְּצָת בַּעֲלֵי תּוֹרָה וּיִרְאֵי ה׳ נִכְשָׁלִים . . וּמִצְוָה עַל כָּל אֶחָד מֵהַמְסֻבִּין לִהְיוֹת כְּזָרִיז וּמַזְכִּיר לַחֲבֵרוֹ טֶרֶם יִשְׁכַּח וְיֵלֵךְ לוֹ״].

שלישי ד אַל־תֹּאמַר בִּלְבָבֶךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֹתָם | מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי יְהוָה
לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ: ה לֹא בְצִדְקָתְךָ
וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצָם כִּי
בְּרִשְׁעַת | הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם
מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן הָקִים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:
ו וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־
קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה: ז זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־
הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן־הַיּוֹם
אֲשֶׁר־יָצָאתָ | מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־
הַמָּקוֹם הַזֶּה מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה:
ח וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה וַיִּתְאַנַּף יְהוָה
בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם: ט בַּעֲלֹתִי הָהָרָה לָקַחַת
לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה
עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי: י וַיִּתֵּן
יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לוּחֹת הָאֲבָנִים כְּתֻבִים
בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וַעֲלֵיהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם
הַקָּהָל: יא וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים
לֻחוֹת הַבְּרִית: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד
מַהֵר מִזֶּה כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
מִמִּצְרָיִם סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ
לָהֶם מַסֵּכָה: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר רָאִיתִי
אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא:
יד הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה אֶת־שְׁמָם
מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי־עָצוּם וָרָב

מִמֶּנּוּ: טו וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ
וּשְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדָי: טז וָאֶרְא וְהִנֵּה
חֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֵגֶל
מַסֵּכָה סַרְתֶּם מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
אֶתְכֶם: יז וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל
שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם: יח וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי
יְהוָה כָּרִאשֹׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל
כָּל־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ: יט כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף
וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד
אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא:
כ וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ
וָאֶתְפַּלֵּל גַּם־בְּעַד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא: כא וְאֶת־
חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לָקַחְתִּי
וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ | בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב
עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־
הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן־הָהָר: כב וּבְתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה
וּבְקִבְרֹת הַתַּאֲוָה מַקְצִפִים הֱיִיתֶם אֶת־יְהוָה:
כג וּבְשָׁלֹחַ יְהוָה אֶתְכֶם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר
עֲלוּ וִרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַתַּמְרוּ
אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא
שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ: כד מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה
מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם: כה וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה אֵת
אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר
הִתְנַפָּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם:
כו וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה אַל־
תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ
אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה: כז זְכֹר
לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן
אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ:
כח פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי
יְכֹלֶת יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דִּבֶּר
לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם
בַּמִּדְבָּר: כט וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 183)

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ

"צְרִיכִים אָנוּ לְהַזְכִּיר (בְּ'בוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם') מַלְכוּת שָׁמַיִם וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ . . וְאֵין נִגְאָלִין עַד שֶׁיִּתְוַדּוּ וְיִתְבְּעוּ שְׁלָשְׁתָּן" (בית יוסף). הֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לִתְבֹּעַ אֶת הַגְּאוּלָה, וּתְבִיעָה זוֹ מְקֻרֶבֶת אוֹתָהּ, כִּי "אֲפִלּוּ אֵין בְּיַד יִשְׂרָאֵל אֶלָּא הַקָּווּי, כְּדַאי הֵם לַגְּאֻלָּה בִּשְׂכַר הַקָּווּי". וְכָתַב הַחִיד"א: "אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַּצְמִיחַ . . (וְכִי תֵּימָא שֶׁאֵין לָנוּ זְכוּת, מִכָּל־מָקוֹם תַּצְמִיחַ) כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ".

רביעי **י** א בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־לְךָ
שְׁנֵי־לוּחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה
וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ: ב וְאֶכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן: ג וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי
שִׁטִּים וָאֶפְסֶל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים
וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת בְּיָדִי: ד וַיִּכְתֹּב
עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן אֶת עֲשֶׂרֶת
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי: ה וָאֵפֶן
וָאֵרֵד מִן־הָהָר וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה: ו וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם
מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ
תַּחְתָּיו: ז מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה
יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי־מָיִם: ח בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל
יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ
עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ט עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק
וְנַחֲלָה עִם־אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ: י וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים
הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־אָבָה יְהוָה

הַשְׁחִיתֶךָ: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ׳ 576)

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ

״כִּי־אִם לְיָדְךָ הַמְלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה״. יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הָוָי׳. מְלֵאָה — שְׁלֵמוּת הַמְקַבֵּל, מַלְכוּת. פְּתוּחָה — מַשְׁפִּיעַ, ז״א. קְדוֹשָׁה - חָכְמָה. רְחָבָה — בִּינָה.

חמישי יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: יג לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ: יד הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ: טו רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה: טז וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד: יז כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: יח עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: יט וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: כ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: כא הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ: כב בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: **יא** א וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיָּמִים: ב וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי | לֹא אֶת־בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֶת־מוּסַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גָּדְלוֹ אֶת־יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה: ג וְאֶת־אֹתֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וּלְכָל־אַרְצוֹ: ד וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ה וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה: ו וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל: ז כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְמַעַן תֶּחֱזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: ט וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשנ״ב א עמ׳ 9)

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ

״כְּמוֹ שֶׁבֵּרַךְ אֶת אֲבוֹתֵינוּ . . בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל״. כֹּל - רוֹמֵז לַחֲמִשָּׁה הַסְפִּירוֹת מֶחֱסֶד עַד הוֹד (הַכּוֹלְלוֹת אֶת כָּל הַסְפִּירוֹת), כְּפִי שֶׁהֵן בִּשְׁלֵמוּת, כָּל אַחַת כְּלוּלָה מֵעֶשֶׂר, בְּגִימַטְרִיָּא כ״ל (50). בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל - שְׁלֵמוּת זוֹ נִמְשֶׁכֶת בְּכָל שִׁלְשֶׁת הַקָּוִים (בַּכֹּל אַבְרָהָם, מִכֹּל יִצְחָק, כֹּל יַעֲקֹב), הַכּוֹלְלִים אֶת כָּל הַפְּרָטִים. וְכָל יְהוּדִי מְקַבֵּל שְׁלֵמוּת זוֹ („כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ״), כִּי הוּא יוֹרֵשׁ שֶׁל הָאָבוֹת וְיֵשׁ בּוֹ אֶת בְּחִינוֹתֵיהֶם.

שישי יא כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק: יא וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה־מָּיִם: יב אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: ס יג וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם

לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־
לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: יד וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם
בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ
וְיִצְהָרֶךָ: טו וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ
וְשָׂבָעְתָּ: טז הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם
וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם: יז וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה
נֹתֵן לָכֶם: יח וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם
וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם
וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: יט וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם
אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ
בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: כ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת
בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: כא לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי
בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם
לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ' 67)

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ

"מִצְוַת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְבָרֵךְ אֶת ה' אַחַר אֲכִילַת מָזוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה'" ('שולחן ערוך' אדמו"ר הזקן). וְיֵשׁ לְדַיֵּק, לְשֵׁם מַה מוֹסִיף "לְבָרֵךְ אֶת ה'" (וברמב"ם ליתא). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה כָּתְבוּ רִאשׁוֹנִים "וּבֵרַכְתָּ אֶת, לְרַבּוֹת בַּעַל הַבַּיִת" (וּמִטַּעַם זֶה אוֹרַח מְבָרֵךְ, כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ לְבַעַל הַבַּיִת). לָכֵן כָּתַב אֶת ה', שֶׁלֹּא נַחְשַׁב שֶׁ"מִצְוַת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה" כּוֹלֶלֶת גַּם בִּרְכַּת בַּעַל הַבַּיִת.

שביעי כב כִּי אִם־שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו
וּלְדָבְקָה־בוֹ: כג וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים
מִכֶּם: כד כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ
לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־
פְּרָת וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם: כה לֹא־
יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם פַּחְדְּכֶם וּמוֹרָאֲכֶם יִתֵּן
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ־
בָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: ססס

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וַיַּצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרֵךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם ג עמ' 158)

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ

הֶחָסִיד הַנּוֹדָע רַבִּי הִלֵּל מִפָּאֲרִיטְשׁ הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ מִלּוֹמַר "עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל" לִפְנֵי בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְהִשְׁתַּדֵּל תָּמִיד לִמְצוֹא יוֹמָא דִּפַגְרָא אוֹ אוֹרֵחַ חָשׁוּב כְּדֵי לוֹמַר "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת". כַּאֲשֶׁר לֹא הִצְלִיחַ לִמְצוֹא שׁוּם אֲמַתְּלָא, הָיָה אוֹמֵר: הַיּוֹם יֵשׁ לָנוּ אוֹרֵחַ חָשׁוּב – "עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל", וְלִכְבוֹדוֹ צְרִיכִים לוֹמַר "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת"!

מפטיר כב כִּי אִם־שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו
וּלְדָבְקָה־בוֹ: כג וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים
מִכֶּם: כד כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ
לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־
פְּרָת וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם: כה לֹא־
יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם פַּחְדְּכֶם וּמוֹרָאֲכֶם יִתֵּן
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ־
בָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: ססס

קי"א פסוקים, יעל"א סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

יד) **וַתֹּאמֶר צִיּוֹן,** הִזְכִּיר אֶת צִיּוֹן לְפִי שֶׁהִיא רֹאשׁ מַמְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל, וּכְאִלּוּ הָעִיר מִתְאוֹנֶנֶת עַל בָּנֶיהָ שֶׁגָּלוּ מִמֶּנָּה. **עֲזָבַנִי ה',** לְסִבַּת אֹרֶךְ הַגָּלוּת הָיְתָה סְבוּרָה לוֹמַר כָּךְ. **טו) עוֹלָה,** בְּנֵה הַקָּטָן. וְהוּא מִלְּשׁוֹן "עוֹלֵל וְיוֹנֵק" (ירמיה מד.ז). **מְרַחֵם בֶּן בִּטְנָהּ,** הַאִם תִּשְׁכַּח לְרַחֵם עָלָיו וְלִדְאֹג לִצְרָכָיו. **גַּם אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה וגו',** אֲפִלּוּ אִם יֵשׁ מְעַט נָשִׁים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִדַּת אַכְזָרִיּוּת וְתִשְׁכַּחְנָה אֶת בְּנֵיהֶן, אֲבָל אֲנִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ. **טז) הֵן עַל כַּפַּיִם חֲקוֹתִיךְ,** חֲרִי אַתְּ זְכוּרָה לְפָנַי כְּאִלּוּ חֲקַקְתִּיךְ עַל כַּפַּי. **חוֹמוֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָמִיד,** חֲרִי חוֹמוֹתַיִךְ מְמוּלִי תָּמִיד לְזֹכֶר בָּהֶם לְבוֹנְנָם. **יז) מְהֲרוּ בָנָיִךְ,** יְמַהֲרוּ בָּנַיִךְ לָשׁוּב. **מְהֲרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ,** הַמְּהָרְסִים וְהַמַּחֲרִיבִים אוֹתָךְ יֵצְאוּ מִמֵּךְ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ בָךְ עוֹד רְשָׁעִים וּפוֹשְׁעִים שֶׁהֵם הָיוּ הַסִּבָּה לַהֲרִיסָה וְלַחֲרָבָן. **יח) כַּעֲדִי תִלְבָּשִׁי,** תִּתְפָּאֲרִי בָּהֶם כְּמוֹ בְּמַלְבּוּשׁ שֶׁל קִשּׁוּט. **וּתְקַשְּׁרִים כַּכַּלָּה,**

עטרת מרים

יד **וַתֹּאמֶר** צִיּוֹן לְעַצְמָהּ **עֲזָבַנִי יְהוָה** וְגַם נִדְמֶה לִי כְּאִלּוּ **וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי:** **טו** וְאוֹמְרִים לָהּ לֹא כֵן הוּא **הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ** עוֹלָל שֶׁלָּהּ, **וְכִי תַקְשֶׁה** לִבָּהּ **מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ** אַף אִם יִתָּכֵן בְּשׁוּם פַּעַם שֶׁ **גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה** בְּכָל זֹאת **וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ:** **טז הֵן עַל־כַּפַּיִם חֲקוֹתִיךְ** אַתְּ חֲקוּקָה לְזִכְרוֹ תָּמִיד **חוֹמֹתַיִךְ** הַחֲרוּסוֹת **נֶגְדִּי תָמִיד:** **יז מְהֲרוּ** יְמַהֲרוּ **בָנָיִךְ** לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה אָז **מְהֲרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ** הֵם הַפּוֹשְׁעִים שֶׁסִּבְּבוּ הַהֲרִיסָה וְהַחוּרְבָּן **מִמֵּךְ** מִגְּבוּלֵךְ **יֵצֵאוּ** וְלֹא יִהְיוּ בָךְ עוֹד: **יח** כְּאִלּוּ לְצִיּוֹן יֹאמַר **שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם** בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם **נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה תִּתְפָּאֵר בָּהֶם כִּי כֻלָּם כַּעֲדִי** כְּתַכְשִׁיט יָפֶה **תִּלְבָּשִׁי וּתְקַשְּׁרִים** וְתִקְשְׁרִי אוֹתָם **עָלַיִךְ בְּקֶשֶׁר** אֲמִיץ **כַּכַּלָּה** הַשּׁוֹמֶרֶת הָעֲדִי שֶׁנָּתַן לָהּ הֶחָתָן

הפטרה לפרשת עקב לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק מט־נא

מט יד **וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְהוָה וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי:** טו **הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ:** טז **הֵן עַל־כַּפַּיִם חֲקוֹתִיךְ חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָמִיד:** יז **מְהֲרוּ בָנָיִךְ מְהֲרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ:** יח **שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם**

עטרת מרים

לְשֵׁם קְדוּשִׁין: **יט** כִּי דַּאֲגַת חָרְבֹתֶיךָ וְשַׁמְּמֹתֶיךָ וְאֶרֶץ הֲרִסָתֶךָ לֹא תִדְאַגִי עוֹד כִּי **עַתָּה** יִהְיוּ כֻּלָּן מְיוּשָׁבוֹת עַד **תֵּצְרִי** שֶׁתִּהְיֶה צָרָה וּדְחוּקָה **מִיּוֹשֵׁב** מֵרוֹב יוֹשְׁבֶיהָ **וְרָחֲקוּ** בִּקְצָה הָאָרֶץ **מְבַלְּעֶיךָ** הַמְּשַׁחִיתִים אוֹתָךְ: **כ עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנֶיךָ בְּנֵי שִׁכְּלֶיךָ** הַבָּנִים שֶׁהָיִית שַׁכּוּלָה מֵהֶם **צַר לִי הַמָּקוֹם** מֵרוֹב הָעָם **גְּשָׁה** הִתְקָרֵב לִי אֵלַי **וְאֵשֵׁבָה** שֶׁאוּכַל לְשֶׁבֶת: **כא וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי אֶת־אֵלֶּה** מֵהֵיכָן בָּאוּ עִם רַב כָּזֶה, הֲלֹא זֶה יָמִים רַבִּים **וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה** יְחִידָה **גֹּלָה וְסוּרָה** וְסָרוּ מִמֶּנִּי **וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה הַבָּאִים מַאַיּוֹפֹה הֵם: כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי** וְאֶרְמוֹז לָהֶם שֶׁיָּבִיאוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה לְאַרְצָם **וְאֶל־עַמִּים אָשֵׂא לֹא יִשְׁמְעוּ תִּיכֶף אָרִים נִסִּי** גַּם מִלְּחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג אֲשֶׁר שָׁם יִפְּלוּ בַּנּוֹפְלִים, וְאָז **וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן** עַל הַכֵּסֶא שֶׁנּוֹשְׂאִים בּוֹ אֶת הַשָּׂרִים **וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה** וְיָבִיאוּ אוֹתָם לְאַרְצָם: **כג וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ מְנַדְּלַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם** הַשָּׂרוֹת שֶׁלָּהֶם יִהְיוּ **מֵינִיקֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ־לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ יְלַחֵכוּ וְיָדַעְתְּ** אָז תֵּדְעִי **כִּי־אֲנִי יְהֹוָה וְהַיְכוֹלֶת בְּיָדִי אֲשֶׁר לֹא־יֵבֹשׁוּ קֹוָי** מִפְּנֵי שֶׁיִּפָּלֵא בְּעֵינֵיהֶם לֵאמֹר: דִּבְרֵי הָאוּמּוֹת, אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל נִשְׁבּוּ וְנִלְקְחוּ לַעֲבָדִים: **כד הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר** מֵהָאוּמּוֹת **מַלְקוֹחַ** שֶׁלָּקַח, **וְאִם־שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט**: שֶׁנִּלְקַח בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט **יִמָּלֵט** וַיֵּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת רְשׁוּתָנוּ: **כה** עָנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **כִּי־כֹה | אָמַר יְהֹוָה** לֹא כֵן הוּא אֶלָּא **גַּם־שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח** מִמֶּנּוּ כִּי אֲנִי גִּבּוֹר מִכֶּם **וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ** שֶׁלְּקַחְתֶּם בְּכֹחַ וּבַעֲרִיצוּת וְלֹא בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט כֵּן **יִמָּלֵט** מִיַּד עָרִיץ **וְאֶת־יְרִיבֵךְ** וְעִם מְרִיבֵךְ **אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת־בָּנַיִךְ אָנֹכִי אוֹשִׁיעַ: כו וְהַאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנַיִךְ אוֹנְסִיךָ אֶת־בְּשָׂרָם לְחִיַּת** הַשָּׂדֶה **וְכָעָסִים** כְּיַיִן פֵּירוֹת דָּמָם **יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהֹוָה מוֹשִׁיעֲךָ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב: א כֹּה | אָמַר יְהֹוָה אִמְּכֶם** נָתַתִּי לָהּ גֵּט כְּרִיתוּת, אֲבָל אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם קִבָּלָה אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ

שי למורא

וְתִקְשְׁרֵי אוֹתָם בְּצַוָּארֵךְ לְנוֹי כְּקִשּׁוּרֵי כַּלָּה שֶׁקּוֹשֶׁרֶת צַוָּארָהּ בְּתַכְשִׁיטִים וְסִרְסֵי מֶשִׁי. **יט) כִּי חָרְבוֹתַיִךְ וְשוֹמְמוֹתַיִךְ,** כִּי תָּמִיד לְנֶגְדִּי חָרְבוֹתַיִךְ וְשוֹמְמוֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הֲרִיסוֹתַךְ, לִבְנוֹת וּלְמַלֵּאוֹת וּלְחַזֵּק. **תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב,** כָּל הַחֲרָבוֹת תִּהְיֶינָה מְיֻשָּׁבוֹת עַד שֶׁתֵּצְרִי (שֶׁיִּהְיֶה צַר וְדָחוּק) מֵרֹב יוֹשְׁבִים. **וְרָחֲקוּ מְבַלְּעֶיךָ,** כְּלוֹמַר, מַה שֶׁתִּהְיֶי מְלֵאָה יִהְיוּ כֻּלָּם בְּנוּיִם, וְהַמְּשַׁחִיתִים וּמְבַלְּעִים אוֹתָךְ יִתְרַחֲקוּ וְלֹא יָבוֹאוּ בִּגְבוּלֵךְ. **כ) בְּנֵי שִׁכְּלֶיךָ,** הַבָּנִים אֲשֶׁר הָיִית שַׁכּוּלָה מֵהֶם, הֵם יֹאמְרוּ בְּאָזְנֶיךָ "צַר לִי הַמָּקוֹם" מֵרֹב רִבּוּי הָעָם. **גְּשָׁה לִי וְאֵשֵׁבָה,** הִתְקָרֵב לְצַד אַחַר בִּשְׁבִילִי כְּדֵי שֶׁאוּכַל גַּם אֲנִי לָשֶׁבֶת. **כא) גֹּלָה וְסוּרָה,** הֲלֹא בְּנֵי גָּלוּ וְסָרוּ מִמֶּנִּי. **אֵלֶּה אֵיפֹה הֵם,** אֵלֶּה הַבָּאִים, מֵאֵיזֶה מָקוֹם בָּאוּ. "אֵיפֹה", כְּמוֹ "מֵאֵיפֹה". פֵּרוּשׁ אַחֵר, אֵיפֹה הֵם הָיוּ. **כב) אֶשָּׂא אֶל גּוֹיִם יָדִי,** לְרַמֵּז לָהֶם לְהָבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל מְקוֹמוֹת פִּזּוּרֵיהֶם, כְּלוֹמַר, אָעִיר לִבָּם עַל זֹאת. **אָרִים נִסִּי,** אַגְבִּיהַּ מוֹט הַדֶּגֶל, שֶׁיִּרְאוּהוּ הָעַמִּים. (וְהוּא כֶּפֶל הָעִנְיָן בְּמִלִּים אֲחֵרוֹת). **בְּחֹצֶן,** הוּא כְּנַף הַבֶּגֶד, כְּמוֹ "חִצְנִי נָעַרְתִּי" (נחמיה ה׳,יג). וּלְפִי הַתַּרְגּוּם (עַל פִּי ה"מַתְרְגְּמָן") פֵּרוּשׁוֹ, בַּעֲגָלוֹת מְחֻפּוֹת. וְהַמַּלְבִּי"ם פֵּרֵשׁ, שֶׁהוּא כִּסֵּא שֶׁנּוֹשְׂאִים בּוֹ אֶת הַשָּׂרִים. [וּלְפִי הַתַּרְגּוּם שֶׁ"בְּחֹצֶן" פֵּרוּשׁוֹ בַּעֲגָלוֹת מְחֻפּוֹת, יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ "וּבְנֹתַיִךְ עַל כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה", בְּצַד הָעֲגָלָה, שֶׁכָּךְ הָיָה הַמִּנְהָג שֶׁיֵּשְׁבוּ הַנָּשִׁים בְּצַד הָעֲגָלוֹת הַמְּחֻפּוֹת. וְיִהְיֶה "עַל כָּתֵף" כְּמוֹ "עַל פֶּתֶף הַבַּיִת" (מלכים־א ז,לט)]. **כג) וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ,** מַלְכֵי הַגּוֹיִם יַעַסְקוּ בִּגְדוּל בָּנַיִךְ. **אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ,** יִפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם לָאָרֶץ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ. **כד) הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ,** כִּסְבוּרִים אַתֶּם לוֹמַר, וְכִי אֶפְשָׁר לְקַחַת מִיַּד עֹשֵׂה הַגִّבּוֹר אֶת הַמַּלְקוֹחַ וְהַשְּׁבִי שֶׁשָּׁבָה אֶת יִשְׂרָאֵל. **וְאִם שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט,** וְכִי אֶפְשָׁר לְהִמָּלֵט מִיַּד עֹשֵׂה אֶת הַשְּׁבִי שֶׁשָּׁבָה מִיִּשְׂרָאֵל. **כה) עָרִיץ,** גִּבּוֹר חָזָק מְאֹד. **וְאֶת יְרִיבֵךְ,** וְעִם הַמְּרִיבִים בָּךְ. **כו) וְהַאֲכַלְתִּי אֶת מוֹנַיִךְ אֶת בְּשָׂרָם,** וְאַאֲכִיל לְחַיּוֹת הַשָּׂדֶה אֶת מוֹנַיִךְ, הֵם הַגּוֹיִם הַמַּצְעֲרִים אוֹתָךְ, וְהֵם יֹאכְלוּ אֶת בְּשָׂרָם. **וְכָעָסִים,** כְּמוֹ מַשְׁקֶה שֶׁנִּסְחָט מִפֵּרוֹת. **אֲבִיר יַעֲקֹב,** חָזְקוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. **א) אֵי זֶה,** הֵיכָן הוּא זֶה.

שי למורא

סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ, כְּלוֹמַר, הֲלֹא שִׁלַּחְתִּיהָ מִבֵּיתִי בְּלֹא סֵפֶר כְּרִיתוּת שֶׁהוּא כְּתַב הַגֵּט, וְזֶה אוֹת שֶׁלֹּא עָשִׂיתִי וְאֹת מִפְּנֵי שֶׁמְּאַסְתִּי בָּהּ, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁמְּוֻרָדָה בִּי שִׁלַּחְתִּיהָ לְפִי שָׁעָה, אֲבָל לֹא נִפְסַק הַקֶּשֶׁר בֵּינֵינוּ. "אִמְּכֶם", הוּא רָמֵז לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל. וְהַבָּנִים הֵם כָּל פֶּרֶט מֵהֶם. **מְנוּשַׁי,** כְּאִלּוּ הָיוּ מַלִּים שֶׁחִיֵּב לְשַׁלֵּם לָהֶם אֶת הַחוֹב.

אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ, אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לְכִסּוּי הַחוֹב שֶׁמַּגִּיעַ לוֹ. **הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וגו',** כְּלוֹמַר, אֵינְכֶם צְרִיכִים לְכֶסֶף בִּפְדּוּתְכֶם, אֶלָּא, עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ דְּמֵי הַמְּכִירָה, וְהִתְּשׁוּבָה אֵלַי תִּהְיֶה כֶּסֶף הַפְּדוּת.

ב) מַדּוּעַ בָּאתִי וגו', מַדּוּעַ בָּאתִי לְהִתְקָרֵב אֲלֵיכֶם, וְאֵין אִישׁ מִכֶּם פּוֹנֶה אֵלַי. **הֵן בִּגַּעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם,** הֲרֵי בְּגַעֲרָתִי אַיֵּבֵשׁ יָם. כְּלוֹמַר, אַיֵּבֵשׁ אֶת הָאֲמוֹת הַנִּמְשָׁלִים לְמַיִם רַבִּים. **נְהָרוֹת מִדְּבָר,** שֶׁהַנְּהָרוֹת יִתְיַבְּשׁוּ כַּמִּדְבָּר. **תִּבְאַשׁ דְּגָתָם,** יַסְרִיחוּ הַדָּגִים מֵאֵין מַיִם. **ג) אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת,** וְכֵן עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם, שֶׁהִלְבַּשְׁתִּי לָהֶם אֶת הַשָּׁמַיִם שַׁחֲרוּת, שֶׁהָיָה לָהֶם חֹשֶׁךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים. **וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם,** וְהָיוּ הַמִּצְרִים כְּפוּתִים אֶל מְקוֹמָם כְּאִלּוּ הָיָה כִּסּוּי עֲלֵיהֶם בְּשַׂקִּים שְׁחֹרִים. פֵּרוּשׁ אַחֵר, אַלְבִּישׁ אֶת צְבָא הַשָּׁמַיִם שֶׁרֵי הָאֻמּוֹת בְּשַׁחֲרוּת לְהִשְׁפִּילָם כְּשֶׁבָּא הַזְּמַן לְהַפְּרַע מִן הָאֻמָּה, וּכְסוּתָם שֶׁל צְבָא הַשָּׁמַיִם יִהְיֶה שַׂק. **ד) נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים,** יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא אוֹמֵר, ה' שִׁלְּחַנִי וְנָתַן לִי לָשׁוֹן הָרְאוּי לְלַמֵּד. **לָדַעַת לְעוּת,** לָדַעַת כֵּיצַד לְלַמֵּד לְפִי הָעֵת וְהַזְּמַן. **אֶת יָעֵף דָּבָר,** אֶת הַתֵּאֵב לִשְׁמֹעַ דְּבַר ה' כְּאָדָם עָיֵף וְצָמֵא לְמַיִם. **יָעִיר בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר,** בְּכָל בֹּקֶר וּבֹקֶר יָעִיר ה' אֶת אָזְנִי לָלֶכֶת לְהַגִּיד הַנְּבוּאוֹת. **יָעִיר לִי אֹזֶן,** מְעוֹרֵר אָזְנִי לִשְׁמֹעַ הַנְּבוּאָה. **לִשְׁמֹעַ כַּלְּמוּדִים,** לִשְׁמֹעַ וּלְהָבִין כְּמִשְׁפַּט הַלִּמּוּדִים,

עטרת מרים

אוֹ מִי מַלְוִים שֶׁלִּי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ כְּדֵי לְשַׁלֵּם חוֹבִי הֲלֹא הֵן **בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם** בַּעֲבוּר הַפְּשָׁעִים **שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם:** **ב מַדּוּעַ בָּאתִי לְהִתְקָרֵב אֲלֵיכֶם וְאֵין אִישׁ פּוֹנֶה אֵלַי, קָרָאתִי שֶׁתָּבוֹאוּ אֵלַי וְאֵין עוֹנֶה וְאִין מִי מֵשִׁיב לִי, הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת מִלְּפְדּוֹת אֶתְכֶם וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי יָם אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת בַּצָּמָא:** **ג אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם:** **ד אֲדֹנָי יֱהוֹה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר | בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים:** **ה אֲדֹנָי יֱהוֹה פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נָסוּגֹתִי:** **ו גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק:** **ז וַאדֹנָי יֱהוֹה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ:** **ח קָרוֹב מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יַחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי:** **ט הֵן אֲדֹנָי יֱהוֹה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא**

סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם: ב מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת בַּצָּמָא: ג אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם: ד אֲדֹנָי יֱהוֹה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר | בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים: ה אֲדֹנָי יֱהוֹה פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נָסוּגֹתִי: ו גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק: ז וַאדֹנָי יֱהוֹה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ: ח קָרוֹב מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יַחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי: ט הֵן אֲדֹנָי יֱהוֹה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא

כְּלוֹמַר, עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת הַבְּרוּרָה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "כַּתַּלְמִידִים", כְּתַלְמִידִים הַלּוֹמְדִים מִפִּי רַבָּם. **ה) פָּתַח לִי אֹזֶן,** כְּלוֹמַר, יְגַלֶּה לִי אֶת סוֹדוֹ. **וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי,** לֹא סֵרַבְתִּי לָלֶכֶת בִּשְׁלִיחוּתוֹ. **אָחוֹר לֹא נָסוּגֹתִי,** לֹא חָזַרְתִּי לְאָחוֹר לְמָאֵן בַּדָּבָר, אֶלָּא אָמַרְתִּי "הִנְנִי שְׁלָחֵנִי" (ישעיה ו,ח). **ו) גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים,** מָסַרְתִּי אֶת גּוּפִי לְמַכִּים, כְּלוֹמַר, לֹא נִמְנַעְתִּי לָלֶכֶת מִמַּחֲשַׁשׁ פֶּן יַכּוּנִי. **לְמֹרְטִים,** לְתוֹלְשִׁים אֶת הַשְּׂעָרוֹת שֶׁל לְחָיַי וּזְקָנִי. **פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק,** כְּלוֹמַר, לֹא נִמְנַעְתִּי לָלֶכֶת מִמַّחֲשַׁשׁ פֶּן יְכַלְּמוּנִי וַיְרִקוּ בְּפָנַי. **ז) יַעֲזָר לִי,** יְהִא בְּעֶזְרִי אִם יָקוּמוּ עָלַי. **לֹא נִכְלָמְתִּי,** לֹא חָשַׁשְׁתִּי מִכְּלִמּוֹת. **כַּחַלָּמִישׁ,** כְּאֶבֶן חֲזָקָה. כְּלוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁרָאִיתִי שֶׁה' עוֹזֵר לִי, עַל כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ לְדַבֵּר קָשׁוֹת. **וְאֵדַע כִּי לֹא אֵבוֹשׁ,** וְיָדַעְתִּי שֶׁלֹּא אָבוֹא לִידֵי בּוּשָׁה. **ח) קָרוֹב מַצְדִּיקִי וגו',** ה' הַמַּצְדִּיק אוֹתִי בַּדִּין הוּא קָרוֹב אֵלַי, לָכֵן מִי שֶׁרוֹצֶה לָרִיב אִתִּי, נַעֲמֹד יַחַד אֲנִי וְהוּא וכו'. **ט) יַרְשִׁיעֵנִי,** יַחֲיֹב אוֹתִי בַּדִּין. **הֵן כֻּלָּם,** כָּל הָעוֹמְדִים עָלַי. **עָשׁ יֹאכְלֵם,** כְּמוֹ הַבְּגָדִים

עטרת מרים

וּלְחַיֵּב אוֹתִי הֵן כֻּלָּם הָעוֹמְדִים עָלַי כַּבֶּגֶד הַנִּרְקָב יִבְלוּ עָשׁ תּוֹלַעַת הַבְּגָדִים יֹאכְלֵם: י מִי בָכֶם אֲשֶׁר הוּא יְרֵא יְהוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ הַנָּבִיא, אֲשֶׁר אֲפִילוּ הָלַךְ חֲשֵׁכִים בְּחֶשְׁכַּת הַצָּרוֹת וַעֲדַיִן וְאֵין נֹגַהּ אוֹר לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה שֶׁתְּבֹא לוֹ הַתְּשׁוּעָה וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו: יא הֵן כֻּלְּכֶם שֶׁאֵינְכֶם שׁוֹמְעִים בְּקוֹל נְבִיאָיו קֹדְחֵי בוֹעֲרִים אֵשׁ בְּאַף הָאֵל מְאַזְּרֵי מַחֲזִיקֵי זִיקוֹת נִיצוֹצֵי הָאֵשׁ גְּדוֹלִים, לָכֵן לְכוּ | בְּאוּר אֶשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת אֲשֶׁר בֶּעָרְתֶּם וְאוֹתוֹ הָאֵשׁ תֹּאכַלְכֶם כִּי הֶעָוֹן יְכַלֶּה אֶתְכֶם מִיָּדִי לֹא בְּמִקְרֶה הָיְתָה־זֹּאת הָרָעָה לָכֶם לְמַעֲצֵבָה בְּעַצְבּוֹן תִּשְׁכָּבוּן כְּמוֹ חוֹלִים אוֹ גוֹסְסִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּכֶם כֹּחַ לָקוּם לִפְנֵי אוֹיְבֵיכֶם:

א שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהוָה הַבִּיטוּ אֶל־צּוּר אֶל הַסֶּלַע אֲשֶׁר חֻצַּבְתֶּם מִמֶּנּוּ הוּא אַבְרָהָם וְאֶל־מַקֶּבֶת בּוֹר הִיא שָׂרָה, אֲשֶׁר נֻקַּרְתֶּם: **ב** הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תִּחוֹלֵלְכֶם אֲשֶׁר יְלִדַתְכֶם כִּי־אֶחָד הָיָה בָּעוֹלָם מַאֲמִין בֵּאלֹהֵי עוֹלָם קְרָאתִיו גִּדַּלְתִּיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ כֵּן אֲגַדֵּל אֶתְכֶם שֶׁאַתֶּם יְחִידִים לִי: **ג** כִּי־נִחַם יְהוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ כָּל הַמְקוֹמוֹת הַחֲרֵבִים וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ אֶרֶץ שְׁמָמָה, כְּעֵדֶן כְּגַן נְטוּעַ וְעַרְבָתָהּ שֶׁשָּׁם גְּדֵלִים בּוֹ קוֹצִים וּסְנִאִים וְדַרְדַּרִים כְּגַן־יְהוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָּהּ תּוֹדָה קוֹל הוֹדָאָה עַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְקוֹל זִמְרָה:

שי למורא

שֶׁאֵינָם בְּשִׁמּוּשׁ, שֶׁבָּא עָשׁ שֶׁהוּא הַתּוֹלַעַת הָאוֹכֶלֶת אוֹתָם, כֵּן יִהְיוּ דִּבְרֵי מִשְׁפָּטֵיהֶם הַכּוֹזְבִים, שֶׁשּׁוּם אָדָם לֹא יִגַּע בָּהֶם. **י) שׁוֹמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ,** וְשׁוֹמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ הַנָּבִיא. **אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ,** אֲפִלּוּ הָלַךְ בְּחֶשְׁכַּת הַצָּרוֹת וַעֲדַיִן לֹא מָצָא הָאָרָה וְתִשְׁוָעָה. **יִבְטַח בְּשֵׁם ה',** שֶׁתָּבוֹא לוֹ הַתְּשׁוּעָה. **יא) הֵן כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ,** אֲבָל כִּמְעַט כֻּלְּכֶם מַבְעִירִים אֶת חֲמַת ה', כִּי אֵינְכֶם שׁוֹמְעִים בְּקוֹל נְבִיאָיו. **מְאַזְּרֵי זִיקוֹת,** וּמַקִּיפִים אֶת הָאֵשׁ כְּמוֹ אַזּוֹר שֶׁהִיא חֲגוֹרָה הַמַּקֶּפֶת אֶת הַגּוּף, בְּזִיקוֹת שֶׁהֵם נִיצוֹצוֹת וְגַחֲלֵי אֵשׁ. **לְכוּ בְּאוּר אֶשְׁכֶם,** לְפִי הָאֵשׁ שֶׁהִבְעַרְתֶּם כָּךְ תֵּלְכוּ. כְּלוֹמַר, לְפִי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעַשִּׂיתֶם כָּךְ יִהְיֶה הַגְּמוּל. **וּבְזִיקוֹת בְּעַרְתֶּם,** וּלְפִי הַנִּיצוֹצוֹת וְהַגֶּחָלִים שֶׁהִבְעַרְתֶּם. **מִיָּדִי הָיְתָה זֹּאת לָכֶם,** מִיָּדִי תִּהְיֶה גְּמוּלְכֶם זֶה לָכֶם. **לְמַעֲצֵבָה תִּשְׁכָּבוּן,** בְּעַצְבּוֹן תִּשְׁכְּבוּ כְּחוֹלִים. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּכֶם כֹּחַ לָקוּם לִפְנֵי אוֹיְבֵיכֶם. **א) שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי צֶדֶק,** כָּאן שָׁב הַנָּבִיא לְדַבֵּר עִם הַטּוֹבִים הַמַּאֲמִינִים בְּדִבְרֵי הַנָּבִיא. **אֶל צּוּר חֻצַּבְתֶּם,** אֶל הַסֶּלַע שֶׁמִּמֶּנּוּ נֶחְצַבְתֶּם. וְהוּא רָמֵז לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, כְּפִי הַהֶמְשֵׁךְ שֶׁבַּפָּסוּק שֶׁאַחַר זֶה. **וְאֶל מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם,** וְאֶל הַנֶּקֶב שֶׁל הַבּוֹר אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמֶּנּוּ. וְהוּא רָמֵז לְשָׂרָה אִמֵּנוּ. "נֻקַּרְתֶּם", מִלְּשׁוֹן "הַעֲיָנֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר" (במדבר טז,יד). **ב) הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וגו',** הַבִּיטוּ אֲלֵיהֶם וּלְכוּ בְּדַרְכֵיהֶם, וּרְאוּ מָה עָשִׂיתִי לָהֶם. **תְּחוֹלֵלְכֶם,** תְּחוֹלֵל אֶתְכֶם.

יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ יֹאכְלֵם: י מִי בָכֶם יְרֵא יְהוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר | הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו: יא הֵן כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ | בְּאוּר אֶשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת בְּעַרְתֶּם מִיָּדִי הָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה תִּשְׁכָּבוּן: **נא** א שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהוָה הַבִּיטוּ אֶל־צּוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם: ב הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תִּחוֹלֵלְכֶם כִּי־אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וַאַרְבֵּהוּ: ג כִּי־נִחַם יְהוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְהוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָּהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה:

כְּלוֹמַר, שֶׁחוֹלְלָה (=שֶׁיָּלְדָה) אֶתְכֶם. **כִּי אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וַאַרְבֵּהוּ,** אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה יְחִידִי בָּאָרֶץ כְּנַעַן וְלֹא הָיוּ שָׁם מִמְּשַׁפְּחָתוֹ לְהַחֲזִיק בְּיָדוֹ, עִם כָּל זֶה אֲנִי קֵרַאתִיו וְגִדַּלְתִּיו וּבֵרַכְתִּי אוֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֶת זַרְעוֹ. וּכְאוֹמֵר, כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתִי עִם אַבְרָהָם אֶעֱשֶׂה עִמָּכֶם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאַתֶּם יְחִידִים בֵּין הַגּוֹיִם וְאֵין מִי שֶׁמַּחֲזִיק בְּיָדְכֶם.

ג) כִּי נִחַם ה' צִיּוֹן, ה' יְנַחֵם אֶת צִיּוֹן שֶׁתָּשׁוּב לְהִכָּנוֹת. וְאָמַר "נִחַם" בִּלְשׁוֹן עָבָר כְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, כִּי הַדָּבָר בָּרוּר כְּאִלּוּ כְּבָר נַעֲשָׂה. **כָּל חָרְבֹתֶיהָ,** כָּל הַמְקוֹמוֹת הַחֲרֵבִים שֶׁבָּהּ. **וְעַרְבָתָהּ,** מִישׁוֹר שֶׁבַּמִּדְבָּר. וְרַשִׁ"י פֵּרֵשׁ כָּאן שֶׁ"עַרְבָתָהּ" הוּא מָקוֹם שֶׁהָיָה יָשׁוּב וְנֶחֱרַב. **תּוֹדָה,** קוֹל הוֹדָאָה עַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

יא כו רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה
וּקְלָלָה: כז אֶת־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם:
כח וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
לֹא־יְדַעְתֶּם: **ס** כט וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִים וְאֶת־הַקְּלָלָה
עַל־הַר עֵיבָל: ל הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי
דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב
בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה: לא כִּי
אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ
וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ: (לוי) לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם
הַיּוֹם: **יב** א אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתֶיךָ לְךָ לִרְשְׁתָּהּ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם
חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה: ב אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־
הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם
יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־הֶהָרִים הָרָמִים
וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן: ג וְנִתַּצְתֶּם
אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת־מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרִיהֶם
תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדְּעוּן
וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא: ד לֹא־
תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ה כִּי אִם־אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־
שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ
וּבָאתָ שָׁמָּה: (ישראל) ו וְהֵבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם
וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם
וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם:
ז וַאֲכַלְתֶּם־שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם
בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ח לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ
עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו: ט כִּי
לֹא־בָאתֶם עַד־עָתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנַּחֲלָה
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: י וַעֲבַרְתֶּם אֶת־
הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב
וִישַׁבְתֶּם־בֶּטַח:

פרק ד משנה י

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק, וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם. וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדֶּךָ. וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה הַרְבֵּה, יֵשׁ שָׂכָר הַרְבֵּה לִתֶּן לָךְ:

נקודות משיחות קודש

השאלות במשנתנו: א. לכאורה אין בהוראה זו משום מדת חסידות דוקא, דהרי כל אחד מישראל חייב בתלמוד תורה[1], ומקרא מלא דיבר הכתוב[2] "והגית בו יומם ולילה". ב. הקשר בין "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה" ל"והוי שפל רוח בפני כל אדם". ג. למה בחר אדמו"ר הזקן בגירסא "בפני כל אדם" ולא בגירסא "בפני כל האדם"[3]. ד. "ואם בטלת מן התורה כו'" - העוון והעונש החמור דביטול תורה מפורש בכמה מקומות[4] ולכאורה אין בענין זה (ש"יש לך בטלים הרבה כנגדך") משום זירוז נוסף. ה. הדיוק "ואם עמלת בתורה" (ולא "למדת"). ו. מהלשון "יש שכר הרבה ליתן לך" מוכח שהחידוש בזה הוא, לא שמגיע לו להאדם שכר, אלא בזה שהשכר ישנו, ובמדה גדולה ("הרבה"), ובמילא מובטח לו לאדם שיקבלנו. וקשה: מהו החידוש בזה שהקב"ה יש לו שכר הרבה לשלם לאדם כל המגיע לו.

והביאור:

ההוראות שבמשנתנו מכוונות לבעל עסק, שמותר לו על פי דין לעשות מלאכתו קבע ותורתו ארעי[5] ולכן אומר התנא:

הוי ממעט בעסק - אם כי אינו חייב בכך על פי שורת הדין.

ועסוק בתורה - אם כי בזמן שהתפנה לו, יכול הוא לעסוק בעבודה או בגמילות חסדים, רצוי שיעסוק דוקא בתורה.

והנהגה כזו באה מתוך "מדת חסידות ואהבת התורה" דוקא, כי על פי דין חייב רק "לקבוע עתים לתלמוד תורה ביום ובלילה כפי כחו ויכלתו"[6].

והנה ידוע[7] שיש מעלה בבעל עסק על יושב אוהל, ולאידך גיסא, יש מעלה ביושב אוהל על בעל עסק. ואדם זה הממעט בעסק ועוסק בתורה הרי הוא לכאורה כליל המעלות, ונעלה גם מבעל עסק וגם מיושב אוהל, וזה עלול להביאו לידי רגש של גאוה וישות. לכן ממשיך

והוי שפל רוח בפני כל **אדם** - הן בפני בעל עסק והן בפני יושב אוהל.

אמנם, מאחר שמדובר בבעל מעלה כזה, אי אפשר לדרוש ממנו שיהי' שפל רוח גם בפני נכרי. ולכן בוחר אדמו"ר הזקן בגירסא "כל אדם", כמו שאמרו רז"ל[8] "אתם קרויים אדם", מה־שאין־כן "האדם" כולל גם אומות העולם[9].

ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך - אף על פי שמשורת הדין אינו חייב למעט בעסק וללמוד תורה, ולכן אין חלים על זה העונשים החמורים שעל ביטול תורה, מכל־מקום מכיון שביכלתו לעסוק בתורה הרי זה (בדקות על־כל־פנים) ענין של ביטול תורה. ולכן העונש הוא שיהיו לו "בטלים הרבה" שיבטלוהו מתלמוד תורה גם בזמנים שמקדיש לזה.

ואם עמלת **בתורה הרבה** - לימודו של בעל עסק קשור בעמל, כי עליו "לגזול" מזמן העסק, וכן עליו להתייגע בכדי שלא יטרידוהו מחשבות מבלבלות.

והנה, בענין שכר מצוה, ידוע[10] שיש סוג של שכר שנוצר בתור מסובב מעשיית המצוה עצמה, ויש סוג של שכר נעלה מזה, שניתן מלמעלה, שלא בגדר שכר במובנו הרגיל. וכן יש והשכר נמשך למטה בעולם הזה באופן שמגיע לאדם השפעה גשמית על־טבעית, ויש והשכר איננו מגיע לאדם בעולם הזה. ולכן אומר:

יש שכר הרבה - שלא תאמר שלמצוה זו, דוקא בגלל יתרונה, אין "שכר הרבה" שבא בתור מסובב מהמצוה עצמה מאחר והשכר נעלה יותר[11], מודיע התנא שיש שכר הרבה - שכר במובנו הרגיל.

ליתן לך - שלא תאמר שדוקא במי שתורתו אומנותו, מצינו[12] שהיתה פרנסתם מצוי' למעלה מדרך הטבע, היינו שהשכר נמשך גם למטה בעולם הזה באופן על־טבעי כנ"ל, אבל זה שאמנם עמל בתורה הרבה אבל אין תורתו אומנתו, הוה־אמינא שהשכר לא יגיע אליו (בעולם הזה)[13], על כן מודיע התנא: "ליתן לך", שהשכר ינתן לו ויגיע אליו בעולם הזה בגשמיות, ולכן (אם כי) "יש שכר הרבה (שהשכר הוא נעלה ביותר, מכל־מקום זהו גם) ליתן לך" (למטה בעולם הזה הגשמי)[14].

---

1. שו"ע אדמו"ר הזקן או"ח ר"ס קנה.
2. יהושע א, ח.
3. ראה ב"שינויי נוסחאות" למשניות. וראה ביאור הבא.
4. הלכות ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ד ה"ז.
5. ראה הלכות ת"ת שם פ"ג ה"ד.
6. הלכות ת"ת שם.
7. תו"א תרומה פ, ב.
8. יבמות סא, א.
9. תוספות שם ד"ה ואין.
10. ראה של"ה בית אחרון (יב, א־ב).
11. עיין ברכות לד, ב: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא כו' אבל כו' עין לא ראתה אלקים זולתך כו' רשב"נ אמר זה עדן כו' (ובאוה"ת עה"פ ישעי' סד, ג).
12. ברכות לה, ב.
13. ע"ד מארז"ל (סוף מסכת חולין) שכר מצות בהאי עלמא ליכא. וראה אגה"ק ס"ג.
14. משיחת ש"פ עקב תשכ"ח - על פי רשימת השומעים בלבד. חלק מהביאור נדפס בלקו"ש ח"ז עמ' 187.

לוח זמנים לשבוע פרשת עקב - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	5:53	5:57	8:39	8:42	9:18	9:20	10:29	10:30	13:22	13:21	19:41	19:37	20:10	20:05	19:18	20:17
חיפה (ק)	5:49	5:53	8:36	8:39	9:16	9:18	10:27	10:29	13:21	13:21	19:47	19:42	20:13	20:08	19:10	20:20
ירושלים (ק)	5:50	5:54	8:37	8:39	9:16	9:18	10:27	10:28	13:20	13:20	19:46	19:42	20:09	20:05	19:02	20:16
תל אביב (ק)	5:52	5:55	8:38	8:41	9:17	9:19	10:29	10:30	13:22	13:22	19:43	19:39	20:12	20:07	19:18	20:19
אבו דאבי (ח)	5:48	5:51	8:31	8:33	9:06	9:08	10:15	10:16	13:03	13:02	19:10	19:07	19:37	19:33	18:48	19:43
אוסטריה, וינה (ק)	5:21	5:29	8:07	8:14	9:09	9:13	10:28	10:30	13:39	13:39	20:40	20:32	21:21	21:11	20:16	21:28
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:26	7:21	9:16	9:14	9:55	9:52	10:47	10:45	12:57	12:57	17:28	17:33	17:57	18:02	17:13	18:13
אוקראינה, אודסה (ק)	5:30	5:37	8:17	8:23	9:15	9:18	10:32	10:34	13:41	13:41	20:37	20:29	21:15	21:07	20:13	21:22
אוקראינה, דונייצק (ק)	4:56	5:04	7:42	7:49	8:44	8:47	10:02	10:04	13:14	13:13	20:14	20:06	20:54	20:45	19:49	21:01
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	5:06	5:13	7:51	7:58	8:54	8:57	10:12	10:15	13:25	13:24	20:26	20:18	21:07	20:58	20:02	21:14
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	5:24	5:32	8:07	8:15	9:16	9:20	10:36	10:38	13:51	13:50	20:59	20:50	21:42	21:32	20:34	21:50
אוקראינה, קייב (ק)	5:16	5:24	7:58	8:07	9:08	9:12	10:28	10:31	13:44	13:43	20:52	20:43	21:36	21:25	20:27	21:43
איטליה, מילאנו (ק)	5:59	6:06	8:47	8:53	9:42	9:46	10:59	11:02	14:07	14:07	21:02	20:55	21:37	21:29	20:36	21:44
אקוואדור, קיטו (ח)	6:17	6:17	8:47	8:47	9:17	9:17	10:19	10:19	12:51	12:51	18:24	18:24	18:47	18:47	18:06	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:53	7:48	9:48	9:46	10:24	10:22	11:18	11:16	13:30	13:30	18:09	18:14	18:37	18:41	17:54	18:52
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	8:59	8:53	10:43	10:40	11:24	11:21	12:14	12:12	14:22	14:22	18:45	18:50	19:17	19:22	18:31	19:34
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:01	6:06	8:49	8:53	9:35	9:37	10:49	10:50	13:49	13:48	20:25	20:19	20:57	20:51	20:02	21:04
ארה"ב, ברוקלין (ק)	5:46	5:52	8:35	8:39	9:22	9:25	10:37	10:39	13:39	13:38	20:18	20:12	20:51	20:45	19:55	20:58
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	5:47	5:52	8:35	8:39	9:23	9:25	10:37	10:39	13:39	13:39	20:18	20:12	20:52	20:45	19:55	20:59
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:18	6:24	9:07	9:11	9:56	9:59	11:12	11:14	14:15	14:15	20:59	20:52	21:33	21:26	20:36	21:40
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:37	6:40	9:22	9:25	10:00	10:02	11:11	11:12	14:02	14:02	20:20	20:16	20:47	20:42	19:58	20:53
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:59	6:03	8:46	8:49	9:27	9:29	10:39	10:40	13:33	13:33	19:58	19:53	20:27	20:22	19:36	20:34
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:44	6:47	9:28	9:30	10:04	10:05	11:13	11:14	14:01	14:01	20:11	20:08	20:37	20:34	19:50	20:44
ארה"ב, ניו היבן (ק)	5:40	5:46	8:29	8:33	9:17	9:20	10:32	10:34	13:35	13:34	20:15	20:09	20:49	20:43	19:52	20:56
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:11	6:17	9:00	9:04	9:47	9:49	11:01	11:03	14:03	14:02	20:41	20:35	21:15	21:08	20:19	21:21
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:38	5:44	8:26	8:31	9:15	9:18	10:30	10:32	13:34	13:33	20:16	20:10	20:50	20:43	19:53	20:57
בוליביה, לה-פס (ח)	7:00	6:58	9:16	9:15	9:47	9:46	10:46	10:45	13:09	13:09	18:19	18:20	18:43	18:45	18:02	18:54
בלגיה, אנטוורפן (ק)	5:57	6:06	8:37	8:47	9:51	9:55	11:11	11:14	14:28	14:27	21:40	21:31	22:24	22:14	21:14	22:32
בלגיה, בריסל (ק)	5:59	6:07	8:40	8:49	9:52	9:56	11:12	11:15	14:28	14:27	21:38	21:29	22:22	22:12	21:13	22:30
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:45	6:42	8:54	8:53	9:27	9:26	10:24	10:23	12:43	12:43	17:46	17:49	18:07	18:09	17:26	18:19
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:32	6:29	8:42	8:41	9:15	9:13	10:12	10:10	12:31	12:31	17:31	17:33	17:56	17:59	17:15	18:08
בריטניה, לונדון (ק)	5:14	5:23	7:53	8:03	9:08	9:13	10:29	10:32	13:46	13:45	21:01	20:52	21:44	21:33	20:36	21:52
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	5:14	5:23	7:42	7:57	9:12	9:17	10:34	10:38	13:56	13:55	21:16	21:06	22:05	21:53	20:53	22:13
גרמניה, ברלין (ק)	5:16	5:25	7:51	8:03	9:12	9:17	10:34	10:37	13:53	13:52	21:11	21:02	21:56	21:45	20:44	22:04
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:45	5:53	8:28	8:36	9:36	9:40	10:56	10:59	14:11	14:10	21:18	21:10	22:01	21:51	20:53	22:09
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:50	6:47	8:56	8:55	9:30	9:28	10:26	10:25	12:44	12:44	17:44	17:47	18:04	18:06	17:22	18:16
הודו, מומבאי (ח)	6:13	6:15	8:54	8:55	9:27	9:28	10:34	10:35	13:18	13:17	19:17	19:15	19:42	19:40	18:57	19:49
הודו, פונה (ח)	6:10	6:12	8:50	8:52	9:23	9:24	10:31	10:31	13:14	13:13	19:12	19:10	19:37	19:35	18:52	19:44
הונגריה, בודפשט (ק)	5:13	5:20	7:59	8:06	8:59	9:03	10:18	10:20	13:28	13:28	20:27	20:19	21:06	20:58	20:02	21:14
טורקיה, איסטנבול (ח)	4:50	4:55	7:38	7:42	8:26	8:29	9:41	9:43	12:43	12:43	19:24	19:18	19:57	19:51	19:01	20:04
יוון, אתונה (ק)	6:22	6:27	9:11	9:14	9:55	9:57	11:08	11:10	14:07	14:07	20:40	20:35	21:12	21:06	20:18	21:19

לוח זמנים לשבוע פרשת עקב - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	5:36	5:43	8:22	8:29	9:21	9:25	10:39	10:41	13:49	13:48	20:46	20:39	21:25	21:17	20:22	21:32
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:10	6:12	8:51	8:52	9:24	9:25	10:31	10:32	13:15	13:15	19:15	19:12	19:40	19:37	18:55	19:47
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	7:48	7:40	9:26	9:23	10:10	10:06	11:00	10:57	13:06	13:05	17:24	17:31	17:58	18:04	17:12	18:17
נפאל, קטמנדו (ח)	5:23	5:26	8:08	8:10	8:44	8:46	9:54	9:55	12:44	12:44	18:57	18:54	19:25	19:21	18:36	19:31
סין, בייג'ין (ח)	5:06	5:12	7:55	7:59	8:41	8:44	9:56	9:57	12:57	12:56	19:35	19:29	20:08	20:01	19:10	20:15
סינגפור, סינגפור (ח)	7:06	7:06	9:36	9:36	10:06	10:06	11:09	11:09	13:42	13:41	19:17	19:16	19:40	19:39	18:58	19:48
פולין, ורשא (ק)	4:46	4:55	7:23	7:34	8:42	8:47	10:03	10:06	13:22	13:21	20:38	20:28	21:24	21:13	20:12	21:32
פרו, לימה (ח)	6:29	6:27	8:49	8:48	9:20	9:19	10:19	10:19	12:45	12:45	18:01	18:02	18:25	18:26	17:44	18:35
צרפת, ליאון (ק)	6:16	6:23	9:04	9:09	9:59	10:03	11:17	11:19	14:25	14:24	21:18	21:11	21:56	21:47	20:54	22:03
צרפת, פריז (ק)	6:15	6:23	9:00	9:07	10:04	10:08	11:23	11:25	14:36	14:35	21:40	21:32	22:20	22:10	21:14	22:27
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:53	5:53	8:25	8:26	8:56	8:56	9:59	9:59	12:34	12:34	18:13	18:13	18:37	18:36	17:55	18:45
קנדה, טורונטו (ק)	6:00	6:06	8:48	8:53	9:40	9:43	10:56	10:58	14:01	14:00	20:51	20:44	21:24	21:16	20:24	21:30
קנדה, מונטריאול (ק)	5:30	5:37	8:18	8:24	9:13	9:17	10:30	10:33	13:38	13:38	20:32	20:24	21:08	21:00	20:07	21:15
קפריסין, לרנקה (ק)	5:50	5:54	8:37	8:40	9:19	9:21	10:31	10:33	13:27	13:27	19:54	19:49	20:24	20:19	19:32	20:31
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	4:54	5:04	7:03	7:29	8:56	9:01	10:19	10:23	13:43	13:42	21:11	21:00	22:02	21:49	20:44	22:11
רוסיה, מוסקבה (ח)	4:22	4:33	6:36	6:41	8:27	8:32	9:51	9:55	13:17	13:16	20:53	20:42	21:43	21:29	20:22	21:52
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	4:51	4:59	7:38	7:44	8:37	8:41	9:55	9:58	13:06	13:05	20:03	19:56	20:43	20:34	19:39	20:50
שוויץ, ציריך (ק)	5:56	6:03	8:42	8:48	9:42	9:45	11:00	11:02	14:10	14:10	21:13	21:06	21:48	21:39	20:44	21:55
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:01	6:02	8:39	8:40	9:11	9:12	10:17	10:17	12:57	12:56	18:48	18:47	19:13	19:11	18:29	19:20

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.org USA@DvarMalchus.org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00795
25/07/2021

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים